

ספר מגיד תעלומה

(בניית רנינו בני אלימלך מדיכאז)

על מסכת ברכות

השאיר אחריו ברכה אא ז איש חי רב פעלים האשל הגדול שגדלוהו מן השמים, כבוד אדומ"ר, הרב הגאון הקדוש, המפורסם בכל קצוי ארץ, נזר החכמים, ופאר הרבנים, רבא דעמיה, ומברנא דאומתיה, בוצינא דנהורא, אספקלריא המאירה, מנורה הטהורה, איש אלקים קדוש, אשר רבים וכן שלמים הלכו לאורו לשתות בצמא דבריו הקדושים כקש"ת

מריה צבי אלימלך שפירא זצוקל"ה

משבט יששכר, האבד"ק דינאב יע"א.

אשר כבר הופיע אור תורתו בחיבוריו ע"פ תבל למשגב ה"ה ספר בני יששכר, והיה ברכה, ריח דודאים, דברים נחמדים, דרך פקודך, אנרא דכלה, רגל ישרה, מעין גנים, הדושי מהרצ"א, אוהרות מהרצ"א, הוספות מהרצ"א, הגהות מהרצ"א, אנרא דפרקא, כלי הרואים, דרך עדותיך.

יצא לאור (בשנת תרל"ו בפרעמישלא) ע"י נכדו הרב המופלג החסיד בנש"ק מו"ה מאיר משולם שפירא נ"י מלאנצהוט בהרב החסיד המפורסם מו"ה שמואל ז"ל בן לאותו צדיק הגאון הקדוש המחבר זצלה"ה.

ועתה הו"ל בהגהה מדויקת ומראה מקומות והערות והשוואות לספרי קדשו מאחד מחו"ר הישיבות בירושלים תוכב"א

פניה"ק ירושלם תוכב"א

האי סהדותא – כתבי קודש

מכבוד אדמו"ר, הרב הגאון האמתי, שר התורה, איש אלקים קדוש, בוצינא ונהורא, אספקלריא המאירה תפארת ישראל ע"ה שה"ח רשכבה ג' מרן חיים האלברשטם שליט"א האבד"ק צאנז והגליל

ב"ה יום ג' סינחס תרל"ד לפ"ק צאנז.

אקלע לאתרן הרבני המופלג החסיד בנש"ק מו"ה מאיר משולם נ"י נכד להרב הגאון הצדיק המנוח מו"ה צבי אלימלך זצלה"ה מדינאב ובידו חיבור נחמד ומפואר על מסכת ברכות מא"ז הרב הצדיק הג"ל (וכמדומה לי שהחיבור הלו הראה לי הרב הצדיק זצלה"ה בעודו בחיים חותמו וראיתי בו דברים נחמדים וישרים משמחי לב ומהנכונן לחלקם ולהפיץ בישראל) מגיד תעלומות חכמתו ותורתו כאשר כבר זכינו להגות מאור תורתו בכמה חיבורים על פני תבל, וזה שם הספר אשר יקרא לו **מגיד תעלומה** ונכדו הרבני הג"ל כי העיר ד' את רוחו לזכות אותנו גם בחיבור היקר הגז מהראוי לחזקו ולאמצו בכל מה דאפשר ולתת לו מעות קדימה למען יוכל להוציא מחשבתי מכת אל הפועל ולהביא אל התכלית המכוון וכו' המסייעים לדבר מצוה זו יתברכו ממעון הברכות וממעניי הישועות בבני חיי ומזוני רויחא ובשפע ברכה והצלחה וכ"ט טלה ובודאי שארית ישראל לא יעשו עולה להדפיסו שנית בלי רשות הרבני הג"ל לבלתי ליקום בארור ח"ו והשומעים תבוא עליהם ברכת טוב;

דברי מדבר בצדקה ודורש כבוד התורה

הק' חיים האלברשאם

מכבוד הרב הגאון האמתי שר התורה גור החכמים והנבונים סיני ועוקר הרים נר ישראל עה"ח רשכבה ג' כקש"ת מו"ה יוסף שאול הלוי נאמינזאהן זצלה"ה האבד"ק לכוב והגליל.

הן בא לפני ספר אשר מחברו נודע בין תחיים הוא הרב הגאון הקדוש והיה למאורות המפורסם בצדקתו ותורתו הרב מו"ה צבי אלימלך זצלה"ה האבד"ק דינאב בעל המחבר כמה ספרים שונים המפורסמים בשמם ומעשיהם ורבים אשר ישוטטו לבקש דברי תורתו וצמאים לשותתם וכעת הביא הרבני המופלג החסיד מו"ה מאיר משולם שפירא בהרב מו"ה שמואל בן לאותו צדיק מו"ה צבי אלימלך זצלה"ה החיבור הלו והוא על מס' ברכות בשלימות ובפירוש המשניות ביאורים נחמדים וגם על ד' מס' זרעים ובקש ממנו לראות ולעיין גם ולהודיע לבני אדם מה ראיתי גם;

והנה אמת נכון הרבד כי כל הרואה בו ימצא טעם כעיקר בדבריו הנעמים הן בפירוש וביאור, וגם מתנוצץ בו מקצה קבלה והוא נקרא והיה ברכה ומגיד תעלומה, וכשמו כן הוא מגלה תעלומות בכל תיבה ותיבה ולהיות כי אין כסף להמביא לביה"ד ורצונו להדפיסו על פי פרענומראנטין הנני מבקש מכל איש הירא וחרד ולבו ראה הרבה בספריו הנחמדים וכמעשהו שם כן מעשהו כאן אשר חתום יחתמו ראשיהם למען יהיה לכסף מוצא חכמתא דמר דנפיש טובא ימליץ טוב בעד הבעה"ח וזאת גלוי

וידוע דברי תורתנו הקדושה לבל יבוא בשרה אחר לעשות כדבר אשר אין לו שחר בלי רשות המביא לביה"ד וכל המסייע יתברך מטלי הברכות ושובע שמחות כנפש המבקש הכותב לכבוד הגאון המחבר זצלה"ה;

הצעיר יוסף שאול הלוי נאמינזאהן אבד"ק לכוב והגליל; כותב וחותם יום ד' לסדר שופטים ושטרם ער"ה אלול תרל"ד;

מכבוד הרב הגאון המובהק נר ישראל פאר הרור עה"י צנא מלא ספרא ארי שבחבורה כקש"ת מו"ה שמעון סופר נ"י האבד"ק קראקא והגליל, בן לאותו צדיק גאון ישראל וקדושו מרן ההתם סופר ז"ע.

אקלע לאתרן הרבני המופלג בנש"ק מו"ה מאיר משולם נ"י נכד הרב הגאון הקדוש צדיק נשגב מו"ה צבי אלימלך זצלה"ה ובידו ספר כתב ידי זקינו הגאון על מס' ברכות ורצונו לזכות את הרבים להביא הספר לבית הדפוס הגה לשבו ולהלל מעלת המחבר דבר שפתים אך למותר הלא כבר יצא טבעו בעולם ע"י חבורים הקדושים הנודעים בשמותם רבים שנתו ורבים ישתו בצמא את דבריו הקדושים המתוקים מדבש ונופת צופים מפיקים נגה אור תורה וקדושה וטהרה אשוי כל הזוכה לסייע על ידו להוציא מחשבתו אל הפועל יבואו אנשים ראי ה' אוהבי תורה על החתום ולתת לו מעות קדימה וזכות המחבר איש קדוש וגורא יגן עלינו ועל כל המסייעים וחלילה לשום מדפיס להדפיס ספר הזה בלי רשות מהרבני מו"ה מאיר משולם הג"ל כי נחלתו הוא והמקום יהי בעזרו הכ"ד הכותב בנחיצה רבה מתוך טרדה מרובה בעה"ח פה ק"ק קראקא יום ב' כ"ט אדר הסמוך לניסן תרל"ה;

הק' שמעון בהנאון מו"ה משה סופר זצלה"ה;

יודוע דברי תורתנו הקדושה לבל יבוא בשרה אחר לעשות כדבר אשר אין לו שחר בלי רשות המביא לביה"ד וכל המסייע יתברך מטלי הברכות ושובע שמחות כנפש המבקש הכותב לכבוד הגאון המחבר זצלה"ה;

האי שהותא כתבי קודש

מכבוד הרב הגאון הגדול צנא מלא ספרא עה"י פאר החכמים ועטרת נבונים כקש"ת מוה' אליהו נ"י אבדיק דראהאביטש מסינוט.

ב"ה אשר ראיתי בעיני עוד חיבור מהרב הקדוש אדומ"ר אשר שפתיים ישק ודבריו מועילים עפ"י פשוט, וגם לענין יראת שמים הרי המה כגחלי אש ובודאי הוא תועלת גדול ללומדים וגם אנכי השפל אי"ה אקבל ספר א' בל"ג ואזכה לראות כשיהיה נגמר הספר הקדוש ואזכה ללמוד בתוך הספרים. דברי המעטיר יום ד' פ' ויקהל תרל"ה פה"ק דראהאביטש ונתתי מ"ק: הק' אליהו האבדיק דראהאביטש.

מכבוד הרב הגאון הצדיק הקדוש פאר הדור עה"י נר ישראל פטיש החוק כקש"ת מוה' יקותיאל יהודה שליט"א מייטעלבוים מסינוט.

לא נצרכה אלא להערפה לעורר לבב המתנדבים לתת מעות קדימה למוכ"ז על הכ מגיד תעלומה והוא פלא פלאים מלא רוח חכמה וגם אני אקח ספר א' ונתתי מ"ק ברי"כ: יקותיאל יהודא פ"ב

מכבוד הרב הצדיק הקדוש פאר הדור עה"י פה"ח נר ישראל דביס ילכו לאורו בוצינא קדישא כקש"ת מוה' מנחם מענדיל שליט"א מוויזניצא.

גם אני אקח אי"ה בעת שיגמור הספר הלזה מבה"ד ספר א' ונתתי מעות קדימה חמשה רייניש כסף ומראוי לתמוך ידי מוכ"ז למען יהיה ביכולתו להפיק זממו הטוב להוציא לאור הספר הק' מוקינו הרב הצדיק הגאון הק' זצללה"ה חכות המחבר יגן על כל אשר יהיה בתומכי ידיו שלא תאונה אליהם שום רע ח"ו יתברכו ממקור הברכות היום יום א' ט' אדר א תרל"ה וויזניצא. הק' מנחם מענדיל בהרב הצדיק זצללה"ה: ב"ה.

אפשר לומר טעם שכיך אור העולם, אור החיים מרן מצאנו ז"ע כתב וקרא שם לספר זה בשם מגיד תעלומה שהוא מגיד תעלומות חכמתו ותורתו של הגה"ק הרב המחבר ז"ע. והם מתאחדים במש"כ הערה נכונה בעוהש"ת מה שמרן מצאנו זצוק"ל קרא פירוש רבינו מדינאב זצוק"ל על מסכת מגילה, בשם ריה דודאים" (הוצאת אשכול ירושלים) כי הגה"ק רבי אלעזר מלאנצוהט ז"ע, בנו של הגה"ק בעל הבני יששכר ז"ע כותב בהקדמת ספר הק' "יודעי בינה", וז"ל, קראתי שם חבורי חלק זה בשם "יודעי בינה" כי יודע לתלמידי מרן אשר כבוד אממ"ו קרא שם ספרו, בבני "יששכר" בעבור כי רבו המובהק לו אשר מפורסם לבעל רוח הקדש (הוא אדמו"ר הקדוש מלובלין זצוק"ל) חזה ברוח קדשו שהוא משבטו של יששכר, וכשחזה ביה כדרכו בקדש אמד שהוא חזיון טוב, לזאת אני הקטן מתלמידי, דעתי לקרות שיי"ב [שם יודעי בינה] כמבואר ומבני יששכר יודעי בינה לעתים, לדעת מה יעשה ישראל גוטא דעובדא היכי הוה ראה בספר בית שלמה (תולדות הגה"ק אדמו"ר מהר"ש שפירא ז"ע האב"ד דק"ק מונקאטש), וראה בספר נמוקי אורח חיים להגה"ק מרן בעל מנח"א ז"ע הנדפס מחדש (ברוקלין השי"ט בהוצאת הר"ר שלמה גולדשטיין נ"י). בהוספות החדשות אות תכ"ט.

ומטעם זה כותב גאון עוזנו הגה"ק בעל מנחת אלעזר ז"ע שקרא את ספרו שער יששכר, וז"ל ומבני יששכר יודעי בינה לעתים, ויתילדו למשפחותם לבית אבותם, כאשר נודע ומקובל אצלנו (כני"ל בס' יודעי בינה) כי משבט יששכר קאתינא (עפ"י דעת החוזה רבינו הקדוש מלובלין ז"ע) כן נוכח להיות מיוחדים לעתים להבין ולדעת קדושת העתים ועפעפינו יישרו נגדינו בכל ענינינו, כי ע"כ קראתי שם הספר שער יששכר ע"ש הכתוב (יחזקאל מ"ח) שער יששכר אח"ד כי נכנסתי ג"כ בעוהש"ת בשער הזה והיה אח"ד וכו'.

ועתה נעתיק קטע מדברי רבינו הרב האריז"ל ז"ע מש"כ (בשער הפסוקים פ' ויצא סי' ל') בענין רבי עקיבא שהוא יששכר, כי יששכר נתלבש ונתעבר ברבי עקיבא עצמו, גם כי כל השבטים הם ענפים של יעקב, משא"כ ביששכר כי הוא כמעט בחי עצמותו של יעקב אביו ואינו מן הענפים, לכן עקיבא יעקב אותיותיהם שוים כו' עיי"ש באריכות, וזה קניתי איש את ה' קנין גמור ע"י הדוראים כמ"ש כי שכן שכתין בדוראי בני יאיתא (באדרי"ג פ"ג) דרבי טרפון אמר לדבי עקיבא (איוב כ"ח—י"א) ותעלומה יוציא אור, דברים המשותפים מבני אדם הוציאו רבי עקיבא לאורה, ועיי"ש בתרגום שפ"י) ומחרכא ד ת ל ו מ א יפיק נהורא, ועיי"ש (ברשי" בשם פרי"א פ"ו) חלון יש ברקיע ושמו ת ל ו מ א ועיי"ש (בבבין יהושע) מש"כ בזה ובוה יבאר מש"כ (במד"ר פי"ט—ז') דברים שלא נגלו למשה נגלו לדבי עקיבא וחבדיו, ואמור מעתה שפיר יבואר טעמיה דרבי, טעם כעיקר שהוא טעמיה דנפש"יה קאמר רבי מה שקרא הספר מגיד תעלומה שהוא מגיד תעלומות מקור חכמתו ותורתו ודו"ק.

מגיד תעלומה

ברכות

מאימתי דף ב' ע"א

בכח לקבל על עצמו באמת למסור נפשו על אמונת א"ק' עולם ויחודו ואחדותו ית"ש. הנה יכופרו לו כל העונות להקורא ק"ש במסג"ג ויהיו לרצון תורותיו ומצותיו. ע"כ ואת התורה שבע"פ בנזעם אמריה הקדימה מצות ק"ש לכל מצות התורה כי ע"י המצוה הזאת (שהיא מס"ג) תתכן לנו כל התורה ומצותיה הבן הדבר

וזה נחמד ונעים הדבר שתלה התנא זמנו ק"ש בשעה שהכהנים נכנסין לאכול בתרומתן כהנים שננטמו וטבלו והעריב שמשן והגיע עיתם לאכול בתרומתן. הגם שלא הביאו כפרתן דהנה אכילת תרומה מצוה היא כמ"ש ר' טרפון עבודה עבדתי. עכ"ז העובד עבודה זו בטומאה עובר את פי י"י. כן הוא התורה ומצית בעשות אותן כשעדיין טומאת העבירות עליו לא יהיה לרצון לפני י"י ואדרבא וכו'. והנה הכהן הטמא כשעושה מה שמוטל עליו בטובלו לשם טהרה וצריך להביא כפרה רק שהוא מעוכב כפרה מחמת הזמן כי עדיין לא האיר היום ואין המניעה ממנו כי הוא מסכים להביא תיכף הכפרה רק הש"י מנעו מלהביא בלילה הנה כפרתו לא מעכבא. כן הוא הדומה הבעל תשובה שמתהר עצמו הגם שעבר עבירות שאינם מתכפרין עד שנפטר וכו' כמ"דא אם יכופר העון וכו'. אם מקבל על עצמו בק"ש באמת מס"ג ליי ואין המניעה ממנו רק הש"י חפץ עדיין להחיותו. הנה הוא מעוכב כפרה ברצונו ית"ש. הנה כפרתו לא מעכבא ויכול לעסוק בעבודת תורה ומצות תרומת הקדשים ויקובלו ברצון. וירודקדק מאד לפי"ז לשון הגמרא מלתא אגב אורחא קמ"ל כהנים אימתי קא אכלי בתרומה משעת צה"כ והא

מאימתי קורין וכו'. התחילה תורה שבעל פה פתחי אמריה במצות קדימת שמע. והוא לדעתי ללמדינו דעת דהנה מבואר בכתבי מרן האר"י ז"ל ובספרי המקובלים דכל התורה ומצות שהאדם עוסק בעודו רשע אוי ח"ו מוסיפין כח בסט"א (ומקרא מלא נירו לכם ניר ואל תזרעו אל הקוצים כמבואר אצלנו בספרנו דרך פיקוד). והנה אדם אין צדיק בארץ וכי ס"ד שיתבטל האדם מתורה ומצות עד כי יתקן לגמרי את אשר עיות ע"י תעניות וסיגופים זה א"א לומר. אך יועיל לזה הרהורי תשובה ובפרטיות קודם הלימוד אך הנה יש עונות שאין להם כפרה בתשובה גרידתא רק תשובה ויה"כ ויסורין כנודע בארבעה חילוקי כפרה שהיה ר"י דורש. זעור יש עונות חמורים עון חילול השם שנאמר עליהם אם יכופר העון הזה לכם עד וכו'. וכי ס"ד שהאיש שיש בידו עון חילול ה' לא ילמוד ולא יעסוק במצות לעולם כל ימי חייו כיון שלא נגמרה אצלו הכפרה זה א"א לומר אבל מצאתי מרפא ארוכה בוזהר פי במדבר ח"ל דאית חובין דלא מתכפרין עד דאיתפטר בר נש מעלמא. הה"ד אם יכופר העון הזה לכם עד וכו' והאי יהיב גרמיה ודאי למותא זמסיר נפשיה להאי אתר לאו בפקדונא כמה בלילה אלא כמאן דאיתפטר מן עלמא ודאי ותקונא דא וכו' עיי"ש. הנה הים שדברי הזהר לא נאמרו לשם לענין ק"ש (עיי"ש) עכ"ז נלמוד דעת מי שמוסר נפשו בכח באמת יהיה לרצון לפני י"י כאילו מסר נפשו בפועל ויכופרו לו כל העונות אפילו אותן העונות החמורים שאינם מתכפרין עד דאיתפטר וכו'. והנה עיקר ק"ש הוא מס"ג

פתיחה לכלל המשנה שהתחיל התנא מאימתי. וסיום כל המשניות בשלום:

הנה התחלת תורה שבע"פ באות מ' נרמו שארבעים יום שהיה משה בהר למדו הש"י תורה שבע"פ והנה מסיימת ג"כ באות מ' לרמוז שסיים כל התורה השלימה הלזו באותן מ' יום שלא תאמר שחסר עדיין איזה מן ההלכות והדינין ולא נסדר במשנה הלזו רק מה שהיה בכח הזכירה באלו התנאים שסדרו המשנה. ע"כ פתח במ' וסיים במ"ם להורות שהוא כלל התורה שבע"פ שסיים אותה משה רבינו באותן מ' יום ואפילו מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש וכל המדרשות והמימרות הכל נכלל במשנה היקרה הלזו וז"ש האריו"ל אלו זכינו לא היה צורך לנו לספרים אחרים שהכל נכלל בהמשנה וליכא מידי דלא רמיזא בה והנה זה יהיה דרכנו בעזה"י איזה מאמר הבא לידינו מאיזה מקום בדברי חז"ל בתלמודים ובמדרשים ותוספתות להורות לו איזה מקום רמיזתו במשנה.

ושמעתי מפי דורשי רשומות שהתחלת התורה שבע"פ באות מ' פתחה וסיימה באות מ' סתומה. כי הנה אות המ"ם בהברת"ה בפה מלא מ"ם. הנה פותח האדם הפה והשפתים באמירת המ"ם פתחה וסוגר הפה במ"ם סתומה והיא לרמוז ודברת במ ולא בדברים בטלים שלא יפתח האדם את פיו רק באמירת ד"ת וסוגר הפה בסיימו לימודי התורה. ואני אמרתי ברמז המאמר ודברת במ ולא בדברים בטלים במ היינו הב' התחלת תורה שבכתב ואות מ' סתומה הוא סיום התורה שבע"פ לרמוז שלא ידבר האדם דבריו רק מהתחלת תורה שבכתב עד סיום תורה שבע"פ ולא בדברים בטלים שאינם נוגעים לשתי תורות הללו

דף ב' ע"א מתניתין מאימתי. עיין מ"ש בקונטרסים טעם התחלת תורה שבעל פה באות מ' פתחה ומסיימת באית מ' סתומה והשתא נימא תורה שבע"פ ה"ס המלכותית מלכות פה ותורה שבע"פ קרינן לה. והנה תדע מלכות בית דוד בעזה"י מרכבה למלכות שמים תורה שבע"פ. והנה תמצא בספרי נבואה

קמ"ל דכפרה לא מעכבא. הנה תיבות ה"א קא משמע לן מיותרים ולפי הג"ל יונח. דה"ק והא קמ"ל רצ"ל הוא הנרצה לנו לשמע און גם בנידון דידן דק"ש דכפרה לא מעכבא הגם שיש בידו עון חילול השם וכיוצא דכתיב ביה אם יכופר העון וכו' כיון שקורא וקבל עליו מס"נ הנה הכפרה לא מעכבא הבן הדבר: ובזה יונח לנו ג"כ מה שפירש"י בהא דאבא בנימין שאמר שהיה מצטער על תפילתו שתהא סמוכה למטתו (ועל מטתו שתהא נתונה בין צפון לדרום) פירש"י שהיה נזהר אפילו מלימוד שלא ללמוד קודם שיקרא ק"ש ויתפלל וכתבו התוס' לא ידעתי מנ"ל הא. (ועיין מש"ש) והנה לדעתי למד מסיודור התנא ק"ש קודם לכל דמצות. הנה נראה דמצות ק"ש קודמת לכל ומטעם שכתבתי ולפי זה לא יקשה ג"כ מה שהקשו התוס' מהא דרב מקדים ומשי ידיה ומתני לן פרקין די"ל דשאני לימוד לאחרים דאין מהראוי לחשוך את אחרים שיש בידם עון ח"ה (וגם הם באפשר קראו ק"ש) משא"כ האדם לעצמו יש חשש שמא יש בידו עון ח"ה (וגם י"ל עפ"י מ"ש בגמרא יומא היכי דמי ח"ה. אמר רב כגון אנא דשקילנא בישראל מטבחא ולא יהיבנא דמי לאלתר. ונ"ל כוונת רב לומר כגו"ן אנ"א. דרצ"ל איש כמוני בעשותו כך אבל זדאי הוא היה נזהר גם בדבר כזה דודאי לא עבר אשמעתיה שאמר בחולין מי שיש לו מאה מנה וכו' יאכל ירק וכו' ושם אמר ר' יוחנן אבא ממשפחת בריאים הוה וכו' כגון אנו לזין ואוכלין הנה לפי"ז יצדק ביותר הא דאמר רב ביומא כגון אנא שאני ממשפחת בריאים אי שקילנא בישראל מטבחא ולא יהיבנא דמי לאלתר מיקרי ח"ה. עכ"פ תידוק מיניה כי רב היה נזהר אפילו על ח"ה כזה על כן לא חש לקרוא ק"ש קודם לימוד התורה. ואבא בנימין היה חושש דשמא חזו אירע לפעמים איזה דבר וכנ"ל. ע"כ היה מדקדק על הדבר והוא רק דרך צחות ובדרך מנהגי המוסר אבל העיקר י"ל כנ"ל דיש חילוק בין לומד לעצמו ללומד לאחרים ועיין מ"ש בהא דאבא בנימין במקומו עיי"ש):

ועתה נתחיל בעזר הצור כיד ימי הטובה עלינו.

מאימתי הערוך פירש שהוא כמו ממתי והא' נוספת כמו א' דאזרוע שפירושו זרוע (והנה זה דרכנו כל היום להתבונן כי לא במקרה הוא דברי תורתנו ולכל יש טעם בודאי) ואבאר לך בסמוך א"ה. ונ"ל כפשוטו שהיא מלה מורכבת (כמו שפירש התוי"ט ריש פ"ו בתיבת כיצד) ופירושו מאי מתי כי מתי יאמר על דבר אשר בבוא הדבר הנרצה ההוא יש לו משך זמן רק השואל מבקש לידע מתי יבא הדבר ההוא אשר יומשך בזמן כמו מתי אבוא ואראה פני אליקים. הנה כשנוכח לזה א"ה יהיה לדבר המשך זמן והמשורר בקש מתי יבא הדבר הזה אשר יומשך בזמן. ותיבת מאי רצ"ל מאיזה זמן מתחיל המשך הזמן ההוא וזהו מאי מתי רצ"ל מאי הוא מתי. והבן הדבר והנה לדעת הערוך אות א' נוספת ג"כ לא במקרה הוא. ובא התנא לרמוז בדברי מ"ש בגמרא אעפ"י שקרא אדם ק"ש בביה"כ מצוה לקרותה על המטה והיא לשמירה משני המזיקין השולטים בלילה וזהו שרמו מאימתי מחמת האימה והפחד של המזיקין קורין את שמע איז מוזיקין בדלין ממנו (עיין במג"ע ויחי רזא עילאה) ומבואר שם בגמרא אם ת"ח הוא אינו צריך שתורתו משמרתו וליכא מידי דלא רמיזא בתורה שלימה היא המשנה תיבת מאימתי ר"ת אם ילמוד תורה למזיקין יבדלו למנו והנה אמרו"ל אף ת"ח מיבעיא ליה למימר חד פסוקא דרחמי כגון בידך אפקיד רוחי וה"ס המ"ג עיין בפרע"ח הכוונה להעלות נפשו מבאר שחת לבאר מים נובעים (ולא יטעום טעם מיתה בשינתו והבן) והנה גרמו בהתחלת המשנה מאימתי ר"ת לכל מקום ימסור אל ימי תנומתו (היינו באמירת בידך אפקיד וכו') :

הנה עוד אני מדבר מאימתי בגי' תק"א כאשר תבין מש"ל בסוד היחוד תורה שבכתב (בחי' דכורא) עם תורה שבכ"פ (בחי' נוקבא) והנה רמ"ח איברין דדכורא עם רנ"ב דנוק'. ועם המפת"ח לדעת ר"ע בככורות

בענין מלכות בית דוד ב' ממי"ן משונים ממקום דהמ"ם של לפרבה המשרה זכו' על כסא דוד וכו' הנה מ"ם סתומה באמצע תיבה וחומת ירושלי"ם פרוצה בנחמיה מ"ם פתוחה בסוף תיבה תבין משארז"ל בבחי' עיבור הפה סתום והטבור פתוח וכשנולד הולד נפתח הסתום ונפתח הפתוח. והנה תבוננו זמן הגלות בעוה"ר הוא כדמיון עיבור עד אשר יאיר השי' לנו ואמרת מי ילד לי את אלה. הנה מזה תתבונן אשר ע"כ בזמן הגלות הפ"ה סתום ואין חזון נפרץ ע"כ באת מ"ם סתומה באמצע תיבה וחומת ירושלים שהוא טיבורו של עולם שררך אגן הסהר הנה הוא פרוצה בעוה"ר הטיבור פתוח. ע"כ באת מ"ם פתוחה בסוף תיבה עד אשר יקוים הטיבה ברצונך את ציון ותבנה חומות ירושלים. הנה יתפתח הסתום ויסתם הפתוח וע"כ מלכות בית דוד באת דוקא מן תמ"ר שהוא אות מ' פתוחה וסתומה (כי מ' סתומה היא ת"ר כנודע) וזה שיש לרמוז צדיק כתמ"ר יפרח והבן :

ובנסתרות ליי' אלקינו הנני אומר במורא : אות ב' מורה בחכמ"ה ספירה ב' (כ"כ בס' מאורי או"ר) ואות מ' מורה בבינה (בס' הנ"ל) וכבר ידעת שהתורה גנוזה ביסוד אבא חכמה ויסוד אבא נגנו ביסוד אימא והוא ע"ד ברוך אומר (בחכמה) ועושה (בבינה) שבחכמה הוא עדיין בהעלם. ובבינה הוא התגלות האמירה לפועל הלכה למעשה (ולדעתי תתבונן מאמרם ז"ל גדולה שמושה של תורה יותר מלימודה. שימושה דייקא ובין התבונן הלימוד הוא האמירה בהעלם ואינו עדיין הלכה למעשה והשימוש הוא המעשה והשם הטוב יכפר בעדינו) ע"כ התורה שבכתב מתחלת בב' (חכמה) מבראשית היא התורה הקדומה רשימת חכמה הסתומה מאין תמצא והיא נעלמה מעין כל חי באמירה בלבד והתורה שבכ"פ מגלה תעלומותיה ע"כ מתחלת באות (מ' בינה) מבין דבר מתוך דבר וזהו דברת ב"ם ולא בדברים בטלים. היינו דיבורך יהיה באופן שתחבר הב' עם המ' תורה שבכתב עם תורה שבכ"פ ויראתי להרחיב הדיבור ויה"ר שלא יאמר פינו דבר שלא כרצונו :

(יבואר אי"ה לקמן) ה"ס הגד"ן שנבנה שם בהמ"ק (גם אמה של מלכות עלתה אל בועז אל הגרן להעמיד ממנו המלכות והיה ברכה) ס"ה בגי' תק"א יהודא שלים ותבין לדעת הערוך הא' הנוספת ה"ס המפת"ח איידי דוטרד וכו' כמ"ש בגמרא בכורות יעוין במג"ע שי"ש במשניות תקכ"ח פרקים מנין מפתח והוא עם חמשה תוספות ששנו חכמים בלשון המשנה ויבואר אי"ה במ"א ועיין בהגהת מהר"ב בפ"ה דבכודים בגמ' אכ"מ):

או קצת באופן אחד מאימתי בהוספת הא' בזולת הא' בגי' ת"ק רמ"ה רנ"ב כנ"ל יהודא שלים והוספת הא' מאלופו של עולם פנימיות חיותם מהמאיר לכל העולם כולו בכבודו (ידעין חבדין רחמי דלכאי מאי טיבותא עבדינן בהדיהו בהעיר לבותם דליכא בתוה"ק שום דבר מקרה והכל כאשר לכל בכתב ובע"פ מיד י"י מושכל ברזך הנותן תורת אמת לישראל):

מאימתי הנה התחיל בדרך שאלה ותשובה ולא אמר סתם זמן ק"ש של ערבית משעה וכו' התחיל בדרך שאלה כשואל ומשיב. השמיענו בהתחלת התורה שבע"פ שעיקר קניית התורה שתהיה חקוקה בזכרון הוא בלמוד התלמידים הם שואלים הרב משיב וממילא רוחא שמעתתא והוא שאמר ז"ל ומתלמידי יותר מכולם. נ"ל:

מאימתי לכאורה ה"ל למיתני אימתי דיכולול בשאלתו כל אורך הזמן מהתחלה ועד סוף המבוארים במתניתין אבל מאימתי הוא רק שאלה אהתחלה (עמש"ל) והנה בגמרא (דף ג' ע"א) מקשי ד"א אדד"א (דהיינו ר"א במתניתין ס"ל משעה שהכהנים וכו' ובברייתא ס"ל משעה שקידש היום וכו') ותירצו תרי תנאי אליבא דר"א ואיב"א רישא (דמתניתין לאו ר"א הוא. רק סתם מתניתין תנא בפ"ע) ממילא לתירוץ בתרא הת"ק דמתניתין לא מיירי רק מהתחלה ויצדק שפיר מאימתי. אבל לתירוץ קמא קשה. וצ"ל דגם לתירוץ קמא הרישא הוא דברי תנא אחר רק דע"כ גם ר"א ס"ל הכי מדלא פליג רק אסוף הזמן ולא ההתחלה

(ועיין בדברי הרב הגדול הרי"ף ז"ל ותבין) ממילא הת"ק ג"כ לא מיירי דק מהתחלה והסיפא הוא ענין אחד. דיקא נמי דלא קאמר ועד סוף האשמודה וכו' בוא"ו ש"מ שהוא דברי אומר אחר ואי תקשה כיון דכ"ע מודי ה"התחלת הזמן ור"א חכמים ור"ג פליגי בסוף א"כ ליתני אימתי וליתני ועד סוף וכו' הבן י"ל אי הוה תני הכי ה"א דכל אותו המשך הזמן משעה שהכהנים וכו' ועד סוף וכו' מחויב לקרות ק"ש בלי הפסק וכעין זה מצאתי בדברי הגאון בס' סמיכות חכמים

קורין אמיר"ה יפול באמור הענין לאחר כענין הלאמור שבתורה דיבור יפול אפילו בדבר האדם לעצמו. אבל בשביל אחר. כענין למען הביא ה' על אברהם את אשר דיבר עליו. אבל באמיר איזה ענין לעצמו לזכירת הדבר יצדק בלשון רז"ל קדיא"ה. וירצה עוד להיות קריאת שמע שאומרים שמע ישראל וקוראין בהכרזה לכל עדת ישראל שישמעו הדבר הזה זכנ פי' חכמי המוסר בדורותינו קור"א בתורה שקורא להש"י שיהי עמו בעת לומדו בתורה כי כל העוסק בתורה שכינה כנגדו. וכן קוראין את ההלל היא השכינה שנק' הלל מנין אדני כנודע למקובלים (הנהגה איך שיהי' בכאן קורין כמו קוראין והא נעלמת לא דבר ריק הוא רמו לא דאחד מאן דקצר יתארך כי היא נעלמה מעיני כל חי כנודע מזהר ע"כ צדיך לקצר הלבן):

את שמע כינה התנא כלל הקריאה ע"ש התחלתה שהיא שמע ובזה יצדק נמי בהתחלת המשנה את שמע א"ת לרבות כל הפרשיות הנלוים לשמע.

ערבית הרמ"ז דקדק למה במשנה ד' אמר בשחר בערב וכאן ערבית שחרית ותירץ בערב היינו ביאת הערב. וכן בשחר אבל ערבית פירושו בלילה. והנה הברכות הם מעט קודם לצאת הכוכבים וכן ביום קודם לשחר על כן אמר בשחר בערב משא"כ ק"ש גופא שחרית וערבית ממש. ול"נ דלק"מ דתיבת בערבית אינו סמוך לשלאחריו ותיבת בערב לפי משפט הלשון סמוך לשלאחריו (שבדברי

שאינן לו לאדם אלא מה שענינו רואות לפי האקלים שלו שהוא עומד בו כן יעשה המצות התלויות בזמן והבן:

משעה שהכהנים זכו' ולא אמר משיכנסו הכהנים זכו' כמ"ש במשנה ב' משיכיר וכו' דה"א דק"ש תלוי בפועל ההוא היינו דוקא אם יכנסו הכהנים זכו' או יקרא ק"ש ובאין כהנים ליכנס לא יקרא ק"ש ע"כ קאמר משעה וכיון דכבר אמר בכאן משעה סמך ע"ז גם במשנה ב' ואמר משיכיר והכונה משעה שיכיר ועיין עוד מ"ש בתוס' ע"ב ד"ה משעה שהעני זכו' עיי"ש.

שהכרנים בה"א הידיעה דקאי אכהנים הידועים שקבע להם המקרא זמן לאכילת תרומתן דהיינו כשנטמאו וטבלו דכתיב בקרא ובא השמש וטהר ואחר יאכל זכו'.

נכנסים רבים מקשים הול"ל משעה שהכהנים אוכלים זכו'. ונ"ל דאי הוה תני דכי לא הוינן ידעין באיזה כהנים מדבר (הגם שכתבנו ברמז שהכהנים ה"א הידיעה לא הוינן ידעין על איזה כהנים ידועים) ע"כ תני נכנסים להורות דבטמאים מיירי שלא היו רשאים עד עתה ליכנס במחנה הטהורים. והא דלא קאמר בפירוש משעה שכהנים טמאים טבלו אוכלים זכו'. משום דרצה למיתני בלשון יפה ונקיה ובפרט בפתיחת דבריו כמבואר בפסחים והא דלא קתני משעה שהכהנים מט"הרים דהוא אמינא מאי מטוהריין טיבליין ובברייתא בדברי ר' יהודא קתני מטוהריין דהתם ליכא למיטעי טובליין דאיכא ר"מ היינו ר"י נ"ל:

בתרומתן לא קאמר בתרומה. יעוין בתווי"ט ואי"ה נדבר בזה בדבריו ויעוין ברמ"ז:

ראשמורה ובמשנה שבגמ' הגירסא האשמורת [גם בגירסת המשנה שבגמרא לא כל הנוסחאות שוין (המגיה)] נ"ל ענין חילופי דגין תליא בפלוגתא. דהנה בגמ' פרכי' מ"ק ר"א אי קסבר ג' משמרות זכו'. ומשני לעולם קסבר ג' משמרות זכו' והא קמ"ל דאיכא משמרות ברקיע ואיכא משמרות בארעא. ופירש"י כשנתן

התנאים התא"ו מורה אסיום הדיבור) והנה אלו היה שונה מאימתי קורין את שמע בערב משעה זכו' הייתי שונה בערב משעה זכו' להתחלת הדיבור. ושאלת התנא מסיימת בתיבת שמע. אבל במשנה ד' יצדק בשחיר בערב הבן.

והנה בגמרא הגירסא בערבין (עיין בתוס' חדשים) ול"ג החילוף בין הגירסאות כי כתבו כמה מהפוסקים דבשבת ויו"ט דמצוה להוסיף מחול על הקודש אי"כ כבר מיקרי לילה לענין שביטה ממלאכה וקידוש מותר ג"כ אז לקרות ק"ש, וכמה מהפוסקים החמירו לענין ק"ש דבעינן זמן שכיבה, וי"ל דפליגי בגירסאות מאן דגרס בערבין לשון רבים לכלול כל הערבין גם שבתות ויו"ט בעינן צה"כ דוקא ומאן דגרס בערבית הכונה דוקא בחיל שנכתב בימי החול בתורה ויהי ערב (והתנא יליף מברייתו של עולם לחד תירוצא בגמ') משא"כ בשבת לא נאמד בו ויהי ערב וי"ל בהיפך בערבין דוקא אותן הימים שנאמר בהן ערב בתורה היינו בימות החול משא"כ ערבית כולל כל מה שיקרא ערבית בלשון ויכלול אפילו שבתות ויו"ט והבוחר יבחר ולפי הפירוש בתרא יצדק מה שתידצו בגמרא ואיב"א יליף מברייתו של עולם דכתיב ויהי ערב זכו' דלכאורה לא הרוחנו כלום בתירוץ הזה דאף על פי כן יקשה הקושיא תנא היכי קאי (ובחידושינו על הגמרא תירצנו בטוב טעם עכ"ז כמה פנים לתורה) וע"כ צריכין אנו לתירוץ קמא דקאי אבשכבך ובקומך וא"כ לענין מאי יליף מברייתו של עולם ולפמ"ש יצדק דמרויח בתירוץ הזה למה תני לשון ערבין ולא ערבית זידוקדק לשון רש"י בד"ה ואיב"א הא דתני ערבין זכו' והבן:

ועוד נ"ל נכון הדבר למאן דגרס ערבין לשון רבים כמו שפירש הבעל עקידה שאנו מברכין מעריב ערבים לשון רבים כי כמה ערבים הם כי אין כל האקלימים שוים ובעת שבוז האקלים יום באקלים האחר לילה וכיוצא ישתנה לאלפים ולרבבות העיתים והשעות ומשמיענו התנא בהא דתני ערבין לשון רבים

שלפעמים שונה המסדר המשנה שם התנא קודם מאמרו פלוני אומר כך כמ"ש ד"א אומר פרה בת שתיים ולפעמים שונה המאמר ואח"כ האומר דברי פלוני כמו בכאן דברי ר"א. נ"ל כשאומר הדין ואח"כ מסיים דברי פלוני הוא לשון התנא ממש ככתבו וכלשונו וכשאומר תחילת פלוני אומד כך אז אינו

הלשון של התנא רק מסדר המשנה מספר לנו התנא הלז כך סובר והוא דבר מסתבר מן ההכרח לעיין בדבר בכל שיטת הש"ס:

וחכמים נקראו חכמים אותם המקבלים הארה מחכמה עליונה וקבלו חכמתם מסיני

אורייתא מחכמה נפקת ואתם שאינם במדרגה זו לא יתוארו בשם חכמים (עיין בהקדמת הרב הקדוש בעל אוה"ח בס' החפץ) ולפעמים יכנו לאדם אחד בלשון רבים חכמים כמאמרם מאן חכמים ר"מ או ר"י להיות הדין הזה שאמר נתקבל והיה ידוע שנשפע מחכמה העליונה תיארוהו בשם חכמים. נ"ל:

וחכמים כשנשנה איהו תנא. ואח"כ דברי החכמים הלשון בכ"מ וחכמים בוא"ו

משא"כ בשנאו מחלוקת יחיד עם יחיד חברו נ"ל כי לא יתכן לשנות חכמים אומרים בלא וא"ו דאו היה כנשמע ח"ו שהתנא הקודם לא היה חכם ע"כ לכביד התנא הקודם שנה וחכמים בוא"ו החיבור והנוסף להורות שגם המוקדם הוא מכת החכמים השלימים כלם חכמים ונבונים ויודעים את התורה ברוך שבחר בהם ובמשנתם:

עד חצות ראוי לפרש בהתחלת הש"ס דהל"ל עד חצי הלילה. וי"ל

דתפס לשון המקרא בחצות הלילה:

ועי"ל לפי דעת המג"א וסייעתו דזמן חצות לילה לענין תיקון חצות. הוא תמיד

אחר ששה שעות מצאת הככבים. אי"כ בלילות הארוכות זמן התיקון הוא קודם לחצות הלילה העתית (שעה י"ב מן חצות הלילה שאנו קורין צוועלף) ובלילות הקצרות הוא סמוך ליום. נ"ל דבאפשר כן הוא ג"כ בסייג דחכמים לענין

ק"ש ג"כ לא אמרו עד חצי הלילה רק עד חצות כ"ו הנני כותב לא להלכה ולא למעשה:

לך סימן זמן הקריאה בסוף האשמורה ולא פירש לך סימן מפורש למדך שיש לכל אדם היכר בדבר דכי היכי דאיכא ברקיע עכ"ל. נראה מלשונו דה"ג בגמרא קמ"ל דאיכא משמרות בארעא כ"י היכ"י דאיכ"א ברקיע. ונ"מ מאי דידעינן סימנא בארעא לסוף זמן ק"ש דר"א:

ונרא"ש הגירסא בהיפך קמ"ל דאיכ"א משמרות ברקיע כי היכי דאיכא בארע"א א"כ עיקר החידוש דאיכא משמרות ברקיע ונ"מ דראוי לכל ירא שמים לשפוך תחנונים וכו' הואיל הם עת רצון ברקיע שמשתנים המשמרות למלאכים. והנה תראה הגירסא שלפנינו בגמרא נראה דתרוייהו קמ"ל דאיכא משמרות ברקיע ואיכא בארעא ונראה דזה מהכרח גירסת האשמורת במשנה לשון רבים [ד"ק של רבינו צ"ע דהלא גם האשמורת הוא לשון יחיד. (המגיה)] הגם דמיירי מחדא אשמורה. ע"כ לומר דבחדא אשמורה תרי משמרות ברקיע ובארעא משא"כ למאן דגרס אשמורה. יפרש ויגרס בגמרא אז כרש"י או כרא"ש נ"ל והבן:

האשמורה הראשונה ב' התיבות בההי"ן הוא כמו הארון הברית העמק הפגרים.

ואעפ"כ י"ל לא דבר ריק הוא כדרכנו לפרש בכ"מ לפי מאי דמסיק בגמרא דס"ל ג' משמרות הוי הלילה יצדק שפיר דאשמזעינן בלשונו דהכי ס"ל האשמורה הראשונה המיוחדת משא"כ למאן דס"ל ד' משמרות ישנם ב' ראשונות דהיינו השתיים שלפני חצות.

ועי"ל האשמורה של כת הראשונה דמלאכים וזה יצדק לפי הרא"ש שכתבתי לעיל

משמרות וגם לפירש"י י"ל כך הוא הפירוש דהעיקר מה דמשמיענו הוא דגם ברקיע יש משמרות וגם לפירש"י י"ל כך הוא הפירוש אך לפי שנתן סימן הקריאה על השתנות המלאכים ומתיכן נדע זה ע"כ שגם בארעא יש היכר ולישנא דרש"י הכי דייק אך לגירסתנו בגמרא לא יתישב כ"כ וצריך לפרש כמ"ש מקודם:

דברי ר"א מהראוי להזכיר בכאן בהתחלת הש"ס. מה שני"ל לפרש מה

הנה מ"ן היבוס משנה יתירא אך קמ"ל דמצות חליצה קודמת (כעת) למצות יבוס. והוא משנה שלימה בבכורות אך רגילות וכו'. בא"ד ופ"ו דיבמות משנה ד' שומרת יבם שנפלה לפני כהן הדיוט ונתמנה להיות כ"ג אע"פ שעשה בה מאמר לא יכנוס כ"ג שמת אחיו חולץ ולא מיבם והא מרישא שבעינן לה. אך חולץ איצריכא לי' לאשמועינן דלא חיישינן לבזיון דכ"ג שתרוק לפניו. והנה זה משנה שלימה בפ"ב איסור קדושה כגון אלמנה לכ"ג חולצת וכו' אך רגילות התנא וכו' :

בד"ה לאכול בתרומתן כו'. ועיין רפ"ג דר"ה דשם קאמר התווי"ט וצה"כ פירושו ג' כוכבים ועיי"ש :

בד"ה בתרומתן וכו' פת"ן בע"ש כלומר שהכל מוכן עמ"ש בציונים על הגמ'. תוספות בד"ה מאימתי פירש"י ואנן היכי קרינן מבע"י וכו' ע"כ פירש"י וכו' :

יש להתבונן שלא הביאו דברי רש"י ככתבו וגם שחלקוהו לשני מאמרות שכתבו אח"כ ע"כ פירש"י ולא כתבו כל הענין ביחד. והנראה שהקדימו הלשון לחוק קושייתם גם על ר"ת שהביאו אח"כ. והנה תירצו אח"כ בשם ר"ת דסומכין על ר' יהודה לקרות ק"ש מפלג המנחה. והנה ודאי לא נעלם מר"ת הקושי העצומה דהאיך מתפללין מנחה באותו הזמן דהוה תרי קולי אהדדי דזה ידוע לבר בי' רב דחד יומא (והנה הרא"ש תירץ דבתפילה הקילו ואינו מובן כפשוטו). ע"כ גראה דכונת ר"ת לתרץ מה שאין אנו מוחין בהמון עם העושין כזה זמקדימין כ"כ ע"כ תירץ דמש"ה אין מוחין בידם דסומכים על ר' יהודא. והגם דמתפללים מנחה ג"כ באותו הזמן כיון דתפילה היא דרבנן יותר טוב שלא להקפיד ע"ז ממה שנעכבם מלקרות ק"ש ויהי' טורח לקבצם אח"כ (כ"כ רבים מהראשונים ואחרונים) ותתבטל תפילה בציבור וג"כ ישכחו קצת לגמרי מלקרות ק"ש דאורייתא ע"כ מניחים אותם במנחה הגם דלאו שפיר עבדי לסברתם בתפילת המנחה. ממילא הוא ז"ל מישיב רק על מה שאין מוחין בהמון עם. אבל ודאי ירא שמים ובעל גפש מחויב לעשות כדיון להמתין

עוד יש להבין עפמ"ש בזהר לך דף צ"ב וז"ל שמענא דהא לילה דינא דמלכותא איהו. ובכל אתר דינא הוא והאי דקאמר חצות בגין דינקא בתרין גווינן בדינא וחסד. ודאי פלוגתא קמייתא דינא הוא. דהא פלגותא אחרא אנפאה מסטרא דחסד. וע"ד חצות לילה כתיב ודאי עכ"ל. ומעתה בין והתבונן אמרם חצות דייקא. וג"כ תבין לזה הגבילו הסייג עד חצות והבן :

תווי"ט בד"ה משעה וכו' דרגילות וכו' וכ"כ בפ"א דשבת דף צ"ט ע"א בד"ה מסייע ליה לר"י דאמר בור וחוליתיה מצטרפין לעשרה וא"ת מה צריך למתניתין לאשמועינן (חוליות הבור והסלע שהן גבוהין י' וכו' הנוטל מהן וכו' חייב) הא תנינא דחא זימנא בעירובין בור ברה"ר וחוליתיה גבוה י' טפחים וכו' וי"ל דדרך התנא לאשמועינן בקוצר וכו' כדאמרינן ריש ברכות וכו' עכ"ל התוס' :

בא"ד ועיין סוף דמאי במשנה מי שהי' לו עשר שורות וכו' כדי יין וכו' נוטל ב' חביות וכו' כתב שם התווי"ט פתח בכד וסיים בחבית לומר לך היינו כד היינו חבית (ג"מ למקה ומכר) אע"ג דכבר אשמעינן בב"ק המניח את הכ"ד דרגילות וכו' :

בא"ד וריש פ"י דשבת (כצ"ל) שם במשנה המצניע לזרע ולדוגמא וכו' וכל אדם אינו חייב אלא כשיעורו וכתבו שם התוס' תימא לר"י דאמאי איצטריך למיתני לי' הא תנא לי' דחא זימנא בפרק כלל גדול ושאינו כשר להצניע אינו חייב אלא המצניעו ע"כ והניחו הדבר בתימא. ולכאורה הלא הם בעצמם כתבו כ"פ דרגילות לאשמעינן וכו'. וצ"ל דוקא בקוצר אגב דין אחר אבל לאשמועינן דין אחד בפ"ע כ"פ זה תימא והא דבור וחוליתו אשמעינן ג"כ בב' ענינים היינו בעירובין לענין מים שממלאין ממנו בשבת ובשבת לענין טלטול מרה"ר עליו או בהיפך הגם דחד דינא הוא עכ"ז מיקרי ב' ענינים. אבל כאן ריש פרק המצניע הוא דין אחד לגמרי עם פ' כלל גדול :

בא"ד וריש פ"ק (דיבמות) דקתני ט"ו גשים פוטרות צרותיהן מן החליצה ומן היבוס

לא איכפת לן וראיה מאנשי משמר שאמרו ברכה אחת קודם ק"ש וכדמטא זימנא דיוצר אור אמרוהו אחר ק"ש

בא"ד ב' לפניה וב' לאחריה בערביית תיבת בערביית מיותר. אבל נ"ל דהתוס' ז"ל דקדקו בלשונם לחזק קושייתם והכי קאמרי לו יהיה דהברכות אין להם שייכות לק"ש וכמש"ל. אבל על כל פנים חזיבם הוא לקרותם בערביית דייקא כי תקנום לק"ש דערבית וכיון שאין עדיין זמן ק"ש דערבית. ג"כ אין זמן הברכות דערבית. והנה גם זה לק"מ לרש"י ז"ל כמ"ש תלמידי רבנו יונה דמעריב ערבים לא איכפת לן דמוכירין מדת לילה ביום וכו' ואהבת עולם הוה קצת כברכת התורה זאמת ואמונה הוא ברכת גאולת מצרים כיון דנלמד מן כ"ל ימ"י חיי"ך ולא התכר לילה בפירוש יוצאין גם מבע"י קצת. (והשכיבנו כתבנו שם בתר"י דהוה גאולה אריכתא ושייכת לברכת הגאולה. וגם שייך שפיר להתפלל גם קודם הלילה השכיבנו (בלילה הסמוכה) לשלום) וביותר יצדק ג"כ לפי מה שדקדק הרמ"ז דבזמני ק"ש תני במתניתין ערבית ושחרית ובברכות ק"ש בשחר' ובער"ב משום דק"ש מחויבת דוקא ערבית ממש שחרית ממש. משא"כ ברכות קודם לק"ש שחר' ער"ב בסמוך לשחר ולערב עמש"ל בשמו:

בא"ד ועוד דאותה ק"ש וכו' בשביל המזיקין וכו' ואם ת"ח הוא אי"צ הא ודאי ל"ק לרש"י דכונת הגמ' אם ת"ח הוא אי"צ בדיצא י"ח ק"ש. ואם קדשיתם הוא דהיאך אפשר לסמוך ע"ז הנה לפמש"ל לדעת רש"י דכונתו הוא דודאי ת"ח צריך לקרות ק"ש בפ"ע ולא יסמוך על ק"ש שעל המטה. הנה לק"מ דהת"ח יקרא ק"ש בפ"ע והמון עם ודאי שנוהרין בק"ש שעל המטה מיוחד בלילות מן המזיקין ויוצא בדיעבד בק"ש הלזו ע"כ לא גזרו על ההמון לקרות ק"ש בפ"ע:

בא"ד ועוד קשה דאי"כ פסקינן כריב"ל ואנן קי"ל כר' יוחנן וכו' זה הסומך גאולה ש"ל ערבית לתפלה עכ"ל. הנה הא ודאי לק"מ דהרי אנו סומכין גאולה לתפילה בביה"כ. הגם שאינם יוצאים י"ח ק"ש. יוצאים ידי

דוקא עד צה"כ כיון דמתפללין מנחה אחר פלג כנ"ל לפרש דברי ר"ת. וא"כ אודא לה קושית התוס' על ר"ת לזה הקדימו התוס' בדבריהם פי' לדברי רש"י ועי"ז נתחזקה קושייתם גם על ר"ת. והנה כתבו בזה"ל פירש"י ואנן היכי קרינן וכו' רצ"ל דהנה רש"י ז"ל בסתם דיבר וקושייתו ום עלינו רצ"ל מה שגם הת"ח המדקדקים והיראים קורין בבה"כ מבע"י ועי"ז אם באנו אח"כ לתרץ כר"ת יקשה שפיר דהוה תרי קולי וכו'. ועל רש"י ג"כ קשה כקושייתם ע"כ צ"ל דהנכון כדברי ר"י והבן (עמש"ל בדברי הרע"ב דהוא אזיל בשיטת ר"ת) ועמש"ל בדברי רש"י דאין הפירוש כן בדברי רש"י ויתבאר לקמן עוד אי"ה:

בא"ד תימא לפירושו והלא אין העולם וכו' פ' ראשונה וא"כ ג' פרשיות הי' ל"ו לקרות ע"כ התחילו בלשון רבים העולם רגילין וסיימו ביחיד הי' ל"ו לקרות נ"ל עפ"י האמור. דהנה באמת יוצאים י"ח ק"ש גם בפ' ראשונה. אבל הקשו דהנה אין העולם רגילין לקרות רק פ' ראשונה עכ"פ להמדקדק היה ל"ו לקרות בק"ש שעל המטה ג' פרשיות. הגם שאין למחות בהמון ולגזור גזירות. אבל המדקדק בודאי מהראוי לו שלא לסמוך לכתחלה על פרשה ראשונה ולפמש"ל בדברי רש"י שכתב ולפיכך חובה עלינו לקרותה משתחשך ובקריאת פ' ראשונה שאדם קורא על מטתו יצא. הנה התחיל חובה עלינו וה"ל לסיים שאנחנו קוראים וכו'. אבל כונת רש"י כמש"ל דבאמת עלינו הת"ח לקרות ק"ש בפ"ע כל הג' פרשיות משתחשך זאין גזרין זה על המון עם כי בקריאת פ' ראשונה שאדם קורא על מטתו יצא אי"כ אודא לה קושיתם:

בא"ד ועוד קשה דצריך לברך בק"ש ב' לפניה וכו'. הנה דקדקו תיבות בק"ש. רצ"ל הגם דמברכין הברכות בביה"כ אבל הם שלא בק"ש כיון דאין יוצאין בקריאת ביה"כ ורש"י ס"ל דלא איכפת לן בזה דהברכות אינן שייכות לסמיכת ק"ש דאינן ברכות המצוה שמברכין אקב"ו על מצוה פלונית (כמ"ש הרשב"א) רק בעידן ק"ש מחויבים לברך הברכות ואפילו קוראים קודם ק"ש או אחריה

והנה כעת משמיא נהירינין לעיינין. וחזינא דקדוק גדול בדברי התוס' שכתבו בזה"ל דאי"כ פסקינן כריב"ל וכו' קיי"ל כר"י דאמר לקמן איזהו בן עוה"ב זה הסומך גאולה ש"ל ערבית לתפילה עיין גא בגמ' ותראה שלא אמר כן ר"י רק בזה"ל זה הסומך גאולה לתפילה ש"ל ערבית והתוס' ז"ל שינו הלשון ולא דבר ריק הוא. והנראה דהנה הם ז"ל ידעו שפיר לתרץ קושיהם דהרי סומכין שפיר ג"ל בביהכ"נ ע"כ הם דקדקו קושיהם דהנה ר"י אמר זה הסומך גאולה לתפילה של ערבית והנה הרי"ף והרא"ש ז"ל כתבו זה הסומך גאולה ש"ל ערבית לתפילה ש"ל ערבית (וכ"ה בגמרא בדר"ט) וכתבנו לשם דבכונה גדולה כתבו כן דהמה דאו בדברי ר"י כן תמהו דהול"ל זה הסומך בערבית ג"ל זמאומרו לתפילה ש"ל ערבית הכונה שהתפילה תהי דוקא ש"ל ערבית לאפוקי מה שהביאו תר"י (בשם רב האי) שיתפלל בבה"כ תפילת חובה עם הצבור. ואח"כ בביתו בצה"כ יקרא ק"ש בברכותיה ויתפלל שנית גרבה ויסמוך ג"ל דהנה זאת התפילה לא הוה ש"ל ערבית ולא מהני וסבדי הרי"ף ורא"ש כמו שמקפיד אתפילה של ערבית דייקא כמו כן מקפיד אנאולה של ערבית דייקא (וכ"ה בדברי ר"י בדר"ט: גאולה של ערבית לתפילה של ערבית) דמאי שנא ותיבת ש"ל ערבית בסוף דברי ר"י אתרווייהו קאי אנאולה ואתפילה ולאפוקי מדעת רש"י ותר"י ור"ע וסיעתם דסבירא להו דאומרים ק"ש עם הברכות בביה"כ שלא בזמנה ואח"כ בצה"כ קודין ק"ש בביתם דאו הגאולה לא הוה גאולה של ערבית. וזה שדקדקו הרי"ף והרא"ש גאולה של ערבית (דייקא) לתפילה של ערבית (דייקא) והנה נ"ל דזה ג"כ כונת התו' בקושיהם בכאן באומדם דתיבות ש"ל ערבית דר"י ודאי אנאולה נמי קאי ולדעת רש"י לא הוה גאולה ש"ל ערבית דשלא בזמנה היא והגם דסומכין בבה"כ לא מהני. וזה שכתבו דאמר לקמן איזהו בן עוה"ב זה הסומך גאולה ש"ל ערבית דצ"ל כונת ר"י בתיבות ש"ל ערבית אנאולה ג"כ דמ"ש (ובפרט לקמן מבואר כן בדברי ר"י) ולפיז

חובת סמיכת גאולה לתפלה. אבל הרא"ש ז"ל דקדק בקושיא והקשה כך בזה"ל דאי"כ אנו פסקינן כריב"ל וכו' ואנן קיי"ל כר"י יוחנן דאמר ק"ש של ערבית תחילה ואח"כ ק"ש דהנה הבין הרא"ש ז"ל דקושיית התוס' אינה קושיא זכנ"ל אבל קושייתו הוא כך לו יהיה דיוצאין י"ח סמיכת גאולה לתפלה הרי ר' יוחנן מקפיד דוקא ק"ש תחילה ואח"כ תפלה. וקרא קא דריש בשכב"ך ובקומ"ך ומקיש שכיבה לקימה מה קימה ק"ש ואח"כ תפילה וכו'. הנה זולת חיוב הסמיכת ג"ל. מקפיד שתהיה בדוקא ק"ש קודם תפילה ובכאן קריאת ביה"כ לא תחשב לקריאה זממילא הוה תפילה ואח"כ ק"ש כריב"ל (והנה ג"ז יש לתרץ לדעת רש"י ז"ל דס"ל דע"כ הקישא דקרא אסמכתא בעלמא דאלי"כ למה אמר ר' יוחנן איזהו בן עוה"ב זה הסומך ג"ל של ערבית. ואי הקרא דרשא גמורה לאו משום סמיכות ג"ל קאתינן דאי"כ תהיה סמיכת ג"ל דאורייתא. ותפילה גופא היא מדרבנן. וזה שכתב רש"י לשם וסמיכת ג"ל דמזה דוד בסי' תהלים והביא משל בשם תלמוד ירושלמי להורות דודאי גם לר"י לאו דאורייתא הוא דאשכחן בגמ' דגם בשחרית לא היו סומכין. ודבר גדול היה להם שאירע להם לסמוך וכמ"ש הרמב"ן במלחמות זבלא זה מהקרא לא משמע סמיכת ג"ל אבל גשמע ק"ש תחילה ואח"כ תפילה אפילו אינו סומך והאיך שמע ר"י מהקרא סמיכות ג"ל. והנה י"ל דזה קושיית הרא"ש לו יהיה דמהקרא לא נשמע סמיכות ג"ל אבל נשמע עכ"פ מהקרא ק"ש תחילה וכמ"ש ותבין ג"כ לפיז ששינה מלשון התוס' שכתבו דאי"כ פסקינן כריב"ל והוא כתב נוהגינן דלענין הפסק דין דסמיכות ג"ל ודאי יוצאין בבה"כ כר"י. אבל זה אינו קושיא לדעת רש"י דס"ל דהקרא אסמכתא דאלי"כ מאי ראייה מייתי ר"י אצריכותא דסמיכת ג"ל מהקישא דקרא דאינו נשמע סמיכות רק ק"ש ואח"כ תפילה אפילו מפסיק ביניהן אלא ע"כ עיקר טעמיה דר"י סמיכת ג"ל והקרא אסמכתא זה תירוץ אקושיית הרא"ש) אבל קושיית התוס' אין כאן לכאורה אפילו ריח קושיא:

בא"ד ומכאן וכו' שאין לברך דצ"ל לאפוקי מדעת ד' עמרם שכתב לברך אקב"ו על מצות ק"ש:

בא"ד וגם א"צ לקרות אלא פ' ראשונה. דצ"ל אפילו המדקדקים א"צ כי יצאו י"ח אפילו לכתחילה בביה"כ

גמרא תנא היכי קאי וכו'. ופירש"י מהיכא קסליק דתנא ביה חובת קריאה וכו'. לי הקטן יקשה מאי קושיא תרי ע"כ הקושיא הוא דה"ל לתנא לבאר מקודם דצריך אדם לקרות ק"ש בבקר ובערב ואח"כ לבאר הזמן. ואם כך הוא חובת התנא. א"כ בכל מצות התורה ה"ל לבאר כך כגון סוכה שהיא גבוהה למעלה מכ' וכו'. יקשה ג"כ תנא היכי קאי יבאר מקודם חיוב הישראלי לישב בסוכה אלא על כרחך דאין זה קושיא כיון דהמצוה מבוארת בתורה שבכתב א"צ להודיע עיקר המצוה רק פרטיה וא"כ גם בק"ש מאי קושיא. ונ"ל דשאני ק"ש דאינה מבוארת כ"כ בתורה דהרי לא נאמר רק ודבר"ת ב"ם וכו' בשכב"ך ובקומ"ך וי"ל שהוא בד"ת כתיב (כאשר באמת הרבה דיעות יש דק"ש מדרבנן וההוא בד"ת כתיב עיין בתוס' ורא"ש דר"י גמי ס"ל הכי) וא"כ שפיר קמקשי אם תנא דידן ס"ל ק"ש דרבנן ודאי ה"ל לבאר מקודם ולו יהיה דס"ל מדאורייתא דודבר"ת ב"ם הכונה אק"ש עכ"פ ה"ל לבאר מקודם (כיון דאינו מפורש באר היטב בתורה) ואח"כ יבאר הפרטים:

שם ותו מ"ש דתני בערבית וכו' ליתני דשחרית (בדל"ת) יבואר אי"ה בדברי התוס':

שם תנא אקרא קאי דכתיב בשכב"ך ובקומ"ך פירש"י וש"ם למ"ד חובת הקריאה עכ"ל הגה לפמ"ש בפ"י הקושיא לא תירץ כלום דהרי המקשה ידע מזה רק קושייתו הוא דה"ל לבאר מקודם החיוב כיון דאינו מפורש באר היטב בתורה וא"כ לא תירץ כלום. ודברי רש"י (ביותר) מיותרין. וביותר דקדוק וש"ם. י"ל דה"ק דמשה"ה לא ביאר מקודם עיקר החיוב לאשמועינן דק"ש מדאורייתא. וא"א לאוקמי הפסוק בד"ת בשום אופן וא"כ הוא דבר פשוט כסוכה ולולב, ורצ"ל בזה שמתחיל

קושייתם מוטעמת בטיב טעם. אבל אעפ"כ לדעת רש"י יש לתרץ אדרבא כונת ד"י בתיבות ש"ל ערבית רק אמאי דסליק מיניה היינו אתפלה אבל לא אגאולה (וגם לקמן באפשר ל"ג רש"י גאולה ש"ל ערבית וטעמא רבא אית לחלק כיון דגאולה איתרבי מכל ימי חי"ך יוצאין מבע"י קצת כמ"ש תר"י וגם לא עדיפא גאולה מתפילה דבתרא וכיון שהוא לילה לענין תפילת ערבית דאבתרה מכ"ש דהוה לילה לענין גאולה דמקמי תפילה (והבן):

בא"ד ע"כ אומר ר"י וכו' ס"ל כהני תנאי דגמ' משעה שקידש וכו' מדברי הרא"ש משמע שסומכין גם על דברי ר"מ דס"ל משעה שהכהנים טובלי"ן והוא מבע"י גדול קודם להתחלת השקיעה. והתוס' לא ניחא להו בזה דאין הלכה כר"מ לגבי ר"י בכ"מ ולדעתם אינם רשאים להקדים רק זמן מה קודם צה"כ דהיינו בה"ש. וזה אפילו ת"ח רשאי לעשות כן לכתחילה לדעתם ויוצאין י"ח והמקדים קודם לזה מוחזן בידו נ"ל

בא"ד וגם רא"י דרב וכו' ומסתמא וכו'. דבריהם תמוהים מי הגיד להם נביאות זה (ועיין במהרש"א) והרא"ש הביא זאת הראיה לדברי ר"ת אתפילת ערבית וזה ניחא עיי"ש. ועיין בתר"י שהביאו ראיה להיפך שבודאי לא היה קורא ק"ש. וכי היכי דלא גישוה דברי התוס' כחלום בלא פתרון נ"ל לפרש דהנה לשם בגמ' דרב הזה מצלי של שבת בע"ש בעי אם אמר ג"כ קדושה על הכוס מבע"י או לאו. והנה למה לא בעי ג"כ אם אמר ק"ש (דהיא תדירית) וצ"ל דפשיטא להו בק"ש וא"א לומר דהוה פשיטא להו דלא קרא א"כ לא שייך למיבעי אקידוש דכ"ש הוא דלא קידש מבע"י דהרי ק"ש הוא הרבה דיעות שהוא מרבנן ולא אמרה מבע"י מכ"ש קידוש (עיקרו) מדאורייתא ותר"י ס"ל בהיפך מדלא בעי בק"ש ע"כ הוה פשיטא להו דלא קרא דאי פשיטא להו מכ"ש דאמר קידוש מבע"י דהרי ק"ש תדירית ואמרה מבע"י וגם ק"ש בשכב"ך בעינן מכ"ש קידוש ג"ל:

למיתני שכיב"ה קימה ואי תקשה איכ אסידורא דקרא נמי לא יקפיד וליתני דשחרית ברישא לזה תירץ דיליף מברייתו ש"ע וירויח בזה התירוץ שלא נצטרך לומר והכ"י קתני זמן זכר והבן :

תוס' בד"ה ליתני דשחרית ברישא כדאשכחן בתמיד וכו' רבים יחכמו בכונת התוס' לפרש מאי קושיא ליתני דשחרית הלא אם הייתי שונה דשחרית היית שואל מ"ש דשחרית ליתני דערבית ע"כ כתבו התו' דיש סברא למיתני דשחרית כדאשכחן בתמיד. אבל דעתי אין נוחה בזה הפשט דאפילו ליכא סברא עכ"ז דרך המקשה להקשות בכ"מ מ"ש דתנית הכי ליתני הכי ואה"נ אי הוה תני איפכא הוה מקשה בהיפך ונ"ל כונת התוס' לפרש הדקדוק שדקדקנו לעיל בדברי המקשה מ"ש דתני בערבית (בביית) ליתני דשחרית (בדלת) ופירשו הכונה בשחרית הידוע המבואר במקום אחר מעלת השחרית בתמיד. ועוד נ"ל כפשוטו דה"ל להקשות מ"ש דתני בערבית ברישא ולשתוק ומדקאמר שפת יתר ליתני דשחרית ברישא. משמע דיש איזה סברא דליתני שחרית ברישא. והוא נכון בעז"ה (ועיין מ"ש בהתחלת המשנה יש סברא יותר למיתני שחרית ברישא שעת לימוד התורה) :

בד"ה מברך ב' לפניו וכו' הו' ברכות הו' נגד שבע ביום הללתיך. לכאורה אין שייכות הענין לכאן דמייתי המתני רק לקושיא ובימי חורפי אמרתי דכונת התו' לחזק התירוץ שבגמ' דמתרץ ע"ד דקאי בשחרית פרי"ש וכו'. דקשה לפי"ז כדקאי במילי דערבית לפרש מילי דערבית. לזה קאמרי התוס' דרצה למיתני כל הו' ברכות ביחד דניתקנו נגד הקרא שבע ביום וכו'. ואי הוה מפרש מילי דערבית לא היה באפשר לו למיתני רק הברכות דערבית והברכות דשחרית לא היה לו באפשר למיתני דעדיין לא שמענו מק"ש דשחרית ע"כ המתין עד דמתני ק"ש דשחרית ועד דקאי בשחרית פריש וכו' וכעת נ"ל לפרש דהנה בדיבור הקודם פירשו התוס' א"י הכי שבגמ' דה"ק אא"ב דסמיך אקרא דבשכבך וכו'. אא"א דסמיך אקרא דברייתו ש"ע איכ קפיד אכל

מאימתי ולא ביאר מקודם תחיוב בזה נדקדק אנן בתורה ונראה דהוא דבר פשוט זהדקדוק הוא דהנה ודברית ב"ם אם נאמר דבד"ת כתיב הוא מיותר דאם הכונה לימוד לעצמו הרי כבר שמעו לה מולמדת"ם אתם את בניכם (ולא כתיב ולמדתם בתא"ו קמוצה) על כרחך לומר לדרוש ולמדתם אתם (באלף פתוחה והתא"ו בסגולה) כמו שדרשו רז"ל ואם הכונה ללמד להבנים די לשיאמר ושנתם לבניך בשבתך וכו' ובשכבך וכו'. ל"ל למימר ודברית ב"ם ע"כ איא לפרש באופן אחר רק אק"ש. וז"ש רש"י וש"ם למד וכו' רצ"ל מן ודברית ב"ם. ועיין מ"ש בתויו"ט ותבין :

ש"ם והכי קתני זמן ק"ש דשכיב"ה אימת וכו' יש להתבונן מאי בעי בהך והכ"י קתני זגם מאי כונתו שאמר זמן ק"ש דשכיב"ה אימת ואפילו אם תאמר דרצה למינקט לשון הפסוק שכיב"ה ותיבת בערבית משבש הול"ל תני הכי זמן ק"ש דשכיבה. וגם למה אמר תיבת אימת לבסוף ולמה לא כנוסח המשנה אימתי זמן ק"ש דשכיבה וכו'. והנראה דהנה הקושיא השנית הוא לו יהיה דתנא סמיך אקרא אעפ"כ ה"ל למיתני דשחרית ברישא (כדאשכחן בתמיד כמ"ש התוס') דהרי אינו מדקדק אסידורא דקרא בשכבך ובקומך. דאם מקפיד ה"ל למינקט נמי לישנא דקראי שכיב"ה קימ"ה. והשתא שתירץ דקאי אקרא אכתי הקושיא במקומה עומדת כיון דאינו מקפיד אלישנא דקרא ג"כ לא ה"ל להקפיד אסידורא וליתני כדאשכחן בתמיד לזה קאמר זה"ק זמן ק"ש דשכיבה אימת ואינו רוצה למחוק תיבת בערבית רק רצ"ל דשאלת התנא מאימתי לא תמשך רק עד תיבת שמ"ע ותיבת בערבית הוא התחלת התשובה וה"ק זמן ק"ש (הראשונה שהיא) דשכיבה אימתי ומשיב בערבית יקרא משעה וכו' ע"כ נקט תיבת אימת להורות על מה שאמרנו שתיבת מאימתי תמשך עד כאן ותו לא ותו לק"מ למה לא נקט שכיב"ה רק ערבית דבאמת בשאלתו אמקרא לא הזכיר ערבית וכונתו אשכיבה והבן : ש"ם ואיב"א יליף מברייתו ש"ע רצ"ל הגם דסמיך אקרא אינו מקפיד אלישנא דקרא

הלכה אחרת ממקום אחר. הנה הוא בין עוה"ב כברא דמלכא יתהלך מהיכל להיכל ולית מאן דימחי' בידיה. וזה הוא הקישור געוץ סופה בתחילתה כל השונה הלכות וכו'. וקשה כנ"ל והתירוץ הוא כל השונה פירושו כדמיון התחלת השי"ס מאימתי קורין א"ש בערבית משעה שהכהנים וכו'. ולמה לא אמר בצה"כ כי מלתא אנב אורחא קמ"ל עוד הלכה אחת ממ"א דכן הוא הרגילות של התנא להיות שונה הלכה. בעסקו בהלכה להיות שונה אותה כי היכי דתהוי ההלכה אחת שהן שתיים ויתהלך השונה מהיכל להיכל דמיון ברא דמלכא וזה מובטח לו שהוא בין עוה"ב. דייקא ומבואר אצלינו הדבר באריכות הדרוש במ"א: [עיין בספיק דברים נחמדים מהגה"ק המחבר ז"ל (בהנדפס מחדש ירושלים תשי"ז) עמוד ע'] (המגיה) ע"ב גם כדאמרי אינשי איערב שמשא וכו'. יש להתבונן בהמקשה בתחילת דבריו לא הביא לסברא מדאמרי' אינשי משום דבוולת הסברא ג"כ י"ל וטה"ר פירושו טה"ר יומיא. רק שהיה מסתפק דילמא הפירוש טה"ר גב"רא ופשט לי' רבה דאי"א לומר טהור גב"רא דא"כ לימא ויטה"ר א"כ למה הוצרך לסברת דאמרי אינשי. ונ"ל דהנה לתירוצא דרבא דאמר א"כ לימא קרא ויטה"ר הקשו בתוס' דבכמה מקומות כתיב וטה"ר ותירצו התם ליכא למיטעי הכא דאיכא למיטעי הל"ל ויטה"ר א"כ לפי"ז תוקשה לן ג"כ הגם דיש לפרש וטה"ר יומיא הרי איכא למיטעי דכמה פעמים כתיב וטה"ר ופירושו טה"ר גב"רא וה"ל למיכתב ג"כ לשון המבורר ע"כ קאמר השי"ס דבכאן ליכא למיטעי דמסתייע לן מדאמרי אינשי ודוק:

ע"ב במערבא הא דרבה וכו'. נ"ל דהו נהיגי לכנות אר"ץ ישראל בלשון מערבא בכדי להיות למזכרת עיניהם קדושת השכינה השורה במערב. וגם בהיות ביהמ"ק קיים ונשא אהרן את שמות בני ישראל על לבו לזכרון לפני ה' תמיד כי כ"א משבטים יש לו צירוף אחר בכונתו לייב צירופי הוי' והשכינה השורה במערב הנה נק' אשת ח"ל מ"ח אתון מן י"ב צירופי הוי'. והנה להיות

מילי א"כ סיפא וכו' דקשה לזה הפירוש האיך אפשר לומר דהקרא קפיד אכל מילי ערבית הרי אשכחן תמי"ד בק"ר קודם והמהרש"א ז"ל תירץ דהקרא לא קפיד אבל התנא היה לו להקפיד כיון דסמיך אברייתו ש"ע ועדין יש להקשות אפשר התנא ג"כ דפעם מקפיד אתמיד ופעם אברייתו ש"ע (וטעמא רבא איכא לחלק ק"ש קבלת עמ"ש סמיך אקרא דברייתו ש"ע כדי להזכיר בדעתו היוצר כל הוא אלהינו. והברכות הם דמיון תפילה סמיך אקרא דתמיד דתפילות נגד תמידין תקנום) לזה קאמרו התוס' דדו' ברכות הם נגד שבע ביום הללתיך והכונה לומר בכל יום ד' ברכות. והנה היום הולך אחר הלילה כברייתו ש"ע וה"ל למיתגי ערבית ברישא נ"ל:

גב' מלתא אנב אורחא קמ"ל וכו'. עיין בתוס' שהקשו הרי משנה ערוכה היא. ותירצו דרגילות של משניות לאשמועינן וכו'. ממוצא הדבר תשכיל ותדע חביבות ד"ת שחשוב הדבר אצל התנא אם באפשר לו דרך לימודו להטיעני עוד איזה ד"ת הגם שהוא משנה שא"צ עכ"ז השינון בתורה מצוה ואינו דומה שכר השונה הלכה אחת להשונה ב' הלכות ואמרו בת"ז מאן דזכי להלכה חד ירות עלמא חד מאן דזכי לשני וכו'. ע"כ הרגילות של התנא להשמיענו בדבריו עוד איזה הלכה. ואז השונה ירות תרין עלמין כחדא. ובוה אמרנו קישור סוף השי"ס להתחלתו סוף מס' גדה מסיים תנא דבי אליהו כל השונה הלכות בכ"י מובטח לו שהוא בן עוה"ב לא אמר כל הלומד או כל העוסק גם אמר מובטח לו שהוא בין עוה"ב לא אמר זוכה לחיי עוה"ב. אך הוא דהנה עבד המלך. הגם שהוא שר גדול אין לו רשות לילך מהיכל להיכל. רק במקום שהורשה משא"כ ברא דמלכא והולך מהיכל להיכל בלא רשות. והנה כנגד כל הלכה יש היכל מבואר בת"ז. והנה בעוסק האדם באיזה הלכה הנה יזכה להיכל ההוא המכוון נגד הלכה ההוא. ולא יוכל לילך להיכל אחר שהוא נגד הלכה אחרת משא"כ כשהאדם שינה הלכה היינו שהוא עוסק בהלכה ושונה אותה היינו שעוסק בה בשניות. היינו שמשמיענו אנב אורחא עוד

גם כעת לזכרון לפני הווי שמות ב"י המכוונים נגד י"ב צירופי הווי' הגה הזכירו בתורתם ארץ ישראל בשם מעריב בגי' י"ב צירופי הווי' וכענין הנאמר במשה רבינו עלית למרום שבת שבי' לקחת מתנות באדם הבן הדבר; **שם** והדר פשוט לה מברייתא וכו' לפירוש רש"י ה"ל לפשוט ממתניתין מאימתי וכו' בערבית משעה שהכהנים וכו' דא"א לומר שחרי"ת יום הח' דמק"ש של ערבית איירינגן. אך ממתניתין י"ל דמיירי מכהנים טמאים שא"צ כפרה ואי תקשה א"כ ל"ל למיתני סימן דכהנים ה"ל למיתני צה"כ כיון דאין כאן מלתא אגב אורחא. אדרבא דילמא באמת זמן אכילתם בתרומה קודם צה"כ והוא גופא מיבעיא ליה לאשמועינן דזמן ק"ש אינה דוקא בצה"כ רק משעה שהכהנים וכו' קודם לצה"כ (ועמ"ש בדברי התוס') אבל בברייתא דתני משעה שהכהנים וכו' ותני סימן לדבר צה"כ א"כ ל"ל למיתני משעה שהכהנים וכו' ע"כ דמיירי מכהנים שצריכין כפרה ומלתא אגב אורחא קמ"ל כהנים אימתי וכו' ;

רש"י בד"ה מברייתא דקתני לקמן בשמעתין עכ"ל עמ"ש לקמן בדברי התוס' ותבין כונת רש"י :

תוס' בד"ה דילמא וכו' תימא לפירושו לפרוך אהוא דהערל וכו' עכ"ל. י"ל להיות עיקר המשנה היא בנגעים והיא מסדר טהרות שאין בה תלמוד הוא מדרך הגמ' כדמייתי איזה משנה מסדר הזה נושא ונותן בה להיות שאין עליה תלמוד (וכמ"ש התו' בסוכה) :

בא"ד ועוד וכו' הנה מצי למיכתב בקרא וזר"ח וכו'. י"ל דנקט וב"א להורות דמן עה"ש תיכף מותר להביא קרבנותיו הגם שלא הניצה החמה עדיין ;

בא"ד ועוד וכו' תפשוט ממתניתין העריב שמשו וכו' גם ע"ז י"ל דהבני מערבא אמשנתינו קא מיבעיא להו שהיו רוצים לידע זמן ק"ש המבואר במשנתינו משעה שהכהנים וכו'. אם מיירי מכהנים דצריכין כפרה ולא תני צה"כ דמלתא אגב אורחא קמ"ל כהנים וכו'. ממילא ס"ל לתנא טהר יומא. זמן ק"ש בצה"כ דייקא או באפשר ובא השמש וטהר

טהר גברא ומשנתינו בכהנים שא"צ כפרה וזמן אכילתם קודם צה"כ והיא גופא קמ"ל דזמן ק"ש קודם צה"כ. והנה להיות עיקר מגמתם בהאיבעיא בכדי לידע זמן ק"ש. ע"כ פשוט מברייתא דשמעתין דמיירי מק"ש הגם דהיה באפשר לפשוט ממתניתין דהעריב שמשו וכו' הא עדיפא הבן מאד וז"ש רש"י בד"ה מברייתא דקתני לקמן בשמעתין דייקא ודוק : **בא"ד** וי"ל דה"פ וכו' דילמא ביאת אורו דהיינו תחלת וכו' ומאי וטהר טהר גברא עכ"ל. רש"י ז"ל לא ניתא ליה לפרש כן. דהנה הקושיא שהקשה הש"ס וממאי דהאי ובא וכו' וטהר טהר יומא. דילמא וכו' ומאי וטהר טהר גברא. הנה מן הצורך להתבונן מי הגיד לו דתיבת וטהר אתי לשום דרשא. ע"כ צ"ל להיות וטהר מיותר דהיה די לשיאמר ובא השמש ואחר יאכל וכו'. ע"כ וטהר לאיזה דרשא זאי כדברי התוס' מאי מספקא ליה בשלמא אי אמרינן ביאת שמשו אתי וטהר למידרש טהר יומא דבעינן צה"כ אבל אי אמרינן ביאת אורו ל"ל כלל וטהר משא"כ לפירש"י אתי שפיר איצטריך וטהר לדרשא בין להך גיסא בין להך גיסא ודוק :

שם משהעני נכניס לאכול פתו במלח אומר נכניס י"ל התנא מלתא אגב אורחא קמ"ל הגם שהוא עניי ואין לו רק פת במלח עכ"ז לא יאכל בשוק רק ילך לביתו ויאכל דרך הכנת סעודה לא דרך רעבתנות :

פתו במל"ח דייקא משמיענו דמצוה לאכול פרוסת המוציא דוקא במל"ח. והנה מסקינן בגמ' בפרק [כיצד מברכין (מ.)] דפת נקיה אינה צריכה מלח הנה יש לומר דהתנא גם כן משמיענו זה אגב אורחיה שהעני (דוקא) אוכל פת"ו (פת עני שאינה נקיה כ"כ) במלח משא"כ פת עשיר א"צ מלח :

רש"י בד"ה משהעני שאין לו נר וכו' יפורש להלן כונתו לדעתי בביאור הקס"ד דהגמ' ותדע דלפי טעם הזה נקט פת"ו במל"ח קמ"ל הגם שאין לו רק פת במל"ח יאכל לעת הראות. כי סומא אינו שבע :

בד"ה קס"ד ר"ב בניי עניי"ם היינו עניי"ם כן היה כתוב בגירסתו :

ובכיסוי השלחן ע"כ שפיר נקט התנא משהעני נכנס וכו' ועד שיכינו יקרא ויתפלל:

תוס' בד"ה משעה שהעני וכו' תימא עני גופיה מתי יתפלל וכו'. נ"ל לתרץ קושיתם עפ"י דברי הזוהר בשלח דף ס"ב ע"ב. ר' ייסא סבא לא אתקין סעודתה בכל יומא עד דבעא בעותיה קמיה קוב"ה על מזונו אמר לא נתקין סעודתא עד דתתיהיב מבי מלכא לבתר דבעא בעותיה קמיה קוב"ה הוה מחכה שעתא חדא אמר הא עידן דתתיהיב מבי מלכא אתקינו סעודתא ודא הוא אורחא דאינון דחלי קוב"ה דחלי חטאה עכ"ל. והנה מדקאמר ודא היא אורחא דאינון דחלי דקוב"ה דחלי חטאה. הנה מהראוי לכל בן אדם מ ישראל לעשות כן. וזה דאשמועינן התנא משהעני נכנס לאכול פתו. והנה מהראוי לו להתפלל קודם על מזונו דתתיהיב ליה מן השמים הנה יקרא ק"ש ויתפלל ויאכל לשובע נפשו:

בד"ה אעפ"י וכו' לא מיירי התם לענין ק"ש ומסיימי עלה תר"י וק"ש לא תלי ביום ולילה רק בשכיבה וקומה ועיין במלחמות. נראה דס"ל ראיא גמורה:

בד"ה א"ל ר"י וכו'. תימא תקשה וכו'. ציון הדיבור מהראוי להיות קודם דיבור הקודם. וי"ל דבזולת הדיבור י"ל דלק"מ די"ל דבימים הקצרים פלג הוא פחות מג' רבעי שעה קודם הלילה וכהנים טובלין קודם לפלג אבל לפמיש"ל דלא מיסתבר לחלק בשעורים קצרים קשה שפיר ועדיין צ"ע:

בא"ד דלא דריש בשכב"ך ובקומ"ך וס"ל בד"ת כתיב עיין ברא"ש לא כתב הך לישנא רק בזה"ל בשלמא לדידי ניחא אבל לדידך דסבירא לך כרבנן דתפלת המנחה עד הערב קשה והלא כהנים וכו'. וא"כ יש לפרש דברי התוס' דשפיר דריש ר"י בשכב"ך ובקומ"ך אק"ש רק לדידיה מיקרי זמן שכיבה מבע"י אחר תפילת המנחה והתוס' לא ניחא להו בזה דא"כ מאי מקשה בזה"ל והלא כהנים מבע"י וכו'. הרי גם לדידיה מיקרי זמן שכיבה מבע"י ע"כ פי' שהוא לא דרש בשכבך ובקומך (והנה הגאון הבי"ח ז"ל הקשה על התוס' היאך ס"ד דלא דריש בשכב"ך ובקומ"ך. א"כ יסבור

רש"י ד"ה והלא כהנים מבע"י וכו' ולקמן מפרש מאי אהדר ליה ר"מ עכ"ל להתבונן מאי בעי רש"י בזה דרש"י ז"ל הוה לשיטתו דס"ל דאין יוצאין בק"ש של ביה"כ ולא ס"ל כר"ת דסומכין על דברי ר"י דאמר עד פלג דמאי שייכות יש לק"ש מפלג דבק"ש ובשכבך ובקומך כתיב (ולא ס"ל כסברת התוס' דר"י ס"ל דק"ש דרבנן ובשכבך ובקומך בד"ת כתיב דלא אישתמיט בשום מקום למימר דר"י ס"ל ק"ש מדרבנן) וז"ש רש"י בכאן ולקמן מפרש מאי אהדר ליה ר"מ. ואם נאמר דר"י ס"ל מפלג הוה זמן ק"ש הוה ליה לר"מ להדר ליה ותסברא ולדידך מי ניחא. נ"ל:

בד"ה הי מינייהו מאוחר לכולם כ"ה גירסת המהרש"א דלמה בעי אהנך תרתי ולא אאינך רק רצה לידע זמן המאוחר לכולם בכדי להחמיר מספק:

בד"ה והלא כהנים מבע"י וכו' ר"י לטעמיה וכו' עיי"ש. כל האריכות הזה לכאורה ללא צורך בכאן. ונ"ל דרוצה לתרץ קושית התוס' תקשה ליה לנפשיה דסבר עד פלג המנחה ומתחיל זמן ערבית תיכף ע"כ פרש"י דאינו כן דהגם דמנחה רק עד פלג עכ"ז ערבית בערב ודאי דייקא והוא סבר בה"ש כדי מהלך חצי מיל וערבית ודאי אחר בה"ש.

תוס' בד"ה משע"ה שהעני וכו' תימא עני גופא מתי יתפלל וכו' וי"ל וכו' עיי"ש ובה ידוקר מה ששינו מלשון הגמ' שלפנינו וכתבו משע"ה שהעני וכו' רצ"ל לאו דוקא משנכנס רק משע"ה שנכנס (ועמ"ש במשנה משע"ה שהכהנים ועוד יתבאר א"ה):

בא"ד מתי יתפלל לכאורה למה נקטו יתפלל מק"ש קא איירינן עמ"ש בדף ג' ע"ב בתוס' ד"ה וקורא דהתוס' ס"ל כדעת הרמב"ם שאין איסור לאכול קודם ק"ש מטעם ק"ש רק מטעם תפילה עיי"ש.

בא"ד שעד שיכינו לו סעודתו יקרא ויתפלל ולפי"ז י"ל נקט פת"ו במל"ח להשמיענו מה דאמרו בזהר הגם שאין לו רק פת לא יאכל דרך ארעי (וכרעבתנות) רק יכינו לו בהכנה

בארעא ג"כ. ונ"מ לענין זמן ק"ש דר"א. וברא"ש הוא להיפך דאיכא משמרות ברקיע כי היכי וכו' ועיקר החידוש דאיכא ברקיע ונ"מ לשפוך תחנונים באותן השעות שהם עת רצון ובנוסח הגמ' שלפנינו משמע תרתי אשמועינן ועמש"ל במתניתין בעינן הגירסאות אשמור"ה או אשמורו"ת ותבין:

שם ועל כל משמר וכו' יקשה ובכ"ל משמר הול"ל. ונראה דענין השאגה כביכול הוא כדמסיק אח"כ מימרת ר"י. אוי שהחרבתי את ביתי וכו' והנה כשהיתה העבודה בביהמ"ק היתה עריבה לפני י"י מנחת יהודה וירושלים ושירת הלויים יותר משיר עירין קדישין. וכעת שבטלו כל אלה בעוה"ר ולא נשאר רק שיר המלאכים. וכל כת מלאכים נקראים משמר"ר כמו המשמרות בביהמ"ק. ובוה יצדק בכאן ע"ל כ"ל משמר"ר ומשמר"ר. רצ"ל על כל אלו כתות המשמרות המזמרין להש"י הוא זוכר את ירושלים ואת בניו העמוסים מני בטן שהיה ערב עליו ביותר ומעריך הש"י כביכול שירת המלאכים לנגד שיר ועבודת ישראל ולא שוה להם ואו כביכול שאג ישאג על נוהו זאומר אוי שהחרבתי את וכו'. ויצדק נמי כפל משמר"ר ומשמר רצ"ל כביכול מעריך משמר המלאכים נגד משמר ישראל. הש"י יחיש פדות לעמו ונשיר לפניו שיר חדש על גאולתינו זעל פדות נפשינו:

יִשָּׁב הַקִּבְיָה עֲנִין אוֹמְרוּ יוֹשִׁיב וְאִין לִפְנֵי ית' מִקְרָה הַגּוֹף חֲלִילָה הוּא לְדַעֲתִי עֲפִי אִמְרִים זֶל כַּמֶּס' רִיָּה עִפְ נֹצֵב לְרִיב יִי וְעוֹמֵד לְדִין עֲמִים וְאִמְרוּ שְׁהוּא דֶּרֶךְ מִשְׁל לְהִיּוֹת דֶּרֶךְ הָאָדָם שְׁהַדְבָר שְׁעוּשָׁה בְעַמִּידָה הוּא עוֹשָׁה מְהֵר מִבְּלִי דְקִדּוּק מִשְׁאַ"כ כְּשִׁיּוֹשֵׁב מִדְּקִדֵּק בְּעַכְבָּה וּדְרָשׁוּ לִפְנֵי נֹצֵב לְרִיב יִי כְּשִׁהוּא דִן אֶת יִשְׂרָאֵל אִינוּ מִדְּקִדֵּק עִמָּהֶם וְכִבְיָכוּל כְּאִילוּ נֹצֵב מִבְּלִי עַכְבָּה זְדִקְדוּק וְעוֹמֵד לְדִין עֲמִים (עוֹמֵד לֹא יִתְפָּרֵשׁ לִשְׁם לְשׁוֹן עַמִּידָה דְאִי"כ הֵינּוּ נֹצֵב רַק פִּירוּשׁוֹ עַכְבָּה מִלְשׁוֹן עַמְדוֹ לֹא עֵנו עוֹד שְׁהַפִּירוּשׁ עַכְבּוּ אִי"ע שְׁלֹא לְעֻנּוֹת) מִתְעַכֵּב וּמִתְיָשֵׁב בְּדִקְדוּק לְדִין עֲמִים. וְהֵנָּה בְּכַאן לְהִיּוֹת שְׁכִבְכוּל קְשָׁה בְּעִינֵי חוֹרְבָן בִּיהֲמָ"ק וְגִלוֹת בְּנוֹי כְּבִיכוּל עוֹשָׁה הַכְּנָה לְעֻנִין

כב"ש שכיבה וקימה ממש ולי הקטן לק"מ רס"ל בשכב"ך ובקומ"ך בד"ת כתיב. וכמ"ש בגמ' לקמן לחד מ"ד רס"ל ק"ש מדרבנן ועמ"ש בדברי הרא"ש) והרא"ש ס"ל דמקשה כך בשלמא לדידי זה לא מקרי מבע"י אלא לדידך רס"ל כרבנן מיקרי זה מבע"י נ"ל:

גמ' קס"ד דעני זב"א חד שיעורא וכו' לא עני וכהן וכו' יש להתבונן מאי ס"ד דמקשה דעני וב"א חד שיעורא הלא ידע דאפשר לומר בהיפך והנראה דמשי"ה פירש"י לעיל עני נכנס לאכול פתו במלח שאין לו נר וכו'. ונראה דהמקשה היה סובר מדקאמר פתיו במל"ח רצ"ל משי"ה אוכל העני קודם הלילה מפני שאין לו מאכלים דצריכין הכנה דרבה רק פ"ת במל"ח. וא"כ הה"ד בני אדם בע"ש שהכל מוכן חד שיעורא הוא דמחד טעמא קאתינא שהכל מוכן ודעת התרצן דטעם העני הוא טעמא אחרינא שאין לו נר וכו' ולא חד שיעורא הוא:

דף ג' ע"א רש"י בד"ה קשיא דר"מ וכו' והוא שיעור מאוחר משל כהן. רצ"ל מכהן אוכל וכתב זה להנחה דלא תאמר כקושית התוס' דילמא כהנים טובלין וב"א נכנסין חד שיעורא אבל אם ב"א מאוחר מכהן אוכל ע"כ דטובל קודם שאוכל נ"ל (ועדיין צ"ע):

בד"ה רישא דמתניתין וכו' ופליגי רבנן וכו' ורבנן דרשי וכו' דהיינו כל הלילה וכו' הוא לפלא למה האריך בכאן בענין הזה במתניתין ה"ל לפרש כזאת. וי"ל דבמתניתין סד"א כיון דרבן גמליאל ורבנן דרשי ובשכבך כל זמן ששוכבין. והנה עד האשמורה הראשונה הולכין לישיב ואינם שוכבין. וא"כ לדידהו התחלת הזמן דוקא מסוף האשמורה הא' אבל בכאן כיון דמסקינן רישא לאו ר"א. ואתיא כרבנן א"כ ע"כ ס"ל כל הלילה מיקרי זמן שכיבה נ"ל:

גמ' והא קמ"ל דאיכא משמרות ברקיע ואיכא זכו. עיין ברש"י שפי' דאיכא משמרות בארעא כי היכי דאיכא ברקיע (ואפשר כן היה גירסתו בגמ') ועיקר החידוש אשמועינן דאיכא

כנוגע בבבת עינו ואומרו כאר"י שהשאגה הוא כביכול דמיון שאגת הארי עיין בט"ז אר"ח סק"א טבע האר"י אשר אין לו מודא משום בריה כמ"ש מקולם לא יחת וכו' עיי"ש זכיון שאין לו מודא משום נברא אין שאגתו להשלים חסרונו ושאגתו הוא דק להטיל אימה על אחרים כן כביכול שאגתו ית"ש כי מה לו לאב וכו'. ותבין שא"ג ר"ת שומ"ר א"ת גרים: ועפ"י הדברים שכתבתי למעלה בענין יושב הקב"ה צדיק י"ע כנ"ל יצדק שוא"ג מצד החסד (כ"ה בס' מאורי אור שאגה מצד החסד) ואפשר הטעם כי שא"ג הא' רומזת לחב"ד והש' לג' קוי הגי'ת והג' לנה"י כל שיעוד קומת הדכורא ואומרו כאר"י אר"י סוד נוק' בגימ' א"ל במילואו והוי' פשוט כ"כ בס' הגי'ל. ולפמש"ל רמו הקב"ה אמר התנא הקב"ה שואג כמו האר"י נוק' והבן. וה"ס בכל צרתם לא צר ל"א באלף ל"ו בוא"ו והשם הטוב יכפר. ויהיר שלא יאמר פינז דבר שלא כרצונו:

ואומ"ר סוד אמירה בלשון רכה מצד החסד והרחמים לא כמתקצף על הבנים ח"ו שגרמו וכו' דק מעורר רחמים עליהם ועמ"ש לקמן אי"ה:

אר"י יסוד אר"י מבורא בזהר שנסתלק וא"ו ויו"ד היינו פנימיות הז"א עם טפת היסוד לסוד האל"ף:

ואומ"ר אוי לבנים שבעונותיהם החרבתי וכו' והגליתים וכו'. ובספרי עיין יעקב הגירסא אוי שהחרבתי וכו' והגליתי את בני וכו' וכ"ה בזהר ויקרא ובוהר אחרי דף ע"ד וכ"ה בחילופי גירסאות בשם חכמת מנוח. וכן גרסי לקמן בבת קול דד' יוסי ולולי דמסתפינא הייתי אומר דבכאן יצדק כגירסת עיין יעקב ולקמן בבת קול דר"י כגירסתנו דהנה בתרגום מגילת איכה בפסוק מפי עליון לא תצא וכו'. מבורא שם דלטובה יוצא מפי הקב"ה בעצמו משא"כ להיפך ח"ו הוא עפ"י ב"ק. והנה בכאן אמרו יושב הקב"ה ושואג כאר"י ואומר וכו'. הנה כביכול אומר בעצמו לא יצדק לומר אוי לבנים וכו' שבעונותיהם וכו'. וגם איד יצדק לומר דאותן השעות הם עת רצון (דזה הוא מגמת התנא להשמיענו כמ"ש הרא"ש לשפוך

השאגה להאריך בה כדמיון היושב מאריך בענין עשייתו:

ועוד יש לפרש יוש"ב הקב"ה כביכול נזכר לפניו ענין הישיבה דהנה המלאכים נקראים עומדים ונתתי לך מהלכים בין העומדי"ם והנה אומרים שירתם בעמידה ונזכר לפניו כביכול ענין ישיב"ה בעזרה למלכי ב"ד סוד היחוד באש"ה קראה מוש"ב תפילין ש"י בישיבה נאמר בתורה עלה בית א"ל ושי"ב שם: הקב"ה לפמ"ש בסמוך אפשר הכונה על צדיק יסוד עולם (עיין בשג"ע א"צ אשר כן יכונה לצדיק) מילין דדכורא בעמידה וכביכול נזכר מבחי' ישיבה השם הטוב יכפר: ושואג כאר"י להלביש ענין השאגה עפ"י פשוטו דודאי אינו כפשוטו דשאגה ג"כ ממקרה הגוף. וגם אומרו כאר"י. הנה האר"י בריה קטנה בנבראיו שבעולם העש"ה. אשר כל העולם הוא כגרגר חרדל אפילו נגד העולם שלמעלה ממנו. ומכש"כ וכו' עד אין קץ הגם שהוא לשבר את האזן עכ"ז ל"ל כלל לומר כאר"י. ונ"ל כי השאגה בבעלי הגוף צודק על שתי פנים. א' להשלים חסרונו שהוא מתירא שלא יבא אליו הדבר המזיק אוי שואג בקול שיקומו לעזרתו או שהוא דואג בלבו על איזה דבר הנעשה לו וגדלה עגמת נפשו בקרבו וא"א להכיל העגמת נפש בקרבו ואז שואג בקול בהמיון עגמת נפשו ואז ידויה לו כאשר ישאג בפיו הדאגה הטמונה בקרבו. הנה כ"ז הוא להשלים חסרונו. ב' הוא שאגה להטיל מורא ופחד על אחרים השומעים את קולו לבל יזידון עוד. והנה יהיה איך שיהיה ענין השאגה הוא גילוי רצון הטמון בקרבו או רצונו להשלים חסרונו ומגלה בשאגתו כי זה רצונו או מגלה שברצונו להטיל אימה. וזה ענין המשל כביכול אצלו ית' שמגלה רצונו כביכול שישובו אליו בניו ולא עינה מלבו. וכביכול קשה בעיניו צער בניו אשר האומות מענים אותם וע"י גילוי הרצון הזה כביכול נופל עליהם אימתה ופחד ולולי זאת השאגה כביכול איך יוכל לעמוד שה אחד בין שבעים זאבים. וד"ש שוא"ג מגלה רצונו כביכול. כי רוצה בעמו ולא מאסם ולא געלם וכל הנוגע בהם

תחנונים) אדרבה הנה המה מזכרת עון. אבל לגירסת העיי נחא משא"כ לקמן בדריי הנה שמע ב"ק יוכל להיות כגירסתנו:

משמורה הראשונה חמור נוער שניה כלבים צועקים שלישית תינוק וכו'. אומרו בראשונה ושלישית לשון יחיד ובשניה כלבים רבים לפי הפשט יראה דסימן הראשונה בחמור. הוי"א אפילו בחמור אחד שיש לבעה"ב בביתו וכשהוא נוער יש סימן. וכן בתינוק אבל במשמרה השניה סימן הכלבים. הנה אם יש כלב אחד בבית וצועק אין סימן כי באפשר צועק שמרגיש איזה איש נכרי שרוצה לבוא אל הבית כי זה דרכו להרגיש ולצעוק משא"כ כשהרבה כלבים צועקים בהרבה בתים. וגם להיות שגורו חזיל שלא לגדל כלב בבית. וא"כ אין סימן בבית רק מהמוך כלבים רבים בשוקים וברחובות:

וענין רמזי סימנים הללו יראה לפרש כמו שביום יש ג' עיתים שונים זריחה ונטיית צללי ערב ושקיעה. והנה ג' אבות תיקנו ג' תפילות להשתנות הומנים בקר איתער חסיד דאברה"ם. ואז צלותיה דאברהם קא מהניא לן. ובין הערבים צלותא דיצחק. ובשקיעה ערבית יעקב. כמו כן בלילה הוא התגברות המנגדים. והנה כמו שבהעת הראשון מהיום איתער אברהם. הנה בלילה במשמורה הראשונה חמור נוער הקליפה אשר היא מסטרא דימין אברהם היינו ישמעאל סוד חמור (כמ"ש בליקוטי תורה במצות לא תחרוש בשור ובחמור והבן עוד מחמורו של רפכ"י אם עיני שכל לך) וכמו שבעת השניה מן היום היס יצחק כמו כן במשמורת שניה דלילה כלבי"ם צועקים היס עש"ו (עיינ במאורי אור אות כ"ף ובפרט עמליק אשר הוא מכחו ומבניו שנקרא כן כנודע וכבר ידעת משארז"ל כשהביא המטעמים לקבל הברכות הביא הצד ציד הוא כלב) הוא יונק משמאל מסטרא דיצחק ואומרו כלבי"ם לשון רבים כי נתחלק להמון לאומים רבים ולכמה מלכיות כנודע. והנה בעת השלישית מהיום שהיס יעקב. ומסטרין אין שטן ואין פגע רע כי מטתו שלימה כנודע ע"כ במשמורה הג' בלילה הגם שהוא לילה שוליווחא דדינא

עכ"ז תינו"ק יונק וכו' היס מט"ט כנודע ואשה מספרת וכו' היס הכנה ליחוד ולישנא מעליא נקט אשה מספרת עם בעלה. הנה ימים באים נאום י"י תקראי לי איש"י ולא תקראי לי עוד בעלי והבן. ועל כל המשמורות האלה יושב הקב"ה וכו' להציל את עמו ישראל: רש"י בדי"ה אורתא היא צאת הכוכבים עכ"ל לכאורה מאי בעי בזה נ"ל דהנה יש להקשות לפי מאי דמסקינן רישא לאו ר"א. ור"א ס"ל משעה שקידש היום דהיינו בין השמשות וא"כ נוכל לומר שפיר דתחילת משמרות קחשיב. ואיצטריך לסימנא גם לתחילת משמורה ראשונה דנדע אימתי מתחיל בה"ש כי היכי דנדע זמן ק"ש אימת. אבל לפי מ"ש בגמ' שבת [לה] ככב אחד יום ב' בה"ש וכו' א"כ יש סימן לבה"ש ביציאת ב' ככבים וקשה שפיר סימנא ל"ל וז"ש רש"י אורתא הוא. צה"כ נ"ל:

ועוד נ"ל דהנה בענין השעות דלילה (לענין תיקון חצות שכתבו המקובלים) רבו בו הדיעות יש דיעות שעות עיתיות אחר חצות היום (היינו מה שאנו קורין זייגער זעקס) זמאותו הזמן אחר ששה שעות (היינו זייגער צוועלף) הוה חצות לילה ומחצות הלילה עד ששה שעות (היינו עד זייגער זעקס) מיקרי לילה וא"כ בימים הארוכים עדיין יום גדול הוא זמיקרי לילה. וכן בהעריר היום בבקר עדיין לילה הוא ובימים הקצרים כבר רמש לילה ועדיין יום מיקרי (וכן יש מקום לפרש דעת הזוהר הגם שהמג"א אינו מפרש כן) ויש דיעות דלעולם חלקינין הלילה ליי"ב שעות הן בקיץ הן בחורף ויש דיעה דיי"ב שעות מתחילין תמיד מזה"כ ומאז נחשוב ששה שעות (עיתיות) והוה חצי הלילה. ומאז עד ששה שעות שייך ללילה והוא דעת המג"א. והנה לפי הדיעה הראשונה שפיר י"ל דתחילת משמרות קחשיב ותחילת משמרה ראשונה מיבעיא סימנא לימים הארוכים והקצרים והבן. אך כאן במתניתין כשנתן סימן להתחלת זמן ק"ש משעה שהכהנים וכו' ועד סוף האשמורה וכו'. והנה התחלת הזמן ע"כ לא תליא רק בצה"כ לו יהיה הלילה קצרה

הללו בכדי למפיש ברחמי באותן זמנים כמ"ש הרא"ש. והנה סוף משמורה האחרונה א"צ כי כבר יום הוא והגיע זמן ק"ש ותפילה. וכמ"ש במ"א בזהר כשהאשה מספרת עם בעלה אין להכניס מילין דהדיוטא בינייהו. והנה מדייק המקשה אי התחלת משמרות קא חשיב למפיש ברחמי תחלת כל משמר. תחלת משמרה ראשונה סימנא למ"ה ל"י הרי הסימן הניכר לעיו כל היא צה"כ (ו"ש דש"י צה"כ) אי סוף משמורת קא חשיב. סוף משמורה אחרונה למה לי סימנא רצ"ל למה לי כלל לסימן אפילו בלילות ארוכות יממא היא כבר איתחשבן יממא אין מן הצורך למפיש ברחמי אז על דחירבן ועל הגלות. וז"ש ברישא סימנא למה לי רצ"ל מן הצורך לי לידע סימן. אבל יש לי סימן בצה"כ ובסיפא אמר למה לי סימנא רצ"ל אין מן הצורך לי לידע שום סימן דלא נפקא לי מידי מהסימן הבן הדבר דף ג' ע"א חשיב סוף משמרה ראשונה ותחילת משמרה אחרונה ואמצעי"ת דאמצעי"ת מסתייעא ליה מהפסוק חצות לילה אקום וכו' נראה דעת רצון הוא ע"ז סמך א"ע התרצן לפרש הכל על המשמר האמצעי.

ש"ם נ"מ למאן דגני בבית אפל וכו' כיון דאשה מספרת עם בעלה ותינוק יונק משדי אמו ליקום ולקרי עכ"ל ולכאורה קשה למה היפך הדיבור מדברי ר"א. ר"א אומר הלשון תינוק יונק משדי אמו ואח"כ אשה מספרת עם בעלה והתרצן בכאן אשה מספרת וכו' ואח"כ תינוק יונק וכו' ונדאף לפרש עפ"י קישית התוס' דהקשו איך יקרא או ק"ש לדעת ר"א הלא ר"א בעי עד שיכיר בין תכלת לכרתי ותירצו מ"מ כיון שידע מתי יעלה עה"ש. קודם שיקום ויזמן עצמו כבר הגיע אותו עת עכ"ל ובהו פירשנו דקדוק הגמ' ליקום וליקרי ובהו יונח לנו הא דהוצרך ר"א לומר ב' סימנים תינוק יונק וכו' זאשה מספרת וכו' כאשר יתבאר דהנה אשה מספרת וכו' לשון נקיה דיבר כענין שאמרה אימא שלום דביתהו דר"א אינו מספר עמי וכו' שפירדשו בעילה. והנה אמרו בזהר דאשה

או ארוכה דכהנים בביאת שמש תליא דחמנא ע"כ גם סוף הזמן דאשמורה הראשונה כך הוא דאלת"ה יש ימים בגלילות הרחוקות ממשוה היום שלא יהיה שום זמן לק"ש דלילה לדעת ר"א דתחלת האשמורה הראשונה קודם צה"כ כגון בגלילות הללו בימים הארוכים צה"כ הוא עשרה שעות אחר נטיית השמש מהאמצע (היינו זייגער צעהן) ושעות הלילה (לדיעה זו) מתחילין ארבע שעות קודם לזה א"כ אין כאן שום זמן ק"ש. ע"כ א"א לומר הכי רק בשעות הלילה מתחילין תמיד לדעת ר"א מצה"כ ממש ושפיר מקשינן תחילת משמרה ראשונה סימנא ל"ל אורתא היא צה"כ כפירש"י ז"ל ודו"ק:

גמ' סוף משמרה אחרונה סימנא ל"ל יממא היא לדעת המג"א יש להקשות לו יהיה יממא אעפ"כ צריך ליתן סימן אימת כלה הזמן כי נמשך עד כמה שעות ביום. וכן לדיעה הראשונה שכתבתי. וי"ל דהנה הנפקותא הוא בדיעת הסימנים בכדי לידע זמני עת רצו ולבקש רחמים. והנה כיון דאיתער יממא אפילו לא הגיע זמן המשמר בודאי הוא עת רצון דאיתער בקר דאברהם דהרי מטא זמן ועידן צלותיה דאברהם

ש"ם אי תחלת משמרות קחשיב תחלת משמרה ראשונה סימנא ל"ל אורתא היא (ופירש"י צה"כ ועמש"ל ויתבאר עוד) אי סוף משמרות קחשיב סוף משמרה אחרונה ל"ל סימנא יממא היא עכ"ל. יש להתבונן בלשון המקשה דברישא אמר סימנא למ"ה ל"י. ובסיפא אמר למ"ה לי סימנא וניחא לי לשיטת המג"א דס"ל דכונת הזוהר שאמר שעתא דמיתוספן בלילה דיממא אנון ולא אתחשב מן הלילה בר תריסר דאינון דילה. וס"ל להמג"א דלעולם מתחילין למנות שעות הלילה מצה"כ ואחר ששה שעות עיתיות הוא חצות ויוכל לומר התיקון עד עבור י"ב שעות מן הלילה. זבלילות ארוכות אחר עבור י"ב שעות עיתיות מן צה"כ שייך אל היום. והנה הקשו על המג"א לפי"ז מאי מקשה בומ' סוף משמרה אחרונה ל"ל סימנא יממא הוא הרי צריכין לסימן בלילות ארוכות. וי"ל לפי"ז דהמקשה דייק זה דהנפקותא בסימני

המשמשת לא תניק את בנה אחר התשמיש. עד אחר חצי שעה. והנה זה שאמר בכאן התרצן דלבעבור זה אמר ר"א ב' סימנים לומר למאן דגני בבית אפל ורואה אשה מספרת וכו' משמשת. ואח"כ מניקה את בנה. הנה כבר הגיע זמן ק"ש לדעתו כיון דצריכה להמתין ח"ש לכל הפחות. וא"כ הסימן דאשה מספרת הוא זמן קימה להכין עצמו לק"ש. וסימן דתינוק יונק וכו' סימן לזמן הק"ש ע"כ אמר התרצן כיון דאשה מספרת וכו' ותינוק יונק וכו'. ליקום ולקריי והא דר"א אמר הסימנים בהיפך תינוק יונק וכו' ואח"כ אשה מספרת וכו' להורות בא דהסימן הזה של המשמרה האחרונה אינו כמו סימני המשמרות הראשונים דנ"מ לענין מפיש ברחמי כמ"ש הרא"ש וסימן המשמרה הלז הוא לענין התחלת זמן ק"ש דשחרית והתחלת הזמן הוא בזמן שתינוק יונק וכו' והבן:

תוס' בד"ה למאן דגני וכו' וי"ל קודם שיקום וכו'. ובוה ידוקדק בגמ' ליקום ולקרי

גמ' בא אליהו זכור לטוב וכו' מה שאמרו רז"ל על אליהו זכור לטוב כתב האריז"ל להיותו בעשי' סנדל בגי' פ"ר שר היע"ר בגי' זכור לטוב ועפ"י פשוטו נ"ל קרא לאליהו זכור לטוב שאין מזכירין שמו בפירוש רק לטובה. משא"כ כשזוכר במקום שאינו לטובה אין מזכירין שמו בפירוש רק ההוא סבא או ההוא טייע"א נ"ל.

גמ' כיון דאשה מספרת עם בעלה זתינוק יונק משדי אמו ליקום ולקרי תמוה הדבר למה שינו הסדר דלעיל אמר בהיפך תינוק יונק משדי אמו ואשה וכו': [עיי' לעיל בד"ה שם נ"מ למאן דגני (והוא מהמהדורא בתרא של הגה"ק המחבר ז"ל) שמתרץ זה. (המגי"ה)].

רש"י בד"ה אי קסבר וכו' איכא מ"ד ג' משמרות הוי הלילה במשמרות עבודת המלאכים שיר שלהם נחלק לג' חלקים ראשונה לכת אחת וכו' לכת שלישית. לכאורה האריך ללא צורך ונ"ל דבעי לתרץ מאי דקשה על קושיית הגמ' דהקשו אח"כ מאי קחשיב ר"א וכו' די"ל דר"א ס"ל ד' משמרות הוי הלילה

ונתן סימנים לג' האחרונים. והא דקאמר ר"א בברייתא ג' משמרות היינו ג"כ ג' האחרונים כי הראשונים לא נקרא משמר לזה דקדק רש"י וכתב ענין תיבת משמרה הכונה על עבודת המלאכים וכי ס"ד שבחלק ראשון מן הלילה א"א שירה ואין עבודה במרום על כרחך הכונה שכל הלילה נחלקת להשלשה חלקים ראשונה לכת אחת וכו' וכ"מ מדקאמר ר"א ג' משמרות הוה הלילה ולא קאמר הו"ו בלילה נ"ל:

פעם אחת הייתי מהלך בדרך ונכנסתי לחורבה וכו' היה די לשיאמר פעם אחת נכנסתי לחורבה וכו' להתפלל למה האריך שהיה מהלך בדרך והנראה דהנה הרמב"ם והטור נראה מסתימת לשונם אפילו ליכא הנך ג' טעמים חשי"ד מפזלית מזיקין כגון חורבה חדתי ותרי וכשרי. אעפ"כ להתפלל לא יכנוס (אפשר הטעם דאין זה דרך כבוד לכנוס להתפלל לפני הש"י במקום חרוב כענין הקריבהו נא לפחתך וגם באפשר להיזת דהמקום חרוב הנה מה"ד מתוח על המקום ההוא ע"כ אין לבקש רחמים שם) יהיה איך שיהיה מאין יצא להם זה מהגמ' ונראה דיצא להם מדברי ר"י דאמר פעם אחת הייתי מהלך בדרך (והנה ודאי הלך בדרך כדין ת"ח ואדם חשוב שלא הלך בלא לוייה. והיו עמו אנשים כשרים וא"כ אין כאן חשד ומזיקין) והנה אמר לו אליהו ז"ל מפני מה נכנסת לחירבה זו דייקא משמע שהיו חורבות הרבה וכדאמר ר"י לחורבה אחת מחורבות ירושלים שהיתה חורבה זו בתוך הרבה חורבות ודקדק ליכנס בחורבה זו דייקא מפני שהיה יודע שחורבה זו אין חומתה רעועה ואין חשש מפזלת ואעפ"כ א"ל אליהו היה לך להתפלל בדרך דלהתפלל לא יכנוס כלל לחורבה אפילו לא שייכי כל הטעמים נ"ל.

באותה שעה למדתי ממנו ג' דברים אומרו באותה שעה מיותר והנראה עפ"י מה ששמעתי מאת כבוד אדמ"ו הרב מהרמ"מ זקוק"ל מורא רבך כמורא שמים רצ"ל תשכיל ותדע מורא רבך כמורא צבא מרום בשמים דהנה הלבנה כל מה שמתקרבת אל השמש חסר

דהוא ג"כ תפלה עכ"ז כיון דהפירוש שמיה רבא הכונה שם הגדול דהוא הו"י. והנה כעת חוץ למקדש אין רשאין להזכירו ככתבו רק לומר שם הגדול וז"ש אשרי כ"ז שהיה קילוס זה השם הגדול במקדש שהיו אומרין ככתבו הו"י. וזה ג"כ כונת רש"י כ"ז שהיה קילוס (דייקא) זה בתוך ביהמ"ק (ותמיהני על מחזור ויטרי שהוא מרבינו שמעי' תלמיד רש"י שפי' דלא כרש"י. ואפשר י"ל דכונת המחזור ויטרי. דבאמת בביהמ"ק היתה הכוונה ביהשיר מברך וכו') יהיה שמו הגדול מבורך דאו היה נקרא השם הגדול כענין שאמר דוד גדול י"י ומהולל מאד בעיר אלקינו דייקא וכמ"ש בזה. אבל בגלות א"א לפרש כן דאו כביכול לא נקרא השם גדול כיון שאינו בעיר אלקינו ע"כ הפי' הוא שם יה רבא. וזהו אשרי כ"ז שהי' קילוס זה בביהמ"ק שאו היה שימיה רב"א. קילוס ולא תפלה) ובהכי יזנח מה שהקשה המהרש"א הרי עיקר הקדיש נתקן בגלות כמבואר בנוסח. ולפמ"ש נוחא דדכונה הוא רק אשרי כ"ז שהי' קילוס דשם הגדול בביהמ"ק שהיו מזכירין אותו ככתבו והבן :

תוס' בד"ה וענינו יהא וכו' ומבורך לעולם הוא תפלה אחרת כלומר ומבורך לעוה"ב הנך תיבות מיותרין. וגם למה דוקא יעיה"ב אך נ"ל דבעי לתרץ לפי' המחז' ויטרי דקשה דהוא נגד גמרא ערוכה בסוכה. א"ר לא לימא אינש יהשיר זהדר מברך וכו' ר' ספרא אמר וכו' אסוקי מלתא ולית לן בה הנה בין לרבא בין לר"ס מברך שייך לעיל ולא הוי תפילה אחרת לזה פירשו דודאי גם לפי' המחזור ויטרי הגם דהוא תפלה אחרת עכ"ז כיון דאינו אומר ומבורך רק מבורך שייך מבורך ג"כ למעלה וז"ל יהא שם יה רבא. ויהא מבורך לעתיד לעוה"ב לעלים וכו' ותיבת יה"א יפירש אסיפא וארישא משיה אמר רבא דלא יפסיק ור"ס אמר אסוקי מלתא. ועיין במג"א סי' נ"ו סק"ב :

ע"ב גמ' לא אמרן כו' וא"ד וכו' הקושיא מפורסמת על הא"ד שאינו משייר כדרך כל ל"א אמרין. ונ"ל דללשון ראשון הוא כד ל"א אמרין ירציל בעל המימרא לא אמר בהיתר

אורה וכל מה שמתרחקת מוסיף אורה כמו כן התלמיד כל מה שנוהג עם רבו במורא. והמורא היא רחוקת או יקבל ממנו משא"כ כשאין לו מורא ממנו לא יקבל ממנו. והנה תשכיל. אליהו ז"ל בתחילה א"ל שלום עליך רבי ובחן אותם בזה. והנה ר"י תיכף השכיל להשיב (במזרא הגם שהוא קראו רב"י) וא"ל שלום עליך רבי ומורי או א"ל בני יקבל ממנו כאב מהבן וז"ש ר"י באותה שעה למדתי ממנו כו' משא"כ קודם כשהוא קרא אותי עדיין רב"י לא היה באפשר לקבל ממנו וזה דרך מוסר ועוד יתבאר א"ה בדברי דקדוק תיבות באותה שעה.

שמנהמת כיונה י"ל כיונה הו"ו כיון שנפרד ממנה בן זוגה מנהמת כי אין מתחברה עם אחר כן כביכול אין חיבור להשי' רק עם כנ"י. ובהעדר היחוד בעוה"ר הניהום הוא כיונה דייקא ועו"ל כיונה דייקא דהנה בית קו"ל ידוע בחי' כנסת ישראל אשר דודה ניסע ונגלה ממנה בהעדר היחוד הנעשה ע"י העבודה בביהמ"ק ואין לך יום וכו' ע"כ נקרא סוכת דוד הנופלת. והנה אנחנו בגלות המר הגם שאנו מרביין בתפילות יותר מבזמן המקדש עכ"ז אין אנו גורמין רק סעד וסמיכו להשיב נפש כביכול משא"כ בהיות היחוד השלם היתה כנ"י מקבלת השפע פב"פ כביכול והנה היונה בשליחות גח אמרה יהא מזונתי מרורין כזית ובידי הקב"ה. ולא וכו' וביד ב"ו והנה כעת הגם שאנו מרביין בתפילות הוא כביכול לכנ"י מנהמת כיונה הלזו והבן וע"כ ג"פ ביום נגד ג' תפלות אומרות כך :

ועור י"ל כיונה דייקא כנ"י ליונה נמשלה מה יונה כנפי' מגינות עליה אף כנ"י מצות מגינות עליהן. והנה בהעדר הכנפים ליונה היא מנהמת ע"כ הבת קול מנהמת כיונה אוי לבנים שבעונותיהם וכו' שאילו היה להם מצות מגינות עליהם ככנפים ליונה אוי לבנים שבעונותיהם כו' עיין בעין יעקב ובחילופי גירסאות ועמש"ל הנראה לפענ"ד :

שם אשרי המלך שמקלסין וכו' לפי הפי' שכתבו התוס' בשם מחזור ויטרי (הוא רבינו שמעי' תלמיד רש"י ז"ל) הנה יהא שיר תפילה ולא קילוס. ולפי' השני נוחא הגם

התלמיד חכם מותר להגות בה גם ברדימה דכתיב בהו ובשכבך וכתוב אמרו בלבבכם על משכבכם ואמרו רז"ל שהטל של תחיה נעשה מהריר אשר התיח מניחים על ספריהם כשישנים מתוך ד"ת:

גמרא מאי כחצות אילימא דא"ל קובי"ה כחצות מי איכא ספיקא וכו'. הנה מן התימא הוא לשון המקשה אילימא דא"ל קובי"ה וכו' דמשמע דאם היה באפשר לומר כך לא יקשה לן דר"ד הרי"ה ידע. הא אדרבא בזה תתחזק הקושיא (שוב מצאתי שהקשה כן ברי"ף בע"י ולא תירץ) ונ"ל דה"ק דדאי אין סברא לומר ח"ו דהבורא יום ולילה יסתפק ח"ו וכו' רק דקאמר בזה הדרך אם נאמר דקובי"ה אמר למשה כחצות רצ"ל המכת בכורות תתחיל או קודם מעט לחצות או אחריו אבל בערך זה תהיה המכה. וא"כ לפי"ז י"ל דכ"ע ידעי חצות אימת רק משה הוצרך לומר כחצות שכך נאמר לו מן השמים שעדיין אינו מבורר הדבר אימתי תתחיל המכה. וע"כ מקשה שא"א לומר כן דמי איכא ספיקא קמי שמיא שלא יהי' ח"ו דבר מבורר ועת קבוצ לדבר הנגזר וחלילה לומר כן:

תוס' בדי"ה ואתא וכו' וי"ל וכו' שלא היה יכול להראות וכו'. הנה הצינוני' מהזפכים שמקודם ציינו הדיבור המתחיל רוח צפונית וכו' שהיא מנשבת עם כל אחד ואחד כמי"ש התוס' דלולי דבריהם דלעיל הלא היה יכול להראות להם הסימן ברוח צפונית שהתחילה לנשב בחצות אך להיות שהיא מנשבת תמיד רק אחר חצות מנשבת לבדה בחזק ע"כ א"א כ"כ לברר הדבר:

גמ' בא רוח צפונית ונושבת בו. ובתוס' הגירסא רוח צפונית מנשבת (וכ"נ מפירש"י) כי ב"א רוח צפונית משמע שבא מחדש ובאמת היא מנשבת עם כא"א כמי"ש התוס'. אבל גם גירסת הגמרא יש ליישב שבא מחדש היינו שניכר ביאתה משא"כ בשאר עיתות אינה ניכרת כ"כ כיון שמנשבת בשיתוף: שם מיד היה עומד לא אמר ק"ם דמקודם לכן קם וכוכלוהו אמוראי דלעיל לכל חד כדאית ליה:

דבריו של מת. אלא בדי"ה הוא שהתיר. אבל מילי דעלמא לא אמר להתיר אפילו דבריו. וללשון הב' אמר. אמת רק בדי"ה ההיתר. אבל משהתיר בדי"ה דבריו ש"מ. מכשי"כ דהתיר במילי דעלמא דבריו ש"מ נ"ל והבן.

תוס' בדי"ה אין אומרים וכו' ופסק רב אלפס וכו' ודוקא תוך ד' אמות שלו לא נזכר כן ברי"ף ועיין בלח"מ פי"ג מה' אה"ט מבורר דנשמע מדלא סידר הרי"ף הך דינא לכאן רק בפ' מ"ש וסמכה להך מימרא דמת תופס ד"א לק"ש ש"מ דס"ל דגם דין זה דוקא בדי"א ועיי"ש בלח"מ.

גמ' אחת מן התיכונה שבתוכנות לכאורה הל"ל אחת מן התיכונות. אך דבשלמא שאין תיכונה אלא אחת יצדק התיכונה בה"א הידיעה אבל למיד אחת מן וכו' א"כ אין ידוע איזהו ל"ל למימר בה"א. לזה קאמר שבתוכנות רצ"ל השלישית שהוא אמצעית ביותר נ"ל: רש"י בדי"ה ור' נתן אמר ל"ך וכו'. לא ידעתי למה הוסיף רש"י אמר ל"ך. ונ"ל דהנה לפי התירוצ' דר"ג נשמע דזמן ק"ש לר' יהושע רק עד ב' שעות ובאמת ק"ל עד סוף ג' שעות עיין בכ"מ ולח"מ ע"כ פירש"י אמר ל"ך שהוא רק דיחוי שיכול ר"ג כך לדחות דלא תקשה עליו אבל לפי המסקנא לא קי"ל כן ועוד יתבאר אי"ה במקומות אחרים: ע"ב רש"י בדי"ה הכי קאמר קרי"א דחצות לילה עכ"ל. לכאורה לא נדע מה בעי בזה ונ"ל דה"ק דפסוק דקדמו עיני אשמרות לא קשיא על קדמתי' בנש"ף דאשמורות י"ל הרבה אשמורות:

רש"י בדי"ה מתנמנם וכו' עוסק בתורה כשהוא מתנמנם וכו'. לכאורה מהראוי להתבונן למה דקדק לפרש עוסיק בתורה. ונראה דהנה בפסוק כתיב קדמתי' בנש"ף ואש"ע. הנה כעת שאנו מפרשים שהיה מתנמנם מבנש"ף עד חצות לא נוכל לפרש ואש"ע לשון תפילה דתפלה צריכה להיות בכונת הלב וא"א להתפלל ברדימה וע"כ לפ"ו ואש"ע הוא מלשון ישע"ה האדם אל עושהו שהוא לשון פניה התיכונה קדמתי' בנש"ף ואש"ע לדברך יחלתי היינו שאני פונה לדברך אשר יחלתי תמיד היינו דית

אין הקומץ (רצ"ל דבר מועט כקומץ) משביע את הארי (שצריך מזונות רבים) והכונה עניים הם מרובים וצריכים לרוב פרנסה כמו הארי והעשירים המה והשפעתם הוא רק כקומץ ואין הבור וכו' לא זו אף זו קתני. רצ"ל ואפילו היו העשירים כ"כ רבים כמו העניים בתתם לעניים יתחסר מהם כפי ר"י בתוס' וכמ"ש לקמן שזה ג"כ פירש"י שלפנינו ולפי הרמז הנ"ל אמרו אין הקומץ וכו' ואין הבור וכו' כי כל אדם צריך לעשות יחודי התורה מצד התחייבותו שקיבל עליו במעמד הר סיני ומצד כל ישראל שנכנס לערבות בעדם ולא תתכן העבודה האחת בזולת האחרת זא"כ ג"כ המכון ומיוחד צריך להיכלל עם כ"י. וא"כ מי שאינו יכול לכונן הגם שמקבל עליו מצות ואהבת לרעך יכו' לא יפעול רק בסוד הכללות לא בפרטות. וכן המכוין אם לא יכלול א"ע בישראל לא יפעול רק בפרטות לא בכללות. וז"ש אין הקומץ וכו' היינו מי שכוננו הוא רק דבר מועט כונה פשוטה להיכלל בישראל אין משביע וכו' ואין הבור מתמלא מחוליתו מנביעתו בעצמו כפי הא' בתוספות והגם שמכוין הוא מה שנובע רק בעצמו אין מתמלא רק אם מושכין לו ממקום אחר דהיינו שנכלל בישראל וזעירין אינון מי שיהיה מושלם בב' המעלות הנ"ל שיפעול בכללות ובפרטות והבן

שם א"ל לכו ופשטו ידיכם בגדוד היינו כמ"ש חכמי האמת ורבותינו הקדושים תלמידי הבעש"ט דהגם מי שאינו יכול לכונן עפ"י כונת האריות"ל בפרטי היחודים אם יתפלל במס"ג בסוד נפשי יצאה בדברו וכל כוחות נפשו מליבשים בתיבה שאומר אזי התיבה בעצמה תפעול כל היחודים והדעת גותן זה כי הנה הכוונה במיח היא מכוחות הנפש וכיון שמוסר כל כוחות נפשו להתיבה מכל שכן שפרטיות מוחו מלובש בה. והנה ע"י מס"ג מוציאים מן הקליפות נה"ק ומעלים אותם בסוד מ"ג ועי"ז הנערה באה לפני המלך חזי במאי ברא אתינא לקמ"ך דייקא פכ"פ ומתהווה היחוד. וזהו פשטו ידיכם (כחכם מלשון כחי ועוצם ידי) בגדוד היינו גדודי הקליפות להעלות מהם ניצוצין ע"י מס"ג. זג"כ גדיד (בחוסר

שם ועוס"ק בתורה"ה לר"ז דאמר לעיל אחר חצות בשירות ותשבחות קשה הך ברייתא דקאמר עוס"ק בתורה"ה ויש ליישב עוס"ק באותה התורה שלמד כי שירותיו ותשבחותיו בכל עת היה כפי מה שהשיג באותה העת בתורה:

שם כיון שעלה עמוד השחר נכנסו חכמי ישראל אצלו רבים נתחבטו דהנראה דבכל יום היה כך המעשה והיאך אפשר זה ומי שיתבונן מפלאות תמים דעים ישכיל ואמרו נכנסו חכמי ישראל אצלו דיקשה וכי דבר הזה נוגע אל החכמים ביותר מוטל זה על הראשים המנהיגים היודעים בעסקי הפרנסה משא"כ החכמים העוסקים בתורה. וגם אמרו אצלו אלי"ו מבע"ל וכאשר תתבונן דרגא דדוד סוד תפלה ש"י הארת מוחין דז"א המאירים לנו"ק בסוד אור מקיף וזה בהאיר היום בעה"ש תתבונן ותתפלא ותתענג בדברי חז"ל אומרם כיון שעלה עה"ש נכנסים חכמי ישראל (היינו המוחין דז"א הנק' חכמי ישראל) אצלו (דייקא לאיר מקיף משא"כ נה"י בז"א האור פנימי) ולכונה זו ודאי המעשה שהיה כך היה שבכ"י באו אל דוד חכמי ישראל בעה"ש כדי לעשות הפעולה בעליונים וכאשר גרמו כ"ז בעליונים אז הוא מקום להולדת השפע אזי אמרו עמך ישראל צריכין פרנסה ואין הזמן גורם להאריך בדרך ארוכה.

א"ל אדונינו המלך וכו'. הנה הוא ללא צורך שבודאי נדע שאומרים כן למלך וכשתתבונן מ"ש בסמוך תבין למה אמרו בזה"ל "ם צריכין פרנסה היינו כל השפעות הן בעסק העבודה הן בעסקי העולם ואמרו זה לדוד להיות הוא הכולל מלך יעצור בעמו ואין כל אדם יכול לכונן כנ"ל.

שם א"ל לכו והתפרנסו זה מזה תתבונן מסוד יחודי התפלה שצריך לקבל עליו מ"ע ואהבת לרעך כמוך שבה תוכלל תפילתו עם תפלת כ"י היודעים ליחד לגרום השפעות וז"ש לכו והתפרנסו זה מזה שאין כל אפיון שוין עכ"ז יכולין להתפרנס זה מזה ע"י קיום מ"ע הנ"ל:

שם א"ל אין הקימץ וכו' ואין הבור וכו' לפי הפשט יש לפרש ב' תשובות הללו

הו' שהוא רק נקודת השורק ולא אות) בגי' י"א הוא י"א דרגין דקליפה אשר ביטולם ע"י י"א סממני הקטורת כנודע (ולזה י"ל הו' מרמזת לההוא חוטא דקיק המאיר להם בסוד מלכותו בכל משלה) עד כה הגיעו דברינו לפרש דברי חכמים וחדותם שי"ל שפיר שבכ"י נכנסו חכמי ישראל ואמרו כנ"ל וכל השו"ת בכדי לפעול כל הפעולות ע"י עצות דוד ולהיות הוא היועץ והוא מרכבה למלכות יפעלו הכל כי דבר מלך שלטון הגם שבדאי לפעמים היה המעשה בפשוטו ששמעו אל דוד ולהיות הוא היועץ והוא מרכבה למלכות וכו' והבן. ויה"ר שלא יאמר פינו דבר שלא כרצונו.

רש"י בד"ה אין הבור וכו' העוקר חוליא מביר כרו"י אומרו בור"ר כרו"י כוונתו כפי' ר"י בתוס' ואפשר היה להתוספות גירסא אחרת ברש"י:

רש"י בד"ה אין הבור וכו' העוקר חוליא מביר כרו"י אומרו בור"ר כרו"י שהוא כפי' התוס' בשם הר"י ומסיימי התוספות שמה שנותן כאן יתחסר כאן כמו כן מה שנוט"ל מן העשירים יתחסר מן העשירים עכ"ל. וקשה הרי הבטיחו חז"ל לעולם אין אדם מעני מן הצדקה וכי ס"ד אשר חכמי ישראל יאכרו שלא כהלכה ואפשר לומר דאם נותן יותר מן החיוב היינו יותר מן חומש חיישינו לחסרון כדאשכחן ג"כ שדרשו חז"ל בפסוק מברך רעהו בקול גדול וכו' ובזה יונח לנו כפילות דבריהם במשל שונה אין הקומץ וכו' ואין הבור וכו' דה"ק אם יתנו רק כפי החיוב אין הקימץ משביע וכו' ואם יתנו יותר מן החיוב אין הבור וכו' דחיישינו לחסרון וצ"ע לדינא ואני לא באתי רק לישב לא לפסוק הלכה ותראה אשר רש"י ז"ל שמר פיו ולשונו שלא אמר שיתחסר עי"ז מן העשירים רק אמר אין אני יכולים לפרנסם משל עצמינו. ונ"ל הכונה דא דכופין על הצדקה היינו כפי החיוב ולא יותר ובלא כפיה בדאי לא ירצו העשירים ליתן יותר מן החיוב:

בד"ה יועצים וכו'. איזה הדרך ילכו וכו'. ובד"ה ונמלכים וכו' נוטלין מהם רשות כדי שיתפללו עליהם. ובד"ה ושואלים באורים

ותומים אם יצליחו דייק רש"י ז"ל לפרש כ"ז דהנה לפי הסדר מהראוי מקודם לשאול פי י"י באורים ותומים וג"כ להקדים הסנהדרין לאחיתופל וביותר יקשה שאין מן הצורך לכולם כיון שע"כ ישאלו באו"ת ולמה לן עוד שאלות דבר השי"ת אין להימין ולהשמאיל אך הוא דע"כ דבר המלך דוד אין להשיב והיה במזסכם להם שילכו לאיזה מלחמה לא היו יודעים לאיזה עם מן העמים והיו יועצים באחיתופל לאיזה דרך ילכו. והיה זה בהכרח קודם לסנהדרין כי הכונה בהמלכת הסנהדרין להתפלל עליהם והיו צריכין הסנהדרין לידע איזה עם בפרטות יתפללו שיפלו בידם כי המתפלל צריך לפרשא בשפותיה כמבואר בזה"ר. וכמו שידעת מרז"ל ששינה עמלק א"ע בימי משה בכדי שלא ידעו איך להתפלל עד שהוכרחו להתפלל בסתם אם נתן תתן את העם הזה וכו' והנה המלכת הסנהדרין להיותו כדי שיתפללו עליהם בהכרח קודם לאורים ותומים כי אחר שיתפללו הסנהדרין תעשה תפילתם פירות ויען השי" ממעון קדשו ע"י או"ת שיצליחו ובאם תהיה הענייה מן השמים שלא יצליחו אזי שוב יתיעצו באחיתופל לילך לאיזה עם אחר ושוב יתפללו הסנהדרין ושוב ישאלו באו"ת זה מה שנ"ל

גמרא אחיתופל זה יועץ וכה"א ועצת וכו' לכאורה כ"ז שלא לצורך ויש ליישב דף ד ע"א רש"י בד"ה בניהו וכו' שהיה אב"ד וכה"א זכו' ראשון וקודם להם שבתחילה נוטלין רשות ואח"כ שואלים אם יצליחו רצ"ל דהנה מוכח מהפסוק שבניהו קודם לאו"ת. והאיך יצדק זה שיהיה אדם קודם לאו"ת ע"כ שהיה מן הסנהדרין אשר צריכין ליטול מהם רשות שיתפללו עליהם ואחר התפילה שואלים אם יצליחו וכו"ל. וא"כ שפיר מוכח מהקרא שבניהו הוא סנהדרין ואבית"ר אלו אורים ותומים זה ודאי מצד הסברא זכמ"ש התוס' ועיקר ראיה מהפסוק הוא רק על בניהו. ואודא לה כל קושיות התוס' דף ד רש"י בד"ה אעירה שחר שאר מלכים וכו' ואני מעיר את השחר עכ"ל לכאורה הנה הגמרא מביא את הפסוק לראיה שידע על ידי הכנור חצות לילה אימת ובפסוק

ומשקה מתורת זכו' וא"כ כי היכי דאחד מהם היה ראש הסנהדרין לסיבה הלזו גם השני כמוהו תרווייהו בני מולא חדא זה מה שני"ל: [ע"ן בספרו אגרא דכלה פ' קרח ד"ה א"י ויקח קרח וכו' עפ"י. (המלבה"ד)]

לדוד שמרה נפשי כי חסיד אני לוי ור"י חד אמר כך אמר וכו' יש להתבונן מה נתפרפרו אלו השלימים מה היה חסידותיה דדוד. הלא טוב יותר לומר שהיה מושלם בכל מילי דחסידי ולא לבקש איזה מדת חסידות פרטי והנראה אחר שנתבונן אומרו לדוד שמרה וכו' ובאמת לא כתיב כך רק תפלה לדוד הטה וכו' שמרה זכו'. אך הוא דאלו השלימים הוקשה להם לדוד שמרה נפשי כי חסיד אני רצ"ל איך אפשר לומר על איש כדוד שיאמר שמרה נפשי כי חסיד אני כנראה שרוצה לקבל פרס חלף עבודתו במילי דחסידי ומאן דבעי למהוי חסידא יקיים מילי דאבות ובאבות תנינן אל תהיו כעבדים זכו' ע"מ לקבל פרס ואיה חסידותו. ע"כ השלימים הללו תרווייהו ס"ל דכונת דוד היה כך שמרה נפשי כי חסיד אני רצ"ל להיותי מתנהג באיזה מדה מן החסידות ובהתנהגות המדה הזו יש חשש סכנה ע"כ אני צריך לשמירה מעולה. זא"כ כי הוא נתינת טעם למה אני מבקש שמירה להיות השעה צריכה לכך ע"י חסידותו. הנה צריכין אנו לבקש במקרא איזה חסידות היה מנהגו שיהיה סיבה לחשש סכנה ואמר אחד מהשלימים הללו שהוא מה שמצאנו לו במקרא שהיה קם בחצות הלילה. הנה מדרך מלכים להיות צרכי מלחמות ומדינות רבות עליהם וצריכין לישן עד ג' שעות כדי להניח חושיהם ויהי להם רחב לב להתבונן בשמירת המדינות שלא יבא הצר פתאום. ולזה אמר כי אני צריך לשמירתך ית"ש כי שאני חצות לילה אקום להודות ולא להתעסק בשמירה מהאויב ולהיכין כלי משחית כדרך שאר מלכים שבשביל כך ישינים עד ג' שעות בכדי להשקוט שכלם להתעסקות זה וזה אמר דאשכחן פסוק אחר שאמר ואדברנה בעדותך נגד מלכים ולא אבוש וזהו החסידות שנתירא דוד שע"י"ז יהיה חשש סכנה וע"כ ביקש שמירה והפירוש של הפסוק הוא שדיבר נגד מלכים מאן מלכי רבנן משפטי

נאמר עורה הנבל וכנור אעירה השחר ויש לומר דהכי קאמר עורה כבודי מבערב אל תתכבדי בשינה במטה כבודה ובמצע יפה רק מתנמנם כסוס. וזה דברי רש"י אל תתכבדי בשינה וכו' הגם שתישן לא תהיה שינתך דרך כבוד ואח"כ עורה הנבל וכנור בחצות ואח"כ לפנות בקר אעירה שחר. נ"ל:

בד"ה דאמר מר במס' דרך ארץ נראה דבא לתרץ מאי דקשה דהרי התנא לא אמר רק שמא תתבד"ה היינו שיבא ח"ו לידי שקר ובכאן ודאי לא יבא לדבר שקר כי השם אומר ויעשה. ע"כ פירש"י דהרי זה שנוי במס' ד"א ושם הוא רק ממילי מוסר וד"א ואי הפירוש תתבד"ה שתבא ח"ו לידי שקר הרי מדאורייתא הוא מדבר שקר תרחק ע"כ הפירוש הוא הגם שתאמר אמת אבל לא תוכל לברר וי"ל עוד כפשוטו תירץ הא דלא אמר דתני"א כי אין זה ברייתא ותוספתא רק הוא במס' ד"א ע"כ שינו הלשון ואמרו דאמר מ"ר:

גמרא ר' זירא אמר וכו' וכיון דדוד הוה ידע כנור ל"ל לאיתעורי משינתי ר"ז לטעמיה דאמר לעיל עד חצות היה מתנמנם כסוס משא"כ לאינך אמוראי למה לו כנור כיון דמקודם לכן הוה קאי.

ש"מ וה"ק משה לישראל למה דייקו שאמר זה לישראל ובפרט מפורש שאמר לפרעה והנראה סברתו קעת דבפלגא אורתא דתליסר הוה קאי א"א לומר שאמר לפרעה דהרי תיכף אחר מכת חשך אמר לפרעה כן דברת לא אוסיף עוד ראות פניך זהתרה בו מכת בכורות וקיי"ל דבכל מכה מעת ההתראה עד שבאת המכה היה ג' שבעות וא"כ ע"כ לומר שזה אמר לישראל בפלגא אורתא דתליסר והגם שלפרעה אמרה מקודם נכתב בתורה בלשון כחצות כמו שאמרה לישראל וד"ק.

תוס' בד"ה בניהו וכו' וא"ת היכי פשוט יהוידע וכו' וי"ל דמסתמא וכו'. והנה כי היכי דלא להוי דבריהם כדבר תפל מבלי מלח ובפרט להיותם מוכרחים אני אומר סוד י"י ליריאו דהנה בניהו ויהוידע שניהם היו גלגולי אליעזר עבד אברהם וסיבת היותו לראש הסנהדרין להיות דאליעזר היה דולה

והוא דמצינו בשאל שנענש על שמחל ע"כ כמשארז"ל כי מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול והנה דוד מגודל חסידותו היה עסוק בדם ובשפיר ושליא אשד זה אין כבוד למלך וחש ח"ו להיזק כמו שאירע לשאל דכתיב ביה ובכל אשר יפנה ידשיע ע"כ ביקש שמירה זה מה שנ"ל:

כד"י לטהר אשה לבעלה אומרו כדי לטהר וכו' ולא כפשוטו לבאר ולפסוק להלכה חקי האלקים ותורותיו. אך להיות ענינים כאילו יפליגו בזותו לעיני כל רואה בוודם מעשה שהיה ויוסר מוראו מן העם. ועפ"י דרך זוהר הקדוש שפירש שמרה נפש"י על בחי' מלכות שמי"ם שהיא נפש דוד יצדק מאד מה שציינו לדו"ד שמרה נפשי להורות הכונה על נפש דוד ופליגי אמוראי איהו חסידות הועילה לשמירת נפש דוד להיותו מרכבה ותיקון השלם למלכות שמים ע"ז חד אמר עמידת חצות לילה לתורה ודעבודה כמבואר בזה"ק בכמה מקומות. ובפרט בזה"ל לך שאמר ההוא ינוקא בכפר טרשא פי' הפסוק חצות לילה אקום וכו' עיי"ש פירושו ותבין והשני אמר שעסק בטדרות אשה לבעלה והבן. שם תנא לא מפבושת שמו וכו' עד חורפי דבר הנה כ"ז הענין מיותר בכאן ומצאתי בדברי הרב הגאון בפרשת דרכים שכתב להיות דקשה על דוד שאמר מפבושת רבי והרי אסור לקרוא לרבו בשמו. והגם שאמר יהושע אדוני משה וכו' זה מותר כשמזכיר קודם אדוני ואח"כ שם העצם משא"כ דוד אמר מפבושת רבי ע"כ אמר דלא קשה מידי דלא מפבושת שמו וכו' וא"כ אין זה שמו העצמי:

ול"נ עפ"י פירושינו הנ"ל שכ"א מהשלימים קרא אשכח זדרש מה הוא החסידות שנתירא דוד מחשש סכנה עד שהוצרך לבקש שמירה. והנה אמר מפסוק ואדברה בעדותיך נגד מלכים ולא אבוש דרך מלכים וכו' ואני ידי מלוכלכות בדם וכו' ולא עוד וכו' אני נמלך במפבושת וכו' מאי קרא ואדברה בעדותיך וכו'. הנה מהפסוק לא נשמע רק שנתיעץ עם מלכי רבנן ולא היה מתביי מלשאל אבל היכן מדומו שעסק בדם ושפיר

התורה והנה סיים ולא אבוש (הנה א"א לפרש שלא נתבייש מה ששאל אותם הדין הם ידעו בטוב יותר ממנו כאשר יתבאר לקמן שא"א לפרש כן) ע"כ צ"ל שעסק בדינים כאילו שהענין ההוא באם לא היה נצרך למשפטי התורה העסק באותו הענין הוא דבר נמבזה והוא שעסק בדם שפיר ושליא. והנה מדרך המלך שלא לעסוק בדבר נמבזה כדי שתהא אימתו מוטלת על הבריות ולא ימרדו בו צא ולמד אפילו דיין דמתא אסור לו לעשות מלאכה בפני רואים מכש"כ המלך ומכש"כ לעסוק בדברים בוים מצד עצמם יוסר מוראו ויהיה חשש סכנת מרידה ובפרט אם יצטרך ליעץ עם איש הדיוט וההדיוט יאמר שעושה שלא כדת וע"כ ביקש שמירה להיות כי חסיד אני ויש בזה חשש סכנה למלך ובהכרח צריך שמירה יתירה מאת הש"י. נ"ל:

שם בגמרא לדוד שמרה נפשי כי חסיד אני לוי ור"י וכו' ולא חסיד אני שכל מלכי וכו' ואידך כך אמר דוד וכו'. כבר כתוב אצלינו בקונטרס מה נתפרפרו אלו השלימים בחסידותיה דדוד וכי לא טוב יותר לומר שהיה שלם בכל מילי דחסידי והנראה לומר דהוקשה להם אומרו שמרה נפשי כי חסיד אני מהו הכונה אם הכונה שמרה נפשי כי חסיד אני היינו מגיע לי שכר השמירה עבור חסידותי וכי ס"ד גברא כדוד יעבוד ע"מ לקבל פרס (ע"כ ציינו לדו"ד שמרה וכו' רצ"ל איש כדוד יאמר כזאת) ע"כ צ"ל דה"ק וצריך אני לשמירה מאתך דהנה חסיד אני. ויש חשש נזק מזה ע"כ צריך אני לשמירה וע"כ צריכין להבין מהו המילי דחסידי שנהג דוד אשר עיי"ז היה מתירא מחשש נזק וביקש על השמירה ע"כ חד אמר זה היה החשש דדוד שהיה מתירא מן הנזק דהנה מצינו בר' טרפון שהחמיר לעשות כב"ש וסיכן נפשו בזה כיון דהב"ה ס"ל דא"צ מן הדין אינם רשאים להחמיר. והנה חשש דוד דמצינו באברהם אבינו שלא החמיר להקדים למצוה רק מצפרא זישכם אברהם בבקר. הנה הוא מגודל חסידותו קם בחצות הלילה ע"כ ביקש שמירה כי חש שלא יארע לו כר' טרפון וחד אמר זה הוא המילי דחסידי אשר חש להיזק לבקש שמירה

וכו' אבל דעת החכם ההוא שסיוס ול"א אבו"ש קאי על ואדברה בעדותך רצ"ל שהייתי מדבר בעדותיך כאילו שיש בהתעסקם איסטניסות וצד בושה למלך ובפרט לטהר אשה וכו' וכמש"ל שהיה לדוד בזה צד בושה ואמר אעפ"כ לא נתביישתי. והנה יקשה על בעל המאמר מי הכדיחו לפרש כן דילמא כפשוטו שלא נתבייש בשואלו העדות והחוקים למלכי רבנן לזה אמר תנא לא מפבושת שמו וכו' שהיה מבייש פני דוד בהלכה הרי מוכח שהיה מבייש אותו וכן אח"כ לפיכך זכה דוד וכו' עד ואשיבה חורפ"י דבר הרי שהיה קורא למפבושת חורפ"י הרי שהיה מחרפו ומביישו רק דוד לא היה חש לזה ואעפ"כ היה שואל וא"כ איך יצדק ולא אבוש דמשמע שלא היה לו בעצם שום בושה בזה. עכצ"ל דהאי ול"א אבו"ש קאי על ואדברה"ה בעדותיך וכו' שהיה בעסק הדיבור הזה צד בושה. ואעפ"כ הוא לא היה לו בעצם שום התפעלות בושה מזה והבן:

ש ודוד מי קרא לנפשיה חסיד וכו'. רצ"ל לו יהיה כדעת השלימים אללו שאמר שהוצרך לשמירה עבור מנהגו ואעפ"כ הא"ך יכנה דוד מנהגו למילי דחסירי דמשמע שחשב וכו' ואילו היה מדמה בדעתו שעושה איוה דבר מצוה לפנים משורת הדין הרי קי"ל אפילו העושה מצוה אחת כתיקנה נוחל עולם הזה ועולם הבא מכ"ש בעושה מצוה אחת לפנים משורת הדין. נ"ל:

ש מובטח אני בך שאתה משלם שכר טוב לצדיקים לעתיד לבא אבל איני יודע אם יש לי חלק ביניהם אם לאו. ומשני שמא יגרום החטא וכו' וירא יעקב מאד אמר שמא יגרום החטא עיין ברש"י הנה דוד היה מתירא שמא יחטא ויעקב היה מתירא שמא חטא כבר. הנה לא היה בטוח אצלו שלא חטא אבל דוד כיון דקרא לנפשיה חסיד והיה בטוח שלא חטא אין שייכות להתירא שמא יחטא וגם לא יצדק אומרו אבל איני יודע אם יש לי חלק ביניהם דבאותו הזמן עדיין לא חטא לדעתו כיון שקרא עצמו חסיד ויש לו חלק ומה (שהי') [שהיה] אח"כ זה דבר פשוט

שהש"י ישלם לאיש כפעלו הן לטוב וכו'. וי"ל דאמרז"ל לא היה דוד ראוי לאותו מעשה רק היה כדי להורות תשובה ליחיד (וכתבנו במ"א כי הוא דוד דזקא היה מסוגל לזה שהוא במדת מלכות ע"כ נפתח על ידו פתח התשובה כי זה השער ליי"י ע"כ דבקו שצרים זה בזה עד שאמר שלמה זכרה לחסדי דוד עבדך ונפתח השער או נהפכו פני שונאי דוד כשולי קדירה שידעו שלא היה ראוי לאותו מעשה רק מן השמים היתה נסיבה לו כי הוא השער והדלת וז"ש ארוממך י"י כי דליתנ"י מלשון דל"ת עשיתני דלת ולא שמחת אויבי לי. והדברים ארוכים אכ"מ) ע"כ היה מתירא דוד כיון שהוא השער פן יחטא עוד כיון שהוא עלול ומסוגל לכך הבן הדבר ויש להתיישב בדבר באורך. ח"ש איני יודע אם יש לי חלק ביניהם היינו בין הצדיקים הגמורים דשמא חלקו בחיים הוא רק זכות הרבים שתלוי בו הבן:

ש למה נקוד על לול"א וכו'. הניקוד הוא על ב' הלמדי"ן ועל האל"ף. והנה ב' האותיות ל"א מנוקדים לדרוש לא האמנתי אך אילו לא היו מנוקדים רק אותו ל"א לא הייתי יודע לדרושם כי אז היתה הנקודה"ה שוה בשוה עם הכתוב ע"כ מנוקד גם הלמ"ד הראשונה שתהיה הנקודה רבה על הכתב ואז נדע לדרוש אתו"ן ל"א דלבסוף (ואעפ"כ הלמ"ד הראשונה אינה נדרשת רק מנוקדת עבור ידיעת הדרשא והוא"ו מפסקת. והבן:

ש שמא יגרום החטא כדרי"י ב"א וכו' כדתניא וכו'. הנה מברייתא ה"ל למייתי סייעתא ובפרט שהאמורא בעצמו מסייעתא רק מברייתא. ובאם היה לו איוה מניעה שלא היה יכול לאיסתייעא מברייתא ה"ל לאיסתייעא רק מדרי"י ב"א הגם שרי"י ב"א בעצמו מייתי הברייתא ל"ל להביא סיוס דבריו מהברייתא כיון דלית לן סיוע מברייתא. והנראה בזה דהנה פסק הרמב"ם בענייני נבואה כאשר יתנבא הנביא לטובה בהכרח שיתקיים זולת בנבואת הנביא על עצמו. אפשר שיגרום החטא שלא יבא הטוב ההוא ועפ"ז נבוא אל הענין דהנה לא רצה לאיסתייעא מברייתא דהיה

בשכבך כ"ז שב"א עוסקים לילך ולישכב זה מקדי"ם וזה מאחר ובד"ה נימא כר"א דאמר סוף האשמורה הא' דוקא דודאי כל שדעתו לישן כבר שכב וישן עכ"ל. הנה דבריו ז"ל מוכרחים דס"ל להש"ס דזה סברא פשוטה מונחת באם נאמר בשכבך פירושו כ"ז שעוסקין וכו' הוא בודאי רק עד סוף האשמורה (דא"א לומר דיפלגו ר"א וחכמים במציאות דר"א יסבור שהולכין לישכב רק עד סוף האשמורה וחכמים יסברו עד חצות) וא"כ לפי"ז יקשה משיטת הגמ' דף ט' ע"ש מהו זה דמספקי להו לבני ר"ג רבנן פליגי עלך עיין בפירש"י שם דר"ל אם הם סוברים כר"א בפ"י בשכב"ך כ"ז שעוסקין וכו' ובהא פליגי אר"א דר"א ס"ל זמן שכיבה הוא רק עד האשמורה. ורבנן סוברים עד חצות הוא זמן עסק שכיבה וקשה הלא מכאן מוכח דא"א לומר כן בשום אופן דודאי כל שדעתו לישכב כבר שכב וישן. וא"ת דהם לא ידעו זאת הסברא דא"א שיפלגו במציאות. א"כ ביותר י"ל דלא ידעו כלל מפלוגתת ר"ג וחכמים. ע"כ מוכרחים אנו לומר דסברת הגמ' הוא דבודאי כל רז לא אניס לו לבני ר"ג הדרא קושיא לדוכתא מכ"ש דידעו הסברא הפשטה לעין כל דא"א לומר דר"א וחכמים יפלגו במציאות ע"כ צ"ל דס"ל לחכמים כר"ג ופליגי בסייג. והנראה דהנה סברת הגמ' הוא דאם נאמר פ"י בשכב"ך הוא כ"ז שעוסקין וכו' ע"כ הוא בודאי רק עד האשמורה דא"א לומר דיפלגו במציאות. והנה אפשר לומר דבאמת תרוייהו ס"ל בשכב"ך כ"ז שעוסקין. ואף על פי כן אינם חולקים במציאות רק דר"א ס"ל בשכב"ך פירושו עד התחלת זמן שמתחילין העולם לילך ולשכב והוא עד האשמורה הראשונה וס"ל דעד האשמורה אין מדרך לישכב עדיין רק מכינים א"ע לשכיבה בהצעת הממות וכיוצא. אבל מאשמורה ואילך כבר מתחילין לילך ולשכב זה מקדי"ם וזה מאחר עד חצות שאז כולם שוכבין שאז עבר זמן ק"ש כיון שכבר מתחילין לישכב זרבנן ס"ל בפ"י בשכב"ך הוא אפילו הזמן שמתחילין לישכב עד שכולם שוכבים והוא עד חצות וא"כ אינם חולקים במציאות אבל א"א לומר כן. דהנה ר"מ בברייתא לעיל דף ב'

אפשר לומר דלשם לא הוה הבטחה ונבואה רק תפלה תפול עליהם וכו' עד יעבור וכו' ומה שאמדו ראויים היו ישראל וכו' דצ"ל אילו לא היו חוטאים אז היתה תפילתם עושה פירות ומדריב"א ג"כ לא מיסתייעא דשאני הבטחת יעקב שהוא נבואת הנביא על עצמו דאפשר שיגרום החטא משא"כ הבטחת דוד היה ע"י שמואל ונתן וגד דזה בהכרח שיתקיים. אך מדהביא ריב"א ראה לדבריו מברייתא ע"כ דס"ל דשם לא הוה תפילה רק נבואה ברוח הקודש הבטחת הש"י לזרות שאחריהם ושפיר יי ראה גם על דוד שנתירא גם שהובטח יי הנביאים והנה לפי זה לא עלה בידינו פ' ק' הרמב"ם להלכה י"ל דאעפ"כ בהכרח הוא שיתקיים העיקר רק בשינוי כגון ביאה שניה שנתקיימה בעצם רק שלא הי' באופן היותר מועיל דהנה טעם הרמב"ם הוא דבהכרח הוא שיתקיים דאם לא כן לא יהיה מקום לבחון הנביא. והנה בכאן יש מקום לבחון הנביא כיון שנתקיימה הביאה בעצם נתבחן הנביא ולזה גם דוד היה מתירא שאפשר יתבחן דברי הנביא באופן אחר והוא יגדום מה שיגרום :

או אפשר לומר דמהברייתא היא דהחטא יגדום רק שלא יקיים הבטחת שידוד המערכה כענין שהיה במצרים שידוד המערכה אבל הבטחת עולם הבא לדוד מנ"ל שלא יתקיים בהבטחה ואי מדריב"א לחוד היא שאני יעקב שנתירא מעשו שחשב שבאותו החטא שהוא חושב בדעתו בזה גדול עשו אויבו ממנו רהיינו ביטול כיבוד אב שהיה עשו בביתו וקיים כל אותו הזמן כיבוד אב ובפרט שמצות כיבוד אב הוא מ"ע שמתן שכרה בצידה אבל מדריב"א הביא ראה מעד יעבור ע"כ ס"ל דגם שם נתבטל כל ההבטחה אשר היא בלי שידוד היינו שלא יצאו ביד רמה רק ברשות כורש ונשתעבדו למלכי פרס וזה שפירש"י כן ולא פ"י על הגיסים שידוד והבן :

רש"י בד"ה אי כר"א וכו' זה מקדי"ם וזה מאחר עמש"ל בסמוך :

ע"כ גמ' האי כר"ג ס"ל וכו' עיין בפירש"י בד"ה אי כר"א ס"ל דאית לי'

רש"י בדיה מין העבירה שמא יטמון על שהות שיש לו כדתניא עכ"ל. כל דברי רש"י לכאורה מיותרין וביותר סיום דבריו כדתניא והנראה דבא לפרש דבאמת אין ענין זאת הברייתא לסייג דחכמים במתני' לענין סוף הזמן. אבל עיקר הסייעתא הוא כדתניא חכמים עשו סייג מהתחלה כמו כן בסוף:

תוס' בדיה וקורא מכאן משמע שמשעה וכו' שאין לו לאכול סעודה וכו' ויתפלל ערבית. לכאורה דבריהם תמוהין מהו מכאן משמע הדבר מפורש באר היטב בברייתא. ונ"ל דהנה ברישא דברייתא אמר וחוטפתו שיני' וכו' משמע דעיקר הקפידה אומרו אישין קימע"א. אבל אכילה בלא שינה מותר והא דאמר ג"כ לשון אוכ"ל קימע"א דכן הוא הדרך שאוכל קודם השינה ואח"כ ישן. אבל עיקר החשש הוא בשינה. והנה בסיפא קאמר קורא ק"ש ומתפלל ואוכל פתיו ומברך דמאי ג"מ בזה אם יאכל אם לאו. וגם אומרו פתיו משמע מיוחד לו. וגם אומרו ומברך מיותר ע"כ בא להשמיענו דסעודת קבע סעודתו המיוחדת לו שצריך לברך אחריו ברהמ"ז הוא דוקא אחר ק"ש דקודם ק"ש אסור לאכול קב"ע והא דברישא משמע דמותר בלא שינה היינו אוכל קימע"א דהיינו ארעי. וזה באפשר כונת התוס' מכאן משמע רצ"ל מדקשה רישא לסיפא משמע דמשעה שהגיע וכו' אין לו לאכול סעודה (דוקא קב"ע) עד שיקרא ויתפלל. אבל הוא דרך רחוק. ועוד יש לפרש מדקאמר אבל אדם בא מן השדה בערב אם רגיל לקרות קורא וכו' וקורא ק"ש. ע"כ מיירי דבביאתו אינו זמן ק"ש עדיין (דאילו הגיע זמן ק"ש יקרא תיכף) ואעפ"כ לא התירו לו לאכול אפילו רק סמוך לק"ש. ח"ש התו' מכאן משמע שמשעה שהגיע וכו' רצ"ל באותה השעה הסמוכה לק"ש ג"כ אסור לאכול וג"ז דוחק שוב הצצתי כונת התוס' דס"ל דעיקר הגזירה שלא לאכול הוא משום התפילה ולא משום הק"ש וכ"נ דעת הרמב"ם ודייקו מלשון הברייתא חכמים עשו סייג לדבריהם דייקא היינו תפילה שהוא מדבריהם ועיקר הראיה מהברייתא כמו דהחכמים עשו סייג בהתחלה לענין תפילה ה"ג עשו סייג

ס"ל משעה שהעני וכו' עד שעה שעומד ליפטר מתוך סעודתו עיין פירש"י שם דס"ל פי' בשכב"ך התחלת זמן שכיבה דהיינו העסק שמכינים א"ע לשכיבה וא"כ לפי"ז ר"מ ור"א יפלגו במציאות ור"מ יסבור הכנה לשכיבה הוא רק זמן מה ור"א יסבור ההכנה לשכיבה הוא עד האשמורה. וזה ג"כ א"א לומר ע"כ לומר דר"א דסובר עד האשמורה אין כוונתו דעד האשמורה הוא הכנה לשכיבה אך סובר דעד האשמורה הוא כ"ז עסק השכיבה זה מקדים וזה מאחר (זה כונת רש"י לדעתי שהאריך כן בדבריו) ולפי"ז י"ל דבני ר"ג מה שנשנה במשנה פלוגת ר"א וחכמים ור"ג מחויבים לידע. אבל דברי ר"מ שהוא בברייתא אינם מחויבים לידע (הגם דבאותו הזמן לא היה עדיין סידור המשניות עכ"ז היו שונים בע"פ מה שנסדר כעת במשניות אבל הנשנה בברייתא אינם מחויבין לידע) וכיון די"ל דלא ידעו מדברי ר"מ שפיר י"ל פלוגת ר"י וחכמים באופן דלא יפלגו במציאות וכמש"ל דהיינו דמספקא להו והבן. וג"כ י"ל כפשוטו דזה לא היה להם לסברא שיפלגו ר"א וחכמים במציאות אבל זאת ג"כ לא להם לסברא שיהיה טעם החכמים משום סייג ויפטר את האדם המחויב בק"ש גם אחר חצות יפטר והוה אותו משום סייג. והנה בעל כרחנו מחויבים אנחנו לסבול דוחק אחד אבל צריכין אנחנו ראייה איזה דוחק נסבול והיינו דמספקא להו והשיב להם ר"ג טעם החכמים משום סייג חזיק סברתו ל"א ז"ו בלבד וכו' :

ועי"ל דלא היה זה לסברא לבעלי הש"ס שמחויבין בני ר"ג לידע כל רז דאפשר לא היו אז עדיין גדולים בחכמה כ"כ רק מדהלכו לבית המשתה ואיחרו מלקרות ק"ש עד סמוך לאור היום בודאי לא נעלם מהם דברי אביהם דזמנה כל הלילה ע"כ סמכו על הדבר ואיחרו מלקרות. וא"כ שפיר קפריך ועד השתא לא שמיע להו וכו' הא ודאי דשמעו מדאיחרו כ"כ. וא"כ מה זה ששאלו ומשני ה"ק רבנן פלגי עלך הגם דזה א"א לומר דיפלגו ר"א וחכמים במציאות הם לא ידעו עדיין מזאת הסברא דלא היו עדיין גדולים בחכמה כי היו צעירים לימים. נ"ל והבוחר יבהר :

שתפילתו מקובלת. הנה אומר בתפילתו סלח לנו וכו'. אי"כ גם עונותיו נמחלין והנה בן עוה"ב:

והנה עת דודים לבאר הענין במעט קט ידוע מ"ש האריו"ל כ"מ שאמרו חז"ל שהוא בן עוה"ב הכונה שהוא מעלה מ"נ לאוי"א מבלי סיוע מאחרים ואי"כ הוא בן לאוי"א שהוא בינה כמו הז"א. והנה זה ודאי כשהאדם גורם כ"ז ודאי הוא כך שע"י מעשיו מסמיד גאול"ה (יסוד דו"א) לתפיל"ה (מלכות שמים ועי"ז) היחוד נהווה מ"נ לאוי"א והאדם הסומך כביכול גורם לזה. והנה הכונה איזהו ב"ן עוה"ב (רצ"ל בכל הש"ס במקום שאמרו שהעושה איזה ענין הוא ב"ן עוה"ב) דרצ"ל שהוא מעלה מ"נ לאוי"א ואיך אפשר זה הלא מ"נ לאוי"א זו"נ הם המעלים והאדם התחתון הוא רק מעלה מ"נ לזו"נ אמר זה הסומך ג"ל שכונתו בעשית המצות להסמיד גאול"ה לתפיל"ה כנ"ל ואי"כ כיון שהוא הוא הסומך וכו' נק' הוא ב"ן עוה"ב כיון שהוא הפועל המ"נ לאוי"א ע"י זו"נ והמשכיל ע"ד יתבונן בדברי הירושלמי לאוהביו של מלך שבא ודפק על פתחו של מלך בין התבונן מהו אוהביו של מלך ומהו פתחו ש"מ והמ"י וידום. ולפי"ז גם בפשיטות הענין בסומכו בתפילתו גאולת מצרים לתפיל"ה פועל זה כי גאולת מצרים היא גאולה מן הקליפות שמרחק החיצונים המפרידים וכיון שנתבטל

המונע מתהוה היחוד הבן הדבר:

גמ' בתחילה אומר י"י שפתי תפתח ולבסוף הוא אומר ילא"פ לכאורה למה הביא ההוא ולבסוף ונ"ל לחזק הסיעתא דהנה אפשר לומר דמ"ש ר"י בתחילה הוא אומר וכו' קאי רק אתפילת המנחה כמ"ש לקמן בחד תירוצא. אך א"א לומר כן דהנה אמר ולבסוף הרי"א אומר דמשמע הוא שאומר י"י שפתי וכו' הוא שמחויב לומר ילא"פ. והנה אומרו שם למה תיקנו ילא"פ אחר התפילה הואיל ואמרו דוד אחר י"ח פרשיות. ואי"כ אין חילוק בין התפילות ובכל התפילות מחויב לומר ילא"פ והוא הוא שאומר י"י שפתי תפתח. אי"כ מבואר דבכל התפילות אומר י"י שפתי תפתח:

שם כל האומר תהלה לדוד וכו' מ"ט אילימא משום דאיתא באי"ב נימא וכו'. משמע

בזמן ק"ש בסוף ואם ירצה ה' יתבאר הדבר בדברי הפוסקים:

גמ' מ"ש בכל דוכתא דלא קתני חייב וכו' רצ"ל ודאי בכל מקום העובר עדי"ח חייב וכו'. אבל התנא אינו מבאר זה דהוא דבר ידוע מ"ש הכא דתני לה התנא:

רש"י בד"ה משום אונס שינה וכו' הוזקקו להוהיר"ו יות"ר רצ"ל ע"כ ביארו הדבר הידוע בפ"י בכדי שיתפעל האדם ביותר ועמ"ש בדברי תר"י:

רש"י בד"ה אמר מר קורא ק"ש של ערבית תחילה וכו' ובד"ה מסייע ליה לר"י דאמר ערבית נמי ק"ש ואח"כ תפילה ודלא כריב"ל וכו'. המשכיל ישתומם כל האריכות לכאורה ללא צורך ובפרט אומרו ודלא כריב"ל וכו' מי ביקש זאת מידו. אך הוא דהנה הן אמת דמברייתא נשמע ק"ש ואח"כ תפילה. אבל לא נשמע סמיכות גאולה לתפילה דוקא ושיהיה בזה בן עוה"ב. והאיך קאמר מסייע ליה לר"י דאמר איזהו בן עוה"ב זה הסומך וכו'. וזה שמבאר רש"י ז"ל דהנה טעם פלוגתת ר"י וריב"ל הוא דר"י סבר דבעינין לסמוך ג"ל ע"כ ק"ש ואח"כ תפילה וריב"ל סבר תפילה ואח"כ ק"ש דלא בעינין למיסמך ג"ל ואי"כ כיון דחזינן דהברייתא מקפדת ק"ש ואח"כ תפילה דלא כריב"ל ממילא ס"ל להברייתא ודאי כר"י ודוק:

גמ' איזהו בן עוה"ב וכו' יתפרש בסמוך אי"ה: רש"י בד"ה זה הסומך וכו' וכש"כ דשחרית וכו' וסמיכת וכו' רמז"ה דו"ד וכו'. דהנה יקשה דאכתי לא ידענו אם יש איזה מצה להסמיד אף בשחרית ור"י אמר איזהו בן עוה"ב זה הסומך וכו' הל"ל הסומך ג"ל מובטח לו שהוא בן עוה"ב כמו לקמן בתהלה לדוד ע"כ פירש רש"י שסמיכת ג"ל הוא דבר מבואר בתהלים והיה ידוע הדבר לכל בימי ר"י צורך חיובה רק דמשמיענו שהוא מבני עוה"ב זה הסומך גם בערבית. ועוד יתבאר אי"ה:

בא"ד ואמרינן בגמ' ירושלמית וכו' בעי בזה באפשר להשמיענו הטעם למה יהיה הענין ההוא כ"כ גדול עד שיהיה הסומך בן עוה"ב ע"כ הביא הירושלמי שמקרב את הש"י אליו כביכול ועי"ז מקובלת תפילתו וכיון

דאי לאו האי קושיא ניחא דמהדראוי לו להיות בן עוה"ב כשאומד שבח בא"ב וכן מ"ש אח"כ ואי משום דאית ביה פותח א"י נימא וכו' משמע ג"כ דאי לאו האי קושיא ניחא דמהדראוי לו להיות בן עולם הבא באומרו שבח הכנת מזון והנראה דהנה רש"י פי' ג"פ נגר ג' תפלות ואנחנו לא נדע מה בצע בזה ע"כ נ"ל דהנה אמרו"ל במכילתין דף [טז:] כן אברכך בחיי זו ק"ש. בשמך אשא כפי זו תפלה וכו' ולא עור אלא שנוחל ב' עולמים עוה"ז ועוה"ב. הנך רואה דע"י התפלה אדם נוחל ב' עולמים דהיינו גם עוה"ב. והנה בודאי הוא מי שמתפלל בענין שתפילתו מקובלת משא"כ בדבר שפתים. וענין הנצרך לקיבול תפילתו העיקר הוא האמונה שמאמין בחי עולמים שע"י תפילתו יעשה דצונו משא"כ כשאינו מאמין. והנה קושיות הפלסופים הוא איך יתכן שתפעול התפלה הנה הש"י משתנה ח"ו מדצון אל דצון והוא ית"ש פשוט בתכלית הפשוט אין לו שינוי. והנה מי שעלתה בלבו טינא בדבר הזה הגם שמתפלל בדבר שפתים ומנהג אבותיו בידו בודאי אינו מנוחלי עוה"ב כיון שאינו מאמין שתפילתו תעשה פירות ע"כ ג"כ אינו מכוין בתפילתו. אך להמשכיל יש ב' תשובות בדבר. א' הנה הש"י ברא כל העולמות ע"י אותיות הא"ב ע"י צירופי הר"ל"א אלפא ביתות. וע"י האותיות בהשתנות צירופיהן מתהוים כל הפעולות ובהשתנות הצירוף לצרוף אחר ישתנה הענין והנה הצדיק המתפלל באותיות. הנה אותן האותיות יעשו פעולות בצירופיהן כרצון הצדיק כי הכל ע"י האותיות כי הן הנה חיות כל הפעולות ברצונו ית' והבן הענין. וא"כ זה לא מיקרי שינוי רצון. והתשובה הב' ג"כ הוא בסגנון דאשון דהכל נברא ברצון הקדום. וכך עלה ברצונו ית' מבראשית כשיגיע אותו הזמן והעת ואז יהיה הדבר הזה מעולם וכשיתפלל הצדיק כזה יפעול כזה ותהיה פעולה זאת. וא"כ הכל הוא ברצון הקדום וז"ש רז"ל תנאי התנה הקבי"ה וכו' ולפי"ז יצדק כשאומר האדם שבח הנאמר בא"ב ג"פ כנגד ג' תפילות שמתפלל ביום להודות שענין התפילות להיותם משנים הענינים הוא להיות כל השינוים הם

עפ"י צירופי אלפי ביתות וכאמור. א"כ עי"ז מאמין בקבלת התפילות ומכוין כראוי ועי"ז נוחל עוה"ב וכאמור מרז"ל. זכן כשאומר שבח שנאמר בו שהוא משביע לכל חי רצון הקדום גם עי"ז מאמין בקבלת התפלה והוא הנרצה בפותח א"י ומשביע לכל חי רצון דייקא. אך דהמקשה לא ידע איזה מן הענינים הוא הנרצה יותר לתשובת השואל או אם שניהם כאחד טובים ודרש וחקר אם הנרצה סדר א"ב יאמר תמניא אפי. ואם הנרצה פותח א"י ומשביע לכל חי רצון דייקא יאמר הלל הגדול דכתיב ביה גותן לחם לכי"ב כי לעולם חסדו. רצ"ל החסד הראשון שברא העולם להטיב אותו החסד הקדום הוא הפועל בכ"ז כי כך עלה כרצון הקדום אלא ע"כ תרזויהו מיצרך צריכי ועי"ז יאמין בקבלת תפילתו ויכוין כראוי ויזכה לחיי עוה"ב והבן:

והנה לפי דברי מרן האריז"ל שהבאתי לעיל ב"ן עוה"ב הכוונה שעושה מ"ג לאו"א הוא עפ"י הנ"ל כשיאמין בקבלת התפילה ויכוין לבו כראוי בודאי תפילתו תיחד יחודים עליונים ויהיה ב"ן עוה"ב כנ"ל וי"ל לפי"ז צדיק שיאמר ג"פ נגד ג' עליות שבתפילה מעשיה ליצירה ומיצירה וכו'. ויש לכוין כ"ז בדברי רש"י ז"ל:

שם נימא אשרי תמימי דרך דאתיא זכו' ולכאורא קשה אדרבא הא קמ"ל דבחד א"ב סגי ובודאי מכ"ש בתמניא. והנה עפ"י פשוטו י"ל מדקא חזינן דהתנא הקפיד ג"פ דייקא. הנה למה ישנה וישלש ענין אחד ג"פ ביותר טוב שיאמר קפיטל אחד שיש בו כמה אלפא ביתות:

עוד מצאתי אצלי בכתובים כל האומר תהלה לדוד בכ"י ג"פ מובטח לו שהוא ב"ן עוה"ב ופירש"י כנגד ג' תפילות לא ידעתי הא מנ"ל והנ"ל עפ"י מ"ש תלמידי הבעש"ט ז"ל על הא דתפילה מהני וכי יש ח"ו שינוי דצון ואמר הבעש"ט ז"ל בשם מורו דעיקר התפילה לקשר הדין שהוא המלכות בעולם המחשבה. וא"כ נתונה הארם לאיש אחד ואינו אותו האיש הראשון ונתבטל הדין הראשון. הבעש"ט בעצמו אמר שהגמר דין הוא אותיות

אר"י אתיא אחיד אחיד וכו'. יש להתבונן למה נלמד הדבר בג"ש ולמה לא כתב בפירוש (כדרכינו תמיד לדקדק) אבל ידוע הדבר שהי"ג מדות שהתורה נדרשת מכוונים נגד י"ג מדות של רחמים ובלימוד איזה דבר בהי"ג מדות או מתעורר בגבהי מרומים המדה שכנגדה. והנה ישעיה אמר אוי לי כי נדמתי כי איש טמא שפתים אנכי ובתוך עם טמא שפתים וכו'. הנה כמו פיו ובשפתיו אמר כן על ישראל ע"כ מיכאל אפטרופא רבא לישראל שמלמד זכות על ישראל כוהו בגחלת והוא המעורר רחמים על ישראל ע"כ נלמד הדבר בג"ש מדה שניה מהי"ג מדות שהתורה נדרשת היא נגד המדה שניה בתורה מדת רחמים וידוע למשכילים בחכמה הי"ס השערות שעל השפה וזהו ויגע ע"ל פ"י וקצתני השם הטוב יכפר בעדינו ויהי'ר שלא יאמר פינו דבר שלא כרצונו וכל דברינו בדרך אפסוד:

רש"י דאית ביה תרתי וכו' ויש בו שבה הכנת מזון לכלל חיי אומרו לכלל חיי מיותר ונ"ל דהנה יקשה לימא אודה י"י בכל לבב דאית ביה נמי תרתי דאתיא בא"ב ואית ביה שבה הכנת מזון טרף נתן ליריאי. אך שם הוא רק הכנת מזון ליריאי. אבל כאן ומשביע לכלל חיי כתיב ודו"ק. ועוד דברים בגו עפ"י יסוד מוסד מחכמי האמת דמקשה בגמ' נימא הלל הגדול דאית ביה גותן לחם לכ"ב לחים היא המדה המקבלת השפע מג' קוין ג' היות גי' לחים כמדי' כ"א את הלחים אשר הוא אוכל ולישנא מעליא נקט כ"ל בשר צדיק י"ע המשפיע חסדו. אבר שאין בו עצם וכולו בשר. והוא שבה שהש"י נתן לחים לכלל בשר (ועיין בזה פ"י הפסוק לא ראיתי צדיק נעזב וזרעו מבקש לחים) כ"י לעולים חסדו. כי חס"ד עליון נמשך לעולם והוא החסד המתגלה בפומא וכו'. וגם כאן בתהלה לדוד מדבר בהכנת מזון דהיינו השפע לכלל חיי. דהיינו השפעה מגבהי מרומים לצדיק חיי עולמים. וזהו פותח את ידיך א"ת ידיך אלא יודיך בחי' יוד בפתח פיה בחכמה בחכמה והבן כי דבר עמוק הוא. ויש רש"י הכנת מזון לכלל חיי וסוד י"י ליריאי:

והמתפלל יכול לעשות מהאותיות צירופים אחרים ויתהפכו לטוב. ועפ"ז תבין דהגמ' מקשה מ"ט אילמא משום דאתיא בא"ב וכו'. ואלא משום דכתיב ביה פותח א"י וכו' ואלא משום דכתיב ביה תרתי דלכאורה קשה מי הגיד להמקשה נביאות זה חשיבות דא"ב וחשיבות פותח א"י ה"ל להקשות סתם מאי טעמא אלא ע"כ הבין מדברי התנא באמרו ג"פ הוא כנגד ג' תפילות וחשיבות התפילה הוא עבור האותיות דא"ב שיכול לעשות צירופים אחרים או משום דמעלה תפילתו לעולם המחשבה והיה אדם אחר וכנ"ל ע"כ זהו שאמר שעל כרחק הכונה או משום דאתיא בא"ב או משום דכתיב ביה פותח א"י וכמ"ש המקובלים א"ת ידיך אלא יודיך יו"ד הוא עולם המחשבה ונחה רוח"ק על רש"י בפירושו נגד ג' תפילות והבן היטב:

ע"ב במערבא מתרצי ליה הכי אם קאי על הפסוק הל"ל מתרצי ליה אבל הכונה ליה מתרצי ליה לכנ"י שכינת עוזינו ומדברים על לבה דהכונה הוא כך הבן הדבר: אפילו הכי חזר דוד וסמכה וכו' עיין ברש"י. ולולי פירושו יש לפרש אפילו הכי רצ"ל הגם דמתרצי לה במערבא לא סמך דוד ע"ז רק סמך ברוה"ק. ובהכי יזנח מה שהפסיק באמת בתירוצא דבני מערבא נ"ל: אפילו הכי חזר דוד וסמכה ברוה"ק לא ידענא מהו החזרה. וגם למה אמר שסמכן ברוה"ק וניחא לי עפ"י האמור בזה ששבשעת בריאת העולם עאלו האותיות למפרע לפני השי"ת וכ"א טען טענה לפני השי"ת שבו יברא הש"י את עולמו עאלת את ס' אמרה קמיה רבון עלמין ניתא קמך למיברי בי עלמא דבי אית סמיכה לנפלין וכו' עיי"ש. הנה דוד כשאמר כסדר הא"ב. הנה קודמת הנו"ן ולא אבה לרמוזה מפני הנפילה אבל ראה דוד ברוה"ק כד עאלו אתון למפרע וקרמה הס' ואית בה סמיכה לנפלין. וז"ש אפ"ה חזר דוד (בסדר תשר"ק) וסמכן ברוה"ק שראה שהס' אמרה דאית בה סמיכה לנפלין: דאלו במיכאל כתיב ויעף אלי אחיד וכו' מאי משמע דהאי אחד מיכאל הוא

רבים ויותר י"ל שיאמרו הפרשה שניה שנכתב בו לבבכים. לזה קאמר לעולם כוונת הפסוק אמרו בלבבכים לומר הפרשה ראשונה והא דקאמר בלבבכים לשון רבים משום דהוי על תיבת אמרו הוכרח לומר לבבכים. והנה בדיבור השני ע"ל משכבכם שנאמר ובשכבך הנה לכאורה ירצה ג"כ לימוד על ק"ש שנאמר בה ובשכבך. ונראה שהוא ללא צורך לימוד אחר לימוד וגם למה לא פי' כפשוטו על משכבכים על (נפשותיכם) [מטותיכם] גם למה לא פי' כלשון הקודם אמרו מ"ש בשכבך ונראה דבא לדייק הפי' הקודם הגם דנאמר בלבבכם לשון רבים אין הכוונה על הפרשה שניה רק משום דקאי אתיבת אמרו. והנה אמרו על משכבכים וא"א לומר הכוונה הפרשה שנאמר בה ובשכבכים. דגם בפרשה שניה נאמר בשכבך וע"כ לומר דקאמר לשון רבים משום דקאי על תיבת אמרו. וע"ל דכוונת רש"י כפשוטו על משכבכם על מטותיכם והא דלא נאמר מטותיכם משום דנקט לישנא דקרא שבתורה שאמר ובשכבך והוא הנכון נ"ל: דף ה' ע"א אף ת"ח מיבעיא ליה למימר חד פסוקא דרחמי כגון בידך אפקיד רוחי וכו'. לא ידענא לכאורא מהו הרחמים והבקשה הנזכר בפסוק הזה וארמוז לך עפי' דברי מרן האריז"ל בידך אפקיד רוחי ר"ת בא"ר יסוד דנוק' קדישא שם מפקידין הרחומות סוד הרח"ם רחם ארחמנו גאום י"י הבן: דף ה' ע"א רש"י בדיה וא"ם ת"ח וכו' בגמ' שלפנינו הגירסא א"ם. ויצדק לדעת הרי"ף ורא"ש דנ"ל לדעתם דס"ל דגם ת"ח צריך לקרות ק"ש על מטתו דס"ל דריב"ל פליג ארי"ג מדקא חזינן דריב"ל שהיה ת"ח מסדר להו להגי קראי וגני ופסקו כריב"ל מדקא חזינן אמוראי דלקמן ס"ל כותבי' באמרם כ"ל הקורא ק"ש כאלו אחזו חרב וכו' ומדקאמרי כ"ל משמע אפילו ת"ח ועיין בקיצור פסקי הרא"ש קאמר בפ"י ואף אם הוא ת"ח עיי"ש: בא"ד שרגיל במשנתו לחזור על גרסתו וכו'. הנה הוא מיותר ונראה דבא לתרץ קושית תר"י דהרי אמרז"ל ג' צריכין שמירה וכו' וי"א אף ת"ח בלילה לזה קאמר רש"י

גמ' מפני מה לא נאמרה נו"ן באשר"י בתה"ל"ה לדוד מיבע"ל דאשר"י הוא סיום הקפיטל הקודם. ומה שנ"ל בזה דהנה תירץ שלא נאמר נו"ן מפני שיש בה מפתח של שונאי ישראל והנה קשה הרי כל הקפיטל אינו מדבר בישראל לחודייהו רק לכ"ל קוראי"ו לבני האדם כ"ל בשר. אך הקפיטל הלז קאי על הקודם אשרי העם שככה לו אשרי העם זכו'. ועל העם הזה הוא קרוב לכל קוראי"ו וכיוצא ע"כ תפס בעל המאמר אשר"י בזה ידויק תירוצו: ועוד י"ל דהנה אגן מתחילין באשר"י וחשב בעל המאמר להיות שבאות א' אינו מתחיל הפסוק. כי הפסוק הראשון מתחיל תה"ל"ה לדוד וכדי להשלים גם אות א' בתחילת פסוק מתחילין אשר"י. וא"כ כיון דמקפידין כ"כ להשלמת הא"ב א"כ יקשה ביותר הרי אות נו"ן לא הזכיר כלל ונכון: שם תנא מיכאל באחת וגבריאל בשתים צורך הודעה זו. נ"ל ללמד דעת איך הנברא מחויב לעשות רצון בוראו בהשתדלות וזריות נמרץ כל מה שהוא בכחו. ותראה ראייה מיכאל עושה שליחותו יתש תמיד בעפיפה אחת וגבריאל תמיד בשתים ולא כמו ב"ו. דלפעמים ממחר עשייתו ולפעמים מאחר כי כל אחד מהמלאכים עושה כל מה שהוא בכחו עשות ואינו מתעצל כי זה תשוקתו כל הימים לעשות רצון יוצרו וממחר עשות כפי מה שיש בכח אפשרותו ילמוד האדם דעת לעשות המצות בזריות נמרץ. כפי מה שיש בכח אפשרותו: רש"י בדיה אמרו בלבבכם אמרו מ"ש על לבבך. ובדיה על משכבכם שנאמר ובשכבך הנה בדיבור הראשון שפי' אמרו מ"ש על לבבך תיבת אמרו שנה ללא צורך דכבר ציין אמרו. והנראה דהנה ריב"ל אמר אע"פ שקרא וכו' מצוה לקרותו על מטתו. נראה לכאורה כל הפרשיות. והנה בפ' הרואה לא אמרו רק פ' ראשונה. אבל המדקדק יראה שגם ריב"ל הכי ס"ל מדקאמר לקרותו ולא אמר לקרותה וזה שבא רש"י לדייק אמרו מ"ש על לבבך היינו פרשה ראשונה שבו כתב ע"ל לבבך. והנה תקשה לך אדרבה מהפסוק אמרו בלבבכים. הנה בלבבכים לשון

בעשותו כל הרפואות שבעולם כי זה תכלית המכוון ברפואות האדם ואיכ לא יקשה עלינו יעשה הרפואה היותר בדוקה כי מזה לא יפטר לעולם. וד"ש לעולם ירגיו וכו' רצ"ל אפילו בעשותו שאר הרפואות והנה אמר אח"כ נצחו מטב ואם לאו יעסוק בתורה עסיק הוא פלפול כמ"ש הט"ז בברכת לעסוק בדי"ת כי הפלפול מחליש כח היצר והקליפות כנודע מכתבי האר"י"ל. והנה לא יזכיר לו תיכף יום וכו' דוה לא יעשה רק אחר ההכרח הגדול כי זה יראת העונש ומעורר בזה דינים כמ"ש בזה"ק. רק אחר ההכרח לשרוף התאות לזה נבראת היראה הלזו אבל יקשה למה לא יקרא ק"ש תיכף. נראה דהנה הכוונה בקריאת שמע אינה בקריאת הפרשה בלבד בדבר שפתים דאיכ היא כשאר פ' שבתורה אך הכונה ק"ש בכל ענינה דהיינו לצייר בעצמו ענין מס"נ המחוייב לקבל ע"ע בק"ש (עמ"ש בפתיחת המשנה) והנה כל בן ישראל מקבל ע"ע מס"נ בעת אשר יכריחהו מכריח נגד הדת מוכן למסור כל חיותו באהבתו ית'. והנה כשיצייר האדם זה בדעתו אזי יהיה נקל בעיניו לשבור איזה תאוה אשר היצר מסיתו הגם שהיצר ימתיק את העבירה בעיניו ויפנה ויהיה לו יסורים במניעתו מהעבירה וצער גדול הנה היסורין הללו הם כאין נגד יסורי מיתה אשר הוא מוסכם בדעתו בשעת ק"ש בעבור אהבתו ית"ש והנה זאת היא הנרצה לרפואה בקריאת ק"ש אבל להיות הציור הזה בדעתו בכח כמו בפועל לאו כל אפיא שוין והאדם אשר משוקע בתאות. גם הציור הזה יקשה לו לצייר בדמיון ע"כ העצה היעוצה מקוד"ם לעסוק בתורה וקוב"ה ואורייתא וישראל חד וא"כ ע"י התורה תתקשר גפשו במקורה ויהיה יכולת בידו לקבל עליז עול מ"ש במס"נ באמת לזה פעולת הק"ש הוא בטוחה ביותר דוקא אחר עסיק התורה והבן: ועוד יש לפרש בסגנון אחר דוה ידוע דוה כל עבודת איש הישראלי על האדמה הנשמה הלזו להעלות הכל אל הקדושה וזה ידוע דאחר המרכבה הקדושה היא מרכבת הסט"א ד' קליפות שראה יחזקאל ונרמזו בדי קליפות האגוז והנה ג' קליפות הם טמאים

דשם מיירי כשהוא במקום שא"א לו להרהר בדי"ת משא"כ כשחוזר על גירסתו והוא נכון: **בד"ה** ירגיו יצ"ט וכו'. בגמ' ירגיו אדם יצ"ט אך לפי"ז יש לפרש ירגיו את האדם בעל יצ"ט על האדם שהוא בעל יצה"ר ואין זה מן הענין לזה ביאר דתיבת אדם קאי על לעולם וכאילו נכתב לעולם האדם ירגיו את היצ"ט וכו'.

גמ' לעולם ירגו וכו' עד ודומו סלה המאמר הזה מן הצורך להתבונן בו הרבה. אי מהו ההרגזה. ב' אומרו נצחו מטב ובאם לאו וכו'. הנה הרפואות הללו הם כל אחת רפואה יותר בדוקה משלפניו ויקשה למה לא יעשה תיכף הרפואה היותר בדוקה יזכיר לו וכו' ג' אומרו בפסוק וא"ל תחטאו באמצע הרפואות ה"ל לאומרו או בתחילה או לבסוף (והוא קושית הרי"ף בע"י) ד' הנה מהפסוק נראה דכל הרפואות כאחד מיצרך צריכי דנצחו ולא נצחו אינו מבואר בפסוק. והנה על ב' קושיות האחרונות נראה דחזקא מיתרצת בירך חבירתה דאדרבה מדקאמר וא"ל תחטאו באמצע משמע דתיכף ברפואה הראשונה יש תקוה לרפואה. אך אם לא תזעיל יעשה הכל כסדר אבל קושית אחרת לא עלתה להם ארוכה. ונראה לבאר עפ"י דברי הרב הגדול המפורסם בעל ס' התניא הנדפס מקרוב. לעולם ירגיו אדם יצ"ט וכו' הכונה דאותן המצות תורה ומע"ט שעושה כבר בהרגלו אין מובטח בזה לשמירה מהיצר כיון שאינו עושה בזה מלחמה עמו להיותן כבר בהרגל. אבל מחוייב להתרגו עמו שיעשה תמיד יותר מהרגלו וזה יהיה לו לשמירה מעולה להיות שמחליש בכל פעם בזה את היצר דהיינו אם רגיל לקרות ג' פרקים בכל יום ילמוד ג"פ ומשנה. הנה זאת המשנה היתירה הוא ההרגו והמלחמה והיא תעמוד לו לעזור להחליש כח היצר וכן בכל עניני מע"ט וזה אמרם ז"ל אינו דומה שונה פרקו מאה פעמים לשונה פרקו מאה פעמים ואחד כי היה הרגלם לשנות מאה פעמים והשונה ק"א פעמים הוא המרגיו את היצ"ט על היה"ר כי"כ בס' הג"ל [עיי' לקו"א פט"ו]. והנה זה עיקר עבודת האדם להחליש החומר המונע ומזה לא יפטר האדם אפילו

היצר ליקח הכח ההוא אל הקדושה שלא הניחו לעסוק לשמה רק להרבות כבודו ולשם פניות אחרות הנה גם זה אינה אל הקדושה או ימתין עד עת בא זמן ק"ש שאז יש לאדם מוחין רגדלות והיצר נחלש כשוכב בלב ים ויש התעוררות לאדם אהבת הבורא ית"ש יותר מכל עדן ואז ימסור בכח כל כוחותיו להש"י ויתעלה ממילא הכח ההוא ולזה העצה מקודם שיעסוק בתורה כי תורה היא תמידית משא"כ ק"ש לפרקים בעתות היום לא נצחו גם בק"ש שכבר נטמטם לבו אזי יזכיר לו יום וכו' שיצטרך לחיבוט הקבר לבטל ולשבר ממנו הכח ההוא שניתוסף לו ועי"ז יניחוו לעבוד את הש"י בכח ההוא בזכרו הנ"ל והש"י יהיה בעזרינו לעבדו באמת :

ועפ"י פשוטו נראה לפרש המאמר דידוע אמונת יסודי הדת הם שלשה אשר בית ישראל נשען עליהם והם מציאות השם יתברך תורה מן השמים שכר ועונש והנה כאשר האדם שלם בדעתו תמיד באלו הג' ודאי לא יחטא ובשומעו ליצר הוא ודאי מחמת שהסיח דעתו מאיזה עיקר מעיקרים הללו והנה אמרו לעולם ירגיז אדם זכו' לא נצחו יעסוק בתורה שהיא יסוד אחד היינו יעסוק אם לא יש ח"ו בלבו איזה טיגא באמונה זו (הגם שמהראוי היה מקודם להתבונן בעיקר מציאות הש"י עכ"ז גורו רז"ל אומר בפסוק אותי עזבו וכו' שאומר הש"י הלאי אותי עזבו ותורתו שמרו כי זה מסגולת התורה להחזיק האמונה והבן כי אכ"מ) לא נצחו יקרא ק"ש שמבזאר בו אמונת מציאות הש"י לא נצחו יזכיר לו וכו' שהוא אמונת העונש והבן כי קצרתי הש"י ינחני במעגלי צדק למען שמו :

רש"י בד"ה זה מקרא חומ"ש שמצוה לקרות בתורה רצ"ל כי מקרא האמור בבאן הוא רק חומשי התורה כי נביאים וכתובים ביאר להלן ולמה ישתנה תורה לקרותו מקרא לזה אמר שמצוה לקרות בתורה דייקא בצבור משא"כ נביאים וכתובים :

בד"ה זו משנה שיתעסקו במשנה כי ואתנה לך משמעותו הנתונה בספר. והנה בע"ס נמסרה. אך הכונה שניתנה להתעסק בה בע"פ :

לגמרי וצריכים ביטול ובי"ב יתבטלו כולם בסוד בלע המות לנצח והקליפה הד' היא מצרנית בין הקדושה וסט"א ונק' טיקלא בזה"ק והוא קליפת נוגה וכוננת טיקלא הוא משקל היינו הלשון המכריע במשקל לפעמים יטה לכאן. ולפעמים לכאן וכן הקליפה ההוא הי"ס עה"ד טרר לפעמים נוטה אל הסט"א ג' קליפות הטמאים ולפעמים תעלה על הקדושה. וכאשר תתעלה אל הקדושה אין לג' הקליפות חיות כי קבלתם החיות מהקדושה הוא על ידה שהיא אמצעית ע"כ לע"ל כשיוגמר כל עלייתה יתבטלו מכל וכל הג' הטמאים והנה כל הדברים האסורים שאסרה לנו התורה כל חיותם מג' הטמאות וא"כ כשיאכל האדם או יעשה דבר האסור הגם שילך בכח האכילה ההוא לתורה ולעבודה לא מהני כיון שכ"ז החיות צריך ביטול ואין לו עליה בקדושה כי אין לו חלק ונחלה שם וצריך תעניות וסיגופים לשבור ולבטל הכח ההוא שניתוסף לו על ידי המעשה האסור ההוא משא"כ כל הרברים הגשמיים המתרים הם מקליפת נוגה והנה הוא טיקלא כנ"ל ע"כ אם יאכל האדם ויעשה הדבר המותר בכונה רצויה בכדי שיתוסף לו כח לעבודתו אזי החיות ההוא נכלל בקדושה משא"כ בהיפך למלאות התאוה החיות הזה נכלל בג' הטמאות אך אעפ"כ איסור לא יקרא לו כי הגם שהכונה בעת האוכל לא היתה רצויה עכ"ז כאשר ישוב האדם וילך בכח האכילה ההוא לתורה ולעבודה הנה יתעלה הכח ההוא אל הקדושה אבל כשלא יעשה כן הנה לא תזון ממנו חלאתו עד שיצטרך לחיבוט הקבר לשבור ממנו כל מה שנהנה בעוה"ז דרוש נא כו' בספר התניא הנ"ל [לקרא פ"ח] ויונעם לך. ובוה נבוא אל ביאור המאמר לעולם ירגיז אדם יצ"ט ע"ל יצה"ר רצ"ל יכעיסנו שלא יניחוו להנות לתאותו אפילו מדברים המותרים והנה יתרגו באמור לו היצר לא דיך במה שאסרה תורה לא נצחו שנהנה מעוה"ז דברים המותרים למלאות תאותו אזי יעסוק בתורה פלפול בכח ויתעלה הכח ההוא אל הקדושה כי הוא מדברים המותרים מקליפת נוגה לא נצחו דהיינו שגם בעת עוסקו בתורה לא הניחו

שם ואין עוף אלא תורה פתח בק"ש וסיים בתורה הכוונה אותה התורה שאתה אומר בשעת העוף היינו בשעת סגירת העינים בשינה והוא ק"ש וק"ל:

שם אלא כל שאפשר וכו' כונת אל"א רצ"ל אלא אם תרצה להשמיענו דבר חדש זה הוא החידוש:

שם אבל הקב"ה אינו כן נתן להם וכו' שנא' כי לקח טוב נתתי וכו'. הנה יקשה נתתי הוא מתנה ולא מכירה וכן בעל המאמר אמר נתן להם וכו'. אך הוא דהוקשה לו בפסוק התחיל בלק"ח לשון לקיחה ומכירה ומסיים בנתינה וע"כ הפירוש הוא כך דהתורה באמת הוא כעין מכירה שהיא חלף עבודת אבותינו ועכ"ז נתנה הש"י בתורת נתינה כדי שתהיה בעין יפה כי נתן בעין יפה נתן וז"ש כי לקח טוב אותו הדבר שהוא לקח מכירה נתתי לכ"ם הנה נתתיה בתורת מתנה בכדי שתורתי אל תעזבו.

שם אם רואה אדם שיסורין באין עליו בא"ו מ"בעי' ליה והנראה דהנה בעיקר המאמר צריך להתבונן מה משמיענו מי לא ידע בכל אלה שאם באו יסורין מן הצורך לשוב אל י"י שבודאי לא במקרה הוא ועבור חטאיו נשלחו היסורין מאת הגזר. ונראה כוונתו דמשמיענו דבר חדש שאם ראה שיהסורין באין היינו מעותדים לבא אבל עדיין לא באו אבל שמע שיש סכרא שיבואו שמע איזה התהוות מציאות שיגיע לו ח"ו איזה היוק בגופו או בממונו. אזי מדהש"י גילה את אזניו מקודם הוא כדי שישוב אל י"י ולא יבואו היסורין ובשבי"ל זה הודיעו הש"י מקדם:

שם פשפש ולא מצא יתלה וכו' הנה קשה כיון שלא מצא עבירה גם ביטול תורה לא מצא כי אין לך עון גדול מזה. וזה נ"ל בכונת רש"י בד"ה פשפש ולא מצא עבירה שבשבילה וכו' והכוונה שבודאי מצא עבירות כי אדם אין צדיק וכו' אך כל מדותיו ית' מדה כנגד מדה וצריך להתבונן באיכות היסורין איזה עבירה היא בידו שבשבילה יהיו היסורין מדה כנגד מדה וכשלא מצא עבירה דמיון היסורין יתלה בביטול תורה כי ת"ת כנגד

בד"ה זו משנה שיתעסקו במשנה כי ואתנה לך משמעותו הנתינה בספר. והנה בע"פ נמסרה. אך הכוונה שניתנה להתעסק בה בע"פ:

גמ' תורה זה מקרא וכו' משנה וכו' נביאים וכתובים וכו' גמרא ולכאורה זה שלא כסדר דיותר היה לו לסדר מקרא נביאים וכתובים משנה גמרא. והנראה דהנה ליכא מידי בנביאים וכתובים דלא רמיזו באורייתא כמשארז"ל רק שבתורה הוא ברמז והוא מפורש בנביאים וכתובים וא"כ גוי"כ הזה פירוש לתורה שבכתב והגמ' הוא פי' למשנה תורה שבע"פ ע"כ סידר תחלה ב' תורות ואח"כ ב' הפירושים:

שם כל הקורא ק"ש וכו' אומרו כ"ל נראה להורות דלא כאביי דס"ל דגם ת"ח יקרא ונראה דזה טעמו של הרי"ף ורא"ש ויתבאר אי"ה:

שם כאילו אוזו חרב של ב' פיות יש קליפות ימינים מצד ישמעאל ושמאלים מצד עשו ובהתעצלו מ"ע יתגברו הימינים ח"ו ובעברו הלי"ת יתגברו השמאלים וק"ש יש בסגולתה בקבלת עול מלכות שמים להרוג הימינים השמאלים וזהו חרב של ב' פיות להרוג בב' צדדים כמד"א יפול מצדך אלף ורובה מימינך ונ"ל עוד חרב של ב' פיות חרב בגי' ר"י ובי"פ פ"ה בגי' (ע"ק) [ק"ע] ס"ה בגי' ש"פ ה"ס יחודא שלים כנודע ריבוע שם הוי' על שם אדנ"י וה"ס שיעורא דתיבותא תיבת נח להצילה מן המים הזדונים עיין בזהר פ' נח. מר"ש א דענינא יעלזו חסידים בכבוד ירננו על משכבותם. הנה עיקר הלימוד הוא מירננו על משכבות"ם והביא כל הפסוק כי יעלזו חסידים בכבוד יש לפרש ג"כ על ברוך שם כבוד וכו' שחסידים מביאין לה בחשאי נ"ל. **שם** מזיקין בדילין ממנו איצטריך לאשמועינן תרווייהו דמעליותא דמאמר ראשון הוא שצ"י הק"ש הורג ממש המזיקין אעפ"כ אינו נשמע דהנשארים יבדלו לגמרי ומתיאשים ממנו ובמאמר הב' משמיענו שמתיאשים לגמרי ממנו ובמאמר הב' לא נשמע שיש בפעולת ק"ש להרגם וק"ל:

כולם יש בביטולה מעין כל העבירות כל זה לדעת רש"י:

וּלְגַן עֵדן לפרש דהנה מצות ת"ת והגית בו יומם ולילה וזה דבר שא"א כי האדם צריך לאכילה ושתיה ושינה ומלאכה וכיוצא ואין הקב"ה בא בטרוניא אך הוא בעשות האדם כל אלה אפילו מו"מ בכדי להמציא פרנסתו ותהיה לו שעה פנויה לתורתו ית' וכן באכילה ושינה שיהיה לו כח לתורה ולעבודה הנה הכל הוא הכנה לתורה והוא כמו שפותח הספר ללמוד בו שאינו נענש על הזמן שהוא על שביטל או מן התורה ומיקרי כל זה והגית וכו' אך כל זה צריך האדם לשקול במאזני צדק שלא יתעסק בעסקים כאילו יותר מכדי צרכו בהכרח ולזה צריך שקידה רבה וע"כ אמר הגם שלא מצא גם ביטול תורה אעפ"כ יתלה בביטול תורה כי כמעט לא ינקה האדם וועירין אינן לשקול הכל וכו':

שם בידוע שיסורין של אהבה הם. לפמש"ל דמיירי שלא באו היסורין עדיין רק שגילה הש"י את אזניו מקודם כדי לשוב וכשפשפש ולא מצא ע"כ משה גילה הש"י את אזניו כדי להכין א"ע לקבלם מאהבה כי כאשר יבואו פתאום לא תהיה לו הכנה לזה נ"ל:

שם שיסורין של אהבה הם. רש"י ז"ל פי שהקב"ה מיסרו בלא עון כדי להרבות שכרו הנה להיות הדברים הללו בלתי מובנים לאיש ההמוני וכי ס"ד שיכה אחד את חברו כדי ליתן לו אחר כך שכר ע"כ אציגה נא עמך את דברי הכותב בע"י פירוש הכוונה כשהיסורין הם מחויבים מצד המערכה רק ישראל הם למעלה מן המזל והמערכה והש"י משדד בשבילם מערכת השמים רק באם מצטרך לשירוד הנה ינוכה לו מזכותיו בעבור שהתנוסס עמו הנה אהבת הש"י להצדיק לבל לגרוע לו זכותיו יניחנו ביסוריו ולא ישדד המערכה בעבורו כ"ז הבנתי מדברי הכותב אבל א"א לכזו כ"ז בדברי רש"י ז"ל. והנראה לי בדברי רש"י ז"ל שפי' בלא שום ערין ערין מזיד הוא אבל מ"מ יש איזה נדנד עבירה כענין שנענש יעקב על כ"ב שנה שלא קיים כיבוד אב. והנה לא מרצונו היה שברח בהכרח

אבל כן הוא המדה לצדיקים כי אילו זכה ביותר היה הענין באופן אחר דוק כל זה בכמה מקומות בדברי חז"ל ותמצאם על נכון ע"כ מדין תורה גם השוגג צריך כפרה כי אילו זכה לא היה מזדמן השוגג לידו ועפ"י דעת חז"ל חכמי האמת הבנתי ענין יסוריין של אהבה רצ"ל שגורמין אהבה עליונה להיות ח"ו העדר היחוד העליון מחמת הדינים או נשפע ח"ו הדין שהוא אל הבנים החביבים העמוסים מני בטן וע"ז יתהוה היחוד והאהבה באין מונע ובוזה תגדל שכר הבנים המקבלים יסורים באהבה לצורך גבוה והבן:

שם ואם קבלם מה שכרו יראה זרע יאריך ימים הגם שכל זה נדרש מהפסוק עכ"ז טעמא בעי שיהיה מדה כנגד מדה. ולפמ"ש ענין יסורין של אהבה לדעת חכמי האמת היינו שגורמין היחוד ואהבה עליונה הנה יצדק הענין מאד כמו שהוא גרם היחוד ומתהוים נשמות חדשות כמו כן יראה זרע והנה בהעדר היחוד העליונים. הנה האורות העליונים כביכול בחי' קצוות ונקודה כנודע וביחוד מתארכים הימים העליונים וכיון שהוא גרם היחוד העליון והיה זה שכרו יאריך ימים:

וּלְפִי פשוטו ג"כ יצדק כיון שלא גרם היסורין בעונותיו. והנה היה מהראוי להיות ימי צבאו חיי נחת והיו בצער הנה יאריך ימים בנחת וגם ינתן הימים לבניו ויהיה לו תשלומי כפל לו ולבניו:

שם אלא שתלמודו מתקיים בידו לפי דעת חכמי האמת גם זה מדה כנגד מדה כי השכחה באה מקטנות הדעת והוא כח הזוכר. והנה הוא גרם היחוד העליון שהוא ע"י הוספת המוחין והדעת כנודע קטן שאין לו דעת אינו מוליד ע"כ מדה כנ"מ שתלמודו מתקיים בידו והבן ולפי פשוטו מטבע היסורין והחולי לגרום לאדם שכחה כענין ר' יוסף ששכח תלמודו בחוליו. והנה הבטחה זו ליסורי אהבה שלא ישכח תלמודו ואל תשיבני גברא רבא כר"י בודאי היה לו יסורין של אהבה. והנה שכח תלמודו. תשובתך. הנה הש"י המציא לו אביי והוכירו ונתקיימה תלמודו בידו:

ולהוסיף על התיבה ולקרות תלמידינו ומדנכתבה בסגול בחסדון היו"ד מורה על הפשוט ו"ש אל תקר"י תלמינו דצ"ל א"א לך לקרות כפשוטו אם לא תקרא ג"כ תלמינו להתבונן גם הדרשה ואז יונח הכל ועתה נסיים לרמוז בדברי צחות מאי דכתיב פיה פתחה בחכמה וכו' כנגד מי אמד שלמה מקרא זה לא אמרו אלא כנגד רוד אביו פיה פתחה בחכמה דצ"ל מפתיחת דיבורו שאמר ומתורתך זלא ותורתך מזה נשמע שצריך להיות תלמידינו באות החכמה דהיינו ביו"ד ואעפ"כ ותורת חסד על לשונה הלשון שקוראין בפשוטה הוא תורת חסד היינו בסגול שנלקחה היו"ד וניתוספה לסגול ופסטיא דאורייתא טבין:

שם ק"ו משן ועין הרי"ף ז"ל בע"י הקשה ק"ו פריכא הוא דעבד עבדי אינו יוצא בשן ועין וגזירת הכתוב דוקא עבד כנעני ואנחנו עבדים אנחנו. ולי נראה דלק"מ דהנה קשה עוד. דהנה ק"ו ניתן לדרוש. ואם כן ל"ל הפסוק ומתורתך תלמינו אלא ע"כ משום דבלא הפסוק לא היינו דורשים דהק"ו פריכא ונצטוינו עפ"י קבלה לדרוש הק"ו נ"ל. ואפשר י"ל משום הכי נעלמה יו"ד החכמה להורות שלא נתעסק בלימוד הק"ו זה בחכמה כענין שארי הק"ו שמחוייבין אנחנו לחקור על הק"ו בחכמה ולומר שאני זה מזה כנהוג וכאן נעלמה החכמה כי כן נצטוינו והוה כאילו נכתב בפירוש וטעמא רבא אית ביה דמה שעבד עברי אינו יוצא בשן ועין הוא מצד החסד עליו שאינו נקרא עבד כי לי ב"י עבדים והנה יצא להקל עליו. והנה בכאן אנחנו רוצים לדרוש ג"כ חסד עליו והבן. וזה שניתוספה היו"ד בחכמה בסגולת החסד דוק והתבונן הרמו שכתבנו ותורת חסד על לשונה והבן:

שם היינו דרשב"ל וכו' נאמר בדית וכו'. הנה ר"ח לא דרש הג"ש דאפשר לא קיבלה מרבו ורשב"ל לא דרש הק"ו דס"ל ק"ו פריכא כדלעיל והא דנצטוינו ומתורתך תלמינו היינו ללמוד בג"ש אף למי שלא קיבלה נ"ל והבן:

ועוד נ"ל תשכיל ותדע דבר הנלמד בק"ו שבע"פ הוא מכוון גג המדה הראשונה

שם שנא' ברוך אלקים אשר לא הסיר תפילתי וכו' נ"ל דדייק הגם שהיה בחי' אלקיים דין עכ"ז לא הסיר תפילתי או דייק תיבת הסי"ר לשון יסורין:

שם אלו ואלו זכו' שנאמר כי את אשר יאהב וכו' איני יודע היאך נשמע זה מהפסוק. והנראה מדלא קאמר את אשר אוה"ב וקאמר יאה"ב י"י דצ"ל שהש"י מוכיח ומיסד אפילו ברבר שמאהב את י"י היינו תורה ותפילה אפילו בזה מוכיחו שא"א לו לעסוק בהן.

שם אלא מת"ל ומתורתך וכו' מברוך אלקים ל"ק ליה דאפשר לפרשו כפשוטו הגם שהיה דין עכ"ז קיבל תפילתי בקראי אליו ונהפך לדחמים:

שם מת"ל ומתורתך תלמינו א"ת תלמינו אלא תלמידינו (בצירי הדל"ת וכאילו ניתוסף היו"ד ופירושו תלמוד אותנו) הנה זה דרך כל מבקש אמת להתבונן בכל רבדי דז"ל במקום שאומדין א"ל תקר"י כזה אלא כזה איך אפשר לומר כזאת. אך בכל מקום הכונה הוא א"א לך לקרות כך כפשוטו אם לא תקרא ג"כ כך וכשתתבונן כך אז תבין ג"כ הקריאה כפשוטו. והנה בכאן יקשה עוד מה הקשה מה ת"ל ומתורתך וכו' הא אפשר לפרשו כפשוטו כמ"ש מקודם פשפש ולא מצא יתלה בביטול תורה שנאמר אשרי וכו' ומתורתך וכו' אך הוא דבאמת לפי פשוטו כך הוא אך דקשה דהל"ל ותורתך ילמוד היינו אשרי איש שתיסרנו ועי"ז ילמוד תורתך שיתלה בביטול תורה. וישוב אל י"י וילמוד ומדכתיב ומתורתך משמע שנלמוד מהתורה לימוד לדבר אחר והוא הדרשא שבכאן ללמוד משן ועין. וא"כ לפי"ז אין ללמוד מהפסוק שוב הדרשא דלעיל שיתלה בביטול תורה אך אעפ"כ אין מקרא יוצא מידי פשוטו דאילו לדרשא בלבד הל"ל ומתורתך תלמינו (בצירי ובהוספת היו"ד) והנה נלקחה היו"ד מהתיבה וניתוספה בניקוד תחת הצירי ונתהוה סגול להורות גם הפשוט שע"י היסורין בדין שבאו עליו ע"י התורה שילמוד ויתהפך לחסד ע"י תורת חסד כי ניקוד הסגול הוא חסד והנה מה שהתחיל ימתורתך זה מורה שצריכין אנחנו ליקח נקודה מהסגול

שם דין גרמא דעשיראה ביר רש"י פירש ביר כמו בר וצר עצם פחות מכשעורה ממנו בסודרו לעגמת נפש. הנה כתב פחות מכשעורה שכשעורה מטמא ובא"י היו נזהרין על הטומאה כמ"ש התוס' וקשה לזה תלו ולא יקברנו [נראה דצ"ל לא תלין ותקברנו וכונתו להקשות על פרש"י דאיך צר עצם מהמת והלא יש לאו דלא תלין ועשה דתקברנו. [עיי' מנחת חינוך מצוה תקל"ז] (המגיה)] וראיתי בספר תולדות אדם (הנדפס לשבח הגאון מהר"ז ז"ל) שהגאון מהר"ז אמר שבירושלמי קורא לסעודת הבראה ב"ר ויצדק שפיר שצר בסודרו עצם מסעודה עשירית: רש"י בר"ה הא לן וכו' בבל שאינן טעונין שילוח והן מזבח כפרה הו' יסורין של אהבה רצ"ל וה"ן כיון שלא נשאר רק יסורי הנגעים בעצמן הו' מזבח כפרה דהיינו יסורין של אהבה כסברת המקשה:

תוס' בר"ה הא לן וכו' וי"מ וכו' לענין טומאה וכו'. הנה רבים מקשים ע"ז דגם בא"י לא היו נזהרים מטומאת צרעת (דלא היה באפשר להביא קרבנות) ולא היו נזהרים רק מטומאת נדה וקרי'. ונראה להיות איזה צד הזהרת טומאה בא"י גדלה עגמת נפש המצורע משא"כ בבבל נ"ל:

רש"י בר"ה הו' ליה שהאבילות מכפרת עונותיו רצ"ל האבילות מכפרת ונשאר עוד צד יסורין חוץ האבילות דהיינו שהולך עירי וזה יסודין של אהבה. והנה לעיל פירש בהיפך ה"א ל"ן וכו' כשיש ב' מיני יסורין אינן של אהבה דלעיל א"א לפרש כמו בכאן דהאיך יתכן ר' יוחנן שהיה בא"י יאמר מאמריו על בני בבל שאין זה להם יסורין של אהבה והבן:

גמרא יהי"ב ליה ידיא ידוע מכתבי האריז"ל בר"ת נרמז השם המרפא חולים והוא מע"ב שמות חוליה בגימטריא מ"ט. זה השם בגימטריא נ' משער הנ' באה הרפואה:

שם לא הן ולא שכרן יש להתבונן מי התייר לצדיקים הללו לומר כן הלא צריך לקבלם מאהבה וי"ל שער עתה בודאי קבלו מאהבה רק שנתיראו פן כאשר יתגברו לא

מ"ג מדות היינו מדת אל. וזה שהזכיר משה לרפואה מיסורין אל נא רפא נא וכו' (עיי' בכתבי הקדוש מהרד"ב זצוק"ל כתב דמשי"ה השיבו הש"י בק"ו ואביה ירק וכו') ובוזה תשכיל ותדע אח"כ אומרו בגמ' והיינו דרשב"ל וכו' נאמר ברית במלח וכו' הנה למד הדבר בג"ש מכוון נגד מדה שניה רח"ם יוצא לנו מזה להתפלל באלו השמות א"ל רח"ם ובהתעורר למטה בתורה שבע"פ ק"ו וג"ש מעוררים למעלה אל רח"ם ויתמתקו הדינים דמנצפ"ך וזיתוהו מפ"ר פרה"ה אל הו"י ידוע למשכילים:

ע"ב גמ' ונגעים לא התניא וכו' אינן אלא מזבח כפרה לכאורה דקארי לה מאי קארי לה ונראה דקדק אומרו מזבח כפרה ולא סתם כפרה וגם מדקאמר אינן אלא דמשמע אינו כמו שאתה סובר רק כך הוא ואי הכונה כפרה ודאי כל היסורין של אדם הם מכפרין ולזה שפ"ט המקשה דה"ק אינו כמו שאתה סובר דהוא לכפרת עון רק כמו המזבח שהוא לא חטא בעצמו והוא מכפר על עונות בני אדם החוטאים כמו כן הנגעים הם בלא עון רק בשביל דבר אחר היינו להרבות שכר עוה"ב דאז הוא כמו איש אחר ותירץ מזבח כפרה הו' וכו' רצ"ל הכונה שאינם מכפרין על כל העבירות רק על אותן שהמזבח מכפר כגון על אותן שחייבין עליהם קרבן בעשות העבירות בשוגג אבל אעפ"כ יסורין של אהבה לא הו' והבן:

גמ' תנא ליה ההוא סבא משום רשב"י אתיא עו"ן עו"ן וכו' וכתבי התם ומשלם עון וכו' וקשה קושית מהרש"א הא דלא יליף מדכתיב בתורה פוקד עון וכו' זתירץ דשם אינו מבואר דנתכפר עונו בכך משא"כ בפסוק ומשלם וכו' וקשה לפ"ז ג"ש ל"ל הרי מבואר בכתוב זנ"ל והג"ש מלמדת דוקא דומה לחסד ואמת התורה וג"ח שעשה בחייו ודי למבין.

והנה נלמד הדבר בג"ש הנה מתעורר מדת רח"ם והוא רח"ם יכפר עו"ן ולא ישח"ת ובמדות העליונים שאמר מיכה מידה הב' ג"כ נשא עו"ן הבן הדבר:

יוכלו לקבלם מאהבה ויצא שחרם בהפסדם וג"כ לא יגרמו ע"י יסוריהם הענין הנרצה ע"כ בקשו לדחותם:

רש"י בד"ה אחד המרבה וכו' לענין קרבנות וכו' נאמר בעולת בהמה ריח ניוחח וכו' יש להתבונן לענין מאי הביא רש"י ז"ל זה וג"כ הלימוד מאין יוצא לנו זה. ונראה דלענינו לא יצדק אחד המרבה ואחד הממעט דריבוי ומיעוט לא יצדק [אלא] בריבוי על החיוב או במיעוט מהחיוב. והנה אין קץ לתורתנו רק החיוב על האדם כל ימי חלדו ללמוד התורה לו יחיה אלף שנים או ח"ו וכו'. וזה שפירש"י דלשון הזה נאמר על הקרבנות ששם מפורש בתורה שיעור דהיינו קרבן גדול קרבן בהמה והממעט נקרא מי שאין מביא קרבן כזה. אך ר"י הביא זה לראיה לנחמו שיתנו לו שכר התורה שלמד בקיצור שנים כאילו היה חי אלף שנים בלימוד התורה והבן: **תוס'** בד"ה והאמר ר"י וכו' ואי משום בנות וכו' דבריהם א"א להולמם וכי דבר ברור הוא שבנות בודאי יש להם ויש לפרש בהיפך כשיש בנות מיקרי יתור אינן של אהבה משא"כ כשאין להם כלל י"ל מזלא קא גרים והוא דוחק:

גמרא להאי שופרא דבלי בעפרא וכו'. דוחק לומר דבכו על זה כפשוטו ועיין במהרש"א ונ"ל דהנה יופי הגוף הוא מבהירות ניצוץ הקדוש ובפרט לקדוש י"י רבי יוחנן הוא מבהירת נשמתו הקדושה. והנה לעתיד לבא יהיה גם הגוף ספירי ויתקיים לעד כמו שהיה קודם חטא אדם הראשון משא"כ כעת הניצוץ הקדוש טמון בגוף העפריי ואינו מתקיים. וזהו שבכו להאי שופרא דבלי כעת בעפרא עד אשר ירחם הש"י ב"ב והמשכילים יזהירו כזהר הרקיע:

רש"י בד"ה מי שביק וכו' וכי אינו חשוד וכו'. פירש בלשון כזה דהקשה לו דהל"ל לא שביק לי וכו' ובאומר מ"י שביק וכו'. בלשון תמיה להורות בא דהנה קשה איך הותר לו לספר לה"ר על האריס הגם שהוא אמת. אך להיות נודע לו שהדבר מפורסם גם להם ולא היה זה דבר חדש ח"ש וכי

אינו חשוד וכו' (הה"ד) [הלא הדבר] דבר מפורסם ולולי זאת לא הייתי מפרסמו:

גמרא תניא אבא בנימין וכו'. המהרש"א ז"ל דקדק מה ענין זה המאמר לכאן שהוא מדבר בתפילה וכאן פרקין מק"ש קא מיירי ונראה להיות שאמר דיב"ל מצוה לקרות ק"ש על מטתו שהוא לשמירה ולהיות דאיירי מק"ש דהוא לשמירה הביא אח"כ לעולם ירגיז אדם וכו' לא נצחו יקרא ק"ש להורות דק"ש שמירה מיצה"ר ואמר אח"כ כל הקורא ק"ש על מטתו מויקין בדילין ממנו ונלמד מפסוק ובני רשף וכו' ואין רשף אלא מויקין שנאמר מוי רעב ולחומי רשף וכו' וכיון שבא לפסוק דשם מבוארין גם יסורין יצא מענין לענין ודיבר מענין יסורין. וכשגמר דבריו חזר לדבר מעניני המטה כמו שתחיל בק"ש שעל המטה:

ועוד מורה לנו המסדר הש"ס כי היכי דלא נטעה בדברי ריב"ל ושאר האמוראים דק"ש על מטתו הכוונה על המטה ממש רק הכונה סמיך לשכיבתו קודם שישכב ונשמע זה מדברי אבא בנימין שאמר תפילתי לפני מטתי והכוונה סמוך כדמסיק הה"ד מה שאמרו ע"ל מטת"ו הכונה בסמוך ולא ע"ל ממש. ועוד נ"ל שזה כונת רש"י מ"ש אקרא ק"ש ואתפלל דקדק לכתוב גם ק"ש ולמד לה מהסמיכות:

שם על שני דברים הייתי זכר יקשה וכי מנינא אתא לאשמועינן ויפורש בסמוך אי"ה בדברי רש"י:

שם הייתי מצטער יבואר ג"כ בסמוך אי"ה: **שם** כל ימי הל"ל מימ"י הייתי כמ"ש במס' מגילה מימי לא הקפדתי וכו' ויבואר בסמוך אי"ה:

שם מאי לפני מטתי אילימא וכו' והאר"י וכו' הך אילימא מיותר כיון דלאו מב' צדדים קאתי עליה בקושיא הל"ל בקיצור לפני מטתי ס"ד והא אר"י וכו' כדמקשה לקמן ב' פתחים ס"ד ועוד קשה כיון דלא ידע עדיין מפירושו דזה סמוך למטת"ו למה לא מקשה מא"י טעמ"א כדרך הש"ס בכל מקום וכ"ו יבואר בסמוך אי"ה:

תעלומה מגיד מאימתי דף ה' ע"ב מג

שם אלא אימא סמוך למטתי הנראה שלא הגיה רק מפרש דכונת לפני צ"ל סמוך כמו מי שהוא לפני מטתו לא נתרחק עדיין ממטתו ולא נתעסק עדיין בעסק אחר: רש"י ב"ה סמוך למטתי כל ימיי נזהרתי שלא לעשות מלאכה ושלא לעסוק בתורה כשעמדתי ממטתי וכו' (הנה לכאורה קשה אפירש"י וכל המפרשים מי הכריחם לפרש כך סמוך למטתי ולא כפשוטו דלפני ממש א"א לומר כיון דהוה הפסק בינו ובין הקיר רק הכוונה סמוך למטתי אצל הקיר מצד מרגלות המטה וכיצא באופן שאין הפסק בינו ובין הקיר. וזה יבואר אי"ה לקמן ב"ה צפ"ן לדרום) מה שיש לדקדק בדברי רש"י למה חזר למינקט בדבריו תיבת כ"ל ימיי ללא צורך נראה שבא להחזיק פירושו שפירש שגם בתורה אסור קודם התפילה. והנה הקשו בתוס' מהיכי נפקא ליה והנראה דרש"י ז"ל דקדק מדלא קאמר מימ"י רק כ"ל ימיי משמע כ"ל ימיי היה לו צער מזה ואי אהעדר מלאכה לחוד היה מצטער האיכא שבתות וי"ט שאינן ימי מלאכה ע"כ דגם תורה אסור ועוד נ"ל דדייק רש"י ז"ל ממימרא דר"י א"ש בדף י"א] השכים לשנות עד שלא קרא ק"ש וכו' למה אמר השכים ע"כ להורות דלא מטא זמן ק"ש והנה הקשו התוס' מהא דרב הוה משי ידיה ומברך ומתני פרקין ואח"כ קרא ק"ש (ולו יהיה דמתני קודם שהגיע זמנה ע"כ רש"י ס"ל דגם קודם שהגיע אסור מדתלי הדבר במטתו ומבואר כן בדברי רש"י שכתב כשעמדתי ממטתי) והנראה בזה דודאי א"א לפרש דרש"י יסבור כשאדם עומד בחצות לילה לא ילמוד עד אחרי התפילה. והרי אדונינו דוד היה עומד ועוסק בתורה עד שעלה עמוד השחר. ונראה דרש"י דקדק באמרו של"א לעסוק בתורה ובעסק נקרא הפלפול כנודע משא"כ מתני בפרקין הלכה פסוקה ובזה ידוקדק אומרו לקמן השכים לשנות עד שלא קרא ק"ש וכו'. והנה לכאורה לדעת רש"י אסור קודם ק"ש ותפילה ולפמ"ש לשנות הכונה הלכה פסוקה לחזור על לימודו ויבואר לשם אי"ה. ואי תקשה מדוד שאמרו עליו שהיה

עוסק בתורה (עוסק דייקא) י"ל לשון ברייתא לחוד (ועמש"ל לדעת ר"ז שם) ועוד נ"ל לפרש דעת רש"י אחר שנדקדק בדבריו אומרו כשעמדתי ממטתי ולא אמר משעמדתי לפי משפט הלשון. אך הוא דקאי אתיבות כ"ל ימיי שהתחיל בלשונו להורות דנשמע מתיבות כ"ל ימיי שאמר אבא בנימין (ולא מימ"י) להורות דבקומו בלילה קודם זמן ק"ש ותפילה ודאי מותר ללמוד כדוד אדונינו. אך בימ"ם דייקא דהיינו בהאיר היום אסור אפילו ללמוד וזה יורה בהתחיל רש"י בלשונו כ"ל ימיי וכו' כשעמדתי ממטתי היום או הייתי מצטער וכו'. והנה לפי זה לא קשה מידי מרב דשם מיירי בדלא מטא זמן ק"ש ואי תקשה לפי זה ל"ל למיתלי הדבר במטתו כיון דאינו תלוי רק בימים גם זה ידוקדק בדברי רש"י כ"ל ימיי וכו' כשעמדתי ממטתי רצ"ל בודאי אם עמד ממטתו בלילה והתחיל לעסוק ולפלפל בתורה עד שהאיר היום ועדיין לא גמר עיונו א"צ להפסיק (אם יש עדיין שהות בזמן) אבל כשעמד ממטתו ביום ואז לא התחיל בהיתר. אז היה מצטער ליהור שלא יתחיל בלימוד. אך קשה לפי זה דתיבת כ"ל ימיי מיבע"י להורות דוקא אימים ולא לילות א"כ מהיכי נפקא ליה לרש"י דקאי גם אלימוד דילמא דוקא אמלאכה י"ל דנפקא ליה מדקאמר מצטער דמשמע שהיה חושק ומשתוקק בטבע לעשות הענין הנרצה קודם תפילה ואעפ"כ היה דוחק ומצער את נפשו להמנע עשות ואי קאי רק אמלאכה מה היה צערו הלא בודאי קדוש עליון כמוהו בלא זה כל ימיו היה מלאכתו עראי ומלאכת שמים עיקר אלא ע"כ אלימוד קאי דנפשו חשקה מאוד בתורה נ"ל:

בא"ד עד שאקרא ק"ש ואתפלל. הנה ק"ש מאן דכר שמייה. אך הוא דבא להורות דהנה דקדק אבא בנימין שלא לעסוק אפילו ב"ה משהגיע זמן תפילה ויטעה הטועה דגם ק"ש לא היה קורא עד אחר התפילה וא"א לומר כן דבשחרית כ"ע מודי דבעי למיסמך גאולה לתפלה ע"כ תפילת"י דקאמר לאו דוקא רק הוא כדרך העולם שקורין תפילה לכל

קריאת החיוב דהיינו לק"ש ולתפילה וההיד
דאי נמי לפסוקי דזמרה:

בד"ה צפון לדרום וכו' ונראה בעיני שהשכינה
וכו' לפיכך נכון וכו'. יש להתבונן
[אם בא] רש"י ז"ל לפרש הטעם עד כאן
ה"ל לפרש בדברי אבא בנימין. וגם יש
להתבונן למה בדין הראשון כתב אזהרה
ובכאן רק נכון והנראה להקשה לו כל מה
שדקדקנו לעיל בגמרא א' אומרו על שני
דבריים מנינא ל"ל וגם כי הם רחוקים זה מזה
כרחוק וכו' ב' דמקשה אילימא וכו' ולא
מב' צדדין קאתי עלה כמש"ל ג' למה לא
הקשה מקודם מא"י טעמ"א לפיכך קסבר רש"י
דמתחילה הוה קס"ד דמקשה דמשה אמר ע"ל
שני דבריים להורות דמישך שייך להודי
אותן ב' דברים וה"ק דהיה מצער א"ע שיהיה
באפשרי לו שיקוימו אצלו הב' דברים דהיינו
שהיה רוצה להתפלל לפני מטתו לטעם מה
שיתבאר אח"כ ומן הצורך להתפלל שיהפוך
פניו לצד ירושלים. והיתה דירתו באופן כזה
שהיה צריך שתנתן המטה בין צפון לדרום או
היה באפשרי לו להתפלל לפני מטתו ופניו
יהיו לצד ירושלים. והנה לא היה באפשר לו
להעמיד מטתו בין צפון לדרום כי לא היתה
דירתו באופן כזה כי לא היה בדירתו מקום
ראוי להעמיד המטה בין צפון לדרום רק בין
מזרח למערב ובאם היה מתפלל לפני המטה
לא היה הופך פניו נגד ירושלים. וע"ז היה
מצטער שיהיה לו דירה מוכנת שיהיה יכולת
בירו לקיים שניהם דהיינו תפלה לפני המטה
ופניו לירושלים והיה סובר המקשה בקפידת
אבא בנימין להתפלל לפני מטתו הוא כמו
ק"ש על מטתו ליתן שמירה להמטה מפני
המזיקין והנה ק"ש הוא ע"ל מטתו כי א"צ
לעמוד משא"כ תפילה בעמידה הוא לפני
מטתו וע"כ לא שאל הטעם כי ידע הטעם
ועל צפון לדרום לא שאל טעם דבאמת אין
טעם לזה רק אבא בנימין לא היה לו באפשר
להתפלל לפני מטתו ושהיה פניו לירושלים
רק כשהיתה מטתו נתונה בין צפון לדרום
ולאדם אחר שאפשר לו לקיים זה באופן אחר
יתן מטתו באופן אחר. אבל שאל המקשה מאי

לפני מטתי אילימא לפני מטתי ממש וכו'
רצ"ל באמת שאל מב' צדדין א"א לומר סמוך
למטתי דא"כ מאי קפידא דצפון ודרום וגם
למה אמר על שני דבריים מנינא ל"ל ע"כ
תצטרך לומר לפני מטתי ממש והטעם
הפירוש כנ"ל ע"ז הקשה זה ג"כ א"א לומר
דאמר ר"י מנין למתפלל שלא יהיה דבר
חוצץ וכו' לזה תירץ לעולם סמוך למטתי
והקפידא בין צפון לדרום הוא משום דאריח
ב"ח כל הנותן וכו' ויש להקפיד בדבר מטעם
בפ"ע לזה פירש"י הטעם בכאן משא"כ לס"ד
דאין לזה טעם בפ"ע רק מטעם התפילה וא"כ
דמקשה לא פירש כלום דהמקשה היה סובר
לפי זה אדרבא משה אמר על שני דבריים
להורות דשנים הן ולא שנים שהן אחד וכנ"ל
וכ"א בפ"ע קפידא בפ"ע והא דאסף ביחד
ב' דברים רחוקים דלתרווייהו הטעם משום
גנאי דגנאי הוא להקדים מלאכתו למלאכת
שמים ואפילו ללמוד תורה גנאי הוא להמבקש
רחמים שצריך לבקש על נפשו מקודם. וגם
נתינת המטה בין מזרח למערב הוא גנאי.
והנה הקשה המהרש"א דה"ל להקדים בדבריו
מקודם קפידת נתינת המטה ואח"כ התפילה
ונ"ל שלזה דקדק רש"י דאפשר ס"ל לאבא
בנימין דקפידת התפילה סמוך למטתו הוא
אזהרה רבא משא"כ נתינת המטה הוא רק
נכון להסב וכו' ועפ"י הדברים האלה יונח
לנו ג"כ מה שהקשינו מי הגיד לרש"י ולכל
המפרשים לפרש סמוך למטתו היינו שלא
לעשות מלאכה דילמא כפשוטו סמוך למטתו
מן הצד באופן דלא הוה חציצה בינו ובין
הקיר. אך לפי מ"ש דכונת המקשן והתמצן
דמן הצורך שיהיו ב' הענינים מישך שייכי
להדדי דאם לא כן למה אספם וכי לא היה
נזהר כל ימיו רק משני דברים הללו ע"כ
מישך שייכי להדדי ואם נפרש סמוך למטתי
מן הצד אין שייכות לב' הענינים ביחד והבן:
בא"ד להסב דרך תשמיש וכו'. נראה כונתו
אפילו אין אשתו עמו דר"ך תשמיש
ענין סדר התשמיש וטעמו נ"ל מדתלה הדבר
במטה ולא אמר שלא ישמש בין מזרח וכו'.
והתוס' כתבו דקא באשתו עמו וכתבו דהדבר

ידעתי מי הכריחו לרשעי לפרש כך ולא כפשוטו דנשמע מהג"ש וי"ל דאי מג"ש לחודה יליף לה היה לו ללמוד שאשתו תלד תאומים כמו הבא וימלאו וכו' והנה תאומים וכו'. ע"כ מפשטיה דקרא נלמד מילוי להורות דג"ש המקובלת קאי רק אמילוי בטן ג"ל; והנה נלמד הדבר בג"ש כי ההבטחה שיהי לו בנים זכרים ואשתו לא תפיל הוא הבטחה טובה כשהבנים יהיו חיים וקיימים משא"כ כשח"ו בעונותיו וכו' ע"כ נלמד הדבר בג"ש נגד מרת רח"ם והוא רח"ם יכפר עון ולא ישחית ובמדות עליונים דמיכה ג"כ מדה השניה נושא עון זהבן:

תוס' בד"ה כל הנותן וכו' עמש"ל בדברי רש"י במאי פליגי ארש"י ז"ל:

גמרא כל הנותן וכו' בנים זכרים הנה לדעת רש"י ותוס' אין המצוה בצפון לדרום רק האזהרה ממזרח ומערב מפני אימת השכינה. אי"כ הנותן בכונה בין צפון לדרום מחמת מודא שמים כשיזכור כל זה דהיינו אימת השכינה בשעת מעשה לא ימהר למלאות תאותו וישהה עד שתוריע אשתו תחילה ואשה מזרעת תחילה יולדת זכר כנודע. משא"כ כשאינו משים מורא שמים לנגד עיניו ימהר להזריע למלאות תאותו ג"ל:

ש"ם אין אשתו מפלת נפלים גם זה נוכל לומר מטעם הנ"ל כי ברוב סיבת הנופלים מכובד העובר והנה כשיזריע ברבות התאוה שלא במתינות תגדל חמימות וכובד העובר משא"כ כשמשים מוראו ית' לנגד עיניו וישמש במתינות יהיה הולד ממוזג ג"ל לפי הפשט ויש ג"ן צפון לדרום ולא בין דרום לצפון. גם בפסוק אינו מבואר רק צפון (עיין במהרש"א ועמש"ל) כי עיקר הכונה צפון היא סטרא דגבורה ויראה והבן:

והנה ידוע דלמקובלים דרך אחרת דהם סוברים הכונה דוקא הדא"ש למזרח ורוחב המטה בין צפון לדרום ויהיה יד שמאלו לצפון העולם ואומדם ז"ל בין צפון לדרום לא בין דרום לצפון נראה סוד שמאלו תחת לראשי ולבחר וימינו תחבקני כי שמאלא איתער תחילה הוא ג"כ סוד אשה מזרעת

גנאי לשכב אצל אשתו מפני התשמיש ס"ל ג"כ מדתלה הדבר במטה ע"כ מיירי אפילו אינו רוצה לשמש מטתו רק אף על פי כן אסור כיון דשוכ"ב עם אשתו אפשר יתקפנו יצדו וישמש זה מה שג"ל בפלוגתיהו ועיין בפסקי תוס':

תוס' בד"ה אלא אימא וכו' לא ידעתי מנ"ל כבר כתבתי הנלענ"ד ועמ"ש בהתחלת המסכתא:

בא"ד אבל ראייה דשרי וכו' וקרי ק"ש כי מטא זמן ק"ש שם אינו ודאי דמתני הפרק כדמטא זמן ק"ש דאפשר (וכך משמע) שהתנה הפרק קודם זמן ק"ש עיי"ש בגמרא השקלא וטריא אך ג"ל כוונת התוס' לבאר קושייתם דהיינו לו יהיה דשם איירי דמתני קודם לזמן אעפ"כ קשה דבכאן נמי ע"כ אפילו לא הגיע זמנה מדתלה הדבר במטה וכו"נ מלשון רש"י כשעמדת"י ממתתי וא"כ הקושיא במקומה עומדת (עיין במהרש"א והנלע"ד כתבתי) ועמש"ל ישובים לדברי רש"י ז"ל וכפי הנראה דרש"י ודאי מודה דקודם לזמן ק"ש מותר ללמוד:

גמרא כל הנותן מטתו בין צפון לדרום הוויין ליה בנים זכרים עיין במעדני מלך הביא בשם חכמי הטבע והמחקר ג"כ עפ"י שכל שע"י נשיבת רוח צפונית בשעת תשמיש יהיה הנולד זכר וע"י רוח דרומית נקבה גם ע"י ההבטה לרוח צפונית מועיל לזכרים ויצדק מאד הראיה מהפסוק וצפוני"ך תמלא וכו' דאינו מבואר בפסוק רק צפון דצפון דוקא הוא הגורם עיי"ש. ולפי זה שפתים ישקו דברי הוזהר זמקובלים גם לפי פשוטי הדברים דהם פירשו בין צפון לדרום שתהא המטה דאשה ומדגלותיה למזרח ולמערב. והנה האדם השוכב לאורכו ממזרח למערב יוכל להביט אל רוח צפונית לנוכח עיניו יבטו. משא"כ לפירוש המפרשים:

רש"י בד"ה תמלא בטנם תמלא ימי הריונם וקשה לפי זה ג"ש ל"ל, י"ל אי לאו ג"ש לא נשמע רק מילוי ימי הריון אבל אינו נשמע שהנולד יצא חי וקים ונשמע מהג"ש תמלא בטנם ישבעו בנים. אבל לא

וא"כ ליל בסיפא ישבעו בנים ע"כ להשיענו
בני"ם דוקא שיש בהם שביעה לנפש אדם.
והנה לדעת רנב"י דמרישא נשמע שאין אשתו
מפלת י"ל דס"ל דמישבעו בני"ם לחוד גשמע
זכרים דוקא שיש בהן שביעה כנ"ל. או
י"ל ישבעו בני"ם שיוליד בנים שבעים היינו
זכרים דכבר ידעת משארז"ל שהאשה אינה
שבעה מתשמיש. משא"כ האישי שבע אחר
הפועל. וזהו ישבעו בנים יהיו לו בנים
שיהיו שבעים בפועל הנה שאנחנו עסוקים
בו דהיינו תשמיש דקמיירי ביה קרא וצפונך;
גמרא טורפין לו תפילתו הוא מדה כנגד מדה
כמו שהוא גרם שנטרפה דעת חבריו
מחמת פחדו ונתבלבלה מחשבתו בתפילתו;
שם ולא עוד אלא שגורם לשכינה וכו'. כי
הנה קודם התפילה מחויב לקבל על עצמו
מ"ע ואהבת לרעך וכו' והנה כשהוא התפלל
ולא המתין לחבירו שיתפלל תיכף אינו מקיים
המ"ע. והנה הוא דובר שקר כמו שאמר שמקבל
מ"ע ודובר שקרים לא יכון לנגד עיניו
ותסתלק ממנו השכינה כביכול. והנה אמר
שתסתלק מישראל כי חלק לבם עתה יאשמו
חלילה כגודע בעון שנאת חנם שהחריבה את
בית קדשינו ובעוה"ד עדיין וכו' :

ועוד יש דברים בגו הפירוד בעלזינים חלילה
שכינה שתסתלק מישראל שלמעלה והבן
אומרו בפסוק ויעתק צו"ד שהוא מלכות שמים
אלקים דההי"ן ע"ה בגי' צו"ד עיין במאורי
אור וערה"כ :

דף ו' ע"א זוכה לברכות הללו וכו' ויהי
כנהר שלומך נראה לפרש מדה כנגד
מדה כמו שהוא המשיך א"ע בהמתינו על
חבירו כמו כן יתמשך שלומו כנהר ושלומך
דייקא עפ"י מש"ל להיות שיש לו שלום
ואהבה עם חבירו. וגם להיות שהמתין לחבירו
עד שהתפלל וגרם היחוד כמו כן יתמשך
שלומו המשים שלום בבית וצדקתך כגלי הים
תבין היחוד שלום וצדקה והצדקה רמה ושגבה
למעלה כגלי הים להתעוררות המ"נ :

שם ויהי כחול זרעך מדה כנגד מדה חול
היא בחי' יראה (עיין בספרינו אגרא"א
דכל"ה בפ' וישלח) האותי לא תיראו וכו'

תחילה. וז"ש בפסוק וצפונך דייקא. ונ"ל רמז
מופלג בחכמה וצפונך תמלא בטנם. צפונך
דייקא ובטנם דייקא דהנה מילוי תיבת בטן
דוא כזה יית יית ר"ן בגי' תתע"ו כמספר
השה מנין צפון (בהחשב הנון רבתי דאי"ק
למנין ת"ש כגודע) וזהו וצפונך תמלא בטנם
מספר צפון ימלא הבטן במילוי תתע"ו בגי'
המרכבה שלימה אברה"ם יצחק יעקב רח"ל
(והוא ג"כ צמח דו"ד מלכותא קדישא היינו
מילוי תיבת דו"ד הצומח מדוד כזה ל"ת
י"ו ל"ת והוא פרי הבטן היינו הפרי והמילוי
של בטן כנ"ל. הרמז ג"כ למלכותא קדישא
להיות עמידתה במקום הבטן וג"כ בטן בין
עם ט' אותיות עיין במאורי אור) והנה מבואר
בדברי הקדוש מהר"ש בספרו דן ידיו שיש
בדיקנא קדישא תתע"ו נימין מנין המרכבה
הנ"ל עיי"ש סודו סוד י"י ליריאיו ע"כ ככונת
מספר צפון כנ"ל למילוי הבטן כנ"ל יהיה
לו בנים זכרים כי אשה אין לה הדרת פנים
זקן. וזהו תמלא בטנם ישבעו בנים. בנים
כאילו שיש בהם מילוי בטן היינו הדרת פנים
זקן (ויתורץ קושיית המהרש"א שהקשה בני"ם
גם בנות במשמע והתבונן בפסוק הנה נחלת
י"י בנים (ואיזהו מן הבנים) שכר פרי הבטן
(היינו הפרי של בטן. היינו מילואו שהוא
כפרי אל האילן) והשם הטוב יכפר בעדינו
ותבין לפי זה שעי' התעוררו תחילה לבחי'
צפון יכוין למרכבה שלימה ורמה ושגבה
למעלה למעלה להתעורר הרחמים ויצמח צמ"ח
לדו"ד להוליד נשמה קדושה ותבין לפי זה
שאר אשתו מפלת נפלים כי דוד היה מהראוי
להיות נפל כי סיהרא לית לה מגרמא כלום
ונתנו לו האבות סוד המרכבה והצמיח צמח
לו ולזרעו עד עולם כמו כן המכוין למרכבה
יצמיח צדקה ותהלה ואין אשתו מפלת נפלים
ילא"פ :

רש"י בדה"ה וצפונך וכו' וסיפא דקרא ישבעו
בנים לכאורה צ"ל דגירסתו לא היה
בגמרא כל הפסוק והוא דוחק דזה עיקר ראית
התנא. ואפשר לומר דכוונתו לתרץ קושיית
המהרש"א. בני"ם גם בנות במשמע לזה קאמר
דהנה תמלא בטנם ג"כ משמע הריון בנים

מתגברים בעבור על לית' הנה ביטול מ"ע
שכיח בעוה"ר בכל עידן ובפרט ביטול תורה
ויראה ואהבה משא"כ עבור על לית' בפועל
אינו שכיח כ"כ:

רש"י בד"ה בגושפנקא וכו' כדאמרינן בפי'
כל הבשר בשחיטת חולין אודיע לך
את אשר עם לבבי מה שהוא מן התימא על
דברי רש"י ותוס' אומרם בכ"מ בשחיטת
חולין ולא סתם בחולין כי אינו מכבוד התורה
לומר עליה לשון חול ויטעה האדם לומר
שהוא דבר חול ח"ו ע"כ אמרו בשחיטת
חולין:

דף ו' ע"א רב ביבי בר אבאי עבד הכי
ואיתוק בעי רבנן רחמי עליה ואתסי
עכ"ל. יש להתבונן למה ניוזק רב ביבי הלא
המזיקין הם במקומם רק מאן דעבד הכי
רואה אותם וכי מפני ראייתו יהיה חשש
היוק. ועוד יש להתבונן אם ח"ו יש חשש
היוק בדבר למה גילו חכמים את הדבר
ונראה לומר דהנה מחויב כל בן ישראל להאמין
בדברי חכמים מבלי ראייה בחוש ובמופת
ובנסיון ומי שאינו מאמין נקרא מלגלג על
דברי חכמים כדאשכחן בבבא בתרא בתלמידא
דר' יוחנן שאמר לר' יוחנן רבי דרוש לך
נאה לדרוש כמו שדרשת כן ראיתי א"ל ריקא
אלמלא לא ראית לא האמנת מלגלג על דברי
חכמים אתה נתן עיניו בו וכו'. נמצא לפי זה
אין לנו רשות לנסות במופת את דברי חכמים.
אבל מצינו בשחיטת חולין ברי"ש ב"ח שהיה
מנסה בדברי שלמה שאמר על הנמלה שאין לה
קצין שוטר ומושל. והקשו בתוס' האיך היה
רשאי לנסות ותירצו כיון שנתן שלמה רשות
לנסות מותר דהנה אמר לך אל נמלה עצל
וכו' ראה דרכיה וחכם לפי זה כ"ה בכל דברי
חכמים במקום שנתנו חכמים רשות לנסות
מותר. והנה משמיענו זה בכאן רב ביבי
עבד הכי טודם שנתנו חכמים רשות לנסות
ואיתוק כי לא היה רשאי לנסות ונענש עד
דבעו רבנן רחמי עליה וכדי שלא יכשלו רבים
בדבר גילו חכמים את הדבר ונתנו רשות
לנסות ושוב אין שטן ואין פגע רע כיון
שהם נתנו רשות:

אשר שמתי חו"ל וכו' והנה בהמתינו לחבירו
שלא יתפחד. הנה שכרו אתו שיהיו זרעו זרע
יראים מהש"י כמו החול אשר בו בחי' יראה
כנ"ל:

תוס' בד"ה המתפלל ובגמרא דוקא שנים
שנכנסו (ביח"ד משמע) להתפלל. ונראה
דהתוס' דייקו דלאו דוקא נכנסו ביחד ודייקו
זה מהטעם של הפסוק לו הקשבת למצותי
וכו' וטורף נפשו וכו' דלא פירש בדוקא
שנכנסו יחד וס"ל דהא דקאמרו בגמרא שנים
שנכנסו וכו' לרבותא קאמרינן הגם שנכנסו
ביחד ואחד מאריך יותר והוא פושע בדבר
וג"כ יורה שאינו מפחד עכ"ז צריך להמתין:
בא"ד ולכך בלילה יש להמתין נ"ל דרצ"ל
גם בבה"כ שלנו יש להמתין בלילה
וכ"כ התוס' בדף ב' בד"ה ומברך שתים
ובפסקי התוס' נראה דמפרשי בתוס' הכונה
לדידהו שהיו בה"כ בשדה יש להמתין בלילה
ממילא בבה"כ שלנו א"צ להמתין אפילו בלילה
ולענ"ד נראה כמ"ש דדייק הכא לישראל דהתוס'.
וגם כי היכי דלא תקשה דבריהם אהדדי:
בא"ד והר"י היה וכו' ואם בתוך כך וכו'.
דס"ל שנים שנכנסו לאו דוקא וכמ"ש:
בא"ד ונאה להחמיר אף לנו לפי פירושינו
רצ"ל אפילו ביום ולפסקי התוס' דוקא
בלילה ועיין בש"ג:

גמרא אלמלי ניתנה רשות וכו' צורך הודעה
זו איך הש"י מצילנו מידם וטובת
הש"י שלא נתן רשות לדאות וע"י הידיעה
הזאת נדע לפקח על דרכינו להתנהג במישור
בתורה ומצות שלא ימצאו המזיקין מקום
לקטר:

תוס' בד"ה כי כסלא לאוגיא כעין תלמים
וכו' הוסיפו בזה אפרש"י דפירש תלם
אחד והתוס' מיאנו בזה דמאי בעי בהאי סימנא.
ע"כ דקאי אנפשי מינן ונתן סימן כמה הם
נפשי מינן כמו השיעור שיש תלמים לכל
גפן ורש"י מיאן בזה דאיכא יפולג אאביי:
גמרא אלפא משמאליה ורבבתא מימיניה
נעלם ממני טעם למספר הזה. אך מה
שהוא יותר מימין נ"ל דהנה הימינים הם
מתגברים בסיבת ביטול מ"ע והשמאלים

שילמוד ע"מ לעשות בשמיעת דברי תורה היוצאים מפי הדורש. וזהו אגרא דכל"א דהט"א שזהו התכלית בשמיעת הדרשא לשום אל לבו כנ"ל. וזה בא לו ע"י הריצה שהוא עיף ומשים אל לבו נ"ל:

הנ"י מאני דרבנן וכו' אמרו בזהו שיש להם אחיזה במאני דרבנן על שהיה אבינו יעקב שואל שלא מדעת בגדי עשו החמודות. ולפ"ז משמיענו איך השי' מדקדק עם חסידיו כחוט השערה זיש לרמוז ג"כ מאני דרבנן היינו איבדי הגוף שהם מלבושי הנשמה ומהיכן יהיה זה שיתבלו בעפר הלא עסקו בתורה והוא מחופיא דידהו שנהנו משלהם היינו שנהנו מעוה"ז שלא לש"ש והוא מבחי' קליפת נוגה הגם שלא נהנו מדברים אסורים:

הנ"י כרעי דמגפיי וכו' יש לדמו על בעלי בתים תמכין דאורייתא המהנים ת"ח מנכסיהם. והם כרעיים המעמידין את הגוף ומהיכן יתהוה זה שירדו מנכסיהם הוא מינייהו שהסיתום לעשות שלא לש"ש:

הא' מאן דבעי למידע וכו' האי מאן דבעי למחזינהו וכו' ג"מ לתשובת האפיקורסים שאינם מאמינים לדברי חכמים. והנה היה אסור לעשות כן כי נראה שבזולת הנסיון בחוש אינו מאמין לדברי חכמים וכענין שאמר ר"י להוא תלמיד אלמלי לא ראית לא האמנת מלגלג עד"ח אתה וכו' רק במקום שנותנים חכמים רשות מותר וכענין שכתבו התוס' אצל ר"ש בן חלפתא שעשה הנסיון בנמלה כי שלמה נהן רשות לך אל נמלה עצל וכו':

שם אין תפילה ש"ל אד"ם נשמעת אלא בבה"כ הדברים מתמיהין עין כל רואה וכי אפשר לומר כן והרי כל הנביאים והחסידים התפללו שלא בבה"כ ונענו ואפילו במעי הדגה נענה יונה ולמה נפסק ההלכה להתפלל בדרך והוא למגנא כיון שאין נשמעת ע"כ מיכרחים אנו לומר אחר שנדקדק תיבות ש"ל אד"ם והוא עפ"י מ"ש חכמי האמת דבותינו הקדושים דכשמתפלל האדם לצורך עצמו מחמת שצר לו ע"ע או על אחרים אינו נענה כ"כ אך עיקר התפילה צ"ל לצורך גבוה דהיינו כשרואה שיש איזה צער לאיש ישראלי ע"כ יש כביכול איזה

שם דוחקא דהוי בכלה מינייהו הוי ע"כ גם שם צריך להשים נגד עיניו מורא השי"ת שיהיה לימוד התורה לשמה ולא לשם פניה כדי שלא ימצאו מקום לקטרג. וג"כ נ"ל סגולה לדוחקא הלזה לומד שיר של פגעים יפול מצדך וכו'. וכן לברכי דשלהי וכרעי דמינקפא:

דוחקא דהוי בכלה וכו' נ"ל כי מהראוי בשבת כלה שלא יהיה דוחקא אפילו יהיה רבתי עם כי כבר כ"פ קדם מאמדינו ענין שבת כלה הוא השבת שלפני הרגל הוא דזה החילוק בין שבת ליו"ט דיו"ט נקרא מקרא קדש מלשון הזמנה שאנחנו מזמינים הקד"ש אצלינו והשבת הוא קד"ש בעצמו היינו שנשמותינו מתעלים אל הקדש למעלה והנה ביו"ט כשאנחנו מזמינים את הקדושה לנו. ע"כ בעת ההזמנה אנחנו צריכין להיות אצל הקדש להזמין אותו ואימתי הוא הדבר הזה הוא בשבת שלפני הרגל שאנחנו אז אצל הקדש אנחנו מזמינים אותו שיהיה אצלינו בימי השבוע הזה וזה ענין שבת כלה שמתאספין רבתי עם להזמין את הקדש וכיון שנשמותיהם הם אז למעלה מן הזמן והמקום אין מהראוי להיות דוחק כי הדוחק הוא מחמת צרות מחשבת האדם במחשבות הזמן והמקום ואז המקום אלא הדוחק הוא מינייהו שהם מבלבלים יגיע להם הדוחק. וזהו לדעתי אגרא דכלה דוחק"א. דהיינו כאשר יראו הדוחק יתנו אל לבם לפשט מחשבתם ממחשבות הזמן והמקום אשר זה גורם להדוחק. והנה זה הוא ע"כ אגרא דכל"ה. כי זה הכונה בהתאספות שבת כלה להיות אצל הקדש למעלה מן הזמן והמקום הבן:

ברכי דשלהי מינייהו ונ"ל הכונה ג"כ עפ"י מ"ש אגרא דפרק"א דהט"א שהוא בכל שבת שאינם מתאספים כ"כ כמו שבת כלה רק שהם רצים לשמוע הדרשא והם עיפים בברכיהם עי"ז. והנה הרץ לדבר מצוה אינו מחויב להיות יגע ירוצו ולא יגעו ילכו ולא יעפו. אך להיות הקליפות מבלבלים את הדעת שלא תהיה לש"ש וכשהאדם רואה שברכיו עיפים מחויב לשום אל לבו כ"ז זיכיון דעתו

אפילו תפילת היחיד ובשאר ימות השנה תפילת הצבור אינן חוזרות ריקם. דעשרה שמתפללין שכינה עמהם וא"כ השיי מצוי להם ובבה"כ הקב"ה מצוי אפילו לתפילת היחיד בשאר ימות השנה זה מה שני"ל:

שם ומנין לעשרה וכו' שנאמר אלקים וכו' וב' הדרשות שמעינן מהפסוק דאי לעשרה לחוד הל"ל אלקים נצב בעדה ומדקאמר בעדת אל משמע בבית מועד של השי"ת זאי לביה"כ לחוד הל"ל אלקים נצב בבית מועד ומדקאמר בעדת ש"מ ג"כ לעדה עשרה:

שם מאי ולחושבי שמו יש לדקדק מאי צורך בכאן להך דרשא. ונראה דקודם לזה היינו חושבין פירוש הפסוק כך. או נדברו יראי י"י וכו' ויכתב בספר זכרון לפניו ליראי י"י ולחושבי שמו. רצ"ל הן שהם במדריגה שהש"י אתם ונק' יראי י"י הן שהם רק חושבי שמו רצ"ל שאין השכינה אתם רק שהם חושבים שמו והוא כמשל אחד שעומד בפני המלך וירא מן המלך בעצמו והב' אינו עומד בפני המלך ואינו מתירא רק משמו והבן. אבל כעת שפירש מהפסוק שבכ"מ ששנים יושבין שכינה עמהם שאל מאי ולחושבי שמו:

ועוד יש לפרש אחר שנדקדק עוד אומרו במקום רנה שם וכו' הל"ל במקום רנה שם נשמעת התפילה והוא דקדוק עצום ע"כ נ"ל לפמ"ש הבעש"ט זלה"ה בשם מורו הא דתפילה נשמעת שאין זה שינוי רצון כי עיקר התפילה לקשר הדין במקום גבוה בעולם המחשבה. הנה לשם הוא אדם אחר (והוא לשון תפילה מלשון נפתולי אלקים נפתלתי) ולפי"ז מ"ש אבא בנימין אין תפלה ש"ל אד"ם (רצ"ל התפילה וההתחברות להיות אדם אחר אינה) נשמעת אלא בביה"כ היינו מדת המלכות זה הוא השער לי"י לעלות לגבהי מרומים ולקשר המדה הזאת לעולם המחשבה בינה וי"ש במקום רנ"ה היינו בינה רחובות הנה"ד שם תהא תפילה הבן הדבר ויה"ר שלא יאמר פיננו דבר שלא כרצונו:

צער בשורש הנשמה דהיינו מלכות שמים מקור נשמות ישראל ושכינה מה אומרת וכו' והנה על זא"ת יתפלל כל חסיד ובטוח שיענהו מן השמים (והנה הגם שדבר זה סותם ח"ו הדלת בפני המתפללים כי לא כל אדם יוכל להתפאר שנפשו מרה לו על צער השכינה כביכול עכ"ז גם כשיודע האדם שזה עיקר התפילה הגם שאין מתמרמר בעצם על עיקר הצער היודע מחשבות יענהו ממעון קדשו) וז"ש אין תפילתו של אד"ם דייקא נשמעת רצ"ל אם עיקר תפילתו הוא רק תפילתו שמתפלל עבור חסרון שיש לאדם אין נשמעת אל"א בביה"כ רצ"ל אלא ישים מגמת תפילתו שהצער הוא בבי"ת הכנס"ת היינו מלכות שמים שהוא בית הכנסת לנשמת ישראל ששם מתכנסין ע"כ בי"ת הכנס"ת נקראת (עיין בכוונת ביה"כ) והראיה שנאמר אל הרנה זאל התפילה במקום רנ"ה (היינו מלכות שמים שנק' רנ"ה מצד הגבורות עיין במאורי אור) שם תהא תפילה רצ"ל התפילה תהיה רק עבור בחי' מלכות כשהיא בבחי' רנ"ה מצד הגבורה והבן:

ועוד יש לפרש אחר שנדקדק עוד אומרו במקום רנה שם וכו' הל"ל במקום רנה שם נשמעת התפילה והוא דקדוק עצום ע"כ נ"ל לפמ"ש הבעש"ט זלה"ה בשם מורו הא דתפילה נשמעת שאין זה שינוי רצון כי עיקר התפילה לקשר הדין במקום גבוה בעולם המחשבה. הנה לשם הוא אדם אחר (והוא לשון תפילה מלשון נפתולי אלקים נפתלתי) ולפי"ז מ"ש אבא בנימין אין תפלה ש"ל אד"ם (רצ"ל התפילה וההתחברות להיות אדם אחר אינה) נשמעת אלא בביה"כ היינו מדת המלכות זה הוא השער לי"י לעלות לגבהי מרומים ולקשר המדה הזאת לעולם המחשבה בינה וי"ש במקום רנ"ה היינו בינה רחובות הנה"ד שם תהא תפילה הבן הדבר ויה"ר שלא יאמר פיננו דבר שלא כרצונו:

מנין שהקב"ה מצוי בבה"כ וכו' נ"מ לנהוג כבוד בקדושת ביה"כ אפילו שלא בשעת התפילה ונ"ל ענין מצויי דהנה דרשו ד' בהמצאו אלו עשי"ת שבהם השיי מצוי ונשמע

ונאנס וכו' ועפ"ז תתבונן מ"ש אח"כ תרי מכתבן מלייהו בס' הזכרונות. והקשו התוס' הרי חד נמי אמרז"ל וכל מעשיך בספר נכתבים (עמש"ש) ולפי הנ"ל יונח דודאי גם אחד נכתב מעשיו בספר אבל לא בס' הזכרונות ענין ספר הזכרונות נ"ל הוא לשון זכר ומשפיע וכ"ה כח הזכרון משפיע מהרשימו הראשונה הנשארה חקוקה בדמיונו. ומאותו חקיקת הזכרון מתחדש אצלו בכל פעם יותר ומבין ביותר ממה שקיבל מחבירו או ע"כ מיכתבן מלייהו בס' הזכרונות והבן:

ועוד נ"ל לתרץ קושית התוס' דאחד הגם דנכתביו דבריו בספר למעלה מזה שנים דנכתבין דבריהם בס' הזכרונות היינו שיהיו דבריהם לזכרון לפני י"י בעת אשר יצטרכו לישועה. ולזה הענין יש ספר בפ"ע נקרא ספר הזכרונות. ובכמה ענינים תמצא בתורה זכרון לביי לפני י"י ענינים כאלה נכתבין בספר הזכרונות וכ"ה תורה שעוסקין ב' ביחד:

שם מגין שהקב"ה מניח תפילין וכו' הנה כל בעל שכל ישפוט בצדק שאין הדברים כפשוטם וידועים הדברים למביני מדע עכ"פ ירווח לנו בדברים אלה לירע ולהודיע לנו יקרות המצות שצונו השי"ת שהן הנה מסטורין של הקב"ה וגילה אותם לנו וע"י עשייתנו המצות למטה מתעורר שרשן למעלה והוא נוסח ברכתינו אשר קדשנו במצותינו היינו מצו"ת שלו שכביכול הוא עצמו מקיימן ובוה תתלהב נפשותינו לעשות מצותיו כל הימים: **ובזרוע** עוזו אלו תפילין נשמע מזה שהשבועה בנקיטת חפץ הוא בתפילין ג"כ כמו בס"ת:

וראו כל עמי הארץ וכו' אלו תפילין שבראש. נשמע מזה שאין לכסות התפילין שבראש:

הנהו תפילין דמארי עלמא מה כתיב בהו וכו' עד סוף הענין צורך הודעה זו להודיע אשר השי" לא יסור אהבתו מאתנו לעולם כי הרי כתוב כן בתפילין כביכול וכו' יעלה על דעת וכו':

הנהו תפילין דמארי עלמא וכו' א"ל ומי כעמך ישראל ומי משתבח קוב"ה

בשבחייהו דישראל וכו' יש לדקדק טובא. אי מהו זה שכינה המקשה בקושיא זו להשיי מאררי עלמ"א וכל לשון הסוגיא הוא הקב"ה קוב"ה ותיכף אמר בעצמו ומי משתבח קוב"ה וכו'. ב' התרצן שתירץ ומי כעמך ישראל הואיל דהיו נהירין ליה שבילין דתפילין דמארי עלמא מהו זה שהניח כל הפסוקים של תורה ותפס הפסוק דד"ה ג' שאל המקשן ומי משתבח קוב"ה בשבחייהו דישראל זכי זה תמיה ועם מי ישתבח אם לא עם ישראל וכו' ישתבח עם האומה שהחריבה את בית קדשינו והרעו לנו מכל מלכי ארמה עד היום וכו' ישתבח עם יון הרשעה ותרשיש וצרפת וספרד הלא אין להשתבח רק עם ישראל עם סגולתו והנביא צווח ישראל אשר בך אתפאר ונ"ל דהמקשה לא מיבעי רק על פי שמע. דנגד קדש והיה כי יבאך היה יכול להתבונן שיש למצוא איזה פסוק נגדם דהיינו בקד"ש מבואר שבח השי" שהוציאנו ממצרים כמו כן יכולים למצוא פסוק שבח ישראל שלקחם השי" לסגולה והאמינו בכל נפלאותיו במצרים ובטחו בישועתו וכן כנגד זהיה כי יבאך והיה א"ש אבל כנגד שמע. הנה בתפילין שלנו מבואר אשר השיי י"י אלקינו הוא י"י אחד ואין עוד אלקים. הנה זה תפילתינו שאין בנמצא אלו"ק רק אלקינו אחד. הנה נגד זה צריך להיות בתפילין דקוב"ה שאין לו כ"א ישראל עם אחד. לכאורה הוא דבר שא"א להיאמר כי הנה הן אמת ישראל הם עם סגולתו מכל העמים אעפ"כ אם משבחין ומפאריין את האדם שהוא עשיר שיש לו אלפים דינרי זהב זגם יש לו ע' אלפים דינרי כסף בודאי תגדל שבחו אם מזכירין גם את הכסף והאיך אפ"ל שזה שבחו אם אין מזכירין כלל את הכסף. הנה לזה אמר המקשה תפילין דמארי עלמ"א מה כתיב בהו וקושייתו על שמע האיך אפשר שיבואר בפ' שמע דמארי עלמא שיש לו ישראל גוי אחד. הנה הוא מארי דעלמא כולה וכל האומות ג"כ שלו. הנה הגם שישראל הם סגולתו עכ"ז ביותר תגדל שבחו באמור שיש לו ישראל. וגם העולם ומלואו עם כל האומות. והנה השיב לו התרצן ישנו פסוק אחד מבואר בו ומי כעמך ישראל גוי

אחד וכו'. והנה שוב ביאר המקשה קושיתו ואמר ומי משתבח קוב"ה בשבחייהו דישאל רצ"ל וכי השבח הוא לו בשבחייהו דישאל בלחודיהו הלא יותר תגדל שבחו כשיתפאר וישתבח אשר ישראל עם קרובו עם כל האומות הן הנה תחת ממשלתו ומתרץ אין דכתיב את י"י האמרת וכו' ואני אעשה אתכם חטיבה אחת בעולם חטיבה רצ"ל תשוקה דבר נחמד בלי משער כמו למשל מי שיש לו סגולת מלכים ואדרכמונים ואבנים טובות ויש לו ג"כ כמה זכמה מקידות כלי חרס האם משבחין אותו שיש לו כמה וכמה סגולות מלכים אשר אין משער לערכם. וגם יש לו כמה אלפים מקידות כ"ח הלא לא יזכרו ולא יפקדו כלל הכלי חרס הבזוים בערוך השבח הסגולות מלכים דכאין הם וכלא הם נגד הסגולת מלכים זאינם נכנסים תחת סוג המציאות עמהם. וזה שהבטיח הש"י לישראל ואני אעשה אתכם חטיבה אחת בעולם אשר כל האומות לא יכנסו עמכם אפילו בתורת צירוף להתחשב לאיזה מציאות והבן הדבר וז"ש הש"י לעמו בנתינת תורתו והייתם לי סגולה מכל העמים כעין דבר הסגולי סגולת מלכים אין ערך לשוים כי לי כל הארץ ואעפ"כ לא יזכרו ולא יפקדו שום אומה עמכם אפילו בתורת צירוף בזה תבינו שאתם לי סגולה בין זהתבונן.

ש כי מי גוי גדול ומי גוי גדול בחד ביתא בפסוק כי מי גוי גדול אשר אלקים קרובים וכו' בכל קראינו אליו (נותן מטר ע"פ הארץ ע"י תפילת ישראל) ומי גוי גדול אשר לו חקים ומשפטים צדיקים. הנה זאת הפרשה נגד והיה א"ש תשמעו אל מצותי שמבואר בו קבלת המצות וענין המטר:

ש אשריך ישראל ומי כעמך ישראל גוי אח"ד זה מבואר שהוא כנגד שמע ישראל י"א י"י אח"ד:

ש או הנסה אלקים לבא לקחת לו גוי מקרב וכו' ובמלחמה (הוא מלחמת בכורים) וביד חזקה מבואר נגד והיה כי יבאך. ויהי כי הקשה וכו' ויהרג י"י כל בכור:

ש ולתתך עליון וכו' ולהיותך עם קד"ש וכו' נגד קד"ש לי כל בכור ולהמבין מכאן

סייעתא רבתי לסידורא דרש"י וסייעתו בסדר הנחת הפרשיות:

רש"י בד"ה מאי כתיב בהו בשלמא בתפילין דידן כתיב שמע והיה א"ש קדש והיה כי יבאך פליאה דעת ממני למה נקט שלא כסדר הנחתן בבתים וסידורן בתורה: [עיינן בספר אות חיים ושלום מנכדו הגה"ק ממונקאטש ז"ע סי' כ"ה אות ט' מה שמתרץ בזה (וגם בד"ק של רבנו בד"ה הנהו תפילין דעיקר הקושיא היה מפ' שמע. יש לתרץ דברי רש"י) (המגיה)].

ע"ב גמ' וכולה כתיבי באדרעי דמקרא מלא הוא נשבע וכו' ובזור"ע עוזו:

ש משא"ל בו הוא דרך כבוד משא"ל את אחרים הגם שכ"ז לשבר את האזן:

ש שומע קול עבדו נ"ל דרצ"ל ששמע ליצה"ר שמתחילה נקרא עב"ד כמד"א מפנק מנוער עבד"ו וכיון שהיה רגיל לבא לביה"כ ולא שמע עדיין לקול היצה"ר נקרא עבד"ו

ש ואין נוגה לו אם לדבר מצוה וכו' דכיון דכתיב אשר הלך חשכיים ל"ל למימר שוב ואי"ן נוג"ה ל"ו ע"כ לדרשא הלזו והפסוק תפס בקיצור:

ש בטח וכו' מ"ט משום וכו' הנכון בזה כמ"ש דודאי היצה"ר הסיתו שנקרא מצוה משום פרנסה עושה צדקה בכל עת לזה קאמר אינו מצוה דה"ל לבטוח וכו':

רש"י בד"ה אשר הלך חשכיים ואין נוגה לו אשר עתה הלך למקום חשך אשר מנע עצמ"ו מלהשכיים לפתחי התיבות אלו מיותרין בפירושו. אך הנה תראה שציין כל הפסוק ולמה כזאת אך הוא דהנה ואי"ן נוג"ה ל"ו הוא מתנאי דוקא אם לדבר הרשות הלך והנה כביכול הוא לשבר את האזן דרך שאלה. ואיך גזר אומר מקודם אשר הלך חשכיים דבאפשר הלך לדבר מצוה נר מצוה נוגה לו לזה פירש"י אשר מנע עצמ"ו מלהשכיים לפתחי רצ"ל שאין זה דרך עונש רק רצ"ל שעתה מנע עצמו מלהשכיים לפתחי כענין אדם ההולך בחשך אשר נלאה למצוא הפתח:

עזיל לישועה עזיר מיקרי העוזיר קודם הבקשה. אבל מושיע מיקרי העוזר אחר הבקשה ודיש בכאן אלקי אברהם בעזרו (היינו קודם הבקשה. ודיש רש"י כדרך שהיה עוזר לאברהם שלא ביקש על לוט והשיי עזרו והבן) והנה בטעם דקביעות מקום גורם לזה נ"ל דהנה כשקובע מקום לדבר בו אותיות התפילה הנה אותו המקום הוא כמו השרטוט בס"ת שהוא הכנה לקיבול האותיות והי"ס המחשבה טרם הדיבור ודיש בק"ש שלמה למצא דברי חפץ היינו שרטוט שהי"ס החפץ אותיות הנעלמים במחשבה ומעתה התבונן קביעות מקום גורם להשגת המבוקש גם טרם יקראו ואני אענה הבן הדברים ויונעמו לחיכך :

ועוד אודיעך את אשר עם לבבי טעם לקביעות מקום לתפילה דהנה התפילה צריכה לילך דרך שער השמים מכון נגד בית קה"ק ע"כ צריך להפוך פניו לשם בכ"מ אשר הוא מתפלל והנה כל החלל מלא ג"כ מסטרין אחרנין כמשארז"ל אינה נפשי מינן והנה צריכה התפילה לדחוק א"ע ממקום המתפלל עד נוכח שער השמים והנה עוברת במקום גדודי חיות ולסטים המה הסטרין הנ"ל ויש חשש סכנה כשישכחו וימצאו איזה עילה לקטרג יטרפו ח"ו את התפילה אבל כשהתפילה יוצאת מפי הצדיק כוונת גדולה אזי אותיות התפילה לחמים בכח ומכריתים כל החוחים והקוצים אשר בדרך ועושים מסילה לאלקיניו עד שער השמים ממילא יש בכאן מסילה ממקום המתפלל עד נוכח השער וכשמתפלל שוב אח"כ במקום ההוא אז בניקל לו שתעבור התפילה ולא יצטרך למלחמה כיון שכבר יש מסילה משא"כ כשאינו קובע מקום אזי בכל פעם יצטרך למסילה חדשה והבן ודיש אלקי אברהם בעזרו כדרך שהיה עוזר לאברהם נגד הקמים עליו אשר הצילו מידם והבן ודיש ג"כ לקמן כל הקובע וכו' אויביו נופלין תחתיו .

ע"כ כל הקובע מקום לתפילתו אלקי אברהם בעזרו עיין ברש"י כדרך שהיה עוזיר לאברהם עיין מ"ש בקונטרס החילוק שבין עזיר לישועה ישועה נקרא כשהנושע מבקש מן המושיע. ומושיע לו אחר המבוקש ועזיר

גמ' בשעיה שהקב"ה בא בביה"כ ולא מצא בה י' מיד הוא כועס רבים מקשים הא אמרינן לעיל עשרה קדמה שכינה ואתיא ונ"ל מדקאמר בשעיה שהקב"ה וכו' ולא אמר כשהקב"ה בא וכו' להורות אאותה שעה דהיינו ודאי קדמה שכינה ואתיא אבל אם באותה שעה שבא הקב"ה ועדיין הם מתאחרין להתקבל מיד הוא וכו' עיין בתוס' דף ב' ע"ב בד"ה משעיה שהעני וכו' ומש"ש. ועי"ל דקאמר ולא מצ"א ולא קאמר ולא היה בה עשרה ע"כ הוא להורות ולא מצא כי כשיודע הוא ית"ש שיבואו נקרא אצלו ית"ש מצא כי עבר ועתיד והוא שוין אצלו ית"ש אבל לא נקרא לא מצא אלא כשגלוי לפניו שלא יבואו וזוה"ק דרך אחרת :

שם כל הקובע וכו' אלקי אברהם בעזרו וכו' ואברהם מני"ל דקבע מקום וכו' [עיין אגרא דפרקא אות שיז (המבלה"ד)] הדברים תמוהין כיון דבפסוק אינו מבואר השכר רק דנשמע מאברהם חיוב דקביעות מקום לא הל"ל רק מנין שצריך לקבוע מקום לתפלה דכתיב וישכם אברהם וכו' כמש"ל מנין למתפלל שלא יהא דבר חוצץ בינו לבין הקיר דכתיב ויסב חוקי' וכו' ולא אמר שם אלקי חוקי' בעזרו. ואין דרך רז"ל לומר השכר רק כשנדרש מהפסוק והנראה דבכאן דרשו נמי מהפסוק וישכם אברהם בבקר אל המקום וכו' דנשמע מכאן קביעות מקום ואח"כ אמר ויהי בשחת אלקים את עדי הככר ויזכר אלקים את אברהם וישלח את לוט וכו'. והנה כל הפסוק מיותר ודרשו רז"ל שמשמיענו שהשיי עשה רצונו מה שהיה בלבו של אברהם הגם שלא ביקש עליו. והנה נשמע מכאן שכ"כ גדלה צדקת אברהם עד שהשיי עשה לו טובות אפילו אותן ענינים שלא התפלל עליהן. והנה למה משמיענו התורה זאת ע"כ להודיע שנלך בעקבות אברהם אבינו לעשות כצדקותיו ואז נזכה גם אנחנו לזאת המעלה ואנחנו לא נדע איזה מן הצדקה עשה אברהם אבינו שגרם לזאת אבל מדגילתה התורה בכאן שאברהם קבע מקום לתפילה ע"כ כונת התורה שזאת המצוה גורם לזאת המעלה וזה החילוק שבין

אי עניו אי חסיד שמעתי הפירוש דבזמניהם לא היה להם מקומות קבועים בבה"כ רק כל אדם במקום שהי' מוצא מקום פנוי עמד שם להתפלל והנה כשהאדם היה רוצה לקבוע לעצמו מקום קבוע היה צריך להיות מכת הזרזים החסידים לזרז עצמו להיות מהדראשונים בביה"כ טרם יקחו אחרים את מקומו הקבוע או היה צריך להיות מכת הענוגים העומדים למטה אצל הפתח וכיוצא שאילו המקומות לא יקחו האחרים כי כ"א רוצה לעמוד במקומות הגבוהים. והנה לפי"ז אדם שהיה נוהג בקביעות מקום בודאי או שהיה חסיד או שהיה עניו וי"ש עליו איי עניי"ו איי חסיד.

והנה יש מקום אתי לפרש ג"כ עפ"י הסוד סוד קביעות מקום לתפילה דהנה אית תפילה ואית תפילה אית תפילה למשיה סוד לאה שהראו למשה קשר של תפילין ש"ר בראש הז"א ואית תפילה לדו"ד עטרת היסוד אית מקוים ואית מקוים אית מקום מרמז לאז"א מילוי ע"ב קס"א ואית אית מקום ו"ק הז"א נק' מקום ו"פ א"ל (עיין במאורי אור) והנה נוכל לומר ב' כוונות בקובע מקוים לתפילה היינו כונה אחת קובע קביעות מקום היינו הז"א כנ"ל לתפילה של י"ד רח"ל. ונוכל ג"כ לפרש כוונה ב' קובע מקוים היינו או"א לתפילה היינו יסוד שע"י קבלת המחזין דגדלות ישפיע היסוד כנודע קטן אינו מוליד עד יגדל. והנה ענו"ה הוא באימ"א חסיד"ד נק' המתחסד עם קונו כגון דוד דהוה מחבר אורייתא דלעיל"א עם קוב"ה (עיין כ"ז בר"מ פנחס דף רכ"ב) והכוונה לפי פשוטו שהיה מחבר תורה שבכתב עם תורה שבש"פ היינו חיבור ז"ן והנה הקובע מקום לתפילה אם כוונתו לחבר ולקבוע המוחין מאז"א (שנק' מקום) לתפלה (היינו עטרת יסוד דז"א) נק' עניי"ו מצד אימא בינה ואם כוונתו לחבר ולקבוע המקום היינו קצוות דז"א לתפילה היינו מלכו"ת נק' חסיד ז"ש עליו אי חסיד"ד אי עניו וז"ש עליו מתלמידיו של א"א דהנה בפסוק וישכם אברהם וכו' היה די לשיאמר וישכם אברהם להמקום שעמד שם ואמר תיבת אל ותיבת אשר להורות על כוונת ב' המקומות היינו ו"פ א"ל בגי'

נקרא בטרם יבקש המבוקש עוזר לו בלא בקשה. והנה הקביעות מקום לאשר שם יאמר אזתיות תפילתו הוא כדמיון השרטוט המחויב עפ"י הדין לאזתיות התורה. והנה השרטוט הוא מקום לאזתיות גם בטרם נכתבין האזתיות הוא בחי' התורה הנעלמה בטרם מגבילין אותה באזתיות. והנה תבין בראשית נמי מאמר הוא. אבל לא נכתב מאמר (כמ"ש הקדוש מהרד"ב זצוק"ל) כי המאמר הוא כביכול באזתיות ועדיין לא היו אזתיות ע"כ בראשית ברא אלקים א"ת היינו אזתיות (כ"כ הקדוש הנ"ל) וא"כ תתבונן בטרם גילוי האזתיות הוא כביכול כעין שרטוט ותתבונן לפי זה פירוש הפסוק ראש דברך אמ"ת דמפסוק וכתוב יושר דברי אמ"ת נפקא לן שרטוט לכל התורה. וזהו ראש דברך היינו המאמר הראשון בראשית לא נכתב ויאמר רק הוא אמ"ת כביכול בבחי' שרטוט. ומעתה תתבונן הקובע מקוים לתפלתו. הנה המקום הוא כעין שרטוט אל האזתיות. הנה גם בטרם יבקש מבוקשו באזתיית אלקי אברהם בעזר"ו. בעזר"ו דייקא דהנה עז"ד הוא קודם הבקשה ואומרו אלקי אברהם דייקא אלה תולדות השמים והארץ (במאמר הראשון) בהברא"ם באבדה"ם כמשארז"ל ואתה הבן ותוסיף בדעתך להשכיל ויאירו עיניך בפסוק קרוב י"י לכל קוראיו לכל אשר יקראוהו באמ"ת קביעות מקום סוד השרטוט נקרא אמ"ת וכתוב יושר דברי אמת או רצון יריאיו יעשה כשהמבוקש הוא עדיין ברצון טרם גילוי האזתיות ואף על פי כן א"ת שועת"ם ישמע אזתיות השועה ישמע הש"י אח"כ ויושיעם כי ערבים עליו דברי דודים ומתאוה לתפילתו. נ"ל והשם הטוב יכפר וכל דברינו בדרך אפשר. ויה"ר שלא יאמר פינו דבר שלא כרצונו:

שם בעזרו וכשמת אומרים וכו' יש להתבונן למה דוקא כשמת ובהיים חיותו למה לא יאמרו ונראה דבחיים חיותו אין נ"מ לדינא דק כשמת הדין הוא דהספדן אסור לו להרבות בשבח הנפטר מה שלא היה בו וכשם שנפרעין וכו'. ומשמיענו בכאן כשיודע הספדן שהיה בו מדה טובה דקביעות מקום רשאי לומר עליו עניי"ו חסיד מתלמידיו וכו':

בסמוך לביה"כ משא"כ אח"כ בכל הדרך הולך מיקרי ולפי"ז ר"ח אמר בדבנפיק יש חילוק בין סמוך לביה"כ בין הריחוק מביה"כ היינו בכל הדרך וע"ז אמר אביי לא אמרן דיש חילוק בין סמוך לרחוק אלא למיפק (וגירסת בדנפיק תצדק יותר לפי"ז) אבל למיעל (אי"ו בדעיי"ל) מצוה למירהט בכל הדרך ואין חילוק בין סמוך לרחוק והראיה שנאמר ונדעה נרדפה לדעת וכו' רצ"ל כיון שאנחנו נדע הליכתנו אל י"י הוא אע"פ שאינו ניכר לאחרים אעפ"כ נרדפה היינו מחוייבים לרוץ:

והנה י"ל עוד הא דר"ת בשם ריב"ל לא הביא לראיה הפסוק דאביי ונדעה וכו' רק הביא אחרי י"י ילכו וכו' י"ל בזה דה"פ דהנה ר"ז אמר מריש כי הוה חזינא לרבנן דקא רהטי לפרקא בשבתא אמינא קא מחליין וכו' כיון דשמענא להא דר"ת וכו' דכתיב אחרי י"י ילכו כאריה וכו' ופירושו כך הוא דר"ז ג"כ ידע מפסוקא דאביי ונדעה נרדפה וכו' ופירושו כך ונדעה כשנדע כולנו אז נרדפה וכו' היינו סמוך למצוה כשניכר לכל שהולך לדבר מצוה משא"כ בכל דרך שאינו ניכר הליכתו למצוה אין מצוה בריצה כיון דחזינא לרבנן דקא רהט וכו' היינו בכל הדרך אמינא קא מחליין וכו' כיון דשמענא להא דר"ת וכו' לעול"ם ירוץ אדם וכו' לעול"ם היינו אפילו ברחוק מן המצוה והראיה דכתיב אחרי י"י ילכו כאריה כמו שהאריה שואג מרחוק בטרם יבא אל הטרף כן אחרי י"י ילכו גם ברחוק ובא זה ולימד על פסוק ונדעה דפירושו כשהדבר הוא רק נודע אל הרץ בעצמו שהוא לדבר מצוה מצוה לרוץ והא דקאמר ונדעה לשון רבים היינו יודעים ורצים דעלמא ודו"ק. אמר ר"ז מריש כי הוה חזינא וכו' כיון דשמענא להא דר"ת וכו' אחרי י"י ילכו וכו'. הנה למה נאד מפסוקא דאביי ונדעה וכו' עיינ מ"ש בסמוך לפי דברי הא"ר ותבין: ועוד יש לפרש עפ"י דברי הטור בסי' צ' וצריך לרוץ ההולך לביה"כ ולכאורה לשון צרייך משמע חובב והנה אביי אמר לא אמרן וכו' אבל למיעל מצוה למרהט הנה למצוה קאמר ולא לחובה נ"ל דרבנו בעה"ט

מקום ותיבת אשר מרמו לבינה. וא"כ בין כך ובין כך הוא מתלמידיו של א"א והשם הטוב יכפר ויצילנו משגיאות:

ש"ס לא אמרין אלא למיפיק אבל למיעל מצוה למירהט האי ל"א אמרין ודאי הנכון כדברי מהרש"א והרי"ף ז"ל דהיינו שיוצא כדי למיעל אח"כ מצוה למירהט כי נחיצת היציאה בכדי למהר הביאה ואפשר לומר כי היכי דלא נימא דטעמא דר"ח שאוסר פסיעה גסה הוא מחמת מורא שמים שעמד לפני מ"ה וקיבל עול מלכותו עליו מחויב להתנהג בכבוד ומורא וא"כ לפי"ז כש"כ בהכנסו לבה"כ שמחויב לילך במתינות ומורא ור"ח רבותא קמ"ל לזה קאמר אביי דטעמא דר"ח שלא יהא נראה עליו כמשא והך טעמא לא שייך בכניסה ואדרבה מצוה למירהט ואפשר לומר עוד דהנה ודאי ר"ח שאמר היוצ"א משמע מדיוקא הא בכניסה שפיר דמי והנה אמר לא יפסיע פסיעה גסה משמע מדיוקא אבל למיעל יפסיע פסיעה גסה אבל לרוץ במרוצה אין נשמע לזה קאמר לא אמרן בדוק"א פסיעה גסה"ה אלא למיפק דייק ר"ח פסיעה גסה אבל למיעל מצוה למירהט. ממילא לענין הדיוק לא אמר ר"ח פסיעה גסה דייקא וקאי ל"א אמרין רק אפסיעה גסה והבן. אפשר לומר עוד דה"א דר"ח רבותא קמ"ל בהיוצא דנראה כמשא מכש"כ בהכנס ורהיט דנראה כעושה תפילתו קבע ורוצה למהר לגמור המשא אשר עליו לחוק לזה אמר לא אמרן וכו'. ועוד נראה לפרש עפ"י מ"ש המג"א סי' צ' בבה"כ עצמה ילך בנחת מפני המורא. ולפי"ז י"ל טעמא דר"ח ביציאה ג"כ משום הכין הוא וא"כ כש"כ בכניסה לזה אמר אביי לא אמרן וכו' דטעמא משום משא משא"כ בכניסה מצוה וכו' ועמ"ש עוד פי' נחמד עפ"י דברי הא"ר סי' צ' כתב שם דאין מצוה לרוץ בכל הדרך בלכתו לביה"כ דאינו ניכר עדיין שהולך לביה"כ רק רץ למחוז חפצו רק בהיותו סמוך לביה"כ דניכר שהולך לביה"כ או מצוה למירהט (זה הביא בשם) ואח"כ הביא בשם שכנה"ג בכל הדרך יש לו לרוץ עיי"ש. ולפי"ז יש לפרש דהנה ר"ח אמר היוצ"א מביה"כ וכו' היוצא לא מיקרי רק

קשיא ליה למה נאד מפסוקא דאביי ואי משום דמאביי אין מוכח דגם בשבת מצוה למירהט הנה גם מפסוק אחרי י"י ילכו זכו' אין מבואר שבת ע"כ ניחא ליה לרבינו דודאי גם ר"ז ידע מפסוקא דאביי אבל היה סובר ונדעה נרדפה וכו' הוא מדבר בעדינו שאנחנו נעשה כזאת נרדפה וכו' אבל אינו בחיוב בציוי מאת הש"י רק הוא כעין מילי דחסידי ע"כ אמר מדיש כי הוה חזינא לרבנן דקא רהטי לפרקא בשבתא אמינא קא מחליין רבנן שבתא כי הוא לאו מדברי קבלה אם תשיב משבת רגליך וכו' כי פי י"י דבר הוא ציוי מאת הש"י ואיך תדחה חומרתינו ממילי דחסידי לאו מד"ק ציווי מאת הש"י כיון דשמענא להא דר"ת וכו' לעולם ירוץ אדם וכו' בחיוב שנאמר אחרי י"י ילכו וכו' הוא ציווי ג"כ מאת הש"י ותבא עשה ותדחה ל"ת ודו"ק מזה שפט רבינו דחובה היא לרוץ דוקא ועי"ל דהנה אביי אמר לא אמרן אלא דנפיק אבל בדעייל מצוה למידהט וכתבנו לעיל לפי דברי המהרש"א והרי"ף ה"פ לא אמרן אלא היוצא לצאת בהחלט אבל היוצא כדי לעייל אח"כ מצוה למירהט והנה לפי"ז לא מיירי אביי כלל מענין הליכה לביה"כ מחדש ע"כ קאמר ר"ז דקא מחליין רבנן שבתא כיון דשמענא להא דר"ת לעולם ירוץ אדם וכו'. אפילו הליכה מחדש לדבר מצוה חובה הוא לרוץ והבן:

אנרא דפרקא רהט"א ולא דוחקא כי לא היה דוחק כ"כ בכל שבת בפרקא כי לא היו מתאספין כ"כ כמו בשבת כלה ועמ"ש"ל בהני ברכי דרבנן דשלהי מינייהו ותבין:

ש"מ אגרא דכלה דוחקא גם בזה הפירוש כמ"ש רש"י שלא היו הכל מבינין בודאי ולא אמר רהטא כי בשבת כלה שהיו מתאספין והיה זו מיוחד לדרשא היו מתאספין קודם ולא היו צריכין לרוץ:

ש"מ דשמעתא סברא כי אין כל אדם מכויין הלכה לאמיתה ומקבל שכר הסברא:

ש"מ שתיקותא כי אין כל אדם יודע לנחם כמ"ש [ב"ק לת.] מאי איח לן בהדי נחמתא דבבלאי ומקבל שכר השתיקה:

ש"מ צדקתא כי לפעמים היושב בתענית נקרא חוטא ובר ב"י רב דיתיב בתעניתא ליכול כלבא שירותיה ומקבל שכר הצדקה: **ש"מ** דלויי כי אין כל אדם יודע להספיד כראוי וכשם שנפרעין וכו' ומקבל שכר קולי קולות:

ש"מ דלויי כי אין כל אדם יודע להספיד בריקוד עם הכלה ובאמירת כלה נאה כי אין כל אדם בטוח בעצמו להיות דמיא בעיניו ככשורא ע"כ משמח רק את החתן בדברים בלבד ומקבל שכר:

כל המתפלל אחורי ביה"כ וכו' דקדוק תיבת כ"ל מאי מרבה ובפרט לפי מ"ש אביי לא אמרן וכו' הנה לא אכל אדם קאי דהמהדר פניו לביה"כ לית לן בה והנראה דמרבה כל המקומית דבבבל התפללו למערב ומיירי בקאי אחורי ביה"כ למזרח והה"ד במקום שמתפללין למזרח האיסור בעומד אחורי ביה"כ למערב וכיוצא במקום שמתפללין לשאר הרוחות ואודא לה קושיות הביח על הטוא"ח סי' צי מחו"ה ולא אחורי ביה"כ ועמ"ש עוד בדברי הבה"ט סימן צ' אות ה':

נקרא רש"ע יש להתבונן אם לא ידע האיסור שוגג הוא ולמה יכונה לרש"ע ובאם ידע האיסור ועובר ודאי כל העובר עדי"ח נקרא רשע וצ"ל דה"ק אפי' באינו יודע האיסור ואנחנו רואים שנודמן לו מקרה כזה שמתפלל אחורי ביה"כ מותר לקרותו רש"ע כי בודאי רשע הוא כי לולי שיש בידו שבט הרשע בענינים אחרים לא נודמנה לו להיות נראה ככופר ובוה ידוקדק נמי כ"ל המתפלל אפילו שוגג ועמ"ש בדברי תר"י דלדידהו ידוקדק אמרו נקרא רשע עמש"ש ועיין בפרמ"ג סי' צי באשל אות ט' אימתי שנקרא רשע אפשר פסול לעדות: **חלף** אליהו וכו' המהרש"א מתמה על הגירסא הלזו האיך ס"ד דאליהו יהרגוהו על החטא הוה ולפמ"ש בסמוך ניחא דודאי היה רשע בענינים אחרים:

חלף וכו' חזי"ה תיבת חזי"ה מיותר והנראה עפ"י מ"ש בתשובת הרמב"ם דדוקא כשעומד במקום מגולה אחורי ביה"כ אבל בתצר אחורי ביה"כ או שאר בנין שנסמך לכותל ביה"כ

שם לעולם יהא אדם זהיר וכו' דקדוק תיבת לעולים יפורש להלן אי"ה:

שהרי אליהו לא נענה רק וכו' אמר דרך שלילה ולא אמר דרך חיוב ונראה דלכאורה אין ראייה כלל מאליהו דהמעשה שהיה כך היה ואילו התפלל בפעם אחר היה גם כן נענה אך דמשמיענו הכתוב ויהי בעלו"ת המנחה והל"ל סתם ויהי בעלות העולה משמע דמשמיענו דשעת המנחה גרם וז"ש שהרי אליהו לא נענה אלא וכו' ג"ל: שם וענני שלא יאמרו מעשה כשפים מה

שייכות לדרוש זה לכאן דהנה אמר לעולים יהא אדם זהיר וכו' משמע בין בחול בין בשבת. והנה י"ל דאליהו בשבת היה (והוראת שעה היתה לדחות כמו דנדחה איסור במה וכיוצא) וא"כ אין ראייה רק למנחת שבת דאז הוא עת רצון משא"כ בחול זמן שליטת דינים ויש לחוש דביקור פנקס וז"ש הנה אמר ענני שלא יאמרו מעשה כשפים. ואי היה המעשה בשבת כ"ע ידעי דכשפים בשבת לא שלטו ובעל אוב יוכיח ג"ל:

שם ר' יוחנן אמר אף בתפילת ערבית שנאמר תכון תפילתי וכו' מנחת ערב רנב"י אמר אף תפלת שחרית כל הרואה משתומם דע"כ הני תנאי לא פליגי דמייתי ראייה מקראי וא"כ הרי כל הג' תפילות ומאי שיירו ועוד דהנה התוס' כתבו לעיל דע"כ ר"י ס"ל תפילת ערבית רשות וכאן ס"ל שיהיה בתפילת ערבית ועוד ראתי ר"י הוא מפסוק תכון תפילתי ושם מנחת ערב משמע מנחה בין הערביים והנראה אחר שנדקדק עוד בדברי ר"י קאמר אף בתפילת ערבית (בבי"ת) ורנב"י אמר תפילת שחרית (בלא בי"ת) וטעמא בעי וצ"ל דר"י קאי אתפילת מנחה דקאמר ר"ח לעיל מיני' שיהא זהיר בתפילת המנחה ואמר ע"ז ר"י שצריך להזהר גם בתפילת המנחה דערבית דהיינו בשכח להתפלל מנחה דמתפלל בערבית שתיים דה"א כיון דערבית גופיה רשות לא מיקרי כ"כ זמן תפילה לתשלומין קמ"ל דמחויב להזהר וז"ש אף בתפילת ערבית (בבי"ת) רצ"ל מנחה שמתפלל בערבית וראיתו נכונה מפסוק תכו"ן וכו' מנחת ערב מנחת דייקא ורנב"י אמר

הוא עומד ומתפלל שם אפילו אחוריו לביה"כ לית לן בה. והנה לא נודע לכאורה זו מגין לו ונראה דקדק מתיבת חזיה שהיה מגולה ג"ל: רש"י בד"ה אחורי ביה"כ כל פתחי ביה"כ היו במזרח וכו' ואחוריהם למזרח וכו'. לפי הגירסא שלפנינו ברש"י ס"ל לענין הדין כתוסי רק שבפירושים (מהסוגים) [מהסוגיא] הם מחולקים ולפני התוס' היתה גירסא אחרת ברש"י היא כתובה ברש"י שבר"ף: [ועיין במהרש"א שלפנינו הפירוש ממש כפירוש התוס' (המגיה)]

בא"ד הוא דר"ה מוקי לה אביי וכו' לכאורה לא נודע כוננתו ביתור לשון הזה. אך הוא דהנה לפי פירושו עיקר הקפידא שיתפלל לצד שהצבור מתפללין וא"כ כשעומד במערב אדרבא מחויב להדר פניו מביה"כ וז"ש והא דר"ה מוקי לה אביי בדלא מהדר וכו' רצ"ל מה שתולה אביי במחזור פניו הוא דוקא באופן דמיירי ביה ר"ה דהיינו כשעומד באחורי ביה"כ במזרח והבן ועוד יש לפרש כוננתו דלכאורה מדקאמר ר"ה כל המתפלל משמע אפילו המהדר לביה"כ וא"כ אביי מיפלג פליג עליה אבל א"א לומר כן דא"כ לא ה"ל למימר לא אמרן וכו' ע"כ הא דר"ה מוקי לה אביי וכו' והא דדייק ר"ה כ"ל המתפלל וכו' הוא כמש"ל:

תוס' בד"ה אחורי ביה"כ וכו' ואחוריהם למערב וכו' כבר כתבנו דאין כן ברש"י שלפנינו וגירסתים הנה היא כתובה ברש"י שבר"ף ועיין בדברי תר"י:

גמ' כיון שנצטרך אדם לבריות וכו' בשלמא לרנב"י יש שייכות סיפא לרישא משא"כ לפירוש הזה וי"ל דה"ק סביב רשעים יתהלכנן הרשעים מתפללין אחורי בה"כ ולא לצד שהצבור מתפללין כי להיותם רשעים אינם משימים אל לבם שמחויבים לבקש כל צרכיהם מהשי' ואינם משימים אל לבם כיון שנצטרך אדם לבריות. ועי"ל דה"ק המבקש צרכיו מהשי' מחויב להדר אפיה ומי שאינו מהדר אפיה נקרא רשע סביב רשעים יתהלכון משא"כ המבקש צרכיו מבן אדם משתנות פניו ובהית לאיסתכולי:

אחר הכל הולך אל מקום אחד ורשות ניתן כיון שהכל עפ"י הקדמות המקובלים המסורים (בידינו) ותבין סוד בן פרי"ת יוסף פרי"ת דייקא וג"כ משם פרי"ן ורבי"ן והנה משי"ה בעוה"ז בזיווג האישי הישראלי אשר כל מעשיו דוגמא עליונה ולצורך גבוה עושים בזיווגם סעודה גדולה בחי' בינה הניתן או מבחינתה להחתן הה"ח הן הן קולות ונהנים מהשלחן הוא פתור"א לרמו שכל מגמתינו בעניני הזיווגים הוא הכל צורך גבוה לא למלאות התאוה מעשי בהמה והנה אותן הנהנים מסעודת חתן מחויבים להראות ענין הסעודה מה הוא ומחויבים לשמחו סוד השמחה"ה הוא באם הבנים שמחה להוריד הה"ח להחתן משא"כ כשאינו משמחו אכל ושתה כפשוטו למלאות תאוותו וא"כ לפי דעתו אינו מאמין שכל ענינינו הוא צורך גבוה כנ"ל אי"כ הוא מזלזל בה' קולות שבירך בהן הקב"ה את ישראל והיינו שהנביא התנבא על טובת ישראל והשפעתם ג"כ בה' קולות שהוא ע"י השפעת הה"ח עליונים ומרומז הענין הנסתר ג"כ ברשיי בה' קולות שבירך בה"ן הקב"ה את ישראל עיין בזה הרקיע דף ו' קא מפרש הקב"ה ג"כ על בינה לפעמים. והנה לפי"ז שפיר תתבונן שבירך בהן הקב"ה (בינה) את ישראל (בנו בכורה) ותבין לפי"ז מה שמבואר באותיות דר"ע שברקיע שחקי"ם (מנין חת"ן) בו תניח אלף רבבות מחנות הממונים על שמחת חתן הנה שחקי"ם דייקא ששם שוחקין מן לצדיקים לצדידי וצדק זהבן מאד ע"כ התורה ניתנה ג"כ בה' קולות יום חתונתו כביכול וע"כ המשמח את החתן זוכה לתורה שניתנה בה' קולות הללו והתבונן מאד באלו הדברים זיה"ר שלא יאמר פיננו דבר שלא כרצונו והשם הטוב יכפר בעדינו :

שם ר' אבהו אמר כאילו הקריב תודיה תודיה מצד המלכות. והנה המשמח החתן להוריד הה"ח מאימא הוא תיקוני המלכות לעשותה כלי ע"י בעלה :

רנב"י אמר כאילו בנה אחית מחורבת ירושלים אחית דייקא אחית היא יונתי והוא בנה אותה לעשותה כבנין אוצר כביכול לקבל וכ"י :

כפשוטו אף תפילת שחרית (בלא בי"ת) וקאי אעצם תפילת שחרית בזמנה ושפיר שיירו ערבית גופה זהיא רשות נ"ל :
שם כ"ל הנהנה מסעודת זכר עפ"י פשוטו אומרו כ"ל לרבות אפילו אותן שלא הזמינום לסעודה ונודמנו לשם ונהנו מחויבין לשמחו נ"ל :

הנהגה מסעודת חתן ואינו משמחו עובר בה' קולות להתבונן במעט קט בדברי חכמים וחידותם מה ענין העברה ההוא שעובר כי לשון עובר לא יצדק רק כשנאמר בפסוק שיעשה כזאת והוא עובר ואינו עושה או בהיפך שמביאר שלא יעשה והוא עושה ובכאן האיך מרומז בפסוק שיעשה והנה רשיי ז"ל תיקן זה בפירושו מזלזל בה' קולות שבירך הקב"ה את ישראל הנה פירש עובר לשון מזלזל. וגם ביאר שבירך בהן הקב"ה וכ"י ורצ"ל שבאמת לא נאמר זה למצוה אבל כך הוא המדה מי שאינו משמח את החתן מזלזל בזה והנה צריך להתבונן איך הוא שע"י השמחה מורה שאינו מזלזל (כשאינו) וזכשאינו משמחו מזלזל הנה הט לחכמה אונ"ך ידוע שמחה היא בבחי' בינה אם הבנים שמחה והנה סעודת חתן נקרא סעודה גדולה (כמבואר בש"ע לענין תפילת המנחה) וסעודה גדולה רמו ג"כ לבינה משא"כ סעודה קטנה במלכות (עיין כ"ז בסי' מאורי אור) והנה ידוע ענין זיווג חתן וכלה הוא שהחתן מזדווג עם הכלה ומשפיע לה הה"ח מהמוחין הוא הטיפה סוד הלובר וידוע דהחתן העליון כביכול נשפעים לו הה"ח מאימא עילאה בינה הה"ח הכלולים ביסודה ע"כ נקי אימא נהר פרי"ת בגי' ה' פעמים קו"ל היינו כל קו"ל רמו לחסד והנה ה"ח ביסודה ה"פ קו"ל בגי' פרי"ת. והנה הה"פ קו"ל מתפשטים בהחתן הבן יקיר מחסד עם הוד ונכללים ביסוד ואח"כ נכללים במלכות עטרת היסוד ראש צדיק ונותנם לנ"י (הנה סעודה על השולחן דנקי פתורא יש לפרש פת"ר הם ה"ח בגי' פרי"ת ז"י יתירים רמו ל"ו התפשטות עד עטרת היסוד ומשם ניתנים לנ"י ע"כ נקי יסודה בית התור"ף ע"ה בגי' פתור"א וז"ש בגמ' שלחן ערכתי לפניו וכ"י והנה בסי' מאורי אור מפרש פתור"א באופן

דף ז' ע"א גמרא מנין שהקב"ה מתפלל וכו' גם זה לא נעלם מעיני כל משכיל שהוא מסתרי תורה וצורך הדועה זו להכניס בלב אמונת אומן שהתפילה פועלת להפוך מדין לרחמים ודי בזה הערה למבין:

מנין שהקב"ה מתפלל ענין התפילה נ"ל פירושו מלשון נפתולי אלקים נפתלתי נתחברתי וכו'. ולשון תפילה לפי זה פירושו חיבור שמחבר ומיחד ולפי זה תתבונן בכאן הקב"ה היינו ז"א ובענין שאנו מעלים מ"ג בתפילתינו ליחד ז"ן כן כביכול ז"א מעלה מ"ג ליחד א"א. וזה נקרא מתפלל מיחד ומחבר ותבין מ"ש מאי מצלי יה"ר מלפניי ולא לפניי שהוא מלכות רק מלפניי הוא בינה (כנודע מע"ח חילוף הנוסח מ"ה ליה"כ) ושם יתמשך הרצון העליון ועי"ז יכבשו רחמי את כעסו שיתמתקו בדינים ע"י השפעת המוחין דגדלות מרצון העליון והבן:

דף ז' ע"א וקמ"ל שלא תהא ברכת הדיוט קלה בעיניך דאי לא תימא הכי למה סיפר לנו ר"י בן אלישע המעשה הזאת וכי להורות לנו חשיבותו בעיני השיי השמיענו זאת הלא אין זה מדרך הצדיקים ומה שהנביאים היו מספרים ראיתי את י"י יושב וכו' הנביאים נצטוו בשליחות לישראל אלא ע"כ סיפר לנו להורות לנו איזה הלכה. והנה היא ההלכה להורות לנו שלא תהא ברכת וכו'. אבל אי קשיא הא קשיא למה לאשמועינן זאת ההלכה הלא נשמע לן מפסוקי גבואה כדאמר ר"א אר"ח במגלה דף ט"ו לעולם אל תהי ברכת הדיוט קלה בעיניך שהרי שני גדולי הדור ברכום ב' הדיוטות ונתקיימה בהן ואלו הן דוד ודניאל דוד דברכיה ארונה ככתוב ויאמר ארונה וכו' דניאל ברכיה דריוש דכתיב אלקך די אנת פלח וכו'. ונראה דאשמועינן שזכה לזה על שהיה משים א"ע כהדיוט על ד"ת כמ"ש בגמרא שבת דף י"ב שאני ר' ישמעאל בן אלישע שהיה משים א"ע כהדיוט על ד"ת:

מלמד שהראה הקב"ה למשה קשר של תפילין ידוע קשר של תפילין סוד לאה מדת ענייה והאיש משה ענו מאד:

שם כל אדם שיש בו יראה שמים דבריו נשמעין שנאמר סוף דבר הכל נשמע את האלהים ירא וכו' נ"מ אם רואה אדם שאין דבריו נשמעין יבין וישכיל בדעו ושכלו שאינו ירא שמים הנה יבין לבבו לירא את י"י: והנה הטעם לדבר הזה עפ"י השכל נ"ל. דהנה היראה הוא בחי' צמצום כנודע והדבור הוא בא ג"כ מבחי' צמצום סוד בוצינא דקרדינותא הוא מצמצם ומחתך את הקול לחלקים קטנים היינו אותיות הדיבור (הוא בא מן ה' אותיות מנצפ"ך אשר הם באים לגבול בסוף התבה סוד ה"ג והם גק' סו"ף דב"ר) וע"י החיתוך והצמצום לחלקים מקובלים הדברים בלב השומע משא"כ בזולת הצמצום של הדבור רק קול בלבד לא יקובל בלב השומע. ועתה אם עיני שכל לך תבין כל אדם שיש בו יראה שמים דוקא דבריו נשמעים הבן הדברים ותתפשט עמהם באורך ורחב וינעמו הדברים לחיכך מדבש ונופת צופים ותבין הראיה מהפסוק סו"ף דב"ר הכל נשמע:

שם אלא בשביל זה פירש"י שיברא זה ממילא לדעתו כיון שנברא זה שוב אין צורך לעולם וכעין כובר הכברה עד שימצא המרגליות משליך הצרורות:

שם שקול זה וכו' לדעתו הצורך הוא ג"כ לעולם. אבל העולם אין צורך להירא שמים ואין נגררין אחריו:

רבי שמעון בן עזאי וכו'. עיין בהגהת מהרי"ב ונ"ל דתיאר אותם בכאן רב"י להיות דשמותם הוא שמעון לשון סמיע"ה. והנה בכאן אנחנו עסוקים בהלכה הזאת כל מי שיש בו י"ש דבריו נשמעין אם לא יתארו אותם בשם רב"י שמעון היינו אדוני שמעון יהיה משמע ח"ו שדבריהם לא היו נשמעין ע"כ תאר אותם בכאן רבי שמעון: שם לצוות לזה היינו להיות לו לצוותא ונצרכים לו ונצולים בזכותו:

שם כל שידוע בחבירו וכו' עיין במהרש"א ונ"ל דכ"ש אם יודע שאינו רגיל ולא יתהוה ביניהם השלום מכ"ש שמחויב להחיות בשלום ורבותא קמ"ל אפילו להקדים:

הטוב שהוא יוצא מפי הקב"ה אפילו על תנאי אינו חוזר בו הבן הדבר:

אתיא דביה דביה נלמד הדבר בג"ש מכוחנת נגד מדת רחמים (והוא רחום יכפר עון) ושורש מדת רחמים ידוע הוא שאמר כל דבור שיצא מפי הקב"ה והבן:

ע"ב גמרא מיום שברא הקב"ה וכו' עד שבא אברהם וכו' ואף דניאל לא נענה אלא וכו' נשמע מזה דוכות גדול הוא אל האדם המוליד בשכלו דבר חדש וענין מחודש בתורה ומצות הלא תראה דניאל תלה בזכות אברהם שהמציא לקרא ארון ולא אמר למען אברהם שעמד בעשר נסיונות:

עד שבא אברהם וקראו ארון מפורש הדבר למשכילים בחכמה שמצא השער ליי כי השם אדי"ג הוא השער ליי כידוע. וגם עפ"י פשוטו אודיעך את אשר עם לבבי הבורא כל ב"ה וב"ש א"א לשום נברא להשיגו ולא מהותו רק ניכר לנבראים ע"י פעולותיו. והנה דבר שאינו מושג והוא בלי סוף ותכלית איזה שם יערכו לו ואמר החכם השוללת מן הבורא אמיתיות יותר מן המחייבות. אבל אף על פי כן צריכים אנחנו לכנותו בשמות וכינוים בכדי להיות לנו אחיזה בעבודתינו אליו ולהתבונן בגדולתו. והנה תתבונן בדברי המקובלים הראשונים כינוי האורות הנעלמים בשמות ידועים כגון חצצחותי וכיוצא בכדי להתפיס שכלינו להתבונן בדברים. ואח"כ תבוא בדברי מדרן האדיז"ל כינה האודות בשמות אחרים כגון עיבור יניקה מוחין ובודאי תתבונן שאין כל הדברים הללו נאמרים כ"א להתפיס השכל וכ"א כפי ציורו כן עשה אחיזה בדבריו להתבונן באלקות. וכן תמצא בדורותינו אלה דברי דבותינו הקדושים נאמרים בלבושים אחרים. ומענים נובע ממעין הבעש"ט ולה"ה והכל הולך אל מקום אחד הבן הדבר. ואם עיני שכל לך ותתבונן בדברינו תמצא טוב טעם בדברי חז"ל מיום שברא הקב"ה את עולמו לא היה אדם שדיבר באלקות בשם זה ארון עד שבא אברהם ופתח את השער בזה זכר תתבונן עד שבאת לאה ופתחה פתח הודיה ודי בזה למשכיל. ועוד יתבאר בסמוך:

וראית את אחורי וכו' מלמד שהראה הקב"ה למשה קשר של תפילין נשמע מזה דהקשר מחויב להיות באחוריים ממש לא לצדדים. ע"כ הביא זה הבה"ג:

כי חיורא כרבלתא דתרנגולא וכו' נ"ל התרנגול מבין זה כי נקרא גבר ע"ש גבריאל שר הדין והגבורה אשר מהגבורה הוא הזעם ע"כ התרנגול מדגיש:

רש"י בד"ה לצדיק לא טוב לא ציין תיבת ענו"ש להורות דתיבת ענו"ש עומד בפ"ע והי"פ גם ענוש את האדם. זה הדבר לא טוב הוא להצדיק דאי כפשוטו הנה פירושי גם ענוש לצדיק לא טוב. לא טוב לענוש את הצדיק. אבל בעל המאמר מ"אן בזה דא"כ גם ענו"ש צדיק הל"ל מאי לצדיק והבן בד"ה להודיע מדת דרכיו כגון מפני מה צדיק וטוב לו רשע ורע לו צדיק ורע לו רשע וטוב לו ע"כ. הנה מלבד שכל זה מיותר ברש"י שמבואר הוא בגמרא יקשה עוד ביותר שרש"י ז"ל שינה מהסדר הנשנה בגמרא ונראה כונתו דהנה לכאורה בלשון הגמרא נראה שהיה משה מתמיה על כל הדי חלקים הלא אין תימא רק על צדיק ורע לו רשע וטוב לו ע"כ פירש"י דה"ק דבשלמא אם היה תמיד צדיק ורע לו רשע וטוב לו גם זה אין תימא שכך הוא מדת דרכיו להנחיל לצדיק עולם הבא דוקא ולרשע עולם הזה על מצות קלילין שעשה משא"כ כשאנחנו רואים גם צדיק וטוב לו והנה תגדל התימא על צדיק ורע לו. וכן כשרואים רשע ורע לו תגדל התימא על רשע וטוב לו ע"כ שינה רש"י הסדר והבן:

גמרא כל דבור ודבור שיצא מפי הקב"ה לטובה וכו'. הנה לא אמרו סתם כל מה שאמר הקב"ה לטובה עיין התרגום איכה בפסוק מפי עליון לא תצא הרעות והטוב מפורש לשם כי הטוב יוצא מפי הקב"ה בעצמו משא"כ בהיפך נשמע הדבר ע"י בת קול. הנה לפי זה דקדקו דו"ל. דהנה בעבור זה לא תצא מפי עליון היפך הטוב כי דבר אלקיני יקום לעולם וא"א בחזרה והש"י אל רחום הוא. ורוצה בטובת יריאיו ממילא תתבונן

מזכירין את שם העצם הויה ב"ה אלא ע"י שם אד"נ רק בביהמ"ק מזכירין שם העצם. וי"ש דניאל ועתה (קעת בגולה שאני צריך לדבר ולבקש מהמלכים וכוונתי אליך) שמע אלקיניו אל תפילת עבדך (רצ"ל בעת שאני מתפלל ביחוד אליך) ואל תחונניו (רצ"ל אפילו בעת שאני מתחנן איזה דבר מהמלכים ג"ז שמע כי אליך כונתי) והאר פניך (התגלות פניך שם הויה ב"ה אור פני מלך) על מקדשך השמם (שא"א להזכיר בו שם הויה ב"ה קעת ותעשה זאת) למען אד"נ (למען אברהם שקראך אדון שהמציא הזכרת שמו ית' בנסתר גם בדבר איש אל רעהו הזכות הוה יעמוד לורעו לגלות הנסתר היינו התגלות השם הויה שם הנעלם י"י ימלך לעולם ועד הבן הדבר): שם אר"י משום רשב"י מנין שאין מרצין וכו' נהראוי היה להסמיך לכאן המאמר עד שבאת לאה ובפרט שהמאמר אי"ן מרצין כבר נזכר לעיל בשם ר' יוסי. אבל לדעתי הוא טעם למש"ל שאף דניאל לא נענה אלא בזכות אברהם הרי אמרו בגמרא יומא שאמר גבריאלי רבש"ע אם יהיו כל חכמי אוה"ע בכף מאזנים ודניאל איש חמודות בכף שניה מכריע את כולם ונענה בזכות זה כמ"ש ואני באתי בדבריך. אבל להיות שריצה עדיין בשעת כעס כביכול כי לא היה עדיין זמן הגאולה. וגם היה בעת שהשתחוו וכו' בימי נ"ג. ע"כ לא נענה אלא בזכות אברהם שקראו אדון וקיבל אדנותו ומסר נפשו ולא השתחוה לצלם נמרוד נ"ל:

שם עד שבאת לאה והודתו השבח הזה תתבונן הנה לאה היתה אשה ואמר דוד בן בנה שירה על שנבראו לה דדים במקום בינה ותתבונן מה שאמרו ויגש גחזי להדפ"ה מלמד שאחזה בהוד יפיה היינו בדדיה וכתב מהרש"א שזה הוד"ה שנבראו לה דדים במקום בינה וכתבנו שם סוד י"י ליריאיו כי אימא עילאה בינ"ה (עם) [עד] הו"ד איתפשטת. והנה באת לאה וגילתה הסוד הזה והודתו ודוקא בלידת יהודא שממנה יצא (הוד) [דוד] שאמר שירה ע"ז וה"ס המלכות נוק' ולזה הביא אח"כ רות שממנה יצא דוד שריווהו

דניאל לא נענה וכו' למען אברהם שקראך אדון יש להתבונן מה הזכות המופלג שקראו אדון ולא יתלה הזכות במי שהמציא לקרותו אלקים או אל וכיוצא והנראה על פי מ"ש בספרינו אגרא דכליה בפסוקי וירא אליו י"י באלוני וכו' וישא עיניו וירא והנה שלשה אנשים נצבים עליו וירא וירץ לקראתם מפתח האהל וישתחו ארצה. ויאמר אדני אם נא מצאתי חן בעיניך וכו' דיש להתבונן א' מהו וירא וירא בי"פ ב' מהו והנ"ה הו"ל וירא שלשה וכו' ג' היאך יצדק וירץ לקראתם מפתח האהל דתיבות מפתח האהל מיתרין. ד' ויאמר אדני דלדעת האומר דאמר כן לשכינה לא יצדק אח"כ יקח נא מעט וכו' ולמ"ד לגדול שבהן אמר אנחנו לא נדע למה לא דיבר לכולם ביחד בלשון רבים כמ"ש אח"כ ורחצו דגליכ"ם והשענו וכו'. ונראה דה"פ וירא אליו י"י וכו' וישא עיניו וירא (רצ"ל ראה ראייה אחת התגלות השכינה) והנה (באותה הרגע) שלשה אנשים נצבים עליו. וירא (ראה גם זה ולא ידע מה לעשות הנה הוצרך לדבר אל השכינה ובין כך ילכו האורחים מה עשה שיכל דבריו בחכמה) וירץ לקראתם מפתח האהל (רצ"ל עדיין עמד הפתח האהל לכבוד השכינה ועשה א"ע לנגד האורחים כאילו רץ לנגדם) ויאמר (בלשון דמשתמע לתרי אפי) אדני אם נא מצאתי חן בעיניך אל נא תעבור וכו' (הנה בעבור זה דיבר רק אל הגדול בכדי שיהיה בלשון צודק אל השכינה גם אל האורחים. וי"ש רש"י ובי' הלשונות בב"ר רצ"ל כי שניהם אמיתים) והנה המצאה הזאת א"א לעשות רק בשם (אדו"נ) [אדני] שהוא לשון אדון. והנה גם לכל איש מכובד קוראין אדון ע"כ ע"י שם זה אפשר אל האדם הדבוק בהש"י לדבר עם האדם ומחשבתו נוכח הש"י משא"כ בשאר שמות א"א לעשות זאת והנה דניאל היה בגולה בבית מלכים ושרים והיה מוכרח לדבר אליהם ולבקש מאתם טובת ישראל. אבל כונתו בבקשתו היה בנסתר אל הש"י והכל ע"י שם אד"נ שגילה אברהם. שבוה השם היה יכול לדבר אל המלכים ושרים בטוב מחשבתו אל הש"י. והנה אין

שאמר אליעזר עבד אברהם ברוך י"י אלקי אדוני וכו'. ומאי רבותיה דלשון הודאה. אך הודא"ה תצדק על רבות הטובה חוץ הצורך בהכרח ווי"ש שלאה אמרה בלשון הודאה על רבות הטובה שקיבלה יותר ממה שעלה על דעתה:

בד"ה ראו מה בין וכו' ע"ש העתיד קראה שמו כדאמרין לקמן שמה גרים עכ"ל. רוצה לתרץ ג"כ הקושיא הנ"ל הרי לאה לא היתה מהנביאות ע"כ תירץ מי"י יצא הדבר לקרות שמו כך כדי להודות על העתיד ושמה גרים אבל היא לא אמרה כלל דרך נבואה ועמש"ל הנלע"ד בזה:

גמרא רות"ה מאי רות"ה לא אמר כן אצל ראובן מאי ראובן רק ברות יקשה. הנה רות"ה היה שמה בגי' ומה ולמה לא שינו את שמה אחר שנתגיירה ע"כ לומר דשמה היה מורה לטובה ולדבר נחמד ומי"י יצא הדבר ועמש"ל בסמוך מענין רות"ה:

א"ת שמו"ת אלא שמות ידוע הכלל באל תקרי הפירוש הוא א"א לקרות כך אא"כ תקרא כך ונ"ל דבכאן ה"ק א"א לקרות שמו"ת דהאיך יצדק שם שמות דשממה הוא העדר ושממה ולא יפול בו לשון שימה ע"כ מוכרחני לקרוא ג"כ שמות דהיינו שהשיי קרא מבראשית למקום שעלה ברצונו שלא להיות ישוב קראו שממ"ה וזה הוא השימה דהיינו דע"י השם שממ"ה שמהו לשמה וזהו א"ת שמות אלא שמות והבן:

קשה תרבות רעה וכו' ג"מ למפיש עלה בדחמי שלא יבא לידי מדה זו:

קשה תרבות רעה וכו' יותר ממלחמות גוג ומגוג נ"ל בפירושו דהנה קשה איך קרא למעשה דאבשלום תרבות רעה הלא מלחמה גדולה היתה זה"ל לומר קשה מלחמה מתוך ביתו וכו'. ונ"ל דמיקרי רק תרבות רעה כיון שהיה מובטח שהשיי יעזרהו וכענין שהבטיחו הנביא מאז גם י"י העביר חטאתך לא תמות (רק שהוכרח לפרוע החוב שאמר לו השיי הנני מקים עליך רעה מתוך ביתך) וכענין שסיים במזמור ואתה י"י מגן בעדי וכו' לא

להקב"ה בשירות ותשבחות וסוד שם רות"ה ידוע סודו מילוי שם אדנ"י ועתה יגדל נא כ"ח אדנ"י (כ"ח היינו המילוי) כאשר דבר"ת בגי' רות"ה הבן הדבר ע"כ מישך שייך זה לכאן אצל אברהם שקראו להקב"ה אדנ"י:

ראובן אמרה לאה ראו מה בין בני וכו' הגם דיש טעם מפורש בפסוק לפי טעם המפורש לא ה"ל לקרותו רק לשון ראייה מהו בין ע"כ לטעם הלז כתב המהרש"א לא בדרך נבואה אמרה כן רק השיי זימן כן בפיה מטעם הנ"ל דהרי לאה לא היתה מן ז' נביאות דקחשיב בגמרא ונ"ל דשפיר י"ל דהיה דרך נבואה (ועיין בת"י שפירש כל שמות השבטים דרך נבואה. ומה דקחשיב בגמרא ז' נביאות היינו שנתנבאו נבואה שנצרכה לדורות כמו דקחשיב רק מ"ח נביאים והיו כפלים כיוצאי מצרים אבל לא קחשיב רק המתנבאים נבואה שנצרכה לדורות עיין ברש"י מס' מגילה ועיין בס' בע"מ) ובספרי אנר"א דכל"ה כתבתי הא דדרשו חז"ל שם ראובן והטעם מפורש בפסוק הוא משום דהוקשה להם מפני מה בכל שמות השבטים נאמר מקודם טעם הקריאה. ואח"כ קריאת השם משא"כ בדאובן נאמר מקודם ותקרא שמו ראובן ואח"כ כ"י אמר"ה וכו' ע"כ דרשו חז"ל. דע"כ טעם קריאת השם היה כמוס עמה טעם מה שיהיה לעתיד רק כיון שלא היתה מן הז' נביאות ולא הותר לה לגלות נבואה לדורות (הגם שהיתה נביאה לא הותר לנביא לגלות נבואתו אם אינו משולח מאת השיי לגלות כמ"ש רז"ל מתיבת לאמ"ד לך אמור) ע"כ ותקרא שמו ראובן (מטעם הכמוס עמה ראו מה בין בני זכר. כי אמרה לבני העולם כששאלו אותה מה טעם לשם ראובן אמרה) כי ראה י"י וכו'. ובזה יצדק יתור לשון בגמרא אמר"ה לא"ה ראו וכו' היינו שזה הטעם אמרה רק לעצמה:

רש"י בד"ה הפעם אודה וכו' לפי שראתה וכו' לכאורה למה הוצרך רש"י ז"ל לפרש זה בכאן. ונראה דקשה ליה דמצינו ג"כ מקודם לכן בתורה שנתנו שבח להשיי כענין

אמר מזמור עכ"ל רבים נתחבטו מהו הצורך בסיומא דמלתא. אמר שמא עבד וכו' הלא די בערוך המשל להבין הנמשל כפשוטו כיון שפרע שמח. אך הוא דבאמת אין המשל דומה לנמשל דהמשל הוא שכבר גבה הבע"ח את חובו וכאן בברחו ועדיין לא שב למלכותו לאו כגבוי דמי רק הבע"ח בא לגבות ע"כ המשל הוא כך דהנה יש לדקדק למה לו להמשיל בשטר חוב ולא סתם חוב. אך דבחוב לא היה המשל דומה לנמשל כנ"ל. אך הכונה הוא כך שיצ"א עלי"ו שט"ח קוד"ם שפרע"ו (לא אמר קודם שפרע רק קוד"ם שפרע"ו רצ"ל קודם שידע בודאי שפרע השט"ח הזה) היה עצב (כי הגם שהבע"ח נפרע ממנו אם לא החזיר לו השט"ח וכיוצא יוכל לטעון סטראי נינהו וכיוצא) לאחר שפרעו (שידע בודאי שהפרעון הוא בשביל החוב הזה) שמח (כ"ה בכאן בדוד כשאמר לו השי"ת הנני מקים עליך רעה מביתך) אמר שמא עבד או ממזר הוא דלא חייס עלי (רצ"ל דלא שפט בדעתו שיהיה הרעה מבני ביתו ממש מבניו כי לא עלה זה על דעתו שבנו ירדפנו רק שפט מבית"ך היינו עבד או ממזר שהולידו אחד מב"ב במקום אחר ולכ"ע לא יודע אם הוא מבני ביתו רק קמיה שמיא גליא) וחשב שבודאי כך יהיה כי כן הוא ענין אכזריות כזה שלא לחוס על מלך גדול כמוהו שייך לילוד עבד או ממזר. והנה אם באמת נפרע ממנו הקב"ה באופן כזה לא היה יודע אם כבר שילם החוב או לאו דלא היה יודע אם המתקומם עליו הוא מילידי ביתו או לאו והיה דואג עוד מן הפורענות שמא השט"ח עדיין בשלימות. כיון דחזא דאבשלום הוא שמח דזה ודאי מבית"ך מיקרי מש"ה אמר מזמור. ולפי"ו נוסחא דידן עיקרית ול"ג כס"א סתם ברא דרחים וכו' ודו"ק. ולפי פשוטו יש להתבונן דהאמר הזה הפוך מן הראשון קשה תרבות רעה יותר וכו' י"ל לפי פשוטו דסברת דוד היה מתחילה לשמוח ואמר מזמור (כסברת הס"א אמר סתם ברא וכו') אבל כשדארה שהיה מבקש את נפשו לשכב עם פלגשיו הבין שקשה הדבר יותר ממלחמת גוג ומגוג אמר י"י מה

אירא מדבבות עם וכו'. הנה הובטח ברוח הקודש שהשיי יעזרהו וא"כ לא מיקרי רק תרבות רעה ואעפ"כ קשה אפילו רק תרבות רעה בתוך הבית הגם שמובטח שלא יפעול כלום העומד לנגדו קשה יותר ממלחמת גוג מלחמת חוץ שנודע ג"כ שלא יצליח גוג ויהיה לחרפות שיש לנו הבטחות כלל מאלפים שנה מפי הנביאים ולא איכפת לנו כ"כ במלחמתו כיון שנודע לנו הדבר אשר סופו לחרפות. אבל תרבות רעה אפילו באופן כזה קשה הוא ומעתה תבין ענין ראיתם ז"ל דהנה בשני הפרשיות מבואר שבתכלית לא יצליחו בפ' גוג יושב בשמים ישחק וכו' או ידבר אלימו באפו ובחרונו יבהלמו וכו'. ובפ' אבשלום ואתה י"י מגן בעדי וכו' לא אירא וכו'. ואעפ"כ שאני פ' אבשלום מפרשת גוג שבפרשת אבשלום קודם שביאר התכלית הגדיל ענין המלחמה ואמר ה' מה רבו צרי וכו' משא"כ במלחמת גוג תיכף התחלת סידורו קודם שביאר התכלית הקטין תיכף הענין באמרו למה רגשו גוים וכו' כיון שיושב בשמים ישחק. ובוה תבין דברי רש"י בדה"ל למה רגשו אלמא דבר קל הוא בעיניו משמע דלמד מפשטיה דקרא והנה בגמ' קאמר ואילו מה רבו צרי לא כתיב משמע דנשמע מדלא כתיב מה רבו צרי אך דהנה הל"ל בגמ' בקיצור ואילו גבי מלחמת גוג לא כתיב מה רבו צרי. והנה האריך ואמר כתיב למה רגשו גוים ולאמריס יהגו דיק ואלו מה רבו צרי לא כתיב להורות על מ"ש דבאמת נשמע מדקאמר למה רגשו גוים וכו' משמע שדבר קל הוא בעיניו. אך הנה גם בכאן לא היה מתירא כאשר סיים מאמרו לא איר"א וכו' אך אעפ"כ הגדיל הענין בהתחלתו מ"ה רבו צרי משא"כ בפ' גוג לא כתיב בהתחלה קודם למה רגשו איוה הפלגת הענין ולמ"ה רגשו הוא התחלת הסיפור ולא הגדיל הענין כיון שנודע התכלית והבן

שם מלה"ד וכו' לאחר שפרעו שמח אף כן דוד וכו' אמר שמא עבד או ממזר הוא דלא חייס עלי כיון דחזא דאבשלום הוא שמח (ס"א אמר סתם ברא רחים על אבא) מש"ה

שם ל"ק הא במילי דידיה הא במילי דשמיא לדרכינו צריך לפרש לעולם ר"י מיירי ברע לשמים והא דיש לו צרים היינו במילי דידי בעניני מו"מ וכיוצא כדרך כל הארץ אבל הוא אינו חוטא נגדם ור' דוסתאי מיירי במילי דשמיא היינו שהוא לבריות במילי דשמיא היינו שעושה להם חמס וגזל אשר נצטוה מן השמים לבלתי עשות.

והנה הקשה הר"ף בע"י לפי התירוץ בגמ' מהו זה שאמר לעיל ואם לחשך וכו'. אמור לו מי שלבו נקפו אומר כן למה גרר בעדו את הדרך הרי אפשר לומר אל תתחר במרעים כפשוטו רק שאינם רעים לבריות ולדרכינו יונח מדקרי להו מרעים משמע מרעין לאחרים ועושי עולה משמע שלא כתורה דזה נקרא עול והבן:

שם ואיב"א הא והא במילי דשמיא רצ"ל רע לבריות שלא כתורה בגזל וחמס זכיוצא.

שם הא ברשע שהשעה משחקת וכו' ול"ק נמי לוקמי לעיל אל תתחר בשעה משחקת דסתם אמר אל תתחר במרעים משמע אפילו אינה משחקת השעה:

שם הא בצדיק שאינו גמור ג"כ א"א לאוקמי אל תתחר בצדיק שא"ג מדקאמר לדוד אל תתחר וכו' משמע אפילו צדיק גמור כדוד לא יתחר.

שם ואיב"א שעה משחקת לו שאני רצ"ל לא כמו שחילקנו לעיל רק ברע לבריות בין שהיא רע לבריות כפשוטו בדבר שאין מוציאין בדינים עפ"י התורה בין שהוא רע לבריות בעניני התורה בגזל וחמס אין חילוק ביניהם רק החילוק הוא בין שעה משחקת ואינה משחקת והבן כל הענין ועפ"י יתורצו כמה דקדוקים:

שם כל הקובע וכו' אויביו נופלין וכו' כאשר תתבונן בענין קביעות מקום תבין למה אויביו נופלין תחתיו:

רש"י בד"ה ושמתי מקום סיפא דקרא ולא יוסיפו וכו' נ"ל כונתו כי היכי דלא

רבו צרי וכו' ומיהו לפימש"ל לק"מ והבן: **שם** מותר להתגרות ברשעים בעוה"ז. הנה יש לדקדק לפי"ז מ"ש לעיל בריב"ל דלא הניחו לו ללטייה לההיא צדוקי ואין לך רשע גדול ממנו ובכאן התיר אפילו גירוי ובודאי בכלל גירוי גם קללה. והנראה כאשר נדייק תיבת בעוה"ז דאין לו ביאור וכי ס"ד להתגרות בעוה"ב ושם אין קנאה ותחרות וכפועל אדם ישולם לו מאת הממונים בגזירת היוצר ע"כ נראה בפירוש ברשעים בעוה"ז היינו כשהם רשעים בעניני עוה"ז היינו רעים לבריות והוא צדוקי הוה מצער רק בקראי והוה רק רע לשמים משא"כ ברע לשמים אין להתגרות בו זה מה שנ"ל ועי"ז יובנו כמה דקדוקים בשיטה.

שם שנאמר עוזבי תורה יהללו רשע ושומרי תורה יתגרו במ לפי פשוטו בגמ' לא תצדק כ"כ הראיה דהנה התחיל בלשון יחיד יהללו רשע היינו רשע אחד וסיים יתגרו ב"ם ע"כ לומר דקאי על העוזבי תורה אשר יהללו את הרשע אזי השומרי תורה יתגרו בהמתהללים ההם וא"כ לא נשמע כלל להתגרות ברשע וא"ת כיון שהם עוזבי תורה הנה הם רשעים א"כ מה נ"מ בהילולים לרשע. יאמר סתם שומרי תורה יתגרו בעוזבי תורה ולפמ"ש יונח דלא קאמר להתגרות רק ברעים לבריות לא ברעים לשמים ע"כ השומר תורה לא יתגרו בהעוזבי תורה כי הם רק רעים לשמים רק כאשר יהללו את הרשע הנה הם רעים לבריות כי יחזקו ידי הרשע המרשיע לבריות וירשעו יותר. הנה גם הם נקראים רעים לבריות. ואז יתגרו במ השומרי תורה ודוק:

שם ואם לחשך אדם וכו' במרע"ם וכו' עושי עולה לפמ"ש הפירוש הוא מרעים שעושין רעות לאחרים וכן עושי עולה:

שם איני והארי אם ראית וכו' ולא עוד אלא שרואה בצריו לפי פשוטו בגמ' הנך ולא עו"ד מיותרין בקושיא ולדרכינו יונח דהיה אפשר לומר דמיירי ר"י ברע לשמים אך מדקאמר שרואה בצריו ומדיש לו צרים ע"כ שהוא גזולם וחומסם והוא רע לבריות:

בפ"ע אתפלל בעת רצון בר"ב חסר"ך וי"ל עוד שהכל נשמע מתיבת ואני מדקאמר גם כשאני בעצמי אתפלל ל"ך בע"ר ומאי רבותיה כשהוא בפ"ע ע"כ ע"ת רצו"ן הכונה תפילת צבור ומתפאר שהוא מתפלל בפ"ע ג"כ בע"ר הלזה:

שם מהבא כה אמר י"י בעת רצון עניתיד. נ"ל מדקאמר בסיפא דקרא ובי"ום ישועה עזרתיד משמע דהע"ת דקאמר הוא ע"ת מעותת היום שאינו יום שלם כמו יה"כ ועש"ית ומדקאמר בדישא עניתיד ולא עזרתיד כמו בסיפא משמע עניית התפילה משמע שהוא זמן תפילה. והנה לא קאמר סתם בעת תפילתך עניתיד משמע דגם בזמן התפילה יש עת של רצון ויש עת וכו' ע"כ הוא תפילת צבור וקאמר לשון יחיד עניתיד משמע גם לך יחיד אענה בזמן רצון דתפילת צבור ומה שני"ל ברמו ע"ת הוא בגי' יה"י אור ויה"י אור"ר הוא ע"ת רצו"ן אור היום וגם בע"ת מנין התיבות שיש בפרשיות התפילין ובפ"י ציצית שזמן המצות הללו בהאיד היום ומה שני"ל עוד ע"ת רצו"ן בגי' תפליה בצבור עם הכולל דצ"ל כשיכול עצמו עמהם אפילו לא יתפלל עמהם יושלם מספר ע"ת רצו"ן והבן:

שם מהכא הן אל כביד לא ימאס כך נאמר בפסוק הן אל כביד ולא ימאס כביד א"כ יש לפרש ה"ן בלשון יוני אחת אפילו כשאתה ה"ן ביחיד אל כביד חשוב לפני הש"י כמו כביד היינו צבור ולא ימאס כביד רצ"ל אפילו בהיותך יחידי חשוב לפני הש"י כצבור ולא ימאס את הצבור. והנה קשה ל"ל למימד ולי"א ימא"ס כבי"ר הל"ל סתם ולא ימא"ס ממילא נשמע כיון דגם היחיד חשוב כצבור ממילא הצבור ודאי חשובים ע"כ להודות כשתהי' תפילת היחיד בזמן כבי"ר צבור:

שם וכתוב פדה וכו' דמפסוק דאיוב לחוד היא רק אינו ממאס להיות כביכול עליו למשא כענין העתרתם עלי דבריהם וכענין נתנה עלי בקולה וכו' אבל שתקובל התפילה ותעשה פירות לא נשמע ושמעינן לה מפסוק פדה בשלום נפשי מקרב לי ממלחמות הבאות עלי

נטעה דשמע לה מן ושכ"ן תחתיו היינו השכנים רעים של ישראל יהיו תחתיו כמ"ש המהרש"א דאי כן כונת הגמ' א"כ א"צ לגרוס הסיפא בגמ'. ומהו שרמי רבינא אח"כ:

גמ' גדולה שימושה של תורה עיין מה שדמזנו בפתיחת דברינו במשנה. והנה אציגה נא עמך מה ששמעתי מכבוד אדמ"ן הרב הקדוש מהרמ"מ וצוק"ל הטעם לזה דהנה על המצוה שאדם עושה בעוה"ז בגשמיות זוכה לעשותה לעוה"ב ברוחניות (והוא הוא שכרו הנצחיי תענוג המידי שכר מצוה מצוה נ"ל) והנה רבינו הקדוש אמר בפטירתו. שמשוני בחיי הם ישמשוני במותי. הנה נשמע מי ששימש ת"ח בחייו. זוכה לשמשו במותו. והנה מהו השימוש במותו הוא כמו שבחיים בעוה"ז המציא לו המשמש הענינים הצריכים לחיותו כגון מאכל ומשתה כמו כן בג"ע. הנה חיי הנשמות ומוזנם הוא מה שנשפע להם וזו השכינה והנה המשמש הוא הממציא והנה נשפע להמשמש הזיו מקודם להמציא לת"ח (ואוסיף נופך דרוחניות אין נעתק ממקום למקום רק מתרבה וא"כ נשאר הזיו גם ביד המשמש והבן) והוא לקחו קודם להת"ח א"כ גדולה שימושה וכו' יותר וכו' זה תמצית מה ששמעתי מפה קדוש כבוד אדמ"ן וצוק"ל:

רש"י בד"ה לא יכילנא תש כחי מהיכן שמע זה דילמא לא יכילנא מטדרת הלימוד וכיוצא אפשר דס"ל דודאי הוקשה לו מהא דאבא בנימין אין תפילתו ש"ל אדם נשמעת וכו'. והנה ע"ז אין שום תירוץ מטרדה וכיוצא דק דייק מדקאמר אבא בנימין תפילתו ש"ל אד"ם היינו כשהוא בכחו משא"כ בתש כח:

דף ח' ע"א גמ' מ"ד ואני תפילתי לך י"י עת רצון [אימתי עת רצון] בשעה שהצבור מתפללין. הנה האיך נרמו בכאן צבור דילמא ע"ר אחד. ונדאה מדמסיים אלקי"ם ברב חסר"ך הנה אלקי"ם דין ואיך יצדק ברב חסר"ך אך הוא גם שם אלקי"ם בר"ב היינו ע"י הרבים בהתפללם יומשך שיהי' חסר"ך והנה האיך נשמע שגם תפילת היחיד נשמעת בזמן תפילת צבור הוא מדקאמר ואני משמע גם כשאני

לביה"כ ליחד השכן הקרוב הנה בהעדר היחוד ח"ו מעורר ח"ו השכ"ן ר"ע כי לא נתמלאה צור וכו'. הנה הגורם לזה נקרא בשמו ח"ו שכן ר"ע והגורם חיבור שכ"ן עם שכינה או בקליפה זה לעומת זה נשת"ה גבורתם היינו גבורת אנשים והבן בין והתבונן והרחק משכן רע וטוב שכן קרוב :

שם הנוגעים בנחלה וכו' עמש"ל בענין קביעות מקום לתפילה כי התפילה שתעלה דוקא דרך שער השמים ממקום המתפלל עד נוכח ביהמ"ק ומשם באור חזור יושפע שפע קדושת א"י למקום המתפלל וא"כ נתקדש המקום בקדושת הארץ ונקרא נחלה ממש ע"כ עתידין בתי כנסיות ובתי מדרשות שיקבעו בא"י כי הם כבר א"י ממש דק שלא נקבעו עדיין ולעתידין ב"ב יקבעו וכעין זה כתב המורה"ש"א והנה תתבונן עוד עפ"י מ"ש בסמוך. נחליה בגי' הוי"ו בא"דנ' הוי"ו בהיכ"ל והנה אמר שכיני הרעים הנוגעים בדבר הנחל"ה שגרמו ח"ו פירוד בין וכו' אשר הנחלתי את עמי וכו' להיותם הם יכולים עשות והבן :

דף ח' ע"א כל מי שיש לו בה"כ בעירו וכו' שנאמר וכו' הנוגעים בנחלה וכו'. להתבונן היכי משמע דבבה"כ משתעי (עיי' בקונטרס) ונדאה דכתיב בנבואת בלעם מה טובו אהליך יעקב וכו' כנהלים נטיו וג"כ דרשו חז"ל שכל הברכות של בלעם חזרו להיפך רק הברכות של בתי כנסיות וב"מ לא חזרו ותמוכים לעד לעולם לזרע ישראל. כנחלה שאין לה הפסק. וזה שרמזו בלעם כנחלים נטיו ומדקאמר הנביא הנוגעים בנחלה הכונה על בתי כנסיות. נ"ל :

שם שגורם גלות וכו' מדה כנ"מ בהעדר היחוד היא הגלות ולא נתמלאה צור וכו' .

לו ולבניו כי הוא ג"כ גרם לאם ולבניה. והנה הבנים לא נרמזו בפסוק ואפשר נרמזו ואת בית יהודה וכו'. והנה אמר בלשון נותשם עפימש"ל שכ"ן עם שכינה בגי' שנת"ה. ובקליפה נשת"ה גבורתם ותבין בהגורם ח"ו

ואי מהאי פסוקא לחוד הו"א בהיפך כמ"ש בגמ' במעשה דגזודו תענית על הגשמים [ונענו] קודם התענית והתפילה ואמרו שאין זה מעליותא כי נראה שהש"י כביכול מואס בתפילתן ואינו דוצה לשמוע ונותן להם משאלותם טרם יהפילו וא"כ הא גם כאן להיות שברבים היו הש"י פדה מקרב למלאות משאלותיו לבל ידבה ויפצור כי כביכול עליו למשא הפצרת הבקשה לזה נשמע מהפסוק דאיוב שאין הקב"ה ממאס נ"ל :

שם פדה בשלום נפש"י תפלתי כענין ואשפוך את נפש"י כי ברבי"ם היו עמד"י אמר ברבי"ם ולא דבי"ם דצ"ל בזמן תפילת הרבים היו אז עמד"י ולא עמ"י ממש רק עמד"י בשוה לי שגם הם התפללו אז כל הפירושים הללו לפירש"י והרי"ף יש לו שיטה אחרת בזה ויבואר אי"ה במקומו :

שם כל העוסק בתורה וג"ח ומתפלל וכו' הנה תפילה היא עבודה שבלב א"כ הם ג' דברים שהעולם עומד עליהם והנה סיבת הגלות הוא דמיון חורבן עולם כי ישראל עיקר מציאות עולם בשבילים נברא העולם וכיון שישראל בגלות חורבן עיקר העולם ובודאי הוא בסיבת העדר העמודים אשר העולם נכון עליהם וזה שעסק בג' העמודים אז הוא פדיה לישראל להעמידם על מכונם ויציבא מלתא להמשכת הג' קוין לכניי וצאי לך בעקבי הצאן אברהם יצחק ויעקב והבן :

שם כאילו פדאני לי ולבני זכר תיבת ל"י מיותר כיון שאמר פדאני וגם מהיכא נפקא מקרא הבני"ם אך דודאי לא יצדק לומר עליו ית' לשון פדיה אך מחמת שבצרת הבנים כביכול לו צר מיקרי פדיה גם לו ממילא מדכתיב פדה בשלום נפשי הכונה על הבנים ואמר פדאני ומסיים בפירוש היינו ל"י ולבני להורות דאליו ית' ג"כ יכונה הפדיה מחמת שאינו זו מהבנים בכל זמן גלותם בכל המלכויות :

שם נק' שכ"ן ר"ע אם עיני שכל לך תבין מי הוא שכ"ן קרוב לבי"ת הכנסית והוא דרגא דטו"ב טו"ב שכ"ן קרוב ומי שאינו נכנס

רק לשטף מים וכו' לזה פירשני שהיה קרקע של בכל מצולות מים וכו' ויצדק ביותר לפי פשוטו רק לשטף מים וכו' דלכולהו אמוראי צריכין להוציא הקרא מפשטיה דאינו מים ממש רק דרך משל. משא"כ למר זוטרא מים ממש ע"כ אמרו במערבא דעדיפא מכולהו וכדומה שכי"ה בס' סמ"ח:

תתק"ג מיני וכו' מנין תוצאות ז' פעמים הוי' הוא האלהים בגי' תתק"ג והוא בסגולה לבטל החולאים עיין בפע"ח שער בין המצרים הנה חוץ נשיקה בגי' תתק"ב מנין בור"א דפוא"ת:

גמ' במילי דבי כנישתא הנה ביקש מידו לומר לומר לו מעליותא דבי כנישתא והוא השיב לו אדרבא דשעריים המצוינים טובים יותר מביה"כ ויש לפרש דה"ק במילי דבי כנישתא מאותן הבתי כנסיות שמתהוים ע"י המילים דהיינו הד"ת שמדברים ששמע שישנם עיני ד"ת בעסוק האדם בהם מתהוה המקום ההוא לקדושת ביה"כ ולא זכר השמועה היטב ושאל לרפרם והשיב לו שערים המצוינים בהלכה. ועוד יתבאר:

שם מ"ד אוהב י"י שעדי ציון מכל זכו'. כפשוטו א"א לומר דא"צ להשמיענו דהש"י אוהב שערי ציון מכל שארי העירות ומי לא ידע בכל אלה:

רש"י ברה"ה המצוינים ציון ואסיפת צבור נ"ל שפי' כן דהנה קשה אומדו יותר מבתי מדרשות מה הם הבתי מדרשות ע"כ מה שלומדים בהם תורה א"כ הרי הם מצוינים בהלכה ע"כ פי' דבתי מדרשות הכונה שלומדים בהם אבל אין קובעים לשם לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא. אבל המצוינים בהלכה היינו מקום קביעות הלימוד אליבא דהלכתא והנה איך נרמז זה בתיבות שערי ציון ע"כ פירש דלהיות במקום קביעות הלכות שם מתאספין תמיד כי כל הבא לבקש דבר י"י זו הלכה יבא לדרוש את פי הלומד לשם כי הכל צריכין למרי דחיטי ע"כ נק' אותם המקומות ציון כמו מקום המצוין ומסוים אשר כ"א יש לו סימן בו לפנות אליו וז"ש ציון ואסיפת צבור ואין הכוונה דוקא כשעוסקין לשם תורה בצבור

ענין אחר ואמד הנני גותשים וכו' הש"י יאר עינינו בתודתו:

רש"י ברה"ה מקדמי ומחשכי כלומר מאריכין בביה"כ דודאי א"א לומר כפשוטו שהולכין לביה"כ בבקר ובערב והנה משמע שנתחדש לו איזה דבר חדש וכי הוא ס"ד דאינם הולכין לביה"כ אלא ע"כ שנתחדש לו ידיעה שעומדין בבקר השכם להאריך בביה"כ וכן בערב והנה הקושיא מפורסמת דהקושיא במקומה עומדת על האדמ"ה כתיב רק הוא כמש"ל דביה"כ יש בו קדושת א"י וא"כ הוא על האדמ"ה ממש וכשמאריכין לשם יאריכו ימיהם והבן:

גמ' ב' פתחים ס"ד רצ"ל לא יצדק לשון ב' פתחים והו"ל בשני פתחים או לביה"כ נ"ל:

רש"י ברה"ה לעת מצוא זו ביה"כ וכו' לפי שהיתה קרקע של בכל מצולות מים וכו' הנה בכמה מקומות פירשני שבתי כסאות שלהם היו בשדה ולא פי' הטעם כמו בכאן והנראה כוונתו דהנה לכולהו אמוראי צריך להבין מהו סוף הפסוק רק לשטף מים וכו'. ודנה למ"ד לעת מצוא זו אשה יצדק רק לשטף מים וכו' שלא תזדמן לו אשה רעה ותיגרא בביתה והאי תיגרא דמיא לבידקא דמיא. ולמ"ד זו תורה יצדק ג"כ רק לשטף מים וכו' כי באם לא יסיק שמעתתא אליבא דהלכתא יבא לידי מחלוקת. וגם החכמים כינו הדברים שהן שלא כהלכתא בשם מים באמרם ותגלו למקום מים הרעים וישתו התלמידים וכו' ולמ"ד זו מיתה יצדק רק לשטף מים וכו' היינו מים רבים היינו עיני מיתות קשות אשר המה רבים מנין תוצאות ודיקא בשם מים רבים כי הקשה שבכולן הוא כפיטורי בפי ושט הנצרכת למים רבים היינו אוקיינוס שאינו מקבל ברזל ורצ"ל שלא יגיע אליו ח"ו כדוגמת הענין הנעשה במים רבים וע"כ הביא בגמ' כל הענין. ולמ"ד זו קבורה יצדק ג"כ מה שהביאו בגמ' עד זיבולא בתרייתא שלמא זהו רק לשטף מים וכו' כנ"ל דהאי תיגרא וכו' ולמר זוטרא זו ביה"כ לכאורה אינו מובן

מקומה הרמתה. והנה קביעות מקום בבה"כ וביהמ"ד סגולה לזה להיות שמכאן הרגילות לעליית התפילה ותתורה בכ"י נעשה מכאן מסילה ישרה והדיבורים היוצאים מכאן כבר הם מעולים בלי מעכב וז"ש לימא לן מר מהג"י מיל"י מעליות"א וכו' במילי דבי כנישתא והוא השיב לו דבר חדש אהב י"י שערי ציון וכו' וז"ש אין לו להקב"ה בעולמו היינו שיהיה המקום פנוי מכל וכל ותהיה מכאן מסילה לאלקינו ונשגב י"י לבדו כ"ו אין לו להקב"ה כביכול בזה"ז כי האויר מלא מן הקליפות אלא ד"א של הלכה הם המפנים המקום מכל צר ומקטרג:

ואומר ד' אמרית דייקא הנה כפשוטו כי מקום האדם הוא ד' אמות וגם יש לפדש היינו ד' אותיות של הלכ"ה בגי' ס' ששים המה מלכות ס' מסכתות והם שמידה מעולה להגן מן המזיקין כענין מטתו שלשלמה ששים גבורים סביב לה:

מיום שחרב ביהמ"ק אין לו להקב"ה בעולמו אלא ד' אמות של הלכה בלבד כבר נכתב בקונטרס זעת לחדשא מילין דהנה בזמן שבהמ"ק היה קיים. הנה בבית שני הגדילו והרחיבו את המזבח (קרא אשכחו ודרשו כנודע) והיה מקום המערכה כ"ד אמות על כ"ד אמות. א"כ היה ס"ה תקע"ו אמות מנין הבריתות שנכתרו על התורה ה"ס היחוד יסוד מלכות בגי' תקע"ו. והנה ד' אמות שהאדם עוסק בהם בתורה ד' אמות דייקא דכפחות מן ד' על ד' לא נקרא בית לענין מזוזה ובתי ערי חומה ועורכי המלחמה. א"כ ד' על ד' הוא הנקרא בי"ת והנה ד' על ד' יש בהם תקע"ו טפחים לרמו היחוד ע"י התורה אפילו אינו להלכה. והנה בזמן שבית המקדש היה קיים הנה נעשה היחוד ע"י התורה וע"י העבודה שיעור המזבח כנ"ל וכשחרב ביהמ"ק. הנה התורה תעמד גם במקום העבודה כשלומד"ן הלכות הקרבנות הוא כמו הקרבנות. ח"ש מיום שחרב ביהמ"ק אין לו להקב"ה בעולמו אלא ד' אמות של הלכה בלבד כי בזמן הביהמ"ק היו התורה והעבודה הגורמים והן היום מקום ד' על ד' של

דלא יצדק אח"כ דברי אב"י והא דר' אמי ור' אסי והנלע"ד כתבתי וגם ד' אמות של הלכה א"א להתאסף בדי' אמות עם ר"ב:

גמ' מיום שחרב ביהמ"ק וכו' כי בביהמ"ק היו מיחדין כל היחודים ע"י עבודת הקרבנות. וגם הקליפות היו מרחיקין מן הקדושה והיו נותנים להם חלקם מענן המערכה לכל יתאחזו בקדושה. וכשנתבטלה העבודה בעוה"ר עיקר היחוד העליון ע"י הסדת הקושיות (היינו הקליפות) מהלכה (היינו הכלה) ונעשה היחוד בכיון הלכה לאמיתה ואפשר הכוונה ד' אמות דייקא כי מקום ההלכה (היינו הכלה) נגד ד"ס נהי"ם כנודע והמ"י וזה ידויק אומרם הלכ"ה בלבד היינו שתהי' ההלכה בלבד לכל יתאחזו וכו'. אחר כתבי זה מצאתי בליקוטי ש"ס להאר"ז בכת"י אין לו להקב"ה בעולמו וכו' פי' כי הלא אחר ששחרב הבית חזרה המלכות אב"א במקומה הראשון בה"ס הזכר תנה"י (נ"ל שצ"ל בד"ס הזכר נהי"ם ובאפשר תנה"י והמ"י כי מת"ת לוקחת שלישי) וזהו אין לו להקב"ה שהוא המלכות אלא אותן הד' אמות ומה הטעם אסור לילך אחורי אשה בתוך ד"א כי שם מקומה ותופסת אורתיה שיעור ד"א עכ"ל והנאני שכמעט כונתי לדעת הקדוש והבין הרמו בי"ת המקד"ש בגי' בדי' אמות של הלכה והוא בגי' עשרה פעמים אלקים ע"ה להמתיק שיעור קומת הדין והוא עם הכולל להיכלל בחסד:

עוד אדברה נא בענין אין לו להקב"ה בעולמו אלא ד"א של הלכה בלבד נראה דהנה התפילה היוצאת מפי האדם מוכרחת לילך עד שער השמים נוכח המקדש כנודע והנה כל חלל העולם מלא מן המזיקין והקליפות כמ"ש אינהו נפישו מינן וקיימי עלן וכו' והנה התפילה ההולכת כמה מעכבים יש לה שמקטרגים עליה שלא להניחה ותפילת הצדיקים שא"א להם לקטרג עליהם אזי בורחין מתפילתם המזיקין וכורתין אותם מן המקום ההוא ע"כ הצדיקים הללו נקראים מחצדי חקלא שקוצרין את השדה ומנקין אותה ועושין מקום פנוי מסילה ישרה להליכת התפילה אל

אבנו של בנימין הרמוז למ"ג דנוק' אשר זה הוא ע"י מעשינו משא"כ המ"ד זה נעשה מאליו כביכול והבן. אמר הקב"ה להוי כד"ן וכד"ן תרוייהו קשטו יצא להם זה דהנה כתיב אח"כ וכל בניך לימודי י"י ורב שלום בניך ודרשו חז"ל מזה ת"ח מרבים שלום בעולם דכתיב ורב שלום בניך אל תקדי בניך אלא בוניך ומהיכן יצא להם זה לדרוש אל תקרי וראיתי בספר אהבת עולם מהרב הגדול האלגזי שכתב שיצא להם מסמיכת זה הפסוק לפסוק שלמעלה. ושמתי כדכ"ד וכו' ואמר הקב"ה להוי כד"ן וכד"ן. הנה שאמר המגיד מראשית אחרית לישיעה וכל בניך לימודי י"י (כביכול ילמדו את הש"י שיאמר הקב"ה להוי כד"ן וכד"ן נ"ל) ורב שלום בניך. הנה בניך השני מיותר. אבל הוא הרמוז בוניך שהמה יהיו הבונים וישגא שלמא בעלמא להוי הבנין כד"ן וכד"ן עיי"ש עוד בדברי הרב הנ"ל ולדרכינו תתבונן היטב דרשתם ת"ח מרבים שלום בעולם דידוע מדת היסוד צדיק נקרא שלום משים שלום בבית בין דדכורא בין דנוק' נרמו בשלום. והנה אותן הת"ח איפלו אי שה"ם דרגא דיוסף שלום עילאה אי ישפ"ה דרגא דבנימין שלמא תתאה אמר הקב"ה להוי כד"ן וכד"ן. והנה הת"ח הללו מרבים השלום בעולם הבן הדבר וראיתם מתוקה מדבש מדכתיב וכל בניך לימודי י"י ורב שלום בניך דקשה מה שייכות יש לזה הפסוק אחר הפסוק ושמתי כדכ"ד וכו'. וגם מה הוא לימודי י"י לומדי תורת י"י מיבע"ל וגם מה הוא ורב שלום בניך. הנה בניך השני מיותר. וגם עכ"פ הל"ל ורב שלום לבניך אלא ע"כ הכונה הוא כד"ן היינו עם היות אשר האבן הטוב יהיה שמו כדכ"ד מטעם הנ"ל על כ"ד סוד היחוד שגורמים ישראל בתורתם. הנה התנבא עוד ישעיה מה שיהיה בדור אחרון אשר לפי זה הטעם יפלו אמוראים בדבר הזה וכ"א יאמר מלתא בטעמא אזי יאמר הקב"ה יהיה כד"ן וכד"ן והוא הנרמו ג"כ בתיבת כדכ"ד וזה שיסמוך וכל בניך לימודי י"י כביכול למדו את הש"י שיסכים הש"י עמהם להוי כד"ן וכד"ן ורב שלום

קביעות התורה ולהלכה בלבד היא הגורמת היחוד. ועל פי הדברים האלה נבין מאמד חז"ל בבתרא [ע"ה]. ושמתי כדכ"ד שמשותף פליגי בה תרין אמוראי בארעא ותרין מלאכין ברקיע (מהו כדכ"ד) חד אמר שהם אחד אמר ישכה אמר הקב"ה להוי כד"ן וכד"ן (הוא לשון כדכ"ד כד"ן וכד"ן) הנה כל משכיל משתומם על המראה הנה הש"י אמר זאת הנבואה לישיעה אשר ישים כדכ"ד בשערי ירושלים והאמוראי בדורות האחרונים איפלו מהו שם כדכ"ד ומה היה סברתם ובמאי פליגי והנה איך נאמד דלבעבוד זה שמה כדכ"ד על שיהיו כד"ן וכד"ן. וא"א להלום הדבר. אבל אגיד לך את אשר עם לבבי על פי הנ"ל דהנה הגם שחרב בית המקדש הנה נשלם היחוד (יסוד מלכות) ע"י התורה ד' אמות על ד' אמות ק"ד טפחים על ק"ד טפחים מספר תקע"ו (יחוד הנ"ל) הוא הבשורה שבישר הש"י לישיעה ושמתי כדכ"ד שמשותף לעתיד בזכות התורה להלכה אשר עסקו ישראל בגלותם במקום ק"ד על ק"ד יזכו לראות שערי ירושלים בבנין אבנים טובות אשר זה שםם אשר יקרא להם כדכ"ד ועל כל פנים אינן כל חדש תחת השמש. הנה הגם שאז יקרא לאבן טוב הלוח בשם כדכ"ד מטעם הנ"ל עם כל זה ע"כ יש מציאות לאבן טוב הלוח בעולם כי אין כל חדש וכו'. והנה איפלו תרי אמוראי מהו וכ"א אומר חזות דעתו מלתא בטעמא כיון דהכדכ"ד הזה יהיה בשכר שעסקו ישראל בהלכה במקום קביעותם ק"ד על כ"ד וגרמו היחוד יסוד מלכותי כנ"ל היינו יסוד דדכורא עם מדת מלכותי נוק' ע"כ האבן הטוב הזה יהיה ברמו היחוד הזה. הנה ידוע שה"ם הוא אבן של יוסף צדיק עליון הוא נגד יסוד דדכורא וישפ"ה הוא אבן של בנימין צדיק חתתן יסוד דנוק' הוא מלכות. והנה ידוע ישראל ע"י מעשיהם מעוררים המ"ג במלכות. ועל ידי זה בא המ"ד דדכורא אשר הוא תכלית המכוון. ע"כ איפלו תרין אמוראי חד אמר מסתמא יהיה זה האבן של יוסף שה"ם הרמוז למ"ד דדכורא שזה הוא תכלית המכוון וחד אמר הוא ישפ"ה

לעוה"ב מיסתבר לדרוש וטו"ב ל"ך לעוה"ב
עולם שכולו טוב אבל לגבי י"ש דכתיב אשר"י
ולא כתיב לגבי אשר"י וטו"ב לך נדרוש אשר"י
למיסתבר להנצרך יותר היינו על עוה"ב והבן:

ועיקר הענין בודאי אין הכונה לדו"ל
שהנהגה מיגיעו ואין לו י"ש שיהי

מעלתו גדול רק הכונה שהנהגה מיגיעו ג"כ
י"ש ומתבטל מלימודו לפעמים וממציא פרנסתו
בעצמו בכדי שלא יהנה משל אחרים הוא גדול
יותר ממי שאינו רוצה להתבטל כלל ונהנה
משל אחרים כי מפירות מצותיו ותורתו אשר
היה נהנה מהן בעוה"ז מוכרח ליתנם להזוכים
בו בתם לו די מחיתו עיין במהרש"א והרי"ף
ובהכי יצדק דלגבי נהנה מיגיעו כתיב אשר"ך
וטוב ל"ך לעצמך משא"כ לגבי י"ש אשר"י
סתם כי גם אחרים יוכלו עמו באושרו בתם
לו צדקה נ"ל:

רש"י בד"ה הא דכייף ליה וכו' לקבל
תוכחתו לכאורה מנא ליה לרש"י זה
הפירוש דילמא הכונה משום דלא כייף ליה
יענש על ביטול כבוד רבו וגם מהו ההכרח
לרש"י לפרש כן וצ"ל דהנה למדו משלמה
שידור אדם במקום רבו ומקי לה בדכייף
וכל הדואה משתומם ומי הוה שלמה כייף
לשמעי והלא הרגו ע"כ פירש"י אי כייף ליה
לקבל תוכחתו מיקרי כייף ושלמה ודאי בעסק
זה היה כייף לשמעי לקבל תוכחתו והא
דהרגו הוא בצואת אביו אבל התוכחה היה
מקבל ממנו:

גמרא ר"ש מהדר אפיה וגריס אמר אנן
בדידן וכו' איני יודע למה אמר כן כיון
דמותר ל"ל לומר. ולפי הפירוש שהביא (בנ"י)
[בר"י] שרוקא ר"ש שהיה סג"נ ופטור מלקרות
דדברים שבכתב א"א רשאי וכו' יצדק מאד
אנן בדידן היינו תורה שבעל פה ואינהו בדידהו
היינו תורה שבכתב שחייבים הם. וג"כ לפי
תירוץ הרי"ף שהביאו התוס' שרוקא ר"ש
שתורתו אומנתו יצדק ג"כ אנן בדידן שתורתנו
אומנתנו ואינהו בדידהו שאין תורתם אומנתם
חייבין לקרות זג"כ לפי פירוש בה"ג דרוקא
שיש עשרה דצייתי יצדק ג"כ אנן בדידן דלא

בניך על ידם יתרבה מדת השלום שהם יהיו
הבונים בשהם וישפה תרין שלומין הבן הדבר
ותתן מעדנים לנפשך:

יצא לנו מזה להלכה קביעות מקום לתורה
ולתפילה ד' על ד' מיקרי מקום אחד
לענין קביעות:

וכבר דברנו ג"כ מענין הלה בחידושינו על
המשנה אשר חסידים הראשונים היו
שוהים שעה אחת ומתפללים כדי שיכוונו את
לבם למקו"ם וכתבו תר"י שע"ה דוקא דהנה
אמרו בתוספתא בשעה ר"ד עונות ובעונה
ר"ד עתים הרי שלך לפניך ר"ד פעמים ר"ד
סוד היחוד הנ"ל הנה הוא כדי שיכוונו את
לבם למקו"ם שהוא ג"כ ר"ד טפחים על ר"ד
טפחים דמוז אל היחוד הקדוש כנ"ל ואכ"מ
להאריך בין והתבונן. [עיין מש"כ רבינו בסה"ק
בני יששכר במאמרי ז' נחמתות מאמר ה'
נחמה ב' (המגיה)]:

ואמר אביי מריש הוה גריסנא וכו' ומצלינא
וכו' כיון דשמענא וכו' לא הוה מצלינא
אלא היכי דגריסנא עכ"ל לפי פשוטו קשה
מה נתחדש לן בשמיעה זו מה שייכות יש
בוה לענין תפילה. וכן קשה על רב אמי
ורב אסי ולפי דברינו הנ"ל יונח שפיר כיון
שסוד התפלה הוא לגרום היחוד (מלשון נפתולי
אלקים נפתלתי) ע"כ חסידים הראשונים היו
שוהים שע"ה דייקא תקע"ו עיתים וכדי שיכוונו
את לבם למקום דייקא תקע"ו טפחים ד'
אמות של הלכה ע"כ היו מתפללים במקום
הנרצה הבן הדבר כי קצרותי:

שם ולגבי ירא שמים זטוב לך לא כתיב ביה
כ"ז הענין מיותר וכפל לשון והנראה
לפרש דהנה דרש גבי נהנה מיגיעו אשר"ך
על עוה"ז וטוב לך על עוה"ב עולם שכולו טוב
ממילא נטעה כיון דגבי י"ש לא כתיב וטו"ב
לך רק אשר"י דקאי על עוה"ז ואיך יתכן
לומר ד"ש יהיה לו עוה"ז בלבד ולא עוה"ב
לכך כפלו דבריהם ואמרו ולגבי י"ש וטו"ב
ל"ך לא כתיב ביה ר"ל ביה בסמוך לאשר"י
דלגבי נהנה מיגיעו כיון דכתיב לגבי אשר"ך
ג"כ וטו"ב לד. אי"כ חד נדרש לעוה"ז וחד

מסיפור לשונו דהסמיך הך דר"ש (דאימטר במכילתין בברכות) להך דרבה ור"ז (דאימטר בסוטה) נראה דס"ל דפליג ר"ש ארבה ור"ז הגם דלא הביא הש"ס בסוטה הך דר"ש סמך על מה שהביא בכאן) או אפשר דס"ל דגם רבה מודה בדמהדר אפיה מותר דהנה הוא למד מפסוק ובפתחו עמדו וכו' הנה הקריאה או היה על המגדל של עץ שעשו לדבר והיה עזרא הקורא מעל כל העם ע"כ לא מהני מהדר אפיה כיון דהקורא מעל כל העם וניכר ונראה לכל משא"כ בקורא עומר על הארץ כשאחד מהדר אפיה או אין נראה לו הקורא מותר לגרוס ור"ז דהביא הלימוד מפסוק ואוני כל העם וכו' זאת הקריאה היתה בעמדו על הארץ בודאי ס"ל דגם דמהדר אפיה אסור וזה הוא האיכא ביניהו בין רבה ור"ז ממילא לפי"ז כיון דקיימי רבה ור"ש בחדא שיטתא הכי נקטינן דה"ל ר"ז יחיד לגבייהו וסיים הבה"ג לפסק הלכה הגם דמהדר אפיה מותר זה דוקא בדאיכא עשרה דצייתין וכו' זה מצד הסברא דאסור לקרות בתורה בפחות מ"י כמו כל דבר שבקדושה זה מה שנראה לפרש דברי בה"ג ממילא לפי"ז הא דסתם בה"ג וה"מ דאיכא עשרה דצייתין וכו' לא בא לתרץ דלא יפלגו רבה ור"ש אהדדי :

והנה ז"ל הרי"ף ז"ל אמר רבה בר"ה כיון שנפתח ס"ת וכו' ר"ז אריח מהכא ואוני כל העם אל סה"ת וקשיא לן ההיא דברכות ר"ש מהדר אפיה וגריס אמר אנן בדין ואינהו בדידהו וכתב בעל הלכות וה"מ דאיכא י' דצייתין לס"ת אבל ליכא עשרה דצייתין לא ורבוותא אחרנא פריקו להאי קושיא וקאמרי דוקא כגון ר"ש דתורתו אומנתו אבל כ"ע לא ומסתברא כותיהו עכ"ל הרי"ף ז"ל. הנה משמע מלשונו דפירש דברי בה"ג שכונתו לתרץ דברי רבה ור"ש דלא יפלגו אהדדי דהיינו דרבה ור"ז דאסרו אפילו דבר הלכה היינו בדליכא עשרה דצייתין ור"ש דמהדר אפיה וגריס הוא בדאיכא י' דצייתין ומש"ה כתבו התוס' בכאן ורב אלפס כתב דבה"ג מפרשי דוקא שיש וכו' ורצונם לומר

צריכי לן דאינהו בדידהו הרי יש עשרה דצייתי וג"כ לפי התירוץ הראשון בתוס' שכתבו דבקול רם אסור. ור"ש בלחש קא גריס יש לפרש אנן בדין רצ"ל אנו לבדינו בדין דהרי הם לא שומעים ואינהו בדידהו דאנחנו אין מבטלים אותם דבלחש אנו עוסקים :

תוספות בד"ה ר"ש מהדר וכו' וא"ת והא אמרינן בסוטה מ"ד ובפתחו עמדו כל העם כיון שנפתח ס"ת וכו' וא"א לומר דפליג ר"ש ארבה בר ר"ה דלשם דא"כ ה"ל להביא לשם הא דר"ש בכאן, נ"ל, ובה"ג באמת משמע דס"ל דפליגי ר"ש ורבה ויפורש להלן אייהו :

בא"ד וי"ל התם איירי בקול רם וכו' ודייק התם אסור לספ"ר משמע בקול רם. והכא איירי בנחת כבר כתבנו לעיל דיצדק ג"כ לפי זה אנן בדין וכו' :

בא"ד והאי דקמהדר אפיה וכו' רצ"ל כיון דבנחת בכל ענין מותר ל"ל לאשמועינן בגמרא דהוה מהדר אפי ותירצו דהגמרא רבותא קמ"ל אפילו מהדר מותר כש"כ בדלא מהדר :

בא"ד והאי דאהדר אפיה וכו' רצ"ל כיון דיותר טוב דלא למהדר למה היה ר"ש מהדר אפיה ותירצו כדי לכיון גירסתו. והנה לא ניהא להו להתוסי לתרץ בהיפך דעיקר ההיתר הוא משום דקמהדר דא"כ ה"ל להשי"ס בסוטה לפרש כן ולהביא לשם הא דר"ש בכדי דנדע בדקא מהדר מותר כ"כ הרא"ש : בא"ד ורב אלפס כתב דה"ג מפרשי דוקא שיש שם עשרה אחרני דצייתי וכו' לכאורה יש לתמוה וכי לא היה בפניהם דברי בה"ג שהוצרכו לכתוב שהרי"ף ז"ל הביא דבריו ה"ל לכתוב סתם ובה"ג כתב וכו' ומה שנ"ל בזה דהנה ז"ל בה"ג (ריש ה' צרכי צבור) אמר רבה בר"ה כיון שנפתח ס"ת אסור לספ"ר ואפילו בדבר הלכה שנאמר ובפתחו עמדו כל העם. ר"ז אריח מהכא ואוני כל העם אל סה"ת ר"ש מהדר אפיה וגריס אמר אנן בדין וכו' וה"מ דאיכא עשרה דצייתין לס"ת אבל ליכא עשרה דצייתין לא עכ"ל בה"ג. הנה

וכו' מאריכין וכו' היה צודק דמשמיענו שכרו אבל באומרו שכל המשלים וכו' משמע דמשה ישרים כי מאריכין ימים להמשלים ומשנה שלימה שנה לנו רבינו הקדוש אל תהי כעבדים וכו'. והנראה דהנה אמרו ל' לעולם ישלם אדם שנותיו שלישי במקרא שלישי במשנה שלישי בתלמוד והנה אם כבר למד באותו יום שלישי מקרא מחויב כמו כן לתלמוד משנה ותלמוד והנה אנחנו מחייבין אותו לקרות ג"כ הפרשה שמו"ת ואימתי ישולם נגדם משנה ותלמוד לזה הבטיחו שלא יחוש שיאריכו לו ימיו ושנותיו להשלים נגד הקריאה הלוז במשנה ותלמוד:

תוס' ד"ה כאילו וכו' ה"פ אם נצטוה וכו' דהנה לכאורה יש לטעות כל האוכל וכו' מצלה עליו הכתוב כאילו התענה א"כ יותר טוב להתענות דמי נתלה במי ע"כ פי' דה"פ אם נצטוה וכו':

בא"ד הקשה רבינו שמואל וכו' ולי הקטן נראה לי לתרץ דשם נאמר בארבעה עשר יום יום דייקא ואח"כ בערב משא"כ כאן: גמ' תשיעי ועשירי לכאורה ועשירי מיותר. זה"ל למימר כאילו התענה גם תשיעי אבל רצ"ל שגם תענית עשירי נחשב כאילו התענה אחר יום התענית שנחשב לכ"ה ימים כנודע:

שם כדאמר ריב"ל וכו' ולכאורה אין ראייה מריב"ל שלא להקדים רק מדקאמר פרשיותיכו משמע שבת בשבתו כנ"ל. רש"י בד"ה עד שישחוט וכו' ולא אמר כן אלא בעוף וכו' הגם דאין ענין זה הדין בכאן בא לפרש אומרו הזהרו דמשמע זהירות בעלמא משום דבאמת אם לא שחט אפשר למצוא היתר לחתכו לחתיכות:

בד"ה מחמת אונסו וכו' הזהרו בו לכבודו לפמש"ל דרש"י ז"ל דייק תיבת הזהרו הוצרך בכאן לשנות בדבריו הזהרו בכדי להורות דבכאן תצדק הזהרה היינו אם יגיע לידכם תכבדוהו וכאשר נדקדק עוד בדברי מאור עינינו רש"י ז"ל מה שפי' מקודם פירש מחמת אונסו ואח"כ פי' הזהרו. נראה דבר גדול דיבר האדון כי הנה יש לטעות הזהרו

בוה לתרץ קושיתם עפ"י דברי בה"ג אבל באמת מבה"ג בעצמו נראה לפרש הכונה באופן אחר וכמש"ל רק מדברי הרי"ף ז"ל נראה כן דברי בה"ג זה מה שנ"ל בכונת התוס' אבל פליאה דעת ממני האיך אפשר לומר דרבה ור"ז מיירי בדליכא עשרה דצייתין ולמדו מפסוק אז וכו' ומפסוק ובפתחו וכו' ושם היו כל בני הגולה ביחד קהל גדול וגם כל העם כתיב. ע"כ נ"ל הנכון פי' דברי בה"ג כמ"ש ודברי דבינו הגדול בפי' דברי בה"ג נעלמה ממני:

בא"ד שתורתו אומנתו והתם אסור לספר בדברי הלכה היינו להשיב ולהורות הלכה להשואל כ"ה ברא"ש:

רש"י בד"ה ישלים פרשיות של כל שבת ושבת רצ"ל מדלא קאמר סתם ישלים הפרשה ואמר פרשיותיו היינו פרשת כל שבת ושבת:

ע"ב גמ' ואפילו עטרות ודיבון רצ"ל כל הפסוק עטרות ודיבון ויעזר וכו' (ובעו) [ואת בעל מעון] שאין בפסוק זה תרגום אונקלוס וכעת יש בתרגום שלנו מכללתא ומלבשתא והעתיקו כן מהירושלמי והרבנותא דעטרות ודיבון דייקא נ"ל עפ"י דמבואר במג"ע ט' עירות הם בפסוק זה. והם ט' קליפות שביטלם משה בעבר הירדן והנה ידוע סוד תרגום אחוריים דקדושה ט"פ שם הוי באחוריים כזה י' י"ד יה"ו יד"ה מנין ע"ב ט"פ ע"ב ע"ה גי' תרגום:

תוס' בד"ה ואפילו עטרות וכו' פירש"י וכו' שצריך לקרותו ג"פ בעברי זה אינו ברש"י רק הם פירשו כן ברש"י ג"פ בעברי רצ"ל מי שאין לו תרגום ירושלמי:

בא"ד מ"מ יותר טוב לקרות פעם ג' בתרגום רצ"ל יותר טוב להשתדל להשיג תרגום ירושלמי ולקרותו משם והנה יש לפרש דבריהם דרצ"ל לקרות פעם ג' המקרא אשר הוא תוך התרגום דעטרות ודיבון הוא בתרגום כמו במקרא אבל הוא פי' רחוק עייק במהרש"א:

גמ' שכל המשלים וכו' מאריכין לו וכו' יש להתבונן דאילו היה אומר וכ"ל המשלים

ומאמינים בזה ומי שקורא יראה שח"ו אינו מאמין בשמירת התורה עכ"ו יש חשש שאפשר שלא קרא ביום זההא התורה כתיקנה וע"כ הגם שכונת מניעתו מק"ש הוא מגדל אמונתו בשמירת התורה עכ"ו באפשר יומשך דבר לא טוב יותר טוב לקרות ולפירוש הב' דלא תנסבו גיורתא הגם שמקיים ואהבתם את הגר עכ"ו יש חשש וכו' ולפירוש הג' הגם שטוב לשמוע ולישב על המטה מפני דרכי שלום עכ"ו יש חשש כמבואר ואל תעברו אחורי בה"כ. הגם שטוב לשמוע איזה דבר שבקדושה עכ"ו יש חשש שיהי' נראה ח"ו ככופר וצריך להזהר:

גמ' ולא רהיט ברי"ף ורמב"ם נראה דל"ג ול"א רהי"ט וכ"כ בכ"מ ולח"מ וכ"ה בש"ע ועיין בפרמ"ג ויתבאר א"ה.

רש"י בד"ה מעשה דר"פ וכו' והיתה רוצה להעליל וכו' עיין ברש"י פסחים דף קי"ב ע"ב בד"ה איכא דאמרי וברשב"ם שם וצ"ע:

בד"ה אסור לעבור וכו' מפתח שבמזרח עיין ברש"י דף ו' ד"ה אחורי ביה"כ ולשיטתו אזיל ועיין בתר"י ודו"ק:

בד"ה ע"ג היר את יד חבירו הוא נושק וכו' פי' כזאת דהנה כתיב ישקני מנשיקות פיהו ופירש"י לשם (עפ"י דברי חז"ל) כחתן הנושק לכלה פה אל פה זהנה פירשו כזאת דהוקשה להם למה לא נאמר ישקני מנשיקות פי"ו למה אמר פיהו הוא באומרו פיה"ו. יש בתיבה הוו פי"ו פי"ה להורות פא"פ (וגם פיהו רצ"ל פי ה' ו' רמו לחתן וכלה כנודע) הנה עכ"פ קחוינן דהחשיבות הוא בנושק פה אל פה ואיך ישבח התנא את הנושק ע"ג הי"ד לזה קאמר רש"י דשם פא"פ הוא חשיבות חתן עם הכלה דביקות רוחא ברוחא והיו לבשר אחד משא"כ בנשיקת האדם לחבירו דבר חשיבות הוא דוקא נשיקה ע"ג היד נ"ל:

סוגיא המתחלת ר"ג אמר וכו' עד הלכה כר"ש שאמר משום ר"ע עיין היטב ועיין בפירש"י יש לדקדק ברש"י. א' שפי' ברי"ה לילה הוא ע"ד הנץ החמ"ה מה בעי

פירושו הירות מליגע בו כענין הזהר"ו בר"ע ותורתו והכא א"א לומר כן דהא אמר מחמ"ת אונס"ו והבן לזה פי' מקודם מחמ"ת אונס"ו להזכיר על הזהר"ו פירושו זהירות לכבודו: ענין קישור ג' הדברים הללו שצוה ריב"ל לבניו י"ל הנה צוה להשלים הפרשיות בזמנם ושלא להקדים. הגם דהקדמה הוא מן הזריזות בכאן אין הקדמה נחשבת לזריזות משא"כ בורידין הגם כשיחתוך אח"כ לחתיכות שפיר דמי עכ"ו יותר טוב להקדים החיתוך בזריזות והנה הזהיר שלא להקדים קריאת התורה. והנה אם הקדים לא נחשב לו בזמנה לקריאה וצריך לחזור ולקרות משא"כ זקן שקרא בתורה נחשבת לו התורה גם אח"כ לנהוג בו כבוד:

גמ' א"ד דלא תגנו בלא ק"ש הא דכינה זה בשם מט"ת ארמית משום דבלעם שבא מארם (כמד"א מן ארם ינחני בלק וכו') אמר זה על ישראל הן עם כלביא וכו' לא ישכב עד יאכל טרף. ודרשו בו היינו ק"ש שעל המטה. והנה לא קאמר מטת ארמ"י רק ארמית דכשלא יקרא ק"ש יש ח"ו חשש סכנה מארמית הידועה להכשילו ח"ו במקרה לא טהור ובקראו ק"ש ינצל:

שם ומשום מעשה דר"פ קאמר ארמית ולא ארמ"י דיותר שכיח באשה שיהיה לה ולד ואמרו ארמית ולא נכרית מחמת שהחשש הוא משום רמאות:

שם אמר אביי לא אמרן וכו' ולא אמרן וכו' ולא אמרן וכו' הנה בשתי תנאים הראשונים אמר על כ"א לא אמרן בפ"ע ובג' האחרונים כלל שלשתן בלא אמרן אחד יראה דהראשון מדבר בהנפעל בה"כ הב' מדבר בדבר שבין הנתפעל והנפעל. והג' האחרונים בהפעל האדם והבן כי נכון הוא:

ענין קישור ג' הדברים שצוה רבא הנה חיתוך הבשר הגם שהחיתוך בעצמו טוב שלא יאכל פרזסה גדולה דרך רעבתנות אבל יש חשש שיומשך מזה קלקול וכן שלא ישבו על מטת ארמית לפי' הראשון דלא יגנו בלא ק"ש הגם שהם ת"ת ותורתן משמרתן

קורא ב"פ בלילה והא דקר"י ליה יום רצ"ל
 התנא דמשנה ב' קר"י ליה יום ואינו פריך
 ממשמעות הברייתא שבכאן רק מהמשנה ב'
 וברייתות רבות שקורא לזה הזמן זמן ק"ש
 דיום הוא משום דקיימי וכו' ויום הוא בודאי
 דברוב קיימי בההוא שעתא ובפירוש הב' אמר
 והא"י דקר"ו ליה לילה רצ"ל התנאים
 שבברייתא בכאן זכמו שפירש"י דקאמר יוצא
 בו ידי ק"ש של לילה ותירץ משום דאיכא
 דגנו אבל ברוב קיימי רק בעלילה כל דהו
 יוצא ידי ק"ש של לילה לזה פירש"י וקרניא
 ב"יה בשכב"ך בעלילה בעלמא אבל עיקר
 הזמן יום הוא וא"כ ל"פ הברייתות במציאות
 רק תרוייהו ס"ל דברוב קיימי ומיעוטא קגני
 ומה שפירש"י בד"ה לעולם לילה הוא ע"ד
 הנ"ץ החמ"ה בזה הכריח פירוש דהנה היה
 אפ"ל דלעולם ל"פ במציאות רק דלברייתא
 (הא) [הא'] מיירי תיכף אחר עה"ש ואז
 הרוב ישינים משא"כ לברייתא הב' מיירי קודם
 להנץ בסמוך דאו הרוב קיימי אבל זה א"א
 לומר דחד טעמא לבי הברייתות מעה"ש עד
 הנץ וחד דינא אית לכל המשך הזמן הלו
 והבן ע"כ צ"ל כמ"ש והבן היטב:

תוס' בד"ה לעולם לילה וכו' זי"ל וכו' והאי
 דנקט לאחר וכו' קישור דבריהם נראה
 דהא אפשר לומר דבאמת לילה גם לענין ק"ש
 והא דלא נקט רבותא שניי ק"ש אחר עה"ש
 משום דרצה לאשמועינן רבותא דתיכף בסמוך
 לעה"ש זמן ק"ש דיום משא"כ אי הוה
 אשמועינן ב' ק"ש אחר עה"ש דאו ק"ש דלילה
 מפסקת בין עה"ש לק"ש דיום לזה קאמר
 דזה א"א לומר דצריך להמתין מעה"ש עד
 שיכיר וכו' ודו"ק.

דף ט' ע"א תוס' בד"ה לעולם ימא וכו'
 א"נ י"ל וכו' והא דלא נקט ב"פ קודם
 הנץ משום דבעי לאשמועינן שאינו יוצא
 בשל לילה אחר הנץ והנה לא פירשו כן לעיל
 בברייתא הא' דבעי לאשמועינן שאינו יוצא
 בשל יום קודם עה"ש דהא פשיטא דלילה
 גמירה הוא רק כאן הא דיוצא משום דאיכא
 מיעוטא דגני היינו בני מלכים קמ"ל ודו"ק:

בזה ומאי הוה ס"ד בזולת פירוש. בי בד"ה
 דקיימי בהאי שעתא הלכך זמן ק"ש דיום הוא
 וכו' נראה מלשונו דעיקר הזמן שייך לזמן
 ק"ש דיום רק דיוצא גם לשל לילה זלפי
 שטחיות הגמ' נראה להיפך והל"ל זמן ק"ש
 דיום נמי הוא גם האריך בלשונו שלא כדרכו.
 ג' בד"ה והאי דקרו ליה לילה דקאמר יוצ"א
 ב"ו ק"ש ש"ל לילה מה בעי בפירושו ולמה
 לא פי' כן לעיל על זהאי דקרי לי' יום וכו'.
 ד' ובד"ה משום דאיכא דגנו וכו'. הנה תיבת
 משו"ם דציין אינו בגמ' וגם לעיל ציין דקיימו
 בהא"י שעתא וכאן הציון על משו"ם דאיכ"א
 וכו'. וגם דפירש וקרניא ב"יה בשכב"ך ולא
 פי' כן לעיל וקרניא ב"יה ובקומ"ך ע"כ
 אחשבה לדעת דהוקשה לרש"י ז"ל דאפילו
 אם נאמר דהנד ב' ברייתות פליגי אהדדי
 וכשיטת בעל המאור ז"ל יקשה מאד דלברייתא
 הא' אמר דאיכא אינשי דקיימי וכו' משמע
 דאיכא רק מיעוטא דקיימי ורובא קגני
 ולברייתא הב' אמר דאיכא דגנו משמע מיעוטא
 קגנו ורובא קיימי והאיך נוכל לומר שיפלו
 במציאות ההוה לעינים ומכ"ש לדעת הרי"ף
 ורא"ש ז"ל דס"ל דהנך ב' ברייתות ל"פ אהדדי
 יקשה מאד האיך אפשר לומר כברייתא
 הראשונה לעולם לילה הוא והלא משנה שלימה
 שנה לנו רבינו הקדוש משיכיר בין תכלת
 ללבן זמן ק"ש דיום והוא קודם הנץ וגם
 שנינו וגומרה עד הנץ וכהנה רבות במשנה
 וברייתא ונדקדק עוד בלשון הגמ' דבפירוש
 הברייתא הראשונה אמר והא דקר"י ליה
 יממ"א ובפירוש הב' קאמר והאי דקר"ו ליה
 לילה ולא דבר ריק הוא לזה נ"ל דכ"ז הוקשה
 לרש"י ז"ל ע"כ לא גריס בפירוש הברייתא
 הא' דאיכ"א אינשי דקיימי וכו' רק דקיימי
 בהאי שעתא כמו שציי"ן ופירוש דודאי ברוב
 קיימי בהאי שעתא ע"כ עיקר זמן ק"ש דיום
 הוא כמ"ש במשנה ב' ע"כ פי' בזה"ל הלכ"ך
 זמ"ן ק"ש דיום הוא רצ"ל עיקר הזמן הוא
 לזמן ק"ש דיום דייקא וה"ק לעולם לילה
 הוא רצ"ל בלשון העולם נקרא לילה עד הנץ
 ע"כ גם התנא דברייתא קאמר פעמים שאדם

ז"ל ס"ל הקורא מכאן ואילך לא הפסיד וכו' קאי אק"ש דערבית ושחרית וההכרח שלו שהכריחו לפרש כן דאלת"ה למה לא ביאר התנא בק"ש דערבית הקורא מכאן ואילך מה דינו כמו שביאר בשחרית ע"כ לומר דקאי אתרווייהו. והנה אציגה לפניך דברי תרמי בריש שמעתין וז"ל יש להקשות לרבנן דאמרי וכו' עד חצות אם עבר חצות מה יהיה דינו וכו' כיון דק"ש חיוב מן התורה האיך יכולין חכמים לפוטרו ממנה ואית דאמרי דס"ל דאחר חצות קורא אותה בלא ברכות שהברכות אינן אלא מדרבנן יכולין הם בשלהם למנוע וכו' ואית ולמה אינו אומר הברכות והא אמרינן גבי ק"ש של שחרית וכו' הקורא מכאן ואילך לא הפסיד ודייקינן וכו' לא הפסיד הברכות. וז"ל דגבי ק"ש של לילה החמירו יותר מפני שהלילה הוא זמן שינה וכו' עכ"ל הנך רואה דברי תרמי ס"ל לדבר פשוט שבדאי הבבא דמתניתין. הקורא מכאן ואילך לא הפסיד וכו' לא קאי רק אק"ש דשחרית (היפך מדברי רש"י ז"ל הא לך פלוגתא חדשה בין הראשונים) והנה מן הצורך לידע מי הכריחם לפרש כן וז"ל שההכרח שלהם הוא מהגמ' וברייתא מפורשת דף י"ד ע"ב מאי לא הפסיד הברכות תניא נמי הכי הקורא מכאן ואילך לא הפסיד כאדם שקורא בתורה אבל מברך הוא ב' לפניו ואחת לאחריה עכ"ל. הנה מדקאמרה הברייתא ואחת לאחריה הנך רואה דקאי רק אק"ש דשחרית והוא ההכרח לתרמי לפרש כן ותיובתא לרש"י ז"ל אבל כבר כתבתי לך ההכרח שהכריח לרש"י ז"ל דמפרש דקאי אתרווייהו. וגם בכאן לישראל דברייתא אינו מיבן הקורא מכאן ואילך לא הפסיד וכו' אבל מברך וכו' לישראל דאבל אינו מובן דאדרבא היא הנותנת דמש"ה אינו מפסיד כי התיירו לו לברך הברכות ע"כ פירש"י בכאן בשמעתין דשמעתתא דר"ז ובלבד שלא יאמר השכיבנו קאי גם אמי שקרא סמוך לעה"ש והמשנה הקורא מכאן ואילך לא הפסיד קאי גם אק"ש דערבית וידוקדק היטב לשון הברייתא הקורא מכאן ואילך (היינו אחר זמני

בא"ד ואית קשיא דר"ע אדר"ע לגירסת הריף דגרס לקמן בברייתא ר' יהודא לק"מ:

רש"י בד"ה ובלבד שלא יאמר השכיבנו הקורא ק"ש של לילה שחרית סמוך לעה"ש וכו' דקדק לומר שחרית סד"א דוקא כשדעתו לקרוא תיכף ק"ש של שחרית כעובדא דברייתא אבל אם קורא ק"ש של ערבית לבדה יאמר שפיר השכיבנו לכך דקדק רש"י לומר דהטעם הוא משום דכבר שחרית מיקרי ואינו חילוק בין קורא ק"ש של שחרית תיכף או לא:

בא"ד סמוך לעה"ש וכו' עיין בתוס' שהקשו ארש"י והנה יקשה עוד ביותר מי הכריחו לפרש כן. והנראה דרש"י דייק פירושו מדסידרו בגמ' מלתא דר"ז קודם להמעשה דריב"ל שהמעשה היה אחר עה"ש קודם הנץ. ובאמת ה"ל להקדים המעשה דריב"ל ואח"כ דר"ז ר"ז אך בע"כ היא להורות דמלתא דר"ז לא קאי אמעשה דריב"ל רק על הברייתא הראשונה והא דלא הביא דברי ר"ז תיכף אחר הברייתא הראשונה כקושית התוס' משום דסד"א דלדעת הברייתא הב' דוקא קודם הנץ יאמר השכיבנו אבל קודם עה"ש יאמר קמ"ל דכ"ע מודים ואפילו לברייתא הב' לא יאמר השכיבנו אפילו קודם עה"ש ודוק כי קצרת'י:

דף ט' ע"א רש"י בד"ה ובלבד שלא יאמר השכיבנו הקורא ק"ש של לילה שחרית סמוך לעה"ש לא יאמר וכו' עכ"ל. ועיין בתוס' שהקשו מסברא דאז ודאי מיקרי עדיין זמן שכיבה ועוד דיותר יצדק לפרש דר"ז במאמרו קאי על ברייתא שניה דסליק מיניה ואני הקטן בעניי קשה לי ביותר למה לו לרש"י למשכוני נפשיה בדבר הזה ומי הכריחו לפרש כן ע"כ היה לו איזה הכרח בגמ' (ועמ"ש בקונטרס הראשון אבל עוד לאלוק מילין) ונראה דהנה לקמן (בדף הזה) פירש"י בד"ה כותי ס"ל ותיבינן אתם לקרות גרסינן וליג מותרים דאפילו שלא בזמנו תנן הקורא מכאן ואילך לא הפסיד וכו' עכ"ל הנך רואה דרש"י

סייג זה ודאי דלא גזרו באונס ומודים דבאונס יקרא גם אחר חצות והנה לפי"ז נראה דרש"י ס"ל דלענין סייג באמת הלכה כחכמים עכ"פ בלא אונס והנה לעיל פסקינן במושלם הלכה כר"ג וצ"ל לדידי' דוקא בימי ר"ג שלא נפסקה עדיין ההלכה כר"ג ודאי מן הסתם הלכה כרבים אבל כאשר פוסקים האמוראים בדורות האחרונים הלכה כיהוד כותיהו נקיטינן (עיין בס' הכריתות לר"ש מקינון) ולפי"ז כעת לגמרי הלכה כר"ג וגם עבריין לא מיקרי בקרא אחר חצות ועמש"ל במתניתין ועמ"ש בדברי תר"י :

בד"ה ה"ק ליה לרבין גמליאל וליג אלא איני יודע מה בעי בזה דודאי לר"ג קאמרי ויראה לי כונתו מדלא קאמר חסור"י מחסר"א ע"כ אינו מחסר המשנה. והנה לא פירש במתניתין שום דבר מזה רק ל"א קרינ"ו א"ת שמ"ע לזה פי' דבאמת לא אמרו יותר כי לא פירשו דבריהם בפי' דאינו מדרך ארץ ומחק המוסר דמצות כיבוד אב ומכ"ש ר"ג הנשיא לומר לו כיון דרבים פליגי עלך לית הלכתא כוונתך רק אמרו סתם לא קרינו א"ש ודי לחכימא קדישא כר"ג ברמיזא מה כוונתם והם זאת היתה כוונתם רבנן פליגי עלך וכ"י ור"ג ג"כ בחכמתו השיב בקיצור אם לא ע"ה. עה"ש חייבין את"ם לקרות את"ם דייקא רצ"ל לא מיבעיא אני דבעינן למיעבד כשמעתי אלא אפילו את"ם ששמעתם מפי היחיד ומפי המרובים דבעי לכו למיעבד כרבים (וכענין שאמר עקביא בן מהללאל לבנו) אעפ"כ חייבין אתם דחכמים כותי ס"ל וזהו שדייק בגמ' וחיבין את"ם להורות דבתיבות חייבין את"ם רמו להם דרבנן כותי ס"ל וידוקדק בגמ' הכי קאמרי ליה דייקא להיות שלר"ג בעצמו אמרו הענין ולא פירשו הדבר וע"כ לא צריכין לחסר המשנה וליג אליא :

רש"י בד"ה כותי ס"ל וכו' וליג מותרין דאפילו שלא בומנה תנן הקורא מכאן ואילך לא הפסיד וכו' נראה דס"ל לרש"י דמשנה הקורא מכאן ואילך לא הפסיד (הברכות כמו שפירשו בגמ') קאי אתרתי בבי בין בערבית בין בשחרית וגם לר"א דאמר

הק"ש דערבית ושחרית) לא הפסיד וכו'. אבל מברך הוא ב' לפניו ואחת לאחריה (רצ"ל אעפ"כ יש לו הפסד מעט דכשקורא ק"ש דערבית סמוך לעה"ש לא יברך רק אחת לאחריה דלא יאמר השכיבנו ודוק). זיהא רעוא אשר מאור עינינו רש"י ז"ל ימליץ טוב בעדי ובעד כל נפשות ביתי דתריצנא למילתי' בטוב טעם :

רש"י בד"ה דאשתכור וישנו זנרדמו וכו' דאי משום שכרות לחוד אין האיסור רק להתפלל אבל ק"ש היו יכולין לקרות : גמ' ועד השתא לא שמיע להו הא דר"ג עמש"ל בדף ח' דאפילו אם תאמר דלא היו אז גדולים בתורה כ"כ ע"כ מדאיחרו כ"כ בבית המשתה ולא קרו ק"ש ע"כ שמעו מאביהם דומן ק"ש כל הלילה וע"כ סמכו א"ע לשהות כ"כ ובוה ידוקדק וע"ד השת"א ולא פריך כפשוטו. וכי לא שמעו וכו' ויש לפרש עוד דקדוק וע"ד השת"א וכו' כאשר נדקדק עוד אומרו ה"א דר"ג ולא אמר ה"א דאבוהון. דבאמת היה מקום לומר דדבר ר"ג שסידר רבינו הקדוש לאו בפי' איתמר אלא מכללא דהוא מעשה איתמר וממילא לא נשמע רק בשעת הדחק ושלא בשעת הדחק גם ר"ג מודה וכמעשה דזוגא דרבנן דריב"ל. אך א"א לומר כן מדסידר רבינו הקדוש דברי רבן גמליאל דהוא נשיא אחר דבר' ר"א וחכמי ע"כ דעלייהו קאי ואפילו שלא בשעת הדחק וז"ש ה"א דרבין גמליאל ונשנו דבריו באחרונה. משום דקאי אדברי חביריו גם שלא בשעת הדחק (ואל תתמה על החפץ הלא המשניות בימי רבי סדרום כי כבר היו נשנים בע"פ מקודם וכמ"ש הרבה מהאחרונים וכו' מהש"ס) ונשנו דבריו כבר וע"כ הנה שמיע להו :

שם רבנן פליגי עלך וכו' עיין ברש"י ומה שקשה ע"ז מדף ד' מקושיות הגמ' חכמים כמאן ס"ל עיי"ש ברש"י מפורש לשם : רש"י בד"ה או דלמא כוונתך וכו' ומיהו היכא דאיתגיס וכו' רצה לתרץ בזה דקשה לו יהיה דפליגי בסייג הלכתא כותיהו דרבים כסייג לזה קאמר דאי טעמיהו דרבנן רק משום

שלא ע"י מעשינו כנודע לבקיאים בשותא דרבנן הבן הדבר :

שם אלא מלמד שהתחילה להם גאולה מבערב נ"מ לסמוך גאולה לתפילה דערבית :

ע"ב גמ' שלא יאמר אותו צדיק ועבדום וכו'. קיים בהם זאחרי כן וכו'. לא קיים בה"ם. הנה לכאורה קשה ובאם לא יאמר אותו צדיק הרי הוא ית"ש גזור ומקיים ההוא אמר ולא יעשה והנראה דהנה הש"י אמר ואחרי"י כן וקיי"ל כ"מ שנאמר אחרי"י מופלג וכונתו ית"ש על ביות הים שהוא מופלג מהציאה זמן מה וא"כ היתה נתקיימה מאמרו ית"ש בזולת השאלה ממצרים רק החשש היה מאברהם כאשר יראה שיצאו שלא ברכוש. הנה ישפוט ג"כ שמאמרו ית"ש בודאי יתקיים כי כונת אחרי"י מופלג אבל יבא להרהר ולומר שכונת הרכוש הוא יהיה על יצ"מ לעתיד אשר יתקע בשופר גדול זבאו האובריים וכו' והנרחים באמ"צ היינו אותן אשר מתו בג' ימי אפילה ולא יכלו להתברר אז בצאת ישראל ויתבררו לעתיד ב"ב. ויבא אברהם לומר שכונת ואחרי"י כן יצאו ברכוש גדול אחרי"י מופלג הכונה על העתיד או יהיה הרכוש. והנה אותן שמתו בג' ימי אפילה. הנה הם היו רשעי הדור בעלי אגריפין של פרעה ונעשו מושלי רשע על עם דל הנה חשש הש"י שיבא אברהם לומר ועבדום וענו אותם קיים בה"ם. היינו באותם עם דל היוצאים כעת. ואחרי כן יצאו ברכוש גדול לא קיים בה"ם רק יקיים באותן שלא נתקיים בהם ועבדום וכו' (ובזה ידוקק אמרם בה"ם בה"ם ודו"ק) ובאמת כונת הש"י אחרי"י מופלג ביות הים. אבל לצורך שעה שלא יאמר אברהם כנ"ל ביקש הש"י שישאלו ממצרים בכדי שיהיה גם תיכף ביות. ובוה יצדק מה שצוה הש"י להלבשת הענין אשר ישאלו ממצרים בדרך שאלה לא בהכרח דלפי פשוטו כיון דהגזירה גזורה מאתו ית"ש מאז ואחרי כן יצאו ברכוש מהראוי היה להיות הרבר בהכרח כי דבר אלקיני יקום לעולם. אבל לפי הנ"ל ניחא דבאמת ביות מצרים לא היתה מכלל הגזירה וכנ"ל ג"ל.

רק עד סוף האשמורה. קורא מכאן ואילך כקורא בתורה זאינו מפסיד הברכות ורלא כתר"י בפירושם במתניתין ויבואר עוד אי"ה: גמ' ור"ג מי קתני עד חצות דקתני ולא זו בלבד אמרו הקושיא אינה מובנת דהרי בסמוך קאמר דר"ג קאמר כן דרבנן כוותי' ס"ל ואמרו עד חצות להרחיק אך כאשר נדקדק עוד ברברי התרצן דקאמר ה"ק לי' ר"ג לבניה דמיותר דהל"ל ה"ק בסתם ולפי מש"ל יונח דהנה לעיל אינו מחסר המשנה רק הם שאלו בסתם לא קרינו אי"ש ודי לחכימא והוא השיבם בסתם חייבינן את"ם דייקא והם יבינו הענין אי"כ לא הזכיר בדבריו ע"ד חצות כלל והאיך יצדק אח"כ ולא זו בלבד (הגם דנאמר דהוא סתמא דמתניתין עמש"ל במשנה) לזה קאמר להו ר"ג לבני' בפירוש רצ"ל הם לא פירשו דבריהם רחוב כיבור אב עליהם אבל הוא בפירוש אמר להם אפילו לרבנן רקאמרי וכו'. והגם רלא פורש במשנה דלא צריכינן דנפקא מחייבין את"ם ודרך המשנה לקצר והבן :

שם זאלו אכילת פסחים לא קתני. הנה לא הקשה מהלל בלילי פסחים משום דבהלל איכא לתרץ דלא קחשיב מכשירי מצוה. וג"כ לא קחשיב לראיה רק מעשה וג"כ לא קחשיב רק מידי דהוא מדאורייתא משא"כ הלל דרבנן והרא"ש הביא בקושיא גם הלל משום דבאמת לפי התירוץ מתורץ גם הלל :

שם ונאמר להלן ועברתי באמ"צ בלילה הזה מה להלן עד חצות וכו' לכאורה הדברים תמוהים ואמרו מה להלן עד חצות ארדבא מכת בכורות התחילה אחר חצות ולפמ"ש בדרושים דההעברה היתה קודם חצות בשליטת מזל צדק. וההכאה במזל מארים אחר חצות עיין בבחי פ' בא יצדק הדבר היטב :

והנה נלמוד הדבר בג"ש נגד מדת רחום כמש"ל שבכל הלילות חצות לילה הראשונה דינין שריין בעלמא ובלילה הזה ליל שמורים מן המזיקין ואפילו בעוה"ז יש זיווג. וזהו ופסחתי עליכם וחמלתי עליכם הוא ממדת רחמנותו ית"ש ורחמתי את אשר ארחם אעפ"י שאינו כדאי כי הזיווג בלילה הזה נעשה

בפירוש ותיקון גומרי"ן פירושו גומרי"ן ממש והביא אח"כ בשם ר"ת בפירוש גומרי"ן קורין ודחה פירושו מכמה טעמים ואחד מהם הוא דהאיך יצדק אח"כ כדי שיסמוך ג"ל וכו' דהנראה דבאמת מותר לקרות קודם ואחר כך רק טעם הותיקון למצוה מן המובחר לגומרה בהנץ כדי שיסמוך ג"ל עיי"ש. וא"כ דברי הרא"ש סותרים אהדדי. וע"כ ג"ל לבאר דהנה ז"ל הגמ' אמר אביי לתפילין כאחרים (משראה את חבירו ברחוק ד"א שהוא זמן מוקדם להנ"ל) לק"ש כותיקון דאר"י ותיקון היו גומרי"ן אותה עם הנהי"ח תנ"ה ותיקון היו גומרי"ן וכו' כדי שיסמוך ג"ל ונמצא מתפלל ביום ופירש"י שם לתפילין להניח תפילין שמצות הנחתן קודם ק"ש עכ"ל. ומאי בעי רש"י בזה ונ"ל דבא לדייק דברי אביי דאמר לתפילין כאחרים הרי אחרים אמרו דבריהם אק"ש ותפילין מאן דכר שמייהו. ועכ"פ הי' לו לפסוק הפסק דק"ש קודם שהוא עיקרא בשמעתין ע"כ פי' דה"ק לק"ש כותיקון עם הנהי"ח. וזוהי תפילין מצותן קודם ק"ש על כרחך זמנן כאחרים משיראה את חבירו וזוהי זמן קודם הנץ והנה זה יצדק כשנפרש ותיקון היו גומרי"ן פירושו קורין סמוך להנ"ץ דקודם לכן אינו זמן ק"ש עדיין נשמע מזה דס"ל לותיקון לתפילין כאחרים וכו"ל משא"כ אם נאמר דותיקון נמי מודו דזמן ק"ש הוא קודם זמן רב מהנץ רק דמצוה מ"ה לגמרה בהנץ. א"כ מי שאינו רוצה לקיים מצוה מ"ה יקרא ק"ש זמן רב קודם להנץ. וע"כ צריך להניח תפילין קודם כדאיתא בפ' שני וא"כ ע"כ זמן תפילין הוא קודם הרבה לזמן דאחרים וא"כ הדרא קושין לדוכתא מה זה שאמר אביי לתפילין כאחרים ולפי' מוכרחין אנו לפרש גומרי"ן קודי"ן וכו"ל. והא דדחה הרא"ש הפירוש הזה ג"ל דלא דחה רק פירוש הברייתא דהביא אח"כ בשמעתין לראיה תנ"ה ותיקון היו גומרי"ן וכו' כדי שיסמוך וכו'. ומדקאמרה הברייתא הטעם כדי שיסמוך וכו' ודאי הוא דק למצוה מ"ה וגומרי"ן פירושו גומרי"ן ממש וזה תנ"ה נמי הכי הוא רק לסיוע דהכי שמענא להו לותיקון אבל ותיקון

שם א"ל ולואי שנצא בעצמינו לא ידעתי מהיכן דרש זאת התשובה ואפשר לומר בדוחק דהנה תיכף בסמוך נאמר ויתן י"י את חן העם בעיני מצרים גם האיש משה וכו'. והנה החן הזה היה כדי שתיכף ישאלו ישראל ואעפ"כ לא נאמר שהשאלו ישראל מהם רק אח"כ בליל הגאולה נאמר ובי"י עשו כדבר משה וישאלו ממצרים וי"י נתן את חן וכו' נתן מקודם משמע ע"כ לומר שקודם לזה לא רצו ישראל להתעסק בשאלה כי אמרו ולואי זכר:

דף ט' ע"ב אמרו לו ולואי שנצא בעצמינו. נראה דדרשו זה מדהוצרך הש"י לומר למשה שיבקש מהם בקשה משמע שלא נטה לבם לדבר זה:

רש"י בד"ה כמצודה וכו' אין עוף פונה אליה וכו' בעי בזה לתרץ ולפרש תיבת וינצלו מלשון הצליה שעשאו את מצרים כמצודה שניצלת העוף ממנה. היינו מצודה דיקנית שאין בה דגן כך דיקנו וכו': גמ' אני הייתי עמכם וכו' ואני אהיה עמכם וכו' רצ"ל ואני אהי' עמכם בשיעבוד מלכיות היא היתה רק הודעה מאתו ית"ש למשה. והגם שאמר הש"י עמכם ולא עמה"ם כי גם ניצוצי משה אסורים אתנו בגלות החל הזה כנודע מהזוהר ומשה חשב שכונת הש"י לומר כל המאמר לישראל ע"כ אמר רבש"ע דיה וכו' והשיב לו הש"י לך אמור להם (דייקא רק) אהי' שלחני וכו' וסיום מאמדי הוא זהודעה לך. ג"ל:

במשנה וגומרה עד הנץ החמה ע' בתויו"ט דאית דל"ג לה והוכיח כן מטוא"ח והמרדכי (הארוך) שהביא דא"י דמברכין לגמור את ההלל אף בימים שמדלגין (שפי' לגמור היא קריאה) ממה שאמרו ותיקון היו גומרי"ן ולא הביאו ממשנתינו אלא ע"כ דל"ג לה (וע' והיה ברכה) והנה יש לדקדק באמת אראיות המרדכי והטור אברכת הלל דילמא באמת גם ותיקון היו גומרי"ן פירושו גומרי"ן ממש וביותר יקשה על הטור דהביא זה בשם אביו הרא"ש ז"ל דכתב כן בפ' הי' קורא. והנה בכאן בפירקין כתב הרא"ש

שיטת הש"ס דשמעתין דמכילתין דהקשו בגמ' תנא היכי קאי דתנא מאימתי ותו מ"ש דתני ערבית ברישא ליתני דשחרית ברישא וכתבו התוס' כדאשכחן בתמיד דכתיב בקר ברישא ומתוך תנא אקרא קאי בשכב"ך ובקומ"ך נמצא מתורצים ב' הקושיות. ואיב"א יליף מברייתו ש"ע (ע"כ התחיל בערבית) ועדיין הקושיא הראשונה במקומה עומדת ומוכרחים אנו לומר התירוץ הא'. וא"כ מה הרויח התרצן בתירוץ ב' (עמ"ש שם בגמ') ולפי הנ"ל י"ל דהנה קשה אמקראי קדש גופיהו מ"ש בתמיד דמקדים בק"ר ומ"ש בק"ש דמקדים ובשכב"ך וביותר יקשה מ"ש מתורה דכ' והגית בו יומם ולילה. אך הוא דכל המקדאות הם כסדר ק"ש בשכב"ך זמנה מהתחלת הלילה עד סופה ותיכף מתחיל זמן ק"ש דיום עד סוף ג"ש ונפסק הזמן דק"ש עד הלילה. וא"כ הקרא מתחיל מהתחלת זמן ק"ש עד סוף הזמן וכן בתמיד הוא כסדר התחלת ההקרבה כאור היום עד חצות ואח"כ מתחיל זמן תמיד בין הערבים ונמשך עד הלילה ונפסק הזמן. וכן בתורה עיקר זמנה ביום (הגם דמחויבת גם בלילה אבל לילה דרכה לשינה א"כ עיקר זמנה ביום) וכדאמרינן בגמ' זיף ביממא ופרע בלילה ע"כ מתחיל זהגית בו יומם ולילה (וכן י"ל לענין ברכת התורה אין כאן מקומו ידובר בזה אי"ה) וא"כ כל המקראות הם כסדר המצוה והנה זה ניתא לר"ג וחכמים אבל לר"א דאמר עד סוף האשמורה. הנה הגם דתנא אקרא קאי בשכב"ך אעפ"כ יקשה אקרא גופה מ"ש דתני ערבית ברישא ובתמיד שחרית ברישא לזה קאמר יליף מברייתו ש"ע (רצ"ל צא ולמד) מברייתו ש"ע דאיברי לילה ברישא ע"כ בק"ש דאין סדר דיש הפסק בין ב' הק"ש ניתא ליה למינקט מברייתו ש"ע משא"כ בתמיד דיש סדר באין הפסק ניתא ליה למינקט כסדר.

תוס' ברה"ה אלא בין תכלת וכו' וקשה דאמרינן במנחות וכו' נ"ל דרש"י ז"ל ס"ל שפיר דיש לפרש בגמ' ראה מצוה זו שיש בה תכלת ולבן ותזכור מצוה אחרת שזמנה בהיכר תכלת ולבן :

שמזכירם אבי ותלה אביי זמן ק"ש להלכתא כוותיהו היינו פירוש גומריין קודין (ובזה יונח לנו שלא הביא אביי לסייע ליה תיכף מברייתא רק מר' יוחנן ודו"ק) ומעתה מה שדחה הרא"ש דברי ר"ת בכאן הוא דמסקנת הברייתא א"א לפרש גומריין קורין ובפ' היה קורא שלמד דיצדק לפרש לשון גמר אקריאה שפיר למד לה מכאן מדברי אביי ור"י (הגם דבפ' היה קורא כתב הרא"ש ראיתו דגומריין לפיר"ת הוא משום דלר"ת כל היכא דתני גומריין גם בדברי אביי ור"י פי' הוא קורין ולא נחית שם לפרש שיטת שמעתין דאין לשם מקומה כנ"ל) וא"כ לפי"ז שפיר נוכל לומר דגם במשנתנו גרסי וגומריה והא דלא הביאו ראיה ממשנתנו משום די"ל גומריה ממש קאמר משא"כ בדברי אביי ור"י מוכרחני לומר גומריין קורין וכנ"ל :

וי"ל עוד דממשנתנו אין ראיה די"ל וגומריה ממש קאמר רצ"ל הגמר דק"ש היינו פ' ציצית יהיה על הנץ דזמן ציצית ביום דייקא משא"כ ק"ש גופה ובקומ"ך בזמן קימה אפילו אינו יום עדיין משא"כ הברייתא דותיקון היו גומריין וכו' א"א לפרש כן דלמה להו לקרותם ותיקיין הלא דינא הוא וראיתם אותו פרט לכסות לילה (וממ"נ אם עדיין לא מיקרי יום אין זמן ציצית עדיין לכל העולם ובאם כבר הוא יום אין זה ממילי דחסירי לומר שאינו יום) ולפי"ז נוכל לומר ג"כ דזה הוא החילוק בין הגירסאות דלהרמב"ם וסייעתו דאפילו כסות יום פטור בלילה גרסינן וגומריה משא"כ להרא"ש וסעייתו דכסות יום חייב גם בלילה א"כ מותר לומר פ' ציצית אפילו קודם אור היום. ובוהו יהיו מקוימים דברי התויו"ט (אבל לא מטעמיה) דהטור ורא"ש ליג וגומריה נ"ל ופטטיא דאורייתא טבין וקובי"ה חדי בפלפולא הגם שאינו לא להלכה ולא למעשה :

הא דהקשו מ"ש דבשכבך כל הלילה זמנה כל זמן שכיבה ולמה לא נאמר ובקומ"ך כל היום זמן קימיה תירץ המג"א דאחר הזמן הנ"ל לא מיקרי קימה רק עמידה הליכיה וכיוצא (עמ"ש"ל בתיבת לעמוד במתניתין) ובוהו יתורץ

מפרשים) זס"ל דאין הלכה כהנך מתניתא קודם הנך רק בשעת הדחק ודחק איצ' לפרש כן משום דהוקשה לו מנברשת של הילני המלכה. וגם מהקורא עם אנשי משמר וכו' ועיין בתוס' ובתראי ובמלחמות:

גמ' כל הסומך וכו' אינו ניוזק וכו' אפשר דנפקא להו דהנה סמיכת ג"ל נפקא לן מיענך י"י ביום צרה כמ"ש רש"י לעיל וכתוב בההיא פירשתא ימלא י"י כל משאלותיך י"י הושיעה המלך יעננו ביום קראנו:

התם נמי מיבעיא לך למיתב אגרא למיחוי אפי מלכא דאר"י לעולם ישתדל אדם וכו'. הנה לכאורה משמע מכאן דמיבעיא ליה לאיניש למיהב אגרא על כל מילי דרבנן לקיימם. ואפשר לומר דשאני הכי דלא אמר ר"י לעולם ירוץ אדם רק לעולם ישתדל אדם השתדלות מיקרי אפילו יצטרך לבזוז ממון: **גמרא** דף ט' ע"ב כל הסומך גאולה לתפלה אינו ניוזק כל היום ע"ש בקונטרס מהיכא נפקע ליה מקרא והטעם נראה ע"פ מ"ש בזוהר אצל שבת קודש כשמתהווה היחוד ואיתעטרת בכמה עיטרין לגבי מלכא קדישא וכל שולטני דוגוין ומארי דדינין כולהו ערקין וכו' והנה כשהאדם סומך גאולה (יסוד) לתפילה (מלכות שמים כמ"ש דוד ואני תפלה) אינו ניוזק כל היום דכיון שגרם היחוד כל שולטני דוגוין ומארי דדינין כולהו ערקין ומאין יבא ההיזק ח"ו:

שם התם נמי איבעיא לך למיהב אגרא וכו' באומרו איבעי' לך למיהב אגרא הנה נשמע המבואר בזוהר דהמצות שהאדם עושה בחנם תוכל הקליפה הנק' חנם לשלוט עליה זרמו בכתוב ויצאה חנם אין כסף אין בה כיסופא וחשקות: וידעתי מאנשי מעשה שאפילו היו מכבדין אותן באיזה כיבוד בס"ת ובה"כ היו נותנין לצדקה בכדי שלא תהיה המצוה בחנם וז"ש בכאן התם נמי מיבעיא ליה למיהב אגרא אפילו תוכל עשות זאת בחנם:

והנה לכאורה נשמע מכאן דאפילו על אזהרת חכמים מיבעיא לן למיהב אגרא. ולא לעשות בחנם וכבר כתבתי בקונטרס די"ל דשאני הכא דאמר ר"י לעולם ישתדל אדם

בא"ד ועויד בלילה נמי וכו' רש"י ס"ל דא"א להכיר בלילה והחוש מעיד ע"ז:

בא"ד ע"כ יש לפרש בין תכלת שביה בציצית רש"י ז"ל מיאן בזה דהאיך אפשר לפרש שביה על ציצית. ציצית מאן דכר שמייהו ועמ"ש במתניתין לתרץ זה:

בד"ה אחרים וכו' תפתר ברגיל ואינו רגיל וכו' וצ"ל דהאי אחרים לאו ר"מ וכו'. קישור דברי התוס' נ"ל דבזולת דברי הירושלמי י"ל שפיר דאחרים היינו ר"מ רק קודם שנשתנה שמו אמר כן ואח"כ לעת זקנותו אמר כך והא דלא סידרן התנא ביחד משום דהתנא סידר כסדר החומדות (ע"כ סידר ג"כ ר"מ קודם ר"ע רביה כפי גרסתינו בגמ' ובריי"ף גרס ר' יהודה) ר"מ סבר משיכיר בין זאב לכלב ב' מינים אפילו אינו יום עדיין כ"כ יכול להכירם ור"ע מחמיר בין חמור לערוך שהוא ג"כ חמור הבר. צ"כ ה"ל מין אחד וצריך לאוד יום יותר להכיר בין זה לזה ור"מ לעת זקנותו החמיר יותר כשיראה את חברו שאינו רגיל כלל ויכירנו שכך הוא צורת פניו. ולזה צריך אור יום יותר אבל לפי הירושלמי שמבאר דמידי רגיל ואינו רגיל יותר קולא הוא אפילו מבין זאב לכלב כי זאב אינו רגיל כלל א"כ ה"ל לסדר אחרים קודם לר"מ אלא ע"כ אחרים לאו ר"מ הוא רק מהדורות האחרונים ע"כ סידר דבריהם באחרונה זה מה שנ"ל כעת:

רש"י בד"ה לתפילין להניח תפילין שמצות הנחתן קודם ק"ש עכ"ל יש להתבונן מאי בעי רש"י בזה מה שפ"י מצות הנחתן קודם ק"ש עמ"ש ברבדי התוי"ט בד"ה וגומרה וכעת נ"ל דהנה בלילה ג"כ זמן תפילין והוא הלכה ואין מודין כן והנה מדחזינן דמצוה מ"ה ק"ש כותיקון קודם הנך וכל הקורא ק"ש בלא תפילין כמעיד עדות שקר ע"כ לומר דמורים להניח תפילין קודם לזה הזמן והוא כאחרים, נ"ל:

רש"י בד"ה דכתיב ייראוך עם שמש מתי מתיראין ממך וכו'. נראה דרש"י ס"ל דעיקר מצות ק"ש בהנך ולא קודם הנך ומפרש ותיקון גומרי"ן קירי"ן (וכענין שפירשו הרבה

שם הני י"ח י"ט הווי' אשרי האיש ולמה רגשו גוים חדא פרשה היא וי"ל שנתחלקה לשתי פרשיות כשניתקנה ברכת המינים ואמרים יהיו לרצון אחר י"ט ברכות: שם ק"ג פרשיות אמר דוד ולא אמר הללויה עד שראה במפלתן של רשעים עכ"ל. ק"ג פרשיות דייקא דהנה עפ"י כתיבי מרן האריו"ל ש"י עולמות שנוחלין הצדיקים ר"ז מימינא סוד החסד ק"ג משמאלא סוד הדין. מנחה שעתא דדינא ע"כ עד שראה מפלתן של רשעים להשרות עליהם הדין אמר קודם ק"ג פרשיות. ג"ל:

שם אלא ש"מ אשרי האיש ולמה רגשו חדא פרשה היא דאמר ר"ש בר נחמני וכו' כל פרשה שהיתה חביבה וכו' הביא שוב ראי' מרשב"ג אר"י כל פרשה וכו' דמר"י בריה דר"ש אין נשמע דדוקא אשרי ולמה רגשו חדא פרשה דילמא ב' פרשיות אחרות עד פרשה ק"ג חשבינן לה לאתת אד מדברי רשב"ג נשמע היטב דאלו הב' פרשיות נחשבות לאחת ואי קשיא אי"כ ה"ל להביא תיכף ראי' מדרשב"ג אר"י ולמה ליה להביא מדר' יהודא בריה דר"ש בן פזי דאי מדרשב"ג י"ל כל פרשה שהיתה חביבה על דוד אין הכונה דחדא פרשה היא רק חד ענין דגם אשרי האיש מדבר בצדיקים ורשעים אבל כיון דנשמע מר"י בריה דר"ש ב"פ דע"כ צריכין אנחנו לחבר ב' פרשיות לחשבם כחדא מסתברא לן שפיר למיסמך ולחבר הנהו ב' פרשיות מדאמר רשב"ג ג"ל: רש"י בדי' דאר"י בריה דר"ש גרסינן רצ"ל דל"ג בכאן בריה דר"ש בן פזי. דהאיך מייתי ראי' מר"י בריה דר"ש בן פזי אר"י בריה דר"ש בן פזי:

גמ' אמר רשב"ג אר"י כל פרשה וכו' דאי מר"י בריה דר"ש בן פזי י"ל דילמא ב' פרשיות אחרות אחר קפיטל י"ט הם חדא פרשה. ע"כ הביא לדר"ש ב"ג ואי מדרשב"ג לחוד י"ל דכוננו כל פרשה שהיתה חביבה וכו'. רצ"ל משום זה הסמיך אלו ב' פרשיות ביחד כי היו חביבים על דוד ופתח חדא באשרי [וסיים] השנית באשרי ג"ל או י"ל כוננו דאו או קתני וה"ק כל פרשה שהיתה חביבה על

לרוץ וכו'. וההשתדלות היינו באגר שלים והטעם הוא שאם יזכה יבחין וכו' והוי פרסומי ניסא ולפרסומי ניסא כגון ג"ח מוכר כסותו: ועוד נשמע מכאן התם נמי מיבעי לך למיהב אגרא זהנה בכאן לא נתן ר"ז ברצון רק הכריחוהו באונס אעפ"כ חשוב לפני הש"י כאלו עשה מצות חכמים באגר שלים ברצון והיא הוכחה נכונה נפקא לדינא: שאם יזכה יבחין וכו'. הנה צריך לבזבו ממון שאם יזכה לפרסומי ניסא. ומכש"כ בפרסומי ניסא שכבר היה ע"כ בנ"ח מוכר כסותו ושואל על הפתחים ויפרסם הנס:

בין מלכי ישראל למלכי אוה"ע כמה שגבה מעלת גדולת ישראל על גדולתם. הנה דבר שמברכין עליו נעשה כעין חפץ של מצות. הנה ההשתדלות לרוץ לקראת מלכי אוה"ע הנה מברכין עליהם ונעשין כעין חפץ של מצוה ויש להם עיי' איזה שארית לעתיד כענין שנאמר והיו מלכים אומניך. מלכים דייקא שברכו עליהן. ושרותיהם וכו' וידעת כי אני י"י אשר לא יבושו קוראי כי בהשתדלך לברך על המלכים היה עבור זה כי קוית ליי' שתזכה להבחין וזה יש לפרש הללו את י"י כל גוים וכו' כי גבר עלינו חסדו. דהנה בעבור התגברות עלינו חסדו נתחייבנו לברך עליכם ונעשיתם חפץ של מצוה ויש לכם עיי' שארית:

שאי"ל בשלמא דרב אחי במעמד כל החבורה דאדם גדול הוא ושמח במצות נשמע דמצוה לשאול בשלום אדם השמח במצות במעמד חבורה. ויש בזה ענין נכבד כי השמח במצות סימן שעושה המצוה לתיקונא דשכינתא קדישא שמחת לב אשה ומצוה לשאול לו לשלום משים שלום בבי"ת ויהיה יחודא שלים והוא ג"כ סוד סמיכת ג"ל שלום שמח"ה (ע"כ במצוה סוכה סוכת שלם זמן שמחתינו) וכשתבין הדברים לא יקשה לך קושית התוס' מאי רבותיה דר"ב ודוקא זמנא חדא דהכונה זמנא חדא פעל ועשה מיחוד הנפלא הזה שסמך בגבתי מרומים גאולה לתפילה ונפשו ידעה מאד ע"כ לא קפסיק חזכא מפומיה:

שעשה הש"י עמו בכל עת על כל העיתים הורה שהוא חסד ואפילו יום המיתה נסתכל שהוא חסד ואמר שירה והמשיל את דוד באשת חיל כי הוא מרכבה למלכות שמים כנודע; ודוה מסדר אגדתא קמ"י דריב"ל, ירצ"ל ע"כ שאל ממנו, משמיענו כשאדם מסתפק באיזה דבר ישאל למי שהוא שכיח אצל גדולי הדור דא"א שלא שמע:

שם א"ל מ"ד ברכי נפשי את י"י וכל קרבי את שם קדשו א"ל בא וראה וכו' עיין ברש"י הוא סבר דהכי בעי מאי שנא קרבים דנקט עכ"ל. מהיכן שפט זה דאלו היה שאלתו רק על ברכי נפשי למה סיים הפסוק וכל קרבי וכו' ע"כ שפט דשאלתו הוא מ"ש קרביים דנקט והנה א"ל אח"כ אנא הכי קאמינא לך הני חמשה ברכי נפשי כנגד מי וכו'. ולפי"ז למה סיים הפסוק וכל קרבי וכו' אבל להיות שרצה לומר הנהו חמשה ברכי נפשי כנגד מי וכו' רצ"ל למה אמר חמשה פעמים אשר תשבח הנפש את ה' ע"כ יש לה איזה יחוס עם השם הנכבד בחמשה ענינים נגד ד' אותיות הוי"ו (כל) עם קצו של יו"ד כנודע. והא דסיים כל הפסוק וכל קרבי וכו' הוא כדי שלא להזכיר את השם הנכבד בלימודו רק באמור כל הפסוק אבל בחצי פסוק אסור להזכיר את השם:

א"ל בא וראה וכו' א"ל אנא הכי קא מינא לך וכו' עיין ברש"י הוא סבר דהכי בעי וכו'. הנה תלמוד מדברי חכמים שלא להפסיק לחכם באמצע דבריו בדת כי הנך רואה שהשיב לו על מה שלא שאל ואעפ"כ לא הפסיק דבריו עד שסיים כל הדרשא:

הני ה' ברכי נפשי כנגד מי אמרם דוד. הנה לעיל דרש רשב"י שדר בה' עולמים ואמר שירה אעפ"כ למה אמר שירותיו בלשון ברכי נפשי:

יבא מי שיש בו ה' דברים וכו' המשכיל ע"ד יוכל לפרש ה' הענינים הללו על ה' בחי' הנשמה נפש רוח נשמה חיי יחידה שהם נגד ה' בחי' אותיות השם הוי"ו ד' אותיות עם

דוד או פתח בה באשרי או סיים בה באשרי (וידוקדק בזה כ"ל פרש"ה ולא תקשה עלינו קושית התוס') ע"כ הביא לדר"ש בן פזי דע"כ צריכין לחבר ב' פרשיות ואשכחן לדרשב"ג ע"כ הן המה הב' המחוברין.

דף י' ע"א הנהו בריוני דהו וכו' הוה קא בעי ר"מ רחמי וכו' א"ל ברוריה דביתהו מאי דעתין וכו' בעי רחמי עליהו והדרו בתשובה עכ"ל. הנה תראה שהדבר הזה למד ר"מ דעת מאשתו שהיא נוק' ולא לחנם השמענו זאת בתורה שבצ"פ אבל אציין לך למשמרת להמשכיל ע"ד בענין ידיעה ובחירה. הנה תראה איך אפשר להתפלל להש"י שיחזור את הרשעים בתשובה והנה הבחירה חפשית אצלם אבל תתבונן במעט קט בענין ידיעה ובענין בחירה ותתבונן מפלאות תמים דעים אשר נלמד הענין בזה ע"י נוק' וזה שאמרה לבעלה מאי דעתין וכו' והבן כי יראתי להרחיב הדיבור בזה וציינתי רק למשמרת למשכיל: דף י' רש"י בד"ה חטאים כתיב קרי ביה חטאים וכו' כונתו דכתיב חטאים בפתח ופירושו כמו חוטאים וחטאים בשב"א פירושו חטאים ממש לזה כתב רש"י דה"ק מדלא כתיב חוטאים רק חטאים ע"כ כי היכי דניקרי נמי חטאים בשבא ואעפ"כ הנה נמסר חטאים בפתח הכונה שיכלה יצה"ר ותרוייהו קשוט כשיכלה יצה"ר הנה לא יהיה חוטאים וחטאים:

גמ' למה נסמכה פ' אבשלום וכו' לעיל דריש קשה תרבות רעה וכו'. זה לא דריש מסמיכות רק דבמלחמות גוג כתיב למה רגשו וכאן כתיב מה רבו צרי עיי"ש. כלום יש עבד שמורד ברבו עיין בפני יהושע

מ"ד פיה פתחה בחכמה ותורת חסד וכו'. לא ידענא מאי קא קשיא ליה על הפסוק הזה יותר מכל השבחים שהוזכרו בפ'. ונ"ל דהנה הפרשה הזו נאמרה על שבחי אשת חיל (יהיה הנמשל איך שיהיה) עכ"פ צ"ל שבחים כאלו שהוא שבח ופאר לאשה. והנה תורה אין שרץ לה כי כל המלמד אח בתו תורה וכו' ע"כ פ' שאמר כן על דוד אביו ואין הכונה תורת חסד תורה ממש רק הכונה הוראת החסד

השתא הב לי ברתך אפשר דגרמא זכותא דידי ודידך נשמע דזכות אבות מועיל גם לבני בנות:

א"ל ב"ן אמוץ וכו' קראו בן אמוץ. כי אמוץ ואמצי' אחים היו והיה מהראוי שיהיה גם לו זאת הקבלה מאבי אביו אפילו חרב וכו':

כלה נבואתך וצ"א הנה צוהו לצאת נשמע מזה דבשעת התפילה אין מהראוי להיות בבית איש המנגד לו לתפילתו אפילו הוא צדיק ע"ב א"ר חנן אפילו בעל החלומות אומר לו לאדם וכו' מהראוי להתבונן מאי אפילו ומאי הוא הרבותא דר"ח על דברי ר' יוחנן ור"א הנאמרים מקודם ואדרבה הלא החלומות שוא ידברו ונראה לדייק אפילו בעל החלומות אומר לו כו' היינו שיש חלומות הבאים ע"י שד ויש ע"י מלאך ויש מהרהורי הלב מבואר בפ' הרואה ועיי"ש סימני החלומות שהם אמיתיים וניכרים שהם מן המלאך הממונה על החלומות ויש ר"ח אפילו בעל החלומות אומר לו וכו' היינו שיודע היטב שהוא מן בעל החלומות מלאך הנשדח מן השמים להודיע אעפ"כ אל ימנע וכו':

שם מאי קי"ר רצ"ל למה לא אמר כותל כלשון הכתוב הנה זה עומד אחר כתלינו שם אמר ר"ש בן לקיש מקירו"ת לב"ו שנאמר מעי מעי אוחילה קירות לבי וגו'. הנה הוא ג"ש נאמר כאן קי"ר ונאמר התם קירו"ת לבי מה התם קירות הלב אף כאן קירות הלב רשב"ל אויל לטעמיה דאמר לעיל בדף ה' ע"א נאמר ברית במלח ונאמר ברית ביסורין וכו' עיי"ש. הנה למד רפואת היסורין מג"ש דס"ל דלרפואה צריכין לעורר מדת רחום שמעוררין ע"י לימוד ג"ש כנודע הנה גם בכאן למד חזקיה ג"ש ע"כ נרמז כאן ג"ש:

ויש לפדש קירות הלב היינו כונת האותיות שהם לפני אותיות לב ושל"אחר אותיות לב שהם כמו הקיר המקיף את הבית והם אותיות כמא"ג בגי' דין וידוע לך מסוד הפדיון נפש שממתיקין את הדין ע"י גי' שמות אהי' הוי' אהו"ה (בגי' דין להמתיקו בגי' שמות

קוצו של יו"ד שהיא בחינה עליונה למעלה מכולם כנודע:

מה עשה הקב"ה הביא יסורים על חזקי' וא"ל לישעי' לך ובקר את החולה. הנה אם רצון הקב"ה היה שילך ישעי' אל חזקי' למה לא אמר לו בסתם שילך אליו (שמעתי בשם הרב הקדוש מו"ה לוי יצחק מברדיטשוב זצוק"ל דכל אחד לא רצה לילך אל חבריו מצד ענוה דכ"א היה סובר שהוא קטן במעלה מחבריו והוא אצל חבריו כנוקבא לגבי דכורא ודרך הדכורא לילך אל הנוקבא וכשתבין הן הם דבריננו) ונ"ל כי סברת שניהם אמת דחזקיה היה סובר דביותר צריך זכאה למירדף בתר חייבא להשיבו בתשובה כמבואר בוהר ע"כ מן הצורך לנביא לילך להוכיח. וזהו סברת שמואל הנביא ג"כ וסבב בית אל והגלגל וכו' וישעיה היה סובר דיותר טוב לחייבא הרודף בתר זכאה לקבל ממנו תוכחה. ומצליח עי"ז ביותר כשבא לו הדבר בייגיעה וסברת שניהם אמת דזכאה מחויב למירדף וכו' אבל החייבא מצליח ביותר אם הוא רודף אחר זכאה כענין שנאמר אם תבקשנה ככסף וכו' או תבין יראת י"י ע"כ אם היה אומר הקב"ה לישעיה בסתם לך אל חזקי' או היה נשמע דצדקו דברי חזקי' ע"כ עשה הש"י פשר דבר והבן

בהדי כבשי דרחמנא ל"ל מאי דמיפקדת וכו' נשמע מזה דאין לתלות המצוה על הטעם ע"כ פסקו אין טעם למצות (הגם דאין חקר לטעמי מצות עכ"ז הוא דבר שאין לו סוף והוא שכל אלקי אין לבא אל תכלית הכונה ע"כ אין לתלות המצוה על הטעם כי ע"י הטעם יבטלנה באיזה זמן כשלא יהיה שייך הטעם ובאמת לא בא לתכלית הטעם. והנה חזקיה תלה טעם מצות פ"ו הוא כדי להוליד בנים עובדי י"י וכאשר ראה ברוה"ק דנפקו מיניה זכו' פטר א"ע מהמצוה והוכיחו ישעי' וא"ל בהדי כבשי דרחמנא ל"ל היינו המצות הם סודות התורה א"א לבוא לתכלית טעמיהן ע"כ מאי דמיפקדת (וכו'):

ולא יחבק חיק נכריה. אבל לא דברה אלא כנגד יצה"ר כ"ה הענין בכאן לא דברה תורה אלא כנגד יצה"ר. אבל טוב יותר בעיני י"י שלא ישתדל ברופאים רק יבקש עזר ותרופה מאת הש"י המוחץ והרופא (כענין שהקפיד הכתוב הנבואי על אסא המלך גם בחליו לא דרש את י"י כ"א ברופאים) הנה גניזת ספר רפואות מיקרי הטוב בעיני י"י שהוא הוא הטוב בעיניו ית"ש הגם שנתן רשות לרופא לרפאות לא דברה תורה אלא כנגד יצה"ר. [עיינן מש"כ רבנו לקמן במכילתין דף ס' ע"א בד"ה מכאן שניתנה וצ"ע (המגיה)] והנה כדאי הוא המצוה הזאת שגנו ס' רפואות שירפאהו הש"י :

מאי קיר וכו' הנה לעיל למד מזה דהמתפלל צריך שלא יהא דבר חוצץ בינו לבין הקיר (וני"ל דזה טעמו של הרייף והרא"ש שלא הביאו הך דינא) וי"ל דכאן הקשה לו ל"ל למימר קי"ר דמשמע כות"ל חלש וכי ס"ד דהיכל המלך היה כותל חלש והל"ל כותל כלשון הפסוק הנה זה עומד אחר כתלניו ע"כ דרשו לדרשא : [דברי רבנו צ"ע דקיר הוא בלה"ק וכותל בלשון תרגום. ראה ויקרא ב"ט ועיין אבן עזרא שה"ש ב"ט. (המגיה)]

כל התולה בזכות עצמו וכו' חוקי' תלה בזכות עצמו וכו' לדעת רשב"ל ניחא. אבל לדעת ר"ל הרי תלה בזכות שלמה וי"ל שזה לא מיקרי תולה רק כשאומר זכור וכ"ה ברש"י ; **הר"צ** ליהנות וכו' דיש לפרש דהנה אשכחן במגילה [כתו] מר כד הוה מזמנין ל' לא הוה אזיל אמר לא ניחא לכו דאחי' ומר כד הוה מזמנין ליה הוה אזיל אמר יקירי הוא דמתיקרי בי ולא ידענא הלכתא כמאן אמר בכאן מאן דעביד כמר עביד ודעביד כמר עביד דאשכחן כן בנביאים ג"ל :

הנה נא ידעתי וכו' מכאן שהאשה וכו' דהל"ל סתם הנה נא איש אלקים קדוש וכו' ואמרה ידעתי משמע אני יודע ולא אתה :

מכאן שהאשה מכרת באורחין יותר מן האיש ארמוח לך טעם הדבר את אשר עם לבבי אשיחה. הנה בוזהר בראשית דף ק"ט וד"ל נחית עילאה בתתאה ואיתמליא באורח דחד

של רחמים הרומזים לחב"ד שהם המוחין סוד החיים חיי המלך ממשיכין מאלופו ש"ע ונתהווה מן דין אדני' :

ויש לפ' עוד קירות הלב היינו פנימיית ל"ב מילוי אותיות ל"ב הלא המה מדיית בגימ' ג' שמות אהי' במילוי יודין אלפין ההי"ן שמהם בא התחיה ס"ת זיפ"ח באפי"ו נשמת חיים בגי' כנ"ל סוד הוות' ת' תחיה ודי למבין : **שם** ר' לוי אמר על עסקי הקיר א"ל רבש"ע זמה שונמית וכו'. הנה התעורר מדת קל וחומר ס"ל כר' יוחנן דאמר לעיל בדף ה' ע"א. ק"ו משן ועין עבד יוצא בהן לחירות יסורין שממרקין וכו' ס"ל דלרפואה צריכין לעורר מדת אל. וכן אמר משה אל נא רפא נא לה ולמדו הש"י ק"ו זאביה ירק וכו' בכדי לעורר מדת אל כן כתב הרב הקדוש מהרד"ב זוק"ל. והנה תרווייהו קשוט דכתיב כי אל רחום י"י אלקיך לא ירפך ולא ישחיתך ועמש"ל בקונטרס ותבין :

שם מאי זה טוב בעיניך עשיתי דקשה דכיון דאמר זכר נא את אשר התהלכתי לפניך באמת ובלב שלם הרי הכל בכלל אי"כ מאי והטוב בעיניך עשיתי משמע שעשה איזה מצוה פרטיית שהיא מסוגלת לרפואה :

ארי א"ר שסמך גאולה לתפילה מסמך גאולה לתפילה ידוע ענינו סוד היחוד ותיטב הנערה בעיניו ותשא חס"ד לפניו וזה הנרמו במה שאמר והטוב בעיניך עשיתי וכיון שנתהווה היחוד מתמתקים הדינים ונתרפא החולה מחליו הדינים הם מנצפ"ך כפולים בגי' קס"ת בגי' גאולה תפלה הנה נמתקים הגבורות ע"י סמיכת גאולה לתפלה. זכור תזכור את אשר כתבתי לעיל רפואת החולה מחליו ע"י מדות אל רחום בגי' פרה להמתיק הדינים דמנצפ"ך בגי' פר ע"י חמשה פעמים אל הוי' (שם החסד ושם הרחמים) ונתהווה מן פר פרה ומתמתקים הדינים בחסד ורחמים :

ר' לוי אמר שגנו ספר רפואות כתיב בתורה ורפא ירפא מכאן שנתנה תורה רשות לרופא לרפאות הנה רשות הוא ולא חובה. הוא הוא כעין דמין היתר היפת תואר במלחמה דודאי טוב יותר בעיני י"י אם לא יחשוק

דשחרית. אבל לא אק"ש דערבית. ולפ"ו קשה אדברי רש"י דף ט' ע"א בדי"ה כותי ס"ל עיי"ש רס"ל דקאי גם אק"ש דערבית וי"ל דקאי גם אק"ש דערבית. אבל לא יאמר השכיבנו כמבואר לעיל. א"כ לא הוה רק אחת לאחריה וידובר בזה עוד אי"ה ועיין בדברי תר"י בהתחלת המשנה:

ב"ה"ג מהלכות אלו הלכות ברכות פ"א:

מאימתי קורין א"ש בערבין משעה שהכהנים וכו' עכ"ל. הנה מדלא הביא שום

תנא דברייתא נראה דעתו לפסוק כסתם מתני' ואינו יוצא בק"ש דקודם צה"כ:

שם רג"א משיעלה עה"ש זה וראי ס"ס וצ"ל עד שיעלה וכו"ה לקמן בפסק:

שם ת"ר חכמים עשו חיזוק לדבריהם שלא יהא ארם בא מן השדה בערב ויאמר

אכנס לביתי וכו' אלא וכו' נכנס לביה"כ א"ו לביה"מ אם רגיל לקרות וכו' עכ"ל. הנה בגמ'

קאמר אל"ך לביתי והוא שינה אכנ"ס. וכן בגמ' נכנס לביה"כ. הוא הוסיף א"ו לביהמ"ד דהנה

הליכה משמע לקבוע שם משא"כ כניסה כענין שאמדו בכ"מ נכנס לביה"כ שאין דירתו לשם.

והנה יש לפרש בגמ' שעיקר הקפידא שלא ילך בקביעות לביתו ואז יאכל וישן וישכח

מלקרות. משא"כ אם אינו קובע א"ע לעניני ביתו מותר לו ללמוד גם בביתו קודם ק"ש

והא דקאמר דוקא נכנס לביה"כ אם רגיל לקרות וכו' בהוה דיבר ששם רגילין לילך

ולהתפלל בציבור ולא ניחא ליה לגאון לפרש כן דלמה ליה למימר נכנס לביה"כ אדרבא

ה"ל להשמיענו דכותא שגם בביתו מותר ללמוד ע"כ שינה הגאון ואמר אכנ"ס לביתי להורות

שגם כניסה לביתו בארעי בלא התעסקות עניני ביתו רק שילמוד אסור בביתו דחיישינן שיטרד

בלימודו משא"כ בביה"כ או בביהמ"ד ודאי ילך לביתו לא חיישינן שישכח לקרות דבהתעוררו

לילך לביתו יתעורר ג"כ לק"ש. וג"כ רבים מצוים שם ומדכרי אהרדי. וזה שהוסיף א"ו

לביהמ"ד להורות דאין טעם הגמ' באומרם נכנס לביה"כ דשם מתפללין בציבור רק דלשם

מותר לקרות בתורה ולשנות קודם ק"ש מטעם

דדגא דשרי עלה כגוזא דההוא שביל סתום וטמיר וגניז לעילא כך דחד שביל דקיק וחד ארז

ההוא דתתא ארז כמד"א וארז צדיקים כאור נוגה וההוא דלעילא שביל וכו' עכ"ל וכן במ"א

בוהר דר"ך ואר"ח דר"ך ההוא דלעילא ואר"ח ההוא דלתתא. הנך רואה בחי' המקבלת נק'

אר"ח ע"כ תבין המתאספן בבית אחרים ומקבל ממנו הנאה נקרא ארז ע"כ האשה מכרת

באורחין יותר מן האי"ש בין והתבונן בדבר והשם הטוב יכפר:

שלא ראתה זכוב זכו מן הניסים שנעשו לאבותינו בביהמ"ק שלא נראה זכוב

בבית המטבחים א"כ הדבר הזה סי' על קדושה: ולא ראתה קרי עליו ג"כ מן הניסים שלא

אירע קרי לכה"ג ביה"כ עיין בוהר שלח שהקשה מאי דבותיה דאלישע בזה עיי"ש מה

שתידך:

וחד אמר שלא ראתה זכוב עובר על שלחנו כל מקום שאתה מוצא גדר ערוה שם

נאמד קדושה. כי בשמירת הברית קודש נקרא קדו"ש כמד"א ועתה אם שמוע וכו' ושמרתם

את בדיתי וכו' ואתה תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש. והנה קליפת עמלק הוא המנגד

לבריית כמשאדו"ל שזרק מילות כלפי מעלה כמד"א ויזנ"ב בך וכו'. והנה קליפת עמלק

נק' זכוב עיין בקרנים ודן ידן והנה כשראתה שלא יכלה זכוב לעבור על שלחנו ידעה כי

קדוש הוא:

וחד אמר סדין וכו' ולא ראתה קד"י עליו כתיב ג"כ בעמלק אשר קר"ך בדרך

זמ"ח ומ"ח ולי"פ:

שאחזה בהור יפיה ופירש"י בדדיה זכתב המהרש"א שהן הוד יפיה בבריאתה

כי גבראו לה במקום בינה עיי"ש. ונ"ל סוד י"י ליריאו שנבראו לה דדים במקום בינה היינו

בינה אימא עילאה עד הוד איתפשטית ע"כ קרא לדדים הוד יפיה והשם הטוב יכפר:

מיתבי הקורא מכאן ואילך לא הפסיד כאדם הקורא בתורה אבל מכרך הוא בי

לפניה ואחת לאחריה ע"כ מזה הלשון משמע דהך בבא הקורא מכאן ואילך לא קאי רק אק"ש

צודק בכאן גירסתו ר' אלעזר דהנה לעיל אם ת"ח הוא אי"צ הוא מאמר ד"נ בד יצחק (וכפי הנראה ר' יצחק זה הנשנה לפנינו בגמ' הוא אביו) ונצטרך לומר דיפלוג עם אביו. יהיה איך שיהיה נ"ל לדעת הגאון שגם ת"ח יקרא ק"ש על מטתו.

שם ואי אישתלי ולא קרא וכו' ואמר ר"י אי"ש הלכה כר"ג נראה סברתו דגם לענין סייג הלכה כמותו דלא עבדינן סייג ולא מיקרי עבריין גם דקראו אחר חצות הגם דיחיד ורבים הרכה כרבים היכא דהאמורא פוסק כוותיה דיחיד הכי נקטינן נמדקאמר הגאון זא"י אישתל"י ולא קר"א וכו'. משמע שקפידא יש שלא לאחר התחלת הזמן דהיינו צה"כ. אבל אם איחר התחלת הזמן שוב אין קפידא אפילו יתאחר לכתחילה עד אחר חצות (ובלבד שלא יאכל ולא יישן ובביתו ג"כ לא ילמוד כמש"ל לדעתו) דלגמרי הלכה כר"ג. נ"ל:

שם תניא רשב"י אומר פעמים זכו. הנה הביא ב' הבריות ולא ביאר ולא פסק הלכתא נראה דעתו להחמיר דשל לילה לא יקרא רק עד עה"ש ודיום סמוך להנ"ל:

שם ובלבד שלא יאמר השכיבנו לפמש"ל בסמוך נראה דגם בקראו סמוך לעה"ש לא יאמר וכפירש"י:

שם ק"ש בלילה והלל בליל פסח ואכילת פסחים מצותן עד שיעלה עמוד השחר נראה כמש"ל דלא מיקרי עבריין גם באכילת פסחים דהלכה כר"ע מחבירו:

בפרק ג' השייך הלהלכות הללו וז"ל ואסור לאישתעוי קמיה שכבא מלתא דלא צריך דאמר ר"ז וכו' אין אומרים בפני וכו'. לא נצרכה אל בד"ת דחלשא דעתיה (דשכבא) א"ד לא נצרכה וכו' וכ"ש מילי דעלמא עכ"ל יראה שמפרש לא אמרין שבא"ד כמש"ל עכ"פ נראה דעתו להחמיר בד"ת ובמילי דעלמא: הלבכות צרכי צבור השייך להלכות הללו אמר רבה בריה כיון שנפתח ס"ת אסור לספר אפילו בדבר הלכה שנאמר ובפתחו עמדו וכו'. ר"ז אמר מהכא ואזני כל העם וכו'. ר' ששת מהדר אפיה וגריס אמר אנן בדידן וכו' וה"מ דאיכא עשרה דציייתין לס"ת אבל ליכא

הנ"ל וא"כ הה"ד לביהמ"ד משא"כ בביתו חיישינן שיטרד בלימודו. וא"כ לפי"ז יצא לנו לפסק הגאון דאפילו לקרות ולשנות בביתו אסור סמוך לזמן ק"ש נ"ל:

שם אלמא הלכא כר"י דאמר לאורתא קרי ק"ש ואח"כ מצלי רצ"ל מדחזינן מסתם גמרא דהלכה כר"י נגד ריב"ל א"כ גם בכאן הלכה כר"י וצריך לסמוך ג"ל גם בערב:

שם ואי קשיא וכו' דקא מפסיקין בהשכיבנו וכו' השכיבנו בברכת גאולה היא וגאולה אריכתא היא עכ"ל יש לפרש כמ"ש תר"י שבגאולת מצרים בו בלילה התפללו ישראל השכיבנו לשלום ושלא יתן המשחית לבא אל בתיהם וכו':

שם אמר אב"י וצריך למימר האי קרא בידך אפקיד וכו' עכ"ל. הנה בגמרא אמר אף ת"ח מיבע"ל למימר חד פסוקי דרחמי כגון בידך וכו' נראה לכאורה דוקא ת"ח שאינו קורא ק"ש שעל המטה אבל הקורא ק"ש א"צ לומר והגאון דכתב וצריך למימר משמע כל אדם אפילו הקורא ק"ש (ועכ"ל כן לדעתו דהוא פסק דגם ת"ח צריך לקרות ק"ש וכאשר יתבאר) דקדק הגאון מדאמר א"ף ת"ח וכו' ולא אמר ות"ח וכו' משמע דאף ת"ח ומכ"ש באינו ת"ח מיבע"ל למימר הך פסוקא הגם שקורא ק"ש יצא לנו לדעתו שמחויב כ"א לומר הך פסוקא.

שם כל הקורא ק"ש ע"מ כאילו אח"ז וכו' ובגמ' א חז דהנה אוח"ז י"ל שמתחיל לאחוז בעת קריאתו והנה א"א לומר כן דאחר קריאתו אינו מרומז שמירה. וז"ש דפירוש אוח"ז שכבר אחז בעת הקריאה ועדיין אוח"ז גם בעת השינה נ"ל.

שם כ"ל הקורא ק"ש ע"מ כאילו אחז וכו'. יעלו חסידים וכו'. הוצרך להביא זה המאמר אם לפרש איכות גודל הקריאה א"כ ה"ל להביא גם המאמר הב' מוזיקין בדילין וביותר מפורש בו שמירה מהמוזיקין ע"כ נ"ל שבא להורות דאין הלכה כרנב"י דאמר אם ת"ח הוא א"צ דהרי ר"א קאמר כ"ל הקורא וכו' משמע אפילו ת"ח ושמע לה מקרא יעלו חסידים וכו' ולא עם הארץ חסיד ולפי"ז ביותר

ואפילו עטרות ורבון שכל המשלים וכו'. והגאון לא ניחא ליה בזאת הגירסא דא"כ טעמא קיהיב להיות עובד ע"מ לקבל פרס (ועמש"ש בגמ'): :

הלכות תפילין השייך להלכות הללו וראו כל עמי וכו' אלו תפילין שבראש נ"מ לדינא שיהיו התשי"ר נראים ולא יכסם בטלית:

שם והסרותי זכו מלמד שהראה וכו' קשר של תפילין נ"מ לדינא שיהיה הקשר לאחוריו דוקא מדקאמר וראית את אחרי וכו' הריף ונושאי כליו.

דף ג' בע"ב שמעינן השתא דבין למתניתין ובין לברייתא עונת ק"ש לרבנן משעה שהכהנים עכ"ל דבברייתא נשנית וחכמים אומרים משעה שהכהנים וכו' והגם דבברייתא אחריתי קתני לה בלשון יחיד ר' יהושע מדקתני בברייתא קמייתא בשם חכמים סמי' חדא מקמי תרתי. ועוד מדתני לדברי ר"א (דמתניתין) ור"י (דברייתא אחריתי) בלשון חכמים (בברייתא קמייתא) ש"מ דהכי קי"ל

תר"י פיסקא מאימתי וכו' טבל ועלה אוכל במעשר וכו' אוכל בקדשים פירוש מעשר שני הוא קדשים קלים וכו' עכ"ל אין כוונתו קדשים קלים כקרבות דהרי אסור לאכול בקדשים אפילו קדשים קלים עד שיביא כפרתו אבל אמר קדשים קלים דרך העברה רצ"ל מעשר שני הוא קודש אבל קדושתו הוא קל מתרומה ע"כ טבל ועלה אוכל במעשר בלא הערב שמש:

ע"א תר"י פיסקא המתחלת עד סוף וכו' ועד שליש הלילה דרך קצת בני אדם שמאחרין מלשכב וכו' אמר קצת ב"א דאי יפרש דרך כל ב"א להתאחר מליכך לישכב עד שליש הלילה. א"כ ר"ג וחכמים דס"ל פי' בשכב"ך בשעה ששוכבין (לא בשעה שהולכין לישכב) יהיה אסור לדידהו להתחיל לקרוא קודם שליש הלילה. אלא ע"כ גם בשליש הראשון דרך הרוב לישכב כבר נ"ל.

בד"ה וחכמים וכו' תדע דהא אמרינן לקמן כדי שלא יהא וכו'. וכיון דחזינן דאפילו כשיבא קודם זמנו חששו שמא יבוא לידי

עשרה דצייתין לא עכ"ל. עמ"ש בתוס' דף ח' בד"ה ר"ש מהדר וכו' מה שפירשתי שם לדעתי דעת הגאון דס"ל דבמהדר אפיה מותר לגרוס ובדלא מהדר אפיה לא (וכשהקורא עומד על הבימה גבוה מכל העם לא מהני מהדר אפיה) והא דמותר בדמהדר אפיה דוקא בדאיכא עשרה דצייתין זולתו (והריף ז"ל נראה שמפרש דעת הגאון בדאיכא עשרה דצייתין בכל ענין מותר אפילו בדלא מהדר וצ"ע עמש"ש):

שם אמר ר' לוי א"ר לחמ"א ובגמ' חמ"א: שם מ"ד עלה אלי ההרה ואתנה לך וכו' יוחות האבן זו מקרא ובגמ' הגירסא יוחות האבן אלו י' דברות וגירסת הגאון ידויק ביותר דמה נשתנה עשרת הדברות משאר תורה לומר מלמד שכולן וכו': שם והתורה זו משנה ובגמ' זו מקרא וגירסת הגאון ידויק דגם לתורה שבע"פ תורה יקרא לה:

שם והמצוה כמשמעה רצ"ל עשיית המצות בפועל ובגמ' והמצוה זו משנה וגירסת הגאון דלמה יקרא מצוה למשנה ורש"י פי' שיתעסקו במשנה נראה שבא לפרש למה יקרא למשנה מצוה ומפרש על העסק בה היינו מצוה.

מלמד שכולן ניתנו למשה בסיני הביא הגאון זה המאמר דנ"מ לדינא דמי שאינו מאמין לדברי אחד מכל אלו נקרא אפיקורס והוא מכת המורידין ולא מעלין ואפשר שהביא זה רק לטעם דמותר להדר אפיה ולגרוס דלא מיקרי ועזובי וכו' כיון דכולן ניתנו למשה בסיני:

שם מ"ד ועזובי וכו' זה המניח ס"ת כשהוא פתוח ויוצא בגמ' ליתא כשה"א פתוח והגאון מפרש לה הכי מדר"א נפיק בין גברא לגברא והנה פסק הגאון לאיסורא גם בין פסוקא לפסוקא:

שם ואמר ר"ה ברי' א"ר מנחם בגמ' ליתא א"ר מנחם והגאון גרס לה מרסמ"ך הנך ב' מימרות אהדדי מימרא דלעיל ועזובי וכו' הוא ג"כ ר"ה ברי' א"ר מנחם:

שם ואמר ר"ה ברי' א"ר מנחם א"ר אמי כל המשלים וכו' בגמ' חד מימרא הוא

מה דכל הפוסקים הראשונים ואחרונים פסקו כר"ג לק"מ י"ל כיון דר"י אמר שמאל מהאמוראי פסק כיוחיד כוותיה נקטינן דהאמורא יש כח בידו לפסוק כיוחיד כשנראין לו דברין (עיין בכריתות להר"ש מקינון) אבל בימיהם לא איפסקא הלכתא עדין ע"כ הוכרחו לפסוק כרבים הדרא קושיא לדוכתא מאי קמיבעיא קמיבעיא (להו) וי"ל דס"ל לבני ר"ג דהגם דטעמא דרבנן משום סייג גזרו שלא לקרות זה ודאי דוקא כשבטיטל במזיד אבל לא באונס והם כאונסין דמי שהיו עסקין במצות שמחת חתן. וזה נראה כונת רש"י דף ט' בד"ה או דלמא כותך וכו' ומיהו היכא דאיתנס וכו' עיי"ש. ור"ש חייבין אתם דכאונסים חשבתו משא"כ באינו אנוס :

ועי"ל כיון דהאמורא יש כח בידו לפסוק כיוחיד כשנראין לו דברין לא גרועי בני ר"ג מהאמורא היינו דקמיבעיא להו אם רבנן פליגי עלך בפ"י בשכבך בזה אין הכרע לנו לפסוק כסברתך יותר מסברתם ע"כ הדרינן לכללין יחיד זרבים הלכה כרבים. אבל אם רבנן כוותך ס"ל וגזרו סייג נראין לנו יותר דבריק שלא לגזור סייג לבטל ממ"ע דאורייתא ויש כח בידינו לפסוק כיוחיד. ור"ש רבנן כותי ס"ל וחייבין אתם דייקא שסברתכם שלא לגזור סייג במקום ביטול מ"ע :

ועי"ל דה"ק ר"ג חייבין אתם לקרות מן התורר רחמנים כותי ס"ל בפירוש בשכבך שבתורה ממילא כך הוא ההלכה בפ"י בשכבך. אבל אעפ"כ אריה הוא דרביע עליה מתקנתא דחכמים משום סייג והם מה ששאלו ג"כ לא שאלו אם לקרות אם לאו דידעו דבין כך זכך אין להם לקרות רק רצו לידע הדין על בוריו. אבל נכון יותר הפירושים הקודמים נ"ל :

ועי"ל דהא דהלכתא רווחת יחיד זרבים הלכה כרבים זה דוקא כדאיפלגו בפ"י מצוה ופסוק שבתורה משא"כ כדאיפלגו באיזה סייג. זה מה שני"ל לתרץ עפ"י דעת החסיד מהר"י דס"ל דחכמים גזרו שלא לקרות כלל אחר חצות. אבל לי הקטן נראה כמש"ל דגם לדעת חכמים אפילו עבר בפשיעה ולא קרא עד חצות

פשיעה וכו' ע"ש לכאורא אין זה ראייה דשם חששו כשיאכל וישתה וחוטפתו שינה ונמצא ישן כל הלילה. אבל אם ירצה שלא לאכול ולשתות מותר להתאחר אפילו לכתחילה תדע דעיקר הטעם מחשש אכילה הוא דלמה סיים אח"כ ואוכל פת"ו ומברך ועיי"ש בתר' :

פיסקא המתחלת ויש להקשות וכו' דאחר חצות קורא אותה בלא ברכות וכו' ולפי"ז ידויק במתניתין בדברי ר"ג חייבין אתם לקרות אבל לא יאמרו הברכות דיחיד זרבים הלכה כרבים .

שם וי"ל דגבי ק"ש של לילה החמירו יותר וכו'. ולפי"ז ס"ל דהך בבא הקורא מכאן ואילך לא קאי רק אק"ש דשחרית וכן נראה מהברייתא דף י' ע"ב לא הפסיד אבל מברך ב' לפניה ואחת לאחריה משמע דקאי רק אשחרית ועיין ברש"י דף ט' ע"א בד"ה כותי ס"ל דס"ל דקאי גם אק"ש דערבית ונראה דס"ל לרש"י דאי קאי רק אק"ש דשחרית ה"ל לבאר גם אחר ק"ש דערבית מה דינו אלא ע"כ דקאי אתרווייהו ואי תקשה מברייתא הנ"ל רש"י ז"ל סובר דגם בק"ש דערבית יצדק אחת לאחריה דבסמוך ליום אינו אומר השכיבנו כמבואר בגמ' דז"ק :

שם ונראה למורי וכו' שאפילו ק"ש וכו' שיכולין חכמים לפוטרו ממ"ע וכו' דהכי חזינן בלולב וכו' שמא יעבירנו ד"א וכו'. והנה הפוסקים האחרים דמיאנו בזה נראה דס"ל לולב ושופר דחכמים פטרוהו ממ"ע משום גזירה דיעבור על ל"ת אחרת שאינה שייכת למצוה משא"כ בכאן נאמר דחכמים ביטלוהו ממ"ע דדילמא הוא עצמו יבא לבטלו זה לא יצדק לדעתם. וכן אין לדמות זה לדעתם לסדין בציצית דשם ביותר יש חשש שיעבור על ל"ת לא תלבש שעטנז בעת שלא יקיים המ"ע דציצית משא"כ כאן כנ"ל :

שם ואפ"ה פטרו אותה חכמים משום סיג יש לדקדק לפי"ז א"כ מאי קמיבעיא להו לבני ר"ג לו יהיה דטעמא דחכמים משום סייג ביטלוהו מהמצוה לגמרי אחר חצות הדרין לכללין יחיד זרבים הלכה כרבים (בשלמא

למאן דס"ל כירושלמי) ונזכר בלילה אחר שקרא אהבת עולם נפטר מברכת התורה (בשונה על אתר) אבל ברש"י דף י"א ע"ב בריה שכבר נפטר באה"ר לא נראה כן שכתב בזה"ל שיש בה מעין ברכת התורה ותן בלבנו ללמוד וללמד זכו' משמע דוקא אה"ר שיש בה בקשות ללמוד וללמד מעין ברכת התורה הערב נא וכו' ונהיה אנחנו וכו' לומדי תורתך משא"כ אהבת עולם דערבית לא נזכר בקשה כזו ועמ"ש בדברי הרי"ף שם הנראה דס"ל דאינו יוצא בברכת התורה רק אם יאמר נוסח אהבה רבה אהבתנו וכו'. בבקר משא"כ אם אומר אהבת עולם אהבתנו וכו' ועיי"ש לפמ"ש שם. הנה הוא אדרבה ברכה שנזכר בה שבח והודאה על נתינת התורה יוצאין בה משא"כ כשנזכר בה רק בקשה על התורה (ובזה יונח לנו מה שאין יוצאין בברכת המעביר שינה וכו') וא"כ אהבת עולם דערבית נזכר בה הודאה על התורה תורה ומצות חוקים ומשפטים אותנו למדת עיי"ש ותבין:

שם וברכת גאל ישראל נמי וכו' ומהשכיבנו לא זכר כלום ל"ל רזה פשיטא שאפילו הוא קצת יום מותר לו להתפלל שישכיבהו השי"ת לשלום וגם כיון שמזכיר גאל ישראל והשכיבנו גאולה אריכתא היא וכמ"ש תר"י לקמן דמישך שייכא שפיר לברכת גאולה. א"כ גם השכיבנו מטעם הנ"ל:

פיסקא המתחלת ורבינו האי גאון וכו'. רב צלי של שבת וכו' ובודאי לא היה קורא ק"ש עיין בתוס' בריה מאימת"י כתבו בהיפך מסתמא היה קורא ק"ש (ועיין ברא"ש) ועמ"ש בתוס' הנ"ל ותבין:

פיסקא המתחלת זמי שירצה וכו' ויתפלל עם הצבור ואותה התפילה יתפלל לשם חוביה. ואח"כ בביתו יקרא ק"ש אחר צה"כ בברכותיה בפתיחות וחתמות ויתפלל לשם נרבה שהרי איברים ופרדים של עולת נדבה נמי קרבין כל הלילה ובוזה יהיה הכל מתוקן שאותה שבבה"כ וכו' כצ"ל וגירסות אחרות א"א להעמידם:

שם ומה שהתפלל אותה הברכה ט"ס וצ"ל אותה התפילה:

יקרא עד עה"ש רק דמיקרי עבריין (ואפשר פסול לערות מרבריהם עיין בפרמ"ג) ולדעת ר"ג לא מיקרי עבריין וכ"נ מהרמב"ם ונ"ל עוד והשתא דפסק השי"ס הלכה כר"ג גם עבריין לא נקרא וכו' דעת הרא"ש וצ"ע לפי"ז דברי הרמב"ם בספרו ואי"ה נדבר מזה

פיסקא המתחלת ואיפסקא הלכתא כר"ג. רצ"ל כעת שפסק השי"ס הלכה כר"ג הלכה לגמרי כר"ג ובימי ר"ג עדיין לא איפסקא ההלכה ע"כ רצו בניו דוקא לפסוק כחכמים והוא הנכון וכמ"ש:

שם פיסקא אלא כך הוא ענין וכו' ולא יכוין לצאת וכו' דכשיתכוין לצאת ובקריאתו שנית ג"כ יתכוין יעבור על בל תוסיף:

שם אפ"ה כיון שהזכיר יצ"מ בברכות' וכו' לא אמר שהזכיר בק"ש רבק"ש נתכוין שלא לצאת גם ביצ"מ אינו יוצא.

שם יצ"מ בברכות' וכו' לא מצרכינן ליה להזכירה פעם אחרת אע"ג דאז היה יום ואנו מצרכינן ליצ"מ בלילה צ"ל דסמך הרב עמ"ש לקמן כיון דלא דרשינן ליה רק מריבויא דכל ימ"י חזיק יוצא אפילו עדיין יום קצת: **שם** וכתב ר"ע שבשעה שקורא אותה יברך אקב"ו עיין ברא"ש שהביא דברי ר"ע אק"ש שעל המטה וכו' בש"ג דף ג' ע"ב רק דמיידי היכא דיוצא בק"ש שעל המטה וא"כ היא היא:

פיסקא אלא כך הוא הענין וכו' וא"ת כיון וכו' ה"ל ברכה שאינה סמוכה לחבירתה וכו' ר"ל כיון שבמקומה היא סמוכה וכו' עכ"ל י"ל דזה הוא דאשמועינן במתניתין מקום שאמרו לקצר אינו רשאי להאריך היינו אפילו אומר אותה הברכה באיזה פעם בלא סמיכות לחבירתה אפ"ה אינו רשאי לשנותה רק כפי התקנה כיון דבמקומה סמוכה א"צ להתחיל בברוך ולפי"ז אינו רשאי:

ע"ב שם שכבר נפטר באהבה רבה צ"ל דס"ל דגם אהבת עולם דערבית חד דינא אית להו כאהבה רבה שחרית דתרווייהו מדברי מעניני תורה. וא"כ לדעתו מי שהיה אנוס וכיוצא ולא בירך ברכת התורה שחרית וג"כ לא אמר אה"ר (או אמר ולא שנה על אתר

רק כפשוטו ופריך היכי עביד ד"ג עובדא כוותיה לפסוק עד עה"ש כיון דרבנן פליגי עליה ומשני שנייא היא שנוי' לשינון הגירסא בהמאור שלפנינו (דפוס וילנא) שניה היא שניה לשינון ובירושלמי (סוף הלכא א') הגירסא שנייא הכא שהיא לשינון (המגיה"ה) רצ"ל שאני ק"ש דיש בה להקל משום דכתיב בה לשון שינון ושנתם ואפילו שלא בעונתה נמצא נשמע מהירושלמי הגם שהיא ד"ת יש בה להקל: שם דחשו רבנן לטורח צבור חמ"ן (כצ"ל) יצה"כ במתניתין תני לה בלשון ר"א.

ובברייתא תני לה לה בלשון ד"י רצ"ל דומן יצה"כ דוקא לא ס"ל כן לרבים רק ליחידים במשנתנו תני לה בדברי ר"א ובברייתא בדברי ר"י (משעה שהכהנים וכו') ע"כ מותר לסמוך על התנאים אחרים הגם דבברייתא הראשונה תני לה בלשון חכמים י"ל מאידך ברייתא דזה דברי ר"י נ"ל שכן כוונתו:

דף ג' ע"א שה"ג אות א' ראשית חכמה יראת י"י ע"כ היה סדר רבותינו הקדושים להתחיל סדר המשנה ביחודו של הקב"ה עכ"ל. הנה מזה משמיענו התנא אנב אורחא לומר קודם הלימוד לשם יחוד קוב"ה ושכינתיה כיון דהתנא התחיל הלימוד ביחוד וג"כ י"ל דלבעבור זה התחיל בדרך שאלה ותשובה מאימתי וכו' משעה בדרך משפיע ומקבל הבן הדבר:

ש"ג ע"ב אות א' כתב ר' פלטוי הקודא ק"ש קודם שראה ג' ככבים אם נתכוין לכך לא יצא יד"ח וכו' ואם לא נתכוין לכך וטעה וכו' אל יחזור זיתפלל הנה ספרי הגאון ר"פ אינם מצוים בידינו ולא ידעינן טעמיה והנראה דלמד מרחוינן בהתחלת הזמן דק"ש דשחרית הגם שזמנה קודם הנץ דייקא אם בשעת הדחק קרא קודם עיקר זמנה דהיינו שקרא סמוך לעה"ש יצא וכן בסוף הזמן דערבית אם קראה קודם הנץ בשעת הדחק יצא משא"כ במזיד כמו שפסק הרי"ף ז"ל מלשון הש"ס כדאי הוא ר"ש לסמוך עליו בשעת הדחק דייקא וצריך להתבונן בטעמי הדברים וצ"ל דהתורה כתבה בשכב"ך ובקומ"ך ולא ביארה אימתי הוא ומסרה הדבר לחכמים שיאמרו הם אימתי

בעל המאור מאימתי ה"ג האי הכ"י גרסינן לא קאי אתיבת מאימתי". מאימתי הוא רק ציון להתחלת הפרק וה"ג קאי אדלקמיה:

שם ה"ג וכך נמצא בגירסת הגאונים ז"ל רצ"ל לא כמו שכתב בגידסא שלפנינו בגמ' ממאי דהאי ובא השמש ביא"ת שמש"ז ומאי וטהר טהר יומא דילמא ביאת אורו הוא ומאי וטהר טהר גברא והוא גירסת רש"י ותוס' היינו בחד צד שמ"ש יו"ם ובחד צד אור"ר גבר"א והגאונים ז"ל גרסי וממאי דהאי ובא השמש ביאת אורו ומאי וטהר טהר יומא דילמא וכו' לפי"ז אור"ר יו"ם חד צד הוא זה שמתנחי ביה סימנא ויקרא אלקים לאור"ר יום רצ"ל אור"ר ויו"ם בחד בבא:

שם ומאי וטהר טהר גברא כלומר שהוא טהור לאכול בתרומה. הנה הפירוש הוא ממש כפי' [התוס'] רק הגירסא מחולקת: שם ועוד במערבא דבעי להו מיבעיא וכו' עמ"ש בדברי רש"י ותוס' בתירוץ כל הקושיות הללו בטוב טעם.

שם ויש מקילין בדבר וסומכין וכו' רצ"ל שסומכין על תלמוד ירושלמי ומקילין לקרותה בברכותיה שלא בעונתה הגם דאין יוצאין ידי ק"ש וצריכין לחזור ולקרותה עכ"ז הברכות לא הוו לבטלה כמו שנראה מהירושלמי שהיו קורין בביה"כ בברכותיה הגם שלא יצאו בזה:

שם ויש מפרשים דברי זה הירושלמי באופן אחר רצ"ל שלא היו קורין בבית הכנסת בברכותיה דהוו ברכה לבטלה כיון שאין זמנה כעת רק שהיו מתפללין שמ"ע והיו צריכין לעמוד בתפילה מתוך ד"ת והיו קורין ק"ש קודם שמ"ע דערבית כמו שאנו אומרים אשרי קודם מנחה:

שם זעיקר ק"ש דב"ר תורה וי"ש בה להק"ל כצ"ל (ותיבת קריאת שניית ט"ס נ"ל) ורצ"ל שעיקר ק"ש ד"ת עכ"ז יש בה להקל בענין כזה:

שם כדגרסינן בירושלמי ור"ג פליג על רבנן ועביד עובדא כוותי' רצ"ל דלא ס"ל כשיטת הגמ' בענין שאלת הכנים ותשובת ר"ג

רק דיש קפידא שלא לאחר התחלת הזמן כמ"ש הט"ז בבדיקת חמץ. ועמ"ש דברי הרי"ף וכאשר יתבאר וכן יש להתבונן בדברי תר"י: הרי"ף אר"י א"ש הלכה כר"ג הנה משמע דרוצה לפסוק לגמדי הלכה כר"ג כיון דהאמורא פוסק כותיה ולא חיישינן לדברי חכמים אפילו לענין סייג וכמש"ל מיהו יש ספרים גורסין בדברי הרי"ף בזה"ל הלכה כר"ג ואף רבנן דאמרי עד חצות כרבנן גמליאל ר"ל אלא שעשו חיזוק לדבריהם וכו' אי גרסינן הכי משמע דס"ל דלענין הסייג אין הלכה כר"ג ומיקרי עבריין אם עבר חצות אבל יקרא עכ"פ דגם חכמים מודים דיקרא רק דמיקרא עבריין וכן משמע דעת הרמב"ם בספרו:

דף ד' ע"א הרי"ף ובלבד שלא יאמר השכיבנו לא פי' אהיכא קאי משמע גם אברייתא קמייתא וכו':

שם ואעפ"י שאינו רשאי לעשות כן דתניא וכו' לכאורה אין מכאן ראיה שאינו רשאי לעשות כן באינו אוכל ושותה רק אעפ"י יש עכ"פ רא"י דאין רשאי לעשות כן באוכל ושותה ואעפ"י אם שהה אפילו באכילה ושתיה וכיוצא רשאי לקרות עד עה"ש. ועוד י"ל דיש ראיה דאפילו בלא אכילה ושתיה לא יאחר התחלת הזמן לכתחילה כמ"ש בדברי בה"ג מדקאמר ואם רגיל לשנות שונה זקורא ק"ש הנה ע"כ מדלא הגיע זמנה עדיין קמיירי מדלא קא קרי תיכף. והנה הל"ל קורא ושונה עד שיגיע זמן ק"ש ומדקאמר וקורא ק"ש משמע דחיובא איכא שלא לאחר:

שם כגון שכור או וכו' אבל אם עשה כן במוי"ד או בפשיע"ה לא יצא י"ח. הנה משמעות לשונו כאשר כבר קרא ק"ש דערבית אחר עה"ש לא יצא י"ח. והנה מאי דהוה הוה ביותר ה"ל להשמיענו דאורוי מורינן ליה שלא יקרא כהווא מעשה דריב"ל דאורי להו בשעת הדחק דייקא. והנה מה ש"ל בזה לדעת הרמב"ן במלחמות שכתב דהגם דבאונס מותר לקרות דערבית אחר עה"ש עד הנץ רק לעולם צריך שיהיה ביניהם הפסק עה"ש או הפסק הנץ וא"כ י"ל בזה דמשמיענו חידוש יתיר אפ"י אירע שקרא כבר ק"ש דערבית אחר עה"ש

מיקרי זמן שכיבה וקימה וחכמים פי' דבשעת הדחק יוצאין בזה הזמן. ושלא בשעת הדחק אין יוצאין רק בזה הזמן א"כ הה"ד להתחלת הזמן יש חילוק בין מויד לשוגג וטעה דהנה כאונס ויצא והנה לכאורה למה לא פסק הרי"ף כן בהתחלת הזמן דערבית נ"ל דס"ל דטעמא רבא אית לחלק כמ"ש תר"י דסוף הזמן דערבית כיון דאיכא אינשי דגנו מיקרי בשכב"ך וכן בהתחלת הזמן דשחרית כיון דאיכא דקימי מיקרי ובקומך משא"כ קודם צה"כ לא מיקרי זמן שכיבה לשום בן אדם נ"ל. ובדברי הטור כתבתי בדברי ר"פ פירוש נחמד לדעתי יעו"ש: אות ב' תוס' וסמ"ג עשין פליגי ע"ז בשם ר"ת ואמרו דק"ש של ביה"כ עיקר דקיי"ל כר"י וכו' עמ"ש בתוס' דנ"ל דעת ר"ת הוא רק שלא למחות בהמון עם שקוראין מפלג ואילך אבל בעל נפש בודאי יקרא בצה"כ וכו"נ דעת הרע"ב:

ע"ב בשה"ג אות ג' ועוד ק"ש שעה"מ היא מפני המזיקין ואין לברך ע"ד שניתקן משום סכנה עכ"ל. הנה לכבוד התורה י"ל בזה קישור סוף מכילתין לתחילתו אמר ר"א אר"ח ת"ח מרבים שלום בעולם וכו' מהו השלום שמרבים הת"ח הדרן עלך מס' ברכות. מאימתי קורין וכו' משעה שהכהנים נכנסים וכו' היינו צה"כ דזה זמן ק"ש אליבא דכ"ע והא דקורין אותה בבה"כ מבע"י צ"ל כרש"י דסומכין על ק"ש שעל המטה ויקשה לך דא"כ מהראוי לברך עליה איזה ברכה ואם נאמר דבאמת צריכין לברך עליה ברכת אהבת עולם כמ"ש תר"י א"כ קשה האיך אפשר לברך עליה הרי ניתקנה מפני המזיקין ואין לברך ע"ד שהוא משום סכנה וע"כ צריכין לומר דיוצאין בק"ש של בה"כ וסומכין על פלוגתת התנאים דפליגי על שיעורא דמתניתין אבל הת"ח מרבים שלום בעולם דהת"ח א"צ לקרות מפני המזיקין וא"כ שפיר נוכל לומר דיוצאין בק"ש שעה"מ ויברך ברכת אהבת עולם ויוצא אליבא דכ"ע ופסטייא דאורייתא הוא

אות ג' אם ירצה אדם להקיץ כל הלילה ואינו אוכל וכו' יכול לאחר קריאתו לכתחילה וכו'. כן כתבנו לעיל ג"כ לדברי בה"ג

שבירך ק"ש בברכותיה שוב לא מצרכינן ליה לחזור ולקרות דהוה כאנוס כיון שכבר בירך הברכות יהיה ברכה לבטלה בברכו שנית א"נ בשעת הדחק אפילו לא קרא עדיין ובא לשאול לפנינו מורינן ליה לקרות ושפט זה דבדיעבד אין לו לחזור ולקרות בברכות מצד הסברא כיון דזמן קימה מיקרי במקצת:

גם זה שייך להרי"ף בברייתא ראשונה נקט ויוצא בהן י"ח אחת של

לילה אחת של יום ובאידיך ברייתא אחת של יום אחת של לילה. הנה לשיטתי אויל דבברייתא ראשונה מק"ש דלילה יוצא שפיר אפילו בלא אונס משא"כ מק"ש של יום דוקא באונס ושעת הדחק ובברייתא שניה בהיפך בשל יום יוצא שפיר ובשל לילה דוקא בשעת הדחק ע"כ הקדים של יום ומיהו בגמ' הגירסא בשניהם ש"ל יום קודם משמע משום דשל לילה גם סמוך לעה"ש דיעבד הוא ועבר ע"ד חכמים באיחרו אחר חצות משא"כ של יום גם בקורא סמוך תיכף לעה"ש לא מיקרי עבריין:

תר"י פיסקא המתחלת פעמים וכו' ולא בא אלא לפרש דאינו יוצא בשל לילה אחר הנץ עכ"ל דס"דא משום בני מלכים דגני מיקרי עדיין בשכבך זכמ"ל בתוס':

פיסקא המתחלת וכל העובר וכו' יש לתמוה דהיא קושית הגמ' וה"ל לאומרה משמיה דגמ' וגם תירוצו הוא קצת באופן אחר מתירוף הגמ' שוב מצאתי שהקשה זה בס' א"ר סי' רל"ה. ונ"ל דאשכחנא פתרי דהנה בגמ' תירצו ב' תירוצים. תירוצ' א' משום דהכא איכא אונס שינה (הוצרכו להזהירו יותר) ואיב"א לאפוקי ממ"ד תפלת ערבית רשות קמ"ל דחובה ותמהתי ע"ז כיון דהתירוצ' הא' מרוח אתיא ככ"ע למה ליה לתרץ תירוצ' ב' בפלוגתא ע"כ מזכרחני לומר דהתירוצ' הב' יותר מרווח והוא דקחינא ממשמעות הגמ' בשבת [י.]. דקאמרי לשם מנחה כיון דלאו בכל יומא זמנה מרתע ולא אתי למיפשע. ערבית דכל הלילה זמנה לא מרתע ואתי למיפשע וכו' התוס' בסוכה מדלא מתרץ בגמ' משום דבלילה איכא אונס שינה ש"מ דלא ס"ל להגמ' הך תירוצא והנה לפי"ז בעבור זה תירץ בכאן בגמ' תירוצ' ב'

ולא היה אנוס זכעת הוא אנוס לקרות ק"ש דשחרית קודם הנץ לא אמרינן הואיל וכבר קרא דערבית אחר עה"ש יהיה צריך להמתין בדשחרית עד אחר הנץ רק מותר לו לקרות דשחרית כיון דלא יצא י"ח בדערבית ה"ל כלא קרא כלל:

שם כדאי הוא ר"ש ב"ן יוחאי לסמוך עליו בשעת הדחק. הנה בגמ' איתא כדאי הוא ר"ש סתם והוא ז"ל הוסיף ב"ן יוחאי נ"ל בכונה הוסיף. דהנה ללשון זה לא איתמר הלכתא כר"ש בברייתא קמייתא ואפשר דאפילו באונס לא יקרא דשחרית בסמוך לעה"ש וכן י"ל בהיפך דבשל ערבית אמר ריב"ל כדאי הוא ר"ש לסמוך עליו בשעת הדחק אבל בדשחרית אפשר יוצא סמוך לעה"ש אפי' בלא אונס הלכתא כוותיה דר"ש אך מדלא קאמר כדאי הוא ר"ע לסמוך עליו דהך ברייתא ר"ש משום ר"ע היא. ע"כ בא להורות בזה דגם הלכתא כוותיה דר"ש מה שאמר משמיה דנפשיה ג"כ הל' כותי' בשעת הדחק והנה שמעתי מה דהוא כלל בידינו אין הלכה כר"ש נגד החולקים הוא דוקא כדמתני ר"ש סתם. אבל במקום דתני ר"ש בן יוחאי הלכתא כוותיה. והנה תראה גם בכאן על הברייתא הראשונה אמר ר' אחא הלכה כר"ש בן יוחאי להורות משום דנשנה ב"ן יוחאי משא"כ על הברייתא שניה הלכה כר"ש (סתם) שאמר משום ר"ע (והלכה כר"ע) והנה ריב"ל מדלא קאמר כדאי הוא ר"ע ע"כ בא להורות גם אברייתא ראשונה כמ"ל והטעם הוא משום דמתני לשם ר"ש בן יוחאי זהא דלא קאמר ריב"ל ר"ש בן יוחאי משום דלאותה מעשה שנשאל עליה לא הוצרך לזה דמשום ר"ע נישנית. והנה רבינו הגדול כשהוצרך לפסוק כותי' גם לענין ק"ש דשחרית הביא כדאי הוא ר"ש בן יוחאי להורות דמשום דנשנה בברייתא כן הלכתא כוותיה. ודוקא בשעת הדחק כדרמו ריב"ל והבן:

שם לאחר שיעלה עה"ש בדיעבד הוא א"נ בשעת הדחק. הנה בדיעבד המשמעות הוא אפילו אם עשה כן במזיד ולא היה דמיון הרישא דבערבית וגם אמר א"נ בשעת הדחק כש"כ הוא מרישא. והנראה דאם כבר עשה כן היינו

דמידי בדרך כזה שלא ימתינו לו השיירא אפילו לעמוד זמן מועט לקבל עליו עמ"ש זה מה שנ"ל:

שיג אות א' לשון ריאז אבל לא יאמר ברכת השכיבנו אחר עה"ש הוא

כתוס' ודלא כרש"י ומדברי בה"ג זריף ז"ל דסתמו דבריהם נראה כרש"י ס"ל:

דף ד' ע"א שה"ג אות ב' כתב הטור הלקתא כר"ג וכו' ואפילו לכתחילה יכול

להמתין לקרות עד שיעלה עה"ש וכו' וכלשון ריאז ולעיל עכ"ל עיין מ"ש בחידושי על

משניות ושם ביארתי הגלע"ד הרמב"ם והרע"ב ס"ל דחכמים מודו לגמרי לר"ג ולא גזרו אפילו

לסייג וגדר רק שאמרו בדבריהם לשון עד חצות כדי להרחיק וכו'. ועמ"ש ההכרח שהכריתו

להרמב"ם לפרש כן. והנה הרמב"ן במלחמות כתב דאם איחר ק"ש עד אחר חצות חייב מי

דמיקרי עובר עד"ח ולפמ"ש נ"ל דדעת הרמב"ם לפי שיטת תלמוד שלנו אינו כן רק

לפי שיטת תלמוד הירושלמי י"ל כן ואם כן לדינא עכ"פ העושה כן אנחנו רשאים למיקריה

עבריינא ע"ש:

אות ג' אם היה רגיל לקרות קורא וכו' וקורא ק"ש מתוך ד"ת עכ"ל נראה

דעתו דהברייתא מיירי בהגיע זמן ק"ש ובלא הגיע ודאי מותר לאכול ולשתות רק בהגיע אסור

הא דלא אמרו דיקרא תיכף ק"ש הוא משום דאחר ק"ש יצטרך להתפלל מתוך ד"ת:

אות ו' נראה דס"ל לרבינו כרשב"א פ' ת"ה וכו' בין כך ובין כך קורא ק"ש

ומתפלל נראה דמפרש דרשב"א ס"ל דקורא ק"ש ומתפלל תיכף לעה"ש וא"כ מאי האי

דקאמר לרשב"א מיסמך ג"ל עדיף (מתפילה מעומד) הא כשיתפלל בביתו יתפלל מעומד וצ"ל

לדידיה דמפרש בגמ' דרשב"א ס"ל באמת קורא ק"ש ומתפלל בביתו בעה"ש ומאי דקאמר

דקמיפלגי בסברא מ"ס מעומד רצ"ל יש לו עודף על תפלה בזמנה העקרי דהיינו א"צ

להדר כ"כ בשעת הדחק רק אתפילה מעומד ומ"ס גאולה לתפילה עדיף דצ"ל גאולה לתפילה

גי"כ יש לו עודף על תפילה בזמנה העיקרי לא דעדיף ממעלת תפלה מעומד רק דעדיף

כי לא נראה בעיניו תירוצ' א' משום אונס שינה. והנה תירוצ' ב' הוא דאתא כמ"ד ת"ע חובה

והנה אנן כבר קי"ל ת"ע רשות א"כ אזדא לי גם התירוצ' הב' דא"א לומר דהך ברייתא תהוי

דלא כהלכתא דבעיקר הדין פסקינן כהך ברייתא ע"כ צריכין לתרץ כתירוצ' הגמ' בשבת והוא

כיון דכל הלילה זמנה לא מרתע אתי למיפשע והוא דברי תר"י בכאן ודו"ק:

פיסקא המתחלת א"נ בשעת הדחק וכו' יש מדקדקים וכו' דהא אמרינן המשכים

לצאת לדרך וכו' מחמת שענין הזה צ"ע אעתיק לך לשון הגמ' אבוה דשמואל ולוי כי היה

בעי למיפק לאורחא הו' מקדמי ומצלו (רצ"ל תיכף אחר עה"ש הגם דאינו עיקר זמן תפילה

כ"כ התוס' (ורש"י) [ור"ח] ולדעתי גם דעת רש"י כ"ה) וכי הוה מטי זמן ק"ש קרו כמאן

כי האי תנא דתניא השכים לצאת לדרך מביאין לו שופר ותוקע וכו' וכשיגיע זמן ק"ש קורא

השכים לישב בקרון ואז לא יהי' יכול להתפלל בעמידה) מתפלל ולכשיגיע זמן ק"ש קורא

רשב"א אומר בין כך ובין כך (ממתין עד זמן ק"ש כ"פ רש"י) קורא ק"ש ומתפלל כדי

שיסמוך גאולה לתפלה במאי קמיפלגי מ"ס תפילה מעומד עדיף ומ"ס מיסמך ג"ל עדיף וכו'

ר' אשי מצלי בהדי ציבורא ביחיד מיושב כי הוה אתי וכו' א"ל רבנן וליעבד מר כאבוה

דשמואל ולוי היו יוצאין בדרך בקרון ולא היה מינן דעבדי הכי ע"כ. הנה רשב"א ודאי ס"ל

דמתין גם בתפילה דהיינו שילך לדרכו ויתפלל מיושב בהגיע זמן ק"ש ואז יסמוך ג"ל וזה עדיף

מתפילה מעומד דא"א לומר דס"ל דימתין בביתו דא"כ מאי האי דקאמרי לדידיה מיסמך ג"ל

עדיף ממעומד הרי מתפלל ג"כ מעומד ואבוה דשמואל ולוי היו יוצאין בדרך בקרון ולא היה

להם באפשרי להתפלל מעומד וס"ל כת"ק תפילה מעומד עדיף ע"כ היו מתפללין בעה"ש

ולא היו סומכין כי ק"ש קרו אח"כ בדרך. הנה ק"ש כ"ע ס"ל דלא יקרא מעה"ש רק ימתין

עד זמנה העיקרי ויקרא בדרך ולזה הקשו תר"י אה"ך פיסקא דהרי"ף ז"ל דהרי אפילו נאמר

דהלכתא כרשב"א גם לדידי' בק"ש לא יקראנה קודם זמנה העיקרי רק יקרא בדרך ולזה תירץ

בתרא) לא מקשה המקשה דיודע בפשוט יש לתרץ דלא ס"ל כרביה ותא דלא אקשה לרבו משום דלא שמע מפיו והנה בכאן אמר משום ר"ע ע"כ לא אקשה הש"ס :

שם ותו תקשה דר"ע אדר"ע וכו' לדעת בה"מ לק"מ דהרי הרי"ף בעצמו ל"ג שם ר"ע רק ר' יהודא וכו' דאי דברי ר"ע ה"ל לשנותו קודם לר"מ תלמידו :

שם הא זדאי טעמא דאביי כטעמא דברייתא דקתני כדי שיהי סומך וכו' ובה"מ ס"ל דאינו כן מדקתני אמר אביי לק"ש כותיקין דא"ר יוחנן ותיקין היו גומרין אותה עם הנץ החמה. תנ"ה ותיקין וכו' כדי שיסמוך וכו' דהנה קשה ל"ל כלל לדברי ר"י ה"ל לק"ש כותיקין כדתיניא וכו' אלא ע"כ דמהברייתא לחודא משמע הטעם הוא רק משום סמיכות ג"ל ואביי לעיקר דינא קאמר ע"כ הביא דברי ר"י והבן ג"ל. **שם** וטעה בעל המאור בזה בגרסתו דצ"ל שהוא ה"י גורס ע"ם הנ"ץ החמה כדי שתהא החמה מטפטפת וכו'. והוא ז"ל גורס ע"ד הנץ וכו' :

שם ומן התימא שאני תמה על דברי הרב רבינו אפרים וכו' לא נזכר שום ענין מדברי רבינו אפרים ואפשר יש איזה ט"ס **שם** ומה חידוש נתחדש להם בק"ש וכו' הבה"מ ס"ל חידוש גדול יש בק"ש דאינו תלוי ביום ולילה רק בשכיבה וקימה ותדע דברי שבעתין כשהביאו ראייה מפסוקי דעזרא אמרו אעפ"י שאיזו ראייה לדבר זכר לדבר וכתבו התוס' ומפרשים דראייה גמורה אינה לענין ק"ש דתלוי בשכיבה וקימה :

שם ומכאן למדו חכמים לזמן ק"ש דערבין בריש פרקין כבר כתבנו דבפירוש אמרו אין ראייה לדבר רק זכר לדבר :

שם ואם עבר עליו חצות לילה בשינה או בפשיעה אחרת חייב מיתה אנחנו בענינו כבר כתבנו לעיל שלא נראה כן מדברי הרי"ף (לפי גירסתינו זולת לפי מה שיש גירסא בדברי הרי"ף ז"ל הלכה כר"ג ואף רבנן דאמרי עד חצות כר"ג וכו') ושאר הפוסקים ההולכים בעקבותיו דכיון דאיפסקא הלכתא כר"ג לגמרי איפסק ולא תליא מידי בחצות לילה ממילא

על תפלה בזמנה העיקרי אבל עיי"ש ברש"י ותוס' דלא פירשו כן והעיקר לפשט בדברי דבינו הגדול נראה כמ"ש תר"י וכמ"ש הרשב"א (הביאו בב"י סי ג"ה ופי"ט) וכן הא דכתב הש"ג דכן פסק בה"ג כרשב"א עיין בדברי בה"ג נ"ל ג"כ דמפרש דברי רשב"א כמו שפירשתי בדברי תר"י. ומעתה תתבונן דגם דברי הטור לא סתרי אהדדי ורבינו שהשמיט הא דאבוה דשמואל ולוי בפ' ת"ה אי כדברי הש"ג ה"ל להביא עכ"פ דברי רשב"א אלא ע"כ דודאי ס"ל כאבוה דשמואל ולוי ולא הוצרך לזה דמשנה שלימה שנינו וכולן שעשאן משעלה עה"ש יצא וגם ק"ש בכלל הזה בדבר שמצותן ביום וזה דוקא לכתחילה באונס גדול שלא יהיה באפשר לו לקרות בדרך ואין כאן מקום ביאור ביותר בענינים האלו. ואי"ה נשובה ונחקרה בדברי הפוסקים :

בעל המאור תניא רשב"י וכו' וזמנה ק"ש של זו אינה זמנה של זו לדברי הכל וכו' וכבריייתא בתרייתא קיי"ל כצ"ל :

שם משום דפסק אביי לק"ש כותיקין וכו' ולפי"ז צריך לפרש ותיקין היו גומרין וכו' פירושו קורין :

שם דע כי כל שיכור קרוב למזיד וכו'. הפי דבריו קשה למה אמרו בגמ' מכללא אתמר עכ"פ ה"ל להקשות ואי מכללא מאי כמו בכ"מ ולרי"ף ז"ל ניחא דמכללא לא נשמע אונס ושעת הדחק וכן מדייק שם רש"י בפירושו :

שם וז"ש הרי"ף ז"ל שמי שמשכים לצאת לדרך קורא ק"ש לאחר עה"ש וכו' קשיא עליה הא דתנן השכים לצאת וכו' עיין מה שתירצו תר"י ורשב"א הביאם הב"י סימן ג"ה ופי"ט

מלחמות ליקשי ולפרוק הא דידיה הא דרביה דהכי הוא אורחא דתלמודא לדעת

בעל המאור י"ל דאורחא דתלמודא הוא כך כשאומר אמר ר' פלוני אמר ר' פלוני דיש סברא דגם הוא ס"ל כן כיון ששמע מפי האומר ולא אקשי לי' משא"כ כשאמר אמר ר"פ משום ר"פ לא שמע כן מפיו רק אחרים ספרו לו משמו כמ"ש בעל כללי הש"ס (וכ"ה ברשב"ם

ע"כ זמן ק"ש הוא וא"ת באמת אינו זמן ק"ש ולא יצאו גם הם בחובת ק"ש והא דקרו כדי שלא לשכח חובת ק"ש זה א"א לומר דדומיא דאנשי מעמד קתני והנה הא ודאי) אנשי מעמד ג"כ לא היו מאחרין כ"כ עד אחר ג' שעות לפי שלא היו צריכין לאחר כ"כ (וא"ת דילמא באמת גם אנשי מעמד לא יצאו י"ח ואי תקשה דלא היו צריכין [לאחר] כ"כ אפשר הברייתא נישנית לר"א דס"ל סוף זמנה בהנץ זה ודאי אינו) דהא ודאי דלא נישנית לר"א (סתם ברייתא) וכו' אלא ודאי מאי לא יצא י"ח וכו' זה היא פירוש דבריו הטהורים:

שם אבל העיקר שנ"ל שלא התירו וכו' עמ"ש בדברי הרי"ף ז"ל:

שם אבל הי' מקום דחויק לק"ש וכו' דחויק בדל"ת צ"ל והוא כדברי תר"י והרשב"א ז"ל ג"ו שייך למחזמת ומפני שאין זמנו ידוע לכל אמרו במילה וטבילה והזאה וכו' שאם הקדים באלו פסול והמאחר אינו מפסיד כלום שאין הקדמתו מצוה וזמנה כל היום עכ"ל לא ידעתי למה במילה אין הקדמתו מצוה הרי נלמוד לכל המצות מקרא וישכם אברהם וכו' בשלמא טבילה והזאה י"ל רשות אם ירצה לא יטהר א"ע עוד אבל מילה מצוה הכרחית והקדמתה מצוה ואפשר סמך בצירוף הטעם הב' שזמנה כל היום משא"כ ק"ש:

הרי"ף זה הסומך גאולה של ערבי"ת לתפילה ש"ל ערבי"ת ובגמ' איתא הסומך גאולה לתפילה ש"ל ערבי"ת והרי"ף ז"ל הוסיף תיבות ש"ל ערבי"ת גם אצל גאולה ולא במקרה הוא ונ"ל דרבינו הגדול ז"ל דקדק בגמ' אומרו לתפילה ש"ל ערבי"ת הל"ל זה הסומך בערבית ג"ל ע"כ נראה הכונה דוקא לתפילה של ערבית לאפוקי מסברת רב האי גאון דכתב לצאת ידי הכל יקרא ק"ש בלא ברכות בבה"כ בכונה שלא לצאת י"ח ויתפלל עם הציבור שמ"ע לשם חובה ובביתו יקרא ק"ש בברכותיה ויתפלל נדבה לסמוך ג"ל ואפשר לומר דרבינו הג' דקדק מהגמ' אומרו לתפילה ש"ל ערבי"ת להורות דבעינן דהתפילה תהיה של ערבית דייקא משא"כ תפילת נדבה אין יוצא בה ידי סמיכת ג"ל. והנה לפי"ז ס"ל לרבינו הגדול

לפי"ז כשלא עסק בדברים כגון בשינה זאכילה וכיוצא ואיחרה אפילו עד אחר חצות לא מיחייב מיתה הא ודאי אם איחרה בשינה וכיוצא אפילו לא עבר חצות מיקרי עובר עדי"ה. נ"ל ועמ"ש"ל:

שם ואי משום בני מלכים נעורים הם במטתם הדברים הללו מדברי מרן לכאורה מרפסין איגרי'. דהנה בגמ' דף ג' מקשינן אדרבי נתן דאמר ג' משמרות הוה הלילה האיך יתקיימו ב' מקראות שאמר דוד חצות לילה וכו' קדמו עיני אשמורות וכו' ומשני סבר לה כר"י עד ג"ש שכן דרך מלכים וכו' (וקדמו עיני לשאר מלכים שדרכן לעמוד בג' שעות תחילת שעה ג' שית דלילה ותרתי דיממא הו' ב' אשמורת. הנה תראה שהבני מלכים ישינים ממש מדקאמר קדמו עיני (ולכא"ו ע"כ צ"ל דר"י ס"ל ששני שעות ביום ישינים ושעה ג' נעורים וסוף שעה עומדים דאל"כ שנעורים כל הב' שעות ג"כ ועומדים תחילת ג' א"כ זמן ק"ש אינה אלא עד ב' שעות ביום וכבר כתבנו בזה לעיל תירוץ מספיק בשיטת הגמ' ושמא ס"ל למרן דאחר דמתרץ ר' אשי משמרה ופלגא נמי אשמורות קרי להו אידחייא לה להך תירוצא וס"ל דבני מלכים נעורים לגמרי כל הג"ש. וזה לא נקרא פלוגתא במציאות כיון דלא נודע הדבר שישנים בביתם:

שם אע"ג דללישנא בתרא דר' אחא אדר"ש בתרייתא איתמר רצ"ל דלו יהא דהברייתות ל"פ אהדדי עכ"ז מאי דקאמר ר' אחא הלכה כר"ש רק אהדא ברייתא קאמר כמו שאמרו ואיכא דמתנו להא דר"א אהא. והנה מכללא דריב"ל נשמע דהעיקר כלישנא בתרא אעפ"כ הגם דלא איתמר הלכתא אקמייתא אנו נוכל למיקם ולמיסמך. זה כוונתו ועמ"ש"ל בדברי הרי"ף רמז להלכה גם אקמייתא:

שם והוא ברייתא דמייתי במס' יומא (רצ"ל הקורא עם אנשי משמר ואנשי מעמד לא יצא מפני שאנשי משמר מקדימין ובודאי לא הקדימו בלילה רק אחר עה"ש ואעפ"כ הקורא עמהם לא יצא י"ח אעפ"כ) לא פליגא כלל דהא תלמוד אנשי משמר יוצאין בה (רצ"ל הא תוכל ללמוד מזה שאנשי משמר יוצאין בה

סיבה להתחייבות החוקים לך ולבניך עד עולם ואי אתה יכול לפטור א"ע מחוקי השי"ת כל ימי עולם כיון שכבר העמיס עליך עבודה בשעת היציאה מחול אל הקודש ע"כ הבי' מ"ע הללו הם בכרת כי המבוזה אותן המצות הנה לא ניחא ליה בכל המצות כי לא ניחא לי' במאי שהעמיסו עליו או המצות הללו שע"ז מוכרח להיות מעבדי השי"ת הבן הדבר. ומעתה ינעמו לך דברי החסיד בטעם סמיכת ג"ל כשמוכיר הגאולה ומשבח אותו בזה שהוציאו מעבודת דבו הראשון היינו פרעה ותיכף עובדו ית"ש בתפילה שנקרא עבודה. הנה מראה שזה ניחא ליה שיעבוד לאדוני האדונים לא שיהיה ח"ו בן חורין גם בזה רק אדרבא זהו חפצו ותשוקתו שיעבוד את השי"ת כל ימי עולם. הנה בודאי הוא בן עוה"ב ויצדק ביותר בזה איזהו ב"ן עוה"ב הסומך גאולה לתפילה בערבית דהנה עבד כנעני אינו עובד אלא ביום. אבל ע"ע עובד ביום ובלילה. והנה כעת שנשתעבדנו לאדוני האדונים ונתן לנו את תורתו נצטוינו להגות בה ביום ובלילה כי כבר יש לנו כעת דין עבד עבדי זהנה הסומך ג"ל בלילה מראה שמרוצה וחפץ מאד בעבודתו ית"ש יומם ולילה זה הוא בן עוה"ב:

שם ועוד אמר מורי נ"י טעם אחר מפני כשמוכיר גאולת מצרים ומתפלל מיד מראה שבוטח ביי' וכו'. ומפני זה מזכיר אותה הגאולה ומתפלל מיד זהבטחון הוא עיקר היראה והאמונה ולפיכך זוכה בסיבתו לחיי עוה"ב עכ"ל גם זה אטעום לך הבעש"ט אמר בשם מורו על מה שהקשו האיך תועיל התפלה זכי יש ח"ו שיגוי רצון וישתנה ח"ו מרצון אל רצון ואמר כי ע"י התפילה (מלשון נפתולי אלקים נפתלתי) מתקשר האדם אל עולם המחשבה ושם הוא איש אחר ואינו אותו האיש שנגזר עליו הבן הדבר. והנה בטחון הוא מבחיי החכמ"ה. והנה המזכיר גאולת מצרים (שהועילה תפילתם) סמוך לתפילתו. הנה בזה מראה שהתפילה מועלת כי בהגיע בעולם המחשבה נהפך לאיש אחר ע"כ הוא בן עולם הבא. עולם הבא ידע סודו

דתיבות ש"ל ערבי"ת. אתרווייהו קאי אגאולה יאתפילה דמאי שנא וא"כ גאולה ג"כ בעינן ש"ל ערבי"ת ולאפוקי מדעת הסובדים דיקרא ק"ש בברכותיה ויתפלל עם הצבור ואח"כ בביתו בצה"כ יקרא ק"ש לצאת. דהנה לפי"ז הגם דידי תפילת ערבית יצא בזמנה קודם צה"כ כמו ששמעו התוס' מעובדא דיעקב. אבל הגאולה לא היתה גאולה דערבית דידי ק"ש לא יצא וזה ג"כ לא מהני וס"ל לרבינו דתיבות של ערבית בגמ' אתרווייהו קאי אגאול"ה ואתפיל"ה ע"כ דקדק רבינו הגדול וביאר תיבות ש"ל ערבית אצל כ"א ודו"ק ועמ"ש בתוס' ריש שמעתין:

תר"י בד"ה איזהו בן עוה"ב וכו' והוציאנו ממצרם להזיתנו לו לעבדים וכו' וכיון שמכיר שהוא עבדו מפני שגאלו ועושה דצונו ומצותיו נמצא שבבעבור זה זוכה לחיי עוה"ב עכ"ל בכדי שיהיו דברי החסיד מוטעמים לך אודיע לך את אשר אמרנו טעם לשבח על מה גשתנו אלו הב' מ"ע פס"ח ומיל"ה שהם בכרת יותד משאר מ"ע שבתורה ואמרנו שהוא עפ"י דברי פירושינו בפסוקי פסח נאמר ושמרת את הדבר הזה לחק לך ולבניך עד עולם. ויש להתבונן מהו הכונה אם הכונה לשמור לעשות את קרבן הפסח במועדו בכל שנה הרי מבואר הוא בכתוב והיה כי תבואו וכו' ושמדתם את העבודה הזאת. זגם אומרו ע"ד עול"ם. הרי בעוה"ר רבו שנים והלכו דורות ובטל הקרבן ואמרנו בזה דידוע דין עבד שקנאו דבו מארון גוי. הנה בשעת הטבילה אם אמר הריני טובל לשם חירות יצא לחירות גם מן האדון השני ע"כ צריך להעבידו באיזה מלאכה בעודו במים בשעת ורגע הטבילה וכביכול כמו כן הבורא ית"ש הוציאנו ממצרים מבית עבדים להיותינו עבדים לו ית"ש. הנה בשעת היציאה העמיס עלינו או השי"ת עבודתו דם פסח זדם מילה. הנה ע"ז נעשינו עבדים לו ית"ש לעשות עבודתו כל ימי עולם כל המצות והתורות בחיוב העבד לעשות לדבו כל מה שיצוהו. והו' ושמרת את הדבר הזה לחק לך ולבניך עד עולם רצ"ל הדבר הזה שאתה עושה הקי"ם הוא

יהושע בן לוי ומפרש דבריו ונ"ל דרבינו הגדול ז"ל גרס א"ם דהוא ענין בפני עצמו ופליג מדחזינן לקמן אמר ריב"ל לבניה לא תגנו בלא ק"ש ובודאי ת"ח היו. וגם מסתמא דש"ס פרק הרואה משמע דאין חילוק וריב"ל עצמו מסדר להו להני קראי וגני. וגם מדאמר ר"א לקמן כ"ל הקורא ק"ש על מטתו כאילו אוחו חרב וכו' ונלמד מקרא יעלו חסידים וכו'. ולא עם הארץ חסיד (ע"כ הביא הרי"ף ז"ל הך מימרא בסמוך. דא"א לומר דהביאו להורות איכות גדלות החיוב ושכר המצוה דא"כ ה"ל להביא גם המימרא דר"י מויקין בדילין וכו' ודוק) מכל הליו משמע דהלכה כריב"ל דגם ת"ח בעי למיקרי והבן:

שם אף ת"ח וכו' עמ"ש בבה"ג דגם בקרא האדם ק"ש מחויב לומר הך פסוקא דרחמי וג"כ לדעת רבינו כן הוא דלפמש"ל לא ה"ל להביא הך דרנב"י והבן:

א"ר אלעזר כ"ה הגירסא גם בבה"ג ובש"ס שלפנינו ר' יצחק ועמ"ש בבה"ג:

כל הקורא וכו' יעלו חסידים עמ"ש בסמוך: **שם** כ"ל ימ"י הייתי מצטער על ב' דברים ובגמרא הוא על ב' דברים הייתי מצטער כ"ל ימ"י עמ"ש ברש"י דדייק דלימוד אסור מתיבות כ"ל ימ"י ז"ל גם רבינו הגדול ס"ל הכי ע"כ הקדים כ"ל ימ"י לדייק בזה עיי"ש ותבין:

שם כל הנותן וכו' הויין ליה בנים זכרים הביא המאמר הזה להורות דדוקא בתשמיש עם אשתו אסור:

ע"ב הרי"ף א"ר חמא בר חנינא ואי תימא ר' יצחק (בגמרא גרסינן אר"ח ב"ח א"ר יצחק) כל הנותן מטתו וכו' הויין ליה בנים זכרים שנאמר וכו' וצפונך תמלא בטנם ישבעו בנים עכ"ל ובגמרא מסיימי ר"ג בר יצחק [אמר] אף אין אשתו מפלת נפלים כתיב הכא תמלא בטנם וכתוב התם וימלאו ימיה ללדת עכ"ל. ויש להתבונן למה השמיט זה רבינו הגדול. ונראה דנ"מ לדינא דהנה לדעת ר' יצחק דהנותן מטתו וכו' הויין ליה בנים זכרים א"כ מי שיש לו בנים זכרים ואין לו בת עדיין מהראוי שלא ישתדל בתת מטתו

עלמא דאתי בינה עולם המחשבה והוא בן עוה"ב:

פיסקא המתחלת ומאי דאמרינן וכו' וישמור צאתנו ובואנו וכו'. רצ"ל שנצטוינו אז ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו וכו' והנה התפללו אז אפשר שיארע במקרה בשוגג שיצא איש מפתח ביתו התפללו שהשי' ישמרם. הנה בשעת הגאולה [התפללו] בו בלשון ונשאר הדבר לחוק בישראל והוה כגאולה אריכתא נ"ל.

ע"ב הרי"ף תפלות באמצע תקנום שבשחרית וכו' ולערב מתפלל וכו' ואח"כ קורא ק"ש וכו' זליתא לדריב"ל וכו' הנה יש להתבונן כיון דליתא לדריב"ל למה פירש דבריו. וגם הוא ללא צורך ויש לפרש כונתו דהנה ר' עמרם פסק דאנן לא מחייבינן לסמוך גאולה לתפילה דערבית (ע"כ אנו מפסיקין בידאו עינינו וקדיש הביאו התוס' בדף ד.) דס"ל לקמן תפילת ערבית רשות. וא"כ לפי זה ר' יוחנן דס"ל לסמוך ס"ל דערבית חובה ודברי ריב"ל דאמר תפילות באמצע תיקנום היינו דלא תיקנו רק הב' תפילות שבאמצע ק"ש דהיינו שחרית ומנחה אבל ערבית רשות הוא ולא תיקנוה לחיוב. אבל א"א לומר כן. דא"כ ר' יוחנן יסבור חובה ורב לקמן סובר רשות והאיך פסקינן לקמן כרב הא רב ור"י הלכה כר"י (כן הקשו בתוס') וגם ממקומו הוא מוכרע דריב"ל מקיש שכיבה לקימה מה קימה קריאת שמע סמוך למטתו אף שכיבה קריאת שמע סמוך למטתו ואי הפירוש בדברי ריב"ל תפלות באמצע תיקנום היינו מפני שתפילת ערבית רשות הנה עכ"פ רשות הוא אליבא דכ"ע ואי בעי מתפלל הא קרא קאמר לדידיה דק"ש סמוך למטתו דייקא על כרחך הפירוש תפילות באמצע תיקנום היינו גם ערבית ואינו תלוי בזה אם ערבית רשות או חובה דלו יהיה רשות לרי' יוחנן כשמתפלל בעי לסמוך ולריב"ל לו יהיה חובה לא יסמוך ואם כן כדפסקינן כר"י מיבעיא לן לסמוך גם דקיי"ל תפילת ערבית רשות והבן היטיב:

שם אמר רנב"י אם ת"ח וכו' וברש"י הגירסא וא"ם וכו' משמע דקאי אדר'

תפילתו יהיו בניו זכרים בודאי כי אין שייכות עושר לאשה דאתכא דבעלה סמיכה וכן אין חכמה לאשה:

המעדני מלך תמה למה לא הביאו הרי"ף והרא"ש דין המתפלל צריך להפוך פניו אל הקיר ולא יהא דבר מפסיק בינו לבין הקיר ול"ג מדאיפלגי לקמן מאי קיר על עסקי קיר ולמ"ד מקירות לבו ש"מ דלא ס"ל הך דרשא ועמש"ש:

ש"ג אות א' וכן מה שמוכיחין ראש חדש וכו' היינו מה שמכריו השמש שיאמרו יעלה זיבא בי"ח:

דף ה' ע"א הרי"ף שנים שנכנסו לביה"כ להתפלל בגמרא איתא סתם שנכנסו להתפלל והא ודאי הכונה לביה"כ ולא הוצרך רבינו הגדול לבאר זה רק דבעי למיסמך אחריו איסור כניסה לחורבה אפילו להתפלל משה דייק בכאן דוקא שנכנסו לביה"כ משא"כ אם אירע שנכנסו לחורבה דהיינו תר"י וכשר"י וסברו חורבה חדתי. ואח"כ ראה אחד חומת החורבה רעועה אין לו להמתין לחבירו:

שם וקדם אחד מהן והתפלל ובגמ' להתפלל הנה משמע לכאורה דוקא שהקדים האחד להתפלל במרוצה או צריך להמתין משא"כ כשהוא התפלל כסדר הנהוג וחבירו מאריך ביותר ע"כ דייק רבינו הגדול וקדם והתפלל שאירע כן שקדמה סיום תפילתו שחבירו האריך זדייק (בו) [כן] משום דבקרא אין חילוק מבואר:

שם ולא המתין לחבירו ובגמרא א"ת חבירו דייק רבינו הגדול לחבירו כי היכי דלא נטעה שמחויב להמתין שיסיים עם חבירו וזה אין לו טעם לזה פירש הכוונה שלא המתין לחבירו בעצמו ובגמ' דייק א"ת חבירו להורות שהוא חבר אתו עמו בתפילה משא"כ כשמאריך בשבחות וענינים אחרים ורבינו לא הוצרך לזה כי משמיענו זה בסיום דבריו עד שמסיים את תפילתו דכ"ו מיותר והוא להשמיענו תפילתו דייקא נ"ל:

שם חוששין שמא יבא זכ"י מזה הלשון יראה הגם שאנחנו רואים שאינו מפחד כגון שנכנס באחרונה באופן שבודאי לא יוכל

בין צפון לדרום כי הנה הוא צריך להוליד בת לקיים מצות פ"ו ולפי דברי רנב"י דס"ל דהוה סגולה שאין אשתו מפלת נפלים בכל אופן צריך להשתדל לעשות זאת וכפי הנראה דר' יצחק לא ס"ל דרנב"י דלא גמור הך ג"ש. והא דאיה דדרש ישבעו בנים סיפא של הפסוק ולא דרש מקודם רישא דפסוק תמלא בטנם. אלא ע"כ דלא ס"ל זה לדרשא וכיון דפליגי הלכה כר' יצחק דקודם אביי ורבא הלכה כרב במקום התלמיד ע"כ השמיט הרי"ף ז"ל מימרא דרנב"י ונשמע מזה דאם מצטרך להוליד בת למצוה לא ישתדל לתת המטה בין צפון לדרום דוק:

תר"י פיסקא המתחלת ומאי דאמרינן של תפלת ערבית לאו דוקא אלא מפני שתפילת ערבית רשות וכו' לכאורה צ"ע דבגמרא הטעם דקאמר ערבית לאשמזעינן דגם גאולה דערב גאולה מיקרי ושמא למאי דקאמר דפליגי בקראי קאמרי כן וצ"ע ועיין בתוס' ורא"ש ויש לפרש עוד דקושיתם הוא רק אלישנא דר"י דקאמר איזהו בן עוה"ב זה הסומך גאולה לתפילה של ערבית דמשמע דעיקר השכר דוקא מסמיכה דערבית דאם לא כן הל"ל זה הסומך גאולה לתפילה ואפילו דערבית (ועמש"ל בדברי ר"י) והבן:

פיסקא המתחלת על תפילתי וכו' אבל במי שמלמד לאחרים מותר עכ"ל. וזוה אודא לה קושית התוס' אפירשי מרב דשנה לתלמידו פרקו ועמ"ש עוד לתרץ דברי רש"י לשם:

תר"י פיסקא כל הנותן מטתו וכו' ועדיין הדבר סתום דמה טעם הוא לומר שבעבור זה יזכה לבנים זכרים עכ"ל ולא ידענא למה לא יהיה טעם כיון דצד הדרום רומז לחכמת התורה. וכל המלמד את בתו תורה וכו'. וצפון רומז לעושר ואשה לא שייכא בעושר נקבה נקיה באה כי מזונותיה אצל בעלה וכמ"ש המהרש"א להלן על דברי הרב דבינו יונה:

פיסקא המתחלת כל הנותן מטתו וכו' שיתפלל על בניו קודם התשמיש שיגיעו לשתי אלה המעלות וסיים המהרש"א ז"ל ואז כשתקובל

לא יכנס בשום אופן אפילו לא שייכי כל הטעמים והבן היטב ועדיין צריך ביאור:

הנה הריף ז"ל סידר הברייתא דר"י בכאן אחר הדין דלעיל צריך להמתין לחבירו עד שמסיים תפילתו (עמש"ל) וכעת נ"ל, דהנה אבא בנימין אומר שנים שנכנסו לבה"כ וכו' סד"א דוקא ביחד אבל אם נכנס אחד לבדו ואח"כ בא האחר אינו חייב להמתין. והנה נשמע ממעשה דר"י דלאו דוקא קאמר דהרי אליהו ז"ל בא אח"כ ור"י יחידי נכנס ואעפ"כ המתין אליהו ז"ל עד שסיים את תפילתו. וגם נשמע מדבריו דהנה כתב הריף ז"ל לעיל הא פירשוה רבנן ואוקמוה בתפילת ערבית. והנה מעשה דר"י נראה ודאי שהיה ביום מדשמע הבי"ק ואל אליהו גיפ ביום אומרת כד. ואעפ"כ המתין אליהו ז"ל להורות דבמקום סכנת מוזיקין גם ביום צריך להמתין נ"ל ולפי"ז ידוקדק לן באותה למדתי ממנו ג' דברים באות"ה שעה מיותר כמ"ש בגמ' (עמש"ש) ולפמ"ש יונח באותה שעה דוקא למדתי ממנו הג' דברים קודם לזה ג"כ למדתי ממנו דצריכין להמתין לחבירו עד שמסיים תפילתו ואפילו ביום במקום סכנה צריך להמתין נ"ל:

תר"י כל הקובע מקום וכו' והבי משמע בירושלמי דגרסי התם כל הקובע מקום לתפילתו בביתו וכו'. הנה ראייתם מתיבת בביתו משמע דבביה"כ אין קפידא ועיין בש"ג אות ג' שהביא בשם הטור ראייה מירושלמי בהיפך דלא מהגי בה"כ מיוחד רק מקום מיוחד וראייתו ג"כ נ"ל דהוא מתיבת בביתו דביתו ודאי מיוחד ואעפ"כ צריך ליחד מקום וכ"ה בבה"כ:

הריף אלא בנפי"ק וכו' עמ"ש בגמ':

ע"ב הריף לפרקא בשבתא הנה הביא זה להורות דגם בשבת מצוה לרוץ

לבה"כ. וע"כ שינה בדברי ר' תנחום שאמר בגמ' לדב"ר הלכ"ה והוא שינה לדבר מצוה דגם לבה"כ להתפלל ולשאר מצות ג"כ מצוה לרוץ דכי מוכח מקרא אחרי י"י ילכו דאינו מבואר בו דב"ר הלכ"ה דייקא ע"כ ר' תנחום לאו דוקא דב"ר הלכ"ה קאמר. וגם נשמע מדקאמר אח"כ אגרי"א דפרקא דהט"א (שהרי

לסיים וגלי אדעתיה שאינו מפחד עכ"ז אנו חוששין וכו' ועיין בתר"י:

תניא א"ר יוסי וכו' מדהסמיך זה לכאן נראה דס"ל שטעם ההמתנה בביה"כ הוא ג"כ מחשש מוזיקין משא"כ במקום דליכא למחשש להמוזיקין א"צ להמתין עיין בתר"י:

א"ל שלום עליך רבי א"ל עליך שלום רבי ומורי נראה דכן היתה גירסתו בגמרא וכן המנהג בישראל שהמשיב משיב עליכם שלום ולא זכיתי עדיין לידע טעם לזה אבל עכ"פ למדנו מגירסת הר"ף בכאן שיש ידים ורגלים למנהגן של ישראל:

שם למדתי שמתפללין בדרך וכו' ולמדתי שאין נכנסין לחורבה שינה מן הסדר השנוי בגמרא נ"ל להורות דבשום אופן אין נכנסין אפילו א"א להתפלל תפילה קצרה בדרך וטעם פשוט הוא כיון דחשש סכנה הוא אין לך דבר שעומד בפני הסכנה וכן משום חשד והייתם נקיים מי"י ומישראל כתיב:

דף ה' ע"א הריף באותה שעה למדתי ממנו ג' דברים. למדתי

שמתפללין בדרך ולמדתי שהמתפלל בדרך מתפלל תפלה קצרה ולמדתי שאין נכנסים לחורבה עכ"ל שינה מן הסדר השנוי בגמרא. דבגמרא למדתי שאין נכנסין לחורבה נקט בראשונה. וכן מהראוי להיות דזה הדין למד ממנו בראשית אמריו ועמ"ש בקונטרס הקודם. ונראה לי כעת דהנה הרמב"ם והטור סתמו דבריהם וכתבו סתם שאין מתפללין בחורבה משמע אפילו היכא דלא שייכי הג' טעמים דהיינו בחורבה חדתי ותרי וכשרי והיכן למדו זה נ"ל מדקאמר ר"י פעם אחת הייתי מהלך בדרך משמע כדון ת"ח שאינו הולך בדרך יחידי והיו עמו אנשים כשרים וא"ל אליהו מפני מה נכנסת לחורבה זו דייקא משמע שדקדק ליכנס לחורבה חזקה דייקא שאין סכנה ואעפ"כ א"ל אליהו היה לך להתפלל בדרך משמע דבשום אופן אין להתפלל בחורבה. וע"כ נ"ל דדקדק ג"כ רבינו הגדול ונקט בלשונו ולמדתי שאין נכנסין לחורבה לבסוף היינו להתפלל

לר"ג לימא מר לשלוחא דציבורא וכו' מי הגיד לו שאינו עושה כן שמודיעים לו בשעה שהצבור מתפללין. וגם ק' דמכל הפסו' הללו לא נשמע חשיבות שעה שהצבור מתפללין ובפרט מפסוק כביר לא ימאס ולא נשמע רק חשיבות תפילת הצבור ולא תפלת היחיד בשעה וכו' (עמ"ש בגמ') ע"כ נראה שמפרש רבינו הגדול כך שבאמת היה ר"ג הולך לביה"כ רק שלא היה מכיון השעה שהצבור מתפללין והיה מתפלל ביחיד בבה"כ וזה ששאלו ר"י מפני מה לא אתי מר לבי כנישתא לצלויי דייקא היינו בשעה שהצבור מתפללין והשיב לא יכילנא לכיון השעה ואם אמתין לשם עד שיתפללו בצבור בין כך ובין כך אתבטל מן התורה. או השיב לו לכנפי למר (בי') עשרה וכו' כי גם ד' אמות של הלכה חשובין כביה"כ וא"ל טריחא לי מלתא אז השיב לו לימא מר לשליחא דציבורא לודעי ליה למר רצ"ל ותלך לביה"כ בזמן התפילה ממש. או א"ל מאי כולי האי רצ"ל הרי אבא בנימין לא הקפיד רק שתהיה התפילה בבה"כ ולא הקפיד בצבור דייקא. או א"ל דא"א לומר כן רק קפידת אבא בנימין גם אתפילת צבור דייקא כנשמע מהנך פסוקים וא"כ אבא בימין והנך אמוראי לא פליגי ע"כ הרכיב רבינו דברי אבא בנימין ומימרות האמוראי בהדדי זה מה שג"ל:

דף ו' ע"א הרי"ף ר' נחמן אמר וכו' ובגמ' ר' אחא בר חנינא ונ"ל שאין לגרוס ר"ג דהרי הוא שאל מאי כולי האי ויש ליישב:

שם ומצוי בביה"כ ובגמ' ומתפלל עם הצבור ורבינו הגדול מפרש לה ע"כ במתפלל עם הצבור בבה"כ כי היכי דלא יפלוג אבא בנימין ע"כ נקט ומצוי בבה"כ היינו מצוי ברוב לשם ואו היה יכול להתפלל בבה"כ עם הצבור בלי ביטול תורה והבן:

שם כאילו פדאם לבני וכו' ובגמ' פדאני לי ולבני עמ"ש בגמ' ותבין שינוי לשון רבינו הגדול:

שם מבין האומות עד סוף כל הדורות ובגמ' מבין אוה"ע וליתא עד סוף כל הדורות ונ"ל כונת רבינו הגדול לפרש כ"מ שנאמר

רובם אינם מבינים וכו' כפירש"י וא"כ לאותן שאינם מבינים לא מיקרי דבר הלכה רק מצויה ואעפ"כ מקבלין שכר על הריצה נ"ל: תר"י פיסקא המתחלת כל המתפלל אחורי בה"כ וכו' כנגד המזרח וכו' עיי"ש. באמת אינו כן ברש"י שלפניו דרש"י מפרש בגמ' שהפתח היה במזרח. אבל באמת הכל הולך אל מקום אחד זכונת רש"י במדינות שמתפללין לצד מערב דוק ותשכח עיי"ש ברש"י ותוס' ותבין:

שם אבל אם היה עומד בחוץ לצד כותל וכו' אינו נקרא רש"ע וכו' יודקק מה שהקשינו בגמ' ל"ל למימר נקרא רשע הל"ל שאסור וממילא ידעינן שכל העובר עד"ח זכו אך הוא משום דהאיסור הוא אפילו לא יתקצבו כל הג' ענינים האמורים משא"כ כשיתקצבו כל הג' ענינים וכמו שהתבאר מיקרי רשע:

שם ורבינו יצחק הוקן מפרש בע"א שאחורי בה"כ וכו'. ומביא ראיה לזה הפירוש מדאמרין לקמן בפ' ת"ה היה עומד אחורי הכפרת וכו' וזה כשעומד אחורי הכפרת ופניו לכפרת וכו' ואינו מתפלל לצד שכל ישראל מתפללין וכו'. ואני בעניי איני מבין הראיה דבשלמא התם הדין הוא כך שכל ישראל מכל הצדדים מחויבין להפוך פניהם נגד ביהמ"ק וכ"ה הדין בדי' רוחות העולם משא"כ בכאן בביה"כ אחד. הנה כל ישראל דלשם מחויבים להתפלל לצד אחד נגד ירושלים:

פיסקא המתחלת אריב"ל וכו' ודברי ריב"ל במס' מגילה. הנה גם במכילתין דברי ריב"ל דף ח' ואפשר לא היה כן בספרי הרב: הרי"ף אר"י משום ר' יוסי בן זמרא (בגמ' משום רשב"י) אין תפלתו של אדם נשמעת אלא בביה"כ שנאמר ואני תפילתי וכו' אימתי עת רצון וכו' לכאורה דברי רבינו הגדול מרפסין איגרי' דבגמ' משמע איפכא שכל אלו הפסוקים הם לראיה שגם בביתו ביחיד יתפלל בשעה שהצבור מתפללין לא דוקא בביה"כ והא דדוקא בביה"כ. הוא מימרא דאבא בנימין ונשמע מהפסוק לשמוע אל הרנה וכו' דבמקום רנה וכו' ונ"ל דהקשה לרבינו הגדול לפי פשוטו בגמ' מאי האי דקאמר ר"י

הגדול ואסבדה דודאי לצלוי עדיף בי כנישתא (זולת אם יש לו מנין קבוע בביתו הנה הוא ג"כ בי כנישתא ג"ל וזה ג"ל דעת הדמב"ם) כדמוכח מהנך מימרות הג"ל. ומימרות דתפילתן של רבים. אבל הנראה הוא דבביה"כ גופיה היה מקום מיוחד ביני עמודי ללמוד שם וזה היה דרכם כל היום מי שכבר סיים תפילתו ורצה לגרוס הלך למקום ביני עמודי לגרוס שם בכדי שלא יבלבלו את המתפללים. וכן המתפללים לא יבלבלו את הגורסים וגם היות שהגורסים דצו לישב ובמקום המתפללים אי"א לישב בתוך ד' אמותם ע"כ הלכו אל בין העמודים אבל הא ודאי דגם בין העמודים לביה"כ יחשב. ומעתה לפי"ז תתבונן שמעולם לא עלה על דעת לומר שמקום לימודו בביתו יפטור את האדם מליך לביה"כ דכבר אמרו אין תפילה של אדם וכו' נקרא שכן וכו' וסתמא קא אמרי (אם לא שגם בביתו יחשב לביה"כ כמש"ל) והחידוש מתחדש במימרא דפרסם הוא שאוהב הקב"ה שערים המצוינים בהלכה היינו ביני עמודי בביה"כ סמוך לשערים שהמקומות הללו הם מצוינין בהלכה אוהב הקב"ה המקום הזה מכל אורך ורוחב שאר משך ביה"כ (שאין בהם רק חשיבות התפילה) ובתי מדרשות (אין בהם רק חשיבות תורה) משא"כ שערים הללו הם מצוינים בהלכה זיש בהם קדושת ביה"כ בית התפילה והנה לפי"ז שפיר השיב פרסם במילי דבי כנישתא ולפי"ז יצדק שפיר הא דאמר אביי מרי"ש הזה גריסנא בגו ביתאי ומצלינא בבי כנישתא כיון דשמענא וכו' לא הוה מצלינא אלא היכי דגריסנא לא אמר לא הוה מצלינא אלא בגו ביתאי אלא אמר היכי דגריסנא דהיינו שנהג א"ע לגרוס ביני עמודי ושם קבע מקום תפילתו ג"כ והוא המעשה דר' אמי ור' אסי ע"כ קבע הריף ז"ל מקודם המעשה דר"א ור"א ושינה בלשונו באמרו היכי דיתב"י וגרסי היינו להורות ששם הוא ג"כ ביה"כ רק שם הוא מקום ישיבה ללימוד משא"כ שאר ביה"כ מקום עמידה לתפילה וע"ז אח"כ סמך מימרא דאביי עבד ג"כ כר' אמי ור"א וסייעתא לדברינו ביותר מדברי הרא"ש שכתב בדברי אביי מריש הוה גריסנא בגוי

בש"ס אומות העולים ולא קאמר אומות סתם או גוי"ם מכונה על האומות כולם עד סוף העולם שיתבטלו מעת התגלות מלכות שמים בעולם ב"ב:

שם לימא לן מר מהנך וכו' דאמרת לן משמי דר"ח במילי דבי כנישתא א"ל הכי אר"ח מ"ד זכו אוהב י"י שערים המצוינין בהלכה יותר מכ"ל בתי כנסיות וב"מ שבעולים והיינו דאר"ח ב"א משמיה דעולא מיום שחרב ביהמ"ק אין לו להקב"ה בעולמו אלא ד"א של הלכה בלבד ר' אמי ור' אסי אע"ג דהוה להו תליסר בי כנישתא בטבריא לא הוה מצלי אלא ביני עמודי היכי דיתב"י וגרסי אמר אביי מריש הוה גריסנא בגו ביתאי ומצלינא בבי כנישתא כיון דשמעיתא וכו' לא הוה מצלינא אלא היכא דגריסנא ע"כ. יש להתבונן בדברי רבינו הגדול השינויים ששינה בלשונו מדברי הש"ס דבגמ' איתא יותר מבתי כנסיות וכו' והוא ז"ל כתב מכל בתי וכו'. ב' הוא ז"ל היסוף תיבת שבעולים וליתא בגמ'. ג' בגמ' ביני עמודי היכא דהוה גרסי והוא ז"ל כתב היכא דיתב"י וגרסי. ד' בגמ' מימרא דאביי קודם למעשה דר"א ור"א. והוא ז"ל הקדים לדר"א ור"א. ואח"כ דאביי. והנראה דהוקשה לו הא דאבא בנימין אין תפילתו של אדם נשמעת אלא בביה"כ וסתם קאמר משמע אפילו מי שיש לו מקום קבוע לתלמודו ודוחק לומר דכונתו בדוקא מי שאין לו מקום קבוע (הוא סברת רש"י עיי"ש) דהרי א"ל ר"י לר"ג מ"ט לא אתי מר לבי כנישתא לצלוי ומאי קשיא ליה הרי בודאי היה לו ד"א של הלכה בביתו (עמש"ל וכעת מה שכתבתי הוא הנראה יותר) וכן הא דר"ל כל מי שיש לו ביה"כ בעירו זאינו נכנס שם להתפלל וכו' ג"כ בסתם נאמר זהנה תתבונן עוד בשיטה הלזו. הנה רבא ביקש מרפרם לימא לן מר וכו' במילי דבי כנישתא והוא השיב לו שערים המצוינין טובים יותר מבית הכנסת ותתבונן עוד במימרא דאביי מרי"ש הוה גריסנא ומצלינא וכו' לא הוה מצלינא אלא היכא דגריסנא הל"ל לא הוה מצלינא אלא בביתו מכל זה ג"ל שדייק דבינו

אלא דבריו וכו' לא נצרכה וכו' וא"ד לא נצרכה וכו'. כתב ר' האי וכו' דכלישנא קמא עבדינן והוא דלא כבה"ג ואי"ה ידובר בזה בדברי הפוסקים ובמקומם יתבאר אי"ה:

בפרק אין עומדין כל האומר תהלה לדוד ג' פ' וכו' כתוב בשי"ג דתקנו ג"פ כדי שעכ"פ בודאי לא יפשע מלאומרו פעם א' וזהו באפשר טעמו של הרא"ש ג"פ ומהרי"ף ז"ל שסידר הענין בפ' אין עומדין נראה טעמו כרש"י שתיקנו ג"פ כנגד ג' תפילות:

דף ו' ע"ב הרי"ף במתניתין משיכיר בין תכלת ללבן. הנה בגמ' אמרו בין תכלת שבה ללבן שבה ופירש"י בין גיזת צמר הצבוע תכלת ויש מקומות שלא עלה שם הצבוע והתוס' הקשו ע"ז הפירוש מהירושלמי ראה מצוה זו וכו' הרי דקאי מציצית שיש בה תכלת ולבן והנה רש"י מ"אן בזה בש"ס דילן כי איך יצדק בין תכלת שבה וכו' אציצית. ציצית מאן דכר שמיייה ולדעת התוס' כתבנו דמדקאמר משיכיר ולא אמר משע"ה שיכיר או כד"י שיכיר ע"כ לומר דהחיוב הוא עליו להכיר בין תכלת וכו' וע"כ דקאי אציצית דמהראוי ללובשן קודם ק"ש ולבדקם ולהפריד בין תכלת ללבן ע"כ אמר משיכיר איכ נמצא מפורש ציצית במשנתנינו. ולזה תמצא דבברייתא גורס הרי"ף כד"י שיכיר בין זאב וכו' בין חמור וכו' כדי שיראה וכו' דכל אלו אין חובה על האדם. רק מבאר הזמן שיהיה אור כ"כ כד"י שיכיר וכו'. ומשמע מזה דהרי"ף ס"ל כהתוס':

הרי"ף דף ו' ע"ב ד' יהודה אומר כדי שיכיר בין חמור לערוד ובגמ' גרסינן ר' עקיבא ולגירסת הגמ' קשה דר"ע אדר"ע כמ"ש התוס' שם בדף ט' בד"ה לעולם וכן הקשה הרא"ש שם ולגירסת רבינו הגדול לק"מ:

תר"י פיסקא מאימתי וכו' ואית דמפרשי וכו' עיין בהגהת ד"ת וני"ל דגירסא אחרת היה להם בגמ' ולא היה כתוב בגירסתם השקלא וטריא של הגמ' וכ"נ ברא"ש שכתב בלשון ברייתא תנא בין תכלת שבה ללבן שבה ובגמ' שלפנינו, אין זה ברייתא, נ"ל והוא תנכון:

ביתאי ומצלינא וכו' לא מצלינא אלא ביני עמודי היכא דגריסנא דוק ותשכח:

שם וא"ר חייא בר אמי משמיה דעולא מ"ד ועובי וכו' ובגמ' הגירסא א"ר יהודה א"ר מנחם א"ר אמי וכו' לפי גירסת רבינו הגדול תצדק שפיר המימרא הזאת בכאן דסידר המימרות דר"ח בר אמי משמיה דעולא אהדדי משא"כ לפי גירסת ספרינו לא ידענא סמיכות המאמר לכאן:

תר"י פיסקא המתחלת אימתי עת רצון וכו' אומרים הגאונים וכו'. לפי הפשוט בגמ' דברי הגאונים מבוארין בגמ' ולפמ"ש בדברי הרי"ף ז"ל יבואו הדברים על נכון דבגמ' דוקא תרוויהו בעינן ביה"כ וצבור מתפללין ולדברי הגאונים כשא"א לקיים שניהם עכ"פ יצדד למעלה אחת ויקבל שכר:

פיסקא אלא ביני עמודי וכו' ואומר מורי וכו' וטוב לו שיתפלל יחיד וכו' כמו שמצינו ברשב"י וכו' עכ"ל ע"ש עיין נא בכ"מ פ"ב מה' תפילה ה"ט ותראה שאין ראייה דהא דמבטלין התפילה הוא דוקא בתורתו אומנתו כגון רשב"י. משא"כ תורתו אומנתו כשאר תנאים ואמוראים. ומי הוא בדורות הללו שיהי תורתו אומנתו אפילו כאחד מן האמוראים עי"ש זתבין.

דף ו' ע"ב תר"י בד"ה בין פסוק לפסוק מה תיקו כו' וה"ל תיקו דאורייתא לחומרא עכ"ל ותמיה לי הקטן הרי קריאת התורה גופא לא מצינו שתהיה דאורייתא רק פ' זכור בזמנה. וי"ל כיון דאסמכוה אקרא ועובי וכו' ד"ק כד"ת דמי. ועוד דחמירא מאיסורא. וגם באפשר מיקרי ספק דאורייתא כיון דהוא משום כבוד התורה כל דבר שיסתפק לנו בהנהגת כבודה כספק תורה דמי. נ"ל, שוב מצאתי שהרב בעל מעדני יר"ט הקשה זה בדברי חמודות ואי"ה נדבר מזה בדבריו:

פיסקא המתחלת ר' ששת וכו' דכיון שכבר התחיל במצוה תחילה וכו' ע' ברא"ש שדחה זה הפירוש ועמ"ש בגמ' על דברי בה"ג ורי"ף ז"ל:

עוד שייך להלכות הללו בהרי"ף פרק מי שמתו א"ר זריקא וכו'. א"א בפני וכו'

שבת ואין הלכה כשיטה רק הטעם הוא משום דהוה עדיין זמן קימה למקצת בני אדם מיקרי ובקומך והריף זיל גרס בניי מלכים. נראה דס"ל דאין מדרך המלכים לישן כ"כ רק בני מלכים ואעפ"כ צ"ל הטעם כנ"ל משום דמיקרי ובקומ"ד ומיהו מהא דרוד שאמרו בגמ' קדמו עיני לשאר מלכים משמע דגם המלכים דרכם לישן עד ג"ש ולא דוקא בני מלכים ואפשר הריף זיל (ס"ל) דע"כ ג' שעות דקאמר ר' יהושע הוא עד סוף שעה ג' דאליכ הל"ל עד שעה ג'. והנה לכאורה דברי הגמ' סותרים לזה דקאמר קדמו עיני לשאר מלכים שית דלילה ותרתי דיממא. נראה מבואר דדרך לעמוד אחר ב' שעות אלא ע"כ צריכינן לחלק דמלכים דרכן לעמוד בב' שעות אבל הבני מלכים בג' שעות ע"כ גרסינן בדברי ר"י בניי מלכיים דייקא מיהו קשה לפי"ז דהרי אמרו בגמ' ור"נ סבר לה כר"י דתנן רי"א עד ג"ש שכן דרך בני מלכים וכו' הרי לפי הנ"ל ר"י מבני מלכים קמיירי ואנן איירינן במלכים וי"ל דאדרבא ידוקדק בזה מ"ש ור"נ סבר לה כר"י דלכאורה הך לישנא סבר לה כר"י אינו מדוקדק ומי לא יסבור כר"י בזה המציאות ההוה אפילו מי שסובר זמן ק"ש עד הנץ עכ"פ בזה המציאות דהבני מלכים ישינים לא יחלוק אלא ע"כ ה"פ ור"נ סבר לה כר"י איהו מסביר דבריו כמו ר"י שמסביר דבריו בק"ש מחמת שינת בני מלכים כמו כן איהו מסביר דבריו בשינת מלכים וס"ל שהם ישינים רק עד ב' שעות דע"כ המלכים עומדים שעה אחת קודם לבניהם ועמשי"ש בסוגיא בדברי רש"י:

שם רמ"א וכו' ר' יהודא וכו' ובגמ' הגירסא ר' עקיבא והנה ר"ע רביה דר"מ הל' לשנתו קודם ולגירסת הריף נ"חא: **שם** תנ"ה מנין למתפלל שלא יעמוד לא ע"ג כסא וכו' ולא ע"ג מקום גבוה ומתפלל. לפי שאין גבהות לפני המקום ואעפ"י שאין ראיה לדבר זכר לדבר שנאמר ממעמקים קראתיך י"י ע"כ ובגמ' הכי איתא תנ"ה לא יעמוד אדם לא ע"ג כסא וכו' ולא ע"ג שרפרף ולא במקום גבוה ויתפלל אלא במקום גמוך ויתפלל לפי שאין גבהות לפני המקום שנאמר

פיסקא עד הנץ החמה כלומר סוף זמנה לכתחילה עד שתנץ החמה עכ"ל. תמוה לי למה פי' בדברי ר"א סוף זמנה לכתחילה דמשמע דבדיעבד מודה לר' יהושע וא"כ במאי פליגי הלא ר"י ג"כ מודה דלכתחילה מצוה כותיקון וכמ"ש בגמרא:

תר"י פסקא המתחלת אמר אביי לתפילין וכו' ומ"ש משיראה את חבירו פי' בחבירו הרגיל אצלו ע"כ עיין בתוס' הביאו ירושלמי רגיל ואינו רגיל וצ"ע:

שם וציצית וכו' או אפשר שזמנו משיכיר בין תכלת עמ"ש בדברי רי"ף במתניתין ולפמ"ש נשמע דס"ל דזמן ציצית משיכיר בין תכלת וכו' נ"ל:

פיסקא המתחלת תנ"ה ותיקון וכו' וא"ת מנין לנו דותיקון סוברין וכו' עיי"ש לי הקטן נראה דאם נאמר דהותיקון סוברין זמן ק"ש לכתחילה אחר הנץ ודקדוקם היה רק משום תפילה א"כ המשנה דקאמרה אם יכול לעלות ולהתכסות ולקרות עד שלא תנץ וכו' על כרחך לאו משום תפילה זכמאן תוקמא למתניתין ותצטרך לומר דמתניתין איתא כר"א. ור"א ס"ל דאפילו בדיעבד אינו יוצא אחר חצות ותיקום מתניתין דלא כהלכתא וגם תעשה פלוגתא חדשה בין ר"א וחכמים ולמעט בפלוגתא עדיף והבן:

דף ז' ע"א פיסקא וכתב הריף זיל ומיהו לית וכו' ופי' ותיקון רצ"ל מפולפלים ומחודדים מלשון מפר"ק הרים דמתרגמינן מותק טורי"א עכ"ל לפי ראייתם מן התרגום י"ל פי' ותיקון מתרצים ומפרקים היינו שעושין מצותם לצאת לכל הדיעות והוא נכון:

שה"ג אות ד' כתב סמ"ג והראב"ד ורבינו שמחה ז"ל פירשו דהא דעד ג' שעות פירשו עד ולא עד בכלל עיין בקונטרס הראשון ובספרי על המשניות מש"ש מהיכן נפקא להו משיטת הגמרא:

שי"ך עוד להריף במתניתין. שכן דרך בניי מלכים ובמשנה בגמ' ל"ג בניי רק מלכיים וכתבנו שם משום דאין הלכה כמ"ד כל ישראל בני מלכים דאוקמוה בשיטה במס'

דלילה אבל דיום אפילו שלא מן הדחק עיין בש"ג דפי' באופן אחר כי היכי דלא תקשה ממ"ש סי ק"א לדעתו לק"מ דשם מיירי ממצוה מ"ה כותיקין לענין סמיכות ג"ל ולגבי זה מיקרי קודם לזה הומן דיעבד אבל לענין מצות ק"ש עצמה בלא סמיכות ג"ל ודאי יוצא אפילו לכתחילה ג"ל.

שם ואם קרא ק"ש דיום קודם עה"ש וק"ש דלילה אחר הנץ החמה לא יצא ע"כ בשלמא ק"ש דלילה איצטריך לאשמועינן כי היכי דלא נימא איכא אינשי דגני בני מלכים ומיקרי בשכב"ך משא"כ ק"ש דיום קודם עה"ש ל"ל לאשמועינן ונ"ל דרצ"ל לא יצא אפילו ידי חובת הברכות דסד"א דיצא י"ח הברכות כיון דמוזכרין מדת יום בלילה וכו' ג"ל: **שם** הסומך גאולה של ערבית וכו' ומיהו ר"ע כתב וכו' דמה שאנו אומרים קדיש בין גאולה של ערבית וכו' כדי לאשמועינן דלא בעינן גאולה ש"ע לתפילה ש"ע רק גאולת שחרית לתפילת שחרית עכ"ל. הנה תיבות רק גאולת שחרית וכו' הוא שפת יתר ונראה דבא לפרש לדעת ר"ע למה לן לעשות היכירא דלא בעינן מיסמך בערבית ומה איכפת לן אם יסברו העולם דבעינן מיסמך. לזה מפרש המרדכי דברי ר"ע דזאת התקנה ניתקנה בכדי שיהיו זהירין בסמיכה דשחרית כשיראו שבשחרית לא ניתקן קדיש כמו בערבית יבינו חיוב הסמיכה דשחרית. והנה בתוס' הביאו ג"כ דברי ר"ע מה שאנו אומרים קדיש לאשמועינן דלא בעינן ג"ל בערבית משום דת"ע רשות והקשו שם ע"ז עיי"ש ולסברת המרדכי ניחא:

מרדכי גרסינן בפ"ג דשבועות וכו' היו אומרים שיר של פגעים ויהי נועם להגן וכו' עמ"ש ברא"ש סימן ו' ונראה שהמרדכי ז"ל גורס שם בגמרא ואומר בואו וכמש"ש ונכון הדבר בעו"ה

שם אבא בנימין אומר מנין שלא יתפלל ודבר חוצץ וכו'. בגמ' ר"י אמר רב ואיתימא ריב"ל:

שם מנין שלא יתפלל ודבר חוצץ וכו' בגמ' הכי איתא מנין למתפלל שלא יהא דבר

ממעמקים קראתיך י"י עכ"ל הגמ'. הנה כיון דהביא הפסוק למה הוצרך לטעם לפי שאין גבהות וכו'. אך הוא לדעתו איסור מקום גבוה הוא מצד הסברא לפי שאין גבהות כו' והא דדוקא במקום נמוך נשמע מהפסוק ממעמקים. והנראה דהרי"ף ז"ל ל"ג אלא במקום נמוך ואפילו אי גרס ליה י"ל שמפרש במקום נמוך היינו שלא יהיה גבוה מהשאר דאלת"ה הל"ל מנין למתפלל שיתפלל במקום נמוך שנאמר ממעמקים וכו') ולפי"ז הדרה קושין לדוכתא למה צריך לטעם כיון שנשמע מהפסוק ע"כ כתב הרי"ף וכן הרא"ש אע"פ שאין ראייה לדבר וכו' דאין כאן ראייה גמורה והוצרך לטעם. ג"ל:

מרדכי אלא קיי"ל כהני תנאי וכו'. עיין בתוס' ורא"ש לא הביאו זה בשם ר"ת רק התוס' הביאו כן בשם ר"י והרא"ש סברא דנפשיה זבשם ר"ת הביאו דסמכינן אדר' יהודא ועמ"ש בתוס' שם:

שם וראבי"ה כתב ג"ל עיקר דברי ר"ת וכתב המאחרים לקרוא ק"ש ולהתפלל בלילה מחזי כיוהרא וכו' אא"כ הורגל בפרישות וכו' עכ"ל עפ"י הדברים האלה יש להבין מ"ש ריב"ל בגמ' אעפ"י שקרא אדם ק"ש בביה"כ מצוה לקרותה על מטתו שנאמר וכו'. והנה יקשה לכאורה כיון דמקראי קא יליף לה הל"ל צריך לקרותה וכו' אבל אמר מצוה להורות דעל מטתו לא מחזי כיוהרא לומר דכונתו לצאת י"ח ח"ש אעפ"י שקרא אדם ק"ש בביה"כ מצוה לקרותה ע"מ ואפשר לפרש דמצוה בידו ג"כ לכוין לצאת י"ח המצוה (כיון שלא קרא בזמנה כ"כ בביה"כ) ואין בזה משום יוהרא כיון שאין הכל יודעין דמכוין לשם מצוה דקרא כתיב רגזו וכו' אמרו בלבבכם וכו'. ולפי"ז יש לפרש אם ת"ח הוא א"צ כי באם הוא ת"ח רשות בידו להתנהג בפרישות לקרותה בזמנה והוא דרך צחות:

שם הני כודהו הלכתא נינהו וכו' ודיום לכתחילה נראה דס"ל לגמרי לכתחילה אפילו שלא באונס ופליג בזה ארבינו הגדול וס"ל דריב"ל דאמר כדאי הוא לסמוך עליו בשעת הדחק דייקא לא איתמר רק אק"ש

היכי דלא תקשה מרבה בר ר"ה אר"ש הוא דבר תמוה כמ"ש בתוס' ע"ש בש"ס :
ש בתחילה הוא אומר י"י שפתי תפתח ויש ליזוהר שלא לומר שומע תפילה היינו שהיו רגילין לומר פסוק שומע תפילה עדין וכו' קודם השמ"ע :

הרא"ש מאימת"י וכו' פירש"י אנו וכו' הנה נמשך אחר לשון התוס' אבל ברש"י ליתא ואנ"ן עמש"ל בדברי התוס' ומ"ש בסמוך אי"ה :

ש אין אנו יוצאים י"ה אלא בק"ש שעל מטתינו פרק ראשון כבר כתבנו בשיטת הגמ' ופירש"י ותוס' דנראה דאין כן כונת רש"י רק רש"י ז"ל מישב מנהג העולם שקורין קודם זמנה ואין אנו גוזרין עליהם שיקראו אח"כ ק"ש מיוחדת. לזה פירש"י דאין אנו צריכין לכך לגזור גזירות על הצבור כיון דבדיעבד יוצאין בפ' ראשונה שעל המטה אבל בעל נפש ודאי לא יסמוך ע"ז רק יקרא ק"ש מיוחדת בצה"כ בלא ברכות וזה שדייק רש"י ולפיכך חובה עלינו לקרותה משתחשך ובקריאת פ' ראשונה שאדם קורא על מטתו יצא הנה פתח דבריו עלינו (מדבר בעדו ובעד אחרים) וסיים שאדם קורא ע"מ יצא (מדבר רק בעד אחרים) יורה על מ"ש דס"ל לרש"י דבעל נפש לא יסמוך על ק"ש שעל מטתו מטעמים שכתבו התוס' ורא"ש ור"י. רק יקרא ק"ש מיוחדת בצה"כ וז"ש חובה עלינו (דייקא) לקרותה (כולה) משתחשך (רק להמון עם אין אנו מוכרחין להורות כן כי) בקריאת פ' ראשונה שאדם וכו' והבן :

ש וכ"כ ר"ע ז"ל שצריך לברך אקביו על ק"ש כשהוא קורא לפני מטתו בתר"י הביאו זה על ק"ש מיוחדת בצה"כ :

הרא"ש סימן א' וכ"כ ר"ע ז"ל (ומחמת זה כתב) שצריך לברך אקביו על קריאת שמע עכ"ל. בתר"י הביאו בשם ר"ע הברכה הלזו על ק"ש מיוחדת שמחזיב לקרות אחר צאת הככבים. והנה דברי ר"ע אין בידינו והנראה שכתב זה רק על ק"ש שעשה"מ כדברי מרן הרא"ש ז"ל דודאי לא נעלם מהגאון ר"ע

חוצץ וכו' ולמה שינה הרב ונ"ל משום דלכאורה מלשון הגמ' משמע דבדיעבד אינו מעכב מדקאמר מנין להתפלל (הנה קרא"י מתפלל ותפילתו תפילה רק אזהרה עליו למצוה) שלא יהיה דבר חוצץ וכו' ממילא כשאי אפשר לו בקל שלא יהיה לו דבר חוצץ אין כאן בית מיחוש אבל א"א לומר כן דא"כ מאי מקשה הגמ' אילימא לפני מטתי ממש והאמר וכו' מנין להתפלל וכו'. הנה לפי הנ"ל לק"מ די"ל דאבא בנימין בלא זה לא היה לו מקום פנוי למזרח בלא הפסק והיה מצטער שתהיה תפילתו עכ"פ לפני מטתו אלא ע"כ לומר דידעו שהוא דבר מעכב לעכב לכתחילה ע"כ שינה הלשון וכתב מנין שלא יתפלל (לכתחילה) כשיש דבר חוצץ וכו' נ"ל :

ש ודוקא דברים שאינם קבועים וכו' עיין בשי"ג שם אבל ספסלין וכיוצא בו לא חשיב הפסקה משום דעיקר האי מלתא ודאי היא כדי שלא יתפור ראות עיניו וכו' ע"ש לכאורה יקשה דילמא גזירת הכתוב הוא וי"ל דנלמוד מהגמ' דגזירת חכמים הוא וקרא אסמכתא דהרי בדף י' מפרשין בגמ' מאי קיר מר אמר מקירות לבו ומר אמר על עסקי הקיר ועמש"ש בגמ' וברי"ף :

ש תפילה קצרה אין זה הבינינו עיין רש"י ורא"ש מפרשים דזה הבינינו ודעת הרב ז"ל דאי ס"ד שזה הוא הבינינו מאי קאמר ר' יוסי שלמד מאליהו ז"ל שמתפללין בדרך הבינינו וכי עד השתא לא שמיע ליה פלוגתת רבותיו ר"ג ור"י ור"ע רג"א בכ"י מתפלל אדם י"ה רי"א מעין י"ה ור"ע אומר אם שגורה וכו' ואם לאו מעין י"ה :

ש אחורי ביה"כ פ"י בקונטרס כל פתחי בתי כנסיות היו למזרח ואחוריהם למערב כבר כתבנו דאינו כן ברש"י שברי"ף ודברי רש"י שלפנינו הוא ממש כדברי ר"י בכאן :

ש אבל איכא חד מיניהו וכו'. נראה דליג ולא רהי"ט וכן ברי"ף ורמב"ם ליג לה ועיין בכ"מ ולח"מ :

ש אי"ג הכא מיירי שהיה שם עשרה בלא הוא נראה כוונתו ג"כ בזה לתרץ. כי

מה קימה ק"ש ואח"כ תפילה אף שכיבה ק"ש ואח"כ תפילה הנה חוץ הסמיכת ג"ל מקפיד הקרא ק"ש ואח"כ תפילה וקריאת ביה"כ לא מיקרי ק"ש רק פסוקי תורה. והנה ג"ז יש לתרץ לדעת רש"י דע"כ הקרא אסמכתא בעלמא דאלי"כ למה אמר ר"י איזהו בן עוה"ב זה הסומך וכו'. והנה לפי הקרא לאו משום סמיכת ג"ל קאתינא עלה דא"כ תהיה סמיכת ג"ל דאורייתא (וזה"ש רש"י שם וסמיכת ג"ל רמזה דוד בס' תהלים והביא משל מתלמוד ירושלמי להורות דדאי גם לר"י לאו דאורייתא

הוא דאשכחן בגמ' דגם בשחרית לא היו סומכין ודבר גדול היה להם כשאירע להם לסמוך כמ"ש הרמב"ן במלחמות) ומהקרא לא משמע רק ק"ש תחילה ואח"כ תפילה לו יהיה שמפסיק ביניהן אפילו אם נאמר דדרשא גמורה הוא והנה י"ל דזה קושיות הרא"ש לו יהיה דמהקרא לא נשמע סמיכות ג"ל אבל נשמע מהקרא דק"ש תחילה וכמ"ש (ותבין לפי"ז ששינה מדברי התוס' שכתבו דא"כ פסקינן כריב"ל והוא כתב נוהגין דלענין הפסק דסמיכות ג"ל ודאי יוצאין בביה"כ כר"י והבן) אבל זה אינו קושיא לדעת רש"י דדאי אסמכתא היא דאם דרשה גמורה הוא מה הוא הסייעתא לר"י דמצריך סמיכות ג"ל דוקא ואמר איזהו בן עולם הבא זה הסומך ג"ל ולא אמר זה הקורא קריאת שמע ואח"כ וכו' אלא ע"כ דהעיקר בסברא פליגי והעיקר בסמיכת ג"ל. אבל אח"כ הצצתי בדברי התוס' וראיתי שהעמיקו דבריהם יותר מקושיות הרא"ש עמש"ש במקומו ועיין מש"ש התירוץ לדעת רש"י ע"ש ותבין:

שם ואמרינן נמי לקמן רב צלי וכו' אלמא חשיב לילה לענין תפילת הערב עכ"ל התוס' לא הביאו ראיה מרב צלי וכו' לדברי ר"ת דהוי לילה לענין תפילת הערב דזה לדעתם פשוט ודאי מבלי ראיה דזמן תפלת הערב הוא לר"י משכלה זמן מנחה והביאו מרב צלי וכו' ראיה לדברי ר"י בתוס' וכתבו דבסתמא היה קורא ק"ש ג"כ באותה שעה (ובתרי"י הביאו בהיפך דמסתמא לא היה קורא ק"ש) ועמש"ש פתרון לדבריהם ולהרא"ש נחא כפשוטו דראייתו הוא רק לענין תפילה:

ז"ל שאין להמציא ברכה מה שלא ניתקנה בש"ס. אבל נ"ל שלמד זה מלישנא דריב"ל בגמ' אע"פ שקרא אדם ק"ש בבה"כ מצוה לקרותה על מטתו שנאמר רגזו וכו' אמרו בלבבכם על משכבכם וכו'. והנה כיון שהדבר נלמד מדברי קבלה חובה היא. ולמה קאמר מצוה על כרחך להורות דמברך עליה אשר קדשנו במצותיו וצונו. והיכן צונו אמרו בלבבכם על משכבכם זה מה שנ"ל ואם אמת נכון הדבר נראה שאין ראיה מדברי ר"ע שיוצאין בק"ש שעה"מ:

שם ולא נהירא וכו' אין אנו קורין כ"א פ' ראשונה הקושיא הוא לדעתם שגם אנו נוהגין כך ואין אנו קורין ק"ש מיוחדת אבל לפמ"ש כונת רש"י הוא רק דמשה"ה אין אנו מזרין כן להמון משום דבדיעבד יוצא אדם בפ' ראשונה אבל בעל נפש יקרא ודאי ק"ש מיוחדת כולה. והנה בתוס' דקדקו בדבריהם וכתבו בלשון עמוק בזה"ל והלא אין העולם וכו' וא"כ ג' פרשיות היה לו לקרות עיי"ש מ"ש כוונתם ועיי"ש מ"ש לתרץ לדעת רש"י. שם ושלא בברכותה כבר כתבנו בתוס' תירוץ הקושיא לדעת רש"י והברכות אין להם שייכות לק"ש דלא מברכינן אקב"ו על מצות ק"ש וכמ"ש הרשב"א רק דחז"ל הסמיכום על ק"ש ועיין בתר"י. והנה התוס' דקדקו בלשונם והעמיקו הקושיא ביותר באמרם. ועוד דצריך לברך ב' לפניו וב' לאחריה בערביית עיין מ"ש כונתם במקומם ומש"ש התירוץ לדעת רש"י אין מן הצורך לכפול הדברים:

שם ועוד הקשה דא"כ אנו נוהגין כריב"ל וכו' ואנו קי"ל כר"י דאמר ק"ש של ערבית תחילה ואח"כ ק"ש הנה בתוס' כתבו בזה"ל דא"כ פסקינן כריב"ל וכו' ואנו קי"ל כר"י דאמר איזהו בן עוה"ב זה הסומך גאולה של ערבית לתפילה. הנה קושיית התוס' לכאורה אין כאן ריח קושיא דמה בכך הדי סומך בביה"כ גאולה לתפילת ערבית שפיר כר"י יוחנן זהנה הרא"ש ז"ל דקדק בקושיא לו יהיה דיוצאין בסמיכת גאולה לתפילה הרי ר"י מקפיד דוקא ק"ש תחילה ואח"כ תפילה וקרא קאמר בשכבך ובקומך מקיש שכיבה לקימה

לקרות ק"ש קודם צאת הכוכבים עליו להביא ראייה חזקה. והנה הראייה שהביא ר"ת ז"ל אינה ראייה די"ל שאני תפילה שהיא נגד התמידין משא"כ ק"ש בעיניו בשכבך וזה שהאריך הראש ז"ל לומר זל"נ לי מה שהביא ר"ת ז"ל ראייה מתפילת המנחה וכו' רצ"ל דראיתו אין לה יסוד חזק לסמוך עליה לעשות דלא כמשנתינו במ"ע דאורייתא ודו"ק:

שם ומרב דצלי וכו' אין ראייה דילמא כריב"ל ס"ל וכו' אפילו ס"ל כר"י י"ל דמשום מצות תוספת שבת לא חש לסמוך ג"ל. וגם הרבה מהפוסקים ס"ל דבשבת לא בעינן למיסמך דנפקא מיצנד י"י ביום צרה ושבת לאו יום צרה הוא וגם הרבה פוסקים ס"ל דבשבת כשמוסיפין בלילה לענין איסור מלאכה הה"ד לענין ק"ש:

שם ואע"ג דלית הלכתא כר"א (דברייתא דאמר משעה שקידש היום דהיינו קודם הלילה בב"ה"ש) לגבי ר' יהושע (דברייתא דס"ל משעה שהכהנים מטהרים וכו' דהיינו צה"כ):

שם ולא כר"מ (דאמר משעה שהכהנים טובלים) לגבי ר"י (דמקשי ליה והלא כהנים מבע"י הם טובלים ולפום ריהטא יש להקשות דאדרבא ר"י ס"ל הקדמה יתירא מפלג המנחה. אבל לק"מ משום דהשתא קיימינן בסברא דר"י לא מדמי ק"ש לתפילה ודלא כתוס' ור"ת ומקשי לר"מ כפשוטו והלא כהנים מבע"י וכו' ולא מיקרי זמן שכיבה לכ"ע וכ"כ ג"כ הגאון הב"ח ז"ל):

שם מ"מ בתפילה הקילו רצ"ל בק"ש לסמוך אהני תנאי דבמקומות אחרים לית הלכתא כוותיהו:

שם וגם מתוך הדחק נהגו כך וכו' נראה דרצ"ל כמו דחזינן בסוף הזמן דמנה אינה רק עה"ש ובשעת הדחק סמכינן אדרשב"י לקרותה עד הנץ החמה כמו שכתבו הרי"ף ורמב"ם והרא"ש ומרן הכ"מ כתב הטעם דהתורה מסרה הרבר לחכמים שהם יפרשו מהו הפירוש בשכב"ך והם יפרשו דבשעת הדחק מיקרי בשכב"ך עד הנץ ושלא בשעת הדחק לא הה"ד בהתחלת הזמן נמסר הדבר לחכמים ופירשו דבשעת הדחק מיקרי בשכב"ך

שם וי"ל דה"ק ליה לדידך שאתה סובר כרבנן וכו' והנה התוס' כתבו בשלמא לדידיה לק"מ דלא דריש בשכב"ך ובקומ"ך ולא הונח להו לפרש כהרא"ש דמאי מקשה ליה והלא כהנים מבעו"ד יו"ם וכו' הרי גם לדידיה מיקרי זמן שכיבה מבעוד יום. והרא"ש ס"ל דה"ק בשלמא לדידי כיון דהוא זמן תפלת ערבית מקרי ג"כ זמן שכיבה. אבל לדידך דסברת לאו זמן תפילה הוא א"כ ודאי לענין ק"ש מבעו"ד יו"ם מיקרי ולא גיחא ליה לפרש כהתוס' דלא דריש ר"י בשבת"ך ובקומ"ך דא"כ נצטרך לומר או דס"ל לר"י ככ"ש שכיבה וקיימה ממש (וכקושיית הב"ח ז"ל) או נצטרך לומר דס"ל ק"ש דרבנן. ובשכב"ך ובקומ"ך בד"ת כתיב (וכמו שכתבתי שם בדברי התוס') וזה סברא רחוקה:

שם וי"ל לענין תפילה הקילו העיקר כמו שפירשתי בתוס' דעיקר כונת ר"ת לישב מה שאין אנו מוחזין בהמון עם מה שמקדימין כ"כ בק"ש דאורייתא וקאמר מה שאין אנו מוחזין משום דיש להם על מה שיסמוכו על דברי ר"י דאי תקשה א"כ אין אנו יוצאין במנחה בזמן ההוא. הנה להיות מנחה דרבנן לא מחזינן בדידיהו הואיל וכבר נהגו כן אבל ודאי כונת ר"ת דבעל נפש ימתין עד צה"כ:

שם ולא נהירא לי מה שהביא ר"ת ז"ל ראייה מתפילת המנחה שהיא עד פלג המנחה דתפילות כנגד תמידין תקנום עכ"ל. הנה האריך הרא"ש ז"ל בדבריו דלא הל"ל רק ולא נהירא לי דברי ר"ת דתפילות כנגד תמידין וכו'. אך באשר תתבונן תראה דבכונה דיבר דהנה הגאון הב"ח ז"ל הקשה על הרא"ש וכתב דלא היה לו לכתוב על דברי ר"ת ולי"א נהירא דהנה ר' יהודא ס"ל דכמו דהוה לילה לענין תפילה ודאי זמן שכיבה מיקרי לענין ק"ש עייש"ך ולי הקטן נראה דהרא"ש ז"ל בכונה דקדק וכתב ולא נהירא לי מ"ה שהביא ר"ת ז"ל ראייה מתפילת המנחה וכו'. רצ"ל הן אמת שי"ל כן כמו דס"ל לר' יהודה דהוה זמן תפילה הה"ד דס"ל דהוה זמן קריאת שמע אבל האומר כן ובעי למיעבד דלא כמשנתנו

דנראה דבכונה גרס כך. באומרו מלתא אנ"ב אודחא קמ"ל דהיינו דקמ"ל דברקיע ג"כ מתחלפים המלאכים והוא עת רצון ע"כ מהראוי לכל י"ש לשפוך תחנונים וכו'. ועיין בזהר ויצא דף קנ"ט ע"א ת"ח כגונא דאיכא משמרות כארעא ה"נ ברקיעא דמזמרי וכו' הרי לך כגי' הרא"ש ז"ל:

שם ועל כל משמר ומשמר הקב"ה שואג וכו' ובגמ' יושב הקב"ה ושואג אפשר השמיט יוש"ב כי היכי דלא נילף מיניה שהתפילה בלילה צ"ל בישיבה:

שם ולמדתי שמתפללין תפילה קצרה בגמ' למדתי שהמתפלל בדרך מתפלל תפלה קצרה. ונראה דהרא"ש ז"ל מדייק מדלא קאמר למדתי ממנו (רק) ב' דברים אין נכנסין לחורבה ומתפללין בדרך ת"ק ע"כ בא להורות לן דלאו דוקא בדרך רק בכ"מ שאין דעתו מיושבת כל כך מתפלל תפלה קצרה והבן **שם** זה הסומך גאולה של ערבית וכו'. עמש"ל בדברי הרי"ף:

שם תפילות באמצע תקנום שבשחרית קורא וכו' וליתא לדריב"ל וכו' עמ"ש בדברי הרי"ף:

שם מ"מ אין להפסיק בדברים אל"א כמ"ן שנהגו הנך ג' תיבות מיותרים אפשר בא להתיר ג"כ מה שנהגו להכריז יעליה ויב"א. ט"ל ומט"ר וכיוצא:

סימן ה' עיין במעדני יו"ט אות א'. כתב דבר חדש דהא דקיי"ל אביי ורבא הלכתא כרבא דוקא כדפליגו בהלכותיהן אבל כדאיפלגו בדברי הראשונים הלכה כדברי מי מהראשונים ליתא להאי כללא וצ"ע בדבר גם הוא ז"ל כתב זה בדרך אפשר:

שם כל האומר תהלה לדוד בכ"י וכו'. השמיט אומרם ג"פ דייקא הנה מתחילה רציתי לומר טעמו כמ"ש בש"ג דקאמרי רבנן ג"פ דאו בודאי יאמר עכ"פ פ"א אבל לא הזנח לי דאעפ"כ ה"ל להביא לישנא דגמ' ועמ"ש ברמב"ם הנ"ל דסובר דלאו דוקא תהלה לדוד בלבד קאמר רק מתהלה לדוד עד סוף הספר והנה הוא כמ"ש ר' יוסי בפ' כל כתבי יהא חלקי עם גומרי הלל בכ"י היינו הלל דפסוקי

קודם צה"כ זנכון הוא (והרי"ף והרמב"ם דצדיכנין לומר לדעתייהו דס"ל הסברא הזאת בסוף הזמן ולא ס"ל כן בהתחלת הזמן משום דבסוף הזמן אשכחן בגמ' דאריב"ל כדאי הוא ר"ש לסמוך עליו בשעת הדחק וטעמא רבא איכא לחלק לבסוף הזמן הוה מעוות לא יוכל לתקן באופן אחר משא"כ בהתחלת הזמן ועדיין צ"ע מהתחלת הזמן דק"ש שחרית בשעת הדחק זיש לישב):

שם ושאלו מרב האי לענין צבור שמתפללין ערבית וכו' ול"א מצ"י אינ"ש לעכבינה"ו וכו' מזה הלשון נראה דבמקום שבאפשרי למחות בידם מחיובים למחות:

שם ואי צלי ראשונה דבהדי ציבורא רשו"ת ושניה חוב"ה שפיר דמי עיין בתר"י שהגיה הד"ת ראשונה חוב"ה ושניה רשו"ת ולא השלים הגהתו ועיי"ש הגהתינו ונכון דראשונה לחובה דייקא דמקודם צריך להתפלל לחובה ואח"כ לנדבה והבן שוב התבוננתי דהרא"ש דוקא גורס ראשונה רשו"ת ושניה חובה באשר תתבונן מ"ש בדברי הרי"ף בהא דר"י זה הסומך גאולה של ערבית לתפילה של ערבית דייקא. והנה הרא"ש ג"כ כתב כן עכצ"ל דשניה דסומך ג"ל הוא לחובה עיי"ש ותבין:

שם וכ"ש לידון וכו' שאנו מפסיקין בפסוקי יראו עינינו וקדיש עיין בפוסקים דס"ל שכ"ז מיחשב כגאולה ותפילה אריכתא: **שם** עד סוף האשמורה וכו' דאיכא משמרות ברקיע כי היכי דאיכא בארעא. עיין בגמ' דגרסינן דאיכא משמרות ברקיע ואיכא משמרות בארעא וברש"י דאיכ"א משמרות בארע"א כ"י היכי דאיכ"א ברקיע ועמש"ש הכונה לכל הגירסאות ותבין:

סימן ב' מלתא אנב אורחא קמ"ל דאיכא משמרות ברקיע כי היכי דאיכא בארעא עכ"ל. עיין במעדני יו"ט דגורס בדברי הרא"ש ז"ל בהיפך דאיכא משמרות בארעא כי היכי דאיכא ברקיעא. ובאמת כ"נ שהוא גירסת רש"י ז"ל ובגמ' שלפנינו גרסינן דאיכא וכו' דאיכא וכו'. עמ"ש בקונטרס פנים לכל הגירסאות אבל גירסת הרא"ש ז"ל אין לשנות

בפרקים אחרים עיי"ש והמדקדק בכתבי הארז"ל יראה דפסוק ויהי נועם וכו' שפיר שייך לשמירה ולהמתקת הדינים עיי"הפ נ"ו פ"ר דמנצפ"ך ומצאנו שאמרו משה בסיום מלאכת המשכן ואפשר י"ל שזה נקרא שיר של פגעים והתנא לא הוצרך להזכירו לומר אותו כשמוסיפין על העיר והעזרות. דהיה ידוע בשם שיר של פגעים שאמרו משה בשעת קידוש המשכן ואמר התנא סתם שיר של פגעים בכנורות וכו'. ואח"כ משמיענו התנא ואומר ג"כ יושב בסתר וכו' הגם דהוא פ' בפ"ע עכ"ז שייך הוא לשיר הנ"ל.ג"ל:

שם תניא אבא בנימין אומר כ"ל ימ"י עמ"ש ברי"ף וברא"ש א"א לומר כן וצ"ל דהקדים כ"ל ימ"י להורות דוקא בעומד ממטתו בימים היינו מעה"ש ואילך משא"כ בעמרו בלילות קודם עה"ש:

שם ותימא הוא מנ"ל האי כבר מפורש הענין ברש"י ותוס' עיי"ש.

שם ואפשר דמיירי באדם וכו' דאיכא למיחש וכו'. הנה לקושיתו עדיין הקושיא במקומה מנ"ל הא ואפשר יש לומר דזה סברא הוא כדאשכחן בבדיקת חמץ:

ס"מ] ז' המעדני יו"ט הניח בתימא על מה שלא הביאו הרי"ף והרא"ש ז"ל הך דינא דהמתפלל לא יהיה דבר חוצץ בינו ובין הקיר והנה כבר כתבנו בקונטרס מדאיפולגו רשב"ל ור' לוי מאי קיר וח"א מקירו"ת לבו זה"א על עסקי הקיר ומה שונמית וכו'. הנה ע"כ לא ס"ל הך דינא ולפי"ז מאי מקשה בכאן על אבא בנימין אילימא לפני מטתי ממש והאמר וכו' הרי שפיר נוכל לומר לפני מטתי ממש והוא ס"ל פ' קי"ר כרשב"ל ור' לוי וביותר יקשה על הרי"ף והרא"ש כיון דלא פסקוהו להך שהמתפלל צריך שלא יהא דבר חוצץ א"כ נוכל לזמר לפני מטתי ממש מהיכא נפקא להו לפסוק תפילתי סמוכה למטתי וי"ל דס"ל דעכ"פ יקשה על אבא בנימין מהו המצוה שתהא התפלה לפני המטה דוקא ובע"כ צ"ל סמוכה למטתי וכדברי הגמ'. נ"ל. שם כל הנותן מטתו וכו' עמ"ש ברי"ף:

דזמרה. והנה ר"י לא אמר ג"פ והלכתא כוותי עמש"ש ברמב"ם וזבין:

ס"מ] ו' אמר ריב"ל אעפ"י שקרא אדם ק"ש בבה"כ מצוה וכו' אמר רנב"י אם ת"ח הוא א"צ וכו' אר"א כל הקורא ק"ש ע"מ כאילו אוחז וכו' עמ"ש בקונטרס שהביא כ"ז דגם ת"ח צריך לקרות ואין הלכה כרנב"י. והנה הביאו הרי"ף והרא"ש הך דריב"ל דמסדר להנהו קראי וגני ומקשו הרי אסור להתרפאות בד"ת. ותירצו להגן שאני ואי ת"ח א"צ הגנה הדרא קושיא לדוכתא. היכי עביד הכי אלא ע"כ דגם ת"ח איצטריך הגנה נ"ל:

שם ארנב"י אם ת"ח וכו' הנה בגמ' ואמר רנב"י וברש"י גרס זאם ת"ח עמ"ש ברי"ף ועיין מ"ש בסמוך:

שם א"ר אליעזר ובגמ' א"ר יצחק אבל בבה"ג ורי"ף גרסי ג"כ ר"א

שם א"ר יצחק כל הקורא ק"ש ע"מ וכו'. מייתי כל אלו המימרות לסייעתא דלא קי"ל כרנב"י. וגם ת"ח צריך לקרות ויצדק כ"ל הקורא עמ"ש ברי"ף:

שם ואומר יושב בסתר וכו' ואומר י"י מה רבו צרי וכו'. ריב"ל מסדר להו להני קראי וגני. וכן הביא הרי"ף ז"ל. דע דבהגמ"י הביא ג"כ ארוממך י"י כי דליתני דמבואר ג"כ שם בגמ' אבל כד מעיינת שפיר בכונה השמיטוהו הרי"ף והרא"ש דהכי איתא לשם ואומר ארוממך י"י כי וכו' ואומר שיר של פגעים יושב בסתר וכו' י"י מה רבו צרי וכו' ריב"ל מסדר להו להני קראי וגאני ורצ"ל רק להנהו קראי דמיקרי שיר של פגעים. דאל"כ למה תיקנהו בתרתי וכ"ז מפירש"י לשם: שם ואומר יושב בסתר וכו' עיין במעדני יו"ט אות יו"ד דל"ג ואומר רק אומר

יושב בסתר דפירושי קא מפרש מהו השיר של פגעים ולולי דמיסתפינא אמינא דשפיר גרסינן ליה. דהנה עיין מ"ש בדברי חמודות אות י"ד דהר"מ היה נוהג לומר ג"כ ויהי נועם. והנה כתב הוא ז"ל ע"ז דעיקרא דמילתא ודאי הוא רק יושב בסתר רק להיות דבמוצאי שבת התחלת ימי המעשה אומרים אותו ע"ש ומעשה ידינו כוננה וכו' נהגו ג"כ לאומרו

- שם** כל הנותן מטתו בין צפון לדרום וכו'. עיין מעדני יו"ט אות נו"ן טעם נחמד עפ"י חקירה. והנה אפילו לפי טעם זה יותר צודק כדעת חכמי הקבלה שתהא המטה ראשה למערב ומרגלותיה למזרח דאו יכול להביט בשעת מעשה לצד צפון. נ"ל:
- שם** שנים שנכנסו לביה"כ וכו' וקדם א' מהן והתפלל עמ"ש בדברי הרי"ף:
- שם** דאמרינן בירושלמי וכו' ליחד לו מקום בביה"כ ובתרי"ה הביאו ראיה מירושלמי בהיפך בביתו דוקא:
- שם** אמר אביי לא אמרן אלא כדנפיק וכו' חזינא לרבנן דקא רהטי לפרקא בשבתא וכו' לדבר מצוה וכו' המתפלל אחורי ביה"כ וכו' הכל עמ"ש ברי"ף:
- שם** אמר אביי לא אמרן אלא דלא דרי טונא ודלא רהי"ט ברי"ף ליתא דלא רהי"ט ויפורש אי"ה בקיצור פסקי הרא"ש:
- שם** מעדני יו"ט אות ר' לא אמרינן אלא וכו' עמ"ש בקונטרס בפירוש הגמרא דברים נחמדים על הלא אמרן:
- שם** במעדני יו"ט אות א' חלף ההוא טייעא וכ"נ עיקר דלגירסת הגמרא (חלף אליהו אידמי ליה כטייעא) קשה וכי משפט מות לאיש הוה וכו' עכ"ל וכן הקשה המהרש"א. ועמ"ש בקונטרס על הגמ' וניחא אבל אעפ"כ קשה לי שיהיה מעשה כזה ע"י אליהו ז"ל ואפשר שהמעשה כזה נעשה ע"י אליהו ז"ל רבעודו בעוה"ז ג"כ שחט את נביאי הבעל שהיו כמסופקים אם י"י האלקים לכו אחרינו ואם וכו'. והנה איש כזה שעמד כרו בר שלף ספסירא וכו' כי זה דרכו לקנאות קנאת י"י צבאות תעשה זאת. ולפ"ז תצדק הגירסא ופסקיה לרישיה שחתך רישיה לשני גזרים על שהיה ברעתו שהוא בראש דמיון ב' רשויות וכעת אין הזמן מספיק להאריך ביותר:
- שם** הרא"ש כל העוסק בתורה ובגיה ומתפלל עם הצבור שחרי"ת וערבי"ת וכו' שחרי"ת וערבי"ת הוא הוספת דברי הרא"ש בא להורות דעל כרחך דומיא דתוריה קאמר דכתיב בה והגית בו יומם ולילה:
- שם** בדברי חמודות אות ל"א תיקו כתבו תלמידי הרי" דה"ל תיקו דאורייתא ולחזמרא וכו' ותמיה לי טובא וכו' עכ"ל עמש"ל בדברי תר"י:
- שם** ואר"י משום ר' יוסי בגמ' משום רשב"י וברי"ף משום ר' יוסי בן זמרא:
- שם** אין תפילתו של אדם נשמעת אלא בביה"כ ובשעה שהצבור מתפללין שנאמר ואני תפילתי וכו' עמ"ש בדברי הרי"ף ונראה דתרווייהו בחדא שיטתא קיימא והנה הוסיף הרא"ש על דברי הרי"ף בשעה שהצבור מתפללין והרי"ף לא הוצרך לזה דהסמך הך מימרא למימרא דאבא בנימין משא"כ הרא"ש: רנב"י ובגמ' ר' אחא בר חנינא וברי"ף ר' נחמן סתם וא"א לומר כן דהרי ר"נ הוא הנשאל מר' יצחק. ורנב"י יונח כשנאמר שר"נ סתם אינו רנב"י [עיין סה"ד ח"ב תנאים ואמוראים אות נ' ד"ה רנב"י (המגיה)] ועמ"ש בדברי הרמב"ם:
- שם** מ"ד אוהב י"י שערי ציון וכו' אמר הקב"ה אוהב אני וכו' ובגמ' ליתא הך לישנא רק אוהב הקב"ה שערים וכו' ונראה בכונה הוסיף דקשה מהך דאבא בנימין אין תפילתו של אדם נשמעת אלא בביה"כ דייק הוא ז"ל לתרץ אבא בנימין תפילתו של אדם דוקא קאמר היינו הצטרכות האדם בני חיי ומזוני שזה דוקא נשמע מביה"כ מקום מוכן לקבול התפלות אבל הש"י כביכול אוהב יותר שערים המצוינין ווי"ש אמר הקב"ה אוהב אני וכו' והבן ולזה ר"א ור"א ואביי לא היו מתפללין אלא היכי דגרסי כדשמעו להא כי חביב עליהם יותר מקום הנאהב לפני הש"י יותר מהתקבלות תפילתם והבן:
- סימן ח** לעולם ישלים אדם פרשיותיו וכו' וכתב בדברי חמודות אות מ"ם בשם ת"ה דוקא פרשיות השבת ולא פרשיות יו"ט עיי"ש אבל בארבע פרשיות שבאדר צריך להשלים שמות גם פרשיות הנקראות בהם (חוץ הסידרא דיומא) הגם שכבר השלים הפרשה בזמנה שמות. ובה יתכן לנו לשון לעולם ישלים אדם וכו'. נ"ל:

העובר חצות ועמש"ש ההכרח שהיה לו לרמב"ם ז"ל מהגמ' ועמ"ש שם היטב :

שם כמו לשאר דברים כגון כל הנאכלים ליום אחד דלשם אפשר גם ר"ג מודה וטעמא רבא איכא לחלק דשם יש חשש איסור כרת משא"כ כאן ביטול מ"ע. וג"כ מצוה תדירית מידכר דכיד ועוד בכל הנאכלים אין מצוה מוטלת עליו לחיוב שמחויב לאכול ע"כ יש כח ביד חכמים למנעו אחר חצות מאכילה משא"כ ק"ש גם אחר חצות החיוב עליו מדאורייתא ואיך יבטלוהו ולא דמי לשופד ולולב וסדין בציצית כמו שכתבתי בדברי רש"י :

שם דאם אירעו אונס שלא היה יכול לקרות בלילה. וגם צריך להחזיק בדרך וכו' לא מיסתברא וכו' עמ"ש בדברי הרי"ף נ"ל ג"כ שסובר כן ועיין מלחמות :

שם ואי תקשה הא לקמן א"ר עקיבא משיכיר וכו' עיין ברי"ף ל"ג לשם ר' עקיבא דק ר' יהודיא וכן מסתבר כמש"ש :

שם וכן משמע מדקבע מלתא דד"ו וכו' עמ"ש בדברי רש"י ותוס' שעשינו סמוכות לדברי רש"י :

שם ואלו אכילת פסחים והלל שבילי פסחים לא קתני בגמ' לא הקשה מן הל"ל (עמש"ש) והרא"ש הביאו משום דבאמת לפי התירוץ דאתא כתנאי. גם קריאת ההלל הוא כתנאי. ונ"מ גם לדין אם יאמר הלל אחד חצות .

הרא"ש סימן (י"ב) [י] תנא בין תכלת שבה ללבן שבה לשון תנא הוא ברייתא ונראה דל"ג בגמ' הקושיא והתירוץ רק סתם ברייתא וכ"נ מדברי תר"י :

רמזים אות א' זמן ק"ש של לילה מצה"כ ע"ד חצו"ת לכתחילה עמ"ש בדברי הרא"ש נראה מבואר דס"ל לגמרי איפסק כר"ג. וא"צ לדקדק דווקא קודם חצות וכ"ה במעדני מלך :

אות ג' אין נכנסין לחורבה להתפלל מפני חשד זמפני וכו' בס' הטור כתב סתם ולי"א בחורב"ה משמע דלהתפלל אסור בחורבה בכל ענין אפילו היכי דליכא תנך

שם בדברי חמדות אות מ"א מסיק להלכה שיקרא כל פסוק ב"פ זאח"כ התרגום ע"ש וכ"ה בכתבי הארז"ל וזה מה שני"ל מה שנתגלה לנו מפי חז"ל שהוא דבר אחד אין להפרידם כגון פסוקי ויסע ויבא וכן הי"ג מדות יאמרם ביחד בפ"א. נ"ל :

שם ישלים פדשיותיו וכו' נראה דכל השבוע מיקרי עם הצבור הואיל דבמנחתא דשבתא מתחילין לקרוא הפרשה עכ"ל אי טעמי' משום הכי הוא נראה דבפ' בראשית לא מתחילין לעולם ממנחה דשבת (רק בא"י כשחל יום השמיני בשבת) ע"כ אז לא נקרא עם הצבור רק מיום שמחת תורה שמתחילין לקרוא בבראשית נ"ל :

שם וכל המשלים וכו' ובגמ' שכל המשלים וכו' והנה יורה ח"ו כעובד ע"מ לקבל פרס ע"כ מפרש כוונת הגמ' וכ"ל המשלי"ם שאין כונת הגמ' רק להשמיענו דמצוה גדולה מדהשכר גדול כ"כ ועמ"ש בדברי הש"ס וכעת נ"ל לפד"ש בגמ' שכ"ל. הוא עפ"י מה שהביא הגמ"י דיעה א' דעיקר החיוב הוא רק למי שאינו שומע קריאת התורה בצבור רק די שש שמא לא ישמע פעם בפעם ע"כ מחויב לעולם להשלים בעצמו. וז"ש לעולם ישלים וכו' רצ"ל לעולם אפילו שמע אותה פרשה בצבור שכל המשלי"ם וכו' רצ"ל זה מצוה ומתן שכרם בפ"ע חוץ המתן שכר של קריאה בצבור :

שם רג"א וכו' הלכה כר"ג וא"צ להחמיר ולהרחיק (רצ"ל לעשות הרחקה וסייג) עד חצות ע"כ הוא אשר דברנו כמה פעמים. דחכמים ג"כ ס"ל דאם עבר חצות יקרא עד עה"ש רק דמקרי עברין ור"ג ס"ל דלא מיקרי עברין וכיון דפסק האמורא הלכה כר"ג (הגם דר"ג יחיד הוא יכול האמורא לפסוק כוונתיה כדמסתבר ליה טעמיה) לגמרי איפסק ויכול לכתחילה להמתין עד אחר חצות ובלבד שלא יאכל וישן והוא דלא כדמב"ם ועמ"ש בדברי הרמב"ם :

סימן ט' הרא"ש וא"צ להרחיק ולהחמיר עד חצות וכו' עמ"ש בספרי על המשניות דגם הרמב"ם ס"ל כן דלא נק' עברין

במתפלל במדרשו והנה הוא (רבינו ברמזיו) ז"ל מצא מקום לקיים דברי רש"י באופן נאות דדייק כל ימ"י וכמש"ש היינו כשעמד ממתנו ביום בומן התפילה ועובדא דרב בדלא מטא עידן צלותא וז"ש בעמדיו ממתתו בבקר וכו' אם הגיע זמן התפילה עמש"ש בדברי רש"י ותוס':

שם וטוב ליתן מטתו בין וכו' ויהיו לו בנים זכרים הנה בדין הקודם כתב אסור ובכאן טוב משמע רק זהירות ואבא בנימין בחדא מחתא מחתינהו ס"ל דהא דהביא אח"כ הרא"ש לסייע מימרא דר"י כל הנותן וכו' היין ליה ב"ז הוא להורות דאין בזה איסור דק סגולה לב"ז ואני כתבתי שם דכונת הרא"ש כהרי"ף דוקא עם אשתו יש איסור. והנה תראה הוא ז"ל לא חילק ויראה כונתו כמש"ש ויותר נכונים דבריו מדברי הקלושים מדשנה הרא"ש מלשון הרי"ף דהרי"ף הביא הך דאבא בנימין בסתם. ואח"כ הביא דברי ר"י כל הנותן משמע דלא מסייע לאבא בנימין מדד"י רק הביא לדרי"ף לפרש שכד דברי אבא בנימין והרא"ש הביא בלשון סיוע להורות שאין בדברי אבא בנימין שום יתירות על דברי ר"י וכמו דר"י לאו לאיסורא קאמר הה"ד אבא בנימין ומה דהצטער ע"ז הוא שהיה רוצה ב"ז:

שם והוא דלא דרי טונא ודלא רכיב חמרא. הנה אביו הרא"ש ז"ל לא הביא בכאן ודל"א רכיב חמרא ובאמת אינו בגמ' בכאן. אבל הביאו בפ' הרואה כי שם הוא מקומו בגמ'. וכן הרי"ף לא הביאו בכאן והביאו בהרואה. והנה הרא"ש הביא בכאן ודלא דהיי"ט דהוא בגמ' כאן. והוא ז"ל השמיטו גם הרי"ף לא הביאו ורמב"ם ז"ל השמיט תדווייהו (חמרא זרהיי"ט) והכ"מ כתב שלא היה בגירסת הרמב"ם דלא דהיי"ט והלח"מ כתב ג"כ דבפ' הרואה ל"ג הרמב"ם רכיב חמרא ואני הקטן קחזינא מקום עיון בכאן ע"כ אדבריה וירוח לי דהנה ז"ל הגמ' בכאן דאמר ריב"ל אסור לאדם שיעבור אחורי ביה"כ וכו' אמר אביי ולא אמרן אלא דליכא פתחא אחדינא וכו' ולא אמרן אלא דליכא בי כנישתא וכו' ולא אמרן אלא דלא דרי טונא ולא דהיי"ט ודלא מנא

טעמי כגון חורבה חדתי ותרי וכשרי וכ"ה ברמב"ם ועמ"ש מהיכן יצא להם זה: אות' ו' כל האומר תהלה לדוד ג"פ. ברא"ש השמיט ג"פ ועמש"ש דסובר כר"י פ' כ"כ וסובר דפליג עם ר"א דכאן עיי"ש והוא ז"ל אפשר סובר דשלא בכונה השמיט: שם ואף אם הוא ת"ח. הנה לכאורה הוא היפך הגמ' אם ת"ח הוא א"צ והרא"ש הביאו. והנה י"ל כונתו על הנך פסוקי שיר של פגעים דחזינן ריב"ל חכם וקדוש אמרום אבל לכאורה א"א לומר כן דאביי פליג ולא הצריך לת"ח לומר רק חד פסוקא דרחמי והנה אפשר לומר דבאמת אביי פליג וסגי ליה בחד פסוקא דרחמי. אבל הלכה כריב"ל נגד אביי דקודם אביי ורבא הלכתא כקמאי. אבל יקשה לפ"ז למה הביא הרא"ש מימרא דאביי וביותר נראה כמש"ש בדברי הרי"ף ורא"ש דס"ל דאין הלכה כר"נ. וגם ת"ח צריך לקרות (וכמש"ש הטעם מסוגת הגמ') ואיחדי הך דר"נ ודאביי (ולא ס"ל להרב בעה"ט דאביי הצריך לומר פסוק בידך גם לכל אדם הקורא ק"ש רק לת"ח באינו קורא ע"כ לא הביא הפסוק הזה) ע"כ כונתו ואף אם הוא ת"ח גם אק"ש והשמיט פסוק בידך וכו' (מטעם הנ"ל) אבל הרא"ש דהביא לדאביי נראה דס"ל דגם הקורא ק"ש אמר פסוק בידך וכו' ואביי קאי אכל אדם במכ"ש מת"ח עמש"ש:

רמזים אות' ו' ואף אם הוא ת"ח דאם ת"ח א"צ האיך אמר ריב"ל הנהו קראי וגני הרי אסור להתרפאות בד"ת רק להגן שאני ואם ת"ח א"צ לו הגנה לא היה דשאי למימרינהו אלא ע"כ גם ת"ח צריך הגנה. נ"ל: אות' ז' אסור לאדם שיעשה שו"ם מלאכה דקדק שו"ם מלאכה להורות אפילו מלאכה גרועה שאין בה משך זמן דאילו מלאכה גמורה גם קודם למנחה זמעריב אסוד: שם ואפילו ללמיד הנה הוא כדעת רש"י ואין כן דעת אביו הרא"ש ז"ל (הגם דבסוף דבריו נתן פנים לדבדי רש"י הנה כתב דוקא המתפלל בבית מדרשו והוא ז"ל לא חילק) ונראה דס"ל דנראה מדעת אביו להחמיר כרש"י דק שלא מצא מקום לקיים דברי רש"י דק

לעיל בגמ' הטעם דבלא אמרן הראשון הביא תנאי הנפעל היינו הביה"כ ובהשני תנאי שבין הפועל והנפעל ובהשלישי כל התנאים שבהפועל לכך כללם יחד וא"כ בהרואה י"ל דר"י דלא הביא בי כנישתא משום דלא מיירי בתנאי שבין הפועל והנפעל משא"כ לא רהי"ט למה לא הביא ע"כ דלא ס"ל וכש"כ הוא לדידיה מדלא מהני בחומרא דע"ז מכ"ש דלא תהני להיתר גמור דאחורי ביה"כ ועי"ל דבי כנישתא אחריתי כש"כ הוא משני פתחים דחד טעמא הוא. אבל לא רהי"ט ע"כ דלא ס"ל וכיון דר"י פליג עם אב"י בהא כר"י קיי"ל דקודם אב"י ורבא הלכתא כקמאי ע"כ לא פסיק הרמב"ם דכ"יב חמרא ורהי"ט (ותבין ג"כ דהרמב"ם פסק דוקא נושא משאו"י. גם דוקא תפילין שברא"ש. הגם דמהרואה מבורר דרי מידי"י. וגם מנח תפיל"י משמע איזו תפילין שיהיו דמשם אין ראי' להיתר גמור כמש"ל) והנה תראה שבדברי ר"י בהרואה בכל דבריו יש דבוחא אדברי אב"י בכאן משום חומרא דע"ז רק פתחא אחרינא לית ביה דבוחא אדאב"י ולמה תניא הלא כש"כ היא מדמהני להיתר גמור מכ"ש משום חומרא דע"ז. ע"כ להורות למעט איזה היתר אחר דאב"י והנה בי כנישתא אין למעט דכ"ש הוא מב' פתחים ע"כ למעט רהי"ט דס"ל דלא מהני והלכתא כר"י מטעם הנ"ל. והנה זה ג"כ טעמו של רהי"ף ז"ל שלא הביא בכאן לענין ההיתר גמור דכ"יב חמרא ורהי"ט ובהרואה משום חומרא דע"ז הביא ולא רכיב חמרא. והנה הרא"ש לא הביא בכאן דכ"יב חמרא דאב"י לא פסקו ור"י ג"כ משום חומרא דע"ז כנ"ל. אבל הביא רהי"ט כדאמר אב"י הגם דיש לדקדק דר"י לא ס"ל הכי ובפרט לדידיה דגורס ד' פפא דבתרא הוא או במתניתא תנא ברייתא ומי יבא אחרי' י"ל אררבא כיון דר"פ הוא תלמידו בודאי לא יחלוק עליו. וגם אם הוא ברייתא בודאי לא יחלוק אב"י אברייתא ע"כ לא פליגי והא דלא הביא בהרואה רהי"ט די"ל דבאפשר ליה למירהט ילך אחורי ע"ז דמחזי כמבדח עצמו מע"ז והבן. אבל רבינו הטור ברמזיו שהביא בכאן רכיב חמרא ולא הביא רהי"ט דבריו אינם מובנים ואפשר דס"ל

תפילין אבל וכו'. ובפרק הרואה הכי איתא א"ר יוחנן (בד"ף ר') נחמן ואמר לה במתניתא (תנא) אחורי אר"י וכו' אחורי ע"ז ולא אחורי ביה"כ בשעה וכו' ולא אמרן אלא דלא דרי מידי"י ואי דרי מידי"י וכו'. ולא אמרן אלא דליכא פיתחא אחרינא וכו'. ולא אמרן אלא דלא רכיב חמרא וכו' ולא אמרן אלא דלא מנח תפיל"י וכו'. והנה ראה לי לדעת הרמב"ם דלא הביא לא תנאי דלא רהי"ט שבכאן ולא תנאי דלא רכיב חמרא דהרואה הוא מה"ט דהנה בהרואה י"ל דשאני התם דקאמר אחורי ע"ז ולא אחורי ביה"כ ופירשו הכי אם א"א לו באופן אחר רק או שילך אחורי ע"ז או להבדיל אחורי ביה"כ יתיר לעצמו ביותר לילך אחורי ע"ז ולא ילך אחורי ביה"כ. והנה קאמר לא אמרן אלא דלא רכיב חמרא וכו'. א"כ הפירוש הוא כך לא אמרן דיתיר לעצמו אחורי ע"ז ולא ילך אחורי ביה"כ אלא דלא רכיב חמרא. אבל רכיב חמרא. הגם דזה תיקון מועט להיתר הליכה באחורי ביה"כ עכ"ז כי היכי דלא יעבוד אחורי ע"ז די בתיקון מועט וילך אחורי ביה"כ בתיקון ההוא. וא"כ אין דאיה משם להיתר אחורי ביה"כ בתיקון הלזה דהתם משום חומרא דע"ז התירו בתיקון מועט משא"כ להיתר גמור לא נשמע משם. והנה תראה ג"כ בכאן בהיתר גמור אמר דלא דרי טונ"א דוקא משא ושם בהרואה דלא דרי מידי"י אבל דרי מידי"י (כל דהו) לית לן בה. זכנ בכאן דלא מנח תפילין משמע דוקא התפילין המיוחדין לראיה היינו ש"ד ושם דלא מנח תפיל"י אפילו ש"י כי שם מהני תיקון כל דהו בכדי שלא ילך אחורי ע"ז ע"כ לא הביא הרמב"ם הך דינא דלא רכיב חמרא. והנה הביאה הגמרא לשם בהרואה היתרא דפתחא אחרינא ודרי מידי ודמנח תפילי והיתירי דבי כנישתא אחריתי שבכאן והיתרא דרהי"ט שבכאן לא הביא ונראה דהתנא דשם לא ס"ל הך היתרא. והנה היתרא דבי כנישתא י"ל דסבירא ליה והא דלא הביא ר"י בהרואה הוא מכמה טעמים. דהנה אב"י בעל המאמר בכאן בלא אמרן הראשון לא הביא רק תנאי אחד. וכן בלא אמרן השני ובהשלישי כלל ג' תנאים וכתבנו

בק"ש דערבית אם עמד מקודם והטה בשעת ק"ש מיקרי עובר משא"כ בשחרית אם ישב וקם בשעת ק"ש י"ל דמשום כבוד השם הוא קם כי זה דרכו כל היום לעמוד לכבוד השם כמו שמצינו אפילו בגוי בעגלון מלך מזאב ודייק לה מתיבת כדרכו ולא אמר כרצונו משמע דבר שזה דרכו כל היום לא מיקרי עובר וצ"ע ברמב"ם :

בא"ד או בישיבה או מהלך לא כתב או בהליכה (עמש"ל ברע"ב) דבאמת אמרינן לקמן דמהלך צריך לעמוד עד על לבבך א"כ בהליכה לא יקרא רק הכונה בעת שהוא מהלך בדרך והבן :

דף י"א ע"א גמ' אלא ב"ש וכו' אמרי לך ב"ש א"כ נימא קרא בקר ובערב. ערב ובקר הול"ל כלישנא דמשנתנו ערבית קודם זיפורש בסמוך אי"ה :

הנה לא הקשו בגמ' ובי"ה למה לא נכתב בבקר ובערב (כדרך הש"ס בכ"מ) משום דזה פשוט אי הוה נכתב ערב ובקר סד"א כמו בתמיד דכתיב ביה בקר והוא עד ד' שעות (אפילו לר"י) וכן ערב סד"א כקרנן פסח דכתיב ב' שם תזבח את הפסח בערב והוא כערך ב' שעות אחר הצות היום. והנה לפי"ז יקשה לב"ש דהרי חזינן דערב ובקר כן הוא פירושם וא"כ א"א לכתוב בקר וערב וי"ל דלהכי דייקי ב"ש א"כ נימא קרא בבקר ובערב כאשר נבאר והוא דברישי מכילתין מקשו תנא היכי קאי דקתני מאימתי ותו מ"ש דתני בערבית ברישא ליתני דשחרית ברישא וכתבו התוס' כדאשכחן בתמיד (ע"ש מ"ש) זמתרצי תנא אקרא קאי דכתיב בשכבך ובקומך ומתורצים ב' הקושיות ואיב"א יליף מברייתו ש"ע דכתיב ויהי ערב וכו' ומתורצת קושיא הב' ומה נעשה לקושיא הא' ע"כ צריכים לתירוץ הא' ומה גרויח בתירוץ הב' ואמרנו דהריוח שפיר דהנה על תורתנו הקדושה גופה נדקדק למה בתמיד הקדים בקר לערב ובק"ש הקדימה השכיבה לקימה וצ"ל דתוה"ק דרכיה דרכי נועם. התחילה לבאר התחלת המצוה עד סופה בכ"מ הנה התמיד מתחיל מצותו מעה"ש עד חצות כרבנן ותיכף מתחיל זמן תמיד בין הערבים (רק צריך

דבולא רהי"ט כיון דר"פ או מתניתא פליגי עליה דאביי הלכתא כוותי' דמתניתא והלכתא כוותיה דמתניתא ברכי"ב חמרא. אבל אין משם ראייה להיתר גמור כמ"ש דהתם משום חומרא דע"ז והנה תראה שרבינו הטור בספרו חזר בו ופסק רק כהרמב"ם הנלע"ד כתבתי : **דף י' ע"ב תויו"ט** בד"ה בשעת זכו' וע' בפירושו הר"ב פ"ב מ"ה דשם מבואר דחתן פטור מק"ש דטריד טרדא דמצוה. **בא"ד** מבואר שבלכתו בדרך קורא ק"ש הרמב"ם והוא טעו"ת סופ"ר כמו שאני עתיד להעתיק וכו'. כבר הוגה בדפוסים הנך ב' תיבות טעו"ת סופ"ר והועמד במקומו שיטת הש"ס ורצ"ל דהתויו"ט אמר דדברי הרמב"ם הם שיט"ת הש"ס וזה דרכו תמיד לפרש כזאת והמגיה החדש התחכם להעמיד הגירסא הישינה ובחנם טרח כאשר יראה כל איש זמה שאמר שאין זה שיטת הש"ס דבש"ס מבואר פרט לחתן ושלוחי מצוה זה לק"מ דזה דרך הרמב"ם במקום שאין מן הצורך אל הפשט :

רש"י בד"ה יטה על צדו דהרי לא אמרו בערב כ"א ישכב משמע דבהטיה מעט על צדו סגי :

ובד"ה בשכבך דרך שכיבה רצ"ל מדלא כתיב בשוכבך משמע רק אדרך שכיבה ולא שכיבה ממש ועמש"ל בפירושו הרע"ב : **בד"ה** יעמוד דכתיב ובקומך לא ידענא מאי בעי בזה הרי מבואר זה במשנה ואפשר בא לתרץ למה בערב די בדרך שכיבה ולא שכיבה ממש ולמה לא תסגי בבקר דרך קימה ומדקאמרי ב"ש יעמוד משמע אפילו בסמיכה אסור (כדאמרינן בירושלמי ר"י איקלע לההוא אתרא חזי ההוא גברא דהוה קא קרי (בתורה) בסמיכה א"ל אסור לך דכתיב ואתה פה עמוד עמדי הרי לך דלשון עמידה בלא סמיכה דוקא) לזה קאמר רש"י דכתיב ובקומך רצ"ל מדלא כתיב ובקימך ביו"ד רק ובקומך בוא"ז משמע קומה שלימה זקופה נ"ל כעת ועמש"ל ברע"ב : **רש"י** בד"ה כדרכו או בקימה מדלא כתב או בעמידה נראה דאין קפידא אפילו אם ישב מקודם לזה וקם בשעת ק"ש דבשחרית בקימה לא מיקרי עובר על דברי ב"ה דדוקא

רק במצוה שיש עמה טרדא ותרוייהו בעינן מצוה וטרדא ממילא סד"א דחתן אפילו כונס בתולה לא יהיה בכלל הוה. דהמעשה בזה אינה טרדא רק טרדא דמחשבה וסד"א טרדא דמחשבה לא יקרא טרדא ע"כ צריך לימוד מיוחד דגם טרדת המחשבה טרדא היא ועכ"פ תרוייהו בעינן מצוה וטרדא אפילו במחשבה ממילא מכאן אמרו הדור האחרון הוכיחו הכונס את האלמנה חייב דאין כאן שום טרדא אפילו במחשבה רק מצוה וקחוינן דמצוה בלא טרדא אינה פוטרת מדלא קא מסגי ליה בחד פסוקא ואי קשיא על החכמים הראשונים כיון דקא דרשו בשבתך בשבת דידך. משא"כ במצוה מהיכן שפטו דבעינן דוקא מצוה שיש עמה טרדא דילמא גזירת הכתוב הוא בכל מצוה י"ל דדרשו מיתורא דביתך להורות בשבת דידך בביתך שיש לאדם טרדת הבית קא מיחייבת וכה"ג במצוה פטירת וזה תתבונן בדברי רש"י אלא מיעוטא בעלמא הוא דקא דרשינן מביתך דלכאורה דבריו תמוהין דהא לא דרשינן כלל מביתך רק משבתך ובלכתך ולפי דברינו ניחא :

גמ' דף י"א ע"א ובלכתך בדרך פרט לחתן בדרך דר"ך גב"ר בעלמ"ה דרך ארץ נ"ל :

ובלכתך בדרך פרט לחתן הגם שהוא מיעוט סתם מיתורא דקרא. עכ"ז יש להתבונן מהיכן שפטו דקא ממעטינן דוקא חתן י"ל בתורת ג"ש דרך גבר בעלמה ולפי"ז יצדק ג"כ מכאן אמרו רצ"ל מדקא ממעטת חתן מן ובלכתך בדרך ע"כ מג"ש דרך גבר בעלמה ועלמה בתולה דוקא כמד"א היה העלמה היוצאת לשאב. ולפי"ז לפי המסקנא ה"ק ובלכתך בלכת דידך וכו' הא דמצוה (חתן) פטירת (ואיזה מצות חתן פטירת) בדרך (דרך) גבר בעלמה) וקאי בדרך אפטורא דמצוה נ"ל : מא"י משמע דהמקשה לא ידע עדין כלום מהיכן ממשמעות בשבתך ובלכתך כל הנ"ל. ואנחנו פירשנו לפי המסקנא כאשר יתבאר :

כי דרך עיין ברש"י בשבתך ובלכתך וקשו לדרך דבאמת גם לפי

להמתין ח"ש משום הפסק) ונמשך מצותו עד קרוב ללילה ונפסק מצותו. ומשם ואילך שוב אין הזמן ראוי למצוה הלזו וכן בק"ש סידרה הסדר הנכון הלזו התחלת המצוה בצה"כ בלילה וזמנה כל הלילה עד עה"ש ותיכף בלי הפסק מתחיל זמן ק"ש דיום עד ג"ש ונפסק הזמן ושוב אינו ראוי למצוה והנה זה ניחא לר"ג וחכמים דס"ל זמן ק"ש כל הלילה משא"כ לר"א דקסבר עד סוף האשמורה א"כ גם בלילה נפסק הזמן יקשה שוב על תורתנו למה נקטה בכאן בשכבך ברישא לזה קאמר דהתנא יליף בכאן מבריתו ש"ע משא"כ בתמיד כיון דאפשר להמציא הסדר בלי הפסק ניחא למינקט הסדר. ועתה הבא נבא לסברת ב"ש בכאן דקאמרי הכא בשלמא אם נאמר דמצות ק"ש צותה התורה בשכיבה וקימה הנה חק וזמן גיתן להם כמבואר במשנה. משא"כ אם מצותה הוא בלא שכיבה וקימה ע"כ המצוה היא רק על השתנות זמני היום ולילה אם כן מהראוי שתהיה המצוה מכוונת לזמני התמיד שנתנה התורה המצוה לזמני היום ולילה כמשארז"ל לכפר על עונות היום ועל עונות הלילה ואעפ"כ תמיד הבקר הוא רק עד חצות ומשם ואילך שיך לתמיד הערב ומהראוי שתהי מצות ק"ש ג"כ בזמנים הללו כיון שאין מצותה בפעולה רק על הזמן וא"כ ה"ל למינקט בבקר ובערב בקר תחילה מטעם הסדר הנכון כמש"ל ובי"ה ס"ל שאין לדמות מצות יוצרינו זו לזו :

גמ' בשבתך בביתך פרט לעוסק במצוה ובלכתך בדרך פרט לחתן מכאן אמרו הכונס את הבתולה וכו' מכאן אמרו אינו מובן. ונ"ל דה"ק התנא המסדר הברייתא היה קבלה בידו מדורות הקודמים דקא דרשו בשבתך בביתך פרט לעוסק במצוה. ובלכתך בדרך פרט לחתן סתם ואפשר אפילו כונס את האלמנה ובאו הדור האחרון ודקדקו בדברי הראשונים והוכיחו דע"כ דוקא הכונס את הבתולה דאילו היה הדבר סתם גזירת הכתוב דכל העוסק במצוה לא יקרא ק"ש. הנה חתן ג"כ עוסק במצוה הוא ולמה לן לימוד מיוחד לחתן אלא ע"כ לא כל עוסק במצוה פטור

שהרי נאמר בהן פאר שנא' וכו' ואי כתוס' הל"ל חוץ מן התפילין שהרי נאמר ליחזקאל פארך חבוש עליך אלא ע"כ הגמ' רוצה לומר דהקב"ה בדברו ליחזקאל קרא לתפילין פאר כדי להודיע לו טעם איסור הנחתן בימי וכו' וגם כרברי התוס' כדי להודיע הדין דאחר יום הא' מותר להניחן וכי היכי דלא גילף שאר מצות מתפילין:

גמ' וב"ש ההוא וכו' עיין במהרש"א ובחילופי גרסאות. ולפענ"ד נראה מרש"י דל"ג לי' :

ת"ר עומדין וקורין וכו' ומטין וקורין וכו' מדקאמרי הך לישנא ולא אמרו קורין בעמידה ובישיבה ובהטיה משמע דקמ"ל דמותר להטות אפילו בתחילה שהיה זקוף בתחילה והגיע זמן ק"ש דערבית מותר להטות כשצריך לכך לנוח וכיוצא ובלבד שלא יתכוין לעשות כב"ש :

רש"י בד"ה הט"ה ראב"ע כב"ש לכאורה מאי בעי בזה ולפמ"ש ניהא מאד רהרי ב"ה סבר"י ג"כ מטין וקורין אפילו היה זקוף מקדם. אבל הקפידא אם מכוין כב"ש (וכן אר"ט והטיתי לקרות כדברי ב"ש) וזה היה הקפידא על ראב"ע שהיה מתכוין כב"ש :

גמ' אמשול לך משל למה"ד לאחד שאמרו לו זקנך מגודל וכו'. המשל הזה לכאורה אין לו שחר ונ"ל לפרש רהנה אמרו חז"ל ויעבר י"י ע"פ ויקרא מלמד שנתעטף הקב"ה כש"ץ ואמר למשה אם יעשו בני לפני כסדר הוה וכו'. והנה ידוע רמזות פאת זקן שנצטוינו בלא תשחית הן קרושה עליונה הוא נגד י"ג מדות של רחמים בגבהי מרומים וחלילה להשחית אפילו ע"י סם (הגם דאינו לוקה רק בתער אבל איסור גדול הוא אשר לא ישוער) והוא הנרצה ג"כ ויעבר י"י על פניו (דייקא הדרת פנים זקן) מלמד שנתעטף הקב"ה כש"ץ (כביכול כש"ץ דבעינן נתמלא זקנו) ואמר למשה אם יעשו בני לפני כסדר הוה ממש שיהיה להם י"ג ת"ד ולא ישחיתו שום אחר מהם אני מוחל וכו' ואותן הקלי דעת המשחיתים פאת זקנם. הנה מקילין לנפשם באמרם שאין הדברים כמשמעם רק אם יעשו בני לפני כסדר הוה

המסקנא מברך רק בכאן היו סוברין דהוא היקש לפטורא :

א"כ לכתוב רחמנא בשבת וכו' בשבת דידך וכו' לפי פשוטו הל"ל אל"א אבל להיות גם בעת הלימוד הוא ג"כ מן בדרך וכמש"ל דה"ק בלכת דידך הוא דקא מיחייבת הא דמצוה (חתן) פטירת (ובאיזה חתן) בדרך (דרך גבר בעלמה) א"כ למידק ג"כ מן בדרך רק לחיובא דהכונס את האלמנה חייב ע"כ לא קאמר אל"א א"י הכי אפילו כונס וכו' כבר כתבנו המקשה לא ידע עדיין דהתנא למד דתרווייהו בעינן מצוה וטירדא וכמש"ל מהיכן יצא לו לתנא ופריך אי הכי דבשלמא אי אמרינן כתידוצא דר"פ כי דרך מה דרך רשות וכו' ניהא דעל כרחק צריך להתבונן מהיכן למד ר"פ דדרך רשות הוא מי לא עסקינן וכו' כקושית הגמ' אלא ע"כ דר"פ למד מדכתיב בדרך בפתח משמע דרך הידוע ורגיל היינו דרך רשות שהוא תמידי ברוב המקשה הקשה מי לא עסקינן וכו' מדכת' בדרך בפתח אדרבא משמע דבא לבאר באיזה דרך שזודמן אפילו דמצוה (עיין ברש"י פ' לך הרי"ה גסו) ולפי"ז מקשה א"י הכ"י בשלמא כס"ד דר"פ דנשמע מן בדרך רשות הא (דידך) דמצוה פטירת ודר"ך ג"כ דרך גבר וכו' הכונס את האלמנה אינו בכלל זה אבל השתא דדרשת סתם מן בשבתך ובלכתך בשבת דידך וכו' הא דמצוה וכו' א"כ כונס את האלמנה נמי מצוה הוא (עיין בתו' רף ט"ז דפירשו אי הכי באופן אחר) .

האי טריד וכו' אי משום טירדא אפילו וכו'. לכאורה מאי מקשה הרי היה יכול לירע דבעינן טירדא דמצוה דהרי למד בשבת דידך הא דמצוה וכו' אבל המקשה היה סובר דהכי קא דריש בשבתך בשבת רידך הא דמצוה וכו' ויתורא דביתך קא דריש לטעם מ"ט פטירת בשבת דמצוה משום דבעינן בביתך בישוב הדעת כבעל הבית בביתו. והוא השיב לו אדרבה מביתך שמעינן דטירדת הבית שהוא רשות אינו פוטר ותרווייהו בעינן :

רש"י בד"ה אלמא וכו' זכיון דבעי פאר וכו' עיין בתוס' שהקשו ל"ל האי טעמא וכו' רש"י הוצרך לפרש כן דהרי לשון הגמ'

כב"ש יש חשש שיקבעו התלמידים הלכה נמצא הוליא עוד הוא כמ"ש אפילו לא היית מתכוין לעשות כב"ש דבענין כזה בלא כונה שרי אפי' בלא מטה מעיקרא וז"ש רש"י דבמטין נמי שרי ודוק והבן אבל בנידון דידן אסור אפילו לא נתכוין כב"ש זה מה שני"ל:

גמ' תני ר' יחזקאל עשה כדברי ב"ה עשה יש להתבונן וכי ס"ד דר"י לא ס"ל דהלכה כב"ה (עיין בתוס' ועמ"ש בדברי המשנה) וביותר יקשה על אומדו עשה כב"ה עשה ואלא כמאן יעשה זיש לפרש דה"ק עשה כב"ש אפילו הטה לכתחילה בכונה לעשות כב"ש כיון שכבר עשה יצא י"ח ק"ש עשה כב"ה עשה היינו שהיה מוטה ובא מעיקרא ובהגיע זמן ק"ש נזקף וסד"א כיון דב"ה נמי מודו דמטין וקורין והוא נזקף במכוון במזיד זה ב"ה נמי מודו באפשר מהיות טוב וכו' וכענין שאמרו בברהמ"ז במזיד דס"ל לב"ה יחזור למקומו קמ"ל עשה כב"ה אפילו במוטה מעיקרא עשה

ר' יוסף אמר לא עשה ולא כלום וצריך לחזור ולקרות וכ"ה כונת התוס':

רנב"י אמר עשה כדברי ב"ש חייב מיתה אבל לענין ק"ש אפשר דמודה דיצא י"ח או בהיפך וי"ל ג"כ דר' יחזקאל ור' יוסף מודו ליה דחייב מיתה (דאינהו לא פליגי רק אם יצא י"ח אבל לענין חיוב מיתה מודו ליה דודאי לא יפלגו אמתניתין ר"ט ורבנן דאמרו לו ועמ"ש'ל במתניתין) והא דקאמר רנב"י אמר והל"ל אמר רנב"י אפשר לומר דודאי פליגי אחד מינייהו לענין יציאת י"ח ק"ש דאם ס"ל דיצא י"ח קאי אדברי ר' יוסף וה"ק עשה כדברי ב"ש חייב מיתה אבל ידי ק"ש יצא ואי ס"ל דלא יצא קאי (אדבר דיי"ח) [אדברי ר' יחזקאל] וה"ק עשה כדברי ב"ש חייב מיתה והאיך ס"ד לומר דיצא ועוד יתבאר אי"ה להלן בדברי הרי"ף ורא"ש:

תוס' בד"ה תני רי"ח וכו' ע"כ פי' הר"מ דקא מדמה הכי מדקאמר לא קיימת וכו' אע"ג דמן הדין וכו' עיין בפסקי תוס' דמכח מזה אם היסופו חזיל סייג למצוה וקיים המצוה כדין תורה ולא עשה הסייג אף י"ח

היינו רק בקריאה הי"ג מדות ואינם רוצים לקיים הדברים כמשמען כ"ה הענין בכאן דלב"ש הדברים כמשמען בשכבך שכיבה ממש ולב"ה רק בזמן שכיבה ז"ש ראב"ע המשל לאחד שאומרים לו זקנד מגודל אשריד וטוב לך שאתה מקיים הדברים כמשמען. והוא משיב יהיה כנגד המשחיתים כי אין מן הצורך לקיים הדברים כמשמען והוא נכון:

אני עשיתי כדברי ב"ה רצ"ל מה שנוקפתי הגם שהייתי מוטה הנה עשיתי כב"ה דהלכה כמותם (ואין בזה משום מהיות טוב וכו') ואתה עשית כדברי ב"ש רצ"ל לא במקרה הוא לך רק נתכונת לעשות כב"ש כי כן אני רואה במשל שלך וזה ודאי אסור ולא עוד רצ"ל אפילו אם לא נתכונת לעשות כב"ש (ממילא גם ב"ה מודים דמטין וקורין אפילו הי' זקוף וכמ"ש) ה"מ דמטא ואתא מעיקרא רצ"ל ודאי ב"ה ס"ל אפילו (ב"ש) לא מטא ואתא מעיקרו רק הטה א"ע בשעת ק"ש ובלבד שלא יתכוין לעשות כב"ש כמ"ש'ל רק ההני מילי קאי אעובדא דידן ה"מ דאין כאן בנידון דידן בית מיחוש במטו ואתא מעיקרא אבל הכא כיון דעד השתא הייתי זקוף והשתא מוטה אמרי ש"מ כב"ש ס"ל שמא יראו התלמידים וכו' ועפ"י דברינו אלה ידוקדק לך דברי הגמ' ודברי רש"י כאשר יתבאר להלן בסמוך: רש"י בד"ה ב"ה נמי אית להו מטין דבמטין נמי שרי כדאמרינן לעיל מטין וקורין אבל עכשיו וכו' אם לא נזקפתי אני יראו וכו'.

הנה יש להתבונן בדברי רש"י ל"ל למימר שפת יתר דבמטין נמי שרו כדאמרינן וכו' הל"ל סתם כדאמרינן לעיל וכו' ועוד אמר אם לא נזקפתי אני הל"ל סתם ועכשיו הטיתי יראו התלמידים וכו' אבל וזקשה לרש"י דברי הגמ' אמרו אבל הכא כיון דעד השתא וכו' אמרי ש"מ כב"ש ס"ל שמא יראו התלמידים וכו'. הנה אפילו בלא חשש זה הנה אסור לעשות כב"ש וכמ"ש רש"י אבל לפי מה שפירשתי יונח דבאמת ב"ה שרו אפילו מטין בתחילה וכדמשמע מדבריהם וכמ"ש'ל רק בענין כזה שגדול הדור אחד היה מוטה מקדם והשני הטה במכוון בשעת ק"ש אפילו לא יתכוין לעשות

רבינו יונה ורנב"י אמר וכו' כשהיה יושב מוטה בתחילה עמש"ל דנשמע מדברי ב"ה מטי"ן זקורין אפילו בתחילה רק שלא יתכוין וכו' ובהא נמי יונח מ"ש הרי"ף לשון העושה ברגילות (לא עשה) ועת לקצר כ"ז כתבתי לא להלכה רק להתלמד :

ברי"ף ונושאי כליו דף ז' ע"ב שה"ג אות ג' והראב"ד כתב בשם ר' עמרם מי שרוצה להחמיר לעמוד כשהוא יושב ולקרוא מעומד לא יאות עביד ונקרא עבריינא עכ"ל. הנה בגמ' דידן מעשה בראב"ע ור"י וכו' והי' ר"י מוטה וראב"ע זקוף כיון שהגיע זמן ק"ש הטה ר"א חקף ר"י וכו'. הנה לפי"ז היה המעשה בק"ש דלילה וכן מעשה דר"ט במשנה. הנה היה בק"ש דלילה. זהטה א"ע כדברי ב"ש ואין מכל זה ראייה לק"ש דיום ביושב ורוצה לעמוד לק"ש דיש לומר מפני כבוד השם ית' ויחודו ואחדותו. הנה מחמיר לעמוד וכדאשכחן בעגלון מלך מזאב שזכה שתצא ממנו רות על שעמד לכבוד השם מיהו בירושלמי סיפור המעשה הנ"ל באופן אחר מעשה בראב"ע ור"י וכו' והוה ראב"ע מוטה ור"י זקוף הגיע זמן ק"ש נזקף ראב"ע והטה ר"י וכו'. משמע שהמעשה היה בק"ש דיום והיה ראב"ע זקוף א"ע כדי לקרוא בעמידה כב"ש והטה ר"י א"ע להראות שאין רשאים לעשות כב"ש הנה מוכח דגם בק"ש היום אסור לעמוד במכוון. ועובר בזה על דברי ב"ה ונקרא עברייך ובתלמודא דידן מדלא ביארו זה נראה דסברי דבק"ש דיום אין קפידא ולכאורה כדאיפלגי תלמודא דידן עם הירושלמי הלכה כתלמודא דידן ומיהו כיון שאין מוכח בפירוש מתלמודא דידן יש להחמיר בדבר באם יושב לא יעמוד לק"ש. ואעפ"כ חוששני שלא לקרותו עבריינא כיון שאין נזכר הדבר בתלמודא דידן.

שם וצריך לגעור בו שמצותה מיושב עכ"ל ודאי עפ"י דברי הזהר וכתבי האריז"ל ודאי מצותה דוקא מיושב דק"ש וברכותיה בעולם הבריאה עולם הכסא ונ"ל אפילו לפי פשוטו י"ל דמצותה מיושב ה"ק שאין בזה שייכות לומר דעומד לכבוד השם דשאני הכא דמצותה מיושב כדי לעשות כב"ה ומצוה היא

המצוה דאורייתא לא יצא ועיין בזה בפרמ"ג לאו"ח בפתחה הכוללת :

הרי"ף משנה יטו ויקרא עמ"ש במשנה בגמ' והרי"ף ז"ל גרס בלשון רבים דגם בצבור מחויבים לקרוא. בהטיה לדעת ב"ש ונשמע מראב"ע ור' ישמעאל שהיו תלמידיהם עמהם ואעפ"כ הטה ראב"ע לסברתו להחמיר כב"ש :

העושה כדברי ב"ש עשה כדברי ב"ה וכו'. ור' יוסף אמר העושה כדברי ב"ש לא עשה ולא כלום ובגמ' עשה כדברי ב"ש וכו' ידקדק מראיות ר' יוסף דהביא מסוכה דאמרו ב"ש לר' יוחנן אי"כ היית נוהג וכו'. והנה משם ראייה כי היכי דעשה כב"ה לא עשה כלום לב"ש וכו' והנה גם בזה פליגי עליהו ב"ה ואמרו דגם זקני ב"ש לא אמרו דבר והנה דודאי הלכה כב"ה והבן ע"כ שפט רבינו הגדול ז"ל דודאי לא יחלוקו במעשה שהיה דב"ה יאמרו שלא אמרו כלום וב"ש יאמרו דאמרו אי"כ היית וכו' אבל תרווייהו קשוט דבאמת לא אמרו לו כלום על המצוה הנעשית כעת בפעם אחת ודאי מה שעשו עשוי אבל אמרו לו אי"כ היית נוהג כל הימים וכן מנהגך לעבור על דברינו לא קיימת מצות סוכה מימך וכו' מדוקדק אומרם אי"כ היית נוהג לא קיימת וכו' וא"כ אין ראייה משם רק למאן דרגיל תמיד לעשות כב"ש לא עשה כלום לב"ה על כרחך דגרסינן העושה (ולא עשה) היינו עושה ברגילות ולפי"ז ע"כ גם בדברי רי"ח גרסינן כך דאלי"כ במאי פליגי ובזה יונח לנו גם מקושיא דפי' אלו דברים מהך דחזר למקומו כב"ש ואשכח יונה דדהבא דבפעם אחת אם יחמיר כב"ש אין בזה קפידא. (ולפי"ז יונח לנו גם בדברינו רנב"י העושה נראה דפעם אחד אין קפידא כלל) והרי משנה שלימה שנינו מעשה דר"ט וצ"ל דאינהו סוברים דמעשה דר"ט אין ראייה דהרי חזינן דניצל מהלסטטים בעזר הצור ע"כ אינו חייב מיתה וא"כ לפי"ז מהו ראיית רנב"י צ"ל דראיתו הוא מדחזינן דבפעם אחת נסתכן שי"מ העושה כן ברגילות חייב מיתה וזה י"ל ג"כ בכונת הרא"ש דגרס פעם אחת הייתי וכו'.

לא תסור וכו' שאל אביך וכו' זקנך וכו'.
הרא"ש משנה בשי"א בערב יטה ויקרא השמיט
 כל אדם אפשר ס"ל דמשנתינו דקדקה
 כל אדם כי היכי דלא נטעה דקאי אדלעיל
 הקורא מכאן ואילך לא הפסיד וכו' (וס"ל
 כרש"י דהקורא מכאן ואילך קאי אערבית
 ושחרית ודלא כתר"י) דהיינו סוברים דע"ז
 קאי הקורא מכאן ואילך בערב הואיל שאינו
 זמן שכיבה יטה ויקרא כדי שיראה פעולה
 בעצמו פעולת השכיבה ובבקר יראה פעולת
 העמידה ע"כ אמר כל אדם להורות דעל כל
 אדם נאמר ממילא למאן דס"ל דהך בבא
 הקורא מכאן ואילך לא קאי רק אשחרית מיותר
 כל אדם ממילא להרא"ש דמיירי קודם לזה
 בדין ק"ש דשחרית וברכותיה לא הביא כל
 אדם וכן למאן דגרס לשון רבים יטו ויקראו
 אין כאן חשש טעות דהרי במשנה הקודמת
 בלשון יחיד מיתניא הקודא ונצטרך לפרש
 דקדוק כל אדם כמו שכתבנו במשנה. ושאר
 הרקדוקים עמש"ל במשנה:

שם תני ר"ח עשה וכו' ור' יוסף אמר עשה
 וכו' העושה וכו' נראה דס"ל דלא פליגי
 דר' יוסי אמר עשה בדיעבד כב"ש לא עשה
 ולא כלום ומחויב לחזור ולקרות אפילו עשה
 כן בשוגג דהיינו שהיה סובר דגם ב"ה סברי
 כן ורנב"י יסביר לנו דבר אחר העושה
 לכתחילה כב"ש שידוע דב"ש הכי ס"ל ולא
 ב"ה חייב וכו' משא"כ אם אינו יודע וכו' והבן:
מתניתין רש"י בר"ה בשחר מברך וכו'
 כדאמר בברכות ירדלמי שבע
 ברכות הללו ע"ש שבע ביום הללתיך עכ"ל
 עמ"ש בקונטרס הראשון בכונת רש"י שפ"י
 כן ועמ"ש בספרי על המשניות ויונעם לך:
במשנה אחת ארוכה ואחת קצרה (ע' והיה
 ברכה) הנה לפניך בפירוש המתניתין
 אחת ארוכה ואחת קצרה ג' פירושים. פירוש
 א' דקאי אשתים שלפניו דערבית ושחרית
 הראשונה שפותחת וחותמת בברוך והשניה קצרה
 שאינה פותחת בברוך והוא פ"י הרמב"ם
 והרע"ב. פירוש ב' דקאי אשתים שלאחריה
 דערבית אמת ואמונה ארוכה שיש בה מענינים
 הרבה יותר מהשכיבנו והשכיבנו קצרה לגבה

כ"ה נוסחא אחת ברש"י. פירוש ג' דקאי רק
 אאמת דכמו שידעה יאמרנה בין ארוכה
 (באריכות דברים) בין קצרה והוא פ"י
 התוס' בשם ר"ת וכן יש לפרש ג"כ דברי
 רש"י לפי הנוסחא הראשונה רק החילוק הוא
 לדברי רש"י קאי גם אהשכיבנו בין אמת
 ואמונה בין השכיבנו אם ירצה יאריך בהם
 באריכות דברים או יקצר בהם וכ"ה בתר"י
 ע"ש הנה לפניך חילוקים דלהרמב"ם ורע"ב
 ארוכה מיקרי כשפותחת וחותמת בברוך ואם
 אין בה רק פעם אחת ברוך מיקרי קצרה
 (הגם שלהרע"ב נראה דהעיקר האריכות הוא
 בפתיחה בברוך עכ"ז בודאי גם החתימה שייכת
 לאריכות כאשר נבאר אי"ה) אבל קצרות
 הלשון ואריכות הלשון לא יכונה לארוכה וקצרה
 ולרש"י ותוס' ארוכה וקצרה מיקרי קצרות
 הלשון ואריכותה אבל בשביל פתיחה וחותמה
 בברוך לא:

וברש"י בד"ה לחתום בברוך שלא לחתום
 כגון ברכת הפירות והמצות וזה
 כפ"י הרע"ב ודלא כהרמב"ם ועמש"ל
ובתוס' בד"ה מקום שאמרו לקצר כגון
 בברכת הפירות ובברכת המצות אין
 לו להאריך עכ"ל הנה רש"י ז"ל לא הביא
 לדוגמא ברכת הפירות והמצות רק בנידון
 החתימה בברוך אבל בארוך וקצר לא צריך
 לדוגמא דאזיל לשיטתו דהפ"י הוא כפשוטו
 שלא יוסיף ולא יקצר שום ברכה מהתקנה אבל
 לשיטת התוס' דס"ל דיותר להוסיף ענין חדש
 בברכה שיש בה בלא זה מענינים הרבה הביאו
 לדוגמא דאיסור ההוספה הוא רק בברכה שיש
 בה רק ענין אחד נ"ל:

ועתה נבא לחקור על הפירושים ומהיכן יצא
 לכל אחד מהגאונים לפרש כך ומיאו
 בפירושים אחרים:

הנה באחת ארוכה ואחת קצרה מיאן הרמב"ם
 והרע"ב בפירוש התוס' דסברי דקאי
 רק אאמת ואמונה ארוכה אם יאמר פ' ציצית
 יתחיל אמת ואמונה קצרה אם לא יאמר פ'
 ציצית ויתחיל מודים זכו' דלפי"ז לא אתיא
 מתניתין רק כמ"ד א"צ לומר פ' ציצית בלילה.
 וסיפא דמתניתין מזכירין יצ"מ בלילות ולא

תני זוכרין היינו דמזכירין ע"י דבר אחר היינו פ' ציצית כמ"ש התוי"ט ותהיה רישא וסיפא בתרי תנאי (התוס' באפשר ס"ל דבאמת מזכירין אין הכונה ע"י פ' ציצית רק סתם יצ"מ והא דלא תני זוכרין דסד"א במחשבה כמ"ש אי"ה לקמן בשם הרמ"ז) זבזה יצדק שפי' הרמב"ם והרע"ב במשנה דלקמן מזכירין וכו' דהיינו פ' ציצית ומהיכן שפטו זה ע"כ כפי' התוי"ט דדייקי מזכירין ומש"ה נמי מיאן הרמב"ם בפ"י שפירשנו לדעת רש"י בנוסחא הראשונה אשתים לאחריה דערבית קאי ופירשנו הכונה כתוס' בין ארוכות בין קצרות (וכ"ה פי' תר"י) דא"כ ה"ל למיתני ארוכות וקצרות (ועמש"ל לתרץ זה לדעת רש"י) ומיאן בפירוש רש"י בנוסחא ב' ארוכה אמת ואמונה קצרה השכיבנו משום דהוקשה לו קושית התוס' (הגם דישבנו הכל לדעת רש"י עכ"ז לא ניחא להו להרמב"ם ותוס') ע"כ לומר דקאי אשתים שלפניה ומהו ארוכות וקצרות שייך בחדא טפי מאידך ע"כ לומר דהארוכות וקצרות תלוי בפתיחה וחתומה בברוך וקאי בין אערב בין אבקר וע"כ ל"ג מברך בסיפא דהכל בבא אחת וכמש"ל וכיון שהכריח אחת ארוכה ואחת קצרה. הכונה פתיחה וחתומה בברוך ממילא ג"כ מ"ש אח"כ במקום שאמרו להאריך וכו' ג"כ הכונה פתיחה וחתומה בברוך. והנה בלחתום לפמש"ל מפרש הרמב"ם כפשוטו אם ציוו חז"ל שיהיה בכאן סיום הברכה אינו רשאי להאריך עוד בשבח ותחנונים ואם ציוו להאריך וכו' ומיאן בפירוש הרע"ב דמיירי מחתומה בברוך משום דס"ל דלהאריך ולקצר ע"כ מפתיחה וחתומה ביחד מיירי דאין סברא דתהיה הברכה נקראת ארוכה בפתיחה בברוך לבד אפילו לא תחתום כגון ברכת הפירות וברכה ארוכה בלשון כגון אהבה רבה אפילו תחתום בברוך תקרא קצרה וע"כ צ"ל דארוכה לא תקרא עד תפתח ותחתום בברוך ואם תפתח ולא תחתום או תחתום ולא תפתח נקראת קצרה וא"כ בבא מקום שאמרו להאריך וכו' מקום שאמרו לקצר וכו' נכלל בו הפתיחה והחתומה בברוך וא"כ א"א לפרש הבבא דלחתום כפי' הרע"ב דכבר נכללו הדברים בבבא הקודמת וא"א לפרש

נמי דסיפא מיירי בברכות שאינם פותחין בברוך רק חותמין ואמר במקום שאמרו לחתום אינו רשאי שלא לחתום דזה פשיטא דהאיך תכונה בשם ברכה אם אין ברכה לא בפתיחה ולא בחתימה וג"כ הסיפא לא תצדק שלא לחתום אינו רשאי וכו' היכן מצינו ברכה כזו (ע"ין בתוס' לקמן במשמר היוצא שאומר למשמר הנכנס מי ששיכון שמו שם וכו') וא"א לפרש דה"ק לחתום בברוך אינו רשאי שלא לחתום רק לפתוח דא"כ ה"ל בזה"ל לחתום אינו רשאי לפתוח לפתוח וכו' וא"כ ע"כ לא נשאר לנו שום פירוש רק כפירוש הרמב"ם (וכמש"ל פירושו לדעתי אבל צ"ע לפירושו זה מה שמוסיפין בברכת שמ"ע להתפלל על החולים או על מזונות זכיוצא וכן בנוסח הלשון יש חילוק רב בין המנהגים זה מקצר וזה מאריך והנראה דעיקר הקפידא הוא דוקא בסיום הברכה אבל באמצע אין קפידא זה מה שנ"ל): והנה הרע"ב ז"ל פי' הכל כהרמב"ם ומיאן בפירושים אחרים כמ"ש לסברת הרמב"ם רק בלחתום מיאן בפירוש הרמב"ם מדחזינן סוגין דעלמא דמוסיפין בברכות שמ"ע וגם מוסיפין פיוטים שונים (ולא הזנח לו בחילוק שכתבנו). ע"כ פי' לחתום בברוך ופירוש דבריו ודאי ס"ל כהרמב"ם דארוכה לא תקרא עד שתפתח ותחתום בברוך ואם חסר אחת מהן תקרא קצרה וא"כ זה הכל נכלל בהריש"א וכוונת הסיפא דלחתום הוא רק בקצרה היינו באם חותמת בלבד בברוך וירצה הוא שלא לחתום אינו רשאי וס"ל דמצינו ברכה כזו שאין בה ברוך כלל והוא אנשי משמר היוצא אומרים למשמר הנכנס מי ששיכון שמו וכו'. והנה אין בה ברוך לא בתחילה ולא בסוף ואעפ"כ ברכה יקרא לה (ע"ין בתוס' שהקשו שם קושיא זו) והרמב"ם ע"כ ס"ל לפי"ז דגם שם היתה ודאי בברוך רק הספר קיצר. ועמש"ש במקומו:

והנה רש"י ז"ל מיאן בפ"י הרמב"ם והרע"ב באחת ארוכה ואחת קצרה דאי קאי אשתים שלפניה דשחרית וערבית הכי ה"ל למיתני. בשחר ובערב מברך שתים לפניה אחת ארוכה ואחת קצרה ולאחריה בשחר מברך

אחת ובערב שתיים ומדלא תני הכי ע"כ אמאי דסמיך ל' קאי דהיינו לאחריה דערבית (ומש"ה הגירסא מברין לדעתו יצדק שפיר וכמש"ל) והנה שתיהן אינם פותחת בברוך ע"כ קצרות וארוכות הוא כפשוטו קיצור לשון ואריכות לשון. והנה מיאן בפ' התוס' דקאי רק אמת ואמונה כיון דאדסמיך ל' קאי מהו אולמא דאמת ואמונה מהשכיבנו ה"ל לפרש כי היכי דלא נטעה או עכ"פ ה"ל להאמוראים בש"ס לפרש הדבר ע"כ מפרש לפי הגירסא הראשונה (לדעתי) דקאי על שתיהן דרשאי לאומרם כמו שירצה או בקיצור לשון או באריכות. ולפי הנוסחא הזאת מיאן בנוסחא השניה ארוכה אמת ואמונה קצרה השכיבנו משום קושית התוס' ולנוסחא הראשונה ל"ק קו' התוס' כמש"ל ומיאן בפ' התוס' כמש"ל ולנוסחא שניה מיאן בנוסחא הראשונה דקאי על שתיהן דא"כ ה"ל למיתני לשון דבים ארוכות וקצרות כמש"ל (ולנוסחא ראשונה יש לתרץ כמש"ל) וכיון דלדידיה ארוכה וקצרה מיקרי כפשוטו א"כ גם אח"כ מקום שאמרו להאריך וכו' לקצר וכו' הוא כפשוטו ממילא צריך לפרש לחתום בברוך. דאי כפשוטו היינו רישא (אך קשה לפירושו דא"כ ה"ל נמי מקום שאמרו לפתוח וכו' שלא לפתוח אינו וכו' דמאי שנא ואפשר דנשמע במכ"ש דאם בחתימה אינו רשאי לשנות מכ"ש בפתחה דיש בה ג"כ מלכות נ"ל). והנה התוס' מיאנו בפירוש הרמב"ם והרע"ב כמ"ש לדעת רש"י ומיאנו בפרש"י נוסחא שניה כקושייתם ומיאנו בפירש"י בנוסחא ראשונה דלפ"ז ה"ל למיתני ארוכות וקצרות ע"כ פירשו דקאי רק אמת ואמונה:

אחת ובערב שתיים ומדלא תני הכי ע"כ אמאי דסמיך ל' קאי דהיינו לאחריה דערבית (ומש"ה הגירסא מברין לדעתו יצדק שפיר וכמש"ל) והנה שתיהן אינם פותחת בברוך ע"כ קצרות וארוכות הוא כפשוטו קיצור לשון ואריכות לשון. והנה מיאן בפ' התוס' דקאי רק אמת ואמונה כיון דאדסמיך ל' קאי מהו אולמא דאמת ואמונה מהשכיבנו ה"ל לפרש כי היכי דלא נטעה או עכ"פ ה"ל להאמוראים בש"ס לפרש הדבר ע"כ מפרש לפי הגירסא הראשונה (לדעתי) דקאי על שתיהן דרשאי לאומרם כמו שירצה או בקיצור לשון או באריכות. ולפי הנוסחא הזאת מיאן בנוסחא השניה ארוכה אמת ואמונה קצרה השכיבנו משום קושית התוס' ולנוסחא הראשונה ל"ק קו' התוס' כמש"ל ומיאן בפ' התוס' כמש"ל ולנוסחא שניה מיאן בנוסחא הראשונה דקאי על שתיהן דא"כ ה"ל למיתני לשון דבים ארוכות וקצרות כמש"ל (ולנוסחא ראשונה יש לתרץ כמש"ל) וכיון דלדידיה ארוכה וקצרה מיקרי כפשוטו א"כ גם אח"כ מקום שאמרו להאריך וכו' לקצר וכו' הוא כפשוטו ממילא צריך לפרש לחתום בברוך. דאי כפשוטו היינו רישא (אך קשה לפירושו דא"כ ה"ל נמי מקום שאמרו לפתוח וכו' שלא לפתוח אינו וכו' דמאי שנא ואפשר דנשמע במכ"ש דאם בחתימה אינו רשאי לשנות מכ"ש בפתחה דיש בה ג"כ מלכות נ"ל). והנה התוס' מיאנו בפירוש הרמב"ם והרע"ב כמ"ש לדעת רש"י ומיאנו בפרש"י נוסחא שניה כקושייתם ומיאנו בפירש"י בנוסחא ראשונה דלפ"ז ה"ל למיתני ארוכות וקצרות ע"כ פירשו דקאי רק אמת ואמונה:

ומעתה נבא לבאר סידורא דמתניתין עפ"י פירושי אשלי רברבי הנ"ל הכל בדרך לא זו אף זו כאשר יעדנו:

לפירוש הרמב"ם מקום שאמרו להאריך (לפתוח ולחתום בברוך) אינו רשאי לקצר (היינו לדלג פעם אחת ברוך) ולא זו בלבד דאינו רשאי לקצר בשבחי הש"י אלא אפילו מקום שאמרו לקצר (לומר רק פעם א' ברוך) אינו רשאי להאריך (ולא זו בלבד דאינו רשאי להזכיר את השם לבטלה כיון שחז"ל

לא ציוו לווכרו כעת בברכה שא"צ דיש חומרא דלא תשא וכו' אלא אפי' לחתום (הברכה שציוו חז"ל לקצרה בכאן ולפסוק הדברים) אינו רשאי שלא לחתום (הגם שאין מזכיר את השם ואין כאן חומרא דלא תשא ולא זו בלבד דאינו רשאי להרבות בשבח הש"י מה שלא ציוו חז"ל משום דאומרים לו סימתינהו לכולהו שבחי דמרח אלא אפילו) שלא לחתום (שציוו עוד להרבות שבה בברכה והוא ירצה לקצר מטעם הנ"ל) אינו רשאי שלא לחתום (כי אין לנו לשנות ממתבע שטבעו חז"ל):

ולפירוש הרע"ב ב' הבבות הראשונות כמו לרמב"ם ולא זו בלבד דאינו רשאי להאריך משום חומרא דלא תשא אלא (אפילו במקום שאמרו רק) לחתום (בברוך דהיינו ברכה קצרה ולא ציוו לפתוח ולחתום ממילא היתה כונת חז"ל לקצר בכאן בתואריו ית' מחומרא דלא תשא ירצה הוא מה"ט ג"כ שלא לחתום בברוך) אינו רשאי שלא לחתום (ולא זו בלבד דאינו רשאי דאם יעשה כזאת לא תקרא ברכה כיון שאין בה ברוך לא בפתחה ולא בחתימה אלא אפילו שלא לחתום (כגון ברכת המשמר היוצא ירצה הוא לאומרה בברוך כדי שתקרא ברכה) אינו רשאי לחתום כי אין לך אלא מה שתיקנו חז"ל:

ולפירוש רש"י ותוס' מקום שאמרו להאריך (באריכות השבח) אינו רשאי לקצר (בשבחי הש"י) ולא זו בלבד אלא אפילו לקצר (וירצה הוא להאריך בשבחי הש"י) אינו רשאי להאריך (ולא זו בלבד דאינו רשאי לקצר או להאריך בשבחי הש"י בדברי שבח שאינם מורגלים שי"ל בזה סימתינהו או בהיפך אלא אפילו בברוך אתה י"י שהוא שם העצם ג"כ אין לך אלא מה שתיקנו חז"ל):

שיטת הגמ' דף י"א ע"ב כדכתיב קאמרינן אלא מעתה וכו' וקרינן הכ"ל לישנא מעליא וכו' אלא אמר רבא כדי להזכיר וכו' מדקאמר אלי"א משמע דנאדו מסברא הראשונה ולא בעינן בתפילה לומר קרא כדכתיב דוקא ומותר לשנות אפילו באין הכרח לישנא מעליא וכ"נ באפשר מדברי הרי"ף דלא הביא רק המסקנא דרבא אבל אינו מוכרח דהא דקאמר

דפליגי על ר"י א"ש) סברי דלא משגיחין בהך ברייתא משום דבעינן קרא כדכתיב. הנה לפניך דרש"י ז"ל כונתו לפסוק לומר אהב"ה רב"ה וכסתמא דלשון הש"ס בכ"מ ולר"יף ורא"ש גירסא אחרת בברייתא ובגמ' זיתבאר א"ה :

שם כדי להזכיר מדת יום וכו' עיין בתר"י. וכבר כתבנו לעיל לדעתינו דשמע לה מפסוק להגיד בבקר חסדך ואמונתך וכו'. דהנה בבקר הקדים הזמן להפעול בזמן ובסיפא בהיפך. ע"כ נדרש בו כמו שדרשו חז"ל בפסוק את כספך לא תתן לו בנשך ובמרבית לא וכו' דכתיב נמי באופן זה ודרשוהו לפניו ולאחריו את כספך לא תתן לו בנשך ובמרבית. וגם בנשך ובמרבית לא תתן אכלך. ה"ג כ"ה נדרש להגיד בבקר חסדך ואמונתך. גם חסדך ואמונתך בלילות :

שם ורבנן אמרי אהבת עולם וכה"א ואהבת עולם אהבתיך כתב הרי"ף וקיי"ל כרבנן לכאורה הלא האמוראים ס"ל אהבה רבה ושיטת הגמ' כמה פעמים אה"ר רק הטעם דפסקינן כרבנן דבעינן קרא כדכתיב ואין לשנות רק משום לישנא מעליא עמש"ל סברת רש"י. והנה לפי"ז גם פשרת התוס' ורא"ש לא מהני כיון דבעינן כדכתיב (דלא כרש"י עמש"ל) והנה נוסחת הקדוש האר"ז"ל אהבת עולם בבקר ובערב רק חדשים מקרוב המנהג מרבתינו לומר בשבת בבקר אהבה רבה ולא ידעתי הטעם דלפי כתבי מרן ז"ל נראה דגם בשבת אין לשנות. וגם בסידור מהרש"ז כתב דאין לשנות ואפשר מסתמא כך קיבלו רבותינו פא"פ עד הבעש"ט ולקמן ברי"ף אשכחנא פתרי עיי"ש :

תוס' בד"ה ורבנן אמרי וכו' הלכך תקינו לומר בשחרית וכו' לי הקטן תמוה הפשרה הזו דלפי הפסוק ואהבת עולם וכו' משכתיך חס"ד הנה חס"ד יורה על תפילת השחר להגיד בבקר חסדך ע"כ יותר היה טוב לפשר בהיפך. אבל אתם החכמה :
גמ' אר"י אמר שמואל השכי"ם לשנות עד שלא קרא ק"ש לא אמר סתם הלומד קודם ק"ש ולמה אמר השכי"ם מלתא אגב

אלא הוא דנאד מסברא הראשונה דהיה טובר דבעינן קרא כדכתיב ולא משגיחין אפילו משום לישנא מעליא וחזר בו דודאי משום לישנא מעליא משניין רק בכאן אין משניין כדי להזכיר וכו'. אבל בוולת לישנא מעליא הדין דין אמת קרא כדכתיב דוקא שוב התבוננתי מדברי רש"י בד"ה מאי מברך שתיים לפניך דשחר מאי ניהו עכ"ל. דיש להתבונן ל"ל לפרושי כזאת. וגם הל"ל סתם מאי מברך לפניך בשחר כיון דחזינן דר"י התרצן אינו מבאר רק בכרכה אחת ואח"כ מקשה הגמ' אידך מה הוא. שוב בד"ה יוצר אור וכו'. פירש"י לקמן מפרש אידך מה הוא וכו' ולא ידעתי הצורך לנו בזה הרי לנגד עינינו בסמוך ביאור הגמ' ע"כ אחשבה לדעת דכונת רש"י בזה דהנה הגמ' דמקשה מא"י מברך ע"כ שואל אשתיהם ולא ידע המקשה ב' הברכות מאי הם והא ראייה דשואל אח"כ אידך מה הוא ע"כ התחלת שאלתו על שתיהן והיה לו לרי"י יעקב להשיב על שתיהן יוצר ואהבה והמסדר הש"ס הפסיק בדבריו ולא דיבר מאהב"ה כלום עד דמסיק לכוליה מלתא דיוצר אור. ונ"ל דהוא משום דמסיק אלא אמר רבא כדי להזכיר וכו'. ומדקאמר אלי"א אידחי"א לה הך סברא דבעינן קרא כדכתיב ממילא נדע לפסוק אח"כ הלכה כר"י איש וכדאורי ר"א לר"פ בריה אהבה רבה ולא אהבת עולם ולא בעינן קרא כדכתיב ואהבת עולם אהבתיך וכו'. וז"ש רש"י מאי מברך שתיים לפניך בשחר וכו' רצ"ל אשתיהן התחיל לשאול בודאי ואח"כ בד"ה יוצר אור אמר לקמיה מפרש אידך מה הוא רצ"ל המסדר הש"ס לא ביאר ברכה שניה עד להלן עד עת בא דברו דמסיק דלא בעינן קרא כדכתיב כדי לעורר לבבך על הנרצה לפסוק במעשה רב כדאורי ליה לר"י בריה אה"ר זלא תקפיד על קרא כדכתיב. והנה בגמ' להלן תנ"ה א"א אהב"ת עולם אלא אה"ר ורבנן אמרי אהבת עולם וכה"א ואהבת עולם אהבתיך וכו' יש להתבונן אי הגך רבנן הם מלשון הברייתא מה תנ"ה הוא אדרבא רבנן (הרבים) לא ס"ל הכי אלא צ"ל הך ורבנן אינו מלשון הברייתא רק ורבנן (אמוראי)

קמיה דרב ומקדים ומשי ידיה וברוך (ברכת התורה) ומתני לן פרקין ואמרינן שם מאי אסיהדותיה דר"ח ב"א ומתרצי קמ"ל לאפוקי ממ"ד למשנה א"צ לברך ושם א"א לומר דאיפטר באה"ר דמיירי התם בדלא מטא זמן ק"ש ומפרש שם בהדיא דאח"כ קרא ק"ש. ממילא נראה מבואר דפלוגתא הנך אמוראי הוא בפ"ע ולא קאי אדשמואל. וזה כונת רש"י בד"ה לגמרא א"צ לברך.

שם ורבא אמר אף לתלמוד צריך לברך דאמר ר"ח ב"א זימנין סגיאינן וכו' לתנאי פרקין בספרא דבי ר"ב וכו' וברוך ומשנאי לן פרקין ע"כ תמוהין הדברים והנה עיין בדף ל"ח ע"ב איכא דאמרי דתנא ספרא דבי ר"ב ביומא דסתווא ופירש"י דתנא ספרא דבי רב תורת כהנים וכ"נ שם מהתוס' ורש"י פי' בכאן לעיל בד"ה מדר"ש הוא קרוב למקרא כגון מכילתא וספרא (הוא תורת כהנים) וספרי שהם מדרשי המקראות א"כ הרי ספרא דבי רב נקרא מדרש והוא במעלה יתירה קרוב למקרא והאיך נשמע מאסיהדותיה דר"ח ב"א דלגמרא צריך לברך. ועוד יקשה ביותר הרי לקמן לא מפקינן מאסיהדותיה דר"ח ב"א רק דלמשנה צריך לברך. והנה ברי"ף ורא"ש גירסא ולדידהו נוחא מאד דס"ל דמדרש הוא מעלה הקטנה שבכל חלקי התורה והביאו לבסוף אף למדרש צריך לברך דארי"ח ב"א וכו' בספרא דבי רב וכו' וברוך וכו' א"כ מספרא דבי רב הראיה על המדרש והוא נכון אבל לשיטת רש"י מדרש קרוב במעלה למקרא ומעלה יתירה יש לו גם על המשנה קשה הדבר מאד ופליאה דעת ממני. והנה מה שיש בידי לישב הדברים ואומר והנה הרמב"ם כתב בהקדמתו לספרו רב חיבר ספרא וספרי לבאר ולהודיע עיקר המשנה עכ"ל פי' הדבר כי המשנה הוא סתם דינים מבלי טעם אינו מפורש בה מהיכן יצאו (מהתורה כי כל תורה שבע"פ מחויבת רמזותה בתורה שבכתב, והנה בספר ספרא הנדרש כסדר על כל פסוק ק"ו וג"ש ושאר המדות) שבכל פסוק עי"ו מתבאר לנו סודות המשנה על מה הטבעו אדניה ויסודותיה. והנה לפי"ו תתבונן הלומד ספר תורת כהנים היינו שלומד

אורחי קמ"ל סתמא כרש"י דבמטא זמן ק"ש אסור ללמוד עד שיקרא ק"ש ע"כ אמר השכ"ם דייקא דלא מטא זמן ק"ש ואפשר דזה הוא דיוקא דרש"י לעיל דף ה' דאבא בנימין אמר על תפילתי שתהא סמוכה למטתי. הנה תפילתי קאמר ורש"י פי' שם ושלא לעסוק בתורה עד שאקרא ק"ש ואתפלל ונ"ל דמכאן קא דייק לה דהרי ר"י א"ש השכ"ם דייקא עד שלא קרא ק"ש. אבל בדמטא זמן ק"ש אין ללמוד ועל כרחך צריך לסמוך גאולה לתפילה ע"כ אמר אבא בנימין על תפילתי תפילה: השכ"ם לשנוות לא אמר סתם השכ"ם ללמוד נראה מזה דמשמענו

למשנה נמי צריך לברך כר' יוחנן והנה אפשר לומר דהרי ר"י מודה בודאי דביותר עיקר ברכת התורה על המקרא וגם על המדרש רק דאמר דעל המשנה נמי צריך לברך והנה תתבונן ר"ה אמר למקרא צריך לברך ולמדרש א"צ לברך ור"ל אמר למקרא ולמדרש צריך לברך למשנה א"צ לברך הנה לא אמר למדרש נמי צריך לברך דאו הוה משמע דמדר"ש יהיה פחות במעלה מן מקרא לענין ברכת התורה ע"כ אמר למקרא ומדרש צריך לברך להורות דחד דינא אית להו בכל מילי ובחדא מחתא מחתינהו משא"כ ר"י אמר אף למשנה נמי צריך לברך משמע הגם דאין לו מעלה כ"כ כמו מקרא ומדרש ולפי"ו אפשר לומר ג"כ דשמואל דוקא לשנוית משנה קאמר דנפטר באה"ר כי מעלת המשנה קטנה לענין ברכת התורה ונפטר גם באה"ר הגם שאינו ברכת התורה ממש משא"כ למקרא ולמדרש אינו נפטר באה"ר וצ"ע:

ע"ב גמ' השכ"ם לשנות וכו' לא אמר השכ"ם ללמוד עי"ש בקונטרס הראשון וכעת נ"ל עוד דמשמענו דקודם זמן ק"ש היינו בלילה עיקר הלימוד הוא תורה שבע"פ כמ"ש האריז"ל ומלתא אנב אורחא קמ"ל:

גמ' אמר ר' הונא למקרא צריך לברך ולמדרש א"צ לברך הנה כל הפוסקים אסברו הך פלוגתא לענין בפ"ע ולא קאי אדשמואל דמוכח הדבר בפ' שני דף י"ח דאמרינן בגמ' שם דקאמר ר"ח בר אשי זמנין סגיאינן הוה קאמינא

בהגהות מהרי"ב הגי' הציון וציון ולמדרי"ש
א"צ לברך :

בד"ה אף לגמרא צריך לברך שהיא עיקר
התורה שממנו הוראה יוצאה עכ"ל.
לכאורה דבריו ז"ל תמוהים מי בקש זאת מידו
ליתן טעם וגם הגדיל מעלת הגמ' ביותר על
כל ומכל הנך אמוראי נראה להיפך ורבא גופיה
אמר א"ף לתלמוד וכו' משמע הגם שאין לו
כ"כ מעלה כאינך אעפ"כ יברך. והנה ראיתי
במהדש"ל שגרס הגירסא הישנה אף לתלמוד
צריך לחזור ולברך הגירסא הזאת תמוה
והנראה שזאת היתה כונתו לבאר דברי רש"י
דהגדיל מעלת הגמ' על כרחך כך היתה גירסתו
דרבא פליג אכולהו וס"ל דגדלה מעלת הגמ'
מכל הלימודים שצריך ללימודא אפילו לחזור
ולברך הגם שנפטר כבר באה"ר ולכאורה הוא
דבר נחמד דלפי מש"ל הנה אסאידותי דר"ח
ב"א תרי עובדי הוה דשם סיפר שלא היה
עדיין זמן ק"ש זכאן לא סיפר כלום מזה וי"ל
שכבר נפטר באה"ר. ואפ"ה בירך על הגמ'
להיות שגדלה מעלתה ואינו נפטרת באה"ר
מיהו הדבר הזה אינה עולה בשיטת הפוסקים
וגם לא יצדק לומר מקדים ומשי ידיה נראה
שהיה בבקר וה"ל לבאר שקרא ק"ש ואח"כ
בירך ברכת התורה ואפשר לומר דס"ל כר"ת
דברכת התורה דשחרית פוטרת עד בקר השני
ושינת הלילה אינה מפסקת ואפילו לומד קודם
עה"ש א"צ לברך עד שיעלה עה"ש. אבל לגמרא
ששגבה מעלתה צריך לחזור ולברך ברכה
בפ"ע בין ביום בין בלילה והראיה מרב
דמקדים (קודם זמן ק"ש כי כן הוא הלשון
מקדיים. וגם ע"כ הוא לדעת רש"י קודם עה"ש
דלדעת רש"י בדמטא זמן ק"ש אסור ללמוד)
ומשי ידיה ומברך והרי הוא פטור מברכה עד
עה"ש רק דלגמרא צריך לחזור ולברך כן
יש לפרש בדעת רש"י ובגירסת מהרש"ל
משה' הגדיל מעלת הגמ'. אבל גם זה א"א
לומר דהרי במעשה השניה בדה"י ג"ל
הקדים קודם זמן ק"ש ובירך על המשנה הרי
חזינן דס"ל דצריך לברך גם קודם אור היום
והיה אפשר להתבונן עוד בדרך אחר אבל הוא
רחוק :

כסדר דרשי המקראות מקרא זה למה נאמר
אות זה למה נאמר בא ללמד ע"ז וכיוצא.
הנה בודאי חשיבות נפלא הוא קרוב למקרא
כי הרי הוא מתרגם המקרא ומבאר פירושי
המקראות ועיקר לימודו על המקרא משא"כ
מי שלומד משנה ומבקש לידע טעמה או
שקשה לו איזה רבד על המשנה מחמת
סתירתה ממקום למקום או מחמת חסרונה
ומחפש טעמיה בס' תורת כהנים שע"ז יתבאר
טעמי המשנה. הנה לזה הלימוד יקרא גמרא
שמבאר טעמי המשנה ע"י דרשת ספר תורת
כהנים. הנה תראה שם בדף י"ד אמר ר"ח ב"א
זמנין סגיאיני הוה קאימנא קמיה דרב ומקדים
ומשי ידיה ומברך ומתנ"י לן פרקין והכא
אסאידותי בלשון אחד הוה קאימנא קמיה
דרב לתנויי פרקין בספרא דביה רב הוה מקדים
וקא משי ידיה ובריך ומשנ"י לן פרקין ע"כ
הנה תראה הוסיף בכאן לשון לתנויי פרקין
בספרי דבי רב. וגם שם אמר קמתנ"י לן
פרקין וכאן אמר ומשנ"י לן פרקין (כעת
בדפוס סלאוויטא הגיהו גם בכאן ומתנ"י ולא
ידעתי מנין להם לשנות מכל הדפוסים) והוא
הדבר אשר דברנו דשם אין נשמע רק לאפוקי
ממ"ד למשנה א"צ לברך דשם אמר ומתנ"י
לן פרקין מתנ"י פירושו מתניתין ופרקי
המשניות משא"כ בכאן אמר הוה קאימנא וכו'
לאתנויי פרקין בספרא דבי רב רצ"ל הפרק
כבר היה סדור בידם רק היה קשה להם איזה
דבר במשנתם או היו רוצים לידע טעמי
משנתם ובאו אל רבם לאתנויי להם פרקי
משנתם ולבאר להם עפ"י ספרא דבי רב שעל
ידו יתבארו טעמי המשנה וא"כ זה הוא גמרא.
ולזה אמר בכאן ומשנ"י לן פרקין וכבר ידעת
ומשנ"י הוא לשון תירוץ (צ"ל) [רצ"ל] מה שהיה
קשה לנו היה מתרץ לנו ע"י ספרא דבי רב והוא
גמרא כן ג"ל ובדברי הרי"ף ורא"ש יתבאר
עוד :

רש"י בד"ה לגמרא א"צ לברך אפילו קודם
אה"ר קאמר הא דלא פי' זה תיכף
במלתא דר"ה להיות ההוכחה מדה"י היא
שייכת למ"ד זה לאפוקי ממ"ד למשנה א"צ
לברך ולא נודע לי כעת כונתו שוב ראיתי

לתרווייהו (ואעפ"כ י"ל ברוחק לכולהו היינו ברכת אשר בחר בנו וגם הברכה הראשונה עם הסיום דר"י ואלו היה אומר לתרווייהו לא הוה שמעינן דק לעסוק ואשר בחר בנו):

הלכך לימדינהו לכולהו יש להתבונן אדרבא אם זאת היא המעולה שבברכות

אדרבא די באמירתה וי"ל דהנה שמואל ור"י לא פליגי בברכת לעסוק בדת ותרווייהו ס"ל לאומרה ור"י מסיים בה הערב (הגם דשמואל לא סיים הלכה כר"י לגבי שמואל) ור' המנונא סובר ברכת אשר בחר בנו ולא לעסוק זהנה קודם אביי ורבא הלכה כקמאי ע"כ צריכין לפסוק כשמואל ור"י דק להיות דר' המנונא אמר זו היא מעולה שבברכות ע"כ עבדינן ככולהו:

והנה כתב המהרש"א אותן הג' ברכות הם נגד טוב ערב מועיל ברכת לעסוק ט"ב

לעסוק (עסק נק' לפול הגם שאינו להלכה טוב סחרה מסחר כסף הסחורה שסוחר האדם הסחורה היא לסיבת דבר אחר אעפ"י שאין מן הצורך לו לסחורה הלזו וכן פטטיא דאורייתא טבין נ"ל) הערב נא וכו' ערב אשר בחר בנו מועיל זו היא מעולה שבברכות עכ"ד ולפי"ז תתבונן הב' ברכות הראשונות הוי סמוכות כי ט"ב ערב אינם עיקרים משא"כ מועיל הוא העיקר ע"כ היא ברכה בפ"ע (וזה הנק' טעמ"י התורה טע"ם ד"ת ט"ב ערב מועיל נ"ל):

דקדוקי נוסחי הברכות נדבר אי"ה בדברי הרי"ף ודא"ש.

תוס' בדי"ה שכבר נפטר באה"ד עד הלכך נימדינהו לכולהו (ובגמ' לימדינהו ויתבאר אי"ה בדברי הרי"ף ודא"ש) ציינו עד נימדינהו לכולהו דהנה לפי המסקנא רמסקי דשאני ברכת התורה מאה"ד ברכת התורה עיקר לתורה ופוטרת כל היום. הנה נקטו שם ברבדיהם ברכת בחר בנו וברכת לעסוק בדת שמבואר בהן בפירוש שבח להש"י שנתן לנו את התורה משא"כ למאן רס"ל הערב נא וכו' אין זה אלא לשון בקשה על התורה וכן הוא ג"כ באה"ד ובמה תגדל ברכת התורה על

גמ' ור' יוחנן מסיים בה הכי הערב וכו'. לפי הגירסא הזאת מסיים ב"ה הכ"י.

הנה נראה מבואר דברכה אחת היא זכ"י שהיא גירסת רש"י וס"ל ג"כ דברכה אחת היא וז"ל רש"י רבעי פתיחה בברוך וחתומה בברוך עכ"ל (ולפי"ז גם למאן דסבירא ליה ברכה אחת היא נראה דשפיר גרסינן הערב בלא וא"ו כלשון הגמ' וכ"נ לומר הערב ריוצא לכל הריעות משא"כ והערב וכ"ה בכונת האר"ז) והרי"ף ז"ל גרס ור' יוחנן אמר הערב וכו' משמע רכונת ר"י לברכה בפ"ע וקשה לפי"ז למה אינה פותחת בברוך וצ"ל דהיא סמוכה לברכת נט"י ואשר יצד בשחר. והגם ראינה אומרה בסמיכות כיון דניתקנה בסמיכות גם כשאינה אומרה בסמיכות אינה פותחת בברוך וכמ"ש תר"י בריש מכילתין באהבת עולם עיי"ש. ועוד נדבר מזה אי"ה:

רש"י בדי"ה הערב נא י"י אלקינו יערבו עלינו לעסוק בהם מאהבה עכ"ל פירש כזאת דהנה לכאורה התפילה הזאת הערב נא. הנה רוצה לעסוק בתורה להתענג בה זא"כ נהנה מן התורה והוה כעל מנת לקבל פרס ויותר מזה שרוצה תיכף לקבל תענוג ממנה וקיי"ל כל הנהנה (אפילו) מכבוד התורה נוטל וכו'. לזה פרש"י שהכונה הערב נא אין זה לקבל תענוג גופני דק מתפלל לעשות נחת רוח להש"י כי יותר יש נחת רוח להש"י כשעוסקין בתורה מאהבה הכן:

רש"י בדי"ה וז"ו היא מעולה שבברכות התורה דבגמ' אמרינן סתם וזו היא מעולה שבברכות משמע לכאורה מכל הברכות שבעולם. ואין טעם לזה דהרי ברכת קידוש היום אומרים ג"כ אשר בחר בנו וכו' וקרשנו במצותיו הרי יש הודאה למקום וקילוס לתורה ולישראל ובפרט בקידוש לעצרת זמן מתן תורתנו נזכר בפירוש תורה אלא ע"כ כונתו מעולה שבברכות התורה.

שם בא"ד לפי שיש בה הודאה למקום וקילוס לתורה ולישראל וקוב"ה ואורייתא וישראל חד:

גמ' הלכך לימדינהו לכולהו לגירסתינו בגמ' דהם דק ב' ברכות צריך לגרוס לימדינהו

בכל סעודה הוא מטעם שהפועל הזה (היינו אכילה) יש לו שעה קבועה ממילא בשבת שבתוך החג אפילו אם אוכל ב' הסעודות (המחויבים ביום השבת) ביחד בלא הפסק והליכה אנה ואנה בינתיים אעפ"כ צריך לברך על כל אחת קשה שפיר הלא יותר הוא קביעות שינה (דשינה אפילו ארעי אסור חוץ לסוכה ואכילה ושתייה ארעי מותר) וה"ל לתקן ברכה על השינה:

ש וי"ל דברכה דאכילה שמברכין לישב פוטרנו רצ"ל כיון דהוצרכו לתקן ברכה על אכילה משום דהוה קביעות ותיקנו בלשון לישב כדי לכלול גם שאר ענינים טיול ולימוד א"כ גם שינה נכללת בלשון הזה:

ש א"נ שמא לא יישן והוה ברכה לבטלה וקשה א"כ למה מברכין ברכת המפיל י"ל דשאני ברכת השבח מברכת המצוה. דברכת השבח אפילו לא שמע קול תרנגול מברך על מנהגו של עולם אפילו אם תאמר ברכת המפיל ברכת הנהנין הנה אסור ליהנות מהעוה"ז בלא ברכה הנה אם תאמר שלא יברך עד שיישן הנה שוב לא יברך ויהנה בל"ב ע"כ התירו לו לברך מקודם משא"כ במצוה ברכות אינן מעכבות ויוצא י"ח המצוה בל"ב ובמקום חשש ברכה לבטלה לא תיקנו כלל:

ש והיה אומר ר"ת כשאדם עומד ממתנו בלילה וכו' נמשך אל הקודם כיון דמסקינן דהפסק באמצע המצוה לא הוה הפסק רק בסוכה מברכין בכל פעם בזמן שיש קביעות לאיזה ענין דהיינו אכילה א"כ תורה נמשכת המצוה כל ימי חיי האדם דהגית בו יומם ולילה כתיב. א"כ לפי"ז הוה סגי לברך פעם ראשון לכל ימי חיי דהפסק לא מפסיק שום עסקי העולם אכילה ושינה הכל לא מיקרי הפסק כיון שהוא באמצע עסק המצוה. המצוה לא נגמרה עדיין רק דבזמן הקביעות תיקנו ברכה וביותר יצדק הקביעות לכל אדם באור הבקר בכל יום:

ש ולא נהירא דסברת התוס' דהקביעות הוא אחר השינה שמתחדש שכלו להבין במושכלי התורה ממילא תתבונן לדעת ר"ת שינה בלילה לא הוה הפסק וכשי"כ שינה ביום

אה"ר למ"ד זה לזה הקדימו שדבריהם לפי הפסק שנפסק לימרינהו לכולהו:
ש בירושלמי יש הא דאמרינן שכבר נפטר באה"ר והוא ששנה על אתר וכו' ונשאל להר"י כגון אנו וכו' אמאי אין אנו מברכין ברכת התורה פעם אחרת וכו' והנה דעת השואל היה דודאי אין חילוק בין אה"ר לברכת התורה (הגם דבירושלמי מדבר מאה"ר) דמה"ת לחלק ביניהם. ואי משום דלא נאמר באה"ר שבח על קבלת התורה הרי לר"י דס"ל ברכת התורה הערב נא (לדעת הסוברים ברכה בפנ"י עצמה) ג"כ אינה רק לשון בקשה ע"כ כונת הירושלמי ג"כ אברכת התורה והי' סובר ג"כ השואל דכונת הירושלמי והוא ששנה על אתר פירושו אין הברכה הזאת עולה רק על הלימוד שלומד תיכף אחר הברכה. אבל מה שילמוד אח"כ (אפילו אם שנה לאלתר ג"כ והפסיק וחזר ללימודו) צריך לחזור ולברך דאם לא תפרש כן כונת השואל עדיפא מיניה ה"ל לאקשווי לסברתו. הרי ברכתו ברכת התורה בבקר לבטלה היא כיון שאינו לומר תיכף ע"כ לומר דס"ל דברכה לבטלה לא הוה דאומר אח"כ פסוקי דזמרה וזמרה היא וכיון דתורה היא ומיקרי לימוד א"כ מאי קשיא ליה הרי לומדין על אתר ע"כ צ"ל דסברת המקשה בדברי הירושלמי. שבאה"ר וברכת התורה אין יוצאין רק על הלימוד הראשון בלא הפסק דברי העולם בנתיים משא"כ אחר ההפסק מחויב לחזור ולברך כמו אתפילין וציצית בכל פעם שמניחם מברך עליהם:

ש וא"ת מפני מה אין אנו מברכין לישן בסוכה שייכות הקושיא לכאן משום דלסברא הקודמת סד"א דבכל מצוה הגם שנמשכת בזמן עכ"ז כיון שמפסיקין בה צריך לברך משא"כ כשאין מפסיקין בה א"צ לברך אפילו עושה באיכיות המצוה כמה פעולות ע"כ בסוכה מברכין על אכילה ואחר האכילה מן הדרך לישן כמשארז"ל אוכל קימעא ואישן קימעא. א"כ ברוב בין אכילה לשינה אין הפסק ע"כ תיקנו הברכה רק על האכילה משא"כ כעת דס"ל דהפסק באמצע המצוה לא מיקרי הפסק כדחזינן בברכת התורה והא דבסוכה מברכין

בד"ה וברכו את העם עם העם עכ"ל נראה מזה דאינו גורס בברכת אמת ויציב צור ישראל קומה בעזרת ישראל וכו' דק כאותן הגורסים שידה חדשה שבחו וכו' ואמרו י"י ילע"ז. ונאמר גואלינו י"י צבאות וכו' בא"י גאל ישראל א"כ אין בכל הברכה ברכה לישראל משא"כ אותן הגורסים צור ישראל כמנהגיני יצדק לומר כפשוטו לברך את העם אותן ג' ברכות דהיינו אמת ויציב שמברכין את ישראל שהש"י יהיה בעזרם לגאלם בכל עת ועידן מיד כל הקמים עליהם ועבודה מברכין אותם שיקובלו עבודותיהם ותפילותיהם ברצון וברכת כהנים (ומהרש"ז השמיט בסידורו צור ישראל. ומכאן ראה לדבריו ועוד יתבאר לקמן גם מכתבי האריז"ל משמע שאין לאומרו מיהו בירושלמי בפרקין משמע לאומרו ויתבאר א"י) ובמשניות עם פי' ע"ח פי' וברכו את העם כפשוטו עיי"ש :

בד"ה ועבודה וכו' א"נ שאותך לבדך בידאה נעבוד משמע שהוא קבלה מקדם לחתום כד. גם אנחנו חותמין כך בשעת נשיאת כפים דמיקרי עבודה משא"כ באין נ"כ ועבודה אין לנו אנחנו חותמין המחזיר שכינתו לציון ואז נעבדהו ביראה ופחד .

בד"ה וברכת כהנים לברך את העם בעי בזה דנראה כוונתו כתוס' דאין זה דוכן בנ"כ רק כמו שאנו אומרים ברכנו בברכה המשולשת וכו' ונמצא לפי"ז יקשה למה קרא לזה ברכה באמרו ג' ברכות אמת ועבודה וברכת כהנים הרי אין בזה פתיחה וחתימה בברוך בשלמא אם היה זה נ"כ מברך עליה א"כ בקדושתו של אהרן וכו' אבל לפי הנ"ל אין זה ברכה בשם ומלכות. ע"כ מפרש דקורא לזה ברכה הואיל ומברך בזה את העם. ולפי"ז ניחא ג"כ קושיית התוס' דמקשו מאי זה ברכה למשמר היוצא דשפיר יש לקרותו כיון דמברך בזה את ישראל והרמב"ם מפרש ברכת כהנים שים שלום ונ"ל דקורוהו ברכת כהנים כי הברכה הזאת היא עיקר ברכת הכהנים שמסיימין בשלום ולא מצא הקב"ה כלי מחזיק ברכה לישראל אלא השלום ואכ"מ להאריך :

שהברכה ניתקנה לפטור מבקר לבקר ואפילו לא ישן כל הלילה כשמגיע אוד הבקר מברך ולדעת התוס' שינה מפסקת והברכה סתם לפי"ז אם לא ישן כל הלילה א"צ לברך בבקר ואם ישן ביום צריך לברך אחד השינה וצ"ע האיך מקילין בזה הרי הוא ספק תורה דברכת התורה מדאורייתא וי"ל עוד בזה דאפילו לדעת ד"ת שעיקר התיקון ניתקן ביום אעפ"כ לדעת המקובלים דאחר חצות לילה יברך ברכת הגותן לשכוי וכו' בין יום ובין לילה כי אחד חצות מתחיל להתנוצץ מדת יום ועיקר ת"ת אז מסוגל הוא בזמן ע"כ לפי"ז יוצאין או בברכת התורה ומחוייבין לברך גם לפי סברת ר"ת משא"כ בעמדו קודם חצות הוה ספק. אבל שינה ביום שומר גפשו לבל יבא לספק ברכה ירחק מה עכ"פ שלא לישן שינת קבע (דארעי נראה ודאי דלא מיקרי הפסק גם לסברת התוס') ואם לא סגי ל"י בלא"ה או בשבת לכ"ע הוא מתענוגי שבת לדעת' לצאת ידי ספק יאמר בריך רחמנא מארי' מלכא דעלמא אקב"ו לעסוק וכו' ושאר הברכות הכל כנ"ל דבאמרו כך לא מיקרי ברכה לבטלה נ"ל ועוד יתבאר א"י"ה בענין ברכת התורה הנלע"ד ; וכ"כ דבנו בספרו הקדוש דרך פקודיך (סוף מ"ע ד') ועיין מש"כ בזה נכדו הגה"ק ממונקאטש זי"ע בספרו נמוקי או"ח (סימן קס"ז אות א' (המגיה)) [שם] שהיא ברייתא עיין במהרש"ל קא מתמה שהיא משנה ועיין במהרש"א ועיין בסדור הגאון מהר"י ברליין העיר בזה .

תוס' בד"ה הג"ב בא"י וכו' אבל ל"ג למדנו חקיך שאין זו ברכה אלא בקשה שאמר דוד עכ"ל הוסיפו על דברי רש"י דרש"י כתב שאין זו ברכה והודאה על שעבר וכו' והתוס' י"א ניתא להו בזה דשכיר אפשר לפרש על ההוה בא"י למדנו חקיך דצ"ל יברך הש"י אשר הוא לומד אותנו חקיך כמו נותן התורה בהוה וכמו המלמד תורה וכו' בהוה רק התוס' כתבו כיון שדוד אמרה בלשון בקשה אין לנו לשנות הכונה נ"ל :

רש"י בד"ה תנן התם במס' תמיד בדבר שאינו נהוג בעזה"ר כעת אמר תנן התם .

בלבד כרב) וביותר תימא בעיני דהרמב"ם ג"כ פוסק כר"י דבעינן בברכה שם ומלכות. ובכאן בפירוש המשנה ובספרו כתב דאנשי משמר אמרו אה"ר וזה דלא כר"י לדעתי וכמש"ל ונדבר מזה אי"ה:

דף י"ב ע"א גמ' סדר ברכות ג"ל כעין דמדומי ראייה מכאן אהא דפסקינן הקורא מכאן ואילך לא הפסיד הברכות ופסק הרא"ש דוקא בזמן הראוי לתפילה אבל אחר זמן תפילה הוה ברכה לבטלה. ונ"ל דוקא כשלא קרא ק"ש בזמנה אבל אם אירע שקרא ק"ש בזמנה בלא ברכות יכול לומר אח"כ הברכות (עם ק"ש כקורא בתורה) אפילו לאחר זמן תפילה ולא מיקרי בדכה לבטלה כי כשאומר ק"ש נתחייב בברכות וצריך להשלימם וכעין דמדומי ראי' מכאן כי כמו שסדר ברכות אינו מעכב כמו כן כל הסדר אינו מעכב אפילו אם קורא ק"ש ולאחר זמן קורא כל הברכות והנה זמן לא ניתקן רק לק"ש וכיון שקרא ק"ש ונתחייב בברכות למה לא יאמדם אח"כ:

רש"י בד"ה בקשו לקבוע עשרת הדברות בק"ש דאיך לה מלשון לקרות כן רצ"ל כמו שעשו במקדש שהיתה קריאתם בקביעות בק"ש ומשמע מזה דבלא קביעות בק"ש מותר באפשר אפי' בצבור ובטוש"ע פסקו דאסור לגמרי בצבור:

גמ' אלא שכבר בטלום וכו' לא אמר סתם ובטלום להורות שבקשו לקרות כן במקום שאין המינין מצוין אלא שכבר בטלום מפני המינין הגזירה קיימת גם במקום שאין מינין:

דף י"ב ע"א אר"י א"ש אף בגבולין בקשו לקרות כן אלא שכבר בטלום מפני תרעומת המינין לכאודא קשה הלשון דאמר בגבולין בקשו לקרות. אבל לא קראו עדיין ואח"כ סיים אלא שכבר בטלום משמע שכבר הנהיגו לקרות אלא שבטלום וגם לשון שכבר אינו מובן. וי"ל דה"פ שכבר בטלום. גם בביהמ"ק משקלקלו המינים היינו הנוצרים ע"כ לא רצו לומר בגבולים גם במקום שאין מינין הנוצרים מפני שכבר בטלום בביהמ"ק ובהכי יונח לך מה שהביא מסורא ונהרדעי להורות

בד"ה ברכות אין מעכבות וכו' ואין חבירתה מעכבת לומר שאין זו מועלת בלא זו הנה זה ודאי א"א לומר שהברכות יהיו מעכבות לק"ש דקיי"ל בכל המצוות ברכות אין מעכבות רק זה דבר חדש דאם אמר אחת מן הברכות ולא אמר חבירתה אין מעכבות ולא מיקרי ברכה לבטלה ממילא כשהוא במקום סכנה או חולה שא"א לו לומר ב' הברכות סד"א שלא יאמר כלל קמ"ל דאין מעכבות זו את זו ויאמר איוו שיכול ממילא לפי מאי דמסיק דברכות מעכבות רק סדר ברכות אינו מעכב אם יודע בודאי שגם אח"כ לא יאמר חבירתה לא יאמר כלל דמיקרי ברכה לבטלה:

גמ' מאי ברכה אחת וכו' הכי אמר שמואל אה"ר ואר"ז אר"א אר"ש בן לקיש יוצר אור וכו' לאו בפירוש איתמר אלא מכללא וכו' ואי מכללא מאי וכו' ומאי ברכות וכו' סדר ברכות עכ"ל. קשיא לי לשמואל דאמר אה"ר הרי אינה סמוכה לחבירתה ואינה פותחת בברוך וצריכין לומר כסברת רבינו יונה כיון דבמקומה סמוכה לא איכפת לן. ומיהו נ"ל דהך דינא לא תיקום לן רק אליבא דרב דאמר כל ברכה שאין בה שם וכו' אבל אליבא דר"י דאמר דבעינן נמי מלכות מאי מהני שבמקומה היא סמוכה הרי אומרה כעת בלא מלכות ולא מיקרי ברכה בשלמא אם אומרה בסמיכות מלוכה אחת עולה לכאן ולכאן אבל בלא סמיכות אין כאן מלכות. וא"א לומר דר"י ס"ל דהא דבעינן מלכות דוקא בעיקר תיקון הברכה. אבל אם ניתקן לה מלכות. הגם שאומרה בלא מלכות יצא דא"כ לא מקשה הגמ' כלום דף י"ב אלא לר"י דאומר כל ברכה שאין בה מלכות וכו'. הרי גם לר"י ניחא כיון שניתקן לה מלכות ודוק. אלא ע"כ לר"י בעינן בודאי בכל ברכה דוקא אמירת שם ומלכות (וכן לרב שם לחוד) וא"כ ר"י בודאי אית ליה דבמקדש ברכה אחת הוא יוצר אור ושמואל דקאמר בפ"י אה"ר ע"כ ס"ל כרב וגם ר"ש בן לקיש לפי דחיית הגמ' אפשר יסבור כדברייהם זכיון דרב ושמואל קמו בחדא שיטתא וכותייהו ר' מתנא ור' יהודא תמיה בעיני על מה ולמה לא נפסוק כותיהו כיון דרביים נינהו (ויהיה די בברכה בשם

שפתח בפירוש בכונה כדי לסיים בפה"ג והוה באפשר כמו שסיים בפירוש ברכת היין ואין ברכת היין וכו' ודוק ועוד יתבאר אי"ה: **בד"ה** וסיים במעריב ערבים כשאמר מלך העולם נזכר וסיים אשר בדברו מעריב ערבים עכ"ל מדקאמר נזכר. נראה דציונו הוא אסיפא דסיפא זלמה כזאת הוא משום דא"א לפשוט רק מסיפא דסיפא דמרישא פתח יוצר אור וסיים במעריב ערבים לא יצא. ליכא למיפשט כלל דהרי הוא כמו שבירך לגמרי בפה"ג על השכר דוודאי לא יצא אפילו אם כיון בפתיחה על היין וכן מסיפא דרישא פתח במעריב ערבים וסיים ביוצר אור יצא לא תפשוט מינה ג"כ דשם גם אם סיים יוצר אור ובורא חשך הוה הסיום מעין התחלה כיון דקאמר ובורא חשך תיכף משא"כ כאן אין השכר מן הגפן כמו שפירש"י לעיל. וכן מרישא דסיפא ערבית פתח במעריב ערבים וסיים ביוצר אור לא יצא הרי הוא ג"כ כמו שבירך פה"ג על השכר וכנ"ל ופשיטא דלא יצא והא לא קמיבעיא לן אלא העיקר הוא מסיפא דסיפא פתח ביוצר אור וסיים במעריב ערבים יצא הגם דהפתיחה היה ע"ד יוצר אור והוה דומה בדומה לבעיין.

בד"ה שאני התם וכו' כלומר דילמא וכו' פי' הכלומר דאם כן לפי"ז הנה מצנין למיפשט בהיפך דמדלא מצי התנא לאשכוחי הך דינא רק בברכה דאית בה סיום ש"מ דבברכת הפירות לא יצא לזה פירש"י כלומר דילמא אין כונת התרצן דודאי כך הוא דא"כ בעיין איפשטא לן אבל כונת התרצן דילמא באפשר הטעם הוא משום הסיום ואפשר אין הטעם משום הסיום זהא דלא המציא התנא הך דינא בברכות אחרות משום דמירי התם בק"ש נקט מילי דק"ש:

גמ' אלא לר' יוחנן דאמר כל ברכה שאין בה מלכות וכו'. הנה לר' יוחנן דאמר לעיל ברכת התורה הערב נא ולדעת מי שסובר כונתו לברכה בכ"ע (ול"ג ור"י מוסיף בה) א"כ יקשה עלינו הרי אין בה מלכות וצ"ל דמצריך ר"י להסמיכה לברכת נטיי ואשר יצר. וא"כ לפי"ז מאי קא מקשה בכאן לר"י הרי

גם דלשם לא היה החשש דמינין עכ"ז לא קבעום.

רש"י בד"ה מפני תרעומת המינין שלא יאמרו לעמי הארץ וכו' דאילו מה שהמינין אמרו בעצמם הרי הם מינין בלא"ה וכל באיה לא ישובן רק החשש הוא שיאמרו כן לעמי הארץ:

תוס' בד"ה ברכה אחת וכו' תימא קצת וכו' עמש"ל ברש"י בד"ה וברכת כהנים: **רש"י** בד"ה פתח בדשכרא וסיים בדחמרא וכו' הנה אותם המפרשים הממאנים בדברי רש"י בפירושו ול"ג בגמ' פתח אדעתא דשכרא רק פתח בדשכרא ופירשו היינו שאמר בא"י אמ"ה שנ"ב. וסיים בדחמרא שבתוך כ"ד סיים נמי בפה"ג וכתבו האיד אפשר לגרוס כרש"י אדעתא דשכרא והנה אח"כ בברייתא דרוצים לפשוט מינה הוא פתח ביוצר אור וכו' ולא נאמר בה פתח אדעתא דיוצר אור וכו'. אבל הנך רואה ברש"י שגם גירסתו בבעיא דגמרא לא היתה אדעתא רק פתח בדשכרא רק שהוא ז"ל מפרש כונת הגמ' אדעתא דלימא וכו' וא"כ כמו שמפרש כונת האיבעיא כן מפרש כונת הברייתא

בד"ה אלא קא מיבעיא לן פתח אדעתא דחמרא כדי לסיים בפה"ג וכו'. ובר"ה בתר עיקר ברכה אוליגן ועיקר ברכה אדעתא דיין נאמרה והוה כמו שסיים ביין ואין ברכת היין מוציאה ידי ברכת השכר שאין השכר מן הגפן עכ"ל לשונו ז"ל באריכות לכאורה שפת יתר אך בא לישוב הא דהקשו החולקים על פירושו הלא מצות א"צ כונה (הן אמת דאגן פסקינן צריכות כונה אבל הפירוש צריכות כונה לצאת י"ח המצוה שצונו הש"י או מפי חז"ל. אבל בנידון דידן הקושיא היא אפילו למ"ד צריכות כונה דיוכל להיות בכאן דנתכוין לקיים מצות חז"ל לברך ברכת הנהנין. אבל אין חיוב הכונה לברך על היין או על השכר דוקא בפרטות זאם אומר ברכה כתיקנה בלא כונה כלל רק שנתכוין לקיים מצות חז"ל יצא אפילו למ"ד צריכות כונה) וקושיא חזקה היא לזה בא רש"י לומר אילו לא היה לו כונה כלל היה טוב יותר אבל בכאן מיבעיא לן

לזה לענין ברכה אחרונה אבל אי קשיא לי
הא קשיא לי מאי קאמר המקשה ה"ד אילימא
דאכל נהמא וכו' וסיים בנהמא היינו בעיין
דלכאורה זה אינו דבכאן בברכה אחרונה אינו
עושה אח"כ שום פעולה משא"כ בכאן בעיין
הוא אם נתיר לו לאכול ולשתות על סמך
הברכה הלזו שוב התבוננתי בדברי רש"י
דביאר זה בד"ה היינו בעיין דהא ברכת
התמרים על העץ וכו' אינה עולה לברכת הלחם
ואי בהא פשטת וכו' הה"ד לחומרא ושכרא
עכ"ל דלכאורה כל דבריו מיותרין והאריך
לכאורה ללא צורך אבל הוא מבאר כי היכי
דלא תקשה כנ"ל ואמר כיון דכבר נתחייב
לברך על הלחם מדאורייתא ואם כן אפילו היה
לן בם ספק בדבר מהראוי שיברך שנית כי
ספק דאורייתא לחומרא אלא ע"כ דאין כאן
שום ספק רק בודאי הדין הוא דהכל הולך
אחר החיתום ממילא איפשטא בעיין והנה זה
יצדק אם נאמר דהכונה בכאן ברכת הלחם
היינו ברהמ"ז ניחא אבל ראיתי במהרש"ל
ברכת הלחם היינו על המחיה וכ"ה ברש"י
שברייף וא"כ לפי"ז שוב אין ראיה לבעיין
ולוי שנאמר דסבירא לן דגם ברכת על המחיה
דאורייתא וכן ס"ל להרבה מן הפוסקים :

תוס' בד"ה פתח ואמר בא"י אמ"ה זהיה
סבור שהיה יין והבין שהיה שכר וכו'
עמ"ש בדברי רש"י שכתב פתח אדעתא דחמרא
כדי לסיים בפה"ג שכתבנו שם דבא לתרץ
הא דהקשו הפוסקים הלא מצות א"צ כונה
ומאי קמיבע"ל (לשיטה זו) ומתרץ רש"י בזה
ודאי אם לא היה לו כונה כלל היה יוצא
(ואפילו מי שסובר מצות צריכות כונה היינו
כונה לצאת י"ח המצות כמש"ל) אבל הכא
קמיבע"ל שהיתה כונתו בפירוש לסיים בפה"ג
דזה גרע יותר והנה תוס' כתבו סתם והיה
סבור שהיא יין אבל לא היתה כונתו לסיים
בפה"ג ס"ל כיון דהיה סובר שהוא יין מן
הסתם כונתו הולכת ע"ד מחשבתו וכדמסקי
בדבור שאח"ז :

בד"ה לא לאתויי נהמא ופי' רב אלפס השתא
דלא איפשטא בעיין אזלינן לקולא
נראה דאינו מפרשי שיטת רב אלפס ג"כ

מסמיכה לברכת ישתבח דאית בה מלכות. אבל
מערבית פתח ביוצר וסיים במעריב ערבים
מקשה שפיר. ובוזה יצא לנו ג"כ טוב טעם
ודעת בדברי רש"י בד"ה וסיים במעריב ערבים.
כשאמר מלך העולם נזכר וכו' הנה קבע עיקר
הקושיא רק אערבית וכמ"ש דמשחרית אין
ראיה דסמוכה לישתבח ודוק :

גמ' לא לאתויי נהמא ותמרי ה"ד אילימא
דאכל נהמא וקסבר וכו' לכאורה לא ידענא
למה נאד ממה שהתחיל ויאמר לאתויי דנקט
בידיה נהמא וקסבר דתמרי הוא ופתח בתמרי
וסיים בנהמא וימציא הדבר בברכה ראשונה
כמו בעיין דכאן ולמה המציא הדבר בברכה
אחרונה והנראה דע"כ כשמרבין במשנה
וברייתא איזה דין ע"י כלל (חוץ הדין המפורש)
על כרחך צריך לרבות דומיא דדין המפורש
והנה בברייתא הדין המפורש הוא ברכה כזאת
שא"צ לעשות אחריה איזה פעולה דהיינו ברכות
ק"ש א"צ לעשות אחריה שום פעולה כי אמירת
ק"ש אין תלוי בברכות כי אפילו לא יצא י"ח
הברכות יכול לומר ק"ש כי הברכות אינם
שייכים לק"ש כמ"ש הרשב"א (כי אינם מברכים
אקב"ו לקרא ק"ש) וא"כ ברייתא הוא בדין
הברכות עצמן אם יצא ידי חובתן זבדומה ההוא
צריך לאתויי בהכלל ממילא א"א לן להמציא
הדין בנהמא ותמרי לענין ברכה ראשונה כבעיין.
דזה הוא לעשות פעולה אח"כ דהיינו אם מותר
לו לאכול על סמך ברכה שבירך אם לאו
ואבינך עוד הברייתא מיירי אם יצא אם לא
יצא וצריך לרבות בדומה ההוא בדבר שכבר
נתחייב אם יצא אם לא יצא משא"כ אילו היה
מרבה איזה דין בברכה ראשונה לא שייך
למימר יצא ולא יצא דהרי אפילו אם נאמר
דלא הוה ברכתו כתיקנה אם נאנס מידו הפרי
קודם שאכל בודאי א"צ עוד לברך והוא נכון
ווי"ש רש"י בד"ה לאו לאתויי הא דאמרן כגון
שכרא וחמרא עכ"ל לכאורה כל דבריו מיותרין
כי מי לא ידע בכל אלה וביותר יקשה עלינו
אומרו כגון שכרא וחמרא ולא אמר סתם
שכרא וחמרא ואומרו כגון משמע רק דומה
לזה ולא הדבר הזה ממש אבל הוא הנרצה
דבעיין ממש א"א לאשכוחי בהכלל רק דומה

הלשון בגמ'. כל שלא אמר וכו' היינו כ"ז שלא אמר אמת ויציב לא יצא י"ח כלל היינו לכאורה לא יצא ידי"ח ק"ש והוא דבר שא"א לאומרו דהרי הברכות אינם מעכבות בשום דבר ומדרבנן הם. ובפרט ברכות ק"ש אינם שייכים לק"ש כשאר ברכות המצות דמברכין עליהם אקב"ו ויצטרך לומר שלא יצא ידי"ח אמת ויציב הא ודאי אם לא אמר איזה ברכה לא יצא ידי חובתה לזה הוסיף רש"י תיבת מי וכתב כמו שתקנוה רצ"ל אמר הברכה אבל אמרה בלשון אחר לא כמו שתקנוה היינו שתקנו לספר בה החסד שעשה עמנו בהוציאנו ממצרים ובערבית אמנות הגאולה. והוא אמרם באופן אחר לא יצא ידי"ח הברכה. ונראה לי דאם אומרה כמו שתקנוה רק מוסיף בה איזה דבר אין קפידה ע"כ נהגו לומר זולתות ומערבית. וכן תראה שאין קפידא באמרינו נוסח צור ישראל שלפי הנראה אין לאומרה בשחרית כיון שהיא גאולה העתידה (וכ"ג מכתבי מרן האר"ז"ל וכ"ג ממשמעות רש"י לעיל) אבל אעפ"כ אין קפידא בזה עפ"י הדין כיון שמזכיר גאולת מצרים אין קפידא אם מבקש גם הגאולה העתידה. והא ראייה שבערבית צריך להזכיר הגאולה העתידה ואעפ"כ מזכירין ג"כ יצ"מ (ובתלמוד ירושלמי משמע שחובה להזכיר צור ישראל) ועוד ידובר בה אי"ה: רש"י בד"ה שנאמר להגיד וכו' משמע מדבריו דאינו מזכיר בה כלל מגאולת העתיד משמע ג"כ דלי"ג צור ישראל: בא"ד וברכת אמת ואמונה מדבר בה אף על העתידות שאנו מצפים וכו' ולהדריכנו על במות אויבינו כל אלה הניסים התדירים תמיד עכ"ל אפשר בעי בזה דרצה לבאר הטעם למה בלילה אמת ואמונה מפני כי לילה רומז לגלות וע"כ אנו מזכירין בלילה מה שהשיי עושה עמנו בכל עת גם בגלות ואנו מצפים לישועתו בכל עת. והנה תראה מזה שדעת רש"י שאין הכונה בנוסח אמת ואמונה דוקא על הגאולה האחרונה העתידה רק הכונה על הישועות אשר השיי עושה עמנו בכל עת. ועוד ג"ל כונתו דהנה ודאי יצ"מ צריך להזכיר גם באמת ואמונה וגם צריך להסמיך גאולה לתפילה

כשיטת רש"י אדעתא דשכרא ואדעתא דחמרא דאם תאמר דמפרשי דברי רב אלפס שבפירוש אמר בא"י אמה בפה"ג שניב אין ראייה מלכתא ידידיה לשיטתנו:

בא"ד ור"י היה אומר לחומרא נראה דס"ל דלא שייך בזה ספק ברכות להקל דזה אומרים אם ספק לנו אם צריך לברך איזה ברכה. אבל בכאן הספק לנו אם ליהנות מהמאכל ההוא ע"י אותה ברכה שברך כבר או אסור לו ליהנות עד שיברך כראוי. נראה ביותר דאסור לו ליהנות עד שיברך והרי אמרו דלכתחילה לא יאכל עד שילך אצל חכם ללמוד הברכה הראוי הגם שאפשר לו לצאת ע"י ברכת שהכל ומכשי"כ לנידון רידן כג"ל לשיטת הר"י [עיי' בגליון הש"ס שמביא סברה זו מהמהרש"א בפסחים ק"ב ע"א (המגיה)] ובדברי הרי"ף אי"ה ידובר בזה:

בא"ד ומיהו היה אומר ר"ת אם היה יודע בבירור שטעה בדיבורו וכו' בסגנון הזה מפרשים הראשונים שיטת בעיין בגמ' והתוס' ס"ל כשיטת רש"י:

בא"ד והקשה הר"י מקינן מאי קמיבע"ל והא ודאי מצות א"צ כונה. קישור דבריהם דבשלמא אם נפרש בעיין בשיטת הראשונים שאמר בפירוש בפה"ג שניב לק"מ אבל השתא דהיה אומר ר"ת דבטעות בדיבור לא קמבעיא לן דודאי יצא רק הטעות במחשבה קמבע"ל קשה שפיר:

בא"ד אבל היכי דנתכוין לברך על היין וכו' עמש"ל הכונה אפילו לא היה בפירוש במחשבתו לסיים בפה"ג:

תוס' בד"ה לא לאתווי וכו' והקשה הר"י מקינן מאי קמיבעיא ליה והא ודאי מצות א"צ כונה עכ"ל אנו קיי"ל מצות צריכות כונה וי"ל דאעפ"כ קושית הר"י במקומה עומדת דקיי"ל מצוה מדרבנן א"צ כונה ואעפ"כ י"ל הגם דמצוה מדרבנן א"צ כונה דוקא מצוה העשויה. אבל מצוה שבדיבור גם בדרבנן צריכות כונה עיין במג"א סי' ס' וזה נראה בכונת רש"י בכאן:

רש"י בד"ה כל מי שלא אמר ברכת אמת ויציב כמו שתקנוה וכו' בעי בזה דהנה

לומר בדיעבד ורבה אמר גם בדיעבד דוקא האל הקדוש והלכתא כרבה והא דאיצטריך למיפסק הלכתא כרבה הלא בל"ז קי"ל הלכתא כרבה לגבי ר"י לבר משדה ענין ומחצה אבל להיות דבכאן לא פליגי פלוגתא דנפשייהו רק פליגי בכונת רב אם לכתחילה אם אפילו בדיעבד ע"כ הוצרך לפסוק הלכה מפורשת וזה שתמצא התוס' ציינו והלכתא כוותיה דרבה הוסיפו תיבת כוותיה רצ"ל הלכתא כרב וכותי' דרבה כמו שפ"י הוא דברי רב זדו"ק ולדברינו אלו יתורצו לך כמה ענינים בשיטה:

ע"ב גמ' חוץ מעשרה ימים שבין ראש השנה ויוה"כ בכאן מדודק הלשון היטב שבין כולם בכלל הם עשרה ימים וראש השנה היינו ראשית השנה תיכף בהתחלת הלילה ומיהו במקומות רבים בגמ' הלשון צ"ע ומרן האריז"ל בכתביו כתב ע"ז טעם עפ"י קבלתו:

שם אימתי ויגבה י"י צבאות במשפט אלו י' ימים שבין ראש השנה ועד יוה"כ להורות רואה שבכאן דקדקו לומר ועד יוה"כ להורות שיוה"כ גופיה הוא יום הרחמים ולא נקרא יום הדין המשפט ואם תקשה א"כ אין לך לפי"ז עשרה ימים ידוע הוא למשכיל דערב יוה"כ נחשב לב' ימים והוא שאמרו כל האוכל וכו' כאלו מתענה תשיעי ועשירי נשמע לפי"ז מהגמ' אשר לא יפה עושים האומרים בנוסח מי שבירך ביוה"כ לכבוד יום הדין שאינו נקרא יום הדין:

שם כל שאפשר לו לבקש רחמים וכו' יש להתבונן מאי הוא כ"ל שאפשר ל"ו. והנה לפי פשוטו נראה הכונה שידוע בעצמו שהש"י עושה רצונו בתפילתו (ואפשר לומר דבשביל זה השמיטו הפוסקים הך דינא דבעוה"ר אין אתנו יודע עד מה) אבל כד מעיינת שפיר א"א לפרש כן דהרי קרא קאי על כל אדם ואם תדייק גם אנכי וכו' שמואל הנביא קאמר א"כ תצטרך לומר דוקא חשוב כשמואל ששקול כמשה ואהרן. ויש לפרש לדעתי הכונה דהנה אם האדם מבקש מחבירו שיתפלל עליו על איזה דבר המצטרך לו אם יודע חבירו שזה הדבר לא יהיה לטובתו אינו רשאי להתפלל עליו כגון אם יודע שאתו האיש היה מוכסן

ופלוגתא דריב"ל ור"י הוא אי הוה גאולה מעלייתא מאורתא ממילא יצ"מ צריך בודאי להזכיר וגאולה האחרונה א"צ לכ"ע להזכיר אלא לימות המשיח כמד"א ולא יאמר עוד חי וכו' כ"א חי י"י אשר העלה זכו'. אבל הכונה באמת ואמונה להזכיר ג"כ הניסים ההווים בכל עת ועידן:

ובתוס' בד"ה להגיד וכו' ואמונתך וכו' שאנו מצפים שישמור הבטחתו ואמונתו ויגאלינו וכו' משמע כונתם על הגאולה העתידה והא דכתיב לא יאמר עוד וכו' כ"א חי י"י אשר העלה וכו' רצ"ל לימות המשיח נספר בשבח יציאה מהגלות החל הזה וכצ"ז אנו אומרים בדרך אמונה שהש"י ישמור ויקיים הבטחתו אשר הבטיחנו.

בא"ד א"נ ע"ד המדרש וכו' אין מזה רמז בברכת אמת ואמונה ואפשר רמז זה בתיבות כי הוא י"י אלקינו ואין זולתו להתנהג כמנהגו בהחזרת הפקדון וג"כ השם נפשינו בחיים ולא נתן למוט רגלינו מחמת היגיעה: **ע"ב** גמ' זאמר רבה משמיה דרב כל השנה וכו' חוץ מעשרה ימים וכו' שמתפלל המלך הקדוש וכו' ור"א אמר אפילו אמר האל הקדוש יצא וכו' שטחיות השיטה נראה ודאי דרב ס"ל אפילו בדיעבד לא יצא דמדרא"א אמר יצא ע"כ רב ס"ל לא יצא. וז"ש בגמ' זרי אליעזר אמר בוא"ו להורות דקאי אדברי רב דשמעיה למימריה דרב דאפילו בדיעבד לא יצא וקאמר איהו יצא וי"ל בהיפך דר"א קאי אדברי רב ופירושי קמפרש לדבריו דבדיעבד יוצא וי"ל דהכל הוא דברי רבה ב"ח דסיפר לנו דרב אמר דצריך לומר המלך הקדוש וסיפר עוד שר"א אמר ע"ז דבדיעבד יוצא ולפום ספק זה מקשי בגמ' מאי הוה עלה (ולא קאמר הלכתא מאי דעל ההלכה א"צ לשאלה דקודם אביי ורבה הלכתא כרב לגבי התלמיד אבל הקושיא הוא מאי הוה עלה) דאנחנו לא נדע אם ר"א פליג אדרב ורב ס"ל דאפילו בדיעבד לא יצא והלכתא כרב לגבי ר"א בן פדת או ר"א פירושי קא מפרש לדרב והלכתא כותיה דבדיעבד יוצא ממילא לפי"ז ר' יוסף ורבה פליגי אדיעבד. ר' יוסף אמר האל הקדוש רצה

שם אמר רביה ב"ר עוליא כדי להזכיר וכו' ובגמ' שלפנינו הגירסא אמר דביא :

שם מדת יום בלילה גולל אור וכו'. ובגמ' הוא מימרא דאביי :

תר"י מחו"ה מדת לילה ביום וכו' יש ששואלין למה צ"ל מדת לילה ביום וכו' עמש"ל בגמ' מה שנ"ל מהיכן נפקא מהפסוק. ועוד נ"ל תשכיל ונתבונן שצריכין לחבר יום ולילה דלא ליעבר בנייהו פדודא כי הוי' הוא האלקים ע"כ כתבו הפוסקים לחבר יום ולילה בתורה או בתפילה ואמרו גדול י"י ומהולל מאד בעיר אלקינו אימתי הוא גדול (כביכול) כשהוא בעיר אלקינו המשכיל ע"ד יבין וידום :

בא"ד והיה אומר הרב ר' אליהו הצרפתי ז"ל שטעם הדבר משום דאמרינן בגמ' וכו' עיין במהרש"א כי לא נמצא דבר זה בגמ'. וגם אין זה פסוק וצ"ע כעת :

הרי"ף ברכה שניה מאי היא ובגמ' הלשון ואיד"ך מאי היא שינה הרי"ף ז"ל כי לשון ואיד"ך נוכל לפרש סתם חבירת"ה מאי היא אבל אינו נשמע אם דוקא יוצר אור מזקדם לאה"ר ובאמת עיקר התקנה שתוקדם יוצר אור ותהיה אה"ר סמוכה לה שאינה פותחת בברוך ע"כ ביאר הרי"ף ז"ל איד"ך המזנה שניה דוקא :

שם אר"י אמר שמואל אהבה רבה ורבנן אמרי אהבת עולם תנ"ה א"א אה"ר אלא אהבת עולם וכה"א אהבת עולם אהבתיך וכו' עכ"ל. הנה פסק רבינו הגדול אהבת עולם דכרבנן קי"ל. דרבים נינהו נגד שמואל ותניא כוותיהו בברייתא וסמך מהכתוב ובעינן קרא כדכתיב מיהו כ"ז הוא לפי גירסתו מיהו גירסתינו אר"י א"ש אה"ר. וכן אודי ליה ר"א לר"פ בדיה אה"ר תנ"ה א"א אהבת עולם אלא אה"ר ורבנן אמרי אהבת עולם וכה"א אהבת עולם וכו'. א"כ לפ"ז אדרבא תניא כוותיהו דר"י א"ש ואי משום רבנן ע"כ צריך אתה לומר דהך ורבנן אינו מלשון הברייתא (דק ורבנן קאי אדשמואל היינו ורבנן אמוראי לא ס"ל הא דברייתא ודשמואל) דאלי"כ מאי תניא נמ"י הכ"י דקאמר ע"כ רבנן הוא סתם גמרא חבריהו

ונתדלדל ועבר מאומנתו הנה איש כזה כשבא לבקש מטו שיתפללו עליו שיתעשר הנה א"א להתפלל עליו כי שוב יהיה מושל דשע על עם דל וכן כל כיוצא דבר שידע שאינו לטובה הגם שחבירו סובר שהוא לטובה כענין ששמעתי מכבוד אדמ"ו זצוק"ל שביקש ממנו איש אחד להתפלל עליו שיתנהו הש"י לחן בעיני גוי שר אחד שילוה לו מעזת והשיב לו כבוד אדמ"ו זצוק"ל שא"א לו להתפלל ע"ז כיון שהדבר הזה הוא מן התוכחות הוא ילך וכו'. ועפ"י הדברים האלה תשכיל ונתבונן כל שאפשר לו לבקש וכו' משא"כ דבר שאי אפשר. והנה הראיה נכונה מאד מהפסוק. כי הנה בו בפרק אמרו ישראל לשמואל התפלל בעד עבדיך וכו' כי יספנו על כל חטאתינו דעה לשאול לנו מלך דצ"ל שבקשו מקודם לזה להתפלל בעדם להמליך עליהם מלך ושאלו שלא כהוגן הנה יראו לנפשם פן לא יתרצה עוד שמואל להתפלל בעדם בכל עת המצטרך והשיבם שמואל גם אנכי חלילה לי וכו' מחדול להתפלל וכו' והודיתי אתכם הדרך הטובה והישרה היינו אלמד אתכם הדרך הטובה מה הוא הטובה לכם להתפלל עליכם ומה שאינו לטובה ולא תפצירו בי להתפלל זה מה שנ"ל ישמע חכם ויוסיף לקח :

הנה יש להתבונן מפני מה לא מקשה בכאן דילמא צבור שאני נ"ל דאדרבה צבור הוה רבותא טפי דאפילו צבור שאין הקב"ה מואס תפילתן של רבים. הנה הם יכולים להתפלל בעצמן ואעפ"כ כל מי שאין מתפלל עליהם נקרא חוטא מכ"ש על היחיד נ"ל : אלא מהכא ואני בחלותם לבושי שק וגו'. הכונה על סיום הפ' ותפלתו על חיקי תשוב כמ"ש המהרש"א ע"כ ציינו תיבת וגומ"ד ועיין עוד בדברי המהרש"א :

הרי"ף ונושאי כליו דף ז' ע"ב : רבינו יונה מתניתין עיין מה שהקשו על דברי דש"י כבר כתוב אצלנו ישוב לדברי רש"י בטוב טעם ודעת :

הרי"ף א"ר יעקב ב"ר איד"י א"ר אושעיא יוצר אור וכו' ובגמ' שלפנינו הגירסא א"ר יעקב (סתם) א"ר אושעיא :

לעילולו ומחיהו כדחזינונ אפילו בטבעי הבע"ח שברא הש"י לכבודו השתדלות האב למזון הבנים מצד האהבה עליהם בטבע העילה לעלול (ע"כ אומרים בברהמ"ז נברך אלקינ"ו דין) משא"כ נתינת התורה הוא מצד החסד הגדול והאהבה היתירה ע"כ מזכירין שם הנכבד שם החסד עכ"ד בקצת תוס' ביאור. ומעתה הדרן לנידון דין באמור אהבה רבה אהבתנו י"א הכונה היא הודאה להש"י על האהבה היתירה היא נתינת התורה ע"כ אומרים שם מלא הוי' אלקינ"ו הבן הדבר (וכ"ה הנוסח בברכת שיים שלום תורת חיים זאהבת חס"ד ירצ"ל אהבה שהיא של חסד) משא"כ באמרינו אהבת עולם הכונה בסתם שלא תפסק אהבתו ית"ש מאתנו לעולמי עד כענין האב לבנו. משא"כ האדון לעבדו ולפי"ז הוא טעם הירושלמי והוא ששנה על אתר דבאמת אינו מבואר בפירוש בברכה זו הודאה על התורה רק הכונה הוא באהבה רבה וכשלומד תיכף (אין) [אז] מראה שזאת היא הכונה באהבה רבה משא"כ כשאינו לומד תיכף לא נידע בביאור מה הוא האהבה רבה כיון שלא זכר בפירוש תורה. וא"כ לפי"ז הא בהא תליא כשאומרים אה"ר שייך הך דינא דשמואל שכבר נפטר באהבה רבה משא"כ כשאומרים נוסח אהבת עולם (ולפי"ז תמצא טוב טעם ודעת לתרץ שיטת הרי"ף בהא דאמרינן לקמן בסתם גמרא מאי ברכה אחת אה"ר ולדעת הרי"ף דפסק אהבת עולם הוא תמיה. והנה רמז הרי"ף ז"ל לתרץ באמרו וכל מה דמשתכח בתר הכי אה"ר אעיקרא דשמואל גריר. והוא דוחק מאד אבל כדדייקת בדבריו לא אמר הוא אליבא דשמואל רק אמר אעיקרא דשמואל גריר הכונה הוא לדעתי דלשם היו אומרים עשרת הדברות בסמוך וחיביבן בברכת התורה ע"כ דשנו הלשון ואמרו לשון אה"ר. וזה אעיקרא דשמואל גריר אעיקר הדין דשמואל דנפטר באה"ר וכנ"ל) וא"כ לפי"ז כיון דפסק הרי"ף אהבת עולם לא שייך הך דינא דשמואל ושמואל גופיה מודה באמור אהבת עולם אינו יוצא י"ח ברכת התורה ע"כ הביא הרי"ף ז"ל להדיא דינא דשמואל רק בגמרא וסיים וכבר אידחיא לה להא דשמואל ורצ"ל

דשמואל ושמואל לא ס"ל הכי רק כברייתא דמוכח דלא בעינן קרא כדכתיב וחזינונ לברייתא דקפדה דוקא באומרה אין אומרים אהבת עולם אלא אה"ר (ועמ"ש בשיטת הגמ' בדברי רש"י דנראה דלא בעינן קרא כדכתיב) וחזינונ לסתם ומרא בכמה מקומות בשיטתן אה"ר דוקא. ממילא נראה לפסוק כן להלכה. ולפי"ז תתבונן מה שבקשו התוס' והפוסקים למצוא פשר ד" הוא משום דמספקא להו בגירסאות הי מניהו עיקרית ועמ"ש בגמ':

דף פ ע"א שם שכבר נפטר באה"ר. והוא מימרא דשמואל היא וכ"ו וכבר אידחיא לה הא דשמואל דתניא כוותיהו דרבנן עכ"ל הנה עיקר הדין הזה דשמואל לאחר שקרא ק"ש א"צ לברך שכבר נפטר באה"ר לא הביאו רבינו הגדול רק בכאן הביא אגב גררא לבאר לנו דלא נשמע מזה לומר לשון אה"ר כי זה הוא ממימרא דשמואל זה"ל להביאו בפ"ע לעיקר הדין ואפילו אם תדחוק לומר שכבר סומך א"ע על מה שהביאו אגב גררא הו"ל להביא הירושלמי בסמוך והוא ששנה על אתר ודוחק לומר דס"ל דלא קי"ל כהך ירושלמי כיון דאפשר להשוות הירושלמי על תלמודא דין דברי התוס' והפוסקים ולולי דמסתפינא מרבתי ומחבירי הייתי אומר דדעת רבינו הגדול דהא בהא תליא דלא ס"ל כרש"י דמשה נפטר באה"ר (י"ח ברכת התורה) הואיל זנוכר בה עניני התורה ותן בלבנו וכ"ו דזה הכל לשון בקשה ולא לשון הודאה ולא מהני מידי והא ראייה דאלת"ה הל"ל דנפטר ג"כ בברכת השחר באמרו ברכת המעביר שינה וכ"ו יה"ר"מ או"א שתרגילנו בתורתך ודבקנו במצותך וכ"ו אלא ע"כ צ"ל שבזה אין יוצאין שהוא לשון בקשה ולא הודאה ה"נ הכי הוא ועיקר סברת שמואל שיוצאין ידי ברכת התורה הוא מטעם אמרו לשון הברכה אהבה רבה אהבתנו הוא האהבה יתירה ברבו יתיר מה שנתן לנו תורתו לא עשה כן לכל גוי עיין בתויו"ס פ"ז הטעם למה על המזון אומרים נברך אלקינ"ו ועל התורה ברכו את הוי' שם הנכבד והוא כי המזון שמשפיע הש"י לכל חי הוא מצד הדין כיון שבראנו לכבודו וכל עילה נתן מחיה

צריך לברך דאר"ח ב"א זימנין סגיאיין הזה קאימנא קמיה דרב לתנוי פרקי בספרא דבי רב (היינו ספרא תורת כהנים דנקרא מדרש כמ"ש רש"י) וקדם ומשי ידיה ומברך ומתני לן פרקיין ע"כ. ולפי הגירסא הזאת יונח שפיר דהראיה מרב קאי אמדרש מיהו בגמ' שלפנינו (וכ"נ מלשון רש"י) גרס הכי אמר ר"ה למקרא צריך לברך ולמדרש א"צ לברך ור"א אמר למקרא ולמדרש צריך לברך למשנה א"צ לברך. ור"י אמר אף למשנה צ"ל אבל לתלמוד א"צ לברך ורבא אמר אף לתלמוד צ"ל דאר"ח ב"א זימנין סגיאיין הוה קאימנא קמיה דרב לתנוי פרקיין בספרא דבי רב הוה מקדים וקא משי ידיה ומברך ומשניי לן פרקיין ע"כ והוא תמוה דהיאך מביא מספרא דבי רב דהוא מדרש על לימוד תלמודי. ועמש"ש בישוב הגירסא הזאת ותתבונן ג"כ החילוק דהגירסא בגמ' לתנוי פרקיין וברי"ף ז"ל פרקיין ובגמ' ומשניי לן פרקיין וברי"ף ומתניי וזאת לדעת דגם לגירסת הרי"ף ז"ל צ"ל דהך מעשה דפרק שני (דר"ח ב"א) הוא מעשה אחריתי דשם אמרינן דקמ"ל דלמשנה צריך לברך ושם ל"ג בספרא דבי רב והבן. ממילא לפי"ז לרי"ף ז"ל סדר המעלות לברכת התורה מלמעלה למטה הוא כך מקרא משנה תלמוד מדרש ולרש"י ז"ל מקרא מדרש משנה תלמוד ונ"מ לדינא באם אינו רוצה מקרא אחר ברכת התורה ורוצה ללמוד מדרש ומשנה ותלמוד. הנה בודאי מצוה לברך על החשוב לרי"ף ז"ל יקדים משנה ואח"כ תלמוד ואח"כ מדרש ולרש"י ז"ל יקדים מדרש. ואח"כ משנה תלמוד.

שם מאי מברך א"ר יהוד"א בר אשי (בגמ' ר' חייא ב"א) בא"י אמ"ה אקב"ו על דברי תורה. ובגמ' לעסוק בד"ת ועסק נקרא פלפול זלתרץ הקושיות וכיוצא משא"כ על ד"ת יורה הלכה פסוקה דייקא. והנה הפלפול נקרא גמרא לתרץ המשניות והברייתות והמדרשות והנה לגירסתינו בגמ' המעלה האחרונה הוא גמרא ומברכינן עליה לעסוק בד"ת וזאתיין מקרא מדרש משנה במכ"ש דאם נאמר על ד"ת לא יהיה בכלל זה רק מקרא מדרש משנה. אבל תלמוד פלפול לא יהיה

כולה אידחייא גם עיקר הדין דשמואל בפטור דברכת התורה דאינו נפטר גם בקרא ק"ש: ומעשה אשכחנא פתרי בהא דכתבנו בדברי הגמ' דלא נודע עקבות רבותינו בדורות הללו שהנהיגו לומר בימות החול אהבת עולם. ובשבת אה"ר (דלפי כתבי מרן האריז"ל אין חילוק לכאורה דבהיכלות הוא אהבה זוטא) אבל לדברינו הנ"ל היות לכ"ע בשבת ניתנה תורתה לישראל ושבת הוא יומא דאורייתא יומא דנשמתא אומרים אה"ר הכונה על התורה כנ"ל. וכן יום"ט טוב ישלח עזרו מקד"ש כי מקרא קדש הוא קד"ש הוא חכמה ואורייתא מחכמה נפקת ע"כ יום"ט טוב בגי' חכמ"ה. וכבר ידוע שדברינו אינם נאמרים להלכה רק גמרא גמור וכו' ולדרך הזה יונח לן הא דנשנו לכאורה בגמ' הדברים שלא כסדר. דבתחילה היה לו לסדר ולבאר מאי מברך על התורה ואח"כ היה לו לסדר דברי ר"י א"ש השכים לשנות זכור משקרא ק"ש א"צ לברך. ולפמ"ש יונח היטב דאילו היה שונה כך סד"א דהך דינא דשמואל קיים אפילו לדידן. ולפמ"ש זה אינו רק לפי מאי דס"ל לשמואל אה"ר ע"כ הביא הך מימרא בסמוך למימרא דלעיל ואח"כ מבאר מאי מברך לדידן: [וכן האריך בזה רבינו בספרו הקדוש בני יששכר מאמרי חדש סיון מאמר ד' אות ו' עיי"ש (המגיה)]

שם אמר ר"ה למקרא צריך לברך למשנה ולתלמוד א"צ לברך (אבאר לך מקודם לפי גירסת הרי"ף ז"ל הדקדוקים שיש לדקדק) למשנה ולתלמוד מיצרך צריכי דאי אשמועי' למשנה א"צ סד"א לתלמוד שממנו הוראה יוצאה הוה כמו מקרא וצריך לברך ואי אשמועי' תלמוד א"צ סד"א תלמוד הוא רק פירוש למשנה. ועל הפירוש לא מברכינן (כמ"ש רש"י) אבל משנה עיקר תורה שבע"פ מברכינן קמ"ל (ואפשר גם גי' רש"י היתה למשנה ולתלמוד א"צ לברך ע"כ כתב שם מעליותא דתלמוד כדי לבאר דמיצרך צריכי ועמש"ש) ור"י אמר למשנה צ"ל לתלמוד א"צ לברך ור"א אמר אפילו לתלמוד צ"ל למדרש א"צ לברך ורב אמר (בגמ' הגירסא רב"א זכ"נ דל"ג רב דהיאך צדק סיעתא מרב אדרב) אפילו למדרש נמי

מורה מספר שלוש וחוט המשולש לא במהרה ינתק. ע"כ הרי"ף ז"ל דהביא לדינא הביא ור"י אמר הערב וכו' היינו להורות ברכה בפ"ע לפי המסקנא. אבל ודאי מודה הרי"ף ז"ל דר"י מוסיף הוא ויצדק לפ"ז שפיר הלכך נימרינהו לכולהו דהנה ברכת אשר בחר בנו מעולה שבברכות. וא"א להשמיטה ע"כ נצטרך שלא להשמיט הוספה דר"י ג"כ דקודם אביי ורכא הלכה כקמאי ואינה פותחת בברוך ונצטרך להסמיכה לברכת אשר בחר בנו כיון דהיא מעולה שבברכות מעלין בקדש וכו' ע"כ מן הצורך להסמיכה לברכת לעסוק וכו' ויהיו ג' ברכות דעל כרחך השתא יהיו ג' דא"א כעת לומר שיאמרוה בהוספה כיון דאדרבה לא היינו צריכין לומר ברכת לעסוק וכו'. רק דאומרים לה בשביל הוספה דר"י וא"כ ברכת לעסוק אדרבא טפילה להערב ע"כ יאמרוה לברכה בפני עצמה:

ש ונהיה אנחנו וצאצאי עמך ב"י ובגמ' ונהיה אנחנו וצאצאינו וצאצאי עמך ב"י והרי"ף ז"ל השמיט וצאצאינו וצאצאי עמך ב"י הנה גם הוא בכלל ישראל. וא"כ לפי"ז הפירוש הוא אנחנו היינו כל בית ישראל הדור הזה וצאצאי עמך ב"י היינו הדורות הבאים והא דלא קאמרינן אנחנו וצאצאינו ויהי ג"כ סג' דהיינו אנחנו הדור הזה וצאצאינו הדורות הבאים הוא משום דהיה משמע דאינו מדבר רק על ב"ב וגירסתינו בגמ' י"ל דה"ק אנחנו וצאצאינו היינו עד מקום שרחמי האב על הבן היינו נין ונכדו והדורות שאח"כ הגם שכבר נפסקים רחמי האב. הנה הם צאצאי עמך ב"י. ומנהגינו לומר אנחנו וצאצאינו וצאצאי צאצאינו. היינו לא ימוש מפיד ומפי זרעך ומפי זרע זרעך מכאן ואילך התורה חוזרת על אכסניא שלה וצאצאי עמך ב"י גם אותם שלא היו אבותם עוסקים בתורה הנה הם בית ישראל שקיבלו אבותם את התורה להם ולבניהם אחריהם בכל דור ודור מיהו בספרי הרי"ף החדשים נדפס וצאצאינו וצאצאי עמך ב"י וכו'. **ש** כולנו יודעי שמך ולומדי תורתך לשמה. ובגמ' הגירסא כולנו יודעי שמך ועוסקי תורתך הנה גירסת הרי"ף הוא אויל לשיטתו

בכלל ע"כ מברכין לעסוק כדי לכלול גם המעלה האחרונה שהוא הפלפול משא"כ לגירסת הרי"ף ז"ל. הנה המעלה האחרונה הוא מדרש ספרא ספרי והן הלכות קבועות על המקראות אם היינו מברכין לעסוק פלפול גמרא לא יהיה מדרש בכלל ע"כ יותר טוב לגרוס על ד"ת היינו הדברים הנשמעים מן דיבורי התורה מיתורי המקראות וי"ג מדות שזה הוא מדרש ומכ"ש גמרא וכל הנך שהם עיקר התורה בכתב ובע"פ. והנה אנן נהגינן לומר הקרבנות שהם מקרא ופ' איזהו מקומן משנה. ואח"כ ברייתא דר"י שהוא מדרש ע"כ אנו תופסין כרי"ף ז"ל. דהמדרש הוא המעלה האחרונה ואעפ"כ נהגינן לברך לעסוק בד"ת ולפמ"ש הוא כשיטת רש"י מיהו אין קפידא כיון דאנן מברכינן כל הברכות יש בכללם כל עניני הלימוד כי אנחנו אומרים הערב נא י"א את דברי תורתך וכו' וכנ"ל שהוא מדרש וכן המלמד תורה וכו' :

ש ור' יוחנן אמר הערב וכו' ובגמרא שלפנינו הגירסא ור"י מסיים בה הכי הערב. א"כ ר"י הוא דעבד לברכה הנ"ל הוספה וכפירש"י דבעי חתימה ג"כ בברוך ונ"ל הטעם דלא יהיה כבוד כ"כ לתורה אם לא יברכו עליה ברכה ארוכה בפתיחה וחתימה והרי אפי' בקידוש דשבת וי"ט פתחינן וחתמינן בברוך ממילא בודאי צריך לכבד את התורה ולהורות מעלתה לברך עליה בארוכה בפתיחה וחתימה וכאורה ע"כ צ"ל (כגירסת רש"י) דר"י מוסיף הוא ולא ברכה בפ"ע דהאיך אפשר לומר (כגירסת הרי"ף) דר"י יוחנן ברכה בפ"ע קאמר והרי ר"י בעצמו ס"ל דכל ברכה שאין בה מלכות אינה ברכה ודוחק לומר דס"ל דצריך להסמיכה לנט"י וא"י דלמה יתקנו כך בתחילה בכדי שנצטרך להסמיכה ונ"ל לדעת הרי"ף דס"ל דבאמת ר"י כי אמרה להא שמעתתא להוספה אמרה רק עפ"י המסקנא דמסקינן הלכך נימרינהו לכולהו ולא קאמרינן נימרינהו לתרווייהו הכונה בגמ' לומר הער"ב לברכה בפ"ע. ואז יהיו ג' בדכות להגדיל מעלת התורה דצריכין לברך עליה ג' ברכות להורות שהוא יתד בל תמוט ולא יחליף ולא ימיר דתו ע"ז

תחשב לברכה ובתפילת הדרך נ"ל דבאמת בעינן להסמיכה לאיזה ברכה וצ"ע:

בא"ד וברכת הערב למשנה זכו' עמש"ל וע' מה שנכתוב אי"ה בדברי בעל המאור: **בא"ד** אלא שיוסיף עוד בסופה ויאמר הערב וכו' עמ"ש בדברי הגמ' באמרו הערב יוצא לכל הדיעות משא"כ והערב: **מחור"ה** ולפי משמעות ההלכה נראה שאין זה אסור אלא כשהשכים זכו'. וכשקורא אחר שעה אינו נפטר בה דכיון שאין תקנת חיובה אלא על ק"ש בלבד וכו' לפמש"ל בדברי הרי"ף דהכונה דוקא באומר אה"ר ולא אהבת עולם דאה"ר יורה הודאה על התורה רק כיון שאינו מזוכר בפירוש הודאה על התורה אם אינו לומד תיכף אינו מובן הכונה על התורה ע"ש ותבין:

שם אבל אדם אחר שאינו יודע אם יקרא אם לאו אינו מברך לכונה שיקרא עכ"פ כשבא במקרה ללמוד היה לו לברך וכו'. הנה לפי סברא זו יקשה לנו ביותר הלא ברכתם ברכה לבטלה כיון שבבקר אינם לומדים. וגם אין בדעתם ללמוד אפילו אח"כ וכשבאין במקרה ללמוד צריכים לברך א"כ ברכתם בבקר לבטלה י"ל דבבקר ניתקן על מנהגו ש"ע כמו אפילו לא שמע קול תרנגול מברך הנותן לשכוי על מנהגו ש"ע ואעפ"כ כשבאין אח"כ ללמוד יהיו מחויבים לברך ואינו דומה בזה לאינך בדכות כשבירך אותם על מנהגו ש"ע ואח"כ שמע קול תרנגול שוב אינו מברך שנית דהתם אין חיובם למצוה רק תקנת חכמים ברכת השבת. משא"כ ברכת התורה ברכת המצוה הוא ובפרט דס"ל לכמה פוסקים דהחיוב הוא מן התורה לברך על התורה כנ"ל פירושן של הדברים:

מחור"ה ואומר מורינו הרב נ"י דאכתי איכא למידק דהא חזינן בציצית ותפילין וכו' ונראה לו לתרץ שאינו דומה זכו' נגמרה מצותן וכו' לכאורה התירוץ אינו מובן כיון דציצית ותפילין מצותן כל היום עדיין לא נגמרה מצותן וניחא לי דשאני תורה דחיובה בלי הפסק והגית בו יומם ולילה כתיב. והנה הוא דבר שא"א כי מן הצורך לאדם לאכול

דמברכין על ד"ת היינו הלכות פסוקות נשמעים מן התורה. והנה צריכים ללמוד תורה לשמה. לשמה היינו כשמה תור"ה שמה להורות אותנו את הדרך אשר נלך בה ואת המעשה אשר נעשה והיינו תורה לשמה לעשות את אשר נלמוד משנה הלכה לאמתה וגרסא שלפנינו בגמ' הוא לעסוק בד"ת היינו פלפול וקוב"ה חדי בפלפולא אפילו אינו לאמיתו אמרו"ל זה אומר בית אב של הלכה וזה אינו אומר בית אב של הלכה אעפ"כ פטטיא דאורייתא טבין הנה טוב הוא אבל אינו לימוד לשמה. הנה מברכין ועוסקי תורתך וא"א לשמה כי לעולם יעסוק אדם וכו' שמתוך שלא לשמה זכו' והבן הדבר:

שם והא דרב המנונא מעולה שבברכות ובגמ' אמר ר' המנונא זו היא מעולה שבברכות והרי"ף נראה דליג כך דהאיך יצדק לומר דר' המנונא בעצמו יאמר על שמעתתיה דנפשיה שהוא המעולה מכולם ואפשר לפרש בדוחק אמר ר' המנונא רצ"ל הא דאמר ר' המנונא הוא מעולה זכו' אבל הוא דוחק: **שם** א"ר פפא הלכך וכו' ובגמ' הוא סתם גמ' ולא אתמר משמה דר"פ.

רבינו יונה מחור"ה והא דרב המנונא וכו' אעפ"פ שסמוכה לחבירתה פותחת בברוך מפני שדרך הוא לאומרה בפ"ע וכו'. הנה בריש מכילתין כתב בהיפך ברכה שאומרים לפעמים סמוכה לחבירתה גם כשאומרה בפ"ע א"צ לפתוח בברוך והנה הם סברות הפוכות. ונראה כשעיקר תקנת הברכה היתה בסמיכות הגם שלפרקים אומרה בלא סמיכות אינה פותחת בברוך כגון שומע תפלה דעיקרה בשמ"ע ג"פ ביום כשאמרה לפרקים בתפילת הדרך אומרה ג"כ בלא פתיחה משא"כ כשעיקרה ניתקן בלא סמיכות גם כשאומרה בסמיכות פותח בברוך ומיהו על עיקר הדין שכתב בריש מכילתין דברכה שסמוכה לחבירתה במקומה. הגם שאומרה מבלי סמיכה שאינה פותחת בברוך פליאה דעת ממני הרי קי"ל כר"י דבעינן מלכות ובזולת מלכות אינה ברכה והאיך אפשר לומר דמשום דסמוכה לחבירתה במקומה וכעת אומרה בלא מלכות

שם ולא איפשטא ולקולא עבדינן ולא מהדרינן ליה דספיקא דרבנן לקולא ועיין בתוס' דיש מחמירין וכתבנו שם והיאך נאמר ספק ברכות להקל כיון דאפשר עדיין לתקן לא ישתה מספק בלא ברכה ולדעת רבינו הגדול נראה לומר דאם נאמר לו שלא ישתה כלל ויפסיק בדברים ואח"כ יברך וישתה הנה בודאי עבר על לא תשא דהוא (כעין) דאורייתא ואם נאמר שיחזור ויברך תיכף הנה עבר ג"כ על לא תשא או בברכה הראשונה או בשניה אבל אם נאמר לו שישתה בלא ברכה שנית באפשר לא יעבור כלל כי שמא ברכתו ברכה. וג"כ לא מיקרי נהנה בל"ב כיון דע"כ חכמים מצזים לו לשתות בכדי שלא תהיה ברכתו לבטלה ודאית.

ע"ב תניא בשחרית פתח ביוצר אור וכו' לשיטת רש"י יתפרשו דברי רבינו בברייתא ג"כ אדעתא וכו' :

שם כללו של דבר הכל הולך אחר חיתום ברכות. ובגמ' הכל הולך אחר החיתום אבל אני רואה בכאן כונה גדולה דהנה בגמ' רצו לפשוט מכאן לחמרא ושכרא וקמדחי שאני התם דקאמר ברוך יוצר המאורות ורש"י פי' שם כלומר דילמא שאני וכו' עמש"ש למה פי' כיאת ולכאורה למה לא קאמר בגמ' דילמא אבל הוא דלפי המסקא ע"כ צ"ל כן דקמסיק משום דצריך להזכיר מדת יום בלילה וכו' ע"כ כי קאמרינן ברכה בשם ומלכות אתרווייהו קאמרינן. והנה לפי"ז יקשה לן א"כ בין בערבית בין בשחרית ברכותיהן הן ברכות כוללות לערבית ושחרית והיה כמו שהכל על הפירות ובפה"א לפרי העין. א"כ שחרית פתח ביוצר אור וסיים במעריב ערבים למה לא יצא הלא זה הוא דפשיטא לן גקט כסא דחמרא וסבר דשכרא פתח אדעתא דשכרא וכו' ואפילו סיים בדשכרא יצא ע"כ צ"ל דשאני הכא משום הסיום בברכה דמסיים בשחרית מעריב ערבים. וזה אינו כעת וכן בערבית יוצר המאורות וא"כ לפי המסקא ע"כ צ"ל כן דטעם הברייתא משום חיתום הברכה הוא בכל הבבות. ובעיין לא איפשטא ואמרינן ת"ש מסיפא כללו של דבר הכל הולך אחר החיתום לאו לאתויי כה"ג

ולשתות ולישן ולנהוג מנהג ד"א חרישה חריעה קצירה וכו' ואין הקב"ה בא בטרוניא עם בריותיו אבל בעסוק האדם בכל אלה בעבור התורה היינו שאוכל ושותה בכדי שיתקיים בריאותו ללמוד אח"כ וכן בשינה. וכן בעניני מו"מ שיהיה לו פרנסה ויהיה לבו ריק ופנוי לתורה וכיוצא. הנה כל אלה הם הכנות לתורה והנה כמו שפותח הספר בכדי ללמוד בו שאין זה הפסק ע"כ לא ניתקן ברכת התורה רק פ"א בכל יום שכל עניני עולם אל האיש הישר הולך והן הם ג"כ גופי תורה הכן הדבר :

מחז"ה וכיוצא בזה הורה רבינו יעקב ז"ל לענין סוכה וכו' שמא לא יוכל לישן וכו' ואי תקשה מברכת המפיל י"ל דשם לא הוה ברכה לבטלה דמברך על מנהגו ש"ע נ"ל.

ש"ג אות ז' ובשם רש"י כתבו הגמ"י שצריך לחזור ולברך כשאומר הזמירות עכ"ל.

והוא תמוה לכאורה דממ"נ אי ס"ל דברכת התירה שמברך ביום פוטרת עד יום האחר א"כ בהשכים א"צ לברך עד אור היום ואי ס"ל דשינה מפסיק. א"כ כשצריך קודם היום ולא ישן אח"כ למה יברך שנית ונ"ל דס"ל בזמירות איתקן על מנהגו ש"ע. ובהשכים קודם היום צריך לברך ברכת המצוה כמו בשאר מצות

אות ג' וצ"ל והער"ב כבר כתבנו באומרו הער"ב יוצאין לכ"ע נ"ל :

הרי"ף פשיטא היכא דנקט כסא וכו' פתח וברך בדשכרא וכו'. כבר כתבנו דנראה מבואר ברש"י דאינו גירס בגמ' אדעתא דשכרא אדעתא דחמרא רק פתח בדשכרא וכו'. רק הוא ז"ל מפרש הכונה דאדעתא דשכרא אדעתא דחמרא. וא"כ גם דברי רבינו הגדול יש לפרש כשיטת רש"י. ונראה לפי"ז דמש"ה דייק רבינו הגדול וכתב פתח וברייך הוסיף וברייך להורית דמברכה לחודיה קא מיירי היינו אמירתו בא"י אמ"ה משא"כ הסיום בפה"ג שנ"ב זה אינו ברכה רק סיום מאמרו מפני מה אני מברך על שברא היוצר פה"ג. וגם נראה מבואר מדברי התוס' דמפרשים דעת רבינו הגדול כשיטת רש"י וכו' מדברי ת"רי.

שני אמרינן היה קורא בתורה והגיע זמן המקרא אם כיון לבו יצא ואם לאו לא יצא ואמרינן בגמ' ש"מ מצות צריכות כוונה ופירש"י לצאת י"ח המצוה וע"כ צ"ל כן דעל כרחק היה קורא בתורה בודאי הכונה קורא דרך לימודו ומבין מה שהוא אומר ומאי זה דקאמר אם כיון לבו ע"כ לומר אם כיון לצאת י"ח המצוה א"כ אפילו לפום מאי דס"ל מצות צריכות כוונה צריכין אנו לתרץ בתירוץ רבינו שמואל ז"ל שכתב הרב לקמן. וכבר דברנו בזה בדברי רש"י בגמ' ע"ש.

הרי"ף כל שאינו אומר אמת ויציב בשחרית ואמת ואמונה ערבית וכו'. ובגמ' שחרית ערבית והרי"ף הוסיף ב' בשחרית משא"כ בערבית. ונ"ל דהנה אמנותך בלילות הביאו התוס' ב' פירושים פ"א' לומר בה הגאולה העתידה להאמין שיקום מהרה. פ"ב' ואמנותך הוא אמונה שמאמינים בו ית' ומפקדין אצלו הפקדון בכל לילה וזה ג"כ פ"א' תר"י כמדומה שרבינו הגדול ז"ל מפרש כפ"י ב' ודייק לה מדקאמר בבקר לשון יחיד בלילות לשון רבים ע"כ אינו מדבר אמונת העתיד רק אמונת כל לילה ולילה על הפקדון ע"כ נקט אמת ויציב בשחרית אמת ואמונה ערבית (לא בערבית) היינו האמונה שהוא אמונת ערב בכל לילה בדקדוק וזכע נ"ל שמפני דקדוק בלילות מפרש לה רש"י ג"כ על הניסים התדירין תמיד ודוק:

ש"ם ואמר רבה ב"ח סבא משמי' דרב המתפלל כשהוא כורע וכו' ר' ששת כי הוה כרע כרע כחזרא וזקיף כחויא. ובגמ' כי כרע כרע כחזרא כי קא זקיף וזקיף כחויא נראה דרבינו הגדול דייק לעיל במלתא דרב אמר המתפלל כשהוא כורע ובר' ששת אמר סתם כי הוה כרע וכו' ולא אמר כשהיה מתפלל להורות אפילו כשהיה שלא בחיוב וכענין כריעות ימי הניראים ג"כ עשה כך. וזה שהשמיט כי זקיף דע"כ היה צריך לזקוף עצמו. ובכריעות מיירי כשכרע ברצון זהבן

ש"ם ואמר רבה ב"ח סבא משמי' דרב כל השנה מתפלל אדם וכו' ובגמ' אדם מתפלל הנה אמרו אדם להיות דבאמת יש

אפילו אין בו חשש חיתום ברכה כגון בעיין ואמרינן לאתווי נהמא ותמרי רצ"ל דאכל נהמא ובברכה אחרונה קמיירי דיש בו חיתום ברכה ג"כ ואחריה קאזלינן הן לקולא הן לחומרא כעין הברייתא ומקשו ה"ד אילימא דאכל נהמא וקסבר דתמרי אכל ופתח אדעתא דתמרי וסיים בדנהמא יצא היינו בעיין. דאי אמרת שאני הכא שיש בה חיתום הרי אין בה מלכות (וכאן ל"ש התירוץ דלעיל כי קאמר ברכה ומלכות מעיקרא אתרויהו קאמר) ע"כ הסיום לא מעלה ולא מוריד וא"כ בעיין איפשטא ומשני לא דקאכיל תמרא וקסבר נהמא אכיל פתח בדנהמא וכו' ואפילו סיים בדנהמא יצא דמעיקרא כי אמר ברכה ומלכות אמדי דזיין קאמר וע"כ תתבונן שמדקדק רבינו הגדול וכתב הכל הולך אחר חיתום ברכות ולא אמר סתם חיתום ולא חיתום ברכה רק חיתום ברכות שתהיה הברכה הזו ברכות רבות היינו כוללת וא"כ הפתיחה כוללת והחיתום ענין אחד וזה נפשט. וזה מרבינן כללו של דבר אכל תמרי וכו' אבל אכל נהמא וסבר דתמרי אכל וכו' כיון דהחיתום ג"כ אינו חיתום מהברכות רק חיתום ברכה הוא בכלל בעיין ולא איפשטא ע"כ לא הביא הך דינא וסרה מעליו קושית בעל המאור

רש"י בכאן בד"ה בדנהמא עד לומר ברכת לחם דהיינו על המחיה וכו' וכן רוצה המהרש"ל לפרש בגמ' ולא משמע כן בתר"י וברא"ש ועמש"ש בגמ' וברש"י.

תר"י מחו"ה פתח ובריך בדשכרא וכו' וכן מפרש באידך ברייתא וכו' כבר כתב בד"ת שאין כ"ן ברש"י לפנינו גם הפירוש הזה תמוה מאד ואין לו גזרה לכאורה.

ש"ם לפי"ז הפירוש יש לשאול וכו' שאע"פ שכונתו היתה לברך בטעות על היין מה בכך וכו' מצות א"צ כוונה לפי מה שפסק הרי"ף ז"ל דמצות צריכות כוונה אתי שפיר עכ"ל ולא ידעתי דאפילו אי ס"ל מצות צריכות כונה הפירוש הוא לצאת י"ח המצוה מדאורייתא או מדרבנן וא"כ בכאן הכונה הוא לצאת י"ח המצוה שצונו חז"ל לברך ברכת הנהנין ולא הכונה על פי' המלות תדע דהכי הוא דהרי בפי'

ז"ל ניהא מאד. וגם הא דקאמר נגד תורה מקרא מדרש יונח שפיר עיי"ש ותבין):

שם מקום שנהגו להאריך וכו' במשנה במקום שאמרו דלאו במנהגא תליא מלתא זצ"ע:

שם וברכה אחרונה של ברהמ"ז עיין בהשגות הראב"ד דאמר דבירושלמי קאמר לה על פסקא מקום שאמרו שלא לחתום ואפשר בעל המאור ס"ל דזה מיקרי קיצור כיון דאין חותמין בה בברוך והרבה דעות יש בזה בפירוש המשנה.

שם מאי הוה עלה ר' יוסף אמר וכו' עיי"ש. ועיין בהשגת הראב"ד ובמלחמות. באמת יש סברא לכאן ולכאן ולכ"א מהשיטות יש לדקדק מיהו כבר איפסקא הלכתא בכל האחרונים כהרי"ף ז"ל ואין להאריך.

שם ופי' ההלכה תמצאנו על אופניו בפירש"י ז"ל. כבר כתבנו דגם דברי רבינו הגדול נראה לפרש כפירש"י ז"ל ואין חילוק כי רש"י ז"ל ג"כ אינו גורס בגמ' אדעתא רק פתח בדחמרא וכו' ואעפ"כ מפרש אדעתא וא"כ מ' מעכב עלינו לפרש כן בדברי רבינו הגדול וכ"נ מדברי התוס'.

השגת הראב"ד. א"א בפ' הצרכתי וכו' וטועים היינו שלא מצאנו לעולם פגם בברכה משום כוונה אחרת וכו'. כבר כתבנו בגמ' (וכ"ה בהרא"ש) אם לא כיון כלל טוב יותר אבל אם בפירוש כיון לברכה אחרת בודאי פגם הוא הוה כאילו כיון בפירוש שלא לצאת:

שם ועוד וכו' שאין בעיקר הגירסא פתח אדעתא דשכרא אלא פתח בדשכרא וכו' וגוף הברייתא נמי כך היא שנויה שחרית פתח ביצור וכו'. כבר כתבנו שרש"י ז"ל נמי כך היא גרסתו ואעפ"כ מפרש לה אדעתא. ועיין במלחמות ג"כ לישב קושיותיו ע"ד הנ"ל ואין להאריך ומי יכניס ראשו בין הורים ומורים: **הרא"ש** בשחר מברך שתיים וכו' א"ר יעקב בר' אידי א"ר אושעיא כן גירסת הרי"ף ז"ל ובגמ' א"ר יעקב א"ר אושעיא: **שם** אמר רבא בר עולא כדי להזכיר וכו'. ובגמ' רבא (סתם) ובדי"ף רבה בר עולא:

עוד ג' פרקים שהעולם נידון והקב"ה יושב במשפט כגון בפסח על התבואה וכו' אך אעפ"כ להיות המתפלל הוא אדם ואדם נידון בריה דייקא ע"כ בכל השנה א"א המלך וכו' רק בעי"ת אך אפשר בגמ' לטעות באמרם אדם מתפלל הכונה בהתפללו עבור האדם אבל בהתפללו עבור תבואה ופירות ומים בזמני פרקיהם לא יאמר ג"כ האל וכו' אבל א"א לומר כן דלא הוה שבק לפרושי אלא ע"כ הכונה לטעם להיות שהאדם הוא המתפלל בתריה אזלינן ע"כ שינה ואמר מתפלל אדם נ"ל:

דף ט' ע"א שם ואסיקנא והלכתא המלך הקדוש והמלך המשפט בגמ' והלכתא כרבה רק הוא ז"ל לא הביא פלוגתא דרבה ור"י ע"כ הוכרח לבאר הלכתא המלך וכו' **שם** ש"מ דליתא לדר"א דאמר אם אמר האל הקדוש והאל המשפט יצא אלא לא יצא וכיון שלא יצא צריך לחזור בגמ' לא איתא בדברי ר"א האל המשפט. ורבינו הגדול הביאו (דזיל בתר טעמא ויגבה וכו' והאל וכו') וכיון שהתחיל בדברי רב לשון אמר מלך אוהב וכו' ובדר"א האל המשפט. וכתב בכאן דליתא לדר"א דס"ל דיצא בהאל הקדוש והאל המשפט אלא מהדרינן ליה משמע מבואר דוקא בהאל המשפט מהדרינן ליה אבל אמר מלך אוהב וכו' לא מהדרינן דהרי התחיל רבינו במלך אוהב וכו' בדברי רבה וכאן שבקיה ונקט האל המשפט ודוק. ועיין בדברי תר"י כתבו נראין הדברים אפשר כונתם נראין הדברים מדברי רבינו.

בעל המאור מהלכות הללו והשגות הראב"ד ומלחמות.

המאור מאי מברך. אר"י א"ש על ד"ת ור"י אמר הערב נא פי' ר"י מוסיף היה על ברכה של שמואל לעשות לה חתימה (כבר כתבנו לעיל דע"כ צ"ל כן דהרי ר"י ס"ל כל ברכה שאין בה מלכות וכו').

שם אר"פ הלכך נימרינהו לכולהו פי' ג' ברכות דשמואל ור"י ור' המנונא (הראב"ד ז"ל תפסו דסותר דברי עצמו שכתב דר"י מוסיף הוא ולפמש"ל בדברי הרי"ף

י"ל דכונתו שלא לפטור רק מעמידה מן השינה בשחר עד יום האחר עמידה מן השינה וכמו דעבדינן בסוכה שאין כונתו לפטור רק מסעודה לסעודה ובוה נתישב מנהגינו על גכון דלכאורה אי ס"ל דעה"ש גודם לברכת התורה לא ה"ל לברך בעומד בלילה עד עה"ש ואי ס"ל שינה גודמת אי"כ בניעוד בלילה לא ה"ל לברך בבקר ובישן ביום ה"ל לברך ואנן נהגינן לברך בעומד בלילה קודם היום וגם בניעוד כל הלילה קא מברכין בבקר ובישן ביום אין מברכין והוה דלא כמאן ולפמ"ש יונח דבאמת בברכה אחת יוצאין לכל ימי חייו כי אין שום דבר מפסיק אבל זה מה שנ"ל דאם עשה ח"ו איזה עבירה זה וראי מפסיק וצריך לברך. והנה אדם אין צדיק בארץ וכו' ופן ח"ו יעבור עבירה בלא הודע וילמוד אח"כ בלא ברכה. וברכת התורה דאורייתא ע"כ תיקנו שיכוין שלא לפטור רק מעמידה דלילה לעמידה דלילה ועל כל פנים בכ"י יברך (ובוה אמרתי דרך דרוש משארז"ל דבר זה נשאל וכו' עד שפירשו הקב"ה בעצמו ויאמר י"י על עזבם את תורתי וכו' אד"י א"ר שלא ברכו בתורה תחילה. והנה כל העומד משתומם מה הוא קול הרעש הזה על שלא ברכו בתורה תחילה אבל ידוע הדבר שהתורה ומצות שאדם עושה בעודו רשע הוא אדרבא נתן כח אל וכו' וכמ"ש הכתוב נירו לכם ניר זאל תזרעו אל הקוצים והסגולה לזה קודם כל תורה וקודם כל מצוה ישוב בתפילה במחשבה ודיבור. והנה מי שאינו משים אל לבו דבר הזה ברוב יוכל להיות שגורם בתורתו ח"ו וכו' והנה מי שמברך ברכת התורה תחילה הלא יוכל לידע שבברכה אחת די לכל ימי חייו אבל תיקנו חז"ל שלא לפטור רק מיום לימם כי פן יחטא ח"ו והוה הפסק והנה בברכו ברכת התורה ישים בודאי אל לבו שהדבר הזה ניתקן מחשש חטאים וישים אל לבו וישוב אל י"י משא"כ בזולת זה והדברים ארוכים אכ"מ וצינתי רק למשמרת) הא ודאי לדעתי אם יודע שבאמצע היום ח"ו עבר איזה עבירה צריך לחזור ולברך אבל חלילה לי לפסוק הלכה ועכ"פ נ"ל שיאמר בריך רחמנא וכו' וכמ"ש כ"פ בספק ברכה

שם ומדת יום בלילה בגמ' הוא מימרא דאביי וברי"ף ז"ל שנויה סתם.

שם ברכה שניה מאי היא. בגמ' ואידך עמ"ש בדברי הרי"ף למה שינו :

שם אד"י א"ש אה"ר אהבתנו הוסיף תיבת אהבתנו כי היכי דלא נטעה דפליגי על כל הברכה דשמואל סבר לזמד בבקד אה"ר אהבתנו. ורבנן ס"ל אהבת עולם בית ישראל וכו' ע"כ הוסיף תיבת אהבתנו להורות דרבנן דנקטו אהבת עולם. ולא יותר לא פליגי דק על הב' תיבות דאשונות זמן אהבתנו ואילך כשמואל ס"ל :

שם ורבנן אמרי אהבת עולם תנ"ה א"א אה"ר וכו' עיין בכ"ז מ"ש בדברי הרי"ף ז"ל ולנו גירסא אחרת בגמ' עיי"ש :

שם אד"י א"ש השכים לשנות וכו' מכאן ראייה למ"ש בדברי הרי"ף ז"ל דלא הביא הך מימרא דשמואל לענין בפ"ע משמע דאינו פוסק כן דהא בהא חילא דאינו יוצא י"ח ברכת התורה רק באמור לשון אה"ר (וכמש"ש) אבל באמור אהבת עולם אינו יוצא ממילא הרי"ף ז"ל שפוסק לומר אהבת עולם לא הביא מימרא דשמואל השכים וכו' והרא"ש ז"ל פוסק אה"ר הביא מימרא דשמואל ג"כ .

שם ונראה דהיינו דוקא בברכה של אה"ר דלא מתחזי לשם ברכת התורה וכו' לפמ"ש בדברי הרי"ף יצדק הדבר שפיר דכל מה שמוזכר בברכה הלזו מעניני תורה הוא הכל לשון בקשה ולא הודאה רק אה"ר אהבתנו הכונה על התורה וכמש"ש הוא שבח והודאה אבל להיות שלא נזכר בפירוש תורה בעינן שנה על אתר להורות הכונה על התורה. משא"כ בברכת התורה נזכר תורה :

שם ממהרים לעשות צרכיהם כדי לחזור וללמוד וכו'. כבר כתבנו דכ"ז מיקרי והגית בו יומם ולילה כיון שכל עסקי העולם הוא בשביל הלימוד ועמש"ל דלפי הסברא אפילו שינה אין הפסק כיון שכונת השינה הוא ג"כ בשביל הלימוד כדי שתהיה דעתו צלולה ללמוד אי"כ אין שום דבר מפסיק ואם תקשה לפי"ז אי"כ תסגי בברכה אחת לכל ימי חייו

דשמא לא יוכל לישן עמש"ל בתוס' בענין ברכת המפיל:

שם אר"ה למקרא צריך לברך למדרש א"צ לברך וכו' הנה כל גירסתו כגירסתינו לדעת רש"י והרי"ף ז"ל יש לו שיטה אחרת:

שם ורבא אמר אף לגמרא צריך לברך דאר"ח ב"א וכו' קמיה רבב לאתנוויי בפרקין בספריי דבי רב וכו'. הנה נראה דאינו גורס בספרא דבי רב (והמדפיסים בסלאויטא תיקנו ספרא. אבל מדעתם עשו כן) דזה הוא תורת כהנים והוא מדרש רק לאתנוויי בפרקין בספרי דבי רב היינו פרקי משניות שהיו סדורים להם ללמוד בכל יום למדנהו בהספרים של דבי רב שכבר היה כתוב אצלם מימות רבינו הקדוש וגם מו"מ של הגמ' היה כתוב אצל היחידים אצל המשניות עד שנתחבר התלמוד על הסדר בימי רב אשי וא"כ הוא גמרא:

שם על ד"ת ויש מקומות שאומרים לעסוק בד"ת עמ"ש בדברי הרי"ף ז"ל

שם שאין זה כ"א סיום ברכה ראשונה וכו'. כבר כתבנו דע"כ צ"ל לר"י דהרי ס"ל כל ברכה שאין בה מלכות אינה ברכה מיהו אגן מברכינן לכולהו אגו חושבין אותה לברכה בפ"ע. הלכך שפיר גרסינן מברכינן לכולהו וכ"ה שיטת הרי"ף ובעל המאור:

שם א"ר פפא הלכך וכו' כ"ה ברי"ף ובגמ' הוא סתם גמ' הלכך וכו':

שם והקשה הראב"ד ז"ל דלא מצינו שתהא הברכה נפסדת בשביל חסרון כונה והגיה ע"ז הלי"ח רמזות א"צ כוונה והקשה ע"ז דהרי הרא"ש פסק צריכות כונה ול"ג דאין כן כונת הרא"ש רק דהקושיא הוא אפילו למ"ד צריכות כונה היינו לכוין לקיים מצות חז"ל. אבל א"צ כוונה לפירוש הדברים בדיעבד:

שם מיהו קשיא לפירושו דהא תנן בבבויטא פתח ביוצר אור וכו' דלא משמע אדעתא דיוצר אור וכו'. כבר כתבנו דרש"י ג"כ ל"ג בגמ' אדעתא רק שמפרש כן כי גם לשיטת הראב"ד ורמב"ן הרבה דוחקים בהלכה ע"כ מפרש אדעתא ואין להתאריך. והדבר ידוע מחכמי לונגיל ששאלו להרמב"ם:

שם כל שלא אומר אמת ויציב שחרית וכו' כ"ה בגמ' וברי"ף בשחרית ועמ"ש:

שם כי הוה כרע כרע כחזורא. כי זקיף זקיף כחויא כ"ה בגמ' וברי"ף זקיף כחויא עמ"ש.

שם ובלאו האי פיסקא קי"ל כרבה דרבה ור"י הלכה כרבה עמ"ש בגמ' דנ"ל דבכאן פליגי בכונת רב אם כונתו לכתחילה או אפילו בדיעבד פליגי פלוגתא מנפשייהו הוצרך לפסוק כרבה עיי"ש ותבין:

גמ' דף י"ב ע"ב תניא א"ל בן זומא לחכמים וכי מזכירין יצ"מ לימזת המשיח והלא כבר נאמר הנה ימים באים נאום י"י ולא יאמרו עד חי י"י וכו' תמוה לי מה ס"ד דבי"ז הלא הוא מצוה אחת ממנין תרי"ג ואפי' אם נאמד דההזכרה בכ"ז הוא ענף מהמצוה ועיקר המצוה ההזכרה בליל ט"ו ניסן עכ"פ זה יהיה בהכרח גם לימות המשיח כי לא יחליף ולא ימיר דתו. והוא אחת מ"ג עיקרים שהתורה לא תשתנה. וכן יש להתבונן בתשובת חכמים לא שתעקר יצ"מ ממקומה מהו הלשון הזה הל"ל לא שתתבטל הזכרת יצ"מ. וכן יש להתבונן וכי ס"ד לשום בן אדם שתתבטל הזכרת יצ"מ הלא אמר בקרבן פסח ושמרת את הדבר הזה לחק לך ולבניך ע"ע. הנה כשיקריבו לעתיד הק"פ בודאי בכל חקותיו ומשפטיו בקריאת ההלל בצאת ישראל ממצרים וכו' אבל הנלע"ד דלבי"ז הוקשה לו דברי ירמיה גופיהו האיך אפשר שלא יזכרו יצ"מ ע"כ כונת הנבואה כך הוא דהנה נקבע ההזכרה בק"ש וזהו מזכירין יצ"מ מזכירין ע"י דבר אחר וכמ"ש התו"ט.

זהנה ע"ז יש בפרשיות ק"ש ח"י אזכרות כנודע מהסוד צדיקים במיתתן (היינו בק"ש במס"ג) קרויין חיים (וזהו ג"כ מזכירין יצ"מ בלילות אומרים יצ"מ בבחי' דכורא לשון זכר גם בלילות (לילה נוק) ורצ"ל אומרים יצ"מ במקום קביעתה בבחי' ח"י דכורא בסוד ובניהו בן יהודע בן איש ח"י (הנה תתבונן יוסף הצדיק נק' חי רב עוד יוסף בני ח"י והוא בחי' יום ודוד מלכא חי וקים איתקרי הי"ט לילה חצות לילה אקום להודות לך לתקנא דרגא דיליה) ע"כ מזכירין (בבחי' זכר בקביעות ק"ש ח"י

מלך אחד ואומה אחת ומדינה אחת. אבל בגאולה האחרת הנה נשתעבדו לכל עם ולשון ונתפורנו בכל עם ולשון בד' פנות העולם ויארץ הסיפור מזה. איך שהצילנו השיי מכל אומה ולשון ולא נתן למוט רגלינו בזמן ארוך כזה זה שאמרו שעבוד מלכיות עיקר ג'ל :

שם [דף י"ג ע"א] לא שיעקר יעקב ממקומו הכונה עפ"י הנ"ל לא שיעקר יעקב ממקומו. דהיינו במקום שנאמר בפ' תולדות ויקרא שמו יעקב. לא היתה הצווי שיכתב במקומו ויקרא שמו ישראל. כ"ה הענין בכאן לא שתעקר יצ"מ ממקום הקבוע בק"ש. והנה בי"ז ס"ל שאני התם דהא אהדריה קרא ורבנן ס"ל דאהדריה קרא לאו מילתא הוא אדרבא מדאהדריה קרא קחוינן דהנה במקום שנאמר לא יקרא עוד וכו'. עכ"ז אין הכונה לעקרו לגמרי וממנה נלמוד לכ"מ ממילא הא דאמרינן לקמן הקורא לאברהם אברם עובר בעשה ולא ומקשינן עלה מיעקב ומשני שאני התם דהא אהדריה קרא אתיא כבי"ז דאילו לחכמים אהדריה קרא לאו מילתא הוא דאדרבה ממנה נלמוד לשאר מקומות וכמ"ש. והנה לפי הנ"ל ודאי הלכה כחכמים דמזכירין יצ"מ לימות המשיח וא"ת א"כ לא יזכירו יצ"מ בלילות כשתתבונן מש"ל דאין הכונה בזכירה לחוד רבזה כ"ע מורים דבעינן להזכיר דעד כאן ל"פ ריב"ל ור"י אלא בסמיכת גאולה לתפלה. ריב"ל ס"ל דגאולה מעליותה לא הוה מאורתא להזכיר יצ"מ ודאי בעינן וכאן פלוגתייהו דבי"ז וחכמים הוא רק אם בעינן להזכיר בקביעות ק"ש (דלהוי ה"י אזכרות וכמ"ש) ובוה ודאי הלכה כחכמים ע"כ לא הביאו הרי"ף והרא"ש הך מתניתין עם הגמ' וכיון דהלכה כחכמים א"כ אהדריה קרא לאו מילתא היא ואדרבא מזה נשמע כנ"ל א"כ הקורא לאברהם אברם ג"כ אינו עובר בלאו ועשה ע"כ לא הביאו הפוסקים זה הדין ואודא לה קושיות המהרש"א ז"ל דמתמה על הפוסקים למה לא הביאו זה הדין עיי"ש :

שם וכה"א אל תזכרו ראשונות וכו' זה שיעבוד מלכיות וכו'. הנה לכאורה ראה לסתור

אזכרות) יצ"מ (גם) בלילות. והנה בי"ז בראותו דברי הנביא הוקשה לו הנה המצוה ודאי לא תתבטל אבל הכונה שלא יאמרו עוד ח"י י"י אשר העלה את ב"י ממצרים היינו שלא יאמרו יצ"מ בבחי' ח"י י"י היינו בקביעות ק"ש ח"י אזכרות רק יהיה נקבע בק"ש שמנה [עשרה] אזכרות מסיפור גאולה העתידה ו"ש כ"א ח"י י"י אשר זכו' מארץ צפונה וכו'. וזה שהשיבוהו חכמים כהוגן לא שתעקר יצ"מ ממקומה מק"ש אלא כונת הנביא כפשוטו בודאי המצוה לא תתבטל סיפור יצ"מ. רק הניסים הללו יהיו טפלים לסיפור ניסי הגאולה העתידה שאין קץ לסיפורה בין ותתבונן לפי"ז הראיה במשנה למען תזכר את יום צאתך מאמ"צ כל ימי חיך הבן :

שם אלא שתהא שיעבוד מלכיות עיקר ויצ"מ טפל לו. לכאורה יש להתבונן אומרו שיעבוד מלכיות הל"ל גאולה העתידה ויצ"מ טפל כלשון הפסוק ח"י י"י אשר העלה ואשר הביא זכו' הנה מגאולה מדבר ולא משיעבוד. אך הוא דהנה הכתובים סותרים זא"ז פסוק א' אומר כימי צאתך מאמ"צ אראנו נפלאות. הנה סיפר שיהיה נפלאות כמו ביצ"מ ואיך הפסוק הזה יתפרש שיצ"מ יהיה טפל ומי נתלה במי ועוד קשה דבשלמא אם היה באפשרי לספר כל השבחים והניסים שהיה במצרים יצדק לומר שסיפור גאולה העתידה יארך ביותר הסיפור בה אבל נפשינו יודעת מאד כי גדולים מעשי אלקינו. וכל מה שנספר מגאולת מצרים ג"כ א"א לסיים עד סוף ימות עולם כי דבר שהוא פעולה אלקית מי יבא לתכלית זסוף מעשיהו והבורא ית"ש מתפאר בתורתו כ"פ אני י"י אשר הוצאתיך מאמ"צ וכביכול מתפאר בזה יותר מבריאת שמים וארץ וכמו שא"א לבא לתכלית הסיפור במ"ב כן א"א לגמור סיפור יצ"מ וא"כ הגם הניסים לעתיד יהיו יותר גדולים. הנה הוא רק בערכו ית"ש. אבל בערכינו הנה ב' דברים שאין להם תכלית בסיפור איך יצדק לומר לזה יארך הסיפור יותר מזה ממילא צריכים אנחנו לומר ענין הטפל והעיקר הוא רק בערך השיעבוד כי ביצ"מ אנו מספרים עבדים היינו לפרעה במצרים

דהנה ס"ל אדרבה דעיקר הזכירה היה שיעבוד מלכיות ולפימש"ל יונח דאדרבה ס"ל לחכמים הזכירה בקביעות בק"ש יהיה יצ"מ כמו שהוא כעת רק בענין סיפורי הניסים והתבוננות דבר מתוך דבר עד כמה היה יתבוננו ביותר בניסי הגאולה משיעבוד מלכיות ותהיה יציאת מצרים טפל ואח"כ היא עלתה על כולנה מלחמות גוג. ועמ"ש לקמן בפירוש התוספתא :

דף י"ג ע"א רש"י בד"ה הנני עושה חדשה בתר אל תזכרו ראשונות כתיב עכ"ל אנחנו לא נדע למה הוצרך לפרש זאת הלא הם סמוכים במאמר אחד בישע"י מ"ג. ונ"ל דהנה רוצה הגמ' להביא ראיה שזכירת הניסים המאוחרים יהיה ביתר שאת מן הזכרת יצ"מ עד שיהיה הזכרת יצ"מ טפל אליהם והנה מפסוק הזה שדרש הנני עושה חדשה דקאי על הנס היותר גדול הצלה ממלחמת גוג. הנה לא נאמר בזה זכירה לכך הוצרך רש"י ז"ל לפרש בתר אל תזכרו כתיב וקאי הסיפא על הרישא אל תזכרו ראשונות וכו' אבל מה הוא אשר תזכרו לעיקר הנני עושה חדשה זה מלחמת גוג היא אשר תהיה לכם עיקר לזכירה.

ועוד אבאר לך בזה דבר חכמה בדברי חכמים. דהנה אמרו שהפסוק ול"א יאמר חי וכו' אין הכונה שלא תאמר כלל יצ"מ רק שיהיה נטפל לניסים האחרונים והביא ע"ז לראיה. וכן הוא אומר אל תזכרו ראשונות וכו'. ולכאורא אדרבא ערבך ערבא צריך אל תזכרו ראשונות משמע שלא תזכרו כלל. אך דהנה קשה ע"ז הפסוק דלא הוה הסיפא היפוכא דרישא דהנה אמר אל תזכרו ראשונות וכו' ואח"כ אמר הנני עושה חדשה דמיירי מעשייתו ית"ש ולא מזכירת ישראל וה"ל לומר. אבל תזכרו הנני עושה חדשה וע"כ צריכינן למימר דתיבת תזכרו האמור ברישא נטפל לכאן ולמה באת הנבואה באופן כזה להורות לנו מה שאני אומר לך א"ל תזכרו אין הכונה א"ל תזכרו רק שהזכירה תהיה נטפלת לזכירת הניסים האחרונים והבן כי דבר נחמד ונעים הוא :

(ביאור אל התוספתא פ"א שלא נדפס עוד בהיה ברכה) :

מעשה בר"י וראב"ע שהיו שרויין במקום אחד (ובגמ' מסובין משמע מסובין בסעודה ובדאי התחילו בהיתר ומשמע דאפילו התחילו בהיתר פוסק לק"ש ובתוספתא מבאר דהך מסובין פירושו שרויין :

הגיע זמן ק"ש וזקף ר"י והטה ראב"ע. ובגמ' כיון שהגיע זמן ק"ש הטה ראב"ע וזקף ר"י יתבאר להלן אי"ה : א"ל ר"י מה זה אלעזר זה אינו בגמ' דבשלמא לגי' התוספתא דר"י נזקף קודם שהטה ר"א כשהטה ר"א מן ההכרח היה (לר"ל) [לר"י] לומר (לן) [לן] כיון שעושה שלא כהלכה משא"כ לגי' הגמ' דר"א הטה מקודם. הנה במה שזקף ר"י אח"כ בזה הורה לו שעושה שלא כדין : **אומרים** לאחד מפני מה זקנך מגודל ובגמ' אין מפני מה :

אני שהייתי זקוף הטתי אתה שהיית מוטה זקפת ובגמ' אף כך אתה כל זמן שאני זקוף אתה מוטה עכשיו כשאני הטתי אתה זקפת : א"ל אתה הטית כדברי ב"ש. אני נזקפתי לקיים דברי ב"ה ד"א שלא יראו התלמידים ויקבעו כדבריך הלכה לדורות ובגמ' א"ל אני עשיתי כדברי ב"ה ואתה עשית כדברי ב"ש ולא עוד אלא שמא יראו התלמידים ויקבעו הלכה לדורות מאי ולא עוד זכ"ת ב"ה נמי אית להו מטין ה"מ דמטא ואתא מעיקרא אבל הכא כיון דעד השתא הוית זקוף והשתא מוטה אמרי ש"מ כב"ש ס"ל שמא יראו התלמידים וכו'. הנה לגירסת הגמ' שראב"ע הטה מקדם ע"כ הוכרח ר"י להיזקף ולולי שהטה ראב"ע לא היה נזקף כי ב"ה נמי אית להו מטין וקורין וא"כ מאי זה דקאמר ליה אני עשיתי כדברי ב"ה דא"א לומר דה"ק מפני שאתה הטית הוכרחתי לזקוף לעשות כב"ה. הנה זה הולא עוד ומוכרחני לומר דה"ק אפילו הייתי זקוף א"ע מקודם שהטית הנה הייתי עושה כדברי ב"ה דאית להו דא"צ הטית וכ"ת ב"ה נמי אית להו מטין אעפ"כ בנידון דידן שאתה הטית בהכרח היה לי לזקוף ממילא לשיטה זו אם היה מוטה אין מצוה לזקוף דוקא

שלא לשוח אינו רשאי לשוח היינו בברכה דוקא אבל שלא בברכה ודאי אין קפידא כדאשכחן בר"ע אדם מניחו בזויזת וכו' מפני כריעות והשתחויות :

אלו ברכות שמקצרין בהם המברך על הפירות ועל המצות ברכת הזמין (לכאורא הוא ברכת שהחיינו ובבעל המאור הביא ברכת הזמין וצ"ע) וברכה אחרונה שבברהמין ע"כ הלשון הזה הביא בעל המאור בשם הירושלמי וכתב עליו הראב"ד ז"ל וז"ל אי"א טועה אדם בירושלמי הזה שהוא סבר ברכה אחרונה של ברהמין אומרים אותה על ברכות שמקצרין ואינו כן אלא ע"ד שלא לחתום וכו' עכ"ל והנך רואה בתוספתא אינו כן דהרי אמר אח"כ אלו ברכות שאין חותמין בהם המברך על הפירות ועל המצות וברכה אחרונה שבברהמין ר"י הגלילי היה חותם בברכה אחרונה ומאריך בה ; אלו ברכות שאין חותמין בהם על הפירות ועל המצות (בברה"מ ג"ל דהך תיבה ט"ו) :

כל הברכות כולן פותחין בברוך חוץ מן הברכה הסמוכה לשמ"ע וברכה הסמוכה לברכה אחרת משמע דברכה הסמוכה לשמ"ע תיקנו שלא לפתוח אפילו אינה סמוכה ויתורץ בזה האיך אמרו אנשי משמר אה"ר בלא יוצר אור והלא אינה סמוכה לחבירתה. ולפי"ז כך היתה התקנה בברכה זו ואפשר לומר דלא תקנו בה מלכות כיון שסמוכה לקבלת עמ"ש ויתורץ בזה תמיהתנו על הרמב"ם שפסק כר"י כל ברכה שאין בה מלכות וכו' וגם פסק באנשי משמר אה"ר ודק :

ר' יהודה היה עונה עם המברך ק' ק' ק' י"י צבאות וכו' וברוך כבוד וכו'. כל אלו היה ר"י אומר עם המברך נשמע כל אלו ותו לא. לא כמו שאנו נוהגין לענות ג"כ ימלוך י"י וכו' ועכ"פ נשמע מכאן שלא להפסיק בעניית הפסוק הוזה במקום שאין רשאי להפסיק כגון בפסוקי דזמרה וברכות ק"ש ; א"ל לא שתעקר יצ"מ ממקומו אלא שתאמר יצ"מ מוסיף על המלכות. זמלכות עיקר ויצ"מ טפילה. הגה לא שייך בדבר שאין קץ ותכלית לסיפורו עיקר וטפל (כמו שדקדקנו

להורות כב"ה. ולפי גירסת התוספתא יונח בפשוט דר"י נוקף מקודם דס"ל דמצוה דוקא להורות כב"ה והא דב"ה ס"ל מטין וקורין היינו שאין עבירה אם קורא בהטיה כשהיה מוטה מקודם וראב"ע לא הרגיש כשוקף ר"י א"ע וכ"ג מדבריו (לגירסת התוספתא) אני שהייתי זקוף הטתי אתה שהיית מוטה נוקפת היה סובר שר"י נוקף אח"כ אזי ר"י השיב לו אני נוקפתי בתחלה לקיים דברי ב"ה אפילו בזולת הטיתך מצוה לקיים דברי ב"ה דב"ר אה"ר רצ"ל כהיום נתחדש דבר אחר כיון שאתה הטית אילו הייתי נשאר מוטה היו רואים התלמידים וכו' ממילא לפי זה גם במוטה מעיקרו מצוה לוקוף עצמו לקיים דברי ב"ה וצ"ע עוד :

למה אמרו אחת ארוכה ואחת קצרה מקום שאמרו להאריך וכו'. מבאר המשנה למה הביאה בכאן מקום שאמרו להאריך וכו' דזה לא שייך לדיני ק"ש דייקא זה שביארה התוספתא פ"י המשנה היא כך אחת ארוכה ואחת קצרה למה אמרו כזאת וכי מבארת לנו המשנה כל נוסח הברכות דק"ש הרי לא ביארה לנו נוסחתם ע"כ לומר שהיו ידועים ומפורסמים רק ביארה שהשמים יהיו לפניה ואחת לאחריה ובערבית שתיים לאחריה ג"כ. וא"כ למה לנו לומר אחת ארוכה וכו' כיון שידוע נוסחתם. וזה שאמרה המשנה למה אני אומר לך אחת ארוכה ואחת וכו' להורות לך במקום שאמרו להאריך אינו רשאי וכו'. ולפי"ז מוכח מהתוספתא דלא כפיר"ת שהביאו התוס' באחת ארוכה וכו' :

להאריך אינו רשאי וכו' לכאורה נראה דס"ל להאריך ולקצר הכונה סתם אר כות הדברים ענינים הרבה וקיצור הדברים מדקאמר אח"כ לחתום לפתויה אבל אפשר לומר לחתום אין כונתו בברוך מדלא קאמר בפירוש לחתום בברוך כמו שאמר לפתוח בברוך. אבל י"ל שלא יחליף הענינים שבברכה מה שתיקנו לחתום בדבר זה ודברים אחרים באמצע והוא ירצה להחליף זה אינו רשאי וכבר דברנו מזה במשנה ענינים רבים ולקמן משמע דלחתום בברוך :

מיד ארום ומכל המלכיות ב"ב יגאלינו גאולה שלימה אמן :

תלמוד ירושלמי דף ב' ע"א מתני' מאימתי קורין את שמע בערבין ועמ"ש במשנה :

גמ' משעה שדרך בנ"א נכנסין לאכול פתן בלילי שבת שעה ותרתיל ליליא הוא עיין במהר"ם שי"ף [בדרושים דרוש לפ' ואתחנן ד"ה וכאן ראיתי בשם הש"ג פ' ע"פ (המגיה)] הקפיד על המקדשין קידוש מבעוד יום והוכיח שם בראיות שלא לעשות כן ועיין בסידור ש"ש מבעל השליה כתב למהר לקדש מבע"י קצת כי בתחילת הלילה שעה ראשונה ממשלת מאדי"ם כח ס"ם ממילא מי שאינו מקדש מבע"י דס"ל כחומדת המהר"ם שי"ף. וגם אינו רוצה לקדש בעת ממשלת הככב הנ"ל צריך להמתין עד שעה שניה ואפשר דכן היה מנהגם או בימי חיבור התלמוד הזה וז"ש שעה ותרתיל ליליא ז"א ולמה לא אמר תרתי שעין. אלא ע"כ דעיקר הקפידא הוא על שעה רק השעה השניה נמשכת ממילא עד שיכינו הקידוש ויקדש על היין ואח"כ יתחיל סעודתו נ"ל עיקר וצ"ע לפי"ז למה אין נוהגין כן כיון שיש לו סמך בירושלמי ואפשר לומר דמשום טירחא הקילו הנך רואה דאפילו בק"ש בכל יום הקילו משום טירחא ובפרט בצוק העיתים בימי הגלות העניים דעבים כל ימות השבוע ובבוא שבת ממחרין להתענג לכבוד היום. וזה שיש לפרש בתירוצ הגמ' באילן כופרניא (רצ"ל מיירי באנשי הכפרים) דקיקיא (דקיים וריקיים חז פירושא הוא כמד"א בפרות דפרעה שבע פרות הרקו"ת ושבע הפרות הרקו"ת. ולפי"ז הכונה דקיקיא היינו הריקים מכל טוב שהם ענים דצד"ו להון (מלשון צדי"א וריקני"א היינו שיש להם ריקות) מקמי חיותא (היינו מיקמ"י חיותא רצ"ל להקים חיותם ופרנסתם היינו שאין להם פרנסה רעבים גם צמאים וממחרין לאכול מבע"י קצת בע"ש) זה מה שני"ל. וגם הנך רואה דלאו דינא ממש הוא כי אילו היה הדין כך האין הקילו לבני הכפרים אלא ע"כ מטעם הנ"ל הקילו ואפשר לומר דהתירו להם מטעם

בגמ' עיי"ש מ"ש) כיון ששניהם מחויבים בסיפור וגמר וסוף לסיפור אין בשום אחד מהם וביארה התוספתא היינו מלכיות מוקדם ויצ"מ מוסיף והבן. ומלכיות עיקר יעיין בגמ' שעבוד מלכו"ת ועמ"ש לישיב ולפי התוספתא הוא כפשוטו יציאה מן המלכיות : כיוצא בו אל תזכרו ראשונות אלו עו"ל מלכו"ת קדמוניות אל תתבוננו אלו עול מצרים הנני עושה חדשה וכו' אלו מלחמות גוג ובגמ' וקדמוניות וכו' זה יצ"מ. והנה תתבונן בזה דהנה הגמ' גורסת לעיל ג"כ שעבוד מלכו"ת עיקר וכאן אל תזכרו ראשונות זה שעבוד מלכו"ת והנה סתרי אהדדי (ועיין מ"ש ועיין במהר"ש"א) ובתוספתא נחא כפשוטו דלעיל אמרינן מלכו"ת עיקר היינו סיפור היציאה מן המלכו"ת. וכאן אמרינן אל תזכרו ראשונות עול מלכו"ת עול מצרים שעל ידי מלחמות גוג נשכחים מן הלב הצרות שהיו במצרים ובמלכו"ת. אבל סיפורי הניסים בודאי יספרו ויצדק לפי"ז סיום דבריהם כך ישראל צרות אחרונות משכחות וכו' דלגירסת הגמ' צ"ע לישיב זה הלשון הבן הדבר :

כיוצא בו שרי אשתך וכו' עכשיו היתה שרה לכל אוה"ע הנה גם אומתה בכלל אבל לא נעקר שם שר"י ממנה רק שהוא טפל וכ"ה באברהם :

כיוצא בו ויהי בשלם סוכו רצ"ל דהנה בימי שם בן נח היתה ירושלים נק' שלם. ומלכי צדק מלך שלם. ואברהם קראה ירא"ה ויקרא אברהם וכו' ירא"ה וקראה הש"י בשתי השמות ירושלים יראה שלם. והנה אח"כ נאמר ויהי בשלם סוכו הרי לא נעקר שם הראשון :

ויהי בשלם סוכו מצינו כשהיא שלם קרויה הר שנאמר ויקרא אברהם וכו' בהר י"י וכו'. הנה או היתה שמה שלם ונק' אז ה"ר. אי"כ פי' הפסוק הוא כך. ויהי בשלם רצ"ל נעשית ירושלים כמו שהיתה בהיות שמה שלם שאז היתה הר שנאמר ויקרא אברהם וכו' בהר י"י וכו'. אז סוכו יהיה סוכתו ית' שם כי נתכפר עונה :

מאימתי משיעקרו יסודותיה ממנה רצ"ל אז תהיה הזכירה לטובה זינקום נקמתנו

הרי ראה דקראו אחיכ בערבית זיש לדחוק דהמקשה היה סובר דקוראים קודם מנחה גיכ להוציא י"ח אותם האנשים ההולכים לבתיהם תיכף שהדרך רחוק עליהם ואינם מתעכבים בביהכ"נ כי בתי כנסיות שלהם היו בשדות והיה סובר שבשבילם קורין ק"ש להוציאם י"ח אבל הוא דוחק ע"כ מיאן רש"י ז"ל בזה ופ"י כפשוטו ומסידור לשון התלמוד הזה נראה מבואר הקורא קודם לכן וכו' קאי על הנאמר בסמוך היינו קודם הזמן משעה שבנ"א נכנסין לאכול פתן עכ"פ מיהו לפמש"ל נראה זמן בני אדם בע"ש לאכול באילין כופרניא וכו' הוא מעט קודם צה"כ אבל קרובים דבריהם להיות שוין ע"כ כל בעל נפש לא יקיל לעצמו:

גמ' שם ספק קרא ספק לא קרא נשמעינא מן הדא הקורא קודם לכן לא יצא י"ח. וקודם לכן לאו ספק הוא ואת אמרת צריך לקרות הדא אמרה ספק קרא וכו' צריך לקרות. הנה מסוגיא הלזו ודאי יקשה לפיר"ת דהנך רואה שאמרו וקודם לכן לאו ספק הוא ואת אמרת צריך לקרות הדא אמרה ספק קרא וכו' צריך לקרות הנה מפרשים הברייתא על בה"ש ועלה דההיא ברייתא מקשינן למה קורין אותה בבה"כ וכו' משמע דבזולת הך ברייתא ניחא המנהג שקורין בבה"כ לצאת י"ח משמע דמנהג הקריאה היה בביה"כ כמו דמירי בברייתא ואי כפיר"ת קודם מנחה הנה הוא יום גדול ואיך יש שייכות לזאת הקושיא עם הברייתא ויש ליישב דמקשה מכח מכ"ש אם אפילו ביה"ש אין יוצאין מכ"ש מבע"י:

בתנ"י המפרש בד"ה הדא וכו' תימא לשמואל דס"ל וכו' אינו חוזר וקורא תקשה ליה ברייתא וכו' עכ"ל ל"נ דלק"מ דבספק קרא הנה לא קעביד מידי במזיד. והנה קי"ל ספק דרבנן להקל (ושמואל ס"ל ק"ש דרבנן) משא"כ בהזיד וקרא שלא בומן שתיקנו חכמים. הנה מיעקרא תקנתא דרבנן הנה הם תיקנו ק"ש והם תיקנו זמנה דוקא בודאי לילה ולא בספק לילה ממילא מי שקוראה בספק לילה לא עביד כלל המצוה כתקנת חכמים ע"כ צריך לחזור ולקרות:

הנ"ל לקדש מבע"י קודם ממשלת הככב. וז"ש דאורחיהון מסתלקא עד דהוא ימא. ולפי"ז מהראוי לירא שמים לנהוג כן או לקדש מבע"י קצת או אחר שעה בלילה:

תוס' המפרש בד"ה מאימתי וכו' בבבלי מקשה תנא היכי קאי דתני מאימתי וכו' ואת לאביי דמוקי להאי קרא בד"ת וכו' קשה תנא היכי קאי דקתני מאימתי עיי"ש ולפימ"ש בפירוש תלמודא דידן ניחא עיי"ש דודאי התנא דתנא מאימתי ביאר לך דס"ל ק"ש דאורייתא ואביי דס"ל ק"ש דרבנן סבר כר' יהודה דדריש בשכבך ובקומך בד"ת עיין בתוס' ורא"ש דף ב':

ע"ש בתוס' בד"ה תני ר"ח וכו' אין להקשות כיון דזמן ק"ש הוא זמן אכילתן וכו'. בתלמודא דידן הקשו כן התוס' אשיעורא דעני ותירצו כן ודיוקיהו נ"ל מתיבת בשעה. אבל גירסתנו משהעני נכנס וכו'. ואעפ"כ ידויק גם מתיבת נכנס היינו כשנכנס להכין או מכינים לו כל הצטרכות מפה ומים לנטילה וסכיין ומלח. ואז בשעת הכניסה היינו הכנה הוא זמן ק"ש. וא"כ לפי"ז דוקא קאמר וכן הוא בכאן לא נצטרך לומר לאו דוקא קאמר כמ"ש המפרש רק דוקא משבני אדם נכנסין היינו בזמן ההכנה (ועיין בחזקוני מ"ש בדיוק נכנסין) ועמ"ש בפירוש התוספתא. נכנסין לדיוקא אחרניא ולק"מ:

גמ' שם תני הקורא קודם לכן לא יצא י"ח א"כ למה קורין אותה בבה"כ א"ר יוסי אין קורין אותה בבה"כ בשביל לצאת י"ח אלא כדי לעמוד בתפילה מתוך דבר של תורה ע"כ. הנה לפיר"ת בתוס' וכ"ה שיטת בעל המאור ורבים אשר אתם (עיין בתה"ד) היינו ודאי בק"ש דערבית יוצאין גם מבע"י רק שמנהגם היה לקרוא שמע קודם תפילת י"ח דמנחה כדי לעמוד בתפילה מתוך ד"ת ולפירוש זה קשה מאי מקשה המקשה אהא דתני הקורא קודם לכן לא יצא י"ח. א"כ למה קורין אותה בבה"כ קודם מנחה וכי הוה ס"ד דמקשה דקרינן קודם מנחה לצאת י"ח ק"ש דערבית וגם האיך ס"ד דקרינן הק"ש הזאת לצאת י"ח

לאט לאט. והקופץ בפתאום ידלג כמה אמות וזה הוא החילוק שבין נשמת ישראל למלאכים המלאכים נקראים עומדים שלא יוכלו לעלות במדריגה יותר רק כפי המדריגה אשר הם עומדים בעת בריאתם משא"כ נשמות ישראל יכולים כרגע להתעלות בכל פעם כמה וכמה מדריגות (כמ"א זנתתי לך מהלכים בין העומדים האלה) וז"ש אין להם קפיצין שאין כולין לקפוץ ממדריגה למדריגה משא"כ האדם הישראלי וז"ש מ"ט קרבית על חד קמיא מדלא נאמר א"ל חד רק ע"ל חד היינו שנתעלה למעלה ממנו ונעשה כפקיד מצווה עליו להודיעו את אשר ישאל ע"כ קראו (קמיא) [קיימא] רצ"ל ע"כ ערבתי אל לבי לפקדיהו כי הוא מן העומדים ולא יכול להתעלות ביותר משא"כ אני כנ"ל:

שם אמר ר' חנינא מאיילת וכו' לקמן משמע דגרסינן ר' חייא ואי גרסינן לקמן ר' חנינא כגירסת המפרש גם בכאן צ"ל ר' חנינא: מאילת השחר אילת השחר אינו עמוד השחר הנאמר בכ"מ שזה האור המזרח וזה הוא ענין אחר:

המלאך היה מקדד לפניו ובחידת קו המישור הוא רק ד' מילין כדברי המפרש ומיהו מהיכן נודע לן דהמלאך היה מקדד לפניו י"ל דרשו מה"ר המלט שמה מה"ר הוא שפת יתר ע"כ דרשו מהר לשון מהר המלט כי לא יהיה הר לפניך:

הדא אילתא דשחרא מ"ד ככתבא היא טעיא זימנין דהיא מקרבא וזימנין דהיא מרחקא ע"כ רצ"ל דאילת השחר שאמר ר"ח ע"כ אין זה עה"ש דאי"כ יהיה ח' מילין מעה"ש עד הנץ החמה ולקמן אמר אתיא דר"ח כר' יודא עוביו של ר' קיע מהלך חמשים שנה וכו' עיי"ש ע"כ לומר דאילת השחר הוא ענין אחר ונרצה לפי"ז לומר דהוא ככב השחר. וזה ג"כ א"א לומר דאין ליתן בו שיעור דלפעמים עולה באור היום במזרח זלפעמים ב' שעות קודם אור היום וזהו ששאל אח"כ מאי כדון רצ"ל אי"כ מאי הוא עה"ש אינו כנ"ל וככב השחר ג"כ אינו אי"כ מאי הוא:

גמ' ספק קרא ספק לא קרא צריך לקרות ע"כ ממילא קיימא מסקנת הש"ס הלכה ק"ש דאורייתא:

שם ר"י בר בון בע"י אינו לשון בעיא בספק רק פירושו ביקש וחקר אלו הדינין דבאמת כך הוא:

ע"ב לבר מן הדא ככתב"א רצ"ל חוץ מאותו ככב הנראה תמיד בסמוך אצל גלגל הלבנה והוא נראה כ"פ גם כשהשמש על הארץ ועיין במפרש גירסת הר"ן:

א"ל אף אנא סבר כן ר' חזקיה לא אמר כן נ"ל דגרסינן ר' חייא והוא ר"ח בר יוסף הנזכר לקמן וכ"נ מדברי המפרש וטעות זה נמשך מר"ת ר"ח:

שם ר"ח בר יוסף בעי קומי ר' יוחנן רצ"ל ר' מגא בעי קומי ר' חייא (והוא ר"ח בר יוסף) ולא ידע לתרץ והלך הוא ובעי קמי' ר' יוחנן:

שם א"ל קשתה על דעתך דאת אמר כל הרף עין וה"ע שבחצי מיל דר"ג ספק הוא למה. רצ"ל למה יהיה ודאי לקרבן: שם א"ל קשתיה רצ"ל בתמיה וכי קושיא שלך קושיא הוא לכשיבא אליהו וכו' כנ"ל הפירוש ועיין במפרש שפי' באופן אחר והנלפע"ד כתבתי:

דף ג' ע"א גמ' אר"ה זה שרואה את הכהנים בביה"כ בברכה ראשונה צ"ל ברכו י"י מלאכיו בשניה ברכו (את) י"י כל צבאיו בשלישית ברכו י"י כל מעשיו במוסף בברכה הא' צ"ל שיר המעלות הנה ברכו את י"י כל עברי י"י העומדים בבית י"י בלילות. בב' שאו ידיכם קדש בג' יברכך י"י מציון אם היו ד' תפילות ביום ההוא כגון ביה"כ חוזר תליתאי דקדמיתא (אומר למנחה פסוקים דשחרית) ורביעאה בתינותא (ובנעילה פסוקים של מוסף) עכ"ל ועיין בגמ' דילן:

לעיל שם המלאכים אין להם קפיצין ומ"ט (דניאל ז) קרבית על חד מן קמיא קיימא. ע' ביפה מראה ובדברי המגיה ול"נ לפרש המלאכים אין להם קפיצין לשון קופץ ודולג מלשון מקפץ על ההרים. והנה הקופץ קופץ ממקום למקום בלי הדרגה כמהלך שמהלך

ומה חמית מימר עוביו של רקיע מהלך ת"ק שנה א"ר בון יהי רקיע בתוך המים. יהי רקיע בתוך היינו בדומה למים וכמו שהמים היו אז ת"ק שנה שהיו ממלאים כל העולם כן בדומה יהיה הרקיע כ"כ ביפ"מ: ע"ב רבי אומר ד' אשמורת ביום וד' אשמורת כלילה ד' אשמורות ביום זה אינו בגמ' שלנו. וגם אינו בתוספתא והנה במשמרות הלילה אשמועינן שמשנתנים המשמרות למלאכים בכל משמר כת אחרת כמ"ש רש"י ואשמועינן שמהראוי לבקש רחמים בעת השתנות האשמורות כי הקב"ה זוכר אז את בניו שהיו עומדים על משמרתם בביהמ"ק ועושים עבודתם באימורים ופדרים וכיוצא ועל משמרות היום לא נדע מה הוא הכונה לידע השתנות שיר המלאכים הרי אמרו שהמלאכים בבקר אינם אומרים שירה עד שאומרים ישראל ואפקי לה מקרא ברוך יחד ככבי בקר (היינו בני ישראל) והדר ויריעו כל בני אלקים. אי"כ המשמר הראשון נראה שא"א שירה כי הוא זמן ק"ש ותפילה לישראל ונראה באפשר כדרי"א א"ר במס' ע"ז [ג] י"ב שעות הוה היום ג' הראשונות הקב"ה יושב ועוסק בתורה שניות יושב ודן את כל העולם כולו כיון שרואה שנתחייב עולם כליה עומד מכסא דין ויושב על כסא רחמים שלישיית יושב וזן את כל העולם כולו מקרני ראמים וכו'. רביעיות יושב ומשחק עם לויתן ע"כ ונ"מ למיבעי רחמי בג' ראשונות על התורה שניות על העולם שלישיית על הפרנסה. רביעיות לעה"ב לסעודת לויתן. וי"ל לפי"ז דמשי"ה זמן ק"ש עד ג"ש המשמר הראשון שהקב"ה עוסק בתורה. הנה אנחנו קוראין את שמע ודברת בם ולמדתם אותם וכו' והקורא ק"ש יוצא י"ח לימוד התורה כמ"ש רז"ל וידוקדק לפי"ז במתניתין הקורא מכאן ואילך לא הפסיד כאד"ם הקורא בתורה. תיבת כאד"ם מיותר הל"ל כקורא בתורה ולפמ"ש יונח דהנה זמן ק"ש דייקא כזמן שהשי" עוסק בתורה. והנה כשעבר הזמן אעפ"כ לא הפסיד עכ"פ כאד"ם הקורא בתורה שעל האדם הוא כחוב לקרות כ"ז ועידן שניות יושב ודן וכו' או הוא זמן תפילה לרבנן עד חצות

תרי"ן דקורנין עולין מן מדינחא ומנהרין אמר דסלקין מן מדינחא רצ"ל ביקוע הראשון אינו מקרבת שטח אור השמש להינסר ברקיע דאי"כ נשמע דעביו של רקיע מאה שנה ולקמן אמר חמשים שנה רק זה בא מפאת מזרח לבד מיניה וכו':

בי רבי כך היא גאולתן של ישראל ג"ל רביי היה ממלכות בית דוד והיה חשוב מאד אצל המלכות ובימיו לא היה שיעבוד כ"כ דאיתעבידת טבריה קלניא ואי"כ היה קצת ישועה בימיו ארי"ה מהראוי לצפות לישועה מדחוינן בי רבי ממלכות ב"ד התחילה מעט ישועה וכה תהיה גאולתן של ישראל מעט מעט: חוג חוג לג"ש כי הרקיע נדע בחוש הראות עפ"י חשבון מהלך אדם בינוני ומהרקיע נלמד בג"ש לארץ ולתהום:

ונראה דס"ל להך תנא דשיתין מששת י"ב נבראו ולא כרה אותם דוד כיון דעוביו של ארץ מהלך חמישים שנה דהנה כל ימי מלכותו בירושלים ל"ז שנה וע"כ בכרייה יתמשך הזמן יותר מבהליכה וצ"ע בזה אכ"מ. והנה עוביו של רקיע חמשים שנה להורות הבריאה ע"י הבינה (כנודע מסוד אומר ועושה) והוא שער החמשים בסוד היובל. והנה מדת הבינה הוא מה"ר רק דינן מתערין מינה. והנה נלמד הדבר בג"ש דוקא לארץ ולתהום כי ג"ש הוא נגד מדת הרחמים שבי"ג מדות כמ"ש כ"פ כי יסד ארץ על מכוניה בל תמוט עולם ועד הוא ממדת הרחמים:

תני עה"ח מהלך ת"ק שנה במדרש עה"ח הפוסה (רצ"ל מתרחב) על כל החיים (היינו יושבי תבל שהם במרחק ת"ק שנה) וכן פי' ביפ"מ:

תני ע"ח אחד מששים לגן הגן אחד מס' לעדן הנה נדע מן התורה שגירש השי" את האדם מג"ע לכל יאכל מעה"ח וחי לעולם. הנה נראה כפשוטו כי כל האוכל מעץ הזה יהיה בחיים בעוה"ז. והנה עץ הזה אחד מס' בגן, וכבר ידעת כי ביטול הטעם הוא בששים להורות כי אין ערך לחיי עוה"ז נגד חיי הגן ובטל טעמו לגמרי ולא יחשב לכלום כל תענוגי עוה"ז נגד החיים והתענוג שבגן וכן מהגן לעדן:

מקשה בכאן מפסוק קדמתי בנשף כדמקשה בתלמודא דידן:
מ"ב לא היה שחרא אתיא ומשכה לדוד דמיך בא לתרץ מה דקשה כיון דעכ"פ לא עבר עליו חצות בשינה. איכ מה זה שאמר אעירה שחר דהרי קודם לזה היה קם תמיד ואמר דזה רבותא אחרינתא אפילו כשהיה קם בשני אשמורות אעפ"כ לא חזר לישן מעט קודם עה"ש סמוך לאור היום רק היה מדקדק ע"ע שלא יבא השחר וימצאהו ישן וכן נמצא בכתבי מרן האריז"ל אפילו כשיצטרך האדם לחזור ולישן יראה לעשות שלא ימצאהו השחר והוא ישן רק יהיה ער בקדרותא דצפרא: וזהו אומר על משפטי צדק יש לפרש עפ"י האמור בוה"ק דהא לילה דינא דמלכותא איהו ובכל אתר דינא הוא הא דקאמר חצות בגין דינקא בתרי גוונא בדינא וחסד ודאי פלגיתא קמייתא דינא הוא דהא פלגותא אחרא נהירו אנפיה בסטרא דחסד וע"ד חצות לילה כתיב ודאי עכ"ל. והנה אמרו ז"ל [סנהדרין ו'] בפסוק ויהי דוד עושה משפט וצדקה משפט לזה שוכה בדין שצוה שיחזור לו הנתבע המגיע וצדקה לזה שהחזיר לו דוד ממנו. איכ היה עושה חסד ודין וזה שהשיב על משפטי צדק שמדתי הוא לעשות משפט וצדקה כי אני מרכבה למדת הלילה שיש בה דין וחסד כמבואר בוהר הנ"ל בגין כך חצות לילה דנהירו אנפיה בסטרא דחסד: ומה היה דוד עושה וכו' היה נוטל נבל וכנור ונותנו מראשותיו ועומד וכו' כדי שישמעו חבירי תורה וכו' ודייק לפי"ז חצות לילה אקום וכו' חבר אני לכל אשר ייראוך ומדויק הפסוק עורה כבדי מקודם. ואח"כ עורה הנבל וכנור לנגן בה ועי"ז אעירה שחר אעירה את אחרים קודם השחר: וה"ה רוח צפונית מנשבת בלילה. נראה דהשי"ס הזה אינו סובר כשי"ס שלנו שהיה הכנור מנגן בחצות דוקא דס"ל דוד הוה ידע אימתי חצות. וגם לא הוה צריך לאיתעורי משינתיה כמי"ש קדמתי בנשף ואשר"ע לדברך יחלתי (לשון יחול ובטחון) שהי' בטוח בודאי שיקום בזמן הראוי ומה שהיה הכנור מנגן היה ג"כ

להמתיק הדינים ודאי אם מתפלל מקודם מה טוב שהקדים להמתיק. אבל אם לא התפלל מקודם עכ"פ זמנה עד חצות סוף המשמר השני ור"י ס"ל דאפשר כיון שהקב"ה עומד תיכף מכסא דין וכו'. ע"כ אין זמן תפילה רק השעה הראשונה שבמשמר השני ואח"כ עבר זמנה ואחר חצות מתחיל זמן תפילת המנחה ונמשך עד הערב כי כל אלה ב' המשמרות כחד חשבינן להו כי בשלישיות יושב וזן וכו'. וברביעיות הוא שחוק הליתן הוא העתיד ג"כ להיות מזון לצדיקים לע"ל:

העונה אחד מכ"ד לשעה עמ"ש בתוספתא קישור דברי רבי:
כמה הוא הרגע ר' ברכי' וכו' זרבנג וכו' תני שמואל וכו' זה פשוט שכל אלו החכמים חולקין על רבי זכ"ה ביפ"מ:
אחד מחמשת רבוא וששת אלפים ושמנה מאות וארבעים ושמנה לשעה ובגמ' דילן גירסאות אחרות:

בשעה שהיה דוד סועד סעודת מלכים חצוית לילה ג"ל פירושו סעודת מלכים היינו בעת שהיה לו אורחים מלכים אחרים שהיו באים אליו לכבודו והיה בהכרח לו להמשיך עמהם הסעודה בכדי שלא יתבוזה בעיניהם באמרם הכזה מלך ויתגרו עמו סדרי קרבא ע"כ היה ממשיך עמהם הסעודה כדרך המלכים ואעפ"כ היה קם בחצות לילה ושמעו לה מפסוק חבלי רשעים עודני תורתך לא שכחתי חצות לילה אקום וכו' רצ"ל הגם שהחברות רשעים (חבלי לשון קיבוץ כנודע עודנ"י לשון וע"ד) נתועדו אצלי אעפ"כ תורתך לא שכחתי הגם שהוכרחתי להמשיך הסעודה עד תוך הלילה עכ"ז חצות לילה אקום וכו' עכ"פ וכשהיה סועד סעודת עצמו קדמו עיני אשמורות קודם לזה נכתב קדמתי בנשף ואשוע רצ"ל קדמתי תיכף בנשף בהתחלת הלילה ואשוע תפילת ערבית (כ') לדברך יחלתי (הייתי מצפה לדברך). היינו דברי תורתך שאצטרך לקום ללמוד דברך ע"כ הייתי מקדים תפילת ערבית בכדי לישן תיכף (ובוהר אמרו שלא היה דוד מתפלל תפילת ערבית עיי"ש סודר) ואח"כ קדמו עיני אשמורות לשיח באמרתך ובהא ניהא דלא

עכ"ז הלא דבר גדול הוא לעבור על דברי הירושלמי ע"כ מהראוי לכל בעל נפש לעמוד על נפשו שלא יגיע ח"ו אפילו לידי אונס: אם בעיתון מתעסקין באורייתא וכו' מזה הלשון א"ם בעיתון דמשמע דהוא רק במקרה והרי החבריא מסתמא היו קורין בתורה תמיד. אבל משמע כפי הגראה ממקובלים דעיקר לימוד התורה בלילה הוא אחר חצות וקודם חצות הוא זמן שינה כי התרעין סתימין בחצות לילה הראשון רק לעת הצורך כגודע ממקובלים יעסוק בתורה גם קודם חצות כי בודאי אסור לילך בטל וד"ש אם בעיתון מתעסקין וכו':

אתון קריין שמע קודם חצות ומתעסקין כי מנהגם היה כשרצו ללמוד בלילה היו מאחרין ק"ש ותפילה עד אחר הלימוד בכדי שתהא ק"ש סמוכה למסתם ויהי' לשמירה ג"כ מהמזיקין ולמד להם ר' ייסא שלא יעשו כזאת פן יעברו על זמן חצות ושוב לא יהיו רשאים לקרות בחיוב דהלכה כחכמים לדעת הש"ס הזה וכמש"ל וד"ש מילתיה אמרה שהלכה כחכמים היינו נשמע ממילתיה דלגמרי הלכה כחכמים זחכמים ס"ל דאחר חצות כלל לא יקרא וכנ"ל:

מילתיה אמרה שאומר דברים אחר אמת ויציב נ"ל דה"פ מדלא הזהיר להם רק שיקראו ק"ש ולא הזהיר להם אתפילה משמע משום דתפילה לא גזרו עד חצות וזמנה כל הלילה ע"כ מותר להתאחר עד אחר הלימוד דלא חיישינן שילמדו כל הלילה. וגם תפילה יש לה תשלומין כל היום עכ"פ נשמע דרשאיין להפסיק בין ברכות ק"ש לתפילה. והנה המסדר הש"ס היה יודע מהברייתא שהביא לקמן אינו אומר אחר אמת ויציב ורצה להקשות ממנה אדברי ר' ייסא ע"כ אמר. אומר דברים אחר אמת ויציב רצ"ל נשמע מזה דגם בבקר מותר לומר דברים אחר אמת ויציב דמ"ש שחרית מערבית וע"כ תקשה לן שפיר מהברייתא רק דלא אסיק עדיין הקושיא עד שהביא המ"ד השני דנשמע ממנו דאינו אומר דברים אחר אמת ויציב:

כדי שישמעו חבירי תורה ויעמדו לקול הכנור והיה הכנור מנגן כל הלילה זהיה זה בסגולה שע"י נגון הכנור היו יכולין לישן תיכף בתחלת הלילה כי ערבה להם שנתם. ואח"כ כשישנו מעט שוב לא היו יכולין לישן לקול הכנור ע"כ אמר סתם רוח צפזפזית מנשבת בלילה משמע כל הלילה. ומעתה ל"ק קושית התו' הרי רוח צפזפזית מנשבת תמיד:

וחכמים אמרים עד חצות ר' ייסא בשם ר' יוחנן הלכה כחכמים כתב המפרש הלכה כחכמים במה שאמרו עד חצות לענין סייג וגדר אבל מ"מ הלכה ג"כ כר"ג כדאיתא בבבלי עכ"ל. הנה ע"כ לש"ס זה משמע דס"ל דחכמים ס"ל דאחר חצות לגמרי לא יקרא דאי ס"ל ג"כ דיקרא גם אחר חצות אם לא קרא רק דנקרא עברין כמש"ש בבבלי. הנה מה הוא דמקשה לקמן ור"ג פליג על רבנן ועבד עובדא כוותי' הרי כחכמים ג"כ עבד דמודו ליה אם לא קרא יקרא אח"כ אלא ע"כ דחכמים ס"ל דאחר חצות לגמרי לא יקרא דיכולים החכמים לפוטרו בשוא"ת ממילא לש"ס הזה הלכה כחכמים ואחר חצות לא יקרא כלל והא דאמרין הקורא מכאן ואילך לא הפסיד וכו'. י"ל או דקאי רק אק"ש דשחרית ושם לא שכיח שינה ולא גזרו כ"כ משא"כ בלילה החמירו או י"ל דגם בלילה מותר לקרות מכאן ואילך אבל בכונה בפירוש כקורא בתורה. אבל ר"ג שאמר חייביים אתם עביד דלא כחכמים. והנה לכאורה ר"י ס"ל בכאן הלכה כחכמים ור"י אמר שמואל בגמ' דילן הלכה כר"ג לכאורה שמואל ור' יוחנן הלכה כר"י. אבל כיון דבש"ס דילן לא הביא דברי ר"י כלל משמע דאין הלכה כן וכשמואל פסקינן. וגם לש"ס דילן י"ל דס"ל דגם חכמים מודים דיקרא אחר חצות רק דנקרא עברין וכ"ה שיטת הרמב"ם וטוש"ע ממילא אם נאנס גם עברין לא נקרא משא"כ לש"ס הזה נראה דגם בנאנס לא יקרא אחר חצות בתורת חיוב רק באפשר בכונה כקורא בתורה. והנה הגם שבכ"מ שחולק תלמודא דידן אירושלמי הלכה כתלמודא דידן

דמ"ש) פתר לה באמת ויצבי של שחרית רצ"ל הרי אמת ויצבי תני בברייתא והוא של שחרית ויש חילוק בין שחרית לערבית דמר ר"ז רצ"ל דאמר ר"ז וכו' תיכף לגאולה תפילה יהיו לרצון אמרי פי מה כתיב בתריה יענך י"י ביום צרה הנה ביום כתיב משמע דעיקר ג"ל ביום הוא ודו"ק ובפירוש הזה בשיטה יצאנו מכמה מבוכות דוק :

אית בני נשא הבין פריטין וכו' משמע אבל אינו בחיוב לבזבז ממון ע"ז רק המנהג הוא כן בבני אדם ובגמ' דילן מיבעיא לך למיהב אגרא למיחמי אפי מלכא וכו' לעולם ישתדל אדם לרוץ וכו'. משמע החוב להשתדל ולבזבז ממון ע"ז. אבל לק"מ דבגמ' דילן ס"ל דלמלכא ממש היה מוליך הדס וכאן רק לפלטיין ולא ראה פני המלך ואין זה מצוה אבל אית בני נשא וכו' :

הנה סמיכת גאולה לתפילה מ"ש בגמ' דילן אינו ניזוק כל אותו היום ובש"ס הלזה אין השטן מקטרג באותו היום ואמר בש"ס דילן ברב ברונא שפעם אחת סמך ג"ל ולא פסק חוכא מפומיה כולא יומא נראה שהוא דבר קשה לעשותו בתבו התוס' דהיינו דוקא הסומך כותיקין שמסיים ק"ש וברכותיה סמוך ממש להנץ ומתחיל התפילה בהנץ. אבל מדקא מני בש"ס הלזו הנך ג' סמיכות אהדי (וכן בש"ס דילן בפ' [כיצד מברכין (מב.)] משמע דגם בסמיכות גאולה לתפילה אין שום תנאי כמו באינך. אבל אף על פי כן היה זה לדבר גדול בעיניהם כי היתה תורתם אומנתם ולא היו רוצים להתבטל המשך זמן רב והיו קורים ק"ש וברכותיה וחוזרים לקביעות לימודם ואח"כ התפללו כן ג"ל ועוד תתבונן מ"ש בסמוך אי"ה. לאוהבו של מלך שבא דפק על פתחו של מלך וכו'. מובן ענין המשל להמבין שותא דרבנן כי סוד סמיכת ג"ל הוא קודם העמידה היינו להסמיך הדודים היינו צדיק יסוד עולם הנק' גוא"ל (ופרשת כנפיך על אמתך כי גוא"ל אתה) אל התפילה שהוא מלכות שמים בסוד הכתוב ואני תפילה והאזה"ב זיינו המתפלל (מלשון נפתולי אלקים נפתלתי שהוא לשון חיבור) הנה הוא המסרסר לחיבור וליחוד

ר' הונא בשם ר"י מ"ט אמרו צריך אדם לקרות שמע בביתו בערב בשביל להבריה את המזיקין מילתיה אמרה שאין אומר דברים אחר אמת ויצבי רצ"ל מדלא קאמר טעמא דברייתא הוא משום דלא היו קורין בבה"כ בזמנה ואין יוצאין בה י"ח ע"כ לומר דס"ל דא"א לומר כן דא"כ ק"ש של בה"כ בודאי היו קורין בלא ברכות והברכות עם הק"ש היו קורין בביתם בימי הברייתא. וזה אי אפשר דאסור להפסיק בין הברכות לשמ"ע ע"כ אמר טעם אחר היינו דבודאי היו קורין בבה"כ ג"כ בזמנה. ואעפ"כ צוה לקרותה בביתו בלא ברכות בשביל המזיקין שיברחו ממילא נשמע לפי"ז דר' הונא ס"ל שאין אומר דברים אחר אמת ויצבי בבקר דמ"ש ערבית משחרית .

מלתיה דרשב"ג אמרה כן וכו'. היינו מרשב"ג נמי נשמע דק"ש שבביתו בשביל המזיקין מדהוה קרי וחזר וקרי ולא עבר על בל תוסיף משמע דק"ש שבביתו אינה לחיוב מצוה. וגם מדלא קרא אותה בברכותיה ש"מ דס"ל דיוצא בבה"כ .

כד הוה נחית לעיבורא הוה מקבל (מתאכסו) גבי ר' יעקב גרוס"ה אפשר היה ר' יעקב מוכר גריסין וקטנית לאשמועינן דסעודה שעולין בה לעיבור לא היו עולין אלא בקטניות ; והוה ר' זעירא מטמר כי לעיבור אינם עולים רק הנמנין עליה בלבד ואין עולין אלא ברשות ;

ב"ני קופיא דאפילו אם ימצאוהו שם יאמר שלא עלה להם להיות מן הנימנין רק ללמוד הלכה למעשה והא ראה דהנה הוא בין החביות של יין ואין מעלין יין לסעודת העיבור. כן ג"ל :

דף ד' ע"א מילת' דריב"ל פליגי. דריב"ל קרי מזמורים בתרה משמע דלא בעינו שישתקע דוקא בשינה מתוך ק"ש . והנה כיון דמסיק לכולא מלתא חזר לדבריו הראשונים ומקשה אדברי ר' ייסא דלעיל דמשמע דס"ל דאומר דברים אחר אמת ויצבי כמש"ל דלא אסיק אדעתיה דיש חילוק בין שחרית לערבית ומקשה והא תני אינו אומר דברים אחר אמת ויצבי (רצ"ל והה"ד בערבית

בערבית אף בשחרית כן וכו' הנה לכאורא גראה משיטת הש"ס הלזה דהנך ב' ברייתות שהביא בגמ' דילן היינו בברייתא הנשנית בכאן והברייתא השנית שאמר ר"ש משמיה דר"ע פליגי אהדדי והוא כשיטת בעל המאור והרי"ף וסיעתו פסקו לכולהו ברייתא משום דנ"ל בגמ' דידן משמע דל"פ מדאמר ריב"ל כדאי הוא ר"ש לסמוך עליו משמע דר"ש בעצמו ס"ל כרביה מדלא קאמר כדאי הוא ר"ע וקיי"ל כתלמודא דידן תמיד במקום שחולק עם הירושלמי.

ור"ג פליג על רבנן ועבד עובדא כוותי' דהש"ס הוה ס"ל דלחכמים לאחר חצות לגמרי אסור לקרות בחיוב רק באפשר כקורא בתורה וכמש"ל וא"כ האיך קאמר ר"ג חייבין אתם לקרות משמע בחיוב לצאת הלא יחיד ורבים הלכה כרבים כדחזינן בר"ע ור"מ ור"ש דלא עבדי עובדא כוותיהו:

אע"פ שאני מיקל לאחרים מחמיר אני על עצמי דהא פליגי עלי חבירי. ולכאורה תמוהין הדברים אדרבא מאי קושיא סיעתא הוא דהא הקיל לאחרים ועביד עובדא כוותיה. ומה שהחמיר ר"ע זה ממדת חסידות ומכ"ש כאן שהוא חומרא לקרות ק"ש למה לא יחמיר לבניו לומר להם שעדיין חייבין לקרות. וגם לבניו מקרי לאחרים. וכן קשה מהא דמקשי מר"ע אדרבא הלא ר"ע חזר בו כרבנן. ונראה דהנה קשה בלא זה למה מסדר קושייתו בתחילה מר"מ ואח"כ מר"ע רבו ואח"כ מר"ש. אבל הוא בדרך את"ל ומקשה בתחילה מר"מ דלא עביד לעצמו עובדא כוותיה. והא דהקיל לאחרים ע"כ הוא משום חשש חולי לא רצה להחמיר לאחרים ואת"ל דלאו משום חשש חולי הוא רק דרשאי למיעבד עובדא כוותיה והא דהחמיר לעצמו ממדת חסידות נגע בה הנך רואה בר"ע דחזר בו לומר כרבנן דלא רצה למיעבד עובדא כוותי' ואת"ל ר"ע באמת חזר בו מפני שראה סברא אחרת בדעתו הנך רואה בר"ש דלא חזר מסברתו ואעפ"כ לייט ליהוא גברא. נ"ל.

שנייא הכא שהיא לשינון מעתה אף משיעלה עה"ש רצ"ל דבזה היה מותר לר"ג למיעבד עובדא כוותיה כי פרשיות ק"ש תורה

הקדוש הזה. הנה הוא נק' דופק על פתחיו של מלך דייקא לעורר את המלך (עיי' בזהר בא ופסח י"י על הפת"ח ותבין רמיותינו) הנה כשאנו מביא את התפילה תיכף. הנה המלך הפליג בין התבונן הדבר:

ואגב אודיעך את אשר עם לבבי בענין חזקיה מלך יהודא שאמר והטוב בעיניך עשיתי אמרו"ל בבבלי מהו והטוב בעיניך עשיתי שסמך ג"ל והוא דבר מתמיה איך נרמו בזה סמיכת ג"ל. אבל התבונן משארז"ל אסור לקדש את האשה עד שיראנה כי בתחילה ההתעוררות הוא מהענינים. כי עין רואה ולב וכו'. והנה טו"ב הוא יסוד צדיק (טוביה גניו בגויה עיין בגמ' שבועות נועץ צפרניו וכו' וטובי' זתבין) בסוד ויוסף בן שבע עשרה שנה. והנה נאמר ותיטב הנערה בעיניו שע"י הסתכלות העינים מתעורר הטו"ב הנגון להתגדל בטוביו וה"ס ובטוביו חייניו בסוד ובניהו בן יהוידע בן איש חי' ח"ס ובטוביו הגדול תמיד וכו' (ואם עיני שכל לך תתבונן טעם משארז"ל בן י"ח לחופה) הבן הענינים הגדולים וכבוד אלקים הסתר דבר ומעתה תתבונן רמיות חז"ל מ"ש חזקי' והטוב בעיניך עשיתי היינו שסמך גאו"ה לתפילה ותיטב כנסת ישראל בעיני המלך. ומעתה תבין במגילת אסתר ותיטב הנערה בעיניו וכו' ויבהל וכו' ותלקח אסתר אל המלך וכו' בחדש העשירי הוא חדש טב"ת כבר ידעת טב"ת ה"ס העיניים דדכורא בשיעור קומת הזמן טב"ת עיין ימין שב"ט עיין שמאל (ע"כ אותיות ט"ב הוא בטב"ת מימין ובשב"ט משמאל) ע"כ הפועל ישועות בקרב הארץ הראה למטה מעין דוגמא של מעלה ותיטב הנערה בעיניו וכו' ותלקח אסתר אל המלך וכו' בחדש טב"ת דייקא. ומעתה אם עיני שכל לך תבין בעת אשר תיטב הנערה בעיני המלך הנה הוא סוד סמיכת ג"ל ובעת הזעם בעוה"ר הנה בחדש טבת סמך מלך בבל לחזמת בת ציון ובאבוד רשעים רינה. היינו באיבוד כל זכר נין ונכד לבבל היינו ושתי הרשעה או ותלקח אסתר אל המלך בחדש טבת הבן הדבר מאד; דתני בשם ר"ש פעמים שאדם קורא א"ש אחת לפני עה"ש וכו'. הא ר"ג כר"ש

בין תכלת לכרתין ובמשניות ובגמ' בבלי הגירסא כרתיי ועמ"ש במשנה:
 עד הנץ החמה ליג וגומרה ובמקצת גירסאות במשניות וגומרה עד הנץ החמה ועמ"ש במשנה:

שכן דרך מלכים במשניות בני מלכים עמ"ש:
 כיני מתניתין רצ"ל פירוש המשנה כך הוא. בין תכלת שבה ללבן שבה בבבלי הכי קאמרינן מאי בין תכלת ללבן אילימא בין גבבא דעמרא חיורא וכו' הא בליליא נמי מידע ידיעי אלא בין תכלת שבה ללבן שבה ופירשי גיזת צמר שצבעה תכלת ויש בה מקומות שלא עלה שם הצבע יפה עכ"ל. ולכאורה פירושו מוכרח הוא דעל כרחך תכלית שביה אהיכן קאי בודאי אמאי דסליק מיניה היינו גבבא דעמרא והתוס' פירשו בין תכלת שבה היינו בציצית שיש בה תכלת ולבן ומיהו לפירושם לא יצדק הלשון בין תכלת שבה וכו' כי ציצית מאן דכר שמייהו (ועמ"ש במשנה דבמשנה א' אמרינן משעה שהכהנים ולא אמר משהכהנים דהוה משמע דהוא בחיוב לכל יום שהכהנים יכנסו לאכול תרומה וכשיעשו הבהנים הפועל הזה או יקראו העם ק"ש. וזה אינו אבל בכאן אמרינן משיכיר ולא אמרינן משעיה דמיירי מזמן שיעשה הפועל המחויב עליו להכיר בין תכלת ללבן או יקרא ק"ש. ואיזה פועל יחויב עליו בתכלת ולבן היינו ציצית. איכ נזכר ציצית ברמו המשנה אבל כ"ז אינו מדוקדק ויש ישובים אחרים לשינוי לשונות המשניות וכמ"ש). והנה אעפ"כ נראה לכאורה פירושם מוכרח מן הירושלמי הלזה דיליף לה וראיתם אותו מן הסמוך לו והרא"ש הביא זה הירושלמי. ולא יתכן בעיני לומר שנעלם מעיני רש"י ז"ל זה הירושלמי ע"כ אחשבה לדעת שרשי ז"ל ס"ל שגם בירושלמי הפירוש הוא כך גיזת צמר שצבעה תכלת וכו' (מהכרח הנ"ל ציצית מאן דכר שמייהו) והא דאמרינן מ"ט דרבנן וראיתם אותו מן הסמוך לו רצ"ל נשמע מן התורה דבזמן שרואה תכלת ולבן מיקרי ראייה מדקאמר וראיתם אותי היינו חוטי הציצית זהו מיקרי ראייה ואור היום הוא בזמן שיכול לראות לאורו ושמינן לה מן פ' ציצית דבזמן

היא לשינון ומותר ללמוד אותם בכ"ז ועידן מעת הזאת ואף משיעלה עה"ש ואין חילוק ממילא ה' מותר לומר להם חייבין אתם לקרות היינו בתורת חיוב דהרואה אותם קוראים א"ש אינו מכיר אם הם קוראים בתורת חוב רק אפשר קוראים בתורה ואין בזה ביטול לדברי חכמים:

תמן היו יכולין לקיים דברי חכמים ברם הכא כבר עבר חצות וכו' והוא כר"מ דאם לא טרף מע"ש הקיל לאחרים כשמעתתיה ומותר למיעבד הכי מי שרבים חולקין עליו. וכבר א"א לקיים דברי הרבים מותר לפסוק כשמעתתיה וכסברתה:

ע"ב מאן דתני אכילת פסחים רבנן. אבל מאן דגריס במשנתנו אכילת פסחים ג"כ כל הלילה ס"ל כר"ע דאמר אכילת פסחים כל הלילה ע"כ סתמיה רבי בסתם משנה להורות דרבנן ס"ל הכי והלכתא כן:

ומאן דלא תני אכילת פסחים ר' אלעזר רצ"ל אעפ"כ אין נשמע מזה דרבנן ס"ל כר"א עד חצות דוקא מדאורייתא דזה לא מיקרי סתם רק רבי לא רצה למיתני אכילת פסחים משום דתליא בפלוגתא דר"א פליג וס"ל עד חצות דוקא מדאורייתא:

לית כאן אכילת פסחים אפילו כרבנן. רצ"ל אין לגרוס בכאן אכילת פסחים דמה תאמר דרבי סתמיה בכדי לידע דרבנן ס"ל כר"ע והכי הלכתא הרי סתם במקום אחר כר"א ומאי אולמיה דההוא סתמא וכו' ע"כ יותר טוב שלא לגרסו כלל ודוק כי נכון הוא בפ' השיטה בעזרת השיי:

כל הנאכלים ליום אחד קדשים קלים הדבר מתמיה הרי גם קדשי קדשים נאכלים ליום א' ועיין במפרש וליג דהנה בהקטר חלבים ואברים לא אמרו עד חצות וכפירשי וקשה מ"ש דלא גזרו בהקטר ונצטרך לומר משום דהקטר הוא רק בכהנים וכהנים זריזין הם רק באכילת קדשים להיות שישנן קדשים קלים הנאכלים לישראל ג"כ וישראל אינם זריזים כ"כ ע"כ גזרו על כל הנאכלים ודוק. ונראה דמכאן יצא לו לרש"י שפי' דבהקטר לא גזרו ודוק:

שמתיאשין מק"ש בשביל שעוסקים בצרכי צבור. והנה תיכף הניצה החמה וראה אותם קוראין או אזי הבין שהפירוש ייראוך עם שמש קאי אק"ש ועיקר מצותה בהנץ וכשיטת רש"י ונראה דמזה יצא לו לרש"י שפי' הפסוק אק"ש ממילא ל"ק נמי מנברשת דהילני המלכה :

וכי יש הלכה בשוכח רצ"ל אם מיקרי עדיין ובקומך אפילו אם במזיד לא קרא מדוע לא יקרא. והנה לכאורא מכאן יש קושיא לשיטת הרי"ף דס"ל דיש חילוק בין אונס למזיד ומוכרחני לומר דהרי"ף ס"ל דגמ' דידן פליג בזאת הסברא אירושלמי דגמ' דידן ס"ל דיש חילוק שהתורה מסרה הדבר לחכמים לפרש מה בשכב"ך ובקומ"ך. והם אמרו חילוק בין אונס למזיד :

כדי שיהא האדם מזונו עצמו לקרותה בעונתה הנה נראה מכאן מבואר שמהראוי לזרוז עצמו שלא לאחרה מהתחלת זמנה ומן התימא על מנהג העולם שמתאחרין אפילו לכתחילה באפשר משום טורח צבור נגעו בה. אבל ביחיד ודאי אין להתאחר .

תמן תנינן מפסיקין לק"ש ואין מפסיקין לתפילה א"ר אחא ק"ש דבר תורה וכו' (היינו מדאורייתא) ותפילה אינה ד"ת (רצ"ל) סידור התפילה ודאי אינה ד"ת אפילו לרמב"ם שסובר תפילה אחת ד"ת היינו שיתפלל אדם איזה מבוקש בכ"י) :

א"ר בא ק"ש זמנה קבוע ותפילה אין זמנה קבוע רצ"ל ר' בא ג"כ מחלק מפני מה מפסיקין לק"ש ולא לתפילה משום דק"ש זמנה קבוע דאם לא קרא ק"ש בזמנה היה מעוות לא יוכל לתקון משא"כ תפילה יש לה תשלומין בתפילה אחריתי וא"כ מיקרי אין זמנה קבוע. ומכאן נראה שיש לקיים הגירסא בבבלי בפ"ב [טו] ר"ח לייט אמאן דמהדר אמיא בעידן צלותא זה"מ לק"ש אבל לתפילה בעי אהדורי וכתבו הראשונים ז"ל דל"ג לה דתפילה נמי זמנה קבוע וכפי הנראה מבואר מש"ס זה תפילה לא מיקרי זמנה קבוע וכנ"ל ודו"ק :

א"ר יוסי ק"ש א"צ כונה ותפילה צריכה כונה ר"י נמי מהדר לשנויי מ"ש

שרואין בין תכלת ללבן מיקרי ראייה וזה הוא פלוגתייהו דר"א וחכמים דהנה נאמר ונתנו על ציצית הכנף פתיל תכלת והיה לכם לציצית וראיתם אותו וכו'. חכמים קסברי דה"ק דמיקרי ראייה בעת אשר אתה מכיר את צבע התכלת בין הסמוך לו היינו לבן הנסמך בכאן לתכלת ור"א ס"ל בעת אשר אתה מכיר צבע התכלת לשארי הצבעים וע"כ מדלא פירש הכתוב לבין איזה צבע ע"כ לומר הצבע היותר קרוב לתכלת נ"ל והוא נכון :

תני בשם ר"מ וראיתם אותה אין כתיב כאן דסמך ליה מקודם והיה לכם לציצית היינו מצות ציצית ומצוה לשון נקבה והל"ל וראיתם אותה :

כאילו מקבל פני השכינה ורמז וראיתם אותו כאילו ראיתם את כבודו ית"ש או יאמר אות"ו בו' רמז לראיית הששה דברים תכלת י"ם עשבי"ם רקיע כסה"כ ספיר. וזה יונח מה שהביא בכאן ענינים אחרים שאינם נזכרים בגמ' שלנו. ויונח נמי למה לא אמר כפשוטו שהתכלת דומה לרקיע אך דבעי למיחשב ששה דברים שדומים במראיתם מנין את ו' :

אחרים אומרים וראיתם אותו כדי שיהא אדם רחוק מחבירו ד' אמות ומכירו דייקו נמי אותו לשון זכר ודרשו נמי וראיתם מקרי ראייה אות"ו איש אחר כמותך : אבל אמרו מצוה עם הנה"ח כדי שיסמוך גאולה לתפלה כבר כתבנו בפ"י התוספתא שיש בזה שיטות. שיטות הרי"ף וסיעתו עיקר המצוה קודם הנץ בסמוך כדי שיתחיל התפילה בהתחלת הנץ והפסוק ייראוך עם שמש קאי אתפילה ודעת רש"י ובעל המאור ייראוך עם שמש קאי אק"ש ועיקר מצות ק"ש בהתחלת הנץ ועמ"ש א"יה בסמוך :

תני א"ר יהודא מעשה וכו' והיו עוסקים במצות ובתוספתא היו עוסקים בצרכי צבור :

והייתי סבר שמה נתיאשו מק"ש וכו' רצ"ל ר"י היה סובר ייראוך עם שמש קאי אתפילה ע"כ בהגיע סמוך להנץ היה קורא ק"ש וראה רבותיו שאין קוראין אז היה סובר

הזאת קצת באופן אחר ממה שפירשהו הקודמים ואתה תבחר ותקרב. דהנה קשח בעיני לומר דר"י לא היה תורתו אומנתו וא"ת שהחמיר ע"ע ולא היה מאמין לעצמו שיקרא לו תורתו אומנתו הרי חומרא זו קולא הוא שהקיל לעצמו לפסוק מלימודו להתפלל:

וּנ"ל דרשב"י ה"ק כגון אנו שעוסקין בתלמוד תורה (הגה לא אמר בתורה רק בתלמוד תורה) היינו תורה המלמדת לאדם דעת שכל דבר התורה היוצא מפינו הוא מלמדת לאדם דעת הליכות אלי מלכי בקדש (וי"ל עוד תלמוד תורה שלומדין תורתו ברקיע כעין אביתר בני כך הוא אומר זכו' ורשב"י היה בטוח בזה דקוב"ה איסתכם על ידיה וכדאמרינן בזהר) הנה תורה כזאת אין מפסיקין אפילו לק"ש. אבל מי שאינו בטוח בעצמו שכל דברי תורתו הוא כך מפסיק לק"ש אבל לא לתפילה (וכשיטת היפ"מ שכתבתי) ור"י אמר כגון אנו שאין אנו עוסקין בתלמוד תורה (שאינן אנו בטוחים בזה שהסכים מריה על ידיה) אפילו לתפילה אנו מפסיקין (והמשנה שאמרה מפסיקין לק"ש ואין זכו' מיירי מי שלומד תורה כר"ש) זאי"כ על כרחך פליגי רשב"י ור"י במי שעסק בתורה אבל אינו בבחי' תלמוד תורה בודאי וכמש"ל דרשב"י סבר דאעפי"כ אינו מפסיק לתפילה ור"י סבר דמפסיק אף לתפילה ע"ז אמרינן דין כדעת' זכו' רצ"ל כ"א הולך לשיטתו ר"י כדעתיה דאר"י הלואי שיתפלל אדם כל היום למה שאין תפלה מפסדת יתפרש הדבר עפ"י האמור בזהר דאפי' תפלה בלא כונה יש עליה היכל מיוחד ומלאך ממונה לשומרה עד בא זמן אשר יכוין האדם בתפילה ומעלה גם אותה תפלה ואי"כ אין תפלה מפסדת משא"כ תורה אם אינה להליכות עולם ואין שוגין אותה ברקיע ס"ל לר"י דהיא גרועה מתפילה כי התפילה משמרינן אותה ברקיע כנ"ל:

רשב"י כדעתיה דרשב"י אמר אילו הינא קאים על טורא דסיני וכו' הגם שכל הנשמות היו שם כל הנשמות אין להם הקמה ונשיאות ראש רק בדור המיוחד להם ואין להם מבוא

דמפסיקין לק"ש משום דק"ש א"צ כונה ובאמצע הלימוד הנה כונתו טרודה בלימודו אעפ"כ יקרא דק"ש א"צ כוונה כ"כ משא"כ תפילה צריכה כונה ובאמצע לימודו כשיפסוק לא יהיה יכול לכוין מוטב לו ללמוד משיתפלל בלא כונה:

א"ר מנא קשייתי קומי ר' יוסי רצ"ל הקשיתי לפני ר"י אדבר"ז:

ואפילו תימר ק"ש א"צ כונה ג' פסוקים הראשונים צדיכין כוונה ס"ל כהנך תנאי בגמ' דידן בפ' שני עד על לבבך צריכה כונה וקשה לר' יוסי האיך מתרץ דמשיה מפסיקין לק"ש משום דאינה צריכה כונה: מן גו דאינון ציבחר מכוין תירוצא הוא רצ"ל להיות שא"צ לכוין דק בג"פ הללו מעטים המה יהיב דעתיה לכוין גם באמצע לימודו: ר"י בשם רשב"י כגון אנו שעוסקין בת"ת אפילו לק"ש אין אנו מפסיקין. הנה הקשו בתו' המפרש הא אמרינן בגמ' דידן בשבת [לג:] כי מטא זמן תפילה הוה מכסי ומצלי נראה דלק"מ דודאי א"א לומר שלא היו מפסיקים מלמודם כלל כרגע והרי צריכין לאכילה ושתיה ושינה וכל דבר ההכרחי. והנה כשהגיע זמן תפילה בעת שהיו מופסקים בלא"ה אז היו מכסים א"ע ומתפללים אבל כשהגיע זמן תפילה באמצע לימודם לא היו מפסיקים נ"ל: [עיי' שבת (יא.) וזבטו' שם ד"ה כגון (המגיה)]:

ר' יוחנן אמר על גרמיה כגון אנו שאין אנו עוסקים בת"ת (רצ"ל כר"ש דתורתו אומנתו) אפילו לתפילה אנו מפסיקין.

דין כדעתיה ודין כדעתיה רצ"ל רשב"י לשיטתיה ור"י לשיטתיה כאשר יתבאר דע"כ פליגי רשב"י ור"י דרשב"י ס"ל מי שתורתו אומנתו אפילו לק"ש אינו מפסיק ומי שאין תורתו אומנתו מפסיק לק"ש אבל לא לתפילה ור"י ס"ל מי שאין תורתו אומנתו אפילו לתפילה מפסיק כן פי' ביפ"מ. וזכון הוא:

ר"י כדעתיה דאר"י הלואי שיתפלל אדם כל היום למה שאין תפילה מפסדת. הנה מהכרח הקושיות עולה בדעתי לפרש כל השיטה

שינוי לבריותיו כי חכמתו ית' טובה מחכמתיו הקלה ומי יבא אחרי המלך וכו' אבל אילו הייתי עומד בהר סיני ולא ניתנה התורה עדיין (ולא היו יודעין עדיין מפסוק וירא אלקים כי טוב וג"כ לא היה ידע מפסוק אין כל חדש וכו'. דזה הכל נשמע מהתורה דליכא מידי בנביאי וכתובי דלא רמיזי באודייתא) אזי הייתי מבקש רבש"ע רצונך ליתן לנו חמדת שעשועים תן לנו ב' פומין וכו' אבל כעת בודאי חלילה לומר כן. אבל זאת נעשה כל מה שאפשר לנו למצוא טעם לבריותיו מה טוב (הגם שבודאי לא נוכל כל חכמתו אפילו בדבר אחד. עכ"ז מצוה עלינו לחקור טעם בכל דבר. והנה הוא הוא הר"ש דדרש טעמא דקרא גם במצותו ית"ש) ע"כ חזר ואמר ומה אין חד הוא וכו'. הנה ביקש ומצא טעם נחמד ונעים הגם שאין תכלית לחכמתו. הנה מצא טעם אחד מאלפי אלפים ורבבות עד אין חקר ולדעתי גם הטעם הזה נרמז בתורה במשה אדונינו ויידא משה ויאמר אכן נודע הדבר יש להתבונן איזה דבר נודע אם לומר ששמע שכבר יודע דתן מהיריגת המצדי הלא דתן היה אתו עמו בעת שהרגו כי אותו המצדי הוא הוא שבא על אשתו של דתן והיה מכהו אח"כ ביום וראה משה והרגו. וא"כ מה חידוש נתחדש לו היום בידיעת דתן (וגם חז"ל דרשו בזה) ולדעתי הוא ענין שבדעתו של משה היה ג"כ למה לא נברא ב' פיות כיון שראו דלטורין אמר אכן נודע הדבר וכדברי רשב"י ובהעמיק עוד הנה הדיבור הוא התגלות הדעת מן ההעלם אל הגילוי וכבר ידעת בדעת יש בו עיטרא דחסדים ועיטרא דגבורות וא"כ בגילוי הדיבור מהראוי להיות ב' פומין כענין פ' שמע והיה א"ש בתפילין והנה אדונינו משה נשמתו סוד הדעת היה מתמיה ג"כ על כלי הדיבור למה לא יהיו ב' וכיון ששמע שיש דלטורין אמר אכן נודע הדבר זהבן מאד:

דף ה' ולא מודה ר"ש שמפסיקין לעשות סוכה לעשות לולב לפימשי"ל לתורת רשב"י הוא שגבה במעלה אפילו על אחרים שתורתן אומנתן הנה לכאורה לפי"ז מאי קושיא דילמא באמת ס"ל לרשב"י מי שעוסק בתורה

להתפלל ולחדש חידושי תורה רק בדור המיוחד להם וזה נודע וד"ש אילו הוינא קאיי"ם: דיתברי לב"ג תרין פומין חד דהוה לעי באורייתא וחד וכו' דסברתו היה כלי שנשתמש בו קדש אינו ראוי להשתמש בו חול ואי כסברת ד"י מאי היה פועל בזה הרי אעפ"כ אפילו אם היה פה מיוחד לתורה מי יודע אם כל תורתו יהיה באופן המועיל כנ"ל. והנה שוב ישתמשו בפה המיוחד הלזה לפעמים חול ולפעמים קדש אלא ע"כ לומר דס"ל כמ"ש במדרש ש"ט. זה אומר בית אב של הלכה. וזה אינו אומר בית [אב] של הלכה אעפ"כ וכו' הרי כל לימוד תורה קדש הוא ע"כ אין מפסיקין אותה לתפילה. נ"ל: אתיא דר"י כר"ח וכו' דצ"ל דודאי ר"י מודה דמצוה הוא ללמוד תורה אפילו אין בטוח בעצמו כנ"ל. אבל היא רק מצוה כאינך מצות ע"כ כל המצות אין נדחים מפניה רק אם בטוח שהתורה היא תורה אלקית כנ"ל ואתיא שפיר כרחב"ע דאמר העוסקים במצות מבטלים מצותן להתפלל תפילתן:

אילו הוינא קאים על טורא דסיני בשעתא דאיתיהבית אורייתא לישדאל הוינא מיתבעי וכו' דיתברי לב"ג תרין פומין וכו' הקשה היפ"מ אין כל חדש תחת השמש ולי יקשה עוד. וכי ס"ד שאמר רשב"י כן הלא נאמר בכל מ"ב וירא אלקים כי טוב. וקשה איך ס"ד שהקב"ה ח"ו לא ידע בטיבותם עד שראה אותם אבל הפי' הוא שלא יאמרו הבריות אילו היה הדבר הנה נברא כך היה יותר טוב ע"כ נאמר כי טוב בכל מ"ב לסגוד הפתח הנה והוא שאמרה רתורה לבריות עולם אל תהרהרו אחר מעשי הש"י לומר שיותר היה טוב ליבראות איזה בריאה באופן אחד רק תדע וירא אלקים כי טוב דוקא באופן זה. ואיך ס"ד ליצייר חומר לבא אחר המלך וכו' וא"כ איך ס"ד שרשב"י יבקש ב' פומין אך הוא לדעתי מן הצורך לידע למה אמר רשב"י דוקא אילו הוינא קאים על טורא דסיני אז היה מבקש זה יבקש גם היום. אך הוא דודאי הן היום שזכינו לתורה. הנה היא המלמדת לנו דעת וירא אלקים כי טוב וכנ"ל אין לבקש

דוקא היפך דברי ב"ש אין כאן בית מחוש
כיון שאני עושה בזה כדברי ב"ה מצוה קא
עבדינא :

ד"א שלא יראוני וכו' רצ"ל כאן היה בית
מחוש כיון שנוקפת אבל אם לא היית
זוקף את עצמך לא הייתי מטה ועמ"ש בתוספתא:
דודים דברי סופרים לדברי תורה נאמר
בוזרה אכלו ריעים שתו ושכרו
דודים ריעים איקרין הנך דלא מתפרשין
לעלמין דודים איקרין הנך דוימנין מתפרשין
וזימנין מתקרבין א"כ אנן נמי נימא וחכך
(היינו ד"ס הנאמרים בפה ובחיד דלא כתיבי
בקרא כ"ה ביפ"מ) כיין הטוב (היינו ד"ת דכתיב
בהו ולכו שברו בלא כסף ובלא מחיר יין וחלב
כ"ה ביפ"מ) ונאמר אח"כ הולך לדודי (כ"ה
ביפ"מ) למשרים ג"ל ד"ס הנאמרים בחיד
מיושרים ושויין לייך הטוב היינו ד"ת רק מה
שהמה מיושרים ושויים לד"ת הוא כעין הליכה
לדודי היינו פעמים מתפרשין ופעמים מתחברין
כן הם פעמים הקילו בד"ס ולא בד"ת כעין
ספק דבריהם להקל. ולפעמים רבנן עשו חיזוק
לדבריהם כשל תורה וז"ש דודים ד"ס לד"ת
ד"ס הם כעין דודים לד"ת וכנ"ל :

דודים ד"ס לד"ת וחביבים (לישראל כ"ה
הגירסא ביפ"מ) יותר מד"ת כי טובים
דודיך (היינו ד"ס שהם כדדים המניקים לתינוק
כן הסופרים מניקים לישראל) מיין (היינו תורה
כמש"ל) וא"כ נשמע שחביבים יותר מיין
ולפי גירסת היפ"מ לא קשו קראי אהדי דהא
דנאמר וחכך כיין הטוב משמע ששויין הם
לפני הבורא ית"ש מתן שכרן ועונשן והא
דנאמר טובים דודיך מיין היינו לישראל דזה
מאמר כנ"י מה שדודיך גוזרים עלי המה
טובים לי יותר מיין וכן דרשו חז"ל חדשים גם
ישנים דודי צפנתי לך נאמרו החדשים קודם
הישנים :

תדע לך וכו' וע"י שעבר על ב"ה נתחייב
מיתה ע"ש ופורץ גדר ישכנו וכו' רצ"ל לפי
הנ"ל דהרי לענין מתן שכרן ועונשן שוים הם
אבל כיון שישראל חביבין עליהם יותר מד"ת
וגדר גדול גדרו בעצמן שלא לעבור על ד"ס
ממילא העובר נקרא פורץ גדר ע"כ עונשו גדול :

כמותו כך הוא הדין שאינו מפסיק לשום מצוה
אבל סמך המקשה על סוף דבריו ולית ליה
לר"ש הלמד וכו' :

לעשות סוכה וכו' ולכאורה למה מקשה מעשה
ולא מעיקר יום המצוה אבל הוא
לפימ"ש"ל דהרי מבואר בגמ' דידן דרשב"י
גופיה בעידן צלותא הוה מכסי ומצלי ע"כ
לומר כמש"ל דבהגיעו זמן תפילה בעת אשר
היה מופסק בלא"ה מד"ת אז היה מכסי ומצלי
א"כ מקיום כל המצות אין קשיא דבעת אשר
היה מופסק והגיע זמן איוה מצוה היה מקיימה
משא"כ עשיית הסוכה הנה מן הצורך לעשותה
קודם חיוביה הנה לסבתו לפי הנ"ל אין
להפסיק :

זה שינון וכו' רצ"ל בודאי לשארי מצות
מפסיקין אבל ק"ש זה שינון וכו' :
היא היא א"ר יודן רשב"י על שהיה תדיר
בד"ת וכו' היא היא רצ"ל האמת אתך
דק"ש חביבה מד"ת לשאר בני אדם רוב העולם
אבל א"ר יודן שאני רשב"י שתורתו חביבה
מאד וכמש"ל ויצדק לפי"ז במתניתין כאדם
הקורא וכו' היינו סתם בני אדם
א"ר אבא מרי לא תנינן וכו' ר' אבא מתרץ
תירוצ אחר הא בעונתה וכו' כמשנה :
מתניתין שנא' בשבתך בביתך ובלכתך בדרך
בנוסחי המשניות ובבבלי לא נאמר
בשבתך בביתך. הנה לגירסת הירושלמי לאו
מבלכתך בדרך לחוד קא דייקי בה רק מבשבתך
ג"כ והיינו מוקאמר בשבתך ובלכתך ע"כ
הכונה לקרוא כאשר יודמן הן בשבת הן בלכת
והו קורין כדרךן ולבבלי דייק מן בדרך היינו
כדרךך כאשר יודמן ועוד יתבאר אי"ה :

ותני מעשה ברב"ע ור"י וכו' זהוה רב"ע
מוטה ור"י זקוף הגיע זמן ק"ש נזקף
רב"ע והטה ר"י וכו' הנה לפי"ז המעשה היה
ביום ולדעת תלמודא דידן המעשה היה בק"ש
דלילה :

נזקף רב"ע והטה ר"י משמע דבזולת זה
לא היה מטה ר"י לעשות דוקא בהיפך
רק מהכרח שזקוף רב"ע :
אני הטיתי כדברי ב"ה רצ"ל אפילו לא
היית זקוף ואני הייתי מטה א"ע לעשות

במילי דעלמא כי כל העוסק בתורה לשמה נהנין ממנו עצה ותושיה כעין ששואלין לנביא שאומר בנבואה הנה אסור לעבור על דברי החכם והעובר על דברי החכם חמור יותר מהעובר ע"ד הנביא ע"כ קראם בכאן זקנים המסוגלים לעצה כעין זקנים (כענין שאמרו סתירת זקנים בנין וראיה לדבר רחבעם בן שלמה). והנה חכמי התורה אפי' הם נערים נק' זקנים. וכן זה קנה חכמה היינו החכמה לו בקנין החכמה שלו היא כאילו קנה אותה ע"כ נהנין בחכמתו בכל עניני העולם. ואגב אודיעך את אשר עם לבבי את אשר מרגלא בפומיהו דחכמים וכן זה קנה חכמה האיך מרומז חכמה בתיבה זו הלא אינו מרומז רק זה קנה. אבל הוא עפי' מאמר חז"ל דעה קנית מה חסרת דעה חסרת מה קנית א"כ אין שום קנין אמיתי שיהיה נקרא קנין רק דעת החכמה ע"כ מרומז בתיבת זקן זה קנה רצ"ל זה הוא אשר קנינו קנין שיש אתו החכמה והמדע :

אם אינו מראה לכם חותם שלי וכו' רצ"ל הנביא אם אומר שיודע זה הדבר בנבואה הגם שיוודעים בו שהוא חכם בתורה אעפ"כ כיון שאומר שאינו מיעצו עפי' חכמת התורה אשר בקרבו רק עפי' נבואה כיון שלא נתאמתה נבואתו במופת העובר על דבריו אין מיחוש כ"כ אבל החכם שאומר שמיעצו עפי' חכמת התורה אשר בקרבו א"צ לאות ומופת ואסור לעבור על דבריו ועיין ביפ"מ :

איכן יצאה בת קול א"ר יוחנן ביבנה יצאה ב"ק מן הצורך לנו לידע היכן יצאה ב"ק כי עי"ז יבין המשכיל אלו זאלו דא"ח אבל הלכה כביה כבר ידעת עשרה גליות גלתה סהררין כנגד גלות השכינה וכל שיעור קומה הוא ע"ד כנודע. והנה ר' יוחנן ודאי דיבר מגלות יבנה השנית שהיה סמוך לדורו משא"כ גלות הראשון ביבנה היה מופלג ממנו הרבה וא"כ גלות הב' ביבנה היה גלות החמישי מלשכת הגזית לחניות א' לירושלים ב' ליבנה ג' לאושא ד' ליבנה ה' א"כ עתה תבין ב"ש תמיד לחומרא כי מרתם מרת הגבורה מדה החמישית מעילא לתתא וביה לקולא מרת החסד וכבר ידעת אלקים חיים נק' מדת הבינה מרת

ד"ת יש בהן איסור ויש בהן היתר פי' יש בהם לנטות מהפשוטו לאיסור או להיתר לאיסור נאמר בתורה לא תבשל גדי בחלב אמו והקבלה פירשה לאיסור כל מין בשר וחלב להיתר בתורה נאמר איסור גיד הנשה משמע מכל הב"ח והקבלה התירה גיד הנשה. יפ"מ, יש בהם קולין ויש בהם חומרין היינו עונשם ושכרם יש מצות שעונשם ושכרם קל ויש חמור. יפ"מ :

כולן חמורים שכל העובר על דבריהם חייב מיתה כמו שמביא ראי' להלן כאשר יתבאר. והנה לא ביאר ההיפך דבבא הראשונה ואפשר שזה ג"כ נכלל במאמר כולן חמורים הם ע"כ אין לנטות מהם ימין ושמאל :

ה' טוטפות להוסיף על ד"ס חייב הגם שזה ענין אחר גזירת הכתוב דבהכי לא נעשה זקן ממרה ובהכי נעשה עכ"ז נשמע מדרכי התורה דהקפידה ביותר על דברי חכמים ממה שהקפידה על מאמרים המפורשים מזה למדו לומר כל העובר עדי"ח ח"מ ויש להתבונן עוד דמזה לא נשמע רק שפירשו הסופרים פשט הכתוב. אבל דבר שהוא לגמרי מדבריהם לא נשמע דחמש טוטפות זה מיקרי עובר על ד"ת שפירשו חז"ל ט"ט בכתפי פ"ת באפריקי. וי"ל מדחזינן דמה שפירשו הסופרים חמור יותר ממה שביארו הכתובים בפירוש נשמע דהתורה הקפידה ביותר על דברי חכמים ממילא נשמע דהקפידא הוא עוד יותר על דברי חכמים לחודיהו. ווי"ש חמש טוטפות לעבור להוסיף עדי"ס שעיקר הקפידא מה שהוסיף זה עדי"ס מיהו אעפ"כ יקשה למה לא נעשה זקן ממרה בדבר שעיקרו מדי"ס רק בדבר שעיקרו מדי"ת ופירושו מדי"ס וי"ל שהחכמים התנו על תקנתם שלא יתחייב מיתה בב"ד העובר על דבריהם וכמו שהתנו ספק דבריהם להקל :

חמורים דברי זקנים מדברי נביאים יש לדקדק הא דלא אמר חביבים כנ"ל (כן דקדק היפ"מ) וגם יש לדקדק למה שינה מסופרים לזקנים או עכ"פ הל"ל חכמים וי"ל דבכאן ענין מחודש לא מיירי כלל מדי"ת רק אם שואל עצה מן החכם כדת מה לעשות

זו ק"ש של ר"י הנשיא. והשאר מדרבנן ואם הוא מדרבנן למה תיקנוה ועל פ' ציצת לא מיבעיא ליה דידע דמשום זכרון יצ"מ הוא וגם יש בה ציצית:

ר' סימון אמר מפני שכתוב בהן שכיבה וקימה רצ"ל ודאי מדאורייתא הוא שכתוב בהן שכיבה וקימה ומשמע דאותן הפרשיות יקראו בזמן שכיבה ובזמן קימה:

ר' לוי אמר מפני שעשרת הדברות כלולין בהן רצ"ל מדאורייתא יוצא בפסוק ראשון אבל רבנן תיקנו לאומרן שאז בהצטרפם לפ' ציצית נלמד מכולל עשרת הדברות:

מאן דרחים מלכא לא משתבע בשמיה ומשקר כענין יוסף כשהיה רוצה לישבע היה אומר חי פרעה. כי היה שונא לפרעה. אבל מאן דרחים וכו':

למען תזכרו ר' אומר זו מצות שבת וכו' עייש היפ"מ דקדק למה לא מייתי פסוק הקודם וראיתם אותו וזכרתם וכו' אבל אציגה נא לפניך מרגניתא טבא ואת אשר עם לבבי אשיחה האיך נרמזו בציצית מצות שבת. והנה אתה רואה בתלמוד זה דשקולה שבת כנגד כל מצותיה של תורה. וכ"ה בזהר מאן דנטר שבת כאילו נטר כל אורייתא כולה (ונ"ל כי שבת זכר למעשה בראשית ומ"ב נברא ע"י התורה כי כביכול התורה היתה כלי אומנתו של הקב"ה כמשארז"ל) והנה סוד שבת נרמז בתכלת של ציצית דידוע ז' שמות המרגלא השולטים בשבת (ידוע ענינם מר"מ פ' יתרו) אשר כל יום השבת כונתם בז' ברכאן דשמע והן המה הוי' הוי' בניקוד צבאוי. אל הוי' הוי' בניקוד אלקים. אלקים. מצפץ. מצפץ יה אדני. סך כל השמות בגי' תתמ"ט. זעם הכולל (היינו כללות קדושת היום) בגי' תכלת והנה הוא הנרמז למען תזכרו ועשיתם את כל מצותי רצ"ל תעשון מצותי היינו מצות שבת עם הכולל היינו השמות הנ"ל עם כולל קדושת היום אשר המה בגי' תכלת משאיכ מספוק הראשון וראיתם אותו היינו התכלת וזכרתם את כל מצות וכו' כיון שזכר בפסוק ענין התכלת באמרו וראיתם אותו סד"א דקאי כל

השלישית אשר שם כלולים ביחד החסדים וגבורות זממנו נובע הדעת עיטרא דחסדים ועיטרא דגבורות והתחלקם הוא אח"כ בהגיעם למדת החסד ולמדת הגבורה הנה בהיותם פעם הראשון ביבנה הוא הגלות הג' כנ"ל. הנה היה עדיין בסוד אלו ואלו דאי"ח כלולים ביחד. ובהגיעם פעם שנית ליבנה הנה נחלקו ב"ש וב"ה אלו מימינים לזכות מצד החסד ואלו וכו' וב"ש היו מחדדי טפי כי אז היה שייך למדתם גלות החמישי אבל לא היה באפשר להתקיים העולם במדת הגבורה ויצאה ב"ק אלו ואלו דאי"ח ביבנה דוקא כי התבוננות הוזה מובן מגלות יבנה בפעם הראשון ועתה בפעם השני הלכה כב"ה להתקיים העולם והשם הטוב יכפר בעדינו. ויה"ר שלא יאמר פיננו דבר שלא כרצונו

ע"ב ע"ש והגית בו יומם ולילה שתהא הגית יום ולילה שוין היינו שא"א פ' ציצית בלילה (בחייוב) ע"כ אומרים ברכה יתירה כ"כ המפרש בשם גמרא בבבלי לא ידעתי שחר מקומו אבל ביפ"מ הוא משמיה דרשב"א:

ע"ש שבע ביום הלתיך על משפטי צדקך. והנה למ"ד הראשון נחא אבל למ"ד זה קשה מ"ש בערבית ד' ובשחרית ג' נימא איפכא. ונ"ל דמשי"ה הביא כל הפסוק היינו דנשמע הדבר ממשפטי צדקך היינו ממצות צדקה נרמזין באל"ף ב"ית. ג' ד' היינו גומל דלים כדרשו הנהו דרדקי בבי מדרשא וע"ש בגמ' ג' רמז להנותן צדקה היינו [גומל] ד' רמז לדל המקבל. והנה הג' מסודרת במוקדם באל"ף ב"ית ואח"כ הד' כמו כן אומרים ג' ברכות בשחרית שמש הנותן וגומל מאורו לירח מדת הלילה ובערבית ד' ברכות ד"ל סיהרא דלית לה מגרמא כלום ונעים הוא.

כאילו קיים והגית בו יומם ולילה דקודם לכן נאמר שקר שנאתי וכו' תורתך אהבתי שבע ביום וכו' ואח"כ שלום רב לאהבי תורתך וכו' נ"ל:

מפני מה קורין ב' פרשיות בכל יום נ"ל פירושן של הדברים דמיבעיא ליה. אם הוא בחיוב מדאורייתא לקרוא את כולם בכ"י או אם מדאורייתא אינו מחויב רק פסוק שמע

הפסיד וכו'. אבל משמיענו בקורא וכו' ביחיד דוקא אבל בצבור לא יקראו והא דאנשי מעמד קראו בצבור י"ל דבהכי פליגי דר"י סבר דאנשי המעמד ג"כ קראו ביחידות בעונתה ואח"כ בתר ג' שעות קראו לעמוד בתפילה מתוך ד"ת ולא גזרינן מפני ההדיוטות ור' אחא סבר דאנשי המעמד הגם שהיו מאחרין עכ"ז לא היו מאחרין עד אחר ג"ש ושפיר היה עדיין זמנה והא דקאמר הקורא עם אנשי המעמד לא יצא היינו לא יצא י"ח המצוה כתיקנה דמצוה להקדימה וכמ"ש הראשונים פירושם:

דף ה' ע"א אלו ברכות ששחזין בהם בראשון תחילה וסוף ובמודים תחילה וסוף השתהואה מורה על ביטול מציאות העובד להנעבד ית"ש מרוב אהבתינו אליו ית"ש. הנה ברכת אבות אנו מזכירין אלקי אברהם אלקי יצחק ואלקי יעקב. הנה מהנהוג מי שיש לו אב גדול מפורסם והוא הבן אינו גדול מפורסם. הנה הבן מיחס א"ע אחר אביו להשואלים אותו בן מי אתה זה העלם לא ישיב אני הוא איש פלוני כי בשמו לא יתיחס ולא יתודע רק ישיב אני הוא בן איש חי רב פעלים פלוני הגדול וכ"ה בהיפך. אם האב אינו מפורסם במעלה לא יתיחס בשם עצמיותו רק ישיב לשואלו אני אבי הגדול המפורסם פלוני והנה כשהיה העולם חשוך בדור הפלגה לא ידעו בפרסום שמו הגדול ית"ש לעד. והנה באו האבות והודיעו לבאי העולם פרסום שמו הגדול והנה הוא ית"ש הגם שלגדולתו אין חקר כביכול יתיחס אחר האבות דהיינו שמו ית' עליהם בהזכיר שמו דהיינו שיאמרו אלקי אברהם יצחק ויעקב וכן בכל הצדיקים הגדולים וכן על כללות האומה הקדושה אלקי ישראל כאילו כביכול הוא ית"ש צריך לחשיבותינו להתיחס אחרינו כי כ"כ גדלה חביבות האבות וישראל בעינינו עד שלגודל גדולתו ורוממותו מניח את העליונים ותחתונים ויתיחס אחריהם. הנה בן אדם חציר הרואה את כל האהבה הזאת והגדולה והכבוד הזה מי הוא הפתי אשר לא יכסוף לאהבתו ית"ש בביטול מציאותו וכמים הפנים לפנים וכו'. וזה הוא התחלת ברכת אבות ברוך אתה י"י כביכול בעצמך ובשמך הגדול

על הכולל של תכלת. והמשכיל ע"ד ימצא טוב טעם:

השוכן בבית הזה וכו' ובבבלי מי ששיכן את שמו בבית הזה וכו' ואפשר נוסחת ירושלמי הוא במקדש ראשון זנוסחת בבלי במקדש שני ומוכן:

א"ר בא היא ששנה על אתר עיין ברא"ש ותוס' ובדברי תר"י כולם כאחד הסכימו דזה דוקא כשיוצא באה"ר אבל בברכת התורה א"צ לשנות תיכף. ואפילו אירע לו שהפסיק בין הברכה ללימודו א"צ לחזור ולברך. מיהו משטיות דברי הירושלמי משמע דאין חילוק דהוא אינו מחלק בין ברכת התורה לאה"ר דהרי קרי לאה"ר בשם ברכת התורה לעיל בעמוד זה ועמ"ש בחידושי בגמ' דידן:

מדרש צריך לברך הלכות וכו' בין מדרש בין הלכות צריך לברך הוא כגירסת רש"י בגמ' דידן וצ"ע מכאן לגירסת ה"י"ף ד"ל עי"ש:

המפרש בדי"ה הלכות ופלפול המשניות א"צ לברך עליו ויוצא בברכת ק"ש כל המפרשים בבבלי והפוסקים ס"ל דגם הוא ענין בפ"ע ולא קאמרו הנך אמוראי אמימרא דשמואל רק אברכת התורה סתם על איזה תורה צריך לברך ופליגי בהכא ולא ידעתי מי הכריחו להרב המפרש לפרש כזאת. וגם א"א לומר כן. דהרי ר' סימון בשם ריב"ל בין מדרש בין וכו' והאיך ס"ד דריב"ל יפרש מימרא דשמואל והוא קשיש מיניה טובא וקא מיתחשיב מדור התנאים:

א"ר"ח בר אשי נהגין הוין יתבן קומי רב וכו' עמ"ש בגמ' דידן:

תנ"י הקורא עם אנשי מעמד לא יצא כי מאחרים היו נראה באפשר לפי שיטת הגמ' הלזו שגם אנשי המעמד היו קורין ק"ש ביחידות מקודם שיתאספו למעמדם רק אח"כ אחר הקרבת התמיד היו קורין ק"ש לעמוד בתפילה מתוך ד"ת ע"כ הקורא או עמהם לא יצא י"ח כי היה אחר ג' שעות ויתבאר עוד: **מפני** ההדיוטות שלא יהיו אומרים וכו' והא דתני במתניתין הקורא מכאן ואילך לא

ביד מי שמשתחוה לפניו ע"כ מלמדן את ואיש טעם הדבר והבן:

לכפין פרושות השמים א"ר איבו כגון הדין נקרי"ם היה עומד דקשה ליה א"ל השמי"ם מיבע"ל ע"כ מפרש שעמד כהדין נקרי"ם (היינו מין חולי פודגרא) שאינו יכול לפשוט את ידיו וגם אינו יכול לכופפם ביותר רק ידיו פרושות בעיקום עקומות סגלגל והפירוש הוא בפסוק שהיו ידיו פרושות כעין השמים שהם עגולים והיה זה מחמת פחד ומורא גילוי השכינה:

א"ר אבינא ככפים הללו שלא נטפו מבנין ביהמ"ק כלום היינו ג"כ שהיו כפיו פרושות עגולות כעין השמים היינו כענני שמיא שנקרא ג"כ כפים כמד"א והנה עב קטנה ככף איש וכו' והורה בזה הנס המופלג כל זמן בנין בהמ"ק לא היה מטר ע"פ האדמה בזמן הבניה שלא להפסיד איזה אבן או עץ ומתכת מבנין בית המקדש כן נ"ל:

ר' זירא סבר לקרובה כדי לשוח עמו תחילה וסוף נ"ל קרובה היינו כמו שאנו קורין לפיוטים קרובי"ץ (עיין בש"ע לשון קרוב ליוצר) כמו כן הם היו קוראין לפייט קרוביה. והפירוש הוא לפי"ז דהנה ר"ז בעצמו אמר שאין לשוח עם השי"ץ רק במודים בתחילתו כי כן היתה הקבלה בידו מרבותיו אבל היה נראה בעיניו שמן הראוי לשוח גם בסופו ע"כ ה"י סב"ר לקרובה. היינו היה מסביר ומלמד לחביריו ותלמידיו לומר איזה פייט השי"ץ להודאה ויאמרו אותו הפייט בעת ההשתחואה עד שיגמור השי"ץ הברכה וישוחו עמו תחילה וסוף בסיום הפייט ובוה לא יעבור ע"ד רבותיו כי השתחואה אחת היא נ"ל וגירסת הראב"ד ז"ל דמי"ך לקרובה ג"כ ניחא בזה ופירוש דמי"ך היינו היה אומר הפייט הזה בדמיכה היינו בלחש כעין שינה כי לא ידעו העולם עדיין מאתו פייט ולא רצה לאומרו בקול רם כי היכי דלא למיחזי כיהרא שאומר שבה שלא ניתקן מקדמונים. ובוה יונח שיטת הגמ' אח"כ כאשר יתבאר אי"ה:

ר' ייסא כד סליק להכא חמתין גחנן ומלחשין רציל כשבא רבי ייסא

ע"כ אתה מתיחס לאלקינו ואלקי אבותינו אלקי אברהם וכו' כאילו כביכול אתה מצטרך להתיחס עמנו. הנה בהתחלה הלזו הוא והשתחואה בביטול מציאות מורה על אהבתינו ית"ש אליו וכמים וכו' ובסיום הברכה מגן אברהם נאמר לאברהם אחר הדברים האלה ה' דבר י"י וכו' אל תירא אברם אנכי מגן לך שכרך הרבה מאד ודרשו חז"ל לפי שהיה אברהם אבינו מתפחד ואומר ירדתי לכבשן האש ונצלתי ירדתי למלחמת המלכים ונצלתי תאמר שנתקבלתי שכרי בעוה"ז ואין לי כלום לע"ל א"ל הקב"ה אל תירא אנכי מגן לך וכל מה שעשיתי עמך בעוה"ז חנם עשיתי עמך אבל שכרך מתוקן לע"ל ע"כ. וכן לבניו אחריו הן עם לבדד ישכון לע"ל ובגוים לא יתחשב להם כל הטובות והישועות שעשה עמהם השי"ע בעודם בין הגוים כי כל זה עשה בחנם בעבור שמו הגדול. וז"ש ברוך אתה י"י מגן אברהם ומי הוא שרואה את האהבה הזאת שלא ישתוקק ויכסוף לרצונו בביטול מציאותו ע"כ שוחין גם בסוף הברכה להורות על כלות הנפש באהבתו ית"ש וכנ"ל. והנה בג' אחרונות אנהנו כעבד הנוטל פרס מרבו כפי אשר שאל נתן לו והנה ברכת הודאה מיקרי על תוספת טובה שנותן לו האדון מתנה בתוספת דבר שלא ביקש ולא עלתה על לב המבקש ולא אמנו תוכיח הפעם אודה וכו' על בן רביעי שילדה יותר מחלקה. והנה היא הוראה על האהבה הגדולה שהשי"ע אוהב אותנו שנותן לנו גם את אשר לא בקשנו מרוב אהבתו אלינו ע"כ באה השתחואה וכסיפה לרצונו כמים הפנים וכו'. והנה ב' מיני הודאה הן על תוספת הטובה למשל לפעמים מבקש העבד מהאדון איזה דבר כך וכך והאדון באהבה מוסיף לו יותר מאשר שאל. ולפעמים ההודאה מצטרפת ביותר היינו בעת שהאדון נותן דבר נפלא לעבדו מבלי מבוקש כלל. ע"כ שוחין תחילה וסוף בהודאה כנ"ל ואתה תבין:

מלמדן אותו שלא ישחה לא אמר מוחין בידו או גזערין בו כי צריך ללמדו למה א"צ לשחות בכל ברכה כי כשימחו בידו בלא לימוד נראה כגורעין בכבוד המקום ומוחין

משא"כ כאן אין מן הצורך כ"כ ללמדו טעם דמקרא מלא הוא :

אלו ברכות שפותחין בהן בברוך כל הברכות פותחין בהן בברוך. ואם היתה ברכה סמוכה לחבירתה כגון ק"ש ותפילה אין פותחין בהן בברוך. עיין בבבלי דף י"ד ע"א בתוס' שם ד"ה ימים וכו' מייתי שם הגמ' הללו בהן הלשון כל הברכות פותחות וחותרות בברוך חוץ מן הברכות הסמוכות לחבירתה (אינה פותחת) וברכת הפירות והמצות (אינם חותרות) ולפי זאת הגירסא פירשו שם השיטה בזה האופן הר"י גאול"ה רצ"ל ברכת אשר גאלנו וכו' בליל פסח הרי היא סמוכה לברכת הלל שמברכין קודם ההלל אקב"ו לקרוא את ההלל (דס"ל דמברכין על ההלל שאומרים על הסדר) ומתריצין הלל אם שמעה בבה"כ יצא ע"כ לא ניתקנה אשר גאלנו בסמיכות ומקשי והא סופה פ"י הברכה דסוף הלל יהללך דמברכין לאחר ברהמ"ז אחר גמר ההלל ואינה סמוכה למה אינה פותחת בברוך (דס"ל דמברכין יהללך ג"כ על הסדר). זמתרץ שתיים הנה אחת להבא ואחת לשעבר רצ"ל דעל הסדר מברכין ב' פעמים על ההלל היינו על חצי ההלל דקודם אכילה מברכין לקרוא ועל חצי ההלל לאחר הסעודה מברכין לגמור. וא"כ יהללך סמוכה לברכה לגמור ואח"כ דחו זה הפירוש ופירשו באופן אחר דבאמת אין מברכין כלל על ההלל לפי מנהג שלנו דמפסיקין באכילה רק דמיירי באדם שעושה הסדר בבת אחת וגומר כל ההלל ביחד בודאי שמברך עליו וכן היה מנהגם ופריך והר"י גאול"ה סמוכה לברכת הלל ופותחת בברוך ומשני אם שמע ההלל בבה"כ יצא וכנ"ל ופריך והר"י סופ"ה רצ"ל סוף ברכת הגאולה למה יהיה לה חתימה דהרי היא כברכת הפירות והמצות ומשני שתיים הנה אחת לשעבר (היינו גאולת מצרים) ואחת להבא (היינו גאולה העתידה באמרו כן י"י אליקינו יגיענו וכו' שמחים בבנין וכו') א"כ הוה ברכה ארוכה עכ"ד ולפ"ז מהראוי לגרוס שתיים הנה אחת לשעבר ואח"ת להב"א. והנה כ"ז לגירסתם אבל לגירסתנו שלא נזכר בהמימרא כלל מענין חתימות הברכות ומענין ברכת הפירות והמצות

לכאן ראה אותן שקיבלו מר"ז נהגו כוותיה לשחות ולומר הקרובץ בלחשה כנ"ל :

א"ל מה דין לחישה ולא שמיע דמר ר"ח וכו' ואית דאמרי חברייא בשם ר' סימאי מודים אנחנו לך אדון וכו'. רצ"ל כשראה ר' ייסא שאומרים בלחשה הבין הדבר שלא רצו לומר הפיוט בקול רם להיות שלא שמעו הדבר מקדמונים או אמר להם אין מן הצורך לומר בלחשה תלמוד ערוך הוא מקדמונים בשידי תהלות :

א"ר יודן נהגין וכו' הוא ענין בפ"ע משמיענו ר' יודן שיש מנהגים שונים בדבר : תני ובלבד שלא ישוח יותר מדאי אר"י ובלבד שלא יעשה כהדין חדרונא אלא כל עצמותי תאמרנה י"י מי כמוך מלתא דחנן בר בא פליגי וכו' עיין במפרש שכתב דל"ג להנך תיבות מלתא דחנן בר בא פליגי ועיין ביפ"מ דגרס לה ומפרש בדוחק ואומר אני אע"ג דשיטה הזאת נפתחה בגדולים. היינו התוס' ורא"ש הביאוה עכ"ז אפרש אותה לדעתי באופן אחר בדרך שלא דרכו בה הקדמונים ואתה תבחר ותקרב. תני ובלבד שלא ישוח יותר מדאי היינו כשישתחזה לא יעמוד כך בהשתחוויה עד אמצע הברכה וכיוצא רק ישתחזה ויזקוף אח"כ אר"י ובלבד שלא יעשה כהדין חדרונא אלא כל עצמותי תאמרנה י"י וכו' רצ"ל הנה הברייטא אינו מפורש עד איזה תיבה יעמוד בהשתחוויה ומפרש ר' ירמ' שלא יעשה כנחש וכצב שעומדין כך בשחיתתם זמן רב אלא כל עצמותי תאמרנה י"י וכו' היינו שיעמוד בפיקוק עצמותיו עד אחר הזכרת השם הנכבד ואח"כ יזקוף לזה אמר מלתא דחנן בר בא פליגי וכו' דהא אמר שקודם הזכרת השם יזקוף א"ר אמי לא מסתברא וכו' אלא מסתברא כר' ירמ'. ור' אבין השיבו דמסתברא שפיר כחנן בר בא זדוק :

מעשה באחד ששחה יותר מדאי והעבירו רבי למש"ל היינו ששחה עד אמצע הברכה וכיוצא ע"כ העבירוהו דקרא כתיב י"י זוקף כסופים ואינו דומה למש"ל אצל השוחה בכל ברכה דמלמדין אותו וכו' וכמש"ל דמן הצורך להבינו טעם הדבר ואין בזה עובר

האיך יצדק להקשות והר"י סופ"ה והדבר מתמיה ונ"ל לפרש גם לגירסתינו דפריך וה"א סופ"ה רצ"ל דבשלמא אם אמרינן דעיקר ברכת גאולה ניתקנה אחר קריאת ההלל משה"ה יש בה ב' ברכות אחת ברכת הגאולה ואחת למצות הלל שאמר משא"כ אי אמרינן דניתקנה בפ"ע למה יתקנו בה ב' ברכות ומסברא פריך כן ומשני אחת להבא ואחת לשעבר הואיל ויש בה ב' עניני גאולות וכנ"ל.

הר"י הו"ן את הכל למה תיקנו בה חתימה דבשלמא אי אמרינן דניתקנה בסמיכות לברכת גברך. א"כ אומרים ב"פ ברוך אחת לברכת גברך ואחת בשביל עצמה. אבל לפי דבריך ברכת גברך אין לה קביעות ולמה יאמרו בהו"ן ב"פ ברוך ג"ל.

ע"ב מתניתין אמר להן ראב"ע בבבלי ובמשניות ל"ג לה"ן. וכן לא נמצא בשום מקום על סתם משנה שלא נזכר מקודם שום תנא האיך יצדק לה"ן ואפשר גם בכאן נדפס בטעות:

כל ימ"י חייך להביא וכו' ובבבלי כ"ל להביא וכו' עמ"ש במשנה:

תמן אמרינן היינו בבבלי וקודם שאפרש השיטה אציג לפניך שיטת הבבלי דף י"ד ע"ב.

אמר ר' יוסף כמה מעליא הא שמעתתא דכי אתא ר' שמואל ברי אמר אמרי במערבא ערבית (יאמר) דבר אל ב"י ואמרת אליהם אני י"י אלקיכם אמת א"ל אביי מאי מעליותא והא"ר כהנא אמר רב לא יתחיל ואם התחיל גומר וכ"ת ואמרת אליהם לא הוי התחלה והא"ר שמואל ב"י א"ר דבר אל ב"י לא הוה התחלה ואמרת אליהם הוי התחלה אר"פ קסברי במערבא ואמרת אליהם נמי לא הוי התחלה עד דאמר ועשו להם ציצית אמר אביי הלכך אנן אתחולי מתחילינן דקא מתחלי במערבא. וכיון דאתחילינן מגמר נמי גמרינן דהא א"ר כהנא א"ר לא יתחיל ואם התחיל גומר ע"כ בבבלי הנך רואה מלשון אביי דקאמר הלכך אנן אתחלי מתחילינן וכו' (ולא קאמר הלכך יתחיל כדמתחלי במערבא. וכיון דהתחיל גומר) דאביי בא לתרץ המנהג שהיה המנהג בבבלי לומר כל פ' ציצית בלילה (כמו

שאנו אומרים) ור' יוסף היה מתמיה על הדבר דפסקינן אין פ' ציצית בלילה וכיון ששמע הא שמעתתא דרבי שמואל דאמרי במערבא שא"צ לומר רק ואמרת אליהם אני י"י אלקיכם אמת שמח בדבר ואמר כמה מעליא הא שמעתתא ומנהגינן הוא מנהג בטעות ואביי השיב לו ממאמר רב לא יתחיל ואם התחיל גומר. גם ממאמר רב ואמרת אליהם הוי התחלה (רק דבני מערבא ס"ל ואמרת אליהם לא הוי התחלה) אז הבין אביי מנהגם של בני בבלי תורה היא ואין לשנות ואמר הלכך אנן אתחולי מתחילינן וכו' רצ"ל הלכך אני מבין מנהגינן תורה היא וכ"נ כונת רש"י לשם להמבין בדבריו דאביי לא בא לפסוק רק לתרץ מנהג הקדמון. ועתה נבא לפרש שיטתן בכאן. תמן אמרינן (היינו בבבלי שמעתתא דרב ר' יוחנן בעל מסדר השי"ס אמר לו ר' כהנא שמעתתא זו משמיה דרב רבו) ורבנן דהכא אמרינן מתחיל ואינו גומר (רק וידבר אל ב"י ואמרת אליהם אני י"י אלקיכם אמת כשמעתתא דר' שמואל דאמר אמרי במערבא וכו') מתניתין פליגא על דבנן דהכא מזכירין יצ"מ בלילות (לכאורא לק"מ דיצ"מ אפשר להזכיר בלא פ' ציצית. אך לשון מזכירין משמע ע"י דבר אחר שאומרים בלא"ה והיינו פ' ציצית וכמ"ש התו"ט עמ"ש במשנה ובגמ' בבבלי כי ודאי לא ס"ד שלא להזכיר יצ"מ כלל דהרי ר"י בעצמו בעל המסדר השי"ס הלוח ס"ל בבבלי סמיכת ג"ל בערבית דגאולה מאורתא נמי הוה. אבל הקושיא הוא דמזכירין משמע ע"י ד"א שאומר בלא"ה. והנה בעבור זה אמרי רבנן דתמן לא יתחיל אין החיוב להתחיל דאין זמן ציצית בלילה רק כיון שהתחיל לאומרו בלא"ה גומר כדי להזכיר יצ"מ וס"ל לרבנן דתמן דזה הוא הפירוש של המשנה מזכירין יצ"מ בלילות אם התחיל לומר בלילה פ' ציצית יגמרנה כדי להזכיר בה יצ"מ. אבל כשלא התחיל יאמר יצ"מ בפ"ע. אבל על רבנן דהכא קשה לישנא דמזכירין ר' בא ר"י בשם רב מודים אנחנו לך שהוצאתנו ממצרים ופדיתנו מבי"ע להודות לשמך (י"י אלקינו הפודנו מיד מלכים

הבנין עיין בבלי בשבת אהא דקפריך האיך חתמינן בתרתי בט"ב מנחם ציון ובזנה ירושלים ומתריך חדא הוא מנחם ציון בבנין ירושלים היינו שאין לה תנחומין רק בבנין א"כ כיון שחותם מנחם ירושלים הרי התנחומין הוא הבנין:

בר קפרא אמר הקורא לאברהם אברם וכו' ; שייך זה לכאן דאם מזכיר בתפילתו זכות אברהם וקוראו אברם עובר ועמ"ש בבבלי ובתוספתא :

פרק ב' משנה אלא כדי שיקבל עליו עול מ"ש תחילה ואח"כ מקבל עליו עול מצות ובמשניות הגירסא ואח"כ יקבל עליו וכו'. ולכאורא זאת הגירסא תתכן יותר לפי משפט הלשון ויש לפרש דהנה לפי מה דמסיק בגמ' הנה רק הפרשה הא' צריכה כונה ודיבור לכ"ע (היינו עכ"פ פסוק ראשון שבפ') משא"כ הפרשיות האחרות והנה בתרווייהו כתיב על לבבך על לבבכם ודברת במ לדבר במ ומאי חזית ע"כ יתכן שפיר לפי גירסת הגמרא דמסתבר הוא דהעיקר הוא פ' הראשונה דכיון שמקבל האדם עליו עמ"ש. הנה זאת לדעת שבדאי מקבל עליו עול מצות ע"כ אפילו לא אמר הפ' שניה לא עיכב בדיעבד :

דף י"ג רש"י בד"ה בין ויאמר וכו' בגמ' מפרש טעמיהו עכ"ל לולי דמסתיפנא הייתי אומר דצ"ל מפרש טעמיה היינו טעמיה דר"י. אבל מפרש טעמיהו לא יצדק דבגמ' אינו מפרש רק טעמיה דר"י. ויש לישב בדוחק ויבואר אי"ה להלן בגמ' עיי"ש :

גמ'. ש"מ מצות צריכות כונה פירש"י ותקשה לרבא דאמר התוקע לשיר יצא עכ"ל. ולכאורא מאי קושיא הלא רבא בעצמו אמר לקמן ה"ל כר"מ דצריך עכ"פ לכיון בפסוק שמע וצריך ע"כ לומר הגם דמצות א"צ כונה היינו כונה לצאת י"ח אבל עכ"פ בק"ש צריך לכיון בפסוק ראשון פירוש המלות וקבלת עמ"ש. וא"כ נוכל לפרש גם פ"ה המשנה כן אם כיון לבו היינו לפי המלות וקבלת עמ"ש יצא אבל כונה לצאת א"צ דמצות א"צ כונה ונראה דמקשה כך דע"כ היה קורא בתורה היינו שהוא

מלכינו הגואלנו מכף כל וכו' רצ"ל רבנן דהבא מתרצים דדייק שפיר לישנא דמזכיריין דבערבית עיקר החיוב להזכיר גאולה העתידה ואמונתך בלילות כמ"ש בבבלי. ואגב הגאולה העתידה מזכיר יצ"מ והיינו מזכירים ע"י ד"א) מתניתין פליגא על רבנן דתמן ויאמר אינו נוהג אלא ביום (משמע דאין מצוה להזכיר יצ"מ ע"י פ' ויאמר רק לישנא דמזכירין הוא ע"י ברכת אמת ואמונה כרבנן דהבא ולפי"ו המשניות לא קשיין אהדדי (ומתריך) כל פ' ויאמר וכו' :

חמתון מתחילין וגומרין (רצ"ל והיה מתמה על הדבר ממ"נ אי ס"ל כשיטתייהו הרי ס"ל לא יתחיל רק באירע שהתחיל גומר. הוא ראה שמנהגם בתמידות להתחיל ולגומר כמש"ל שזה היה להם מנהג קבוע. ואי ס"ל כבני מערבא הרי מייחבו להתחיל אבל אינם מחזיבים לגמור) :

ולא שמיע דתמן אמרין לא יתחיל וכו' ורבנן דהבא וכו' (הלכך אין כאן תמוה דמתחילין כדמתחלי במערבא וכיון שמתחילין גומרין כדמסיק אביי) :

תני הקורא את שמע בבקר צריך להזכיר ביצ"מ אמת ויציב לולי דמסתיפנא הייתי אומר דצ"ל צריך להזכיר באמת ויציב יצ"מ. והיינו אע"פ שהזכיר בק"ש צריך להזכיר גם בברכה. אבל לפי הגירסא הזאת שלפנינו נראה לפרש דהברייתא משמיענו כר' יהודא דבין ויאמר לאמת ויציב לא יפסיק כלל וזה פירושה צריך להזכיר ביצ"מ (היינו כשאומר אני י"י אלקיכם אשר הוצאתי אתכם מאמ"צ וכו') אמת ויציב היינו שיאמר תיכף בסמוך אמת ויציב :

וצ"ל צור ישראל וגואלו נראה דמזה צמח המנהג שלנו שאומרים צור ישראל קומה וכו'. ובכתבי האר"ל משמע שלא לאומרו ועמ"ש בבבלי :

א"ר אילא אם אמר מנחם ירושלם יצא נ"ל דזה ענין בפ"ע אם לא חתם בונה ירושלם הן בשמ"ע הן בברהמ"ז רק חתם מנחם ירושלים נמי יצא חגם שלא הזכיר

דברי התוס' דמעיקרא היינו יכולין לפרש ודברת
בם (בלה"ק) ולא בתפילה (שאסור גם בלה"ק)
אבל לפימש"ל שאסור בק"ש לדבר גם בלה"ק.
א"כ מה זה שאמרו ודברת בם ולא בתפילה לזה
הביאו הירושלמי זכר וממנו מוכח פי' הגמ'
דידן :

בד"ה בקורא להגיה וכו'. כבר נתבאר בדברי
רמב"ם ורש"י :

רש"י בד"ה לימא קסבר ר' וכו' בכל לשון
נאמרה לקרות עכ"ל עיין מה שהקשו
התוס' ולי"נ כוונת רש"י דהנה דברים שבכתב
אי אתה רשאי לקרותם על פה. והנה אם
התורה בלה"ק נאמרה מותר לקרותה בע"פ
בשאר לשונות ואי בכל לשון נאמרה אסור
לקרותה בע"פ גם בשאר לשונות ודו"ק נ"ל .

ת"ר שמע ישראל י"י אלקינו י"י אחד ע"כ
צריכה כונת הלב יש להתבונן למה לא
אמרו סתם פסוק ראשון צריך כונת הלב ונ"ל
דהנה כתב הלבוש דגם בשכמל"ו הוא כלל
מלכות שמים וצריך כונת הלב. והנה נראה
מהברייתא היפך זה באמרה רק שמע ישראל
ועד כאן להורות עד כאן ותו לא דאי הוה תנא
פסוק ראשון סד"א דגם ברוך וכו' בכלל פסוק
ראשון נ"ל :

ש"ם צריכה כונת הלב יש להתבונן למה לא
אמר סתם צריכה כונה ונ"ל להורות ענין
אחר כי צריכה כונה היינו לכוין לצאת ידי
מצוה וכאן חוץ לזה כונת הלב לכוין מה שאומר
קבלת עמ"ש ופירוש המלות וכ"ה במ"מ ברא"ש :

ע"ב רש"י בד"ה דאמליכתיה וכו' י"י אחד
בשמים ובארץ וד' רוחותיה עכ"ל. הנה
בגמ' אמרינן למעלה ולמטה והוא ד"ל שינה
לומר בשמים ובארץ וכו'. ונראה דהנה יש
להתבונן מה היה זה שהאריך ר' ירמי' ואם היה
לו עוד איזה כוונת נסתרים למה הזכיר ר"ח
ב"א והנראה דהנה הרבה מהמפרשים כתבו
הכונה בחיית יחיד ב' רקיעים ובארץ הרי
ח' ובדל"ת יחיד בד' רוחות העולם ולפ"י
תאריך כונת הח' יתיר מהד' ובאמת אמרו שלא
יחטוף בח' ויאריך בד'. א"כ תגדל הארכת הד'
על הח' ע"כ לומר שכונת הח' כפשוטו בשמים

לומד להבין. וא"כ מכוין פי' המלות והענין
וא"כ מה זה שאומר אם כיון לבו דא"א לומר
אם כיון לבו לפי המלות דהרי קורא בתורה
ובל"ז מכוין פי' המלות ע"כ אם כיון לבו
פירושו לצאת ושפיר ש"מ מצות צריכות כונה
ומשני בקורא להגיה דאינו מכוין לפי המלות.
ולזה קאמר אם כיון לבו לפי המלות והוא נכון
מאד בשטחיות הגמ' הבן הדבר :

רש"י בד"ה בקורא להגיה וכו' דאפילו לקריאה
נמי לא מתכון עכ"ל ומאן בפ"י התו'
דלא יצדק אם כיון לבו כאשר הרגישו התוס'
בעצמן וגם לפרושם אין לגרוס הסיפא אם לאו
לא יצא כמ"ש במשנה :

תוס' בד"ה היה קורא וכו' בירושלמי אמרינן
(דמכאן נשמע) דברכות אין מעכבות
וכו' וא"ת הא בפ"ק מסקינן סדר ברכות אין
מעכבות הא ברכות מעכבות וי"ל וכו' עכ"ל
המעייין בירושלמי יש לפרש גם דעת הירושלמי
דנשמע ממשנתנו דסדר ברכות אין מעכבות
אפילו אמר כל הברכות אחר ק"ש יצא. אבל אם
לא אמרם כלל מעכבין ולא יצא גם ידי חובת
ק"ש וצ"ע דעת התוס' יהיה איך שיהיה נשמע
מכאן הא דמסתפק הפרמ"ג בפתיחתו לאו"ח
אם קיים איזה מצוה כמו שיוצאין בה י"ח
מדאורייתא רק החכמים הפליגו בקיומה ואמרו
שבאיפן זה לא יצא רק באופן היותר מרוח
והיסיפו בה חומרא אם המקיים קיים בלא אותה
חומרא אם יצא עכ"פ י"ח המצוה שבתורה
או הוה כאילו לא קיים כלל כיון שלא עשה
החומרא שהוסיפו חז"ל. והנה מכאן נשמע דלא
יצא כלל דחזינן כשלא אמר הברכות דהם
מדרבנן מעכבים חובת המצוה ק"ש דאורייתא
ולא יצא ואפילו לפי התוספת בירושלמי
דהברכות אינם מעכבים הוא דנשמע מהמשנה
דיצא. אבל בזולת זה במקום אחר לא יצא
אפילו י"ח בדאורייתא ודו"ק .

בד"ה ובאמצע וכו' ופסק רבינו שמעי'
וכו' אסור לספר אפילו בלה"ק וכ"מ
מתוך מתניתין עמ"ש בדברי הרע"ב :

בא"ד ובירושלמי וכו' מכאן שיש לך רשות
לדבר בם והיינו נמי דאמרינן בפ"ק
דיומא ודברת ב"ם ולא בתפילה עכ"ל קישור

כ"ל. ובה יונח לנו ג"כ מה דהתרגון הביא לכל דברי ר"י הוא ללא צורך ולפי דברינו נחא דהביאו להורות לנו דודאי בתרוייהו פליגי :

גמ' חסורי מחסרא והכי קתני צריך להתבונן דלא מצינו כזאת בכל השי"ס לומר חסורי מחסרא על שיטת זו ואצ"ל זו לא ה"ל למימר רק זו ואצ"ל זו קאמר. והנה ראיתי ברמ"ז על משניות דכתב דבאמת לא ה"י צ"ל חסורי מחסרא רק משום דהיה יודע התרגון מהברייתא שהביא בסמוך שמבואר בה בפירוש ואצ"ל ע"כ קאמר דצ"ל כן ג"כ במשנה. אבל לפימש"ל בדברי רש"י דרש"י ביאר מפני מה הצריך התרגון לומר בתרתי כבי אצ"ל. הנה נראה דלא ס"ל לסברא דסמך על הברייתא והבן. והנה ג"ל לכאורא מדברי רש"י דקאמר דהוה ליה למיתני וכי נראה דרש"י ז"ל ביאר זה דמשי"ה אמר בכאן חסורי מחסרא דכ"מ שיש בהשי"ס זו ואצ"ל זו הכונה הוא כך דהתנא חסר בדבריו ואצ"ל כי בלא"ה מסתמא אמרינן בכ"מ עפ"י השכל לא זו א"ז רק באם התנא מבאר בדבריו ממילא כשא"א לתרץ דברי התנא דרך לא זו א"ז צריכינן לומר שחסר בדברי התנא תיבות אי"ן צריך לומר כן הוא בכל השי"ס רק השי"ס מבאר זה פעם הראשון בשי"ס ושוב מקצר בכ"מ ואמר סתם זו ואצ"ל זו קתני וזה שדקדק רש"י וכתב דהוה ליה למיתני וכי והבן : והנה אגיד לך את אשר עם לבבי קי"ל אין למדין ק"ו מהלכה ופירש"י במס' שבת משום דלא נמסרו הי"ג מדות לתורה שבע"פ רק לתורה שבכתב (וכבר דברנו בזה להמבין ברמיהו הי"ג מדות הם מכוונים נגד י"ג מדות עליונות י"ג ת"ד ותורה שבע"פ היא בחי נז"כ כנדוע ואתתא לית לה ת"ד) והנה בדברים שהם מדרבנן מצינו בהם ק"ו להיות דרשינן עפ"י שכל אם בדבר הקל כזה תיקנו חז"ל כך מכ"ש דתיקנו בדבר חמור כי להיות התיקון הזה נעשה עפ"י שכל אנושי. הנה ישפוט בזה השכל האנושי משא"כ דברים אלקיים התורה הקדושה אלמלא לא נמסרו לנו הי"ג מדות לא הוינן דרשי גם ק"ו הגם שהוא עפ"י שכל כי השכל האנושי לא ישפוט בדברים

וארץ. והנה י"ל לפי"ז ר' ירמ' האריך כי חשב בז' רקיעים ובארץ וא"ל לא צריכת כיון דאמליכתייה במעלה ומטה ובד' רוחות. וזה שפירש"י בשמים וארץ שא"צ לפרט ד' הרקיעים ג"ל :

גמ' לא חזינא ליה לרבי דמקבל עליה מלכות שמים לא ידעתי למה שינה ולמה לא אמר לא חזינא דקא קרי ק"ש ונ"ל דזה לא יתכן לומר דרבי קבע עידיניה בכל יום מקמי דמטא זמן ק"ש ולמד עם התלמידים עד שעברה זמנה (וכן תראה לרש"י ז"ל שאמר שהיה שונה לתלמידיו מקודם זמן ק"ש וכשהגיע הזמן לא ראיתו מפסיק עכ"ל. הנה לא אמר דמשכא ליה שמעתתיה עד אחר זמנה) אבל הנראה דבאמת רבי בכ"י ה"י קורא ק"ש אחר הלימוד והתפלל ועדיין לא עבר הזמן. אבל רב היה מתמה בהגיע זמן ק"ש באמצע הלימוד מהראוי לקבל עכ"פ עול מ"ש אפילו לא יתכן לצאת י"ח ק"ש ועוד יתבאר אי"ה :

רש"י בדי"ה חסורי מחסרא דהוה ליה למיתני בתרוייהו אין צ"ל ותו ליכא למיקשי מידי עכ"ל. דבריו מתמיהים עין כל מהו זה דקאמר ותו ליכא למיקשי מידי דמשמע דהיה עוד איזה קושיא וזולת קושית הגמ' המבוארת. ובה התיירץ יתורץ הכל. וגם אומרו ה"ל למיתני בתרוייהו הוא שפת יתר. והנראה דהנה המקשה הקשה משיב מחמת מאי וכי אלא שואל מפני הכבוד ומשיב שלום לכל אדם אימא סיפא וכי אלא מפני הכבוד היינו דר"י הנה תראה מלשון המקשה אימא סיפא דאינו מקשה רק משום דבב' הבבות יקשה לן ר"מ היינו ר"י אבל אילו היה מחולק עמו אפילו בחד בבא היה מספיק לו. וא"כ התרגון לא ה"ל למינקט ואצ"ל רק בחד בבא. אבל אילו היה מתרץ כן עדיין היה המקשה יכול להקשות. א"כ ר"י לא ה"ל למינקט בדבריו רק אותה הבבא מאי דפליגי ומדנקט ר"י ב' הבבות ע"כ דפליג בתרוייהו ע"כ כי היכי דלא תקשה זאת תרץ התרגון בתרוייהו זו ואצ"ל זו קתני ד"ש רש"י דהוה ליה למיתני בתרוייהו זו ואצ"ל זו ותו ליכא למיקשי מידי דאילו היה מתרץ רק בחד בבא זו ואצ"ל זו עדיין היה קשה

דרי"ח וימי הפסח (חוץ הימים הראשונים) דאינם אלא מנהג לא יאמר היחיד ההלל ודאי שאין קפידא לזמר הפסוקים אבל הקפידא לומר הברכות. ולפי"ז תיבת גומר פירושו קורא וכמ"ש הרבה מהפוסקים (במתניתין וגומרה) והפי' הוא בכאן ימים שהיחיד גומר היינו קורא בהן את ההלל היינו גם היחיד מותר לקרות בברכה וימים שאין היחיד גומר וכי היינו שהיחיד אסור לקרות בברכה כנ"ל. ולפי"ז גם ברי"ח הצבור יברכו אבל לא היחיד כנ"ל אבל ח"ו לא לקבוע הלכה באתי ושיטת ופלוגתת הפוסקי' הראשונים ואחרונים ידוע לכל:

בין פרק לפרק פוסק. הנה ס"ל דאעפ"כ מיקרי בין פרשה לפרשה בין הפרקים הגם דמברך מקודם על הקריאה יוצא בפרשה ראשונה וכן הברכה אחרונה קאי על הפרשה האחרונה. וע"כ באמצע הפרק אינו פוסק כלל דכיון שבירך ברכה ראשונה. עכ"פ צריך לקרוא פרק אחד בלא הפסק וכן ברכה אחרונה עכ"פ צריך לברך על פרק אחד שלם בלא הפסק ומשום לא פלוג [לא] חילקו וגזרו אומר על כל הפרקים שלא יפסיקו באמצע:

באמצע הפרק אינו פוסק כנ"ל דכיון שבירך אקב"ו לקרוא את ההלל ע"כ צריך עכ"פ לומר פרק שלם אחר הברכה. וכן הברכה אחרונה צריכה להיות על פרק שלם ושוב לא חילקו וגזרו על כל אמצע הפרקים שלא להפסיק. והנה ממגילה אינו מזכיר כלל דבמגילה הכל מיקרי באמצע ואין בה בין הפרקים. וזאת לדעת דנ"ל דהא דקאמר באמצע אינו פוסק אפילו מפני היראה אינו פוסק ובלבד שלא יהיה סכנה בדבר:

וימים שאין היחיד גומר בהן את ההלל היינו היחיד אינו מברך (אבל ודאי הפסוקים אין קפידא לאומרם וכשאומרם בלא ברכה בודאי אין קפידא להפסיק אפילו בדברים אחרים) אבל בצבור מברכין ואירע שבירך בצבור ומצטרך לפסוק לשאלת שלום אפילו באמצע הפרק פוסק נ"ל הטעם כיון דחמנתג הוא לדלג. איכ במקום שפוסק. הנת רשות בידו

אלקיים. והנה הל' למשה מסיני הוא ג"כ דברים אלקיים ולא נמסרו בזה ה"יג מדות אין דנין בהם ק"ו. והנה לזה י"ל באפשר דברי קבלה הנמסר בנבואה הוא ג"כ דבר אלקי שהשי' השפיעם לנביא וה"יג מדות לא נמסרו בזה אין דנין בזה ק"ו (נ"ל שהוא דבר מסתבר ובפרט דברים הנאמרים ברוה"ק לפי הטעם הנ"ל שכתבתי ברמז הבין הענין) וא"כ הכא ברכות ק"ש נאמרו ברוה"ק שבע ביום הללתיך אין דנין בהם ק"ו. והנה הוא הפלוגתא הראשונה בש"ס במציאות כזה שנה ר"מ דבריו בדרך זו ואצ"ל זו להורות לנו הדין דבתורה שבע"פ אין דנין ק"ו הגם שהוא בשכל ומשמיענו אי לא דאשמועינן ומשיב לא הינן למדין ק"ו משואל. והנה י"ל בהיפך הברכות הם לגמרי מדרבנן ופוסק שבע ביום וכו' אסמכתא ובמילי דרבנן כיון שהוא שכל אנשי ודאי דרשינן ק"ו שהוא שכל. וכן אפילו נאמר הברכות הם דברי קבלה ההפסקה הוא מדרבנן דלא אשכחן איסור הפסקה מדאורייתא וא"כ אשמועינן ר"מ שואל ואין צריך לומר משיב רצ"ל אם היה הדבר הזה הלכה למ"מ או דברי קבלה הנה בזה לא נמסרו ה"יג מדות לתורה שבע"פ או הייתי צריך לומר לך גם משיב כי לא הייתי יכול ללמוד ק"ו משיב משואל או הייתי צריך לפרט לך משיב. אבל להיות הדבר לגמרי מדרבנן או נלמד משיב מק"ו וא"צ לומר לך משיב איכ צריך לומר חסורי מיחסרא ובפירוש נשנה במשנה ואין צריך לומר כי הנה זה שמשמיענו ר"מ והבן:

דף י"ד ע"א בהלל ומגילה מהו שיפסיק הנה במגילה אין כאן בין

הפרקים רק אמצע הפרק ונ"ל דהה"ד הל"ל באפשר למ"ד זה מיקרי הכל אמצע הפרק כיון דמברך לפניו ולאחריו משא"כ ק"ש וברכות כל אחד דבר בפ"ע דאין מברכין על ק"ש אקב"ו ויתבאר להלן אי"ה:

פוסק ואין בכך כלום מהך לישנא משמע באפשר אפילו לשאלת שלום לכל אדם וצ"ע ויתבאר אי"ה:

ימים שהיחיד גומר בהן וכו' וימים שאין יחיד גומר וכו' נ"ל מהך לישנא דהל"ל

כ"י במה נחשב הוא אל תקרי במה אלא במה רצ"ל דלפי פשוטו הל"ל כי מה נחשב הוא ע"כ לקרות ג"כ לשון במה כמו הבונה במה בשעת איסור הבמות הגם שהוא מצוה חשובה בשעת היתר הבמות. עכ"ז בשעת איסורו אין כאן חשיבות מצוה רק עבירה כמו כן הגם שמצוה חשובה ליתן שלום לחבירו בשעת האיסור הוא עבירה:

במה חשבתו לזה ולא לאלוק דרש ג"כ מדלא קאמר מה נחשב רק במה.

דף י"ד ע"א ושמואל אמר במה חשבתו לזה ולא לאלו"ק. הנה לפי דרשת

שמואל העיקר חסר מן הפסוק דהיכּוּ מבואר בפסוק שחושבו לאלוק ונראה דשמואל הכי קא מפרש חדלו לכם מן האדם וכו' כי במה נחשב הוא כי בתתך לו שלום קודם התפילה הרי אתה מסתכל על חשבונו שהוא מספר מ"ה שם הוי' במילואו. א"כ אתה חושבו לאלוק. כל העושה חפציו וכו' כאילו בנה במה א"ל במה קאמרת א"ל לא אסור קאמינא.

הנה כאילו בנה במה שייך שפיר בדין איסור נתינת שלום הגם דהוא כפי הנראה מצוה עכ"ז עבירה הוא והוא דומה בדומה לבניית במה משא"כ בעושה חפציו מאי מצוה הוא וכוונת ר"ז באמרו כאילו בנה במה. כך הוא רצ"ל יש ללמוד דין זה מאיסור נתינת שלום שאמרו כאילו בנה במה מכש"כ בעשיית חפציו שאסור והמקשה היה סובר דגם ביה כאילו בנה במה ע"כ היה מתמה ע"ז במה קאמרת כנ"ל והשיב אסור קא מינא:

אסור לו לאדם לעשות חפציו קודם שיתפלל ורש"י גרס ע"ד שיתפלל דכך הוא מבואר בפסוק צדק לפניו יהלך רצ"ל שיתפלל קודם ואח"כ ישים לדרך פעמיו הכן הדבר.

הקב"ה עושה לו חפציו שנא' צדק לפניו יהלך וישם לדרך פעמיו מדלא כתיב

וילך בדרך זכו' ואמר וישם וכו'. וגם אמר לדרך היינו לדרך הידוע הכונה השיי' ישים פעמיו לדרך הנרצה לו שיהיה לו חפץ בזה חדרך:

אל תקרי שבע אלא שבע נכתב אצלינו בספרינו אגרא דכלה [מפרשת מקץ דף

לדלג השאר אי"כ הברכה שבירך לא קאי רק על איזה פסוק שאמר כי כך נתקן המנהג אבל אם בירך ולא אמר כלל נראה דאינו פוסק אפילו מפני היראה. ואם כבר גמר ורצה לברך הברכה אחרונה נראה שפוסק אם צריך ואחר ההפסק שוב יאמר קצת פסוקים אחרונים ויברך. זנ"ל דהא דפוסק אפילו באמצע הפרק ואפלו מפני הכבוד. אבל לא לכל אדם כן משמע מעובדא דרב בר שבא דלא חשיב עליה דרבינא כנ"ל לפרש שפחיות השיטה:

רש"י בדיה ימים וכו' הם כ"א יום בשנה וכו' משמיענו שאפילו יריט שני שהוא מדרבנן דינא הכי:

גמ' בעי מיניה אשיאן תנא דבי ר"א מר"א וכו' א"ל טועם זאין בכך כלום עכ"ל הביא זה בכאן שהוא דומה בדומה לדעיל תנא דבי ר"ח מר"ח וכן ג"כ בדומה תנא דבי ר"א מר"א. וכן התם השיב אין בכך כלום וכן בכאן

כל הנותן שלום וכו' לא אמר כל השואל שלום וכו' נ"ל דהנה אמרו לחי יאמר לך לשלום משא"כ וכו' יאמר לך בשלום דלחי גותנין מדת השלום היינו שילך משלום אל שלום ממדריגה למדריגה משא"כ וכו' אומדים לך בשלום השלום שפעל ועשה כל ימי חייו כי היום לעשותם וכו'. והנה יכונה שאילת שלום לחי בשם נתינת שלום שנותן לו בברכתו נתינה מחדש ותתבונן בזה בפינחס שהוא אליהו ניתן לו להיות חי לעולם נאמר הנני נותן לו את בריתי שלום ויתבאר עוד בסמוך:

שנאמר חדלו לכם מן האדם אשר נשמה באפו וכו' רצ"ל לפי הנ"ל. דהנה

למה אמר מן האדם אשר נשמה באפו ע"כ לומר לחדול מן הדבר אשר יש חילוק בין האדם אשר נשמה באפו להאדם אשר אין נשמה באפו כי רק להאדם אשר נשמה באפו נותנים שלום משא"כ וכו' אין נותנים שלום רק אומרים וכו'. וקודם לזה נאמר ובאו במערות צורים וכו' מפני פחד י"י ומהדר גאונו וכו' ואז חדלו לכם וכו' מפילא נשמע בעת הגיע פחד י"י ומוראו יש לו לחדול מנתינת שלום:

אמר ר' יוסף כמה מעליא וכו' עד אמר
אבבי הלכך אנן וכו' כתבנו הפירוש
בדברי הירושלמי בפ"ק עיי"ש:

ע"ב אנן אתחולי מתחילינן דקא מתחלי
במערבא מכאן יש ללמוד לעשות בכל
מה דאפשר כמנהגי ארץ ישראל דכתיב
כי מציון תצא תורה וכו':

תניא רשב"י אומר בדין הוא שיקדים וכו'.
אומרו בדין הוא. הנה אפשר לפי טעמו
הוא דין אמת אפילו בדיעבד לא יצא משא"כ
לטעמיה דריב"ק ממילא לפי"ז תבין הגירסא
במתניתין אלא כדי שיקבל עליו וכו' רצ"ל
דריב"ק לא ס"ל טעמא דרשב"י אלא הטעם
כדי שיקבל וכו':

דף י"ד ע"ב רב כריב"ק ס"ל לכאורא קשה
ומי פליג אדריב"ק הרי כ"ע
ס"ל שמע ואח"כ והיה א"ש מטעמא דריב"ק
ולפמ"ש בקונטרס ניתא לפי גירסת המשנה
אריב"ק למה קדמה שמע ליהיה א"ש אלא כדי
שיקבל וכו'. וכתבנו פירוש תיבת אלא דמסקינן
לעיל בסמוך דרשב"י חדא ועוד קאמר חדא
מדריב"ק ואידך וכו' נמצא רשב"י אית ליה
טעמא דריב"ק דבעבור זה מקדמינן שמע
לוהיה א"ש. ועוד מטעם אחר משא"כ ריב"ק
לית דרשב"י אלא כדי שיקבל וכו'. וא"כ לפי"ז
לרשב"י לא צריך להקדים עמ"ש תחילה רק
כשיש עוד טעם משא"כ לדיב"ק צריכין לעולם
להקדים עמ"ש וז"ש רב כריב"ק ס"ל:

רש"י בד"ה רב משי ידיה פעם אחת ראוהו
שעשה כן עכ"ל דא"א לומר שזה היה
מנהגו דהרי לקמן אמר ר"ח בר אשי זימנין
סגיאיין וכו':

בד"ה כוך קבר וכו' ארכו ארבע ורחבו וכו'
איני יודע למה פי' כמה ארכו ורחבו.
ונראה דהנה מקשה בגמ' הסיפא לרישא. והנה
יש לתרץ דרישא מיירי כשלא חפר עדיין
כשיעור הנצרך לו זסיפא מיירי כשכבר חפר
כשיעור רק רוצה להרחיב בריוח ע"כ פי' דהנה
כר"ך כבר מזגבל שיעורו מפי חז"ל לא פחת
ולא יותר:

קנאן דרוש עמוק. ועפ"י פשוט נ"ל דהנה
ראשית הפסוק יראת י"י לחיים. ושבע וכו'.
ומאי שייכות הסיפא לרישא ע"כ דרשו אל
תקרי וכו' והכי פירושו יראת י"י לחיים (תמיד)
אפילו בעת השינה שהוא אחד מס' במיתה
הירא י"י מיקרי חי כי יפקד בחלומות טובים
הנה רעיונו כחי יעשו פרי) ושבע לילות אשר
ילין בלי פקידה סימן הוא אשר אינו ירא
שמים ומיקרי רע כל שאינו ירא שמים כמד"א
סוף דבר הכל נשמע את אלקים ירא וכו' כי
יביא במשפט על כל נעלם אם טוב ואם ר"ע
ודי בזה כעת ור"י אמר דהפסוק מובן כפשוטו
יראת י"י לחיים. הנה זה שכר הירא שמים
ושכר התורה כל המשביע עצמו מדת וכו'
וזה השכר הוא ודאי אחד מהפירות:

כל הלן ז' ימים בלא חלום וכו' שנא' ושבע
ילין וכו' א"ת שבע אלא שבע פפרת
נאה אמרנו ברמיות הפסוק בפ' מקץ ותעש
הארץ בשבע שני השבע לקמצים רמז בשבע
היה שבע לקמצים היינו שהיה נקרא הפסוק
כפשוטו כאידך מ"ד שלא היו מבשרין אותם
בשורות ולא חלם לשום אחד מהם שיהיה
הרעב ע"כ לא השתדלו מרבית ההמון באסיפת
התבואה לצורך עצמם רק לצורך יוסף תחת
יד פרעה וכו' ומשמיענו בזה שאין חכמה
ואין תבונה ואין עצה לנגד י"י והקב"ה מקיים
גזירתו:

הלכה כר"י דאמר בין אלקיכם לאמת ויציב
לא יפסיק לא סגי ליה למימר סתם
הלכה כר"י דהנה לפי הטעם וי"י אלקים אמת.
הנה בכאן אמר אלקיכם אבל סברת ר"י דאין
חילוק וחכמים ס"ל דיש חילוק לבין אומרו
אלקיכם לאומרו אלקים. והנה ביארה הגמ'
הלכה כר"י דאמר בין אלקיכם וכו' להורות
דזה הוא טעם החכמים דלא ס"ל כן. וזה באפשר
כונת רש"י במתניתין קאמר ובגמ' מפרש
טעמיהו ועמ"ש"ל בדברי הרי"ף ז"ל ותרי"י:
ע"ב חזר ואומר אמת או וכו' נ"ל הכונה רק
על הש"ץ החוזר לומר פעם שנית י"י
אלקיכם וכך משמע מההוא דנחית קמיה דרבה
דהיינו יורד לפני התיבה וצ"ע עדיין פירושן
של הדברים:

תוס' בד"ה עולה בלא מנחה. הה"ד דמצי למימר בלא נסכים וכו' הוסיפו בזה אדברי רש"י שכתב הה"ד דמצי למימר עולה בלא מנחה ונסכים והם לא רצו דדילמא לא רצה לומר רק דהוה כחיסר אחת מהן והבן ולפימשי"ל יונח שפיר :

הרוצה שיקבל עליו עול מלכות שמים שלימה ואמרו עול מלכות שמים שלימה ידוע למבינים מתוך כתבי הארז"ל שהוא סדר תיקון ד' עולמות אבי"ע ד' תיקונים נגד אותיות הוי' והוא קבלת עמ"ש שלימה להשלים הוי' בד' אותיותיו. ויש לפרש עיד דהנה הנעשה בתיקון הגוף ברמ"ח איבריו. הנה כל רמ"ח איברים המה העושים בתנועתם והוא חצי המלכות רמ"ח הוא חצי מספר מלכות ידוע למשכילים וכשעושים שני עניני מצות בגוף הם ב"פ רמ"ח בגי' מלכות וכשעושים ביחד ארבעה דברים בגי' עול מלכות שמים ד"פ רמ"ח ה"ס עול מלכות שמים שלימה. וה"ס מלכותך מלכות כל עולמים ב"פ מלכות הוא בכל עולם בחי' רמ"ח והבן :

דף ט"ו גמ' כל הנפנה ונוטל ידיו ומניח תפילין וקורא ק"ש ומתפלל מעלה עליו הכתוב וכו' דכתיב ארחץ וכו' איני יודע האיך מרומז בקרא אלו הד' דברים ונראה מדסיים הקרא בהשם הוי'. היינו הכונה העושה תיקון ד' דברים המרמזים לתיקוני העולמות אשר בתוכם הוי' כידוע למשכילים בדברי מרן הארז"ל :

שם לא סבר לה מר כאילו טבל לפי דרכו למדנו דטבילה יותר חשובה מקרבן על המזבח ויש להתבונן דהנה קרבן הוא מקריב בהמה לי"י ומורה בזה כאילו הקריב א"ע וטבילה הנה הוא באמת ביטול במציאות נפשו בעצמו. דהנה המקוה ה"ס מ"ם מרובעת ומניח א"ע תלת זו תלת כעובר בבטן אמו. ונתבטל ממציאיות עולם ומתהוה אח"כ כבריה חדשה וכקמן שנולד וידוע אצלינו הכונה פשוטה בכינת המקוה התק"ס לוגין הבריה הבטלה בתתק"ס כמבואר בירושלמי :

שם אמאן דמהדר אמיא בעידן צלותא וה"מ לק"ש וכו' לפי מאי דגרסינן וה"מ לק"ש

גמ' דאר"ח בד אשי וכו' ומתני לן פרקין וכו' קמ"ל דאף למשנה וכו' עמ"ש בפ"א משם תדרשנו לטובה :

כל הקורא ק"ש בלא תפילין הנה מציצית לא הזכיר וכן מבואר בתוס' בד"ה ומנח וכו' אבל בהקדמת תיקוני והר מבואר דחד דינא אית להו וציינתי שם עה"ג :

שם כאילו מעיד עדות שקר בעצמו יש לפרש עפ"י מ"ש חז"ל דרכו של בדאי שאומר בתוך השקר איזה דבר אמת כדי שיאמינו דבריו כמו שאמרו המרגלים ארץ זבת חלב ודבש היא וכו' אפס כי עז וכו' משא"כ אם אומר שקר בעצמו לא יאמנו דבריו. וי"ש בכאן. הנה המקבל עליו עמ"ש בק"ש ואומר שרוצה למסור לבבו ונפשו זמאודו בעבור קדושת שמו ואינו מניח תפילין. הנה לא יאמינו דבריו כמו המעיד עדות שקר בעצמו היינו בפ"ע בלא תערובת אמת שאינן מאמינין לדבריו

כאילו הקריב עולה בלא מנחה וזבח בלא נסכים עולה וזבח שניהם צריכין מנחה ונסכים מנחה היינו עשירית האיפה כלול בשמן ויין לנסכים רביעית ההין (ונ"ל פירושן של הדברים דהדין הוא אפילו הביא הזבח והעולה בלא המנחה ונסכים והמנחה והנסכים הביא בעשרה ימים אחר כך כשר כ"ה הענין בקריאת שמע בלא תפילין אפילו הניח תפילין אח"כ יצא י"ח ולא הזה כמעיד עדות שקר רק אם עבר כל היום ולא הניח תפילין) :

רש"י בד"ה נסכים הוא היין וכו' והה"ד דמצי למימר וכו' אלא לישנא דקרא נקט יכו' עכ"ל. הנה על הקרא גופיה יש להתבונן למה נקט בזה הסדר. וי"ל עולה כולה לגבה הנה בזה יש קפידא ביותר על מידי דאכילה היינו מנחת סולת משא"כ זבח שלמים אין למזבח אלא האימורים והשאר נאכל לבעלים. א"כ יש יותר קפידא על הנסכים ואעפ"כ אין קפידא אם הביא אח"כ יצא י"ח. ויש לפרש גם בכאן אם לא הניח תפילין כל היום הוא כאילו הביא עולה בלא מנחה שחיסר מגוף המצה מצות אכילה. וכאילו הביא זבח בלא נסכים הגם שהוא ענין אחר עכ"ז חיסר מצוה השייכת למצה האחרת והעמק עוד :

ש"ג אות ד' כתב הרא"ש ואעפ"י שלא קרא
בברכותיה וכו' עמ"ש בדברי
התוס':

הרי"ף והא דקתני תפילה בכל לשון זכר כל
השואל צרכיו בלשון ארמי וכו'. הנה
ס"ל לרבנינו הגדול דאין חילוק בין לשון ארמי
לשאר לשונות. ולדעתו צ"ל דאדרבא רבותא
אשמועינן אפילו לשון ארמי שהוא קרוב ללה"ק
עכ"ז אין שואל בו צרכיו מכ"ש בשארי
לשונות:

הרי"ף דף ט' ע"א והא דקתני תפלה בכל
לשון הי"מ בצבור אבל ביחיד לא וכו'
מפשט דברי הרי"ף ז"ל משמע דאין חילוק בין
ארמית לשאר לשונות וצ"ע בהר"ב בכמה
מקומות. וכן בגמ' ופוסקים:

ת"ר"י פיסקא אבל ביחיד לא וכו' ורבני
צרפת ז"ל רוצים ואומרים כשהיחיד
מתפלל התפילה בעצמה שמתפללין אותה
הצבור כמו תפלת צבור דיינינן לה עכ"ל לפ"ז
קשה מן מה דאמר בדף [ז]: לימא ליה מר לשלוחא
דצבורא בעידנא דמצלי ציבורא לודעי ליה למר
למה לן כולי האי כיון שמתפלל אותה התפילה
הסדורה לצבור הרי כתפילת צבור דיינינן לה.
ויש לחלק עת רצון הוא דוקא בשעה שהצבור
מתפללין. אבל להך מלתא שאין צריכין למליצת
המלאכים אפילו אין מתפלל בזמן שהצבור
מתפללין כיון שמתפלל תפלה הסדורה לצבור
א"צ למליצת המלאכים:

ת"ר"י בדי"ה אבל ביחיד לא וכו' ורבני צרפת
וכו' ואומרים כשהיחיד מתפלל וכו'
שמתפללין אותה הצבור כמו תפילת צבור
דיינין לה עכ"ל. ובזה יונח לנו מה דקשה לדברי
הרי"ף האיד אפשר לומר ואלו נאמרין בכל
לשון מיירי בצבור. הרי דומיא דאינך קתני:
ש"ג אות ד' אלא לשון זה מגונה בעיניהם
להיזקק לו עיין מה שאכתוב אי"ה
לקמן בדברי הרא"ש בפירושי המעדני מלך
וד"ה ואבאר לך שם המתבאר בדברי הזהר
ע"י"ש:

ש"ג אות ה', רבני צרפת חולקים בזה וכו'
לדעת ת"ר"י נראה דס"ל דגם ת"ר"י ז"ל
ס"ל כן:

יש לגרוס בעידן ק"ש. וכן העתיקו בתוס'
וקושיית התוס' שהקשו דגם תפילה זמנה קבועה.
כבר תירצתי בירושלמי פ"ק אהא דקאמרינן
מפסיקין לק"ש ואין מפסיקין לתפילה כתבו
בירושלמי ק"ש זמנה קבועה משא"כ תפילה
ופירשנו שם משום דתפילה יש לה תשלומין
אי"כ מיקרי אין זמנה קבוע והוא נכון:

דף ט"ו ע"א רש"י בדי"ה לק"ש וכו' אבל
לתפילה דכל היום זמנה וכו'. ע'
מה שהקשו התוס' ז"ל תפילה מיקרי כל
היום זמנה משום דיש לה תשלומין:

הרי"ף ונושאי כליו מהלכה זו:

דף ט' ע"א הרי"ף מתניתין היה קורא
בתורה וכו' אם כיון לכו יצא
ואם לאו לא יצא. הנה גרס אם לאו לא יצא.
עמ"ש במשנה בגמ' דלדעת התוס' ל"ג לה.
אבל הרי"ף ז"ל הנה לא הביא כלל השקלא
וטריוא שבגמ' בקורא להגיה שהוא ז"ל ס"ל
כמ"ד מצות צריכות כוונה אי"כ פי' אם כיון
לבו כפשוטו אם כיון לכו לצאת י"ח ק"ש
ושפיר נוכל לגרוס הסיפא ואם לאו וכו' והסיפא
צריכא לן כמו שפירשנו במשנה דסד"א דבלא
כיון הוה ספק אם יצא ע"י"ש:

רש"י בדי"ה מפני היראה אדם שירא מפניו
פן יהרגו עיין ברש"י בגמ' שהוא ירא
מפניו שלא יהרגו זהו בדקדוק כמ"ש שם
אבל הלשון שבכאן תמוה וכמ"ש בדברי הרע"ב
ע"י"ש ותבין:

ת"ר"י בדי"ה היה קורא וכו' וי"מ עוד שהיה
קורא כדינו וכו' צ"ע דהיינו הפירוש
הראשון:

בדי"ה בפרקים וכו' ופולגתא דר"מ ור"י הוה
בהכי דר"מ סבר דאין הפרש בין שואל
למשיב וכו'. פי' זה להורות דטובא אשמועינן
ר"מ בהווא ואצ"ל להורות דאין חילוק כלל
דלר"י אם צריך לשאול בשלום ואפשר לו
להשמיט א"ע זמן מה עד אשר יקדים חבירו
לשואל בשלום יעשה כך. כי משי"ב קיל
משואל ולר"מ לא ישמיט א"ע דשואל ומשיב
כחדא גינהו והבן

ועמ"ש עוד שם די"ל שיחשוב שמים וארץ בחי"ת :

ת"ר"י פיסקא ובלבד שלא יחטוף בחית וכו' דר' כשהיה לומד לתלמידיו לא היה רוצה להפסיק וכו' ומה שהיה מעביר ידיו ע"ג עיניו היה מפני שלא יראו התלמידים הרמיזות וכו'. בגמ' הגירסא מעביר ידיו על פניו י"ל רמיזא דחכמתא ב"פ יד על פנים בגי' יצחק מדתו מה"ד דכתיב ביה ותכהן עיניו מראות וע"י כונת היחוד מתמתקים הדינים והשם הטוב יכפר ויהי"ר שלא יאמר מינו דבר שלא כרצונו והרבה היה באפשר לדבר בענין הזה אבל יראתי בפצותי פי וכל דברינו בדרך אפסד :

שה"ג אבל ה"ג והראב"ד פליגי שצריך לעמוד עד על לבך וכ"ג דעת הרא"ש וטור עכ"ל כבר כתבתי בדברי הריף ז"ל טעם לסברתם :

שם בהגמ"י יש שפוסקים שצריך לעמוד כל הפרק עכ"ל י"ל שפסקו כר' יוחנן דקודם אב"י ודבא הלכה כרב נגד התלמיד :

הריף ת"ר היה קורא ק"ש זפגע בו רבו או מי שהוא גדול ממנו בחכמה בפרקים

וכו'. בגמ' אמרינן סתם מי שהוא גדול ממנו והוא ז"ל הוסיף תיבת בחכמה משא"כ בשנים ובעושר אינו חייב בכבודו כ"כ. הגם דאמרינן רבי מכבד עשירים ואמר פנו מקום לבר מאה מנה. הנה לא כיבדם בעבור שהיו גדולים ממנו בעשירות דאפשר היה לו עושר רב יותר מהם והיה נשיא וקרוב למלכות [וכדאמרינן בב"מ פ"ה. אהורייריה דבי רבי הוה עתיר משבוד מלכא (המגיה)] אבל כיבדם אם היו שני בני אדם שוים בחכמה ואחד היה עשיר חשב גם את זה למעלה והיה מכבדו יותר מחבירו. אבל ודאי זה א"א לומר כשבא אצלו עשיר והיה אצלו חכמים גדולים היה מכבד את העשיר יותר מהחכמים. דעד כאן לא חילקו תז"ל בסמיכה ובישיבה רק לילך אחר זקנה ואחר חכמה. אבל מעשירות לא נזכר כלל. והנה בכאן אמר התנא או מי שהוא גדול ממנו דייקא. הנה א"א לומר גדול ממנו בעושר הנה אם הוא הקורא ק"ש גדול בחכמה מפז ומפנינים

הריף ע"ב הלכה כר"מ דרק ע"כ צריכה כונת הלב אבל לאומרה צריכה כולה :

שם ובדל"ת מאריך הוסיף תיבת מאריך על לשון הגמ' להורות להאריך בהברת הד'. ולא קודם שיהיה ניכר בפיו הברת הד' דיוסיף ע"י כך הברת כמה אלפין א א. והמשכיל יבין שהארכה כזו לא תתכן. ועי"ל שבירושלמי אמר שידגיש הד' שלא יתא נראה כר"ש ובכדי שלא נטעה לפרש גם בכאן כירושלמי הוסיף תיבת מאריך :

חזייה דהוה קא מאריך טובא א"ל למה לך כולי האי א"ל ואלא עד כמה א"ל כדי שתמליכהו וכו' בגמ' אין כאן שאלה ותשובה רק אמר חזייה דקא הוה מאריך טובא א"ל כיון דאמליכתיה וכו'. והוסיף הריף ז"ל זה דקשה הדבר לאומרו אשר תיכף בשעת מעשה אמר לו ודיבר עמו בשעת ק"ש ובפרט בפסוק ראשון ע"כ פי' הריף ז"ל לבאר דהגמ' קיצרה דודאי המתין לו עד אחר כל הקדיאה והתחיל לדבר עמו למה לך כולי האי והוא השיב ואלא עד כמה וא"ל כדי וכו' נ"ל : שתמליכהו על השמים ועל הארץ ובגמ' למעלה ולמטה עמ"ש בדברי רש"י שם :

הריף כל המאריך באחד וכו' ארי"א ב"י ובדל"ת מאריך תיבת מאריך לא נזכר בגמ' ורבינו הגדול הוסיפו דהנה בלשון הגמ' יש מקום לטעות דיש חיוב להאריך בכל תיבת אחד ור' אחא ב"י הוסיף דגם באות ד' יאריך וא"א לפרש כן דהרי אח"כ אמר ר' אשי ובלבד שלא יחטוף בחי"ת יחטוף הוא דלא אבל אין חיוב להאריך ממילא אות הא' אפילו חטיפה אין קפיידא (ואדרבא מבואר בזהר דלא יאריך בשום אופן) ע"כ הוסיף הריף ז"ל תיבת מאריך להורות דקאי אדלעיל מה שאמרתי לך להאריך באחד הכונה רק על אות ד' ותו לא נ"ל :

ת"ר"י פיסקא המתחלת ובלבד שלא יחטוף בחי"ת ואמרים רבני צרפת ז"ל דמכאן נראה שצריך להאריך מעט בחי"ת כשיעור שימליכהו בשמים ובארץ עיין ברש"י ונראה מדבריו לסאורה שכ"ז יחשוב רק בהארכת הד'

לזה בנידון הנותן שלום לחבירו קודם שיתפלל כאילו עשאו במה יש לך זמן שיש איסור בדבר דהיינו במשכים לפתחו ויש לך זמן שהוא מותר כגון כשפגע בו ולשמאל דאמר במה חשבתו לזה הנה אין כאן שום היתר והרי"ף ז"ל פסק כרב דהלכתא כוותיה באיסורי ע"כ לא הביא הא דשמאל. וע"כ כתב דוקא במשכים וכו' :

ו"ש לי לומר עוד דהחילוק בין רב לשמאל. דלשמאל שאמר במה חשבתו לזה לא לאלוק האיסור הוא דוקא כשמוכיר שמו של הקב"ה עליו היינו שלום כמו שכתבו חכמי פרובינציא משא"כ לרב כאילו עשאו במה אפילו לשון אחר אסור והלכה כרב באיסורי ע"כ לא הביא הרי"ף ז"ל הא דשמאל ולא חילק בין תיבת שלום ללשון אחר דס"ל בכל ענין אסור :

תר"י פיסקא המתחלת דוקא במשכים לפתחו וכו' אינו אסור אלא כשמוכיר לו שלום וכו'. נ"ל דלמדו זה מדשינו הלשון בגמ' ואמרו כל הנותן שלום וכו' ולא אמרו כל השואל שלום וכו' אלא ע"כ הכונה על השלום הנזכר בפסוק במתנה הנני נתן לו את בריתי שלום ועמ"ש בגמרא ענין תיבת הנותן : ע"כ הרי"ף א"ר אבהו אר"י הלכה כר' יהודא ובגמ' הלכה כר"י דאמר בין אני י"י אלקיכם לאמת לא יפסיק והרי"ף השמיטו דבאמת הוא שפת יתר ואפשר לפרש דמשיה קאמרינן שפת יתר הלוה להורות ולבאר דר"י ס"ל דלא יפסיק כלל אפילו כדון באמצע דיותר חמור איסוריה מבאמצע הפרק והוא כדעת רבני צרפת שהביאו תר"י. ולפ"ז ה"ל להרי"ף להביא זה כיון דנ"מ לדינא. אבל יש לפרש כמו שפירשתי בגמ' דכונת הגמ' הוא הלכה כר"י דאמר בין אני י"י אלקיכם לאמת לא יפסיק היינו ר"י ס"ל הגם דבפסוק נאמר וי"י אלקים וכאן נאמר אלקיכם אין חילוק והכונה לבאר טעמא דחכמים שאין מקפידין דלא היה דומה בדומה וזה כונת רש"י במתניתין אומרו ובגמ' מפרש טעמיהו הגם דבגמ' אינו מפרש דק טעמא דר"י הלשון היתר מבאר טעמא דחכמים וכונת רש"י להורות

יקרה בודאי אין כאן חשיבות העושר נגדו. וכן בשנים אין כאן חשיבות, זקן זה שקנה חכמה אלא ע"כ גדול וכן בשנים אין כאן חשיבות, זקן זה שקנה חכמה אלא ע"כ גדול בחכמה וג"כ א"א לומר דבעינן גדול ככולהו עניני בעושר ובשנים ובחכמה דודאי מן התורה מחויב לכבד את הגדולים בחכמה אפילו אינם גדולים בעושר ובשנים :

והנה משטחיות הברייתא נראה דאביו או רבו מיקרי מפני היראה וגדול ממנו נקרא מפני הכבוד. והנה צייר התנא האיך מיקרי מפני היראה ומפני הכבוד. ואח"כ שנה פלוגתת ר"מ ור"י (וכ"נ דס"ל לרי"ף ז"ל) משא"כ להנך דסוברים אביו ורבו וגדול ממנו מיקרי מפני הכבוד. הנה לא צייר התנא מפני היראה וצ"ל לדידהו דהתנא א"צ לצייר מפני היראה כי זה דבר ידוע אדם שיש בידו כח להרגו. ועוד יתבאר א"יה. שוב התבוננתי והתנא השמיט אביו ונקט רק רבו וגדול. ונראה דרצה לצייר יראה וכבוד. והנה אביו א"צ לצייר דמבואר הדבר בתורה איש אמו ואביו תיראו והנה צייר לנו הידוש דגם רבו מיקרי יראה והדבר הזה אינו מבואר כ"כ בתורה בפירוש משא"כ להנך דסוברים אביו ורבו וגדול מיקרי מפני הכבוד. הנה התנא לא קמהדר אחידוש דוקא למה לא תנא אביו יהיה איך שיהיה נראה ודאי דרבינו הגדול ס"ל אביו ורבו מיקרי מפני היראה דוקא משיה הביא הך ברייתא :

דף י' ע"א הרי"ף בעא מיניה וכו' בהלל ובמגילה וכו' לכאורה לא ה"ל להביא הך איבעיא כיון דהביא אח"כ אמר רבא ימים וכו' אבל הביא זה משום מגילה ומגילה הכל נקרא באמצע הפרק כמשי"ש :

הרי"ף דף י"ד ע"א אמר רב כל הנותן שלום לחבירו קודם שיתפלל הוא כאילו עשאו במה ע"כ ובגמ' אמר שמאל במה חשבתו לזה לא לאלוק. והנה י"ל דנ"מ לדינא דרב דס"ל כאילו עשאו במה. הנה הבמה אין איסורה עולמית דבשעת היתר הבמות היתה מותרת ומצוה היתה. והרי שבט ראובן וגד עשאו במה לשי"ש ולא הקריבו עליה ובדומה

ת"ר"י מחזיה זהורה ר' יצחק בר יהודא וכו' אבל מצות ציצית שאינו אלא חובת מנא זכר עמ"ש בגמ' בשם תיקוני זהר דגם ציצית חובה בשעת ק"ש: מחזרה לייט זכר דמסתמא לשון צלות"א משמע זכר עיין בתוס' גרסי בעידן ק"ש:

שם ופסק זה אינו נכון עמ"ש בדברי הגמ' דתפילה מיקרי אין זמנה קבוע דיש לה תשלומין:

הרא"ש מתניתין היה קורא בתורה והגיע זמן הקריאה ובמשנה זמן המקרא הגה לא פירש במתניתין והגיע זמן ק"ש. אך אמר המקרא בה"א הידועה רצ"ל הגיע זמן המקרא הזה שהוא רוצה לקרות כעת ואיזה מקרא שיש לו זמן הוא ק"ש. והנה לתוס' ביאור כתב הרא"ש הקריאה. והנה אם כיון לבו כתב הלי"ח דודאי א"צ כונה רק בפסוק ראשון אבל שארי הפסוקים אפילו קרא להגיה יצא ולפי' ידוקדק במשנה זמן המקרא היינו בפסוק הידוע ועליה קאי אם כיון לבו: ואם לאו לא יצא במשנה בגמ' ל"ג לה.

וכבר נתבאר הדבר במשנה זברי"ף והרא"ש שפיר גרס לה דס"ל כמ"ד מצות צדיכות כונה עמשיש ותבין:

ואע"פ שלא קרא בברכותיה יצא זכר פרי"ח ואמרינן נמי בירוד' זכר אלמא סתמא

דגמרא (דידן) ס"ל דסדרן אינו מעכב אבל אם לא אמר כלל מעכב עכ"ל. לדעתי גם דעת הירושלמי יש לפרש כן דמוכח ממשנתיו דסדרן אינו מעכב ויכול לומר הברכות אחר שקרא ק"ש וכבר כתבתי לעיל בתוס':

פיסקא ת"ר ק"ש ככתבה זכר אבל תפילה שהיא קבועה לצבור זכר. עמש"ל

בדברי ת"ר"י דלפי' תהי' תפילה דומיא דאינן הנאמרין בכל לשון גם ביחיד:

שם זליג דאינו קשה דדוקא לשון זה קאמר ר"י זכר אלא לשון זה מגונה בעיניהם עכ"ל והקשה הלי"ח למה יהיה לשון זה הקרוב ללה"ק יותר מגונה מכל הלשונות וליג דהנה זה הלשון הי"ס נוגה מצדנית בין הקדושה והקליפות וידוע דע"י הקליפת נוגה נגנב מן

דלא נטעה בכונת הגמ' שלא להפסיק אפילו כדן באמצע הפרק דודאי אינו חמור מאמצע הפרק. ממילא לפי' הר"ף ז"ל השמיט ג"כ הלשון הזה ומשמע דס"ל דאינו חמור מאמצע הפרק ומפסיק מפני היראה:

ע"ב הר"ף אמר עולא כל הקורא ק"ש בלא תפילין כאילו מעיד עדות שקר בעצמו רחבי"א א"ר יוחנן כאילו הקריב זכר בלא נסכים עכ"ל עיין בת"ר"י החילוק ביניהם דלעולא המצוה נעשית בשלימות רק שעשה עבירה אחרת שהעיד עדות שקר (ולזה אין תקנה לקורא אח"כ קריאת שמע בתפילין כיון שכבר קרא קריאת שמע בשלימות ג"ל) ולר"י יוחנן עדיין לא נעשית המצוה בשלימות (ויש תקנה לחזור ולקרא ק"ש בתפילין ג"ל לדעת ת"ר"י) ונ"ל עוד דלדעת ר' יוחנן אפילו יניח תפילין אח"כ בלא קריאת שמע תיקון בזה דהוה כובח בלא נסכים. דיוכל להביא את נסכיו אח"כ ויוצא. והר"ף ז"ל נראה דמספקא לן הלכה כמאן והביא לתרויהו. וצ"ע עוד ועוד יש לחלק:

תוד"ה בלא מנחה ובגמ' עוליה בלא מנחה והוא ז"ל נראה דלא רצה לגרוס עולה

דהרי עם העולה ועם הזבח באין מנחה ונסכים וכמ"ש רש"י ותוס' עי"ש (ועמשיש) ולכך גרס תוד"ה בלא מנחה היא הלחם הבא עם התודה. והוא מעכב התודה והוצרך דוקא לבא עם התודה משא"כ הנסכים הבאים עם הזבח מביאן אח"כ ויוצא. והנה אמר לפי' תודה בלא מנחה הטרות דגם מצות ק"ש לא עלתה לו כאילו הקריב תודה בלא מנחה היינו הלחם. והנה סדי"א דשוב לא יניח תפילין ג"כ כי לא יעלו לו למצוה אמר חובה בלא נסכים דיותר להביא הנסכים אח"כ כן בכאן הגם שעבר ולא הניח בשעת ק"ש אעפ"כ מותר לו להניחם אח"כ. ג"ל:

כאילו בנה מזבח והקריב זכר ובגמ' א"ל רבי"א לא סבר לה מר כאילו טבל.

ורבינו הגדול השמיטו ונ"ל דגורס רבי"ה דרבא לא ראה את ר' יוחנן ועודם אביי ורבא הלכה כרב במקום שתלמיד ע"כ הלכה כר"י:

אמאי תרגום אונקלוס וכו' ויונתן בי"ע המקרא אלא מאיס הוא קמיהו והכי איצטריך דלית קנאה למלאכי עילאי בהדיהו דישאל יתיד וע"ד תרגום תורה ומקרא כך ולא מאיס הוא דהא בכמה דוכתי קוביה כתב כן בדאורייתא עכ"ל הרי מכאן מוכח דדוקא הלשון הזה מאיס קמיהו דמה"ש ולא שאר הלשונות :

שם וכן הקשו בתוס' וכו' הלא אפילו מחשבות שבלב המה יודעים עיין במ"מ שהקשה דלא פירשו מנא להו נ"ל הנה כל המדרשים והזהר מלאים מזה שהמלאכים ממונים להעלות תפילות ישראל. והנה בשמעתין תראה שהמלאכים מזדקקין לתפילות ישראל והנה לא כל התפילות מעלים דהנך רואה דכמה תפילות אינם נענים הוא להיות שהמתפלל לא כיון לבו ומהיכן יודעים המלאכים אם כיון לבו אלא ע"כ שהם יודעים מחשבות הלב והא דהקשה הרב במ"מ מפסוק שאמר שלמה אתה לבדך ידעת את לבב האדם וכן מפסוק אני י"י חקר לב יובן עפ"י מ"ש בזה בפסוק י"י יודע מחשבות אדם כי המה הבל יתפרש כ"י כאשר ורצ"ל י"י יודע מחשבות האדם כאשר המחשבה היא עדיין בבחי' הבי"ל. היינו כשלא באה עדיין במחשבות הלב וקודם להתגלות האותיות בלב הן הדבר :

פיסקא ת"ר שמע ישראל וכו' עד כאן צריכה כונת הלב עיין במ"מ ועמש"ל בגמ' : ר"י הוה יתיב וכו' א"ל למה לך כולי האי א"ל אלא עד כמה וכו'. כל זה אינו בגמ' עמ"ש בדברי הרי"ף :

שם ואין ראייה משם לפי שהיה יושב בתוך הצבור היה מעביר ידיו על עיניו וכו'. גם לפי כתבי מרן האריז"ל בחיוב להשים ידיו על העינים וה"ס עצום ורב סוד עולימתא שפירתא דלית לה עינין הנזכר בסבא משפטים ונ"ל ג"כ בהשים יד על העינים. הנה ב"ס עין בצירוף י"ד בגי' לא"ה רח"ל. והנה תבין בקשו לקבוע פ' בלק בק"ש בליק בלעים הם מגדים בקליפה ע"כ חושבן שמותיהם כחושבן לא"ה רח"ל בקדושה וישאל מבטלים הקליפות נח"ש וקס"ם ע"י ק"ש ובגין כך האי מאן דבעית ליקרי ק"ש ודי בזה כעת :

הקדושה ניצוצי הקדושה אל הקליפות ע"כ לשון נוגה מגונה בעיני המלאכים הקדושים. וג"כ באפשר אינם מבינים הלשון מטעם הנ"ל והבן היטב כי א"א לפרש. אך לפי"ז לא יתכן לנו הטעם שכתבו האחרונים שאומרים כל חמירא בלשון תרגום שלא יקטרגו עלינו שאנו מבזים הלחם שהוא חיי האדם. הנה המלאכים הקדושים לא יקטרגו עלינו בשמרינו מצות י"י. והקליפות (לפי טעם הנ"ל) הלא המה מכירין ארמית ואפשר לומר להיות נוגה לפעמים לוקחת מן הקדושה בעוה"ר ולפעמים מוציאה בלעם מפי הקליפות ונכללות בקדושה גם הקליפות אינם מכירים בלשונה הבן הדבר היטב. והנה לשון הזה הוא דמיון הלשון שבכף מאזנים (וכן נק' אצל המקובלים טיקל"א) לפעמים נוטה לכאן ולפעמים לכאן ע"כ אין מכירין בלשונה הבן היטב וכשתבין זה תבין מה שניתקנו כמה תפילות החשובים בלשון זה כגון יתגדל וברוך שמי' ויקום פורקן דזה אדרבא להיכלל נוגה בקדושה זיתפרדו כל פועלי און :

הרא"ש אות ב' אלא לשון זה מגונה בעיניהם להיוזק לו עכ"ל עיין בזה נח דף ע"ד ע"ב בס"ת וז"ל ממלך בלה"ק דמה"ש אישתמודען ביה ולא הוה ממלך בלישן אחרא בג"כ כתיב ועתה לא יבצר מהם וכו' דאלמלי משתעאן בלישן אחרא דמלאכי עילאי לא הוה אשתמודעין ביה גרע חשיבו דאינון חשבין למיעבד עכ"ל. משמע מזה דגם שארי הלשונות אינו יודעין. וכן בדף ע"ה ע"ב בגין דחילא דלעילא לא ידעי ולא אישתמודעי בר בלה"ק עכ"ל הרי לך מבואר דכל הלשונות אינם יודעים רק לה"ק מיהו בפ' לך דף פ"ט ע"א בס"ת ז"ל אשר מחזה שד"י יחזה סתום הוה מלה מגו מה"ש בגין דלא יהו לון פטרא דקוביה ממלל בהווא ערל מסבא דהא מלאכי קדישי לאו נזקקין בלשון תרגום אי תימא דלא ידעי והא גבדיאל אוליה ליוסף ע' לשון ותרגום חד מע' לשון הוא אלא מנדע ידעי אבל לא נזקקין תנן דלא חישי ולא משגיחין עליה דהא מאיס איהו קמיהו מכל שאר ע' לשון ואיתמא הואיל ומאיס איהו ממלאכי עילאי

הלכך לקדיש ולקדושה וכו' עיין בדיח שכתב שאין לומר רק קק"ק וכו' וברוך כבוד וכו'. משא"כ ימלוך וכו' לא יאמר וראיה נ"ל לדבריו דבתוספתא פ"א לא נזכר ימלוך וכו' :

ברא"ש סימן ו' כתב הדיח סימן כ"ז ומי"מ יש לעשות כדברי האחרונים ז"ל שכתבו שלא לברך אפילו כי בלע ככל ספק ברכות דלהקל עכ"ל שותא דמר לא ידענא אם כונתו כשכבר בלע מה דהוה הוה. ואם כונתו כשבדעתו ליבלע לא יברך משום ספק ברכות להקל אדרבא לא ליתנהי ולא ליברך כי אסור ליהנות אפילו כ"ש לכתחילה עד שיברך ואפילו בברכת שהכל אסור לפטור א"ע לכתחילה עד שילך אצל חכם וידע ברכה הראויה וצ"ע :

במעדני יו"ט אות פ' מטעמת לשון רש"י טעמת התבשיל ולא פ"י האשה שטועמת וכו' ע"כ גם זה לא ידענא דהאיך אפשר לפרש הוא שם התואר להאשה שטועמת האיך צודק אחר כך הלשון אינה צריכה ברכה הל"ל אינה צריכה לברך ודוק :

אלא אומר אמית ויצי"ב ואח"כ מפסיק נראה מלשונו דס"ל דגם ויצי"ב צ"ל קודם שמפסיק דגם תיבת ויצי"ב פירושו אמית ונראה דשמע לה מדברי הגמ' באמרה הלכה כר"י דאמיר בין אלקיכ"ם לאמית ויצי"ב לא יפסיק ומדלא קאמר סתם הלכה כר"י ע"כ הכונה לאשמעינן דגם ויצי"ב יאמר בלא הפסק וממילא שמעינן דאחר ויצי"ב יפסיק מפני היראה ועמ"ש בדברי הרי"ף :

[הרא"ש סימן י"א] ונראה דל"ג ליה וכו' עיין במעדני יו"ט אות צ' כתב שם מסברא דנפשיה דתפילה מיקרי כל היום זמנה הואיל ויש לה תשלומין ואני כבר עשיתי לה סמיכות מדברי הירושלמי פ"א. באמרו שם ק"ש זמנה קבוע תפילה אין זמנה קבוע :

רמזים א' היה קורא בתורה וכו' אם כיון לבו יצא וכו' ובלבד שיקרא קריאה גמורה לאפוקי קורא להגיה וכו'. לא ידעתי אופיא של שמועה זו דהרי לדעת הרא"ש מצות צריכות כוננה אי"כ פירוש אם כיון לבו

שם אמר ר' אילא וכו' משמ' דרב אמר שמע ישראל י"א ונאנס בשינה יצא. כבר כתבתי בגמ' מדלא קאמר סתם אמר פסוקא קמא דאז הוה משמע גם בשכמל"ו בכלל הפסוק הראשון וקאמר הכא במכוון שמע ישראל י"א י"א להורות דבוה בלבד יצא ממילא הא דאמר ר"ג לדרו עבדיה בפסוקא קמא אפשר הכונה שמע וברו"ך. וכן אח"כ בפסוקיא קמ"א הוה קא מצער נפשיה שמ"ע וברו"ך :

שם בפרקים וכו' מפני היראה פירש"י אדם שהוא מתירא שמא יהרגנו ולא נהירא וכו' עמ"ש בדברי רש"י דרש"י ז"ל לא כתב הלשון שהביא הרא"ש ז"ל רק כתב אדם שהוא מתירא מפניו שלא יהרגנו והינן אדם שיש בידו שבט המושל להרוג נפשות. אבל באמת מובטח לו שכעת הגם שלא יפסיק לו לא יעשה לו כלום רק כיון שהוא מושל כזה שמתיראין ממנו יפסיק לו אפי' באמצע ועמ"ש :

שם ופגע בו רבו או מי שהוא גדול ממנו. ברי"ף גדול ממנו בחכמה והרא"ש כתב סתם גדול משמע בשני"ם או בעושר עמ"ש בדברי הרי"ף ועיין במעדני מלך ומשמע לדעת הרא"ש דגדול בחכמה אע"פ שאינו רבו מיקרי מפני היראה וכ"כ הטור :

בהלל ומגילה וכו' עיין בדיח הביא בשם שי"ג דהניח בצ"ע מהו נקרא בין הפרקים במגילה והוא ז"ל כתב עליו דאין כאן עיין דבין הסתומות מיקרי בין הפרקים ולי הקטן נראה דאינו כן דהפרשיות הסתומות או פתוחות בתג"ך הם מקובלים בסודות התורה. אבל לא סלקא ענינא בהם ותמצא בתורה פרשה אפילו באמצע הפסוק כגון ויהי אחרי המגפה ויאמר י"י אל משה וכו' והוא דאי שאין להפסיק שם אפילו אם קרא כבר ג' פסוקים והרי במגילה גופא בין אי"ש לתיבת ואית בעינן שיעור סתומה וכן בין פרשנדתא לזאת וכן בכל עשרת בני המן וכו' ס"ד שזה יהיה נקרא בין הפרקים ע"כ נ"ל שצדקו דברי השי"ג שאין בזה בין הפרקים. אבל באמת נ"ל דס"ל להגמ' דהכל נקרא באמצע הפרק ע"כ בדברי רבה לא נזכר מגילה ועמ"ש בדברי הגמ' ותבין :

גמרא זף ט"ו ע"א רש"י בד"ה ולא דקדק באותיותיה לפרשן יפה בשפתיו עכ"ל כבר כתבנו (ע' והיה ברכה) דנראה מדברי רש"י דס"ל דהא דתני ר"ע בגמ' ולמדתם שיהא לימודך תם שיתן ריוח בין הדבקים זה ענין אחר ואינו ענין למשנה וענין המשנה הוא לדקדק באותיותיה היינו לפרשן יפה בחידוד וזה נלמד מושגת"ם. לשון שינון וחידוד כמ"ש רז"ל [קידושין ל.]. שיהו ד"ת מחודדים בפ"ך שלא תגמגם בהם. וזה יצדק מאד לדעת ר"ת בתוס' ריש המסכתא דר' יהודא ס"ל דיוצאין בק"ש מפלג [המנחה] ואילך ע"כ ס"ל בשכב"ך ובקומ"ך בד"ת כתיב וס"ל ק"ש דרבנן. וא"כ למה יסבור בכאן דלא יצא אם לא דקדק. אבל אם נלמד מושגתם שיהיו ד"ת מחודדים בפ"ך ובזולת זה לא יצא י"ח לימוד א"כ כיון שתיקנו חז"ל ללמוד בזמן ההוא פסוקי תורה של ק"ש עכ"פ צריכין לאמרם כד"ן לימוד התורה בכל זמן וע"כ לא יצא:

גמ' מ"ט דר' יוסי לא שייך להקשות תחילה מ"ט דר' יהודה למאן דגרס ר' יהודא ברישא ד"ל כסברת התוס' בריש מכילתין כיון דחזוין ר' יהודה ס"ל בתפילת המנחה רק עד פלג ממילא משם ואילך זמן תפילת ערבית וממילא הה"ד ק"ש דערבית (דבעינן מיסמך ג"ל) ממילא לא ס"ל בשכב"ך ובקומ"ך קא' אק"ש רק בד"ת וק"ש דרבנן ובמילי דרבנן כה"ת נאמר דלא יצא ואפילו למאן דלא ס"ל בהא כתוס' בשם ר"ת וס"ל דר' יהודה ג"כ ס"ל ק"ש דאורייתא או למאן דל"ג בכאן ר' יהודא רק סתם משנה י"ל ג"כ דלא שייך להקשות אמאן דמתיר דמה"ת נאסור אי לא ידענו קרא לאיסור ואי משום דאמר הקורא בדיעבד י"ל להודיעך כחו דר' יוסי. אבל הת"ק אי ר' יהודא ס"ל דאפילו לכתחילה מותר לו לקרות באופן דלא ישמיע לאזניו:

שם ות"ק סבר זכו. כבר כתבנו בדקדוקי המשנה דאין ראייה מלשון הגמ' דפריך ות"ק לומר דל"ג דברי ר' יהודה ברישא ד"ל דהגורסים ס"ל דה"פ דא"א לומר דר' יהודא סבר דיצא משום דס"ל ק"ש דרבנן וכשיטת התוס' ומה"ת נאמר דלא יצא דא"כ

הוא כפשוטו כונה לצאת. וא"כ אינו מדבר התנא כלל מדין קורא להגיה ומהו זה דקאמר רבינו בכאן דין הקורא להגיה וגם אפילו קרא להגיה אם כיון לבו לצאת למה לא יצא ונראה דלמד לה מדמתרץ בגמ' אליבא דמ"ד מצות א"צ כונה דמיידי מתניתין בקורא להגיה וא"כ למ"ד זה בלא כונה הוא כמו כונה לדידן. ואעפ"כ לא יצא בקורא להגיה הה"ד נמי לדידן בכונה אם קורא להגיה לא יצא:

אות ג' וצריך להאריך בדל"ת של אחד כדי שימליכהו במחשבתו למעלה ולמטה וכו'. הנה ס"ל דגם למעלה ולמטה ג"כ צריך לכיון בד' וכן משמע ברש"י ודלא כאותן שכתבו דמחשבת למעלה ולמטה בח':

אות ה' ומשיב שלום לכל אדם וכן במגילה וכו' מסיודור לשונו משמע דגם במגילה יש בין פרק לפרק עמ"ש ברי"ף ורא"ש:

מרדכי היה קורא וכו' ובירושלמי מוכח מכאן דברכות אין מעכבות עכ"ל. עמ"ש בדברי התוס':

שלא יחטוף בחי"ת עין בש"ג שכתב תלתא בחית ותרי תלתי בד' ועיין ברש"י משמע כל האריכות בד' וכ"מ מלשון הגמ' ועכ"פ זאת ג"ל להוכיח מלשון השי"ג הא דכתבו בסידורים בח' יכוין להמליכו בו' רקיעים ובארץ מגין ח' וכו' וכו' רוחות העולם זה אינו דא"כ. צריך להאריך בח' יותר מבד' אלא א"צ לכיון בח' רק למעלה ולמטה ואפשר לומר לפי מה דכתבו שיעשה תנועת בראש כפי הכונה א"כ אפילו יכוין ד' רקיעים ובארץ אעפ"כ א"א לעשות רק ב' תנועות משא"כ בד' רוחות ד' תנועות:

(בשה"ג) [בחיודושי אנשי שם] שסביב המרדכי אות ו' ואמרינן התם במתניתין אפילו המלך שואל בשלומי לא יפסוק ומשמע ליה דקאי נמי אשהה עכ"ל רצ"ל בעת ההוא שהחסידי שוהה א"ע קודם התפילה לכיון דעתו בעת ההוא לא ישיב אפילו למלך והפשט ההוא במשנה תלוי לדעתי בחילופי גירסאות דיש גורסין אפילו המלך וכו' ויש גורסין ואפילו וכו' וקאי אדלעיל התבן:

שמע בכל לשון ור' יוסי סבר תרתי שמע [מינה] היינו מלשון שמע משמע בכל לשון ומן הג"ש שי"מ השמע לאוניך נ"ל :
 רש"י בד"ה מאן תנא וכו'. הנה ציין ולא פ"י כלום. אבל הכונה מאין תנא כו' רצ"ל תיבות מאין תנא קאי אדלקמיה והכל דיבור אחד בגמ' מאן תנא חרש וכו' לכתחילה לא בכאן סיום התחלת השאלה.

תוס' בד"ה דילמא ר' יהודא היא וא"ת וכו' וי"ל דפשיטא וכו' ופליגי במלתא דר' יהודא עכ"ל אינו מובן דבריהם והמהרש"א ז"ל הגיה ולא נתודע לי כונתו בהגהתו ונ"ל דהנה לפום מאי דמפרשי התוס' בריש מכילתין לשיטת ר"ת דאנן קורין ק"ש מבע"י דס"ל כו' יהודא מנחה עד פלג וס"ל דר"י ס"ל דמפלג ואילך זמן ק"ש הוא כמו תפילת ערבית וע"כ צריכין אנן לומר לפי"ז דר"י ס"ל ק"ש דרבנן דלא דריש בשכב"ך ובקומך אק"ש ואם כן לפי זה האיך נוכל לומר לפי"ז דר' יהודא יסבור בדיעבד דוקא ולכתחילה לא יצא מה"ת לא יצא י"ח לזה קאמרו התוס' דודאי לפי סברת המקשה בכאן ודאי יסבור ר' יהודא ק"ש דאורייתא ובצה"כ דוקא ואינו לדמות ק"ש לתפילה. אבל למאן דמוקים מתניתין דחרש כו' יוסי נוכל לומר שפיר דר' יהודא לכתחילה נמי מכשר בלא השמיע לאוניו דס"ל ק"ש דרבנן ומיהו קשה לפי"ז אי"כ לפי המסקנא אפילו תימא ר' יהודא כרביה ס"ל וכו'. ס"ל בדיעבד דוקא. אי"כ ס"ל ק"ש דאורייתא ובצה"כ דוקא והאיך אנן סומכין עליו לשיטת ר"ת לקרוא ק"ש מבע"י וצ"ל כשיטת הרא"ש לדעת ר"ת דס"ל לר' יהודא דמפלג מיקרי ובשכב"ך ותתבונן בריש מכילתין החילוק שבין דברי התוס' להרא"ש במה דקאמר ר"י לר"מ והלא כהנים מבע"י טובלים ותבין :

ע"ב גמ' פיסקא קרא ולא דקדק וכו' א"ר סבי וכו' הלכה וכו'. מכאן משמע כפרש"י והרמב"ם דההוא דתנא ר' עובדיה הוא ענין אחר מהמתניתין דאי הוה פירושא דמתניתין ה"ל מקודם למיתני פירושא דמתניתין ואח"כ לפסוק הלכה :

לא ה"ל לר' יהודה להיות תנא קמא שיתחיל הוא לומר חידוש דיצא רק כאשר שמע מר' יוסי דקאמר לא יצא ה"ל להשיב דיצא כיון דהוא מדרבנן אלא ע"כ דגם ר' יהודה ס"ל בשכב"ך ובקומך אק"ש. וק"ש דאורייתא ודלא כסברת התוס' בשם ר"ת :

שם סבר שמע בכל לשון וכו'. כבר כתבנו לעיל לשיטת בעל הכף נחת שהביא התויו"ט דר' יוסי סבר שמ"ע קרי ביה השמ"ע. וא"כ היה לו במסורת כעין קרי וכתוב ות"ק סבר רק כדכתיב שמ"ע ופירושו בכל לשון וכו'. ובוזה יצדק אח"כ :

שם ור' יוסי תרתי ש"מ דקשה מאי מקשה דילמא ר' יוסי ס"ל כרבי ק"ש בלה"ק דוקא. אבל מקשה לו יהיה שיש לך קבלה לקרות ביה השמ"ע ע"כ הכתיב הוא שמע ומיבעיא לך לדרוש גם הכתיב ומתרץ תרתי ש"מ שמע בכל לשון וקרי ביה השמע כ"ה לדעתי לשיטת בעל כף נחת. אבל לפירש"י שפ"י בד"ה תרתי ש"מ כי דרשת נמי שמע בכל לשון שאתה שומע ש"מ נמי דצריך להשמיע לאוניו עכ"ל. קשה למה לא חזר שוב להקשות ות"ק הרי ממילא ש"מ. וגם מאי מתחיל להקשות אר' יוסי דילמא ס"ל בלה"ק דייקא ול"ל לתרץ תרתי ש"מ ואפשר ס"ל לרש"י דהמקשה בגמ' ה"ק דא"א לומר דפליגי ר' יהודא ור' יוסי בזה ג"כ אי ק"ש בלה"ק או בכל לשון דאי"כ ביותר ה"ל לאפלוגי בהך דינא בפירוש וממילא נשמע לן פלוגתייהו בלא השמיע לאוניו אלא דגם ר' יוסי ס"ל בכל לשון ע"כ מתרץ תרתי ש"מ בכל לשון שאתה שומע באוניך ור' יהודא ס"ל בכל לשון שאתה שומע היינו הבנה ולא שמיעה באזן דייקא וראיתי בבה"ג כתב מ"ט דר' יוסי דכתיב והאזנת למצותיו והנה הוא שלא כדברי הש"ס ונ"ל דהוקשה לו כנ"ל למה צריך למימר לר' יוסי תרתי ש"מ דהוא דחוק יותר טוב לומר דס"ל ק"ש בלה"ק וגם קשה האיך יצדק לומר שמע השמ"ע כקושית התויו"ט על בעל כ"נ ע"כ פ"י דה"ק דכתיב הכא שמע והתם כתיב ויאמר אם שמע תשמע וכו' והאזנת למצותיו היינו כשתאמר שמ"ע תאזין באוניך ור"י סבר

בפירוש מן התורה. והתורה הקפידה על המאמין שהוא רק בע"פ ולא בכתב ע"כ דבר הנלמד בק"ו טרח וכתב לה קרא:

גמ' דף ט"ו ע"ב מכאן תשובה לאומרים אין תחיה מן התורה עמ"ש בקונטרס דרצ"ל הגם שנלמד הדבר בק"ו. הנה טרח וכתב קרא להיקש בכדי שילמוד הדבר מן תורה שבכתב כי יש קפידא בדבר דוקא שיש תחיה מן התורה דייקא ואבאר לך עוד בכאן דבר המתחדש עפ"י מ"ש בכמה מקומות דאשכחן בגמ' כמה פעמים מלתא דאתיא בק"ו טרח וכתב לה קרא ולא מצינו כן בשארי הי"ג מדות רק במדת ק"ו ואמרנו בזה להיות מדת ק"ו הוא שכל אנושי ולהורות דהתורה הוא למעלה מן השכל ע"כ מלתא דאתיא בק"ו טרח וכתב לה קרא מן התורה והנה אמונת תחיות המתים בעל כרחך צריכין ללמוד זה באופן זה. דהיינו שיהיה מלתא דאתיא בק"ו וטרח וכתב לה קרא בכדי שנבין שהדבר הזה יהיה באופן שאינו משיג שום שכל וכל מה שכתבו בזה המחקרים הכל הבל רק הוא אמונת אומן. אותו הגוף שהיה בעוה"ז ואותה הנשמה יעמדו לתחיה. והנה השכל אנושי אין לו מבוא להבין זה הרי הגוף נתבלה ונתרקב ונשרף ונאכזר כמה מאות שנים ואלפים שנים תאמין אמונת אומן למעלה מן השכל נאמן הוא בעל מלאכתנו אשר הבטיחנו זאת עפ"י התורה דייקא שהיא למעלה מן השכל ואל תאמן בדברי החוקרים האומרים ההשארה הוא המושכלות שהשכיל בעוה"ז כי זה כפירה ח"ו בתחיה רק אותו הגוף ממש ואותה הנשמה יבואו וייתיצבו לפני י"י ב"ב זאת היא האמונה שלימה ואתה דע לך: גמ' תנ"י ר"ע קמיה דרבא ולמדתם זכ"ו. עיין בתויר"ט הקשה למה לא למד מושגת"ם. ולשיטת רש"י לא קשה דמושגת"ם נלמד דינא דמתניתין לדקדק באותיותיה לפרשם יפה בשינון:

שם כל הקורא ק"ש ומדקדק באותיותיה מצננין לו גיהנם יש לפרש בזה ברמז סיפא דקרא דשאלו ועוצר רחם ואש לא אמרה הו"ן. הו"ן תנ"ך ג' אותיות מולידין במילואם ובדיבורם אות כמותם וזהו הרמז וא"ש של גיהנם הוא

שם א"ר טבי א"ר יאשי' מ"ד שלש הנה לא תשבענה שאול ועוצר רחם וכי מה ענין שאול אצל רחם אלא לומר לך מה רחם מכניס ומוציא אף שאול מכניס ומוציא והלא דברים ק"ו ומה רחם שמכניסין בו בחשאי מוציאין ממנו בקולי קולות שאול שמכניסין בו בקולי קולות אינו דין שמוציאין ממנו בקולי קולות מכאן תשובה לאומרים אין תחיה מן התורה עכ"ל הדברים תמוהין. א' מהו דשאל וכי מה ענין וכו' הרי שלמה בחכמתו חשב שם ג' דברים שאינם שבעים ואין זו שאלה מה ענין וכו' ענין וענין הוא שאינם שבעים. ב' יש להתבונן בדברי רש"י שפי' בדי"ה שאול ועוצר רחם פסוק הוא במשלי שלש הנה לא תשבענה. הל"ל סתם פסוק הוא במשלי. ג' תמיה גדולה כיון דלמד תחיה בהיקש שוב למה למד ק"ו. זאם תדחוק הק"ו הוא לענין הקולי קולות. הנה אם ק"ו הוא א"צ להיקש. ד' סיים מכאן תשובה לאומרים אין תחיה מן התורה. והכונה שהגם שמודים דיהיה תחיה אבל אינם בדרשות שדרשו חז"ל מן הפסוק והנה אם אינם מאמינים בדרשות גם בדרשה זו אינם מאמינים והנראה דה"ק דהנה שלמה אמר שלש הנה לא תשבענה וקחשיב שאול ועוצר רחם ארץ לא שבעה מים. הנה יש להתבונן אצל ארץ לא אמר וארץ בוא"ו ובעוצר רחם הדביקים בוא"ו החיבור. וגם בארץ באר מהו הדבר אשר לא שבעה ממנו הארץ ובשאלו ועוצר רחם לא ביאר ע"כ הוא להסמיך השאלו לרחם וללמוד זה מזה כמו הרה"ם אשר לא שבעה לקבר הזרע הנורע בתוכה. כן השאלו לא שבעה מזרע מין האנושי הניתן בתוכה וכמו הניתן ברחם מוציא לבסוף כן הניתן בשאלו. הנה בשביל ההיקש הזה חיברם בוא"ו החיבור להורות דטבע שניהם שזה ואמר בעל המאמר והלא דברים ק"ו כיון שעוררת אותנו ללמוד שאול מרחם הנה אין מן הצורך להיקש כי נוכל ללמוד בק"ו ומה רחם וכו'. וא"כ א"צ להיקש ומתוך מכאן תשובה לאומרים אין תחיה מן התורה. דהנה יש מקום ללמוד תחיה בק"ו הניתן לדרוש. אבל כשיהיה כך הנה יהיה הדבר בכלל תורה שבע"פ ולא

בטילה בתקסיס י"ז פעמים ס' והנה נעשה בריה חדשה ע"י המקוה כן הוא בי"ת המדרשית תתקס"א כללות האדם אשר בתוכו מטהו לכף זכות ע"כ יש אחד יותר במספר הבן :

גמ' א"ל אדהכי והכי איזל ואשמע מלתא וכו' משמיענו כמה היתה התורה חביבה עליהם הנה ר"א היה חתן ביום חופתו ובעוד שהם היו קושרים החופה אמר בין כך וכך טוב שאשמע איזה ד"ת :

ואי"ת ואימא לכו הגם דעוסק במצוה פטור מן המצוה בדאפשר לקיים שניהם מה טוב הנה אמר להם שיבא ויאמר להם. והנה יכולים לשמוע איזה דבר הלכה בעוד שהם קושרים :

קרא וטעה ואינו יודע להיכן טעה. הנה על כרחך צריך אתה לפרש שיודע ואומר בלשונו איזה פסוק כגון שאומר ונתתי עשב וכו'. אבל נראה לו שמקודם לכן טעה באיזה דבר הגם בשגרת לישניה עומד בפסוק זה עכ"ז כיון שנראה בעיניו שטעה מקודם חוזר לראש הפרק דאם אינו יודע כלל היכן עומד ששכת מה שאומר בפיו מאי למימרא ודאי צריך לחזור לראש כיון דאינו יודע כלל וכ"ה הפירוש בין כתיבה לכתובה שהיה יודע שאומר בלשונו וכתבתם אבל נפל לו הספק באפשר הוא וכתבתם הראשון הנה חוזר לראשון .

א"ל ר"י לא שנו אלא שלא פתח וכו'. הנה לדעת המפרשים כיון דפתח בלמען ירבו סרכיה נקט וכו' וא"צ להתחיל וכתבתם הראשון קשה הדבר להולמו דאם נפל לו הספק בהיותו עדיין בוכתבתם והסכים בדעתו להתחיל בלמען ירבו ושוב נסתפק כעת אם טוב עשה למה לא יצטרך לחזור הרי ברצון ובבחירה התחיל למען ירבו ובדאי לא טוב עשה ואם הכונה שבהיותו בוכתבתם וכו' לא היה מסופק. אבל נפל לו מחדש הספק כעת בהיותו בלמען ירבו באפשר היה עומד בוכתבתם הואשון. הנה לפי"ז נפסוק מסתמא על הרגל לשונו טוב עשה. אי"כ לפי"ז גם ברישא קרא וטעה וכו' ע"כ לומר שהיה יודע הפסוק שעומד ואומר בלשונו רק נסתפק באפשר טעה מקודם למה נצוה לו לחזור למקום שטעה וזיינו נראה לו שטעה. נאמר ג"כ ודאי

לא אמרה הו"ן. הוא רק למי שלא אמר הו"ן היינו אם יהיו ב' אותיות שוות ואינו מפרידם בזה שוקט האש משא"כ למי שאומר הו"ן מצטנן האש :

ומדקדק באותיותיה קצת קשה לשיטת רש"י דהנה נראה מלישנא דר"ח דלריח בין הדבקים קרי מדקדק באותיותיה. ויש לישב :

מצננין לו גיהנם י"ל מדה כנגד מדה שנא' הלא כה דברי כא"ש נאם י"י. והנה נשתהה באש ונתעסק בשהיותו להפריד את האותיות והיה זה שכרו להנצל ממדורת אש : בפרש שד"י מלכים וכו' עיי' ברש"י. ויש לפרש באופן אחר בפרש שד"י מלכים היינו האותיות נק' שדי שאמר לעולמו [די] כי אור א"ס ית"ש הוא מבלי סוף ולא היה באפשר להתמצם בבריאת העולמות והצמצום הוא ע"י אותיות התורה שנתצמצם אורו ית"ש כביכול בסוד בוצינא דקרדינותא ונתחלק לאותיות ע"כ נק' האותיות שד"י. אמר לעולמו ד"י כל אחד בגבול ע"כ כל אחת מהאותיות מחויבת להיות מוקף גויל להיות לה גבול בפ"ע. מלכיים נק' האותיות של מלכות שמים היינו ק"ש וא"כ לפי"ז בפרש שד"י מלכים הי"ק אם תפריש האותיות של מלכות שמים היינו ק"ש ב"ה היינו ע"י מצוה זו תשלג בצלמון יצננו לך את הצלמון :

דף י"ז ע"א רש"י בדי"ה אף בתי מדרשות וכו' אסברה לה רק אבתי מדרשות דהנה מה טובו אהלי"ך יעקב פירשוהו אבתי מדרשות וכן כתיב יעקב איש תם יושב אהלים בתי מדרשות של שם ועבר משכנותיך ישראל בתי כנסיות הן המה המשכנות לאביר יעקב מקדש מעט הנך רואה אהל מתפרש רק על הבית המדרש. ולהכי לא רצה לפרש כהתוס' דהכונה על פסוק מה טובו. דא"כ הכי הל"ל למה נסמכו אהלים ומשכנות לנחלים אלא ע"כ דקאי על פסוק כאהלים נטע ושפיר יפול לשון נטיעה על אהל כמו שמפרש :

בית המדרש בגי' תתקס"א תתקס"ס לזיגין יש במקוה והוא מעלה את האדם מטומאה לטהרה כנודע מירושלמי בריה

ש"מ. ולמה לא קאמר דר' יוסי ס"ל בלה"ק דוקא כרבי על כרחך משום דקשה למה ברישא ר' יוסי הוא תגא בתרא ובסיפא הוא ת"ק (ובפרט לפי מאי דגרסי ר' יהודא ברישא יקשה ביותר) ע"כ לומר דדבריו דרישא מישך שייכי גם לסיפא דהיינו דטעמיה דר' יוסי ברישא הוא מדרשת שמע השמע וכר' הדרשא של התיבה הזאת מישך שייכא גם בסיפא שמהך תיבה נדרש ג"כ בכל לשון וצריך לדקדק באותיות של כל לשון עכ"פ לר' יוסי לכתחילה ולר"י אפילו בדיעבד ע"כ לא רצו לתרץ דר' יוסי ס"ל ק"ש בלה"ק:

הרי"ף אמר ר' יוסף מחלוקת בק"ש אבל בשאר מצות ד"ה יצא דתניא לא יברך אדם ברהמ"ז בלבו ואם בירך יצא עכ"ל. הנה רבים תמהו על רבינו הגדול למה הוצרך להביא מימרא דר' יוסף כיון דפסק לקמן הלכה כדברי שניהם להקל א"כ גם בק"ש יצא ואפשר לומר דאשמועינן דבשאר מצות אפילו לכתחילה א"צ להשמיע. וזה שדקדק רבינו לקמן והאריך לומר הלכה כדברי שניהם להקל שאם לא השמיע וכו' ואם לא דקדק וכו' יצא דוקא דיעבד אבל לכתחילה לא להורות דזה בק"ש דוקא משא"כ בשאר מצות אפי' לכתחילה א"צ להשמיע לאזניו. והא דתנן הכל כשרים לקרות את המגילה חוץ מחרש שוטה וקטן אפשר לומר משום דבמגילה בעינן פרסומי ניסא וכיון שאינו שומע מה הוא מדבר אינו מפרסם לעצמו הנס א"כ הוא פטור מן הקריאה וכל שאינו מחויב בדבר וכו'. או אפשר לומר חרש גרע טפי כיון שאינו בר שמיעה יהיה בכלל כל שאינו ראוי לבילה וכו' כן ג"ל לתרץ דעת רבינו ועייך בתר"י ובבעל המאור והראב"ד: **ש** עני רבא בתריה כגון בכל לבבך וכו'. בדברי השי"ס אינם מסודרים כסדר הפרשיות ובדברי השאלות מהם מסודרים וסידרן רבינו כדברי השאלות וצ"ע בגמ': **ש** אותו וזכרתם תזכרו ועשיתם עיין בתר"י דבספרים המדוייקים דליג הנך תרי מפני שהם נחים. ולפי"ז גם עשב בשדך הכנף פתיל אין חשש דיש חילוק במבטא בין דגש לרפה ומכאן יש ראייה למבטא של הספרדים שאינם

הרגל לשונו הלך לו בדרך סלולה אלא ע"כ שאין זה טענה ע"כ פירש"י באופן אחר לא שנו קאי ארישא לא שנו דאם נזכר באיזה מקום שצומד בק"ש. ונראה לו דלשם טעה יחזור לשם אלא שלא פתח בלמען ירבו היינו שנראה לו שטעה בשמע או בוהיה א"ש קודם למען ירבו דעד שם יש ענינים שונים כגון על לבבך על לבבכם. בכל לבבך בכל לבבכם וקשרתם וקשרתם וכתבתם וכתבתם ויש מקום לטעות אבל אם עד למען ירבו יודע בודאי שלא טעה רק נפל ספק בדעתו אפשר אחר שפתח למען ירבו טעה א"צ לחזור דאין כאן מקום לטעות ובודאי סרכיה נקט ואתא ולפי"ז לדעת רש"י אם נסתפק לו בכתיבה אם בראשון אם בשני הגם שכבר פתח למען ירבו חוזר לכתובה ראשונה:

הרי"ף ונושאי כליו:

דף י' ע"ב הקורא וכו' יצא דברי ר' יהודא ובמשנה בגמ' ליג לה עמ"ש בדקדוקי המשנה.

קרא ולא דקדק באותיותיה וכו' מסידור לשונו בשיטת הגמ' נראה ג"כ שמפרש המשנה בענין אחר ודר' עובדיה הוא ג"כ ענין אחר עמ"ש במשנה ובגמרא וברש"י ורש"י בכאן פי' כדמפרש בגמ' וברש"י בגמ' לא משמע כן ויבואר עוד בדברי תר"י:

תר"י פיסקא קרא ולא דקדק באותיותיה אין זה הדקדוק שיתן ריוח בין הדבקים שזה דבר אחר שהוסיף רבא וכו' כבר כתבנו לעיל במשנה ובגמ' דאלת"ה ה"ל לרבא לפרש זה אמתניתין. והוא פי' זה אברייתא דתני ר' עובדיה. וגם לא ה"ל לגמרא למיפסק הלכתא עד שפירש ברישא מהו הדקדוק. וג"כ למה למד ר"ע מולמדתם ולא מושננתם ע"כ מושננתם נלמד דינא דמתניתין:

ש וכתב רמז"ל אפילו כשאומר אותה בלשון אחרת צריך ליתור בכל זה עכ"ל. הגם דהדבר הוא מצד הסברא מן הצורך להתבונן מאין למד זה והנראה דדייק זה משיטת הגמ' לר' יוסי מאי טעמא (לא יצא בלא השמיע לאזנו ומתורץ) דכתיב שמע השמע וכו' ור' יהודא ס"ל שמע בכל לשון וכו' ור' יוסי תרתי

דבר א"צ לחזור דודאי לא טעה כי מלמען ירבו
ואילך הפרשה שגורה בפיו :

הר"א"ש הקורא א"ש ולא השמיע לא יצא
ר' יוסי אומר וכו' וליג דברי ר'
יהודא עמיש בדברי המשנה :

הקורא למפרע זכר עיין במעדני מלך בשם
הרמב"ם שקורא הפסוקים למפרע

אבל הפרשיות אין קפידא כמיש הרא"ש בסמוך.
והנה הרייף לא פירש זה ועיין מיש בפירוש
דברי הרמב"ם במשנה ותבין שלשון למפרע
מוכח כן ע"כ לא הוצרכו לפרש :

הלכה כדברי שניהם להקל הרייף ז"ל הביא
גיכ למימרא דר' יוסף בשאר מצות

כ"ע מזדים דיצא ותמהו עליו למה הביא זה
עמש"ל בדבריו דג"ל דמשמיענו דבשאר מצות
אפילו לכתחילה א"צ לדקדק להשמיע והרא"ש
ז"ל לא ס"ל כן. מדחויגן הכל כשרים לקרות
את המגילה חוץ מחרש ש"ו (ועמש"ל לדעת
הרייף) ע"כ לא הביא הך דר' יוסף :

ולמדתם שיהא לימודך תם עיין מעדני מלך
למה לא למד מושגנתם ולשיטתינו

גיחא כמש"ל ושגנתם גלמד דקדוק האותיות
ולמדתם ריחז וכו' :

כמו על לבבך וכו' השמיט תזכרו ועשיתם
אותו וזכרתם הוא כמיש תריי כיון
שהם נחים זעמיש"ש אבל תמיה לי למה השמיט
בכל לבבכם ואפשר הוא השמטת הסופר :

כמו על לבבך ובגמ' כגון ושינה הרא"ש כמו
דהיינו לאו דוקא אלו אלא שארי התיבות
דאיכא למיחש דהיינו כשמיים בלמ"ד ומתחיל
באליף הביאו הטור ופי' בזה תיבת כגון שבגמ'
דהוא מיותר ג"ל :

קץ הימין עיין במ"מ שכתב שבדניאל מפרשים
כמה מפרשים כמו קץ הימים אבל חלילה
לפרש כך עפ"י דעת הזהר שבפירוש מבואר
בזהר. קץ הימים מסטרא אחרא. ודניאל שאל
לאיזה קץ הוא מוכן הבטיחהו לקץ הימין
ובזה יצדקו דברי חז"ל ביעקב שאמר לבניו
ואגידה לכם את אשר יקרא אתכם באחרית
הימים היינו בעת שהיה אחרית וסוף לקץ
הימים היינו הסט"א ויתגלה קץ הימין ע"כ

מחלקים בקריאה בין דגש לרפה ובעיקרי
הדברים נראה כדברי תריי שאין לגרוס אותו
זכרתם תזכרו ועשיתם דמבואר בזהר ס' דביקים
בק"ש. ואם לא נגרוס הנך תיבות יש באינך
התיבות ס"א אותיות והה ס' דביקים היינו
כן אות לאות ואי גרסינן גם הנך תריי יהיה
עשרה זוגות וירמוז גיכ לסוד :

תריי פיסקא לא יברך ברהמ"ז בלבד. ואם
בירך יצא האי דאמרינן בלבד לא
במחשבה לכד וכו'. י"ל לפי"ז הא דנקט בלבד
לאשמועינן הא דאם בירך יצא הוא דוקא אם
כיון לבו דאפילו למ"ד מצות א"צ כונה דוקא
אם שמעו אזניו מה שהוא אומר אבל אם לא
שמעו אזניו לא היה עקימת שפתיו מעשה
לצאת י"ח רק בכיון לבו. ועוד י"ל עפ"י
הירושלמי הביאו בעל שה"ג דיוצא בברהמ"ז
אפילו מדומדם והיינו כשמתנגמם בכל פעם
באמצע ברהמ"ז ובכל פעם כשניעור נזכר בלבד
היכן קאי ויצא בזה אבל עכ"פ אין כאן משמיע
לאזניו כיון שהוא מדומדם אינו שומע מה
שהוא אומר ואעפ"כ יצא כריעבד :

הרייף וזוכינן את שמע וכו' רבא אמר
מפסיקין היו אלא שהיו אומרים היום
על לבבך וכו'. ולפי"ז פי' כורכינן את שמע
פירושו פרשת שמע היו כורכינן ביחד אותן
הדברים שצריכינן להפרידם ולא לכרוך אותם
ביחד :

דף י"א ע"א ר' יהודא אומר מפסיקין היו
אלא שהיו אומרים בשכמל"ז

גירסתנו בגמ' שלא היו אומרים וכו' וגיחא
לפי"ז כורכינן שהיו אומרים בכריכה אחת שמע
עם ואהבת ולא היו מפסיקין בברוך שם וכו'
ולגירסת הרייף ז"ל שהיו אומרים (גם רש"י
ז"ל הביא הגירסא הזו בגמ') צריכינן לפרש
כורכינן את שמע כעין דבר המכווץ ומכוסה
בדבר אחר. כן היו כורכינן את שמע במאמר
אחר שאינו נזכר בתורה :

שם א"ל ר' יוחנן לא שנו אלא דלא אמר
למען ירבו ימיכם וכו'. ובגמ' ל"ש אלא
דלא פתיח למען ירבו וכו' והרייף ז"ל שינה
לא אמר נראה שמפרש כרש"י אם נזכר שכבר
אמר למען ירבו יכו' וכמדומה לו שטעה באיזה

אמרו חז"ל בלשון זה דייקא שביקש לגלות קץ הימין :

פתח ואמר בשכמל"ו עפ"י פשוטו יש לפרש כיון שראה שאין פסול במטתו אז הבין שהסתלקות השכינה הוא משום שאין רצון הש"י לגלות את הקץ או אמר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד הן בזמן הגלות והן בזמן הגאולה :

סר"כיה נקט ואתא עיין במעדני מלך הביא לפירש"י בשם הרשב"א והקשה עליו למה ישתנה מלמען ירבו ואילך לאינך פרשיות כבר כתבנו בגמ' כי עד למען ירבו יש תיבות דומות הרבה זו לזו משא"כ מלמען ירבו ואילך ועיין ברמזים נראה דמפרש כרש"י :

דף י"ו ע"א רש"י בדיה האומנין שהם עסוקים במלאכתם וכו' כבר כתבנו לעיל דנראה כונתו מדלא תני הפועלים משמע שכירי יום ותני האומנין להורות אפילו מושכו י"ב בקבלנות לאומנות הלזה ואין ומן קבוע להשלמת האומנות ונמצא שהם עסוקים במלאכתם לא במלאכת בעה"ב דלא איכפת ליה לבעה"ב אם יתמשך הדבר אעפ"כ לא הטרידום לירד :

בא"ד קורין לשם מיד עכ"ל כי היכי דלא נטעה דהאומנים מחויבים דוקא לקרות בראש האילן ע"כ פי' דה"ק אם הם בזמן ק"ש בראש האילן קורין לשם מיד וא"צ לרדת :

תוס' בדיה מעשה בריג וכו' לאו מעשה לסתור וכו' עמ"ש בדקדוקי המשנה :

גמ' ת"ר האומנין קורין וכו' ומתפללין וכו' ובעה"ב בין כך וכו' לא ביארה הברייתא דין ק"ש בבע"ב י"ל מדקתני דק האומנין דייקינן הא בעה"ב לא יקרא שם אבל בסיפא ה"א דקאי על כל אדם ומתפללין היינו כל אדם רשאי להתפלל בראש היות קמ"ל רק אומנין. ויתבאר אי"ה עוד בדברי תר"י :

תנן האומנין קורין וכו' אלמא לא בעי כונה וכו' צריך להבין מהיכא דייק דלא בעי כונה. והנה רש"י דל ביאר קורין אפילו בזמן שהם עסוקים במלאכתן עכ"ל לכאורה

מי הכניסו לרב מרי לתגר זה לפרש כזאת דתיקשי ל"י הרומיא ועוד אם הטעם משום דא"צ כונה למה לא התירו גם לבעה"ב אלא ע"כ דצדיכא כונה בפי' ראשון ויכולים לכונן וע"כ לא התירו לבעה"ב כדי שיכוין בכולה לכתחילה וי"ל דרב מרי דייק מדקתני האומנין ולא תני פועלים מכלל דאינו מחלק משועל לבעל הבית רק הכונה האומנין בעת שעוסק באומנות ובמלאכה יהיה פועל או בעה"ב : שם הוא שבטלין ממלאכתם וקורין ולפמש"ל הא דתני אומנין לאפוקי בעה"ב הא דלא תני פועלים הוא כמ"ש במשנה אפילו אינם שכירי יום רק שכורים לאומנות ה"א עד שיגמרו האומנות דהיינו קבלנות :

שם והתניא בה"א עוסקין במלאכתן וקורין. לכאורה תמוהין הדברים מהו סברת המקשה אם ס"ל דגם בעשיית מלאכה לחד אפילו אינו עוסק בראש האילן תו לא מצי לכונן א"כ בלאו רומיא דמתניתין תקשה ליה מבית הלל על הברייתא הקורא א"ש צריך שיכוין וצ"ל לפי"ז דהיה ס"ל לר' מרי דמב"ה ל"ק דבמלאכה לחד אפשר לכונן. משא"כ מלאכה בראש האילן דמסתפי ודאי לא מצי לכונן וא"כ גם כעת לק"מ דבראש האילן צריך דוקא להיבטל ממלאכתו משא"כ על הארץ עוסקין במלאכתן וקורין וי"ל דבאמת היה ס"ל לר' מרי דבמלאכה לחד מצי לכונן אבל במשנתנו מלאכה על האילן (דדייק האומנין משמע עוסק באומנות מדלא תני הפועלים כמש"ל) זה ודאי לא מצי לכוון. אבל לתירוצא דר' ששת שבטלין ממלאכתן ותני האומנין לאפוקי בעה"ב דלא הקילו אצלו רק בפועלים משועבדים למלאכה הקילו יקשה שפיר דעל כרחך תצטרך לומר דבמלאכה על הארץ ג"כ אינו יכול לכונן דא"ת דבמלאכה לחד יכול לכונן מה הוא זה הקולא לפועלים הרי כשהם על האילן צריכין להתבטל ממלאכה וכשירדו יעסקו במלאכה ויקראו אלא ע"כ דגם ממלאכה לחדה אודא לה הכונה דו"ק וגם לשיטת הפוסקים דגם לבעה"ב התירו לקרות על האילן כיון דעוסק במלאכה ולא הצריכותו לרדת להתבטל ממלאכתו. הרי

בעה"ב (ובתוספת בפירוש הזתנה פועלין קורין בראש האילן. והנה התוספתא זה דרכה להוסיף ולבאר דברי המשנה. והנה כי היכי דלא נטעה לפרש במשנה האומנין גם בעה"ב אומן כשעוסק במלאכתו לא הטריחוהו הנה ביארו בתוספתא פועלים דוקא העוסקים במלאכת אחרים והא דנקט במשנה האומנים הוא מטעם הנ"ל) והא דלא נקטו בק"ש ובעה"ב יורד וקורא דלא איצטריך דמדיוקא דרישא שמעינן לה והא דנקט בסיפא. ובעה"ב בין כך וכך יורד למטה ומתפלל דסדיא ומתפללין בראש הזית קאי על כל אדם ע"כ מבאר דקאי דוקא אפועלים דרישא ואי קשיא עכ"פ ה"ל למיתני בסיפא ובעה"ב בין כך וכך יורד למטה וקורא ומתפלל דסדיא דה"ק האומנין שצריכין לקרות ולהתפלל. הנה בשעת הקריאה לא ירדו עדיין וקראו בראש האילן ואח"כ ירדו רק לתפילה משא"כ בעה"ב הצריך לקרות ולהתפלל יקדים לרדת בשעת הקריאה וקורא ומתפלל משא"כ כשכבר התפלל ואין עליו רק חיוב ק"ש גם בעה"ב א"צ לרדת והבן. וכבר כתבתי שלא באתי לחלוק ח"ו על רבותינו הפוסקים רק לדקדק בדבריהם זאתם החכמה והמדע. וכבר כתבתי לך לעיל שמדברי רש"י בטלין ממלאכתן משמע דוקא פועלים; הרי"ף תנן האומנין קורין וכו' למימרא דלא בעינן כונה ובגמ' הלשון אלמא לא בעי כונה ונראה דרבינו הגדול ז"ל שינה הלשון במכוין דהנה קשה ארומיא דר' מרי מהיכן קא זייק דלא בעי כונה (כמש"ל בגמ') אם נאמר דס"ל דודאי הקורא בראש האילן אינו יכול לכיין אפילו אינו עוסק במלאכה א"כ לא תירץ כלום בטלין ממלאכתן ואם כונתו דודאי מיירי שעוסקים גם במלאכה ובדאי בראש האילן כשעוסק במלאכה בודאי אינו יכול לכיין מי הכניסו לתגר זה לפרש דוקא כשעוסקין במלאכתן הלא בקל יכול לתרץ דמיירי כשאינם עוסקים ויכולים לכיין ע"כ מבאר רבינו הגדול הקושיא דה"ק למימרא דלא בעינן כונה. רצ"ל דכל עיקר המשנה לא צריכא רק להשמיענו הדין דא"צ כונה לק"ש דאי לגוסייה להשמיענו דאומנין קורין

בה יש יותר ביטול המצטרך להיות בטל ממלאכתו משא"כ כשירד יוכל להיות עוסק במלאכתו ויקרא נ"ל:

ת"ר בשבתך בביתך פרט לעוסק וכו'. עמ"ש בפי"ק ובתוספתא:

רש"י בדי"ה בטלין ממלאכתן וקורין כדי שיהיו קורין בכונה רשאיין להיבטל ממלאכתן עכ"ל מהך לישנא נראה דמפרש דוקא אומנין לא בעה"ב מדקאמר רשאיין להיבטל ואי קאי על כל אדם למה לא יהיה רשאי להיבטל אבל נראה מרש"י דל"ג והוא שבטלין ממלאכתן רק סתם בטלין ממלאכתן וקורין. וי"ל לפי"ז דפריך המקשה מדקתני האומנין ולא תני הפועלים (כנ"ל) ע"כ לומר אפי' בעה"ב כשעוסק באומנות וקמ"ל דא"צ לכיין ומתרץ בטלין ממלאכתן ומתרץ באמת הה"ד בעה"ב ולא תני אומנין להורות כשעוסק באומנות אלא להורות דאפילו פועל שמחויב לעשות מלאכת בעה"ב רשאי להיבטל ולא יקרא לו אז פועל אלא אומן דפועל לא יקרא אלא בשעת הפעולה משא"כ אומן בכל זמן יקרא לו ועוד יתבאר:

הרי"ף ונושאי כליו:

דף י"א ע"א תר"י פיסקא תנו רבנן האומנין קורין בראש האילן אינו דוקא אומנין דאפילו בעה"ב וכו'. נראה דייקו מדקתני בסיפא ומתפללין בראש הזית וכו' ובשאר כל האילנות יורדין למטה ומתפללין ובעה"ב בין כך ובין כך ירד למטה ומתפלל הנה מדקאמר ומתפלל ולא קאמר וקורא ומתפלל משמע דלא קאי רק אתפילה אבל ק"ש גם בעה"ב התירו לקרות בראש האילן ועיין מה שאכתוב בסמוך א"ייה:

בא"ד אלא אידי דאיצטריך למימר בסיפא ומתפללין בראש הזית שאינו מותר לבעה"ב וכו'. הנה זה צודק בישוב הברייתא ומה נאמר במתניתין למה נקט אומנין ע"כ לדעתי הקלושה י"ל אומנין דוקא הקילו הוא דלא נקטו המשנה והברייתא הפועלים כבר פירשתי זה במתני' להורות אפילו אינן שכירי יום וקבלו המלאכה בקיבולת אעפ"כ רשות אחרים עליהם למהר גמרה של מלאכה משא"כ

במלאכה אעפ"כ התירו לפועל לבטל ממלאכה בפרק ראשון כי היכי דלא לשוו וכו'. אבל לעולם כונה בעינן עכ"פ בפסוק ראשון וא"כ לפי"ז אין לדקדק ממשנתנו הא בעה"ב ירד דאדרבא אומנין איצטריך ליה דגם אומן במלאכת בעה"ב רשאי להתבטל ממלאכתו ולקרות מכש"כ בעה"ב דודאי צריך להתבטל ממלאכתו וכן יש לפרש דברי רש"י בד"ה בטלין ע"כ זאת היתה להם לכל הפוסקים שנתבאו בסגנון אחד דאין חילוק בין אומנין לבעה"ב:

תר"י למימרא פי' קס"ד השתא דמאי דקתני האומנין וכו' בעוד שעוסקים במלאכתם קאמר עכ"ל רצ"ל מדקתני האומנין ולא קתני סתם קורין ברא"ש האילן ואי אתא לאפוקי בעה"ב הרי בברייתא בסיפא בתפילה מחלק בין אומן לבעה"ב וברישא בק"ש אינו מבאר דין בעה"ב ע"כ לאו דוקא אומנין אלא אפילו בעה"ב וא"כ למה תנא אומנין להורות בשעת מלאכתן ועמש"ל:

דף י"א ע"ב תר"י מחו"ה ודברת במ וכו' וכן אמרינן בירושלמי מכאן שהשח שיחת חולין וכו' הוא ג"כ בגמ' דידן [יומא יט:]: מימרא דרבא:

הרי"ף ת"ר הפועלין וכו' קורין ק"ש ומתפללין ואוכלין וכו' וכולל לבונה ירושלם וכו' בד"א כשעושין בשכרן אבל בעושין בסעודתן וכו' מברכין כחקנן ד' עיין בגמ' בעושין בשכרן מתפללין מעין י"ח וה"ל לרבינו לבאר מתפללין היינו מעין י"ח. ונראה דס"ל לרבינו דהך ברייתא ע"כ מתפללין י"ח ממש מדלא ביארה כמו שביארה דין החילוק בברהמ"ז ולא הביא לראיה מברייתא זו רק דיש חילוק בין עושין בשכרן לעושין בסעודתן ממילא י"ל דהנך ב' ברייתות קמאי לא קשיין אהדדי וגם א"א להקשות מברייתא זו על הברייתא דתני מעין י"ח כיון דעכ"פ יש לדחוק דברייתא זו נמי מעין י"ח קאמרה אבל להלכה לא דחקינן לפרש הברייתא מעין י"ח זה מה שניל בסברת הרי"ף ז"ל:

דף י"ז ע"ב מתניתין איני כשאר בני אדם אסטניס אני:

בראש וכו' לישתוק מיניה ומה"ת לנו לומר דאסורין לקרות בראש האילן הרי כל אדם קורא כדרכו בשכיבה בקימה בהליכה. אלא ע"כ למימרא דלא בעי כונה רצ"ל עיקר המשנה לומר לנו הדין דק"ש לא בעי כונה. (והנה לפי"ז יש לדקדק מסוגיא דאומנין לאו דוקא דאי אומנין דוקא משא"כ בעה"ב א"כ יש לומר דאיצטריך המשנה לגופה לאשמועינן הדיוק בעה"ב לא יקרא ואעפ"כ י"ל דר' מרי ס"ל דאי לדיוקא דבעה"ב לישתוק מהאומנין ולאשמועינן עיקר הדין דבעה"ב וצ"ע):

ש"ם ורמינהו רשב"י אומר הקורא וכו'. בגמ' הוא סתם ברייתא. והנה לגירסת הרי"ף ז"ל רבי שמעון בן יוחאי אינו צודק לשון ורמינהו וה"ל למימר מתניתין דלא כרשב"י ואפשר משים דלא אשכחן להדיא מאן דפליג עליה:

א"ל הכי אמר ר' יוחנן ובגמ' הכי אמר ר' ששת. וא"כ הא דכתב הרי"ף ז"ל האי פירוקא לדברי ר' יוחנן דס"ל וכו' לא תתכן רק לפי גירסתנו. מיהו אפילו לפי גירסתנו י"ל דר' ששת ס"ל כר' יוחנן וגם בלא זה ניחא גם לרבא כי היכי דלא לישוי לה ארעי:

ש"ם בטלין ממלאכתן וקורין בגמ' שבטלין ממלאכתן וקורין והרי"ף ז"ל נראה דגרס בטלין ממלאכתן וכו'. וכינן לשם גירסת רש"י (ועמש"ש) ולפי"ש בכאן פירוש הרומיא דר' מרי הוא דמשנתנו לגופא לא צריכא ע"כ ללמדינו דלא בעי כונה. וצ"ל לפי"ז דהכי מתרץ ר' יוחנן. דמשנתנו צריכא לגופה לאשמועינן דגם פועלים העוסקים במלאכת בעה"ב בטלים ממלאכתן וקורין ק"ש דדאורייתא הוא. ולפי"ז יצדק שפיר מאי מקשה אח"כ האיך ס"ד דמשנתנו להא צריכא. הרי בה"א עוסקים במלאכתם וקורין א"כ שוב משנתנו לגופיה לא צריכא דמה"ת יפטרן הפועלים מק"ש כיון שיכולים לעסוק ולקרות:

ש"ם אלא משום דלא לשוו לה ארעי ולפי"ז ניחא מאד דמתניתין לגופיה איצטריך הגם דיוצא י"ח המצוה אפילו אם יעסוק

רק האמהות ע"ש הגבירות נק' זהם כגופם וכן אמרו ב"ד של בועז כרחל וכלאה אשר בנו שתיהם את בית ישראל:

שם כן אברכך בחיי זו ק"ש שיש בה ח"י אזכרות וגם ק"ש היא במסג"נ ואיתחשיב להש"י כאילו מסר נפשו בפועל אע"פ שהוא בחיים וז"ס צדיקים במיתתם (במס"ג) קרויים חיים. בשמך אשא כפי פרישת כפים שיך לתפילה כדכתיב בשלמה. זהנה אמר בשמך אשא כפי היינו שאומר קודם התפילה אדני שפתי תפתח הוה בשמך אשא כפי:

שם ר' אלעזר בתר דמסיים צלותיה אמר הכי מהראוי לפרש התפילה הזאת שיהיה לה שייכות לקבלת התפילה ע"כ בתר דמסיים צלותיה אמר כן:

שתשכן בפורינו (היינו החבירים שנפלו לגורלינו המכירים זיודעים אותנו תשכן אצלינו) אהבה ואחוה ושלוש וריעות (שלא יבא שום בן אדם מהחבירים לקטרג עלי ולדבר עלינו תועה וח"ו ע"י הקטרוג יתבקר הפנקס ולא תתקבל התפילה) ותרבה גבולינו בתלמידים (ויתרבה לנו הדעת. אמרו"ל ומתלמידי יותר מכולם דהש"י משפיע טובה להמשפיע כפי המקבלים כ"ה בעושר וכ"ה בדעת. זהנה התפילה נקראת עבודה וכתוב בעבודה כי אתה הדע"ת מאסת ואמאסך מכהן לי וכתוב כי שפתי כהן (העובד) ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו (התלמידים) ממילא כשיתרבה הדע"ת ע"י התלמידים. הנה תהיה התפילה שנק' עבודה מקובלת לפני הש"י) ותצליח סופינו אחרית ותקה (אמרו רז"ל כד דמך ר' אבהו אחויאו לי י"ג נהרי אפרסמון אמר כל אילין דאבהו ואני אמרתי לריק יגעתי אכן משפטי את י"י. והנה הדבר קשה להלום אם היה סובר ר' אבהו שלא עבד את י"י איך היה אומר ואני אמרתי לריק יגעתי. מה הוא היגיעה ואם היה סובר שעבד את י"י ומי חשיד קוב"ה שלא לשלם לאיש כצדקתו אבל נ"ל דהנה כתיב עבודת מתנה אתן את כהונתכם וזה היא בחי' עולמך תראה בחיך שמטעימו הש"י בעבודה מעין עוה"ב נמצא העבודה הוא תענוג גדול לו.

שם וכשמת טבי עבדו קיבל עליו תנחומין הרמ"ז דקדק למה הקדים בכאן הנעשה להעושה משא"כ במשניות הקודמת. ונ"ל דהנה כתבו התוס' להלן דהא דאין עומדין על העבדים בשורה וכיזא הוא משום דילמא אתי לאסוקי ליחוסי. ולפי"ז מאי מהני דקאמר ר"ג כשר הי' אעפ"י שייכת שפיר הגזירה דלמא אתי לאסוקי ליחוסי. ע"כ הקדימה במאמרי' וכשמת טבי וכו' להורות דמיתתו עשתה רושם כאיש מפורסם מפני שהיה ת"ח מופלג דע"כ לא חיישינן ביה אם יקבל ביה תנחומין אתי לאפוקי ליחוסי עבדים אחרים דהכל יודעין דאין לדמות שאר העבדים לטבי וזה שהאריך ר"ג אין טבי עבדי כשאר כל העבדים הבן.

שם מעשה וכו' נכנסו תלמידיו לנחמו כיון שראה אותם עלה לעליה וכו' א"ל וכו' עכשיו אי אתם נכוין אפילו בחמי חמין לא כך שניתי לכם וכו' אלא מה אומרים עליהם כשם שאומרים וכו' המקום ימלא לך חסרוןך עכ"ל מהראוי להתבונן מפני מה לא אמר להם תיכף והנראה דהנה ר"א לא אמר דבר שלא שמע מפי רבו. והנה שנה להם הדין ששמע מפי רבו אין עומדין וכו' ולא תנחומי אבלים. אבל אין נשמע מזה אם אירע שנחמו לבעל דעבד אם יקבל. והתלמידים רצו לידע זה ע"כ באו לנחמו. ובאמת הדין שלא יקבל תנחומין כיון דהטעם הוא דלמא אתי לאסוקי ליחוסי זיל בתר טעמא. ע"כ לא רצה לומר להם בפה כדי שלא יאמר דין חדש מה שלא שמע מפי רבו עד שיאמר להם הלשון מפי רבו. וא"ל ברמו לדורות שתוכלו לידע זה מדברי רבותי ששניתי לכם דזיל בתר טעמא נ"ל. ועמ"ש בפירושי על המשניות ותראה באופן אחר ועי"ל נכנסו תלמידיו וכו' שסברו כיון שנכנסו בחדרו אין כאן חשש הרואים וליכא למיזש דילמא אתי לאסוקי ליחוסי והוא סבר אפילו בחדרי חדרים אסור. אבל לא רצה לומר להם בפירוש מה ש"א שמע מפי רבו וא"ל אח"כ ברמו:

שם אמרו לו אי"כ מה הנחת לכשרים היינו לכשרים לבוא בקהל ישראל:

שם לא ידעינן אי מרחל קאתינן אי מלאח וכו' וג"כ לא ידעינן אי מבלהה אי מזלפת.

שתצייץ בבשתינו אין להתפלא מה שאנחנו מקצרים בעבודה דהרי אנחנו בהכרח צדיכין לעסוק בעניני הגוף אשר הוא בושת וחרפה לנו כענין שאמר החכם חוש המישוש חרפה הוא לנו :

ו**יאמר** עוד שתצייץ בבשתינו היינו מאין ביאתינו טפה סרוחה ילוד אשה ואין מן התימא על בדיה הבאה ממקום בושת כזה על שהיא מקצרת בעבודה ובאה לידי עבירות : **ותביט** ברעתני תביט ברע המתגבר עלינו היינו יצר הרע מהיכן הוא בא כביכול אתה אמרת ואשר הרעותי אתה בראתו ואין כחינו מספיק להתגבר עליו בכ"ז ועידן :

ולא נכלם מאבותינו שלא נהיה מתביישים בג"ע ממעשי אבותינו וי"ל עוד עפ"י מה ששמעתי מכבוד מרן מהדמ"מ זצוק"ל. זהתרוו את עונם ואת עון אבותם וכן הוא גם כן נוסח וידוי שלנו אבל אנחנו ואבותנו חטאנו וצדיכין אנחנו להתדות גם עון אבותינו דכיון שאנחנו רואים א"ע בחטא הנה ע"כ גם כשהיינו בכח התולדה אצל אבותינו היינו גודמים להם לחטוא בצד מה. ע"כ אנחנו מתודים גם עון האבות. וזה שיש לפרש שלא נכלם מאבותינו שלא יאמרו לנו אתם גרמתם לנו איזה מפעל לא טוב בהיותכם באמנה אתנו בכח :

שתהא תורתך אומנותינו וכו'. עין רואה ולב חומד וכלי המעשה גומרים. הנה התפלל אפילו אם אירע שכבר ראה העין וחמד הלב עכ"ז כלי המעשה לא יפעלו כיון שתהא תורתך אומנותינו ואין לכלי המעשה שום מבוא לאומנות אח"כ ביקש יותר שגם אל יודה לבניו אפילו אם אירע שראה העין עכ"ז אל יהיה להלב שום כאב מחמת תשוקתו לעבירה ולא יתפעל הלב בתאווני ואח"כ ביקש יותר ואל יחשבו עינינו שלא תודמן לפני העינים מראות לא טובות שהו גורם חשכות עינים ח"ו מלראות בתורה ומצות. נ"ל :

חיים שתמלא לנו כל משאלות לבנו לטובה. זה עידן ועידנים שהנהיגו לומר זה הנוסח קודם שמברכין החדש ונדפס בסידורים ומסיימין בה בזכות תפלת רבים ואין לה

ואיך יצפה לתשלום שכר ותענוג עבוד תענוג אבל הוא העובד האמתי עובד את הש"י כברא דאשתדל בתר אבוי ואימיה דרחים לון יתיר מגרמיה ואינו מכוין לשום תענוג מהעבודה אבל הש"י מטעימו מעין תענוג עוה"ב וז"ש ר' אבהו אני אמרתי לדיק יגעתו בעבודה כי הייתי מאד מתענג בהעבודה. בתשוקה הנכבדת. ומה איחל עוד לשכר על תענוגי אכן משפטי את י"י הוא היודע ועד שלא היתה כונתי להתענג רק לעבוד. והתענוג בא אלי בגזירת היוצר. ומעתה תתבונן ג"כ בקשת ד"א אחר העבודה זו תפלה ותצליח טופינו אחרית ותקוה כי אתה היודע שאין כונתי להתענג רק לעבדך באמת) ותשים חלקינו בג"ע (שיהיה חלקינו בג"ע ולא יחסר בסיבת התענוג שאתה מטעים אותי בתורה ועבודה בעוה"ז מעין עוה"ב כענין הכסא של רחב"ד) ותקננו בדבר טוב ויצ"ט בעולמך (שלא יודמן לפנינו רק חבר טוב ויצ"ט לאפוקי ההפכים ואמרו בעולמך להיות שעד עתה דיבר מעניני שכר עוה"ב הוכרח בכאן לומר מעניני עוה"ז וג"ז שייך לבקשה אחר התפילה דעם היות בשעת ק"ש ותפילה היצה"ד אינו פועל והוא כמו ישן אבל מי יודע אחר התפילה כשנפסק תשוקת הלב מן העבודה אזי ח"ו ויקץ כישן וכו'. וכן ניגוד החבירים הנה הוא בא מצד היצה"ר) ינשכים ונמצא יחול לבבינו ליראה את שמד (מברכין בבקר ברוך שלא עשני גוי עבד היינו עבוד שלא נתחלפה הנשמה בשינת הלילה ומי יודע את זאת אבל הוא המבחן כשנשכים ונמצא יחול וכו') ותבא לפניך קורת נפשינו לטובה (הגם שאנחנו מתענגים מן העבודה הוא קורת רוח ונשמה אבל הנפש לא תמלא כי בהכרח צדיכה להתענג בתענוגי הגוף ולהיות לה קורת רוח מגשמת אכילה ושתיה וכיוצא ועי"ז תלך בכח ההוא שוב לעבודה ז"ש תבא לפניך קורת נפשינו לטובה הבן) : **הנה** עלה ברעיוני לפרש כל הבקשות הכתובות כאן ובכדי שלא להתבטל כעת לא רשמתי רק ראשי פרקים המצטרך בהכרח לפרש עד ביאות מועד אי"ה יגוד הש"י לחיים :

אחר תפלתו שאמד וקמ"ל דמאי דק"ל לומר
אחר תפלת י"ח יהיו לרצון וכ"ר אין החיוב
לומר תיכף אחר סיום ברכת שים שלום רק
אם יאמר אח"כ [תחנונים] ימתין באמירת יהיו
לרצון עד אחר התחנונים (והוא פלוגתא בין
האחרונים) וי"ל עוד באופן אחר דהנה בכל
המימרות הקודמים אמרו בתר דמסיים צלותיה
בתר צלותיה בתר דמצלי. הנה בתר פירושו
אחר גמר התפלה לגמרי היינו גם לאחר יהיו
לרצון שהוא גמר התפלה משא"כ בכאן אמר
כי הוה מסיים צלותיה היינו כמי שהיה רוצה
לסיים היינו קודם יהיו לרצון אמר זה הנוסח
וע"כ אמר אח"כ בסיום יהיו לרצון ונראה
דלבעבור זה הלכה רוחת בידינו לומר זה
הנוסח ויש להתבונן עוד בכל החילוקים
שאמרו בתר דמסיים צלותיה. בתר צלותיה
בתר דמצלי מה הוא החילוק אבל אין הזמן
גורם כעת להאריך זכנ מהראוי לדקדק סידור
הש"ס תפילות התנאים ואמוראים שלא כסדר
הדורות והשיי יעורנו למצוא הדרך הנכון:

וגדל בשם טוב ונפטר בשם טוב מן העולם. מה
הוא האשרי השם טוב מה מועיל זה
לתכלית האדם אם ישבחוהו אבל להיות דכתיב
קול המון כקול שדי' וגם אמרוז"ל לסימן כל
שרוח הבריות נוחה הימנו (הוא סימן כי) דוח
המקום נוחה הימנו א"כ אשרי לאיש כזה
בודאי:

והנה נשוב לדקדק עוד מה הוא הכמל גדל
בשם טוב ונפטר בשם טוב מן העולם
דייקא א"כ אם התכלית הוא מה שנפטר בש"ט.
א"כ יאמר סתם אשר נפטר בשם טוב ונ"ל עפ"י
מה ששמעתי מן כבוד קדושת מרן מהרמ"מ
זצוק"ל על מה דאמרינן בגמ' [יבמות טז]. שאמר
ר' דוסא בן דרכינס לר"ע אתה הוא עקיבא
ששמך הולך מסוף העולם ועד סופו אשריך
שזכית לשם ועדיין לא הגעת לרועי בקר
הקשה מרן זצוק"ל מה הוא אשריך שזכית
לשם כיון שלדעתו לא הגיע לרועי בקר מה
הוא השבח שזכה לשם אדרבא לא טוב הרבר
מה שמשבחין לאדם בדבר שאין בו. ואמר
מרן ז"ל דהנה דרכי העבודה אינו שוה לכל

פירוש וביאור. ונראה שהוא טעות שהיה כתוב
בסידורים הקודמים רשום למטה ברכות תפלת
רב ורצ"ל כמצ"ן. שהתפלה הזאת היא ממס'
ברכות והיא תפלת רב וכאשר בא זה לאיש
אשר לא ידע ספר הנה לא ידע פירושן של
הדברים והגיה מדעתו בזכות תפלת דבים
והוא טעות

דף י"ז ע"א שתעמידנו בקרן אורה ואל
תעמידנו בקרן וכ"ר. קרן נק' בחי'
מלכות (ע"ן בכונת איזהו מקומן ובא לו לקרן
וכ"ר והבן משארז"ל דוד ושלמה שנמשכו בקרן
נמשכה מלכותן. קרן בגי' ימלך לעלם ועד
ומעתה תבין מה הוא קרן אורה וזהיפוד)
ומה שחטאתי לפניך מרק ברחמיך הרבים
אבל לא ע"י יסורין וחלאים רעים הנך
רואה הגירסא בגמ' מרק (לא כמו שהדפיסו
בסידורים מחז"ק) והכונה מרק דהנה קי"ל
[יומא פו.]. עבר אדם על מ"ע ושכ לא זו משם
עד שמוחלין לו. עבר על ל"ת ושכ תשובה תולה
ויה"כ מכפר עבר על כריתות ומיתות ב"ד תשובה
ויה"כ תולין ויסורין ממרקין. הנה לפי"ז כיון
דהלכה הוא עפ"י תוה"ק מאי מועלת התשובה
לבדה לכל העבירות הללו. אבל הענין הוא
היסורין הם כפי תשובתו. אם התשובה היא
כשורה מעומקא דלבא ומבקש ומתחנן לפני
בעל הרחמים. הנה יכול השי' עשות ברחמיו
המרובים שתתקיים ההלכה הזאת ע"י יסורין
קלים שאין בהם מכאוב לגוף ולנפש וכמשארז"ל
[ערכין טז:] ה"ד יסורין הושיט ידו לארנקי ליטול
פרוטה ולא עלתה בידו וכגון שעשו לו בגד
ולא מתקבל עליו כל כך וזה הוא הבקשה.
ומה שחטאתי לפניך הנם שהוא מהדברים
שלא יתכפרו בתשובה. עד שימרקו היסורין
הנה אתה הוא בעל הרחמים מרק ברחמיך
הרבים. ביסורין קלים שאין בהם מיחוש אבל
לא ע"י יסורין וחלאים רעים קאי תיבת רעים
גם על יסורין רק יסורים שאין בהם מרעין
לגוף ולנפש רק הערה מבעל הרחמים ושכ
ורפא לו:

אלקי נצור וכי' וקלקל מחשבתם יהיו לרצון
אמרי פי וכי' הנה יש לפרש דהוא
יהיו לרצון וכי' אכולהו דכ"א אמר יהיו לרצון

מחסיא היו מכשפים והיו משתמשים בשדים ומזיקין. והנה ההוא דוחקא דהוה בכלה מינייהו והנה היו הגוים רואים אותם והנה ראו יקרא דאורייתא עד שגם החיצונים מתאספים לשמוע דבר מה:

הר"ף ונושאי כליו:

תר"י מחויה בשבתך וכו' ובלכתך בדרך משמע בהליכה דידך הוא דמחייבת וכו' ולכאורה למה הביאו בגמ' תיבת בדרך ונ"ל דמתיבת בדרך נפקא להו דקאי אמצוה דחתן ע"ד הכתוב דרך גבר בעלמה:

הר"ף דף י"ב ע"א מעשה ומתה שפחתו של ר"א בן עזרי' בגמ' גרסינן ר' אליעזר זהו ר"א בן הורקנוס ועמש"ש:

הר"א ש"א את ט"ו ת"ר בשבתך בביתך פרט לעוסק במצוה:

בד"ח אות נ"ח פרט לעוסק במצוה וכו' וז"ל הרמב"ם היה עוסק בצרכי רבים לא

יפסוק וכו' וכתב רמ"י ז"ל דעכ"פ יעשה מה שיכול ויקרא לפחות פסוק ראשון עד בשכמל"ו

בזמנה וכו' עכ"ל ולי הקטן קשה ע"ז מהתוספתא שבכאן ז"ל אמר ר' יהודא פעם

אחת הייתי מהלך אחר ר"ע ואחר ראבי"ע הגיע זמן ק"ש כמדומה אני שנתיאשו מלקרות אלא

שעוסקין בצרכי צבור קריתי ושניתי ואח"כ התחילו הם וכבר נראתה החמה על ראשי

ההרים עכ"ל. הנה רמ"י סובר שפוטרין א"ע מפני שעוסקין בהליכה זו בצרכי רבים. והנה

אם כדברי רמ"י ז"ל היה לו להתבונן שאין פוטרין א"ע משום שעוסקין בצרכי צבור דעכ"פ

היה להם לקרות פסוק ראשון זמיהו יש ליישב דברי רמ"י ז"ל דר"י היה סובר שפוטרין א"ע

לגמרי משום שעוסקין בצרכי צבור זהעוסק בצרכי צבור פטור לגמרי אפילו מפסוק ראשון

ואח"כ ראה שלא כן הוא הדין ואמר קריתי ושניתי היינו אני קריתי פ' הראשונה זפ' השניה. ואח"כ התחילו הם היינו רק ההתחלה

פסוק שמע דגם העוסק בצרכי צבור אינו פטור מפסוק ראשון וד"ק:

עוד שם כתב שמהראוי להודיע הדבר לרבים הטועים בשעה שעוסקין בצרכי צבור

רוצים להחמיר לקרוא ק"ש ולהתפלל והוא

אדם יש לך שנשמתו מסוגלת לעבודה כזו ויש לך שנשמתו מסוגלת לעבודה אחרת והנה האדם אינו יודע באיזה עבודה ישתדל הנה בשומעו מה שמשבחין אותו באיזה מדה ובאיזה מדריגה שאין בו. הנה ידע בודאי שהוא צריך להשתדל לעבודה זו ולמדריגה הלזו ומן השמים מודיעין לו הדבר הזה וז"ש ר' דוסא לר"ע אשריך שזכית לשם דכיון ששמך הולך מסוף העולם ועד סופו בודאי אתה מסוגל לזה ללמד תורה לכל ישראל אבל עדיין לא הגעת וכו' וצריך אתה השתדלות להשיג זאת המדריגה עכ"ד מרן זצוק"ל. ועפ"ז פירשנו הפסוק ואוניך תשמענה דבר מאחריך לאמר זה הדרך לכו בו תיבת לאמר אינו מובן וגם כל הפסוק קשי ההבנה אבל על פי הג"ל יתכן דאמר כאשר אוניך תשמענה דבר מאחריך (שמשבחין אותך בני אדם תשכיל ותדע שהוא כזו) לאמר (לך) זה הדרך לכו בו (היינו שתשתדל להשיג מדריגה כזו נ"ל):

ולפ"ז תבין דברי התנא אשרי מי שגדל בשם טוב (הנה יודע ע"ז באיזה דבר ובאיזה עבודה ישתדל אבל אכתי לא נדע אם השתדל והשיג שהודיעוהו מן השמים ע"י שבחי בני אדם אבל נדע זה אם) נפטר ג"כ בשם טוב הנה אז השם טוב שמשבחין אותו בני אדם בודאי אינו כדי שישתדל שכבר הלך לעולמו ואין מעשה וחשבון ודעת בשאול וכו' הנה בזה יודע איפה שבאמת השתדל והשיג השבח הזה והמדריגה הזו שמשבחין אותו הנה אשרי לאיש הזה כי בודאי הוא בן עוה"ב כיון שהשלים חוקו אשר בעבורו נברא והוציא שלימותו מן הכח אל הפועל וכאשר תשכיל בזה תתבונן היטב הראיה שהביא טוב שם משמן טוב ויום וכו' מיום הולדו הבן היטב ואין רצוני להאריך:

ע"ב בת קול יוצאת מהר חורב רש"י ז"ל בתענית פי' דל"ג מהר חורב ויראה

למאן דגרס ס"ל דשפיר יוצאת הב"ק מהר חורב ע"ש הקב חרובין:

שם דקחזו יקרא דאורייתא תרי זימני בשתא וכו' אפשר י"ל דהגוים שהיו במתא

רש"י ז"ל פירשו בגמ' שפירש ואינו מברך אין צריך לברך משמע אם רצה מברך וע"ש בתוס'. והנה לפי"ז כיון דאסמכיה לפרק הזה לפרקין דלעיל להורות דהוא דומיא דחתן אם רצה לקרות קורא ועיין בתוס' שכתבו דרש"י גרס פרק מ"ש אחר תפלת השחר אפשר היה להם איוה נוסחא אחרת ברש"י ולפענ"ד מרש"י שלפנינו הוא כמ"ש ועוד יתבאר :

תוס' בריה פטור מק"ש בירושלמי מפרש טעמא א"ר בון כתיב למען תזכור וכו' עד כל מי חייך ימים שאתה עוסק בחיים ולא ימים וכו' עכ"ל נ"ל דהך טעמא לא צריכינן רק למאן דקאמר שם מפני כבודו של מת דקשה וכי מפני כבוד הבריות נתיר לעבור על מ"ע מן התורה לזה הביא דגזירת הכתוב הוא אבל למאן דס"ל דטעמא מפני שאין לו מי שישא משאו. הנה לא צריכינן לשום טעם מהפסוק דנשמע מן בשבתך ובלכתך העוסק במצוה פטור והעסק בזה מצוה דאורייתא הוא גמילות חסדים חסד של אמת. ועמ"ש בסמוך אי"ה ותבין :

תוס' בריה ואינו מברך פירש"י ואינו זקוק לברך ומשמע מתוך פירושו שאם רצה לברך רשאי מיהו בירושלמי קאמר אם רצה להחמיר אין שומעין לו לכך נראה לומר אינו מברך אינו רשאי לברך ומפרש בירושלמי למה וקאמר מפני כבודו של מת א"נ מפני שאין לו מי שישא משאו עכ"ל והנה לי הקטן ביותר קשה על דברי רש"י מי הכריחו לפרש אינו צריך ונראה דקשה ליה מאי דפרכינן בגמ' מוטל לפניו אין וכו' ורמינהו זכו' אוכל בבית אחר וכו' קתני מיהת פטור מק"ש וכו' (ואפילו כשהוא אוכל בבית חבירו רש"י) ולכאורה דילמא משנתניו במוטל לפניו אין רשאי לקרות וברייתא באין מוטל לפניו פטור אם ירצה ואם ירצה להחמיר רשאי ע"כ צ"ל דודאי גם משנתניו אם ירצה לקרות רשאי וכמ"ש דומיא דחתן סיומא דפ' הקודם :

והנה אומר לך אשר עם לבבי. הנה קאמר בירושלמי טעם א' מפני כבודו של מת וטעם ב' מפני שאין לו מי שישא משאו וקאמרינן בירושלמי מאי נפיק מביניהון רצ"ל מאי בנייהו

טעות גמור ע"ש ולי נראה שעבירה גדולה הוא בידם ולדעתו הוא כמ"ש הרמב"ם דמי שאינו רוצה לחלל שבת בשעת פקוח נפש נקרא זקן ממרא כ"ה הענין ג"כ בזה דמי שמתבטל מצרכי צבור בעת שצריך להתעסק עבור ק"ש ותפילה והוא הנאמר עת לעשות לי"י וכו' :

ברא"ש וכשמת טבי עבדו וכו' אין טבי עבדי כשאר כל העבדים כי ישר היה שינה הגירסא דבמשנתניו במשניות ובגמ' גרסינן כשר היה. ונראה דס"ל למרן הרא"ש דל"ג כשר ה". והנה בגמ' א"ר יוסי אם היה עבד כשר אומרים עליו איש טוב ונאמן ונהנה מיגיעו א"ל אי"כ מה הנחת לכשרים ולא אמרו מה הנחת לבני חורין אבל הכונה דהא דאין מספידין את העבדים הטעם דילמא אתי לאסוקי ליוחסין לבוא בקהל ישראל והנך רואה שדחו דברי ר' יוסי שלא לומר אפילו לשון טוב ונאמן דא"כ מה הנחת לכשרים לבוא בקהל. ולפי"ז [נראה] שאינם רשאים לומר בפ"י על העבד לשון כשר בכדי שלא יטעו להכניס מזרעו לקהל וע"כ גרס הרא"ש ז"ל כי ישר ה"י רצ"ל הולך בתום :

שם חתן אם רצה לקרות וכו' רשב"ג אומר לא כל הרוצה ליטול וכו' והלכתא כותי' עכ"ל. נראה דפסק כרשב"ג עפ"י הכלל כ"מ ששנה רשב"ג במשנתניו הלכתא כותיה חוץ וכו' והרי"ף ז"ל דפסק כת"ק י"ל דשאני הכא דאבוה פליג עליה מדקאמר ר"ג לעיל איני שומע לכם וכו'. הנה נראה דאם רוצה לקרות קורא ולדעת הרא"ש ז"ל י"ל דאבוה לא פליג ושאני ר"ג דרב גוברי"ה רשאי להחמיר ור"ג בעצמו מודה דלא כל הרוצה ליטול וכו' נ"ל :

פרק ג' גמ' דף י"ז ע"ב משנה רש"י בריה מי וכו' פטור מלקרות ק"ש לפי שהוא טרוד וכו' והוא דומיא דחתן דפטור משום טירדא דמצוה עכ"ל לכאורה לא נדע למה כתב והוא דומיא דחתן ולא כתב סתם דפטור משום טירדא דמצוה והנה נ"ל דרש"י כתב כזאת להורות דגרסינן פרק מי שמתו וכו' אחר פ' היה קורא דמסיים חתן אם רצה לקרות ק"ש קורא ופסק הרי"ף כת"ק ונראה דמזה הוכיח

אם שלשת לא פירשו לך אחר הפעם שלישי
קאמר לא פירשו לך דסדר הלימוד הוא
לחזור ארבעה פעמים כמו שאמרו בעירובין
[נד:]: כיצד למד משה לישראל שהיה בכ"א
החזרה ד' פעמים ועיין בהר ששלמד הדבר
מהש"י אז ראה (א) ויספרה (ב) הכינה (ג)
וגם חקרה (ד) הנה נלמד שאינו עומד על
המחקר ופירוש השמועה על גכון עד הפעם
הרביעי זיתכן הדבר דהנה ג"פ הם נגד ג'
מוחין חכמה בינה דעת. ואח"כ בדעת חדרים
ימלאו:

אלו צדיקים שבמיתתן נקראו חיים רמו לזה
מס"נ בשעה שמוסרין א"ע למיתה בשעת
קריאת שמע הנה נקראים חיים שעל ידי זה
מתדבקים בחיי החיים ע"כ ח"י אזכרות בק"ש:

ע"ב תוס' בד"ה וכו' בספרים מדויקים כתיב
ח"י וקרינן ח"ל ומן הכתיב דייק הכי
עכ"ל. והנה לפי מש"ל בסמוך הנה נמסרה אות
ל' בבחי' תורה שבע"פ דמי שמוסר נפשו
נעשה בבחי' מ"נ למלכות פה ותורה שבע"פ
קרינן לה אות ל' סוד המלכות ניקנית בל'
מעלות והלמ"ד הוא גבוה מכל האותיות הבן:

ר"ב פעלים מקבצאל שריבה וקיבץ פעלים
לתורה להבין מה הוא הקיבוץ פעלים.
וגם לפי"ז הל"ל מקבץ ולא מקבצאל. ונראה
לפרש שדרש קלין וחמורין בתורה והנה דרשת
קל וחומר הוא בבחי' פועל ונפעל שהדבר
המבואר הוא הפועל והנדרש ממנו הוא הנפעל.
והנה מדת ק"ו הוא המדה הראשונה שבי"ג
מדות שהתורה נדרשת והוא מעורר מדת אל
מדה הראשונה שבי"ג מדות של רחמים ע"כ
נקרא רב פעלים מקבץ אל שריבה וקיבץ
פעלים לתורה שעל ידם מעוררים מדת אל
והנה מדת אל הוא המדה הראשונה וכולם
כלולים (בתורה) [בתוכה] ע"כ יש בתפילין ת"ג
תיבין י"ג פעמים אל ע"כ כשמשבחין את בניהו
שדרש ק"ו לעורר מדת אל ממילא הה"ד כל
שאר המדות אשר בהם נדרשת התורה בספרא
דבי רב תורת כהנים דידוע דעיקר דרשת
התורת כהנים ע"י הי"ג מדות ע"כ נקדם לפניו
בריתא דר' ישמעאל כנודע:

בין שני הטעמים ומפרש בשיש לו מי שישא
משאו למ"ד מפני כבודו ש"מ אעפ"כ אסור
ולמ"ד מפני שאין לו מי שישא משאו א"כ
אין הטעם רק משום טירדא דמצוה וביש לו
מי שישא אינו טרוד וחייב ונ"ל דהנך ב'
טעמים פליגי עפ"י חלופי גירסאות דמאן דס"ל
הטעם מפני שאין מי שישא משאו והטעם
משום טירדא דמצוה גרס פ' מ"ש אחר פרק
היה קורא והוא דומיא דחתן דהטעם משום
טירדא דמצוה ומ"ד הטעם מפני כבודו ש"מ
גרס פ' מ"ש אחר פ' תה"ש ולא אחר היה
קורא להורות דכאן הוא טעם אחר מן החתן
וכיון דגירסת הגמ' דידן הוא אחר פרק היה
קורא א"כ הטעם הוא דומיא דחתן משום
טירדא דמצוה ובחתן אם רצה לקרות קורא
הה"ד בכאן. זה מה שני"ל:

והנה לפי"ז אשכחנא פתרי למה שכתבו
התוס' בשם רש"י דגרס מ"ש אחר
תה"ש הן אמת דלא נדע מקומו איה אבל
נאמנים עלינו בעלי התוס' שמצאו כך בשם
רש"י. והנה הראיתך בעיניך שברש"י שלפנינו
בכאן נראה בהיפך ואפשר דמה שמצאו התוס'
בשם רש"י הוא עפ"י דעת המ"ד דהטעם מפני
כבודו ש"מ ובכאן פירש"י לפי דעת המ"ד
הטעם מפני שאין לו מי שישא משאו דסוגין
בבבלי אזלי כוותיה:

דף י"ח ע"א רש"י בד"ה תשמיש המטה
א"ב לר"ש חייב אבל בעונה
בשבת עכ"ל משמע לפי"ז דלת"ק הוא דשות
ועיין בתר"י וברא"ש זשם יתבאר אי"ה:

גמ' וס"ת בזרועו וקורא ועיין בתר"י הה"ד
קורא בלא ס"ת דאסור אבל אורחא
דמלתא קתני דודאי אינו קורא בלא ס"ת
דדברים שבכתב אי"א רשאי לאומרן ע"פ
(ויתבאר אי"ה במקומו) והנלע"ד דקמ"ל דס"ת
בזרועו אינו אסור אא"כ קורא בו אבל לאחזו
ס"ת בזרועו ולהלך בבה"ק בלא קריאה מותר
דאדרבא כתיב בשכבך תשמור עליך ואין זה
לועג לרש ועיין בזה"ה"ק בעידן ריתחא מפקינן
ס"ת לבה"ק ומתכנסים המתים ומתפללים על
החיים וע"ש מעשה שהיה:

להורות הלא תראה שאין מעשה העבודה היא עיקרית רק העבודה הולכת אחר הכונה שלימה דהנה בנות לוט זנו עם אביהם כיון שהמחשבה היתה לטובה ולש"ש זכו שיצאו מהם דוד ושלמה שבנו בהמ"ק מקום עבודה ע"כ אל תתמה על החפץ מה שעסק בניהו בתורת כהנים בסדר עבודה היה חשוב לפני הקב"ה יותר מעבודת ביהמ"ק ממש וזה שקרא ג"כ לביהמ"ק אריאל כי בזמן שהיו עושים העבודה בכונה רצויה היה האש של מעלה על המזבח כדמות ארי משא"כ כשהיתה כונתם נפסדת אזי היה האש כדמות וכו' ע"כ לא תתמה על החפץ כנ"ל כי הכל תלוי בכונת הלב. הבן הדבר :

והרא ירד והכה את הארי וכו' איכא דאמרי דתבר גזוי דברדא וכו'. הנה לפי"ז פירוש הכה את הארי היינו את היצה"ר שמתגבר על האדם כארי להפילו במכמורת העצלות ושלא יסגף את נופו בקור הנה הכה אותו היינו שנתגבר עליו בתוך הכור ביום השלג שהיה קור גרול ונקפאו המים כקרח ואעפ"כ הוא ירד וטבל :

רש"י בד"ה נחת וטבל לקרו כרי לעסוק בתורה עכ"ל תמוה לי דהרי טבילה לב"ק עזרא תיקן בבית שני ובניהו בן יהוידע בתחילת בית ראשון ושמא י"ל לדעתו שקיים מסברא קודם התקנה מאסמכתא דקרא יום אשר עמדת לפני י"י אלקיך בחורב כמו שדרשו בגמ' ובזולת פירושו ז"ל י"ל דנחת וטבל בסתם קודם לימודו עפ"מ דידוע דהתורה שהאדם לומד בעורו רשע ח"ו אינה לרצון לפני י"י ואדרבא וכו'. וכבר הארכנו בזה במ"א באריכות דלבעבור זה צריכין להרהר בתשובה קודם הלימוד (וקודם עשיית המצות) דאדם אין צדיק בארץ. אבל ידוע מד' חלוקי כפרה שהתשובה לבדה אינה מכפרת לגמרי רק על מ"ע. והלאוין וכפרט כריתות ומבי"ד צריכים עוד צירופים אחרים למרק העון שיהיה נקי לגמרי וכפרט עון חה"ש שאינו מכופר לגמרי עד וכו' כמדי"א אם יכופר העון הזה לכם עד וכו'. וכבר כתבנו בזה דרכים שונים בענין מסה"נ ככח שהוא חשוב בפועל ונעשה ככריה חדשה. והנה אחת

והרא הכ"ה את שני אריאל מואב שלא הניח כמותו לא במקדש ראשון ולא במקדש שני נראה לפרש עפ"מ שפירשנו הפסוק זבח רשעים תועבה ותפלת ישרים רצונו דלאו סיפא רישא ופירשנו דהנה בזמן המקדש היו הקרבנות ריח ניחוח נחת רוח לפני שאמרתי ונעשה רצוני. והנה כעת שאין קרבנות תפלות כנגד תמידין תקנום הגם שאין זה קרבנות ממש עכ"ז הם כנגד קרבנות. הנה אמר שלמה ברוה"ק זבח רשעים תועבה אפילו זבח ממש שזהו עיקר ריח ניחוח אעפ"כ כיון שהוא של רשעים הוא תועבה, ותפלת ישרים הגם שהוא דק תפילה שנתקנה במקום תמידין ואינם תמידין ממש עכ"ז כיון שהתפילה הוא של ישרים הוא רצונו ית"ש הנה גם בכאן אמר להיות הוא עסק בתורת כהנים (הנדרשת בייג מדות) וקיי"ל שאמר א"א לפני הקב"ה בזמן שאין ביהמ"ק קיים מה תהא עליהם זא"ל הקב"ה יעסקו בסדר עבודה ומעלה אני עליהם וכו'. הנה העסק בתורת כהנים הוא במקום עבודה ועכ"פ עבודה חשובה יותר. אבל אעפ"כ הוא ע"ד מ"ש הפסוק הנ"ל אם צדיק גדול עוסק בתורת כהנים. הנה העסק שלו בלבד חשיב יותר מעבודה ממש בביהמ"ק. והנה הקב"ה כביכול מתאונן על חורבן ביהמ"ק על שהיה לו נחת רוח בסדר עבודתן של ישראל בביהמ"ק. והנה אם אין נמצאין כהנים כאלו בביהמ"ק כמו צדיקים גדולים שעוסקים בתורת כהנים סדר עבודה הנה כביכול אינו מתאונן כ"כ על החורבן הבן הדברים זה שדרשו הוא הכה את שני אריאל שלא הניח כמותו לא במקדש ראשון ולא במקדש שני העוסקים בעבודה ממש לא הניח כמותו שיהיה להקב"ה נחת רוח כ"כ מעבודתם ממש כמו ממנו שהיה עוסק רק בתורת כהנים סדר הקרבנות. וא"כ למשל באם היה צדיק כזה בשעת חורבנו של ביהמ"ק לא היה הקב"ה מתאונן כ"כ על חורבנו. וזה נקרא שהוא הכ"ה את שני אריאל כי לא הניח כמותו בב' המקדשים. זה מה שג"ל והבן

ומה שיחס את ביהמ"ק בכאן אחר מואב שבנאו דוד ושלמה שיצאו ממואב. הוא הנרצה

ראיה מן הקבלה וי"ל דאי לאו הראיה מד"ק הייתי אומר יומ"ת המ"ת היינו דכיון שנגמר דינו הרי הוא כמת ואעפ"כ יומת אח"כ. אבל השתא דשמעינן מפסוק מד"ק דהרשעים בחייהם קרוים מתים מסתבר לפרש גם פסוק מן התורה על זאת הכונה:

בני ר"ח נפיק לקרייתא פירש"י להתעסק בעבודת אחוזתם עכ"ל פי' כזאת דהנה ידוע דהיו צדיקים גדולים עד שאמר אליהו לרבי שהם ואביהם יכולים להביא הגאולה בלא זמנה כידוע מהגמ'. ואיך הניחו חיי עולם לילך אל הכפרים להתעסק בחיי שעה ע"כ פירש"י שלא קנו שם שדות רק היה להם אחוזה היינו ירושה. והנה עפ"י התורה צריך אדם לסייר נכסי:

והא כתיב אף בשרו עליו יכאב וכו'. זא"ר יצחק קשה רמה וכו'. לכאורא קשה יהודא ועוד לקרא וג"ל דהנה הביא ראיה מהפסוק אך חש כיון דאיתקיר להו תלמודייהו אפשר שכחו פירוש הכתוב בתורה שב"ע"פ וכענין ר' יונתן לעיל שרצה לפרש הכתוב כפשוטו ובאמת מקובל בתורה שב"ע"פ פי' הכתוב באופן אחר ע"כ אמר דע"כ פי' הכתוב כפשוטו מדקאמר ר' יצחק קשה וכו' :

מעשה בחסיד אחד כל היכא דתנא מעשה בחסיד אחד או ר' יהודא בן בבא או ר' יהודא בר אילעאי ועיין במהרש"א ועיין מה שאכתוב להלן בסמוך :

שנתן דיגרי לעני בערב ראש השנה בשני בצורת הגם שהוא היה גם כן עני ושני בצורת הוה וחיך קודמים. זג"כ קי"ל המבזבוז אל יבזבוז יותר מחומש עכ"ז להיותו ידוע מזונותיו של אדם קצובין לו מר"ה. הנה נתן בערב ר"ה הדיגרי הנמצא תחת ידו לעני בידעו כי בודאי יקצבו לו מזונות הראויים לו ברה"ה :

והקניטתו אשתו כי מענה בפיה הלא שנת בצורת היא וחיך קודמים :

והלך ולן בבית הקברות כי בחר לברוח מביתו כי חש פן תכעוס בליל ר"ה עצמה שאז תגבורת הדין וע"י הכעס מעוררים ביותר הדין ובפרט בבית גדול הדור כמוהו ולהיותו חושש

מהנה מהסגולות לזה הוא ג"כ טבילה במקוה דקי"ל בירושלמי (הגם דאגן בבבלי לא פסקינן כן להלכה) בריה בטילה בתתק"ס (והוא י"ו פעמים ס' כי כל בריה כלולה מן ד' יסודות וכל יסוד כלול מכולם כנודע הרי י"ו יסודות וצריכים י"ו פעמים ס' לביטול הבריה) והנה מקוה טהרה תתק"ס לוגין. והנה האדם המשקע עצמו במקוה טהרה עשויה כמ"ם מרובעת כעובר הנתון ברחם אמו תלת גו תלת הנה בריה בטילה בתתק"ס ונעשה כבריה חדשה והימים הראשונים (שחטא בהם יפלו) נמצא סגולה נפלאה הוא קודם לימוד התורה לטבול במקוה טהרה וז"ש דתבר גזיזי דברדא ונחת וטבל לעסוק בתורה דחש לנפשו דלמא חטא וע"י הטהרה יהיה כבריה חדשה בכדי שתהיה לרצון תורתו לפני י"י והבן .

איכא דאמרי דתנא ספרא דבי רב ביומא דסתוא (רש"י ספרא דבי רב תורת כהנים) כבר כתבי לך כדמות ארי היה רביצת האש על המזבח לקבל הקרבנות ובזמן שאין בהמ"ק הנה האר"י הזה בטל ממלאכתו והנה כשעדיין לא נבנה בהמ"ק הוא הכ"ה את האר"י (למשל ההכאה כענין המכה את אחר לכופו לעשות מלאכתו כן הוא ע"י עסקו בתורת כהנים הכה את הארי לכופו לעשות מלאכתו) בתוך הבור (ענין שדה בור"ה היינו בעת שהיה מקום המזבח פנוי עדיין שלא נבנה המקדש בימי דוד עכ"ז כיון דהוא תנא תורת כהנים כפה את הארי לעשות מלאכתו וענין אמרו ביום השלג ביומא דסתוא עם היות הימים קצרים השלים הקו לעסוק בכל סדר הקרבנות שבתורת כהנים. ג"ל) :

והמתים אינם יודעים מאומה אלו רשעים וכו' ההכרח הוא מהפסוק לפרשו על הצדיקים והרשעים אומרו החיים והמתים בהא הידיעה על כרחך צריכים לפרש על החיים הידועים היינו הצדיקים וכן בהיפך וז"ש אם שלשת לא פירשו לך אשר בהכרח צריכים לפרש בהפסוק על החיים הידועים וכן בהיפך : **שנאמר** ואתה חל"ל רשע וכו' ואיב"א מהכא עפ"י זכו' יומת המת וכו'. לכאורא כיון שיש רא"י מן התורה למה הביא תחילה

בחצר כו' הוא יושב ברחוק מן שארי הנפשות ווי"ש דאמרו לי וכו' לא מעיילינן לך למתיבתא דרקייעא ע"כ גם בכאן בדלין ממני

מ"ט קא בכית א"ל דלעגל קא אתית. הגם שהיה אבוה דשמואל יודע אשר בנו שמואל מזומן לחיי עוה"ב. עכ"ז בכי כאשר נתודע ליה שימות כי יפה שעה אחת בתשובה ומע"ט בעוה"ז מכל חיי עוה"ב והיה רוצה ביותר שיחיה עוד בעוה"ז לסגל עוד מצות ומע"ט וגם כדי שיתקן הדור :

דף י"ט ע"א אם יכולין להתחיל ולגמור את כולה אין וכו' ודמינהו וכו' אפילו פרק אחד או פסוק אחד הי"נ קאמר אם יכולין להתחיל ולגמור אפילו פרק אחד או אפילו פסוק אחד וכו' עכ"ל לכאורה יקשה לן על לשון הברייתא אם אפילו פסוק אחד יתחיל מכ"ש פרק אחד ועוד קשה על לשון הגמ' הכי נמי קאמר הרי לא אמר התנא כן במשנה. ואם כונתו שחסר מן המשנה ה"ל למימר חסורי מחסרא וה"ק כדרך הש"ס בכ"מ ונ"ל דה"ק דהתנא דידן נמי קאמר הכי דאי כונתו דוקא ביש שהות לגמור את כולה אי"כ ה"ל אם יכולין להתחיל ולגמרה"ה כמו במ"ב פ"א ומדקאמר ולגמור ע"כ הכונה או פרק אחד או פסוק אחד. ועפ"י הדברים האלה הונח לי קושיא עצומה וגדולה היא אלי והוא תמיה גדולה על הרמב"ם והרע"ב כיון דמסקנת הגמ' דתנא דידן ג"כ ס"ל אפילו ביש שהות לפסוק אחד והם ז"ל לא פירשו רק פרשה אחת. ונראה לומר עפ"י דרכינו לפרש תמיד דרך התוספתא. הנה זה שמה תוספתא היא תוספת לבאר לשון משנה הסתומה ולהוסיף עליה לגלות תעלמותיה. והנה התנא דמתניתין קאמר סתם להתחיל ולגמור"ד זמדלא קאמר ולגומרה דהוה צודק על ק"ש ע"כ כונתו לגמור איזה חלק ממנה אבל הספק הוא בלשון התנא אם כונתו פרק אחד או אפילו פסוק אחד. וזה שביאר התנא דתוספתא ודייק מלשון התנא דמתניתין דכונתו או פרק א' או פסוק א' ממיילא לדינא הנה כתב הב"י דנראה מדברי הרמב"ם דמיירי בכאן ביש עדיין שותת לקרוא אחר התנחומין. אבל באין

מאד על הדבר לא רצה לילך לבית אחרים פן תבוא אחריו אזי ברח לביה"ק ששם מדרך הטבע בדלים החיים משם ובודאי לא תבוא אחריו לשם זאין זה דוקא שלן במקום הקברות גופייהו בין הקברים רק סמוך להם. וגם היה טעמו לילך לביה"ק כדי שיתפללו המתים על החיים וכלומר הרי אנו חשובים וכו' וכמ"ש טעמים הללו על המנהג שנהגו בט"ב לילך אל הקברות :

ושמע ב' רוחות שמספרות וכו' היינו הנפשות הבלא דגרמי הנשאר תמיד חופף על הגוף :

ונשמע וכו' מה פורעניות בא לעולם לא אמרו נשמע מה טובה באה לעולם. אך הוא דלמה להם בעולם האמת להתעסק לידע חדשות ומעשיות. אבל לידע מה פורעניות בא לעולם טובה היא להם לידע בכדי שיתפללו על החיים :

איני יכולה שאני וכו' במחצלת של קנים אבותיה של הילדה היו עניים ולא היה להם יכולת לקברה בבגדי פשתן. והנה הנפשות של הבלא דגרמי הנה הגם שהלבושים שנקבר בהם הגוף הוא גשמי עכ"ז להיות הדבר נגוד עפ"י התורה עתידין צדיקים שיעמדו בלבושיהם ע"כ תיכף דבק בהם תבנית אותו הלבוש שנקבר בו וכעין אותו הלבוש שנקבר כך דבק תבנית אותו הלבוש ברוחניות הנפש דהבלא דגרמי וכעין שאמר ר' פלוני אל תקברוני וכו' פן אזכה וכו'. ע"כ ג"כ כשהנפש הבלא דגרמי שטה מוכרחת היא לשוט בתבנית אותו הלבוש. נ"ל :

אמאי יתבת אבראי מ"ט לא סלקת א"ל וכו' לא מעיילינן לך למתיבתא דרקייעא עכ"ל הנה שאל לו אמאי יתבת אבראי היינו חוץ לשורה שראה הנפשות יושבות בשורה והוא יתיב חוץ לשורה כפירש"י ואח"כ אמר מ"ט לא סלקית. סלקית פירושו עזליה היינו מפני מה אינך עולה למתיבתא דרקייע והאיך שפט שאינו עולה למתיבתא דילמא כשמגיע איזה זמן נועד עולה. אבל הוא הנרצה דכל מי שאין מעלין אותו למתיבתא הוא ח"ו כנווף וע"כ גם למטה

הדעת כמד"א הלא כתבתי לך שלשים במועצות ודע"ת. והנה בכאן הוא הקושא למה אתה אומר שהכהן יטמא א"ע משום כבוד. והנה איסור טומאת הכהן הוא כי שפתי כהן ישמרו דע"ת (וכשהכהן אינו בדעת נמאסת כהונתו כמד"א כי אתה הדעת מאסת ואמאסך מכהן לי) והדעת הוא בחינת הטהרה כמו שאמרו רבותינו ז"ל [שבת לא.]. ודעת זה סדר טהרות (וכבר ידעת שנחה רוח הקודש על הרמב"ם בזה שאמר שהטבילה הוא במימי הדעת) וא"כ איך שייד להקשות שמהראוי שהכהן הבן דעת לא יטמא א"ע משום דאין עצה (העצה הוא הדעת כנ"ל) אדרבא משום דיש עצה היינו הדעת אין לטמאות א"ע כי שפתי כהן ישמרו דעת הבן מאד:

תר"גמא ר' אבא בבית הפרס דרבנן הוא תקנת חכמים ואין חכמה לנגד י"י: רש"י בד"ה בלאו דלא תסור וגו' עכ"ל. לכאורא לא נדע מה ציין רש"י בזה. הרי לא הוסיף על לשון הגמ' רק תיבת וגומר ונראה לומר דהנה אחיכו עליה לאו דלא תסור דאורייתא הוא מה הוא הדאורייתא ומה הוא מהות המצוה ותוארה ע"כ פירש"י לאו דלא תסור וגו' היינו תגמור הפסוק לא תסור מכל הדברים אשר יגידו לך זכו. והנה קאי אדלעיל כי יפלא ממך דבר זכו וקמת ועלית זכו לא תסור מכל הדברים אשר יגידו לך בין דם לדם בין דין לדין. והנה מיירי מדיני ומשפטי התורה ע"כ אחיכו עליה. לאו דלא תסור זכו הנה קאי על משפטי התורה ומשני כל מילי דרבנן אסמכוהו זכו. בדרך אסמכתא אבל באמת פשוטו של מקרא קאי אדלעיל ג"כ כי יפלא ממך דבר למשפט בין דם זכו ובין דין זכו ובין נגע זכו דכולהו מילי דאורייתא נינהו וכתוב בהו וקמת ועלית זכו ועשית עפ"י הדבר זכו לא תסור מכל הדברים זכו: דף כ' ע"א ואמאי לימא אין חכמה זכו ואין עצה זכו לפמש"ל בדף י"ט. הנה לפירוש התוס' בכאן דמיירי ג"כ בכה"ן ההולך לשחוט את הפסח אין לגרוס בכאן אין עצה. משא"כ לפירש"י דמיירי בכאן בישראל הבן:

שהות יקרא קודם לתנחומין לפי"ז כיון דהדבר ספק לנו אם כונת התנא פרק או פסוק מהראוי להחמיר ולא יתחיל רק בשיהיה יכול לקרוא פרק א'. אבל בפסוק א' לא יתחיל רק ינחם תחילה ואח"כ יקראנה כולה בלא הפסקה וע"כ הרמב"ם והרע"ב לא כתבו רק פרק אחד ודו"ק: ע"כ המוציא כלאים זכו שנאמר אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד י"י לעיל מיניה כתיב העז איש רשע בפניו וישר הוא יכין דרכיו אין חכמה ואין זכו. הנה במשנה סוף כלאים אמר רשב"א (מהו לשון שעטנז) גלוז זמליז הוא את אביו שבשמים עליו ופי' הרע"ב עקום ומעקם דרכי אביו שבשמים. הנה הלוכש שעטנז מעק"ם הדרך משא"כ הישר שאינו מעקם הדרך הוא האינו לובש שעטנז והנה פי' הפסוק ברמו לפי"ז הוא כך העז איש רשע בפניו תראה להעז נגד איש רשע בפניו ואל תחוש לכבודו. והנה לא נדע מה להעזי נגדו. הנה סיים ויש"ד (שאינו הולך בדרך עקום היינו שאינו לובש שעטנז) הוא יכין דרכיו שאין מי יכול לעכבו כשהולך בדרך בשוק ממילא נשמע דהרישא דקאמר העז נגד איש רשע היינו שלא תניחו להכין דרכיו היינו הלוכש כלאים תפשוט ממנו אפילו בשוק. והנה אמר מקודם להעז נגד איש רשע שלובש במזיד ואח"כ אומר אין חכמה ואין זכו שלא תחוש בזה אפילו לכבוד הרב והבן:

כל מקום שיש חה"ש אין חולקין כבוד לרב צ"ע כי לפי מה דמסיים אין חולקין כבוד לרב ה"ל להתחיל המוציא כלאים בבגד רבו פושטו ואפילו בשוק ונ"ל דד"י קאמר דאמר לו ר"ב דבו אם ימצא איש כלאים בבגדו יפשוטו ממנו אפילו בשוק דכ"ז שיש חה"ש אין חולקין כבוד אפילו לגברא רבא כמו ר"ב והבן וצ"ע:

בא בטמאה באין עמו בטמאה ע"כ צ"ל כהנים באין עמו דאי ישראלים אינם מוזהרין על הטומאה ומאי רבותא:

באין עמו בטמאה משום כבודו אמאי לימא אין חכמה ואין תבונה לנגד י"י. בכאן השמיט מסדר השי"ט ואין עצה דהנה עצה הוא

לנוטרים את פריו ומאתים על שמוסרים עצמם בכל יום כאילו נהרגו על קדושת שמו וכו'. מעלה עליו הכתוב כאילו נהרג בכ"י עליו הה"ד כי עליך הורגנו כל היום אר"נ כל המוסר נפשו בהאי פסוקא נוחל ד' מאות עולמות לעוה"ב א"ר יוסף והא תנן מאתים אר"נ מאתים על התורה ומאתים על שמוסר עצמו בכ"י על קדושת שמו עכ"ל. הרי שלך לפניך דהצדיקים חוששים בכ"ז פן חטאו באיזה עון ובפרט על עון חה"ש וזכתיב אם יכופר העון וכו' והנה חוששים דלא תהיה תורתם לרצון כמד"א נירו לכם גיר וכו' ע"כ מוסרים עצמם בכ"י על קה"ש. א"כ מגיע להם ד' מאות עולמות מאתים על התורה ומאתים על קה"ש והנה זה דרך הצדיקים להתבונן בכל ענין אשר נעשה זאשר שומע ואשר מדברים להבין ממנו מושכלית כי הכל בהשגחה נפלאה. והנה שאל להנכרית מה שמה וא"ל מתו"ן ואמר שהוא בהשגחה דהנה באמת על התורה מגיע רק מאתים עולמות כקושיית ר' יוסף. אבל מגיע מאתים אחרים עבור קה"ש. והוה שהודיעו הש"י בהשגחה אשר אירע דבר כזה ששם הנכרית היה מתו"ן התבונן מזה שמגיע עוד מאתים עבור קה"ש. אז הונח לו מה שהוצרך ליתן ד' מאה זוזי ואמר מתו"ן מתו"ן שוה ד' מאה זוזי: א"ל דמיין באפאי כי קאקי חיוררי פירשיי אווזים לביגים בחר בלשונו לדמותן לאווזות דכתיב איש איש כי תשטה אשתו ודרשו חז"ל אין אדם חוטא בזנות א"כ נכנס בו רוח שטות (וכענין שאמרו חוש המישוש חרפה הוא) ואמרו חז"ל בהרואה הרואה אווז בחלום יצפה לחכמה שנא' חכמות בחוץ תרונה. וז"ש דמיין באפאי כי אווזות היינו כעין הרואה אווזות המרמזים לחכמה ולא אתפתה לרוח שטות:

נשמט מהגמ' לעיל דף כ' ע"א. [כעת סודר על המקום (המגיה)] ר' יוחנן הוה רגיל וכו' אמר כי סלקין בנות ישראל ואתין מטבילה מסתכלין בי ונהוי להו זרעא דשפירי כותי ע"כ פליאה דעת ממני הרי אם יהרהרו הנשים בו הוה ח"ו כבני תמורה זדוחק לומר דזה דוקא באנשים ולא בנשים דהרי

בשני דר' יהודא כולי תנויי בנוזיקין הוה זאנן קא מתנינן שיתא סדרי קשה בעיני לומר דבשני דר"י לא היו לומדים כל הש"ס ורשיי ז"ל פירש לא היו גדולים בכל גמרא וכו'. ודאי כך צריכין לפרש לפי פשוטו. אבל לשון כולי תנויי צריך ביאור ונ"ל עפ"י מה ששמעתי מרבתינו נוחי נפש שהיו מקפידים שלא ללמוד מסכת מסדר נזיקין בפעם אחת רק להפסיק בינתיים בלימוד מסכת אחרת משאר סדרים והמשכיל יבין שהוא נגד מדת הוד שנהפך וכו' ובשני דר"י שהיו מוסרים א"ע על קה"ש לא מתיראים מן הפורעניות ואיתרחיש להו ניסי. וזה שיש לרמוז בדברי רבא שאמר בשני דר"י כולי תנויי בנוזיקין ויא היו מפסיקין במסכת אחרת מש"ס זאנן קא מתנינן ש"ס נ"ל:

קמאי הוה קא מסרי נפשייהו אקדושת השם וכו' זכור תזכור את אשר כתבנו בענין מה דפתחה תורה שב"ע ראשית אמריה בק"ש דזה ענין מסה"נ על קה"ש שאדם מוסר את נפשו בק"ש בכח דהוה כמו בפועל ועייז תורתו עולה לרצון ועיי התורה נבראו כל הנבראים ע"כ עיי התורה נעשים ניסים אפילו בשירוד המערכה משא"כ לימוד התורה בלא מסה"נ יוכל להיות לפעמים עיי חטא לא תהיה לרצון כמד"א נירו לכם ניר ואל תורעו אל הקוצים אין מן הצורך להרחיב הדיבור בכאן כי כבר כתבתי לך שלשים:

א"ל קמאי הוה קא מסרי נפשייהו וכו' אחשבה לדעת ר"פ שאל לו בלה"ק מ"ש ראשונים וכו'. ורבא השיב בלשון תרגום קמאי וכו'. ענין מסה"נ בכח הוא כמו שאומרים קודם השינה בידך אפקיד רוחי והוא תרדמה בגי' תרגום והבן עיין בשער ר"ה בענין הפסוק ויפל י"י אלקים תרדמה ואז מתחדשים הבריות ונעשים כבריה חדשה:

א"ל מתוז מתוז ד' מאה זוזי שוה אין דבר ריק ופטומי מילי בדברי חכמינו זנ"ל עפ"י דברי המדרש הנעלם פ' חיי דף קכ"ד ע"ב א"ר שלום בר מניומי אין לך כל צדיק וצדיק מאותם העוסקים בתורה שאין לו מאתים עולמות וכסופין בשביל התורה הה"ד זמאתים

אמר"ל אלמן שנשא אלמנה ארבע דיעות במטה הרי ע"פ לאו מעליותא הוא ונ"ל ע"פ מ"ש [עיין באגרא דכלה פ' חיי שרה דף קכו. (המגיה)] שנאמר אצל רבקה טובת מראה ולא יפת תואר טובת מראה הרואה אותה לא הגיע לידי עבירה רק לידי טובה כענין הנאמר במרים נקרא שמה אתנה בד"ה שכל הרואה מוליך אתנן לאשתו שהי' מתאוה ע"ז לאשתו כי מראיתה מביא טובה כן י"ל בר' יוחנן שהיה יודע שהיה מראיתו טוב וכל אשה שראתה אותו הי' מתאוה לבעלה וזה יש לפרש ששאלו אותו לא קא מיסתפי מר מעינא בישא דילמא תראה אותו איזה אשה בעין רע היינו שתתאוה לו והשיב להם מזרעא דיוסף קאתינא והבן:

הרי"ף ונושאי כליו:

דף יג ע"א אטו ההוא שעתא קמיה הוה רמיא בגמ' מביא הפסוק ויקם אברהם מעל פני מ' ממילא לא הוה רמיא קמיה בדברו אל בני חת ונראה דרבינו הגדול ל"ג לה מגמ' רק מסברא הוא דודאי לא היה המת מוטל לפני כולם בשעה שנשא ונתן עם בני חת בעסק המכירה:

תר"י פיסקא ואינו מיסב וכו' בירושלמי אמרינן ואינו אוכל כל צרכו. ונראה שהתלמוד שלנו אוסר בהסיבה וכו'. נ"ל כונתו דה"ק דגם התלמוד שלנו אוסר לבעבור זה ההיסבה כדי שלא יאכל כל צרכו בקביעות. ונראה דבהכי מדויק ואינו מיסב ואוכל דתיבת ואוכל מיותר אבל מדייק דכשמיסב הוה אכילת קבע ע"כ אינו מיסב.

ע"ב הרי"ף אבל חוץ לד' אמות שרי ג"ל דהא דהאריך רבינו הגדול בהנך תיבות יתר מדברי הגמ'. ולכאורא הם ללא צורך הוא כי היכי דיסמוך להם מימרא דר' זריקא (הנשנים בגמ' בפ' ראשון) אין אומרים בפני וכו'. להורות דגם מימרא דר' זריקא לא קמיירי רק בתוך ד' אמות וכדברי הרי"ף בשה"ג אות

א':

שם אריב"ל כל המספר אחר מיטתן (בגמ' מטתן בלא יו"ד ונראה דכן צריכים לגרוס גם בדברי רבינו הגדול כאשר אבאר לך אי"ה) של ת"ח נופל בגיהנם שנאמר

והמטים עקלקלותם יוליכם י"י את פועלי האון עכ"ל. והנה לא נדע מהיכן נלמד מכאן המספר אחר מטתן של ת"ח. והנה בגמרא מסיים סוף הפסוק שלום על ישראל אפילו בשעה ששלום על ישראל יוליכם י"י את פועלי האון וכתבו התוס' דמכאן נשמע דמיירי לאחר פטירה דלא ליתו לאינצויי והוא דוחק ולא הבנתי דבריהם הקדושים. והנה רבינו הגדול ז"ל השמיט זה לגמרי ע"כ דס"ל דהלימוד הוא מרישא דקרא שהביא. והנה רש"י ז"ל בגמ' בד"ה והמטים עקלקלותם כתב בזה"ל לעיל מיניה כתיב הטיבה י"י לטובים וסמוך ליה והמטים עקלקלותם והמכריעים את חובותים יתר על זכותם להטותם לכף חובה יוליכם י"י את פועלי האון לגיהנם עכ"ל. הנה דברי רש"י ז"ל הם נתיב לא ידעו עיט ע"כ אחשבה לדעת דרש"י ז"ל ס"ל כפי' העורך המספר אחר מטתן היינו לשון הטיה שמספר בהטיה של ת"ח היינו שאומר שמכריעין חובותיו יותר על זכויותיו של תורה שיש בידו הוא נופל בגיהנם והראיה מפסוק כפי פירש"י הוא כך כתיב בפסוק הטיבה י"י לטובים היינו לת"ח הלומדים הטוב אין טוב אלא תורה והמטים עקלקלותם ואותן החפצים להטות עקלקלותם של הת"ח הנ"ל ומכריעים חובותם יתר על זכותם כפי דבריהם יוליכם י"י את פועלי האון לגיהנם ומה שהגמרא מסיימת הדרוש שלום על ישראל אפילו בשעה ששלום על ישראל רצ"ל שלא פעל המספר כלום רק באמת שלום על הת"ח שסיפר עליו אעפ"כ יוליך י"י את המספר וכו'. והנה הגמרא הוצרכה לסיים הדרשה הזאת דכיון שהתחיל כל המספר משמע איזו ריבוי אפילו לא פעל המספר כלום ומהיכן נשמע זה ע"כ הביא הגמרא סוף הפסוק משא"כ הרי"ף ז"ל לא הוצרך להביא רק ההלכה וכיון שהביא כל המספר וכו' ממילא נשמע דאין חילוק.

שם ת"ר אין מוציאין וכו' סמוך לק"ש בגמ' מקשה איני והא ר' יוסף אפקוהו סמוך לק"ש ומשני אדם חשוב שאני ולכאורא קשה למה רבינו הגדול לא הביא זה דהרי נראה

היינו י"י אחד ואהבת וכו' רק פטור מלקרות
הפרשה הבן):

ד"ח סימן א' עושה מחיצה איזה מחיצה
שתהיה ואפילו סדין וכו' בענין שלא
יהא ניטל ברוח עכ"ל לי הקטן נראה דבכאן
א"צ לזה התנאי שלא יהא ניטל ברוח דלא
גרע מהופך פניו ואוכל:

ש"ם וסימן לדבר והבדילה הפרכת לכ"ם.
לכם כענין חציו לי"י וחציו לכם שפירושו
הוא אכילה ושתיה

ש"ם סימן ג' אינו אוכל כל צרכו כתב הבי"י
הפוסקים השמיטו זה משום דכיון דלא
אידכר בברייתא דגמ' דידן משמע דלא קי"ל
הכי עכ"ל עמ"ש בדברי תר"י ג"ל כונתם
דמאי דקאמר בגמ' דידן אינו מיסב הוא בכדי
שלא יאכל דרך קביעות רק אכילת עראי
ול"פ התלמודים אהרדי:

סימן ב' הרא"ש וני"ל כדברי ר"י דהא
דאמרינן במ"ש מי שלא הבדיל
במו"ש מבדיל והולך וכו' היינו כשלא היה
לו יין וכו'. לכאורא לא ידענא דהרי אפילו
לא הבדיל במזיד בלא שום מניעה מבדיל
והולך וכו' דלא אשכחן בזה שום חילוק. וא"כ
זה לא מיקרי תשלומין רק כך הוא הזמן דאי
הוה תשלומין הרי אשכחן בתפילה דוקא בשכח
או שגג ונאנס משלים בתפילה הסמוכה אבל
לא בהזיד:

סימן ח' הרא"ש ריב"ל אומר כל המספר
אחר מיסתן וכו' לפי שהם בחזקה
שעשו תשובה כדאמרינן אם ראית ת"ח שעבר
עבירה בלילה אל תהרהר אחריו ביום עכ"ל
מתוך כותלי מכתבו של מרן הרא"ש ז"ל נראה
שהוא מפרש כל המספר אחר מטתן של ת"ח
היינו אחר ששכב בלילה על המטה הוא מספר
אחריו מה שעשה ביום אתמול כי יעבור הוא
נופל בגיהנם דחזקה כששכב על מטתו היה
ממארי דחושבנא ועשה תשובה:

סימן ט' ת"ר אין מוציאין את וכו'. בגמ'
מקשינן והא ר' יוסף אפקוהו סמוך
לק"ש ומשני אדם חשוב שאני ומן התימה דלא
הביא זה הרי"ף והרא"ש וכן הקשה בטור.
וגם המעדני יו"ט בכאן ועיין בבי"י. וני"ל דהנה

מהגמ' דאין חולק בזה ויתבאר אי"ה בדברי
הרא"ש:

תר"י פיסקא לא יהלך וכו' וס"ת בזרעו
הה"ד שאפילו בלא ס"ת וכו'. עמ"ש
בפירוש הגמ':

דף יד ע"א המוצא כלאים בבגדו וכו' אין
חולקין כבוד לרב מן הסיפא אין חולקין
כבוד לרב משמע כדברי הרמב"ם דמה שאמר
ברישא בבגדו לאו דוקא אלא אפלו בבגד
חבירו אפילו בבגד רבו אלא ברישא בבגדו
משמע כדברי הרא"ש ויתבאר אי"ה שם:

כתב בעל המאור דוקא כלאים דאורייתא.
אבל כלאים דרבנן קי"ל גדול כבוד
הבריות שדוחה את ל"ת שבתורה (לא תסור)
והרי"ף ז"ל לא חשש לפרש עכ"ל ולפמש"ל
בגמ' דיש לפרש פשטא דקרא אין חכמה דאין
וכו' דמיירי בכלאים הנה במקרא אין לטעות
דמיירי בכלאים דרבנן רק מדאורייתא וא"כ
שהרי"ף ז"ל הביא הפסוק לא הוצרך לפרש:

הרא"ש עם נושא כליו הדיח ומעדני יו"ט:
אות א' מי וכו' פטור מק"ש זמן התפילה
ומן התפילין ומכל מצות האמורות
בתורה הקשה המעדני יו"ט כיון דתנא מכל
מצות האמורות בתורה ל"ל למיתני כלל מק"ש
ותפילה ותפילין דהנהו נמי בכלל המצות
האמורות בתורה והנה אני בעניי כתבתי
בחיבורי על המשנה דאי הוה תנא סתם פטור
מכל המצות וכו' סד"א אפי' ממצות ל"ת
ורשאי ח"ו לעבור איזה עבירה מכל מצות
י"י אשר לא תעשינה קמ"ל דפטור רק מכל
המצות דומיא דהנהו דהו"ו מ"ע ואי קשיא
א"כ ליתנו בפירוש פטור מכל מצות עשה
האמורות בתורה י"ל דסד"א אפילו ממ"ע
התלויות במחשבה כגון אנכי י"י אלקיך להאמין
במציאותו ית"ש וכגון מצות י"י אח"ד להאמין
באחדות ומצות יראה ומצות אהבה וזכירה
ודביקות (ובזה נ"ל להבין כונת רש"י ז"ל
בד"ה מ"י וכו' פטור מלקרות ק"ש וכו'. הנה
לא סגי ליה לישנא דמתניתין פטור מק"ש והוא
ז"ל האריך פטור מלקרות ק"ש להורות דאינו
פטור מן ק"ש היינו מן הדבר הנאמר בק"ש

כוס (והוא עפ"י מה שחקר הפרמ"ג במ"ע שהיא מדאורייתא באופן קל והוסיפו חכמים לעשותה באופן אחר היותר מועיל אם עשאה רק כעין דאורייתא אם יצא עכ"פ ידי חובת מ"ע דאורייתא או נאמר כיון שחז"ל ציוו לעשותה דוקא באופן הנאות להם אם עשאה רק כעין דאורייתא עשיתו לאו עשיה היא כלל ואנחנו הוכחנו בענינו מהש"ס ותוס' דלא מיקרי עשיה כלל ואחר תקנת חכמים הוה הכל דאורייתא) וז"ש רש"י זכור את יום השבת זכרה"ו על היין שזה הוא כעת דבר תורה אחר שתיקנו חכמים על היין מיקרי דבר תורה כי מן התורה אין יוצאין עד שיקדש על היין:

א"ל רבינא לרבא נשים בברהמ"ז דאורייתא או דרבנן וכו' תא שמע זכו' תמוה לי לכאורה הרי רבא הוא דאמר לעיל א"כ כל מ"ע נחייבינהו מדרבנן. א"כ סברתו הוא אם תאמר אם נאמר במ"ע אחת שהנשים פטורות ורבנן מחייבין אותם מהראוי לעשות כן בכל מ"ע א"כ גם בכאן ליפשוט רבא לרבינא דע"כ מדאורייתא הנשים חייבים דא"ת דמדאורייתא פטורים ורבנן הוא דחייבינהו. א"כ נחייבינהו בכל מ"ע וי"ל דברהמ"ז יש סברא לומר כיון דגם אנשים שלא אכלו כדי שביעה פטורים מדאורייתא הנשים חייבים דא"ת דמדאורייתא אדם לברך על כל טובותיו ית"ש הן רב הן מעט. א"כ הה"ד נשים מחויבים לברך לכל טובותיו ית"ש מצד השכל והסברא משא"כ שאר מצות משא"כ קידוש היום אם נאמר דפטורים הנשים מדאורייתא ורבנן הוא דחייבינהו. א"כ בכל מ"ע נמי נחייבו:

ועי"ל דהנהא דנשים ועבדים פטורים ממ"ע שהז"ג כתבו הטעם להיותה ברשות אחרים וכיון שהוא מ"ע שהז"ג גרמא דילמא באותו הזמן יהיו מוכרחים לעבוד עבודה המוטל עליהם. והנה כדקא סלקא דעתיה לומר דמשי"ה נשים חייבות בקידוש היום הגם שהוא מ"ע שהז"ג אעפ"כ רבנן חייבינהו ע"כ צ"ל דאפקיעו רבנן לשיעבודא דבעל ואדון בזמן עשיות המצוה דקידוש. א"כ בכל מ"ע נימא הכי משא"כ בברהמ"ז סברת הפטור דנשים מדאורייתא הוא או כרש"י דלא נטלו חלק בארץ או כתוס'

קשה מאי דמשיננן בגמ' אדם חשוב שאני הלא קי"ל אין חכמה ואין זכו' כ"מ שיש חה"ש אין חולקין כבוד לרב. וצ"ל דשיטת הגמ' הוא בכאן לתרץ אליבא דמ"ד ק"ש דרבנן. אבל לפי מאי דקיי"ל דאורייתא לא מהני אדם חשוב והא דר' יוסף אפקוהו סמוך לק"ש י"ל דיעבד היו זאם התחילו אין מפסיקין:

גמ' דף כ' ע"ב מהו דתימא הואיל ואיתקיש למזוזה קמ"ל ורש"י ד"ל כתב מ"ד נקי"ש תפילין למזוזה דכתיב וקשרתם וכתבתם וכו'. שינה הלשון דלשון הגמ' הואיל ואיתקיש למזוזה משמע דכבר למדו איזה היקש תפילין ממזוזה נקיש נמי להא וזה לא שמענו ע"כ פירש"י דהכונה הוא נקיש מחדש תפילין למזוזה אידי דכתיבי ביחד וקשרתם וכתבתם. וכן להלן נקיש מזוזה לת"ת צריכינן לפרש כך בדברי רש"י:

תוס' בדי"ה בתפילה וכו' ומ"מ יש לישב דהא הל"ל דרבנן וכו'. הן אמת אנן פסקינן הל"ל דרבנן. אבל יש מהפוסקים דס"ל הל"ל דאורייתא מפסוק הוא תהלתך א"כ י"ל מ"ש בגמרא עונה אחריהם לצאת ידי כל הדיעות: רש"י בדי"ה קידוש היום מ"ע שהז"ג הוא זכור את יום השבת לקדשו זכרהו על היין עכ"ל פליאה דעת ממני נשגבה לא אוכל לה למה פירש"י בכאן שפת יתר זכרהו על היין. ובפרט שזה הוא מדרבנן דמדאורייתא אינו אלא לזכור קדושת שבת בכניסתו בדברים בפה ועל הכוס רבנן הוא דתיקנו ואפשר לומר דרש"י ז"ל בא לבאר לנו למה אמרו בלשון דב"ר תורה ולא כמו בכ"מ מדאורייתא. והנה יש מקום לטעות שרצונם לומר שהנשים חייבות רק במה שהוא דבר תורה היינו לזכור את השבת בדברים בלא כוס. אבל מה שהוסיפו חכמים על הכוס דייקא הנשים אינם חייבות וא"א לומר כן דא"כ מאי מקשה רבא והא דבר תורה קאמרי הרי הוצרך לומר דבר תורה. שאינם חייבות מדרבנן רק במצוה שהיא דבר תורה לאנשים על כן פירש רש"י דמה שאמר בכאן דבר תורה הכונה בהיפך שחייבת בקידוש על הכוס דייקא כי הכל הוא דבר תורה כעת אפילו על הכוס ואינן יוצאין ידי מ"ע מדאורייתא בלא

הנהר (יסוד דדכורא) ע"כ בעשו הקדים הנקבות לזכרים. וכן בבגים מצינו בבלעם נאם בלעם בנו בעור בעור ה' בנו של בלעם במעלת נבואתם ע"כ בקדושה מהראוי שהאדם יברך וישפיע הברכה לאשתו ובניו ובאילן הטמא הארור זתהי להיפך ע"כ אמרו חכמים תבא וכו' והבן :

לעיל למאי נ"מ לאפוקי רבים י"ח וכו' לכאורא הל"ל הנ"מ כפשוטו לענין ספק אם מסופקת האשה אם בירכה ברהמ"ז ויתבאר אי"ה במ"א :

שם דרש ר' עזירא זימנין א"ל משמיה דרב אמי חמנין א"ל משמיה דר' אסי רב אמי זר' אסי חבירים היו זר' עזירא למד משניהם וההלכה ששמע משניהם א"ל פעמים בשם זה ופעמים בשם זה ומשמיענו הגם דמחויב האדם לומר דבר בשם אומרו אם שמע הלכה ביחד משני חכמים אין מחויב להזכיר שם שניהם ביחד :

שם א"ל וכי לא אשא פנים לישראל שכתבתי להם בתורה וכו' והם מדקדקים על עצמם וכו' הקושיא מפורסמת הרי המלאכים לא שאלו מה זכות יש להם לישראל מה שהשיי מטיב עמהם כי השיי הוא היודע לפעמים מצוה אחת שקולה כנגד כמה מצות דזה הוא הכל במשקל אל דעות ואין למלאכים מבוא להבין זה אבל הם שאלו אם הוא דבר המחויב להם זה לא מיקרי נשיאת פנים אבל כשצוה השיי לברך את ישראל ישא י"י פניו וכו' משמע אפילו לא יגיע להם שכר רב טוב בעד מעשיהם ואדרבא וכו'. הנה יהיה השיי נושא להם פנים. והנה כתיב אשר לא ישא פנים. ולפי"ז מה הוא התשובה מהשיי שמגיע להם שכר רב בעבור שמדקדקים ע"ע וכו' הרי הקושיא במקומה עומדת דכיון שמגיע להם זה לא נקרא נשיאת פנים זלמה מברכין ישא י"י פניו וכו' והדברים ארוכים מבוארים אצלנו בס' בני יששכר : [מאמרי חדש תשרי מאמר י' אות ט']. הרי"ף דף י"ד ע"א תפלה ומוזוה וברהמ"ז דה"ל מ"ע שלא הזמ"ג וכו' נראה דלא גרס בגמ' דרחמי גינהו ונראה דס"ל כרמב"ם דתפילה אחת בכל יום הוא מ"ע מדאורייתא

משום דליתנייהו בברית זתורה ורבנן הוא דחייבינהו כי היכי דיתגו הודאה להשיי על המזונות או מטעם אחר. אי"כ אין לדמות זה לשאר מ"ע :

תוספות בד"ה נשים וכו' פ"י הקונטרס דס"ד דלא מיחייב מדאורייתא וכו' לשון דסלקא דעתיה צריך ביאור לכאורא דלשון זה הוא דוקא כדמסיק במסקנא בהיפך וכאן במסקנא לא מסיק ההיפך ושמא י"ל דהגם דמדחה בגמ' דאכל שיעורא דרבנן דיחויא בעלמא הוא דלשון הברייתא סתמא קתני וההוכחה שהוכיחו בגמ' וליטעמין קטן בר חיובא הוא. הנה בברייתא לא קתני רק בן וי"ל ב"ן גדול וקמ"ל דהגם דהאב מחויב ללמד את הבן ולא הבן את האב עכ"ז הבן מוציא את האב. וגם קי"ל כ"מ שאמרו באמת אמרו הוא הלמ"מ והאיך אפשר לומר דמיירי במילי דרבנן. והגם דמצינו כמה פעמים באמ"ת אמרו והוא דרבנן כגון באמת אמרו החזן רואה וכו' [עיי' בפ"י הרע"ב פ"ב דתרומות מ"א (המגיה)] עכ"ז בכאן נשנה בברייתא אח"כ אב"ל אמרו חכמים וכו' משמע דברישא בחיובא דאורייתא קא מיירי ג"ל : (הרמב"ן במלחמות בכאן כתב דכזית וכביצה הוה דאורייתא והוא דבר חידוש) : בא"ד ותימא כהנים ולוים נמי תיבעי וכו'. י"ל רשיי ז"ל ס"ל כהנים ולוים נטלו חלק בארץ ערי מגרש והתוס' ס"ל כמו לדעת רשיי חלק בנות צלפחד לא מיקרי חלק דחלק אביהם הוא דנטלו הה"ד ערי מגרש ללוים מחלק השבטים הוא דנטלו כמבואר בפסוקים : גמ' אבל אמרו חכמים תבא מארה וכו' ע"י ברהמ"ז באת ברכה לאדם ע"כ אין מברכין על פתורא ריקניא כמבואר בזהר דברכאן לא שריין על פתורא ריקניא. והנה מי שאינו יודע לברך ברהמ"ז תבא מארה על שונאי ישראל כיון שאינו יודע להשרות הברכה ותדע עוד דהנה באילן הקדש הנה עיקר הברכה מהדכורא ומהדכורא נשפע אל הנוק' (ע"כ הזכר מושל על הנקבה) וכמשארז"ל [לקמן נא:] אין פרי בטנה של אשה מתברכת אלא מפרי בטנו של איש ובאילן הטמא הארור הוא בהיפך כמ"ש בזה"ק פתורה (יסוד דנוק' פתורה התורה) אשר על

שם וכהנים ולוים לפירש"י אינן חייבין בבהמ"ז עכ"ל עמש"ל בדברי התו' דגם לפירש"י חייבין דנטלו חלק בארץ ערי מגרש; הרא"ש ונושא כליו סימן י"ג:

הרא"ש תפלה ומזוזה וברהמ"ז דה"ל מ"ע שלא הוי"ג וכו' עמ"ש בדברי הרי"ף; **שם** ולא איפשטא הבעיא עכ"ל ומאי דמוקמינן בגמ' הברייתא דאשה מוציאה את בעלה כדאכל שיעורא דרבנן דייקא אבל באכל שיעורא דאורייתא לא דיתויא בעלמא קא דחינן ועמש"ל בדברי הגמ' ותוס' ובדברי תר"י:

ד"ח סימן ל"ב כתב ב"י בשם אה"מ דנראה דעבד ואשה חייבים הם בקבלת היחוד דהיינו פסוק ראשון והוסיף רמ"י עד בשכמל"ו ולא מדאורייתא קאמר וכו' אלא ליחייבניהו מדרבנן בעלמא עכ"ל. ולי נראה דכוונת הרב בעל אה"מ הוא דנשים ועבדים ודאי חייבים מדאורייתא במצות י"י אחד להאמין באחדות שהוא מ"ע שאין הו"מ"ג שאין אדם נפטר [ממצות] האמונה כרגע. וא"כ מה טוב הדבר שיקראו הפסוק בפ"ה והקול מעורר הכוונה הגם שהיא פטורה מן מצות הקריאה שהוא מ"ע בפ"ע ודברת במ בשכבך ובקומך. א"כ לפי"ז מה שמסיים הרב רמ"י גם בשכמל"ו אינו מוכרח אבל נוהגין כן לרווחא דמלתא:

סימן ל"ה ונשים חייבות בקידוש היום ד"ת וכתב בכלבו שמוציאות את האנשים וכו' ונ"ל דבכלל שאמרו חכמים תבא מארה וכו' איתא נמי להא דקידוש עכ"ל. ועיין מש"ל בדברי הגמרא ותבין דשאני ברכת המזון מן קידוש:

גמרא דף ד' ע"ב בעל קרי הוא הפולט ש"ז והוא מלשון הכתוב מקרה לילה אבל אין הכוונה כשהיתה הפליטה דוקא בשוגג ובמקרה אלא אפילו היה הדבר ברצון הכל כינו רז"ל בשם בעל קרי ע"ש לשון הכתוב:

רש"י בדיה כדאשכחן בסניני שהפרישן מאשה וכו' ועל פרישה זו סמך עזרא לתקן טבילה לבעלי קריין וכו' ער"ל. ורצ"ל אם תתיר לו להוציא ג"כ בשפתיו א"כ בטלת לגמרי

ולעבדו בכל לבבכם ולפי"ז הנשים אינם חייבות רק בתפילה אהת בכ"י ולגירסתינו דגרסינן דרחמי נינהו חייבות בכל התפילות שבכ"י נ"ל.

שם וברכת המזון דה"ל מ"ע שלא הזמ"ג. נראה דס"ל נשים בברהמ"ז דאורייתא כסתם לישנא דמתניתין דומיא דמזוזה ומאי דדחינן בגמ' התא שמע דיתויא בעלמא הוא ועיין מש"ל בדברי הגמרא:

תר"י פיסקא תפלה ומזוזה כו'. אפ"ה כיון שאמרו הלואי וכו' א"נ מפני שהוא רחמים וכו' עכ"ל גם מדבריהם ז"ל נראה דל"ג בגמרא דרחמי נינהו דאי גרסי בגמ' כן לא הוה משתדלי להביא טעם הראשון:

שם ומאי דאמרינן נשים חייבות בבהמ"ז חיובא דרבנן הוא ולפיכך וכו'. עכ"ל פליאה דעת ממני מהיכן שפטו זה בפשיטות דעכ"פ הוא בעיא דלא איפשטא ונראה דס"ל דאיפשטא בעיין מדקאמר וליטעמין קטן בר חיובא הוא (היינו מדקתני ב"ן מברך לאביו) וס"ל דע"כ בקטן קמיירי דא"כ מאי קמ"ל ולא ס"ל לסברא מש"ל בגמ'. א"כ על כרחך צ"ל דמיירי בדאכל שיעורא דרבנן וא"כ בנשים ג"כ מיירי בדאכל האיש שיעורא דרבנן אבל שיעורא דאורייתא לא ומוכח שפיר דנשים אינן חייבות רק מדרבנן וכבר כתבתי לעיל דהרי"ף ז"ל לא ס"ל כן וס"ל דחייבות מדאורייתא ועמש"ל בתוס' דנראה דס"ל כהרי"ף ז"ל:

שם ושיעור כדי שביעה אינו בפחות מכביצה עכ"ל תמוהין הדברים הרי מדאורייתא אינו חייב רק שביעה ממש רק מדרבנן הוא כזית לר"מ וכביצה לר"י:

שה"ג אות ד' וחייב נשים בברהמ"ז תוס' ומיימון ואשר"י כתבו דמספקא לן אם חייבות מדאורייתא וכו' עכ"ל ס"ל דהוה בעיא דלא איפשטא אבל כבר כתבתי בדברי התוס' דנראה דס"ל דחייבות מדאורייתא:

שם והלכך אינם מוציאות אחרים י"ח עכ"ל נראה אפילו כבר ברכו לאחרים צריכין דאחרים לחזור ולברך דה"ל כספק אם בידכו ברכת המזון.

לא הוצרך לסיפא. זאם לאו אל יחזור ויתפלל :
שם אתיא תוך תוך זכר אתיא עדה עדה
 וכו' נכתב אצלנו בדרושים נלמד
 בג"ש נגד מדת רחום והוא רחום יכפר עון
 והנה נלמד בג"ש כפולה סוד רחם ארחמנו
 נאם י"י דרוש נא כיום את דבר י"י הלא
 בדרשתינו אגרא דכלה פ' קרח :

תוס' בדיה עד שלא יגיע כו' בירושלמי נמי
 י"ל דט"ס הוא וליג של מוסף עכ"ל,
 וכ"נ דלמה דוקא של מוסף :

שייך מעליד לעמוד א' רש"י בדיה שאינו
 טעון לפניו כלומר שלא מצינו לו
 מקרא מפורש לברך לפניו עכ"ל רצה בזה
 דהיאך נזכר לומד ומה מזון שאין טעון ברכה
 לפניו והרי אנחנו רוצים ללמוד מק"ו שטעון
 ברכה לפניו ע"כ פירש אפי' אם יעלה בידינו
 ע"י לימוד שטעון ברכה לפניו אף עפ"כ מעלה
 יש לתורה שבכתב על התורה שבע"פ ממילא
 נוכל ללמד ק"ו זמה זה שגדלה מעלתו שהוא
 נלמד בתורה שבכתב וכו' הבן :

איבע"א להו מהו להפסיק ליהא שמו הגדול
 מבורך מקים הספק הוא דמצינו
 דשגבה מעלתו דהקב"ה מנענע ראשו זאומר
 וכו' :

שם מיבעיא ליה לאידך דריב"ל וכו' וריב"ל
 גופיה היכא קא מפקי ליה לקרא להכא
 ולהכא י"ל דס"ל חדא דרש"א גמורה וחדא
 אסמכתא :

דף כב ע"א עשאן ר' יהודא כהלכות דרך
 ארץ דדרך ארץ לברך את
 בעה"ב שנותן לו מזון מכש"כ להש"י שברא
 המזון ונותן לו והאיך יאכל ויהנה ולא יברך .
שם תניא ריב"ב היה אומר אין ד"ת מקבלין
 טומאה וכו' שנאמר הלא כה דברי כאש
 נאם י"י מה אש אינו מקבל טומאה וכו' הנה
 קשה מאד וכי יחלוק ריב"ב על תקנת עזרא
 וידרוש דרשא נגדית לתקנתו שתיקן והלא אין
 ב"ד יכול לבטל וכו' ויראה לי דודאי אילו
 היתה תקנת עזרא משום טומאה דהיינו שראה
 עזרא שבדורות הראשונים היה זיוגם בקדושה
 ובטהרה ולא נמשך עליהם טומאה לד"ת
 וכשראה בדורותיו שאין זיוגם עולה יפה

טבילת עזרא שהסמיכה עזרא על מעמד הנכבד
 בסיני. שוב הבנתי מדברי תר"י דה"ק מדכתיב
 והודעתם לבניך וכו' יום אשר עמדת וכו'
 והודעה א"א אלא בפה ונראה דזה גם כן כוונת
 רש"י :

תוס' בדיה כדאשכחן בסיני וכו' דהיה שם
 דיבור וכו' ואעפ"י שהיו שותקין שזמע
 כעונה עכ"ל ורש"י ז"ל מ"אן בזה דשומע כעונה
 הוא דוקא לענין לצאת ידי חובת קריאה
 המחויבת ויש לתרץ הדבר לדעת התוס' ואין
 כאן מקומו :

דף כ"א ע"א גמ' מה למזון שכן נהנה אבל
 מד"ת אסור ליהנות שכל הנהנה וכו' נ"ל :
שם א"ר יהודא ספק קרא וכו' נראה בגירסת
 הרי"ף אר"י אמר שמואל מדלא קאמר
 בכאן ואמר ר' יהודא וגם מדקאמר אח"כ
 ואמר ר"י אמר שמואל .

שם הני בני ב"י ר"ב דטעו ומדכרי וכו'
 מהראוי לתת לב למה אמר דוקא בני בי
 רב ונ"ל לרמוז הא דכתב השל"ה דמי שטעה
 ומזכיר של חול בשבת ידאג כל השבוע שאינו
 סימן טוב על שהנהיג מנהג חול בשבת והנה
 בני בי רב. הנה אמרו בירושלמי שהעוסקים
 במו"מ כל ימי החול הנה בשבת יתעסקו יותר
 בתורה והת"ח העוסקים בתורה כל ימות השבוע
 ומתענגים בה תמיד הנה בשבת ימעטו בלימוד
 ויתענגו באכילה ושתייה. הנה י"ל דהא דאינו
 סימן טוב למי שאירע לו שטעה והזכיר של חול
 בשבת הוא דוקא להעוסקים במו"מ והנה בא
 שבת זמן עסק תורתם והנה אירע ליה מנהג
 חול הנה נראה מזה אשר ח"ו הש"י אין חפץ
 בתורתו וכענין ששפך לו רבו קיתון ע"פ
 משא"כ כשאירע הדבר לת"ח הנה נראה מזה
 שהש"י מתענג כביכול מתורתו חפץ שיתנהג
 כמו בחול להרבות עסק התורה והנה תלמידי
 רבה בר אבוח לא רצו למיבעי בעיא בדבר
 שאינו סימן טוב וקמיבעיא להו הני בני ביה רב
 דטעו וכו' נ"ל :

שם וצריכא דאי אשמעינן קמיתא וכו'
 לכאורא דאי אשמעינן קמיתא לא הוה
 ידעינן הדין דחידוש ואשמעינן בתרייתא אם
 יכול לחדש וכו' וי"ל דאי משום הא כלחודה

כדורות הראשונים והטומאה נמשכת אליהם גזר טבילה לדי'ת אילו היה זה טעמיה דעזרא לא היה באפשרי לבטל תקנת עזרא ולא אפשר דרי אבל האמת הוא דתקנת עזרא אינה משום טומאה שנאמר הלא כה דברי כאש מה אש אינו מקבל טומאה וכו' אלא תקנת עזרא היתה שלא יהיו ת"ח מצוין אצל נשותיהם כתרנגולים והנה בדורות האחרונים שנתקלקלו הרודות ונמשך מזה ביטול תורה וביטול פ"ו לזה הסכים גם עזרא בעצמו לבטל התקנה בזמן כזה והנה סברת אותו תלמיד היה דתקנת עזרא היה משום טומאה וזה א"א לבטל וד"ש לו ריב"ב דתקנת עזרא אינה משום טומאה דאין ד"ת מקבלין טומאה רק תקנת עזרא משום שלא יהיו ת"ח מצוין אצל וכו'. וזה אפשר לבטל מטעם הנ"ל:

רש"י בד"ה אינו נוהג וכו' בשחיטת חולין יליף טעמא עכ"ל כ"ה לשון רש"י ותוס' בכ"מ בהזכירם איהו דבר ממס' חולין כתבו לשון שחיטת חולין כי לא רצו להזכיר שם חולין על קדושת ד"ת ואמרתי ע"ז הרמ"ז שיחת חולין של ת"ח צריכה לימוד: **רש"י** בד"ה אותה אשה פנויה היתה וחכמים גזרו על היחוד אף על הפנויה עכ"ל. לא נודע מפני מה פירש כזאת ונראה לי דהוקשה לרש"י אם היתה האשה אשת איש אם כן היתה טומאת קרי חמור בעיניהם מעון אשת איש והאיך בטלנה לטבילה זו הלא יקל בעיניהם אח"כ עון א"א מכח כש"כ ע"כ פירש"י דאותה אשה פנויה היתה ולא היתה מניעת הטבילה חמורה בעיניהם כעון א"א רק יותר מבעילת הפנויה ע"כ כדבטלוהו לטבילותא אין כאן מיחוש כ"כ. ומיהו בירושלמי משמע שהיה הדבר חמור בעיניהם יותר מעון א"א ועדיין דברי רש"י צדיכין עיון והש"י יאר עינינו: **רש"י** בד"ה אזכרות שבמקראות הנדרשים עכ"ל נראה כוונתו דאין להזכיר אזכרות רק כשקורא פסוק שלם:

גמ' וכן עזאי יצא ושנה לתלמידיו בשוק. נ"ל דבן עזאי לא היה לו חשד פן להנאת עצמו הוא דורש דהרי לא היה לו אשה כי היתה נפשו חשקה מאד בתורה ונתבטל ממנו

הרגש הטבעי מחמת חשק התורה: [עיין מש"כ דבינו בשה"ק דרך פקודיך מצוה א' חלק המעשה אות ד' (המגיה)]:

שם א"ל ד"ח וכו' יש טבילה בחמין. א"ל ר' אדא בר אהבה קאי כוותך יש לפדש ר' אדא בר אהבה ס"ל דבראה קרי ח"ו צריך טבילה במים קדים עפ"י מה שכתב מחו' הרב הקדוש מהרצ"ה זצוק"ל מ"ם קדים בגי' מ"ת דהנה עון הוצאת ז"ל חייב ח"ו מיתה בירי שמים כמעשה דער ואונן. וכשטובל את עצמו במים קדים נפטר ממתה. וכבר כתבנו בכונת המקוה שטובל א"ע בתק"ס לוגין וכופל א"ע בתלת גו תלת כעובר במעי אמו ונתילד כבריה חדשה דהוה כמסירת הנפש. והוא במ"ם קרי"ם דוקא בגי' כנ"ל והנה ר' אדא בר אהבה אמרינן לעיל קמאי הוה קא מסדי נפשיהו כי הא דר"א בר אהבה וכו':

ר' נחמן תיקן חצבא וכו' לדעת רש"י בבבא בתרא ר' נחמן סתם הוא ד"נ בר יצחק וסייז ב"ב מו: תוד"ה שלא ר"נ מביאים שם שיטת רש"י (המגיה)) ורב נחמן בר יצחק אמר לעיל נהוג עלמא כהנהו תלת סבי וכו' כד"י ב"ב בד"ת ואפשר תיקן כ"ז רק להתלמידים המחמירים ע"ע לקיים תקנת עזרא:

אמר ר' יוסף אתבר חצביה דר"נ דאותן הנהוגים כריב"ב אין צורך להם לשום דבר ואותן הרוצים לקיים התקנה הנה לחולה המרגיל היתה התקנה מ' סאה דוקא חולה לאונסו לא שכיח כפירש"י:

ע"ב איצטמיד חצביה דר"נ כיון שכך היתה התקנה הנה הרוצה להחמיר יעשה כתקנה:

הרי"ף ונושאי כל"ז: **דף יד ע"ב** הרי"ף ז"ל לא הביא פלוגתא דרבינא ור"ח אי הרהור כד"ד או לאו כד"ד ונ"ל דסמך על מה שהביא במס' שבת ודבר דבר דיבור אסור הרהור מותר (נמצא הרהור לאו כד"ד) ומקשינן עליה האמר ר"י בכ"מ מותר להרהר חוץ מבית המרחץ ובה"כ (ורצ"ל אי"כ נשמע דהרהור כד"ד) ומשנינן התם משום דכתיב והיה מחניך קדוש

במצוה שיוצאין י"ח המדאורייתא באופן קל ובאו חז"ל ותיקנו באופן חמור דוקא יותר נאות אם עשאה רק כעין דאורייתא אף ידי חובת מצוה דאורייתא לא יצא דלא מיקרי עשיה כלל דחז"ל בטלו ואפקרו עשייתו (והוכחתי זה מכמה שיטות עיין בפרמ"ג או"ח בפתיחה) [חלק שלישי אות ו' ח' עיי"ש דמחלק בין אונס למזיד, ואפשר גם שכח דינו כאונס, ועיין. (המגיה)] אי"כ יתכן שפיר נמי בכאן כיון דחז"ל תיקנו דוקא להזכיר יצ"מ בברכת גאל ישראל לא יצא י"ח באופן אחר ואי"כ לפי"ז ג"כ מה שנסתפקו תרי"א אח"כ בספק אם אמר אמת ויציב אם יחזור ויאמרנה בברכה או בלא ברכה לפמ"ש ודאי יאמרנה דוקא בברכה. נ"ל:

פיסקא המתחיל ספק התפלל וכו' אינו רצ"ל שאסור לחזור ולהתפלל דמה טעם יש שאם ירצה האדם להתפלל דרך רשות שלא יתפלל עכ"ל ואפילו חידוש אי"צ בספק התפלל אח"כ אבל אעפ"כ מה שכתבו דמה טעם יש שאם ירצה האדם להתפלל דרך רשות וכו' י"ל אינו חוזר ומתפלל לשם חובה דדילמא כבה התפלל ועכשיו שמתפלל שזב שנית לשם חובה הוה כמקריב שני תמידין גם מה שכתבו אח"כ דיקא נמי מדאמר ר' יוחנן ולואי וכו' הנה יכולין לומר בהיפך דיקא נמי דבחובה קא מיירי מדקאמר ר"א ברישא ספק קרא ק"ש וכו' חזר וקרא בחיוב עליו כן נמי בסיפא אינו חוזר ומתפלל בחיוב ובאיסור שלא יתפלל לשם חובה דהוה כמקריב ב' תמידין וברכה לבטלה אבל לפירוש זה נצטרך לפרש הא דאמרינן אח"כ ר' יוחנן אמר ולואי שיתפלל וכו' הנה נראה שחולק על ר"א ומתיר להתפלל אפילו לשם חובה כל היום כולו וזה דלא כדברי הרי"ף ז"ל ודלא כדברי ר' האי שהביאו תרי"א בסמוך וצריכין לפרש דה"ק ר' יוחנן ולואי שיתפלל אדם כל היום כולו כמה תפלות בנדבה (כדברי רב האי בחידוש) עכ"פ כיון דחוינן דאין בזה חשש ברכה לבטלה אי"כ בספק התפלל מותר להתפלל אפילו לשם חובה או אפשר בתנאי או לשם חובה או לשם נדבה ואי"צ חידוש דזה הוא החידוש דיצא מידי ספק:

(נ"ל דה"ק במקום שאסור הדיבור מחמת המקום והגוף שאינו ראוי הה"ד שאסור ההרהור דהמחנה היינו החנייה אינו ראוי לקדושה משא"כ ביש איסור הדיבור מחמת הזמן היינו מחמת קדושת שבת דכתיב ודבר דבר יש חילוק בין הרהור לדיבור דהרהור לאו כד"ד אי"כ משם נשמע הדין שפיר כמו שכתבתי ע"כ לא הוצרך הרי"ף ז"ל להביא בכאן פלוגתת רבינא ור"ח והבן):

הרי"ף והלכתא כר' יוחנן דאמר ולואי שיתפלל אדם כל היום כולו עכ"ל נראה מדלא פירש הרי"ף ז"ל דוקא בחידוש נראה דס"ל דאפילו בלא חידוש מותר להתפלל לשם נדבה ויתבאר להלן אי"ה בדברי תרי"א מיהו מלשון הרי"ף להלן דקאמר בזה"ל דלא קאמר ר"י ולואי וכו' אלא תפלת נדבה כגון תחנונים וכיוצא בהן וכו' ומדקאמר כגון תחנונים היינו כשמחדש אי"ה דבר כמ"ש ר"י אי"ש אם יכול לחדש בה דבר כדי שתתא תפלתו תחנונים ומה שאמר וכיוצא בהן נראה לפרש כוונתו כפי הדין שכתבו תרי"א דאם מתפלל משום ספק אי"צ חידוש דזה הוא החידוש שיצא הספק מלבו נ"ל. ועוד יתבאר אי"ה בדברי תרי"א:

ש"ם וצבור בין הדעתא דחובה בין אדעתא דרשות אסור עכ"ל וצודק בזה לשון ר' יוחנן ולואי שיתפלל אדם וכו' היינו יחיד; **ש"ם** דקרי"ל תפילות כנגד תמידין תקנום שאין הצבור מביא עולת נדבה וכו'. ונ"ל לדעת הרב הגדול ז"ל דהא דצבור מביאין עולות לקיץ המזבח בזמן שהמזבח בטל זה לא מיקרי נדבה והוא נדרש מן המקרא מדרש יהודיע הכהן (עפ"י רוח"ק) והנה זה היה כחובה שהוא חובה בזמן שהמזבח בטל יביאו עולות מתרומת הלשכה. אבל אין זה בשום פעם שהצבור יתנדבו מלבם ומרצונם להקריב קרבנות נדבה. נ"ל:

תרי"א פיסקא המתחיל ספק אמר אמת ויציב וכו' ויש ששואלין כיון שאמר יצ"מ בפרשה אחרונה של ק"ש כבר יצא ידי יצ"מ של תורה וכו' עכ"ל ולפימ"ש כמה פעמים

כן מדברי הרייף ז"ל מדלא ביאר דריי מיירי גיכ בחידוש אבל לפי הלשון שסיים דלא קאמר דריי ולואי שיתפלל אדם כל היום כולו אלא תפלת נדבה כגון תחנונים וכיוצא בהן נראה כונתו דוקא בחידוש דהרי בדברי ר' יהודא א"ש הטעים טעם דצריך חידוש בנדבה כדי שתהא תפלתו תחנונים וזה הזספה על דברי הגמ' וז"ל דהרייף ז"ל מפרש דברי ר"א בפרק ד' העושה תפלתו קבע אין תפלתו תחנונים והנה מקשו בגמ' מאי קבע אייר אושעיא כל שתפלתו דומה עליו כמשא ורבנן אמרו כל שאינו אומרה בלשון תחנונים ורבה ור"י אמרו כל שאינו יכול לחדש כו' והנה מפרש הרייף ז"ל כל שאינו אומרה בלשון תחנונים כרבה ור"י היינו שאינו מוסיף שום דבר בתפלתו רק אומר הייח ברכות כמו שהם סודרים בקביעות זה מיקרי שאינו אומרה בלשון תחנונים כענין שאמרו הרגיל לזמר תחנונים אחר תפלתו הנה קראו לההוספה תחנונים ואעפי"כ מתפלות המחויבות יוצא בזה הגם שאינו מחדש שום דבר והנה שמואל שאמר שבתפלת נדבה צריך לחדש הנה אסברה לה הרייף ז"ל הטעם כדי שתהא תפלתו תחנונים דבשלמא בתפלות המחויבות הגם שאינה אומרה בלשון תחנונים אעפי"כ יצא אבל תפלת נדבה אם אינו מחדש או אין תפלתו תחנונים ע"ז נאמר למה לי רוב זבחיכם ממילא לפי"ז מה דכתב הרייף ז"ל בכאן דלא קאמר ר' יוחנן ולואי שיתפלל וכו' אלא תפלת נדבה כגון תחנונים הכוונה בחידוש ומאי דכתב וכיוצא בהן היינו כשמתפלל משום ספק דאז א"צ לחידוש וכמש"ל:

שם כלומד כי אמדינן בספק התפלל וכו' לא ידעתי פירושו דדברי הרייף ז"ל הוא קא מפרש סתם לדברי ר"י דקאמר ולואי שיתפלל וכו' אפילו בלא ספק וכו' ע"ז קמפרש הרייף דוקא אדעתא דרשות וכן מ"ש אח"כ וזה הלשון שכתב הרייף ז"ל וכו' אינו מכוח דכיון שהוא מסופק וכו' האיך יתפלל אדעתא דחובה וכו' גיכ לא ידעתי תמיהתו דכונת הרייף ז"ל סתם אם ירצה להתפלל תפילה

פיסקא המתחיל והא דאמרינן הלואי שיתפלל וכו' אומר ר' האי גאון ז"ל דוקא ע"י חידוש וכו' ומביא ראיה מדאמרינן לקמן אריי א"ש התפלל ונכנס לביהכ"ג וכו' אם יכול לחדש דבר אחד כדי שתהא תפלתו תחנונים וכו' הנה שלא התירו אלא בחידוש עכ"ל עיין בהגהת מהר"ם תמה האיך מביא ראיה משמואל לר' יוחנן. ונ"ל דכונת הגאון דלמעוטי בפלוגתא עדיף ועוד לפי הטעם שהוסיף הרייף בחידוש הוא כדי שתהא תפלתו תחנונים. והנה ר' אליעזר אמר (בפ"ד) העושה תפלתו קבע אין תפלתו תחנונים. הנה ליכא מאן דפליג עליה וכ"ע מודו בזה. דלאו שפיר עביד מי שאין תפלתו תחנונים אי"כ כיון דשמואל משמיענו דאם מתפלל נדבה בלא חידוש אין תפלתו תחנונים הנה ודאי גם ר' יוחנן מודה בזה דודאי לא יפלוג על ר"א דמתניתין פ"ד זיבואר עוד לקמן:

שם ואם איתא דבצבור דוקא צריך חידוש אבל לא ביחיד למה הוצרך לומר צריכא דהרי מפני זה הוצרך וכו' לאשמזעינן דין החידוש עכ"ל עמ"ש בגמ' דאי משום דין החידוש לחוד. לא הוצרך לסיפא ואם לאו אל יתפלל:

שם ועוד מביא הרב ראיה וכו' יכול יתפלל אדם כל היום כולו וכו' דודאי לא קמביעיא ליה אם חובה שיתפלל אדם כל היום כולו שזה פשוט עכ"ל לי הקטן נראה שהכוונה יכול יתפלל אדם כל היום כולו היינו שאין זמן קבוע לתפלות רק כל היום באיזה זמן שירצה יתפלל ת"ל זוימנין תלתא ביומא היינו זמנים מיוחדים וכ"כ כונת רש"י שפירש זמנין תלתא שחרית מנחה ערבית הבן:

דף טו ע"א שם ועכשיו וכו' יצאנו ידי שאלה אחרת ששואלין העולם למ"ד תפלת ערבית רשות למה הזכיר בפסוק ג' זמנים עכ"ל לא אדע בעניי מה הוא אפילו למ"ד ת"ע רשות הנה דניאל קיבלה ע"ע בחובה והיה מתפלל ג"פ:

שם והרייף ז"ל ס"ל נמי שנחלקו ר"י ושמואל ומפ' מילתי דריי אפי' בלא חידוש (עיין בהגהת ד"ת) כבר כתבתי לעיל דלכאורה נראה

תר"י פיסקא המתחיל שאין ד"ת מקבלין טומאה וכו' דבודאי לא אמרו אלא בק"ש בלבד אבל בשאר ד"ת אסור דהא אמרו כי דבר י"י בנה זה הקורא ד"ת במבואות המטונפות עכ"ל שותא דמרנן לא ידענא דמה ענין מבואות המטונפות דזה מדאורייתא אסור לקריאת בעל קרי בד"ת דזה תקנת עזרא הא ודאי כששכבת זרע על בשרו זה הוה כצואה. [עיין שו"ע או"ח סי' ע"ו ס"ד בהג"ה ובמ"א והגר"א שם. (המגיה)]:

הרא"ש ונושא כליו:

הרא"ש סי' י"ד אלא משום דכתיב והיה מחניך קדוש וכו' עיין מה שכתבתי לעיל על הריף הנלע"ד:

מחמת רוב הטירדא לא יכולתי לדקדק שפיר בדברי הרא"ש וד"ח ומעדני יו"ט בשיטה זו אבל בדרך העברה ראיתי כמעט כל הסברות שכתב הרב בעל ד"ח ומעדני יו"ט כולם הם מדוקדקים לפי דברי אלה שכתבתי בדברי הריף ונושאי כליו שים עינך עליהם:

הרא"ש סי' ט"ז כדי שתהא תפלתו תחוננים עיין מ"ש לעיל בזרי הריף ז"ל והנה כונתי לדעת הרב בעל מעדני יו"ט לעיל אות ת' ומשנה לא זה.

סי' י"ז במעדני יו"ט אות יו"ד והני בי רב דטעו דאגב דטרדי בגירסייהו שכיח דטעו עכ"ל עמ"ש דבר נחמד בפירוש הגמרא. ה"טור ברמזי"ם אות כ"א ד"ת אין מקבלין טומאה ובעלי קריין וכו' אינם מתפללים עד שירחצו ואיכא מ"ד דצריך רחיצה בט' קבין עכ"ל ונראה מלשונו דהוא פירש. עד שירחצו שאמר רבינו האי. היינו רחיצת ושטיפת הש"ן מן גופו ולא משמע כן בדברי הריף ורא"ש ז"ל וצ"ע:

גמרא דף כ"ב ע"ב ר"מ אומר אין ב"ק רשאי לקרות בתורה יותר מג' פסוקים ופירשי' כגון בביה"כ דאי"א לפחות משמע אבל שאר ד"ת ושלל בבהכ"ג דאפשר לפחות פוסק אפילו קודם שיקרא ג"פ ולת"ק לא נדע אינו מפסיק ועולה אם הכונה דוקא בביהכ"ג או אפילו במקומות אחרים:

יתירה לשם חובה גם ר"י מודה דאינו רשאי דהוה כמקריב שני תמידין:

ש"ם ומ"ש עוד כשם שאין הצבור זכו' דהא אמרינן בסוף [כתובות] מותר תרומת שקלים לקיץ המזבח וכו' עמש"ל בדברי הריף וכבר השיגו בהגהת ד"ת ועיין מש"ל כונת הריף ז"ל לדעתי:

ש"ם אבל נראה למורי נרו להעמיד דברי רב אלפס ולא מטעמיה אלא מטעם וכו' מפני שתפלת שמ"ע הוא רחמים וכו' אבל בשאר תפלות של שבעה ברכות שאין בהם אלא שבה אין לו להתפלל וכו' עכ"ל ואני בער ולא אדע היכן מצינו תפלת מוסף בלא בקשת רחמים דאין לך תפלת מוסף שאין אנו מבקשין על בנין ביהמ"ק במהרה ושאריו בקשות ובפרט הג' אחרונות הם דומים בכל התפלות וכולם הם בקשת רחמים:

פיסקא המתחיל ומצא צבור זכו' הריף ז"ל סובר שהיחיד יכול להתפלל בלא חידוש עכ"ל כבר כתבתי הנלע"ד הקלושה דהריף ז"ל סובר כרבינו האי דוקא בחידוש וכמש"ל:

שה"ג מן דף י"ד אות א' היה מסופק אם אמר אמת ויצ"ב וכו' ואעפ"י שיש שם יצ"מ הרי הזכיר יצ"מ כבר בפ' ציצית עכ"ל עמ"ש בדברי תר"י:

דף ט"ז ע"ב תר"י פיסקא המתחיל ונקדשתי וכו' אבל רבני צרפת ז"ל ומקצת הגאונים ז"ל אומרים שמותר היחיד לאומרו וכו' עפ"י דברי מרן האריז"ל לומר ברכת יוצר אור בישיבה בודאי אין קפידא לאומרו ביחיד דקדושה כעין המלאכים בעינן דוקא בעמידה כענין שנאמר שרפים עומדים וכו' וקרא זא"ן ואמר קדוש וכו' וכן קדושת ובא לציון בהגינת לתרגם הוה רק כעין לימוד מקרא עם פירוש התרגום [עיין בטור או"ח סי' נ"ט בב"י ד"ה וכתב רבינו הגדול משי"כ בשם הוהר (המגיה)]:

דף ט"ז ע"א הריף וכתב רב האי זצ"ל וכו' אין מתפללין עד שירחצו עכ"ל. ונראה דכן רוצה הריף ז"ל לפסוק הלכה ופי' עד שירחצו היינו תשעה קבין עכ"פ:

שנו כשאנו יכול לשהות בעצמו וכו' דלשון הברייתא הוא לה"ק ובלה"ק לא נמצא לשון שהיה משא"כ שמעתתא דאמוראי הוא מעורב עם לשון ארמי וכן כשהיא שמעתתא דאמוראי על לשון הברייתא שייך למימר לא שנו היינו לא תנינן בברייתא אלא באופן זה אבל כשנאמר שהיא לשון הברייתא עצמה שייך למיתני במה דברים אמורים והבן:

ע"ב רש"י בד"ה מהלך עשרה פעמים וכו' ובכל פעם ופעם בודק עצמו וכו' דייק זה דאלת"ה יאמר סתם מהלך ארבעים אמות: **גמ'** אסור למיצר ביה פשיטי (פרוטות) וכו' שרי למיצר ביה זוזי וכו' [רישא] רבותא קמ"ל, דפרוטות אינו צר אותם רק דרך ארעי דלהוצאה ניתנו בכל זמן ואעפ"כ אסור ובסיפא ג"כ רבותא קמ"ל דהגם דוזי צר אותם בקביעות דלאו להוצאה ניתנו בכ"ז אעפ"כ שרי:

מית"בי לא יניח אדם תפיליו וכו' משום סיפא נקט דוקא תפילי"ו הנצרכים לו להניחם ועושה זה כדי שיהיו מזומנים לו כשיקום להניחם תיכף ולא יצטרך לחפש אחריהם. אבל תפילין אחרים שא"צ לו אפשר אסור וגם בבציא דר' יוסף לעיל דייק דוקא תפיליו וצ"ע:

ואם היתה אשתו עמו אסור וכו' תיבתא דשמאל לכאורה י"ל דשמאל מתיר באשתו עמו אבל אינו משמש ולא גזרינן שמא ישמש. והברייתא איירי במשמש עם אשתו ומדלא קא משני הכא מוכח דבאינו רוצה לשמש אין לו לאדם ליטוב ביהד עם אשתו דחיישינן שמא יבא ח"ו לידי הוצאת ז"ל: **שם** דף כ"ד ע"א כל לינטורינהו טפי עדיף ולא הוה בזה חולק על הברייתא דגם התנא דברייתא מודה בשכיחי גבני רק שבמי התנא לא הוה שכיחי כ"כ ובימי שמאל הוה שכיחי ובפרט דשמאל הוה בנהרדעי ואמרו נהרדעי לזויך שני אושפיון:

ואשכחתינהו בין וכו' הוה ידענא דיום טבילה הוה קצת קשה דעל כרחק אשכח להו בין כר לכסת במטה של אשתו וא"כ לענין מה הוצרך לומר שידע

שם הא דאפשר הא דלא אפשר לכאורה קשה הא אפשר להפוך פניו ותהיה לאחוריו וצ"ל דכשהפוך פניו לא יתפלל לנגד ירושלים:

לעיל תניא אידך וכו' שייך למיתני תניא אידך דהוה דומיא דהדין דברייתא הראשונה שהיה עומד בתפלה ונתודע לו שהוא ב"ק וכן בברייתא הזאת נתודע לו שהיה שם צואה:

מתקיף ליה רבא והא כתיב זבח רשעים תועבה דמשון הברייתא ומצא צואה במקומו (ולא קאמר שם צואה או ראה צואה כנגדו כנ"ל) משמע ליה במקומו היינו במקום הרגיל להיות שם צואה ותיבת במקומו קאי על הצואה וכ"ה לדעתי דיוק התוס' בשם ר"י ע"כ פריך שפיר כיון שהוא מקום הרגיל להיות שם צואה והוא התפלל בלא בדיקה אם כן זבח רשעים הוא:

והא כתיב זבח רשעים תועבה לכאורה קשה האיך שפט דקאי ג"כ על תפלה אך הוא דכתיב זבח רשעים תועבה ותפלת ישרים רצונו והנה לכאורה לא סיפא רישא אך הוא דהנה תפלות כנגד תמידין תקנום ונשלמה פרים שפתינו והוה כאלו הקרבנו קרבנות ועל כרחק קרבנות בפועל ממש חשובים יותר מתפלה כיון שאנו אומרים דתפלות חשובים כקרבנות מי נתלה במי והנה אמר שלמה ברה"ק הגם שזבחי קרבנות חשובים בודאי יותר מקרבנות עכ"ז זבח (בפועל ממש כשהוא של) רשעים תועבה ותפלת ישרים (עם שאינה חשובה כ"כ כקרבנות עכ"ז היא) רצונו ולפי"ז הרי שלך לפניך אם הזבח בפועל כשהוא של רשעים הוא תועבה מכשי"כ התפלה של רשעים:

תוס' בד"ה אעפ"י שהתפלל כ"ו והוה מעות לא וכו' ור"י פירש דיהזור ויתפלל עכ"ל והנה יש גירסא בגמ' מאי תקנתיה להדר ולצליה והוא כפירוש הר"י ויתבאר אי"ה בדברי הר"י והרא"ש ונושאי כליהם:

דף כ"ג ע"א גמ' איכא דמתני לה אמתניתא בד"א כשאין יכול לעמוד ע"צ וכו' בלשון הראשון כשהיא שמעתתא דאמוראי הוא לא

שבחוץ עם וכו'. ועוד נ"ל דה"ק דאפילו הם פרטו בשפה כל הכלים שמביאים אעפ"כ הכתוב למה פרט ולא קיצר בדבר :

שם שוק באשה עדה פירשי באשת איש. וכן באשתו ולק"ש וצ"ע הרי אפילו באצבע קטנה של א"א כאילו מסתכל וכו' ומאי קמ"ל בשוק זי"ל דכל המסתכל באצבע וכו' היינו במקום שהמנהג שהאצבע ההוא מכוסה. אבל במקום שהמנהג שיהיה בגלוי אינו כמסתכל במקום וכו' אע"פ שבודאי יש איסור משא"כ בשוק כיון שמבואר בפסוק אפילו במקום שהמנהג הוא שהמקום ההוא שבשוק מגולה הוה ערוה. נ"ל ויתבאר עוד אי"ה : [עיי'ן שו"ע או"ח סי' ע"ה במ"ב ס"ק ד' מש"כ בזה. (המגיה)]:

ע"ב וה"מ ביחיד אבל בצבור אתי למיטרד צבורא נשמע מכאן שמוטב שלא יכוין האדם תפילתו ולא יעשה דבר שיגרום ביטול כונת התפילה לרבים :

דף כ"ה ורבנן הוא דגזרו בהו וכי גזרו בהו רבנן בודאן אבל בספיקו לא גזרו קצת קשה ל"ל להאריך ה"ל למימר וספיקא דרבנן לקולא וי"ל דסד"א הגם דבכ"מ ספיקא דרבנן לקולא שאני הכא כיון דמשום כבוד שמים הוא דגזרו סד"א דיש להחמיר אפילו בספק קמ"ל דפירוש התנו שלא להחמיר בספק :

ע"ב ודילמא כותיקון דאר"י ותיקון היו גומרין אותה עם הנץ החמה עכ"ל. לכאורה למה הוצרך לדרי' ברייתא הוא כדתניא בדף ט' ע"ב אבל יתכן הדבר דהנה בברייתא תניא ותיקון היו גומרין אותה עם הנץ החמה כדי שיסמוך גאולה לתפילה ונמצא מתפלל ביום א"כ עיקר הטעם הוא כדי שיסמוך ג"ל וכאן א"א שיסמוך ג"ל דהרי כשיתכסה במים ויקרא הנה אח"כ יצטרך לעלות ולהתכסות ולהתפלל אבל ר"י לא סיים הטעם. וזה הוא דמחדש ר"י להיות דהותיקון תיקנו אותו הזמן למצוה כדי שיסמוך ג"ל ויתפלל ביום. הנה עפ"י תקנתם הוא הזמן העיקרי אפילו בעת שלא היה יכול לסמוך ג"ל ועמ"ש בחיבורי על המשנה ותבין :

שהיה יום טבילה אפילו לא היה יום טבילה כיון דאשכח להו במטת אשתו בודאי היה שם אצלה וי"ל דאי לא הוה ידע שהיה ליל טבילה הגם שע"י התפילין יתודע לו שהיה שם אצלה עכ"ז אפשר לא שימש אבל כשידע שהיה ליל טבילה הנה הוא ממצות עונה : [עיי'ן לעיל דף כ"ג ע"ב מה שכתב רבינו בד"ה ואם. וצ"ע. (המגיה)]:

לאגמורן הלכה למעשה הוא דעבד פירשי מה שציוני להביאם לו לא עשה אלא וכו' דבוזלת זה אינו ממנהגי המוסר ודרך ארץ שיתודע לאדם שהיה אצל אשתו וגם לא היה עושה זה שיהיה משמש עם בן רבו ר' יוסף. נ"ל :

שם התם אמר רבא אע"ג דתיובתא דשמואל וכו' הכא מאי עכ"ל דהיה סובר דבאפשר סתם אמר רבא הלכתא כותיה דשמואל במה שאמר אפילו אשתו עמו וזה הלשון שייך לשני ההלכות דבתרווייהו אמר שמואל זה הלשון :

שם קרא עליה שע"ר שע"ר כבר ידעת דדברי חז"ל לא מילין דכדי נינהו. והנה דרשו חז"ל [ב"ב ט"ז.] מהפסוק דכל שער יש לו גומא בפ"ע ואלמלא יוצאים ב' שערות מן גומא אחת מתעוררים העינים ואינו רואה. והנה ר' מרי שאל לר"ם שער יוצא בבגדו. הנה אמר לשון יחיד שער ולא אמר יצא שערו בבגדו (דודאי לא על שער א' דוקא שאל ועיי'ן ברש"י ציין יצא שערו בבגדו שלא כלשון הגמ') הנה השיב לו וקרא עליה שער שער רצ"ל הנך רואה שהוא נסיבה מאת הש"י ששאלת בלשון יחיד להורות שער שער שכל שער יש לו גומא בפ"ע כדי שתהיה הראיה שולטת באדם ולא יתעוררו העינים לבל יראו ח"ו זה לך לטימן שמותר לראות השער ואין מיהוש לעבור ע"ז ולא יראה בך ערות וכו' :

שם למה מנה הכתוב תכשיטין שבחוץ עם תכשיטין שבפנים רצ"ל כיון דאמרו ונקרב וכו' איש אשר מצא כלי זהב הרי הכל בכלל למה שוב פרט בפרטיות תכשיטין

שם אול בתריה לעיוני בשמעו שלא בעל בנו בעילת מצוה וירע בעיניו כי בודאי הזהיר לבנו שיבעול תיכף כי יש בזה חשש עון גדול מה שמשתיין בעילת מצוה וכמו שצווח ככדוכיא ע"ז הרב בשל"ה :

שם איכו השתא לא אתיא סכנתו לבדי. ופירש"י כמעט סכנתם זכו' למות וכו'. אפשר הוה זה בכלל כי דבר י"י בזה וכתב בתריה וכו' :

רש"י בד"ה אפילו עשרה מאני וכולן כליין וכו' אבל חד אינו כליין וחד כליין שפיר דמי כדמוכח להלן גלימא אקמטרא :

דף כ"ו ע"א חזייה לדוכתיה במקום מטתו כפירש"י וקרא למטתו דוכתיה עיין בזהר בפסוק ונשים שם מטה ושלחן כסא ומנורה אקדים מטה שהוא העיקר חביבא ליה מכולהו ע"ש :

הרי"ף דף ט"ז ע"א היה עומד בתפילה וכו' עד שלא תנן החמה ובגמ' עד שלא

תהא הנן החמה עמ"ש בחיבורי על המשנה : **שם** הואיל וחטא אעפ"י שהתפלל אין תפילתו תפילה אלא צריך לחזור ולהתפלל במקום

טהור עכ"ל ובגמ' אע"פ שהתפלל תפילתו תועבה (ויש עוד גירסא אחת נוספת בגמ' מאי תקנתיה ליהדר וליצליה. ונראה דהרי"ף ז"ל ל"ג לה דה"ל להביא זה הלשון ולא היה צריך לשנות הלשון) והנה תפילתו תועבה כתבו התוס' והוה מעוות לא יוכל לתקון ור"י פירש דיחזיר ויתפלל עכ"ל. ונ"ל דשניהם דרשו לשון תועבה דתועבה הוא לשון דבר הנמא ומשוקץ כענין הגאמר בע"ז ולא תביא תועב"ה אל ביתך הא אם הביא אין תקנה לחזור ולעשות איזה דבר המועיל דכבר עבר. ועוד דרשו בגמ' תועב"ה תועיה אתה בה כענין התועה בדרך ומהלך בדרך לא סלולה ותקנתו הוא לטוב לילך בדרך הישר ויגיע למחוז חפצו. והנה התוס' דרשו לשון תועב"ה כפי הראשון ואין תקנה זר"י פי' כפי' השני. ויש תקנה לחזור ולהתפלל. והנה רבינו הגדול הרי"ף ז"ל דעתו לפסוק כפי' הרי"ף דאי כפירוש התוס' (סתם) מהו הלשון אעפ"י שהתפלל תפילתו תועבה היינו עבירה היא ביוד אדרבא משום

רש"י בד"ה והרי לבו דואה את הערוה קס"ד כל אבר שאין דרכו לראות וכו' עכ"ל.

כתב לשון קס"ד דהנה התוס' כתבו בשם ר"י מדפריך גמ' הכי בפשיטותא משמע דלבו רואה את הערוה אסור ורש"י ז"ל לא ס"ל כן רק כת"ק דברייתא וכדכתב רבינו שמעיה תלמידו והא דפריך הכי בפשיטות משום דקס"ד כיון דכתיב ולא יראה ב"ך ערות דבר ולא כתיב ולא יראה ל"ך משמע כל אבר שהוא ב"ך לא יראה את הערוה אבל במסקנא לדינא פסקינן כת"ק דברייתא והא דכתיב לא יראה ב"ך עיין בסמוך :

רש"י בד"ה בעששית לנטורניא בלע"ז כלומר מחיצת זכוכית וכו' עכ"ל. כתב לשון כלומר דלא יתכן כפשוטו לומר ערו"ה בעששית דאי נתחככה עדה מכן אדם זמונחת בעששית זה פשוט דהוה כחתיכת בשר בעלמא ומותר לקרות כנגדה וראיה מהפסוק ולא יראה ב"ך בעודו מחובר ב"ך ובבן אדם לא יתכן לומר שהוא מונח כולו בעששית ע"כ פירש"י (עששית לאו דוקא אלא) כלומר מחיצת זכוכית :

גמ' קמ"ל דאינהו נמי איקרו ערה דכתיב וערות אביהם לא ראו לכאורא למה לא הוכיחו מפסוקים הקודמים וירא חם וכו' את ערות אביו וכו' ויקח שם ויפת וכו' ויכסו את ערות אביהם וי"ל דניחא ליה למינקט מן וערות אביהם לא ראו דבראיה תליא מלתא לא בכיסוי וכן מן חם לא ניחא ליה למינקט דביה כתיב וירא וכו' את ערו"ת אביו ובשם ויפת כתיב לא ראו ובוה יונח לן מה שקיללו נח לכנען בן חם שיהיה עבד לאחיו מה הוא המדה כנ"מ דהנה מהם נשמע דין זהלכה של ק"ש שהוא קבלת עול מלכות שמים. [וכיון] שמקבלין עליהם עול מלכות הנה אנחנו עבדים לו והנה מי שאינו מקבל ע"ע עול מלכות אינו מקבל ע"ע עבדות ממילא מהם נשמע לנו דין דק"ש דכתיב בהו לא ראו ומן חם לא נשמע דכתיב ביה וירא ע"כ מדה כנ"מ נתקלל שיהיה עבד לאחיו :

שם ולא הוה מסתייעא מלתא כי הש"י רגלי חסידיו ישמור :

עכ"ל. וכבר כתבנו בגמ' דיש לדקדק זה מלשון הגמ' ומצא צואה במקומו היינו במקום צואה דשכיח לשם הגם שהוא לשון זכר אין קפידא: הרי"ף ע"כ אי הכי קדשתינהו לכולהו שבילי דנהדרעא לכאורא למה לו התמיה אי הכי קדשתינהו וכו' ה"ל לשאול כפשוטו אלא מתפלל מרחוק ד"א ואח"כ ישתינ מאי טעמא וי"ל דשפיר נוכל לומד טעם דנתקדש המקום בהזכיר לשם אותיות התפילה ובפרט אזכרות וביותר לפי מה דקיי"ל להתפילה צדיכה לילך למקום קרשי קרשים ושם מתקבלת דרך שער השמים ומשם נשפע אור חווד ממקום המקדש לכאן. אי"כ נתקדש המקום וכן דאיתי אנשי מעשה שלא היו עושין צרכיהם במקום שהיה בפעם אחת לשם סוכת החג. [אין מכאן סתירה למה שנכדו הגה"ק ממונקאטש ז"ל (בשו"ת מנח"א ח"ד סי' ע"ג) מתיר להשתין בסוכה אם צריך ולא יכול לצאת החוצה. כי שם הוא מוכרח כדי לקיים המצוה. (המגיה)]. אבל הכרח תמיהתו הוא אם תחוש לזה אם כן קדשתינהו וכו' :

תני ישהיה וכו' תמהני למה לא קאמר אלא ונראה שלא נאד מגירסא הראשונה מדחיק כי המקום קונה איכות קדושה בצד מה כנ"ל והא דקשיא לך אי"כ קדשתינהו וכו' ל"ק כיון שהוא דבר שא"א לא גזרו רק בשיעור שהיית ד' אמות נ"ל :

ושיעור ד' אמות דייקא נ"ל עפ"י מש"ל דהמקום נשפע באוד חווד מן שער השמים. והנה לשם אצל יעקב שהכיר שזה הוא שער השמים הנה אמר הש"י הארץ אשר אתה שוכב עליה לך אתננה וכו'. והנה דרשו חז"ל שקיפל הקב"ה כל ארץ ישראל בד' אמותיו שהיו מכוננים נגד שער השמים. אי"כ התראות השפע אלינו מן שער השמים הוא בהשאלה שיעור ד' אמות בארץ הבן. וזה הוא ג"כ שכל ד' אמות מרחשן שפתותיו של אדם והוא מהשפעה עליונה הנרגשת גם במקום המתפלל בשיעור ד' אמות הבן :

שם כסת"א דתפילין לא הוא יהיב לן בגמ' כי הוא נקיט תפילין וכו' משמע תפילין בלא כ"ס ורבינו הגדול אסברה לה בכ"ס

דהתפלל הוא דאי לא התפלל היה יותר טוב דלא היה בידו רק עון ביטול תפלה וכעת שהתפלל יש בידו עון ביטול תפילה ומה שהתפלל הוא משוקץ ומתועב כאילו עפ"י משא"כ לפי הרי"ף יתכן שפיר אעפ"י שהתפלל הנה הוא כתועה מדרך הישר וצריך לחזור לדרך הישר היינו לחזור ולהתפלל והבן :

שם היה עומד בתפילה ומים וכו' ממתין עד שיכלו המים וחוזר ובגמ' פוס"ק עד שיכלו המים וחוזר ומתפלל ונ"ל דהרי"ף ז"ל ס"ל דהא דפליגי ד' המנוגא ור"ח להיכן הוא חוזר ופליגי בגירסאות דמאן דס"ל חוזר לראש משום דהוה הפסק בתפילה. הנה תתכן הברייתא כפשוטו. פוס"ק היינו דהוה הפסק וכן תווד ומתפלל תפילה מראשיתה ומאן דס"ל חוזר למקום שפסק גרס ממתין ול"ג פוסק דלא הוה הפסק ונ"ל ל"ג חוזר ומתפלל (תפילה שלימה) רק חוזר (היינו למקום שסיים) והנה הרי"ף ז"ל בשם רב האי פוסק כמ"ד חוזר למקום שפסק ע"כ הביא לשון ממתין. וכן חוזר (סתם) נ"ל :

תר"י פיסקא המתחיל היה עומד בתפילה וכו' וכ"ז דקדקו חכמים בק"ש בזמנה דלכתחילה כדי שלא תעבור הנץ החמה עכ"ל רצ"ל דהגם דהלכה כר' יהושע עד ג' שעות היינו בדיעבד. אבל לכתחלה גם ר"י מודה דאין לאחרה מן הנץ החמה :

שם שלא חששו למה שלא (כצ"ל) היה סומך גאולה לתפלה עכ"ל רצ"ל דהרי הותיקון היו גומדין אותה עם הנץ החמה כדי שיהיה סומך ג"ל ויתפלל ביום וכאן כשיתכסה במים ויקרא הנה אח"כ יצטרך לעלות מן המים ויתכסה וילבש א"ע ויתפלל ונמצא שלא יהיה סומך ג"ל יותר עדיף שיקרא ק"ש בזמן שהוא עיקר מצותה משיסמוך גאולה לתפילה ולפמ"ש לעיל דעיקר סמיכות ג"ל הוא דוקא ע"י ברכת אמת וציב אי"כ יהיה סומך אח"כ גאולה לתפילה :

פיסקא המתחיל הואיל וחסא ואומרים רבני צרפת ז"ל דדוקא כשהיה מקום שמצויים לשם קטנים או שמצוי שם צואה

דנשתנה איזה דבר ואילו היה התנא בזמן הזה היה ג"כ פוסק כך יכולין לפסוק שלא כדברי הברייתא וז"ש רבא בגמ' אע"ג דאיתותב שמואל הלכתא כוותיה מ"ט כל לינטוריהו טפי עדיף היינו בזה"ו דשכיחי גנבי אילו היה התנא בזה"ו ה"י ג"כ פוסק כך ואין בזה חולק על הברייתא ועיין בדברי תר"י ובר"ת והגלע"ד כתבתי :

שם והמתעטש מלמטה סימן וכו' וי"א ניכר שהוא עכרן וכתבו תר"י הפירוש שהוא עכור במיעויו שדוחק לומר שמפני זה ניכר שהוא עכור (במעשיו) כיון שהוא אנוס עיישיה ואני בער ולא אדע מאי קשיא להו בזה ממאי דאמרינן מקודם סימן רע לו תקשה להו נמי הרי אנוס הוא וכן מתעטש מלמעלה סימן יפה לו הרי אנוס הוא ולמה יהיה בזה סימן אלא ע"כ כיון דאירע לו בלא הודע נחת רוח. הגה מן השמים הוא ועושין לו ג"ר וכן הוא במתעטש מלמטה בלא הודע. הגה ניכר שהוא עכור ובוזה יתכן לנו עדותו דר' חנינא בגמ' שראה את רבי שגיהק ופיהק ומסקינן בגמ' שהיה לאונסו וא"כ מאי אשמועינן בזה אלא ע"כ אשמועינן שאין בכך כלום ואין בזה שום סימן לא טוב דודאי גברא רבא קדישא כרבי בודאי לא אירע לו שום דבר שאינו הגון אפילו לאונסו וז"ש הרייף ז"ל בלשונו אין בכך כלום :

דף י"ח ע"א הרייף ואי אנינא דעתו שדי ליה לאחוריה עכ"ל נראה דס"ל לרבינו הגדול דלא קי"ל כתלמוד ירושלמי (הובא בדברי תר"י) דאמרו שם דגם לשמאלו מותר כיון דאינו מבואר בתלמודא דידן רק לאחוריו. וכן בתלמוד ירושלמי לא כתבו דוקא אי אנינא דעתיה ובתלמודא דידן מבואר דוקא אי אנינא דעתיה וקי"ל בכ"מ כתלמודא דידן לגבי תלמוד ירושלמי ואי"ה יבואר עוד :

שם ואסור להתעטף ולהניח ידו על סנטריו עכ"ל כ"ה גירסת רבינו הגדול בגמ' ולפינו יש גירסא אחרת והפירוש להניח ידו על סנטרו. ג"ל שהוא כדרך שהמזמרים בקול עושין בימינו שמניחין ידיהם על לחייהם לבסם הקול והוא דרך גאוה :

דייקא והוכיח זה מרקא מסדר בעל השי"ס למעשה הלזו אחר שסידר עושה להן כ"ס טפח ה"ל לסדר לזה לעיל אחר אוחזן בבגדו ובירו ונכנס אלא על כרחק סיפר זה בכאן להשמיענו דדוקא בכ"ס אמר הואיל ושרינתו רבנן וכו'. אבל בלא כ"ס אם אפשר לתתן לאחרים מה טוב ג"ל עיין בשה"ג אות ו' :

שם הואיל ושרו רבנן ל"א נטרי"ח לפי הגירסא הזו נשמע מה מאד צריכין ליהרר שלא להטריח את תלמידיו אפילו במקום שיש איזה קצת מצוה :

תר"י פיסקא המתחיל הואיל ושרו רבנן וכו' ויש ספרים שגורסין אותו נגטרן כלומר ישמרו אותו מן המזיקין זי"מ אשמור אותם אני בעצמי עכ"ל הנה לפירוש הראשון יונח הא דכד הוה נקט סיפרא דאגדתא יהיב לן כי בסיפרא דאגדתא אין כ"כ שמירה מן המזיקין משא"כ לפירוש הב' הנה הכונה לעשות המצוה בעצמו קשה קצת מ"ש ספרא דאגדתא דלא חש לעשות המצוה בעצמו זיש להתבונן בזה בהנהו תרי עובדי דבגמ' וצ"ע :

בדף י"ז ע"א הרייף וכן הדור לו ועד אימת וכו' עד זמן ברכה ופירש"י ז"ל. וכן הדור לו כדי שיהיו מזומנים לו בשעת ברכה לשון וכן הדור לו יש לפרש דהנה אמר"ל [מנחות מ"ד.] דמצות תפילין הזהיר בהן יאריך ימים. והנה במזונות האדם כתיב כי לא על הלחם לברו יחיה האדם כי על כל מוצא פי י"י יחיה האדם היינו כשמברך על מזונו ומוציא בפיו ברכת י"י הוא הנותן לו חיים ע"כ מה טוב שיניח התפילין שמאריכין ימיו של אדם בשעת ברכת המזון שמאריך ג"כ ימיו של אדם וע"כ אמרו בלשונם וכן הדור לו מבחי' הד"ר מלך השמיני דלא כתיב ביה מיתה והוא מבחי' עולם התקון הד"ר כבוד מלכותו והדר הוא לכל חסידיו הבן :

ע"ב והלכתא כשמואל אע"ג דאיתותב מ"ט נטוריהו טפי עדיף לכאורא הרייף ז"ל לא ה"ל להביא רק סתם הלכתא כשמואל והטעם דפסק רבא כוותיה. אבל לפי מ"ש בגמ' יונח דאשמועינן עוד דין אחד אע"ג דהאמורא אינו יכול לחלוק על הברייתא במקום דידיעין

דוקא ודעת תרמי דגם תלמודא דידן אינו חולק בזה על הירושלמי כאשר נבאר בסמוך אייה.

שם ר' יוחנן אמר אפילו רוקק וכו' לפניו אסור לאחריו מותר לימינו אסור לשמאלו מותר ההיד יפול מצדך אלף ורבה מימינך עכ"ל נ"ל הראיה מהפסוק לפי"ז הוא כך מדקא קרי לשמאל צדך משמע דזה מיקרי מן הצד והוה כמו לאחריו ולפי"ז הא דבגמ' דידן לא מצינו היתרא רק לאחריו מעשה שהיה כך היה. אבל באמת ההיד לשמאלו דמיקרי ג"כ מן הצד וכל היכא דמצינו להשוות התלמודים דלא ליפלגו עדיף טפי :

אבל לולי מסתפינא לבי אומר לי דהירושלמי חידש דין שאינו מבואר בתלמודא דידן וה"ק לפניו אסור ולאחריו מותר והא דמותר לפתק הרוק מאחריו דוקא לשמאלו. אבל לימינו אפילו לאחריו אסור זה מה שנ"ל והבוחר יבחר

שם פיסקא המתחיל וכשיכלה הרוח וכו' ויש לשאול וכו' ממתין עד שיכלו המים וחזור אמאי לא הצריכהו לומר יצרתנו נקבים וכו' עכ"ל ונ"ל דבעיטוש כיון שהוא סימן רע לו או ניכר שהוא עכור (במעשיו) הצריכהו לומר משא"כ במים דאין כאן סימן רע כיון שאין ריח רע :

ע"ב הריף איתמר צואה על בשרו או ידיו מטונפות מביה"כ וכו'. עיין בתרמי שמתמיהים מה שאינו מחלק רבינו הגדול דדוקא שהיה תחת בגדיו ולי הקטן נראה דלא עדיפא מדברי הגמ' וכמו שמפרשים בדברי הגמ' תחת בגדיו דייקא ההיד בדברי רבינו הגדול והלשון מוכיח מדלא קאמרי צואה על גופו רק על בשרו משמע על בשרו תחת בגדיו וכן מה שכתב רבינו או ידיו מטונפות הן אמת בגמרא שלפנינו הגירסא או ידיו מונחות אעפ"כ יש לפרש גם גירסת רבינו הגדול ג"כ באופן זה שהיו ידיו מטונפות היינו שהיו מזנחים במקום הטינופות נ"ל וע"כ צריכין לפרש דברי רבינו הגדול תחת בגדיו דייקא דזרי להלן פסק אפילו דבוקה בבגדו לחומרא עיי"ש :

שם והני מילי בינו לבין עצמו אבל בצבור לא מאי טעמא דילמא אתי למיטרד ציבורא עכ"ל ובגמ' ז"ל וה"מ ביחיד אבל בצבור אתי למיטרד ציבורא עכ"ל נ"ל דרבינו הגדול שינה הלשון דהנה הרבה מהפוסקים כתבו דבריה ויהי"כ שמצוין ביד כ"א מחזורים וסידורים לא חיישינן לטירדא דציבורא ונראה דרבינו הגדול ז"ל לא ס"ל כן מדלא אשכחן בגמ' היתרא גם ביחיד מי יקיל ראשו להתיר בדבר שלא נזכר בגמ' וזה ששינה רבינו הגדול לכתוב במקום תיבת ביחיד כתב בינו לבין עצמו. אבל כיון שיש עוד אנשים הגם שכל אחד כיחיד דמי שמתפלל כ"א בפ"ע מתוך הספר מיוחד עכ"ז אין היתר. וההוסיף ג"כ מאי טעמא דילמא וכו'. רצ"ל אפילו אין ודאי שיטרוד רק ספק כגון כגון שכ"א מתפלל מתוך הספר אעפ"כ אסור. נ"ל :

שם ממתין עד שיכלה הרי"ח ובטוש"ע גרסי עד שיכלה הרי"ח ורבינו הגדול לפי גירסתו אפילו עדיין נודף הרי"ח כיון שכלה הרוח היינו העיטוש חוזר ומתפלל דהוה ריח רע שאין לו עיקר. נ"ל ועמ"ש לקמן :

שם א"ר מייאשא וכו' וגם אני נתתי להם חוקים לא טובים וכו' ר' אדא וכו' כי דבר י"י בזה וכו' רב אמר הוי מושכי העון וכו' הביא לכולהו נ"ל דכולהו הלכתא גינהו דבהתחיל במקום נקי ואח"כ בא למקום הטינופת ולא פסק ע"ז נאמר. וגם אני נתתי להם חוקים לא טובים וכו' דהמצוה לא תהיה לו לרצון. אבל בהתחיל לכתחילה במקום הטינופת עליו נאמר כי דבר י"י בזה וכו' כמ"ש תרמי וכשקורא במקום שלא ראה צואה רק שיש להסתפק שיש שם צואה ולא בדק עליו נאמר הוי מושכי העון בתבלי השוא וכו'. שמדמה שוא ושקר בנפשו באומרו שא"צ לבדוק כי בודאי אין כאן צואה. נ"ל :

תרמי פיסקא המתחיל ואי אנינא דעתיה וכו' ולאחריו או לצד שמאל כדכתבינן כל אלו הדינן למדנו אותם מתוך הירושלמי עכ"ל. כבר כתבנו לעיל דנ"ל דעת רבינו הגדול דלא פסקינן בזה כירושלמי כיון דבתלמודא דידן לא נמצא היתר רק לאחריו ובאנינא דעתיה

א"כ זה"ה עדות קטן הגם שלא בא לכלל א"כ הה"ד עדות קטן הגם שלא בא לכלל ביאה ותאוה מיקרי ערוה. נ"ל. ממילא לפי"ז יש להחמיר בעדות קטן הנימול וכן ראיתי עושים אנשי מעשה. [ע"ז מש"כ בזה נכדו הגה"ק ממונקאטש ז"ל בספרו אות שלום על ה' מילה סי' רס"ד ס"ק י"א אות ז' (המגיה)]:

שם עד שיניחם תחת המטה או עד שיוציאם ובגמ' בהיפך עד שיוציאם אי עד שיניחם הנה לשני הגירסאות קשה לי ל"ל למימר כלל ע"ד שיוציאם דהא מלתא דפשיטא הוא דכיון שמוציאם מן הבית מה"ת לא יקרא. והנה לפי גירסתנו בגמ' עד שיוציאם או עד שיניחם וכו' י"ל דמשמיענו שישתדל מקודם שיוציאם לגמרי ולא יסמוך לכתחילה על ההנחה תחת המטה והריף ז"ל לפום מאי דפסק אין הלכה כרשב"א הנה תנא כדרך לא זו אף זו לא מבעיא דא"צ להוציאם אלא אפילו א"צ להניחם תחת המטה ודוחק וצ"ע עוד:

שם בית שיש בו ס"ת וכו' עד שיוציאם או שיניחם וכו'. גם בכאן עד שיוציאם הוא שפת יתר אבל הנראה דאשמועינן רבותא דמצוה ביותר להוציאם הגם דמטלטל ס"ת. וזה אסור לעשות שלא לצורך עכ"ז לצורך מצוה הוא ומותר לטלטל וע"ז מה שאכתוב בסמוך אי"ה.

דף כ' ע"א אבל יש לו בית אחר מנח ליה התם האריך הריף ז"ל בלשון הוזה דהיה סגי לן ברישא וה"מ היכא דאין לו בית אחר אבל נראה דהריף ז"ל דקדק מן הגמ' דמר זוטרא הקשה למר בר ר"א (דקעביד לס"ת מחיצה) ה"מ מאן דלית ליה ביתא אחרנא וכו' א"ל לאו אדעתאי דמשמע דנשמע זה הדין מאיזה מקום דק שהוא לא שם אל לבו וכן פירש"י ומאיזה מקום נשמע זה. ונראה דשמע זה מהברייתא בית שיש בו ס"ת אסור וכו' עד שיוציאם וכו' והוא שפת יתר על כרחך לומר דבמקום שאפשר להוציא הס"ת לא מהני שום תקנה ומחויב להוציא וגי"כ משמיענו דלא חיישינן לטלטול כמש"ל ויש מר בר רב אשי לאו אדעתאי לא נתתי לבי

דף י"ט ע"א הריף ובד"ת נמי לא אמרן אלא בדחבריה אבל בדידיה לא עכ"ל הנה לפי גירסת רבינו הגדול לעיל במתעטש בתפילתו ממתין עד שיכלה הר"ח (ואפילו הרי"ח עדיין לא כלה) י"ל דבתוך התפילה אין להפסיק כ"כ:

שם מי רגלים לא אסרה תורה אלא כנגד עמוד הראשון בלבד תיבת הראשון נ"ל ט"ס

ע"ב הריף נכרי ערום וכו' הא כתיב בהו ערוה שנאמר וערות אביהם לא ראו עכ"ל ע"ז בתר"י כתבו דלמדו מכאן לכסות ערות הילד הנימול בשעת ברכת המילה ולכאורה הקושיא רבה על הפוסקים הללו דהרי לעיל אמרינן דאם היו בנוי ובי"ב ישינים עמו אם לא הגיעו עדיין לכלל שדים נכונו וכו' לא בעינן אפילו הפסקת טלית דכיון דלא הוה בכלל ביאה לא מיקרו ערוה דערוה לא מיקדי רק כשהם בכלל תאוה וכמו שכ' רש"י (אך לפי"ז יש לדקדק דערוה סריס אפילו הוא גדול ג"כ לא מיקרי ערוה כיון דאינו בכלל תאוה) וי"ל דשאני נגיעה מראיה דבבניו ישינים עמו מיירי שאינו רואה הערוה בעיניו רק איבריהם נוגעים ביחד. וזה אינו איסור רק כשהם בכלל תאוה היינו שדים נכונו משא"כ בראיה בעין ממש אפילו לא באו לכלל תאוה אסור ולכאורה מהיכן שפטו זה החילוק ונראה דהוכיחו זה משיטת הגמ' שהביאו בכאן ראיה (דערוה נכרי נקרא ערוה) מן הפסוק וערות אביהם לא ראו ולמה לא הביאו מפסוקים הקודמים וירא חם אבי כנען את ערו"ת אביו וכו' ויכסו את ערות אביהם (עמ"ש בגמ') בשלמא מן ויכסו את ערות אביהם י"ל דסד"א דערוה גוי לא תלוי בראיה דק בכיסוי כמו צואה ע"כ הביא ראיה מהפסוק שנאמר בו ראיה. אבל מהפסוק וירא חם וכו' את ערות אביו שפיר ה"ל להביא ראיה וצ"ל דניחא ליה להביא ראיה מן הפסוק וערות אביהם לא ראו להורות לנו ג"כ עוד דין אחר דאינו תלוי הדבר בתאוה דהרי למ"ד סרסו הנה כבר היה נח מסורס ולא היה בכלל ביאה ותאוה אעפ"כ לענין ראיה מיקרי שפיר ערוה.

המחמיר ע"ע לומר נוסח התפלה בלא סיום הברכות ואני כתבתי במ"א נ"ל בכ"מ שיש לאדם איהו חשש ספק ברכה יאמר בריך רחמנא מאריה מלכא דעלמא דנראה דאין בזה חשש איסור הזכרת השם ומיהו בפשט דברי מרן הרא"ש מ"ש לברך ולהתפלל י"ל דהר"י (שהביא הרא"ש) מיירי שם גם מענין ברכות דהיינו אם בירך ברכת הנהנין במקום שלא היה ראוי להסתפק אם יש שם צואה ואח"כ ראה צואה א"צ לחזור ולברך ולא מיקרי בזה נהנה מהעוה"ז בלא ברכה. כיון שלא פשע. נ"ל: הרא"ש סימן כ"ג תני ישהיה. כלומר הא דקתני ירחיק ישהיה עכ"ל כונתו מדלא קאמר אלא ע"כ אינו משבש הברייתא רק מפרש אותה וכמ"ש בגמרא:

סי' כ"ד משום שנאמר הכוין לקראת וכו' נ"ל דרשו זה על הכנת הנקבים. ע"ד מה שנאמר ביחזקאל כ"ח י"ג מלאכת תפיד ונקבין בד ביום הבראך כוננו הרי לשון הכנה נאמר אצל הנקבים

שם שמור נקבין בשעה שאתה בא לעמיד בתפלה לפני ובגמ' שמור נקבין כשאתה עומד בתפלה לפני והנה לכאורה הפירוש כשכבר עומד בתפלה יעמיד א"ע שלא יפח וכן פירשי והרא"ש ז"ל אסברה לה שהכונה בשעה שאתה בא לעמוד וכו' היינו קודם התפלה להכין אותם שיהיו נקיים בשעת התפלה וי"ש בפסוק כאשר תלך וכו' ולא כאשר תעמוד וכו'. וכ"ה כוננת הרי"ף ז"ל:

סי' כ"ז ובאת זונה אחת ונטלתן ואמרה ראו וכו' ובגמ' ובאת זונה אחת ונטלתן ובאת לביהמ"ד ואמרה ראו וכו' וברי"ף ובאת לפני חכמים ואמרה ראו וכו' נראה דלכאורא אין לגזור רק כעין מעשה שהיה זכדאשכחן [שבת ס.] בסנדל המסומר והנה המעשה שהיה סמוך לבית המדרש ובאת לבית המדרש וס"ל לרי"ף ז"ל דהוא הדין בכל מקום שיש ביה"כ סמוך לועד חכמים יש לגזור שלא יניחם בחודין הסמוכים לרה"ר הרא"ש ז"ל השמיט כ"ז וס"ל דגזרו בכ"מ ולא דוקא כעין מעשה שהיה דאי דוקא כעין מעשה שהיה ה"ל לתנא לבאר:

לדקדוק זה. וגם הייתי חושש לטלטול ועיין מה שאכתוב עוד להלן בדברי תר"י:

דף ר' ע"א ברי"ף ונושאי כליו תר"י פיסקא המתחיל ס"ת עושה לו מחיצה וכו' ומשום הכי נראה למורי הרב נ"י וכו' דברייתא וכו' לצדדין קתני ורצ"ל בית שיש בו ס"ת אסור לשמש בו המטה עד שיוציאו ותפילין עד שיניחם כלי בתוך כלי וכו' עכ"ל ובהכי יונח ג"כ היטב שפיר מה שהשיב מר בר רב אשי למר זוטרא לאו אדעתאי ופרשי לא נתתי לבי. משמע שיש לדקדק זה הדין מאיזה מקום במשנה וברייתא רק שלא נתן לב לזה וגם שאלת מר זוטרא הוא לפלא שאמר לו כמאן כריב"ל אימר דאמר ריב"ל וכו'. דמשמע דאי לאו כריב"ל ניהא. הרי לברייתא סגי כלי בתוך כלי. אבל לפי דברי תר"י הנ"ל ניהא דהקשה מר זוטרא למר בר רב אשי כמאן כריב"ל כיון שאתה עושה מחיצה על כרחך ס"ל כריב"ל ולמה שבקת ברייתא (סתמית) ועבדת כיחיד כריב"ל ע"כ דסבירא לך דהברייתא לא פליגא אדריב"ל והנה קשה הרי הברייתא התירה כלי בת"כ על כרחך דסבירא לך דהברייתא לצדדין קתני ס"ת עד שיוציאו ותפילין עד שיניחם וכו' והנה עדיין יקשה הרי הברייתא מצריכה שיוציא הס"ת וריב"ל סגי ליה במחיצה ע"כ לומר דריב"ל מיירי באין לו ביתא אחרינא וברייתא ביש לו לא סגי במחיצה וי"ש לו כמאן כריב"ל וכו' מר הא אית ליה ביתא אחרינא לזה השיב לו מר בר רב אשי לאו אדעתאי לא שמתי לב לדקדוק הזה בברייתא וריב"ל דו"ק:

הרא"ש ונושאי כליו:

סימן כ"ב ברא"ש נראה לר"י דמיירי במקום שראוי להסתפק וכו' אבל אם אינו מקום וכו' וא"צ לחזור ולברך ולהתפלל עכ"ל תיבת לברך מיותר ובלא ביאור. והמעדני י"ט מישובו דה"ק כיון שא"צ לחזור ולהתפלל אי"כ עיקר האיסור הוא משום הברכות של שם ומלכות משא"כ לומר התחנונים בלא שם ומלכות מי ימחה בידו עיי"ש. ולפי"ז נראה לומר דמשמענו דמהראוי לעשות כן בעל נפש

להנחת תפילין בעיני רחוק ד' אמות לאחרי
ומלא עיניו לפניו ונמצא כמה פעמים לתפלה
היינו תפילין:

פרק ד' גמ' דף כ"ז ע"א
משנה תפלת השחר אחשבה לדעת כפי מאי
דקי"ל תפילות כנגד תמידן תקנום
ובתמיד כתיב בק"ר את הכבש האחד תעשה
בבקר למה לא תנא תפלת הבק"ר כלישנא
דקרא וכן למ"ד אבות תקנום הנה אברהם
תיקן צלותא דשחרית וכתביב ביה וישכם אברהם
בבקר אל המקום אשר עמ"ד וכו' ואין עמידה
אלא תפילה. והנה כתבתי בזה בחיבורי על
המשנה דהתנא הורה לנו בזה דיוצאין י"ח
תפלה מן עמוד השחר ואילך הגם דמצוה מן
המובחר בהנץ החמה כרתיב ייראוך עם שמש
עכ"ז ומנה מתחיל מן עמוד השחר זנ"מ עוד
שמעמוד השחר ואילך שוב אינו מהראוי לצאת
לדרך קודם תפלתו ועיין בהזר דכשמגיע זמן
התפלה הנה הוא זמן היחוד העליון שוב אין
להכניס מילין דהדיוטא (היינו שארי בקשות):

פ"לג המנחה. הנה זמנו מבואר בגמ' אבל למה
קראוהו פ"לג המנחה נ"ל עפ"י מה דידוע
בכוונת מרן ז"ל בענין ש"י עולמות אשר תחת
הכסא אור ר"ז מימין והם המאירים בתפלת
השחר איתער חסד אברהם מימין (ועי"כ מתחילין
בסידור הברכות והשבחות קודם התפילה אדון
עולם בגימ' אור ר"ז ובגימ' אין סוף) והנה
החסד הוא שולט על הדין ומתמתקין הדינים
ג"כ. נ"ל. והנה בשעתא דצלותא דמנחה
מתעוררים הק"ג עולמות משמאל הכסא מנין
מנחה חלילה לומר שמתגברין עד שמבטלין
החסדים רק מתעוררים ומנוחים במקומם ע"כ
נ"ל דלבעבור זה נקרא תפלה הזאת מנחה.
לשון מנחה במקומה. נ"ל. ולבעבור זה אמרו
פ"לג המנחה חצי המנחה הבן הדבר כי א"א
לי לפרש הש"י ידע:

אין לה קבע היינו קביעות זמן מיוחד בשעות
כי הוא רשות כמ"ש בגמ' והנה יעקב
תיקן תפלת ערבית ויעקב איש תם יושב
אהלים ותתן אמית ליעקב אמית רא"ש תריך
סדף ע"כ אין זמן מוגבל לה ועוד יתבאר אי"ה:

ס"י כ"ט תניא כשהוא נפנה וכו'. תמיהני
למה השמיט הרי"ף ז"ל זאת
הברייתא וכדאוקמינן לה בגמ' וגם נושאי כליו
לא העירו בזה:

ס"י ל"ט המתעטש בתפלתו סימן זכר כאן
מלמטה פירש"י מפ"ח בקול. פירש
כזאת דקשה אם מתעטש הכונה הוא מלמטה
למה קראו מתעטש ולא כמו במקום אחר הפחה
מפ"ח לזה פירש"י הפחה היינו מוציא רוח
בלא קול. ומתעטש דוקא בקול:

ס"י מ"ב בכ"מ מותר להרהר חוץ מבית
המרחץ ובי"ה.כ. וכתב הרב בדי"ח
ואפילו הלכותיה אסור ללמוד בהם זכר עיין
בספר טה"ק הנה נסתפק אם מותר להרהר
ההלכות הצריכים לביה"כ ולביה"מ לידע היאך
להתנהג ונ"ל דזה ודאי שרי דהוה כמו לאפרושי
מאיסורא לידע שלא יעבור על דברי חז"ל
בענין גילוי וקינוח וצדיקן וכיוצא ועיין במה
שכתבתי בחיבורי על המשנה מה שהתנא
החסיר במשנה ולא יקרא אצל מי רגלים (עד
שנצטרך לומר חסורי מחסרא) ורמזה דק ברמז
הורה לנו בזה דגם הדין הנצרך באותו הזמן אין
ללמוד עי"ש ותבין:

ס"י נ"ב וגם נראה כיון דלתיקוני המילה
קאתי קרינן ביה שפיר והיה מחניך
קדוש וכו' עכ"ל עיין בדי"ח הביא בשם הכל בו.
דהכל תלוי כשהנימול ראוי לביאה דהיינו בן
ט' בין ישראל בין גר או צריך לכסות ועיין
מ"ש בגמ' מדהביאו ראיה שערות נכרי נקרא
ערה מן הפ' וערות אביהם לא ראו ולא הביאו
ראיה מפסוק המוקדם וירא חם וכו' את ערות
אביו הנה י"ל דהביאו מן וערות אביהם לא
ראו כי היכי דנידוק דלאו בראוי לביאה תליא
מלתא ואפילו ערות סריס נקרא ערה דהרי
אז כבר נסתרס נח לחד מ"ד ומיהו אעפ"כ י"ל
דיש חילוק בין גדול שאינו ראוי לביאה ובין
קטן שלא הגיע עדין לכלל ביאה ואעפ"כ
יש להחמיר גם בערות קטן

ס"י נ"ז וכן לתפילין ברי"ף וכן לתפלה
ותמהו תר"י למה הוצרך לפרש
דהלא תפלה חמורה מק"ש זנראה דמרן הרא"ש
ז"ל מפרש דברי הרי"ף וכן לתפלה היינו

מהתחלת זמנה עד סוף היום ה"נ ליתני כן בתפלת המנחה ע"כ תירצו דאינו כן רק תפילת המוספין הוא מהתחלת היום וא"כ לפי"ז תקשה למה הקדים התנא תפלת המנחה לתפלת המוספין ולזה סיימו ולהכי מקדים תפילת המנחה לתפילת המוספין משום שהיא תדירה והבן :

בא"ד וי"ל דזמן מוספין הוא כל היום אפילו משחרית שהרי קרבנות יכול להקריב מיד אחר התמיד וכו'. עכ"ל ה"ל למימר רבותא באם הקדים מוספין לתמיד ג"כ כשר דאין בזה רק מצות קדימה. אבל קושטא דמלתא קאמרי אפילו כשקיימין מצות קדימה הנה מיד בעלות השחר מקריבין התמיד ותיכף בסמוך יכולין להקריב מוספין :

גמ' זכולי עלמא עד חצות ותו לא והאמר ר' מרי וכו' טעה ולא התפלל וכו' לכאורא מאי קושיא דהרי ר' מרי טעה דוקא קאמר ומשנתינו מיירי בלכתחילה ודחוק לומר דקשה ליה דהרי ע"כ משנתינו דייעבד קמיירי דלכתחילה בעינן כותיקון בהנץ דהרי לבעבור זה ותיקון קרינן להו שמדקדקין בהקדמת המצות בוריוות. אבל לשאר בני אדם ודאי אפילו לכתחילה מאחרין וי"ל דהמקשה ידע מדברי ר' יוחנן שאמר לקמן בפסקא ושל מוספין כל היום אריי ונקרא פושע אי"כ הא דקתני ושל מוספין כל היום בדיעבד קא מיירי וא"כ רישא דתפלת השחר ג"כ בדיעבד קא מיירי נ"ל. **שם** כולי יומא מצלי ואויל עד חצות יהבי ליה שכר תפילה בזמנה וכו'. לכאורא ה"ל לשנות דמחצות ואילך אינו רשאי להתפלל של שחרית עד שיתפלל מנחה קודם. וכן מוכח הלשון של מימרת ר' מרי מתפלל במנחה ב' הבן וי"ל דהיא היא דמשי"ה מתפלל של מנחה קודם משום דתפלת המנחה יהבי ליה שכר תפילה בזמנה משא"כ תפילת שחרית שכר תפילה יהבי ליה שכר בזמנה לא יהבי ליה : **תוס'** בד"ה טעה ולא התפלל וכו' א"ת וכו' וי"ל הא דאמרינן תפלת ערבית רשות היינו לגבי מצוה אחרת וכו'. ומיהו אם איחר עד המנחה וכו' קישור דברי התוס' אינו מובן. וגם מן הראוי להתבונן למה כתבו התוס' הדין

ושל מוספין בכולן קאמר התנא לשון תפלת תפלת השחר תפלת הערב תפלת המנחה משא"כ במוסף אמר ושל מוספין. מכאן נראה שייעתא לדברי הרי"ף ז"ל שפסק ב"ש מ"ש שאין מתפללין מוסף נדבה וכתבו עלה תר"י משום דתפילת מוסף לא נקרא תפילה ובקשה לבקש על נפשו כשאר התפלות רק היא תשלומי קרבנות המוספים ועמשי"ש דקשה לסברא זו דהרי גם בתפילת מוסף יש בקשות יהר"מ שתעלינו בשמחה וכו' וי"ל דמשמיענו דיצא י"ח גם בלא בקשה ותפלה רק באומרנו וכשיבנה ביהמ"ק נקריב לפניך את מוסף היום. **מוספין** לשון רבים דאינו דומה מוסף שבת למוסף ר"ח ומוספי ימים טובים וגם במוסף יום אחד יש כמה קרבנות חלוקים. וגם י"ל דהתנא משמיענו בזה חידוש דין. דהנה כמה מהראשונים כתבו שהיה מנהג הראשונים להתפלל במוסף דר"ח י"ח ברכות של חול ומזכחי לה מהירושלמי (ועיין בתוס' פ"א ובמרדכי) ולפי"ז אמר התנא ושל מוספין כל היום בין מוסף דר"ח שמתפללין י"ח ברכות בין מוספי שבת ויו"ט :

רש"י בד"ה עד הערב עד חשכה עכ"ל לכאורא לא ידענו מה חידש לנו בזה. ונראה לפרש דהנה קשה למה לא אמר התנא עד לילה או עד צאת הכוכבים על כרחך לומר עד הערב היינו מכי ערבא שמשא שנתכסה מאור השמש שוב עבר זמן תפלת המנחה וה נקרא ע"ד חשכה היינו שנעדר האור המאיר וכדכתיב ויקרא אלקים לאור יום ולחשך קרא וכו' וכ"כ תר"י דתפלת המנחה רק עד שקיעת החמה דגם הדם של קרבן התמיד נפסל בשקיעת החמה זה מה שנ"ל בכוננת רש"י. **תוס'** בד"ה תפלת השחר וכו' א"ת אמאי לא קתני וכו' וי"ל דזמן מוספין כל היום אפילו משחרית וכו' עכ"ל ויש להתבונן ודקארי לה מה קארי לה וי"ל דס"ד דודאי תפילת המוספין אינו כשר רק עד אחר חצות דאלת"ה יקשה למה הקדים התנא תפלת המנחה לתפלת המוספין ע"כ לומר משום דתפלת המנחה מוקדמת לתפלת המוספין וא"כ כי היכי דקתני תפלת המוספין כל היום הפירוש הוא

וע"ז אמר אח"כ מעות לא יוכל לתקן אם ביטל ק"ש או תפילה זלפי"ז יש לפרש וחסרון לא יוכל להמנות שנמנו חביריו לדבר מצוה היינו להתפלל בצבור לומר קדושה וברכו שזה צריך להיות במנין עשרה כן נ"ל :

וזה"ל על גוף הקושיא שמקשה הש"ס קשה הרי יכולין לתרץ דבברייתא מעוות לא יוכל לתקן מיירי בשלא השלים התפלה החסרה בתפילה הסמוכה. אבל כשמשלים בתפילה הסמוכה תיקן וי"ל דמקשה דע"כ מיירי אפילו כשיש עדיין תפילה סמוכה לפניו דהרי דומיא דק"ש קתני. ובק"ש לא מצינו דין תשלום בתפילה הסמוכה ודו"ק :

ע"ב גמ' טעה וכו' מתפלל בליל שבת שתיים עכ"ל לא אמר שתיים ש"ל שבת כמו שאמר בסיפא שתיים ש"ל חו"ל משום דזה מלתא דפשיטא הוא דאינו מתפלל הברכות של חול בשבת וזרי אפילו התפילות המחויבות בשבת תיקנו להשמיט הי"ב האמצעות מפני הטורח ומיהו בתוס' נראה דל"ג גם בסיפא שתיים של חול :

שם למימרא דכיון דלא אבדיל בקמייתא כמאן דלא צלי דמי ומהדרין ליה ודמינהו וכו' הרומיא הוא כך הרי אמר אם הבדיל בשניה ולא הבדיל בראשונה לא עלתה לו הראשונה משמע אפי' התפלל אותה בפירוש לשם תפילת מוצאי שבת ולמה תהיה כזאת ע"כ צ"ל דכיון דלא הבדיל בה מחזירין אותה ורמינהו וכו'. והנה סלקא ליה בקשיא ואעפ"כ פסקו הפוסקים כן דיכולין לתרץ דמיירי בהתפלל סתם ב' תפילות הבדיל בשניה ולא הבדיל בראשונה. הנה גילה דעתו דהשניה הוא בשביל ערבית וכמו שפירשי' ממילא לפ"ז נראה אם בפירוש התפלל הראשונה לשם ערבית והשניה לתשלומין הגם שהבדיל בשניה ולא הבדיל בראשונה עלו לו. נ"ל :

תוס' בד"ה טעה וכו' מתפלל ערבית ב'. דהיינו של מוצאי שבת עכ"ל נראה דל"ג בברייתא תיבות ש"ל חו"ל :

תוס' בד"ה קשיא תימא אמאי לא משני וכו' לפי מה דפסקו הפוסקים כאותה הברייתא דהבדיל בשניה וכו' בלא זה צריכין

הזה בתפילת ערבית דיקא הלא גם בשחרית ומנחה הדין כן ונראה דהנה קושית התוס' יש לתרץ כמ"ש הרי"ף דכיון שקיבל עליו ערבית לחובה היינו שמתפלל בכל יום. הנה הוא חובה (ונ"ל דרצ"ל דהוה כנדר) והנה נראה לפי הטעם הזה אפילו איחר ב' תפילות צריך לשלם הנדר. וחמור בזה תפילת מעריב מן שחרית ומנחה כיון דמטעם נדר הוא אבל התוס' לא ס"ל זאת לסברא וכמ"ש הרא"ש ותר"י ע"כ תירצו דבאמת תפילת ערבית חובה רק שהיא רשות לגבי מצוה אחרת. ולפי"ז גם תפילת ערבית אם איחר ב' תפילות שוב אין לה תשלומין כמו שהוא הדין באינך תפילות ודו"ק :

גמ' ואין בזה משום עבר יומו וכו' מכאן יש קצת ראייה למ"ש הרמ"ע מפאנו דלעתיד נהיה צריכים לשלם כל הקרבנות שבטלנו כל ימי גלותינו ואין בזה משום עבר יומו בטל קרבנו ואי"ה ידובר עוד מזה :
תוס' בד"ה איבעיא להו וכו' לא בעי אם טעה ולא התפלל תפלת מוסף וכו' דהאיך יקרא את הקרבנות וכו' אבל שאר תפילות דרחמי ניהו עכ"ל עמש"ל דמשה"ה לא תנא התנא תפילת המוספין רק ושל מוספין :

בא"ד דאיך יקרא את הקרבנות וכבר עבר וכו' זה הטעם אינו מובן דהא ודאי דגם בשארי תפילות כשמשלים בתפילה הסמוכה אינו אומרה בלשון תפילה שעברה רק בלשון תפלה שהיא עכשיו היינו אם לא התפלל מנחה בשבת מתפלל בערבית ב' של חול :
גמ' מעות לא יוכל לתקן זה שביטל ק"ש וכו' או תפלה זכר דרש כן מענינא דקרא לעיל מיניה כתיב דאיתי את כל המעשים שנעשו תחת השמש והנה הכל הבל ורעות דוח מעות לא יוכל לתקן וכו'. ומפרש לה על מעשה המצות אשר נעשים תחת השמש היינו בורחת השמש ושקיעתה (ע"כ לא אמר תחת השמים) ק"ש ותפילה. והנה הכל הבל ורעות רוח היינו המצות הללו תלויים בהבל פה הוא הדיבור ורעות רוח היינו רצון המחשבה כי צריכין דיבור ומחשבת כונה

והופך פניו לצד השכינה אז הוא מקבל ואינו יכול אז להשפיע לתלמידיו יבין לאשורו ועיין מ"ש בפסוק אשר יצא לפניהם ואשר יבא לפניהם [בספרו הקדוש אגד"כ] ותבין: שם כי אתא עולא אמר בצד תמר"ה הואי מקפידין היו לומר ולסיים המקום כי הוא טוב לזכרון וגם אמרו בזה מקום שאמר איזה צדיק ד"ת כשהארם בא אל אותו המקום ומזכיר הד"ת אזי מתעורר נשמת אותו הצדיק לבוא אל המקום לכאן במקום שנעשה הרשימה מהבל תורה והנה י"ל דהה"ד במקום שעשה איזה צדיק הלכה למעשה וע"כ היו מקפידים לידע בפרטות המקום שנעשה ע"י צדיק הלכה למעשה:

שם אלא מאי אין לה קבע כמ"ד תפלת ערבית רשות עכ"ל נראה לפרש אין לה קבע דהנה תפילת חובה מצוה לקבוע מקום לתפילתו כדאשכחן אצל אברהם דקבע מקום לתפילת שחרית משא"כ תפלת ערבית רשות א"צ קביעות מקום. ובוה תבין מ"ש במשנה ר"ג בן הקנה היה מתפלל בכניסתו וכו' א"ל מה מקום לתפילה זו היינו אם הוא מן התפילות המחויבות לחובת היום וצריכין קביעות מקום או הוא סתם בקשה והבן:

שם המתן עד שיכנסו בעלי תריסין וכו'. ע"י פלפול התורה נלחמין נגד הקליפות וס"ט"א וכ"ה בת"ז בקשתין בגירין בסיפין ורמחין:

שם איזיל ואימלך באינשי ביתי אזל ואימליך בדביתהו. נשמע לן שאינו מהראוי להזכיר בפני רבים שם אשתו ע"כ אמר אינשי ביתי. ובאמת אזיל ואימליך בדביתהו. והנה קבלתי דאזיל ואימליך בדביתהו הוא משום דאיתא בתוספתא (דעונה האמורה בתורה הנה הוא לכ"א כפי הפנאי שלו) ועונת הנשיא (שטירת הצבור עליו) אינו מחויב רק אחת לשתי שנים. והנה קי"ל חמר לא יעשה ספן מבלי רשות האשה ולבעבור זה גם ראב"ע לא היה יכול להתמנות נשיא מבלי רשות. [ע"ין בהגהת מהר"ץ חיות מביא זה בשם היערות דבש ושם מביא בשם אדר"ג שעונת הנשיא מחדש לחדש (תמגיה)] ומשום הכי ניחא שפיר

לתרץ רומיא דבריות כמש"ל והמסדר הש"ס לא חש לתרוצי דהיה אצלו לדבר פשוט: גמ' תפלות אבות תקנום קבלתי שזה הוא מה שהתפילה נקראת בלשוננו דאונ"יין הוא לשון דאבינו היינו מן תקנת אבותינו: שם אבות תקנום ואעפ"כ גם לדיב"ח התפילה הוא מדרבנן הגם שפסוקי האבות שהתפללו מבואר בתורה עכ"ז לא מיקרי מ"ע מדאורייתא רק מה שנצטוו האבות מפי השי' כדאשכחן שיעקב קבע תחומין ואברהם קיים עירובי חצרות (במדרש תולדות) ועירובי תבשילין ואעפ"כ הוא מדרבנן ודעת הרמב"ם דתפילה אחת בכל יום הוא מדאורייתא מפסוק ולעבדו בכל לבבכם. אבל אין לה סידור מדאורייתא רק להתפלל ולבקש מהשי' בכ"י על איזה דבר המצטרך לו:

שם נימא תהוי תיובתא דריב"ח ומבריתא הראשונה לא הוה תיובתא דריב"ל די"ל דהאבות לעצמם תקנו ולא לדורות:

דף כ"ז שם התם א"ר כהנא הלכה כר"י הואיל ותנן בבחירתא כותיה הכא מאי עכ"ל לכאורא מאי מקום הספק הלא ר"כ בפירוש אמר הואיל ותנן בבחירתא כותיה משמע דבזילת זה ודאי יחיד ורבים הלכה כרבים. וכן יקשה מאי דמסיק השתא דלא איתמר הלכתא וכו' דעבד כמר וכו' קשה אדבבא כיון דלא איתמר הלכתא כרבים וא"ת סתם ת"ק דר"י הוא ר"מ א"כ ר"מ ור"י הלכה כר"י ונ"ל דמקום הספק אם נאמר כיון דאמר ר"כ דהלכה כר"י (בתפלת השחר) הואיל ותנן בבחירתא כותיה משמע אבל מאי דלא תנן בבחירתא כותיה הדרין לכללין יחיד ורבים הלכה כרבים או דילמא כיון דחזינן דר' יהודא בברייתא ס"ל במוסף עד ז' שעות ורבי לא הביאו במשנה משום דלא ס"ל כותיה וכמ"ש התוס' משמע מה דהביא רבי במשנה הלכתא כותיה וא"כ גם בפלג המנחה הלכתא כותיה וא"כ לפי"ז כיון שיש סברא לכאן [ולכאן] שפיר מסיק השתא דלא איתמר הלכתא וכו' דעבד כמר וכו' הבן:

ע"ב ולא אחורי רבו עיין ברש"י ותוס' היודע מסוד מטי ולא מטי יבין כשרבו מתפלל

(בהנדרס מחדש בירושלם ת"ז עמוד נ"ט) (המגיה) המשנה אל תהיו כעבדים המשמשין וכו' אלא הו כעבדים המשמשין את הרב ע"מ שלא לקבל פרס ויהי מורא שמים עליכם. והנה כל המפרשים השתדלו לבאר מה שייכות יש בסיפא דמתניתין אל הרישא. זגם מה הוא הכונה ויהי מורא שמים עליכם הלא כל מס' אבות משנת חסידים הוא והנה מצות היראה מ"ע מדאורייתא היא ולא ממילי דחסידי ופ"י עפ"י משחז"ל [תענית ט.] שבכל דבר אסור לנסות את השיי רק במצות מעשר דכתיב ובחבני נא בזאת ולהבין כמעט קט איזה טעם לדבר דהנה בכל דבר אסור לנסות את השיי דהו עובד ע"מ לקבל פרס משא"כ מעשר הנה מבואר השכר בתורה עשר תעשר וכו' למען תלמד ליראה וכו' שעי מצות מעשר יבא האדם אל מצות יראה (והדבר מובן למשכיל המעשר הוא מדת מלכות שמים שום תשים עליך מלך שתהא אימתו עליך מורא מלכות ירא את יי בני ומלך) והנה זה מותר ומחויב הדבר על האדם במצוה כזאת אשר שכרה הוא היראה. הנה מצוה לעבוד ע"מ לקבל פרס כזה ע"כ במעשר דכתיב ביה שכר למען תלמד ליראה הנה אמר הגביא ובחבני נא בזאת. וכן תמצא ביעקב דכתיב ביה וירא ויאמר מה נורא המקום הזה וכו'. הנה נדר וכל אשר נתן לי עשר אעשרנו לך הנה יצא לנו מזה מצוה כזאת אשר שכרה הוא יראה החיוב על האדם לעסוק במצוה כזאת ע"מ לקבל פרס כזה. וזה שיש לפרש המשנה אל תהיו כעבדים וכו'. אלא הו כעבדים המשמשין את הרב ע"מ שלא לקבל פרס (אבל) ויהי מורא שמים עליכם זה הוא בחיוב עליכם להשתדל להשיג מ"ש ע"כ מצוה אשר שכרה הוא היראה מצוה להשתדל בה ע"מ לקבל פרס כזה. ועתה נבין גם ככאן דברי ר"ז דהנה כתיב מפני שיבה תקום והדרת פני זקן ויראת מאלקיך וכו' [לפלא שהחרדים מביא ענין זה בשם המדר הירושלמי. ועיין באגרא דפרקא אות שמ"ה (המול)] ואמרו ע"ז בזהר מאז קא חמי דיקנא יקירחא ולא קא איכספ מקמיה עייש נראח פ"י דבא לפרש אומרו אח"כ

דכיון דטעם ההמלכה הוא משום מצות עונה לא היה מדרך ארץ להזכיר זה בפירוש בביהמ"ד והרי תראה דעונת ת"ח אינו נזכר במשנה בזמני העונות וכתב המהר"ם שי"ף דהנה כתיב גמלים מניקות ובניה"ם שלשים ודרשו חז"ל בניה"ם בנאיה"ם היינו הזכרים ולפי שהגמל צנוע בתשמיש לא פרסמו הכתוב ע"כ גם התנא דמשנה להיות הת"ח הם צנועין בתשמיש לא פרסם התנא זמן עונתו. ולפי"ז אתה דע לך למה אמר ראב"ע אינשי בית"י בדרך צניעות:

דף כ"ח ע"א וכל היכא דאמרינן בו ביום ההוא יומא הוה קראחו סתם ב"ו ביום היינו יום שנדרש מפי בן זומא למען תזכור את יום צאתך מאמ"צ כל ימ"י חיך וכמו שפירשי הרע"ב שם שבאותו יום דרש ב"ז מקרא זה. ועיין מ"ש בחיבורי על המשנה שהוא מעניני הניסים שנעשה לראב"ע דכיון שהיתה ההלכה הלזו של סיפור יצ"מ בלילות תלויה בספק. הנה אם היו שואלין אותו ולא היה יכול לומר אז הו יכולין לומר למי נאה למלל גבורות י"י למי שיכול להשמיע כל תהלתו [עין בהוריות יג: (המגיה)] ע"כ בו ביום דרש ב"ו ברבים מקרא זה ועיי"ש עוד דבר נאה:

ש"ם אמר ר"ג הואיל והכי הוה איזיל ואיפייסיה לר"י רצ"ל כשראה שלא איסתייע ליה מלתא לקבוע הלכה כמותו ואיסתייע מלתא לר"י שפסקו הלכה כמותו ואמרו חז"ל אצל דוד נאמר בו וי"י עמו הלכה כמותו בכ"מ א"כ כיון שנסתייע מלתא לר"י להלכה על כרחך י"י עמו ע"כ אמר הואיל והכי הוה איזיל ואיפייסיה לר"י. נ"ל:

ש"ם ר"ז כי הוה חליש מגירסיה זכר אמר כי חלפי רבנן אז איקום מקמיהו ואקב"ל אגרי"א עכ"ל הנה זאת נחא לי דבר גדול משמיענו שר' זירא לא רצה להתבטל כרגע מן העבודה וע"כ כי הוה חליש מגרסיה ולא היה יכול ללמוד. אז עכ"פ ישב לקיים מ"ע קימת זקן. אבל זאת תגדל התימא מ"ש ואקב"ל אגרי"א וכי ס"ד שר"ז עבד ע"מ לקבל פרס ונ"ל עפ"י מה שפירשתי [בספרו דבריים נחמדים

נראה לפרש דברי הרייף ז"ל כסברת התוס' דהרי האריך הרייף ז"ל לומר כד"י לאקדומי חובית שעתיה בריש"א והוא אדיכת הדברים ללא צורך אלא נראה לפרש דשאני הכא דצריך לתקן התפילה של עכשיו והרי קלקל אותה במה שהקדים לה תפילה אחרת וצריך לתקן אותה כשיתפלל עוד תפילה אחרת ויהיה הקדמה לחובת שעתיה, נ"ל:

ת"ר"י פיסקא המתחיל טעה ולא התפלל מנחה וכו' שאין זמן בקשת רחמים עובר וכו'. עכ"ל אם נאמר דהטעם דמהני תשלומין משום שאין זמן בקשת רחמים עובר. איכ אפילו דילג כמה תפלות תהני תשלומין וגם למה לא מהני דק דוקא בתפלה הסמוכה וצ"ע וידובר בזה אי"ה:

ת"ר"י פיסקא דעבד דעבד כמר עבד וכו' שאם יתפלל לפעמים מנחה מפלג המנחה ואילך כרבנן ולפעמים יתפלל וכו' הנה מדבריהם אלו מבוואר אפילו אין זה ביום אחד הוה סתירה במעשיו. ועמש"ל ריש מכילתין בדברי התוס' ד"ל דוקא ביום אחד יש להקפיד דהיינו שלא יתפלל ביום אחד מנחה ומערב באותו הזמן שמפלג המנחה ואילך. אבל בודאי יש להתמיר כדבריהם ויבואר עוד אי"ה, שם מיהו אם התפלל תפלת ערבית בכונה לצאת מפלג ואילך יצא וכו' דבריהם סתומים אם כוונתם דוקא כשלא התפלל ביום ההוא מנחה באותו הזמן רק בשאר הימים מנהגו להתפלל בזמן ההוא מנחה או הוא דוקא דיצא או נאמר אפילו התפלל מנחה באותו היום מפלג ואילך התפלל ג"כ מעריב באותו הזמן אעפ"כ יצא וצ"ע:

הרייף ד' אליעזר בן חסמא וכו' בגמ' ליתא בן חסמא דק ד' אליעזר סתם:

שם מתפלל כנגד דבו בגמרא ליתא דברי ר"א דק בדברי ד"י אמר דב:

ע"ב שם הגותן שלום לרבו בגמ' איתא ג"כ והמתוור שלום לרבו ורבינו הגדול נראה דל"ג ליה ויתבאר בסמוך בדברי ת"ר"י:

ת"ר"י פיסקא הגותן שלום לרבו דצ"ל שמקדים לו שלום וכו' ומ"ש בהרבה מקומות כדי שאילת שלום תלמיד לרב אינו

ויראת מאלקיך רצ"ל כשתקיים המצוה הזאת קימה והידור אזי זיראת מאלקיך תבא לך ע"ז היראה איכ גם המצוה הזאת שכרה היא היראה ע"כ אר"ז איקום מקמיהו ואקב"ל אנר"א הבן הדבר:

שם תנא מיניה ארבעין זימנין וכו' סגולה היא לזכירה כנגד ארבעים יום של קבלת התורה:

הרייף ונרשאי כליו. דף כ' ע"ב תפילת המנחה עד הערב:

ת"ר"י פיסקא המתחיל תפילת המנחה עד הערב אין לפרש עד צה"כ וכו' אלא עד שקה"ח וכו'. עמ"ש בפירושו רש"י דגם כונת רש"י כ"ה דומן מנחה אינה אלא עד שקה"ח. ומכאן תוכחת מגולה למאחרים וסומכים על קנה דצוץ ומי לא יחוש על דברי הראשונים:

שם אבל של מוספין זמנה כל היום אלא שיש להקדים תפילת יוצר וכו' ונ"ל לפי"ז דאם התפלל תפלת מוסף קודם לשחרית יצא י"ח אלא שביטל מצות קדימה וכן בביהמ"ק בקרבנות, נ"ל:

ת"ר"י פיסקא המתחיל טעה ולא התפלל ערבית וכו' ותירץ בה"ג ז"ל וכו' ור"י הזקן ז"ל מתרץ בע"א וכו' והרב אלפסי ז"ל כתבם שניהם בפרקין לקמן ונראה מדבריו שסומך יותר על תירוצו בה"ג ז"ל וכו' עיי"ש אי"ה בדף הסמוך נדבר בדברי הרייף ז"ל הנלע"ד בדברי הרייף ז"ל:

דף כ"א ע"א הרייף הלכך בעי למיהדר צלויי אחריתי כדי לאקדומי

חובית שעתיה בריש"א עכ"ל. התוס' ז"ל הוכיחו מדברי הרייף ז"ל על הא דכתבו בשכח למנחת ר"ח יעלה ויבא א"צ למיהדר ולהשלים אותה התפילה בערבית דהרי לא ירויח כלום וכן בשכח להתפלל במנחה של שבת אתה אחד והתפלל י"ח שלימות א"צ להתפלל בערבית ב' דמה ירויח כ"ה סברתם וכתבו ע"ז דמדברי הרייף בכאן נראה דאפילו לא ירויח צריך לחזור ולהתפלל בערבית ב' דהרי כתב הרייף ז"ל הלכך בעי למיהדר צלויי אחריתי. וגם בכאן לא ירויח. ולי הקטן

רצ"ל אלא כדי חזרת שלום תלמיד לרב עכ"ל
הנה לפי גירסא שלפנינו והמחזיר שלום לרבו
אי"כ גם החזרת שלום אסור הרי"ף ז"ל דל"ג
ליה נראה דמפרש כתר"י ולפי גירסת הגמ'
צריכין לפ' כפירש"י דהאיסור הוא רק כשאינו
אומר שלום עליך רבי :

פיסקא רב צלי של שבת בע"ש וכו' וכיוצא
בזה אמרו לענין תרומה וכו' עיי"ש
ואני הקטן איני מבין דשאני תרומה דהתורה
לא נתנה בה שום שיור ובין הרבה ובין המעיט
מקודשת רק אמרה התורה ראשית שיהיה שיריה
ניכרין ובעיניו שישיר עכ"פ חולין אבל קדושת
השבת הנה נתנה שיעור בקדושתו יום השביעי
וגם גורה התורה בעשה להוסיף עליו הנה הגם
שלא נתברר לנו שיעור התוס' כמ"ש הרא"ש
על כרחך אנחנו צריכין לחפש ולהתבונן בדת
שיעור התוס' (עמ"ש בדברי הרא"ש) אבל
לא לבעבור זה נימא ששיעור התוספת נכלל
להוסיף בלי משער תדע דלסברת תר"י דגלמוד
מתרומה הנה נאמר אפילו התחיל להוסיף עוד
מאמצע השבוע מיום ד' זה' יהי' חל עליו
קדושת שבת זה לא שמענו מעולם :

הרי"ף ורבא אמר הלכה כדברי האומר (תפלת
ערבית) רשות וקיי"ל דהלכה כרבא
(לגבי אביי) מיהו הי"מ היכי דלא צלי ליה אבל
היכא דצלי ליה לת"ע כבר שויה עליה חובה
ואי טעי הדר לרישא כדאמרינן אמר רבא טעה
ולא הזכיר של ר"ח בערבית אין מחזירין שאין
מקדשין וכו' ושמעינן מינה שאם טעה בערבית
בשבת וכו' ואמרינן נמי טעה ולא התפלל
ערבית מתפלל בשחרית ב' וכו' דהא ליכא
מאן דפליג עליה ואפילו (ג"ל שצ"ל דאפילו)
למ"ד רשות חובה היא דליתיה אבל מצוה איתיה
והאידינא נהוג עלמא לשזייה כחובה עכ"ל
הנה תר"י בריש פרקין הקשו למה דקיי"ל
ת"ע רשות למה אמרינן טעה ולא התפלל ערבית
מתפלל שחרית ב' וכן למה אמרינן לא הזכיר
ר"ח בערבית אין מחזירין שאין מקדשין את
החדש בלילה למה הוצרך לטעם הזה הרי בלא
זה ת"ע רשות ותירצו בשם בה"ג דהגם דת"ע
רשות כיון דכבר נהג להתפלל שויה עליה
כחובה (כג"ל מתוך הלשון של תר"י) ובשם

ר"י הזקן הביאו תירוצ' אחר הגם דת"ע רשות
אבל מצוה איכא והראיה דדוקא בשרא המיינא
לא מטרחינן ליה אבל בלא שרא המייניה
מטרחינן ליה והנה הסכמת הרב רבינו יונה
לתירוצא דר"י הזקן וכתבו שמדברי הרי"ף
ז"ל מבוארים ב' התירוצים ונראה מדבריו
שהוא מסכים לעיקר לתירוצ' הבה"ג ולי הקטן
נראה דרבינו הגדול ס"ל לשני התירוצים
ומיצריך צריכא ליה תרומיהו אבל ס"ל דמה
שכ' בה"ג כיון דכבר צלי ליה שוויה עליה
חובה היינו דכבר צלי היום היינו שכבר התחיל
היום להתפלל ערבית וטעה בה צריך לחזור
ולתפלל כיון דכבר שויה חובה היום. והנה
זה התירוצ' יספיק לנו רק על מה דאמרינן
טעה ולא הזכיר של ר"ח בערבית אין מחזירין
אותו שאין מקדשין וכו'. דמשמע אבל בערבית
דשבת ויו"ט מחזירין דכיון דכבר התחיל
להתפלל שויה חובה. ובעי' להתפלל תפלה
מעלייתא אבל עדין יקשה לן הא דאמרינן
טעה ולא התפלל ערבית מתפלל בשחרית ב'
למה יתפלל הרי לא התחיל ולא שויה חובה.
ע"כ הוצרכנו לתירוצא דר"י הזקן דכ"ע ס"ל
דמצוה איכא ובתירוצא דר"י הזקן לחוד לא
סגי לן דיקשה עלינו הא דאמרינן טעה ולא
הזכיר ר"ח וכו' דמשמע דבערבית שבת ויו"ט
מחזירין אותו וכי גרע הטיחה הזאת משרא
המייניה דאין מטרחינן אותו ועל כרחך צריכין
לטעמא דבה"ג כיון דכבר התחיל היום
להתפלל שויה חובה ובעי' להתפלל תפלה
מעלייתא כן ג"ל לפרש דברי רבינו הגדול :

דף כ"ב הרי"ף. אריב"ל המתפלל תפלה של
מוספים לאחר ז' שעות דר"י וכו'
ולעיל א"ר אלעזר כל המתפלל תפלה של
שחרית אחר ד' שעות לר"י וכו'. והנה בגמ'
בתרווייהו איתא לר"י בלמ"ד ורבינו הגדול
אסברה לה דאצל שחרית שפיר צודק לר"י
משום דהלכה כר"י ובתפילת המוספין הפירוש
לר"י הוא דרבי יהודא ירצ"ל לאחר ז' שעות
שהשמיענו ר"י גם חכמים ס"ל דאם איחר עד
אחר ז' שעות שאמר ר' יהודא עליו הכתוב
אומר וכו' וא"א לומר לר"י היינו לדעת ר'

כדילג ב' תפלות כיון דתרווייהו זמנן עד הלילה. ונ"מ גם לדידן דאיפסק בש"ע דאין תשלומין למוסף עכ"פ איכא מצוה להתפלל נדבה לצאת ידי ספק וא"כ מי ששכח להתפלל מוסף ומנחה יתפלל ג' תפלות במעריב ב' לחיוב וא' נדבה:

שם ופירש רבינו ברכי' מנוקלא דבפ' תפלת השחר משמע דהא דרב צלי של שבת בע"ש היינו בשעה ורביע קודם הלילה והיינו פלג המנחה עכ"ל. ונ"ל דשמע לה מן הגמ' דקאמר נחזי אנן מדרב מצלי של שבת בע"ש ש"מ הלכה כר"י הנה נשמע להתפלל באותה השעה ורביע שקודם הלילה שהוא הזמן דר"י דאם תאמר שהתפלל קודם לזה הזמן א"כ ע"כ אין טעמו משום דס"ל כר"י. רק בתוס' שבת ס"ל דיכולין להוסיף כמו שירצה וגם אח"כ קאמר השי"ס אדרבא מדרב הונא ורבנן לא הו' מצלי עד אורתא ש"מ הלכה כרבנן עכ"ל ע"כ ה"ק מדרב הונא ורבנן לא רצו להתפלל עם רב שהיה מקדים רק המתינו עד הערב ש"מ הלכה כרבנן ואם נאמר דרב היה מקדים ביותר מפלג. א"כ לא נשמע דהלכה כרבנן דדילמא משום הכי לא רצו להתפלל עם רב משום דהקדים קודם לפלג והבן:

הרא"ש ונשא כליו:

סימן א' במשנה הרא"ש והתנא לא חש לפרשו וכו' עיין מ"ש במשנה בגמ' הנה התנא דקדק יפה במה שקרא להתפלה תפלת השחר ולא תפלת הבקר כדאשכחן באברהם שתיקנה וישכם אברהם בבקר אלא ע"כ להורות לנו דזמנה מברק השחר. נ"ל:

שם היכא דטעני וצלי לבתר ד' שעות שחר תפילה יהבו ליה שחר תפילה בזמנה לא יהבי ליה עכ"ל בגמ' אמרו כן לתירוץ על דברי חכמים דס"ל לרבנן עד חצות יהבי ליה שחר תפלה בזמנה מכאן ואילך שחר תפלה יהבי ליה וכו'. ומדרבנן נשמע לר"י דפסקינן כוותיה דעד ד' שעות יהבי ליה שחר תפלה בזמנה מכאן ואילך וכו'. והנה יש לדקדק דהרי בגמ' א"ר אלעזר כל המתפלל אחר ד' שעות לר"י עליו הכתוב אומר נוגי וכו'. משמע דיש לו עונש ח"ו על תפילתו וי"ל דזה דוקא כשאחר

יהודא משום דקיי"ל דאין הלכה כר"י ועמ"ש בסמוך להלן וזתבין:

יש לתמוה למה לא הביא הרי"ף ז"ל דברי ר"י שאמר בתפלת המוספין (המאחר) נקרא פושע והנה אין הזמן גרמא לי לעיין בכל הצורך כעת בזה והנ"ל כעת לציין בזה דהנה המסדר השי"ס סידר אחר דברי ר' יוחנן תיכף הברייתא דשתי תפלות מוסף ומנחה איזה מהן קודמת ופסק ר' יוחנן להלכה דשל מנחה קודמת וסידר אחר המעשה דר' זירא ששמח על ששמע דר' יוחנן אמרה כי היה נ"ל דריב"ל אמרה ואח"כ סידר השי"ס המימרא דריב"ל המתפלל תפלה של מוספים לאחר ז' שעות עליו הכתוב אומר נוגי וכו' והנה לכאורא המימרא הזאת של ריב"ל ה"ל לסדר אחר המימרא הראשונה של ר' יוחנן שהמאחר מוספין נקרא פושע וכן מהראוי להתבונן מה הוא השמחה ששמח וחזר על לימודו ר"ז מה שאמרו לו שר"י אמר לשמעתתא דהלכה שמתפלל מנחה ואח"כ מוסף כי היה מסופק והיה נ"ל שריב"ל אמרה ונראה דהנה לדעת ר' יוחנן שאמר שהמאחר תפילת המוספין נקרא פושע מהראוי בודאי לפסוק דשל מוסף מהראוי להתפלל קודם מנחה בכדי שלא יהיה פושע. אבל לריב"ל שאמר סתם שהמאחר עליו הכתוב אומר נוגי וכו' אבל עכ"פ לא מיקרי פושע הנה בהגיע ג"כ זמן מנחה מהראוי להקדים תפלת מנחה דגם על איחור המנחה י"ל נוגי וכו' ע"כ היה בדעת ר"ז שריב"ל אמר הלכה של מנחה ואח"כ של מוספין זכיון ששמע שר' יוחנן אמר כן הנה דברי ר' יוחנן סתדי אהדדי דאם אית' לדברי ר"י שאמר שהמאחר מוסף נקרא פושע מהראוי להקדים מוסף למנחה ע"כ צדיכין לומר אמוראי נינהו ואליבא דר"י וכיון דקיי"ל להלכה כמימרת ר' יוחנן דמתפלל מנחה תחילה. ע"כ לא קיי"ל להלכה דהמאחר נקרא פושע. ע"כ לא הביאו הרי"ף ז"ל ויש לי מקום עיון בהלכה בדברי רש"י המשכיל יבין ואין הזמן גרמא להאריך: מרדכי וכן אם טעה והתפלל מוסף וכו'. עיין בחידושי אנשי שם אות ז' ונ"ל דלדעת אותן הסוברים דגם למוסף יש תשלומין. יכול להשלים מוסף ומנחה במעריב ולא הו'

במזיד ולזה דקדק הרא"ש ז"ל לומר היכי דטעי וצלי וכו', ג"ל:

סימן ב' וי"ל דנהי שהיא רשות אין לבטלה אם לא מפני צורך שעה כגון מפני מצוה עוברת וכו' עכ"ל ובהכי ניהא לי' במעשה דר"ג ור' יהושע ששאל ר"ג כלום יש אדם שחולק בדבר (היינו על מה שאמר ר"ג שהיא חובה) והשיב ר"י לאו וקשה הלא לכאורא ח"ו דיבר שקר דבאמת ס"ל לר"י רשות ופסקינן כוותיה אבל לפי הנ"ל דבר י"י בפיהו אמת דכוונת ר"י דבאמת היא חובה. היינו שאין לבטלה בחנם ודו"ק:

שם וה"ג כתב גבי אין מקדשין את החדש וכו' כיון דשויה עליה חובה וכו' עיין מ"ש בדברי הר"ף ז"ל דנראה מדבריו לדעתי הקלושה דגם הבה"ג ס"ל כתירוץ הראשון וכדברי הרא"ש ואע"ג (וא"ה) הוצרך לתרץ גבי אין מקדשין וכו' דשויה עליה חובה היום במה שכבר התחיל להתפלל אותה משום דלתירוץ הראשון הוקשה לו הלא בחזרת התפלה עכ"פ יותר מטרחינן ליה מן שרא המייגיה ומן עלה למטה דלא מטרחינן ליה ע"כ קאמר מגיד תעלומה שלח

התירוץ הזה משום דכבר התחיל שויה עליה כחוב גמור ומטרחינן ליה:

ע"ן בדברי חמודות סעיף ה' הביא בשם הלבוש במתפלל ב' תפלות אחת בשביל הקודמת תפלה של עכשיו והשני בשביל תשלומי הקודמת יאחר התחנן וסדר קדושה עד אחר תפלה השניה וכל מה דיכול להסמיק התפלות יסמיכם והרב בעל ד"ח חלק עליו ול"ג כדברי הלבוש ודייקנא לה מלשון הברייתא. טעה ולא התפלל ערבית מתפלל בשחרית ב' וכו' מדלא קאמר מתפלל לשחרית בלמ"ד. וקאמר בשחרית וכן אינך משמע דמשמיענו דעיקר שמות התפילה על שם עכשיו יקרא רק שאחת עולה בשביל הקודמת לתשלומין וא"כ יש להסמיכם והבן. ונ"ל דלבעבור זה דייק הרא"ש ז"ל בלשונו לומר מתפלל שחרית ב' להורות לנו ביותר דשחרית שמם:

שם ברא"ש מתפלל שחרית ב' פרשבים ז"ל דאם לא נזכר עד המנחה כיון שעברו

ב' זמנים של תפלה עבר יומו בטל קרבנו דלא תקנו חכמים שיחזור ויתפלל כיון שעברו ב' זמני תפלות עכ"ל תמיה לי אי הטעם משום עבר יומו בטל קרבנו אפילו חזא תפלה נמי אין לה תשלומין בתפלה הסמוכה והרי אם לא הקדיבו תמיד של שחר אין תשלומין בתמיד של בין הערבים. וי"ל דה"ק דבאמת בתפילה לא שייך עבר יומו בטל קרבנו דתפלה רחמי הוא הגם שתקנו במקום קרבנות עכ"ז הם אמרו והם אמרו כיון שהם אמרו להשלים בתפילה הסמוכה לא שייך לומר עבר זמנו וכו'. ובמקום דלא אשכחן דתקנו להשלים הדרין לכללין לומר עבר זמנו בטל קרבנו וז"ש הרשב"ם עבר יומו בטל קרבנו דלא תיקנו וכו' רצ"ל דבמקום שתקנו לא אמרינן עבר יומו וכו' והטעם שלא תקנו להשלים גם בשכח ב' תפלות ג"ל משום דהוה כפושע וכענין דאשכחן בעירוב תבשילין [ביצה טז:] ההוא תלמיד פעם ראשון א"ל סמוך אדידי ובפעם ב' א"ל פושע את לכ"ע שרי לדידך אסור. ג"ל:

שם כתב גאון וז"ל ביטל מעוות וכו' משמע דאם רוצה לחזור ולהתפלל ב' לתשלומין שביטל רשאי וכו' עכ"ל פירוש אפילו בלא חידוש דאלת"ה מה משמיענו:

ולפ"ז י"ל גם בשכח או נאנס בכמה תפלות דאין תשלומין אלא לאחרונה אעפ"כ אם ירצה להתפלל גם את הראשונות רשאי ואפילו בלא חידוש. אבל תה"ר"י כתבו דוקא כחידוש. ולדידהו צ"ל דגם בביטל תפלה אחת במזיד אינו רשאי להתפלל אותה לתשלום אלא בחידוש:

סימן ה' ובירושלמי משמע דתלמיד אינו נותן שלום לרבו כלל דגרסינן בירושלמי נהיגי גביהו שלא שיל זעירא וכו' זמקיימי בנפשיהו ראוני וכו' ואני הקטן העלוב בער ולא אדע דאדרבה מדהקפיד ר' יוחנן שלא שאל בשלומו הנה אין זה מן הדין רק שהתלמיד הפיס דעתו לומר לו דהמנהג הוא כן אצלם לקיים ראוני גערים וכו' ואילו היה מן הדין כן ובפרט לגרום ח"ו ע"ז הסתלקות השכינה איך היה ר"י מקפיד על

שם וסמכינן אירושלמי וכו' רצ"ל בשעה
ז' סמכינן אירושלמי זלא לאחר ז' עיין
בירושלמי ותבין:

גמ' דף כ"ח ע"ב מתני' ר' נחוניא ב"ה וכו'
הארכתי קצת בפירושי התפילות הללו
בחיבורי על המשנה:

רש"י בריה וישמחו בי חבירי על כשלוני
וכו' שאגרום להם שיענשו עכ"ל
מהראוי להתבונן מי הכריחו לרש"י ז"ל לפרש
כך ולא כפשוטו כשלא אכשל בדבר הלכה
או ישמחו חבירי ונ"ל דרש"י ז"ל דייק זה
מדסידר בעל הש"ס אח"כ הברייתא וכשחלה
ר"א וכו' שאין לו שום סמיכות לכאן. וגם
יש להתבונן בדברי ר"א בברייתא מה הוא
הכונה באמור להם הוזהרו בכבוד חביריכם
הלא לכל ת"ח נצטוינו לכבדם בקימה והידור
וצ"ל דה"פ שיהוהו בכבוד חביריהם אפילו
יכשלו ח"ו לפעמים בדבר הלכה לא ישמחו
בהכשלם ולא יכלימום ואז יזכו לחיי עוה"ב
ובהיפוך ח"ו יענשו הנה מדהסמיכו זאת
הברייתא בכאן מוכח מזה דפירוש התפילה
וישמחו בי חבירי הוא כפירש"י הבן:

נמ' ומנעו בניכם מן ההגיון רצ"ל שלא
ילמדו אותם בקטנותם המקראות כפשוטם
מבלי דרשות חז"ל עפ"י קבלתם דכשירבו
לקרות כך במקרא בלי קבלת חז"ל בדרשותיהם
הנה כשיבואו אח"כ ללמד התורה שב"ע"פ
בקבלת חז"ל בפירושי המקראות יהיה קשה
בעיניהם לצייר ולהסביל זה במקראות ובקל
יבוא ח"ו להתפקר ואני הגבר ראיתי
צני עמי בדור הזה עקבות משיחא ראיתי
מעשה ונוכרתי הלכה אשר עי"ז הבנתי
היטב מנהגי אבותינו בארצות הללו אשר
הנהיגו כשהתינוק יכול להתבונן איזה
פסוקים בחומש תיכף מתחילין ללמוד
עמו גמרא. והנה כמה מהמחברים הראשונים
צוחו עי"ז ובפרט הגאון מ' שעפטייל בספרו
ווי העמודים וכתב דטוב יותר ללמד עם
התינוק כל המקרא מראש ועד סוף ואח"כ
בקל יהיה לו התבוננות בגמ' ואני אומר צאי
לך בעקבי הצאן אשרי לאבותינו נוחי נפש
שהנהיגו כן שיהיה שמור תיכף בפי התינוק

אשר לא שאל בשלזמו ע"כ לדעתי דברי
הירושלמי מראין להיפך וצ"ע לפעוט כמוני:

והנה לבי אומר לי שיש חילוק בין נותין
שלוים לבין שאילת שלוים ויתבאר
א"י"ה:

סימן ר' ובלבד מפלג המנחה ולמעלה
עמש"ל בדברי המרדכי דמוכח
מהגמ' דמיירי דוקא מפלג המנחה עיי"ש
ותבין:

שם ולא נתברר יפה מה שיעור יש לאותו
תוספת עכ"ל בכתבי מרן האריז"ל. יש
שמראוי להחזיק קדושת שבת ל"א שעות
ואנחנו בענינו עשינו לזה סמוכות שעפ"י
חשבון הרמב"ם במנין המצות הנה מ"ע זכור
את יום השבת היא מצוה ל"א בתורה ואמרת
עיד הטעם על ל"א שעות. והנה כיון שנצטוינו
בתוספת ולא פירש כמה שיעור התוס' נלמד
עתם מן המפורש, מצינו בקודש תוספת חומש.
וא"כ בשבת תוספת חומש על קדושתו הוה
למיד שעות כעין דאורייתא ועוד שעה אחת
יתירה לנדבה כמ"ש באריכות בספרי בני
יששכר. [מאמרי השבתות מאמר ב' אות א'].
מלתא בטעמא עיי"ש. והנה היה נראה לכאורא
אשר שבע שעות הנוספין יחלקם בתוספת ג'
שעות וחצי בכניסת השבת וג"ש ומחצה ביציאתו
מיהו כ"ז בודאי רק למילי דחסידי אבל ודאי
מן הדין אין צריכים לתוסף כל כך ואי"ה
יתבאר במ"א:

שם שאין לאכול מצה עד שתחשך עכ"ל
כתב המעדני יו"ט והה"ד קידוש לא
יקדש עד שתחשך ונראה לדעתו דהה"ד קידוש
רשבת זימים טובים אחרים. וכן החמיר
המהר"ם שי"ף עיי"ש וצ"ע בדבר:

סימן ז' תפילת הערב אין לה קבע זכו'.
הנה לשון הרא"ש הוא ממש לשון
הרי"ף ועמ"ש בדברי הרי"ף וכן יתפרשו גם
דברי הרא"ש:

סימן ט' בהגהת הרא"ש אר"י כל המתפלל
תפלת המוספין לאחר ז' נקרא
פושע עמ"ש בדברי הרי"ף למה השמים הרי"ף
זה וכן הרא"ש:

זנראה דהרי"ף ז"ל מפרש כפשוטו וישמחו בי חבירי היינו כשלא אכשל ישמחו חבירי וכן בסיום התפילה ואשמח בה"ם היינו שישמח כשלא יכשלו ואינו מפרש כרש"י שישמח ח"ו בכשלונם שאינו מהראוי לסיים התפילה בדבר שאינו טוב והנה לפי הגירסא בגמ' קשה הרי התפילה השנית מסיימת והם רצים לבאר שחת הנה הרי"ף ז"ל גורס שנא' ואתה אלקים תורידם וכו' ואני אבטח בך הנה הסיום בדבר טוב:

ברא"ש ל"ג וישמחו בי חבירי עיי"ש במעדני יו"ט ועמ"ש בחיבורי על המשנה: **בגמ'** ת"ר כשחלה ר"א וכו' א"ל רבינו למדנו אורחות חיים ונוכה בהן לחיי עוה"ב עכ"ל אמרו לו בזה הלשון דייקא ללמדם אורחות חיים ידוע דר"א ה"י גלגול ראובן ע"כ נקרא ר"א הגדול וכתוב ב"י בראובין יחיי ראובן ואל ימות משום שהי' בע"ת דכתיב ב"י [יחזקאל ל"ג ט"ו] חיו יחיה והרברים עתיקין מה דמתרגמינן יחי ראובן בחיי עלמא ומותא תנינא לא ימות (שלא יצטרך למות שנית בעטרה הרוגי מלוכה כידוע) ותמצא בפ' בהעלותך בדגלים בכולן כתיב ונסע דגל מחנה בני יהודא בני אפרים וכו' משא"כ בראובן כתיב דגל מחנה ראובן ולא כתיב בני כי הוא עצמו בחיים והבן:

מתניתין ר"ג אומר וכו' דקוקים במשנה הלא הם בכתובים בחיבור על המשנה:

גמ' הני י"ח כנגד מי דודאי לא במקרה תקנו אנשי כנה"ג המספר הזה דהיו יכולין לכוללם בתפילה אחת או להוסיף עוד תפילות: **שם** אמר ר' הלל וכו' כנגד י"ח אזכרות שאמר דוד בהבו לי"י וכו' לעיל מיניה במזמור הקודם כתיב מעניני תפילה אליך י"י אקרא צורי וכו' שמע קול תחנוני בשועי אליך וכו' ברוך י"י כי שמע קול תחנוני וכו' הושיעה את עמך וכו' ונשאם עד העולם הוא עפ"י מה שאמרו הקדמונים אנשי הבעש"ט זלה"ה דלבעבור זה השתנות הגזירה ע"י התפילה הגם שהאחד הפשוט לא ישתנה מרצון אל רצון עכ"ו כיון דע"י התפילה האדם מתהלך מעולם

דברי חז"ל בקבלתם מסיני תורה שבע"פ ולא יבואו לידי וכו' כי היא התורה שבע"פ השומרת את נפש האדם מכל דבר רע וחנוך לנער עפ"י דרכו גם כי יזקין לא יסור ממנו:

שם נר ישראל כפי הקבלה שריב"ז היה בו נשמת חזקיה מלך יהודא (וע"כ אמר בפטירתו הכינו כסא לחזקיה וכו' וע"כ היה הוא לנשיא במקום זרעא לדוד) ומלכות בית דוד נקרא נ"ר כמ"ש לדוד ולא תכבה את נר ישראל

שם עמוד הימיני נגד מדת הנצח וכיון שריב"ז היה בו נשמת חזקיה שהיה משיח כמו שאמרו רז"ל [סנהדרין צד]. ביקש הקדוש ברוך הוא לעשות חזקיה משיח (ואמר הרב הק' מהר"פ מקארעץ ע"כ אמר חזקיה אני ישן על מטתי וכו' כי אין משיח בא אלא בהיסח הדעת ובשעת שינה הנה ניסח הדעת כן הבנתי מדבריו מה שכתבו תלמידיו) ועיין בכתבי מרן האריז"ל שכל הגאולות שהיו עד היום היו ע"י מדת הו"ד ע"כ לא היה גאולה נצחית משא"כ בזמן המשיח ב"ב תהיה ע"י מדת נצח ומקוימת לעד ע"כ קראו לריב"ז (שהיה בו נשמת חזקיה שהיה משיח) עמוד הימיני נגד יכין מדת נצח שפת אמת תכון לעד וזה שקראיהו פטי"ש החזק לא יהרס ולא ינתש לעד לעולם:

שם ולא עוד אלא שיש לפני ב' דרכים וכו' לכאורא הלא זה דבריו הראשונים שהיה מפחד דילמא ישפוטוהו ח"ו לגיהנם. אבל הוא דאפילו צדיקים גדולים כשמוליכין אותו לג"ע מוליכין אותו דרך הגיהנם (למרקו) ואית להו ביעתותא דגיהנם וז"ש ואיני יודע באיזה דרך וכו':

שם פנו כלים מפני הטומאה נראה דרצ"ל שחשש ע"ע שלא יבואו להקל ולומר צדיקים אינם מטמאים וכדאכרוז בפטירת רבינו הקדוש. אין כהונה היום [ירושלמי פרק מי שמתו (המגיה)] ורבי יוחנן ב"ו לגודל ענותגותו לא החזיק א"ע לצדיק גדול כזה:

הרי"ף דף כ"ב ע"א אני רץ לחיי העוה"ב והם רצים לבאר שחת שנא' ואתה אלקים תורידם וגו' בגמ' אינו זה הפסוק

בכל פרשית העבויר בכל ענינים שתוכל לפרש תיבת העבויר וקשה למה יתפלל בלשון המצאה וסתום וי"ל להיות שהוא במקום סכנה יתפלל בלשון שאינו מזבן רק להבחון לבות וכליות בכדי שלא יהיה עליו קטרוג ויתבקר פנקסו : המלך בקונ"ך וצא אומרו בקונ"ך ולא אמר יוצרך וכיוצא קונך מרמו על עולם אצילות כידוע מכונת ברוך עושך זכו קונ"ך שנוהגין לומר אחר ברכת קידוש הלבנה :

דף ל' ע"א רש"י בד"ה לישתף נפשיה אל יתפלל תפילה קצרה בלשון יחיד עכ"ל תימה בעיני למה נקט בלשונו תפילה קצרה הרי מתפילת הדרך קמירי (ועיין בפרי"ח אור"ח סימן ק"י) ויש לישב דה"ק מדקאמר אביי לשון לעולם משמע דלאו על תפילת הדרך בלבד קאי רק על כל תפילה קצרה שמתפלל האדם זולת תפילת י"ח צריך לשתף עצמו :

רש"י בד"ה הוּוּ מקדמי קודם היום"ם עכ"ל י"ל כונתו אחר עה"ש ולא האיר אור היום עדיין להכיר בין תכלת ללבן ע"כ לא קרו ק"ש עדיין וא"כ לק"מ קושיית התוס' : רש"י בד"ה טריחא לי מלתא לאחר ביהמ"ד עד שאתפלל עכ"ל פירש כזאת דאי כפשוטו שהיה עליו ליכנף בי עשרה למה שוב אמרו לו להתפלל בעשרה קודם היום הלא זה הוא יותר טריחא :

הרי"ף ונושאי כליו :

דף כ"ב ע"א מתניתין ר"ג אומר בכ"י מתפלל אדם במשנה שבגמ' בכל יום ויום"ם אפשר רמז לנו התנא ביתור תיבת ויום"ם שאפילו בשבתות ויום"ט הם זמן י"ח ובכל ברכה שהתחיל צריך לגומרה :

תר"י פיסקא הסדיר י"ח ברכות וכו' אלא כ"א וא' הברכה שהיתה צריכה לו עכ"ל. ולי הקטן תימה הדבר דממ"ג אם כבר תיקנו י"ח ברכות הנה היה כ"א מחויב להתפלל כולן ואם עדיין לא תיקנו וכי ס"ד שיהיה רשות ליחיד לתקן לעצמו ברכה על בקשתו דקודם התקנה לא היה שום ברכה רק לדעת הרמב"ם מ"ע מן התורה שיהיה אדם מתפלל ומבקש בכ"י איזה בקשה ונ"ל לפרש דכבר תיקנו (ח') [י"ח] ברכות לאמרם בכ"י. אבל לא היה להם

ועד עולם. הנה בהגיע לעולם האצילות הנה איש אחר הוא הבן הדבר וז"ש רז"ל על התפילה בדברים העומדים ברומו של עולם ועתה הבן מ"ש דוד הושיעה את עמך זכו' ונשאם עד העולם הידוע אצילות הקידש. והנה אחר הממור הזה (דמירי מתפילה) סידר דוד ממור הבו ליי' וכו'. מזה למדו דעת ברוה"ק לסדר י"ח ברכות נגד ח"י אזכרות שבממור ועוד כיון דקיי"ל אשרי האיש וכו' ולמה רגשו חדא פרשתה גינהו. א"כ זה הממור פרשה כ"ח כי התפילה נק' כ"ח כמד"א ומכח"ם שחדו בעדי ואמרו [ילקוט שמעוני (ישעיה מ"א) רמז ת"ג] אל תראי תולעת יעקב מה תולעת זה אין כח"ו אלא בפה כך ישראל אין כח"ם אלא בתפילה (ואמר כביד אדמו הרב הקדוש מ' יע"צ זצוק"ל כל אשר תמצא ירך לעשית (דצ"ל כל מה שיש לעשות עם הידים כלי המעשה) בכח"ך עשה (היינו עשה זאת ע"י התפלה שנק' כ"ח) ולפי"ז כיון שדוד אמר בממור כ"ח ח"י אזכרות סידרו בתפילה שנקרא כ"ח ח"י ברכות .

ש"ם ר' יוסף אמר כנגד י"ח אזכרות שבק"ש לעיל בגמ' דף י"ו אר"א מ"ד כן אברכך בחי"י זו ק"ש (הנה רדש כן לרעתי על שיש בה ח"י אזכרות) בשמ"ך אשא כפי זו תפילה (ודצ"ל במספר השמות שבק"ש אשא כפי ברכות שבתפילה) :

ש"ם א"ר תנחום אריב"ל כנגד ח"י חוליות שבשדרה התפילה הוא ליחד והוא לשון תפלה חיבור וידוע דהשפע שבאה ע"י היחוד הוא ע"י חוליות שבשדרה אהללה י"י בחיי והבן הדבר מן ח"י נענועים שבלולב :

ש"ם לר' הלל כנגד אל הכבוד הרעים ורמוזה דוד בהתחלת הממור הבו ליי' בני אליים והנה ח"י היות עם אל בגי' צבאות והנה רמזה חנה בתפילה י"י צבאות זהדברים עתיקין : דף כ"ט ע"א ולא העלוהו הש"ץ הוא נקרא יור"ד לפני התיבה דמהראוי שיהיה במקום עמוק כמד"א ממעמקים קראתיך ע"כ סילוק הש"ץ מן התיבה נקרא עליה :

דף כ"ט ע"ב. אפילו בשעה שאתה מתמלא עליהם עברה כאשה עוברה זכו'. ופירש

דף כ"ג ע"א תר"י פיסקא טעה ולא הזכיר וכו' שכיון ששי"ץ חוזר התפילה די לו כשישמע וכו' עיי"ש ונ"ל דאמן ודאי צריך לענות אחר כל ברכה. אבל ברוך הוא וב"ש אין לו לענות דהוה הפסק הגם שנמצא הדבר במדרשים כיון שלא נזכר בגמ' מיקרי הפסק. וכן בכ"מ שצריך לצאת בברכת חבירו כגון קידוש והבדלה וכיוצא. וכן שמעתי אומרים מפי כבוד אדמ"ו מלובלין וצוק"ל :

מתניתין הרי"ף ר"א אומר וכו' ר"י אומר וכו' יהיו צרכיהם מלפניך ובגמ' לפניך והדברים עתיקין בענין ר"ה ויוה"כ בר"ה אומרים יה"ר לפניך וביה"כ מלפניך יעוין סודם בדברי מרן האריז"ל ועת לקצר ואי"ה יבואר :

הרי"ף מאי קבע אר"י וכו' כל שתפילתו דומה וכו' ורבנן אמרי כל שאינו אומרה בלשון תחנונים עכ"ל. הנה בגמ' אמרינן עוד רבה ור"י דאמרי דתווייהו כל שאינו יכול לחדש בה דבר אביי בר אבין ור"ח בר אבין וכו' כל שאינו מתפלל עם דמדומי חמה והנה הרי"ף ז"ל הא דלא הביא הא דאביי ב"א ור"ח ב"א משום דמסיק דלייט עלה במערבא אלא קשיא הא דלא הביא הא דרבה ור"י והנלע"ד מדברי הרי"ף ז"ל בפ' מ"ש אהא דאמרינן בגמ' דף כ"א והנכנס לביה"כ ומצא צבור שמתפללין אם יכול לחדש דבר בתפילתו יתפלל ואם לאו אל יתפלל הנה הוסיף הרי"ף ז"ל אם יכול לחדש דבר בתפילתו כדי שתהא תפלתו תחנונים וכו' הנה ס"ל דע"י החידוש מיקרי תפילתו תחנונים כענין שאמרו אם רגיל לומר תחנונים אחר תפילתו. הנה ההוספה והחידוש מיקרי תחנונים ממילא מפרש כאן ורבנן אמרי כל שאינו אומרה בלשון תחנונים רבה ור"י הוא דמפרשי למיליהו דרבנן מהו כל שאינו אומרה בלשון תחנונים היינו כל שאינו יכול לחדש בה דבר ע"כ לא הוצרך להביא הא דרבה ור"י כי הן הן מלתא דרבנן ועמשי"ש בפ' מ"ש :

שם לא תרתח דלא תחטי ובגמ' ולא תחטי הנה נראה לפרש בעת אשר לא תרתח לא תחטי. וזה מכחיש המוחש דהרי אנחנו

סדר והיה [א'] אומר רפואה קודם גאולה והשני בהיפך וכיוצא ושמעון הפקולי סידרן על הסדר. ע"ב תר"י פיסקא אבל רבני צרפת ז"ל אומרים דאפילו כשטעה ולא הזכיר גבורות גשמים וכו' בתוס' שלפנינו אינו כן ואדרבא גם הם כתבו דכן הוא בירושלמי ובתלמודא דידן א"א לומר כן :

שם ובדקנו בנוסחאות מדויקים ומצאנו כך טעה ולא הזכיר גבורות גשמים בתח"ה או לא הזכיר שאלה כו' אין מחזירין אותו עכ"ל לדעתי הקלושה יש לחוש לאותה (גירסא) דלפי גירסא זו יושזו שני התלמודים ומצוה היא להשוותם והנה לא באתי לחלוק על רבותינו שלא פסקו כן. אבל בע"נ יחוש לחומרא והמ"י : **פיסקא** והא דאמרינן דא לא אידכר וכו' זכ"נ בפירוש בירושלמי וכו' בר"ח אם עקר רגליו וכו' ואם לאו לשומע תפילה עכ"ל לדעתי הקלושה אין הנדון דומה לראיה דבירושלמי שאמר בר"ח חוזר לשומע תפילה על כרחך הפירוש הוא במקום שסיים שומע תפילה היינו לברכת עבודה דלמה לו לחזור לברכת שומע תפילה כיון דהזכרה של ר"ח היא בעבודה תמיד וא"כ בשאלה י"ל ג"כ שחוזר עכ"פ למקום שמזכיר תמיד היינו לברכת השנים :

פיסקא וכתב בה"ג וכו' היכא שאין לו כוס יש לו לחזור ולהתפלל עכ"ל ולפ"ז כשחל ט"ב במו"ש אם שכח הבדלה יחזור ויתפלל :

שם ונראה למורי וכו' כיון שמבדיל למחר אין לו לחזור ולהתפלל וכו' עכ"ל. ונראה למחר לאו דוקא דיכול להבדיל עד יום ג' וי"ל למחר דוקא קאמר כשיהיה לו כוס למחר הוא דאיצ' לחזור משום דמחר יש עדיין חובת תשלומי ערבית דאם שכח להתפלל ערבית משלים אותה למחר בתפילת שחרית משא"כ כשלא יהיה לו כוס עד יום ב' וג' הנה כבר כלה זמן תפילת ערבית של מו"ש הנה אין לסמוך על הכוס כעת וצריך לחזור ולהתפלל ממילא לפי"ז כשחל ט"ב במו"ש הנה לא יהיה לו כוס עד ליל ב' הנה אם שכח במו"ש הבדלה. צריך לחזור ולהתפלל וצ"ע בדבר :

בקושיא זאמרו שאינו דומה כלל לברכת השנים (והגם דקיי"ל דשאני קושיא מתובתא. זה דוקא כשיש מקום לתרץ הקושיא) והנה בתר"י מתרצים להיות דכל מאמר מאותה ברכה הוא במקום ברכה בפ"ע. א"כ כשיאמר בברכה זו ג"כ המבדיל יהי' נראה כברכה בפ"ע ואנן קיי"ל שאינו אומרה ברכה בפ"ע והנה ראיתי ברש"י שדחה זה בדי"ה ונכללה מכלל בתוך הבינונו כדרך שהוא מוללה בחונן הדעת ויאמר הבינונו י"י אלקינו המבדיל בין קדש לחול לדעת דרכיך עכ"ל הנה תראה כל אריכות לשונו לכאורא ללא צורך ובפרט אומרו כדרך שהוא מוללה בחונן הדעת. וגם למה שסיים אח"כ לדעת דרכיך. אבל נראה בעליל דרש"י ז"ל מבאר למה הניחה בגמ' בקושיא הרי אפשר לתרץ כדברי תר"י לכך מבאר שלא יהיה זה המאמר ברכה בפ"ע רק שתהיה נכללת בחונן הדעת דהרי בכל השנה כשמתפלל הבינונו הנה המאמר הא' הבינונו י"י אלקינו לדעת דרכיך הוא נגד חונן הדעת. הנה יכללנה בתוך המאמר הזה הבינונו י"א המבדיל בין קודש לחול לדעת דרכיך הבן הדבר והוא נחמד ונעים בכונת רש"י. וא"כ הדרא תמיהתן לדוכתי' למה פסק הרי"ף וכל הפוסקים כשמואל לזה נתחכם מרן הרא"ש ז"ל לדייק במשנתנו ר"ג אומר בכ"י מתפלל אדם שמ"ע ר"י אומר מעין י"ח ולא אמר ר"י מתפלל מעין י"ח דא"צ משום דקאי על דברי ר"ג. וא"כ למה אמר ר"ע אח"כ אם שגורה וכו' יתפלל שמ"ע הנה תיבת יתפלל מיותר בדבריו דקאי ג"כ על דברי ר"ג וע"כ צ"ל דמשום סיפא נקיט לה כי היכי דתיקו תיבת יתפלל גם אסיפא ואם לאו יתפלל מעין י"ח והכונה דלא תקנו הבינונו רק למה שהיא תפלה דהיינו כל ברכות האמצעות שהם בקשה ותפילה. אבל מה שהוא שבח והודאה כענין המבדיל בין קודש לחול לזה לא תקנו הבינונו ונכון הוא דהרי על כולן מסיים בא"י שומע תפילה ואיך יתכן שיצא י"ח בזה על מה שהוא מחויב להודות ולשבח. וא"כ לפי"ז שפיר מתורצת קושיא הגמ' על שמעתתא דשמואל וסלקא לן שמעתתא אליבא דהלכתא. ולכן פסקו כשמואל וזה שדייק

רואים כמה בני אדם שאינם כועסים ואינם משתכרים ואעפ"כ חוטאים ע"כ אסברה לה דה"ק לא תרתח כי היכי דלא תחטי כי ע"י הכעס מעותד לבא לידי חטא כמ"ש תר"י כדכתיב בעל חמה רב פשע :

שה"ג אות ג' ומן התימה על מיימון שהשמיט דין תפילת הדרך מפסקיו עכ"ל. עיין בפר"ח אר"ח סי' ק"י :

מרדכי אבל שכח ברכה שלימה מחזירין אותו ואין יוצא בשמיעתו מש"ץ עכ"ל נראה משום דהוה כלא התפלל כלל. ונראה דאם שכח ברכה שלימה מחמת אונס כגון מחמת פחד וכיוצא לא גרע מעם שבשדות שלא התפללו כלל. ועכ"פ יוצא בשמיעתו מהש"ץ :

שם בשה"ג כגון ברכי נפשי בר"ח וכו' עיין במדרש הנעלם יש סמך לומר ברכי נפשי בר"ח. ונראה שזה היה שיר של ר"ח בביהמ"ק. והטעם ג"ל משום דכתיב ביה עשה ירח למועדים :

הרא"ש סימן י"ג ר"ע אומר אם שגורה תפילתו בפיו יתפלל שמ"ע ואם לאו יתפלל מעין י"ח עכ"ל במשנה ובגמ' ואם לאו מעין י"ח והרא"ש ז"ל הוסיף תיבת יתפלל. ולכאורא הוא ללא צורך ונ"ל דדבר גדול דיבר מרן הרא"ש ז"ל דהנה אמרינן בגמ' ארי"נ אמר שמואל כל השנה כולה מתפלל אדם הבינונו חוץ ממוצאי שבת ויו"ט מפני שצ"ל הבדלה בחונן הדעת וכו' מתקיף לה מר זוטרא ונכללה מכלל הבינונו י"י אלקינו המבדיל בין קדש לחול קשיא (הנה סלקי שמעתתיה דשמואל בקושיא) אמרי התם כיון דאתיא בתחלת כל השנה וכו' חוץ מימות הגשמים מפני שצ"ל שאלה וכו' מתקיף לה מר זוטרא ונכללה מכלל ודשנני בנאות ארצך ותן טל ומטר ומשני אתי לאטרודי ומקשי אי הכי הבדלה בחונן הדעת נמי אתי לאטרודי (רצ"ל ואמאי סלקא לך בקושיא) אמרי התם כיון דאתיא בתחלת צלותא לא מיטריד וכו'. והנה הרי"ף ז"ל וכל הראשונים פסקו לדשמואל דבמוצאי שבת ויו"ט לא יתפלל הבינונו מפני שצ"ל הבדלה. והנה סלקא בגמ' בקושיא וחזינן דאח"כ בגמ' החזיקו

במעדני יו"ט אות ב' מפני שצ"ל שאלה בברכת השנים מתקיף לה מר זוטרא ונכללה מכלל וכו' ומשני אתי לאטרודי ונ"ל דהא דחיישינן יותר בתפילת הבינונו מתפילת י"ח וכו' עיי"ש. ונ"ל דמכאן מוכח דאין מתפלל הבינונו רק בשעת הדחק ע"כ אינו שגור בה וחיישינן לטעות משא"כ י"ח. וזה שסיימו הרי"ף והרא"ש (אחר אומרם מפני שצ"ל שאלה בברכת השנים) וקאמרי רבנן דה"מ בשעת הדחק אבל וכו'. ומזה מוכח לה וא"צ למ"ש המעדני יו"ט אות ג' נ"ל :

הרא"ש אות י"ד אר"ת א"ר אסי טעה ולא אמר שאלה בברכת השנים אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה בש"ת עכ"ל נראה שכיון להגירסא שהביאו תר"י שמצאו בספרים המדויקים וכך הוגה בדבריהם טעה ולא הזכיר גבורות גשמים בתח"ה או שאלה בברכת השנים אין מחזירין אותו ונראה דרצ"ל ג"כ כדברי הרא"ש בכאן ובמעדני יו"ט לא ראה הגירסא שהיגה בדברי תר"י :

דברי חמודות ס"ק מ"ב או כל דבר שצריך לחזור ואפילו ברכה שלמה ודלא כמ"ש התוס' בשם הר"ם עכ"ל ע' במרדכי הביא ג"כ לשון הבה"ג או כל דבר שצריך לחזור ואעפ"כ הביא לדברי הר"ם והזעם כתבתי דבהשמיט ברכה הוה כלא התפלל כלל דאין הש"ץ פוטרן רק באונס .

מעדני יו"ט אות נ' א"ל לפי שעומד זכר והזכיר גשם שהוא סימן קללה וכו' וא"ת ומאי תקנתיה בחזרה כיון שכבר קילל וכו' עכ"ל ואני בעניי נ"ל דלק"מ הרי מי שלא הזכיר ר"ח במנחה ומשלים בערבית מאי מהני הרי לא יזכיר ר"ח. וכן אם טעה במנחת שבת ומתפלל י"ח של חול חוזר ומשלים בערבית י"ח של חול ומאי מהני (הגם ד"ש באמת פלוגתא בזה עכ"ז רוב הפוסקים הסכימו כן) והטעם כיון דשינה ממטבע חכמים תפילתו אינה תפילה כלל והוה כלא התפלל וצריך להשלים ה"ג דכוותיה כיון דשינה ממטבע וקילל אי"כ הוה כלא התפלל כלל וצריך לחזור : **מעדני יו"ט** אות ע' אבל אם הזכיר טל אין מחזירין אותו וכתב הב"י תמיה לי

הרא"ש ז"ל והוסיף ואם לאו יתפלל מעין י"ח יתפלל דייקא ולא ישבח ויודה בתפילה זו הבן כי נעים הוא :

וי"ל עוד כוונה בדבריו דהנה פליגי רב ושמואל מהו מעין י"ח רב אמר מעין כל ברכה וברכה ופירש"י אומר בקוצר ומברך על כל אחת ואחת עכ"ל לכאורה גם פירשו זאת ללא צורך. אבל הוא דיכולני לומר דלא יאמר רק הסיומים בא"י חונן הדעת בא"י הרוצה בתשובה זה אינו דנשמע ג"כ מדהחזיר ר"ע לומר תיבת יתפלל ללא צורך ע"כ כי היכי דתיקו אסיפא ואם לאו יתפלל מעין י"ח ורצ"ל שאינו יוצא בברכות לבד רק צריך להתפלל מעט בכל ברכה ואח"כ יסיים הברכה. וזה שדייק רש"י אומר בקוצר ומברך על כ"א ואחת והנה אנו הגם דפסקינן כשמואל דיוצאין בהבינונו עכ"ז הביאו הרי"ף והרא"ש גם לדברי רב. דגם שמואל מודה דאם אומר בברכות בקוצר ודאי שפיר דמי יותר מהבינונו תדע שהרי כמה וכמה חילוקים באורך ובקוצר יש מנהגים שונים לספרדים ואשכנזים ואין כאן בית מיחוש וא"כ צריכין אנו לידע גם דברי רב להלכה וכי היכי דלא נטעה שיוצא רק בסיום הברכות לזה מדייק הרא"ש לומר ואם לאו יתפלל מעין י"ח דבעינן תפילה בכל ברכה ולא שבח לב"ד ודייק לה ממתניתין כנ"ל. נ"ל ועיין לקמן ברא"ש דבירושלמי אמרו דגם גבורות גשמים שהוא שבח יוצא בשומע תפילה ותלמודא דידן פליג דכיון דהוא שבח אינו יוצא בש"ת. ממילא לפי זה גם כאן מה שנשאר בגמ' בקושיא ונכלליה מכלל הוא קודם שידע מן הברייתא טעה ולא הזכיר גבורות גשמים מחזירין אותו (ולא מהני שומע תפילה) אבל אח"כ כשהביא הברייתא הנה הבינונו כל הברכה שומע תפילה אין כוללין בה שבח ודוק .

ש"ס שאני שמואל הקטן דאיהו תקנה ודילמא הדר ביה אלא שאני וכו' לא ה"ל לרי"ף ורא"ש ז"ל להביא רק התירוץ האחרון וכמו שדילגו כל השקלא וטריא שבגמרא. אבל הביאו זה דנ"מ להלכה דאפילו בצדיק גמור חיישינן דילמא הדר ביה :

עכ"ל סוד י"י לידיאו דמבואר בפירוש בזהר במדרש הנעלם שצריך האדם להתפלל שיחזירוהו הש"י לביתו לשלום:

שם וגרס כי אתה שומע תפילת וכו' עכ"ל. והוא נכון מאד דצ"ל מעין חתימה סמוך לחתימה:

שייך להגמ' דף ל' מאי איכא בין הבינו לתפילה קצרה הבינו בעי לצלווי ג' קמיתא וכי מטא לביתיה לא בעי למיהדר ולצלווי וכו' והלכתא הבינו מעומד ת"ק בין מעומד בין מהלך עכ"ל תמוה הדבר למה לא מנה גם זה בין החילוקים רק קבע הלכתא בפ"ע גם הלכתא לא שייך רק אם מוכיר איזה פלוגתא ועיין ברא"ש כאן סי' ד' ועייש בד"ח ס"ק ע' דמוכיח מהא דר' אשי לקמן דהתפלל מיושב ואח"כ חזר להתפלל מעומד הוכיח דחובה הוא להתפלל מיושב שיחזור ויתפלל מעומד. ולפי"ז נחא בכאן כיון דקאמר מאן דמצלי הבינו אינו חוזר ומתפלל בביתו א"כ מוכח מזה דמתפלל מעומד דאלת"ה א"כ תהיה תפילת הבינו עדיף מתפילת י"ח דדו"ק:

גמ' דף ל' ע"א מתניתין ראב"ע אימר וכו' אלא בחבר עי"ר. היינו בצבור ולמה שינה התנא את הלשון ולא אמר בפירוש בצבור כבר כתבתי בחבורי על המשנה עיי"ש: ע"ב יתיב ר"ח קרא י"ל שהי' מוכר קורות. והנה המקרה בקורות את הבית אותן הקירות היוצאים חוץ לבית לא מהני ולא מידי ז"ש לו פוק קרא קראיך לברא רצ"ל דבריך לא מהני ולא מידי שהם כמו הקורות היוצאים לחוץ. ועוד יש לפדש באופנים אחרים עיין בעדוך ערך ק"ר:

שם דאין הלכה כר"י שאומר משום ראב"ע היה די לשיאמר דאין הלכה כר"י ומדהוסיף לומר דאמר משום ראב"ע להורות שגם אין הלכה כראב"ע רק הלכה כרבנן וכמ"ש התוס', נ"ל:

שם א"ר יוחנן אני ראיתי את ר' ינאי דצלי והדר צלי עכ"ל. הנה לא אמר שראה שהתפלל תפילת המוספין משמע שלא ידע בפירוש שהוא תפילת המוספין רק שפט זה בשכל למה לו להתפלל ב' תפילות ע"כ שהשניה

וכו' האיך הוכרת הטל תעלה במקום מה שחייב להזכיר גשם עכ"ל ונ"ל עפ"י משאחז"ל כנסת ישראל מבקשת ויבא כגשם לנו א"ל הקב"ה בתי את מבקשת דבר שאין כל העולם שמחין בו כי הולכי דרכים טורחין בו וכו' ואני אתן לך דבר שכל העולם שמחין בו אהיה כטל לישראל ע"כ בשבח שמשבחין להש"י על גבורותיו אם הזכיר טל במקום גשם אין מחזירין אותו כי אדרבא הוא סימן טוב שבלא הודע אירע לו דבר כזה. נראה מזה שהקב"ה מבשר לו אהיה כטל לישראל. נ"ל נחמד ונעים: ברא"ש אבל לענין שאלה שהיא תפלה אם לא הזכיר מטר מחזירין אותו עכ"ל עיין במעדני יו"ט לפי מ"ש בסמוך תבין היטב החילוק שבין שאלה להזכרה דבהזכרה שהוא שבח גבורותיו יותר ישובח כשיהיה לנו כטל הכן:

הרא"ש סימן ט"ו והר' יונה ז"ל היה אומר וכו' אם יודע שימצא כוס למחר א"צ לחזור ולהתפלל עכ"ל עיין במעדני יו"ט ובד"ח ואני הקטן כבר כתבתי דודאי גם רבינו יונה ס"ל דמבדילין עד יום ד' ואעפ"כ בכאן לא מהני רק כשיהיה לו כוס למחר דייקא דעדיין חובת תפילת ערבית עליו להשלים בתפילת שחרית משא"כ כשכבר יצבור זמן ההשלמה ג"כ ע"ז לא יסמוך על הכוס. ולפי"ז י"א מהני רק כשיודע שיהיה למחר כוס עכ"פ עד חצות היום משא"כ כשיגיע זמן מנחה א"א לו להשלים ערבית. ולפי"ז כשחל ט"ב במו"ש צריך תיכף לחזור ולהתפלל:

הרא"ש סימן י"ח בכל פרשת העיבור וכו' בגמ' אחד פירושא אפילו בשעה שעוברין על ד"ת וכו' ונ"ל הפירוש פרשת העיבור כשפורשין מן הדבר שלומד האדם בהיותו עובר במעי אמו שמלמדין אותו כל התורה כולה:

ד"ח ס"ק נ"ד כל היוצא לדרך וכו' אבל אם דעתו ללין בעיר ואח"כ נמלך ויצא וכו' צריך לחזור ולהתפלל וכו' עכ"ל וי"ל דזה הוא דמרבי התנא בתיבת כל:

מיר"ט אות ע' והחזירני לביתי לשלום ל"ג לה ברי"ף ובגמ' מיהו ענין נכון הוא

שם חד אמר כדי שתתחונן דעתו עליו וח"א כדי שתתחולל דעתו עליו (עיי' בערוך ערך חל ויש שם ט"ס דבריו צ"ע ועיי' בספר אדרת אליהו פידש בדרך קבלה) זנ"ל לפרש חן הוא בחי' אהבה כי הדבר הנאהב מוצא חן בעיני האוהב כענין חן אשה על בעלה חן המקח וכו' חל הוא בחי' יראה מלשון חיל ורעדה ע"כ דרשו במשה ויחל משה שאחזו אש של עצמות הנה א"ש הוא מבחי' גבורה ויראה. הנה התפילה צריכה להיות בדחילו ורחימו יראה ואהבה (ושניהם הם בכח בדעת שיש בו עיטרא דחסדים ועיטרא דגבורות כנודע) וכאשר האדם מתבונן ומעורר הדעת איך הוא בריה קטנה מעוטה בדעת עומד לפני תמים דעות והוא ממלא כל עלמין וסובב כל עלמין כ"א מחשב ומתבונן כפי כחו. הנה מוליד היראה וכן כשהוא מחשב בטובותיו ית"ש שהוא טוב ומטיב חנון ורחום וכיוצא. ואיך גדלה חיבתו לישראל עם קרובו. וכיוצא שמחשב כ"א לפי כחו הנה מוליד האהבה הנה מתבונן לפי"ז ח"א כדי שתתחונן דעתו שיוליד דוקא אהביה (שאינן די בהולדת הידאה לבדה הבן) וח"א כדי שתתחולל די שיוליד היראה והאהבה תבוא מאליה וכמ"ש תלמידי הבעש"ט דרכו של איש לחזר אחר אשה מה י"א שואל מעמך כ"א ליראה והאהבה תחזור אחר היראה. ובוה תבין למה הקדים המ"ד כדי שתתחונן וראיתו מן ואתחנן. והנה הוא מאוחר בתורה לראית המ"ד כדי שתתחולל שראיתו מן ויחל משה והוא מוקדם בתורה (הן אמת שהרי"ף והרא"ש שינו הגירסא אבל הטור ברמזיו נראה שגודס כגירסת הגמ' שלפנינו עיי"ש) ולפמ"ש ניחא דודאי עבודה מאהבה הוא במעלה לעבודה מיראה ולה משפט הבכורה ע"כ הקדים דברי המ"ד מאהבה והבן ותעמיק עוד דהנהו אמוראי פליגי כענין פלוגת רש"י ור"ת בענין התפילין אם פ' שמע תקדום לוהיה א"ש או בהיפך ותרווייהו קשוט ויש קדימה לתפילין דרש"י על תפילין דר"ת ואתה הבן :

והנה לדעתי מה דמיבעיא בגמ' בכאן כמה ישהה בין תפילה לתפלה ההיד קודם תפילה יחידית רק דהאיבעיא קאי על הא

הוא תפילת המוספין וא"כ כדמקשה דילמא מעיקרא לא כוין דעתיה מאי האי שתירץ חזי מאן גברא רבא וכו' הרי לא אסהיד רק דצלי והדר צלי. והנה יכולני לומר עפ"י מה שמקובל מתלמידי הבעש"ט אשר קיבלו מרבם אם רואה אדם איזה דבר שאינו הגון מחבירו ע"כ לא הראו לו מן השמים דבר כזה. אלא משום שגם בידו יש שמץ מה מהדבר הזה והראו לו זה בכדי שישים אל לבו וישוב אל י"י. ולפי"ז יתכן שפיר דהוכיח שפיר מדהעיר ר"י שראה ד' ינאי דצלי והדר צלי. בשלמא אם נאמר שהיה זה שחרית ומוסף ניחא אלא אם נאמר בשביל שלא כיון דעתו בראשונה למה אידע הסיבה שהראו כן לד' יחנן וכי ס"ד גברא דבא כד' יחנן לא כיון בתפילתו והוא דרך דרכי חסידות. אבל אעפ"כ לא הונח לי דלפי"ז חזי מאן גברא רבא דקמסהיד עליה יוכיח מר' ינאי גופיה וכי ס"ד גברא רבא כר' ינאי לא כיון בתפילתו ואעפ"כ י"ל דמר' ינאי אין להוכיח די"ל דתלמודיה אונסיה לעת כזאת ולא כיון ואין בזה עון אבל למה הראו זה לר' יחנן ע"כ לומר שיוזכר שגם הוא לא כיון חזי בתפילתו ואם היה זה ג"כ מחמת אונס הלימוד א"כ איצ לתקן. ואם לא היה מחמת אונס הלימוד זה א"א לומר על גברא רבא כר"י ע"כ לומר דתפילת המוספין הוא שהתפלל, ופטטיא דאורייתא טבין הגם שהוא דרך רחוק מהפשט. שם ר' אמי ור"א וכו' לא הוה מצלי אלא ביני עמודי וכו'. הנה לא נודע מה שייכות יש בזה לכאן והתוס' כתבו שבא להורות דהלכה כרבנן שמתפללין תפילת המוסף ביחיד ודבריהם אינם מובנים דילמא לא התפללו תפילת מוסף. וי"ל דה"ק דהנה ר' אמי ור"א כר' יהודא ודאי לא ס"ל דלא יפלגו על רבם ר' יחנן ורביה דרבם ר' ינאי ואם נאמר דס"ל דהלכה כתי"ק אליביה דראב"ע. הנה ס"ל אין מתפללין תפילת המוספין אלא בצבור והנה ר' אמי ור"א לא הוה מצלו לעולם אלא ביני עמודי ביחיד והאיך פטרו א"ע לעולם מתפילת המוספין אלא ע"כ דס"ל הלכה כרבנן שמתפללין מוסף יחיד :

צריכין לצירוף עוד טעם וכ"מ מלשון רש"י שאמד דשמע ליה משיץ ליה לשון זכר קאי על ההזכרה ואי הוה קאי על התפילה הל"ל דשמע לה לשון נקבה ודוק ועדיין צ"ע: תוס' בד"ה כמה ישהה בין תפילה לתפילה כגון אדם שטעה ורוצה להתפלל ב' וכן בין תפילת שחרית לתפילת המוספין עכ"ל. ונראה לומר אפילו בין תפילת לחש לתפילה דחזרת השיץ בקול:

תוס' ד"ה לפי שאין וכו' וד"ה מסתברא צ"ע רב ולא היה פנאי לדקדק בעיון.

הרי"ף ונושאי כליו:

דף כ"ג ע"ב תר"י מתניתין ראב"ע אומד אין תפילת המוספין וכו' די שהצבור בלבד יתפללו אותה אבל היכא שאין הצבור מתפללים אותה כו' לרי"א שחייב הוא וכו' תמה לי דברי"א התחיל לפרש דברי ת"ק בשם ראב"ע וסיים בדברי ר"י שאמר בשם ראב"ע כאילו אין כאן פלוגתא ובגמ' מבואר דפליגי. שם דכיון שאין בה אלא שבח שאין בה תחנונים וכו' די שהצבור יתפללו אותה עכ"ל ול"נ להיות שארי התפילות אבות תקנום הגם דאתו אנשי כה"ג ואסמכינהו אקרבתות והקרבתות נעשו בצבור עכ"ז כיון דאבות תקנום ביחידות מחייב היחיד להתפלל אותם משא"כ מוספין דלא תיקנו האבות רק אנשי כה"ג תקנום נגד הקרבתות וקרבתות נעשו בצבור בשביל כל הצבור ע"כ גם התפילה ניתקנה רק בצבור וא"ת א"כ לפי"ז כמו שהיה במקדש בקרבתות המוספין שלא היו מקריבין רק במקום אחד והיו פטורין כל ישראל כן היה להם לתקן בתפילת המוספין שלא יהיו צריכין להתפלל רק במקום אחד (היינו אצל הנשיא וכיוצא) בשם כל ישראל זה אינו דבשלמא הקרבתות שהיו מקריבין במקום המקודש אשר כל ישראל פונים לשם הוה כאילו ישראל היו בעיר שהוא כאחד חבירים. משא"כ בגלותינו שאין לנו רק התפילה לא יתחברו בזה רק אנשי עיר בלבד ומחויבת כל עיר ועיר בפ"ע להתפלל אותה בצבור ויוצאין היחידים ובוזה תמצא טוב טעם למה קראו לצבור בכאן חבד עיר טעמא קא יהיב שאין

דאמדינן במשנה חסידים הראשונים היו שהים שעה אחת כדי שיכוננו את לבם למקום. הנה מיבעיא לן אם בין תפילה לתפילה ג"כ צריכין לשהות כשיעור הזה או נאמר כיון דכבר שהה קודם התפילה הראשונה די בשיעור מועט: תוס' בד"ה כדי שתתחולל וכו' ומפרש בירושלמי כדי שילך ד' אמות. ד' על ד' הוא שיעור מקומו של אדם והוא נק' רשות בפ"ע ואין בית פחות מן ד' על ד'. והנה ד' על ד' אמות הוא תקע"ו טפחים מנין היחוד יסוד מלכות. גם המזבח מקום העבודה הנה מקום המערכה כ"ד על כ"ד אמות עיין מש"ל בסוד משאדז"ל מיום שחרב ביהמ"ק אין להקב"ה בעולמו אלא ד' אמות של הלכה. והנה כ"ד על כ"ד הוא תקע"ז ועיי"ש מ"ש בסוד הכתוב ושמתי כדכ"ד שמשותין ופליגי בה מלאכי ואמוראי חד אמר שהם וח"א ישפה אמר הקב"ה להוי כדין וכדין כאשר תתבונן שם בדברינו תבין ג"כ בכאן ח"א כדי שתתבונן דעתו בחי' אהבה בדכורא בחי' שהם אבן טוב של יוסף יסוד דדכורא וח"א כדי שתתחולל דעתו בחי' היראה הוא כמ"ד ישפה אבן טוב של בנימין יסוד דנוק' אשת חיל יראת י"י ותרוייהו קשוט דהנה אמר הקב"ה להוי כדין וכדין:

שייך לעיל בגמ' בצבור שאנו ופירש"י דאין מחזירין אותו דשמע ליה מש"ץ ואיכא מקצת הזכרה. הנה בצבור אין מחזירין אותו הואיל דשמע מש"ץ ואעפ"כ במנחה מחזירין אותו כיון דליכא עוד תפילה לדזכיר. הנה נשמע דשמיעה מהש"ץ לא מהני רק ביש עוד טעם דלא כבה"ג שכתב (הביאו הרא"ש והמרדכי לעיל) דבכ"מ שצריכין לחזור ולהתפלל אם שומע מהש"ץ חזרת התפילה יוצא וע"כ הביא רש"י אח"כ דברי הבה"ג שמפרש בכאן דמיירי שהש"ץ שכח להזכיר דאין מחזירין אותו משום טירחא דצבורא וצ"ע בזה. ועוד אפשר לי לומר דרש"י מודה לבה"ג דבכ"מ שצריך לחזור ולהתפלל אם שומע מהש"ץ כל התפילה יוצא אפילו בלא צירוף טעם אחר אבל בכאן מיירי באינו מכוין עם הש"ץ כל התפילה רק להזכרת ר"ח בזה

דבר במקרה רק הכל הוא בהשגחה נפלאה והתפילה מועלת להפוך ולבטל הגזירה לטובה ולישועה :

רש"י בד"ה כובד ראש הכנעה עכ"ל פי' לדבריו דהנה מי שמכניע א"ע הנה הוא כופף ראשו למטה כאילו ראשו כבד עליו ואינו יכול לזוקפו ועמ"ש בספרי על המשניות ענין מה שפירש הרמב"ם ומה שפי' הרע"ב: **במשנה** היו שזהים שעה אחת החסיד רבינו יונה כתב שעה דוקא ועמ"ש בס"ד מאין הוכיח זה מהגמ' ואי"ה אכתוב לך שם הכונה בזמן שעה דוקא :

שם כדי שיכוננו את לבם לאביהם שבשמים ובמשנה במשניות שיכוננו את לבם למקום עמ"ש בחיבורי על המשנה ותמצא נחת: **גמ'** דא"ק והיא מרת נפש רצ"ל מי שנפשו מרה לו הוא מוכנע ועומד כפוף בכובד ראש :

שם ממאי דילמא חנה שאני דהוה מריא ליבא טובא וכו' לכאורה יש להתבונן הרי כל הענינים הנלמדים מן הנבואה הלא יאמרו שאני האיש הזה. והרי למדין מן חזקיה המתפלל צריך שיסב פניו אל הקיר. הנה ניכל לומר שאני חזקיה דהי' חולה והי' בסכנה וכבר נגזר דינו והיה צריך לכונה גדולה בתפילתו וי"ל דבכאן מן המקרא משמע כן דכתיב והיא מרת נפש משמע היא דוקא ואין כאן החיוב על אחרים :

שם דילמא דוד שאני דהוה וכו' גם בכאן דייק מדקאמר דוד ואני דייקא אבל אין זה בחובה על אחרים :

שם אל תקרי בהדר"ת אלא בחרדת עיין בתוס' ותבין דדייק מדכתיב במ"א חילו מלפניו כל הארץ וכאן במזמיר כ"ט השמיטו ע"כ דנוכל לקרוא בחרדת והוה כאילו כתיב ג"כ חילו מלפניו וכו' והמקשה דהקשה דילמא הדרת ממש ל"ק ליה למה לא נקט בכאן חילו די"ל דאדרבה דמשי"ה השמיטו בכאן דכאן מיירי מתפילת י"ח משמיענו דמותר להתפלל אפילו בלא כובד ראש :

דף ל"א ע"א רש"י בד"ה כסא דמוקרא כוס של זכויות לבנה עכ"ל

התחברות לעת כזאת לענין התפילה רק עיד אחת ופלוגתייהו דת"ק ור"י בדברי ראב"ע כך הוא דת"ק ס"ל יחיד ולא בחבר עיר פטור כיון דקרבו מוסף לא היה נקרב רק בצבור א"כ היחיד אינו מתפלל תפילת המוספין כלל ור"י ס"ל הלא גם בביהמ"ק היה רשאי היחיד להקריב הקרבן בשם כל ישראל ה"נ בתפילה יתפלל אותה היחיד אם אין הצבור מתפללין אותה. נ"ל נכון

דף כד ע"א הרי"ף ח"א כדי שתתחולל וכו' וח"א כדי שתתחונן וכו' בגמ' הוא בהיפך ורבינו הגדול גרס כנ"ל כי הפסוק ויחל משה שממנו למד המ"ד כדי שתתחולל הנה הוא מוקדם בתורה לפסוק ואתחנן וכבר כתבתי לעיל ונתתי פנים לגירסא שהוא לפנינו בגמרא. עיי"ש :

פרק ה גמ' מתניתין אין עומדין וכו' כל מה שדקדקנו במשנה מפורש אצלינו יפה יפה בחיבור על המשנה וכאן לא נציין רק ראשי פרקים ומה שנתחדש אצלינו בעזה"י: **דף ל' ע"ב** משנה אין עומדין להתפלל וכו' לא קאמר התנא אין מתפללין אלא וכו' וקאמר אין עומדין להורות דבתפילת העמידה היא תפלת י"ח קא מיירי היינו ברוצה להתפלל י"ח בתחילה קמיירי ואינו מסמיך גאולה לתפילה ממילא אנהנו שמתפללים מקודם בקשות וברכות ופסיקי דומרה וק"ש וברכותיה. הנה כבר מקבלים ע"ע הכנעה ומורא זא"צ לשהות קודם תפילת י"ח ואפילו בתפילת י"ח דמנחה אומרים פ' הקרבנות ותהלה לדוד בהזכיר גדולתו ית"ש גדול י"י ומהולל מאד וכו' ושאר השבחים. הנה נכנע לפני קונו ודי בזה וא"צ לשהות קודם תפילת י"ח :

ונ"ל עוד דמשמיענו התנא אין עומדין להתפלל וכו' תפילת העמידה דייקא אבל תפילה לשעתה המצטרכת לכל אדם בכ"ו ועידן שמבקש מהש"י על הצטרכותו א"צ הכנה ואדרבא כתיב כ"י אלקינו בכל קראינו אליו ואדרבא זה הוא האמונה הגדולה לאיש הישראלי שיתפלל תיכף על כל דבר שיארע לו יבקש מן הש"י והוא אמונה שאין שום

בס' בעשרה מאמרות להרמ"ע מפאנו דמפרש לכולהו לטובה. וכן סיום הוש"ע ופושעים יכשלו בם מפרשו לטובה והוא כתלמודא דירן:

גמ' הני צניתא דבבל איתנהו מאדה"ר וכו'. ורצ"ל והדברים תמוהין איך לא נשטפו במבול:

גמ' לעיל שמתוך כך זוכרהו ודבר גדול הוא כשהת"ח חקוקים בזכרונם וזוכרין זה את זה ועי"ז מקבלין הארה זה מזה גם בהיותם רחוקים בגופותיהם זה מזה עכ"ז הנפשות קרובות:

רש"י בד"ה אלא מתוך שמחה וכו' זכרון מקראות הסדורות בתפילת ערבית כי לא יטוש וכו' עכ"ל וקודם שתיקנו בדורות האחרונים ברכת יראו עינינו הנה התפילה סמוכה לגאולה וברכת השכיבנו כגאולה אריכתא דמי:

גמ' המתפלל צריך שיכוין את לבו לשמים עכ"ל לכאורה תמוהין הדברים מאי קמ"ל ומאי ס"ד שיכוין להתפלל לדבר אחר ח"ו ונ"ל דה"ק אפילו בהתפלל לצרכיו מזונות ופרנסה וגאילה תהיה עיקר מגמתו להתפלל לצורך גבוה כי כשישראל יש להם צער. הנה בכל צרתם לו צר וגם כשישראל בגלות הנה כביכול שמו הגדול מחולל בפי הגוים ועוד יש לאלוק מלין להמבין בנסתרות ס"ד מה שאומרים לשם יחוד קוב"ה ושכינת' ע"י ההוא טמיר ונעלם (היינו א"ס ב"ה) והמ"י:

ע"ב תוס' בד"ה דבר שאינו הגון פירוש אע"ג דליכא איסורא דאורייתא דאי איסורא דאורייתא פשיטא הוכח תוכיח כתיב עכ"ל הנה דבריהם מוכרחים אבל הדברים תמוהין. דהנה ר"א בעל המאמר הוא בעצמו למד בסמוך בג"ש שכור שמתפלל הוה כעובד ע"ז וג"ש כמפורש בתירה וי"ל דעלי לא ידע שהיא מתפללת כיון דלא שמע את קולה רק שפתייה היו נעות ובזדאי לא הסתכל בה לראות אם שפתייה נעות ממילא הקפדת עלי לא היה רק על ביאתה למקום המקודש בשכרות ועמ"ש בסמוך אי"ה בתוס' ד"ה עמכ"ה:

לעיל דף כ"ח פירש"י כוס זכוכית יקרה ולפי הנראה זה הפירוש של רש"י בכאן קאי על זוגיתא חירותא דלקמן:

תוס' בד"ה אייתי כסא וכו' מכאן נהגו לשבר זכוכית בנשואין עכ"ל זכוכית נק' בלה"ק צנצנת בגי' ה' פעמים קול ה' קולות שמקיימין בשמחת חתן וזוכין לה' קולות של תורה ודי בזה:

גמ' א"ל וי לן דמיתנן וכו' אם היה רוצה להזכיר להם הענין הזה בכדי שלא יבואו מחמת שמחה לידי שחוק וק"ר עכ"ז מן הצורך להבין מהו הזמור השייך לנשואין והנראה דאמר להם מן הנשואין צריכין לזכור יום המיתה דאילו היה האדם מקוים באיש לא היה צורך לנשואין. אבל להיות המיתה גזורה ומצודה פרוסה לכל חי ע"כ מן הצורך לנשואי איש ואשה בכדי שיהיה עכ"פ קיום להמין דור הולך זדור בא:

ש"ם אמרו עליו על ריש לקיש שמימיו לא מלא שחוק וכו' לכאורה מאי רבותיה כיון שאסור הוא ונראה דהרבזתא הוא מאי דסיים מכי שמעה מר"י רביה דרצ"ל דקודם דשמעה מר"י לא ידע זה הדין והיה רגיל בכך ותיכף דשמעה לא מילא שחוק פיו היינו לא אירע לו מעולם דבר כזה בלא הודע ובמקרה הגם שהיה רגיל בכך עד היום. ש"ם לא מתוך דין היינו כשיושב ודן דין ומשפט בין איש לרעהו:

ש"ם ולא מתוך דבר הלכה היינו הלכה שצריכין לדבר בה ולפלל האיך תהיה ההלכה מקוימת ובירושלמי שהביאו התוס' בד"ה ר' אשי וכו' שעומדין להתפלל דוקא מתוך דבר הלכה. כונת הירושלמי הלכה פסוקה ולא פליגי התלמודים אהדדי. נ"ל:

תוס' בד"ה רבנן וכו' אלא מתוך כובד ראש (כמתניתין) ושמחה של מצוה (כברייתא דלקמן דלא פליגא הברייתא דלקמן עם משנתינו):

תוס' בד"ה שכן וכו' ומקשה בירושלמי חוץ מירמיה וכו' מיהו מההוא קרא דסוף תרי עשר וקהלת לא פריך מידי וכו' עכ"ל תמה לי למה לא מקשו ג"כ מישע"י ועיין

מהאיסור כיון שהוא דבר שאינו הגון היינו שהשכל מחייבו ראוי להוכיחו בגערה ונלמד זה מעלי שגער בה עד מתי תשתכרין הלא זה דבר שהשכל מחייב דשיכור אינו מדבר לפני המלך :

גמ' אמר לה וכו' ובעינא רחמי ויהיב לך רבא מיניה א"ל אל הנער הזה התפללתי עכ"ל לכאורא תשובתה אינו מזבן ונראה דהרי התפללה ונתת לאמתך זרע אנשים למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה הנה אמרה אל הנער הזה שגולד בתכונה זו כמו שהתפללתי ואפילו אם יולד לי בן אחר. הנה באפשר לא יהיה בתכונה זו וזהויה תפילתי לבטלה. ונ"ל לפרש עוד בדבר נחמד עפ"י מה ששמעתי בשם כבוד אדמו"ר הרב הקדוש מר"ה יע"צ זצוק"ל דלפעמים הצדיק נענה אפילו בדיבור בעלמא בלא תפילה רק כשאומר יהא כך וכך והשיי מקבל דבריו רק שהחילוק הוא אם נעשית מבוקשו ע"י תפילה הוא דבר המתקיים משא"כ אם נעשית רצונו בדיבור בעלמא אינו בטוח שיהי' דבר המתקיים :

ובזה פירשנו ואני תפילתי לך י"י וכו' רצ"ל אומרת כנ"י ואני תפילתי לך י"י עת רצון תפילה ממש אני מתפלל לפניך בשעת ע"ר. ע"כ אלקים ברב חסדך ענני באמת ישעך היינו שתהיה ישעך באמת דבר המקוים לעד קושטא קאי. ולפי"ז יונעם מאד בכאן תשובת חנה אל הנער הזה התפללתי תפילה ממש ולא דיבור בעלמא. הנה מוכרח הוא שתהיה דבר המתקיים והוא דבר נחמד.

שם מזרה הלכה בפני רבך את מהראוי להבין הלא היה קטן ופטור מעונשין וצ"ע. [עיין בצל"ח שכתב אף שקטן אינו בר עונשין זה שחכים טובא בר עונשין הוא לפי חכמתו (המגיה)]

שם דדים הללו שנתת על לבי וכו' הנה עיקר טענתה על הדדים. והנה הדדים לא נזכרו בפסוק רק הלב. ועוד קשה למה לא היתה טוענת גם על הרחם וי"ל דעל הרחם אין טענה דנברא להנאת הבע"ל ושישיביע עצמו מן ההיתר. והנה התירוץ הנה י"ל גם על הדדים שהם להנאת הבעל שהם הוד יפיה

גמ' לא אדני לא אדון אתה בדבר הזה ולא רוה"ק שורה עליך השפעת רוח הקודש היא מהמדה אחרונה מלכות אדני דינא דמלכותא ע"כ המושפע ברוה"ק נק' אדון וי"ש לא אדון אתה וכו' ולא רוה"ק שורה עליך :

שם כתיב הכא לפני בת בליעל וכתוב וכו'. הנה נלמד הדבר בג"ש נגד מדת רחום. שכור לא יתפלל הגם דיעבור זמן התפילה ח"ו והוא רחום יכפר עון ביטול התפילה בזמנה :

שם מיום שברא הקב"ה את עולמו וכו' עד שבאת חנה וקראתו צבאות וכיון שממנה למדו עניני תפילה הנה תקנו ח"י ברכות נגד ח"י אזכרות שבמזמור כ"ט והוסיפו אח"כ ברכת המינים נגד שם י"י שבמזמור הנ"ל הנה ח"י הויות ושם אל בגי' צבאות :

שם אלך ואסתתר בפני אלקנה בעלי וכו' שמעתי בשם גדול אחד דזה הוא דכתיב ותתפלל על י"י (ולא כתיב א"ל י"י) שהכוונה שהתפללה על שם הנכבד הו"ה שלא תצטרך לגרום מחיקת השם על המים.

תוס' בד"ה עמכ"ה וכו' מלא בה"א כלומר שלא היה יושב וכו' כי אם בחמישית עכ"ל לא רצו לפרש כפירשי' הנצבת עמכה ויאף הוא היה עמה בעמידה דא"כ נראה שהיה יודע שהיא מתפללת. וכבר כתבתי לעיל דלדברי דתוס' (ד"ה דבר שאינו הגון) צריכין לומר דעלי לא היה יודע שהיא מתפללת ולדעת רש"י ז"ל דס"ל דעלי היה יודע שמתפללת צ"ל דהוכחת ר' אלעזר לעיל מכאן לרואה בחבירו דבר שאינו הגון צריך להוכיחו ה"ק דגם שהוא דבר שאינו מפורש בתורה. הנה י"ל שחבירו לא ידע מהאיסור. הנה לכאורה שאין להוכיחו למה עשית כזאת בדרך גערה רק ללמדו בדרך לימוד אסור לעשות כזאת והנה נשמע מעלי דקאמר לה עד מתי תשתכרין בדרך תוכחה וגערה הנה נשמע דצריך להוכיח אפילו בדבר שאינו הגון היינו שאינו מפירש בתורה בפירוש לאיסור זמעין הנ"ל מכאן לרואה בחבירו דבר שאינו הגון שצריך להוכיחו היינו אעפ"י ש"ל שחבירו אינו יודע

דברים ולשון ויתפלל שעשה פלילות עם קונו
לומר כביכול אתה גרמת להם :

שם שכן דבי ראב"י קורין לאלפין עיינין וכי
רצ"ל מצינו באנשים שהם כבדי פה קורין
לאלפין וכי. והנה אדונינו משה היה כבד פה
רק במתן תורה נתרפא והנה כעת שהטיח
דברים נשאר בלשונו הקדום. והנה נרמו הרבד
בהנחת הטעמים מהפך פשטא קטן רצ"ל ויצעק
משה אל י"י הוא היפך הפשוטו דק כפי המקובל
במדרשו ואיזה דבר תהפוך הקטן היינו אות
הא' תהפכנו לעין ועדיין לא הונח לי .

שם בשביל כסף וזהב שהשפעת להם לישראל
עד שאמרו ד"י וכו' קשה האיך אפשר
זה והלא אין אדם מת וחצי תאותו בידו יש לו
מנה מבקש מאתיים וי"ל דהנה דרשו חז"ל
בפסוק דבר נא באזני העם ושאלו ממצרים
כלי כסף וכלי זהב וכו' הנה אמרי דבי רבי
ינאי (מכילתין דף ט') אין נא אלא לשון
בקשה אמר הקב"ה למשה בבקשה ממך לך
ואמור לישראל בבקשה מכם שאלו ממצרים
וכי' שלא יאמר אותו צדיק (אברהם) ועבדום
וענו אותם קיים בהם ואחרי כן יצאו וכו'
לא קיים בהם אמרו לו ולואי שנצא בעצמינו
ועיי"ש מה שדקדקנו מהו זה שחשש הש"י
שלא יאמר אברהם ועבדום וכו' ובאם לא
יאמר אברהם אין כאן חשש הרי בהכרח הוא
שיקיים הש"י את דברו. וכתבנו לשם דכונת
הש"י בהבטחתו ואחרי כן יצאו אחר סמוך
אחרי מופלג וידע הש"י שיקיים הבטחתו
מופלג ורחוק מן היציאה והיינו ביזת הים
אך כעת שיצאו בלא רכוש חשש הש"י שלא
יאמר אותו צדיק וכו' וא"כ ביזת מצרים
אינו מכלל ההבטחה ע"כ היתה מוכרחת להיות
בדרך שאלה. והנה דרשו חז"ל זה מרכיב
לשון נ"א דבר נ"א באזני העם אין נא אלא
לשון בקשה. אך מה שדרשו אח"כ שאמרו
ישראל הלואי שנצא בעצמינו לא ידענא היכא
רמיזא אלא שהיתה קבלת דבי ר' ינאי (הן
הם שדרשו התם והם שדרשו בכאן) ודי זהב
בשביל כסף וזהב שהשפעת להם עד שאמרו
די וכו' והיה קשה להם כנ"ל. האיך אפשר
לומר די הלא יש לו מנה מבקש מאתיים אך

וכדאמר ר"ח לבנתיה שקול כורא וכי' ומרגניתא
וכי'. אבל מובן הדבר דהנה דוד אמר שירה
כשינק משדי אמו על שברא לה דדים במקום
בינה וא"כ זה היה דיוקה דדים הללו על לבי
דייקא הלא הוא דק להניק בהן ובזה יתכן
מה שאמדה ת"ן לי ב"ן ואניק בהן דקשה
הלא גם בתת לה בת לא תהיה בדיאת הדדים
לבטלה ולפי הנ"ל יתכן דהטעם שברא לה
דדים במקום בינה הוא כדי שלא יסתכל
היונק בערוה וזה לא שייך רק בכך שאסור
להסתכל במקום התורף וכן הטעם הב' שלא
יניק במקום הטינופת ויתטמס מוחו מהתבונן
בתורה. וזה לא שייך בבת שאינה בת תורה :

רש"י בד"ה תענית לתעניתא יתענה למחד
עכ"ל דייק זה מדלא קאמר יתענה עוד
יום אחד וקאמר ליתב תענית לתעניתא היינו
(יחיב) [ישיב] בסמיכות עוד תענית א' לתענית
הראשון :

גמ' וא"ר אלעזר חנה הטיחה וכו'. לפי מה
שפירשתי לעיל בשם גדול אחד ותתפלל
על י"י שלא ימחה שם הקודש על המים דהנה
אמרה אם ראה מוטב ואם לאו כביכול תהיה
מוכרח לראות. הנה ר' אלעזר הוא בעל המאמר
לעיל דאם ראה תראה והוא שאומד בכאן חנה
הטיחה דברים ודייק לה מן ותתפלל על י"י
י"ל דזה הוא כונתו שהטחת דברי' הוא שאמרה
להש"י שכביכול יהיה כמוכרח לעשות :

דף ל"ב ע"א ואד"א משה הטיח דברים
כלפי מעלה שנאמר ויתפלל
משה אל י"י אל תקרי אל י"י אלא על י"י
עכ"ל תמוה הרבד למה לא כפשוטו והדי בכ"מ
נאמר ויתפלל אל י"י רק בפ' חקת נאמר
ויתפלל משה בעד העם וי"ל דקשה מה היה
לו להתפלל ומה היה לו להזכיר הרי עדיין
היו עומדין במדרם כמו שנאמר ויצעק העם
אל משה ולא נאמר שאמרו חטאנו כמ"ש בפ'
חקת וע"כ מתרגמינן וצוח עמא על משה
היינו שהיו עדיין מתרעמין וצועקין עליו למה
בערה בם האש וא"כ מה היה לו להתפלל
ואיזה זכות היה לו להזכיר ע"כ לומר ויתפלל
משה וכו' אל תקרי אל אלא על שהטיח

התשובה ולומדין אנתנו מהמעשה הזאת סדר הוידי דיוה"כ שצריכה להיות בלשון אנא כמ"ש משה אנא חטא העם וכו' וצריך לפרט החטא כמ"ש משה ויעשו להם אלקי זהב זוכית גדול הוא לדור שנתגלגל זכות כוח על ידם להורות תשובה לרבים ונתגלגל ע"י סדר והלכות תשובה ואתה ידידי אל תהרהר בזה כי עמקו מחשבות הצור תם ותמים פעלו יכל דרכיו משפט ומעטה אל תתמה על החפץ הזה ג"כ הנה סיבב הש"י להדור דעה שיהיה בידם ממון של מצרים ויפעל הכח הפועל ויבוא עי"ז הוראת תשובה לרבים וחוף לזה הלא נלמד דעת שרוב החטאים באים כשיהנה האדם מן הממון כזה שיש בו כח ופועל רע וכשישוב האדם אל י"י הנה ידע הסיבה ממה לשוב ויפשפש בדבר הלא תראה בסדר היום הקדוש בגמר תפילתינו בתפילת נעילה הנה סידרו לנו אנשי כה"ג ברוח קדשם. אתה נותן יד לפושעים וכו' ותלמדינו י"א להתודות לפניך על כל עונותינו למען נחדל מעושק ידינו וכו' הבן הדבר שהוא הכולל של כל עונותינו ביש תחת יד האדם ממון שאינו ביושר והכח הפועל בנפעל וכאשר יהנה האדם מממון הזה זתהי לו לזרא ויתילדו אצלו תאוות רעות ולהיות הדבר הזה גדול אצלי ופנה לתורה ולעבודה הנה ארחיב עוד במקצת דברים אמר כבוד אדמ"ו הרב הקדוש מהרמ"מ זצוק"ל שיש להתפלא על הילדים שמחנכין אותם מנעוריהם בעוד שהם קטנים לתורה ולעבודה זו תפילה ועונין אמן ויהש"ר הנה בעוד השני ערלה עליהם ואעפ"כ המה מורגלים בתורה ועבודה מהיכן יארע כזאת כשמתגדלים פורקים עול התורה מעליהם ועוסקים בעסקי העולם ברשות ובאיסור הלא היה מהראוי שיהיה להם הדבר בטבע לבל יזיוו מן התורה אפילו זיו כ"ש כמ"ש חנוך לנער עפ"י דרכו גם כי יזקין וכו' ואמר אדמ"ר זלה"ה שמגיע להם הדבר הזה על אשר האכילום אבותיהם ממון של איסור הבא לידיהם בגול וחמס וריבית וכח הפועל בנפעל. וכאשר הבנים נתפטמו מזה הנה מתעורר להם עי"ז תאות רעות ופורקים עול התורה מעלימו ואחזין

הוא דהנה להיות ביזת הים שהיתה הבטחת הש"י הנה כבר זכו מן ההפקר שמתו בעליהם בים. וגם להיות שהיתה הבטחת הש"י זה לא היה מוזק להם אך ביזת מצרים לא היתה מכלל התבטחה ע"כ הוכרחה להיות בדרך שאלה והנה ישראל לא רצו כי היה די להם שיצאו מעצמם רק משה ביקש מהם בדרך בקשה בציוי הש"י שיבקש מהם שישאלו בדרך שאלה וכיון שהיה בדרך שאלה היה עדיין רשות בעלים המצרים על הכסף וזהב כי כח הפעל בנפעל וע"כ קיי"ל אין פורטין מתיבת המוכסין והנה המצריים שהיו עובדין ע"ז. הנה כח מפעלם הוא בממונם הנה הנהנה מממונם בעוד רשותם עליו ח"ו יפעול אותו הכח בהם וזהו שדרשו לשם דבי ר' ינאי שאמרו ישראל הלואי שנצא בעצמנו והיה די להם זה וכאן דרשו שזה שאמר בשביל כסף וזהב שהשפעת להם עד שאמרו די הוא שגרמה להם. ובוזה תתבונן אח"כ מנין שחזר הקב"ה והודה לו למשה שנאמר וכסף הרבתי להם וזהב עשו לבעל ומהראוי להתבונן. האיך צודק הדבר כסף הרבה להם וזהב עשו וכו' אך הוא דהנה דרשו תורי זהב נעשה לך עם נקידות הכסף תורי זהב הוא ביזת הים עם נקודות הכסף זו ביזת מצרים שהיה בפחות בערך ביזת הים כערך הכסף אצל הזהב. ומעטה הוא הנדצה שהודה הקב"ה לכ"שה וכסף הרביתי להם היינו ביזת מצרים וע"י שנהנו מן נכסי מצרים ע"כ נשאר אצלם כח הפיעל שפעלו המצרים בנפעל היינו בנכסיהם ע"כ וזהב וכו' ובוזה תבין הנה כיון שחזר הש"י והודה לו למשה א"כ היודג תעלומות למה סיבב להם כזאת. אך הוא ה"א ידוע לך לא היו ישראל ראויים לאותו מעשה רק כדי להורות תשובה לרבים והם דייקא היו מסוגלים לזה כי המה הדור דעה המה מסוגלים ללמוד מהם דרכי התשובה שהיא החזרת הדעת כי אין אדם חוטא אא"כ נכנס בו רוח שטות והנה התשובה הוא ההזרת הדעת להעביר הרוח שטות ע"כ הדור דע"ה היו מסוגלים ללמוד מהם תשובה ע"כ תמצא שאז יצאו לפועל הלכות וידיי שהוא עיקר

למה נאמר לשון ירידה הלא תראה כל מקום שיצא מפי איזה צדיק לשון ירידה דרשוהו חז"ל למה יצא כן מפיו כענין שאמר יעקב רדו שמה וכו' דרשו שרמו להם מנין רדו יהיו במצרים וכן מה שאמרו השבטים ירד ירדנו דרשוהו ירידה היא לנו שהיינו רגילין לפרנס אחרים כן בכאן יקשה למה אמר הש"י לשון ירידה ובפרט שה"י מספיק לומר לך מזה והא דכתיב כן במתן תורה הנה י"ל דה"ק דירידה זו תהיה לצורך עליה לך רד ועלית אתה ואתרן המבין יבין בסוד מטי ולא מטי יבין שהרב לפעמים יצטרך לירד ממדרגתו בכדי להשפיע לאחרים להעלותם. אבל בכאן הוקשה להם למה אמר בלשון זה:

ש רד מגדולתך כלום נתתי לך גדולה אלא בשביל ישראל ועכשיו ישראל חטאו אתה למה לי עכ"ל מהראוי להתבונן מהו הגדולה שניתן למשה אם הוא מה שהיה מושל על ישראל הלא לא היה חפץ בזה הרי אמר להש"י האנכי הרייתי וכו' תאמר אלי שאהו בחיקיך והנה לא היה מושל עליהם רק מה שהיה הש"י מצוהו לעשות להם עשה ואם הגדולה הוא שנתן לו עושר הלא לא לבו הלך בזה ולא היה חפץ בזה ולא היה לו חלק בעוה"ז כלל צא ולמד מדברי הגאון מהרמ"ע מפאנו בס' בע"מ שאפילו החלב שינק משדי אמו נשתלם לאמו בתשלומין לא כדרך כל העולם שהאם יונקת בחנם אבל הוא לא היה לו חלק בעולם עיי"ש דברים נעימים ראויים למי שאמרן. וא"כ איזה גדולה תמצא לו שא"ל הקב"ה רד מגדולתך כלום נתתי לך גדולה וכו'. ונראה לפרש עפ"י מה שפירשנו בענין אדה"ר כשאכל מעץ הדע"ת טוב ורע א"ל הש"י זקו"ץ ודרד"ר תצמיח לך דהנה נצטוה שלא לאכול מעץ הדע"ת טוב ורע שע"י אכילת אותו העץ הנה יתבלבל הדע"ת בטוב"ב ור"ע ולא יהיה [יכול] להבחין בין טוב לרע שיראה בדע"תו לפעמים שהוא טוב שהוא מצוה ובאמת הוא ר"ע עבירה וכן בהיפך. והנה כל המצות והטובות הם בסוד היחוד י"י אחד והעבירות הם בבחי' המרכבה הטמאה אל אחד והחילוק בין אחד לאחר הוא רק בקוץ שתמונת אות ה' ישתנה מן אות ר' רק בקוץ וכן

מעשי אבותיהם בידיהם זה תוכן דבריו ולה"ה וכזה תבין מ"ש הכתוב פוקד עון אבות על בנים וכו' ומתרגמינן כד משלמין בנייא למחטי בתר אבהתהון וע"כ נצטוינו בוידוי והתוודו את עונם ואת עון אבותם וכן נוהגין לומר בוידוי אבל אנחנו ואבותינו חטאנו וכדין הוא. והנני מעיד כי ראיתי בעיני צדיקים גדולים אשר ידאתי לגשת אליהם וכאשר באו לידי נסיון והשתדלו להשיג ממון ובפרט בתביעה בפה נטרקנו מכל וכל ואבדו מעלתם וכבר דברתי בענין התביעה בפה במ"א. שהוא כעין האשה המקבלת מן הדכורא ולבעבור זה נבראת ואעפ"כ אם תובעת בפה יוצאת וכו' כי נאמן הוא בעל מלאכתה אשר ברא אותה בתכונה זו להיות מקבלת הוא יזמין לה הקבלה בעת המצטרך וכענין הזה הוא באיש המקבל מאחרים בשגם אינו מבחין אם מקבל ממון מאנשים שאינם הגונים והכח הפועל מחטאיו. והנה תראה שגם דבר הזה נלמד מדור דעה שביזת מצרים היתה ע"י תביעה בפה ואירע מה שאירע בשגם שהיה זה רצון הש"י הנה כבר רמזתי לך שהיה זה רצון הש"י כדי להורות מהם תשובה וכמשארז"ל ואעפ"כ צדקו דינו ומשפטיו ית"ש כי אעפ"כ היה הרבר תלוי ברצונם כי ע"י התורה הנה היא תבלין ומתק היצה"ר וכל המדות רעות ואעפ"כ היה הדבר לטענה שטען משה רבינו ע"ה עם הש"י והודה הש"י לדבריו. והנה ידעתי מרבותינו נוחי גפש שכאשר הגיע לידם ממון שהבינו שבעליהם הסגילו בו כח הפועל לרע לא היו נהנים מהממון ההוא והשליכו מידם אותו הממון באין רואה וקבלתי שעכ"פ יראו שיגיע הממון ליד נכרי אשר לא מבני ישראל במקום המצטרך ליתן להם ודי בזה בני ידידי הרחבתי קצת בזה כי ידעתי שהוא פינה לתורה ולתשובה אשרי האיש אשר ישנה וישלש בדברי אלה הנאמרים באמת ויבין הדברים לאשורם ואז טוב לו ולודעו עד עולם. [עיי' בספר אגרא דכלה פ' שופטים דף ק"א. (המגיה)]; **ש** לך רד מאי לך רד. לא ידענא מאי קשיא ליה והלא גם במתן תורה נאמר כן לך רד ועלית אתה ואתרן עמך וי"ל דקשיא ליה

שם מלמד שתפסו משה להקב"ה וכו' עיין בזה תשא שתפס כביכול הרצועה דמלכא ומ"ש אלמלי מקדא כתיב א"א לאמרו גם זה תבין שם שאמר רשב"י דמסדו לו בלחישא עי"ש היטב :

שם ואעשה אותך וכו' אמר משה לפני הקב"ה ומה כסא של ג' דגלים וכו' ולא עוד אלא שיש לי בושת פנים מאבותי וכו' לא נדע מהיכן דרשו זה. ועוד מה הוא זה טענת משה ומה כסא של ג' דגלים וכו' הלא גם הוא מבני האבות ויהיה כסא של ד' דגלים. ונדאה דדייק למה אמר הש"י ואעשה אותך ולא אמר ואעשך כמ"ש לאברהם. ע"כ דרשו דגם בזה הלשון השמיץ הש"י למשה שיהיה יכולת בידו לטעון דהנה אמר לו ואעשה אותך היינו שתהיה התחלה ממך כאילו נכרת עמך ברית חדשה ולא יצורף אליך ברית אבות. עי"ז היה מקום למשה לטעון ומה כסא וכו'. ולא עוד אלא שיש לי בושת פנים מאבותי וכו'. כיון שזכותם לא יצטרף יאמרו פרנס וכו' ביקש גדולה לעצמו וכו' .

שם עד שהחלהו יש לפרש לשון חליפין כענין חילול שאמרו בקדשים וענין חליפין בכאן היינו שהחליף צירוף שם הוי' שהיה למפרע המורה על דין החליף שיאירו האותיות כסדרן ותבין דהנה המעשה ההוא היה בתמוז שצירוף הוי' של חרש הזה הוא למפרע כזה [הוה"י] [דודי] וזה מורה על דין ויחל משה את פני הוי' החליף שיאיר בפנים כסדרן וז"ש משה למה הוי' יחדה אפך בעמך אשר הוצאת מאמ"צ שהיה בניסן השם הנכבד מאיר בו כסדר. שם ורבא אמר וכו' הגאון מהרי"ב ז"ל כתב בהגהותיו אולי צ"ל ורב אמר הוא משום דהקשה לו דהרי להלן אמר רבא א"ר יצחק. אבל אין בהכרח להגיה בשביל זה דל"ל דלהלן אמר משום ד' יצחק וכאן אמר משמיה דנפשיה. וגם יש לשם גירסא אמר ר' יצחק בלא רב"א :

שם עד שהפ"ד לו נדרו הגאון הנ"ל הגיה שהתי"ד וכו"ה בילקוט ובע"י זהו גבון. דהדין הוא חכם אומר לשון התרה מיהו מצינו גם במעשה דרבב"ח ששמע ב"ק עכשיו שנשבעתי מ"י מיפר לי. וא"ל רבנן היה לך

במספר אות הד' הוא מספר קצ"ו יותר מן אות ד'. וזהו הרמז שא"ל הש"י לאדם הן היום שאכל מן עץ הדע"ת טוב"ב ור"ע. הנה נתערבב הדע"ת בטוב ורע. הנה יהיה לך עבודה רבה וקשה לדעת ולהבחין בין טוב לרע כי הנה קר"ץ ודרד"ד תצמיח לך שלא תוכל להבחין בין ד' לר' ובין ר' לר' שהחילוק ביניהן הוא בענין קר"ץ בין בתמונה בין במספר הנה נמשך הדבר הזה עד הגיע זמן יצ"מ שלח הש"י את משה ושהיה בשמתו מסוד הדע"ת הקדוש כדכתיב אשר ירע"ז י"י וכו'. ושלחו הש"י להוציא הדע"ת מן הגלות כענין אמרו בכל פעם וידעתם כי אני י"י וידע"ו כי אני י"י ואח"כ נתן הש"י התורה על ידו ובה מבוואר מהו הטוב ומהו ההיפך וכיון שהיה משה מסוד הדעת. הנה ניתן לו דשות לכתוב בתורה הנהו ב' אתון גדולין היינו אות הד' דאחד ואות הר' של אחד והוא כענין התינוק שדעתו קטן ואינו יכול להבחין בין תמונת אות ד' לאות ר' הנה הרב שדעתו גדול ורוצה ללמד דע"ת להתלמיד הקטן. הנה כותב לו אותיות גדולות שע"י הגדלות יהיה ניכר להתינוק להבחין החילוק בין ד' לר' כן ניתן דשות למשה שה"ס הדע"ת וכתב הנהו ב' אתון דברבן ההודות שיעיינו היטב בדעתם להבחין מהו מצוה שהוא מסוד האחדות ומהו עבירה שהוא ממרכבה הטמאה אל אחר. והנה כשאירע לישראל אותו מעשה בודאי כל מי שיש לו מוח בקרקרו לא יחשוב הדברים כפשוטן שעשו להם דמות עגל של זהב להיות להם וכו' דק הוא דבר דק כענין שאמרז"ל שומטין אחד מטטרומילין שלי וכו' שחשבו להודיר אל הצורה פני שור שבמרכבה. והנה היצר הסיתם ע"י הערב דע שהוא מצוה ועבודה ובאמת היא ע"ז הנה נתחלף להם הד' בר' זה שיש לרמוז בכאן שא"ל הש"י למשה דד מגדולתך דצ"ל אותיות ד"ד שהם גדולתך שהם אותיות הגדולים שלך שנתתי לך דשות לכותבן גדולים כי ע"י הדע"ת שלך יוכלו להבחין בין ד' לר' וכלום נתתי לך גדול"ה אלא בשביל ישראל עכשיו ישראל חטאו ולא ביחנו בדע"ת בין טוב לרע אתה למה לי הכן הדבר כי א"א לפרש בכתב :

אשר מן שמיא נפל. ובוה פירשנו קלים היו רודפינו כל רודפינו היו קליים מן הקיל אשר מן שמיא נפל זז"ש מנשרי שמים מן אותן שנשרו ונפלו מן השמים עמ"ש בחיבורי על התורה:

תוס' בדיה קודם תפילתו וכו' לאפוקי מהנהו דאמרו אשרי הרבה עכ"ל ועיין מ"ש בדף ד' ע"ב א"ד יוחנן מפני מה לא נאמרה גרין באשרי וכו' ולא אמר בתהלה לדוד מזה נשמע דמתחילין בקפיטל שלפניו אשרי העם שככה לו אשרי וכו' בכדי להתחיל הפסוק באות א':

גמ' לא שנו אלא למלכי ישראל וכו'. ומדויק במשנה אפילו המלך וכו' בה"א הידיעה עיין מ"ש בספרי על המשניות:

דף ל"ג ע"א דש"י בדיה ערוד מן הנחש והצב בא וכו' ולעיל דף ט' ע"ב פירש"י בין חמור לערוד ערוד חמור הבר. והן אמת דשם צריכין לומר שהוא בריה דומה לחמור וכאן שהיה מדורו בחור נראה שהוא מין נחש. אבל נראה דשם יש לגרוס ערד בלא ו' והריש קמוצה וכמו שאמרו במס' ר"ה אצל הכנעני מלך ערד. למה נקרא ערד שהיה דומה לערד במדבר:

הרי"ף ונושאי כליו:

דף כ"ד ע"א תר"י פיסקא חסידים הראשונים וכו' אעפ"י שבהרבה מקומות

כשאומר שעה אינו רצ"ל שעה דוקא וכו' הכא אינו כן אלא שעה ממש דהכי אמרינן בגמ' וכו'. עמ"ש'ל בגמ' בענין השהיה בין תפילה לתפילה שיעור ד' אמות. והנה בענין שיעור שעה דוקא קודם התפילה הוא ג"כ לרמוז אל היחוד דאמדינן בירושלמי זבתוספתא השעה ד"ד עונות והעונה ד"ד עיתים נמצא יש בשעה עיתים ד"ד פעמים ד"ד ושמתי כדכ"ד ד"ד פעמים ד"ד בגי' תקע"ו יסוד היחוד יסוד מלכות וגם מקום המערכה של המזבח בבית עולמים בבית שני היה ד"ד על ד"ד ועל התורה נכרתו תקע"ו בריתות וכבד רמותי לך לעיל הא דפליגי תרין מלאכי זתרין אמוראי בפסוק ושמתי כדכ"ד וכו' ח"א שה"ם אבנו של יוסף וח"א ישפה אבנו של בנימין ואמר הקב"ה

לומר מופ"ד לך וי"ל דהחילוק הוא בין לשון הפרה ללשון התר"ה דחכם אומר לשון התרה שהוא עוקר הנדר מעיקרו משא"כ בעל ואב מפדין מכאן ולהבא וא"כ י"ל גם בכאן משה אדונינו לא עקר הנדר מעיקרא כדי שתתקיים תהבטחה בורעו ובני רחביה עלו למעלה ראש. וכן ברבב"ח י"ל בדרך ישוב כזה והא דקשה הרי החכם כשאמר בלשון הפרה לא מהני הנה תוכל לישב הדבר כשתבונן במאמר הת"ז שנהגין לומר קודם כל נדרי י"י צבאות יעץ ומ"י יפד עיי"ש ותבין:

שם החייתני בדברייך רצ"ל שפעל משה להאיר מוחין דגדלות הנק' חיי המלך אה"י הו"י אה"י בגימטריא חיים:

ע"ב גדולה תפילה יותר ממע"ט וכו' ואעפ"כ לא נענה אלא בתפילה עכ"ל לכאורא דילמא תדויהיה הוא דאהני המע"ט עם התפילה. ונראה דדייק מדאמר לו הש"י אל תוסף דבר אלי עוד בדב"ר הו"ה תיבות בדב"ר הו"ה מיותר ע"כ בדב"ר הו"ה יהיה נדרש לשלאחריו בדב"ד הו"ה עלה ראש הפסגה רצ"ל דייקא בדב"ד הו"ה על תפילתך נענתי לך וכו' מלשון רש"י בדבר תפילה זו נתרציתי וכו': תוס' בדיה גדולה תפילה וכו' בלא תפילה וצריכין לומר לפי"ז גדולה תפילה אפילו בלא מע"ט ממע"ט בלא תפילה ומדייק מן בדב"ר הו"ה כמש"ל:

גמ' מיום שחרב ביהמ"ק נפסקה חומת ברז"ל וכו'. ג"ל חומת ברז"ל היינו קטרוג הס"ם וגונדא דיליה והוא שר של אדום עיין בדניאל בחלום נבוכדנצר רישיה די דהב מלכות בכל חדהי ודרעוהי די כסף מלכות מדי ופרס מעוהי די נחש מלכות יון שקוהי די פרזל מלכות אדום. א"כ מלכות אדום הוא ברזל וכ"ה במדרש שהש"י צוה ליקח למלאכת המשכן זהב וכסף ונחושת הרמוזים לשלש מלכיות משא"כ ברז"ל לא צוה ליקח כי רמוזה למלכות אדום והש"י אמר גער חית קנה ע"ש באריכות והגם שנבואת יחזקאל קח לך מחבת ברז"ל היה בזמן שליטת בכל הנה הס"ם שר אדום הנה הוא השתתף עם כל המלכיות ואפילו בזמן פרעה והק"ל נשמע בית פרעה הוא הקל

להוי כד"ן וכד"ן ואם תרצה לרוות צמאונך דרוש נא כיום את אשר כתבתי בחיבורי על המשניות והמשכיל יבין דבר מת"ד ודי בזה כעת ורע דודאי שעה זו אינה שעה זמנית רק עיתית:

הרי"ף כדי שיכונו את לבם למקום כ"ה הגירסא במשנה במשניות אמנם בגמ' הגירסא לאביהם שבשמים ובחיבורי על המשנה כתבתי טעמים ובכאן אומר הנה הרי"ף ז"ל גורס למקום כמו במשניות וכן תר"י. והנה נראה עפ"י מ"ש במשניות דהגם דחז"ל כינו להש"י בתיבת מקום. כמה פעמים עכ"ז טעמא בעי בכ"מ למה כינו בזה הלשון בכמה מקומות ובשאר מקומות אמרו הקב"ה או מארי עלמא וכיוצא. והנה אמרתי שבכאן כינו מקום דהנה קביעות מקום לתפילה הוא ד' על ד' והוא גם כן תקע"ו טפחים לרמוז אל היחוד הנ"ל כמ"ש בסמוך. והנה לפי מ"ש תר"י דשיעור שעה דוקא הוא לרמוז בזמן ג"כ תקע"ו עיתים לרמוז אל היחוד. והנה זאת הנפש המדברת שנכרתה עליה תקע"ו בריתות. אי"כ בכל עניני חלקי הבריאה עולם (מקום) שנה (זמן) גפש (האדם) מרמוזים היחוד יסוד מלכות והנה סוד י"י ליריאיו הרי"ף ז"ל רצונו לפטוק כדברי החסיד רבינו יונה שעה דוקא. הנה הביא הגירסא למקום והרמוז חסידים הראשונים היו שוהים שעה אחת (דייקא) כדי שיכונו את לבם למקום כמו שהמקום מרמוז היחוד כמו כן הזמן ואין אני אומר להוציא תיבת למקום מן פשוטו דודאי הכונה על הש"י. אבל זה הוא מה שיש לרמוז בדבריהם ז"ל ואתה תבין ותראה שגם ברש"י והרע"ב פירשו היו שחין שעה אחת במקום שהיו באין להתפלל זסוד י"י ליראיו:

תר"י פיסקא וגילו ברעדה וכו' שאע"פ שאצל בשר ודם היראה והשמחה הם דבר והפכו וכו'. שמעתי מפה קדוש כבוד אדמ"ו הרב הקדוש מהרמ"מ זצוק"ל שהוא הבטחת הש"י לאברהם לורעו אחריו ושמתי את זרעך ככבי השמים וכחול אשר וכו'. ככבי השמים נראה בהן סימני אהבה כפי הנראה מתשוקתם ומרוצתם והתלהבותם ליוצרים. וחז"ל הים בו

מוטבע בחי' היראה כענין הנאמר האותי לא תיראו נאום י"י אשר שמתי חז"ל גבול לים וזאת היא ההבטחה לורע אברהם. הגם שיהיה בהם בחי' אהב"ה שהיא קרבות בשמחה עכ"ז יהיה בהם בחי' יד"ה שהוא רחוקת וצמצום בכדי שיהיה עבודתם תמיד בדחילו ורחימו עכ"ד בקצת תוס' והמשכיל יבין שהוא ענין והחיות רצוא ושוב צמצום והתפשטות והוא ענין והלכת בדרכיו כביכול הוא ית"ש ברא את העולם בבחי' צמצום והתפשטות יה"י או"ד ויה"י או"ד בגי' ע"ת אברכה את י"י בכל ע"ת ובין והתבונן מ"ש לעיל בענין התקע"ו עיתיים הנרמזים בשעה:

ע"ב תר"י פיסקא א"ל וגילו ברעדה וכו' שהאיך אפשר שאביי היה שמח ללא דבר מצוה וכו'. לפ"ז נראה שהם ז"ל פירשו חזי רבה לאביי דהוה בדה. וכן באיך ר' ירמיה הוה יתיב קמיה דר"ז חזי' ר"ז לך' ירמיה דהוה ברח ובכ"מ שנמצא לשון כזה בגמ' הוא להיפך. והנה דאיתי במעדני יו"ט שכתב שא"א לפרש בהיפך דר' ירמי' ראה לר"ז דהוה ברח דהרי אמרו בגמ' דר"ז לא הוה גחך מעולם עיי"ש ולי נראה דגייחוך הוא ענין אחר הוא הנראה בפה בשפתים משא"כ בד"ח הוא שמחה פנימית וניכרת הוא שהאדם הוא בטוב לב וראיה לדברינו מדאמרו בגמ' בשבת חזי' דהוה בדיח"א דעתיה הרי שהבדיחות הוא רק בפנימית בדעת זמיהו גירסת הרי"ף שלא גרס בעובדא דאביי ורבה א"ל אנא תפילין קא מנחנא. הנה א"א לפרש דאביי הוכיח את רבה רבו וגילו ברעדה כתיב ורבה לא מצא מענה. אבל לפי מה שהוא בנוסחת ספרי הרי"ף אביי הוה יתיב קמיה דרבא הנה רבא חבירו היה ואין כאן בית מיחוש. אבל תמוה הוא לגרוס רבי"א כי אביי הוה יתיב קמיה וכו' בכ"מ שנמצא לשון כזה היא תלמיד קמיה רבו ואביי ורבא חברים היו ואביי מלך קודם לרבא

הרי"ף וכל כך למה דאמר ר' יוחנן משום רשב"י אסור לו לאדם שימלא שחוק פיו וכו' פליאה דעת ממני דרכו של רבינו הגדול בזה (גם החזיק אחריו הדא"ש ז"ל

טיפת דם כחרדל יושבת ז' נקיים הנה לדעת ר"י ז"ל שהביאו תר"י באם שמשו קודם הדאיה צריכה שתשב ג' ימים קודם הספירה ובהא דר' אושעיא מעדים אדם על התבואה ומכניסה במוץ הנה יש עוד הלכה שאפילו כבד נמרחו מערב בה תבן ופוטרה מן המעשר כמ"ש תר"י בשם הירושלמי ובהא דר' הונא בהמקיו דם לבהמת קדשים מועלין בו. הנה יש להסתפק אם המעילה מדאורייתא או מדרבנן. והנה הקר מהו הלכה פסוקה אם צריכין דוקא הלכה כזו שאין לחפש ולפשפש בה שום עיון או אפילו יש בה צד עיון ממקום אחר כיון שהדין הנאמר הוא הלכה פסוקה שפיר דמי. והנה אמר אב"י דהלכה פסוקה הוה כדר' זירא דמה דצריכין לספור ז' נקיים הוא הלכה פסוקה. הגם דיש להתבונן דלפעמים דגם ז' נקיים לחודיהו לא מהני כגון ששמשה עכ"ז זה מיקרי הלכה פסוקה ורבא הוסיף כדר' אושעיא מערים אדם זמכניסה במוץ וכי' הגם דיש להוסיף ולומר מערים אדם ומערב תבן בתבואה מרוחה עכ"ז מיקרי הלכה פסוקה וא"ג כדר' הונא המקיו דם וכי' שבאותה הלכה גופא יש להסתפק אם המעילה היא מדאורייתא וחייב קרבן או מדרבנן עכ"פ כיון מה שלומד בהלכה ומועליין ב"ו הוא הלכה פסוקה מיקרי שפיר הלכה פסוקה.

ע"כ הרי"ף דתניא אין עומדין להתפלל לא מתוך שיחה וכי'. הנה גירסת הרי"ף לפנינו צ"ע ג"כ וגם גירסת הגמ' כמו שהיא לפנינו צריכה עיון ועיין בדברי תר"י ואין הזמן גורם להאריך בדעות חילופי הגירסאות עד יסייעוני מן השמים :

שם המתפלל צריך שיראה א"ע כאילו שכניה שרויה לנגדו שנא' שויתי י"י לנגדי תמיד כי מימיני בל אמוט עכ"ל המאמר הזה אינו בגמ' בכאן ומה שיש להתבונן ולהבין הנרצה במאמר הזה הש"י יעזרנו לפרשו על נכון :

הרי"ף כך אמר אבא המתפלל צריך שיתן עיניו למטה ולבו למעלה נ"ל לפרש עיניו למטה והוא ע"ד המאמר שהביא רבינו הגדול לעיל בסמוך יראה א"ע כאילו שכניה

בלשונו ממש) במה שכתב וכ"ל כ"ך למ"ה ומסתייע מדברי רשב"י והוא תימא גדולה למה צדיך לראיה הרי כולם הביאו הפסוק וגילו ברעדה כתיב היינו במקום גילה אפי' של מצוה שם תהא רעדה וגיל"ה אינו שחוק רק שמחה פנימית וכמש"ל ג"כ פירוש בד"ח ורב"י רשב"י הוא ענין אחר שאסוד למלאות שחוק פ"ו היינו גיחוך בפה. והנה ר"ז לא גחך כלל מעולם אפילו בלא מילוי פה ולכולי עלמא באיסודא קאי למלא ת הפה בשחוק רצ"ל הגם שא"א לכל אדם לנהוג כר' זירא עכ"ז בהגיע לו איזה שחוק שמביאו לידי גיחוך עכ"ז אסור לגחך בפה מלא ע"כ דעת רבינו הגדול בזה (וגם הרא"ש אחריו) נעלמה היא דעוה לאנהיד עיננא מן שמיא להבין נתיבות רבינו הגדול. הנה (הוא דבר אחד) מ"ש רשב"י רבינו הגדול. הנה הוא דבר אחד מ"ש רשב"י אסור למלאות שחוק פ"ו וכי'. הנה הוא דבר אחד עם מ"ש וגילו ברעדה במקום גילה שם תהא רעדה. והנה הפסוק עבדו את י"י ביראה וגילו ברעדה הוא במזמור למה רגשו שמדבר במלחמת גוג בביאת המשיח. ולפי דברי רשב"י הנה בזמן ביאת המשיח יהיה מותר השחוק כמ"ש או ימלא שחוק פיננו וכי' אימתי בזמן שיאמרו בגוים וכי'. וחוף לזה הנה וגיל"ו ברעדה הנה הם מצוות מן התורה מ"ע של יראה תהיה מצורפת למ"ע של ואהבת וכי' שהוא בשמחה וגילה ואיך נאמר שתתבטל ח"ו מ"ע של היראה בביאת המשיח ע"כ הדבר הזה צ"ע רב להבין דברי רבינו הגדול והש"י יאר עינינו :

דף כ"ה ע"א תר"י פיסקא בנות ישראל וכי' ואיכא למידק בזאת התקנה שתיקן רבי וכי' זהלא די בחמשה הם וכי' והתשובה בזה וכי' י"ל עוד שחשש שאין הכל [בקיאים] במראית דם ובאפשר ביום הראשון תראה דם טהור ובשני דם טמא ונמצא דאית יום הראשון אינו עולה :

ברי"ף ושייך לגמרא היכי דמי הלכה פסוקה ויש להתבונן וכי' צדיך להמשיל מהו הלכה הלא נדע הלכה פסוקה הוא באין חולק ועיין בדברי תר"י הנה בהלכה דר"ז בראה

והוא ר"ת רחמנא לכ"א בע"י ושם צוה הוי'
את הברכה חיים :

יכול משבא דניאל לגולה החלה ת"ל כל
קבל די הוה עביד מקדמת דנא עכ"ל.
יש להתבונן למה הביא זה הרי"ף כיון דלא
נ"מ לדינא ואם בא להורות לנו דגם לעתיד
ב"ב נתחייב בתפילה זה הוה הלכתא למשיחא
וי"ל דס"ל לרי"ף דה"ק יכול משבא לגולה
החלה שאז ניתקנה התפילה עפ"י החכמים
ותפילה דרבנן ת"ל כל קבל וכו' כי תפלה
דאורייתא כדברי הרמב"ם מפסוק ולעבדו בכל
לבבכם שמחויב האדם מדאורייתא להתפלל
בכ"י על איזה דבר המצטרך וי"ל כיון שתקנו
חכמים על הסדר י"ח ברכות שוב אין יוצאין
י"ח המצוה רק בסדר הזה י"ח ברכות כמ"ש
כ"פ דאם החכמים תקנו לצאת י"ח דוקא
באופן יותר נאות ממה שמחויב מדאורייתא
שוב אין יוצאין י"ח המצוה מדאורייתא רק
באופן שתקנו חכמים ונ"מ לענין ספק התפלל
דהוה ספק דאורייתא :

דף כ"ז ע"א תר"י פיסקא כל האומר תהלה
לדוד ג"פ וכו' אומרים הגאונים
שצריך לכונן באמירתו ואם לא כיון צריך
לחזור ולאומרו עכ"ל נראה כונתם אפילו סיים
כבר כל הפרשה די לחזור ולומר רק אותו
הפסוק בכונה. אבל פליאה דעת ממני האיך
כתבו וכיון שעיקר אמירתו הוא בעבור זה
הפסוק וכו'. הרי בגמ' מבואר שמטעם זה
הפסוק בלבד לא היה בחיוב לאומרו רק
בעבור ב' הטעמים וא"כ היה נראה לומר כך
אם לא כיון בכל הפרשה צריך לחזור ולומר
כל הפרשה או אפשר אפילו כיון באותו הפסוק
ולא כיון בשאר הפרשה צריך לחזור כיון
שלא אמר בכונה האלפא ביתא מיהו אין
לשנות מדברי הגאונים. ועוד היה נראה לומר
עפ"י מה שהביא בש"ג אות ב' בשם תוס'
ריב"ם דלבעבור זה תקנו ג"פ כדי שעכ"פ
יאמרנו פ"א. א"כ לפ"ז אפילו לא כיון בפ"א
א"צ לחזור רק אם לא כיון כל הג"פ וצ"ע
בדבר ואי"ה נדבר עוד מזה בדברי הרא"ש ;
הרי"ף הקורא הלל בכ"י ה"ז מחרף ומגדף
הפלוסופים לא רצו להאמין במעשה

למעלה שיחשוב כאילו עומד באצילות הקודש
כנגדו כאן במקום שהוא עומד בביה"כ ולבו
כידוע הוא ע"ד המאמר הראשון תכין לבם
וכו'. וא"כ זה המאמר של פ' מצות חליצה
הוא פירוש למאמרים הקודמים והוא מביא
זה לראיה למ"ש שצריך שיראה א"ע כאילו
שכינה לנגדו ע"כ כתב וגרסינו בוא"ז :

ש"ם כך היה מנהגו של ר"ע כשהיה מתפלל
עם הצבור היה מקצר ועולה וכשהיה
מתפלל וכו'. כך הוא הגירסא בדברי רבינו
הגדול ובגמ' היה מקצר ועולה מפני טורח
הצבור ובאמת קשה להבין הגירסא הזו דאם
הכונה שהיה מקצר ועולה כשירד לפני התיבה
בצבור הל"ל כן כשעבר לפני התבה היה
מקצר וכו'. וגם לפ"ז בסיפא וכשהיה מתפלל
בינו לבין עצמו ע"כ צ"ל הפירוש כשלא עבר
לפני התיבה אפילו התפלל עם הצבור. א"כ
אין זה לשון בינו לבין עצמו רק בפני עצמו.
הנה על כרחך צריכין לפרש כשהיה מתפלל
עם הצבור אפילו לא עבר לפני התיבה רק
שהיה בביה"כ עם הצבור וא"כ מה הנרצה
שהיה מקצר מפני טורח הצבור מאי איכפת
להו לצבור אם הוא מאריך ע"כ ל"ג לה הרי"ף
ז"ל והפירוש שהיה מקצר כשהיה עם הצבור
הוא כמו שכתב בכאן בפירוש רש"י כדי
שלא יאריך מאחרים וגירסת הגמ' שלפנינו
מפני טורח הצבור יש לישב כדי שלא ימתינו
הצבור על סיום תפילתו כמו שהוא המנהג
עד היום שהצבור ממתנין על הרב עד
שיסיים תפילתו אינו מתחיל הש"ץ בחזרה :

צריך שיכוין את לבו למעלה שנאמר נשא
לבבנו אל כפיים עיין בתר"י ונ"ל
לרמו לבבנו אל כפיים היינו ליב עם ב'
פעמים כ"ף בגי' רל"ב הוא סדר המדריות
בעליהת התפילה מתחילה תפילת העשיה
בקרבות וקטורת הוא בעשיה שם מאיר שם
בן ואח"כ בפסוקי דזמרה תפלת היצירה שם
מאיר שם מ"ה ואח"כ בק"ש וברכותיה תפלת
הבריאה שם מאיר שם ס"ג ואח"כ תפלת
שמ"ע באצילות הקודש שם מאיר שם ע"ב
ושם מתחברין כל הד' שמות מספרן רל"ב

תשתכח מהם ע"ז תירצו מתוך שחסידים הם תורתם משתמרת ולא ישכחו מה שלמדו וטעמא דבא אית ביה כיון ששוהין כ"כ בתפילה ומשהין את המוחין למעלה כמו כן גם המוחין שלהם ישוהו מה שלמדו ולא ימוש ממוחותיהם משא"כ אותן שלא מילאו כריסם ולא למדו כ"כ אינם רשאים להאריך כ"כ בתפילה להתבטל מלימוד דהאיך יתאמר עליהם תורתן משתמרת ואין התורה חקוקה אצלם, נ"ל:

הראש סי' ב' ה"ד הלכה פסוקה אמר אביי כי הא דאר"ז וכו'. הנה הראש ז"ל לא הביא דברי רבא שאמר כי הא דאר"ז אושעיא וכדו' הונא והנה הרי"ף ז"ל הביאם נראה דס"ל דפליגי ויש חילוק ביניהם ובדאי הלכה כרבא נגד אביי וכבר כ' לעיל מה שנ"ל חילוק בדבריהם יהיה איך שיהיה ע"כ צ"ל דיש חילוק והלכה כרבא לגבי אביי. ומעתה מן התימא על הראש ז"ל שהביא לדאביי ולא לדרבא וקיר"ל אביי ורבא הלכה כרבא. ונראה דהראש ז"ל מדייק מגמ' מגילה [כח:] בההוא דארכביה לריש לקיש אכתפיה ומעבריה ערקומא א"ל ריש לקיש אי"כ גמור מנאי הא מלתא דאר"ז בנות ישראל החמירו וכו'. הנה בירר זאת ההלכה דוקא כי רצה ללמדו הלכה פסוקה אי"כ ס"ל לר"ל ג"כ כאביי דזה דוקא מיקרי הלכה פסוקה ע"כ פסק הראש כאביי ודוק:

בראש סי' ד' יכול משבא לגולה החולה עיין במעדני יו"ט שזה הוא למיסבר קראי (לא) [לזה] ה"ל לרי"ף להביאו ועמ"ש על דברי הרי"ף דני"מ לדינא וכעת נ"ל עוד דהנה י"ל תפילות נגד תמידין תקנום היינו באין הקרבת תמידין יוצאין בתפילה משא"כ ביש הקרבת תמידין י"ל אין חיוב לתפילה. והנה י"ל דני"מ גם בזה"ז דקיר"ל כל העוסק בתורת הקרבנות כאילו הקריבם ממילא מי שעוסק בתורת תמידין פטור מתפילה לזה מוכיח שדניאל גם בעת הקרבת תמידין היה מתפלל ממילא ני"מ גם בזה"ז למי שעוסק בתורת הקרבנות ותורת תמידין אינו יכול לפטור אי"ע מן התפילה ודוק:

ניסים בשינוי הטבע ושידוד המערכה ואומרים שיותר כבוד הוא להש"י אשר מעשי ידיו לא ישתנו לעד לעולם מן החוק שהטביע בהם. וגם מרבית אנשיהם העמידו לעצמם עדים באחיות עינים כגון הפסוק ויעמידם לעד לעולם חק נתן ולא יעבור. וכגון יסד ארץ על מכוניה בל תמוט עולם ועד. ע"כ במוזמות זו חשבו המציאו לעצמם הבלים שונים בעניני הניסים המבוארים בתורה זבנביאים שהיה הכל ע"י המצאות טבעים ורבים מבני עמינו אשר חבקו חיק נכריה והמה צולעים על ירכם והלכו בעקבותם לא כאלה חלק יעקב רק האמונה אצלינו אמונת אומן עפ"י התורה אשר השיי הוא משגב לעתות בצרה ומשדד המערכה בעבור אהבת עמו ישראל ומה שחקרו הפלסופים האיך יתכן שהפועל אומן ית"ש ישנה ויקלקל מעשי ידיו אשר הטביע בהם מבראשית. הנה רבותינו ז"ל האירו עינינו במה שאמרו תנאי התנה הקב"ה במעשי בראשית וכו'. הנה המגיד מראשית אחרית עשה זאת מבראשית כמו שהטביע בים מבראשית אשר יהיה מלא על כל גדותיו בכל זמן ועידן ויהמו גליו כמו כן התנה בתנאי כאשר יהיה הזמן שיצאו ישראל ממצרים ויצעקו אל השיי אצל הים יתבקע הים ויעברו ישראל בחרבה נמצא אין כאן קלקול מן מעשי בראשית כמו שאין קלקול למאור היום אשר יתחשך בלילה כי כן נעשה מבראשית זכ"ה בכל עניני הניסים. והנה כשהשיי משדד המערכה עבור אהבת ישראל ע"ז תקנו לומר הלל והקורא הלל בכ"י. מורה שהשיי משדד בכ"י המערכה ממה שהטביע במ"ב וה"ז כמחרף ומגדף דמשמע שאין קיום ח"ו למעשי ידיו ובאמת חק וזמן נתן להם שלא ישנו את תפקידם כן נ"ל זהבן הדבר:

הראש ונושא כליו סי' א':

מעדני יו"ט אות א' וכו' מתוך שחסידים הן תורתם מתקיימת וכו' ובגמ' תורתם משתמר"ת יש ללמוד מזה שזה מדבר דוקא בחסידים שכבר מלאו כריסם בשי"ט ופוסקים להלכה ואין חשש רק כשלא יהיה להם פנאי לחזור על לימודם וח"ו תורתם

הופך פניו או היו אחוריו כלפי ההיכל. ע"כ לא הי' יכול לישב רק פניו כלפי האשה וזה אסור:

ברא"ש סי' ט' שתוי יין אל יתפלל וכו' שיכור אל יתפלל וכו'. הנה בשתוי דקדק לומר יין משמע דוקא יין אבל בשאר משקים אפילו לכתחילה מתפלל אבל בשיכור כיון שאינו יכול לדבר לפני המלך מה לי יין מה לי שאר משקים, ג"ל:

ברא"ש סי' י"א חסידים הראשונים היו שהיה שעה אחת וכו' אריב"ל המתפלל צריך שישהה שעה אחת קודם תפילתו ושעה אחת אחר תפילתו עכ"ל. עיין בדברי תר"י שהזכירו שעה דוקא מדקא מקשה בגמ' תורתו מתי נעשית והנה הרמב"ם והטור כתבו רק ישהה מעט וכתב הרב ב"ח משום שא"א לנו לעשות כחסידים הראשונים ואני תמה על הדבר דבשלמא אם לא היה בידו רק מה דתנינן במתניתין חסידים הראשונים היו שהיו שעה וכו' שפיר י"ל שהוא רק מילי דחסידים אבל כיון דבברייתא ובדריב"ל קאמרינן המתפלל צריך וכו' א"כ דינא הוא. והאיך יפסוק דלא כמסקנת הגמ' ואם נאמר הגם דדינא הוא עכ"ז הוא דבר שאין רוב הצבור יכולין לעמוד בה עכ"פ לא ה"ל להשמיט עיקר הדין ולומר מדינא דגמ' צריכין שיעזר שעה דוקא אבל כעת שנתמעטו הדורות והלבבית גוהגין רק לשהות מעט ע"כ ג"ל להזכירו דבריהם מן הגמ' וכמש"ל דמדמשני הש"ס מתוך שחסידים הם תורתן משתמרת משמע דכבר מלאו כריסם בכל הש"ס ופוסקים וא"צ רק לחזור על לימודם כדי שתשמור תורתם ולא תשכח מלבם דבתורה כתיב התעייף עיניך ואיננו ע"כ אמר מתוך שחסידים הם הורתם משתמרת (דכתיב פיה פתחה בחכמה ותורת חסד על לשונה הבן הפירוש) אפילו אינם חוזרים על לימודם כ"כ אין התורה נשכחת מהם א"כ אין זה מדבר רק באותן שאינם צריכין רק לשימור אבל מי שצריך ללמוד שלא מילא כרסו עדין ודאי א"צ לשהות רק מעט כי תורתו מתי נעשית ע"כ בזה"ל מדינא כתבו הרמב"ם והטור רק לשהות מעט ג"ל:

בד"ח סימן י"ז מאי ניהו מתהלה לדוד וכו' כתב רבינו דאומרים מתחילה פסוק אשרי יושבי ביתך משום דנפקא לן דצריך שישהה וכו' וכ"כ התוס' וכו' לאפוקי מהני דאומרים אשרי הרבה ע"כ ולדבריהם היה לנו שלא לומר פסוק אשרי העם שככה לו וכו' עיי"ש וכבר כתבתי דג"ל דמדינא דגמ' מחוייבים לאומרו דהרי ר' יוחנן אמר מפני מה לא נאמרה גון באשרי וכו' ולמה לא אמר מפני מה לא נאמר נו"ן בתהלה לדוד כמ"ש ר"א בר אבינא כל האומר תהלה לדוד וכו' ע"כ דמשמענו דמתחילין באשרי העם שככה לו להיות תהלה לדוד אין התחלת הפסוק באל"ף מתחילין באשרי שהוא באל"ף רק הקושיא הוא כיון דמקפידין כ"כ אפי' להשלים הא' הגם דנאמרה בלשון ארוממך אלקי וכו' עכ"ז כיון שאין זה התחלת הפסוק משלימין באשרי. הנה ביותר יש לנו להקפיד על הנו"ן שלא נאמרה כלל ובוזה יתכן לנו מ"ש שם אפי"ה חזר דוד וסמכה ברוה"ק וכי עדיין לא ידענו שדברי דוד רוה"ק הם אך עפי"ה ג"ל יתכן שפיר שראה ברוה"ק שהחכמים יתקנו לאומרו בכ"י ויקפידו להתחיל באשרי בכדי להשלים הא"ב בהתחלת הפסוק ומכש"כ שיש קפידא בחסרון הנו"ן לגמרי ע"כ חזר וסמכה ברמיוז בכדי להשלים חסרונה ג"ל.

ברא"ש סי' ו' בד"ח סימן ק"א זמזמור של תהלה לדוד וכו' זנראה דמ"ש אשרי לאו דוקא אלא רצ"ל תהלה לדוד וכו' ולפמש"ל דוקא אשרי:

ברא"ש סי' ו' בד"ח סימן ק"א זמזמור של מהצדדים וכו' בזה בגי' תריסר וכו' עיין במעדני יו"ט וד"ח דמלאחוריה לא קחשבינן בזה החשבון דבל"ז אריה הוא דקא רביע עלה דאמרינן אחורי ארי ולא אחורי אשה. ונ"ל דבוזה ידוקדק לן שאמרה חנה אני האשה הנצבת עמכה בזה דתיבת האשה מיותר ולפי הנ"ל יתכן דאמרה להיות שאני אשה לא קחשבינן רק מנין זה מיהו קשה לי דאי משום איסור דאשה אין האיסור רק אם פניו כלפי האשה משא"כ בהופך פניו מותר לישב ומשום התפילה אסור לישב אפילו פניו הפוכים וי"ל דחנה התפללה פניה כלפי ההיכל ואם הי' עלי

שם מכדי אנשי כה"ג תקנו להם לישראל ברכות ותפילות קדושות והבדלות זכר.

הנה היה הדבר פשוט בעיניהם דבר שהוא חובה לברכה ולתפילה אנשי כה"ג תקנו א"כ כדמשני העשירו קבועה על הכוס וכו' מי היה הקובע על הכוס ברכה בפני עצמו תצטרך לומר אנשי כה"ג שהיו עדיין בחיים וכן כשחזרו והענו קבועה בתפילה תאמר ג"כ אנשי כה"ג היו בחיים א"כ הדרא קושיא לדוכתא נחזי מהיכן תקין ואם תאמר שאנשי כה"ג לא תקנו רק בפעם הראשון בתפילה והלכו למנוחות ואח"כ העשירו בדורות האחרונים וקבעו האחרונים ברכה בפ"ע על הכוס א"כ כשיש סברא שיש כח ביד האחרונים לקבוע ברכה בפ"ע מכש"כ שהיה כח בידם לתקן הבדלה בתפילה וא"כ נאמר דאנשי כה"ג לא תקנו כלל קביעות הבדלה רק בדורות התנאים עלתה הסכמתם לקבוע הבדלה בתפילה רק שנחלקו באיזה מקום אמרו. וי"ל דבאמת זה לסברא מונחת דדוקא אנשי כה"ג תקנו וא"א זה לדורות האחרונים רק אנשי כה"ג חיו מהם עד כמה דורות והא ראייה שמעון הצדיק היה משויורי אנשי כה"ג. והנה כשהיו כולם ביחד עם עזרא תקנו בתפילה ואח"כ כשהעשירו שוב תקנו על הכוס ג"כ היו עדיין בחיים קצת מאנשי כה"ג ואח"כ שוב כשהענו חזרו לקבוע בתפילה (ג"כ היו קצת מהן בחיים) אבל נפל המחלוקת באיזה מקום קבועה בתפילה בראשונה כשהיתה החבורה בשלימותה עם עזרא וז"ש רש"י ב"ה קבעו על הכוס ואז נשתכח תקנת עזרא דלכאורא עזרא מאן דכר שמיה ולפמ"ש ניהא: **שם** הענו חזרו וקבעוה בתפילה והם אמרו המבדיל בתפלה צריך שיבדיל על הכוס. לכאורה יקשה הרי הא דחזרו לקבוע בתפלה משום עניות הוא דעביד א"כ כיון שאמרו המבדיל בתפלה צריך שיבדיל [על הכוס] תקנתם מאי מהני זי"ל דאעפ"כ קבועה בתפילה דמי שלא יהיה לו כוס עכ"פ יקיים מצות הבדלה בתפלה ועמ"ש בדברי תר"י:

שם טעה בזו ובזו מהו ע"כ צריכין לומר שהתפלל ולא הזכיר הבדלה ואח"כ לקח כוס להבדיל וטעה ולא אמר נוסח ברכת הבדלה

גמ' דף ל"ג ע"א מתניתין מזכירין וכו' עמ"ש בחיבורי על המשנה:

רש"י ב"ה והבדלה בחונן הדעת במוצאי שבת אתה חוננתנו עכ"ל לכאורה יש לתמוה על לשונו מה משמיענו במוצאי שבת ולמה לא עשה כן בגבורות גשמים ובשאלה שהיא בימות החורף וגם למה משמיענו התחלת נוסח הבדלה הוא אתה חוננתנו בשלמא במשיב הרוח ובשאלה הוצרך לפרש למה זה נקרא הזכרה משום דלשון משיב הרוח אינו לשון בקשה רק הזכרת השבח משא"כ ותן טל ומטר הוא שאלה ובקשה אבל בכאן בלשון הבדלה למה מפרש אתה חוננתנו ובפרט שבהנך ב' תיבות אינו מרומז הבדלה וני"ל דרש"י משמיענו דבר גדול ומדייק לה ממתניתין. והנה התנא שינה בכאן את לשונו דהנה אמר מזכירין גבורות גשמים בתחיית המתים ולא אמר באתה גבור שהוא התחלת הברכה או במחיה המתים שהוא סוף הברכה אבל הזכיר נשוא הברכה שהיא תחית המתים וכן בשאלה הזכיר נשוא הברכה ברכת השנים משא"כ כאן בהבדלה דהיה לו ג"כ לעשות כמנהגו ולהזכיר הנשוא ולומר והבדלה בברכת הדעת או עכ"פ באתה חונן שהיא התחלת הברכה אבל הוא דהתנא השמיענו בדבריו הא דאיסתפקא להו להפוסקים קמאי אם במוצאי שבת יתחיל ג"כ באתה חונן או יתחיל אתה חוננתנו ויסיים בחונן הדעת והנה רמז זה התנא בדבריו כאמרזו והבדלה בחונן הדעת היינו שבהגיע זמן שצריך להבדיל בתפילה. הנה נדחה נוסחת לשון ברכת הדעת ויתחיל בהבדלה ויסיים בחונן הדעת וזה שכתב רש"י והבדלה בחינן הדעת במוצאי שבת אתה חוננתנו ולא יאמר אתה חונן ויסיים בחונן הדעת זה מה שני"ל והוא נכון:

גמ' וכל מי שאין בו דעה אסור לרחם עליו בדעת יש בו עיטרא דחסדים ועיטרא דגבורות ונשפע ממנו חסדים לימין מדת החסד וגבורות לשמאל למדת הגבורה והנה מדת הרחמים הוא בחי' ממוצעת מן חסד ודין כמו שהוא בדעת עיטרא דחסדים ועיטרא דגבורות ע"כ כל מי שאין בו דעה אסור לרחם עליו. נ"ל:

כתיקנה דאלת"ה רק שלא הבדיל על הכוס כלל. הנה עדיין יטול כוס ויבדיל ולמה ליה לחזור לראש ועיין ברש"י דפירש חזר לראש לתפילה ולהבדלה ויתפרש א"ה בדברי הרי"ף הרא"ש:

ע"ב גמ' אלא מדרב ושמואל ידענא דתיקנו לן מרגניתא בבבל קצת קשה לפי סברת הגמ' לעיל דורות האחרונים לא היו מתקנים ענינים כאלה אם לא שהיתה קבלה ביד רב ושמואל שכך הוא הנוסח בברכה רביעית. ויש לפרש לפ"ז אלא מדרב ושמואל ידענא דתיקנו לן מרגניתא בבבל רצ"ל ידענא מהם שהם אמרו שאבותינו אנשי כה"ג תיקנו מרגניתא בהיותם עדיין בבבל:

שם דתיקנו לן מרגניתא סגולת המרגליות הוא לחן. והנה אמרו חז"ל בפסוק שחזרה אני ונאוה אמרה כנ"י לפני הקב"ה אעפ"י ששחזרה אני בימות החול נאוה אני בשבתות וי"ט הנה כשמבדילין בין שבת לחול הנה מבדילין בהתחלת ברכה דחול וכשמבדילין בין שבת ליר"ט. הנה עדיין כנ"י נאוה מן קדושת יר"ט הנה מבדילין בברכת יר"ט ואומרים בין קדושת שבת לקדושת יר"ט הבדלת וכו' הבדלת וקדשת את עמך ישראל בקדושתך. הגם שהבדלת עכ"ז עדיין קדשת וכו' והמה יפים אף נאים מן קדושת יר"ט החופף עליהם וזה הוא שקרא ר"י לזה הענין שתיקנו מרגניתא אשר הוא סגולה לחן:

הרי"ף ונושאי כליו:

דף כ"ז ע"ב הרי"ף ושייך לגמ' והם אמרו המבדיל בתפילה נ"ל דדקדקו לומר הם אמרו המבדיל וכו' להורות דמי שהבדיל בתפילה ואח"כ מבדיל על הכוס יכול להוציא את מי שלא הבדיל בתפילה עדיין הגם שזה מדאורייתא וזה מדרבנן כיון שהם אמרו שאינו יוצא רק על הכוס הנה מדאורייתא לא יצא בהזכרה זו:

תר"י פיסקא המבדיל בתפילה צריך וכו' מיהו כיון שהבדיל בתפילה אעפ"י שאסור באכילה מותר בעשיית מלאכה עכ"ל רצ"ל ולענין זה מהני תקנתם כשחזרו והענו הדר תקנה בתפילה והם אמרו המבדיל בתפילה צריך וכו'

וקשה א"כ למה הדר תקנוה בתפילה ונחא דלבעבור זה הדר תקנוה בתפילה דאם לא יהיה לו כוס עכ"פ לא יהיה אסור בעשיית מלאכה וד"ק:

דף כ"ז ע"א הרי"ף ושייך לגמ' דתיקנו מרגניתא בבבל דייק לומר בכל שהוא חוץ לארץ וישנו לשם ב' י"ט של גליות ותיקו גם בזה היינו כשחל יר"ט שני באחד בשבת אומרים ג"כ בין קדושת שבת לקדושת יום טוב הבדלת:

הרא"ש ס' ד' ושואלין את הגשמים בברכת וכו' כ"ה הגירסא במשניות מיהו בספרי הש"ס ובר"ף הגירסא ושאלה בברכת וכו' ובחיבורי על המשנה פירשתי הגירסאות: **גמ'** דף ליג ע"ב במתניתין האומר על קו וכו': **רש"י** בד"ה האומר בתפילתו על קו צפור וכו'. דייק לפרש בתפילתו אבל שלא בשעת

תפילה רק בתחנונים שפיר דמי ומהיכן מדייק לה דהנה אמרינן בגמ' ההוא דנחית קמיה דרבה ואמר אתה חסת על קו צפור וכו' אמר רבה כמה ידע ההוא צורבא מרבנן לרצווי למאריה א"ל אב"י וזה וכו' זרבא נמי לחדודי לאב"י הוא דבעי והנה עם היות שמצינו כמה פעמים בש"ס כה"ג עכ"ז לא מצינו שיאמר ח"ו ויוציא מפיו דבר שאינו אמת. זכאן קשה מאד וכי מפני חידודו לאב"י אמר הקדוש רבה כמה ידע וכו' לרצווי למאריה וזה אינו ריצווי ואדרבא וכו'. וגם יש לתמוה מהו החידוד ומשנה שלימה היא שגורה בפי כל ע"כ צ"ל דהפירוש במשנה הוא דוקא האומר כן בתפילת י"ח וברבים דחיישינן לשומעים שיאמרו שיש קנאה במ"ב או יאמרו מדותיו של הקב"ה רחמים זכמו שיתבאר להלן א"ה אבל בתחנונים בינו לבין עצמו גם זה תחנונים וכמו שמבואר בת"ז שע"י קיום מצות קו צפור מתעוררים הרחמים למעלה. וע"כ רבה דבעי לחדודי לאב"י אם יודע דמשנתינו לא קמידי רק בתפילה בצבור הנה דבר י"י בפיו אמת דאמר כמה ידע ההוא צורבא מרבנן לרצווי למאריה. דבאמת תחנונים הוא באמור כן (בינו) לבין עצמו אבל להיות הדבר בצבור כי הפירוש ההוא דנחית קמיה דרבה היינו שירד לפני התבה

רש"י בדיה הכל בידי שמים כי כל הבא על האדם וכו' אבל צדיק ורשע וכו' נראה דבא לזייק מה דקשה דהרי ראייתו מפסוק ועתה ישראל וכו'. הנה לשם אינו בדוקא יראה בלבד רק ללכת בכל דרכיו ולאהבה אותו וכו' לשמור את מצות וכו' רק התחיל ביראה שהוא התחלה לעבודה ולתורה ע"כ פירש דגם כונת ר"ח באמרו הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים אין הכונה יראה בלבד רק על כל המעלות של הצדיק רק התחיל ביראה דזה הוא השער ליי צדיקים יבואו בו. וכשיהיה מוטבע היראה באדם בודאי יכנס דרך השער לטרקלין ללכת בכל דרכיו ולאהבה אותו. ועיין בדברי תלמידי הבעש"ט דעיקר ההשתדלות מהאדם תהיה רק ליראה ואהבה תבוא ממילא כי דרכו של איש וכו' והבן:

בתוס' בדיה אמר פסוקא פסוקא וכו' אך לשון הגמ' לא משמע כפי' וכו' כמדומה ששמעתי דהרי לשון הברייתא הקורא את שמע וכופלה (בלשון נקבה וע"ז קאמר) הרי זה מגונה והנה לשון הגמ' הא דאמר מלתא מלתא ותני לה (לשון נקבה) הוא דאמר פסוקא פסוקא ותני ליה (לשון זכר) ואי כפירוש בה"ג פסוקא פסוקא מגונה הרי בברייתא דתנא דהוה מגונה נקט לשון נקבה: שם אך מה שאומרים ז"פ י"י הוא האלהים ביחז"כ וביום ערבה וכו' הוא לבטל תתק"ג מיני חולאים ע"י מספר ז"פ י"י הוא האלהים ולהגן שאני זה מה שני"ל:

דף ל"ד ע"א גמ' אי לא כוין דעתיה מעיקרא מחינן ליה במרוצתא דנפחא וכו' מכה בפטיש הוא גמר מלאכה כנודע הנה מחינן ליה בפטיש להורות לו דאין חברותא כלפי שמיא ואין לו תקנה לחזור ולומר כי כבר נגמרה המלאכה ע"כ מהיום והלאה יכוין דעתו מעיקרא ולא יבוא לנהוג חברותא כלפי שמיא נ"ל ורשות ניתן לדרוש עוד דבריהם למשכילים בחכמה:

הר"ף דף כ"ז ע"א האומר יברכך טובים היו דרך המינות מפירוש רש"י בגמ' נראה דליג לה במכילתין כבאן מדלא פירש בה

ע"כ השיב אב"י והא משתקין אותו תנן ומה שאתה משבח שידוע לרצות זה דוקא בינו לבין עצמו. והנה מדויק הדבר במשנתנו דלא קאמר התנא אסור לומר בתפילה על ק"צ יגיעו וכו' רק קאמר משתקין אותו ועל כרחק שיש מי לשחק דהיינו ברבים וע"כ גם בירושלמי קאמר על מודים מודים ג"כ דמיירי רק בצבור והה"ד לאינך ועוד יתבאר:

גמ' בשלמא מודים מודים משתקין אותו משום דמחזי כשתי רשויות אבל ביחיד תחנונים הם והכונה הוא נודה לך על הטובה וכן נודה לך על וכו' ועפ"י דברינו יודקק מה שאמר בגמ' בלשונם בשלמא מודים מודים משתקין אותו משום דמחזי וכו' דהנה הלשון משתקין אותו מיותר אך הוא להורות בשלמא מודים מודים משתקין אותו בצבור משום דמחזי וכו' ויש לחוש לשומעים שיסברו כן:

שם ועל טוב יזכר שמך ג"כ ביחיד י"ל מותר כי היא הכונה וע"ל טובותיך יזכר שמך כי אפילו מה שנראה לנו היפוך הטוב הוא הכל לטובה הבן:

שם חד אמר מפני שמטיל קנאה במ"ב וחי"א מפני שעושה מדותיו וכו' ההוא דנחית קמיה דרבה זכר. הנה הגמ' לא מקשה מאי בינייהו כדרך השי"ס בכ"מ וי"ל דמ"ד מפני שמטיל קנאה במ"ב. הנה בודאי אין החשש שישמעו העופות והבהמות והחיות ויהיה קנאה ביניהם דהרי אין להם דעת אלא ע"כ דקאי על שריהם למעלה. הנה לזה יש חשש אפילו יאמר כן בינו לבין עצמו וחי"א מפני שעושה מדותיו וכו' וישמעו בני אדם ויסברו כן וא"כ אין חשש רק בצבור אבל בינו לבי"ע מותר והנה משנתנו מסייעא ליה למ"ד מפני שעושה וכו' דהרי משתקין אותו תנן בשיש מי לשחק וע"כ מייתי תיכף הך עובדא דרבה דאמר לחדודי דאב"י ואמת דיבר כמה ידע ההוא מרבנן לרצויו למאריה (אילו היה בינו לבי"ע) וזה הוא דנ"מ בין הנהו אמוראי והר"ף ז"ל לא הביא להנך אמוראי נראה דס"ל דאין נ"מ ואני לא באתי לפסוק הלכה רק לפלפל בדברי השי"ס ואת הגלע"ד כתבתי וחלילה לחלוק על רבותינו:

יברכוך טובים היו דרכי מינות ובזדאי גם
ביחיד אסור:

הרייף ההוא דנחית וצלי קמיה דריח בגמי
ההוא דנחית קמיה דריח זהרייף זיל
הוסיף תיבת צלי להורות לנו דדוקא בתפילת
י"ח אסור להוסיף בשבחים. אבל בתחנונים
מותר להוסיף:

שם אמר ליה סימתינחו לכולהו וכו' בגמי
המתין לו עד דסיים כי סיים אמר ליה
וכו'. נראה מזה הלשון דמשמענו שאין זה
בדין האומר על ק"צ וכו' וחבריו דמשתקין
אותו תיכף משא"כ המאריך בשבחים אין
משתקין אותו דאם יאריך בשבחי הבורא ית"ש
ויאמר העוז והאמיץ והנכבד וכו' ויבוא אחד
להשתיק אותו הנה נראה שאומר ח"ו שאינו כן
ע"כ ימתין לו עד שיסיים ויאמר לו הטעם בכדי
שלא יהיה עוד רגיל לעשות כן והרייף זיל
השמיט זה נראה דס"ל דמשתקין אותו תיכף
והוכיח כן מן המשל למלך ב"ו שהיו לו
וכו' זהב ומקלסין אותו בשל כסף הנה הוא
כדברי הרב המורה מדלא קאמר במשל שהיו
מקלסין אותו במאה דיגרים זהב רק אמר
מקלסין אותו בשל כסף דאם מקלסין אותו
בזהב עכ"פ הנה אין לו גנאי דהוא עכ"פ דבר
אמיתי שיש לו מאה דיגרים זהב הגם שיש לו
יותר ויותר אבל אם מקלסין אותו בשל כסף.
הנה גנאי היא לו כי הוא מסולק מכל זה
כי אין כסף נחשב אצלו למאומה כ"ה הענין
בנמשל כל מה שתאריך בשבחים את הבורא
ית"ש. הנה הוא ית"ש מסולק מכל אלו
התוארים וכענין שאמר החסיד בחו"ה השוללות
מן הבורא אמיתיות יותר מן המחייבות א"כ
כביכול גנאי הוא לו הבן הדבר וכיון שגנאי
הוא מהראוי להשתיקו תיכף וס"ל לרייף זיל
דהא דהמתין ר"ח עד דסיים תפילתו היינו
המתין מלומר לו הדברים באריכות זבסיפור
המשל אבל דאי להשתיק משתיקין אותו תיכף
או אפשר דריח לא היה יכול להשתיק אותו
תיכף דאז היה משתמע שלא לומר ג"כ האל
הגדול הגבור והנורא ע"כ המתין לו ויאמר
לו דיש חילוק דיש משה בתורה צריכין

כלום ומאן דגרס לה בגמי גרס לה אחר
הבבא דקן צפור קודם העובר לפני התיבה
וגם בכאן ברייף היו דרך המינות ובגמי הלשון
היו דרכי טעות:

שם האומר יברכוך טובים היו דרך המינות
(עיי' בתר"י) ול"ג שהוא דרך המינות
שנראה שאינו מאמין בדברי הנבואה שנאמר
והתגדלתי והתקדשתי ונודעתי לעיני גוים
רבים וכתוב אז אהפוך אל עמים שפה ברורה
וכו' ואז יקראו כולם בשם המיוחד וכתוב כי
ביתי בית תפלה יקרא לכל העמים. וזה יהיה
בביאת משיחנו ב"ב והנה האומר כן בתפילתו
הוא דרכי המינות שאומרים שכבר באו. ועוד
האומר יברכוך טובים משמע שהקליפות וסטריין
בישין אינן משבחין אותו ונראה ח"ו שהם
כרשות בפ"ע וזה אינו שאפילו הקליפות
קורין לו אלקא דלקיאי ונבראו ברצונו ית"ש
כי היכי דלהוי בחירה כשיהיה בנמצא טוב
והפכו ויהיה ג"כ רצועה לאלקאה לחוביאי
והשיי מחיה את כולם עד אשר יבער ב"ב
את הרוח טומאה מן הארץ ממילא לפי
פירושינו יתכן שפיר גירסת הרייף זיל היו
דרך המינות ולפירשיי יתכן ביותר שפיר
היו דרכי טעות כי לפי פירושם אין זה דרך
מינות כ"כ רק טעות הוא הבן:

רש"י בריה האומר על ק"צ וכו' לפי שעושה
מצות הקב"ה רחמים והם אינם אלא
להטיל על ישראל וכו'. הנה בחרו בזה הטעם.
ולא כאידך מ"ד מפני שמטיל קנאה במ"ב וכן
הוא בש"ג לשון ריא"ו אות א' הוא סיעתא
לדברינו. דיש ג"מ לדינא דלטעם הזה מפני
שעושה מדותיו וכו' והם אינם אלא להטיל
על ישראל וכו' א"כ באין צבור מישראל אין
לחוש משא"כ לאידך מ"ד מפני שמטיל קנאה
במ"ב אפילו בינו לב"ע אסור זמההוא דנחית
קמיה דרבה ורבה אמר כמה ידע וכו' לרצווי
למאריה מוכח דפסקינן כמ"ד מפני שעושה
וכו' ומשנתינו מסייעא מדקאמר משתיקין אותו
מירי בצבור והרייף זיל לא הביא כלל
טעמייהו דאמוראי משמע דס"ל דגם ביחיד
אסור והוה דזמיא דרישא (לגירסתו) דהאומר

לדברי חכמים וע"כ האומר יברכוך טובים (דייקא ולא אותן שחטאו העוון) ה"ז דרך המינות או דרכי הצדוקים דצריכין אנתנו להתאמין בדברי חכמים דהרתור תשובה מהני בכ"ז ועידן נ"ל, עכ"פ זאת יצא לנו דצריכין להתדהד בתשובה (קודם) התפילה ולימוד התורה: סי' ט"ז ובתפילה מיירי זכו מדאמרינן הלשון בגמ' ההוא דנחית קמיה דר"ח היינו שירד לפני התבה להתפלל בצבור וא"א לומר דמעשה שהיה כך היה אבל באמת גם בינו לבי"ע בתחינות אסור דכיון דאפשר לטעות מזה לומר דוקא בתפילה בצבור אסור ה"ל למסדר הש"ס להשמיט זה הלשון ולומר כך ההוא דמצלי קמיה דר"ח ואמר הגדול וכו' היראוי וכו' זמדקאמר ההוא דנחית וכו' משמע דוקא בצבור.

ד"ח סי' מ"ג כתב בס' אהל מועד דאומר אמין אמין כאומד שמ"ע שמ"ע וכתב הביי סי' ס"א שאינו יודע מנין לו. ועוד דקרא כתיב אמין ואמין ואין נראה לחלק באומרו עם ואינו ע"כ ואף על פי כן הרמ"א כתב לדברי האה"מ עכ"ל. ולי הקטן נראה דטעם הרב בעל אה"מ דהנה טעם איסור אמירת מודיים מודיים או שמ"ע שמ"ע דמחזי כמקבל ב' דשויות. והנה בשבועת הסוטה מציינו ואמרה האשה אמין אמין דרשו בו הכונה אמן מאיש זה אמן מאיש אחר אי"כ הרי שלך לפניך דודאי יש לחוש הרבה שלא לומר אמן אמן וע"כ פסק כן מרן הרמ"א ז"ל והא דראי דבוא"ו אמן ואמן אין לחיש כדברי בעל הלבוש כיון דקרא הכי כתיב אין לחוש, נ"ל נכון:

גמ' דף ל"ד ע"א מתניתין. מהיכן הוא מתחיל מתחילת הברכה שטעה ז"ה. ויש גידסא מתחלת הברכה שטעה ב"ה ונ"ל החילוק בין הגירסאות לגידסת שטעה ז"ה הנה דוקא אם עומד אחר תחתיו משא"כ כשהוא בעצמו נזכר. חוזר למקום שפסק ולמאן דגרס שטעה ב"ה אפי' הטועה עצמו נזכר צריך להתחיל מתחלת הברכה ומקצת הברכה שאמר תחילה אין עולה לו ויתבאר עוד להלן בביאור יותר א"ה:

רש"י בריה ולא יהא סדבן באיתה שעה. לפי ששאר יורדין וכו' צריך לסרב זכי

למימדינהו. אבל אם יארע איש מאריך בשבחים בתפילה במקום שאינו מקדים לומר האל הגדול וכו'. צריכין להשתיקו תיכף וזה הודיע לנו הרי"ף במה דהשמיט הא דהמתין עד שסיים וכו'. ומיהו הראשון נראה יותר.

שם כל האומד שמע שמע כאילו אומד מודים מודים וה"מ כדאמר מלתא מלתא ותנייה אבל הקורא פסוק מק"ש וכופלו ה"ז מגונה וכו'. כבר ידוע לך דזה כפידוש בה"ג שהביאו התוס' (ודש"י פי' איפכא) ונראה דדייקו זה מן האימד שמע שמע כאומר מודים מודים. והנה האומד מודים מודים הוא כדאמר מלתא מלתא משתקינן ליה ולשי' רש"י ז"ל צריכין לומר דגם במודים מודים לא משתקינן ל' דק בדאמר איזה ענין מחובר כגון מודים אנתנו לך אבל תיבות מודיים מודיים בלבד לא הוה רק מגונה:

הראש ונושא כליו:

הראש סי' ט"ו האומר יברכוך טובים ה"ז דרך הצדוקים וברי"ף ה"ז דרך המינות ובגמ' ה"ז דרכי טעות ובאפשר נשתבש הדפוס מחמת יראה וכבר כתבתי לעיל פידושם. וכעת נ"ל עוד דהנה הן אמת כתבו המקובלים כל המצות שהאדם ע"שה בעודו רשע לא לרצון המה ואדרבא וכו' ואפקו לה ממאמר הנביא נירו לכם ניר ואל תזרעו אל הקוצים ולפ"ז יקשה לן זכי ס"ד שהאדם בידועו שחטא לפני הש"י. הנה לא יניח תפילין ולא ילבש ציצית ולא יקבע מזוזה ולא יתפלל ולא יעסוק בתורה חלילה לומר כן. אבל יאמין האדם באמונת אמן אפילו חטא חטאים רבים וגדולים עכ"ז כשמחרט באמת ויאמר הודי במו פיו ואפילו בהרתור תשובה באמת שוב לא נקרא רשע הגם שעדיין צריך לתנאי להתם פשע ולמרק חטא ועון כידוע מן ד' חילוקי כפרה של ד' מתיא בן חרש עכ"ז תיכף ע"י הרתור תשובה סד מעליו תואר רשע ותפילתי זתורתו ומצותיו המה לרצון לפני י"י. ולבעבור זה הנה הלכה רוחת בירדנו המקדש את האשה ע"מ שאני צדיק ונמצא רשע גמור מקדשת דשמא הרהר בתשובה ומי שאינו מאמין בזה הנה אינו מאמין לדברי חכמים והוא מין וצדוקי שאינם מאמינים

השיץ מיותר ברש"י דהרי עליה קאי בלשון המשנה העובר לפני התיבה וי"ל דמשמענו דהשיץ הוא המקריא להכהנים ולא החזן (עיין בתוס') דהרי העובר לפני התיבה בכל מקום הוא השיץ ולא החזן:

רש"י בד"ה מפני הטרופ וכו' לפי ששיץ הוא צריך להתחיל ברכה שניה ולומר לפני הכהנים וכו' עכ"ל. וא"כ לפי"ז בגמר ג' הברכות רשאי לענות אמן ואין חשש שלא יהיה יכול להתחיל שים שלום דדוקא בכהן הנושא את כפיו חיישינן לזה מחמת שדעתו אינו מיושבת מאימת הצבור שבירך איתם ואפילו אם לא תאמר כן עכ"פ מהני לזה אם הבטחתו שהוא וכו' כמו בכהן הנושא את כפיו וי"ל דדבר זה ג"כ תלוי בחילוף הגרסאות דבמשניות הגירסא לא יענה אחר הכהנים אמ"ן מפני הטרופ וקאי מינ"י הטרופ"ף על תיבת אמ"ן דסמך ליה רצ"ל תיבת אמ"ן תטרף את דעת השיץ ולא יהיה יכול להתחיל את הברכה שניה וכן אפילו בסוף לא יהיה יכול להתחיל בשים שלום ובמשנה בגמ' הגירסא לא יענה אמ"ן אחר הכהנים מפני הטרופ וקאי מפני הטרופ"ף על תיבת הכהנים דסמך ליה ורצ"ל שיש לחוש שע"י עניית אמן יטרף את דעת הכהנים כשלא יתחיל תיכף להקרות אותם ברכה שניה משא"כ בגמר הברכה אין חשש לטרופ הכהנים ולדידיה אין לחוש שלא יהיה יכול להתחיל שים שלום כי בקל יתישב דעתו ויתחיל שים שלום יהיה איך שיהיה נ"ל בודאי דלעניית אמן זה מהני אם הבטחתו וכו' משא"כ לעניית אמן באמצע הברכות לא מהני, נ"ל: **תוס'** בד"ה לא יענה וכו' דעניית אמן לא חשיב ליה הפסקה מאחר שצורך תפילה הוא אבל לקרות כהנים לדוכן אומר ר"ת וכו'. תמוה לי דהרי גם זה צורך תפילה הוא זלמה יגרע. וצ"ע לחלק:

שם דבהדיא יש במדרש טעמי יתירות וחסרות נראה דהיה מצוי בידים מדרש כזה ואינו בנמצא בידינו:

משנה ואם אין שם כהן וכו' ואם הבטחתו וכו' משמע דביש כהנים אחרים לא מהני הבטחתו:

עכ"ל. לכאורא הגם שהדין כן שצריך לטרב. אבל בכאן אין מן ההכרח לפרש כן רק כפשוטו מי שאומרים באמצע התפילה לך ר"ד אסור לטרב. אבל רש"י ז"ל הכריחו לשון המשנה לפרש כן דנהג ה"ל לתנא לומר בקיצור יעמוד אחר תחתיו ולא יטרב. והנה התנא האריך ולא יהא סרבין באות"ה שע"ה. הנה התנא משמיענו דרק באות"ה שע"ה [לא] יהא סרבין משא"כ בשעה אחרת מוכרח להיות סרבן והוא המבואר בברייתא דפעם ראשונה צריך לטרב: **רש"י** בד"ה מתחלת הברכה שטעה זה אם דילג אחת מן הברכות ואמר אחרת וי"י ל"אורא מי הכריחו לפרש שדילג אחת מי הברכות ולא כפשוטו שטעה באמצע הברכה ואינו יודע לסיימה העומד תחתיו יתחיל מתחילתה ומה שאמר הראשון אינו עולה. הנה לא רצה לפרש כן דמה משמיענו דהאיך ס"ד דהאדם יעמוד ויתחיל באמצע ענין ויצרף מה שאמר איש אחר ע"כ צריכין לפרש שדילג אחת מן הברכות ואמר אחרת (ולאך פירושא יתכן שפיר לגרוס שטעה ב"ה ואפילו הוא בעצמו כשזכר יתחיל מתחילת הברכה שדילג ויאמר על הסדר מיהו בלשון רש"י שלפנינו שטעה זה ויתפרש עוד אי"ה) מיהו מלשון התוס' בד"ה מהיכן שהביאו הירושלמי מהא דבטיטי אישתתק באופנים נראה דמפרשי סתם שהיה הטעות באמצע הברכה ואעפ"כ משמיענו חידוש דצריך להתחיל מתחילתה. הגם שהוא התחלת איזה ענין רק באופנים לא הצריכו להתחיל מתחילת הברכה דהוה כברכה אחרת לגמרי ועוד טעמא דבא אית ביה עפ"י הקבלה דאחר הקדושה היינו לאל ברוך נעימות הוא היכל אחר היכל נוגה, נ"ל. ונ"ל עוד דדבר זה תלוי בחילופי גירסאות דבמשניות הגירסא מנין הוא מתחיל. משמעותו על מנין ומספר הברכות ורצ"ל היכן יהיה התחלת מניני הברכות (ואל תתמה ע"ז כי שורש מנין בכ"מ בשי"ס יוצא מן שורש מנין) ולפי"ז הפירוש הוא שדילג ברכה שלימה ולפי גירסת המשנה בגמ' מהיכן הוא מתחיל מיירי שטעה באמצע הברכה ולא היה יכול לגומרה: **רש"י** בד"ה לא יענה אמן אחר הכהנים השיץ בסוף כל ברכה זכרה עכ"ל. תיבת

מגילה ומן התוספתא דמשו תפילה למגילה דאם קרא למפרע לא יצא זה דוקא בג' ראשונות וג' אחרונות. וכן אם הקדים אמצעיות לראשונות או אחרם אחר האחרונות דבזה תיקנו שיהיה הסדר דוקא. זה מה שג"ל הקטן לתרץ דברי רש"י ז"ל:

תוס' בד"ה אמצעיות וכו' או לא הזכיר בברכת אבות בין ר"ה ליוה"כ זכרנו וכו' עכ"ל עיין בדף י"ב ע"ב בתוס' בד"ה והלכתא וכו' דסיימו התוס' לשם דאם לא הזכיר זכרנו ומי כמוך וכתוב ובספר דאין מחזירין אותו ותמיהני על הרב הגאון מהרי"ב ז"ל שלא ציין זה בהגהותיו כדרכו הטוב:

גמ' לעולם אל ישאל אדם וכו' צרכיין וכו' צרכיין דייקא אבל צרכי צבור מותר ומדויק תיבת לעולם אפילו בעשיית שמבקשין בג' ראשונות צרכי צבור בזכרנו אעפ"כ צרכי יחיד אין לבקש:

שם והיה מאריך יותר מדאי וכו' והיה מקצר יותר מדאי וכו' קמ"ל דבין מאריך ובין מקצר ובלבד שיכוין לשיש:

שם כל המבקש רחמים על תבירו א"צ להזכיר שמו שגאמר אל גא רפא גא לה ולא קמדכר שמה דמרים עכ"ל זה אינו מובן וכי ס"ד שלא להזכיר כלל שם מי שמתפללין עליו דאם הוא להיות הש"י יודע תעלומות לב. א"כ אין מן הצורך להתפלל בפה רק במחשבה והרי תמצא העמלקי לבש לבושי הכנעני בכדי שלא יהיו יודעין ישראל איך להתפלל עד שהוצרכו להתפלל אם נתן תתן את העם הזה. והנה ראיתי לאחד קדוש (הרב הק' מ"ה אפרים מ"כ בסדילקוב) מדבר בספרו דג"ל מחנ"ה אפרי"ם שעכ"פ נרמו בזה שמה דמרי"ם בת יוכב"ד רפ"א נ"א בגי' מרי"ם יוכב"ד ממילא נשמע לנו שעכ"פ כשאין מזכירין השם בפירוש בכדי שלא יהיה איזה קטרוג עכ"ז יש לרמוז השם לפני היודע תעלומות. ובוה ידוקדק לך מה דסיימו בגמ' ללא צורך ול"א קמדכר שמה דמרי"ם ולפי הנ"ל יתכן דה"ק ולא קמדכר שמה דמרים בפירוש רק בגימ' נזכר שמה ושם אמה:

גמ' ואם אינו מסרב דומה לתבשיל שאין בו מלח דהתבשיל הגם שהוא טוב בעצמו אם אין בו מלח אינו מוטעם כ"ה הענין דהנה דוד אמר הטה י"י אוניך ענני (הטעם) כי עני ואביון אני ע"כ אם אינו מסרב להורות שהוא עני ודל מן המצות הגה אין בו טעם כעסק התבשיל שאין בו מלח ואם מסרב יותר מדאי דומה לתבשיל שהקדיחתו מלח ונתקלקל התבשיל דמורה ח"ו שאינו מאמין במה דכתיב כי לא בזה ולא שיקץ ענות עני ולא הסתיר פניו ממנו ובשזעו אליו שמע. וכן כתיב פני י"י בעושי רע וכו' צעקו וי"י שמע וכו': רש"י בד"ה אין להם סדר ואם דלג ברכה אחת וכו' אומרה אף שלא במקומה עכ"ל עיין בדברי הרי"ף ז"ל ובתוס' כאן. והנה מתחילה נבוא לבאר ההכרח שהכריחו לרש"י לפרש כן ואח"כ נבוא לתרץ הקושיות שהקשה על רש"י ז"ל הגה רש"י ז"ל הכריחו בלשון דר' אסי אין להם סדר. משמע אין להם סדר כלל ויוכל להקדים המאוחר ולאחר המוקדם כענין אומרם ז"ל אין סדר למשנה (לענין סתם ומחלוקת) דהפירוש הוא דיוכל ללמוד המסכתא זו קודם לזו (ע"כ אין כאן סתם ואח"כ מחלוקת או בהיפך) והא דשמעון הפקולי הסדיר י"ח על הסדר דייקא ואסמכינהו אקראי במגילה זה דוקא לתחילה וכענין המשנה דאין סדר למשנה ואעפ"כ רבינו הקדוש הסדירם מסכתא למסכתא כענין דמקשו בגמ' כ"פ מכדי תנא מנוזר קא סליק וכו'. וכן תמצא בדברי הרמב"ם טעמים הרבה לסידורם ואעפ"כ קי"ל אין סדר למשנה ע"כ הסדר הוא לתחילה ואעפ"כ אין קפידא בדבר תדע דאי קפידא הוא להסמיכם זה לזה א"כ קשה לדברי ר' אסי אפילו אם תפרש כדברי התוס' אם דילג ברכה אחת כגון רפאינו ואמר ברך עלינו. הנה שוב יתחיל מן רפאינו ויאמר על הסדר ומאי מהני זה הרי לא הסמיך רפואה לגאולה. ע"כ תצטרך לומר שאין קפידא בסמיכות. וא"כ אם דילג ברכה אחת אומרה שלא במקומה ודיו. ועוד אם יש קפידא האיך מפסיקין בת"צ בברכת ענינו בין גואל לרופא ולדעת ר"א אומר הבדלה לברכה בפ"ע והא דהקשו על רש"י ז"ל מממ'

שם מלמדין איתו שלא ישחה היינו אחר התפלה מלמדין אותו ואין גוערין בו בשעת התפילה דאין זה כבוד דנראה כגוער במי שמשתחן לפני הש"י ועמש"ל בההוא דנחית קמיה דר"ח וכו' המתין לו עד דסיים וכו' :

הרי"ף ונושאי כליו :

דף כ"ז ע"א הרי"ף העובר לפני התיבה וטעה וכו' תמוה למה כפל הדברים הרי כבר כתב הבבא הזו במשנה הקודמת. וני"ל דבכונה הוא דהנה הבבא שלאחריה העובר לפני התיבה לא יענה אחר הכהנים אמן מפני הטירוף יש לפרש גם על איש אחר שאינו ש"ץ והוא מקריא כגון שש"ץ הוא כהן ונושא את כפיו שצריך איש אחר להקרות אותו המקריא ג"כ לא יענה אמן אחר הכהנים בסוף כל ברכה דחיישינן שלא יהיה יכול לכוין להתחיל בברכה שלאחריה וזה דנקט התנא דוקא העובר לפני התיבה י"ל דגם המקריא מיקרי עובר לפני התיבה ע"כ הקדים העיבר לפני התיבה וטעה וכו' דע"כ זה מיירי דוקא בש"ץ והה"ד העובר לפני התיבה לא יענה וכו'. דוקא בש"ץ מיירי דבו חיישינן ביותר מחמת דדעתו מבוהלת מאימת התפלה משא"כ במקריא לפי שעה וצ"ע :
שה"ג אות ו' כתב מהר"ם שאם ש"ץ כהן אם יש שם כהנים אחרים לא יעלה לדוכן עכ"ל רצ"ל אפילו הבטחתו שהוא חוזר לתפילתו וכמש"ל בדקדוק המשנה :

שם וצריך שהמקריא יכוין לבו אל התפלה שיאמר הש"ץ מראש ועד סוף וכו' עכ"ל לא ידעתי מני"ל הא וי"ל דבמדרש שהביאו התוס' אמור להם מלמד ששליח צבור אומר וכו'. א"כ הש"ץ דוקא צריך להקרות וכשיכוין המקריא עם הש"ץ הוה כש"ץ ובאם לאו אין לו להקרות :

ע"ב תר"י פיסקא הכורע בהודאה של הלל וכו' שאין אמירת נשמת כל חי מבורר כמו הלל ובדהמ"ז אלא תקנת הגאונים וכו' עכ"ל. הנה הוא נזכר בזהר בזמן התנאים ומצאתי ששמעון בן שטח תקנו ואעפ"כ י"ל דבזמן הגאונים ניתקן לקביעות :

הרא"ש ונושא כליו :

הרא"ש סי' י"ז העובר לפני התיבה לא יענה וכו' ואח"כ סידר העובר לפני התיבה וטעה וכו' והוא שלא כסדר השנוי במשנה עמ"ש בדברי הרי"ף שכפל הדברים. והנה נתחכם הרא"ש ז"ל ונשנה שלא כסדר כרי לאשמועינן מש"ל הבן :

שם לא יענה אחר הכהנים אמן. כ"ה במשנ' במשניות ובמשנה בגמ' לא יענה אמן אחר הכהנים וכ"ה ברי"ף עמש"ל ותבין :
עיי' בדברי חמודות סי' נ"ג בענין מה שהמקריא צריך לכוין התפילה מראש ועד סוף ועמש"ל הטעם בדברי הש"ג. עיי"ש עוד בס' נ"ה ולפי מה שפירשתי אני בדברי השה"ג לק"מ והבן :

הרא"ש סי' ד"א וכן ר"א הקליר ז"ל. שהיה מא"י מקרית ספר ובימיו היו מקדשין עפ"י הראיה שהרי לא תיקן שום קרוב"ץ ליום ב' ע"כ תמוה לי האיך מוכח מזה שהיו מקדשין עפ"י הראיה בימיו דילמא הא דלא תיקן קרוב"ץ ליום ב' משום שהיה בא"י :

שם ויש אומרים שתנא הוא עכ"ל אני בעצמי ראיתי בספרים שהביאו פירושים בשם ר"א הקליר שהיה מפרש מאמרים ומחבר חיבורים ובפרט על ספר יצירה וא"א לומר שהיה תנא. [עיי' בזה באורך בשו"ת מנח"א ח"א סי' י"א מנכ"ד הגה"ק ממונקאטש ז"ל (המגיה)] שם כדאמר בפסיקתא כד דמך דאב"ש וכו'. עכ"ל אפשר לומר גם ראב"ש בימיו היה פייטן אבל אין להוכיח שהוא הוא הקליר :

בד"ח סי' ס"ג. אבל קשה על מה שנוהגים להתחיל בפיוט בקדושה קודם שמתחיל אתה קדוש עכ"ל אפשר לומר כיון שתיקנו בלא זה להוסיף על הברכה ולומר קדושה אין קפידא דהפיוטים הוה כקדושה אריכתא :
הרא"ש סי' ד"ג המתפלל צריך שיפסיע ג'

פסיעות לאחריו וכו' זאם לא עשה כן ראוי לו כאילו לא התפלל עכ"ל עיי' בד"ח טעמים על הג' פסיעות ולפי הקבלה הוא להיות בתפילת שמע האדם הוא באצילות הקודש. הנה פוסע פסיעה א' מאצילות לבריאה. וב' מבריאה ליצירה וג' מיצירה לעשיה ומי שאינו עושה

ההוד אשר נהפך למשחית יתהפך לטובה. ג"ל) והנה כבר כתבתי לך יניקת הנביאים מן נצ"ח והו"ד ע"כ כל הנביאים לא נתנבאו אלא לימות המשיח הבן:

שם כל הנביאים כולן לא נתנבאו אלא לבעלי תשובה וכו' שאומרים אלביה ואשוב"ה אל אישי הראשון וכו' והליכה הוא בדגלים ושוקים שהם נצ"ח והו"ד ומשם יניקת הנביאים וכנ"ל:

שם זה יין המשומר בענבי"ו מששת ימי בראשית יש לרמוז מילוי ענבי"ם הוא י"ן ז"ן י"ת ו"ד ם בגי' תקע"ו הוא בגי' היחודא שלים יסו"ד מלכות והוא מה שדמזתי לך לעיל בענין תקע"ו בריתות שנכרתו על התורה וכבר דמזתי לך שהיא הנרצה מה שהיה מקום המערכה במזבח כ"ד אמות על כ"ד אמות תקע"ו אמות ובסוד התפילה במקום עבודה הנה קביעות מקום התפילה ד' על ד' כ"ד עונות ובכל עונה כ"ד עיתים. והנה לעתיד ובסוד השהיה שעה ריקא קודם התפלה שעה כד עונות ובכל עונה כ"ד עיתים. והנה לעתיד יהיה היחוד השלם לא ימוט לעד לעולם ונרמז בכתוב ושמתי כדכ"ד שמשותיך ואתה הרחב הדברים:

שם זה ער"ן הנה תראה מר אמר י"ן המשומר בענבי"ם ומר אמר זה ער"ן שניהם מתחילין באות ע' נרמז על ע"ין לא דאתה. וכן י"ן בגי' ע':

שם אמרו לו וכי נביא אתה והלא כבר נפסקה הנבואה מן פטירת נביאים האחרונים:

שם אלא כך היה המעשה באותה שעה חלצתו חמה ושאל לנו מי"ם לשתו"ת. לכאורה למה סיים ושאל לנו מים לשתו"ת וגם כל הענין מיותר אומרו אליא כ"ך היה המעשה. אבל ג"ל שד"ג דיבר רבד חכמה דהנה לכאורה הוא בהיפך בטבע שהחולה ב"מ מתגבר עליו הצמאון בזמן קריחת החום וכשהולצתו הקדחת אזי נשבר הצמאון ואינו מבקש לשתות. והנה בכאן חולצתו החמה וביקש מים בזה נתרדע לנו דמה שחלצתו החמה זה היה שלא כטבע דק בעבוד תפילת

כזאת הנה הוא כמראה א"ע שרוצה לישאר באצילות וזה לא יתכן כל ימי צבאו דק מחויב להיות בבחי' דצוא ושוב:

גמ' דף ל"ד ע"ב מתניתין והמתפלל וטעה סימן וכו' ג"ל נ"מ שיחזור ויתפלל בחזק במשארז"ל ד' צדיכין חיוזק וחד מינייהו תפילה שנאמר קוה אל ה' חזק ויאמץ לבך (וחזור) וקוה אל י"י ולפי"ז לא פליגי תרי לישנא בגמ' ברבדי ר' ספרא דשמעו לר"ס דהיה אומר דאם לא עלתה התפילה באבות צדיך לחזור הנה יתכנו דבריו באם לא כיון באבות וכן אם טעה באיזה דיבור באבות שהוא סימן וכו'. צדיך לחזור ולהתפלל:

גמ' אמרו עליו על דחב"ד וכו' מנא הני מילי אדיב"ל דא"ק בורא ניב וכו' לכאורא מאי מקשה מנ"א הנ"י מילי דילמא לא נפקא לן מן שום פסוק דק דחב"ד עמד על המחקר כזה. וכבר בחזן זה כמה פעמים. אבל תדע ירד הקורא שאין לסמוך על שום דבר שבמחקר אם לא שיהיה לו איזה סמך בתורה הלא תראה משאחז"ל כל אמה באורך הוא ג' אמות בעיגול ומפקו לה בגמ' מן ים שעשה שלמה וקו שלשים באמה יסוב איתו סביב ולמה כזאת נייתי מחוגה ונחזי והוא רבד המתברד ונודע לעין כז'. אבל לא כאלה חלק יעקב מיום שנתן לנו הש"י את תורתו כל הרבדים ההווים ונמצאים הנה התורה מאידה לנו בכל עניני פרטית המעשים והחכמות וחלילה לנו לחקור אחד חקירות המצאות אנושיית בשום דבר ואתה דע לך:

שם כל הנביאים לא נתנבאו אלא למשיא בתו וכו'. יניקת הנביאים מן נצ"ח והו"ד דהמה נק' תמכ"ן דאוריית"א ע"כ נבואת הנביאים הוא על תמכין דאורייתא הבן כי רבד נחמד הוא:

שם כל הנביאים כולן לא נתנבאו אלא לימות המשיח וכו' עיין ברבדי מרן האדיוז"ל בכונות לחנוכה כל הגאולות צמחו לנו ע"י מדת הוד ע"כ בכל הגאולות היה התחלתן ע"י אשה (כי איהו בנצח ואיהי בהוד) ע"כ לא היה עדיין גאולה נצחית"ת משא"כ לימות המשיח תצמח הגאולה ע"י הנצ"ח ותהיה הגאולה נצחית (וגם

דכתיב השמים שמים ליי הארץ נתן לבני אדם וסמך ליה ואנחנו נברך וכו' וגם קודם לזה הפסוק נרמז ברוכים אתם ליי עושה שמים וארץ השמים וכו' ע"כ כדומי ר' לוי קראי אהדדי כתיב ליי הארץ ומלואה וכו' וכתוב והארץ נתן לבני אדם. הנה ניתא ליה כאן קודם ברכה וכאן וכו'. ומי הגיד לו

נביאות זה דילמא כאן קודם תפילה וכו' או קודם הנחת תפילין וכיוצא אלא ע"כ שהיה לפשוט אצלם דנרמז בכאן הברכות ברוכים אתם ליי וכו' והארץ נתן לבני אדם ואנחנו נברך וכו' והמסדר הש"ס כיון דכבר ידע מהתחלת מכילתין דבכ"מ דמתני התנא כזאת ע"כ קאי על איזה קרא ע"כ שוב בכאן לא שאל התנא היכא קאי רק שאל מגא הני מילי :

כיצד מברכין וכו' לשון רבים וסיים הריא אומר לשון יחיד מלתא אגב אורחא קמ"ל שאחד מוציא את הרבים הצריכים לברך ובוזה יזנח הסמיכות פ' כיצד מברכין לסוף פ' אין עומדין. דבמשנה אחרונה לשם נאמר שלוחו ש"א כמותו :

בגמ' אר"י א"ש כל הנהגה מן העוה"ז בלא ברכה כאילו נהגה מקדשי שמים שנאמר ליי הארץ ומלואה נ"ל דר"י א"ש הוא כמפרש לברייתא דאמרה כל הנהגה מהעוה"ז בלא ברכה מעל מגא ה"מ ומפרש מדכתיב ליי הארץ ומלואה הנה כנהגה מקדשי שמים :

שם ל"ק כאן קודם ברכה דבפרשת ליי הארץ ומלואה וכו' כתיב אח"כ ישא ברכה מאת יי וצדקה וכו'. וגם הפרשה הזאת הוא פרשה כ"ד שהוא קודם לפרשה כ"ה. והנה כ"ה היא סוד הברכה כענין שאמר ז"ד סוד המלכות [ש"ב ז"כ"ט] ומברכתך יברך בית עבדך לעולם וכתוב כ"ה תברכו וחסידיך יברכוכה (מלא) יברכו כ"ה. והש"י כשהכריח את בלעם לברך את ישראל הנה אמר שוב אל בלק וכה תדבר והנה לפי"ז זאת הפרשה ליי הארץ ומלואה הוא קודם לפרשת כ"ד הוא נרמז דמיירי קודם ברכה :

כאן לאחר ברכה כבר מבואר במשנה עמשיש מדסמוך ליה ואנחנו נברך וכו' וגם

ר"ח ע"כ נשאר הטבע קיים על עמדו וביקש מים כמו בשעת הקדחת הלא תראה בזה בפטירת רבינו הק' שהיה ע"ש והיה מתארך היום בשביל להתעסק בכבודו וכי ערבא שמשא קרא התרנגול שכבר היה חצות לילה ונשאר הטבע קיים על עמדו ואריכות היום היה ניסי הבן הדברים :

הרי"ף ונושאי כליו :

דף כ"ח ע"א הרי"ף מתניתין ואומר זה יחיה וזה וכו'. ובמשנה הגירסא זה ח"י וזה וכו'. והנה הרי"ף שינה בכונה דלכאורא י"ל לשון המשנה שהיה מתפלל על החולים ולא היה אצלם רק במקום רחוק כענין ששיגר ר"ג אליו והיה אומר ברוה"ק זה ח"י עדיין. וזה כבר וכו'. אבל א"א לפרש כן דא"כ מה הוא הנרצה בתשובתו. אם שגורה תפילתי בפי יודע אני שהוא מקוב"ל דזה אינו ענין לקבלת תפילתו רק שהיה יודע אם זה חי עדיין וכו'. וגם למה אמר שזה כבר שבק חיים דהנה כמוציא דבה בשלמא אם נאמר הכונה שהיה אומר שזה ישבוק חיים הנה הודיע זה כי היכי שיתודה וגם דליצות ליה זודתא ע"כ הפירוש הוא שהיה אומר זה יחיה וזה וכו'. ועוד י"ל בזה ענין אחר וקצרתי כעת :

תר"י פיסקא המתפלל וכו' מפני שלוחו וכו' וילפינן לה מדכתיב ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל וכו' הנה נלמד הדבר מן קרבן פסח לא במקרה הוא להורות לנו חיבת הש"י לישראל עם קרובו דהנה הגם שעל פי דיני התורה שלוחו של אדם כמותו עכ"ז ועברתי באמ"צ וכו' אני ולא מלאך וכו' ולא השליח ואגב נשמע לנו דבדבר מצוה מצוה בו יותר מבשלוחו :

בשה"ג אות א' כתב הר' אליעזר וכו' שיכוין לפחות בכל חתימה של כל ברכה שיש בהם קי"ג תיבות צ"ל דלי"ג בחתימת ברכת המינים ומכניע מיניים וזדים רק או מכניע מינים. או מכניע זדים

פ"ז כיצד מברכין

גמ' דף ל"ה ע"א מתניתין. כיצד מברכין עיין בתוס' וי"ל ג"צ דתנא אקרא קאי

יום אחר יום עד שיושלם השיעור קומה ע"י מעשינו ונהיה ראויים למתן תורה והנה להיות כשאר ישראל עושין (המוחזין ע"י מעשיהם שהמוחזין נק') רצונו של מקום להיות הוא דבר בלתי מתקיים ע"כ מלאכתן נעשית ע"י עצמן אבל כשישראל עושין רש"מ אז מלאכתן נעשית ע"י אחרים וקצרתי בכאן ובארתי במ"א וזה אשר פירשנו נוסח הברכה דהלל יהללך י"י אלקינו על כל מעשיך (מה שאתה כביכול עושה בנולת איתערותא דלתתא) וחסידך צדיקים (המה) עושי רצונך המה עושים לך הרצון שהם המוחזין ואתה הבן:

תוס' בדיה כאן בזמן וכו' וא"ת והא לקמן בזמן שאין ישראל עושים רש"מ מוקמינן לה עכ"ל לא ידענא דהרי זה דוקא לרשב"י וברייטא שבכאן נוכל לאוקמה אליבא דר"י:

בא"ד ועוד י"ל דפליג ליה אהא דלקמן וכו' דבריהם ז"ל קשה להלום וכבר תלוי זייניהם כל שלטי הגבורים על דבריהם ז"ל ולהיות עדיין לא נחה דעתו ואין בידי דבר המספיק לרוות צמאוני ע"כ הנחתי הדבר עד אשר יורוני מן השמים:

דף ל"ז ע"א גמ' מי דמי התם לית ליה עלויא אחרוני הכא אית ליה עלויא אחרוני בפת עכ"ל הנה תלמד מדבריהם כל דבר שיש לו עליו רב ועדיין לא הגיע לכלל מעלתו. הנה השינוי מבריייתו גורם לו השפלה משא"כ דבר שאין החומר שלו מוכן לעילוי. ובכן אתה תבין מ"ש ריב"ז בעת שראה בתו של נקדימון ב"ג שהיתה מלקטת שעורים מבין טלפי סוסים של הערבים והנה אומר אשריכם ישראל בזמן שאתם (עושים) רש"מ אין כל אומה ולשון יכולה לשלוט בכם ובזמן שאין אתם עושין רש"מ אתם נמסרים ביד אומה שפילה וכו' דלכאורא יתפלא כל משכיל מ"ש ע"ז אשריכם ישראל מה הוא האושר אבל תשכיל הדבר דהנה ע"כ מובן אפילו ח"י אין ישראל עושין רש"מ ע"כ טובים בודאי יותר מן הערביים הנה מזה תשכיל שישראל מוכנים לעילוי הבן מאד:

רקדים בפסוק ברוכים אתם ל"י וכו' ואח"כ השמים וכו':

תוס' בדיה סברא הוא דאסור וכו' וקרא דנסיב לעיל אסמכתא בעלמא. והגמ' היה סבור מתחילה דלימוד גמור הוא עכ"ל לכאורא לא נודע כונתם אך הוא דעכ"פ תקשה על הברייטא דאפקי מן קדש הלולים התחייבות הברכות. הנה אתיא ולא כחד ע"כ אמרו דהברייטא ג"כ לא נקטא רק לאסמכתא ולי הקטן נראה לפרש דגם לפי המסקנא תתכן שפיר הברייטא דאפקא מן קודש הלולים דדרשו אחליה והדר אכליה. הנה נשמע ג"כ מזה ברכה דהרי קודם ברכה הוא קדשי שמים כתיב ל"י הארץ ומלאה וע"י הברכה יוצאת לחולין והוא של בני אדם ע"כ שפיר נפקא לן מן קדש הלולים אחליה והדר אכליה ושפיר ידויק הקר"י והכתיב דהרי כתיב הלולים רצ"ל ע"י הלולים (היינו שמהללין את הש"י בברכה) הוא חילולים בזה יוצאין הפירות לחולין. ג"ל:

ע"ב גמ' ת"ר ואספת דגנך מה ת"ל דהל"ל ונתתי דגנך שהוא הבטחה שהש"י יצמיח את התבואה אבל באסיפה בודאי האדם יאספם אל הבית כמנהג העולם:

שם רשב"י אומר אפשר וכו' אלא בזמן שישראל עושים רש"מ מלאכתן נעשית ע"י אחרים שנאמר ועמדו זרים וכו' ובזמן שאין ישראל עושין רש"מ מלאכתן נעשית ע"י עצמם שנאמר ואספת. דגנך עכ"ל עיין מה שהקשו התוס' בדיה כאן בזמן וכו' ואני בעניי הנני מוסיף להקשות בכאן. האיך אפשר לאוקמי ואספת דגנך וכו' בזמן שאין עושים רש"מ והלא הוא בפ' והיה אם שמוע תשמעו אל מצותי וכו' אבל הדברים אצלינו במ"א דאין הכונה בכאן אשר ח"ו אין ישראל עושים מצותיו ית"ש. אבל הכונה רצונו של מקום רצון יכונה למוחזין דגדלות הנה לפעמים ישפעו המוחזין שהם הרצון בלי איתערותא דלתתא כענין יצ"מ שהיה בחיפזון כי לא יכלו להתמהמה וכביכול הש"י עשה למען שמו וכיון שהיה שלא ע"י מעשינו ע"כ נתחייבנו להשלים השיעור קומה ע"י מצות ספירת העומר

דבדוחן באפשרד הלכתא כרב ושמואל ולא מברכין במ"מ ממילא כיון דמספקא לן מאי אורז ומאי דוחן אתרויהו לא מברכין במ"מ: רש"י בד"ה ברכה אחת מעין ג' על המח' ועל הכלכלה ובשלהי פרקין מפרש לה עכ"ל כבר פירש"י זה לעיל וגם למה הוסיף בכאן תיבות ועל הכלכלה אבל נראה דבא לדייק לאפוקי ממאן דס"ל לשנות נוסח הברכה על האדמה ועל פרי האדמה דלא אשכחן נוסחא זו בגמ' דמפרש שם לכולהו נוסחאות על הגפן על העץ על המחיה:

רש"י בד"ה ולא כלום כלומר אין טעון מברכות פירות א"י וכו' זלולי פירושו יש לפרש ולא כלום היינו עליו אינו מברך היינו ברכה פרטית רק ברכה והודאה להש"י דרך כלל על שברא מזונו לחיי אדם:

תוס' בד"ה נתן ר"ג זכו' וא"ת מ"מ לאתו המברך שהוא טועם וכו' וא"כ אין לדבר סוף רצ"ל למאן דס"ל דגם יחיד טעון כוס:

ע"ב רש"י בד"ה השתא אפילו אדייסא וכו' השמיט כותבת די"ל דזה גדע מכותבת דלא אישתני מברייתא וזה נשתנה והגמ' לא נקטא כותבת רק לרוחא בעלמא:

רש"י בד"ה מנא אמינא לה דאפרורין כוית מברכין המוציא עכ"ל הנה מזה נשמע דעל אין בו כוית שאין מברכין המוציא רק במ"מ א"צ לראיה רק הסברא החיצונה הוא דאפילו ביש בו פירודין כוית אין לברך המוציא כיון דאיתפדר הלחם ואישתני מברייתא מסברא אין לברך עליו המוציא עד שהוצרך לראיה. והנה יתבאר לך לקמן אי"ה:

רש"י בד"ה היה ישראל עומד עכ"ל לא דצה לפרש כתוס' דכהן המקריב הוא המברך שהחיינו דאם נאמר דכהני שלחא דידן ניגהו א"כ אין זה מצותו דכהן ולמה יברך שהחיינו ועכ"פ כדאיבעיא לן בגמ' נדרים אי כהני שלוחי דידן או שלוחי דרחמנא ה"ל לש"ס למיפשט מברייתא הלזו דכהני שלוחי דרחמנא מדקא מברכי שהחיינו אלא ע"כ צ"ל דס"ל להש"ס דהברייתא קאי ישראל המקריב:

ע"ב ובי"ש במקום ב"ה אינה משנה הנה גם בכל שאדי התנאים שאיפסק בגמ' להלכה כדברי אחד כגון ר"מ ור"י הלכה כר"י עכ"ז לא אמרו שאינה משנה רק ב"ש במקום ב"ה להיות ב"ש ממדת הגבורה והדין וב"ה מבחי' החסד ע"כ אמרו אינה משנה בכדי שהדין יהיה כפוף אל החסד:

דף ל"ז ע"א גמ' כמעשה קדירה דמברכין עליו תחילה וסוף עכ"ל קצת ק"ל דא"כ למה תלאו במעשה קדירה וכי יש דבר מאכל שאינו מברך עליו תחילה וסוף. ויש לומר דהנה לענין ברכה אחרונה בעינן שיעור כוית והנה במעשה קדירה גם המים והליפתן המתבטלים עמו מצטרפין לכוית ואשמועינן בכאן בפת אורז ודוחן דהליפתן מצטרף לשיעור לענין ברכה אחרונה כמו במעשה קדירה. נ"ל:

רש"י בד"ה ברכה אחת מעין ג' בשלהי פרקין מפרש לה על המחיה וכו' עכ"ל מאי דמסיים תיבות על המחיה וכו' ולא סגי ליה במאי דאמר בשלהי פרקין מפרש לה להורות לנו דהגם שהוא פת לא ישנה נוסח הברכה לומר על הלחם ועל הכלכלה אן על המזון ועל הכלכלה משום דלא אשכחן בפרקין שום נוסח אחד אין לבדות נוסח מעצמינו ועמ"ש לקמן:

תוס' בד"ה בורא נפשות רבות וחסרונם כמו לחם ומים וכו' ועל כל מה שברא וכו' שגם אם לא בראם יכולין וכו' ומסיים ברוך חי העולמים ובירושלמי ברוך אתה י"י חי העולמים עכ"ל. הנה לפידוש התוס' ולגירסתם ועל כל מה שברא ועל בואו והוה ב' ענינים ב' הודאות בברכה היינו הודאה על בריאת דבר ההכרחי ועל בריאת דברים המותרים א"כ הוה מטבע ארוכה ע"כ מסיים הירושלמי בברוך אתה י"י משא"כ לגירסתינו על כל מה שברא הוה רק ענין אחד אין לחתום רק ברוך חי העולמים נ"ל:

תוס' בד"ה רש"י פ"י אורז מיל וכו' יש לפרש דדוחן היינו מ"ל עכ"ל לא ידענא למה המתינו בדיבור זה עד לכאן ונראה בכדי להסמיק לדבריהם שאח"ז דכתבו

ר' זביד ס"ל דיותר טוב לעשות באופן הנאות אליבא דכ"ע והנה בירושלמי הביאו התוס' והלכתא המוציא בכדי שלא לערבב האותיות משמע אבל במקום אחד הלכה כבר ר' זביד דיותר טוב לעשות באופן הנאות אליבא דכ"ע והנה תראה לפי"ז דקדק תלמודא דידן והאריך והלכתא המוציא דקי"ל כרבנן זכו' ודצי"ל ומיבעיא לן למיעבד באופן כזה לאשמועינן הלכתא ובכל מקום הדין הוא כן דיותר טוב לאשמועינן הלכתא ודוק.

שם משכחת לה בתומי וכתתי עיין בתוס' הגם דנראה לעין דמשתבחין ע"י הבישול הוא משום הבשר והמרק אבל אם מבשלין אותם בפ"ע מיגדע גרעי מכאן יש תשובה לאותן שכתבו דתקנת חז"ל לאכול שום בלילי שבתות הוא דוקא במבושל דהרי חזינן דבמבושל אבד ברכתו ולא נטעי אינשי אדעתא דהכי. והנה מה שנוהגין בליל חג הפסח לברך בפה"א על ידק שקורין פיטרושקי ואין אוכלין אותו לעולם כשהוא חי אי"כ האוכלו כשהוא חי ברכתו שהכל. והנה המג"א תירץ המנהג בדברי התוס' בכאן דמה שהוא משתבח ע"י עצמו גם בנתבשל [במרק] א"צ לברך בפה"א דהרי אינו ראוי לאכילה כלל כשהוא חי והנה המדקדקים מניחים הידק הזה בבישול המרק ומשם לוקחין אותו ומברכין עליו בפה"א. ולכאורא גם זה אינו מספיק כיון שאינו בבשול ע"י עצמו גם בנתבשל א"צ לברך בפה"א כמו בתומי וכתתי וי"ל בתומי וכתתי לא נטעי אינשי אדעתא דהכי לאוכלם חי משאי"כ בפיעטרושקי נטעי אינשי אדעתא דהכי להניחם בבשר ובמרק ושפיר מברכין עליו בפה"א. ג"ל:

דף ל"ט ע"א תוס' בדיה בצר ליה וכו' ובירושלמי וד"י היכי בריך וכו' וקאמר משום בדיה וכו' וחולק על גמרא דידן וכו' אי"כ אין הלכה כמותו של הירושלמי והר"י היה מפרש שהירושלמי אינו חולק וכו' עכ"ל אי"כ כיון דהוה ספיקא דדינא יש ליהור שלא יאכל בריה שלימה עד שיאכל כזית. גמ' תבשיל של תרדין יפה לל"ב וטוב לעינים כי שודייקי דעינא בלבא תלוי

גמ' אלא מעתה לתנא דבי ר"י וכו' ה"נ דלא בעי ברוכי המוציא למ"ה זכי תימא ה"נ וכו' עכ"ל לכאורא תמוה הרבר דהנה התחיל להביא ראיה דק על הא דפתיתים כזית מברך המוציא דהסברא החיצונה שלא לברך המוציא גם בפתייתים כזיתים אבל באין בהם כזיתים שלא יברך המוציא לזה א"צ לראיה והן היום מדחה הראיה ונשמע דגם באין בהם כזיתים מברך המוציא ונ"ל דה"ק דהנך רואה דלתנא רבי ד"י מוכח בעל כרחך דבמנחות אפי' בפודיין פחות מכזית בעי ברוכי המוציא אלא ע"כ ממנחות אין ראיה דאפילו באין בהם כזית חשובי פתיתתן כיון דזה הוא מצותן ולפי פירושינו תבין למה פירש"י לק"ט מכולן וכו' קאי אמנחות דמזה הוכיח דע"כ תצטרך לומר דשאני מנחות וכנ"ל. והא דהקשו התוס' דהאיך אפשר לומר דקאי אמנחות דהרי המנחות באות מצה והאיך אפשר לומר אם חמץ הוא וכו' די"ל דמיירי כשנתחמצו באונס:

דף ל"ח ע"א מר זוטרא קבע סעודתיה עילויה ובירך עלויה המוציא למ"ה זג' ברכות ע"כ דוקא בדקבע אבל בלא קבע סעודתיה גם מר זוטרא מודה דמברכין במ"מ:

שם ואדם יוצא בהן י"ח בפסח מ"ט לחם עוני קרינן ביה עכ"ל להאי טעמא אפילו לא קבע סעודתיה עילויה וצ"ע: **שם** משתבחין ליה רבנן וכו' דאדם גדול הוא זבקי בברכות וכו' כי מברכותיו של אדם ניכר אם הוא אדם גדול ותשכיל ותדע ע"י הברכות מוציאין נה"ק מן הרצ"ח וניתוספין על שיעור קומת אדם הוא ח"י מדבר אי"כ הבקי בברכות הוא אדם גדול הבן:

ע"ב גמ' והלכתא המוציא למ"ה דקי"ל כרבנן דאמרי דאפיק משמע עכ"ל

כל הנך תיבות מיותרים דהוה סגי למימר סתם והלכתא המוציא. ונ"ל דהנה בכאן הנה יש פלוגתא חדשה בין ד' זירא לבר ר' זביד להיכא דיש באיזה מקום פלוגתא באיזה דבר הנה ד"ז סבר דת"ח מיבעיא ליה לעשות באופן כזה לאשמועינן הלכתא כמאן בשגם שאם יעשה באופן אחר אליבא דכ"ע ובר

וע"כ אמר בלב לשון יפה שהוא יפה לו בעצם ובעינים אמר לשון טוב שבאת להם הטבה ע"י הלב וכל שכן לבני מעיים כי ע"י ראית העיניים באה הברכה והשובע בבני מעיים ע"כ הסומא אינו שבע וטוב עין הוא יבורך :

ע"ב גמ' והלכתא כרבא דאמר מברך ואח"כ בוצע עכ"ל כל הנך תיבות מיותרין ולא הליל רק סתם הלכתא כרבא וי"ל דהנה ר' חייא בר אשי פליג אדר' חייא דר' חייא ס"ל צריך שתכלה ברכה עם הפת ממילא ביש כאן פת שלם ופת הצנומה יברך על השלם הגם שהצנומה חביב ור"ח בר אשי ס"ל שיברך על הצנומה שהוא חביב. והנה לפי"ז מכ"ש דפליג ר"ח בר אשי אדרבא דס"ל מברך ואח"כ בוצע והנה אי זהו אמר סתם הלכתא כרבא סד"א גם לענין זה שלא יברך על הצנומה כשיש פת שלם לפניו וזה אינו דהש"ס רוצה לפסוק בזה כר"ח בר אשי שיברך על החביב וגם י"ל דרבא ג"כ מודה לר"ח בר אשי. דנ"ל פת צנומה בקערה הוא פת שלימה נשרה בקערה. והנה למראית עין הוא שלם רק כשמטלטלין אותו רק מעט הוא מתפורר וע"כ אמרינן בגמ' דר"ח בר אשי פליג אדר"ח דס"ל צריך שתכלה ברכה עם הפת וזה א"א בצנומה דכיון שלוקח אותו בידו תיכף מתפרד קודם גמר הברכה משא"כ לרבא דס"ל מברך ואח"כ בוצע הנה גם צנומה יהיה מונח לפניו בשלימות עד לאחר הברכה ודוק ג"ל :

דף מ' ע"א טול ברוך עיין ברש"י טול מפרוסת הברכה אבל ברי"ף הגירסא טול כרו"ך מלשון כרך ריפתא זיתבאר אי"ה :

שם ארי"ז וכו' אין הלכה כר' יהודא וכו' מ"ט דר"י וכו' כל יום ויום תן לו מעין ברכותיו (רש"י שבת מעין שבת ביו"ט מעין יו"ט) ה"נ כל מין ומין וכו' הנה בענין ברכת כל יום מעין ברכותיו קי"ל כן להלכה ואעפ"כ במינין לא קי"ל כר"י דס"ל דאין לדמות הזמן להמינין ויש לחלק בכמה סברות ולא רצייתי להאריך :

הרי"ף ונרשאי כליז :

דף כ"ח ע"א הרי"ף ת"ר קדש הילולים לי"י מלמד שטעון ברכה לפניו ולאחריו מכאן אר"ע אסור לאדם שיטעום כלום קודם שיברך עכ"ל הנה במסקנא בגמ' לא קיימא מן הפסוק רק סברא הוא דאסור ליהנות וכו' וכל הנהנה בלא ברכה הוה כנהנה מקדשי שמים ומעל ועיין מש"ל בדברי התוס' בד"ה אלא סברא הוא וכו' דגם למסקנא הוא כדברי הברייתא הילולים ודרשינן הילולים אחליה (ע"י הילולים ב' ברכות לפניו ולאחריו) וחדר אכליה דבולת הברכה הוה כקדשי שמים ולכך הביא הרי"ף ז"ל לדברי הברייתא וגם דנשמע מינה ג"כ ברכה לאחריהם :

שם ת"ר אסור ליהנות מן העוה"ז בלא ברכה וכל הנהנה מן העוה"ז בלי"ב מעל עכ"ל הביא גם הברייתא הזאת מפני ב' דברים. א' דמן הברייתא הראשונה לא שמעינן רק אסור לאדם שיטעום וכו' ובברייתא הזאת אסור ליהנות וכו' כל הנאות שבעולם ב' נתחדש בזאת הברייתא כל הנהנה בלי"ב מעל והוה כנתחייב אשם מעילות ונראה דנ"מ לדינא דהנה בכל התורה כולה קי"ל אין שלוח לדבר עבירה ואם האדם משלח שליחו לך ועשה עבירה פלונית והלך השליח ועשה על פיו השליח חייב והמשלח פטור חוץ ממעילה (ושליחות יד בפקדון וטביחה ומכירה) דאם השליח לא עבר ע"ד משלחו המשלח מעל. והנה לפי"ז אם משלח אדם את חברו לך ותהנה דבר הזה בלי"ב והלך השליח ועשה עפ"י דברי המשלח ולא בירך (הגם שא"א לומר דהשליח לא מעל כיון שנהנה ולא בירך אבל עכ"ס) גם המשלח מעל וביותר אם שלח שלוחו לך והאכל לאדם שידוע שלא יברך הנה המשלח מעל והשליח לא מעל זה מה שני"ל. והוא דבר חדש : [לחיבת הקדש, הרפסנו בסוף הספר ביאור על דברי רבינו המחבר וזי"א מנכדו המה"ק אדמו"ר ממונקאטש זי"ע מספרו שו"ת מנחת אלפזר ח"א ס"ו. עיי"ש ונעם לגושן. {המלבי"ם}.

לישאל מאי תקנתיה כיון דאמרת אסור ליהנות כלל שום הנאה בעוה"ז בל"ב והנהגה מעל והרי יש כמה ענינים שלא ניתקן עליהם ברכה וא"א שלא יהנה מהם ולדעתי התשובה, הוא דגם לדבר הנאה שלא ניתקן ברכה מאיזה טעם הכמוס וידוע לחז"ל כגון בכיוצא בזה בבחי' חוש המישוש שלא ניתן להנאה רק למצוה והאדם אעפ"כ נהנה הנה מצטרף האדם עכ"פ ליתן הודאה להש"י בכל לשון שהוא מבין על ההנאה שברא וכ"כ כבוד מחו"ה הרב הקדוש המקובל מהרצ"ה וצוק"ל בכתביו למד שם דעת לתלמידיו שגם קודם היוזוג יתנו הודאה להש"י בכל לשון שירצו על ההנאה שברא ואז לא ימעלו בקודש (ואני בעניי עצתי אמונה עוד לכל דבר ההנאה שלא ניתקן ברכה ירא שמים יראה לחייב א"ע בברכת שהכל ג"כ כגון בשתיית איזה משקה וכיוצא ויצא י"ח גם על ההנאה הזאת שאין עליה ברכה דעל כולם אם אמר שני"ב יצא) והנה לפי"ז הוא בדבר הניתן בחשאי מפה לאון דהנה בשאר המצות אפילו לא ילך אצל חכם אפשר ללמדם מפי ספרים זה יעשה וזה יחדל אבל איסור הנאה מן העוה"ז בל"ב א"א ללמוד מפי ספרים דהנה לא ניתקן ברכה על היוזוג והוא דבר ההוה בכל עת וא"א לבאר הדבר דאו היה משמע שמותר ליהנות והנה אעפ"כ כיון שבהכרח הוא שיעשה הדבר ובעל כרחך יהנה ומאי תקנתיה לזה השיב ילך אצל חכם וילמוד בחשאי הטעם דלא ניתקן ברכה משום דיותר טוב ע"פ התורה שלא ליהנות אבל אעפ"כ כיון דלאו בר הכי הוא ובודאי יהנה יתן הודאה להש"י על הנאותו ולא ימעול בקודש ואתה דע לך ואפשר שזה טעמו של הרי"ף שהביא כל הברייתא הזאת דני"מ לדינא:

תר"י פיסקא ולענין פסקא כתב ר' אחא משבחא ז"ל דהלכה כמ"ד כר"ם רבעי וכו' אבל ר"י הזקן ז"ל היה אומר שזו אינה ראייה וכו' ואם איתא דאמרינן בכ"מ כל המיקל בארץ זכו' מאי הוצרך לומר הא קי"ל כר' יאשי' וכו' עכ"ל ולי"נ שאין מכאן ראי' דקושטא דמלתא קאמר דהלכה כר' יאשיהו וכן מצאתי אח"כ במעדני יו"ט ועדיפא מיניה קאמינא אילו

שם [עיי' אגרא דפרקא את קצ"ו ואת רכ"א (המבלה"ד)] מאי תקנתיה ילך אצל חכם מעיקרא וילמדנו הלכות ברכות כדי שלא יבא לידי מעילה עכ"ל בגמ' אמרינן סתם מאי תקנתיה ילך אצל חכם ומקשינן מאי דהוה הוה ומאי מהני ליה חכם כיון שכבר מעל ומתריצין ילך אצל חכם מעיקרא וכו' כדי שלא יבא לידי מעילה. הנה גם לפי תירוצם קשה מאוד מאי חידוש הוא הדבר הזה דוקא בברכות הלא הוא דבר הנהוג בכל התורה כשלא ילמוד מהו אסור ומהו מותר לא ידע להבדיל בין טוב לרע וביותר יקשה אומרו מאי תקנתיה משמע שלא יוכל למצוא תקנה אחרת דייקא במצוה הזאת משא"כ במצוה אחרת יש תקנה בזולת הליכה אצל החכם ונ"ל דהנה סתם אמרו אסור לאדם שיהנה וכו' וכל הנהגה מן העוה"ז בל"ב מעל. הנה כל הנאות עוה"ז נאסרו בל"ב והנה יש כמה דברים שלא ניתקן עליהם ברכה כגון על הנאת חוש המישוש בזיווג אבל באמת לכל דבר טעמא רבא אית ביה כי היוזוג למצוה ניתן (והא דלא מברכין קודם היוזוג ברכת המצוה היימ שאינו יודע אם תתעבר אשתו ויקיים המצוה וניתקן רק דרך כולל בשעת נישואין ברכת אירוסין ונשואין וא"ת אעפ"כ מקיים ועונתה לא יגרע זה ל"ת ולא עשה) אבל לא ניתן להנאת הגוף כי באמת להשרידים אשר י"י קורא מגלה טפח ומכסה טפחים ודומה כמו שכפאו שד ע"כ למרבית ההמון שנהנים בהנאה גמורה לא ניתקנה ברכה מפורשת דאו היה משמע דניתן רשות ליהנות ובאמת עפ"י דרכי התורה וקדושת ישראל יותר טוב שלא ליהנות והנה מרבית ההמון שעדיין תאות הגופני עמוס עליהם דבעל כרחיהם נהנים הנה כמעט אין להם תקנה אם יזדווגו הרי נהנים מהעוה"ז בל"ב וחייבים קרבן מעילה ובאם לא יזדווגו בזמן עונותם הרי עוברים על מ"ע (דאורייתא אם לא קיימו פ"ו ואפילו קיימו עוברים על דברי קבלה ולערב אל תנח וכבר חקרנו למשפט דנ"ל שהיא דאורייתא אכ"מ) ול"ת (ועונתה לא יגרע) ז"כ זרעו של אברהם וכו' ע"כ בכמו כן הוצרך

אבל מברך שהכל. ונראה שכן רצה לפרש הרב מעדני י"ט מדהביא הך פירושא דלא מברך עליה כלל בשם תרמי וצ"ע וי"ל דגם לפי מה דמפרשים תרמי בדברי הרי"ף דלא מברך כלל י"ל דוקא דבר דאזוקי מזיק ליה תיכף כגון שמן דתיכף מרגיש חלישות הלב מן השומן משא"כ דבר המוטעם לחיך האוכל בשעת האכילה רק עפ"י חכמת הרפואה הוא דבר שמזיק לגוף אחר זמן מורה הרי"ף ז"ל שמברכין עליו דהרי בשעת מעשה נהנה ואסור ליהנות בל"ב.

דף כ"ט ע"א הרי"ף זשי"ך לגמרא קורא רב יהודא אמר וכו' ושמואל וכו' הקדים רב יהודא לשמואל רביה משום דבגמ' קלטיה שמואל לרמי וכתוב סלסלה ותרוממ"ך.

שם ארמי א"ר צלף של ערלה זורק את האביונות ואוכל וכו' ומדלגבי ערלה וכו' גבי ברכה וכו'. עיין בדברי תרמי תמוה למה השמיט הרי"ף ז"ל בחו"ץ לאר"ץ ונראה דבכונה השמיט דהנה בערלה הא דאוכל את הקפרס בחו"ל הוא מטעם דכל המיקל בארץ הלכה כמותו בחו"ל ערלה דרבנן ממילא הברכות הם דרבנן גם בא"י ובפרט דאם בירך על פה"ע בפה"א יצא. א"כ ודאי גם בא"י לא מברכין על הקפרס רק בפה"א ע"כ בכונה השמיט גם בערלה תיבות בחו"ץ לאר"ץ כי רצה עיקר בכאן להודיע דין הברכה דאין חילוק בין א"י לחו"ל ואעפ"כ לא נפיק מזה הוראה לענין ערלה בא"י דרב יהודה בעל המאמר ידעינן שפיר שלא היה מעולם בא"י דהרי סבירא ל"י [כתובות ק"י] כל העולה מבבל לא"י עובר בעשה ורבינא ומר בר רב אשי ג"כ מבבל היו ולא נסמוך ע"ז בא"י.

ע"ב תרמי פיסקא חביץ קדירה וכו' שלא יברך על הדייסא אלא כשנכתשו החיטים ונדבקו וכו'. משמע מזה הלשון דתרי תנאי בעינן א' שנכתשו החיטין ב' שנדבקו ביחד בבישול ממילא לפי"ז גרופין של שיפון ושעורים הנה נכתשו לחלקים ע"י הטחינה ואפילו הגרופין מתבואה חדשה נכתשים במעט. הנה כשמבשל אותם בישול עב נדבקים ביחד ומברך עליהם במ"מ משא"כ בבישול רך הוא מה

היה משיב לו כל המיקל בארץ הלכה כמותו בח"ל אז הוינן לומדין מיניה דס"ל אין הלכה כר' יאשיה הבן:

ע"ב א"ר יהודה אמר שמואל כל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה כאילו נהנה מקדשי שמים תמיה לי למה הביא הרי"ף ז"ל דוקא רק מימרא זו ולא הביא המימרא דר"ה בר פפא כאילו גזול וכו' ונ"ל דס"ל להרי"ף ז"ל דהא דתניא בברייתא כל הנהנה וכו' בל"ב מעל פליגי בפירוש הברייתא רמי א"ש זר"ח ב"פ רמי א"ש ס"ל דפירוש מעל משום דהיה כנהנה מקדשי שמים ונתחייב קרבן מעילה ורחב"פ ס"ל דפירוש מעל רצ"ל דהוה כגזול כענין למעול באישה (שהאשה משועבדת לבעלה וכשמזנת עם אחר גוזלת א"ע ממנו) ואיכא בינייהו דלרחב"פ כשנותן דמי שיוז"ל המאכל וההנאה לצדקה הוה ליה כפרה ולרמי א"ש הגם שנותן לצדקה לא נגמרה הכפרה עד שיביא קרבן ובוה"ז ילמוד בסדר הקרבנות ושב ורפא לו והלכה כרמי א"ש דהוא מאריה דתלמודא ספי מרי"ח ב"פ ובוה ידוקדק לך מה דשאלו בגמ' תקנתיה. דבאמת גם בזמן הבית ודאי לא היה יכול להביא ע"ז אשם מעילות רק כשהיה מביא אשם מעילות שנתחייב עפ"י התורה או נתכפר לו גם ע"ז וכן בוה"ז באמירת פ' האשם עיין במג"א סימן א' והבן. שם ואי שתי ליה משתייא אזוקי מזיק ליה ולא מברך עליה עכ"ל. הנה לפי"ז דעת רבינו הגדול שכל דבר המזיק לגוף אין מברכין עליו שום ברכה ולכאורה הוא דבר המתמיה דא"כ לא נברך על שום דבר רק כשנשאל לרופא מומחה בכל פעם אם המאכל הזה מבריא כעת או ח"ו הוא דבר המזיק והנה הרמב"ם ז"ל כתב שמאד מזיק לגוף פרי שאינה מבושלת כל צרכה באילן ופסקינן דעל פרי שאינה מבושלת מברכין שהכל כגון ענבים שלא הגיעו לכפול וכן כל כיוצא בזה עיין ברמב"ם הלכות דיעות הדברים שמזיקים לגוף ולא שמענו מעולם שלא יצטרך לברך עליהם ולולי דמיסתפינא הייתי מפרש דברי רבינו הגדול מה שכתב ולא מברך עליה היינו שאינו מברך עליה ברכה המיוחדת לו היינו כפה"ע

עבדי לה שאר הענינים המתוקים הדבש והבשמים הם המעבים אותה והם העיקר ע"כ מברכין שהכל. אבל א"א לומר כן דהנה השתיתא דלרפואה קעבדי ע"כ מיירי שבעת לא עביד אותה לרפואה רק לאכילה כמ"ש תר"י וא"כ מאי מהני הך סברא הואיל דלרפואה דעיקר הוא הקמח שהוא מרפא הרי כעת עשה אותה לאכילה ע"כ צריכין לפרש בהיפך וכמ"ש הרי"ף ז"ל ע"כ ביאר הרי"ף ז"ל כי כי היכי דלא נטעה. נ"ל.

דף ל"א ע"א הרי"ף שאסור לאדם ליהנות מהעוה"ז כלום בלא ברכה הוסיף תיבת כלום דדייק בזה שמעתתיה דפסק דאפילו על כל שהוא מברך ברכה ראשונה. והנה סתם אמרו אסור ליהנות וכו' משמע שום הנאה בעולם והרי יש כמה וכמה הנאות שלא תיקנו חז"ל ברכה כגון הנאת המשגל והנאת שמיעת קול כלי שיר. על כרחך מדלא קאמר אסור לאכול ולשתות ולהריח ואמר סתם אסור ליהנות להורות אפילו פחות מכשיעור דמיקרי רק הנאה כי אין אכילה פחות מכזית. והוסיף הרי"ף תיבת כלום:

תר"י פ"סקא פת הצנומה וכו' איכא למידק במאי עסקינן אי בשיש לו אחרת שלימה היאך היה אומר רב שמברכין על הצנומה ויניח השלימה וכו' עכ"ל עמ"ש בגמ' דרב ס"ל דפת צנומה שלימה מיקרי כיון דלמראית עין כשמונחת בקערה היא שלימה רק כשלוקחין אותו ביד תיכף מתפרר וז"ש ופליגא דר' חייא וכו' עמ"ש בגמ'.

ע"ב תר"י פ"סקא ישלים אותה וכו' וא"ת והלא דברי הכל שמברך על הפרוסה של חיטים עיין ברש"י נ"ל דס"ל דמיירי תרומיהו במין אחד רק כשהפתיתין גדולים מן השלימים. דיש בזה פלוגתא דר"ה ור"ח זע"י בדברי בעל המאור שכתב ששמת שלום בין התלמידים שקיימת מצות שלום ומצות חשוב וי"ל לפי"ז ששמת שלום בין התלמידים כי התלמידים היושבים לפני רבם בבי מדרשא פליגי אי חשיב עדיף היינו חשיבות מצד אבות כענין פתיתים הבאים מלחם גדול ואי שלים עדיף היינו חשיבות מצד עצמו כן היו התלמידים

שקורין גרי"ץ שאינם נדבקיין יחד מברך בפה"א וצ"ע בזה:

הרי"ף זפת דוחן בתחילה מברך שהכל וכו'. עיין בתוס' דמספיקא לן מאי אורז ומאי דוחן הלכך לדעת הרי"ף מספיקא צריכין אנו לברך אתרווייהו שהכל וראיתי בס' אחד דקא מתנחי ביה סימנא פת הדרא"ה מרישא לסיפא ר"ת היר"ז דוחן ריזן אורז. ומסיפא לדישא ר"ת היר"ז אור"ז ריזין דוחן:

תר"י פ"סקא ופת דוחן וכו' וגאון אמר וכו' כמעשה קדירה שרצ"ל שיברך עליו במ"מ ולבסוף ברכה אחת מעין ג' עכ"ל ונ"ל שבמקום תיבת שיברך צ"ל שמברך וקאי על מעשה קדירה מחמשת המינים ודוק:

דף ל' ע"א הרי"ף ור' ששת אמר אפילו פירורין שאין בהם כזית מברכין עליה המוציא עכ"ל עיין בגמ' א"ר ששת האי חביצא אע"ג דלית ביה וכו'. הנה ר"ש אחביצא קא מהדר והרי"ף ז"ל שינה הלשון אפילו פירורין שאין בהם כזית דמשמע דבעלמא קאי ונראה דהנה הרי"ף ז"ל דייק מדלא קאמר ר"ש ולבסוף מברך עליו וכו'. כמו שאמר ר' יוסף משום דמשמענו דאפילו אם אכל מהחביצא שיעור רב כיון שאין באותו שיעור כזית פירורין אינו מברך לבסוף ג' ברכות כיון שלא אכל כזית פת אינן מצרפין לכזית הדבש של החביצה ומינה נשמע לכל מקום כשאוכל האדם פירור לחם שאין בו כזית הגם שא"צ לברך אחריו ג' ברכות ואפילו בורא נפשות א"צ לברך עכ"ז מברך בתחילה המוציא.

ע"ב הרי"ף זלי"פ הא בעבה הא ברכה עבה דלאכילה עבדי לה במ"מ רכה דלרפואה עבדי לה שהכל עכ"ל לכאורא למה הוצרך לפרש ולהוסיף על דברי הגמ' דממילא נדע דמסתבר ביותר לברך במ"מ על העבה. אבל סד"א דשמואל מיירי מאותה השתיתא דקעבדי לרפואה כי שמואל היה עוסק בחכמת הרפואות דבקי גדול ומומחה היה בזה ובפרט דהלשון דר"ה דאמר תחילה הא בעב"ה וכו' מורה דקאי על דברי רב המקדמין והיינו אומרים כי רכה דלרפואה קעבדי לה עיקר הרפואה הוא בקמח ע"כ מברכין במ"מ עבה דלאכילה

שם כיון דאית ליה הנאה וכו' ואי אית ליה הנאה מיניה בלא רפואה בעי ברכה עכ"ל רצ"ל אע"ג שהשתא אוכל לרפואה כיון דאית ליה הנאה גם בזולת הרפואה בעי ברכה דאם לא תפרש כן הרי האוכלין הם לרפואה לשבור חולי הרעבון האם תאמר שלא תצטרך לברך כשהוא רעב רק כשהוא שבע ואוכל לתענוג בעלמא:

שם בוסר שיעורו כפול הלבן וכו' פחות מכפול הלבן לא מברכין עליה בפה"ע אלא בפה"א עכ"ל לא ידענא דלכאורה שהכל מיבעיא ליה לברוכי כיון שלא נגמר בישולו ולא נטעי אינשי אדעתא דהכי ואפשר דנטעי אנשי גם אדעתא דהכי לאכלו כשהוא בוסר ואעפ"כ כיון דלא נגמר בישולו אין מברכין בפה"ע.

שם ומדלגבי ערלה וכו' ובברכות ליכא חילוק בין בארץ בין בחו"ל עכ"ל ואני הוכחתי מדברי הרי"ף דגם הוא ס"ל דאין חילוק בברכות בין א"י לחו"ל אבל ס"ל בהיפך דגם בא"י לא מברכין בפה"ע:

שם אמנם אותן נילוש וכו' והיה נוהג ר"י שלא לאכלם אף בפורים כ"א תוך הסעודה ולברך בפת תחילה כדי לפוטרים מברכה שהיה מסופק אי הוה קביעותיה קביעות עכ"ל בחידושי אנשי שם הקשה הרי פסק לקמן דאין הפת פוטר את הנילוש ונ"ל דלק"מ דכאן מיירי דאוכל את הנילוש שיעור קביעות סעודה והיה ראוי לברך עליו המוציא רק שהיה מסופק אי חשיב קביעות מחמת שהם רכים מאד ועכ"פ לזה מהני הקביעות שיפטר איתם ברכת הפת משא"כ להלן מיירי שאוכל אותם לפרפרת בקינוח סעודה ע"ז פסק דצריך לברך ברהמ"ז ואין ברכת הפת פוטרתן:

הרא"ש סימן ב' וכיון דפלוגתא הוא ראוי לברך עליו שהכל עכ"ל רצ"ל ודאי אין רשאי האדם לפטור א"ע בברכת שהכל רק ילך אצל חכם וילמדנו וכו' רק כיון דחכם בזה"ז ג"כ אינו יכול לברר ההלכה לאמתו בזה דפלוגתא דקמאי הוא ע"כ רשאי לפטור א"ע בברכת שהכל:

מחולקים מי ישב בראש קודם לחבירו. והנה הוא מרבנן שנתן חשיבות לשלם ולחשוב הורה דתרווייהו כחזא חשיבי ואינו לאחד קדימה על חבירו ותרווייהו כחדא חשיבי:

דף ל"ב ע"א הרי"ף טול כרו"ך טול כרו"ך אפילו ב"פ ביחד כי מצוה לורו את האדם למצוה:

טול כרוך ובגמ' גירסתינו טול כרו"ך. וכ"נ שהיתה גירסת רש"י שמפרש טול מפרוס"ת הברכה. והנה גירסת הרי"ף טול כרו"ך בכ"ף הנה מפרש המעדני י"ט שלשון כריכה הוא על שצריך לכרוך על פרוסת המוציא מלח או ליפתן ולא ידענא מאי קשיא ליה בכאן יותר מכל שאר מקומות בש"ס כריכו ריפתא בהדי הדדי. כרוך ריפתא וכיוצא והנראה שהוא מלשון כרך שהוא עיר המוקף חומה לשמור מה שבתוכה כן האוכל לחם צריך לשמור שלא יפלו הפירורין חוץ לשלחן אפילו אין בהם כוית דקשיא לעניותא לכך כינו רז"ל לסעודת הלחם בשם כרך. נ"ל

בעל המאור (השייך לשיטה זו) כיון דאיכא דתני כרם רבעי וכו' נקטינן בחו"ל כדברי המיקל בארץ ואין רבעי נוהג בכל נטיעה אלא בכרם בלבד שתיים כנגד שתיים וא' יוצא זנב עכ"ל. רצ"ל דמאן דתנא כרם רבעי. הנה ע"כ דוקא כרם קאמר ולא גפ"ן להורות דוקא מה דנקרא כרם היינו ב' כנגד ב' ואחת יוצא זנב משא"כ בפחות מזה לא נקרא כרם וכותיה נקטינן בחו"ל:

והא דתניא לקט מכולן כוית ואכלו אם חמץ הוא וכו' וה"ק בשל חולין כה"ג אם חמץ הוא וכו' עכ"ל ועפ"י פירוש זה יתורץ לך קושית התוס' בדף ל"ז ע"כ בד"ה לקט מכולן מה שהקשו על פירש"י ודוק:

שם וזהו שמשים שלום בין התלמידים וכו' עמש"ל בדברי תר"י דבר נחמד:

מרדכי (השייך לשיטה זו) טובא גריר מכאן משמע שאסור לשתות יין בע"פ וכו' ואם רצה לשתות צריך לשתות הרבה דטובא גריר עכ"ל וכ"כ התוס' ועמ"ש מהר"ל מפראג בס' הגבורות שמפרש בגמ' פירוש אחר:

בכדי שיהיה לשון אחד לחטה ושעורה ולגפן ותאנה וכו' ובאמת גם ת"ק ס"ל דיוצא י"ח כשאמר ברכת פה"א לפרה"ע אבל אינה ברכה עיקרית לדידיה כמו שהכל ור"י דסבר מביא וקורא הנה הנה ברכה עיקרית לדידיה. נ"ל: **ש"ס** ר' מאיר אומר וכו' ר' נחמיה וכו' לדעת מי שסובר לא ר"מ שמו אלא ר' נחמיה שמו יקשה הרי פליגי ר"מ זר"נ ויש לישב: [ועיין עירובין י"ג ע"ב במסורת הש"ס ותבין (המגיה)]

רש"י בדי"ה שאין התינוק יודע לקרות אבא ואימא וזה נקרא עץ הדעת עכ"ל ובדעת יש מוחין דאבא ואימא ע"כ בו עיטרא דחסדים ועיטרא דגבורות הבן הדבר מן פרשיות שמע והיה אם שמוע בתפילין:

גמ' חטה היתה וכו' עד שיטעום טעם דגן. הנה דגן כולל כל החמשה מינים ולא ודוקא חטה. אבל מסתמא ה"י חט"ה אשר שמה חט"ה ע"ש החטא שחטא בה אדם:

ע"ב אבל היכי דכי שקלית ליה לפרי וכו' לא מברכינן עליה בפה"ע אלא בפה"א עכ"ל. והא דהתורה קראתו פרי העץ אפשר שקודם החטא היתה החטה מהאילן דכי שקליה לפיריה איתא לגוואז ע"כ כעת לאחר החטא שנתקלקל נקרא חטה לשון חטא.

ש"ס ור' יוחנן אמר אפילו וכו' אומרו ור"י בוא"ו גם סידר דברי ר"י אחר דברי ר' הונא נראה להורות דר"י שמע לדבי ר' הונא שאמר חוץ מן וכו' וחלק עליו ע"כ הלכה כר"י עיין בתוס':

ש"ס נימא ר' הונא דאמר כר' יוסי וכו' עיין בתוס' וי"ל דה"ק ר' הונא דאמר כר' יוסי וס"ל לר"ה דה"ק ר"י כל המשנה ממטבע שטבעו חכמים בברכות היינו כשתיקנו לדבר החשוב ברכה מיוחדת כגון פת ויין דתיקנו חכמים מטבע מיוחדת כענין מטבע של כסף ושל זהב שטובעין עליו צורה משא"כ אסימון אין עליו צורה ואין בו היכרא להיותו ניכר בשם מן שאר חתיכות כסף הבן הדבר:

ש"ס בנימין רעיא כרך ריפתא ואמר בריך וכו' מדלא אמר בהיפך אמר בריך וכו'

הרא"ש סי' ג' ולא נהירא וכו' וכיון דבא"י פירא הוא וכו'. עמ"ש בדברי הרי"ף

דס"ל לרי"ף אדרבא כיון דמקילין בחו"ל משום דהוא מדרבנן ה"ה לענין ברכה דהוא מדרבנן גם בא"י אמרינן דלאו פירא הוא: **ש"ס** והר"א ממיץ הקשה האיך אנו מברכין על היין בפה"ג וכו' עיי"ש לי הקטן נראה. הרי למדו מן הקרא חשיבותיה דיין באמרו ויין ישמח לבב אנוש וקבעו לו ברכה לחשיבותיה ולבטורים הוצרך ריבוי משום דכתיב דוקא מראשית כל פרי האדמה. זה מה שנ"ל והבוחר יבחר:

אות י"ג אר"ח לא פליגי הא פליגי הא ברכה והא בעבה עבה דלאכילה וכו' בגמ' הלשון הוא בהיפך הא בעבה הא ברכה עמ"ש ברי"ף למה הוצרך לפרש דברי הגמ' כי היכי דלא נטעה לפרש בהיפך ונתחכם הרא"ש ז"ל ושינה הלשון הא ברכה בתחילה וקאי על דברי רב המוקדמין הא בעבה קאי על דברי שמזאל ודוק:

גמ' דף מ' ע"א. מאן תנא דעיקר אילן ארעא היא ר' יהודא הוא דתנן וכו' לכאורא אינו מובן וכתבנו לא אתיא הרי כשלא נקצץ האילן קודם הבאה. הנה מביא פרי האילן וקורא ועתה הנה הבאתי את ראשית פרי האדמה וכו'. ונראה דהגמרא מדייקת מדברי המשנה ביר"ד על פירות האילן וכו' ועל כולם אם אמר שהכל וכו' הנה אצל ברכת שהכל נקט בלשונו אמר וברישא נקט בירך על פירות האילן בפה"א וכו' ולא דבר ריק הוא ע"כ לומר דמשמיענו התנא דברכת שהב"ל לא מיקרי ברכה עיקרית לפירות העץ והאדמה רק אעפ"כ כשאמר שהכל יצא כענין בנימין רעיא כרך ריפתא ואמר וכו'. שאין זה ברכה רק אמירה משא"כ על פירות האילן כשאמר בפה"א מיקרי ברכה עיקרית. וזה שמקשה מאן תנא דעיקר אילן ארעא הוא דקא משוית ברכת בפה"א לעיקר ברכה לפרי העץ דקא נקטת לשון בירך הנה ע"כ לא אתיא כתי"ק דבכורים כיון דקסבר מביא ואינו קורא כיון דנקצץ האילן העיקר חסר ועם היות שגם בהיות האילן הנה קורא הבאתי את ראשית פרי האדמה הוא

תוס' בד"ה אבל וכו' והקשה רש"י וליברך על הצנן ולפטור וכו' עיי"ש כפי מה שהבינו התוס' מדברי רש"י הנה קשה קושיתם אדרבא מדבר קפרא מוכח דברכה מבוררת טפי עדיפא. אבל ללשון רש"י שלפנינו לקי"מ דרש"י הקשה כך אם אירע שהיה חביב עליו הצנן ובירך עליו פה"א שוב לא יצטרך לברך על היות. אבל אין כונת רש"י שיברך על הצנן לפטור היות:

בא"ד וי"ל דלא חשוב בפה"ע כי"כ מבפה"א כמו שחשוב בפה"א משהכל וכו' עמש"ל דקדוק משנתנינו בירך על פירות האילן בפה"א וכו' ועל כולם אם אמר וכו'. הנה בשהכל לא אמר בירך רק אמר דשהכל לא נקרא ברכה כי"כ:

גמ' פליגי בה וכו' ה"א מחלוקת כשברכותיהן שוות וכו' וחי"א אף כשאין ברכותיהן שוות וכו' במאי פליגי אר"י להקדים וכו' נ"ל דהנהו אמוראי פליגי בלישנא דמתניתין שיש בה חילופי גירסאות במשניות הגירסא ר"י אימר אם יש ביניהן ממין ז' מברך עליו ובמשנה שבגמ' הגירסא עליו הוא מברך משמע אבל על האחרים לא יברך כלל דכבר נפטרו אבל לפי הגירסא שבמשניות משמע רק להקדים ודוק.

תוס' בד"ה אמר ר"י להקדים וכו' ולא נהירא דבסמוך משמע דגרס דאמר ר"י וכו'. א"ל לא סבר לה מר וכו' עיי"ש לכאורא אדרבא מהתם משמע דאתיא הא דר"י ככ"ע מדקא מקשי ליה מיניה בפשיטות וי"ל דה"ק התוס' דאי אתיא ככ"ע ודוקא באין חביב אבל בחביב אפילו משאר מינין מוקדם למין ז'. א"כ מאי מקשה ליה לא סבר לה מר להא דר' יוסף וכו' מהיכן קא דייק זה דילמא תמרי חביבי עליה טפי ועיין ברש"י בד"ה דאמר ר' יצחק ודוק. **ע"ב גמ'** א"ל זה שני לארץ וזה וכו'. הנה לך רמז נכון בתורה דכל הקרוב לארץ בתרא הוא חשוב ביותר מן ארץ קמא ע"כ אל תתמה על ההפך איך נצפה שבדורותינו יבוא קץ הגאולה ע"י מעשינו והרי אבותינו ורבותינו דורות הקודמים שהיה קטנם עבה ממתנינו לא פעלו זאת בתפילותיהם ומעשיהם.

וכך ריפתא משמע דבמקום ברכת המזון אמר בריך וכו' :

שם דאמר בריך רחמנא וכו' רחמנא מרמו לשיעור קומת עשרה היינו תשעה היות ושם א"ד בגימ' רחמנא ולפי"ז י"ל גם לר' יוחנן דס"ל כל ברכה שאין בה שם ומלכות אין ברכה. אעפ"כ יוצא על שניהם בתיבת רחמנא כיון שמרומז ג"כ אד"נ דינא דמלכות"א נ"ל לא להלכה ולא למעשה.

רש"י בד"ה ידי ברכה ראשונה ברכת הן עכ"ל לא בעי למימר ידי ברכת המוציא דהרי אמר כך ריפתא ואמר וכו' כמש"ל:

תוס' בד"ה אמר אביי וכו' כמו שמע ישראל וכו' במקום מלכות עכ"ל היינו בברכת מלכיות בראש השנה.

גמ' על החלב ועל הביצים ועל הגבינה וכו' נ"א על החלב ועל הגבינה ועל הביצים מאן דמסמיך ביצים לחלב כי שניהם אין בהם שינוי אחר רק כמו שיוצאין מן החי כן עומדים בעינם משא"כ גבינה נשתנית ע"י מעשה ומאן דמסמיך גבינה לחלב. כי גבינה מן החלב היא באה.

רש"י בד"ה הלקט וכו' עשאן גורן הוקבעו למעשר מדרבנן וכו' ק"ק מאי קמ"ל דפטורין מדמאי הרי ספק דרבנן הוא.

דף מ"א ע"א רש"י בד"ה חביב עדיף. איזה שירצה דמתניתין את החביב עליו משמע עכ"ל רצ"ל מדלא קתני על איזה שרוצה רק על איזה שירצה בעתיד היינו שירצה ביותר לאכול אחר הברכה:

בד"ה אבל כשאין ברכותיהן וכו' ושוב אין כאן מחלוקת עכ"ל דס"ל לעולא דאין קפידא בקדימה ויתבאר אי"ה להלן.

בא"ד ואע"ג דתנן בירך על פירות האילן בפה"א יצא הנ"מ בחד מינא וטעה וכו' עכ"ל מלשוננו משמע דתרווייהו בעינן היינו חד מינא דוקא וטעה דוקא. אבל כשבירך במזיד בפה"א על פרי העץ לא יצא. וכן אפילו לא טעה רק שהיו לפניו פה"א ופה"ע ובירך על פה"א לא פטר את פה"ע

מלכות אינה ברכה. הנה י"ל דעיקר קפידת ד"י על מלכות ואפילו לא הזכיר השם. אבל א"א לומר כן מדקא מתרצי בגמ' הברייתא אליבא דר"י תני ולא שכחתי מלהזכיר שמ"ך ומלכותך עליו ש"מ דר"י תרתי בעי וגם מאן דל"ג זה בגמ' (עיי' בתוס' שם וע' בהגהת מהרי"ב) הנה מדקא אמרינן בגמ' ור' יוחנן אמר בוא"ו משמע דקאי על דברי רב ומוסיף עליו ולא הוצרך ד"י להזכיר הזכרת השם כיון דקאי על דברי רב ווי"ש הרי"ף ז"ל ור"י אמר כל ברכה שאין בה מלכות זה הזכרת השם וכו'. רצ"ל הזכרת השם ממילא קא משתמע דקאי על דברי רב. והנה מזה הלשון משמע דהזכרת השם אחר מלכות לזה האריך אח"כ הרי"ף ז"ל וקיי"ל כר"י דאמר בעינן הזכרת השם ומלכות וגם זה משתמע מלשון הגמ' (למאן דגרס ליה) תני ולא שכחתי מלהזכיר שמך ומלכותך עליו ודוק.

ע"ב תר"י פיסקא אבל כשאין וכו' ובפידוש נראה בגמ' שאם יש לפניו דבר שברכתו שהכל ודבר שברכתו בפה"א וכו' עיי' בתוס' שאין ברכת שהכל מבוררת כ"כ כמו בפה"א שהיא מבוררת ואין בה חשיבות כ"כ נגד ברכת בפה"ע ועמש"ל בזה סמיכות מלשון המשנה:

דף ל"ג ע"א שה"ג אות א' מי ששותה מים טוב שיברך קודם הסעודה על המים עכ"ל לא ידענא האיך יברך אם אינו צמא דדוקא שותה מים לצמאו מברך. וגם אם הוא צמא קודם הסעודה ומברך לא ישתה כשיעור בכדי שלא יצטרך לברך לאחריהם וכ"ה באחרונים:

ע"ב הרי"ף עדיין מר כפין הוא ובגמ' עדיי כפנ"א מפרש הרי"ף ז"ל עדיי קיצור לשון מן עדיין ועיי"ש ברש"י:

הרא"ש אות כ"ג ובגמ' קאמר כל דבר שעושה פירות וכו' אבל כל דבר שצריך לזורעו וכו' תמוה לי שאין מזה רמז בגמ' שלפנינו ואדרבא משמע אפי' א"צ לזרעו רק שלא נשאר אחד לקיטת הפרי שום ענף על הארץ אפי' נשאר השורש תחת הארץ מברכין עליו בפה"א. ואפשר היה איזה גירסא

אבל תבונן שאנחנו קרובים יותר לארץ בתרא. ובוה תבין מה שרמז ר"ח מאן יהיב לן נגרי דפרזלא וכו' שהמלכות הרביעית נקדא ברזל והוא דרך רמז למי שמבין:

דף מ"ב ע"א גמ' אמר אביי אף אנו נאמר תיכף לת"ח ברכה לכאורא קשה הלא דברי אביי אינם ענין להתכיפות של ר"ח בד אשי דהתכיפות הם מחויבים על האדם תיכף כשעשה את זאת מחויב תיכף לעשות הסמוך לו אבל הא דתיכף לת"ח ברכה אין התחייבות על האדם ומה יכול לעשות בזה זאת היא מצוה כביכול על הש"י וי"ל דהחיוב הוא על הת"ח שיברך תיכף את הבעה"ב המאריחו אצלו ויתפלל עליו שיתברך. וי"ל עוד עפ"י מ"ש הדב הגדול בעל סמיכות חכמים דהתנא התחיל התורה שבע"פ במס' ברכות להורות תיכף לת"ח ברכה א"כ לפ"ז י"ל דהחיוב הוא על אדם שנדבחה לבו להיות ת"ח יעסוק בתחילה במס' ברכות. בכל ההלכה הזאת לא היה לי פנאי לעיין היטב וכתבתי רק קצת אמרים:

הרי"ף ונושאי כליו.
דף ל"ב ע"א מתניתין בירך על וכו':
תר"י פיסקא על החומץ ועל הנובלת וכו' פירוש נובלת הפירות שנפלו קודם בישולן וכו' לא ידענא מי הכריחם לפרש תמרי דזיקא ולא בושלי כמרא ובפרט דלאיכא דאמרי כ"ע ס"ל בכאן בושלי כמרא וכן יש לתמוה הא דפירשו בפיסקא ר' יהודא וכו'. יש מפרשים דלא קאי אלא אחומץ ונובלת בלבד וכו'. הנה בגמ' מסקינן דלמ"ד תמרי דזיקא לא קאי ר"י אנובלת רק אשאר"א היינו חומץ וגובאי וצ"ע. והנה הרי"ף ז"ל לא הביא כלל פלוגתייהו דנובלות משמע דס"ל להחמיר דלא מברכין בפה"ע לא אבושלי כמרא ולא אתמרי דזיקא רק שני"ב:

הרי"ף ור' יוחנן אמר כל ברכה שאין בה מלכות והזכרת השם אינה ברכה וקיי"ל כר"י דאמר בעינן הזכרת השם ומלכות עכ"ל. כל אלו התיבות הם שפת יתר דלא הל"ל רק וקיי"ל כר"י ותו לא ונראה דהנה בגמ' ורבי יוחנן אמר כל ברכה שאין בה

מן המרחץ הנה נשמע דעל כ"א בפ"ע אדם קובע סעודה על היין וי"ש ליה לא סבר לה מד' להא דריב"ל דס"ל דמשנתנו מיירי גם ביו"ט לחוד בלא שבת אדם קובע סעודה על היין ודוק וזה שיש לפרש ברמיות רש"י ז"ל בד"ה אלא בשבתות כו' ובד"ה לא סבר לה מר כו' עיי"ש הנה בשני המקומות הוסיף תיבת כו' ללא צורך להורות דמכל דברי ריב"ל תבין זה ודו"ק:

רש"י בד"ה אם תמצא לומר וכו' ולא היו רגילין לשתות בתוך הסעודה אלא מעט לשרות עכ"ל בעי בזה שכתב אלא מעט לתרץ מפני מה לא בעי אם בירך על היין שלפני המזון אם פוטר את היין שבתוך המזון דזה לשתות וזה לשרות. לזה פירש"י דזה לא צריך למיבעי דודאי פוטר דלא היו רגילין לשתות אלא מעט ובטל הוא אצל הברכה דלשתות. דלשתות בודאי חשוב יותר מלשרות: תוס' בד"ה רב ששת וכו' מה שנקט שבתות ויו"ט לאו דוקא דהה"ד אם קבעו סעודה על היין בשאר ימות החול עכ"ל נ"ל דהוכיחו זה מדר"י בר"י אצל אב"י שאמר גם ביו"ט נמלך אנא א"כ נשמע דבדעתו תליא מלתא א"כ הה"ד בהיפך בימות החול כשדעתו לקבוע על היין הוה קביעות ואין חילוק בין יו"ט לחול רק במן הסתם נ"ל:

גמ' עשרה שהיו הולכין בדרך זכו' רבותא קמ"ל אפילו עשרה דכשיברכו ביחד יהיה הזכרת השם נכרך אלקינו:

שם ניזול וניכול לחמא אנה"ר דניק בחרו אצל הנהר בכדי להשליך הפירורים אל הנהר שלא יתבוז בדדיסת בני אדם וכעובדא דההוא גברא בחולין:

דף מ"ג ע"א גמ' עד דאתא ההוא סבא לפימ"ש התו' במ"א [חולין ו. ד"ה אשכח] דההוא סבא הוא אליהו הנה לאליהו ז"ל ל"ל למירמי מתניתין ובריינתא לימא להו בפירוש כך הוא ההלכה במתיבתא דרקיעא נשמע מיה דבד"ת גם מלאך ונביא צריך להוכיח דגרינו מן המקרא בתורה שבכתב או מקבלת רבוזיני ז"ל בתורה שבפ"ע ולא בשמים היא לומר ההלכה ברוה"ק וכיוצא:

אחרת לפני מרן הרא"ש ז"ל ותמיהני על המעדני יו"ט שלא העיר בזה:

שם ור' יוחנן אמר כל ברכה שאין בה מלכות שמים אינה ברכה ע"כ הוסיף תיבת שמי' לרמוז על הדין דפסקו התוס' אפילו אמר מליך. ולא אמר העולים לא יצא דצ"ל אופן כזה המורה על מלכות שמים ומדברי ר' יוחנן מוכח כן מדלא קאמר כל ברכה שאין בה מלך וקאמר מלכות משמע דוקא במפרש מדת מלכותו בכל משלה:

גמ' דף מ"ב ע"א משנה היו יושבין כל אחד וכו' ובמשניות הגידסא היו יושבין לאכול והוא בכתובים אצלינו על המשניות:

תוס' בד"ה הסבו זכו' וא"ת מ"ש דבמוגמר אפילו לא הסבו וכו' המהרש"א ז"ל מתמיה מהיכן פשיטא להו דבמוגמר מיירי ואפילו בלא הסיבו נ"ל כיון דהמוגמר מביאין לאחר ברהמ"ז. הנה ברהמ"ז ודאי בירכו בלא הסיבה דהרי אפילו עיטוף הצריכו לברהמ"ז ובודאי שוב לא הסיבו מחדש למוגמר. וגם אם נאמר דצריכין להסב מחדש ה"ל לבאר הא דאחד מברך לכולם דוקא בהסיבו:

ע"ב גמ' לא סבר לה מר' להא דריב"ל פליאה דעת ממני ביותר ה"ל להקשות ממתניתין בירך על היין שלפני המזון פטר וכו' דמסתם המשנה משמע בין בחול בין בשבתות ויו"ט וריב"ל אמר דמיירי רק בשבתות ויו"ט. הנה אם לא יסבור כריב"ל קיימא משנתנו במושלם אפילו בחול ותקשה עליו ביותר ועוד קשה למה לא הזכיר ג"כ את ר' יוחנן ונ"ל דהנה בדברי ר"י ז"ל דה"ק לא שנו (משנתנו) אלא בשבתות ויו"ט היינו כשחל יו"ט בשבת דאז אדם קובע סעודתו על היין דביו"ט מחויב בשמחה ואין שמחה אלא בבשר או ביין ישמח לבב אנוש ומוכח בגמ' אצל שלמי שמחה דבבשר דאתמול לא שייך שמחה והנה בשבת אין לו סעודה רק מבשר דאתמול א"כ בהכרח הוא שיקבע סעודתו על היין לצאת י"ח שמחה משא"כ בשבת לחוד אינו חייב בשמחה רק בעונג וגם ביו"ט לחוד יוצא בשמחת הבשר א"כ אין קושיא מדברי ר"י אבל מדברי ריב"ל דאמר ג"כ יום הקזה ויציאה

וכלי זמר וכיוצא דבברכת שהכל פוטר כל ההנאות ולולי דמסתפינא מרבתי ומתבירי הייתי אומר שאין לך דבר הנאה בעולם שלא תיקנו ברכה רק מה שמבואר בדברי רבותינו ברכה מיוחדת צריכין לברך אותה הברכה שיחדו חז"ל. ומה שאינו מבואר עליו ברכה מיוחדת זה נכלל בכלל מאמרם שאמרו בדרך כלל על דבר שאין גידולו מן הארץ אומר שני"ב אבל מסתפינא לסמוך ע"ז לומר ולפסוק שיברך על דבר ההנאה הזאת לבדה ע"כ הנני אומר שיראה לחייב א"ע בברכת שהכל על איזה מאכל ומשקה ויפטר את דבר ההנאה שלא ביארו בו ברכה מיוחדת. ג"ל. הנה כתבתי זה מסברתי והמשכיל לא ישליך דברי אחרי גיוו כי דברי טעם הם: (ראה דרך פקודיך

מ' פ"ד)

ע"ב גמ' אמר מר זוטרא בר טובי' אמר רב מנין שמברכין על הריח שנא' כל הנשמה וכו' תמיה לי מאי קושיא מנין שמברכין על הריח הרי כללא הוא אסור ליהנות מהעוה"ז בלא ברכה ואדרבא על דבר שלא תיקנו ברכה הוצרכו הפוסקים להמציא טעמים למה לא תיקנו כיון דאסור ליהנות וכו' (ועמש"ל בסמוך) ונראה עפ"י מה דידוע דענין הברכות על כל דבר הנאת עוה"ז הוא בסוד הברור דע"י הברכות מתברר הטוב מן הרע מה שנתהוה בחטא אדה"ר בכל דבר עץ הדעת טוב ורע. והנה היה מקום לומר שעל הריח לא מברכין כי א"צ לברור כ"כ דתמצא בחטא אדה"ר כל החושים ותרא האשה (חוש הראות) כי טוב העץ למאכל (חוש הטעם) ותקח וכו' (חוש המישוש) וישמעו וכו' (חוש השמע) אבל חוש הריח לא נזכר ונמצא כי לא נתפגם כ"כ ולזה תמצא כי במשיח שהוא תקונו וגלגולו של אדה"ר נאמר בו והריחו ביראת י"י והדברים ארוכים אצלינו במ"א [עיי' בבני יששכר מאמרי חדש חשוך מאמר א' אות ב' (המגיה)] והוה ס"ד דאין מברכין על הריח שא"צ לברור עד שמצא סמך מן המקרא שצריכין לברך כי אעפ"כ צריכין לברור כי בהדי הוצא וכו' :

רש"י בדי"ה אני אכריע לצד ב"ש עכ"ל ירצה בזה דבאמת אין זה הכרעה כמו בכ"מ

רש"י בדי"ה הביאו להם מים כך היו רגילים עכ"ל מתרץ בזה קושית התוס' הרי הנוטל ידיו לפירות ה"ז מגסי הרוח ומתרץ רש"י ז"ל דזה דוקא הנוטל בחיוב אבל זה לא היה בחיוב אלא כך היו רגילין לעשות דרך נקיות לקבל הכוס ביד נקיה ועיין בתוס' ובה ידוקדק בברייתא דבנטילה הא' אמר הביאו להם מים רצ"ל כשהביאו לא בחיוב משא"כ בנטילה השניה אמר ובא להם מים בחיוב ודוק :

גמ' בר פחתי (בן גדולים) עיין בברכת מוונא קאמר לך א"ל בר פחתי כי היכי דלא תקשה ליה הן אמת בעה"כ בוצע ואורח מברך אבל עכ"פ הגדול שבאורחים מברך כדמסקינן בפ' ג' שאכלו הלכתא גדול מברך וכאן היה ר' חייא רבו דרב ודודו ולמה יכבד לרב בברהמ"ז ע"כ א"ל ר"ח אל תתמה על החפץ דזה משום כבוד אבותיך שאתה בן גדולים. ג"ל : שם א"ל בר מיניה דרב יהודא דחביבא ליה א"י מהראוי להתבונן מהיכן שפט זה דר"י אמר כך משום חביבות א"י שהיה לו ביותר מכל העולם וגם אם תלוי הדבר בחביבות א"י. הנה אם יארע עוד איש שיקר בעיניו חביבות א"י ישתנה הדין ויברך כמו שברך ר"י וזה לא שמענו מעולם ונראה דאמר כן משום דר"י ס"ל כל העולה מבבל לא"י עובר בעשה דכתוב בבבלה יבואו ושמה יהיו עד יום וכו' אע"ג דההוא קרא בכלים כתיב. הנה ר"י לקח אותו לאסמכתא וטעמיה משום חביבות א"י דאין מהראוי לאדם להשתדל לעלות לא"י ולראות אותה בזרונה וכד מנוולא נפשה לגבי שבאי עד אשר יפקדנה הש"י ונראה אותה ככלה תעדה כליה הנך רואה מה יקר בעיני ר"י שבחא דא"י עד שאסר לראות אותה רק בשבחה ובקישוטייה משא"כ אנן דלא קי"ל כותיה בזה אין לפסוק כן :

תוס' בדי"ה זעל ההדס וכו' יש מפרשים שמברך שני"ב וכו' מזה יש תוכחה למה שכתבתי כ"פ דעל כל דבר הנאה שלא תקנו ברכה יש לחייב א"ע לברך ברכת שהכל על איזה מאכל ומשקה ויפטר גם את דבר ההנאה שאין לו ברכה כגון הנאת המשגל

סעודתו על המים וצ"ע רב למה הוסיף זה ואפשר דמשמיענו בזה דהנה קשה לפי מה דמוקמינן למתניתין דוקא בשבתות ויו"ט יקשה לן הלא לא הוה דישא דומיא דסיפא בירך על הפדפרת וכו' מיירי בכל הימים ועכ"פ ה"ל לפרושי כי היכי דלא נטעה ע"כ מפרש הוא ז"ל דאין כאן טעות דמוכח מן התורה דבחול אדם קובע סעודתו על המים דהנה כתיב ומלכי צדק מלך שלם הוציא לחם ויין אלמא דכן הוא הדרך ליתן להאורח לחם ויין ויקשה לפי"ז מה שצוה הש"י לא יבוא עמוני ומואבי ע"ד אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים הל"ל אשר לא קדמו אתכם בלחם וביין וצריכין לומר דשאני התם דיו"ט הוה יום א' של פסח ויחלק עליהם לילה חציו הראשון נעשה נס לאברהם וחציו השנית שמור לבניו במצרים (וכן יסד הפייטן במעדבית ליל ב' ליל שמורים דרך כוכב מזרחי משכיל לאיתן האזרחי בלילי חג פסח ליל שמורים דלק מלכים וחייבם חרבם תבא בלבם בלילי ח"ט) א"כ כששב ביום מן המלחמה ה"י יו"ט וקביעות הסעודה הוא על היין וכן יעקב כשנטל הברכות מן יצחק ויבא לו יין וישת כי היה יו"ט ע"כ לקח ב שעידים אחד לפסח ואחד לחגיגה ועל העמונים ומואבים לא הקפיד הכתוב דק ע"ד אשר לא קדמו אתכם בלחם ומים בדרך דודאי לא באו בדרך בשבת ויו"ט ע"כ לא הוצרך התנא לפרש דמיירי בשבת ויו"ט דייקא ולפי"ז נלמוד מזה דין חדש הא דנסתפקו אם צריכין לברך על המים שבסעודה הנה נשמע דא"צ לברך כיון דברוב הימים אדם קובע סעודה על המים רק בשבת ויו"ט קובעין סעודה על היין ולמה השמיענו לתנא דין היין ולא השמיענו דין המים ע"כ לומר דהמים הוה דברים הבאים מחמת הסעודה וא"צ ברכה ויהא רעוא שיאירו עיני עוד בדבר המתקבל: עו"ד יש שינוי בדברי הרי"ף ז"ל דבגמ' אמרינן אבל בשאר ימות השנה מברך על כל כוס וכוס משמע אפילו אותן כוסות ששותה קודם ברהמ"ז מברך על כל כוס וכוס והרי"ף ז"ל כ' בירך על היין שלפני המזון לא פטר וכו' אבל אם שותה הרבה

דהמכריע סובר בצד מה כדברי זה ובצד מה כדברי חבריו וגם החולקים צריכים להזכיר האופנים המחולקים דאל"כ לא נקרא המכריע מכריע רק דעת שלישיית רק ר"ג אמר בכאן אתן הכרעת מאזנים ודעת גוטה כדברי ב"ש ואמר בלשון כזה בכדי שלא יהי' בזה פוסק ההלכה כב"ש וכבר יצתה ב"ק הלכה כב"ה ע"כ אמר אין אני פוסק כב"ש רק אני בעצמי יש לי דעת גוטה בזה והנה הוא התנא ורשאי לעשות כן ומ"ש ר"י הלכה כדברי המכריע הכוונה הלכה כר"ג שאמר לשון אני אכריע והבן:

גמ' ולא היא לאשתמוטי נפשיה הוא דעבד עיין ברש"י ועמ"ש הגאון מהרי"ב עה"ג בשם הרמ"ע ונ"ל דבאמת ס"ל הלכה כב"ה ולא רצה שיתזכר עמו רב הונא ואמר דהכי אמר רבא הלכה כב"ה ולא אמר בזה ח"ו שקר דודאי אמר רבא באיזה פעם בהלכות מד"ת הלכה כב"ה, נ"ל:

שם ואל יצא יחידי בלילה היינו אפילו לאור הנד ואור הלבנה דאלת"ה מאי רבותיה דת"ח לכ"ע אסור משום סכנה: שם ולא יפסיע פסיעה גסה הגם דיש תקנה דליהדר בקידושא דבי שמשא עכ"ז גנאי הוא לת"ח דיסברו שאינו יודע הדין והבן: שם ואל יהלך בקומה זקופה רצ"ל אפילו פחות מד"א דארבע אמות לכ"ע אסור: שייך למתניתין זהו אומר על המוגמר היו רגילין במוגמר לריח אחר הסעודה עפ"ימש"ל דחוש הריח קל בו יותר הבריור ע"כ אחר האכילה מברכין על הריח ובוה תבין דאיתו שבירך על היין (עץ שאכל אדה"ר גפן היה) הוא מברך על הריח. ועוד יתבאר:

הרי"ף ונושאי כליו דף ל"ד ע"א. הרי"ף ל"ש אלא בשבתות וי"ט הואיל ואדם קובע סעודתו על היין אבל בשאר ימות השנה הואיל ואדם קובע סעודתו על המים בירך על היין שלפני המזון לא כטר את היין שלאחר המזון עכ"ל בגמ' אמרינן סתם אבל ימות השנה מברך על כל כוס וכוס עכ"ל. הנה הרי"ף ז"ל הוסיף הואיל ואדם קובע

רואה כי דבר גדול דיבר רבינו הגדול ההנה ז"ל הגמ' פיסקא הסבו לא ורמינהו עשרה שהיו הולכים וכו' ישבו לאכול וכו' אחד מברך לכולם וכו' ומקשו בתוס' וכן הקשו תר"י למה מקשה מדיוקא דסיפא הלא משנה מפורשת ברישא היו יושבין כ"א מברך לעצמו והנה אומר לך שרבינו הגדול מתרץ זאת דאי מרישא סד"א דמשנתנו מן ברכת המזון קמירי והן

היו יושבין היו לשון עבר רצ"ל שסעודתם שאכלו כבר היה רק בשיבה אוי כ"א מברך בפ"ע ברהמ"ז והברייתא ישבו לאכול אחד מברך לכולם היינו ברכת המוציא שהוא מדרבנן כ"א מוציא את חבריו גם בלא קביעות אבל מסיפא דמתניתין דקתני הסבו משמע דארישא קאי (דלא קתני היו מסובין רק הסבו) היינו אותן שהיו יושבין בשעת הסעודה וכעת הסבו אחד מברך לכולם וזה א"א לומר דמאי הסיבה שייכת לברהמ"ז אדרבא אפילו המסובין צריכין לישב א"ע לברהמ"ז והרי אפילו עיטוף בעיני מדינא דגמ' וע"כ צ"ל דאברכת המוציא קאי אותן היושבים כבר אם הסבו אחד מברך לכולם המוציא וע"ז קשה שפיר מבריתא ע"כ הגמ' מדייקת מסיפא ולא מרישא ודוק וזה שמדייק הרי"ף ז"ל דוקא הסבו הוא שאחד מברך לכולם המוציא וכו' ודוק:

ש"ס ואי אמרי ניזול וכו' אע"ג דלא הסיבו אלא כ"א אוכל מככרו וכו' נראה מלשונו דס"ל הסבו במתניתין פירושו שהיו מסובבים לאכול מככר אחד זכנ מצאתי בערוך ערך ס"ב הסבו אחד מברך לכולן פירוש ישבו סביבות הפת עכ"ל:

דף ל"ה ע"א שה"ג אות א' מו"ה אמר שאין מברכין על המוגמר בורא עצי בשמים אלא מיני בשמים וכו' עיי"ש כעין דמדומי ראייה יש לי מלשון משנתנו זהו אמר על המוגמר ולא קתני והוא מברך על המוגמר דכשאינו ברכה מיוחדת לזה המין לא קרא לה בשם ברכה רק אמירה וכמו שכתבתי בברכת שהכל על כולם אם אמר שהכל וכו':

אות ה' יש אומרים שמברך שהכל וכו' עיין מש"ל בדברי התוס' בד"ה ועל ההדס וכו' ע"ש:

כוסות לאחר המזון משמע לדבריו דדי להן בברכה אחת ואפשר הרי"ף ז"ל כך היתה גירסתו בגמ'. וכ"מ אח"כ בגמ' דבה בר מרי איקלע לבי רבא בחול חזייה דברין לפני המזון והדר בריך לאחר המזון א"ל י"שר וכן אמר ריב"ל הנה ה"ל למימר חזייה דברין על כל כסא הנה משמע דאותן הכוסות שלאחר המזון די להם בברכה אחת:

ש"ס ר' יצחק בר יוסף איקלע לבי אביי ביו"ט חזייה דברין והדר בריך בגמ' חזייה דברין על כל כסא והרי"ף ז"ל ל"ג כן וא"ג גריס מפרש הוא על כל כסא זכסא (וכן לעיל) היינו כוס שלפני המזון וכוס שלאחר המזון: **ש"ס** א"ל לא סבר לה מר להא דדיב"ל בריך על היין שלפני המזון פטר וכו'. זה פליאה נשגבה בעיני למה הוצרך לדריב"ל הלא משנה שלימה הוא ובפרט שהרי"ף ז"ל לא הביא כלל לדריב"ל ועמ"ש בגמ' דבר נחמד אבל ברי"ף ז"ל א"א לפרש כן והנה ראיתי בבה"ג שאמר בזה"ל מתניתין במאי מוקים לה מר והוא נכון מאד ודברי הרי"ף ז"ל צריכים עיון.

ע"ב תר"י פיסקא הוא אומר על המוגמר וכו' ופירש"י ז"ל דאסיפא קאי וה"ק אותו שברך (על היין) לאחר המזון וכו' והגאונים ז"ל פירשו וכו' וארישא קאי וכו' ורצ"ל אותו שברך המוציא וכו' עמ"ש"ל בענין מנהג המוגמר להריח בסעודה. והנה תבין פלוגתת רש"י והגאונים יהיה תלוי בפלוגתת התנאים בעץ שאכל אדה"ר לחד

מ"ד גפן היה ולחד מ"ד חטה היה והבן

ש"ס ונראין הדברים במוגמר שמביאין בתוך הסעודה מיירי דאי במוגמר לאחר הסעודה אמאי קאמר זהו אמר על המוגמר ולא אמרו והוא אמר על היין וכו' ולפי דברינו שכתבתי בענין ברכת הרי"ח יתכן שפיר דברכת הריח דייקא בא לתקן ולברר:

הרי"ף דוקא הסיבו הוא שאחד מברך לכולם המוציא אבל לא הסבו לא ואי אמרי ניזול וכו' הנה דברי הרי"ף ז"ל מיותרין לכאורה דמשנה שלימה הוא לא ה"ל למייתי רק הדין החדש אי אמרי ניזול וכו' כהסבו דמי והגני

שם ואל יצא במנעלים המטולאים ולא אמרן וכו' השמיט החילוק שבין אורחא לביתא ונראה דמשנה שא"צ היא דס"ל דאורחא היינו אפילו בשוק שבעירו ובביתו היינו דוקא בבית דירתו לית לן בה ונמצא כיון דאמר ואל יצא וכו' מוכח דוקא כשיצא כך מביתו לשוק : ע"כ תר"י פסקא מאי תקנתיה וכו' יחזור אותו בזכות שיהיה רגיל בקידוש השבת וכו' לא ידעתי מי הכניסם לזה ולא כפשוטו שיתן עיניו בטוס והרי בכל כוס של ברכה אמרו ונתן בו עיניו וכוס של קידוש ביותר מזה. אסור לקדש וכו' עד שיראנה :

מרדכי וחזי אילנא דמבלבכי וכו' וכתב רבינו יוסף דהה"ד אם לא ראה עד כי גדלו הפירות שצריך לברך כך עכ"ל ולפי דרכי המקובלים אין לברך רק ביומי ניסן. ונ"ל דגם לפי דרכיהם ניסן דתקופת חמה ואח"כ יש להחמיר שלא לברך בשם ומלכות דלישנא דגמ' דייקא כדבריהם :

הרא"ש ונושאי כליו :

ברא"ש סי' ל"ב במס' גדרים משמע ביום הקזה וביום שנכנס למרחץ וכו' ועפ"י דבריהם הוגה במקצת ספרים וכו' עיי"ש. עמ"ש בגמ' על הא דא"ל לא סבר לה מר כריב"ל ועפ"י פירושי שם בהכרח גרסינן לה בגמ' כאן :

סימן ל"ץ בגמ' משמע דקאי אברכת המזון וכו' עמ"ש ברי"ף על הא דאמר דוקא הסבו וכו' והוכחתי לפענ"ד דהרי"ף ס"ל דקאי אברכת המוציא וכדנקט הרי"ף ז"ל בלישניה ברכת המוציא ע"ש ותבין :

שם וכן מוכח ממעשה דבר קפרא וכו' ונתן רשות לאחד לברך וכו' ואני בעניי לא ידעתי ההוכחה דהוא דנתן רשות לאחד לברך י"ל היינו רק שהוא יברך תחילה והם ג"כ יברכו אח"כ ורצה לנסותו אם יודע על איזה מהן מברכין בתחילה וצ"ע בזה :

סימן ל"ה ונראה דאפילו ראיתו צריכה רא"י הנני מציין למשמרת דהנה אפילו לדעת תר"י יש להסתפק כעת במדינות הללו שעושין סוקיר מן עצמות הסוטים ומן דם הגם ששורפין אותם כיון שזה עיקר גוש הסוקיר

אותו כל בשמים שהקלה שלהן קשה כקלחים של פשתן מברכין עליהם בורא עצי בשמים שנא' ותטמנם בפשתי העץ עכ"ל והוא מהגמ' מאמר מר זוטרא שלמד כן על חילפי דימא ותמיה לי למה לא למדו מזה לברך בורא פרי העץ לאכילה על פרי עץ כזה שהוא קשה כגבעול פשתן אעפ"י שאינו מתקיים משנה לשנה וי"ל כיון דפשתן אינו דבר מאכל לא למדו רק לדבר שאינו נאכל :

הרי"ף וברא בו בריות טובות ואילנות טובות כדי להתנאות בהן בני אדם להתנאות פירש"י ליהנות והרי"ף ז"ל שהוסיף לשון כדי על לשון הגמ' ג"ל דפירוש להתנאות לשון תנאי היינו שעל ידם יאמן לבני אדם התנאי שהבטיח הש"י לבני תורה שיחיו המתים והנה בני אדם רואים זה באילנות הן בימות הזורף הם פגרים מתים יבשים מבלי תנועה מנפש הצומחת ובימות החמה תשוב רוחם בקרבם ויוציאו פרח ויציצו ציץ וגם אם יזקינו בארץ שרשם מריח מים יפרחו כן בני ישראל גם אם יזקינו בארץ זה עידן ועידנים מריח מים (זה תורה הוי כל צמא לכו למים) יפריחו זה מה שנ"ל והנה ראיתי בדפוסים כמה סידורים שהדפיסו ליהנות והוא טעות דהנה לפימ"ש אין הפירוש כן ואפילו לפירש"י חלילה לן לשנות נוסחת רבותינו ומי יודע כונתם : [ועיין בטוש"ע או"ח סימן רכ"ו ובסידור הרב בעל התניא (המגיה)]

שם א"ר יוחנן הלכה כדברי המכריע ורבא אמר הלכה כב"ה בגמ' אמר כן ר' פפא משמיה דרבא ומסיימו בה ולא היא לאישתמוטי' נפשיה הוא דעבד. ונראה דהרי"ף ז"ל ל"ג לה וכ"ג לכאורה דהאיך נאמר דר"פ יאמר בשם רבו דבר שלא שמע ממנו בכדי לאישתמוטי' נפשיה ועמ"ש בגמ' :

שם והלכתא כרבא דבתרא הוא עכ"ל נשמע מדבריו דהא דקיי"ל דעד אביי ורבא הלכתא כרב נגד תלמידיו ומאביי ורבא ואילך הלכתא כבתראי ונסתפקו הפוסקים אם אביי ורבא בעצמם הם בכלל זה נגד רבותיהם הקודמים הנך רואה הרי"ף ז"ל פוסק כרבא נגד ר' יוחנן :

הפשט הראשון שרצה התו"ט לפרש תיבת בתחילה כהדין דבעל תה"ד. הנה איצטריך מתניתין לאשמועינן אם הקדים הטפל צריך לברך עליו והקרוב בעיני לומר דהפירוש הביאו לפניו מליח בתחילה היינו כי היכי דלא נטעה דקא אדלעיל דמיירי בעוסקים בסעודה והביאו אחר האכילה דברים מלוחים וע"ז א"צ ברכה דהוה הצטרכות הסעודה וברכת הפת פוטרו לזה דקרקע המשנה הביאו לפניו מליח בתחילה היינו בתחילת אכילה לא אחר האכילה ולזה תמצא שהרא"ש השמיט תיבת בתחילה כי בהרא"ש א"א לטעות דאין המשניות סמוכות והגמ' הביאה המשנה כצורתה ולזה הפירוש צודק ביותר לשון המשנה שבגמ' הביאו לפניו מליח תחילה ויש לפרש עוד דהתנא משמיענו אגב אורחיה דמליח הישן מויק לגוף רק מליח בתחילת מליחתו ולזה הפירוש צודק ביותר לשון בתחילה כגירסת המשניות ויתבאר עוד בגמ' א"י"ה :

גמ' באוכל פירות גינוסר שנו פירשי פירות ארץ ים כנרת חשובים מן הפת עכ"ל נראה דמפרש כפשוטו שהמליח הוא מן פירות כנרת שמלחום ואוכל עמהם פת. והנה הם חשובים מן הפת ולפירוש זה לא ידעתי למה המציא התנא הדין במליח הל"ל סתם הביאו לפניו פירות גינוסר ופת מברך על הפירות ותו קשה לי לשון המתרץ באוכלי פירות וכו' הל"ל סתם בפירות גינוסר שנו וצ"ל כדברי תר"י וז"ל פירות גנוסר מתוקים ביותר ואינם נאכלים אלא עם מלח הרבה כדי שהמתיקה לא יזיק להם ואוכלים אותם עם פת ונמצא שהפת טפילה. ובה יתכן שפיר דכשאוכל פירות גינוסר בלא מלח אין מן הדרך לאכול עמהם פת. אבל כשרוצה האדם לאכול הרבה פירות גינוסר יש חשש שיוזק לו המתיקות וכדוהביאו אח"כ מר' אמי ור' אסי ור"ל והתקנה לזה שיאכל אותם מלוחים במלח וכיזן שאוכל אותם במלח לוקח עמהם פת כדי לבטל חריפות המלח ויצדק שפיר לשון הגמ' באוכלי פירות גינוסר שנו רצ"ל אותן שרוצים לאכול הרבה פירות גינוסר ולפי פירוש זה יצדק שפיר ג"כ לשון משנתנו הביאו לפניו מליח

ואינו מתבטל בדבר האיך אנו אוכלין לכתחילה בלא שום מוחה ויהא רעוא לעמוד על המחקר בזה היטב :

סימן ל"ח להנות בם בני אדם עמ"ש בדברי הרי"ף דנ"ל הקטן דאין לשנות מנטוסה הגמ' להתנאות :

גמ' דף מ"ד ע"א מתניתין הביאו לפניו מליח תחילה (ובמשניות בתחילה) הנה התו"ט דקדק מתיבת בתחילה לאפוקי אם אוכל הטפל בתחילה שצריך לברך עליו וכתב שבעל תה"ד הורה כן ולא הביא ראייה ממשנתנו נ"ל דמשנתנו אין ראייה לכל הטפלים. ד"ל דדוקא פת שצריך נט"י וקובע ברכה לעצמו והוא דבר חשוב מאד אינו בקלות להיות נטפל לדבר אחר עד שהוצרכה המשנה לאשמועינן דגם פת פעמים טפל. הנה י"ל דהגם שנטפל לפעמים זה דוקא כשהעיקר נאכל מקודם אבל כשאוכל הפת קודם אינו מברך הוא בזיון גדול להפת מה שאין כן נטפלים אחרים גם כשאוכלים קודם לעיקר שא"צ לברך עליו. והנה בעל תה"ד פסק לברך בכל הנטפלים כשאכלן קודם לעיקר ע"כ לא הביא ראייה ממשנתנו :

ונ"ל עוד דהדין של בעל תה"ד א"צ לשום ראייה וכי ס"ד שיהנה האדם בלא ברכה ויסמוך על מה שיברך אח"כ הלא אדם ימיו כצל ומי יודע מה יארע כרגע ונמצא שהיה נהנה מן העוה"ז בל"ב. ומ"ש עוד התו"ט דמשי"ה לא הביא התה"ד ראייה מן תיבת בתחילה ממשנתנו דמשנתנו צריכה רבא לתיבת בתחילה להורות דלא תימא דוקא כשנאכלין ביחד העיקר עם הטפל כדרך שהיה עושה הלל במצה ומרור לא נהירא דמשנתנו לעיל במושלם נישנית ובירך על הפת פטר את הפרפרת (הבאים בתוך הסעודה. וכן הא דין פוטר כל מיני משקין שהכל נטפלין לו וכי ס"ד שיערב שאר משקין וכך ישתה וזה רא יוצלח) ותו ראייה שאין סברא לומר כן מדברי התוס' ותר"י שכתבו ואע"ג דשמעינן כבר שהפת פוטר את הפרפרת איצטריך לאשמועינן דפעמים הפת טפל. הנה ל"ל כל הטורח הזה הרי איצטריך לאשמועינן דא"צ לאכלן ביחד ככריכת הלל. וזה קשה ג"כ לפי

תחילה רצ"ל הביאו לפניו דבר כזה שאינו נאכל כ"כ רק כשהוא מליח מקודם דהיינו פירות גי'נוסר שמן הדרך למולחם תחילה ולפירוש התוס' באוכלי פירות וכו' היינו שכבר אכלו פירות גי'נוסר וחלש לבם מחמת המתיקות הנה מן הדרך לאכול מליח להמתיק ולחזק הלב ואוכל עם המלח פת אבל המליח עיקר והנה הקשו התוס' א"כ הו' הפירות עיקר ולמה יברך על המליח ותירצו שלא אכל הפירות באותו מעמד ע"ש ולפי"ז יתפרש ג"כ כוונת המשנה הביאו לפניו מליח תחלה שאותו המליח הוא תחילה להבאות שבאותו מעמד משא"כ כשהמליח אינו תחילה להבאות דהיינו שהביאו לו המליח במקום שהביאו לו הפירות פוטרין גם את המליח ועוד תירצו דמיירי בשעה שאכל הפירות לא היה שם עדיין מליח שלא היה יודע שיחלש לבו ויצדק ג"כ לפי"ז הביאו לפניו מליח תחילה היינו שהבאת המליח הוא התחלה חדשה שלא היה דעתו עליו עליו בשעת אכילת הפירות והן היום שהביאו לפניו מחמת שהתחיל הלב לחלוש.

שם אמר רב כל סעודה שאין בה מלח וכו' רצ"ל אפילו הפת נקי דא"צ מלח לברכת המוציא עכ"ז סעודה לא מיקרי:

מתני' אכל ענבים ותאנים ורמונים וכו'. הנה הוא כסדר הכתוב ארץ וכו' וגפן ותאנה ורמון. אבל במשניות וכן בירושלמי נשנה אכל ענבים ורמונים וי"ל לגירסא זו דאשכחן בקרא ג"כ לא מקום זרע ותאנה וגפן ורמון ומיהו על המקרא גופיה יש לתמוה למה לא נכתב כסדר וי"ל דלרוות הצמאון התאנים מרוים יותר מן הגפן וגפן יותר מרמון וטעם סידור המשנה יתבאר להלן אי"ה.

תמיה לי למה לא אמר ג"כ זתים ותמרים י"ל דהתנא המסדר המשנה מרמו לנו טעמא דחכמים ארץ הפסיק הענין דהנך רואה דדרשינן ארץ הפסיק הענין גם בזתים ותמרים ע"כ גם בכאן ארץ ניתן לידרוש וכיון דהתנא לא רצה לשנות רק אלו הג'. והנה בכדי שלא תאמר שזתים ותמרים אינם בכלל זה כי ארץ הפסיק הענין הנה לא שנה כסדר הפסוק הזה רק כסדר הפסוק לא מקום זרע ותאנה וכו':

וחכ"א ברכה אחת מעין שלש זבהרבה ספרים ל"ג מעין שלש. והנה תראה דגירסת הגמ' שלפנינו בסיום הברכה כי אתה י"י טוב וכו' וכ"ה גירסת הרי"ף והרא"ש. אבל הרמב"ם אינו מסיים כי אתה טוב ומטיב וכו' ונ"ל דזה תלוי בחילוף הגירסאות דהרי"ף ורא"ש לא גרסי במשנה מעין שלש וס"ל כיון דהמשנה נישנית בימי ר"ג ואז כבר תיקנו ביבנה ברכת הטזיב והמטייב א"כ גם בברכה הזאת בעינן לרמוזה. והוה ברכה מעין ארבע והרמב"ם ז"ל גורס במשנה מעין שלש וס"ל דהגם שתיקנו בברהמ"ז הטוב והמטיב עכ"ז כיון שהיא מדרבנן לא הצריכו לרמוזה בברכה הלזו ומיקרי שפיר ברכה מעין שלש.

אפילו אכל שלק והוא מזונו מברך עליו וכו' ובמשניות הגירסא מברך אחריו והוא הנכון לכאורא דבברכות אחרונות קיימינין השתא. וי"ל דמאן דתנא עלי"ז ג"כ לא משתבש להורות דהגם דבתחילת אכילתו לא ידע שיספיק לו זה למזון. ואח"כ כשאכלו דאה שכבר שבעה נפשו וא"צ לאכול עוד כי נתמלא כרסו בזה. מברך עלי"ז ג' ברכות:

השותה מים לצמאו מברך שני"ב ובמשניות הגירסא אומר כבר כתבתי דברכת שני"ב לא מיקרי ברכה כ"כ שאינה מיוחדת שניתקן על דבר מיוחד ע"כ נקרא רק אמירה. והנה מאן דגרס בכאן מברך ס"ל שעל המים ניתקנה ברכת שהכל ביחוד ועל שאר הענינים הוא רק לצאת. ומאן דגרס אומר ס"ל דגם למים אינה ברכה מיוחדת ועוד יתבאר אי"ה.

גמ' ור"ג נמי ארץ הפסיק הענין לכאורא מאי מקשה על ר"ג דילמא לא ס"ל ארץ הפסיק הענין וכדאשכחן כזאת כ"פ בש"ס ועוד מהראוי להתבונן למה האריך בלשוננו באמרו ור"ג נמי ארץ הפסיק הענין ולא סגי ליה לומר ורבן גמליאל כמ"ש מקודם ורבנן ע"כ נ"ל דה"ק דע"כ ר"ג נמי ס"ל ארץ הפסיק הענין דגם ארץ זית שמן ודבש דרשינן שהפסיק הענין למנות באלו חשיבות חדש ולא אשכחן מאן דפליג עליה וז"ש ור"ג ע"כ גם לך סבירא לך ארץ הפסיק הענין והבן:

לו סודות זויש לו סודני אתה ראוי להיות בעל סוד כי אינך רגיל ביין .

דף מ"ה ע"א פוק חזי מאי עמא דבר. ופירש"י וכבר נהגו לברך בתחילה שהכל

ולבסוף בורא נפשות רבות וחסרונן על כל מה שברא עכ"ל היינו כר' אשי לעיל דבתרא הוא רש"י ז"ל האריך בנוסח הברכה על כל מה שברא דיש גירסאות ועל כל מה שבראת ע"כ האריך לומר ע"ל בלא וא"ו גם שברא ולא שבראת ואי"ה יתבאר

תוס' בד"ה ר' טרפון וכו' דאי"כ כי פריך לעיל מרב פפא דמברך ליקשיה

ממלתיה דר"ט שהוא תנא עכ"ל פליאה דעת ממני דהנה מקשה לעיל לר' פפא דמברך אפילו אמיא במאי יוקים למתניתין יש שטעון ברכה לפניו ואין טעון ברכה לאחרי ור"פ הוא אמורא זאינו רשאי לחלוק על המשנה משא"כ מר' טרפון אין קושיא דתנא הוא ופליג על המשנה :

הרי"ף ונושאי כליו .

דף ל"ה ע"ב הרי"ף. אכל תאנים ענבים ורמונים כ"ה גירסת המשניות.

ועמ"ש בגמ' :

שם מברך עליהן וכו' וכן להלן מברך עליו ובמשניות אחריהן אחריו ובמשנה שבגמ'

אחריהן עליו וכבר כתבתי קצת בגמ' אבל עוד צ"ע מאי כונתם ואין הזמן גורם להאריך בעיזן :

תר"י פיסקא אכל תאנים וכו' ונראה למורי הרב וכו' ומכאן יש ללמוד שהכוסס את

החטה וכו' דודאי ר"ג וכו' בא למעט כוסס את החטה שנתמעט מדין השאר וכו' אבל ברכה מעין ג' מברכין עליו עכ"ל לא ידענא הכרח לזה דהרי לא שמענו מר"ג שום ברכה מעין ג'. וכן מה שמכריחים אח"כ מר"ג לרבנן לא אדע שום הכרח ודבריהם צ"ע :

פיסקא ובירושלמי חותם לה בשם וכו' וכיון שלא הוזכר בתלמוד שלנו לא נתתום

בשם מספק עכ"ל הן אמת שכך הוא המוסכם בראשונים והאחרונים אבל אחכה לידע טעמם דהרי ברכת בני"ר מוזכרת במשנה ובגמ' רק שאינו מפורש כל הנוסח ובירושלמי מפורש כל

שם אפירי דעץ על העץ ועל פרי העץ ועל תנובת השדה. מלשון רש"י נראה דל"ג ועל תנובת השדה ונראה דאין לאומרו רק בע"ל המחיה :

תוס' ברי"ה על העץ וכו' ובספר המימוני וכו' ידוע המימוני הוא הרמב"ם ז"ל . תוס' בד"ה אינהו מיכל וכו' משמע שאין נראה למקשן וכו' לדעתי הקלושה אין כאן קושיא ממס' קידושין כי בכאן אין נראה למקשן שיהיה ב' הפכים שר' חסדא מבבל ידבר על בני אי"ר ויחנן מא"י ידבר על בני בבל. משא"כ התם אין התמוה רק על ר' יוחנן לבדו י"ל שאמר לתלמידיו שהיו אצלו מחוץ לארץ והוא נכון לדעתי בעזה"י :

ע"ב גמ' לאפוקי מצות עיין בתוס' ונ"ל מפשט דברי הגמ' דבני מערבא היו מברכין על כל המצות בסיומם וכ"ג מן כמה מקומות בש"ס וכ"ג מאריכות הלשון ברש"י ומה שאין אנו מברכין כן דנראה מלשון תלמודא דידן דלא ס"ל כבני מערבא מדפריך ולבני מערבא דבתר וכו' משמע דאנו לא ס"ל כבני מערבא נ"ל :

בקלח של כרוב שנו ועיין בכונת ברוך : [שורה זו משוללת הבנה וכנראה שחסורי מחסרא הבא. (המגיה)] .

כל נפש משיב את הנפש עיין ברש"י זכונתו כל דבר שיש בו נפש חיה כשאכלו כולו הוא משיב את הנפש :

כר"ב למזון כרוב לועזין אצלינו קרויט. תרדין לועזין אצלינו בורקיס. לפת לועזין ריבן מייארין פאסטערנאק .

האכל ירק קודם ד' שעות אסור לספר וכו' אפילו ירק מבושל :

אסור לאכול ירק חי קודם ד' שעות האיסור על האדם האוכל הוא בירק חי דייקא :

א"ל רבא לר"פ סודני עושה שכו. הנה קראו בלשון זה להורות אתם שאינכם שותין יין כ"כ שאתם רגילין בשכר במאי תבריתו לפת. אבל לפירוש הערוך סודני בעל סוד י"י צ"ע למה קראו בלשון הזה. ונראה דהנה השותה יין נכנס יין יצא סוד. והנה מי שאינו רגיל ביין הוא הראוי למסור

הנוסח למה לא נעשה כירושלמי כיון דאין חולק בגמ' דידן והרי ברכת הגותן ליעף כח אנחנו אומרים עפ"י המדרש ואינו מוכר בגמ' ורבים חשו לברכת ברוך שפטרני וברכת אשר צג ואינם מוכרים בגמרא מכ"ש בנידון דידן בסיום הברכה המוזכרת בירושלמי לחתום בשם: הרי"ף כי אל טוב ומטיב אתה הוא מעין ברכת הטוב והמטיב עמ"ש במשנה שיש נוסחאות שאין גודסין במשנה תיבות מעין שלשה רק וחכ"א ברכה אחת ותו לא כי באמת יש בה מעין ד'. אבל הרמב"ם לא הביא בנוסח הברכה כי אל טוב וכו' דסובר רק מעין ג' דייקא:

תר"י פסקא כל שהוא משבעת המינים וכו' ואיכא למידק מאי קמ"ל דיב"ל מתניתין היא וכו' נ"ל אי ממתניתין סד"א דוקא תאנים ענבים ורמונים אבל לא זתים ותמידים קמ"ל ומה דנקטה המשנה דוקא כבר כתבתי במשנה: בשה"ג אות ב' כתב בשם הרמב"ם שיש להזכיר מעין המאורע בעל המתנה ולא בעל הגפן ועל העץ וכתב בעל שה"ג שלא נודע לו החילוק ואני אומר החילוק הוא דבשבתות וי"ט אשר החיוב לאכול פת. הנה אם קבע סעודתו על לחמניות וכיוצא שבדרכתם במ"מ ולבסוף על המחיה בקבע סעודה עליהם מברך המוציא וברהמ"ו ובודאי דיוצא ג"כ י"ח פת הנה צריך להזכיר מעין המאורע גם בלא קבע סעודתיה משא"כ אינך:

הרא"ש ונושא כליו ס' מ"א:
הרא"ש הביאו לפניו מליח ופת עמו. הנה השמיט תיבת בתחילה כבר מבואר לעיל בגמ':

בד"ח ס"ק כ"ב הביא הדין דתה"ד דאם אוכל מן הטפל קודם לעיקר צריך לברך רק שאינו מברך כ"א שהכל והביי הקשה ע"ז למה ישתנה ברכתו והרי אפילו על פחות מכשיעור מברכין ברכה הראויה ולי הקטן נראה שאינו דומה דפחות מכשיעור הנה אינו נגרר אחר שום דבר רק הוא בפ"ע ולמה ישתנה ברכתו. משא"כ הטפל נטפל לברכת העיקר רק בכדי שלא יהנה קודם לברכה די בברכת שהכל:

רמזים סימן מ"א מי שהביאו לפניו מליח וכו' ואם הפת עיקר מברך על הפת ופטר את המליח. לא ידעתי למה הוצרך לזה דהרי זה הוא דבר פשוט וכבר נתבאר בירך על הפת פטר את הפרפרת דק שבכאן הוצרך להשמיענו דגם פת טפל לפעמים ע"כ אחשבה דרבינו בא לבאר לשון בתחילה שבמשנה והרי מפרש הביאו לפניו מליח בתחילה ואח"כ ופת עמו או נודע שהמליח עיקר מברך על המליח ופטר וכו' משא"כ כשלא הביאו המליח בתחילה מסתמא הפת הוא העיקר והא דסריך בגמ' מי איכא דפת טפל ומליח עיקר רצ"ל הגם דהביאו מליח בתחילה וקא חזינן דלוח האיש המליח עיקר עכ"ז ה"ל למימר דבטלה דעתו ע"כ תירץ באוכלי פירות גנוסר והוא דרך העולם ע"כ לא בטלה דעתו:

פרק ז' שלשה שאכלו

דף מ"ה ע"א מתני' אכל דמאי פירשו בו לשון ד"א מאי היינו פירות עם הארץ לא נודע מה הם אם מעושרים אם לא והנה לפ"ז חסר בתיבה אות א'. והנה אליף לשון לימוד ואאלפך חכמה זהרמ"ז דמיידי מאיש שהוא חסר לימוד היינו עם הארץ:

רש"י בדיה שנטלה תרומתו קס"ד תרומת מעשר שלו שעל הלוי להפריש עכ"ל. לכאורה דברי רש"י ז"ל אינם מזבנים דאמר ק"א ס"ד משמע דבמסקנא בגמ' אינו כן והוא תמוה. ונ"ל דלכאורא גם בסיפא מעשר ראשון שלא נטלה תרומתו פירושו ג"כ שנטלה ממנו תרומת מעשר והנה קרא לה בדישא שניטלה תרומתו ובסיפא לא ניטלה תרומתו ואי משום שזה הקדים בשיבולין וזה בכרי הנה העיקר חסר מן הספר ע"כ צ"ל דה"פ בדישא מעשר ראשון שניטלה תרומתו היינו כל תרומתו שלא נשתייר בו עוד חיוב מן התורה ובסיפא [שלא] ניטלה תרומתו שנשתייר בו עוד חיוב מן התורה והבן:

רש"י בדיה עד כמה מומנין כמה יאכל עמהם ויתחייב עמהם בוימון ונ"מ להוציא י"ח עכ"ל דהנה א"א לפרש עד כמה מומנין כמה יאכל כ"א מהשלשה עד כזית היינו שמחויב כ"א מהג' לאכול כזית דהרי מסקינן בגמ':

מבוארת לדעתי דגרט בשתי הברייתות העונה
אמן אחר כל ברכתיו רק באחת כל נקוד
בחולם ובאחת כל בקמץ הוא נכון מאד למבין;
דף מ"ז ע"א תוס' גד"ה לא סבר לה וכו'
מיהו יש לישב הני תרי לישני דר' יוחנן
וכו' עיין במהרש"א והנכון אצלי שהיתה גירסא
אחרת לפני התוס':

גמ' אי מתפח קטינא חריך שקי קרא ליה
בשם הוה להזכיר זכותו בעידן עקתיה;
שם עבידנא יומא טבא לרבנן איתפח עבד
סעודתא לכולהו רבנן הנה קיבל ע"ע
לעשות יום טוב לרבנן. והנה עבד סעודתא
דהנה כל הנהגה מסעודה שת"ח מסובין בה
כאילו נהנה מזיו השכינה והוה כמו יו"ט יראה
כל זכורך את פני האדון וכו' ממילא יש
להשתמע מזה בסעודה שת"ח מסובין בה אין
לומר תחינה וגם נ"מ לדינא לענין קביעות
על היין כשברירך על היין שלפני המזון פטר
וכו' הוה כיו"ט;

והנה אמר עבידנא יומא טבא לרבנן. ואח"כ
עבד סעודתא לכולהו רבנן כי צדיקים
אומרים מעט ועושים הרבה;
ע"ב גמ' הוא יגדור וכו' בישראל לחיים דהנה
אחד מבני המשפחה וכו' או מבני
החבורה וכו' תדאג כל וכו'. הנה מתפללים
יגדור את וכו' לכל ישראל לחיים כגון נולד
בן זכר נתרפאה כל המשפחה והחבורה וכיוצא
ס"י טוב;

שם פרסאי בצרכי סעודה וכו' היינו ישראלים
הדרים בארץ פרס דאי אמרת דקאי על
גוים פרסיים האיך שייך למישאל עליהו האיך
נוהגין במים ראשונים ואחרונים. נ"ל;
אמר ליה שאני פרסאי דמחוי ליה במחוג.
לכאורא קשה א"כ למה אמר דבקיאי
בצרכי סעודה טפי מרבנן הלא שאני פרסאי
דמחוי במחוג ושמא ה"ק דשפיר דמי למיעבד
הכי גם לדין שישב השני למעלה מהגדול
ואי איצטריך הגדול לאישתעוי יחיה במחוג
כי בלא זה אין משיחין בסעודה שמא יקדים
וכו'. נ"ל;

רש"י בד"ה ובזמן שהם ג' זאם בא לספר
עם השני לו טוב הוא שיקוף ואל

דאפילו אחד לא טבל אלא בציר מצטרף לזימון
וכן א"א לפרש עד כמה מזמנין קאי על אחד
שיצטרף עם הב' דהרי א"צ לכוזת רק שיטבול
עמהם בציר ע"כ צ"ל דר"ל עד כמה יאכל
שיתהי ראוי להוציא את האחרים ידי חובתן;
גמ' מה"מ א"ר אסי דאיך גדלו ליי אתי
וכו' ומפרש לה על ברהמ"ז דכתיב לעיל
מיניה בשנותו את טעמו וכו' היינו כשנהגה
מן חוש הטעם ר' אבהו אמר מהכא כי שם י"י
אקרא וכו' לעיל מיניה כתיב מיני מזון כשערים
עלי דש"א וכרביבים עלי עשב;

תוס' בד"ה אכל טבל וכו' וי"ל דאכילת טבל
לא שמה אכילה וכו' עיי"ש ונראה
מדבריהם דאין חייב לברך ברהמ"ז על הטבל
והה"ד על שאר אסורים וצ"ע בדברי הראשונים
זע' בתו"ר"ט;

תוס' בד"ה אם רצו וכו' ולא נהירא דלעיל
פ' כיצד מברכין בעובדא דבר קפרא
נתן ב"ק רשות לאחד לברך וכו' לא ידעתי
מהיכן מוכח שזה האחד הוציא את האחרים
דילמא נתן לו רשות שהוא יברך תחילה. וגם
בא לנסותו על איזה מהמינים יברך תחילה;
בא"ד ושנים הוו התם עכ"ל מן התימא הוא
הרי היו ב' תלמידים ובר קפרא;
גמ' כיון דבעי לאדכורי שם שמים ובציר
מעשרה לאו אורח ארעא עכ"ל הדבר
מתמיה. לומר ע"ז לאו אורח ארעא ה"ל למימר
אסור או אינו רשאי וכיוצא ונראה דהא דאין
אומרים דבר שבקדושה בפחות מעשרה נפקא
לן מההולכים לתור את הארץ עד מתי לעדה
וכו' יצאו יהושע וכלב נשמע עדה היא עשרה.
הנה גם בכאן הזכרת ש"ש אמר דרך צחות
בבציר מעשרה לאו אורח ארעא אין זה מדרך
הארץ רצ"ל אין זה דרך ההולכים לתור את
הארץ שהיו עשרה;

רש"י בד"ה לפנים משורת הדין הוא דעבד
לאחשובי עכ"ל בעי בזה דהרי בנו
הוה ולא היה חייב בכבודו ע"כ פירש דרב
פפא עשה שהיה רוצה להחשיב את בנו להראות
שהוא גדול שמפסיקין בשביל כבודו;

רש"י בד"ה הא בבונה ירושלים וכו' ואחר
כל ברכתיו דקתני בברייתא וכו' כונתו

אלא בציר מצטרף עמהם (ועמש"ל דף מ"ה ע"א ברש"י ר"ה ער כמה מזמנין וכו') דכתב רש"י דוקא להוציא אחרים י"ח בעינן כוית) ונראה דהכי קא פריך דכיון דקא תנא ברישא והשמש שאכל כוית ופרכינן פשיטא ומשני מ"ד שמש לא קבע קמ"ל רבכוית יש קבע אפילו לשמש ממילא ירעינן דבפחות מכזית אין קביעות לשמש. נ"ל. ולפי"ז י"ל דהלכה כן. דבאדם אחר אפילו טבל רק בציר מצטרף אבל השמש בעי כוית.

א"ר יוסי קטן המוטל בעריסה וכו' הרב הגאון מהרי"ב ז"ל הגיה בהגהותיו ר' אסי. וכן הגיה לעיל דף ד' ע"ב (על ר' יוסי ר' יוסף או ר' אסי) זטעמו לא נעלם מהמשכיל דאיך שייך לומר דר' יוסי מן התנאים הקודמים יהיה קאי על דברי ריב"ל דהוא מן הדורות האחרונים ולא נזכר במשנה רק פעם אחת בסוף המשניות והוא בר פלוגתיה דר' יוחנן וכ"ה ברש"י בכאן ר' אסי ונ"ל דבכאן היה נכון יותר לגרוס ר' אשי. ואזיל לשיטתיה דהנה לעיל דף מ"ה ע"ב ג' שאכלו ויצא אחד מהן לשוק קוראין לו (מרחוק) ומזמנין עליו אמר מר זוטרא לא אמרן אלא בג' אבל בעשרה עד דנייתא (וקבעו בגמ' אח"כ הלכתא כוותיה דכיון דבעי לאדכורי ש"ש בבציר מעשרה לאו אורח ארעא) מתקיף לה ר' אשי אדרבא איפכא מסתברא תשעה נראין כעשרה שנים אין נראין כשלשה הנך רואה דלסברת ר' אשי יותר קיל הצירוף לעשרה מהצירוף לג' משא"כ למר זוטרא הוא בהיפך:

ואריב"ל לעולם ישכים אדם לבית הכנסת כדי שיזכה וימנה עם עשרה הראשונים שאפילו מאה באין אחריו קיבל עליו שכר כולם שכר כולם ס"ד אלא אימא נותנין לו שכר כנגד כולם עכ"ל כל כי הנהו מלתא קא דרשי רבנן בפרקא הרי ריב"ל אמר קיבל עליו שכר כולם ואומר לך דהנה כונת בית הכנסת הוא שיעור קומת השכינה מלכות שמים עשרה פעמים הוי' במילוי ההי"ן (בגין ב"ן) בגין שכ"ר (בסוד הכתוב שאמר אלקנה לחנה הלא אנכי טוב לך מעשרה בנים) והוא בגימ' כנסת עם עשרה כוללים והוא הרמוז

ישפיל את השני לו לפני קטן ממנו עכ"ל. תמוה לי למה לא יהיה השני לו סמוך למרגלותיו והשלישי למטה ממני. ונראה לומר דודאי עיקר הריבורים מדבר הגדול עם הקטן שבכולם והיינו להושיט לו איוה רבר ואינו מטריח את הגדול ממנו ע"כ ניתן השלישי בסמוך לו רק כשיארע שיצטרך לספר עם הב' ע"כ טוב לו שיוקוף:

גמ' עד שמגיע אצל ה' נ"ל הטעם דשיערו חכמים דשיעור כדי נטילת ד' שוהה המברך בנגיבת הידים ולא ישב פנוי בין כך וכך.

תוס' בד"ה אין מכבדין וכו' וי"ל כשיצאו לדרך כאחד וכו' זלכאורא קשה ע"ז ממימרא דר' יוחנן להלן אין מכבדין אלא בפתח הראוי למזוזה י"ל כשיוצאין ביחד מפתח הראוי למזוזה לא בדרכים וכו' וסימנך דגים. דף מ"ז ע"א תוס' ד"ה אין המסובין זכו' היינו להקדים ולבצעו מן הפת שבצע המברך אבל אחר שנתן לכ"א חלקו אין קפידא עכ"ל הוא לכאורא לפלא בעיני שיהיה רשאי הבוצע שבירך ובצע לחלק מקודם לכ"א פרוסתו קודם שיטעום הוא פרוסת המוציא והוא הפסק גדול בין ברכה לאכילה:

תוס' בד"ה והלכתא גדול מברך ומיהו אם הגדול נותן רשות לקטן לברך שפיר כדאשכחן דאמר ליה רבי לרב קום משי ירך וכו' עמש"ל דמשה"א"ל ר"ח בר פחת"י אתה בן גדולים ולכך נותן לך רבי רשות והבן ואם האמת כן יש ללמוד מזה שהגדול לא יתן רשות לקטן רק כשעכ"פ הקטן הוא בן גדולים וצ"ע בזה כי לא מצאתי החילוק הזה ע"ב תוס' בד"ה אר"ה הלכה כאחרים והאידינא אין אנו מדקדקים זכו' ונ"ל באפשר דאנן סומכים על הלישנא אחרינא דשמע שמעתתא מפומא דרבנן וכו'. והאידינא כמעט אין גם אחד שלא ידע כמה הלכות מן הש"ע ופוסקים וגם יש חיבורים קטנים בכמה הלכות בלה"ק ובלשון אשכנז:

גמ' והשמש שאכל פחות מכזית פשיטא אידי דתנא רישא וכו' לכאורא מאי פשיטותיה דהרי לעיל אמרינן דאפילו לא טובל עמהם

ואחיהם על פיהם כי הם קיבלו שכר כולם והשפיעו לאחרים.

א"ר הונא תשעה וארון מצטרפים א"ל ד"ג וארון גברא הוא אלא אמר ר'

הונא תשעה ונראין כעשרה מצטרפין עכ"ל כל משכיל ישתומם מאי שייכות יש למאמד השני של ד"ה עם המאמד הראשון הלא לגמרי חזר בו ממאמר הראשון ואמד הלכה אחרת ונ"ל דה"ק תשעה וארון היינו תשעה שהם כמו הארון שהיה אמה וחצי קומתו הנה היתה קומתו ט' טפחים דק בעבוד הזר זהב סביב היה נראה קומתו עשרה טפחים כ"ה הכונה תשעה נראין כעשרה מצטרפין.

א"ר אמי שנים ושבת מצטרפין א"ל ר"ג ושבת גברא הוא אלא אמר אמי שני

ת"ח המחדדים זא"ז בהלכה מצטרפין עכ"ל קשה ג"כ כנ"ל אבל תתפרש ג"כ הכונה שנים ושבת. רצ"ל ואותן השנים הם שבת כי ת"ח נקרא שבת שאינם בני מלאכה וכמבואר בזהר. **מחוי** ר' חסדא כגון אנא ור' ששת מחוי ר"ש כגון אנא ור"ח אמרו במ"א

[עירובין ס"ז] ד"ח הוה מרתת ממתנייתא דר"ש ור"ש הוה מרתת מפלפוליה דר"ח

דף מ"ח ע"א א"ר אבא ברי' דר"ח בר אבא אמר ר"י שמעון ב"ש דעבד וכו' דהכי א"ר

חייא בר אבא אר"י וכו' הנה הרב הגאון מהר"יב בהגהותיו מחק תיבות אמר ר' יוחנן הראשונים

ובדין עמו דהאיך אמר אח"כ דהכי אמר ר"ח בר אבא א"ר יוחנן ויביא ר' יוחנן ראייה

מדידיה אדידיה והנה לעיל דף ה' ע"א א"ל ר' אבא בריה דר' חייא בר אבא הכי אמר

ר' חייא בר אבא א"ר יוחנן וכו'. הנה הרב הנ"ל קאמר שם דיש לגרוס הכי א"ר אבא

א"ר יוחנן ונראה טעמו דהאיך יאמר ר' אבא על ר' חייא אביו ד' חייא ולא קאמר הכי

אמר אבא מאר"י. ולפי"ז גם בכאן יש לגרוס הכי אמר ר' אבא אר"י, נ"ל:

רש"י בדיבור המתחיל עד שיאכל כזית דגן ומכי אכל כזית דגן מיהא מפיק

אע"ג דכזית דגן שיעורא דרבנן הוא וכו' ובה"ג פסק דוקא דאכלו אינהו כזית או כביצה דכזיתיה

אבל אכלו ושבעו לא מפיק וא"א להעמידה דהא

בדברי ריב"ל שכר כולם היינו שכר עם כולם היינו כולליהם שהוא בגימ' כנסת. והנה לדעתי

לבעבור זה יש בתיבת כנסת עשרה כוללים יותר מן תיבת שכר שהוא בגי' י' בנים

להורות דעשרה בנים הראשונים המה כוללים את הבאים אחריהם והנה זה שרמזו ריב"ל

באמרו ישכים אדם לבית הכנסת כדי שיזכה וימנה עם עשרה הראשונים (הנה לא אמר

כדי שיהיה מעשרה הראשונים רק אמר וימנה דמז על המנין ומספר שיש בתיבת כנסת י'

כוללים יותר על עשרה בנים שמרומיין בתיבת שכר להורות שהם כוללים את הבאים

אחריהם והמה מקבלים וכוללים כל שכר הבאים אחריהם ומהם מזשפעים האחרים וידוע דדבר

דוחני אינו נעתק ממקום למקום וכיון שהמה לוקחים כל שכר הבאים אחריהם הגם שהאחרים

באים ומקבלים עכ"ז גם בידיהם נשאר שכר כלם. בסוד לא זזה שכונה עד שעשתה רושם).

והנה המקשה לא הבין דבריו והיה טובר קיבל עליו שכר כולם ושוב האחרים לא יקבלו שכר

וזה א"א לומר ע"כ הקשה שכר כולם ס"ד והנה השיב לו הכונה נותנין לו שכר כנגד

כולם כי העשרה בנים המה כוללים בתיבת כנסת בין התבונן. ותתן מעדנים לנפשך:

על פי הדברים האלה יש לפרש הפסוק ומבני יששכר יודעי בינה לעתים

לדעת מה יעשה ישראל וכו' נכתב זה הפסוק כשהמליכו את דוד שהוא מרכבה לשכינה

מלכות שיעור קומתה עשרה בנים מנין שכר ועם העשרה כוללים מנין כנסת הנה באו

בני יששכר להמליכו. הנה מרומז בשמם יש שכר זמן המה יודעי בינה לעתים. עתים ג"כ בגי'

שכר עשרה בנים שיעור קומת המלכות (ומרומז ג"כ בתיבת בינה היינו ה' (אחרונה מלכות יש

בה) י' ב"ן. הוא צירוף בינה) והנה שהמה ידעו בינה לעתים. והנה כשהגיע העת והעונה

מלכות דוד מרכבה למלכות הנה הקדימו להיות מעשרה הראשונים עשרה בנים שיקבלו שכר

כולם וז"ש ומבני יששכר יודעי בינה לעתים לדעת מה יעשה ישראל בכ"ז ועידן להיות

מעשרה הראשונים בבית הכנסת והנה הם הקדימו ביחד מאתיים ז"ש ראשיהם מאתיים

ינאי וחבריו אכלו ושבעו ואפקינהו וכו' עכ"ל וכ"ה בתוספת. ולדעתי הקלושה יש לתרץ דברי בה"ג (שדבריו דברי קבלה) דר"ח בר אבא רבוחא קאמר שמעון ב"ש לגרמיה הוא דעביד דבשתיית הכוס אינן מוציא בשום אופן אפילו מחויבים רק מדרבנן ז"ש לשון לגרמיה הוא דעבד שלא היה יכול להוציא אפילו את המלכה שיש סברא שהיא מחויבת רק מדרבנן דאמר ר' יוחנן לעולם אינו מוציא את הרבים י"ח עד שיאכל כזית דגן מדקאמר תיבת לעולם רצ"ל אפילו אינם מחויבים רק מדרבנן כגון שלא אכלו רק כזית או נשים. והנה חלילה לי לחלוק על דברי רש"י ותוס' רק באתי להראות פנים לדברי בה"ג:

והנה לסברת בה"ג יש תימא בעיני איך האיש שכבר התפלל תפלת שבת (ויצא י"ח המ"ע דאורייתא וזכר את יום השבת) יציא את האשה בקידוש היום (והיא לא התפללה) הרי הוא כבר אינו מחויב אלא מדרבנן והיא מחויבת עדיין מדאורייתא ותירצתי עפ"י מ"ש הפרמ"ג בפתיחתו דיש לחקור אם המצוה המחויבת מן התורה היא באופן קל וחז"ל הוסיפו לעשותה בתומרא יתירה אם אחד עשה רק באופן הקל אם יצא י"ח המצוה של תורה עכ"פ או נאמר דיש כח ביד חז"ל לאפקועי עשייתו והוה כלא עשה כלל ואני בעניי הוכחתי דהוה כלא עשה כלל מכמה ראיות אכ"מ ולפי"ז יונח לנו בזה גם לדעת בה"ג שגם האיש לא יצא עדיין גם חובת המצוה דאורייתא עד שיקדש על הכוס כתיקון חז"ל ודוק. [עיי' מש"כ רבנו בספיק' דרך פקוד' מ"ע ל"א חלק הדבור, ובקונטרס תמכין דאורייתא הנדפס בספר דברים נחמדים. (המגיה)] ודע דמהרמב"ן במלחמות נראה מבואר דס"ל דכזית וכביצה הוה מחויב דאורייתא דמה שדרשו ר"מ ור"י מואכלת ושבעת הוה דרשא גמורה ולא מצאתי לו חבר בזה רק הרי"א ממיץ בספר יראים: תוס' בד"ה תשעה וכו' דהרי לעיל נמי מחמירנן טפי בצידוף שלשה מבעשרה עכ"ל ויש תימא בעיני דהרי בדף מ"ה ע"ב פסקינן כמר זוטרא דחמיר טפי בעשרה מבשלשה:

ע"ב גמ' הלכתא אכל עלה ירק ושנה כוס יין מצטרף או או קתני ורבוחא קמ"ל אפילו ירק שאינו חשוב כ"כ כגרוגרת ובשחרית אינו מיקרי אכילה כ"כ דאסור לספר עמו אעפ"כ מצטרף וכטיבול בציר. גם שנה כוס הנה אינה אכילה אעפ"כ יכול להצטרף לומר ברוך שאכלנו משלו:

גמ' א"ר נחמן משה תיקן לישראל ברכת הון בשעה שירד להם מן יהושע תיקן וכו' דוד ושלמה וכו' הנה ודאי א"א לומר שר' נחמן יחלוק על המשניות ובריותיה שברהמ"ז כל הג' ברכות הם מן התורה. והנה מן משה אין קושיא כיון שהוא תיקן בשעה שירד להם המן ב"ז אייר הנה זה היה קודם מתן תורה שעדיין לא נצטוו אבל מן יהושע ודוד ושלמה קשיא. ז"ל דרצ"ל דהגם שכל הג' ברכות הם מן התורה עכ"ז יכול כ"א לומר באיזה נוסח שירצה ומשה ויהושע ודוד ושלמה תיקנו הנוסח וטופס הברכות:

הטוב והמטיב ביבנה תיקוהו וכו' הטוב שלא הסריחו והמטיב שניתנו וכו'. בפ' חיי אך אם אתה לו שמעני וכו' ואקברה וכו' מתרגמינן ברם אם את עביד לי טיבו וכו' שזה שיתן לו מקום וכו' נקרא טוב ועל זאת יתפלל כל חסיד לעת מצוא והנה עביד לי טיבו אינו מבואר במקרא רק נמסר בתורה שבע"פ להורות דברכת הטוב והמטיב הוא מדרבנן תורה שבע"פ:

הטוב שלא הסריחו והמטיב וכו' הנה החיים הם המברכים הטוב לדידיה שלא הסריחו הנפטרים ולא הגיע לו הריח והמטיב לאחרני שניתנו וכו' והוא יקרא דשכבי. זה מה שנראה לי:

ת"ר מנין לברהמ"ז מן התורה שנאמר ואכלת ושבעת וברכת זו ברכת הון שהוא על שביעת המזון וגם נודע שורש כונת תיבת שבע' ע"ב הוא שם החסד הוי' במילוי יודין בגי' חסד ע"ב, שי' בגי' אלקים במילוי יודין בגי' ברחמים והוא נוסח ברכת הון. הון את העולם כולו וכו' ובחסד וברחמים. והוה ואכלת ושבעת וברכת זו ברכת הון. את י"י אלקיך זו ברכת הזימון את מורה על חיבור וצירוף

נצטוו וסמך זשחט וכדמתרצינן אין היג היינו כשהבעלים נצטוו מברכין לשחוט וכשהאחרים שוחטין בשבילם מברכין על השחיטה. והנה בכאן אלו הקרואים אין הזבח שלהם ולא סגי דלא אכלי הרי החיוב מוטל רק על הבעלים דכתיב והבשר תאכל איכ כשהבעלים אוכלים מברכין לאכול וכשהאחרים אוכלין אין מברכין כלל דאין המצה מוטלת עליהם בשלמא בשחיטה גם כשאחר שוחט עכ"פ בעי ברכה דמכשיר את הבשר משאיכ באכילה אינו מכשיר כלל ואין החיוב מוטל עליו רק על הבעלים אינו מחויבים בברכה רק הבעלים ואיכ למה לא יאכלו הקרואים עד כי שמואל יברך הזבח ע"כ המתינו כדי שיפטרו מה לברכת הנהנין דעכ"פ היו צריכים לברך ברכה הנהנין והיו נפטרינן ע"י ברכת הזבח שבירך שמואל, כן נ"ל והבחר יבחר :

וכל כך למה לפי שהנשים דברניות הן הנה למה ישמיענו זה בכאן הנה זה היה ראשית המלוכה לישראל דבר מלך שלטון. והנה תבוננו עשרה קבין שיחה ירדו בעולם ט' נטלו נשים וכו' כל הנשים הם בבחי' נוק' שהיא מלכות כמבואר בזהר וכבר ידעת שבמדת מלכות רק נקודה עשירית היא עצמית וט' האחרים הם באים לעולם בסוד תוספת ע"כ ט' חלקים דיבור (דבר מלך) נטלו נשים ודברניות הן. והנה לרמוז לשאול על דבר המלוכה אירע לסימן הנשים דברניות להורות לו על דבר מלך שלטון :

כדי להסתכל ביופיו של שאול והוא גיכ לסימן כיון שתאבים להסתכל ביופיו מורה סימן מלוכה ע"ד מלך ביופיו תחזינה עינך : שאין מלכות נוגעת בחבירתה וכו' יהיה לו לסימן כשיגיע זמנו של דוד לא ישתדל שתשאר המלוכה בידו :

ברכת התורה מנין אייר ישמעאל ק"ו על חיי שעה מברך וכו' נלמד בק"ו הוא נגד מדת אל חסד אל כל היום הוא כמיש התו"ט שע"כ מברכין על המזון נברך אלקינו שזה הדין גיכ נותן שיוון אותנו כיון שהוא בראשו לכבודו משאיכ התורה היא מצד החסד הגמור אומרים ברכו את הוי"ו :

כשתהיו מחוברים ביחד תברכו. וזהו ברכת הזימון נברך אלקינו הוא דגרמו ברכת הזימון אחר ברכת הן להורות הלכה כר' ששת דברכת הזימון שייכא עד סוף הון והיחיד המפסיק לשנים וכן מי שקוראין לו ומומנין עליו צריך להמתין עד סוף הון והתוספת לעיל בדף מ"ו ע"א בדי"ה עד היכן גרסי בהיפך ואכלת ושבעת וברכת זו ברכת הזימון יש לפרש וברכת סתם אפילו בלא הזכרת השם כי ברכת הזימון הוא בג' אפילו בלא הזכרת השם את י"י אלקיך זו ברכת הון זו דוקא בהזכרת השם ומלכות : אשר נתן לך זו הטוב והמטיב מדת הטוב אמרו צדיק כי טוב יסוד צדיק הוא הנותן :

אל תקרי וברך אל וברך וכו' רצ"ל מדלא גכתב ביו"ד קרי ביה וברך בקמץ : ר"נ אומר אי"צ הרי הוא אומר כבואכם העיר כי הוא יברך הזבח ופירש רש"י למדך שטעון ברכה לפני אכילה על הזבח הוא אומר אקב"ו לאכל את הזבח והיכן צונו והבשר תאכל עכ"ל פליאה דעת ממני האיך מייתי ראייה ולומד ברכת הנהנין מברכת המצות שזה ברכת המצה היא וביותר יקשה על רש"י ז"ל שהביא נוסח הברכה גם והיכן צונו כי לפי אריכות דבריו תגדל הקושיא ביותר ההצצתי וראיתי רש"י ז"ל ציין הדיבור כי הוא יברך הזבח ואחר כן יאכלו הקרואים למדך שטעון ברכה לפני אכילה. הנה ואחר כן יאכלו הקרואים יציין ללא צורך וגם ציין ואחר כן בוא"ז ונכתב בלא ו'. ונ"ל דזה כונת רש"י לדייק טעמא דר"ג מדכתיב אחר כן יאכלו הקרואים משמע דהקרואים לא היו רשאים לאכול עד שיברך הוא ויצאו גם הם בברכתו (ולכך הוסיף ו' החיבור להורות שכולם מחוברים לברכתו) והנה בגמ' פסחים בלבער (חמץ) כ"ע ל"פ דלהבא משמע כי פליגי בעל ביעור מ"ס מעיקרא משמע ומ"ס להבא משמע וכו' מיתבי ברוך אקב"ו על השחיטה (אלמא להבא משמע) התם נמי היכא נימא לשחוט לא סגיא דלאו איהו קשחית (רצ"ל) הלא אין המצה מוטלת עליו דוקא לשחוט זאת הבהמה) פסח וקדשים מאי איכא למימר אין הכי נמי ופירש"י פסח וקדשים הבעלים

רש"י בדי"ה בין מדה טובה והתורה מדה טובה היא עכ"ל עיין במהרש"א שדחה דברי רש"י והנה רש"י ז"ל הוקשה לו אם הוא כפשוטו למה הכניס את דברי ר"מ בין דברי ר' ישמעאל לדברי ר"י ב"ב המדברים מלימוד ברכת התורה ע"כ מפרש דברי ר"מ ג"כ על ברכת התורה אבל מכל מקום תמוהים הדברים וצריכים עיון ויהא רעוא דאימא מלתא דתתקבל:

תניא ר"א אומר כל שלא אמר ארץ חמדה טובה וכו' ורחבה היינו שמתרחבת ע"י יושביה כל מה שמתרבים ישראל היושבים עליה כן היא מתרחבת ובהיפוך וכו' כי ארץ צבי כתיב בה ובוזה פירשנו הפסוק אל אשר יצא לו שמה הגורל לו יהיה עיין ברש"י מקרא קצר הוא דהל"ל אל מקום אשר יצא וכו' ואמרנו בזה דהנה המקום חסר שאינו בנמצא קודם יציאת הגורל לאותו האיש הישראלי עד שיצא לו הגורל. הנה לו יהיה נולד ויצא אותו המקום מן ההעלם אל הגילוי. וז"פ הפסוק וברכת את י"י אלקיך על הארץ הטובה אשר נתן לך דייקא כי הש"י נתן את הארץ מחדש בכ"ז ועידן לכל איש פרטי מישראל ע"כ כל מי שלא אמר ארץ טובה ורחבה לא יצא י"ח דהרי כתיב וברכת וכו' אשר נתן לך: [ראה אגרא דכלה פ' מטות ד"ה על אשר]

דף מ"ט ע"א ר' אבא אומר וכו' וכל שאינו אומר ברית ותורה וכו' ומלכות בית דור וכו' לא יצא י"ח עכ"ל הרב מהר"ב ציין בהגהותיו בשם הערוך רבי אבא שהוא תנא דברייתא הוא רב ולדעתי בכאן א"א לומר כן דהרי לקמן אמר ר' חננאל אמר רב לא אמר ברית ותורה ומלכות יצא:

אלא אימא אף מושיע ישראל כי בעוה"ר בזמן שאין תשועה ח"ו אין בניו בירושלים כראוי לה כי מנולה נפשה לגבי שבאי ומקרא שלם הוא בונה ירושלים י"י (בעת זבומן אשר) נדחי ישראל יכנס:

רש"י בדי"ה אין חותמין בשמים שדומין לעושין מצות חבילות וכו' עכ"ל נראה דל"ג זה להלן בגמ' דאם היה זה בגירסתו הל"ל כדאמרינן להלן בגמ':

ר"ה ב"נ תלמידו של ר' ישמעאל אומר משום ר' ישמעאל אינו צריך הרי הוא אומר על הארץ הטובה אשר נתן לך ולהלן הוא אומר ואתנה לך את לחות האבן והתורה וכו' א"כ נלמד בג"ש הוא נגד מדת רחום והטעם כנ"ל שהתורה הוא מצד רחמנותו ית"ש. והנה ר' ישמעאל בעצמו למד בק"ו ואח"כ אמר אינו צריך לק"ו כי יש ג"כ ג"ש (הוה כמו קרא מפורש) כי כן הוא מדת ק"ו מלתא דאתיא בק"ו טרח וכתב לה קרא ולא מצינו כן בכל המדות שהתורה וכו' רק במדת ק"ו ואמרנו הטעם דכל המדות אין השכל מחייבם רק מדת ק"ו הוא שכלי ולהורות שהתורה היא למעלה מן השכל ואפילו המצות השכליות כגון איסור גזל וגניבה ורציחה וניאוף מחויב האדם בשמירתן מצד התורה לא מצד השכל הבן הרבר ולהורות ע"ז הנה מלתא דאתיא בק"ו שהוא שכלי טרח וכתב לה קרא הנה גם בברכת התורה הגם דיש ק"ו טרח וכתב לה קרא ג"ש. **והנה** יש לך לאמירת ברכת התורה ק"ו וג"ש נגד מדת א"ל רחום (בג"י פרה התורה ממתקת כל הגבורות והדינים פ"ד דמנצפ"ך ה"פ ג"ו כידוע ומתמתקים בהוספת א' לכ"א ויתהוה ז"ן שהוא א"ל הוי' (בג"י ז"ן) ויאר לניו וא"כ מתהווה מן פ"ר פרה ומתמתקים הדינים ע"י שמות החסד והרחמים א"ל (חסד) הוי' (רחמים) הוא ב' מדות א"ל רחום (בג"י פרה) הנה נרמ"ז בפ' פרה זאת חקת התורה אשר צוה י"י לאמר (על התורה ברכה) ויקחו אליך פרה וכו'. כי הנה נלמדת מן ק"ו וג"ש וסגולתם לעזור א"ל רחום בג"י פרה להמתיק כל הדינים ולעזור החסדים והרחמים ושארז"ל דבר זה נשאל לחכמים ולנביאים ולמה"ש ולא פירשוהו עד שפירשו הקב"ה בעצמו על מה אבדה הארץ וכו' על שלא ברכו בתורה תחלה דאם היו לומדים ק"ו וג"ש לברך על התורה הנה היו מעוררים מדות א"ל רחום והיו ממתיקים כל הדינים כנ"ל וזה המובטח לנו בתורה לגאלינו גאולת עולם ב"ב ושבת עד י"א ושמעת בקולו (היינו מה שהוא בעצמו פירש על שלא ברכו בתורה תחילה) כי א"ל רחום י"א וכו' :

ומהם נטלו הם והנה התוס' כתבו דמקום האיבעיא בנשים לפי שאינם בברית ותורה ורש"י ז"ל לא ניחא ליה בזה דהנה מה שצריכין לומר ברית ותורה אינו מבואר בתורה רק הטעם הוא משום דירושת הארץ תלוי בזה כמ"ש רש"י כאן א"כ הכל תלוי בירושת הארץ הבן ומה שהקשו התוס' דה"ל למיבעי על כהנים ולוים י"ל דאה"נ רק תחילה קא מיבעיא ליה על נשים דהם הרוב וסלקא בתיקו יספק הוא והה"ד הספק הוא על כהנים ולוים והנה ר"ח כהן הי' [כדלעיל מ"ד.] והי' ספק אצלו אם הוא חייב בברהמ"ז מדאורייתא או מדרבנן ונ"מ לענין הכונה ג"כ דקיי"ל מצות צריכות כונה דצריך לכיון לצאת י"ח אותה המצוה דאורייתא או המצוה דרבנן. וגם נ"מ לענין להוציא אחרים י"ח כמ"ש בגמ' וגם נ"מ לענין ספק אם בירך והנה ר' חסדא ברצותי לידע הענין על נכון הנה עשה כשמעתתיה דרב לא אמר ברית ותורה ומלכות לפי שאינם בנשים וע"כ רב ס"ל דנשים חייבות מדאורייתא בברהמ"ז דאלת"ה מאי ראייה מנשים. באמת אינם חייבות ובוה יצא מן הספק גם לעצמו והנה מדכעס ר' ששת נשאר שוב בספק בכמה ענינים בברהמ"ז וז"ש ברכת מזונא לא גמירנא ודוק.

ברוך שנתן שבתות וכו' לאות ולברית כמד"א לעשות את השבת לדורותם
ברית עולם ביני ובין בניי אות היא וכו'.
ברוך שנתן י"ט וכו' לשמחה ולזכרון שמחה
מבואר בתורה ולזכרון כל אחד ואחד זכרון למלחיה מצות בחפזון יצאת מאמ"צ למען תזכור וכו'. שבועות יום אשר עמדת לפני י"א בחורב. סוכות כי בסוכות הושבתי את בניי וכו'. ראש השנה הוא יום הזכרון זכרון תרועה. ולא שייך למימר שמחה ביום ר"ה דהרי א"א הל"ל דאפשר מלך יושב על כסא דין וכו' ואפשר לא רצו לשנותו מכל י"ט דהרי אמרו שישראל לובשין לבנים וכו' מפני שהם בטוחים שהש"י יוציא כאור משפטם ושמחה הוא להם:

ברוך שנתן ר"ח וכו' לזכרון וביזם שמחתכם
ובמועדיכם ובר"ח ותקעתם וכו' וזכרתם וכו':

רש"י בדיה הוצ' מזו וכו' אין כאן אלא ברכת מקדש שמברך להקב"ה שמקדש השבת והזמנים אבל מושיע ישראל ובונה ירושלים וכו' עכ"ל לכאורה אינו מובן הרי גם זה מברך להקב"ה שמושיע את ישראל ובונה ירושלים אבל רצ"ל שאני התם שאינו משבח להש"י רק שבח אחד שמקדש את הראוי ומוכן לקידוש דהיינו שבת והזמנים משא"כ מושיע ישראל ובונה ירושלים הם ב' שבחים. ולפי"ז לא נצטרך ג"כ לומר ישראל דקדשינהו לזמנים רק קידוש חדא מילתא וה"ל למימר אלא קדושת הימים חדא מלתא משא"כ קדושת היום והנפש תרי מילי ניהו כענין המבואר בס' יצירה מענין עולם ושנה נפש כ"א ענין בפני עצמו והבן:

גמ' ואמאי דלא אמרי לא ברית ולא תורה ולא מלכות וכו' כדר"ח אמר רב וכו' לא אמר ברית ותורה ומלכות יצא עכ"ל. הנה יקשה עכ"פ ר' חסדא ידע שצריכין למימר ברית ותורה ומלכות רק ידע מדר' חננאל אמר רב כשלא אמר בדיעבד יצא אעפ"כ הוא מפני מה לא אמר לכתחילה ועוד קשה לי מה שאמר ר' חסדא ברכת מזונא לא גמירנא וכו' מפני מה לא גמר הרי גמר שפיר דהרי ידע שצריכין לומר בברהמ"ז ברית ותורה ומלכות רק שהיה סבר דהלכה כר"ח אמר רב דאם לא אמר יצא והנה כעס עליו רב ששת דאין הלכה כרב הנה שוב ידע היטב לברך ברהמ"ז ולומר בנוסח ברית ותורה ומלכות. ונ"ל דהנה לעיל בפ' מ"ש דף ל' ע"ב קא מיבעיא לן נשים דאורייתא או דרבנן ופירש"י מקום האיבעיא הוא אם נאמר ואכלת ושבעת מכל מקום או נאמר על הארץ הטובה דוקא מי שיש לו חלק בארץ והארץ לא נתחלקה לנקיבות ונפקא מיניה אם יכולין להוציא רבים י"ח והתוס' הקשו על רש"י אם כפירושו יש למיבעי ג"כ על כהנים ולוים שלא נטלו חלק בארץ. והנה יש שתירצו שנטלו ערי מגרש אבל אין זה תירוץ מהפיק דהרי גם בנות צלפחד נטלו חלק בארץ והנה תירץ רש"י שאין זה מה שנפל לחלקם וגורלם רק חלק וגורל צלפחד א"כ לפי"ז גם ערי מגרש לא עלה לגורל הכהנים והלוים רק לשבטים

הרי"ף מה"מ אמר ר' אסי דא"ק גדלו ליי
אתי וכו'. והנה בגמ' ר' אבהו אמר

מהכא כי שם י"י אקרא הבו גדול לאלקיני
והנה יש להתבונן למה השמיט רבינו הגדול
דברי ר' אבהו ובפרט שדבריו ד"ת ור' אסי
מוכיח מן ד"ק וי"ל דיש נ"מ לדינא דר' אבהו
מפיק מן כי שם י"י אקרא הבו גדל וכו'
ס"ל כמשנה דלקמן בשלשה וחזא אומר ברכו

אתם ברכו וכו"ה המשמעות בפסוק אתם הבו
גדל וכו' משא"כ לר' אסי דמפיק מן גדלו
ליי אתי ונרוממה שמו יחדו הוא כדמסקינן
בגמ' שם לעולם אל יוציא אדם א"ע מן הכלל
ותמיד יאמר נברך והלכתא בזה כר' אסי
דקאי רבי כותיה בברייתא דף מ"ח ע"ב
ובעבור זה אר"י א"ש בגמ' להלן לעולם אל
יוציא אדם א"ע מן הכלל ולכאורה הנה פליג
על המשנה אבל להיות דקאי רבי כותיה.

הנה רשאי לפסוק כרבי ע"כ לא הביא רבינו
הגדול רק דברי ר' אסי דהם כהלכה והבן :

דף ל"ז ע"א הרי"ף שלשה שאכלו אחד
מפסיק לשנים ואין שנים מפסיקין לאחד
עכ"ל הנה לא הביא עובדא דר"פ דאם ירצו
לעשות לפנים משוה"ד יפסיקו נראה דס"ל
דגם הא דאחד מפסיק לשנים אינו מצד הדין
וחובה רק מצד דרך ארץ וא"כ לפי"ז מאי
דמקשה בגמ' למה הפסיק ר"פ הוא וחד לבריה
דר"פ ומשני לפנים משוה"ד הוא דעביד הלא
גם באחד מפסיק הוא לפנים משוה"ד נ"ל דזה
כוונת רש"י שפירש לפנים משורת הדין
לאחשובי רצ"ל הפליג במדת דרך ארץ כדי
לאחשובי לבריה ע"כ לא הביא רבינו הגדול
זה :

ע"ב תר"י פיסקא עד היכן וכו' ואינו נכון
חזא שדוחק הוא לומר שרב ששת יהיה
סובר שהיחיד לא יאמר ברכת הזון וכו' ולי
הקטן עוד תמוהים הדברים דאם איתא דברכת
הזון לא ניתקנה רק לזימון הרי בפירות אין
זימון לפירות וניתקנה ברכה מעין ג' יהא
רעוא יאיר הש"י את עינינו להבין דעת
רש"י ז"ל :

דף ל"ח ע"א תר"י פיסקא פתח ואמר וכו'
והוא יודע למה עושה כן עכ"ל עיין

לא ידענא אי אמר בה שמחה וכו' מקום
הספק הוא הואיל ובהאי קרא דזכרון דר"ח
נכתב וביום שמחתכם :

ע"ב תוס' בדי"ה אי בעי וכו' צריך לחזור
ולאכול בסוכה לאחר שיפסיקו הגשמים
עכ"ל מסקנת הפוסקים אפילו לא פסקו הגשמים
צריך לאכול כזית בסוכה :

הרי"ף ונושאי כליו :
דף ל"ז ע"א תר"י פיסקא שלשה שאכלו כאחד
חייבין לזמן יש מפרשים דמיירי כשקבעו
עצמן ביחד מתחילה וכו'. וי"מ שאעפ"י שלא
בירכו המוציא ביחד וכו' שני הפירושים באים
לדקדק תיבות כאחד הנה הפי' הא' מדקדק
שאכלו כאחד היינו דוקא שהתחילה אכילתם
כאחד והפירוש השני מדקדק בהיפך שאכלו
כאחד כל שאכלו כאחד בין בהתחלה בין בסוף.
נ"ל :

פיסקא ומעשר שני והקדש שלא נפדו. בגמ'
מקשינן פשיטא דכיון שלא נפדו
אין מצטרף בו לזימון שאכילה של איסור
הוא עכ"ל. לכאורה אין זה הפשיטות של
המקשה דבסברא החיצונה לא ידענו דבאכילה
של איסור לא יהיה צירוף לזימון רק פי'
פשיטא הוא כיון דברישא דייקא מ"ש והקדש
שנפדו מצטרף ממילא ידענו דבשלא נפדו
אין מצטרף וי"ל דהיא היא דממילא ידענו
מרישא דבמקום שיש איסור גמור אין מצטרף
נ"ל :

שם וכן אם כולם דבר האסור עכ"ל הצורך
לזה דיש סברא דוקא כשהשנים אכלו
בכשרות אינו מהראוי להם לצרף עמהם בחבורה
את מי שאכל דבר האסור שיהיו באגודה אחת.
משא"כ כשאכלו כולם דבר האסור קמ"ל
דמשנתינו במשולם אמרה אין מזמנין וכן יש
לפרש בתוס' ריש פרקין וא"צ למחוק שם
בדבריהם ע"ש :

שם ואעפ"י שכ"א יכול לישאל על נדרו וכו'
אפ"ה השתא מיהת לא איתשיל עכ"ל
וכ"כ בש"ה"ג וקשיא לי וכי גרע זה מכי הא
דאמרינן מיגו דאי בעי הוה מפקיר לנכסיה
והוה עני וכו'. הרי השתא עדיין לא הפקיר
וצ"ע :

עונין אמן אחר ישראל המברך ואין עונין אמר אחר כותי המברך עד שישמע כל הברכה ע"כ ממילא נשמע דאחר ישראל עונין אע"פ שאינו שומע הברכה אבל לדעתי אין זו ראייה דלאחר ישראל עונין כששומע הסיום של הברכה אעפ"י שלא שמע בא"י אמ"ה משא"כ אחר כותי אין עונין כששומע הסיום ולא שמע בא"י אמ"ה דדילמא בירך להר גריזים והוה שדייק התנא לומר עד שישמע כל הברכה א"כ אין זה ראייה לנידון דידן כשלא שמע כלל:

תר"י פסקא אין עונין לא אמן וכו'. ולמדנו כפי זה התירוץ שאפילו לא נפטרו מן החיוב ואינם שומעים הברכה מהחזן אם יודע איזו הוא וכו' ואני הקטן איני יודע הכרח לזה. וגם הוא דבר רחוק לומר כן וצ"ע: פסקא אל תקרי משנאי וכו' אומרים בלבם שמעלת התורה אינה כ"כ וכו' דע ידידי שעל כיוצא בדברים כאלה נאמר ויגבה לבו בדרכי יי':

פסקא קטן היודע וכו' ואע"פ שלא הביא ב' שערות עכ"ל. לא ידענא מאי רבותיה הרי השערות בימים ההם שומא בעלמא נינהו: שם שנים ושבת מצטרפין עכ"ל. בחנם הביא זה אגב שיטפיה דהרי זה נדחה בגמ'. והכונה על ב' ת"ח שנקראים שבת כמ"ש בגמ':

דף ל"ט ע"א תר"י שם בפסקא הנ"ל. ומשי"ה אמרו קטן פורח עכ"ל רצ"ל מ"ש לעיל קטן פורח הכונה שהביא ב' שערות ממילא אח"כ כשאמרו לית הלכתא ככל הנהו שמעתתא אפילו לא הביא ב' שערות כשיודע למי מברכין מזמנין עליו:

שם ותימא גדול הוא זה שנראה גם אלו הגאונים ז"ל סוברים כמו הרי"ף ז"ל שנדחה מה שאמרו למעלה קטן שהביא ב' שערות מזמנין עליו וכו' עיי"ש י"ל קטן פורח נדחה דהיינו שהביא ב' שערות ולא בא לכלל שניו דהשערות הם שומא בעלמא משא"כ בשנת י"ג השערות ודאי הוה סימן ואפילו בלא שערות אם הוא בשנת י"ג ויודע ודאי למי מברכין מזמנין עליו וצ"ע:

בתגהת ד"ת עיין בפירוש הרמב"ם למשניות סוף ברכות בענין דברי ר"ג הפרו תורתך משום עת לעשות ליי' ותבין ענין נחמד ונעים.

ע"כ הרי"ף ולי"א אמן קצרה בגמ' שלפנינו אינו ונראה דגם רש"י ז"ל גריס לה מדהוצרך לפרש חטופ"ה שאומר בחט"ף פתח ולכאורה הוא פירוש רחוק דלמה יאמר בחט"ף פת"ח התיבה שצריך לומר בקמ"ץ ה"ל לפרש כפשוטו שיאמר המלה במהירות וכמ"ש תר"י אבל הוצרך רש"י ז"ל לפרש כן דאי כפירוש תר"י א"כ היינו אמן קצרה:

שם ר"ה אמר ההוא דמחייב לברכה והוא עני ולא ידע מה עני עכ"ל מלשון הירושלמי ההוא דמחייב לברכה נראה כפירוש הראשון שהביאו תר"י דוקא כשרוצה לצאת י"ח הברכה שבירך המברך הוא צריך לשמוע ואם אינו רוצה לצאת רק בעניית אמן לחודיה א"צ לשמוע הברכה ועוד יתבאר אי"ה:

שם אי הוה מיתתי ערדיליא וגוזליא לאבא ובגמ' הגירסא אילו הוה מיתתי לי אורדליא וגוזליא לאבא והרי"ף ז"ל אפשר בכונה השמיט וס"ל דל"ג ל"ה דכיון דקראו אבא משום [כבודו] אינו מדרך מוסר שיקדים צרכי עצמו ואח"כ הצטרפות רב ונימ' לדינא ג"כ דאפילו דק אחד היה יכול לאכול עדיין לא גמרה הסעודה ויכול אחד לישב ולאכול ולהצטרף:

שם כל ת"ח שמברך לפניו וכו' יש לפרש ריבוי תיבת כל להורות אפילו אותו ת"ח הוא תבעה"ב והכהן האורח והנה מהראוי לאורח לברך כדי שיברך לבעה"ב והנה הוא כהן אשר ברכתו מסוגלת מן התורה סד"א ליתן לו לברך כדי שיברך לבעה"ב קמ"ל כל ת"ח אפי' בעה"ב:

שם אבל לכהן ת"ח מצוה לאקדומיה. נראה אפילו ישראל ת"ח גדול ממנו ואפילו אין כאן בעה"ב:

שה"ג אות א' בלשון ריא"ז וכ"ה בפ' שלפנינו שעונין אמן אחר ישראל המברך אעפ"י שאין שומעין הברכה עכ"ל כונתו מבוארת דמביא ראייה ממשנה פ' אלו דברים

דר"פ והרייף ז"ל השמיטו עמש"ש דהרייף ז"ל ס"ל כרשיי דהא דאחד מפסיק לב' הוא ג"כ רק ממנהג ד"א ושנים לאחד אינו אפילו ממנהג ד"א והא דר"פ הפסיק עם אחד לבריה הוא לאחשובי כפירשיי ולצורך שעה הוא דעבד: שם הלכתא גדול מברך מיהו אם הגדול נותן רשות לקטן ומברך שפיר דמי כדאשכחן דא"ל רבי לרב קום משי ירך עכ"ל וכ"כ התוס' ואין זה כ"כ ראייה דשאני התם דרבי היה בעה"ב ורב אורח ואורח מברך כדי שיברך לבעה"ב משא"כ כשאין בעה"ב י"ל גדול מברך ולא יתן רשות לקטן מיהו יש קצת ראייה מדנתן רשות לרב ולא לר' חייא שהיה גדול מרב ועמש"ש שא"ל ר"ח ב"ר פחתי בן גדולים י"ל שאמר לו מה שנותן לך רשות הגם דקיי"ל גדול מברך הוא להיות שאתה בן גדולים הנה ברא כרעיה דאבוה:

שם או ששתה כוס וכו' ונראה דדעת האלפסי כן מדלא הזכיר כלל מצירוף שנים דגן וא' ירק עכ"ל ברייף שלפנינו מבואר בפירוש דבג' אין צירוף ירק מועיל ולפי ספריו שלא היה כתוב כן ברייף לא ידענא מה שהוכיח דס"ל לרייף כן מדלא הזכיר וכו'. הנה י"ל שא"צ להזכיר דכ"ש הוא

בשה"ג כאן אות א' אשר נתן ר"ח לעמו ישראל לכפרה ולזכרון בגמ' שלפנינו לא נכתב לכפרה מיהו נוסח תפילת מוסף הוא זמן כפרה לכל וכו' :

שם בא"י מקדש ישראל ור"ח לא ידענא מהיכי נפקא ליה הרי בגמ' מספקינן ברי"ח אי חתום אי לא חתום :

הרא"ש סי' ג' ת"ר השמש שעומד על שנים וכו' הרייף ז"ל לא הביא זה וצ"ע למה דאפילו אם נאמר דלא ס"ל לדייק מכאן דמצוה לחזור אחר זימון די"ל דהא דשמש אוכל עמהם דודאי אין מקפידין כיון שמחייב אותם בזימון. עכ"פ ה"ל להביאו משום דינא דשמש וצ"ע ועמ"ש בסמוך :

שם וקאמר ש"מ אין מזמנין על הפירות דאי מזמנין היו גותנין לו וכו' להנך דס"ל דאין מצוה לחזור אחר זימון י"ל דהכי מדייקת הגמ' דאי יש זימון לפירות היה רשאי ליקח

הרייף וקאמרי רבנן דוקא איצטרופי לבי עשרה אבל לבי תלתא אינו מצטרף וכו' אפשר יצא להם זה מדאמר ר' יהודא תשעה שאכלו דגן ואחד ירק מצטרפין והנה אח"כ כששאל אותו ר"ז שמנה שבעה ואמר לא שגא וא"כ למה שנה שמעתתיה מתחילה תשעה ואחד ה"ל למיתני רבותא בתחילה שבעה שאכלו [דגן] וג' ירק מצטרפין אלא ע"כ להורות לנו הדיוק. דהאחד שאכל ירק אינו מצטרף רק לתשעה ולא לג' ומה שכתב רבינו יונה סברתו דבג' הוה ודאי רובא דמינכר. הנה הרייף ז"ל ס"ל דבשבעה ושלשה נראה מספר הריבוי ביותר דכשיושבין למשל בצד אחד מהשלחן שבעה ובצד השני שלשה. הנה ניכר ונראה המקום הפנוי ביותר משא"כ בשנים ואחד והוא דבר מסתבר :

ע"ב שה"ג אות א' אבל החותם מנחם ציון בבנין ירושלים לא הוה כחותם בשתים וכו'. ואנחנו חותמין ביום המקוה לנו לשמחה ולששון מנחם ציון ובונה ירושלים, ולא חשבינן ג"כ לחותם בשתים כיון דציון וירושלים חדא היא והמשכיל יבין בסוד לאה ורחל :

דף מ' ע"א הרייף ברוך שנתן י"ט לעמו ישראל לששון ולשמחה ובגמרא לשמחה ולזכרון אפשר הרייף ז"ל ס"ל דקאי על ב' מיני י"ט דהיינו ברגלים אומר לשמחה ובר"ה שהוא ג"כ יו"ט אומר לזכרון כמו שאר ר"ח ואינו אומר לשמחה :

מרדכי לזמן להודמן יחד וכו' וכתב ראבי"ה בשם ר' האי גאון דג' שאכלו מן המינים חייבים לזמן עכ"ל ונ"ל הא דקיי"ל אין זימון לפירות היינו להוציא את חבריו אבל להודמן לומר נברך בלשון רבים יש זימון: שם שלשה שאכלו אחד מפסיק לשנים פי' ר"ח שאחד חייב להפסיק לשנים עכ"ל.

ורשיי ז"ל [פירש] שהוא רק ממנהג דרך ארץ ונ"ל דדייק לה ממתניתין ג' שאכלו כאחד תיבת כאחד. היינו שגמרו יחד אכילתן. אבל אם תאחד לא גמר לא חל עליהן חובת זימון: שם ושנים אין מפסיקין ליחיד ומיהו אי בעי למיעבד הרשות בידם הכי מוכח סוגיא דתלמודא עכ"ל באמת כן מוכח בגמ' מעובדא

סימן י' והרמב"ם ז"ל כתב דוקא כשאמר ב' ברכות עיין בד"ח ס"ק כ"א ז"ל גם צריך לענות אמן אחר שומר עמו ישראל של ערבית עכ"ל כיון שהוא סיום הברכות של ק"ש ואנן דנהגינן עוד להוסיף ברכת יראו עינינו נראה דבעבור זה הנהיגו הקדמונים להתחיל תיכף ברוך י"י לעולם אמן ואמן כדי לצאת י"ח עניית אמן אחר שומר עמו ישראל. ומה נראה קצת דהא דאמרינן הא בבונה ירושלים הוא לאו דוקא דהנה ברכת יראו עינינו נתקנה בזרות הקודמים:

סימן כ' מצוה רבים שאני דאלים עשה דרבים דכתיב ונקדשתי בתוך ב"י דהיינו עשה ומקדשין את השם בעשרה ברכים עכ"ל רצ"ל מצות קידוש השם למסור א"ע על קדושת השם עיקר מצותה בעשרה מישראל. והנה לומר קדושה וברכו הגם שהוא מדרבנן אסמכוה על הפסוק ונקדשתי ובעינן ג"כ עשרה מישראל כמו שלמד רב אדא ב"א בדף כ"א ע"ב בגמ':

שם כגון לקרות פ' זכור וכו' בד"ח תמה על התוס' שכתבו דגם קריאת פ' פרה הוא מן התורה אנה מצאו סמך לזה עיין במ"א ואני בעיני מצאתי איזה סמך נכתב אצלינו בדרושים:

סימן כ"א אבל ששה לא דרובא דמינכר בעינן עכ"ל עיין במעדני יו"ט אות ג' הקשה דלא היה לו להניח פשיטותיה דר' ירמ' משום ספיקא דר' זירא ונ"ל דס"ל להרי"ף והרא"ש מדלא קאמר בגמ' משמא דר' זירא דילמא רובא דמינכר בעינן רק קאמרי ואיזה קסבר רובא דמינכר בעינן משמע דבאמת קסבר כן בלא ספק ויש שם חילופי גרסאות בענין ודאי לא קמיבעיא ליה והמ"י:

דף מ"ט ע"ב מתניתין בעשרה אומר גברך אלהינו כן גרסו דתוס' ותר"י וכתבו דאין לומר לאלקינו בלמ"ד דלא מצינו בל' רק בשיר והודאה והנה לפי גי' המשנה בגמ' שלפנינו הנה נכתב בעשרה גברך אלהינו בלא למ"ד. וכן במאה גברך י"י אלקינו בלא למ"ד משא"כ

בעצמו דהרי בודאי היה משמש לפניהם ושנים שאכלו רשאי השמש ליקח בלא רשות.

סימן ד' ת"ר נשים מזמנות לעצמן וכו' ג"ז לא הביא הרי"ף ז"ל וצ"ע כעת ונ"ל דאשכחנא פתרי במע"ט קט לדעת הרי"ף ז"ל דס"ל כיון דמסיק אב"י נקטינן שנים שאכלו מצוה לחלק הנה נשים אפילו מאה כשנים הן מצוה ליחלק ולא יזמנו. וכן הא דמשמש שעומד ומשמש על השנים אינו רשאי לאכול בלא רשות דאפשר רוצים לקיים מצוה ולברך כ"א בפ"ע וס"ל לאב"י דהברייתות הללו דלא כהלכת' הן מדקאמר נקטינן רצ"ל קבלה בידינו כך להלכה וברייתא מסייע ליה וכך משמע מהא דיהודא בר מרימר וחביריו דאמרו חילוק ברכות עדיף ומד זוטרא שאמר להם שעשו שלא כהוגן הוא משום דאיתחייבו בזימון. אבל במקום שאין מחויבין בזימון אין להדר אחר זימון וחילוק ברכות עדיף. זה מה שנ"ל:

סימן ז' ג' שאכלו אחד מפסיק לשנים וכו' זפירש"י דרך ארץ הוא וכו'. כבר כתבתי לעיל איזה כונה בדברי רש"י והן היום נ"ל פשוט דא"א לומר מחויב להפסיק דלמה יתחייב להפסיק אפילו לא יפסיק הנה יכולים השנים לזמן דלא גרע מיצא אחד מהן לשוק דקוראין לו זומזמין עליו אלא ע"כ הוא רק ממנהג דרך ארץ:

שם אם לא שירצו לעשות לפנים משוה"ד. כבר כתבתי לך שהרי"ף ז"ל השמיט זה דאם ירצה לעשות לפנים משוה"ד משום דס"ל כרש"י דגם אחד שמפסיק לשנים אין זה דין והלכה רק דרך ארץ וא"כ מאי שייך בזה לומר לפנים משורת הדין ור"פ דעבד הוא לאחשובי לבריה כמו שכתב רש"י בפירושו והרב בעל מעדני יו"ט נראה באות א' שלא זכר אז מה שפירש"י:

שם אבל הוא צריך להפסיק כדי שיצא עמהם ידי זימון וכו' לי הקטן ג"ז תמוה דהרי גם אם לא יפסיק יצא ידי זימון רק שהוא ממנהג ד"א כפירש"י שאין זה מדרך ארץ שהם יזמנו והוא יאכל:

רצ"ל דיוצא גם בברכו וזה נפקא לן מן פסוק כי שם י"י אקרא הבו וכו' :
 דף ג' ע"א גמ' ההוא בד"ת כתיב עכ"ל.
 נשמע מזה דאפילו [סתם] בר
 נש לא יתבייש לישראל מאת הש"י להשיג סודות
 התורה :

שם בדברי תודה כתיב מדכתיב בתריה ולא
 שמע עמי לקולי וכו' :

שם והא אמרינן למי שעשה לאבותינו וכו'
 א"ל התם מוכחא מלתא וכו' עכ"פ יש
 להתבונן ההכרח למה אנחנו אומרים כזה
 הלשון. אבל יצ"מ הגאולה היתה ע"י התגלות
 אור בבינה חמשים שערי בינה בחי' יובל שנת
 החמשים המוציא עבדים לחירות והוא נק'
 מי שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה מי
 בגי' חמשים ע"כ חמשים פעמים יצ"מ רתורה
 ע"כ אנו אומרים למי שעשה לאבותינו וכו'
 וכן אנחנו אומרים כשמברכין החדש בשבת
 מי שעשה ניסים לאבותינו וגאל וכו' הוא
 יגאל אותנו בקרוב :

הרי"ף ונושאי כליו :

הרי"ף דף מ' ע"א במשנה נברך לאלהינו
 וכן כולם איתא בספריו בלמ"ד :

ע"ב כמאן דמברך לאינש מעלמא ואפילו
 אין כאן בעה"ב או שהמברך הוא בעצמו
 הבעה"ב דלא מתחזי דמברך לבעה"ב ואפ"ה
 מתחזי כמברך לאיש אחר :

שם והא דאמרינן למי שעשה לאבותינו וכו'.
 הוצרך להאריך בזה כדי לפסוק כן
 להלכה :

הרא"ש עם נושא כליו :

סימן כ"ה נברך אלקינו גרסינן וליג נברך
 לאלקינו עכ"ל. ושוב במאה ואלף
 ורבוה גרס לאלקינו וצ"ע :

שם ר' ישמעאל אומר ברכו את השם המבורך
 ברי"ף ז"ל סיים ומנהגא כר' ישמעאל.
 וכתב במעדני יו"ט דיש להגיה כן בדברי
 הרא"ש וג"ל דהרא"ש ז"ל ס"ל דלא צריכין
 לזה דהרי לא נשמע מפשט לשון המשנה
 דפליגי והא דר"ע לא אמר רק ברכו את י"י
 לא סיים הדיבור דהרי לא הוצרך לראייתו
 לומר גם הסיום ור' ישמעאל ששמע שלא סיים

באלף גרסינן בלמד נברך ליי אלקינו אלקי
 ישראל. וכן ברבוא נברך ליי אלקינו אלקי
 ישראל אלקי הצבאות וכו' ג"כ בלמ"ד ולא
 דבר ריק הוא וי"ל דכשאומר אלקי ישראל
 הזה כעין שיר ושבח דקא משתבח קוב"ה
 בשבחייהו דישראל זמכ"ש כשאומר אלקי
 ישראל אלקי הצבאות ובספרי המשניות
 נכתבו כולם בלמ"ד וכן בספרי הרי"ף :

יש לדקדק בגירסת המשנה שבגמ' שלפנינו
 בשלשה אומר נברך וכו' וכן בעשרה
 אומר נברך אלקינו משא"כ במאה ואלף
 הגירסא הוא אומר ושוב ברבוא לא נכתב
 הוא וצ"ע :

תוס' בד"ה אמר ר"ע וי"ל חזדאי לא חילקו
 בין עשרה למאה בתפילה דאלו
 נכנסים ואלו יוצאים ולא אדעתיה דש"ץ
 עכ"ל. וי"ל דלהכי קאמר התנא אחד מרובין
 ואחד מועטין ולא קאמר אחד עשרה ואחד
 עשרה רבוא כמו שאמר לעיל להורות
 הטעם גם לר"י דמודה בביה"כ דאינו ניכר
 המספר והמנין בביה"כ רק בין מרובין למועטין
 והתוס' בלשונם העתיקו גם בכאן אחד עשרה
 וכו' דהרי בדברי ר"ע קיימינן דאינו מחלק
 בין ביה"כ לברהמ"ז והבן :

גמ' אמר שמואל לעולם אל יוציא אדם א"ע
 מן הכלל ובירושלמי הלשון הוא אמר
 שמואל אני איני מוציא א"ע מן הכלל משמע
 אינו מחייב כך לשאר בני אדם רק הוא היה
 נוהג כך ולפי הגמ' שלפנינו הנה מחייב כך
 לכל אדם וכבר כתבתי לעיל מהיכן יצא לו
 לשמואל זה דהוא פלוגתא דר' אסי ור' אבהו
 דר' אסי נפקא ליה ברכת הזימון מן גדלו
 ליי אתי וכו' שמו יחדו ור' אבהו מן כי שם
 י"י וכו' הבו גדל וכו'. ונראה דקמיפלגי בהא
 אי נברך עדיף אי ברכו עדיף דמפסוק גדלו
 ליי אתי וכו' יחדו משמע נברך עדיף ומפסוק
 של תורה הבו גדל וכו'. משמע ברכו. והנה
 מצינו בברייתא לעיל רבי (שסידר המשנה)
 הוא בעצמו ס"ל דברכת הזימון נפקא לן מן
 פסוק גדלו ליי אתי (ולא הביא פסוק של
 תורה כי שם י"י אקרא וכו') ע"כ דרבי נ"כ
 ס"ל נברך עדיף והא דסידר במשנתנו ברכו

דף נ' ע"א מתניתין ועשרה אינן נחלקין עד עשרים ובמשניות הגי' עד שיהיו עשרים וכ"ה בס' הרי"ף וי"ל דיש חילוק בין הגירסאות דלפי הגירסא עד שיהיו עשרים י"ל דאינן רשאים ליחלק עד שיהיו מזומנים לפנינו עשרים משא"כ למשל ביש כאן י"ט וידעינן שיבא עוד אחד ויצרף עמהן אינם רשאים ולפי הגירסא עד עשרים אין קפידא ויש פנים לחלק עוד בי"ז אכלו דגן וג' אכלו ירק אם רשאים עשרה שאכלו דגן ליחלק והמ"י: ע"ב תוס' בד"ה שמש מצרפן וכו' והה"ד בשני בתים וכו' זרשיי ז"ל ס"ל כסתם לשון המשנה בית אחד דוקא רק יריעה פרוסה ביניהן:

גמ' מודים חכמים לר"א בכוס של ברכה וכו' כבר נכתב אצלנו להמתיק הדינים הרמוזים ביין עם החסדים הרמוזים במים מים יין בגי' ק"ס ידוע הוא בכונת הפ"נ יפ"ה הפ"י זפ"ה הפ"ו בגי' ק"ס:

דף נ"א ע"א רש"י בד"ה תכספית שם חבורת שדים איסתלגנית שם חבורת מלאכי חבלה עכ"ל משמע דס"ל מאי דסיימי בגמ' תיבות של מלאכי חבלה לא קאי רק על איסתלגנית ולא קאי על הלשון הראשון והוא לפלא בעיני הא מנ"ל:

גמ' תנא עשרה דברים נאמרו בכוס של ברכה במנינא אתא לאשמועינן לגרום התפשטות שיעור קומה מנקודה לעשרה כידוע: שם טעון הרחה ושטיפה הנה הרחה מבפנים ושטיפה מבחוץ ה"ס וטהרו וקדשו מטומאת ב"י קדשים טהרות חכמת ודעת:

שם נוטלו בשתי ידיו ונותנו בימין עיין בזהר פינחס דריש לה מפטוק נכון יהיה ה"ר ב"ת י"י בראש ההרים ושמעתי ממחותני הרב הק' מהרצ"ה זצוק"ל הר בית הוי' בגי' כו"ס ש"ל ברכ"ה ודעת לנבון נקל:

א"ר יוחנן אנו אין לנו אלא ארבעה בלבד הרח"ה שטיפ"ה ח"י מלא וסימנך שמחה לאיש במענה פיו:

תוס' בד"ה שטיפה חי ומלא ירושלמי דסוף פירקין א"ר אחא ג' דברים נאמרו בכוס ש"ב מלא עיטור ומודח ושלשתן מקרא נפתלי

חש פן יטעו לומר שא"צ לומר המבורך ענה שצ"ל המבורך ור"ע י"ל שמודה ג"כ בזה. ונ"מ לדינא דלדעת הרי"ף הנה פליגי ר"י ור"ע, דר"ע ס"ל דיוצא גם בלא המבורך. והנה הלכה כר"ע מחבירו רק מנהגא כר"י וא"כ בדיעבד יוצא גם בלא המבורך ולדעת הרא"ש ז"ל לפי מ"ש אין כאן פלוגתא ואינו יוצא והא דאמרינן בגמ' ברפרם שלא אמר המבורך וא"ל רבא בהדי פלוגתא למה לך ועוד הא נהוג כר"י יש לפרש כן דה"ק ליה רבא אפילו לסברתך דסבירא לך דפליגי והלכה כר"ע מחבירו בהדי פלוגתא למה לך כיון דודאי גם ר"ע מודה כשאומר המבורך עדיף. ועוד הא נהוג עלמא כר' ישמעאל ממילא ידעינן דמעולם לא קמיפלגי ר"י ור"ע זה מה שנ"ל ומכח זה ג"כ מדברי הירושלמי שהביאו הרא"ש ז"ל בסמוך מכיון שהוא אומר המבורך אינו מוציא א"ע מן הכלל משמע דגם ר"ע מודה שצ"ל המבורך דאלת"ה היה טוב יותר שיאמר נברך כדי שלא יוציא א"ע מן הכלל כמ"ש שמואל:

סימן כ"ו כך עונין אחריו נברך וכו' וכ"כ הרי"ף ז"ל לשון נברך ותימא הוא בעיני דהרי במשנה מבואר שהעונים אומרים ברוך וכמו שהעתיקו הרי"ף והרא"ש כן בלשון המשנה ותמ' לי מה שהמעדני יו"ט שתק בזה:

סימן כ"ז וליברכו עשרה וכו'. מזה הוכיח בד"ח שמצוה להדר אחר עשרה. ולדעתו אין מכאן הוכחה דשאני הכא שכבר נתחייבו בהזכרת השם וכ"מ בפירש"י. וגם מ"ש בשם הג"מ דנפקא זה מדר' חמא הוה מהדר אבי מאה. י"ל סתם שראה שם שאוכלין הרבה בני אדם והיה רוצה לידע מספרם דדילמא הם מאה וכבר נתחייבו לומר נברך י"י אלקינו. וכך משמע בפשיטות דא"א לומר דהיה מהדר להביא עוד אורחים לבי ויש גלותא שיאכלו שם דאין זה המנהג י"א שהאורח יכניס אורח וכמ"ש קל מסובין אורח מכניס אורח:

עכ"ל. הנה בגמ' הכי איתא (בגירסא שלפנינו) מאי קמ"ל תנינא חדא זימנא ג' שאכלו וכו' הא קמ"ל כי הא דא"ר אבא אמד שמואל ג' שישבו לאכול כא' ועדיין לא אכלו אינן רשאי ליחלק ל"א א"ר אבא א"ש הכי קתני ג' שישבו לאכול כאחת אע"פ שכ"א וא' אוכל מככרו אינן רשאי ליחלק א"נ כי הא דרב הונא וכו' עכ"ל הגמ'. והנה לכאורא י"ל דהנהו תרי לישני דר' אבא א"ש ל"פ אהדדי ותרי מימרות נינהו להלכה דיינו הלכה אחת ג' שישבו ע"ד לאכול ביחד אע"פ שלא אכלו עדיין אינם רשאים ליחלק רק מחזיביים לאכול ביחד ולזמן. והלכה הב' אע"פ שכ"א מהג' אכל מככרו חייבין לזמן ותרייהו הלכתא נינהו. רק דמספקא לן במשנתינו שהוא משנה יתירה איזה מהלכות דר' אבא היא מרבה או כדרב הונא ואעפ"כ הגם שהוא ספק בפ"י המשנה הלכות קבועות הן ורבינו הגדול הרי"ף ז"ל מדלא הביא המימרא קמייתא דר' אבא נראה דס"ל דפליגי וסברתו נ"ל מדלא קאמר הש"ס א"נ כי הא דר' אבא א"ש ג' שישבו וכו' אע"פ שכ"א אוכל מככרו וכו' (וכמ"ש הש"ס אח"כ א"נ כי הא דרב הונא) וקאמר הש"ס לישנא אחרינא משמע שלשונות חלוקין הן בשמעתתא דר' אבא והלישנא אחרינא ס"ל דהא דאמר ר' אבא ועדיין לא אכלו היינו שלא אכלו עדיין ביחד מככר אחד רק כ"א אכל מככרו (וזה שהוסיף הרי"ף תיבת לעצמו והבין) אינן רשאי ליחלק אבל כשעדיין לא אכלו כלל רשאי ליחלק ופסק הרי"ף ז"ל כלישנא בתרא דמסתבר כותיה דמה"ת נאמר שיקבעו בישיבה לבד בלי אכילה וכי אם אחר או אפילו כולם נמלכים ויגמרו בדעתם שלא יאכלו כלל האם נאמר שיהיו מוכרחים לאכול זה דבר שאין מסתבר. וגם לשון משנתינו לא יסבול כלשון הראשון (רק מוכרחים לומר מיתורא דמתניתין שמעינן לומר כן וכן צריכין לומר בשמעתתא דרב הונא) אבל בלישנא אחרינא דר' אבא א"ש תסבול שפיר לשון משנתנו ע"כ בלישנא אחרינא קאמר הש"ס בשם ר' אבא הכי קתני משא"כ בלי הראשון ובדרב הונא והבין ע"כ לא הביא הרי"ף ז"ל לישנא קמא דר' אבא

שבע רצון ומלא ברכת י"י וכו' עיי"ש השיכות כוס של ברכה לדורשו בנפתלי הוא עפ"י מה שנאמר בברכת יעקב נפתלי אילה וכו' הנותן אמרי שפר מתרגמינן באונקלוס ואחסנתיה תהי מעבדן פירן יהון מודין ומברכין עליהון ובמדרש הנותן אמרי שפר שהן משפרי אמרין שנתנין בשופר ובתרועה היינו הברכות דאורייתא שניתנו בשופר ובתרועה היינו ברהמ"ז שהיא מן התורה ע"כ נפתלי שבע רצון ומלא ברכת י"י נדרש על הכוס ש"ב. ועוד ביונתן הנותן אמרי שפר מתרגם וכד הוה פתח פומיה בכנישתא דישראל למשבחא מבחר מכל לישנא ובירושלמי מתרגם. וכשהוא פתח פומיה בכנישתא דיעקב לישניה חלי כדובשא אם כן שבט נפתלי הוא היה מסוגל לברך א"כ כוס ש"ב נדרש בפסוקו:

שם שבע עיטור' בתיבת שבע גרמו היחוד אלהים מילוי יודין בגימ' ש' הוי' מילוי יודין בגי' ע"ב ובאת הש' קודמת לע"ב ע"ד נקבה תסובב גבר רמו גם בכאן עיטור' מעטרתה בתלמידים המקבלים וכן למאן דמעטר בנטלי ונותן אח"כ מכוס של ברכה לכל אחד אי"כ הנטלי הם המקבלים, נ"ל והשם הטוב יודע האמת:

שם רצון מוד"ח כבר כתבתי לך הדחה ושטיפה ה"ס וטהרו' וקדשו' חכמיה וביניה אשר שם התפשטות הרצון: ע"ב גמ' אין משיחין על כוס ש"ב. נראה לומר שאין משיחין אפילו גמרו ברהמ"ז רק שעדיין לא שתה המברך אין משיחין:

שם מאי כוס של פורעניות. כוס שני קשה לי דהרי אמרו בערבי פסחים כוס ש"ב מצטרף לטובה ואין מצטרף וכו' ולפמ"ש בדרושים במאמרי חג הפסח [בני יששכר מאמרי ר"ח ניסן מאמר ד' דרוש ג'] נחא עיי"ש באריכות:

הרי"ף עם נושאי כליו דף מ' ע"ב. הרי"ף למה לי תנינא חדא זימנא וכו' אמר ר' אבא אמר שמואל הכי קתני. שלשה שישבו לאכול אעפ"י שכ"א וא' אוכל מככרו לעצמו אין רשאי ליחלק א"נ כדרב הונא וכו'

הענינים הם מדרבנן זתירץ דהידור מצוה הוא דאורייתא מפסוק זה אלי ואנוהו ולכארא איך ס"ד לומר דהוא מצוה דאורייתא ממש אי"כ למה לן לבאר בתורה באתרוג פרי עץ הדר דייקא הלא כן הוא בכל המצות וי"ל דבכל המצות דנפקא לן מן זה אלי ואנוהו אינו חייב להדר רק עד שליש במצוה וכמו שפירשנו כבר דנפקא לן שליש במצוה מן מדכבות פרעה וחילו ירה בים (הנאמר אחר זה אלי ואנוהו) והוא דכתיב ויקח שש מאות רכב וכו' ושלישים על כולו ותרגם יונתן ומולייתא תליתיתא וכו' ופירשנו דראיתי במדרש דעד פרעה שהיה בימי יוסף לא היה המנהג ליסע בעגלה רק עם סוס אחד ופרעה המציא ליסע עם ב' סוסים כדכתיב מרכבת המשנה אשד לו ופרעה כשרדף אחר ישראל המציא או שלישי נוסף וקשר לכל עגלה ג' סוסים וזהו ושלישים על כולו ותרגם יונתן ומולייתא תליתיתא הטוס שלישי. וא"כ לפי"ז כשעשה הש"י לנו ניסים מדכבות פרעה וכו' ומבחר שלישי טובעו וכו' הנה נתחייבנו זה אלי ואנוהו להתנאות לפניו במצות ולהודן בשליש נוסף ממילא לפי"ז מה שביארה התורה באתרוג הדר הוא דלא סגי בשליש כאינך [עיין בטושע או"ח סי' תרנ"ו דאתרוג גי"כ סגי בשליש כאינך. ומה שכתבה תורה הדר נצרך להלכותיו דכמה דברים פסולים בד' מינים משום דאינו הדר. (המגיה)] וזוה רוחא לן שמעתתא הא ד"הוציא אחדים י"ח מוציא באכל כזית דגן הגם דכזית אינו מדאורייתא עכ"פ לא גרע מהידור מצוה דהוה מדאורייתא והבן:

דף מ"ב ע"א הרי"ף תנ"ה השותה כפלים לא יבדך משום שנאמר הכון וכו' עיין בדבדי תד"י מה דקשה מגמ' עדבי פסחים כוס ש"ב מצטרף לטובה וכו' וכבר כתבתי לעיל שבדרושים פירשנו שאין הלכה כן (והוא בדרך אפשר) וכעת נ"ל דבאמת כוס ש"ב מצטרף לטובה ואין מצטרף וכו' אי"כ אין כאן חשש היוק אפילו למאן דקפיד דק דאין זה הידור מצוה זוז"ש הברייתא משום שנאמר הכון וכו' נ"ל:

זה מה שנ"ל זאי"ה נדבר עוד בדברי תר"י וברא"ש:

תר"י פיסקא ה"ק ג' שישבו לאכול אינן רשאי ליחלק ורי"ח והרי"ף ז"ל פירשו דה"ק ג' שישבו לאכול אע"פ שכ"א וא' אוכל מככרו וכו' עכ"ל הנך רואה שבגירסתו לא היה בגמ' הלישנא אחרינא אבל לפי גירסתנו אתיא שפיר דברי הרי"ף ז"ל כמו שפירשתי ואין להתאריך:

דף מ"א ע"א הרי"ף ואין סומכין את הקערה בפת ואין זורקין את הפת וכשם שאין זורקין וכו'. בברייתא בגמ' הקדים אין זורקין לאין סומכין והרי"ף ז"ל הניח אין זורקין לבסוף כדי להסמיך וכשם שאין זורקין וכו'.

ע"ב נותנין לו נחלה בלא מצרים שנא' ומלא ברכת י"י ים ודרום ירשה נ"ל פירשו דאמר ים שהוא מערב ולא הזכיר הקצה השני מזרח להורות דכיון שיתחיל לירש תתפשט ירושתו מבלי גבול וכ"ה בדרום לא אמר הקצה השני צפון. נ"ל ועיין במהרש"א:

שם זוכה ונוחל ב' עולמים העוה"ז והעוה"ב כ"ה בגמ' ולא הביא לראיה הפסוק ים ודרום ירשה. והנה לדעתי יש לפרש דה"ק ומלא ברכת י"י הוא באמצע בין נפתלי שבע רצון בין ים ודרום ירשה הנה שם רצון קאי על עוה"ב כי מתענגי העוה"ז האדם אינו שבע ואין אדם מ' וחצי תאותו בידו משא"כ בעוה"ב נהנה מן הרצון העליון כביכול זיו השכינה והוא שבע והנה ים ודרום ירשה הוא ירושת עוה"ז והנה מלא ברכת י"י שדיה לפניו ולאחריו אבל הרי"ף ז"ל האריך בלשונו לומר אחד עוה"ז ואחד עוה"ב (והביא לרא"ה) שנאמר ים ודרום ירשה י"ל שמפרש ג"ון שנאמר רק שתי דוחות יש לפרשם על עוה"ז ועוה"ב ים הוא ערב יש לדרשו על עוה"ז ששוקע מהר כמו צד המערב ששם שקיעת השמש ודרום יש לפרשו על עוה"ב שצד הדרום תמיד מאיד אפילו בימים הקצרים: שם אגן נעביד לחומרא בדת קא מתמיה למה נעביד לחומרא כיון דכל אלו

הרא"ש ונושא כליו:

סימן ל' שתי חבורות שאכלו ובמשנה הגירסא שהיו אוכלין וי"ל לפי גירסת הרא"ש שאכלו כבר אפילו בשעת אכילה לא ראו זא"ז רק בסוף הסעודה סמוך לברהמ"ז מצטרפין ואם כן לפי זה הירושלמי שהביא אח"כ לשני בתים נצרכה אמר ר' יונה והוא שנכנסו משעה ראשונה על מנת כן עכ"ל. הנה י"ל דזה פירוש הירושלמי דהא דנקט במתניתין בית אחד הוא דמתניתין מיירי שאכלו כבר והיתה יריעה פרוסה ביניהם ולא ראו זא"ז רק סמוך לברהמ"ז ניטלה היריעה בזה לא מהני בבית אחד אבל בנ' בתים בעינן שנכנסו משעה ראשונה לכך דוק ועיין במיו"ט בשם הרשב"א לא כ"כ:

סימן ל"ה בד"ח סעיף קטן ק"ג אין גותנין כוס ש"ב לברך אלא לטוב עין וכו' עיין בגמ' סנהדרין דא"ל רבי לר"ח זיל לעיין ט"ב וקדשינהו לירחא ושלח לי סימנא דוד מלך ישראל חי וקים כי דוד הוא המברך כוס של ברכה כמו שאמר כוס ישועות אשא וכמו שאמדו"ל שיאמר לי נאה לברך והמשכיל יבין הענין ולא יכולתי להאריך במכתב: בד"ח סעיף קטן ק"ה וכתב בשבולי הלקט שאם הוא איטר אוהו הכוס בימינו שהוא שמאל כל אדם כדאמרינן גבי תפילין עכ"ל ול"ג שאין זה דומה לתפילין דמניחם לעצמו משא"כ בוימון מזמן גם לאחרים וצ"ע בדבר:

סימן ל"ו אות ב' במעדני יו"ט קצת קשה על רבינו שכתבו דהאידינא אין נוהרין בזוגות עכ"ל ולפימש"ל בדברי הרי"ף אפילו אין נוהרין אעפ"כ לא היה הידור:

פרק ח' דף נ"א ע"ב מתניתין רש"י בד"ה אלו דברים וכו' בסעודה שנחלקו בהלכות סעודה עד כאן לשונו. לכאורא פירושו ללא צורך אבל יש מקום לטעות בלשון המשנה אלו דברים שבין בית שמאי וב"ה בסעודה היינו כשאירע שהיו יושבין יחד בסעודה תלמידו ב"ש וב"ה היו אלו החילוקים ביניהם וזה א"א לומר דקרי כאן

לא תתגודדו לזה פירש"י שנחלקו בית מדרשיהם בהלכות סעודה:

שם במשנה ואין עונין אמן אחר גוי המברך עד שישמע כל הברכה כולה במשניות ל"ג תיבת כולה ולכאורא באמת הוא כפל לשון ללא צורך ועמ"ש שם בחיבורי על המשנה (ועמ"ש הט"ז בה' ר"ה מה שנוהגין לומר בר"ה מלוך על כל העולם כולו:

גמ' בש"א וכו' שהיום גורם ליזן שיבא וכבר קדש וכו' ובה"א וכו' שהיין גורם לקדושה וכו' עמ"ש במשניות במאי פליגי ומר מ"ט לא אמר כמר:

דף נ"ב ע"א תוס' בד"ה ורבי יהושע וכו' וא"ת קשיא הלכתא אהלכתא

וכו' ואני הקטן בעניי לא ידענא מאי קושיא דהגם דקיי"ל בתנורו של עכנאי כר' יהושע דאמר אין משגיחי בב"ק היינו משום דכבר עמדו למנין וקבעו הלכה כר"י וחבורתו שהיו רבים וקבעו הלכה עפ"י התורה שאמרה אחרי רבים להטות שוב אין משגיחין בב"ק וכמ"ש ר' יהושע פעם אחת ניתנה תורה וכו' ורצ"ל וכתב בה אחרי רבים להטות משא"כ בדבר המסופק לחכמים ואתא ב"ק וקא מסייע לרד מינייהו ודאי נשמע לב"ק. והנה אמרו בברייתא דב"ש וב"ה איפלגו גם בזה זמן רב הללו אומרים הלכה כמותינו והללו וכו' ולא היה הכרעה ויצתה ב"ק וקיימו החכמים דברי ב"ק והא דקאמר בכאן בש"ס דאיצטריך הברייתא להשמיענו הלכה כב"ה. דאתיא כר"י דאמר אין משגיחין בב"ק והרי בכיוצא בזה גם ר"י מודה דמשגיחין ה"ק דהברייתא אתיא כר"י דאמר אין משגיחין בב"ק ומשמיענו ר"י דבכיוצא בזה גם רבי יהושע מודה דמשגיחין. נ"ל. ונ"ל ג"כ דזה כונת רש"י שהאריך בלשונו בד"ה ור"י הוא בבבא מציעא בתנורו של עכנאי וכו' דצ"ל דוקא בתנורו של עכנאי שעמדו למנין ונקבעה הלכה עפ"י התורה:

תוס' בד"ה טעמו פגמו וכו' אבל אם א"א מברך אפילו אפגום ונותן לתוכו מים וכו' משמע בדאפשר לכתחילה לא יברך על הפגום ולא מהני תיקון על ידי מים ואפי' ע"י היין באפשר לא מהני לכתחילה וצ"ע:

שהיפך דברי ב"ש לבי"ה וכו' ח"ש רש"י מפ"ך בהך סיפא דרש"י ז"ל ג"כ גרס כגירסת הרמב"ם וקא מפרש לן דזה הוא סברת ד' אושעיא דמפ"ך ודוק:

גמ' ב"ש סברי בורא דעתיד למיברי לכאורא הוא תימא האיך ס"ד דרבא לומר דס"ל לב"ש בורא לשון עתיד אי"כ ליפלגו על כל הברכות בורא פרי העץ ופה"א בורא מיני מזונות ובורא פה"ג בורא מיני בשמים וכן כל הברכות ולא שמענו מעולם דפליגי ב"ש וי"ל דס"ל לרבא הא דלי"פ ב"ש בשאר הברכות משום דבאמת בכל הברכות מהראוי לברך בלשון עתיד שמברכין הש"י שעתיד לברוא לנו בכל פעם מיני מזונות ודי סיפוקינו הגם שאנחנו אוכלין ומכלים המזון הנמצא עכ"ז בטובו לא יחסר לנו מזון לעולם ועד רק במאורי האש. ס"ל דעל כרחך צריכין לברך כלשון עבר דאם נברך בלשון עתיד. הנה יש מקנה לטעות ח"ו שלא ברא הש"י את יסוד

האש כי לא נאמר בפ"י בתורה במ"ב עד שרבים מהמפרשים תיארוהו בפסוק וחשך על פני וכו' [הרמב"ן בפסוק זה] ואמרו חז"ל בקבלתם [בב"ר פ"ב—ה] שבמוצאי שבת נתן הקב"ה דעה לאדה"ר ונטל ב' אבנים רעפים והקישן זה לזה ויצא מהן אש הנה יש חשש לומר שאין כאן בריאה אש יסודי ע"כ צריכין לומר בברכת אש בלשון עבר דייקא. נ"ל ובוה תבין לשון רש"י שפירש בד"ה דברא וכו' לשעבר ויפה לאומרו שעל בריית האור שברא בששת י"ב משבחין אותו לפי שבמוצאי שבת נבראו ולכאורה (דברינו) [דברינו] סותרים זא"ז ולפמ"ש ניחא ודוק: **ש**ם בברא ובורא כ"ע ל"פ דברא משמע לפי מש"ל יש לפרש לפי"ז הא דקאמרי ב"ש שברא הגם דבורא נמי משמע לשעבר אעפ"כ במאור האש ס"ל דצריכין לומר לשון מבורר לכל דלשעבר ומטעם הנ"ל:

חדא נהורא איכא בנורא וכו' ב"ש מבחי' הגבורות נהורא תכלא חדא גוונא איכא בנורא ובי"ה מסטרא דחסד כמה גווינן איכא דנהורא חיורא שודה על נהורא תיכלא ואתם הדבקים וכו' כמבואר בזהר:

ע"ב תוס' בד"ה דבר אחר וכו' ודחוק לומר כמו שפירש"י שמא במקרה וכו' נ"ל דהדוחק הוא דאי"כ גם לעיל בכוס יאמרו ג"כ ב"ה לב"ש הגם דאסריתו להשתמש בכוס שאחוריו טמאין דילמא יארע במקרה שישתמש: גמ' בר מהא דהלכה כב"ש נ"ל דסמכו לפסוק כב"ש הגם דכבר יצאה ב"ק הלכה כב"ה. דהנה לב"ה אסור להשתמש בשמש ע"ה ומן ההכרח להשתמש בת"ח והלל גופיה רבם של בית הלל ס"ל באבות ודאשתמש בתגא חלף היינו מי שמשתמש בשונה הלכות ואי"כ בית הלל חלוקים בזה על רבם וקודם אביי זרבא קי"ל הלכתא כרב נגד התלמיד ע"כ הלכה כהלל ועמ"ש בחיבורי על המשנה שג"ל בדברי הרע"ב דס"ל דאין הלכה כב"ה רק בהא דשמש ע"ה אבל בעיקר הדין דמשנתינו אי מכבדין תחילה או נוטלין תחילה הלכה כב"ה ולא מטעמם רק דס"ל דגם שמש ע"ה נזהר מפירורין אפילו פירורין שאין בהם כזית משום דקשה לעניותא כדאמרינן בפ' כל הבשר: רש"י בד"ה מתני איפכא מפ"ך בהך סיפא דב"ש לב"ה וכו' קשה עלי לפרש הלשון בהך סיפא דאין הבבא הזאת סוף פלוגתתם במשנה והל"ל בהך בב"א. ונ"ל דהנה סדר הגירסא במשנה שלפנינו הוא בבא בש"א נוטלין לידיים תחלה ואח"כ מזוגין את הכוס וכו' ואח"כ בבא בש"א מקנח ידיו במפה וכו' ואח"כ בש"א מכבדין את הבית ואח"כ נוטלין וכו' והוא כסדר הנהוג נטילה ומזיגת הכוס הוא התחלת הסעודה קינוח במפה הוא אמצע הסעודה ואח"כ כיבוד הבית ונט"י למים אחרונים הוא גמר הסעודה. והנה ראיתי בפ"י המשניות להרמב"ם גירסתו הפוכה היינו בבא דבש"א מכבדין וכו' קודם הבבא מקנח ידיו במפה והוא שלא כסדר הנהוג ולפי גירסא זו י"ל סברת התנא שסידר כן להורות כי היכי דלא נטעה וכמו ברישא בש"א נוטלין לידיים תחילה ואח"כ מזוגין וכו' כמו כן כסיפא (הסמוכה לה לגירסא זו) בש"א נוטלין לידיים ואח"כ מכבדין וכו' משא"כ אי ניתני בש"א מכבדין וכו' יקשה למה שינה התנא מן סדר הסעודה וזה הוא סברת ר' אושעיא

שלא במסיבה אסור לברך משום דלא שבת והוא לפלא ונראה לי לומר דנר של חיה וחולה מיקרי שפיר נר ששבת דהטעם שמחללין עליהם את השבת אמרה תורה חלל עליו שבת אחד כדי שישמור שבתות הרבה ע"כ הטעם משום שביתה הוא משא"כ נר של גוי שמצוה לעשות מלאכה בשבת דנאמר בו לא ישבתו הנה נקרא נר שלא שבת והוא נכון לדעתי בעוה"י ומעתה תבין היטב דברי רש"י מה שדקדקנו לעיל בדף נ"ב ע"ב ד"ה משום דלא שבת ממלאכת עבודה שהגוי עושה מלאכה לאורו הנה לא אמר ממלאכת עבירה דאין עבירה בזה לגוי. רק שהגוי עשה בודאי לנגדו מלאכה האסורה לישראל מלאכת עבודה הגם שאין עבירה בזה לגוי ואדרבא מצוה לעשות הוא משום לא ישבתו ונקרא נר שלא שבת וסיים רש"י ותניא לקמן נר שלא שבת אין מברכין עליו הואיל ונעבדה בו עבירה רצ"ל נר ישראל כשנעבדה בו עבירה מיקרי לא שבת אבל באין עבירה כגון של חיה וחולד הגם שעשו מלאכת עבודה נר ששבת מיקרי דוק:

שם למוצאי שבת מברכין עליה יש בכאן גירסאות שונות ויתבאר אי"ה בדברי הרי"ף והרא"ש.

שם בדין הוא דאפילו מחצה וכו' תנא סיפא רוב ישראל הנה יקשה דילמא בהיפך וי"ל דאז הוה רישא אידי דסיפא וזה לא יתכן. וי"ל עוד דבישראל לא ניחא ליה לתנא להחסיר תיבת ר"ב דכן ירבו וכן יפרוצו משא"כ בגוים גם מיעוטן קשה ול"ל למיתני רוב ללא צורך והבן:

בשלמא ב"ה מפרשי טעמא אלא ב"ש מ"ט קסברי משום ביטול ביהמ"ד אכתי קשה מפני מה לא מפרשי טעמייהו כדקא מפרשי ב"ה נ"ל דלא רצו לפ' הטעם דכך הוא גדול עונש ביטול התורה כרגע ומוטב שיהיו שוגגין וכו'. וכן של בית ר"ג לא היו אומרין וכו' ולא הורו כן לאחרים:

תר"י היה מהלך וכו' זהריח ריח אם רוב גוים אינו מברך פליאה דעת ממני לפי מה דמסקינן לעיל במסיבת גוים עסקינן

רש"י בדי"ה משום דלא שבת ממלאכת עבודה שהגוי עושה מלאכה לאורו וכו' לפימ"ש רש"י שלא שבת ממלאכת עבודה היינו שהיא עבודה ולא קאמר מלאכת עבירה שעשית מלאכה לגוי בשבת אינה עבירה ואדרבא מצוה לעשותה כי גוי ששבת חייב מיתה ואח"כ סיים רש"י ז"ל תיכף הואיל ונעבדה בו עבירה והדבר צ"ע ויתבאר עוד להלן אי"ה:

גמ' הכא במסיבת גוים עסקינן משמע מכאן מבואר דבשמים שביד גוי שאינו במסיבת סעודה מברכין עליהם ולהלן אי"ה נדבר מזה:

שם מה טעם קאמר מה טעם וכו' מפני שסתם מסבת גוי לע"ז ולפי"ז טעמא בעי עכ"פ למה לא סמכינהו התנא והפסיק בבבא לא על הנר ולא על הבשמים של מתים ונראה באפשר להשמיענו דאפילו ידעינן שהגוי היושב במסיבה אינו עובד ע"ז אעפ"כ אין מברכין על הבשמים שלו דלא חילקו חכמים וכמו שלא חילקו במתים ועוד השמיענו דנר ובשמים של ע"ז נקרא זבחי מתים ואסורין בהנאה ע"כ הטיל התנא הך בבא דמתים במציעתא כדי לדמות לה הרישא והסיפא:

דף נ"ג ע"א גמ' אי נימא לא שבת מחמת מלאכה אפילו ממלאכה דהיתרא והתניא אור של חיה וכו' ארנב"י מאי שבת ששבת מחמת מלאכת עבירה תנ"ה עשית שהיתה דולקת והולכת (מע"ש בבית ישראל רש"י) למוצאי שבת מברכין עליה (פרש"י לפי שלא נעבדה בה עבירה שלא הודלקה בשבת עכ"ל רצ"ל ומה שהשתמשו לאורה בכל השבת בהיתר השתמשו היינו דבר שאינו מלאכת עבירה הה"ד אור של חיה וחולה הגם שהדליקוהו בשבת והשתמשו לאורה במלאכה גמורה הצריכה לחולה מברכין עליה כיון דלחולה הכל היתר הוא) וא"כ לפ"ז מהראוי לברך על נר של גוי אפילו הדליקוהו בשבת ועשה לאורו מלאכות כיון דהכל היתר אצ"ל ואדרבא מצוה לעשות מלאכה. והנה ממשנתינו לא קשה די"ל דלפי המסקנא דלעיל בבשמים דבמסיבה מיירי הה"ד נר במסיבה ומשום ע"ז אבל מבריותות לקמן בגמ' מבואר דאפילו

ולכאורא אין ענינו לכאן ובפרט לפי הגירסא במשנה בגמ' ועד מתי וכו' ועד בואו דמשמע דקישור הדברים למ"ש מקודם זגם מתי ולא אימת"י. ז"ל דזה טעמא דב"ה יברך במקום שנוכר כי עד מתי הוא מברך עד כדי שיתעכל וכו' ואם תצריכהו לחזור יש לחוש בין דין לדין יתעכל וכו'. וז"ש ב"ה לב"ש לדבריכם מי שאכל בראש הבירה וכו' ותצריכהו לחזור לרא"ש הבירה שהוא טורה גדול וצריך זמן רב לעלייתו הנה בודאי יתעכל וכו' וב"ש השיבו כיון דלכבוד שמים הוא הנה עליה זו הוא התחלת העסק לברהמ"ז ואין קפידא ואפשר דבהא פליגי ב"ש וב"ה דהגם דב"ה מודו דיותר טוב לחזור מיהו אם ידעינן דבתוך כך יתעכל המזון קסברו ב"ה דאין רשאי לחזור כיון דא"צ מן הדין לא הוה התחלת ברהמ"ז בזה וב"ש סברי דצריך מן הדין לחזור א"כ ההחזרה הוה התחלת ברהמ"ז ואי"ה עוד נדרב מזה בדברי הפוסקים:

הרי"ף ונושאי כליו

דף מ"ב ע"א הרי"ף מאי כוס כוס של קידוש היום הוא עכ"ל גראה דה"ק דודאי משנתינו בכל ענין מייירי וכדמשמע בברייתא בגמ' הטעם משום טימאה וטהרה רק דלדין בזה"ז דבטלה הטהרה בעז"ה"ר עד שיורוק עלינו מים טהורים ב"ב אעפ"כ נ"מ לענין קידוש היום בשבתות וי"ט מן הטעם השני של ב"ה דתיכף לנטיי סעודה. נ"ל:

ע"ב תר"י פיסקא בש"א מכבדין וכו' ואסיקנא בגמ' דהלכה כב"ש דמכבדין וכו'. לכאורא י"ל בגמ' דהלכה כב"ש רק בהא דמותר להשתמש בשמש ע"ה מיהו מדקאמרי בכליה פרקין הלכה כב"ש בר מהא משמע דעל מה דמבואר בפרקין קאי. גם מדר' אושעיא מוכח כן

ש"ם ב"ש סברי מותר להשתמש בשמש ע"ה הלכה כב"ש ונראין הדברים וכו'. כבר כתבתי בגמ' דהלל בעצמו ס"ל באבות ודאשתמש בתגא וכו'.

תר"י פיסקא ומה נפשך בירך וכו' וכשחזור ואומר אח"כ ברהמ"ז על מה שאכל ושתה וכו' נמצא שאין הענין מתקשר וכו' עכ"ל.

אבל בשמים ביד גוי שאינו במסיבת סעודה מברך א"כ אפילו עיר שרובה גוים מותר לברך דאטו כולם במסיבה יושבין:

תר"י היה מהלך בשוק של עכו"ם נתרצה להריח ה"ז חוטא נ"ל דמייירי בשוק של ע"ז ולא בסתם גוים:

ע"ב אין מחזירין על האור כדרך שמחזירין על המצות הטעם נ"ל דהנה אור הראשון שבראו הש"י היה אדם צופה ומביט בו וכו'. וכשחטא אדה"ר נגנו ולא גנזו הש"י בע"ש מפני כבוד השבת והיה אדה"ר משתמש בו ל"ו שעות (ע"כ המדקדקים מדליקין בשבת ל"ו נרות. וכן נרות חנוכה שהיו ניסים מאור הגנוז הם ל"ו כתבי הקדוש מהר"פ) זבמוצאי שבת נסתלק ונתירא אדה"ר ואמר אך חשך ישופני ונתן בו הקב"ה דיעה להביא ב' אבנים רעפים והקישן זה לזה והוציא מהן האור ע"כ מברכין על האור במוצאי שבת הנה טובה היא מאת הש"י וצריך לברך עליו כשרואין אותו משא"כ לחזר עליו הנה מורה שמבקשין ומחזירין על האור הזה הרי יותר היה טוב כשלא היו צריכין להשתמש באור הזה ואנחנו צריכין לחזר אחר התורה ומצותיה ששם גנוז האור הראשון וז"ש אין מחזירין וכו' כדרך שמחזירין על המצות וז"ש ר"ז מריש הוה מהדרנא כיון דשמענא וכו' אנא נמי לא מהדרינא וכו' כי הבין הטעם הבן:

מהו דתימא וכו' והאי דקתני ושכח להודיעך כחן דב"ש וכו'. לכאורא האיך ס"ד

למימר הכי הרי כחא דהיתרא עדיף לן זגם לית הלכתא כב"ש וי"ל דס"ד דלבעבור זה מודיע התנא כחן דב"ש משום דס"ל דהלכתא כוותיהו מכח ההוא עובדא דההוא תלמידא ועובדא דרבב"ח קמ"ל דלית הלכתא כוותיהו לענין דינא ודהוא תלמידא ורבב"ח דאשכחו וכו' הוא משום דב"ה נמי מודו דיותר טוב לחזור למקומו ולברך

לדבריכם מי שאכל בראש הבירה וכו'. לכאורא תמיתה ב"ה אינו מובן

ולמה לא יעלה לראש הבירה אם הוא מחויב ונ"ל לומר דהנה התנא במשנה מסיים אחר דברי ב"ה עד אימתי הוא מברך עד כדי וכו'.

שם תניא נמי הכי עששית זכו' מביאין ממנה אור לבדלה עכ"ל ובגמ' למוצאי שבת מברכין עליה מוכח דעל אור שבשעשית גופה מברכין והוא הנכון באומרנו תניא נמי הכי דמביא לראיה על נר חיה וחולה כיון שהודלק בהיתר מברכין. וכן הך דעששית כיון שהודלקה בהיתר מע"ש הגם שדלקה כל השבת מברכין משא"כ בלשון הרי"ף ז"ל דמביאין ממנה משמע שמדליקין ממנה. אבל אין מברכין על העששית גופה לא ידענא לפרש התניא נמי הכי וצ"ע גדול גם גירסת הערוך למוצאי שבת מכבה ומדליקה ומברכין לא ידענא לפרושי כלל.

שייך לעיל ברי"ף, וכי תימא מתניתין דקתני בגמ' דילן זכו' פליגא אמתניתין דבני מערבא וכו' ולא גמרינן מינה עכ"ל תתבונן מדברי הרי"ף ז"ל דאפילו היכא שיש חילופי גירסאות במשניות שבתלמודא דידן. למשניות שבתלמודא דבני מערבא הולכים אחר תלמודא דידן.

שם לא איכפת לן בהכי דלא גמרינן אלא דגלווי דהאי מוזן וכו'. ורצ"ל דכל מאי דאפשר לן להשוות התלמודים אהדדי דלא ליפלגו משווין:

ע"ב תר"י פיסקא כל אחד וא' מברך לעצמו וכו' ויש ששואלין והא אמרינן בפ' כי"מ דיין בעי הסיבה עכ"ל ואני בעיני לא ידעתי מאי קושיא יין דרכו בהסיבה ולא היה קביעות בענין אחר משא"כ במאור דקובעין להשתמש בנר אחד לכל בני הבית.

שה"ג אות ו' לשון ריא"ז וכ"נ בעיני שאין מחזרין על הבשמים וכו' הנה בגמ' לא הזכירו אלא אין מחזרין על האור וטעמא רבא אית ביה כמש"ל ואין לדמות לזה בשמים די"ל דבשמים מצוה לחזר להשיב הנפש זאסמכוהו על הפסוק וינפ"ש:

הרי"ף שאין מברכין במוצאי יוה"כ אלא על אור ששבת עיין ברש"י ותר"י ונראה לפי דבריהם אי מיקלע יוה"כ בשבת שפיר יכולין לברך גם על האור שלא שבת ולפי הטעם שכתב האריז"ל נראה דגם אי מיקלע בשבת בעינן דוקא נר ששבת:

רצ"ל דלא יתכן שיברך תחילה על מה שרוצה ליהנות קעת ואח"כ יברך על מה שכבר נהנה ונתחייב לברך. ונראה דבזה יתכן מנהגינו בברכת חתנים דנהגינן תחת החופה לברך בפה"ג אח"כ הוי ברכות דהנה אנחנו מברכין זה בשביל החתן שנהנה בלקיחת אשה והנה הוא רוצה ליהנות וכן ברכת היין רוצים ליהנות ומקדימין ברכת היין דתדיר וגם קריבא הנייתא לכל אבל אח"כ בסעודה הנה אחר החופה הותרה לו הכלה להחתן ואפילו לא בעל הנה נהנה בקרבות וא"כ ברכת חתנים אז על מה שכבר נהנה וברכת היין על מה שרוצים ליהנות ע"כ מאחרין ברכת היין עד אחר הברכות.

דף מ"ג ע"א הרי"ף נר של גוי משום דלא שבת ובשמים של גוי משום דסתם מסיבתן לע"ז עכ"ל לפי מאי דמסיק בגמ' הכא במסיבת גוי עסקינן ומה טעם קאמר מה טעם אין מברכין על הנר ועל הבשמים של גוי משום דאין מברכין על הנר והבשמים שלפני ע"ז והגוים סתם מסיבתן לע"ז א"כ טעם דנר ג"כ משום מסיבה הוא ואפילו ראה הישראל כל השבת שלא עשה הגוי מלאכה לאור אותו הנר אסור כשהיה מוסב לאכול לאורו ואדרבא לכאורא היה נראה לומר דעשיית מלאכה לגוי לא נקרא מלאכת איסור כמו בחיה וחולה כיון דאדרבא נצטוה לעשות מלאכה רק שמבואר שם בברייתא דנר של גוי מיקרי לא שבת מדגזרינן משום גוי ראשון ועמוד ראשון וכתבנו שם בגמ' הטעם מה נשתנה מלאכת גוי ממלאכת ישראל בחיה וחולה אבל עכ"פ נראה דגם הטעם דמסיבה שייך בנר ונ"מ כמש"ל וצ"ע בדבר:

גם יש לתמוה דהנה בבשמים אין לנו שום טעם לאיסור רק משום מסיבה. וא"כ למה במהלך חוץ לכרך זהריח אם רוב גוים אסור לברך יקשה מנא לן לומר דכל הרוב מסובים הם בסעודה לעת כזאת וצריכין לומר דכל הבשמים שביד גוים חזקתן שכבר הסיבו אצילם באיזה זמן ונאסרו. מיהו לשון הגמ' הכא במסיבת גוי עסקינן לא משמע הכא וצ"ע בדבר:

טעמו של דבר ולדעתי היק כשתמדוד כור של מלח דאו בודאי יש בו קורט מלח סדומית שמסמא את העינים או אינו חירוש שאינד רואה החילוק הפשוט משא"כ קודם שתמדוד כור למלח. מן התימא למה לא תראה החילוק הפשוט הנראה לעין כל רואה :

שם ואי קשיא לך הא הלכתא דלעיל התם היתה להם שעת הכושר ואי קשיא לך גם לעיל הא חזקיה רביה דרבי יוחנן שאני התם דמעשה רב מד"ג :

דף מ"ה ע"א אמר אביי מצוה לשמוע ד"ח ורבא אמר מצוה לשמוע דברי ר"א בן ערך דכתיב וכו'. הגם דזה ג"כ אסמכתא עכ"ז נשמע לן דחמירא לן ד"ח דאסמכתוהו אקרא מן ד"ח גירדתא :

ע"ב תר"י פיסקא נוטל אדם וכו' ויש עוד לשאל מדאמרינן בפסחים נוטל ידיו לא יקדש וכו' זאם קידש צריך נט"י פעם שנית וכו' ולי הקטן נראה לתרץ דכשנוטל אדם ידיו שחרית לתפילה שתקנו ברכה לברך על נטילת ידים ומתנה על הידים לכל היום לתפילה ולאכילה זה מהני. והנה כשאינו מתנה הנה תיקנו לעיטול הידים לסעודה ולברך ענט"י ולאכול תיכף ובוולת התכיפות הוה ברכה לבטלה ואין כאן נטילה והוה כרחיצה בעלמא בלא כונה לאכילה כיון שאינה סמוכה לאכילה נ"ל :

שם ולענין פסקא זכו' שיש לו לפסוק הלכה כמו הלשון שמיקל יותר מפני שהנטילה מדרבנן עכ"ל וקשה ע"ז א"כ למה פסקינן לחומרא כריב"ל דצריך ליטול עד הפרק נגד רב דמיקל ע"כ צ"ל דבנט"י מחמרינן הגם שהוא מדרבנן מדקא חזינן דעונשן גדול וכדהביא הרי"ף ז"ל להלן מימרת ר"ז אר"א כל המזולזל בנט"י וכו' וכן שכתן גדול וכדאמר ר"ח אנא משאי מלא חפנאי מיא זיהבי לי מלא חפנא טיבותא וי"ל דזה הוא (טעם) של ר"ח ז"ל שהביאו תר"י בסמוך שהחמיד גם בכאן כהלשון שהחמיר שכן ראוי לעשות בה' נט"י :

דף מ"ז ע"א תר"י וכתב מר רב יהודאי גאון וכו' אבל נראה למודי וכו'

דף מ"ד ע"א הרי"ף במשנה בא להם יין בתר"ך המזון במשנה בגמ' אחר המזון י"ל כיון דדעת הרי"ף ז"ל לפסוק כב"ה וטעמיהו דס"ל דברהמ"ז טעונה כוס רבותא קמ"ל אפי' בתוך המזון שעדיין לא הגיע זמן ברהמ"ז אפי' כיון שאין כאן אלא אותו כוס מניחו לברהמ"ז. תר"י פיסקא מי שאכל וכו' בש"א מברך על היין וכו' ובגמ' פריך דהכא שמעינן דס"ל לב"ש וכו' ליתא בכאן בגמ' שלפנינו ; הרי"ף ואשכח ארנקי כי החמיד כב"ש במקום שראוי להחמיר כדבריהם (שגם ב"ה מודים) והנה ב"ש מסטרא דגבורה צפון ומצפון זהב יאתה והרוצה להעשיר יצפין ועיין במהרש"א חידושי אגדות :

תר"י ולענין פסקא וכו' ואין זה נראה דבהדיא אמרינן לעיל בכוליה פרקין הלכה כב"ה וכו' עמ"ש בגמ' מה דס"ד להודיעך כחן דב"ש עיי"ש

תר"י פיסקא עונין אמן וכו' אחר כותי המברך וכו' פי' כשאינו שומע אלא הזכרת השם בלבד וכו' אבל כששומע כל הברכה וכו' עיי"ש. דבריהם תמוהים וקשים להלום ואפשר יש איזה ט"ס בדבריהם וצ"ע.

הרי"ף אבל בעידנא דקא מפטרי עונים. הנה דש"י ז"ל פירש כשהם מפטירים בנביא ואומרים ברכות ההפטורה. אבל הראב"ד ז"ל פירש מפטרי היינו כשאוכלים ומברכים זמפטרי הוא מלשון אין מפטירין אחר הפסח נמצא שעל כל ברכת הנהנין שלהם עונין אמן ; **ע"ב** הרי"ף איכא בינייהו קינסא מדהרי"ף ז"ל הביא ב' הלשונות נראה שיש להחמיר כלשון הראשון רק בדלא אפשר עכ"פ יטול ע"ג קינסא :

שם ומשתכחא כי קורטא בכורא ואי כילל מלחא צריך נט"י וכוה תבין דברי חכמים וחידותם במה שאמרו כ"פ בש"ס לכי תיכול עלה כורא דמלחא כמו בשבת דף ד' ע"א בעא מיניה רבא מר"נ היתה ידו מלאה פירות והוציאה לחוץ מהו להחזירה לאותה חצר א"ל מותר לחצר אחרת א"ל אסור ומ"ש לכי תיכול עלה כורא דמלחא ופירש"י בבדיחותא אהדר ליה כשתמדוד לי כור של מלח אומר לך

גירסתם דהם הביאו בדבריהם בזה"ל משום גוי ראשון וגוי ראשון משום עמוד ראשון אבל לגרסתינו וכפי שהביא הרא"ש לא הוצרכנו לזה:

פרק ט' דף ג' ע"א מתני'. הרואה וכו' אומר ברוך וכו' במקום הזה. הנה מדקאמר הרואה בראיה תליא מלתא אפילו הוא במקום אחר ורואה משם מקום הנס מברך ואיך צודק לומר במקום הזה. ונראה לדייק מזה מ"ש חכמי האמת אשר חוש הראות פועל פעולה מוחשית ע"כ נצטוונו לא יראה בך ערות דבר. וכן צריכין ליהזר מעינא בישא וכתבו הטעם להיות חוש הראות הוא הקרוב אל הדעת שבמוח אשר שם הנשמה יותר מכל החושים הנה הוא הפועל ביותר מן כח הנשמה אשר בדעת במוח כי הנה תראה מן כוונת התפלה שמכונין כסדר העולמות ובמקום אשר האדם מכויין בדעתו שם נדבקת נשמתו ושם הוא ממש והתלבשות הדעת הוא ביותר בחוש הראיה וזכענין שאמרו רזאה אני את דברי אדמון. ע"כ במקום שרואה האדם ומטה אליו הדעת שם הוא בנמצא ע"כ צודק שפיר בראיה בלחוד לומר במקום הזה:

ברוך שעשה ניסים לשון רבים ובנס דיחיד אמרינן בגמ' לשון יחיד שעשה לי נס בגמל ובערבות. והנה בפירושי על המשניות אמרתי בעניי דכ"א מישראל הוא עולם מלא. וא"כ נעשה הנס לכ"א בפ"ע ע"כ אניסא דרבים מברכינן לשון רבים ניסים ולפי"ז מי שנעשה לו נס לו ולבנו ביחד הנה בן בנו מחויב לברך לשון רבים ניסים וצ"ע בדבר. וזעת הנני רואה דזה כונת רש"י ג"כ לתרץ מאי דקאמר ניסים במה שכתב בדי"ה הרואה וכו' כגון הנך דקתני לקמן מעברות הים והירדן ונחלי ארנון וכו' עכ"ל. דלכאורה אין מן הצורך לפירושו דמי לא ידע הניסים שנעשו לישראל. אבל תראה הניסים הללו שנעשו לישראל הנס כפול ומכופל בניסים רבים כגון מעברות הים. הנה נעשה הים חרבה ועברו ישראל ביבשה. ואח"כ שיקע צרינו בתוכו שבעל כרחם ניער אותם בתוך הים וכיוצא לאין משער וכן מעברות הירדן. ישראל עברו

נפסוק הלכה כר' יוסי וכו' וגם הראב"ד ז"ל כך כתב כיון דבגמ' וכו' ונפסוק הלכה כר"י כר' יוסי דנימוקו עמו. וגם מטעם שכתבתי דמצריך כח גברא עכ"ל. הנה נראה שפסקו לעיל דבנטי' מהראוי להחמיר בכל הספיקות כיון דעונשן ושכרן גדול:

שה"ג אות א' לשון ריא"ז וכ"ג בעיני לומר שאם בא אדם בספינה וכו' רצ"ל דמי הים פסולין לנטילה בכלי כי אינן ראויים לשתיית כלב אבל דרך טבילה כשרין ע"כ צריך לשאוב בכלי מנוקב שתהיה הכלי מחוברת בקילוח למי הים ויטבול בכלי את ידיו. ע"כ תר"י פיסקא והשמש מברך וכו' ומכאן נראה שהמלכת ספק שמה המלכה עכ"ל קצת קשה ע"ז מהא דאמרו אנן אתכא דריש גלותא קסמכינין.

פיסקא את לחמם וכו' לחות המים מטמא עכ"ל נראה דמפרש לחמם נוטריקון לחות מים ועיין במרדכי:

מרדכי ושה"ג זאנשי שם: **מרדכי** ולא דוקא הדס הה"נ בשמים עכ"ל רצ"ל הה"ד בשמים שאינם מריחין הרבה ואינם משיבים את הנפש עיין בחידושי א"ש אות ה' שכתב שאין מחזרין על הבשמים וכבר כתבתי בגמ' שנראה שמחזרין:

שם הקשה הר"ר יוסף למה אין מברכינן על האור כל שעה שנהנין ממנו עכ"ל ולפי מ"ש בגמ' בענין אור הגנוז תבין קצת טעם: **וסימנך** לחשוף מים מגב"א רצ"ל שחרית ג"פ. לסעודה ב' פעמים לאחרונים א':

הרא"ש ונושא כליו: **הרא"ש** סימן ו' בש"א בורא מאור וכו'. עיין במעדני יו"ט דכתב דהכי מסקנת הגמ' קצת תימא בעיני דנ"ל דהש"ס אינו מגיה דברי ב"ש רק דקאמרו דל"פ ב"ש אהא דקאמרי ב"ה דבור"א לשעבר משמע. אבל אעפ"כ הם במלתייהו קיימא לומר שברא ועיין מ"ש בגמ' טעם לדבריהם:

שם דגורינן אטו גוי ראשון ועמוד ראשון עכ"ל וכתב המעדני יו"ט כולא חדא גזירה הוא וכו' אמת שכתבו כן התוס' לפי

יצה"ר שולט במלאכים. אבל ב"ו יש לו ב' לבבות היינו בחלל הימיני שבלב שם משכן היצ"ט והוא מלא רוח והחלל השמאלי הוא מלא דם שם משכן היצה"ר וכשהאדם מהפך רע לטוב שגם היצה"ר נהפך לטוב לו אזי מגרש הדם שבחלל השמאלי ומתפשט בתוכו הרוח שבחלל הימיני וז"ש בשני יצריך ביצ"ט וביצה"ר שגם היצה"ר יתפך לטוב והדברים ארוכים אצלינו במ"א בענין השם חתך ב"פ ר"ח היינו בתרין חללי לבא הכל ר"ח (כי נתגרש הדם) והוא הרוח חיים לכל חי :

בכל מאדך בכל ממונך מי יתן ונדע שורש התיבה מה שדרשו מאד על הממון וכל אנשי חיל המפרשים לא פירשו לנו ונ"ל דשורש תיבת מאד הוא בלה"ק דבר המרובה מן המדה. והנה שורש תיבת מדה הוא מ"ד. והנה בתיבת מא"ד בא א' יתירה להורות דבר המרובה יותר מן המדה והנה הממון טבע האדם שאין מספיק לו המדה שמודדין לו כי בטבע הוא יש לו מנה מבקש מאתיים כמשארז"ל ע"כ נדרש מאד על הממון. ועוד נ"ל כי הנה תיבת מא"ד מתרגמינן בכ"מ לחד"א ומורה שהוא דבר יחידי אין דוגמתו כענין והנערה יפה מאד מתרגמינן ועולימתא שפירא לחדא היינו שהיא ביופי יחידה אין דוגמתה ואמר במחקר על הממון שהוא גבור שבגבורים כי קראו לכבוד גבור כי ע"י בקשת הכבוד נעקרו כמה גבורים מן העולם וקראו לאשה גבור דהרי ע"י אשה נפטר שמשון הגבור וקראו להממון גבור שבגבורים דהנה האשה של שמשון נמי יכלו לה להתפתות לפתות את שמשון ע"י הממון ונמצא לפי"ז נקרא הממון מא"ד שאין עוד דוגמתו בעניני תאוות העולם הוא הגדול שבכל התאוות. נ"ל

ד"א בכל מאדך בכל מדה ומדה שהוא וכ"ו הוה מודה לו (ובמשניות יש הוספה) במאד מאד רצ"ל בכל מאדך בכל מה שתוכל לפרש תיבת מא"ד היינו מלשון מד"ה ובלשון מוד"ה. ולפי גידסת המשניות גם בלשון ריבוי והנה רש"י בדי"ה ד"א בכל מאדך מדות מדודות לך וכ"ו. לכאורה לא ידענא מה בעי בזה אבל דבר גדול דיבר דהנה דרש ובכל מאדך היינו כל

בחדה והכהנים נשארו בעבר זה ונשא הארון את נשאייו. וכן נחלי אדנון נשפלו ונתישרו ונתחברו ההרים ונהרגו האמוריים ע"כ אמרינן על כל נס מן הניסים הללו ברוך שעשה ניסים וכו' :

ברוך שיקר ע"ז מארצנו תגא בארץ ישראל קאי ויתבאר אי"ה :

ברוך שכחו וגבורתו וכו' אית נוסחאות דל"ג וגבורתו ונתבאר בפירושינו על המשנה: (בספר והיה ברכה)

ברוך עושה בראשית אית דגרסי עושה מעשה בראשית אי"ה יתבאר :

רש"י בדי"ה לפרקים וכו' ולפי שהוא חשוב וגדול מכולן קבע ליה ר' יהודא ברכה לעצמו עכ"ל. רצ"ל ר' יהודא דבעי היכר ברכה לכל מין ומין כענין דס"ל בדשאים ה"נ ס"ל בימים אבל כל הימים הם מין אחד. וזה הים הגדול ורחב ידיים הוה כמין בפ"ע ודע עוד דהא דכתבו התוס' דגם על ראית מקום הניסים וכיצא לא מברכינן רק כשרואה לפרקים נראה דרש"י ז"ל לא ס"ל הכי מדכתב פירושו זה על תיבת לפרקים זה"ל לכתוב זה על הרואה את הים הגדול. אך הוא להורות לנו שכל זה הוא דברי ר"י עד לפרקים ות"ק לא ס"ל. ועוד יתבאר אי"ה.

משנה בנה בית חדש וקנה כלים חדשים דרך ארץ קמ"ל תחלה יבנה בית ואח"כ יקנה כלים. ועוד משמיענו דהנה התנא בא"י קאי קתני בבית בנה בית דמצוה ביותר לבנות מלקנות בכדי שיוסיף על ישוב א"י משא"כ כלים יותר טוב לקנות בכדי שלא יתבטל מלימודו בעשיית הכלים בעצמו ועוד יתבאר אי"ה :

רש"י בדי"ה ארבע כדמפרש נותן הודאה וכו' נמצאו ד' עכ"ל הנה ס"ל דהוא נותן הודאה וכו' הם סיום דברי בן עזאי זמפרשים אחרים לא ס"ל הכי ואי"ה נדבר מזה בגמ' ובמשניות הגירסא ונותן. גם בכאן גרסינן וצועק על העתיד ובמשניות לעתיד לבוא. **משנה** בכל לבבך בשני יצריך ביצ"ט וביצה"ר מן לבבך קדריש מדלא כתיב בכל לבך כמ"ש במלאכים וסעדו לבכם לפי שאין

וירדו על הארץ בימי יהושע אבן שביקש עוג וכו' נס כפול שניצולו ישראל ונהרג עוג וירשו את ארצו ואבן שישב וכו' נס כפול שניצולו ישראל ונחלש עמלק לפי חרב:

והנה כולוהו נקטינהו התנא כסדר רק קשיא לי על אבן שישב עליה משה דנקט לבסוף והרי זה היה תיכף אחר מעברות הים בשלמא מעברות נחלי ארנון שהיה קודם למעברות הירדן לא קשיא דנקט ירדן אצל הים שהיה נסים שוים בקיעת המים גם על אבני אלגביש לא קשיא לי דעוד היה התחלת הנס בימי משה שעמדו באויר נקט לה בין הניסים דמשה מיהו על אבן שישב משה קשה וי"ל הואיל שהישועה נעשה ע"י יהושע וגמירי שאין עמלק נופל אלא ביד בניה של רחל ע"כ נקט לה אחר גיסי משה וחומת יריחו נס כפול גפילת החומה ושנבלע במקומה. והנה אשתו של לוט הגם שהיתה קודם לכולן היה מהראוי לנקוט לבסוף כולן הואיל שהוא ברכה אחרת ונקט לה באמצע אך להורות לנו דגם בכאן יש פלא כפול וצריך לברך ב' ברכות כמ"ש להלן בגמ':

ע"ב תוס' בר"ה אבני אלגביש והה"ד מקום שנפל לשם מחנה סנחריב אפשר לומר דלא קחשיב ליה משום דלא מברכינן עליו שעשה ניסים רק שעשה נס דלא קחשיב רק נס אחד מפלת סנחריב והצלת ישראל כיון דהיו בתוך החומה עדיין לא מיקרי סכנה: **גמ'** אר"י אפילו בשעת כעסו של הקב"ה זוכר את הצדיקים שנאמר ויהי בשחת אלקים וכו' ויזכור וכו'. לכאורא מהו משמיענו בכאן הלא יותר חידוש יש בנה שהיה בשעת כעסו של הקב"ה בהשחתת כל העולם זאעפי"כ ויזכר אלקים את נח וי"ל ששם היה ענין אחר שכביכול נגמר הכעס כי עשה י"י את אשר זמם אז ויזכר וכו' משא"כ בכאן ויהי בשחת וכו' ויזכור וכו' בהפך את וכו' היינו באותו זמן זרעו. נ"ל:

ארבעה צריכין להודות יורדי הים וכו' הנה אינם כסדר הכתוב ומתרגי בתוס' דבמקרא נקט כסדר הסכנות ובגמ' נקט עפ"י סדר המצוי ביותר מיהו בערוך בשם רב האי

מה שתוכל לפרש מאד. והנה כתיב בכל מאדך היינו מאודות שלך ואיך נוכל לומר בכל מדה שהוא מודד לך אי"כ קאי על הקב"ה לזה פירש"י דה"ק כל מדות המדודות לך והבן: **גמ'** א"ר יוחנן דא"ק ברוך וכו' לכאורא נראה דברכות הניסים הם מדאורייתא והפוסקים לא דברו מזה:

ויאמר יתרו ברוך י"י וכו' עיין בשאלתות פ' יתרו. ושם כתבתי על דבריו דבר נחמד:

ברוך שעשה לי נס בערבות ובגמל וכו' בגמל ובערבות. נראה מזה כשנעשה לאדם כמה ניסים בכמה מקומות כשמגיע למקום אחד מהניסים יברך וישבח גם על ניסי שאר המקומות רק שיקדים מקום שהוא בו כעת: **כי מטא** לערבות וכן אמר רבא לעיל כל אימת דמטית להתם נראה דוקא כשמגיע למקום הזה ובמשנה הרואה תנן ואפשר גם בזה יש חילוק בין ניסא דרבים לניסא דיחיד ובגמ' לא נקטא רק חדא מתרתי ואפשר מט"א ומטית ג"כ בראיה קאמר והדבר בספק: **שעשה** לי נס בגמל ובערבות הנה במשנה קאמרי סתם במקום הזה וא"צ לפרש איכות הנס וכאן קא מפרש איכות הנס ובערבות שוב לא קא מפרש רק שם המקום הגם שהיה שם קא מפרש שם המקום ואיכות הנס לא קא מפרש ואפשר ס"ל למר בריה דרבינא דגם בזה ישתנה נס דיחיד דצריך לפרש שם המקום או שם הנס והנה בערבות לא רצה לפרש הנס מפני שהיה נס שלא כטבע דאיברי ליה עינא דמיא ובתחילה אין לבקש על נס שלא כטבע כמ"ש אביי על ההוא דאיברי ליה דדים והניק ובערבות שהיה נס מלושב בטבע הזכיר שם הנס מיהו הא זדאי דרבא ס"ל דא"צ לפרט כלום מדאמר לההוא גברא שיברך סתם במקום הזה והנה מאביי ורבא ואילך הלכתא כבתראי היה מהראוי לפסוק כמר בריה דבינא וצ"ע בזה.

מעברות הים והירדן ונחלי ארנון כבר פירשתי במתניתין שהיו ניסים כפולים ושייך לומר לשון רבים ניסים אבני אלגביש נס כפול שעמדו באויר בימי משה

אנן מהכא מתנינן לה ובלב כל חכם לב נתתי חכמה רצ"ל והנה הוא פסוק של תורה וא"צ לדברי קבלה:

ע"ב לעולם יצפה אדם לחלום טוב עד כ"ב שנה אין טוב אלא תורה כ"ב אתון דאורייתא.

שם ונגע לא יקרב באהלך שלא תמצא אשתך ספק גדה בשעה וכו' הסמ' הוא הנקרא נגע והוא המחטיא את האדם ומראה לו צדדים להיתר:

כל החלומות הולכין אחר הפה סימן לדבר חלום בגי' פ"ד. הנה המספר שאחר מספר חלום הוא פ"ה הגה החלומות הולכין אחר הפה והבן:

השכים זנפל לו פסוק לתוך פיו ה"ז נבואה קטנה מיום שנסתמה הנבואה כל העתידות להיות עד זמן ביאת משיחנו הכל הוא ברברי הנביאים ע"כ כשמשכים האדם ומוצא פסוק בפיו הנה הוא נבואה הבן הדבר: **דף** נ"ו ע"א אביי ורבא חזו חלמא כיון דתרווייהו כי הדדי הוו לזה אמר כך ולזה אמר כך דסברו כמו שכתבו התוס' לעיל בד"ה פותרי חלומות שזה תלוי במזל האדם יודע לפתור חלומות כעין נבואה לזה כך ולזה כך ואין לשאול מה נשתנה:

רש"י בד"ה וי"ו דפטר וכו' ותפילין של רבא כתבו הכותב מלא ואח"כ מחקו וכו' הנה רבא אמר שראה אותם ובדקום הנה כשרים היו ובפרט שבזדאי לא יאונה לצדיק וכו' וע"כ צ"ל שהסופר כשמחק הו"ו עשה אח"כ את הו"ו של המ"ם דחמור עבה וכן רגל הריש של חמור עשה עב בכדי למלאות החסרון וזה כשר זרבא כשבדקום לא הרגיש בזה כיון שכשרים היו:

גמ' בר מברתיה דר' חסדא וכו' הגם דפטר ליה גם על בניו ובנותיו צערא דידיה יכול למחול אבל צעריה דר"ח אינו יכול למחול: **ע"ב** חזאי דאמרי לי באדר וכו' באינך אמר ראיתי ובכאן חזאי דבאינך ראה מעשה שנעשה ובכאן אמרו לו בחלום מה שיהיה אח"כ אבל לא ראה מעשה אמר בלשון תרגום חזאי כעין התרגום שמפרש דבר אחר היינו מה

גאון הוא בהיפך דבגמ' נקטי מה שהוא יותר סכנה נקט תחילה והנה שמעתי בשם הרב הקדוש מהר"ז מבאלטע וצלה"ה למה בכולהו כתיב ממצוקותיהם יצילם או יושיעם וביורדי הים כתיב וממצוקותיהם בוא"ו להורות שאין פנאי להאריך בתפילה כי הסכנה בים היא עצומה לאין משער ע"כ ויזעקו אל י"י בצר להם וממצוקותיהם יוציאם תיכף כך שמעתי ולפ"ז יתכן שפיר כדברי הערוך והנה תמצא בגמ' ביורדי הים הביאו כל הפסוק ויצעקו וכו' בשלימות היינו גם גמר הפ' וממצוקותיהם משא"כ באינך לא הביאו רק התחלת הפסוק זה מורה על האמור, נ"ל. ונ"מ לדינא ג"כ לענין קדימת הודאה כשיש לפנינו ד' אלו דצריכין להודות:

תוס' בד"ה ואימא בי עשרה ותרי רבנן ועבדי לחזמרא ואפילו ליכא תרי רבנן עיין בהגהת מהרי"ב מה שהביא בשם הטור ול"ג דהתוס' היו מפרשים דהכי קא מקשה מדכתיב וירוממוהו בקהל עם זבמושב זקנים יהללוהו כתיב יהללוהו שוב לבסוף אימא הוא ענין אחר וה"ק בשאר עמא בעינן עשרה ובי רבנן סגי בתרי ואסיק בקושיא וקאמרי התוס' כיון דהוא ד"ק כד"ת דמי ואפשר מיקרי לגמרי ד"ת דהוה מברך על ניסא דגמרינן מיתרו אזלינן לחזמרא ואפילו ליכא תרי רבנן מברכין כדברי המקשה, נ"ל.

שם ונהגו העולם לברך אחר שקורא בתורה. נ"ל דהתורה היא עכ"פ במקום רבנן, נ"ל: **תוס'** בד"ה פטריתון וכו' וא"ת והאמרינן ברכה שאין ב"ה מלכות וכו' עמ"ש לעיל אצל בנימין רעיא דבתיבת רחמנא י"ל דיוצא בשם ומלכות עיי"ש:

דף נ"ה ע"א ג' צריכים רחמים נ"ל לפרש הגם שהם טובים צריכים לבקש רחמים שישארו בטובם מלך טוב הגם שהוא טוב הנה כתיב פלגי מים לב מלך וכו' וכן שנה הגם שרואים מתברכת הנה כתיב עיני וכו' ועד אחרית שנה וכן חלום טוב הנה כתיב ותחלימני עכ"ו והחיני כי הכל מסור בידך משפט החלום ופתרונו:

ניסים והנה מדברי רש"י שאמר אכולהו קאי שראה הונא משמע רק מן הרואה הונא ואילך הכוונה שראה בכתב הגך תיבות הונא וכיצא משא"כ הגך דלעיל הכונה שראה אותן הבריות וההכרח שלו הוא מדקאמר הא דמסר"ג הא דלא מסדג הנה משמע דעל הבריות קאי מיהו קצת קשה מן הא דאמר הרואה חתול באתרא דקרו ליה שונרא וכו' משמע דעל התיבה קאי דאי על הבריותא מאי נפקא מיניה היכי קרו ליה ואעפ"כ יש לישב :

גמ' העונה יהא שמיה רבא וכו' פירושו כמחזור ויטרי שם י"ה רבא. וכתוב כי ב"ה י"י צור עולמים העוה"ז והעוה"ב ע"כ מובטח לו שהוא בן עוה"ב וגם כתיב לא המתים יהללו י"ה וכו' אלו הרשעים שקרוים וכו' ואנחנו נברך יה מעתה ועד עולם :

הקורא ק"ש דאוי שתשרה עליו שכינה אלא שאין דודו זכאי לכך יעקב אבינו כשביקש לגלות את הקץ נסתלקה ממנו שכינה אמר דילמא ח"ו יש פסול במטתי התחילו שבטי ישראל שמע ישראל י"א י"א אז הבין מה שנסתלקה ממנו שכינה הוא שאין הדור הזה ראוי עדיין לגילוי שכינה כזה שנרע על ידי הגילוי ומן הקץ הנה מי שקורא ק"ש הוא סימן שראוי שתשרה עליו שכינה אלא שאין דודו זכו :

בכולהו קא מתני הרואה בחלום ובהגך תרתי העונה יהא שמיה רבא הקורא ק"ש לא קא מתני תיבת בחלום י"ל דמשמענו בזה הגם שהוא בחלום הוא אמיתית דהנשמה יש לה כח הדיבור ואפילו הנפש שנשארה חושפת על הקבר הנה המתים מספרים זו עם זו וא"כ כשרואה בחלום עניות יהא ש"ר וק"ש הוא באמת כך וקצת קשה מן תפילה להלך דאמרו תיבת בחלום ואעפ"כ יש לישב שאני תפילה שהוא עפ"י פשוטו צרכי הגוף י"ל שהוא רק דאיה בחלום ואינה בפועל :

הבא על אמו בחלום יצפה לבינה בזה לא התנה וה"מ דלא ידע לה ולא הרהר בה דהנה אמו ודאי ידע לה ולא הרהר בה דכחלינהו לעיניה ואהני דלא ליתגדי בקריבותיה וכן באחותו. והנה מהראוי להבין מפני מה

שנאמר במקרא ובהוא צדוקי ראמד בפעם הראשון ראיתי ובכולם חזאי לא ידענא טעם ואפשר לומר דר' ישמעאל מאי קסבר לפתור חלומות לצדוקי וצ"ל דהצדוקי היה עושה עצמו כבן ישראל וסבר ד"י דישראל הוא וע"כ אמר לו בלה"ק דאיתי וטעה ד"י לומר שהוא בן ישראל וכיון שהבין ד"י בחלום הראשון שבא על אמו הבין שהוא צדוקי כי בן ישראל הגם שח"ו הוא דשע אינו עושה להכעיס את בוראו שאין בזה הגאה וכדאמרה אימיה דאמון כלום יש לך הגאה מבטן שיצאת וא"ל כלום אני עושה אלא להכעיס וכו' וכיון שהבין שהוא צדוקי שוב לא דיבר עמו בלה"ק והא דפתר לו שארי חלומותיו בכדי שלא יסבור שהוא צדוקי ששוב אינו יכול לפתור וגם עשה כרי לביישו ולהודיע דשעתו :

הרואה באר בחלום רואה שלום שנא' ויחפרו וכו' ועל אותה הבאר לא היה מריבה ולבאורה קשה דלמא ראה הבאר שרבו עליה ונ"ל דהאמת הוא כן דחלום הבאר נוכל לפותרו או לשלום או למדיבה. והנה בחכמים שמרבים שלום בעולם פותרין לשלום וכל החלומות הולכין אחר הפה :

הרואה נהר בחלום ישכים ויאמר וכו' קודם שיקדמנו וכו' קודם שיקדמנו הנה בודאי דצ"ל קודם שיפול במחשבתו לפי"ז מ"ש כל החלומות תולכין אחר הפה היינו אפילו אחר המחשבה :

רנב"י אמר מהכא גם י"י העביר חטאתך לא תמות שני ענינים ראשים בפסוק הזה היינו הבטחה אחת גם י"י העביר חטאתך וענין הבטחה הב' לא תמות וראשית ב' הבטחות הללו הם גמלא :

דף ג'ז ע"א דש"י בדי"ה נס נעשה לו. גו"ן כנגד גו"ן הניסים הם למעלה מן הזמן זמן הוא מ"ה ב"ן והנס הוא למעלה הוא מבחי' בינה שיש שם ג' שערי בינה. ועוד נס מ"ה אדני' כי הנס כללות שניהם למעלה :

בד"ה וה"מ בכתבא אכולהו קאי שראה הונא או חנינא וכו' דאלת"ה רק שראה איש ששמו הונא או חנינא הנה האיש ההוא תוארו כאיש אחר ולא ראה גו"ן שירוצ על

יין. יש שמרמו לטובה דכתיב זיין ישמח וכי
ויש בהיפך והנה אמר ר"י כשראה שתיית
יין ואח"כ השכים ונפל פסוק לתוך פיו איוה
מן הפסוקים של יין שנפל לתוך פיו הוא
רמיזת חלמו הן לטוב הן למוטב:

הרואה דוד בחלום יצפה לחסידות שאמר
שמרה נפשי כי חסיד אני מיהו
קשיא לי הדי נאמר קודם ענני כי עני ואביון
אני וי"ל דזה שאמר שמרה נפשי כי חסיד אני
הוא מראה הנפש בחזיון הלילה:
שלמה יצפה לחכמה כתיב ביה וי"י נתן
חכמה לשלמה:

אחאב ידאג וכו' מבואר הוא בכתוב והכרתי
וכו':
הנך ג' מלכים מסתפקא אם הכונה שראה
רק השמות כתובין לפניו או ראה אותם
בגוף:

ג' נביאים הם הרואה ספר מלכים וכו' לא
ידענא הרי ג' נביאים חשיב אח"כ בזולת
ס' מלכים ואפשר דהקדים זה להורות דגם
הג' נביאים דקחשיב אח"כ הכונה על ספריהם
היינו ס' יחזקאל וס' ישעי' וכאן ג"כ לא אמרו
תיבת בחלום כי גם זה הוא ממשי שהנפש
כאשר זוכה בלילה ליכנס למקום מה נורא הנה
רואה ממש ספרי נביאים שדורשין המתיבתות
בג"ע מיהו קשיא לי לפי' למה אצל כתובים
קטנים אמר שוב תיבת בחלום ואפשר משום
ס' קינות נקט לשון בחלום בכדי שלא לאמת
הדברים כ"כ:

יחזקאל יצפה לחכמה לא ידעתי פתרונו
ואפשר להיות כי ראה בנין ביהמ"ק
דכתיב ביה בחכמה וזבתבונה ודעת:
ישעי'ה יצפה לנחמה דכתיב ביה נחמו נחמו
עמי אנכי אנכי הוא מנחמכם:

ירמיה ידאג וכו' מבואר הוא שאמר אי לי
אמי וכו':

חזן מן התכלת עיין בזה נהורא חיורא לא
אכיל ושצי נהורה תכלא אכיל ושצי.
שלשה נכנסין לגוף ואין הגוף נהנה מהן
אפשר נ"מ מי שרוצה לאכול בכדי
שיהיה שבע ולא ירעב אבל אינו רוצה להרבות
תאוותו יאכל אותן:

סימנו כל זה דוקא בבא על אמו ואחותו ואינך
ולא כפשוטו הרואה אמו בחלום יצפה לבינה
דכתיב כי אם לבינה תקרא וי"ל דהרואה אמו
הנה הוא סימן שניתן לו בינה משא"כ הבא
על אמו יצפה לבינה כדמיון הבא על האשה
ומצפה שיבוא מזה תולדה:

הבא על נערה מאורשה לא אמר בחלום י"ל
כנ"ל שזה ג"כ הגם שהוא חלום עכ"ז
הוא פעולה ממש נשמתו נדבקת בהתורה עיין
בוהר ובכתבי האריז"ל איך נשמות הצדיקים
נתגלה להם בשינה רזין דאורייתא ועמ"ש
בסמוך:

אל תקרי מורשה אלא מאורשה הנה כפי
קבלתם נחסרה אות א ונמסרה בתורה
שבע"פ אלף הוא לשון לימוד ואאלפך חכמה
להורות מאורשה הוא הלימוד בתורה שבע"פ
שהוא כביכול נוק' וכשתבין זה הנה גם ת"ח
מיבעיא ליה למימר חד פסוקא דרחמ"י (היינו
המורה על הרחם) כגון בידך אפקיד רוחי וכו'
ר"ת בא"ר אשר עולים לשם בסוד מ"נ. א"כ
איך זה חלום ממש הבן:

א"ר זירא אנא לא סלקי מבבל לא"י עד
דחזאי שערי בחלמא וההולך ד' אמות
באי הוא בן עוה"ב:

רש"י בד"ה נכסיו מצליחין כהרס הזה שעליו
משולשין וכו' וכתיב והחוט המשולש
לא במהרה ינתק:

גמ' הנכנס לכרך לא אמר ג"כ בחלום כי
כן הוא ג"כ פעולה ממשית לנשמה
שנכנסת בעת השינה לג"ע:

היושב בעדיב"ה וכו' גם בזה לא אמר בחלום
זאם תבין מש"ל מפסוקא דרחמי
תבין זה.

הנתפס לסרדיוט וכו' גם בזה לא נאמר
בחלום עיין בזהר כשהנשמה אינה
זוכה היא נתפסת ביד החבילי טהירין ומודיעין
לה מילי כדיבין ואעפ"כ כיון שמרגיש בזה
בחלום מורה על שמירה:

ע"ב א"ר יוחנן השכים ונפל פסוק וכו' כבד
אמרה ר"י לעיל דף ג"ה ע"ב ולא ידעתי
למה כפלו בכאן גם הרב מהרי"ב ז"ל בהגהותיו
הניח בצע"ק ונ"ל דקאי אדלעיל בראה שותה

שלשה אין נכנסין לגוף וכו' אפשר נ"מ למעט מהן בכל מה דאפשר כי יגרה תאות בגופו:

דירה נאה ואשה נאה וכו' מתחילה אדם בונה בית ואח"כ נושא אשה:

דירה כלים אשה וסימנך תשב אנוש עד דכא ועיין בזהר:

אל תקרי גוים אלא ג"ים עיין בהגהות מהרי"ב והוא באמת לפלא גם הרב בעל מבין חידות ובעל מנחת ש"י לא הזכירו בדבריהם דברי הגמרא ולולי דמסתפינא הייתי אומר נפל ט"ס וצריך להיות אל תקרי גוים אלא גאים וא"כ הוה ככל אל תקרי שבש"ס והבן:

דף נ"ח ע"א רש"י בד"ה כל עכו"ם שוקדות כו' עשיר היה והכל באין אצלו לסחורה עכ"ל קצת קשה דא"כ הרואה בן זומא בחלום יצפה לעשירות מיבע"ל כמו בראב"ע ואנן יצפה לחכמה קאמרינן וי"ל דראב"ע היה מופלג בעשירות בדורו ויצא לו שם שהוא עשיר משא"כ בן זומא לא היה מופלג ומסודם בעשירות שהרבה עשירים כמותו היו בדורו. ועוד אפשר סימן בן זומא על החכמה על שהתחיל פרקו באבות איזהו חכם הלומד זכו':

גמ' ברוך שחלק וכו' ברוך שנתן וכו'. על ישראל אומר שחלק כי חלק י"י עמו: חברוהי כחלינהו לעיניה מדה כנ"מ הוא הונה את ר"ש שהיה מאור עינים ע"כ נקרינהו לעיניה:

ר' ששת נתן עיניו בו ונעשה וכו' לפי הגירסא הזו יש להתבונן בכ"מ שאמרו בגמ' נתן עיניו בו לאו דוקא בעיני בשר דהרי ר"ש מאור עינים היה רק הבונה עיני השכל מיהו במעשה דר' יוחנן עם ר' כהנא זבן ריש לקיש משמע בעינים ממש עבדו פעולה מיהו לפי גירסת הערוך בכאן ניחא עיין בהגהות מהרי"ב.

ונעשה גל ש"ע הוא הונה את ר"ש שהיה מאור עינים וחשוב כמת ע"כ נעשה הוא מ' גמור:

הגדולה זו מעשה בראשית עולם חסד יבנה כמ"ש מהרש"א והמ"י.

והגבורה זו יצ"מ שנא' זירא ישראל את היד הגדולה וגו' הנה מה שאמר והגבורה זו יצ"מ שנא' ביצ"מ ביד חזקה ובזרוע נטויה והנה יד חזקה היא מדת הגבורה. אבל קשיא לי על ראיתו שהביא פסוק וירא ישראל את היד הגדולה. והנה היא מדת החסד ומתורץ אצלינו בדדושים ועיי"ש בתרגום אונקלוס ויונתן:

והתפארת זו חמה וכו'. השבעה עממין שצוה הש"י להשימדם. היו במרכבה הטמאה ז' מדות דסט"א הכנעני נגד החסד דסט"א החתי נגד הגבורה האמרי נגד הת"ת דסט"א. הנה נאמר אז ידבר יהושע לפני י"י ביום תת י"י את האמרי (דייקא) לפני ב"י ויאמר שמש בגבעון וכו' כי השמש בעוה"ז נגד מדת התפארת בעולם העליון:

והנצח זו מפלתה של אדום כצ"ל יעויין בכתבי מרן הארז"ל כל הגאולות היו ע"י מדת הוד ע"כ היתה כל גאולה בצירוף נקבה משא"כ גאולה אחרונה במפלת מלכות הרשעה תהיה גאולה נצחית ותהיה ע"י מדת הנצח:

וההוד זו מלחמת נחלי ארנון שנאמר ע"כ יאמר בספר מלחמות י"י וכו' כבר כתבתי לך כל הגאולות עד היום היו ע"י מדת הוד ששם בחי' נוק' כמ"ש בזהר איהו בנצח ואיהי בהוד ע"כ היה בכל גאולה צירוף אשה דהנה התחלת הצלת הגואל במצרים היה ע"י בתיה בת פרעה. בבבל אשר ביה בלילה קטיל בלשצר הנה המלכה נתנה לו עצה שישלח להביא את דניאל והוא יפתור לו את כתיבת המלאך במדי ופרס היתה אסתר ביון ע"י יהודית הנה בנחלי ארנון שעלה הבאר והודיע לישראל הישועה הנה הבאר היה בזכות מרים שהיא אשה. והנה הגם שכבר חשב והנצח זו מפלת הרשעה שיהיה לבסוף ואח"כ חשב נחלי ארנון שכבר היה קודם ביאתם לארץ אין כאן קפיידא כיון שהפסוק רוצה לחשוב כסדר המדות העליונים. וזה שהביא לראיה מן התורה שהתורה ביארה זה בדבריה ואמרה על כן יאמר בספר (שיאמר דוד יאמר בו) מלחמות י"י את והב בסופה (רצ"ל אותן מלחמות י"י

אפיתא כתיב נתון נתון תתן לו ולא ירע לבבך כי בגלל הדבר הזה יברכך י"י אלקיך וכו'. הנה כתיב בתורה בנותן טעם למה יתן האדם צדקה כ"כ כמו שדרשו אפילו מאה פעמים ואמרה התורה הטעם כי יברכך י"י אלקיך והנה הצדיק הזה נתן צדקתו לא בעבור הטעם רק לעשות נחת רוח לקונו וזה שרמו בשיתין אפיתא מספר ששים מבטל הנתן טעם רצ"ל שהיה מבטל הטעם ולא עלה הטעם על דעתו והוא דבר נחמד:

הרואה את חבירו לאחר שלשים יום וכו' עיין בתוס' החביב עליו דוקא ומוכח מזה דסתם חבירו היינו שמחובר עמו ונצמד בקירוב לבו:

לאחר יב"ח אומר ברוך מחיה וכו'. הרבה טעמים נאמרו ע"ז במפרשים ופוסקים ושמעתי בשם פה קדוש הרב הקדוש מו"ה אברהם יהושע ממעוזבו זצוק"ל דהנה חבירים כשהם באחדות בחבורה יחד באהבה הנה הוא כעין זיוג הנשמות ונולד מחבורתו מלאך. והנה המלאך הוא כבריה שאין לה עצם ואינו מתקיים יב"ח. והנה שוב אחר יב"ח כשמתראין אותן הנשמות באהבת חבירים הנה מחיים את המלאך והוא ע"כ מברכין ברוך מחיה וכו'. כך שמעתי בשמו ולא שמעתי מפיו:

ר"פ ורב הונא בריה דר"י הוו קאזלי באורחא פגעו ביה ברב חנינא וכו' בזהר כתבתי פירוש הו קאזלי באורחא היינו מדת וחנון שהוא אורחא פנוי כנודע התעסקו בזה ויומתק הענין בכאן שפגעו ברב חנינא ושמחו לקראתו ובירכו שהחיינו על שהראו להם מן השמים דוגמא עליונה ויש לרמוז עוד בסוד אור"ח לצדיק. ישיש כגבור לרוץ אורח שורש בנימין הצדיק דכתיב ביה אלקים יחנך בני ע"כ פגעו ברב חנינא והבן מאד מאד ולפ"ז יתכן מה שיהבי ביה עינייהו ושכיב הנא בסוד מסה"ג בהעלאת מ"ן. ויראתי להרחיב הדיבור המ"י:

ר' אשי אמר הוא ככבא דעקר וכו' ומחזי כמאן דעבר לכאורא נראה דר' אשי בא לתרץ קושית הגמ' והא קחזינן דעבר. והנה דברי רב הונא הקודמים הם לפרש המשנה

אשר יתן הקב"ה בסוף באחרית הימים (וה"ב כמו יה"ב כמ"ש המפרשים) ואח"כ יאמר בו את הנחלים ארנון ורצ"ל דוד יאמר בספרו תחילה והנצח שמרמו מה שיהיה לבסוף בימי משיחנו ואח"כ יאמר וההוד שמרמו על נחלי ארנון והוא מטעם הנ"ל והבן:

כי כל בשמים ובארץ שנאמר מן השמים נלחמו הככבים ממסילותם כ"י כ"ל בגי' יסוד והוא כתרוממו דאחיד בשמיא וארעא. והנה במלחמת סיסרא היו מחוברים בשמים ובארץ ע"י הככבים ממסילותם:

לך י"י הממלכה זו מלחמת עמלק זה ידוע דאין השם שלם ואין הכסא שלם עד שימחה זרעו של עמלק והיתה ל"י המלוכה והיה י"י למלך על כ"ה ביום ההוא יהיה י"י אחד ושמו אחד:

הגדולה זו קריעת י"ס דכתיב שם וירא ישראל את היד הגדולה:

והגבורה זו מכת בכורות שע"י זאת המכה יצאו ב"י ביד חזקה וגבורה:

והתפארת זו מתן תורה דכתיב כו' והי ביום השלישי בהיות הבקר וכו' יום השלישי הוא ת"ת:

והנצח זו ירושלים דכתיב על חומותיך ירושלים הפקדתי שומרים וכו' נשבע

י"י בימינו וכו' אם אתן את דגנך עוד וכו' (הרי זה שבועה נצחית לעולמי עד) ואם ישתו וכו' ומקבציו ישתוהו בחצרות קדשי כבר ידעת חצרות רומזין לנצח והוד:

וההוד זה בנין ביהמ"ק שיבנה ב"ב כ"ה הגירסא בע"י ורצ"ל דהנה בחורבן בעוה"ד הוד"י נהפך עלי וכו' ובבנין האחרון ב"ב יתוקן ההוד:

ע"ב שיתין אפיתא וכו'. נראה דלאו דוקא שיתין דאי לאורחים קבעי להו וכי בכ"י האורחים שוים. אבל הכוונה לדעתי מספר שיתין הוא נרמו באות ס' שהוא עגול בלא קצה וגבול והכוונה שלא היה קצה וגבול לאפיות הלחם שהיו אוספין בכ"י רק אם באו עוד אורחים היו אוספין עוד ובוזה תפרש בכ"מ בש"ס שנזכר מספר שיתין לדיבוי כגון שיתין דהיטי רהט וכו' וכיוצא וי"ל עוד שיתין

כלל מהו הדין וכי ק"ו או הלכה הוא הל"ל
לאחר שהתפללה לאה על רחל ואמרה רבש"ע
וכי לא תהא רחל אחותי כאחת השפחות וכאן
לא נתבאר שום לשון תפילה רק שדגה דין
כאילו בדידה תליא מלתא לשפוט הדין. וגם
לשונם שאמרו בעצמה אינו מובן כלל ונ"ל
דהנה כתיב ואחר ילדה בת ותקרא את שמה
דינה ויזכר אלקים את רחל וכו' ודרשו חז"ל
שהיה ראש השנה זמן זכירת ופקודת העקרות
וכבר ידעת מ"ש מרן האריז"ל בפסוק אך
עצמי ובשרי אתה שהיה לו אצלו עצם ובשר
היינו לאה דינא קשיא נק' עצם רח"ל דינא
רפיא נק' בשר וכבר ידעת מסוד ב' ימים
דר"ה שה"ס לאה ורחל דינא קשיא ודינא רפיא
עצם ובשר. ומעתה בין תבין את אשר לפניך
היום ההוא היה יומא קמא דר"ה זמן פקידת
העקרות הנה אמרו חז"ל בדבריהם הנחמדים
לאחר שדגה לאה דין בעצמה ויזכר אלקים את
רחל באותו היום :

הכא במאי עסקינן כגון שהזריעו שניהם
בבת אחת מלשון הוה משמע דגם בתוך
ארבעים יום אסור להתפלל רק כשיודע שהזריעו
שניהם בבת אחת ורש"י ז"ל לא ניחא ליה
לפרש כן דהרי כבריייתא סתם אמרו משלשה
ועד ארבעים יבקש וכו' ובודאי דומיא דאינך
דתנא התם בלא שום תנאי אחר וגם מי יוכל
לידע שהזריעו בבת אחת ע"כ גרס משכחת
לה דמהניא כגון שהזדיעו בבת אחת. וא"כ
יוכל כל אדם להתפלל ע"ז כיון דאין זה חוץ
לטבע יכול להתפלל ואפילו לא הזריעו בב"א
לא הוה תפילת שוא :

לפי שאין דרכן של בני אדם לרפאות אלא
שנהגו לכאורא מה הוא הטעם אלא
שנהגו כיון שהוא אסור למה נהגו וי"ל דה"ק
כוונתנו במה שעוסקין ברפואות הוא עפ"י
דקיי"ל מנהג עוקר הלכה שהוא דין הנה כשחזו
נפסק ההלכה והדין אנו עושין מנהג בכדי
שיתעקר הדין דקיי"ל מנהג עוקר הלכה ודוק
והבן. ואב"י השיב דאין לומר כן שהוא מנהג
כיון שהוא נדרש כן עפ"י התורה רק יאמר
כיון שנתת רשות בתורה. הנה החולה מקיים

כמ"ש רש"י וצ"ע בדבר ולא ידענא בזה ולא
אימא :

דף ג'ט ע"א מוריד ב' דמעות וכו' ארמוז
לך ב"פ דמעה בגי' רחל שמבכה על
בניה והש"י ינחמה במהרה :
ואמר ר' אלכסנדר א"ר יהושע ב"ל הרואה
את הקשת בענן צריך שיפול על פניו
וכו' לייטי עלה במערבא וכו' יש לומר דודאי
ריב"ל ג"כ ס"ל כבני מערבא רק דריב"ל
לא ראה קשת דלא נראתה קשת בימיו כמ"ש
במס' כתובות. והנה אמרו בזהר לא תצפי
לרגלי דמשיחא עד תחזי קשת בגווני נהירין
כדין וראיתיה לזכור ברית עולם עיי"ש. והנה
ריב"ל לא ראה קשת מימיו והיה מצפה על
ההוא קשת בגוונין נהירין ואמר כשיראה האדם
אותו הקשת צריך שיפול וכו' ואפשר הלכתא
כוותיה כשנוכה לראות אותו הקשת :

ע"ב רש"י באורתא דתלת וכו' וסימנך דב"ז
הגא"ז הם השבעה מחזורים קטנים שמתחלת
תקופת ניסן לבוא בתחילת הלילה היינו המחזור
הא' בהתחלת ליל ד' והמחזור הב' בהתחלת
ליל ב' וכן כולם עד שיכלו ה' מחזורים
קטנים ושוב תבא התקופה לתחילת ליל ב' :
רש"י בד"ה שינוי יין שתה יין בסעודה
והביאו לו יין אחר טו"ב מן הראשון וכו' בדברי
הרשב"ם בתוס' דשינוי יין משמע יין ממין
אחר דא"א לומר סתם יין אחר דהרי בכל מה
שאדם שותה אפילו מכוס אחד ב' פעמים הוא
יין אחר ע"כ הפירוש שינוי יין היינו שהוא
משונה מן הראשון וא"א לומר שהוא משונה
לגריעותא דהיאך יצדק לומר הטוב והמטיב
ע"כ לומר שהוא משונה למעליותא :

גמ' רוב ההודאות ולא כל ההודאות אמר
רבא אימא האל ההודאות אר"פ הלכך
נימרינהו לתרווייהו עכ"ל הדבר קשה לכאורא
דלא שייך לומר נימרינהו לתרווייהו רק כששני
תנאים או אמוראים אומר כ"א נוסח אחד.
אבל כשהאחד מיפרך ומתרגז באופן אחר
היאך שייך לומר בזה הלכך נימרינהו לתרווייהו
וא"ה אדכר בזה בדברי הר"י ונישאי כליו :
דף ס' ע"א אחד שדגה לאה דין בעצמה
הלשון שדגה לאה דין בעצמה אינו מובן

וילמדו כולם מן הכהן כשהוא בכיהונו היינו בבגדי כהונה. אך נ"ל דבאת התורה לרמוז לנו בעבודה הראשונה ולבש הכהן מדו ומכנסי רצ"ל רק בשתים אלו ישתנה הכהן בעבודתו מישראל בעבודתו. משא"כ אבנט ומצנפת שהם חגורה וכובע זה צריך גם ישראל בעבודתו ללבוש ע"כ ממרכיב בהנך תרתי אזור ישראל עוטר ישראל:

דף ס"א ע"א אוי לי מיוצרי וכו'. דרש התחלת התיבה ויצר לשון וי:

ד"ן פרצופין ד"ו בלשון יוני הוא שנים עכ"ז מי סני ליה לתנא לומר שני בלה"ק. או תר"י בלשון הגמ' אך בלשון ד"ו נרמז זכר ונקבה הדל"ת מרמות לנוק' לשון דלות דלית לה מגרמא כלום כמ"ש נקבה נקיה באה ו' מרמז לזכר כי הוא"ו הוא אות חיים וכמ"ש זכ"ר ז"ה כ"ר שבאה פרנסתו לצורך חיותו עמו ועיין בכונת האריו"ל בענין יחץ של מצת מצוה ואפיקומן:

ע"ב כל ימי הייתי מצטער על פסוק זה וכו' הגם דהיה מקבל ע"ע בכל יום למסור א"ע על קדושת שמו כענין המחויב לכ"א בק"ש והיה מוסר את נפשו בכח היה מצטער שהיה רוצה לקיים בפועל.

א"ל תלמידיו רבינו עד כאן עיין בכסא מלך למהר"ש בוזאגלו:

אשריך ר"ע שיצתה נשמתך באחד כבר ידוע מה שפירשו בו הראשונים מענין עשדה הרוגי מלוכה שבאו לתקן חטא מכירת יוסף והמ"י.

דף ס"ב ע"א א"ל תורה היא וללמוד אני צריך הגם שלא ידע עדיין אם יש בזה הפועל איזה תורה ואפשר יעשה הכל כמו שירצה א"א לומר כן שכל הענינים שישנם במציאות הכל נברא ע"י התורה א"כ בכל דבר שהוא במציאות יש תורה ועשה כך ולא תעשה כך והבן:

תנ"א בן עזאי אומר וכו' ולמדתי ממנו ג' דברים וכו' הנה אותן הג' דברים שמע מפי ר"ע ואעפ"כ נכנס אחריו דילמא ילמוד עוד איזה ענין אחר ממנו ואיזה הנהגה אחרת:

עוד מצוה עפ"י התורה ויתוסף לו על זכותיו ויצא בדימוס:

מכאן שניתנה רשות לרופא לרפאות לכאורא וכי רק רשות הוא הרי מצוה והובה הוא והראיה דמחליין עליו שבת וכבר אמרנו ברמיזתינו רשות בגי' השם הו' דאנא בכח והוא שועתינו קבל וכו' דהתורה נתנה לו זה השם בעת עוסקו ברפואות יכוין זה השם ויקבל עליו עול מלכות שמים ויתפלל אל י"י שיצליח:

ע"ב אשר יצר את האדם בחכמה עיין בתו' ונ"ל הברירור הוא מן החכמה כמ"ש כולם בחכמה עשית כולם במחשבה איתברירו וא"כ המאכל שהאדם אוכל נתברר הטוב והמובחר ונעשה ממנו דם לנפש חיה והפסולת והרע הנה נדחה ע"כ בעת צאתו מביהכ"ס מברך אשר יצר את האדם בחכמה זהבן:

ואומר עוד עפ"י מה שמצאתי בדברי הרב הגדול בעל גור אריה על מאמר חז"ל כל המלעיג על דברי חכמים נידון בצואה רותחת אמר הוא ז"ל הטעם דהנה ב' דברים נבדלים מן הגוף החכמה היא נבדלת מן הגוף למעלתה והצואה נבדלת מן הגוף לפתיחתה ממילא המלעיג על דבר הנבדל למעלתו נידון בדבר הנבדל לפחיתותו והבן כי קצרתי עפ"י הדברים האלה תמצא טוב טעם מה שממרכיב בצאתו מביהכ"ס אשר יצר וכו' בחכמה:

אומר משמע ישראל עד והיה א"ש לא ידענא למה לא אמר סתם אומר פ' ראשונה שבק"ש והרבה דקדוקים יש לדקדק באלו ברכות השחד ואפשר נדבר מזה בדברי הרי"ף והרא"ש ונושאי כליהם

כי אסר המייניה לימא ברוך אזור ישראל וכו' כי פריס סודרא לימא ברוך עוטר ישראל וכו' בהנך תרתי דוקא מזכיר שם ישראל ע' בט"ז ונ"ל דבעבודת הכהנים בביהמ"ק הנה עבודה הראשונה הוא תרומת הדשן ושם נאמר ולבש הכהן מדו (כתנת) בד ומכנסי בד וכו' והרים את וכו'. והנה מצנפת ואבנט לא נזכר ולמדו חז"ל ביומא. שצריך גם למצנפת ואבנט. והנה קשה למה לא נזכר מצנפת ואבנט או לא יזכור גם כתנת ומכנסיים

והכהן יהיה המקבל והנה לא רצה ליתן להמקבל את הראוי אליו הנה אשתו הוא ג"כ מקבלת ממנו סוף שיצטרך לכהן לבדוקה אם לא קיבלה מאחרים שאינם ראויים לה; כל המשתף שם שמים בצערו וכו' רצ"ל כל צער שיש לשום בן ישראל הוא בעבוד העדר היחוד והחיבור שם עם שמים וכביכול הצער הוא למעלה והיודע זה הוא משתף שם שמים הבן:

שנאמר והיה שד"י (בג"י שם) וכסף תועפות לך כבר ידעת מן סוד הפ"ג בכפילות שם הז' בג"י כסף והנה כסף תועפות ב"פ כסף הוא להמתיק הגבורות היינו ב"פ כסף בג"י ש"ך שהם הדינים ה"פ דין ה"ג ונמתקים בהוספת האלפין לכל דין ויתהיה אדניי ויתהווה מן ש"ך שכ"ה אשרי העם שככה לו כמ"ש בכתבי הארז"ל וכבר כתבנו מזה מ"ש יעקב לבניו בהליכתם למצרים וכסף משנה קחו בידכם הנה ב"פ כסף הוא ש"ך כנ"ל תקחו בידכם ה' אצבעות ויתהווה מן ש"ך שכ"ה

ע"ב כשנכנסו רבותינו לכר"ם וכו' כרם י"י צבאות בית ישראל כשהיו לומדים בקהל ועדה אין עדה פחותה מעשרה והנה כר"ם בגימ' עשרה שמת הז' כידוע:

פתח ר' יהודא ראש המדברים וכו'. הנה המעשה ידוע מן גמ' שבת [לג] למה היה ר' יהודא ראש המדברים אבל לא לחנם אירע כזה שיהיה ר' יהודא ראש המדברים עיין בקנה על המצות נראה שהיה ר' יהודא שורש יהודא בן יעקב והנה דבר מלך שלטון ע"כ היה ר"י ראש המדברים ע"ש במצות חמץ ומצה:

פתחו כולם בכבוד אכסניא ודרשו פתח ר"י וכו' בכבוד תורה וכו' רצ"ל שפתחו כולם ודרשו שמהראוי לדרוש בכבוד אכסניא הגדולה והכבוד שיגיע לאכסניא המאדח ת"ח בתוך ביתו והנה כשרוצים לדרוש בכבוד איזה איש צדיכין להקדים בכבוד התורה. דהנה כל הראיות שאנחנו מביאים לשום דבר מן התורה אנחנו מביאים. הנה צדיכים להקדים בכבוד התורה וגם הנה אנחנו רוצים לדרוש בכבוד המארח ת"ח בתוך ביתו ומה הוא

א"ל דמי פומיה דאבא וכו' לכאודא קשה אם שכב ר"כ תחת המטה כדי ללמוד עכ"פ היה לו לשתוק למה עשה זאת שדיבר אליו. אבל רצה לדעת אם זה הפועל דשח ושתק הוא מקדה בזמן ההוא שהיה צריך אז לפייסה וכיוצא. או הוא דבר חיובי לכל זמן ע"כ דיבר אליו ויתודע לו האמת וכיון שא"ל ר"כ אח"כ ללמוד אני צריך ולא השיבהו דב שאין זה תורה שאינו דבר חיובי לכל זמן אז ידע ר"כ שכתורה הוא לכל זמן:

ע"ב עד השתא לא עיילית לשעיר וגמרת לך מילי דשעיר ופירש"י שאינם צנועים בביה"כ עכ"ל עיין בפירש"י לעיל ע"א בדי"ה שעיר של ביה"כ דומה לשעיר ועליהם נאמר ושעירים ירקדו שם עכ"ל ע"כ בני שעיר אינם צנועים בביה"כ שעיר בשעיר מיחלף אמר רב ראה יעקב אבינו דכתיב ויאמר יעקב כאשר ראם נלמד בג"ש דאיה ראייה וג"ש הוא לעורר מדת רחום ע"כ ריחם הש"י עליהם:

ורקיקה מקל וחומר כדי לעורר מדת א"ל המדה הראשונה שבי"ג מדות בבואו להר הבית כשאוסר לעצמו רקיקה מק"ו מדת א"ל מדה הא' ובודאי כל הי"ג מדות כלולים בה כי היא הראשונה ע"כ בתפילין ת"ג תיבין כמנין י"ג פעמים אל.

דף ס"ג וכ"ת בועז מדעתיה דנפשיה קאמר לכאורא יקשה וכי כל הדברים שאנו למדין מן הכתובים מן הראשונים והנביאים נאמר שאין ללמוד מהם דמדעתיה דנפשיה דרא דקעבדו והרי אמרינן מנין למתפלל שלא יהיה דבר חוצץ בינו לבין הקיר שנאמר ויסב חזקיה פניו אל הקיר הנה נאמר ג"כ דילמא חזקיה מדעתיה דנפשיה קא עביד וי"ל דודאי לחומרא גמרינן שפיר אבל דבר שכפי התורה נראה איסור כגון הכא להזכיר ש"ש בשאילת שלום איש לרעהו בעינן ראייה גמורה:

כל שיש לו תרומות ומעשרות ואינן נותנן לכהן סוף נצרך לכהן ע"י אשתו טעמא בעי למה דוקא יצטרך לכהן ע"י אשתו דהנה התורה צותה עליו שהוא יהיה המשפיע לכהן

מעלת התי"ח שלומד תורה הנה צריכים להקדים כבוד התורה ע"כ כשעלתה הסכמתם לדרוש בכבוד האכסניא הנה ר' יהודא ראש המדברים פתח בכבוד התורה ואח"כ דרשו הם בכבוד האכסניא :

שהרי אדם קורא ק"ש שחרית וערבית וערב אחד אינו קורא דומה כמו שלא קרא ק"ש מעולם רצ"ל כ"כ מתגעגע ומצטער על הדבר כמו שאבד דבר חדש ולא נהנה ממנו מעולם והנה הק"ש להמון עם מקיים בזה מצות והגית בו וכו' מזה תראה שכל לימודי תורה לתי"ח הוא ג"כ כזאת שבכל יום ויום הוא בעינים כדבר חדש שניתן היום מהר סיני. **הרוצה** להחכים יעסוק בד"מ רצ"ל הנה תלמיד שכועס עליו רבו רק פעם אחת ושותק הנה זה שכרו להבחין בין דם טהור וכו' וכל תלמיד שכועס עליו רבו ראשונה ושניה ושותק יתרבה שכרו להבחין בין דיני ממונות וכו' ומאי אולמיהו דהלכות הללו מהלכות טומאה וטהרה לזה קאמר שאין לך מקצוע בתורה וכו' :

דף ס"ד ע"א ששים ושנים לעובד אדום אפשר לומר שבאת לו הברכה מן המדה הראשונה של הי"ג מדות א"ל והוא כביכול רמוז בפאות הזקן שהם כפולים בימין ושמאל אי"כ ב"פ א"ל בגי' ס"ב והש"י יודע. **הרי"ף** ונשאי כליו :

דף מ"ז ע"א הרי"ף אתא לקמיה דרבא א"ל כי מטית להתם אימא וכו' ובגמ' שלפנינו כל אימת דמטית להתם בריך בריך וכו' הנה הראב"ד כתב דאין חיוב לברך על הגס רק בפעם ראשונה הביאו הש"ג בדף הקודם ולא ידענא מנ"ל. ונראה שהיתה גירסתו כגירסת רבינו הגדול כי מטית להתם היינו בפעם ראשונה משא"כ לפי גירסתינו בגמ' כל אימת דמטית וכו'. ולולא דמיסתפינא מרבתי ומחבירי הייתי אומר לך עוד דהנה בגמ' גרסינן דמטית להתם בריך בריך וכו' והרי"ף ז"ל כתב אימא נ"ל כונה מכונת דהרי"ף ז"ל ס"ל דאין זה ברכה רק הודאה ואפילו דילג בה מלכות יצא וראיתו באפשר מן הגמ' להלן בריך רחמנא דיהבך לן ואמר

פטרותן יתי מלאודי והנה לא קאמרו התם מלכות ולא ס"ל כתרמי דמיירי שאמרו רחמנא מלכא דעלמא דעכ"פ ה"ל להקשות ולשנות כמו גבי בנימין רעיא אלא ע"כ צ"ל דזה לא מיקרי ברכה רק הודאה וא"צ מלכות וראיה לזאת דהרי הודאה שמעו לה בגמ' מן יתרו שאמר ברוך י"י אשר הציל אתכם ולא אמר מלכות ע"כ שינה הרי"ף ז"ל לשון הגמ' שאמרו בריך ברוך. וכתב אימא להורות דאין זה ברכה רק אמירת הודאה וא"צ לומר בה מלכות וטעמא רבא אית ביה כמ"ש בדרושי חנוכה כתבתי לא להלכה :

שם אניסא דיחיד הוא ובריה ובר בריה וכו' לכ"ע לא צריכי בגמ' לא קאמרי רק איהו חיוב לברוכי כ"ע לא מחייבי ונראה דרבינו הגדול אסברה לה איהו ודורותיו דהרי קושית הגמ' ותירוצה דומיא דרבים קאמרינן דלאו דוקא אותן שנעשה להם הנס קא מברכין דהרי נוסח הברכה במשנה שעשה ניסים לאבותינו הה"ד ביחיד כיוצא בזה קאי על צאצאי מעיו ומה שתפס הלשון ובריה ובר בריה הה"ד כל הדורות רק הלשון הוא כדאשכחן בתורה ולמען תספר באזני בנך ובן בנך והודעתם לבניך ולבני בנך דכיון דהידיעה בדבר הוא שלש דורות שוב אין לה הפסק כדאשכחן [ב"מ פ"ה.] לא ימושו מפיד ומפי זרעך ומפי זרע זרעך ושוב אין התורה פוסק מזרעו כי חוט המשולש וכו' .

תרי"י פיסקא אניסא דרבים וכו' וכל גס שאינו נעשה לכל ישראל או לרובן נקרא של יחיד ואינו מברך עליו אלא וכו' והא דמברכין על כבשן האש של חמו"ע ועל גוב אריות דדניאל י"ל אדם מסויים שאני ועי"ל דזה הגס נעשה לכ"י דעי"ז היה לישראל הרוחה בגלותיהם כי נעשו דניאל חמו"ע שרים וחשובים והיה לישראל הרוחה בגלותיהם :

הרי"ף ואבן שזרק עוג מלך הבשן במשה בגמ' זאבן שביקש עוג מלך הבשן לזרוק על ישראל ולשון זה של רבינו הגדול תמיה ואין בידי כעת דבר המתקבל :

תר"י פיסקא הרואה אוכלסי ישראל וכו' ובגמ' אומר שאם דאה אדם חשוב וגדול בתורה שמברך עליו ברוך חכם הרזים עכ"ל. ונ"ל דרבינו הגדול ס"ל כיון דמייתי בגמ' דיהבי ביה עינייהו ברב חנינא ושכיב ליתיה הלכתא כותיה ע"כ לא הביאו רבינו הגדול: דף מ"ח ע"א הרי"ף ר"י אומר הרואה את הים הגדול וכו'. נ"ל דס"ל לרבינו הגדול דהנה לשון הת"ק על הויקין ועל וכו' על הברקים וכו' על הימים וכו' והנה ר' יהודא מתחיל דבריו מחדש הרואה את הים הגדול וכו' משמע דלא בא לחלוק ות"ק מודה לו דאילו היה חולק ה"ל למיתני סתם ר"י אומר על הים הגדול הוא אומר ברוך וכו' כן נ"ל דעת רבינו שהביאו לפסק הלכה: **שם** ברוך רוב ההודאות וכו' עיין בדברי בעל המאור:

מתניתין מברך על הרעה מעין וכו' דבדי המחבר פירש"י בכאן הוא תמיה וצ"ע שפירש שלא כדברי הגמ' וגם פירושו לא יתכן בכאן:

ע"ב ותצילנו מזה זכיוצא בו לעתיד לבוא היינו מאש של גיהנם ומן האש של החום לעתיד אשר הרשעים נידונים בה וליהט אותם וכו':

שה"ג אות א' וז"ש באסא גם בחליו לא דרש את י"י כ"א ברופאים וכו' י"ל הפירוש עפ"י מ"ש מי שיש ח"ו חולה בתוך וכו' ילך אצל חכם ויבקש עליו וכו' והנה נאמד באסא גם בחליו לא דרש את י"י לרבות ת"ח כן נ"ל:

הרי"ף חייב אדם לברך מאה ברכות בכ"י אמרו"ל דוד תיקנם שנאמר נאם הגבר הקם על על בגי' מאה ומהיכן נדע אשר תיבת על קאי על הבדכות נ"ל מדכתוב ברכות שמים מעל. וזהו הקם על היינו שלמד המאה ברכות מן אל תקרי מה אלא מאה היינו ק' וזהו הקם היינו מה ק'. ונ"ל דמזה נפקא לן עשדה והובי"ם להחוסף ברכה מחבידו דקיי"ל דברכתא דלעילא אינה פחותה מאלף. וזהו ג"כ ברכות שמים מעל מן המאה ברכות והנה מגיע לכל ברכה עשרה:

שם ברוך הגומל לחייבים טובות שגמלני כ"ט ובגמ' ברוך גומל חסדים טובים ואי"ה נדבר מזה בדברי הרא"ש:

שם ותרי מינייהו רבנן בגמ' מקשה ואימא בי עשרה ותרי רבנן (דהו י"ב) ואסיק בקושיא והנה פסק רבינו הגדול לקולא דמילי דרבנן [הוה] והתוס' (לפי גירסת הטור) כתבו לחומדא נראה דס"ל דהוה כספק תורה כיון דנלמד הדבר מן יתרו וגם מן ד"ק דדוד ועמ"ש שם פי' אחד בדברי התוס' ע"ש:

שם ותלמיד חכם בלילה בגמ' ותלמידי חכמים מדתני לכולהו אינך בלשון יחיד ותלמידי חכמים לשון רבים משמע אפילו ת"ח רבים צריכין שימור בלילה ורבינו הגדול ל"ג כן וצ"ע:

שם האי מאן מאן דחזא חלמא ולא ידע מה הוא אי טבא אי בישא אי בישא בגמ' סתם קאמרו ולא ידע מאי חזא ופירשו רבינו הגדול שאינו יודע פתרונו דא"א לומר ולא ידע מה חזא כפירש"י לעיל שנשתכח ממנו כיון שנשכח ממנו למה יאמר:

שם וליקום בהדי כהני כהני ויאמר וכו' ובגמ' בהדי כהני בעידנא דפרסי ידיהו אפשר השמיטו רבינו הגדול להורות דלאו דוקא בשעת פרישת כפים ממש דהרי צריך לשמוע ברכתם רק בשעת הכנת פרישת כפים וימתין בסיום תפילתו ויסיים עם הכהנים לשלום:

ע"ב וכי מהדרי כהני אפייהו לימא השוכן בגבורת שלום וכו' עיין בגמ' ולפני רבינו הגדול היה גירסא אחרת.

שם ברוך שעשה נס לצדיקים ובגמ' ניסים לאבותינו הנה רבינו הגדול ס"ל דלאו דוקא לאבותינו דהרי מי יודע אם אנחנו מבני בניהם ובפרט למ"ד סריסים ממש רק להיות בני אדם מסוימים צריכין לברך על ניסיהם ברוך שעשה נס לצדיקים ולפי גירסת הגמ' צ"ל דע"י הנס שלהו נעשה הרוחה לכל ישראל וכמש"ל בדברי תד"י:

שם אמר וטאטאתיה וכו' ובגמ' לקיים מה שנאמר וטאטאתיה וכו' משמע שלא אמר כן דק עשה הפועל לקיים מה שנאמר:

למה הוצרכנו לזה דכיון דהלב ג"כ נקרא שכ"י. הרי יכולין לברך על בינת הלב. וגם תדע מלאך גבריאל ג"כ בגי' שכ"י כמ"ש המקובלים והוא ג"כ לשון גבר :

סימן כ"ד שעשאני ישראל כו' עיין בד"ח שצריך לברך שלא עשאני גוי רק שהוא טעות מהמדיפסים נ"ל שלא להשית עליהם חטאת שעשו כן מפני היראה וזתוקף עול הגלות כמו שהוא דבר ידוע בכמה שינויים בספרינו בדפוס והמשכיל יוכל להתבונן :

ש"ס בד"ח ס"ק פ"ט וכתב האבודרהם בשם הרמ"ה שהגר אינו מברך שלא עשני גוי עיי"ש נ"ל שיכול לברך דהרי הגר כשמתגייר בודאי תחילת ברייתו היה משורש הקדושה וכמ"ש הראשונים .

ס"ק צ' וכתב הטור דנהגו הנשים לברך שעשני כרצונו וכו' שהוא כמצדיק עליו הדין וכו' עיי"ש וזה לא יתכן בעיני דמה הוא הצדקת הדין דמשמע שהיה בידה איזה חטא קודם ברייתה וע"כ נבראת נקבה ולדעתי הוא כדר' אבהו (במכילתין דס"א) דר' אבהו רמו כתיב זכר ונקבה בראם וכתוב כי בצלם אלקים עשה את האדם הא לבסוף לא בתחילה עלה במחשבה לברוא ב' ולבסוף לא נברא אלא אחד ע"כ וא"כ לפי"ז אח"כ כשלקח הש"י את הצלע וברא ממנה נקבה הנה נשלם המחשבה שהוא הרצון ולכך מברכת האשה שעשאני כרצונו נ"ל :

הרא"ש ס"י כ"ו העובר אחרי אשה בנהר לא ינקה מדינה של גיהנם עיין במעדני יו"ט שבגמ' גרס אין לו חלק לעוה"ב ועיין מה שכתב שם ונ"ל דהנה רש"י ז"ל כתב העובר אחר אשה בנהר אחרי אשת איש וטעמא בעי למה החליט דמיירי באשת איש ונ"ל עפ"י מ"ש בגמ' לעיל הבא על [אשת] איש בחלום מובטח לו שהוא בן עוה"ב ופירש"י דנראה שמראין לו שהוא נוטל גם חלק חבירו בג"ע (לדעתי תשכיל במושכלות גן עדן הוא יסוד דנו"ק נק' גן עדן עיין בס' מאורי אור) ממילא כשעובר אחרי אשה איש בנהר הנה רוצה ליהנות מחלק חבירו ולכך

העובר אחרי אשה בנהר לא ינקה מדינה של גיהנם ובגמ' אין לו חלק לעוה"ב.

המרצה מעות וכו' או מידה לידו זה אינו בגמ' שלפנינו ולכאורא גירסא שלפנינו נכונה כי המרצה קאי עליו שמונה וסופר מידו לידה משא"כ מידה לידו הנה היא הסופרת ומרצת ואעפ"כ הוסיף זה הרי"ף ז"ל דאם כונתו להסתכל בה מאי שנא :

דף מ"ט ע"א אר"ח אר"ה הנכנס לביה"כ להתפלל מצוה לעשותו קפנדרייא ובגמ' מותר ונראה דגירסת הרי"ף ז"ל נכונה דלמד לה מקרא ובקרא כתיב לא ישוב דרך השער אשר בא בו כי נכחו יצא : **הרא"ש** ונושא כליו סי' א' :

כי מטית להתם אמור וכו' עמ"ש בדברי הרי"ף ובדברי הרא"ש א"א לומר כן דהרי פסק לקמן בפירוש דצריכין גם בהודאה שם ומלכות :

ש"ס מכאן משמע שיחיד שנעשו לו ניסים הרבה בהגיעו וכו' ועמ"ש בדברי הגמ' מה שיש להוכיח עוד מזה לדינא :

סי' ה' לייתי תלתא דרחמי ליה וכתב המעדני יו"ט הגם שאין זה בגמ' סברא הוא ואני אומר דנשמע מהגמ' דבאמת אמר ר' יוחנן בגמ' שם ילך ויפתרונו בפני ג' ומקשה והאר"ח חלמא דלא מיפתר כאגרתא וכו' ומשני אלא אימא ילך ויטיבנו וכו'. והנה ר' יוחנן יפתרונו קאמר י"ל דר"י קרא להטבה פתרון כענין הפותר דבעינן שיהיה לו אוהב דיוכל לפתור ח"ו באופן אחר וכדאשכחן כבר הדיא כן בהטבה בעינן אוהבים דייקא וגם לשון ילך משמע דצריך לילך לבקש אחריהם ואח"כ לייתו תלתא אלא ע"כ הכונה דצריך לילך ולבקש אחר אוהבים נאמנים :

סימן י"ז דשמא הזריעו שניהם בבת אחת. רצ"ל מותר לו להתפלל דשמא הזריעו וכו' ולא הוה תפילת שזא אפילו לא הזריעו וכמו שכתבתי בגמ' שכן הוא מוכרח מפשט הגמ' :

סימן כ"ג ומיהו אם לא שמע קול תרנגול יכול לברך ברכה זו שאינה אלא הודאה וכו' וברא לנו כל צרכינו וכו'. לא ידענא

עונשו שאין לו חלק וחבירו נוטלו עד אשר ישוב אל הש"י:

סימן כ"ח רבא הוה רמי ליה ליבני וכו' כ"ה ג"כ ברי"ף ובגמ' גרסינן רבה ונראה דלא ניחא להו להרי"ף והרא"ש ז"ל לגרוס רבה דאיך היה רשאי אביי לצער את רבו ע"כ גרסו רבא:

לכבוד התורה פטטייא דאורייתא טבין בסיום המסכתא לנעוץ סופה בתחילתה:

א"ר"א ארי"ח ת"ח מרבים שלום בעולם יאי שייטיה דהך מימרא לסיום המסכתא הלזו הדרן עלך הרואה וסליקא לה מס' ברכות בתחילת המס' ותבין דהנה התחלת המסכתא מאימתי קורין ק"ש בערבית משעה שהכהנים נכנסין לאכול בתרומתן ומקשו בגמ' מכדי כהנים אימת קא אכלי בתרומה משעת צה"כ ליתני משעת צה"כ ומשני מלתא אגב אורחא קמ"ל כהנים אימת קא אכלי בתרומה משעת צה"כ והא קמ"ל דכפרה לא מעכבא דתניא ובא השמש וטהר ביאת שמשו מעכבתו מלאכול בתרומה ואין כפרתו וכו' ומקשו וממאי דההוא ובא השמש ביאת השמש ומאי וטהר טהר יומא דילמא ביאת אורו הוא ומאי וטהר טהר גברא אמר רבה בר' שילא א"כ לימא קרא ויטהר וכו' במערבא הא דרבה בר' שילא לא שמיע להו (נ"ל כלומר לא ס"ל להו כדמקשו התוס' דכמה פעמים כתיב וטהר) ובעי לה מיבעיא האי ובא השמש וטהר ביאת שמשו הוא ומאי וטהר טהר יומא או דילמא ביאת אורו הוא וטהר טהר גברא והדר פשטו לה מברייתא דקתני בברייתא וסי' לדבר צה"כ ש"מ ביאת שמשו ומאי וטהר טהר יומא ע"כ. הנה לכאורא קשה הבני מערבא דלא ס"ל הא דרבה ב"ש ליפשטו ממשנתינו דבוראי ק"ש של ערבית אין קורין ביום ולמה הוצרכו לברייתא וצ"ל דממשנתינו אין ראייה דנ"ל דהתנא מיירי מכהנים שא"צ כפרה והיא גופא קמ"ל דומן ק"ש הוא משעה שהכהנים נכנסין וכו' דאז צריכין להמתין עד צה"כ רק תיכף מביאת

השמש הוא זמן לאכילת כהנים בתרומתן ואז הוא זמן ק"ש ג"כ קודם לצה"כ אבל בברייתא דקתני משעה שהכהנים וכו' וקתני סי' לדבר צה"כ מוכח שפיר ודוק. וא"כ יקשה על תנא דידן דקתני סתם משעה שהכהנים וכו' על מי סמך דנדע דמיירי מכהנים דצריכים כפרה ומשמיענו מלתא אגב אורחיה דכפרה לא מעכבי אנן נוכל לפרש דמיירי בכהנים שא"צ כפרה והוא גופא קמ"ל דומן ק"ש קודם לצה"כ כמו זמן הכהנים בתרומתן אבל סמך ע"ז. הא דת"ח מרבים שלום בעולם דהנה אמרינן בגמ' לעיל הרואה באר בחלום יצפה לשלום דכתיב ויחפרו עברי יצחק בנחל וימצאו שם באר מים חיים רצ"ל שעל אותה לא רבו רועי גרר וקשה דילמא ראה באר שרבו עליה. אבל הוא לדעתי דבאמת יש לפתור לשלום ויש לפתור להיפך והנה כל החלומות הולכין אחר הפה הנה הת"ח מרבים שלום בעולם פותרין לשלום שמרומזו על הפסוק וימצאו שם באר מים חיים. והנה דקדקו על התחלת המשנה מאימתי קורין דלשון מאימתי הוא רק על ההתחלה הל"ל אימתי דיכולול לל משך הזמן תחילתו וסופו. אבל ידוקק הדבר עפ"י מה שהקשו בגמ' קשיא דר"א אדר"א דברייתא אמר ר"א משעה שקדש היום בע"ש ומשני רישא (דמתניתין) לאו ר"א היא. ולפי"ז לא תנא במתניתין דברי ר"א מה דס"ל בהתחלת הזמן כמו דמתני דברי ר"א בסוף הזמן אבל הוא דרצה לפתוח בהתחלת דבריו בשלום ולא במחלוקת ופלוגתא כי ת"ח מרבים שלום בעולם ולפי"ז הא דקתני משעה שהכהנים נכנסין וכו' כהנים שנטמאו וטבלו וכו' נדע שפיר דמיירי כהנים שצריכין כפרה כי כהנים שנטמאו צריכין ביאת מים והנה זה דרכן של ת"ח לפתור על סתם באר מים על המקרא וימצאו באר מים חיים שהוא לשלום וא"כ נדע דמיירי באותן שצריכין ביאת מים חיים היינו הזב והוא צריך כפרה וממילא נדע דמלתא אגב אורחא קמ"ל. והנה הוא פטטייא דאורייתא לכבוד התורה:

ועיין מ"ש בחידושי במשנה א' דברכות מעשה ש' באו בניו וכו' ואית דגרסי ובאו. עיי"ט דבר נחמד:

פיסקא אורחיה דתנא נקט ברישא מלתא דפשיטא וכו' ורצ"ל לא זו בלבד אלא אף זו ולפעמים תני איפכא ורצ"ל זו ואצ"ל זו עכ"ל זו ואצ"ל זו. זה מתרצינן על צד הדוחק ולכתחילה טרחינן בכ"מ למיתני לא זו א"ז ועמ"ש בחידושי לברכות ריש פ"ב:

שם מה שאמר לא זו אף זו הוא לפי שרבי שמע התנא שאמר לשון הראשון וכתבו ושוב שמע מפי תנא אחר וכו' וכן זו ואצ"ל זו וכו' עכ"ל זה הטעם אינו עיקר דהרי נשנה בדברי תנא אחד לא זו א"ז וגם זו ואצ"ל זו וכמו שהוא נשנה רפ"ב דברכות.

פיסקא היכא דאשכחן ב' תנאים ודעת שלישית וכו' אבל אם דעת שלישית בלשון רבים וכו' כי הא וחכ"א לא כדברי זה ולא כדברי זה וכו' עכ"ל י"ל כיון דהזכיר ב' הצדדים היינו לא כדברי זה ולא כדברי זה הוה כתנא המכריע וד"ק:

פיסקא הגמרא הוא טעמי וכו' גמרא נוטריקון ד' רגלי המרכבה היינו גבריאל מיכאל רפאל אוריאל:

פיסקא כתב יסוד עולם וכו' ושמונים שנה היה משהתחילו לחבר הגמרא עד שנחתם עכ"ל. הגמ' הוא תורה שבע"פ מלכות פה ותורה שבע"פ ושהו בחיבורו פ' שנה מנין יסוד לחבר יסוד מלכות תקע"ז בריתות שנכרתו על התורה:

שם ומשנכתב המשנה עד חתימת הגמ' היה ש"א שנה עכ"ל עכ"ל נרמז בתורה הופיע מהר פארן ליתן התורה בכתב ואח"כ ואתא מרבבות קדש בזמן רבינו הקדוש נכתבה התורה שבע"פ באותיות ואח"כ מימינו אי"ש דת למו כמנין אי"ש נחתמה הד"ת וכן אי"ש לשון ר' אשי:

פיסקא כתב בס' כריתות לשון תלמוד וכו' תלמוד בגי' ת"פ ע"י לימוד התלמוד תורה שבע"פ מלכות פה מבטלין מלכות הרשעה והבן:

מבוא התלמוד. וגם קיצור כללי המשנה. **פיסקא** א' במבוא התלמוד שם בקיצור כללי המשנה:

פיסקא משנה הוא מלשון משנה למלך שהתורה שבכתב הוא המלך והמשנה שניה לה עכ"ל משנה כיון שנמסרה בתורה שבע"פ שצריך האדם לחזור עליה בכל פעם ועידן שלא תשתכח וגם בכל פעם בלימוד הראשון צריך לשנותה ד' פעמים כמשארז"ל כיצד סדר המשנה וכו' והוא כא"תיות משנ"ה ד' אותיות. וגם משנה הוא לשון חזרה שצריך לחזור עליה בכל זמן ועידן כענין שאמרו חייב אדם לקרות את המגילה בלילה ולחזור ולשנותה ביום. חכמי רשומות אמרו משנה אותיות נשמה:

פיסקא בפרק כל התדיר וכו' אין אמרי במערבא דתניא רישא משום סיפא עכ"ל. וזה על צד הדוחק אמרינן הכי. אבל מחויבים להשתדל להבין באופן אחר דתנא סיפא משום רישא והוא הלכה מרווחת בכ"מ **פיסקא** פעמים שנה רבי במשנה דבר שאינו צריך וכו' דלא מיקרי שא"צ כשהתנא שונה מה שמפורש בפסוק אלא כשהוא מק"ו עכ"ל ק"ו הוא ממדות שנמסרו בע"פ. והנה כשהתנא שונה מה שנכתב בפסוק הוא לשם יחוד קוב"ה ושכינת' לחבר מדת יום במדת לילה תורה שבכתב עם תורה שבע"פ משא"כ כשהתנא שונה מה שהוא נלמד בק"ו ק"ו גופיה הוא ג"כ תורה שבע"פ יקשה הא תו למה לי. נ"ל:

פיסקא פעמים במשנה וברייתא וא"ו במקום או וכו'. וכן יש ש' במקום ו' פ"ק דביצה שאפר כירה וכו' רצ"ל ואפר כירה מוכן הוא עכ"ל כתבנו הטעם במ"א ו' אות חיים כידוע מסוד הפסוק וישם י"י אות שנתן ל' אות ו' שמתחילה נאמר לו נע ונד תהי'. ואח"כ וישב בארץ נוד בהוספת ה'. והנה החיים היא ע"י האמת כנודע מההוא אתרא דשמה קושטא ולא שכיב אינש בלא זימנא ומבואר בזה דאות ש' אתא דקשוט מזה תתבונן התחלפות אות ה' אות חיים באות ש' אתא דקשוט דא ודא אחת היא ואתה הבן

(וכבר תירצנו שם במשנה עיי"ש) וכעת נראה דהנה הנ"מ בין הטעמים בעומר אחד קטן סמוך הנה לב"ה אין שום נ"מ בין הטעמים ובשני עמרים סמוכים יש נ"מ לב"ה דהלכתא כוותיהו דלטעם הא' אין זה שכחה וחיוב במעשרות ולטעם הב' הוה שכחה ופטור מן המעשרות זהנה הרע"ב ז"ל סובר מדחוינן דבגמ' ירושלמי טעם אחד שלא כטעם המשנה. א"כ סובר דאין סומכין על טעם המשנה דוקא. והנה יש לחוש לטעם המשנה שיאכל טבלים ע"כ פירש כטעם הא' ויש להרחיב הדיבור בזה ואכ"מ:

פיסקא אין מביאין ראייה ממקרא שנכתב קודם מתן תורה ע"כ צ"ע גדול דבכל הש"ס מצינו ראיות כאלו:

פיסקא מצינו טביעת עין על השמע וכו' דקאמר סומא האיך מותר באשתי

אלא בטביעת עינא דקלא עכ"ל. לכאורא אין מזה ראייה דהתם דוקא קאמרי דהנה מי שנחסר לו חוש אחד אעפ"כ החוש הזה מעורב עם שאר החושים (ע"כ החושים האחרים הם בתגבורת אצלו יותר משאר בני אדם) דאלת"ה האיך בעל מום מוליד שלם לא ה"ל להוליד רק בדומה אלא ע"כ שהכח הנחסר ישנו אצלו במציאות האברים האחרים וע"כ שפיר מדייק הש"ס לומר בסומא בטביעת עינא דקלא שכח העין ישנו אצלו בחוש השמע והבן:

שם זכנ כל העם יראים את הקולות עכ"ל. גם בזה דרשו חז"ל שהיה ניטי רואים את הנשמע והבן:

בקיצור כללי הי"ג מדות. פיסקא אין מזהירין ואין עונשין מן הדין וכו' והטעם וכו' ופעמים שהוא טועה בסברא והדין פריכא ולא אדעתין ודוקא איסורא אבל ממונא עונשין מן הדין עכ"ל ולי הקטן נראה אי הטעם דדילמא הק"ו פריכא. א"כ גם בממונא היאך נוציא ממון מיד המוחזק. אבל נ"ל דהוא גזירת הכתוב ואביה ירק ירק בפניה הלא תכלם ז' ימים ל"ל למימר אח"כ תסגר ז' ימים ואי משום דיו הלא נילף מדכתיב אח"כ ותסגר ז' ימים וכו' אלא ע"כ להורות דאין עונשין מן

פיסקא כתב הרא"ש במס' שבת האמורא דרכו לפרש דברי התנא אע"פ שאינו סובר הלכה כמותו עכ"ל ואעפ"כ תמצא ברי"ף ורמב"ם ורא"ש וטור ובי" דפסקו כאיזה תנא נגד חביריו הואיל ואמוראי קא מפרשי למילתיה וצ"ל דהרא"ש ה"ק כשיש מאיזה מקום הוכחה דהלכה כפלוגי אין קושיא על האמורא למה מפרש דברי התנא האחר דלית הלכתא כותיה.

פיסקא כתב ת"ח ש"ג אמורא חולק עם תנא בענין דרשות ואגדות עכ"ל. גם בכל דור ודור רשות בידינו לפרש פסוקי התורה בפירושים שונים ובלבד שלא יהיה בזה ניגוד להלכה מדיני התורה או ליסודי הדת וגדולה מזו כתב הרב הקדוש בעל אור החיים בפירושו על התורה דבענין דרשות וחיודושי תורה בפירוש הכתובים יש רשות בידינו לדרוש ג"ש מעצמנו:

פיסקא כתב תו' פרק הישן וכו' דדכותיה אשכחן טובא שאין התלמוד חושב לעיקר טעם המפורש במשנה עכ"ל ובהו יונח לי מה דקשיא לי על דברי הרע"ב משנה ז' פ"ו דפאה העומר שיש בו סאתים ושכחו אינו שכחה וגרסינן בירושלמי אית תנויי תנא הטעם משום דכתיב לא תשוב לקחתו עומר שאתה יכול לקחתו כאחת משא"כ עומר שיש בו סאתים שא"א לקחתו כאחת על כתפו ואית תנויי תנא דכתיב ושכחת עומר. עומר ולא גדי"ש ובסאתים גדיש איקרי ואמרינן בירושלמי נ"מ בין הטעמים בשכח עומר אחד קטן אצלו. דאם לטעם הראשון הנה גם זה הגדול עומר איקרי והעומר הקטן שכחה הוא משא"כ לטעם הב' הנה גדיש הוא והוה הקטן עומר שהוא סמוך לגדיש דלבי"ש אינו שכחה ולב"ה שכחה. ועוד יש נ"מ בשכח ב' עומרים בצדו דלטעם הראשון הנה הוא שכחת ג' עומרים דלא הוה שכחה לב"ה ולבי"ש שכחה ולטעם הב' דזה נקרא גדיש. א"כ הב' עומרים קטנים הוה שכחה גם לב"ה. והנה הרא"ש כתב דסתמא דמשנתנו סברה הטעם הב' מדהשיבו חכמים לר"ג בעומר אחד שהוא כגדיש. והנה הרע"ב ז"ל הביא דק הטעם הא' וזה דלא כטעם המבואר במשנה

בהתחלת הזהר במאמר כשושנה בין החוחים דשושנה אית בה י"ג עלין והמשכיל יבין: ודע דהמקובל מרבותינו דהי"ג שבתורה היינו י"ג מדות שהתורה נדרשת בהן הן המה מפתחות לעורר הי"ג מדות של רחמים ת"ד קדישא היינו בלמוד האדם ק"ו מעורר מדה אל וכשלמד ג"ש מעורר מדה רחום וכן כולם והוא הנרצה מ"ש הרב הקדוש מהר"ד זצוק"ל שמשנה רבינו ביקש אל נא רפא נא לה שישלח הש"י רפואה ממדת אל והשיב לו הש"י שילמוד ק"ו. ואביה ירק וכו'. ממילא מחויב המתבונן להשכיל בתורה למה דבר כזה נלמד בק"ו וזה בג"ש וכיוצא כי בכאן צריכין להתעוררות מדה זו ובכאן מדה אחרת ויש אצלינו במקומות מיוחדים דרושים נחמדים בענין זה והוא פנה לתורה:

ת.ו.ש.ל.ב.ע.

בהדרת וחרדת קדש אנו נותנים לפניכם ברכה, דברי הסבר לדברי הגה"ק המחבר [בדף רס] מנכדו הקדוש, גאון ישראל וקדושו, צ"ס"ע מרן ממונקאטש זי"ע בעל מנחת אלעזר זצוק"ל

מה שהקשה על דברי קדוש זקני במגיד תעלימה [דף רס בהנפס מחדש] ע"ד הרי"ף אסור ליהנות מהעוה"ז בלא ברכה ואם נהנה מעל, דני"מ לענין אם שלח אחד את חבירי ליהנות ולאכול בלא ברכה ואם יש לו דין מעילה או המשלח חייב, וע"ז תמה כתי"ה דהא גמ' מפדשת ה' א' (בקדושין מ"ג ע"א) לענין מעילה ולא מצינו בכל התורה זה נהנה וזה מתחייב עכ"ה.

נהנה התי"ס שם ד"ה שלא מצינו בכל התורה מסתפק ר"י באומר לשליח הושט ירך לכו של שמן ותהנה מן הסיכה וכו' אם יתחייב השליח כדאמרינן גבי מעילה או דילמא זה נהנה וזה מתחייב לא אמרינן, הרי דמסתפק ר"י בתוס' דבמעילה י"ל באמת דאמרינן זה נהנה וזה מתחייב, ומה דמסתפק ל"י להר"י בתוס' פשיטא ל"י להרמב"ם, יכ"מ"ש במקנה על קידושין שם ולשיטת הרמב"ם באמת אמרינן במעילה זה נהנה וזה מתחייב ע"ש באורך ומה שקשה לכאורה ניליף מיניה לכל התורה כיון דמצינו כן במעילה ולמה מודה שמאי בנהנה ולא מתחייב האחר ולא מצינו בכל התורה זה נהנה וזה מתחייב

כבר תירץ במקנה שם דמ"כ מקראי מחיובא דאדם ומחיובא דמפותה דלא ילפינן זה ממעילה, ורק במעילה אמרינן זה נהנה וזה מתחייב ולא מצינו בכל התורה על כרחך חוץ ממעילה, ע"ש ואתי שפיר נכונים לפי זה דברי קדוש זקני בהני"מ לענין ברכה דמעל כנ"י

תשוא"ח לידידנו החסיד המרומם הרב שלום אייזיקאוויטש שליט"א, נכד המחבר זי"ע, שהואיל בטובו להשאיל לנו הספר הנוכחי להדפיסו, זכותא רבתי של זקינו תגן בעדו להתברך בטוב הנראה והנגלה.

לזכרון בספר

הרה"ח הרב משה ב"ר אברהם אייזנבך ז"ל

נלב"ע י"ט אדר תש"ג

הרה"ח הרב משה יהושע בהרי"ג שלום ליב אייזנבך ז"ל

נלב"ע ט"ז מרחשון תשי"ז

בחיים חיותם זכו להסתופף בצילא דמיהמנותא קדישא

של כ"ק אדמו"ר רבי אברהם שמחה הורביץ זצוק"ל, הרב מבארניב יכב"ץ

ת. נ. צ. ב. ה.